Ri C'ac'ac Testamento pa Kach'abel

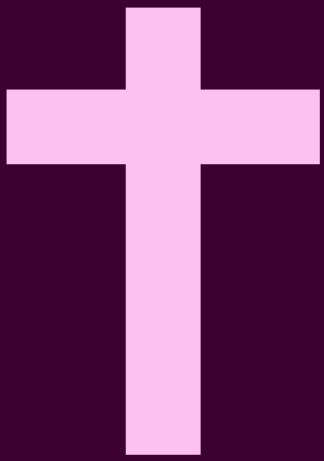

New Testament in Kaqchikel, Western Sololá; cak

(GT:cak:Kaqchikel)

Ri C'ac'ac' Testamento pa Kach'abel
New Testament in Kaqchikel, Western Solola; cak (GT:cak:Kaqchikel)

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaqchikel

Dialect: Western

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:
You must give Attribution to the work.
You do not sell this work for a profit.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Kaqchikel, Western

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-27

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 13 Jun 2025 from source files dated 29 Jan 2022
bcdeb1b5-4326-5f44-aea3-38cf3fc1d2ab

Contents

SAN MATEO 1
SAN MARCOS 58
SAN LUCAS 92
SAN JUAN 151
HECHOS 193
ROMANOS 247
1 CORINTIOS 271
2 CORINTIOS 296
GÁLATAS 313
EFESIOS 322
FILIPENSES 331
COLOSENSES 337
1 TESALONICENSES 343
2 TESALONICENSES 348
1 TIMOTEO 351
2 TIMOTEO 358
TITO 363
FILEMÓN 366
HEBREOS 368
SANTIAGO 386
1 PEDRO 392
2 PEDRO 399
1 JUAN 404
2 JUAN 410
3 JUAN 411
SAN JUDAS APOSTOL 412
EL APOCALIPSIS 415

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'ibatal ca ruma San Mateo

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'iban ca ruma San Mateo, nrajo' nuc'ut chkawech chi ri Jesús yari' ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios ri can tzujun (sujun) wi pe chi nipe. Y ri Cristo can xpe wi riche (rixin) chi xorubana' ka ri rutzujun (rusujun) pe ri Dios chique ri rutinamit chupan ri Antiguo Testamento.

Chupan ri tanaj 1 y chupan ri tanaj 2, yerunataj ri achique rati't rumama' ri Jesús, y yerunataj chuka' ri achique xebanatej tek Riya' xalex.

Ri tanaj 3 y napon c'a pa mocaj 11 chare ri tanaj 4, nubij tek ri Jesús xban bautizar y tek xtojtobex ruma ri itzel winek.

Ri tanaj 4 mocaj 12 y napon c'a pa mocaj 35 chare ri tanaj 18, nubij tek ri Jesús ye rucha'on chic ri cablajuj rudiscípulos xuchop rusamaj ri chiri' pa Galilea; xuchop yerutijoj ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios; xeruc'achojsala' yawa'i' y xerelesala' chuka' itzel tak espíritu quiq'ui ri winek.

Ri tanaj 19 y ri tanaj 20 nubij ronojel ri xerubanala' ri Jesús tek ruchapon el bey riche (rixin) chi xapon ri ruq'uisbel mul pa tinamit Jerusalem.

Ri tanaj 21 y napon c'a pa tanaj 28, nubij ri achique ri xerubanala' ri Jesús chupan ri ruq'uisbel semana chare ri ruc'aslen chuwech re ruwach'ulef. Chupan ri semana ri' xuk'alajsaj ri achique xquebanatej chupan ri ruq'uisbel tak k'ij chare ri tiempo re kachapon y tek xtoka c'a ri rajawaren ri Dios chkacojol. Nubij chuka' tek xcamisex, tek xc'asox el chiquicojol ri caminaki', tek xuc'ut ri' chiquiwech ri xetzekelben riche (rixin) y tek xubij chuka' ca chi rajawaxic chi yequitijoj ri winek riche (rixin) chi ye'oc tzekelbey riche (rixin) Riya'.

Ri quibi' ri ye ojer tak rati't rumama' ri Jesucristo

1 Re wuj ri nuchop el wawe', jun wuj ri tz'ibatal wi ca ri quibi' ri ye ojer tak rati't rumama' ri Jesucristo. Can nik'alajin wi c'a chi Riya' can jun chique ri ye ralc'ual ca ri rey David,* y can ralc'ual ca chuka' ri Abraham.

2 Ri Abraham yari' ri xalc'ualan ri Isaac; ri Isaac xralc'ualaj ri Jacob; ri Jacob xralc'ualaj ri Judá y ri nic'aj chic rach'alal.

3 Yac'a ri Judá y ri Tamar ri rixjayil xecalc'ualaj ri Fares y ri Zara; yac'a ri Fares ri xalc'ualan ri Esrom; y ri Esrom xralc'ualaj ri Aram.

4 Y ri Aram xralc'ualaj ri Aminadab; ri Aminadab xralc'ualaj ri Naasón;† y ri Naasón xralc'ualaj ri Salmón.

5 Y ri Salmón y ri Rahab‡ ri rixjayil xcalc'ualaj ri Booz; ri Booz y ri Rut ri rixjayil xcalc'ualaj ri Obed; y ri Obed xralc'ualaj ri Isaí.

6 Y ri Isaí§ xralc'ualaj ri David ri xoc jun rey; y ri rey David xralc'ualaj ri Salomón. Y ri rute' ri Salomón, ya ri rixjayil ca ri Urías.*

7 Yac'a ri Salomón xralc'ualaj ri Roboam; ri Roboam xralc'ualaj ri Abías; y ri Abías xralc'ualaj ri Asa.†

8 Y ri Asa xralc'ualaj ri Josafat; ri Josafat xralc'ualaj ri Joram; y ri Joram xralc'ualaj ri Uzías.

9 Y ri Uzías xralc'ualaj ri Jotam; ri Jotam xralc'ualaj ri Acaz; y ri Acaz xralc'ualaj ri Ezequías.

10 Y ri Ezequías xralc'ualaj ri Manasés;‡ ri Manasés xralc'ualaj ri Amón; y ri Amón xralc'ualaj ri Josías.

11 Y ri Josías xralc'ualaj ri Jeconías y ri ye nic'aj chic rach'alal ri Jeconías. Y ya tiempo ri' tek ri kech aj Israel xechapatej el y xe'uc'uex c'a pa Babilonia.§

12 Y tek yec'o chic chiri' pa Babilonia, ri Jeconías xralc'ualaj ri Salatiel; y ri Salatiel xralc'ualaj ri Zorobabel.*

13 Y ri Zorobabel xralc'ualaj ri Abiud; ri Abiud xralc'ualaj ri Eliaquim; y ri Eliaquim xralc'ualaj ri Azor.

14 Y ri Azor xralc'ualaj ri Sadoc; ri Sadoc xralc'ualaj ri Aquim; y ri Aquim xralc'ualaj ri Eliud.

15 Y ri Eliud xralc'ualaj ri Eleazar; ri Eleazar xralc'ualaj ri Matán; ri Matán xralc'ualaj chuka' jun ri Jacob chuka' rubi'.

16 Y ri Jacob xralc'ualaj c'a ri José ri xoc rachijil ri María. Y ri María ri' yari' ri xalan ri Jesús ri Cristo.†

17 Cajlajuj c'a sol winek xec'ase' el, ri nitiquir pe riq'ui ri Abraham c'a riq'ui ri rey David. Cajlajuj chuka' sol winek xec'ase' el, ri nitiquir pe riq'ui ri rey David c'a chupan ri tiempo tek ri kech aj Israel xechapatej el y xe'uc'uex c'a pa Babilonia. Y cajlajuj chuka' sol winek xec'ase' el, ri nitiquir pe tek ri kech aj Israel xebec'oje' pa Babilonia, hasta riq'ui ri tiempo tek xalex ri Cristo.

* **1:1** Sal. 132.11; Is. 11.1; Hch. 2.30; Ga. 3.16. † **1:4** Nm. 1.7. ‡ **1:5** Jos. 6.22, 23; He. 11.31. § **1:6** 1 S. 16.1.
* **1:6** 2 S. 11.3. † **1:7** 1 Cr. 3.10. ‡ **1:10** 2 R. 20.21. § **1:11** 2 R. 25.11; Jer. 27.20. * **1:12** Esd. 3.2; 1 Cr. 3.19; Hag. 1.1. † **1:16** Gn. 3.15; Is. 9.6. ‡ **1:18** Mt. 2.1-6; Gn. 3.15. § **1:18** Ga. 4.4; He. 10.5.

Tek xalex ri Jesús

18 Y ri ralaxbel‡ ri Jesucristo quec'are'
ri rubanic: Ri María rute'§ ri Jesucristo,
jun c'a k'opoj ri c'utun chic ruma ri José.*
Y xc'ulwachitej c'a chi tek c'a ma jane
quic'uan ta qui', xnabetej chi ri María yawa'
chic riche (rixin) chi nic'oje' ral. Yac'a ri
María queri' xril ruma ruchuk'a' ri Lok'olaj
Espíritu.
19 Yac'a ri José ri nbe'oc rachijil ri María,
can jun chojmilaj winek wi; y man c'a xrajo'
ta xuya' (xutzek) ruq'uix ri María chiqui-
wech ri winek, rumari' xrajo' chi man ta
ninabex chi nuya' ca.†
20 Y ri José ya c'a ri' ri nuch'ob pa ránima. Y
pa rachic' xuc'ut c'a ri' jun ángel riche (rixin)
ri Ajaf chuwech, y xbix chare ruma ri ángel
ri': Riyit José, ri yit jun chique ri ye ralc'ual
ca ri rey David, man c'a taxibij ta awi' chi
yac'ule' riq'ui ri María ri ac'utun chic riche
(rixin) chi ntoc awixjayil. Wacami petenak
chic alanic chrij ruma ya ri Lok'olaj Espíritu
xka pa ruwi'.‡
21 Ri ac'al c'a ri xtralaj ri María, ti c'ajol
(ala'), y JESÚS c'a rubi' xtaya', ruma ya Riya'
ri xquecolo ri winek chupan ri quimac.§
22 Ronojel c'a re' xc'ulwachitej riche
(rixin) chi can nibanatej ri xbix ruma ri
Dios chare ri profeta Isaías ri jun chique
ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca,
tek xubij:
23 Tiwetamaj c'a chi xtic'oje' jun ri c'a k'opoj
na y xtic'oje' jun ral, astape' man c'o
ta riq'ui achi.
Y can xtralaj na wi jun ac'al, ti c'ajol (ala'), ri
xtubini'aj Emanuel.
Re bi'aj re' can ntel c'a chi tzij chi ri Dios c'o
kiq'ui.*
24 Tek xc'astej c'a ri José, can xuben wi
achi'el ri xbix chare ruma ri ángel riche
(rixin) ri Ajaf. Riya' can xuc'om na wi ri
María riche (rixin) chi xoc rixjayil.
25 Pero ri José majun xunek ta ri María c'a ya
tek alaxnek chic na ri nabey ral.† Y tek xalex
ri ac'al, JESÚS ri rubi' xuya'.

2

Tek ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila' xquiya' ruk'ij ri Jesús

1 Ri Jesús* xalex c'a pa tinamit Belén, ri
tinamit ri c'o pa rucuenta ri Judea. Tek
xalex ri Jesús, ya c'a ri Herodes ri rey, y
yac'ari' tek jun ca'i' achi'a' ri c'o quetamabel
chiquij ri ch'umila', xe'apon pa Jerusalem.
Ri achi'a' ri', pa relebel k'ij ye petenak wi,†
2 y xquic'utuj c'a chique ri winek: ¿Acuchi
(achique) c'o wi ri ac'al ri qui-Rey ri israeli-
tas ri xa c'a xalex? Ri ruch'umil‡ katz'eton
pe riyoj c'a quela' pa relebel k'ij, y xojpe
chuya'ic ruk'ij,§ xecha'.
3 Tek ri rey Herodes xrac'axaj ri xquibij ri
achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila',
xsach ruc'u'x. Y can queri' c'a chuka'
xquic'ulwachij ri winek ri aj pa tinamit
Jerusalem.
4 Y ri rey Herodes xerumol c'a quinojel
ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba'*
chiquicojol ri israelitas, y c'ac'ari' xuc'utuj
chique chi acuchi (achique) c'a nalex wi ri
Cristo.
5 Xepe ri principali' tak sacerdotes y ri
aj tz'iba' xquibij c'a chare ri rey: Ri Cristo
nalex pa tinamit Belén† wawe' pa rucuenta
re Judea. Ruma jun chique ri profetas
ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca,
quec'are' ri rutz'iban ca:
6 Y riyit tinamit Belén ri yitc'o pa Judá,‡
riyit ma can ta yit co'ol chiquicojol ri nima'k
tak tinamit chiri' pa Judá,
ruma ya ri chiri' awuq'ui riyit xtipe wi ri
uc'uey bey,
y can xqueruchajij§ ri nutinamit Israel
achi'el nuben jun utzilaj aj yuk',
nicha' ri Dios, xecha' apo chare ri rey
Herodes.*
7 Yac'ari' tek ri rey Herodes pan ewel
xerusiq'uij (xeroyoj) ri achi'a' ri c'o que-
tamabel chiquij ri ch'umila', y xuc'utuj ca
jabel chique janipe' chic k'ij tiquitz'et wi ri
ruch'umil† ri Cristo.
8 C'ac'ari' tek xerutek el pa tinamit Belén y
xubij el chique: Quixbiyin c'a chila' y ticanoj
ri ac'al, y tek iwilon chic ca, no'ibij ca chuwe,
riche (rixin) chi riyin yibe chuka' chuya'ic
ruk'ij.
9 Y tek ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij
ri ch'umila' quic'axan chic c'a ri ch'abel ri
xbix el chique ruma ri rey Herodes, xebe.
Y ri ch'umil ri quitz'eton pe riye' ri c'a
acuchi (achique) quepe wi, pa relebel k'ij,
can ruc'uan c'a el quibey. Y tek xe'apon,
ri ch'umil ri' xpa'e' pa ruwi' ri acuchi
(achique) c'o wi ri ac'al.
10 Y tek xquitz'et c'a ri ch'umil chi xpa'e',
sibilaj xquicot ri cánima.
11 Yac'a tek ri achi'a' ri' xe'oc apo pa jay,
can xquitz'et wi c'a ri ac'al y ri María ri rute'
ri ac'al, y can yac'ari' xexuque' xemaje' ka
riche (rixin) chi xquiya' ruk'ij ri ac'al. Y
chuka' can xequijakala' c'a ri quiyaconobal

* **1:18** Lc. 1.27. † **1:19** Dt. 24.1. ‡ **1:20** Lc. 1.35. § **1:21** Gn. 49.10; Jer. 33.16; Dn. 9.24; Hch. 5.31; He. 7.25; 1 Jn. 3.5; Ap. 1.5. * **1:23** Is. 7.14; 9.6. † **1:25** Ex. 13.2. * **2:1** Lc. 2.4-7. † **2:1** 1 R. 4.30. ‡ **2:2** Nm. 24.17. § **2:2** Lc. 2.11. * **2:4** 2 Cr. 34.13; Esd. 7.6, 12; Mal. 2.7; Jn. 3.10. † **2:5** Mi. 5.2; Jn. 7.42. ‡ **2:6** Gn. 49.10. § **2:6** Is. 40.11. * **2:6** Nm. 24.19. † **2:7** Nm. 24.17. ‡ **2:11** Sal. 2.12; 22.29; 72.10; 95.6; Jn. 5.23; Ap. 19.10.

y xquisipaj c'a ca k'anapuek, pon y mirra
chare.‡
12 Y ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij
ri ch'umila', can xk'alajsex c'a chiquiwech
ri pa cachic',§ chi man chic quetzolin ta
pa quibey riche (rixin) chi nbequiya' ca ru-
bixic chare ri rey Herodes. Y can queri' wi
xquiben ri achi'a' ri', ruma tek xetzolin chic
el pa quiruwach'ulef, xa jun wi chic chi bey
ri xquic'uaj el.

Tek ri rey Herodes xutek quicamisaxic ri tak c'ajola' (alaboni')

13 Y tek ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij
ri ch'umila' ye elenak chic el, can yac'ari'
tek jun ángel riche (rixin) ri Ajaf Dios xuc'ut
ri' chuwech ri José pa rachic'. Y ri ángel
ri' xubij chare: Cayacatej c'a el. Tac'uaj el
ri ac'al rachibilan ri rute' y quixanmej el
wawe'. Quixbiyin c'a pan Egipto y quixc'oje'
chila', y riyin xtinya' rubixic chawe tek utz
chic yixtzolin pe. Ruma chi re wacami, ri
rey Herodes can xtorucanoj wi re ac'al riche
(rixin) chi nucamisaj, xcha' chare.
14 Y ri José can yac'ari' tek xc'astej, y can
chupan c'a ri ak'a' ri' xquichop el bey riche
(rixin) chi xebe c'a pan Egipto, xuc'uaj el ri
ac'al y ri te'ej.
15 Can chila' wi c'a pan Egipto* xebec'oje'
wi y xetzolin pan Israel c'a ya tek caminek
chic ri rey Herodes. Riche (rixin) chi queri'
can nibanatej na c'a ri ruk'alajsan ri Ajaf
Dios chuwech ri jun profeta ri xk'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri tz'ibatal c'a ca
nubij: Pan Egipto c'a c'o wi ri nuc'ajol† tek
xinsiq'uij (xinwoyoj). Quec'ari' ri rubin ri
Dios.
16 Y can yac'ari' tek ri rey Herodes xun-
abej chi ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri
ch'umila' xa ma xquiben ta ri achi'el ri rubin
el riya' chique, rumari' xyacatej c'a sibilaj
royowal y xutek c'a quicamisaxic quinojel
ri tak c'ajola' (alaboni') ri xa c'a ma jane
nik'ax ta caca' quijuna' ri yec'o chiri' pa tina-
mit Belén, y ri yec'o pa tak lugar ri yec'o pe
chunakajal ri tinamit. Queri' xuben ruma
riya' can retaman ca chi c'o chic ca'i' juna'
titz'etetej wi ri ch'umil cuma ri achi'a' ri c'o
quetamabel chiquij ri ch'umila'.
17 Wawe' can xbanatej wi c'a achi'el ri
tz'ibatal ca‡ ruma ri jun profeta ri xk'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ri xubini'aj
Jeremías, tek xubij ca:
18 Chiri' c'a pa tinamit Ramá xac'axatej ok'ej.
Can c'o wi nimalaj bis. C'o c'a jun ri nujik'
ok'ej.
Ri' ya ri Raquel yerok'ej ri ral,
y astape' nibochi'ix, xa can ma nik'ax ta c'a
ri bis chare ruma ri ral xecom.
Queri' ri tz'ibatal ca ruma ri Jeremías.
19 Y tek caminek chic el ri rey Herodes,
can yac'ari' tek ri ángel riche (rixin) ri Ajaf
Dios xuc'ut chic ri' chuwech ri José pa
rachic', ri chila' pan Egipto.
20 Y ri ángel riche (rixin) ri Ajaf xubij c'a
chare: Cayacatej c'a el. Tac'uaj el ri ac'al
rachibilan ri rute' y quixtzolin c'a pan Is-
rael. Ruma ri xe'ajowan chi xquicamisaj ta
ri ac'al, xecom yan.
21 Y ri José can xuben wi c'a ri xbix chare
pa rachic' ruma ri ángel. Xuc'uaj el ri ac'al, y
ri te'ej. Y xetzolin c'a pan Israel.
22 Xa yac'a riya' tek xrac'axaj chi ya ri
Arquelao ri ruc'ajol ca ri rey Herodes ri
oconek aj k'atbel tzij pa Judea, xuxibij ri' chi
yec'oje' ka ri chiri' pa Judea. Y xk'alajsex c'a
chuwech ri José pa jun achic' chi tuc'uaj el ri
ac'al y ri te'ej c'a pa Galilea.§
23 Y xe'apon c'a pa tinamit Nazaret* y
chiri' xec'oje' wi ka, riche (rixin) chi queri'
can nibanatej na c'a achi'el ri tz'ibatal ca
cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca. Riye' can quitz'iban ca chi ri
Jesús can c'o na chi nibix nazareno chare.†

3

Ri Juan ri Bautista nutzijoj ri ruch'abel ri Dios

1 Chupan c'a ri k'ij ri', ri Juan ri Bautista
xuchop ruk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios
chiquiwech ri winek ri ye'apon riq'ui, ri
chiri' pa jun desierto* ri c'o chiri' pa ru-
cuenta ri Judea.
2 Riya' xubij c'a chique ri winek: Can
titzolin c'a pe ic'u'x† riq'ui ri Dios, ruma xa
nakaj chic c'o wi pe ri rajawaren ri Dios,‡
nicha' chique.
3 Can chrij c'a ri Juan ri' ch'onak wi ca
ri profeta Isaías, jun achi ri xk'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca. Riya' quec'are' ri
rutz'iban ca:
C'o c'a jun achi ri xtic'oje' pa jun desierto.
Y riya' xturek c'a ruchi' riche (rixin) chi
xtubij chique ri winek ri xque'apon
riq'ui:
Tichojmirisaj apo rubey ri Ajaf.§
Y can choj c'a tibana' chare.
Quec'ari' ri tz'ibatal ca.
4 Ri rutziak c'a ri Juan ri Bautista banon
riq'ui rusmal camello,* y rucusan jun tz'um
ri oconek ximibel xerupan.† Y ri ruway ye

§ **2:12** Gn. 20.6, 7; 31.24; Job 33.15; Mt. 1.20. * **2:15** Nm. 24.8; Os. 2.15. † **2:15** Ex. 4.22; Os. 11.1. ‡ **2:17** Jer. 30.10; 31.15. § **2:22** Mt. 3.13. * **2:23** Lc. 2.39. † **2:23** Jn. 1.45. * **3:1** Jos. 14.10. † **3:2** Mt. 3.8, 11; Hch. 17.30. ‡ **3:2** Mt. 4.17. § **3:3** Is. 40.3; Lc. 1.76; 3.4. * **3:4** Zac. 13.4. † **3:4** 2 R. 1.8. ‡ **3:4** Lv. 11.22. § **3:4** 1 S. 14.25. * **3:4** Re' nich'o chrij ri colmena.

c'a ri sac'‡ y ri cab§ ri niquiya' ri tak chicop
pa tak juyu'.*
5 Y ri winek ri ye'apon c'a riq'ui ri Juan
ri Bautista, sibilaj c'a ye q'uiy. Yec'o c'a ri
ye aj pa tinamit Jerusalem, ri tinamit ri c'o
pa rucuenta ri Judea. Y yec'o chuka' ri aj
pa nic'aj chic tinamit riche (rixin) ri Judea.
Y chuka' can yec'o c'a ri yepe c'a quela'
chunakajal ri raken ya' Jordán. Can quinojel
c'a ri winek ri' ri ye'apon riq'ui.
6 Ri winek c'a ri' yeban c'a el bautizar
ruma riya' ri chiri' pa raken ya' Jordán. Y
can yequik'alajsaj wi c'a ri quimac.
7 Y tek riya' xutz'et chi can ye q'uiy c'a
chique ri achi'a' fariseos y ye q'uiy chuka'
chique ri achi'a' saduceos ye'apon riq'ui
ruma nicajo' chi yeban el bautizar ruma
riya', riya' xubij c'a chique: Riyix xa yix
achi'el itzel tak cumatz, ruma niwajo' yix-
anmej chuwech ri ruc'ayewal.† ¿Achique
xbin chiwe chi utz yixanmej chuwech ri
ruc'ayewal ri xtutek pe ri Dios, re chkawech
apo?
8 Riyix rajawaxic c'a chi nik'alajin chupan
ri ic'aslen chi can kitzij xtzolin pe ic'u'x‡
riq'ui ri Dios.
9 Man c'a tich'ob ta ka riyix chi can xu (xe)
wi ruma chi yix ralc'ual§ ca ri Abraham, chi
ruma ta ri' xquixcolotej, ma que ta ri'. Ruma
xa ta ri Dios nrajo', Riya' can nicowin wi
nuben ralc'ual ri Abraham chique re abej re
ye'itz'et wawe'.
10 Ri ruc'ayewal ri nuya' ri Dios xa nipe
yan. Riya' can xtuben achi'el nuben jun
achi ri c'o chic ri iquej pa ruk'a' riche (rixin)
chi xqueruchoy ri che' ri xa ma yewachin
ta jabel. Y ronojel c'a ri xqueruchoy el,
xqueruq'uek pa k'ak'.*
11 Riyin, pa ya' yixinben wi bautizar tek
nitzolin pe ic'u'x riq'ui ri Dios. Pero c'o
c'a jun achi ri xtipe re chkawech apo, ri
man achi'el ta oc riyin. Riyin can ma yin
ruc'amon ta (takal ta chuwij) riche (rixin)
chi nc'uaj ri ruxajab, ruma ri jun achi ri'
can más wi nim ruk'ij y can más wi nim
ruchuk'a' que chinuwech riyin. Tek Riya'
xtipe, can xquixruben wi bautizar riq'ui ri
Lok'olaj Espíritu† y riq'ui k'ak'.‡
12 Y can ruchojmirisan chic ri' riche
(rixin) chi nuben achi'el nuben jun achi
tek nujosk'ij ri rutrigo pan era,§ ri can c'o
chic jun horqueta pa ruk'a' riche (rixin)
chi nuq'uek chuwacak'ik' ri trigo ri ch'ayon
chic. Ri trigo ri nuchayuj ca ri', yari' ri nu-
mol y nuyec. Yac'a ri raken ri trigo ri nuc'uaj
el cak'ik', xa nuporoj pa k'ak' ri majun bey
nichuptej ta.*

Tek xban bautizar ri Jesús

13 Y yac'ari' tek ri Jesús petenak c'a pa
Galilea† y xapon riq'ui ri Juan chiri' chuchi'
ri raken ya' Jordán. Riya' can petenak c'a
riche (rixin) chi niban el bautizar ruma ri
Juan ri Bautista.
14 Yac'a ri Juan ma nrajo' ta nuben bauti-
zar ri Jesús, y nubij c'a chare: Xa yin ta riyin
ri' ri utz chi yiban bautizar awuma riyit y
mani chi can yit c'a riyit ri xatoka wuq'ui
riyin, riche (rixin) chi yatinben el bautizar,
xcha' ri Juan.
15 Yac'a ri Jesús xubij chare ri Juan ri
Bautista: Riyoj rajawaxic c'a chi nikaben‡
ronojel ri nubij ri Dios chake. Rumari' re
wacami rajawaxic c'a chi riyit yinaben bau-
tizar riyin. Y c'ac'ari' tek ri Juan ri Bautista
xuben bautizar ri Jesús.§
16 Y tek ri Jesús banon chic c'a bautizar,
xbe'el pe pa ya'. Y Riya' xutz'et c'a chi ri
caj xjakatej* y xutz'et chuka' chi ri Lok'olaj
Espíritu riche (rixin) ri Dios nika c'a pe pa
ruwi'† achi'el jun palomax. Can choj wi c'a
petenak pa ruwi' Riya'.
17 Y can c'o c'a jun ch'abel xpe chila' chi-
caj‡ y xubij: Yare' ri Nuc'ajol§ y can sibilaj
nwajo', y nucukuban nuc'u'x riq'ui, xcha' ri
ch'abel ri'.

4

Tek ri Jesús xtojtobex ruma ri itzel winek

1 Y yac'ari' tek ri Jesús xuc'uex* ruma ri
Lok'olaj Espíritu riche (rixin) chi xbe c'a pa
jun desierto, riche (rixin) chi nitojtobex c'a
ruma ri itzel winek.
2 Tek ri Jesús can cawinek k'ij y cawinek
ak'a'† chic ri ma waynek ta, yac'ari' tek xpe
runumic.‡
3 Y can yac'ari' tek xpe ri itzel winek nuto-
jtobej ri Jesús, y xubij c'a chare: Wi kas kitzij
chi yit c'a riyit ri Ruc'ajol ri Dios, tabana'
c'a chique re abej re' chi que'oc caxlan wey,
xcha'.
4 Yac'a ri Jesús xubij c'a chare ri itzel
winek: Tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri
Dios, chi ma xu (xe) ta wi riq'ui caxlan wey§
nic'ase' wi ri winek, xa can nic'ase' chuka'
riq'ui ronojel ri ruch'abel ri Dios.*
5 Y yac'ari' tek ri itzel winek xuc'uaj
ri Jesús c'a chupan ri lok'olaj† tinamit
Jerusalem, y c'a pa ruwi' ri rachoch ri Dios
xberuya' wi.

† **3:7** Ro. 5.9; 1 Ts. 1.10. ‡ **3:8** Mt. 4.17; Hch. 17.30. § **3:9** Jn. 8.33; Hch. 13.26. * **3:10** Mt. 7.19; Jn. 15.6. † **3:11** Mr. 1.8; Hch. 2.4. ‡ **3:11** Is. 4.4; Mal. 3.2; Lc. 3.16. § **3:12** Mal. 3.3. * **3:12** Mal. 4.1; Mt. 13.30. † **3:13** Mt. 2.22. ‡ **3:15** 1 Jn. 3.7. § **3:15** Dn. 9.24. * **3:16** Lc. 3.21. † **3:16** Is. 11.2; Mr. 1.10. ‡ **3:17** Mt. 17.5; Mr. 9.7; Lc. 9.35. § **3:17** Sal. 2.7. * **4:1** 1 R. 18.12; Mr. 1.12. † **4:2** Ex. 34.28. ‡ **4:2** He. 4.15. § **4:4** Dt. 8.3. * **4:4** Ef. 6.17. † **4:5** Neh. 11.1; Is. 48.2; 52.1.

6 C'ac'ari' tek ri itzel winek xubij chare ri
Jesús: Wi kas kitzij chi yit Ruc'ajol ri Dios,
tac'aka' ka awi' pa xulan. Ruma chupan ri
ruch'abel ri Dios tz'ibatal ca, nubij:
Ri Dios can xquerutek pe ri ru'ángeles
awuq'ui riche (rixin) chi yatquichajij.
Xcatquili'ej pa quik'a',
riche (rixin) chi queri' ma xtachak'ij (xta-
toch') ta awaken chuwech abej,‡
xcha' chare.
7 Yac'a ri Jesús xubij chare ri itzel winek:
Riyin ma nben ta ri narayij riyit. Ruma
tz'ibatal ca chuka' chupan ri ruch'abel ri
Dios chi ma tatojtobej ta ri Awajaf Dios,§
xcha' ri Jesús.
8 Y ri itzel winek xuc'uaj chic c'a ri Jesús
c'a pa ruwi' jun juyu' ri nej jotol chicaj, y
xuc'ut c'a chuwech ronojel ri cajawaren y
ri quic'ojlen ri nima'k tak tinamit ri yec'o
chuwech re ruwach'ulef.
9 Y yac'ari' tek ri itzel winek xubij c'a
chare ri Jesús: Can ronojel c'a re xinc'ut
chawech xtinya' chawe, wi yaxuque' ya-
maje' chinuwech riche (rixin) chi naya'
nuk'ij, xcha' chare ri Jesús.
10 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare: Cabiyin
quela' riyit Satanás. Ruma chupan ri
ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Xaxu
(xaxe wi) c'a ri Ajaf Dios taya' ruk'ij,* y
xaxu (xaxe wi) chuka' Riya' ri ruc'amon chi
nanimaj ri nubij,† xcha' ri Jesús chare.
11 Y yac'ari' tek ri itzel winek xuya' ca ri
Jesús. Y xe'oka ri ángeles‡ riq'ui ri Jesús, y
xquichop niquinimaj niquilij.

Tek ri Jesús xuchop rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

12 Y tek ri Jesús xrac'axaj chi ri Juan
ri Bautista xchapatej y xya'ox (xya') pa
cárcel,§ yac'ari' tek ri Jesús xtzolin chic pa
ruwach'ulef Galilea.
13 Pero xa ma xc'oje' ta ka pa tinamit
Nazaret,* xa xuya' ca ri tinamit ri', riche
(rixin) chi xbec'oje' pa jun tinamit ri Caper-
naum rubi';† jun tinamit ri c'o chuchi' jun
choy. Ri Capernaum ri' pa culef ri ye quiy
quimam ca ri Zabulón y ri Neftalí c'o wi.
14 Ri Jesús xapon c'a chupan ri jun tina-
mit ri', riche (rixin) chi queri' nibanatej ri
tz'ibatal ca ruma ri profeta Isaías, ri achi ri
xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Y riya'
rubin c'a ca:
15 Ri winek ri yec'o pa culef ca ri ye riy
rumam ri Zabulón y ri yec'o ri pa
culef ca ri ye riy rumam ri Neftalí;
ri acuchi (achique) nik'ax wi ri bey ri nibe
chuchi' mar, ri juc'an chic ruchi' ri
raken ya' Jordán.
Ri chila' pa Galilea, acuchi (achique) xa
juba' ma quiyon chic winek ri ma ye
israelitas ta yec'o.‡
16 Can ye tinamit c'a ri achi'el pa k'eku'm
yec'o wi, y xapon c'a ri Nimalaj Sakil
quiq'ui.
Y chuka' can ye tinamit c'a ri pa rumujal ri
camic yec'o wi,
y xapon c'a quiq'ui ri nisakirisan§ quiche
(quixin).
Queri' ri tz'ibatal ca.
17 Y tek ri Jesús xapon ri pa tinamit Caper-
naum, can yac'ari' tek xuchop rutzijoxic ri
ruch'abel ri Dios y nubij c'a chique ri winek:
Can titzolin c'a pe ic'u'x riq'ui ri Dios, ruma
xa can nakaj chic c'o wi pe ri rajawaren* ri
caj, xcha' ri Jesús chique.
18 Y tek ri Jesús benak c'a chuchi' ri choy
Galilea, xerutz'et c'a ye ca'i' achi'a'† cach'alal
qui'. Ri ca'i' achi'a' ri', ya ri Simón ri nibix
chuka' Pedro chare,‡ rachibilan ri Andrés
ri rach'alal. Riye' can ye aj chapoy car wi,
rumari' tek yetajin niquiq'uek ka ri quiya'l
chapabel car chupan ri choy.§
19 Y tek ri Jesús xch'o quiq'ui ri ca'i'
aj chapoy tak car ri',* xubij chique:
Quinitzekelbej y xtinc'ut chiwech achique
rubanic ye'ich'ec pe winek riche (rixin) chi
yinquitzekelbej.†
20 Ri ca'i' achi'a' ri', can yac'ari' xquiya' ca
ri chapoj car y xquitzekelbej el.‡
21 C'a juba' c'a quebiyin apo, tek ri Jesús
xerutz'et c'a ye ca'i' chic achi'a' ri cach'alal
qui'. Y ri ca'i' achi'a' ri', ya ri Jacobo y ri Juan
ri ye ruc'ajol ri jun achi Zebedeo rubi'. Riye'
can ya c'a ri pa jucu' yesamej wi riq'ui ri
Zebedeo ri quitata', yequic'ojoj c'a ri quiya'l
chapabel car. Y xpe c'a ri Jesús xerusiq'uij
(xeroyoj) riche (rixin) chi niquitzekelbej.
22 Y ri Jacobo y ri Juan, ri ye ca'i' achi'a'
ri', can yac'ari' tek xquiya' ca ri quijucu' y ri
quitata' y xquitzekelbej el ri Jesús.
23 Ri Jesús can ronojel tinamit ri yec'o pa
rucuenta ri Galilea xapon wi, nuc'ut§ c'a ri
ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek pa
tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,
nutzijoj c'a ri lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij
ri rajawaren* ri Dios. Yeruc'achojsaj c'a
winek ri jalajoj chi yabilal y k'axon ntoc
chique.

‡ **4:6** Sal. 91.11, 12; He. 1.14. § **4:7** Ex. 17.2, 7; Nm. 14.22; Dt. 6.16; Mal. 3.15. * **4:10** Dt. 6.13; 10.20; Jos. 24.14; 1 S. 7.3. † **4:10** Stg. 4.7. ‡ **4:11** He. 1.14. § **4:12** Lc. 3.20. * **4:13** Mt. 2.23. † **4:13** Lc. 4.31. ‡ **4:15** Is. 9.1, 2. § **4:16** Is. 42.6, 7; Lc. 2.32. * **4:17** Mt. 10.7; Mr. 1.14, 15. † **4:18** Jn. 1.35-42. ‡ **4:18** Mt. 16.18. § **4:18** Mr. 1.16. * **4:19** Ez. 47.10. † **4:19** Lc. 5.10. ‡ **4:20** Mt. 10.37, 38; Mr. 10.28; Lc. 18.28; Ga. 1.16. § **4:23** Mt. 9.35; Mr. 1.21, 39; Lc. 4.15. * **4:23** Mt. 3.2. † **4:24** Is. 52.13; Mr. 1.28; Lc. 4.14. ‡ **4:24** Mr. 1.32, 33; Lc. 4.40.

24 Ri rutzijol† ri Jesús xapon c'a pa ronojel
tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Siria. Y ri
ye yawa'i'‡ xec'amer c'a pe chuwech ri Jesús
riche (rixin) chi yeruc'achojsaj el, yawa'i' ri
ma junan ta ruwech yabil ntoc chique. Yec'o
ri can k'axon c'a riche (rixin) ri ch'aculaj ri
ntoc chique. Yec'o ri xa itzel tak espíritu ri ye
oconek quiq'ui. Yec'o c'a ri ye ch'u'j y yec'o
c'a chuka' ri ye siquirnek. Y can quinojel c'a
ri yawa'i' ri' xeruc'achojsaj el.
25 Y ri Jesús can xtzekelbex c'a cuma
sibilaj ye q'uiy winek§ ri ye petenak pa
tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea,
cuma chuka' ri ye petenak pa tak tinamit
ri yec'o pa rucuenta ri Decápolis, ri yepe
pa Jerusalem y ri ye petenak pa nic'aj chic
tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea. Y
can queri' chuka', xtzekelbex cuma sibilaj
ye q'uiy winek ri ye petenak c'a juc'an chic
ruchi' ri raken ya' Jordán.

5

Tek ri Jesús xutzijoj ri achique chi winek ri jabel ruwaquik'ij

1 Y tek ri Jesús xerutz'et chi ye sibilaj ye
q'uiy winek ri quimolon qui', Riya' xjote'
c'a pa ruwi' jun juyu',* y xtz'uye' c'a ka. Y
c'ac'ari' xquimol apo qui' ri ye rudiscípulos
riq'ui.
2 Y yac'ari' tek ri Jesús xuchop nitzijon
riche (rixin) chi yerutijoj, y xubij c'a:
3 Jabel ruwaquik'ij† ri winek ri can
niquina' pa cánima chi nic'atzin ri Dios
chique, ruma quiche (quixin) riye' ri
rajawaren ri caj.
4 Jabel ruwaquik'ij ri ye'ok' chuwech ri
Dios, ruma riye' xquebochi'ix ruma ri Dios.
Y xquequicot.‡
5 Jabel ruwaquik'ij ri ch'uch'uj cánima,
ruma riye' xtoc quiche (quixin) ri
ruwach'ulef§ ri rutzujun (rusujun) ca ri
Dios chique.
6 Jabel ruwaquik'ij ri can ninum y nic'at
cánima chrij ri chojmilaj c'aslen riq'ui ri
Dios, ruma ri Dios xtuben c'a chique chi
xtich'uch'u' ka ri cánima.*
7 Jabel ruwaquik'ij ri can niquijoyowaj†
quiwech ri winek, ruma riye' can xtijoy-
owex chuka' quiwech.
8 Jabel ruwaquik'ij ri ch'ajch'oj‡ cánima,
ruma riye' can xtiquitz'et c'a ruwech ri Dios.
9 Jabel ruwaquik'ij ri c'o cánima riche
(rixin) chi yequibochi'ij ri yebano oyowal,§
ruma riye' xtibix chique chi ye ralc'ual ri
Dios.
10 Jabel ruwaquik'ij ri niquik'axaj tijoj
pokonal* pa quik'a' nic'aj chic, ruma can
choj wi ri quic'aslen chuwech ri Dios.
Can jabel wi ruwaquik'ij, ruma chi quiche
(quixin) riye' ri rajawaren ri caj.†
11 Jabel ruwa'ik'ij tek wuma riyin yixyok'
y tek ri winek itzel niquina' chiwe, y
niquibij ronojel itzel chiwij, y tek wuma
riyin nitz'uculux tzij chiwij.
12 Rumari' riyix quixtze'en y quixquicot
c'a, ruma nim rajel ruq'uexel‡ ri xtic'ul
chila' chicaj. Ruma ri tijoj pokonal ri
nik'axaj riyix wacami, can queri' chuka'
xquik'axaj ri profetas ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca, achi'a' ri xec'oje'
el nabey que chiwech riyix.§

Ri natz'amin quic'aslen ri winek chuwech re ruwach'ulef

13 Yix c'a riyix ri ratz'amil ri quic'aslen
ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef.
Y wi ta re achi'el atz'an re' niq'uis ta el
ri ratz'amil, ¿achique ta c'a rubanic niban
chare riche (rixin) chi queri' nitzolin ta chic
pe ri ratz'amil? Xa majun chic c'a nic'atzin
wi; xa can nirokix el, y nipalbex cuma ri
winek.*

Ri nisakirisan quic'aslen ri winek chuwech re ruwach'ulef

14 Riyix can yix sakil riche (rixin)
ri quic'aslen ri winek† chuwech re
ruwach'ulef, y yixk'alajin jabel,‡ achi'el
nik'alajin pe jun tinamit ri c'o pa ruwi' jun
juyu' y ma nicowin ta nrewaj ri'.
15 Riyix tek nitzij jun k'ak', majun bey
niya' ta oc chuxe' jun almul, ma que ta
ri'. Riyix xa nicanoj jun ruc'ojlibel ri
nitz'uyuba' wi, riche (rixin) chi queri' can
yerusakirisaj c'a quinojel ri yec'o pa jay.§
16 Can queri' ta c'a nuben ri ic'aslen riyix
chiquiwech ri winek; can jun ta c'a sakil.
Riche (rixin) chi queri' niquitz'et ta c'a ri utz
ri ye'ibanala', y ri winek can xtiquiya' c'a
ruk'ij ruc'ojlen ri Itata' ri c'o chila' chicaj.*

Ri Jesús yerutijoj ri winek chrij ri ley

17 Man c'a tich'ob ta chi riyin xipe riche
(rixin) chi majun ruk'ij nben chare ri ley
riche (rixin) ri Moisés, y chuka' ma tich'ob ta
chi riyin xipe riche (rixin) chi queri' chuka'
nben chique ri ye tz'ibatal ca cuma ri pro-
fetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer
ca. Ma que ta ri'. Riyin xipe riche (rixin) chi
nbek'alajin pe jabel ri kas nubij ri ley y ri
quitz'iban ca ri profetas.

§ **4:25** Gn. 49.10; Is. 55.5; Mt. 19.2; Mr. 3.7. * **5:1** Mt. 17.1; 8.1; Mr. 3.13; Lc. 6.12. † **5:3** Sal. 1.1; 32.1; 119.1; 51.17. ‡ **5:4** 2 Co. 1.7. § **5:5** Sal. 37.11. * **5:6** Sal. 37.11; Is. 65.13. † **5:7** Sal. 41.1. ‡ **5:8** He. 12.14. § **5:9** He. 12.14. * **5:10** 2 Ti. 2.12; 1 P. 3.14. † **5:10** 2 Co. 4.17. ‡ **5:12** Mt. 6.1-4; 1 Co. 3.14. § **5:12** 2 Cr. 36.16; Mt. 23.34, 37; Lc. 13.33, 34. * **5:13** Mr. 9.50; Lc. 14.34, 35. † **5:14** Is. 49.6. ‡ **5:14** Fil. 2.15. § **5:15** Mr. 4.21; Lc. 8.16; 11.33. * **5:16** Jn. 15.8; 1 Co. 14.25; 1 P. 2.12.

18 Ruma kas kitzij nbij chiwe chi ronojel
ri tz'ibatal ca chupan ri ley riche (rixin)
ri Moisés, can xquebanatej wi.† Re
ruwach'ulef y ri caj xa xquek'ax. Pero ri ye
tz'ibatal chupan ri ley can xquebanatej wi
ronojel, y can majun ri man ta xtibanatej.‡
19 Xabachique winek ri ma nrajo' ta
nuben jun chique ri pixa' ri nubij chupan
ri ley, astape' jun pixa' ri achi'el xa ma
nim ta rejkalen y can queri' chuka' nuc'ut
chiquiwech ri winek, ri nibano c'a queri',
ma nim ta oc ruk'ij ri xtic'oje' pa rajawaren
ri caj.§ Yac'a ri winek ri can nuben wi
ronojel ri pixa' ri nubij chupan ri ley y can
queri' chuka' nuc'ut chiquiwech ri winek,
riya' can nim c'a ruk'ij xtic'oje' pa rajawaren
ri caj.
20 Nbij c'a chiwe, riyix can rajawaxic
chi nic'uaj jun ic'aslen ri más* choj que
chuwech ri quic'aslen ri ye aj tz'iba' y
chuwech ri quic'aslen ri fariseos. Ruma
wi ma que ta ri' xtiben, ma xquixoc ta pa
rajawaren ri caj.

Ri nipe royowal chare ri rach'alal, utz chi nik'at tzij pa ruwi'

21 Y riyix can jabel iwetaman, ruma
iwac'axan ri xbix chique ri xec'oje' ojer ca,†
chi ma‡ quecamisan ta. Y xabachique c'a
winek ri nicamisan, can aj mac wi y c'o chi
nik'at tzij pa ruwi'.
22 Yac'a riyin nbij chi xabachique ri nipe
royowal chare jun chic rach'alal, can aj mac
wi y can utz wi chi nik'at tzij pa ruwi'.
Chuka' xabachique ri nibin chare jun chic
rach'alal: Majun ana'oj, nicha' chare; ri
nibin queri', can aj mac wi chuka', rumari'
can utz chi nuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri
pa moc (comon) yek'ato tzij riche (rixin) chi
nik'at tzij pa ruwi'. Y xabachique ri nibin
nacanic chare jun chic rach'alal, ri' xa can
utz wi chi nibe pa k'ak'.§
23 Rumari' wi riyit can yitc'o chic apo
riq'ui ri altar riche (rixin) chi naya' jun
ofrenda chare ri Dios y yari' tek ninatej
chawe chi riyit c'o jun pokon abanon chare
jun awach'alal,
24 taya' c'a ca ri ofrenda chiri' chuwech
ri altar y cabiyin riq'ui ri jun awach'alal
ri', jac'utuj acuybel mac chuwech. Y tek
achojmirisan chic ca y junan chic iwech,
c'ac'ari' catzolin y taya' ri ofrenda chare ri
Dios.*
25 Can tachojmirisaj c'a awi' chanin riq'ui
ri ac'ulel† ri yatuc'uan chuwech ri aj k'atbel
tzij, tek xa c'ac'ari' ichapon el bey pa k'atbel
tzij. Ruma wi xa ma que ta ri' xtaben,
ri nitzujun (nisujun) chawij xcarujech pa
ruk'a' ri aj k'atbel tzij, y ri aj k'atbel tzij ri'
xcarujech el pa ruk'a' ri aj ch'ame'y y ri aj
ch'ame'y xcaberutz'apij ca pa cárcel.
26 Y can kitzij wi nbij chawe, chi can ma
xcatel ta pe chiri' pa cárcel, c'a ya tek atojon
chic na ca ri ruq'uisbel centavo ri nibix
chawe chi natoj.‡

Tek ri Jesús xubij chi jun achi ri c'o rixjayil ma turayij ta jun chic ixok

27 Riyix can jabel iwetaman, ruma can
iwac'axan ri tzij bin ca ojer. Ri tzij ri' nubij:
Jun achi ri c'o rixjayil, man c'a tucanoj ta jun
chic ixok.§ Y jun ixok ri c'o rachijil, man c'a
tuc'om ta ruwech jun chic achi.
28 Yac'a riyin nbij chi xabachique c'a achi
ri nutzu' jun ixok y can nurayij ruwech; ri
nibano queri', pa ránima xa can xmacun yan
c'a riq'ui ri jun ixok ri'.*
29 Rumac'ari' wi xa jun runak' awech
nibano chawe chi yamacun, tawelesaj y
tarokij el, astape' can ya ri runak' awech ri
c'o pan awajquik'a'. Ruma xa más utz chi
xaxu (xaxe wi) jun chique ri runak' awech
nawelesaj el que chuwech chi can tz'aket
ak'a' awaken y xa pa k'ak' yatbec'ak wi ca.†
30 Chuka' wi xa jun chique ri ak'a' nibano
chawe chi yamacun, más ta utz chi nachoy
y narokij el, astape' can ya ri awajquik'a'.
Ruma xa más utz chi xaxu (xaxe wi) jun
chique ri ak'a' nawelesaj el que chuwech
chi can tz'aket ak'a' awaken y xa pa k'ak'
yatbec'ak wi ca.‡

Ri winek ri ye c'ulan ma utz ta chi niquijech qui'

31 Y chuka' bin ri ojer ca: Ri achi ri can
jurayil nujech ri' riq'ui ri rixjayil; tutz'ibaj
jun wuj y tubij chupan ri wuj ri' chi xquijech
qui'§ y tuya' el chare ri ixok.
32 Yac'a riyin nbij chiwe: Ri achi ri nujech
ca ri rixjayil y xa ma ruma ta chi ri ixok
xuc'om ruwech jun chic achi; ri achijlon
ri' can nuben wi c'a chare ri rixjayil chi
nimacun tek nibe chic riq'ui jun achi. Ri
achijlon ri' can nimacun wi, y queri' chuka'
ri jun chic achi ri nic'amo ri ixok ri jachon
ca, can nimacun c'a chuka'.*

Majun bey tiben ta jurar

33 Y chuka' riyix xa can jabel iwetaman,
ruma iwac'axan ri xbix chique ri ojer tak
winek, chi ma tiquik'ej ta ri quitzij. Y queri'
chuka' tek niquiben jurar,† ma tiquik'ej ta ri

† **5:18** Ap. 22.19. ‡ **5:18** Lc. 16.17. § **5:19** Ga. 3.10; Stg. 2.10. * **5:20** Lc. 18.11, 12; Ro. 10.3, 10; 2 Co. 5.17; Fil. 3.9. † **5:21** 2 S. 20.18; Job 8.8. ‡ **5:21** Ex. 20.13. § **5:22** 1 Jn. 3.15. * **5:24** Job 42.8; Sal. 32.6. † **5:25** Lc. 12.58, 59; Pr. 25.8; Lm. 2.4, 5. ‡ **5:26** 2 Ts. 1.9. § **5:27** Ex. 20.14; Dt. 5.18. * **5:28** Pr. 6.25; 2 S. 11.2-5; Stg. 1.14. † **5:29** Sal. 119.37. ‡ **5:30** Mt. 18.8; Mr. 9.43. § **5:31** Dt. 24.1; Jer. 3.1; Mr. 10.2-12. * **5:32** Ro. 7.3; 1 Co. 7.10. † **5:33** Ex. 20.7; Lv. 19.12. ‡ **5:33** Dt. 23.23.

quitzij. Y tek c'o ri niquitzuj (niquisuj) chare
ri Ajaf chi niquiben,‡ can tiquibana' c'a.
34 Yac'a riyin nbij chiwe:§ Majun bey
tiben ta jurar, ni ma tinataj ta ri caj ruma chi
niben jurar, ruma ya ri chila' chicaj tz'uyul
wi ri Dios.
35 Y ma tinataj ta ri ruwach'ulef, ruma ya
ri chiri' nuya' wi ri raken ri Dios.* Ni ma
tinataj ta chuka' ri tinamit Jerusalem, ruma
ri tinamit ri' riche (rixin) ri Nimalaj† Rey.
36 Y chuka' ma tinataj ta ri ijolon (iwi')
ruma chi niben jurar. Ruma ma yixcowin
ta niben sek o k'ek chare jun rusmal iwi'.
37 Ronojel ri nibij, can choj c'a tibij,‡ wi
kitzij ri nibij o xa ma kitzij ta. Can majun
bey c'a tiben ta jurar, ruma ronojel ri' xa
riq'ui ri itzel nipe wi.§

Tek ri Jesús xubij chi que'awajo' ri yec'ulu'an awuche (awixin)

38 Y riyix can jabel iwetaman, ruma
iwac'axan ri xbix ojer ca, chi ri nelesan*
jun runak' ruwech jun winek, can queri' c'a
chuka' tiban chare ri xbano. Ri nik'ajo el rey
jun winek, can queri' c'a chuka' niban chare
ri xbano.
39 Yac'a riyin nbij chiwe: Xa ticoch'o' ri
nibano jun pokon chiwe. Wi xa c'o c'a jun
ri xupak'ij juc'an apalej chi k'a' ri c'o pan
awajquik'a', xa taya' chic apo ri juc'an apalej
chuwech.†
40 Y wi c'o c'a jun winek ri yarutzujuj
(yarusujuj) pa k'atbel tzij ruma nrajo' nre-
lesaj jun atziak, can man c'a tapokonaj ta
naya' ca chare; y xa can taya' c'a ca chuka'
ri achaqueta chare.
41 O wi c'o c'a jun chiwe riyix ri niban
puersa chare ruma jun winek chi tuc'uaj
jun ejka'n c'a pa jun kilómetro, xa can
tiquicot c'a tuc'uaj el ri ejka'n ri', y chuka'
ma tupokonaj ta chi nuc'uaj jun kilómetro
chic ri ejka'n ri'.‡
42 Y wi c'o c'a jun chiwe riyix ri c'o nic'utux
chare ruma jun winek, can tuya'§ c'a el
chare. Y wi c'o chuka' jun ri c'o nrajo' nukej
el chare, ma tupokonaj ta nuya' el chare.
43 Riyix can jabel iwetaman, ruma
iwac'axan ri tzij ri bin ojer ca. Ri tzij ri'
nubij: Can utz wi chi que'awajo'* ri awuc'
awach'alal. Yac'a ri ye'etzelan awuche
(awixin), can que'awetzelaj.
44 Yac'a riyin nbij chiwe: Can que'iwajo'
c'a ri ye'etzelan iwuche (iwixin); tic'utuj c'a
chare ri Dios chi yeruben ta bendecir ri
winek ri yerayin itzel pan iwi'; tibana' utzil
chique ri xa ma utz ta quina'oj iwuq'ui riyix;
y tibana' chuka' orar pa quiwi' ri ye'okotan
y yeyok'o† iwuche (iwixin).
45 Riche (rixin) chi queri' can nik'alajin
wi chi riyix yix ralc'ual ri Itata' ri c'o chila'
chicaj. Ruma Riya' can utz wi c'a pa quiwi'
quinojel. Riya' nuben pe chi ri k'ij‡ nitzu'un
pe pa quiwi' ri winek ye utz y pa quiwi' ri
winek ri xa ye itzel; y chuka' nuya' pe job pa
quiwi' ri winek ri choj quic'aslen y pa quiwi'
ri ma choj ta quic'aslen.
46 Ruma wi riyix xaxu (xaxe wi) ri winek
ri ye'ajowan iwuche (iwixin) ri ye'iwajo', ¿la
can c'o ta cami rajel ruq'uexel xtic'ul? Ruma
ri c'utuy tak alcawal queri' chuka' niquiben;
riye' yecajo' xaxu (xaxe wi) ri ye'ajowan
quiche (quixin).
47 Y wi xaxu (xaxe wi) ri iwach'alal
ye'ik'etela' tek niya' rutzil quiwech, ¿achique
ta chic c'a ri más rejkalen ri yixtajin
chubanic riyix? Majun. Ruma ri winek ri
ma quetaman ta ruwech ri Dios can queri'
chuka' niquiben riye'.
48 Riyix can choj tibana' riq'ui ri
ye'ibanala'§ achi'el nuben ri Itata' ri c'o
chila' chicaj. Riya' can choj wi riq'ui ri
yerubanala'.

6

Tek riyix niben jun utzil, ma tiwelesaj ta rutzijol

1 Can tichajij c'a iwi' jabel, chi ma xaxu
(xaxe) ta riche (rixin) chi utz yixtz'etetej
cuma ri winek tek niben ri nrajo' ri Dios,
ri' ma utz ta. Ruma wi xa queri' niben, can
majun c'a rajel ruq'uexel* xtic'ul riq'ui ri
Itata' ri c'o chila' chicaj.
2 Tek riyix niya' limosna chare jun winek,
man c'a tiwelesaj ta rutzijol, ma tixupuj ta
trompeta riche (rixin) chi nac'axex cuma
ri winek.† Ma tiben ta achi'el ri niquiben
ri winek ri xa ca'i' quipalej. Riye' can
niquelesaj rutzijol pa tak bey y pa tak jay
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, riche
(rixin) chi netamex chi c'o utzil ri yetajin
chubanic. Can kitzij wi nbij chi ri winek
ri yebano queri', riq'ui ri xquic'ul quik'ij
chique ri winek, xa can xquic'ul yan c'a rajel
ruq'uexel ri yequibanala'.
3 Yac'a tek riyix niya' limosna, man c'a
titzijoj ta chare jun chic. Can majun c'a
nic'atzin wi chi nretamaj ta na‡ jun chic
winek ri yixtajin chubanic.
4 Riche (rixin) chi queri' ri limosna ri
niya', majun c'a winek netaman. Yac'a ri

§ **5:34** Stg. 5.12. * **5:35** Is. 66.1. † **5:35** Sal. 48.2. ‡ **5:37** Col. 4.6. § **5:37** Stg. 5.12. * **5:38** Ex. 21.24; Lv. 24.20; Dt. 19.21. † **5:39** Is. 50.6; Mt. 26.67; Mr. 14.65. ‡ **5:41** Mr. 15.21. § **5:42** Dt. 15.7-11; Lc. 6.30-34; 1 Ti. 6.18. * **5:43** Lv. 19.18; Dt. 23.3-6. † **5:44** Pr. 25.21; Lc. 23.34; Hch. 7.60; Ro. 12.14; 1 Co. 4.12; 1 P. 2.23. ‡ **5:45** Sal. 65.9-13; Hch. 14.17. § **5:48** Gn. 17.1; Dt. 18.13; Ef. 5.1. * **6:1** Mt. 10.41, 42; 1 Co. 3.14. † **6:2** Ro. 12.8. ‡ **6:3** Mt. 8.4. § **6:4** Lc. 14.12-14; Fil. 4.17-19.

Itata' ri c'o chila' chicaj, Riya' retaman. Riya'
can nutz'et ri ma tz'etetel ta cuma ri winek
y xtuya' rajel ruq'uexel chiwe.§ Y ri rajel
ruq'uexel ri xtuya' chiwe, can xtik'alajin c'a
chiquiwech ri winek.

Ri Jesús nuc'ut rubanic ri oración

5 Riyix tek niben c'a orar,* ma tiben
ta achi'el niquiben ri winek ri xa ca'i'
quipalej. Ruma ri winek ri' can sibilaj c'a
nika chiquiwech chi ya ri acuchi (achique)
yec'o wi winek, chiri' niquiben wi orar. Tek
niquiben orar, can yepa'e' pa tak jay ri kas
nic'ut wi ruch'abel ri Dios, y ri pa tak xquina
riche (rixin) ri bey xaxu (xaxe) wi riche
(rixin) chi yetz'et cuma ri winek. Y can kitzij
wi nbij chiwe, chi ri winek ri yebano queri',
riq'ui ri niquic'ul quik'ij chique ri winek,
xa can xquic'ul yan c'a rajel ruq'uexel ri
yequibanala'.
6 Y tek jun c'a chiwe riyix nuben orar,† utz
ntoc pa rachoch y tutz'apij ruchi' ri rachoch
y c'ac'ari' tich'o riq'ui ri Dios Tata'ixel ri
c'o chila' chicaj. Y astape' ma nutz'et ta ri
achoj riq'ui nich'o wi, can retaman chi c'o ri
nac'axan pe riche (rixin). Y ri nac'axan pe
riche (rixin) can nutz'et wi c'a ri ma tz'etetel
ta cuma ri winek y nuya' rajel ruq'uexel
chare. Y ri rajel ruq'uexel ri xtuya' chare,
can xtik'alajin c'a chiquiwech ri winek.

7 Tek riyix niben c'a orar, ma tiben ta
achi'el niquiben ri winek ri ma quiniman ta
ri Dios. Ruma riye', niquicamulij‡ ch'abel y
q'uiy ch'abel niquibij ruma riye' niquich'ob
chi riq'ui ri' ye'ac'axex pe ruma ri Dios.
8 Tek riyix niben orar, ma tiben ta achi'el
niquiben ri winek ri ma quiniman ta ri Dios.
Ruma chi ri Itata' ri c'o chila' chicaj, can
retaman§ chic c'a ri achique ri rajawaxic
chiwe, tek c'a ma jane nic'utuj ta chare.
9 Tek riyix niben orar, tibana' jun
oración* achi'el re': Katata' Dios† yitc'o
chila' chicaj, xtibanatej ta c'a chi quinojel
ta ri winek niquiya' ta ak'ij, y man ta
xtiquixolk'otij ri lok'olaj abi'.
10 Y xtipe yan ta c'a ri awajawaren.‡ Y can
ya ta c'a ri nawajo' riyit ri xtibanatej wawe'
chuwech re ruwach'ulef, achi'el nibanatej
chila' chicaj awuq'ui riyit.
11 Y taya' c'a chuka' ri kaway ri nic'atzin
chake ronojel k'ij.
12 Y xtacuy§ ta c'a ronojel ri kamac ri
yekaben chawech, achi'el yekacuy ri winek
ri c'o pokon niquiben chake.
13 Y man c'a taya' ta k'ij chi ri itzel nuben ta
chake chi yojtzak* pa mac. Xa can kojacolo'
c'a chuwech. Queri' ri nikac'utuj, ruma
xaxu (xaxe) wi c'a riyit ri yitc'o pa kawi', c'o
awuchuk'a', y c'o ak'ij ac'ojlen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. Amén.
14 Wi riyix ye'icuy ri winek ri c'o pokon
niquiben chiwe, ri Itata' ri c'o chila' chicaj
can xquixrucuy c'a chuka' riyix.†
15 Y wi ma nicuy ta quimac ri winek ri
c'o pokon niquiben chiwe, chuka'‡ ri Itata'
ri c'o chila' chicaj ma xtucuy ta ri imac ri
ye'ibanala' chuwech.

Tek ri Jesús xubij achique rubanic tek niban ri ayuno

16 Tek riyix ma yixwa' ta§ riche (rixin)
chi niben orar, ma tiben ta achi'el niquiben
ri winek ri xa ca'i' quipalej; ruma riye' xa
yebison ri yetzu'un, riche (rixin) chi can
nik'alajin chiquiwech ri winek chi ma ye
waynek ta. Y kitzij nbij chiwe, chi ri yebano
queri', riq'ui ri niquic'ul quik'ij chique ri
winek, xquic'ul yan c'a ri rajel ruq'uexel.
17 Yac'a tek riyix ma yixwa' ta riche (rixin)
chi niben orar, ma tiben ta chi can nik'alajin
apo chi ma yix waynek ta, xa jabel tich'aja'
ipalej, tiya'* juba' aceite pan iwi' y jabel
tijica' rusmal tak iwi'.
18 Riche (rixin) chi queri', ma tik'alajsaj
ta iwi' chiquiwech ri winek chi ma ibanon
ta wa'in ruma niben orar. Xaxu (xaxe) wi
ri Tata'ixel ri ma tz'etetel ta ri netaman chi
ma ibanon ta wa'in. Riya' can nutz'et c'a ri
ma tz'etetel ta cuma ri winek y xtuya' rajel
ruq'uexel chiwe. Ri rajel ruq'uexel ri xtuya'
chiwe, can xtik'alajin chiquiwech ri winek.

Ri beyomel riche (rixin) chila' chicaj

19 Man c'a timol ta† ibeyomal chuwech
re ruwach'ulef, ri xa nichicopir y chuka'
xa nipusir, y ri acuchi (achique) xa yec'o
alek'oma' ri ye'elek'an y ye'elesan el.
20 Timolo' ibeyomal riche (rixin) chila'
chicaj‡ ri acuchi (achique) ma nichicopir
ta y ni ma nipusir ta, ri acuchi (achique)
chuka' majun alek'om ri nelek'an y nelesan
el.
21 Ruma ri iwánima can nic'oje' acuchi
(achique) c'o wi ri ibeyomal.

Ri runak' tak awech yec'atzin achi'el nic'atzin jun k'ak' riche (rixin) sakil

22 Ri runak' tak awech can yec'atzin
c'a chawe, achi'el nic'atzin jun k'ak' riche
(rixin) sakil. Y wi ri runak' tak awech ye utz,
riyit yitc'o pa jun sakil.§

* **6:5** Jer. 29.12; Lc. 18.1; Jn. 16.24. † **6:6** Mr. 12.38-40; Lc. 18.10-12. ‡ **6:7** 1 R. 18.26-39. § **6:8** Sal. 139.2; Ro. 8.26, 27. * **6:9** Lc. 11.1-4; Jn. 16.24; Ef. 6.18; Jud. 20. † **6:9** Lc. 11.2. ‡ **6:10** Mt. 3.2. § **6:12** Mt. 9.2, 5, 6; 18.21-35. * **6:13** Stg. 1.14; Jn. 17.15; 1 Co. 10.13. † **6:14** Mr. 11.25; Ef. 4.32; Col. 3.13. ‡ **6:15** Mt. 18.21-35; Stg. 2.13. § **6:16** 2 S. 12.16; Neh. 1.4; Est. 4.16; Is. 58.3-7; Sal. 69.10. * **6:17** 2 Co. 6.10. † **6:19** Pr. 23.4; 1 Ti. 6.17; He. 13.5. ‡ **6:20** 1 P. 1.4. § **6:22** Lc. 11.39. * **6:23** 2 Co. 4.4.

23 Yac'a wi ri runak' tak awech ma ye
utz ta, riyit yitc'o pa jun k'eku'm. Rumari'
wi xa nichuptej ri sakil* ri ruya'on ri Dios
pan awánima, can pa jun nimalaj k'eku'm
yac'oje' wi.†

Ri Dios y ri beyomel

24 Majun c'a mozo ri nicowin ta nisamej
quiq'ui ye ca'i' patrón. Ruma wi nrajo' jun
chique ri rupatrón, nretzelaj ca ri jun chic.
Y wi can sibilaj nunimaj rutzij ri jun, can
nretzelaj ri jun chic. Y quec'ari' chuka', ri
winek ri xa benak ránima chrij ri beyomel,‡
ma nicowin ta nuben ri nrajo' ri Dios,§ xcha'
ri Jesús.

Tek ri Jesús xubij chi ma tikach'ujirisaj ta ki' chupan ri kac'aslen

25 Y rumari' tek riyin nbij chiwe: Ma
tich'ujirisaj ta iwi'* chupan ri ic'aslen chi
acuchi (achique) nipe wi ri iway iwuc'ya', ni
ruma ta ri itziak ri nicuchbej ri ich'acul. ¿La
ma ya ta cami ri ic'aslen ri ruya'on ri Dios ri
más rejkalen que chuwech ri iway iwuc'ya'?
¿La ma ya ta cami ri ich'acul ri más rejkalen
que chuwech ri itziak?

26 Que'itz'eta' na pe' ri aj xic' tak chicop
ri yebe pa cak'ik', riye' majun quitico'n
niquiben ta, y majun cosecha niquelesaj,
ni majun chuka' quic'ujay riche (rixin) chi
quiyacon ta quijal. Ma riq'ui wi ri' riye' can
yewa', ruma ya ri Itata' ri c'o chila' chicaj
ri niya'o quiway.† ¿C'a ta c'a riyix man ta
xtuya' iway ri Dios, tek riyix más iwejkalen
que chiquiwech ri aj xic' tak chicop?

27 ¿La c'o ta cami c'a jun chiwe riyix‡ ri
nicowin chi niq'uiy chic nic'aj vara ri ru-
palen, ruma can nuch'ujirisaj ri'? Majun.

28 ¿Y achique c'a ruma tek nich'ujirisaj
iwi' ruma ri itziak? Ri Dios retaman nuya'
itziak. Xaxu (xaxe) na pe' que'itzu' ri
cotz'i'j ri lirio quibi', ri yec'o pa tak juyu'.
Que'itzu' tek yeq'uiy. Riye' ma yesamej ta,
ni ma yebatz'in ta, riche (rixin) chi queri'
yequibanala' ta quitziak ri ye jabel oc.

29 Y c'o c'a jun rey riche (rixin) re
ruwach'ulef Israel ri xc'oje' ojer ca ri
xubini'aj Salomón. Riya' ruyon jabel tak
tziek ri xerucusaj, pero majun bey xucusaj
ta jun rutziak ri can achi'el jun cotz'i'j.§

30 Wi ri k'ayis riche (rixin) pa juyu' wa-
cami jabel oc rubanon, yac'a ri chua'k xa
chaki'j chic y nic'ak pa k'ak', y ma riq'ui wi
ri' ri Dios yeruwik, ¿c'a ta c'a riyix winek
chi man ta xtuya' itziak ri Dios? ¿Achique c'a
ruma tek xa ma nicukuba' ta ic'u'x riq'ui?*

31 Riyix man c'a tich'ujirisaj ta iwi' ruma
iway iwuc'ya' y ruma ri itziak.

32 Ruma ri winek ri ma quetaman ta
ruwech ri Dios queri' niquiben, yac'a riyix
c'o ri Itata' chila' chicaj y retaman chi rono-
jel ri' nic'atzin chiwe.†

33 Rumari' ri más rajawaxic chi niben
riyix, ya ri ticanoj ri rajawaren ri Dios y
ri achique rubanic nic'uaj jun c'aslen choj
chuwech. Y wi queri' xtiben, ri Dios can
xtuya' c'a pe ronojel ri nic'atzin chiwe.‡

34 Riyix ma nic'atzin ta chi nich'ujirisaj
iwi' ruma nich'ob yan riche (rixin) ri
chua'k.§ Ri chua'k can c'o wi ri xtuc'om
pe. Tiya' c'a ca riche (rixin) chua'k, ruma
ronojel k'ij can c'o wi ruc'ayewal nuc'om
pe.

7

Majun bey titzu' ta achique quibanic ri winek xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi itzel yixtzijon chiquij

1 Majun bey titzu' ta achique quibanic ri
winek xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi itzel
yixtzijon chiquij,* riche (rixin) chi queri'
ma xtiban ta chuka' queri' chiwe riyix.

2 Ruma wi ye'itzu' ri winek xaxu (xaxe
wi) riche (rixin) chi itzel yixtzijon chiquij,
can queri' chuka' xtiban chiwe riyix. Can
achi'el wi c'a rubanic ri niben riyix chique ri
winek, can queri' chuka' xtiban chiwe riyix.

3 Y riyit, ¿achique ruma tek ya ri ti k'ayis†
c'o pa runak' ruwech ri awach'alal ri natz'et
chanin y ma nana' ta ri che' ri k'atel pa
runak' awech riyit?

4 ¿Achique ta c'a modo nabij chare jun
awach'alal: Taya' k'ij chuwe riche (rixin)
chi nwelesaj re ti k'ayis k'atel pa runak'
awech, yacha' chare, y riyit xa can jun che'
ri k'e'el pa runak' awech?

5 Xa ca'i' apalej, nabey na tachojmirisaj‡
ka ri ac'aslen riyit, c'ac'ari' utz nato' ri
awach'alal chi nuchojmirisaj ri ruc'aslen.

6 Ri lok'olaj ruch'abel ri Dios y ronojel ri
c'o quejkalen, ri achi'el quejkalen ri abej ri
nibix perla chique, ma que'iya' ta chiqui-
wech ri winek ri xa ye achi'el ri tz'i' y ye
achi'el ri ak. Ruma ri chicop ri', astape'
sibilaj quejkalen ri niya'ox (nya') chique,
riye' xa niquipalbela' chi aken y c'o jantek
yeyacatej chrij ri xya'o chique y niquic'ajij
chi eyaj.§

Tek nikaben orar, ri Dios can yojrac'axaj wi pe

† **6:23** Ro. 1.21. ‡ **6:24** 1 Ti. 6.17. § **6:24** Lc. 16.13; Ga. 1.10. * **6:25** Sal. 55.22; Lc. 12.22-31; He. 13.5, 6; Fil. 4.6, 7. † **6:26** Job 38.41; Sal. 147.9. ‡ **6:27** Sal. 39.5. § **6:29** 1 R. 10.4-7. * **6:30** Mt. 8.26; 14.31; 16.8; Lc. 12.28. † **6:32** Sal. 23.1; 34.9, 10; 37.25; Lc. 12.31; Ro. 8.32; Fil. 4.19. ‡ **6:33** 1 R. 3.11-14; Sal. 37.25; 1 Ti. 4.8. § **6:34** Stg. 4.13, 14. * **7:1** Ro. 2.1; Stg. 4.11. † **7:3** Lc. 6.41, 42; Ro. 2.1, 21; Ga. 6.1. ‡ **7:5** Mt. 5.23, 24; Jn. 8.7. § **7:6** Pr. 9.7, 8; 23.9; Hch. 13.45. * **7:7** Mt. 21.22; Mr. 11.24; Lc. 11.9-13; 18.1; Jn. 15.7.

7 Can tic'utuj c'a ri nic'atzin chiwe y ri Dios
can xtuya'* wi pe chiwe. Ticanoj ri niwajo' y
xtiwil.† Quixsiq'uin (quixoyon) apo chuchi'
jay y xquixac'axex pe.
8 Ruma wi riyix can riq'ui ronojel iwánima
nic'utuj chare ri Dios, Riya' can xtuya' wi pe
chiwe. Wi riyix can nicanoj, can xtiwil wi.
Y wi riyix yixsiq'uin (yixoyon) apo chuchi'
jay, can xtojak wi c'a chiwech.
9 ¿La c'o ta cami jun achi ri nuya' jun abej
pa ruk'a' ri ralc'ual, tek ri ac'al xa jun caxlan
wey ri nuc'utuj chare?
10 ¿O la nuya' ta cami jun itzel cumatz pa
ruk'a', tek ri ac'al xa jun car nrajo'?
11 Riyix majun bey niben ta queri'. Y
astape' ta chi ma can ta utz ri ina'oj, pero
riyix ya ri utz tak cosas ri niya' chique ri
iwalc'ual. C'a ta c'a ri Itata' ri c'o chila'
chicaj, chi man ta xtuya' pe ri nic'utuj chare.
Riya' ronojel utz ri nuya' pe chiwe.‡
12 Rumac'ari' ri achi'el niwajo' riyix chi ri
winek utz niquiben iwuq'ui, can quec'ari'
tibana' riyix quiq'ui riye'.§ Ruma queri'
ri tz'ibatal chupan ri ley riche (rixin) ri
Moisés,* y queri' chuka' quibin ca ri profe-
tas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.

Quixoc pa puerta ri xa co'ol oc ruwech

13 Chupan c'a ri puerta ri xa co'ol ruwech,
chiri' c'a quixoc wi.† Ruma can nim
wi ruwech ri puerta riche (rixin) ri itzel
c'aslen, ri nic'amo pe ri camic riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek, y sibilaj c'a ye q'uiy ri
ye'oc chiri'.
14 Pero xa co'ol ri puerta y co'ol oc ruwech
ri bey ri yatuc'uan pa utzilaj c'aslen, y ma ye
q'uiy ta oc ri ye'ilo.

Jun che' netamatej ruwech xaxu (xaxe wi) riq'ui ri ruwech ri nuya'

15 Rumari' nic'atzin nichajij iwi' chiqui-
wech ri winek ri yebin chi niquik'alajsaj
ri ruch'abel ri Dios y xa ma kitzij ta ri
niquibij.‡ Ruma tek xa can c'ari' ye'apon
iwuq'ui, niquic'ut chi can jabel ri quic'aslen,
achi'el quibanic ri tak carne'l; can ma-
jun itzel nitz'etetej ta chiquij. Yac'a tek
nbec'ulun pe ri etzelal ri c'o pa tak cánima,
xa ye achi'el chic quibanic ri utiwa'§ (coy-
otes); yequiq'uis c'a ri achoj quiq'ui ye'apon
wi.
16 Can xtiwetamaj wi quiwech, achi'el
tek niwetamaj ruwech juwi' che', xaxu
(xaxe) wi riq'ui nitz'et rubanic ri ruwech ri
nuya'.* Tek niwachin jun k'ayis ri c'o q'uiy
ruq'uixal, ma xtuya' ta uva o higo.
17 Queri' c'a chuka' iwetaman chi jun utzi-
laj che' nuya' utzilaj tak ruwech, yac'a ri
itzel che', itzel chuka' ri ruwech ri nuya'.
18 Majun utzilaj che' xtuya' ta itzel tak
ruwech, ni majun chuka' itzel che' ri xtuya'
ta utzilaj tak ruwech.
19 Y ronojel c'a che' ri ma niquiya' ta utzi-
laj tak quiwech,† yechoy el y c'ac'ari' yec'ak
pa k'ak'.
20 Rumac'ari' can xtiwetamaj quiwech ri
winek ri ye'apon iwuq'ui, xaxu (xaxe wi)
riq'ui nitz'et ri rubanic ri quic'aslen.

Tek ri Jesús xubij chi ma quinojel ta ri yebin Ajaf chare ri xque'apon riq'ui ri Dios

21 Ma quinojel ta ri yebin ¡Ajaf! ¡Ajaf!‡
chuwe, ri ye'oc pa rajawaren ri caj. Ruma
xaxu (xaxe) wi c'a ri can riq'ui ronojel
cánima niquiben ri ruraybel ri Nata'§ ri c'o
chila' chicaj ri ye'oc chiri'.
22 Y chupan c'a ri k'ij tek riyin xtink'et tzij
pa quiwi' ri winek, ye q'uiy c'a ri xquebin
chuwe: ¡Ajaf! ¡Ajaf! xquecha', riyoj pan abi'
riyit xkak'alajsaj wi ri ruch'abel ri Dios, pan
abi' riyit xekelesaj* itzel tak espíritu quiq'ui
q'uiy winek y pan abi' chuka' riyit xeka-
banala' sibilaj q'uiy milagros,† xquecha'.
23 Pero riyin, can yac'ari' tek xtinbij
chique ri yebin queri': Riyin can ma we-
taman ta c'a iwech. Quixel‡ el chinuwech
riyix ri xa yix banoy tak etzelal, xquicha'
chique.

Ri c'ambel tzij chiquij ca'i' jay

24 Y xabachique c'a winek ri nac'axan re
ch'abel re' y can nuben, can njunumaj c'a
riq'ui jun achi ri c'o runa'oj§ ri can pa ruwi'
abej xuben wi ka rachoch.
25 Xka c'a job, xepe c'a raken tak ya' y xepe
c'a cak'ik' chrij ri jun jay ri'* y ri jay ma xtzak
ta ruma chi ri rucimiento ri jay ri' can pa
ruwi' abej† tz'uyul wi.
26 Y xabachique c'a winek ri nac'axan re
ch'abel re xinbij ka, y xa ma nuben ta ri nbij
chare, can junan c'a riq'ui ri jun nacanic
achi ri xuben jun rachoch pa ruwi' sanayi'.
27 Xka c'a job, xepe c'a raken tak ya' y xepe
c'a cak'ik' chrij ri jun jay ri' y ri jay xtzak;
y xq'uis c'a chiri'.‡ Queri' c'a ri ch'abel ri
xerubij ri Jesús.
28 Y tek ri Jesús xtane' ka chubixic re
ch'abel re', ri winek ri xe'ac'axan riche

† **7:7** Pr. 8.17; Jer. 29.12. ‡ **7:11** Is. 49.15; Ro. 8.32. § **7:12** Lv. 19.18; Lc. 6.35. * **7:12** Ga. 5.14. † **7:13** Lc. 13.24; Jn. 10.7, 9. ‡ **7:15** Dt. 13.1-5; Jos. 23.16. § **7:15** Mi. 3.5; Hch. 20.29; Ro. 16.17; 2 Ti. 3.5. * **7:16** Lc. 6.43. † **7:19** Mt. 3.10; 25.41-46; Jn. 15.2, 6. ‡ **7:21** Is. 29.13; Ez. 33.31; Os. 8.2, 3; Lc. 6.46; Hch. 19.13-15. § **7:21** Ro. 2.13; Stg. 1.22. * **7:22** Lc. 10.17-20. † **7:22** 1 Co. 13.2. ‡ **7:23** Sal. 5.5; 6.8; Mt. 25.41. § **7:24** Lc. 6.47, 48. * **7:25** Hch. 14.22; 2 Ti. 3.12; 1 P. 1.6, 7. † **7:25** Mt. 21.42-44; 2 Ti. 2.19; 1 P. 2.8. ‡ **7:27** He. 10.31; 2 P. 2.20. § **7:28** Mt. 13.54; Mr. 1.22; Lc. 4.32.

(rixin) can sibilaj c'a xquimey§ ri ch'abel ri
xuc'ut chiquiwech.
29 Ruma ri ch'abel ri nuc'ut chiquiwech ri
winek can achi'el jun achi ri c'o k'atbel tzij
pa ruk'a'* y man achi'el ta oc ri niquic'ut ri
aj tz'iba'.

8

Tek ri Jesús xrelesaj el ri jun itzel yabil lepra rubi' chrij jun achi

1 Y tek ri Jesús kajnek chic c'a pe pa ruwi' ri
juyu', ri winek ri ye tzeketel chrij can sibilaj
ye q'uiy.
2 Y xpe c'a jun achi ri c'o jun itzel ya-
bil chrij, y ri yabil ri'* lepra rubi'. Ri
achi ri' xxuque' xmaje' ka chuwech ri
Jesús y xubij c'a chare: Ajaf, wi riyit
nawajo' yinac'achojsaj chare re nuyabil,
can yic'achoj wi c'a ri', ruma riyin wetaman
chi can yacowin wi, xcha'.
3 Y ri Jesús can yac'ari' tek xuyuk apo
ruk'a' y xuchop apo† ri achi ri c'o ri itzel ya-
bil chrij y xubij chare: Nwajo' chi yac'achoj.
Tiq'uis c'a el re yabil re' chawij, xcha' chare.
Y can xu (xe) wi xubij queri' ri Jesús, ri achi
xch'ajch'ojir chare ri ruyabil.
4 C'ac'ari' ri Jesús xubij chare ri achi ri':
Nchilabej c'a el chawe chi majun achoj
chare tatzijoj‡ wi ri xbanatej awuq'ui, xa
choj jac'utu' awi' chuwech ri sacerdote, y
can taya' c'a ri ofrenda ri rajawaxic chi
naya', achi'el nubij chupan ri rutz'iban ca
ri Moisés, riche (rixin) chi queri' nak'alajsaj
c'a awi' chiquiwech chi yit ch'ajch'oj chic,§
xcha' el chare.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj rumozo jun capitán

5 Y tek ri Jesús xoc c'a pa tinamit Caper-
naum, c'o c'a jun achi ri xapon riq'ui. Y ri
achi ri' jun capitán y xuc'utuj c'a jun utzil
chare ri Jesús.
6 Quec'are' ri xubij ri capitán: Ajaf, ri
numozo siquirnek; y ri yabil ri' rukasan
pa ruwarabel chila' chwachoch. Y sibilaj
pokonal ri ntajin chuk'axaxic, xcha' chare.
7 Xpe ri Jesús xubij chare ri capitán: Yibe
c'a y xtinc'achojsaj ri amozo, xcha' chare.
8 Y quec'are' ri ch'abel ri xubij chic apo
ri capitán chare ri Jesús: Ajaf, riyit nim
ak'ij y ma ruc'amon ta (takal ta chuwij)
chi yatoc pa wachoch. Xaxu (xaxe) wi
tabij jun ch'abel chi nic'achoj ri numozo y
xtic'achoj.*
9 Riyin can wetaman wi chi queri'
xtibanatej, ruma chi yin jun achi ri nnimaj
ri nubij ri aj k'atbel tzij chuwe ri c'o chi
nben. Y yec'o chuka' soldados ri ye ya'on
pa nuk'a'. Tek nbij c'a chare jun chi tibe,
can nibe wi; y wi nbij chuka' chare jun chic
chi tipe, can nipe wi chuka'. Y tek nbij c'a
chare ri numozo chi tabana' re', can nuben
wi chuka', xcha' ri capitán.
10 Y ri Jesús can xumey c'a tek xrac'axaj
ri ch'abel ri' y xubij chique ri ye tzekelbe-
yon riche (rixin): Can kitzij nbij chiwe chi
ri xbin re ch'abel re', can rucukuban wi
ruc'u'x wuq'ui. Y majun c'a wech aj Israel
ri wilon ta ri can rucukuban ta ruc'u'x†
wuq'ui, achi'el re jun achi re'.
11 Can nbij wi c'a chiwe chi sibilaj ye
q'uiy winek ri xquepe quere' pa relebel
k'ij‡ y quere' chuka' pa rukajbel k'ij, winek
ri quicukuban quic'u'x wuq'ui. Riye'
xquetz'uye' c'a riq'ui ri Abraham, ri Isaac
y ri Jacob§ pa rajawaren ri caj.
12 Pero yec'o chuka' nic'aj chic aj Israel
ri can c'o chi ye'oc pa rajawaren ri caj,
ri xa ma xque'oc ta, xa xque'elesex ca y
xquec'ak chupan ri k'eku'm,* ruma xa can
ma xquicukuba' ta quic'u'x wuq'ui riyin.
Y chiri' c'a xque'ok' wi y xtiquikach'ach'ej
quey.†
13 Yac'ari' tek ri Jesús xubij el chare ri
capitán: Catzolin chawachoch. Ruma xan-
imaj‡ chi riyin yicowin yic'achojsan, can
xtibanatej c'a ri araybel, xcha' el chare. Y
ri rumozo ri capitán, can ya c'a hora ri'
xc'achoj chare ri ruyabil.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj rujite' ri Pedro

14 Y tek ri Jesús xapon pa rachoch ri Pedro,
xutz'et c'a chi ri rujite' ri Pedro kajnek pa
ch'at ruma c'o jun nimalaj c'aten§ chrij.
15 Xpe Riya' xuchop ruk'a' ri yawa' y can
yac'ari' tek xq'uis el ri nimalaj c'aten chrij.
Ri rujite' ri Pedro xyacatej c'a pe pa ruch'at
y xuchop yerunimaj yerilij apo ri Jesús y ri
ye benak riq'ui.
16 Tek ntoc c'a pe ak'a' ri k'ij ri', ye q'uiy c'a
ri c'o itzel tak espíritu quiq'ui xe'uc'uex apo
chuwech ri Jesús, riche (rixin) chi ri Jesús
yerelesaj ta el ri itzel tak espíritu quiq'ui. Y
Riya' xubij c'a chique ri itzel tak espíritu chi
que'el el, y xeruc'achojsaj chuka' el quinojel
ri ye yawa'i';*
17 riche (rixin) chi queri' can nibanatej c'a
ri rubin ca ri profeta Isaías, ri jun achi ri
xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri
Isaías quec'are' ri rubin ca chrij ri Jesús:
Xerelesaj c'a el kayabilal konojel, y xuc'uaj†
c'a ronojel ri kak'axomal. Queri' ri rubin ca.

* **7:29** Jn. 7.46. * **8:2** Lv. 13.1-46; 2 R. 5.1; Mr. 1.40-45; Lc. 5.12-15. † **8:3** Mt. 8.15; 20.34. ‡ **8:4** Mt. 9.30; Mr. 5.43; Lc. 5.14. § **8:4** Lv. 14.3. * **8:8** Sal. 33.9; 107.20. † **8:10** Mt. 9.2; He. 11.39. ‡ **8:11** Is. 2.2, 3; Mal. 1.11. § **8:11** Lc. 13.29; Ro. 15.9; Ef. 3.6. * **8:12** 2 P. 2.17; Jud. 13; Mt. 22.13; 24.51. † **8:12** Lc. 13.28. ‡ **8:13** Mt. 9.22, 28, 29; Lc. 7.50; 8.48, 50. § **8:14** Mr. 1.30; Lc. 4.38. * **8:16** Mr. 1.32; Lc. 4.40. † **8:17** Is. 53.4; 2 Co. 5.21; 1 P. 2.24.

Ca'i' achi'a' ri xebin chi niquitzekelbej ri Jesús

18 Tek ri Jesús xerutz'et chi sibilaj ye q'uiy
winek ri quisutin qui' chrij, yac'ari' tek Riya'
xubij chique ri rudiscípulos chi jo' kojk'ax
chic apo la juc'an ruchi' ya'.
19 Y c'o c'a jun achi aj tz'ib ri xapon apo
riq'ui ri Jesús y xubij chare: Tijonel, riyin
nwajo' c'a chi yatintzekelbej‡ xabacuchi
(xabachique) ri yabe wi, xcha' chare.
20 Xpe ri Jesús xubij chare ri aj tz'ib ri':
Ri xwan can c'o wi jul ri acuchi (achique)
yec'oje' wi; y queri' chuka' ri aj xic' tak
chicop ri yebe pa cak'ik', can c'o chuka'
quisoc. Yac'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalex
chicojol, can majun wachoch§ ri acuchi
(achique) yinuxlan wi juba', xcha' chare.
21 Yac'a chuka' ri' tek jun chic ri can tzekel-
bey riche (rixin) ri Jesús, xubij c'a apo chare:
Ajaf, riyin can nwajo' wi yatintzekelbej. Xa
yac'a chi taya' na k'ij chuwe chi nmuk na
el ri nata', c'ac'ari' tek xcatintzekelbej chic,*
xcha'.
22 Xpe ri Jesús xubij chare: Riyit
quinatzekelbej. Xa taya' c'a ca chi ri
caminaki' quemuk na cuma ri ye caminek†
chupan ri quimac, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuk'et ruchuk'a' ri cak'ik' y ri ruwi' ya'

23 Y ri Jesús xoc c'a el pa jun jucu'‡ y ri ye
rudiscípulos xquitzekelbej el.
24 Y yac'ari' tek xpe jun nimalaj cak'ik'§
pa ruwi' ri choy. Ri ruwi' ya' xa juba' ma
numuk ri jucu'. Pero ri Jesús warnek el.
25 Y xepe ri discípulos xquic'asoj c'a ri Jesús
y xquibij chare: ¡Ajaf! ¡Ajaf! Kojacolo' c'a.
Wacami yojcom, xecha' chare.
26 Xpe ri Jesús xubij chique ri ye rud-
iscípulos: Can ma cukul ta c'a ic'u'x* wuq'ui,
rumari' tek ixibin iwi', xcha' chique. Y Riya'
xbeyacatej c'a pe y xubij: Tiq'uis el ri cak'ik'
y titane' ka ri ruwi' ya', xcha'. Y queri'
xbanatej. Ri cak'ik' xq'uis el, y chuka' ri
ruwi' ya' xtane' ka.†
27 Y ri discípulos xquimey tek xquitz'et ri
xuben ri Jesús y niquibila' c'a: ¿Achique c'a
rubanic chi achi re'? Ruma hasta ri cak'ik'
y ri ya' can niquinimaj wi chuka' rutzij,
xecha'.

Tek ri Jesús xerelesaj itzel tak espíritu quiq'ui ye ca'i' aj Gadara

28 Y tek ri Jesús y ri ye rudiscípulos xe'apon
c'a ri juc'an chic ruchi' ya', chiri' pa jun
lugar ri Gadara rubi',‡ yec'o c'a ye ca'i'
winek xe'apon riq'ui ri Jesús; winek ri xa
c'o itzel tak espíritu quiq'ui, xebe'el pe pa
camposanto. Y ruma chi can q'uiy pokon
niquiben ri winek ri', rumari' majun chic
winek ri nik'ax ta chic chupan ri bey ri'.
29 Ri ca'i' winek ri', ri c'o itzel tak espíritu
quiq'ui, xquirek apo quichi' chare ri Jesús,
y xquibij: Riyit Jesús ri Ruc'ajol ri Dios,
¿achique c'a ruma tek yojanek? ¿Achique c'a
ruma yojach'ujirisaj yan, tek xa ma jane
napon ta ruk'ijul?§ xecha' chare.
30 Y quela' c'a apo juba' chare ri lugar ri',
sibilaj c'a ye q'uiy ak ntajin yewa'.*
31 Xepe ri itzel tak espíritu ri yec'o quiq'ui
ri ye ca'i' winek ri', xquic'utuj utzil chare ri
Jesús,† y xquibij c'a chare: Wi yojawelesaj el
wawe' quiq'ui re winek re', taya' k'ij chake
chi yoj-oc quiq'ui la ak yec'o chila', xecha'.
32 Ri Jesús xubij c'a chique: Jix c'a. Y
can yac'ari' tek ri itzel tak espíritu xe'el el
y xebe'oc quiq'ui ri ak. Y quinojel ri ak ri'
xquichop anin (anibel) pa xulan, chuwech
jun juyu' xulan ruwech y choj xebeka c'a pa
choy. Can quinojel c'a ri ak ri' xecom pa ya'.
33 Yec'a ri yeyuk'un quiche (quixin) ri ak
ri', xu (xe) wi c'a xquitz'et ca ri xbanatej,
xe'anmej. Xebe pa tinamit, xbequiyala' ca
rutzijol achique ri xquic'ulwachij ri ak y
xbequibij chuka' ri xbanatej quiq'ui ri ye
ca'i' winek ri c'o itzel tak espíritu quiq'ui.
34 Y yac'ari' tek quinojel ri winek
riche (rixin) ri tinamit xepe c'a riq'ui ri
Jesús chutz'etic y chuka' riche (rixin) chi
xquic'utuj utzil chare chi tel el‡ ri chiri'
chupan ri quilugar, ruma riye' ma nicajo'
ta chi nic'oje' ka chiri'.

9

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi siquirnek

1 Yac'ari' tek ri Jesús xoc el pa jucu' y xebe
c'a juc'an chic ruchi' choy. Y ri Jesús xapon
pa tinamit* ri acuchi (achique) xq'uiy wi
Riya'.
2 Y yac'ari' tek c'o jun achi siquirnek,†
li'en el chuwech ruwarabel, xuc'uex apo
chuwech ri Jesús. Y tek ri Jesús xerutz'et
chi can quicukuban quic'u'x‡ riq'ui, Riya'
xubij c'a chare ri achi siquirnek: Walc'ual,
tiquicot c'a ri awánima; ri amac xecuyutej,§
xcha' chare.
3 Y can yac'ari' tek yec'o jun ca'i' chique ri
aj tz'iba' ri yec'o apo chiri', xquibij ka pa tak
cánima chrij ri Jesús: Re' xa itzel xubij ruma
nujunumaj ri' riq'ui ri Dios.

‡ **8:19** Lc. 9.57. § **8:20** Sal. 22.6; Lc. 2.7, 12; Jn. 1.10, 11. * **8:21** 1 R. 19.20; Lc. 9.59. † **8:22** Lc. 15.24; Ef. 2.1. ‡ **8:23** Mr. 4.36; Lc. 8.22. § **8:24** Mr. 4.37; Lc. 8.23. * **8:26** Mt. 17.20; Mr. 16.17, 18. † **8:26** Job 38.8-11; Sal. 65.7; 89.9; 93.4; 104.3; 107.29. ‡ **8:28** Mr. 5.1. § **8:29** Mr. 1.24; 5.7; Lc. 4.34; 2 P 2.4. * **8:30** Dt. 14.8. † **8:31** Fil. 2.10. ‡ **8:34** Lc. 5.8; Hch. 16.39. * **9:1** Mt. 4.13. † **9:2** Mr. 2.1-12. ‡ **9:2** Mt. 8.10; 9.22. § **9:2** Sal. 32.1, 2; Lc. 5.20; Ro. 4.6-8; Ef. 1.7.

4 Yac'a ri Jesús can retaman c'a ri niquich'ob ka ri aj tz'iba'. Rumari' Riya' xubij chique: ¿Achique ruma tek itzel ri xich'ob pa tak iwánima?*
5 Wacami tibij na c'a chuwe: ¿Achique cami ri más c'ayef (cuesta) rubanic nich'ob riyix? ¿La ya cami ri nbij chare re achi re' chi ri rumac xecuyutej yan, o ya ri nbij chare: Cayacatej y cabiyin el?
6 Wacami c'a, riche (rixin) chi riyix niwetamaj chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can c'o k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi ncuy mac chuwech re ruwach'ulef, titz'eta' c'a.† Y ri Jesús xubij c'a chare ri achi siquirnek: Nbij c'a chawe: Cayacatej, tac'uaj el la awarabel y cabiyin chawachoch, xcha' chare.
7 Y yac'ari' tek ri achi siquirnek xyacatej anej y xbe chrachoch.
8 Ri winek c'a ri quimolon apo qui' chiri', tek xquitz'et chi ri achi siquirnek xpa'e' el, xquimey; ruma majun bey c'a quitz'eton ta chi nibanatej ta queri'. Y ri winek ri' xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios; ruma ruya'on pe ri jun nimalaj uchuk'a' ri' chique ri winek.

Tek ri Jesús xusiq'uij (xroyoj) ri Mateo

9 Y tek ri Jesús ruchapon el bey, xutz'et jun achi Mateo rubi'. Ri achi ri' tz'uyul c'a ri acuchi (achique) yetoj wi ca ri alcawal. Y xpe ri Jesús xubij c'a chare: Quinatzekelbej.‡ Y yac'ari' tek riya' xbeyacatej pe ri acuchi (achique) tz'uyul wi y xutzekelbej el ri Jesús.
10 Y tek Riya' tz'uyul pa mesa ri chiri' pa jay, ye q'uiy c'a chique ri ye c'utuy tak alcawal y nic'aj chic winek ri xa ye aj maqui', xetz'uye' apo ri pa mesa junan riq'ui ri Jesús y quiq'ui ri rudiscípulos.§
11 Y ri achi'a' fariseos tek xquitz'et ri', xquibij c'a chique ri ye rudiscípulos ri Jesús: ¿Achique ruma tek la Itijonel niwa' quiq'ui ri ye c'utuy tak alcawal y quiq'ui nic'aj chic winek ri xa ye aj maqui'?* xecha' chique.
12 Tek ri Jesús xrac'axaj pe ri tzij ri niquibij ri achi'a' fariseos, Riya' xubij chique: Jun ajk'omanel ma ye ta ri ye utz ri yerak'omaj. Riya' yerak'omaj ri yawa'i'.
13 Riyin ma xipe ta chiquicanoxic winek ri choj quic'aslen. Riyin xipe chiquicanoxic ri aj maqui',† ri rajawaxic chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios. Quixbiyin c'a chiretamaxic ri achique ntel wi chi tzij ri ruch'abel ri Dios tek nubij: Riyin ri más nika chinuwech‡ chi niben riyix ya chi nijoyowaj quiwech ri winek, ya c'a ri' ri más nika chinuwech, que chuwech ri chicop ri yecamisex y ye'itzuj (ye'isuj) chinuwech.

Tek xc'utux chare ri Jesús chi achique ruma tek ri rudiscípulos ma niquiben ta ayuno

14 Y yac'ari' tek ri ye rudiscípulos ri Juan ri Bautista xe'oka riq'ui ri Jesús, y xquibij chare: Riyoj can c'o c'a k'ij nikachajij tek can ma yojwa' ta riche (rixin) chi nikaben orar.§ Y queri' chuka' niquiben ri quidiscípulos ri achi'a' fariseos. ¿Y achique c'a ruma tek ri adiscípulos riyit ma que ta ri' niquiben? xecha'.
15 Xpe ri Jesús xubij chique: ¿Achique nibij riyix? ¿La utz cami chi xa yebison ri xesiq'uix (xe'oyox) pa jun c'ulanen y chi man ta yewa',* tek xa c'a c'o na apo quiq'ui ri achijlon ri xa c'a xc'ule'? Ma utz ta. Pero xtapon na ri k'ij tek re achijlon re' xtelesex el chiquicojol,† y yac'ari' tek ma xquewa' ta, riche (rixin) chi xtiquiben orar.‡
16 Y majun chuka' winek nibano chi nucusaj ta jun c'ojobel c'ac'ac' riche (rixin) chi nuc'ojoj jun tziek ri xa ri'j chic. Ruma jun c'ojobel c'ac'ac' nuc'ol ri' y nujic' ri tziek; y ri tziek ri' más niretzetaj (nitzeretej).
17 Y queri' chuka' majun niya'o ta c'ac'ac' ruya'al uva chupan jun tz'um yabel ya' ri xa ri'j chic. Ruma wi queri' niban, y ri tz'um xa ma niyukuk ta chic, xa nirakaro' y niq'uis el ri ruya'al uva chupan. Y chuka' ri tz'um ri' majun chic nic'atzin wi. Yac'a jun c'ac'ac' tz'um yabel ya', utz niyaque' ri c'ac'ac' ruya'al uva chupan.§ Ri ruya'al uva can nic'oje' c'a jabel chupan ruma chi ri ruya'al uva y ri tz'um niquito' qui'. Quec'ari' xubij ri Jesús chique ri winek.

Ri ruyi'al ri Jairo y ri ixok ri xuchop rutziak ri Jesús

18 Y tek ri Jesús c'a ntajin c'a chutzijoxic ronojel ri', c'o c'a jun achi principal* xapon y xbexuque' xbemaje' chuwech y c'ac'ari' xubij chare: Ri numi'al xa c'a juba' ticom ka, tabana' jun utzil jaya' ri ak'a' pa ruwi' riche (rixin) chi queri' xtic'ase' chic jun bey, xcha' ri achi.
19 Xpe ri Jesús xyacatej c'a el y ye rachibilan ri rudiscípulos xquitzekelbej el ri achi.
20 Y c'o c'a jun ixok ri c'o jun ruyabil riche (rixin) ic' chare. Ri ixok ri' c'o chic c'a cablajuj juna' ri ma tanel ta ri ruquiq'uel,† xjel c'a apo chrij ri Jesús, y xberuchapa'‡ c'a ca juba' ri ruchi' rutziak ri Jesús.

* **9:4** Sal. 139.2; Mt. 12.25; Mr. 12.15. † **9:6** Lc. 5.21; Hch. 5.31. ‡ **9:9** Mr. 2.14; Mt. 4.18-22. § **9:10** Mr. 2.15; Lc. 5.29. * **9:11** Lc. 5.30; 15.2; 19.7; Ef. 2;12, 13. † **9:13** 1 Ti. 1.15; 1 Jn. 3.5; Mt. 3.2; Hch. 17.30. ‡ **9:13** Pr. 21.3; Os. 6.6. § **9:14** Mr. 2.18; Lc. 5.33. * **9:15** Mr. 2.19, 20; Lc. 5.34, 35. † **9:15** Jn. 16.16. ‡ **9:15** Hch. 13.2; 14.23. § **9:17** Jos. 9.4. * **9:18** Mr. 5.22-43; Lc. 8.41-56. † **9:20** Lv. 15.25; Mr. 5.25; Lc. 8.43. ‡ **9:20** Mt. 8.3.

21 Ruma ri ixok ri' can yerubila' c'a pa ránima: Xa riq'ui ta nchop el juba' ruchi'
rutziak ri Jesús, yic'achoj, chinek pa ránima.
22 Yac'a ri Jesús chanin c'a xuna' chi
xchapatej rutziak y xtzu'un ca chrij. Y
tek rutz'eton chic achique ri xchapo ruchi'
rutziak, xubij c'a chare ri ixok ri': Numi'al,
xac'achoj, ruma xacukuba' ac'u'x wuq'ui.§
Ma cabison ta chic, xuche'ex. Y ri ixok ri',
can yac'ari' xc'achoj chare ri ruyabil.
23 Y tek ri Jesús ntoc c'a apo pa rachoch
ri achi ri principal, xutz'et chi ri winek
yech'ujlan* y yec'o chic c'a ri yebano xul.†
24 Xpe Riya' xubij: Kojiya' na ca juba'
kayon,‡ ruma re ti k'opoj re' xa ma caminek
ta,§ xa warnek, xcha' chique ri winek. Yac'a
riye' xa xetze'en chrij ri Jesús, ruma can
quetaman chi caminek chic ri ti k'opoj ri'.
25 Y yac'a tek ri winek ye elenak chic el,
ri Jesús xoc apo chupan ri jay ri acuchi
(achique) c'o wi ri ti k'opoj ri caminek chic.
Xpe Riya' xuchop ruk'a' ri ti k'opoj, y can
yac'ari' tek xc'astej.
26 Ri xbanatej c'a chiri', xbe c'a rutzijol* ri
pa tak tinamit chupan ri ruwach'ulef ri'.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj ca'i' moyi'

27 Y tek ri Jesús elenak chic c'a pe ri chiri',
yec'o c'a ca'i' moyi' xquitzekelbej el ri Jesús
y niquirek quichi' chrij y niquibij c'a chare:
¡Riyit ri yit ralc'ual ca ri rey David,† tajoy-
owaj kawech ruma re kabanon! yecha'.
28 Tek ri Jesús xapon pa jay, ri ca'i' moyi'
xe'apon c'a chuka' riq'ui. Y ri Jesús xuc'utuj
c'a chique: ¿Can ninimaj c'a riyix chi riyin
yicowin nben chiwe chi yixtzu'un? xcha'
chique. Y ri ca'i' moyi' ri' xquibij: Ja' (je)
Ajaf, nikanimaj, xecha' chare.
29 Xpe ri Jesús xuchop ri runak' tak qui-
wech‡ chi ye ca'i' y xubij chique: Ruma riyix
ninimaj chi riyin yicowin yixinc'achojsaj,
can tibanatej c'a ri iraybel, xcha' chique.
30 Y can yac'ari' tek xetzu'un.§ Yac'a
ri Jesús xuchilabej c'a el chique: Can
tiwac'axaj c'a el jabel, chi re xbanatej
iwuq'ui, majun achoj chare titzijoj wi,*
xcha' el chique.
31 Yac'a riye' xa ma que ta ri' xquiben
tek ye elenak chic pe chiri' riq'ui ri Jesús.
Riye' xa xquichop c'a rutzijoxic† pa ronojel
ri ruwach'ulef ri', ri xuben ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi mem

32 Y tek ri ca'i' achi'a' ri yetzu'un chic, kas
elen c'a niquiben pe, can yac'ari' tek yec'o
chic nic'aj xe'oc apo riq'ui ri Jesús, quic'uan
apo jun achi ri memurnek ruma chapata-
jnek ruma jun itzel espíritu.‡
33 Y tek elesan chic c'a ri itzel espíritu
riq'ui ri achi ruma ri Jesús, ri achi xch'o. Y ri
winek ri xetz'eto xquimey y xquibij: Majun
bey c'a tz'eton ta chi que ta re' banatajnek
wawe' pan Israel, yecha' c'a.
34 Yac'a ri achi'a' fariseos xa niquibij c'a
chrij ri Jesús: La' xa ya ri cajawalul ri itzel
tak espíritu ri niya'o uchuk'a' chare,§ ru-
mari' tek nicowin yerelesaj itzel tak espíritu,
yecha'.

Tek ri Jesús xubij chi sibilaj nim ri samaj y xa ma ye q'uiy ta ri ye aj samajel

35 Ri Jesús can pa ronojel wi c'a nima'k tak
tinamit y pa tak aldea xapon wi, y xerutijoj
c'a ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios. Y ya
c'a ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri
Dios, chiri' napon wi riche (rixin) chi yeruti-
joj* ri winek. Y chuka' can nutzijoj c'a ri
lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri
Dios. Yeruc'achojsaj chuka' yawa'i', y yeru-
col c'a ri winek chuwech ronojel ruwech
k'axomal.
36 Y tek xerutz'et chi sibilaj ye q'uiy
ri winek, xujoyowaj quiwech, ruma can
quiyon yec'o y quitalun qui'; can achi'el
niquiben ri carne'l† tek xa majun ri
niyuk'un quiche (quixin).‡
37 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri rud-
iscípulos: Can kitzij wi chi ri samaj riche
(rixin) chi nitzijox ri ruch'abel ri Dios, sibi-
laj nim; yec'a ri yetzijon ri ch'abel ri' xa ma
ye q'uiy ta oc.§
38 Rumari' can tic'utuj c'a chare ri Ra-
jaf ri samaj, chi querutaka' pe q'uiy sama-
jela' chiquicojol ri winek ri rajawaxic chi
niquic'axaj ri ruch'abel.*

10

Tek ri Jesús xerucha' ri cablajuj apóstoles

1 Y ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri ye
cablajuj rudiscípulos,* y xuya'† k'atbel tzij
pa quik'a', riche (rixin) chi yecowin yeque-
lesaj ri itzel tak espíritu y riche (rixin) chi
yequic'achojsaj ri winek chare xabachique
chi yabil y xabachique chi k'axomal.
2 Y yec'are' ri quibi' chiquijujunal ri ye
cablajuj apóstoles. Ri nabey, Simón ri nibix
chuka' Pedro chare,‡ ri Andrés ri rach'alal ri
Simón. Ri Jacobo§ y ri Juan ri ye ruc'ajol jun
achi Zebedeo rubi'.

§ **9:22** Mr. 10.52; Lc. 7.50; 8.48; 17.19; 18.42; Hch. 14.9. * **9:23** Mr. 5.38. † **9:23** 2 Cr. 35.25. Lc. 8.51, 52. ‡ **9:24** Hch. 9.40. § **9:24** 1 R. 17.18-24; Hch. 20.10; Jn. 11.11-14; 1 Ts. 4.13, 14. * **9:26** Is. 52.13. † **9:27** Mt. 15.22; 20.30-34; Lc. 18.38. ‡ **9:29** Mt. 20.34. § **9:30** Sal. 146.8; Jn. 9.7, 26. * **9:30** Lc. 5.14. † **9:31** Mr. 7.36. ‡ **9:32** Mt. 12.22; Mr. 9.17; Lc. 11.14. § **9:34** Mr. 3.22. * **9:35** Mr. 6.6; Lc. 13.22. † **9:36** Is. 53.6. ‡ **9:36** Mr. 6.34. § **9:37** Lc. 10.2; Jn. 4.35. * **9:38** 1 Co. 12.28. * **10:1** Mr. 3.13-19; Lc. 6.12-16. † **10:1** Mr. 6.7-12; Lc. 9.1-6. ‡ **10:2** Jn. 1.42. § **10:2** Mt. 4.21. * **10:3** Mt. 9.9.

3 Ri Felipe, ri Bartolomé, ri Tomás, ri Mateo* ri c'utuy alcawal, ri Jacobo ruc'ajol ri
jun achi ri Alfeo rubi', ri Lebeo ri nibix
chuka' Tadeo chare.
4 Ri Simón ri c'o quiq'ui ri achi'a' ri nibix
cananista chique, y ri Judas Iscariote ri xja-
cho riche (rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek.

*Tek ri cablajuj discípulos xetak chutzi-
joxic ruch'abel ri Dios*

5 Y yec'a ri cablajuj achi'a' ri' ri xerutek
el ri Jesús. Xerupixabala' c'a el. Xubila'
chique: Nichop c'a bey, xa yac'a ri ma
quixapon ta quiq'ui ri winek ri xa ma ye
israelitas ta. Chuka' ma quixapon ta ri pa
tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Samaria.†
6 Xa quixbiyin nabey quiq'ui ri israelitas
ri ye sachnek‡ ca. Ruma riye' quibanon c'a
achi'el niquiben ri carne'l tek yesach ca.
7 Y yac'a tek yix benak chic, can titzijoj ri
ruch'abel ri Dios y tibij c'a: Nakaj chic c'o wi
pe ri rajawaren§ ri caj, quixcha' chique.
8 Que'ic'achojsaj c'a yawa'i'. Ri c'o c'a ri
yabil lepra chiquij, can tibana' c'a chique
chi nich'ajch'ojir jabel ri quich'acul. Ri ye
caminek chic, que'ic'asoj. Can que'iwelesaj
c'a chuka' ri itzel tak espíritu. Y ruma c'a
ronojel re uchuk'a' re' xa sipan chiwe riyix,
can queri' c'a chuka' tibana' riyix. Tek niben
ca ri utzil, ma tic'utuj ta rajel.
9 Ma tic'uaj ta el irajil pa tak ximibel ipan.*
Can majun c'a ruwech puek tic'uaj el. Ma
tic'uaj ta el puek ri banon riq'ui ri ch'ich' ri
nibix cobre chare, y ma tic'uaj ta chuka' el
ri banon riq'ui sakapuek, ni xa ta ri banon
riq'ui k'anapuek.
10 Re nichop el bey man c'a tic'uaj ta el
ya'l. Ma tic'uaj ta el ca'i' itziak, xa can xu (xe)
wi ri icusan el. Ma tic'uaj ta jun chic c'ulaj
ixajab, ni ma tic'uaj ta chuka' ich'ame'y.
Can majun c'a ri tic'uaj. Ruma chi ri aj
samajel† xabacuchi (xabachique) ri napon
wi, ruc'amon chi niya'ox (nya') ri nic'atzin
chare.‡
11 Xabachique ta na tinamit o xabachique
ta na aldea ri yixapon wi, nabey na tiwe-
tamaj achique winek ri utz chi yixapon pa
rachoch. Y can chiri' c'a quixc'oje' wi ka, y
can c'a ya tek yixel pe chupan ri tinamit ri',
c'ac'ari' utz chi niya' ca ri jay ri xixc'oje' wi.
12 Y tek xa c'ari' yixoc apo chupan ri jay
ri yixbec'oje' wi, tiyala' rutzil quiwech§ ri
yec'o chupan ri jay ri'.
13 Tibij c'a chique: Ya ta c'a ri uxlanibel
c'u'x riche (rixin) ri Dios xtic'oje' pan iwi'. Y
wi can utz chi yixc'oje' ka chupan ri jay ri',
ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Dios ri niraybej
pa quiwi', can xtika wi c'a pa quiwi'. Yac'a
wi ma ruc'amon ta chi yixc'oje' ka chupan
ri jay ri', ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Dios ri
niraybej pa quiwi', ma xtic'oje' ta ca quiq'ui,
xa xtitzolin pe iwuq'ui riyix.
14 Wi can ma nicajo' ta yixquic'ul, y ma
nicajo' ta chuka' niquic'axaj ri ruch'abel ri
Dios ri nitzijoj riyix chique, can quixel c'a pe
chiri' quiq'ui pa cachoch o pa quitinamit. Y
titotala' (tiquirala')* ca ri pokolaj ri c'o chi-
waken chiquiwech ri winek ri', riche (rixin)
chi tiquetamaj chi ma utz ta ri xquiben.
15 Kitzij c'a nbij chiwe, chi chupan ri k'ij
tek xtik'at tzij† pa ruwi' re ruwach'ulef,
más xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika pa
quiwi' ri winek riche (rixin) ri tinamit ri
ma xquixquic'ul ta, que chiquiwech ri aj
Sodoma y Gomorra, xcha' el chique.

*Tek ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos
ri achique chi ruc'ayewal xtiquik'axaj ruma
nbequitzijoj ri ruch'abel ri Dios*

16 Wacami yixintek c'a el, y riyix iweta-
man chi xa yix achi'el tak carne'l‡ ri yixbeka
chiquicojol ri winek ri ye achi'el utiwa' (coy-
otes). Xa yac'a chi can tibana' achi'el nuben
ri cumatz, ruma riya' nuna' ri' tek c'o ri
petenak chrij. Can tibana' c'a chuka' achi'el
nuben jun palomax,§ ruma riya' majun et-
zelal c'o ta riq'ui.*
17 Can tichajij† c'a iwi', riche (rixin) chi
manxa choj tibejacha' iwi' pa quik'a' ri
winek ri ye'etzelan iwuche (iwixin). Ruma
riye' xquixquijech pa quik'a' ri achi'a' ri pa
moc (comon) yek'ato tzij; y chuka' ri winek
ri' xquixquich'ey‡ ri chiri' pa tak jay ri kas
nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.
18 Chuka' ri winek can xquixquic'uaj c'a
chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij;§ chiqui-
wech reyes y nic'aj chic aj k'atbel tak tzij. Y
xa wuma c'a riyin tek xtic'ulwachij queri',
pero xa can xquixcowin c'a xquinik'alajsaj
chiquiwech riye' y chiquiwech chuka' ri
winek ri ma ye israelitas ta.
19 Yac'a tek ri winek xquixquijech pa
quik'a' ri aj k'atbel tak tzij, ma tich'ujirisaj
ta iwi' chuch'obic achique chi ch'abel ri
xtibij chique. Ruma chupan ri hora ri', ri
Dios xtuya' c'a ch'abel chiwe ri nic'atzin chi
nibij.*
20 Ruma xa can ma yix ta chic riyix ri
xquixch'o, xa can ya chic ri Lok'olaj Espíritu†
riche (rixin) ri Itata' ri c'o chila' chicaj ri
xtiya'o ri ch'abel chiwe ri xtibij.

† **10:5** 2 R. 17.24. ‡ **10:6** Hch. 13.46; Ro. 11.1. § **10:7** Mt. 3.2; 4.17; Lc. 9.2. * **10:9** Mr. 6.8-11; Lc. 9.3-5; 10.4-12. † **10:10** Lc. 10.7; 1 Ti. 5.18. ‡ **10:10** 1 Co. 9.7. § **10:12** 1 S. 25.6. * **10:14** Neh. 5.13; Lc. 10.10-12; Hch. 13.51; 18.6. † **10:15** Mt. 11.22, 24. ‡ **10:16** Lc. 10.3. § **10:16** Fil. 2.14-16. * **10:16** Lc. 21.15; Ro. 16.19; 1 Co. 14.20; Ef. 5.15. † **10:17** 1 P. 3.13, 14. ‡ **10:17** Hch. 5.40; 22.19. § **10:18** Hch. 12.1; 24.20. * **10:19** Ex. 4.12; Jer. 1.7; Lc. 21.12-17. † **10:20** 2 S. 23.2; Mt. 12.18.

21 Y xtibanatej c'a, chi yec'o achi'a'
cach'alal qui', jun chique riye' xtiyacatej y
xtujech ri rach'alal pa camic. Chuka' can
yec'o wi tata'aj ri xqueyacatej chiquij ri
calc'ual. Ri alc'ualaxela' xqueyacatej chuka'
chiquij ri quite' quitata' y xquequiya' pa
camic.‡
22 Xa can xquixetzelex wi c'a cuma quino-
jel, ruma icukuban ic'u'x wuq'ui riyin. Yac'a
ri ma xtutzolij§ ta ri' chrij y xtucoch' ronojel
c'a pa ruq'uisbel, ya c'a ri' ri xticolotej.
23 Y tek ri winek ri yec'o chupan jun tina-
mit niquichop yixquiya' pa tijoj pokonal,
utz niya' ca y yixanmej c'a el chuwech rono-
jel ri',* y yixbe pa jun chic tinamit. Y nbij
c'a chiwe chi ma jane quixk'ax ta pa ronojel
tinamit ri yec'o wawe' pan Israel, tek riyin
ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol xapon yan ri
k'ij chi yipe.
24 Majun c'a discípulo† ri más ta nim ruk'ij
que chuwech ri rutijonel. Chuka' majun
mozo ri más ta nim ruk'ij que chuwech ri
rupatrón.
25 Ri discípulo c'o chi nuk'axaj tijoj
pokonal achi'el ri rutijonel, y ri mozo
c'o chi nuk'axaj tijoj pokonal achi'el ri
rupatrón. Riyin ri Tata'ixel, wi ri winek
quibin Beelzebú‡ chuwe, ¿c'a ta c'a chiwe
riyix ri yix walc'ual man ta xtiquibij itzel
chiwe?

Ri achoj chuwech ruc'amon chi nikaxibij wi ki'

26 Riyix man c'a tixibij ta iwi' chiquiwech
ri xquebano queri' chiwe, ruma xa can ra-
jawaxic chi nik'alajsaj§ ri majun bey can
ta k'alajsan pe jabel. Can nic'atzin c'a chi
netamatej ri ewan.
27 Ronojel c'a ri ch'abel ri nbij chiwe, ma
tic'oje' ta ca pa k'eku'm, xa can tiwelesaj c'a
pe chuwasakil. Ri xinbij c'a chiwe pa tak
ixquin, ma tiwewaj ta ka, xa tik'alajsaj* c'a
pa ruwi' tak iwachoch.
28 Ma tixibij ta iwi'† chiquiwech ri
xaxu (xaxe wi) oc ri ch'aculaj ri yecowin
niquicamisaj, yac'a ri iwánima ma yecowin
ta niquicamisaj. Ri achoj chuwech ri
ruc'amon chi nixibij wi iwi', can chuwech ri
jun ri nicowin nuya' ri iwánima y ri ich'acul
chupan ri k'ak' ri majun bey nichuptej ta.
29 Can jabel c'a iwetaman chi tek
ye'ic'ayij‡ ca'i' tak aj xic' tak chicop, xaxu
(xaxe) wi ca'i' oxi' oc tak centavos cajel. Y
ma riq'ui ta chi ri aj xic' tak chicop ri' xa ma
q'uiy ta oc cajel, majun c'a ri xtitzak ta pan
ulef wi xa ma ruraybel ta ri Itata' ri c'o chila'
chicaj.
30 C'a ta c'a riyix. Ruma riyix hasta ri
rusmal§ tak iwi' ajlan ronojel.
31 Rumari' ma tixibij ta iwi'. Riyix más
c'o iwejkalen que chiquiwech ye q'uiy aj xic'
tak chicop.
32 Y xabachique c'a winek ri nuk'alajsaj*
ri' chi riya' yin runiman riyin, riyin chuka'
xtink'alajsaj chuwech ri Nata' Dios ri c'o
chila' chicaj† chi ri winek ri' wuche (wixin)
chic riyin.
33 Yac'a jun winek ri xa ma nuk'alajsaj
ta ri' chiquiwech ri winek chi riya'
wuche (wixin) riyin, riyin chuka' can ma
xtink'alajsaj ta apo rubi'‡ chuwech ri Nata'
Dios ri c'o chila' chicaj.

Tek ri Jesús xubij chi ruma Riya' tek nipe oyowal chiquicojol ri winek

34 Man c'a tich'ob ta chi ruma xipe riyin
chuwech re ruwach'ulef, ruma ta ri' can ta
c'o uxlanibel c'u'x quiq'ui quinojel. Ma que
ta ri'. Xa wuma riyin xqueyojtej ri winek
chiquiwech§ y xtiquiben ch'a'oj.
35 Riyin xipe c'a chuwech re ruwach'ulef
y wuma c'a riyin nipe oyowal* chiquicojol
ri winek. Queri' xtibanatej ri pa tak jay. Ri
c'ajol xtiyacatej chrij ri rutata'. Ri k'opoj
xtiyacatej c'a chrij ri rute'. Y can queri'
chuka' ri alibetz xtiyacatej chrij ri ralite'.
36 Ri xque'etzelan c'a riche (rixin) jun
winek ri nucukuba' ruc'u'x wuq'ui riyin,
can yec'a ri ye aj pa rachoch.
37 Ri winek ri xa más c'a xquerajo' rute' ru-
tata' que chinuwech riyin, can ma ruc'amon
ta chi ntoc wuche (wixin) riyin. Ri te'ej
tata'aj ri xa can más yecajo' ri calc'ual que
chinuwech riyin, can ma ruc'amon ta chi
ye'oc wuche (wixin) riyin.†
38 Jun winek ri can nrajo' ntoc wuche
(wixin) riyin, nic'atzin chi ma tupokonaj ta
nuk'axaj tijoj pokonal wuma riyin, achi'el
jun ri can benak chuxe' jun cruz riche
(rixin) chi nbecamisex.‡ Yac'a ri winek ri
xa nupokonaj nuk'axaj tijoj pokonal wuma
riyin y ma nrajo' ta yirutzekelbej, ma
ruc'amon ta chi ntoc wuche (wixin) riyin.
39 Rumari' wi xa ya ri c'aslen riche
(rixin) re ruwach'ulef ri nrajo', ma xtril
ta ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek. Yac'a ri winek ri ma nupokonaj ta ri
ruc'aslen re wawe' choch'ulef, astape' ta na
can napon pa camic wuma riyin, can xtril

‡ **10:21** Mi. 7.6; Lc. 21.16. § **10:22** Mt. 24.9, 13. * **10:23** Hch. 14.6. † **10:24** Jn. 13.16; 15.19-21. ‡ **10:25** Mr. 3.22. § **10:26** Mr. 4.22; Lc. 12.2, 3; 1 Co. 4.5. * **10:27** Col. 1.23. † **10:28** Is. 8.12, 13; 2 Co. 5.11; 1 P. 3.14. ‡ **10:29** Lc. 12.6, 7. § **10:30** Lc. 21.18; Hch. 27.34. * **10:32** Sal. 119.46; Lc. 12.8. † **10:32** Mt. 25.34; Ap. 3.5. ‡ **10:33** Mr. 8.38; Lc. 9.26; 12.9; 2 Ti. 2.12. § **10:34** Lc. 12.51-53. * **10:35** Mi. 7.6; Mt. 24.10; Mr. 13.12, 13. † **10:37** Lc. 14.26. ‡ **10:38** Mt. 16.24. § **10:39** Mt. 16.25; Lc. 17.33; Jn. 12.25; Ap. 2.10.

wi ri ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§

Can c'o rajel ruq'uexel xtiquic'ul ri can jabel quic'ulic niquiben chique ri ye ralc'ual ri Dios

40 Yac'a ri can yixruc'ul riyix, can yin c'a chuka' riyin ri yiruc'ul; y ri nic'ulu c'a wuche (wixin) riyin, can nuc'ul c'a chuka' ri yin takayon pe.*

41 Ri winek c'a ri can nika chuwech ri ruch'abel ri Dios, y rumari' nuc'ul jun profeta ri nik'alajsan ruch'abel ri Dios, ri winek ri' can xtuc'ul c'a rajel ruq'uexel achi'el rajel ruq'uexel ri nuc'ul ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios.† Y queri' chuka' ri winek ri utz nutz'et jun c'aslen choj y rumari' can nuc'ul riq'ui quicoten jun winek ri can choj wi ruc'aslen; can achi'el c'a rajel ruq'uexel ri xtuc'ul ri choj ruc'aslen, can queri' chuka' xtuc'ul riya'.

42 Y xabachique c'a winek, astape' xa jun vaso‡ raxya' nuya' chare jun ri ma can ta nim ruk'ij pero ruma chi yin rutzekelben, kitzij nbij chiwe chi can c'o wi rajel ruq'uexel ri xtuc'ul.

11

Tek ri Juan ri Bautista xerutek ye ca'i' rudiscípulos riq'ui ri Jesús

1 Y tek ri Jesús xuq'uis rubixic chique ri cablajuj rudiscípulos ri achique chi samaj ri nbequibana', Riya' can ma xc'oje' ta chic ca chiri', xa xbe c'a pa nic'aj chic tinamit ri yec'o chiri' pan Israel, chuc'utic y chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.

2 Y ri Juan ri Bautista tek c'o pa cárcel* xrac'axaj c'a ri samaj ri nuben ri Jesús, rumari' riya' xerutek c'a el ye ca'i' rudiscípulos† c'a riq'ui ri Jesús.

3 Y riya' xutek c'a el ruc'utuxic chare: ¿Can yit c'a riyit ri Cristo ri c'o chi nipe?‡ ¿O xa nikoyobej chic na jun? Can quec'ari' xbequibij ri ca'i' discípulos riche (rixin) ri Juan ri Bautista.

4 Y ri Jesús xubij c'a el chique ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan: Wacami quixtzolin y jebe'itzijoj chare ri xitz'et ca y ri xiwac'axaj el re wawe'.

5 Jebe'itzijoj chare achique rubanic tek ri moyi' yecowin yetzu'un§ el, achique rubanic tek ri winek ri ye cojo can yebiyin wi el jabel y achique rubanic tek ri ye yawa'i' riq'ui ri yabil lepra yech'ajch'ojir el. Jebe'itzijoj chuka' chare ri achique rubanic tek ri ma ye'ac'axan ta yec'achoj, ri caminaki' yec'astej, y chique ri pobres ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.*

6 Can tibij c'a chuka' chare chi can jabel ruwaruk'ij ri winek ri can rucukuban ruc'u'x wuq'ui y ma yirumalij ta ca. Quec'ari' xbix el chique ri ca'i' discípulos.

7 Y tek ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan ri Bautista xebe el, ri Jesús xerubila' c'a utzilaj tak ch'abel chrij ri Juan chiquiwech ri winek ri yec'o chiri'. Y quec'are' ri nubij ri Jesús chique:† ¿Achique ri xbe'itz'eta' riyix pa desierto? ¿La xitz'et cami riyix jun achi chiri', chi xa achi'el jun aj, ri xa nibe quela' y nibe chic quela' pa ruk'a' ri cak'ik'? Ma que ta ri'.

8 ¿Achique c'a ri xbe'itz'eta' riyix chiri'? ¿La xitz'et cami riyix jun achi ri jabel tak tziek ye rucusan? Ma que ta ri'. Ri achi'a' ri ye quicusalon jabel tak tziek, riye' can pa tak cachoch reyes yec'oje' wi.

9 ¿Pero achique ri xbe'itz'eta' riyix pa desierto? ¿Xitz'et cami jun profeta‡ ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios? Ja' (je). Ri achi ri xitz'et chiri' can ya wi ri' ri rusamaj. Pero can c'o c'a chuka' jun chic samaj ri ya'on pe chare.

10 Ruma can ya c'a riya' ri' ri tako'n ri natan ca chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, tek ri Dios xubij:

Xtintek§ c'a ri nutako'n ri ninabeyej chawech,

riche (rixin) chi nuchojmirisaj apo ri abey.* Quec'ari' nubij ri tz'ibatajnek ca.

11 Kitzij c'a re xtinbij chiwe wacami: Chiquicojol quinojel ri ye alaxnek chuwech re ruwach'ulef, majun chic jun profeta ri más ta nim ruk'ij que chuwech ri Juan ri Bautista. Pero wacami ri pa rajawaren ri Dios, astape' jun winek xa co'ol oc ruk'ij, hasta ri' más nim ruk'ij que chuwech ri Juan.

12 Y ri winek chupan c'a ri k'ij tek can c'a nisamej na ri Juan ri Bautista, yac'ari' tek quichapon pe y c'a yetajin na chupan re k'ij re', chi can niquitij quik'ij† chi ye'oc pa rajawaren ri caj. Can niquimajla' c'a qui' chrij y más niquiben ri can riq'ui c'a ronojel quic'u'x ye'apon.

13 Queri' niquiben ruma ri k'alajsan ca cuma quinojel ri profetas y ri nuk'alajsaj chuka' ri ley riche (rixin) ri Moisés, can chrij wi c'a tek ri winek ye'oc pa rajawaren ri caj ch'onak wi pe, hasta que xoc'ulun ri Juan.

* **10:40** Jn. 13.20. † **10:41** 1 R. 17.10-16; 2 R. 4.8; Mt. 16.27. ‡ **10:42** 1 R. 18.4; Mt. 25.40; He. 6.10. * **11:2** Mt. 14.3. † **11:2** Lc. 7.18. ‡ **11:3** Gn. 49.10; Nm. 24.17; Mal. 3.1-3. § **11:5** Is. 29.18; 35.4-6; 42.7. * **11:5** Is. 61.1; Mt. 24.14; Lc. 4.18. † **11:7** Lc. 7.24-30. ‡ **11:9** Lc. 1.76. § **11:10** Mal. 3.1. * **11:10** Is. 40.3; Mr. 1.2. † **11:12** Lc. 16.16. ‡ **11:14** Mal. 4.5; Mt. 17.10, 12. § **11:15** Ap. 2.7.

14 Wi riyix ninimaj o ma ninimaj ta, yac'a
ri nbij chiwe riyin chi ri tz'ibatal ca tek nubij
chi nipe ri Elías xa chrij c'a ri Juan nich'o wi.‡
15 ¡Ri c'o rac'axabel,§ can trac'axaj c'a ri
xinbij!
16 ¿Achoj riq'ui yenjunumaj wi ri winek
yec'o re tiempo re'?* Re winek re' xa ye
junan quiq'ui ri ac'ala' ri yetz'uye' pa tak
c'aybel y niquirek quichi' chiquij ri cachibil
tek ye'etz'eyaj.
17 Y ri ac'ala' ri' niquibila' c'a: Xojk'ojoman
riq'ui xul chiwech y ma xixxajo ta. Xkabixaj
bix riche (rixin) bis chiwech y ma xixok' ta.
Queri' niquibila' ri ac'ala' pa quetz'anen. Y
ye queri' ri winek riche (rixin) re tiempo re',
majun ri nika ta chiquiwech.
18 Ruma tek xpe ri Juan ri Bautista, riya'
ma nutij ta caxlan wey y ma nukum ta
chuka' ruya'al uva.† Y ye q'uiy yebin chi
riya' c'o itzel espíritu riq'ui.
19 Y tek xinoka riyin ri C'ajolaxel ri xi-
nalex chicojol, riyin ntij caxlan wey y nkum
chuka' ruya'al uva. Y ye q'uiy yebin chi
xu (xe wi) wa'in nwajo', y niquibij chuka'
chi yin jun k'abarel, chi yin cachibil ri
c'utuy tak alcawal y yin cachibil chuka' ri
aj maqui'.‡ Yac'a ri runa'oj ri Dios can
nik'alajin pa quic'aslen ri ye ralc'ual chic,§
chi can choj wi, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xubij chi juyi' oc quiwech ri tinamit ri ma xtitzolin ta pe quic'u'x

20 Yec'o c'a tinamit ri xeban wi sibilaj q'uiy
milagros* ruma ri Jesús. Y ma riq'ui wi ri'
ri winek ri yec'o chupan ri tinamit ri' ma
xtzolin ta pe quic'u'x riq'ui ri Dios. Y rumari'
ri Jesús q'uiy ri xubij chiquij.
21 Riya' xubij c'a: Juyi' oc iwech riyix ri
yixc'o pa tinamit Corazín, y juyi' oc chuka'
iwech riyix ri yixc'o pa tinamit Betsaida,
ruma sibilaj q'uiy milagros xeban chiwech
y ma xinimaj ta ri ruch'abel ri Dios. Ruma
xa ta ya ri pa tinamit Tiro y pa tinamit Sidón
ri xeban ta wi ri milagros ri', ri winek aj
chiri' xtzolin yan ta pe quic'u'x riq'ui ri Dios,
y quicusalon ta chic quitziak riche (rixin)
bis,† y quiyalon ta chic chaj chiquij, riche
(rixin) chi queri' nik'alajin chi yebison‡
ruma sibilaj q'uiy quimac ri ye quibanalon.
22 Yac'a tek xtapon ri k'ij§ tek xtik'at tzij
pa ruwi' re ruwach'ulef, riyin nbij c'a chiwe
chi riyix ri yixc'o pa Corazín y ri yixc'o pa
Betsaida ri más xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal
ri xtika pan iwi', que chiquiwech ri aj Tiro y
ri aj Sidón.
23 Y riyix ri yixc'o pa tinamit Capernaum
can nich'ob chi yixbe chila' chicaj riq'ui ri
Dios* y xtinimirisex ik'ij. Pero xa ma que
ta ri'. Xa xtikasex ik'ij, ruma xa c'a chu-
pan ri lugar riche (rixin) ri tijoj pokonal†
ri xquixbeka wi. Ruma xa ta ronojel ri
milagros ri xeban chiwech riyix, ya ta ri' ri
xeban chiquiwech ri aj Sodoma, xquinimaj
ta y man ta xeq'uis rachibilan ri quitinamit.
Xa c'a yec'o ta na re k'ij re'.
24 Yac'a tek xtapon ri k'ij tek xtik'at tzij
pa ruwi' ri ruwach'ulef, riyin nbij c'a chiwe
chi riyix ri yixc'o pa Capernaum ri más
xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal xtika pan iwi',
que chiquiwech ri aj Sodoma.

Tek ri Jesús xubij chi ya Riya' niya'o uxlanen

25 Y ya tiempo chuka' ri' tek ri Jesús xubij:
Nya' ak'ij Nata' Dios, riyit ri yit Rajaf ri caj
y re ruwach'ulef, ruma ma xak'alajsaj ta
ri lok'olaj ach'abel chiquiwech ri winek ri
can niquina' chi sibilaj q'uiy quina'oj y q'uiy
quetaman.‡ Xa chiquiwech c'a ri winek ri
ma q'uiy ta quetaman ri xa ye achi'el tak
ac'ala',§ xa chiquiwech riye' xak'alajsaj wi
re lok'olaj ach'abel re'.
26 Can que wi c'a ri' Nata' Dios, ruma
chi queri' ri araybel riyit, xcha' ri Jesús pa
ru'oración.
27 Y c'ac'ari' Riya' xubij c'a: Ri Nata' Dios,
can ronojel cosas rujachon pa nuk'a'.* Y
majun chic c'a etamayon ta yin achique
riyin, xaxu (xaxe) wi ri Nata' ri etamayon.
Y majun chuka' etamayon ta achique ri' ri
Nata', xaxu (xaxe) wi riyin ri Ruc'ajol ri eta-
mayon,† y ri winek ri achoj chare xtinwajo'
xtink'alajsaj wi riyin, xtretamaj achique c'a
ri' ri Nata'.
28 Quixam pe wuq'ui chi'iwonojel riyix ri
yix samajnek y ri yixc'o chuxe' jun ejka'n, y
riyin xtinben c'a chiwe chi yixuxlan.
29 Riyix tic'uaj c'a ri nuyugo chrij tak
iwi', y tiwetamaj c'a chuwij riyin,‡ chi riyin
nc'uan jun c'aslen ch'uch'uj y nch'utinirisan
wi'.§ Can quec'ari' tibana' riyix riche (rixin)
chi ri iwánima xtril uxlanen.*
30 Ruma ri nuyugo riyin ma ruc'ayewal
ta ruc'uaxic† y ma al ta ri wejka'n, xcha' ri
Jesús.

12

Tek ri rudiscípulos ri Jesús xquich'up ruwi' trigo pa jun uxlanibel k'ij

* **11:16** Lc. 7.31. † **11:18** Lc. 1.15. ‡ **11:19** Mt. 9.10; Lc. 7.37. § **11:19** Fil. 2.15. * **11:20** Lc. 10.13. † **11:21** Jon. 3.8. ‡ **11:21** Lc. 10.13. § **11:22** Mt. 10.15; 12.36, 41, 42. * **11:23** Is. 14.13; Lm. 2.1. † **11:23** Lc. 16.23. ‡ **11:25** 1 Co. 1.27; 2.7, 8; 2 Co. 3.14. § **11:25** Sal. 8.2. * **11:27** Mt. 28.18; 1 Co. 15.27. † **11:27** Jn. 1.18; Lc. 10.22. ‡ **11:29** 1 Jn. 2.6. § **11:29** Zac. 9.9. * **11:29** Jer. 6.16. † **11:30** 1 Jn. 5.3. * **12:1** Gn. 2.3. † **12:1** Mr. 2.23; Dt. 23.25; Lc. 6.1.

1 Y ya tiempo chuka' ri', pa jun uxlanibel
k'ij,* ri Jesús y ri rudiscípulos ye benak c'a
pa jun ulef ri ticon trigo chuwech. Y ri
discípulos xpe quinumic y rumari' c'o c'a
ruwi' trigo ri yequich'upla'† c'a riche (rixin)
chi niquitij.
2 Y xetz'et c'a pe cuma ri achi'a' fariseos,
y xquibij c'a chare ri Jesús: Que'atzu' la
adiscípulos xajan yetajin chubanic. Ruma
can ma utz ta chi yesamej‡ chupan jun
uxlanibel k'ij achi'el re k'ij re wacami,
xecha'.
3 Yac'a ri Jesús xubij chique: ¿La majun
bey c'a isiq'uin ta ri tz'ibatal ca chupan ri
wuj chrij ri xquiben ri David y ri ye rachibil
ri ojer ca, tek sibilaj xenum?§
4 Ri David xbe c'a chucanoxic wey chiri'
pa rachoch ri Dios, y can ya ri lok'olaj tak
caxlan wey ri xbejach pe chare. Riya' xutij
ri lok'olaj* tak caxlan wey ri' y xuya' chuka'
chique ri ye benak riq'ui. Pero ma riq'ui wi
ri', ma mac ta ri xquiben, astape' ri caxlan
wey† ri' xaxu (xaxe wi) ri sacerdotes yetijo.
5 Riyin nbij chi riyix can isiq'uin chuka'
ri tz'ibatal chupan ri ley riche (rixin) ri
Moisés, chi ri sacerdotes can yesamej wi pa
rachoch ri Dios chupan ri uxlanibel k'ij y
riye' ma mac ta ri niquiben.
6 Ri' ruma chi ri rachoch ri Dios can c'o wi
ruk'ij.‡ Yac'a re wacami, yinc'o riyin ri más
nuk'ij que chuwech ri rachoch ri Dios.§
7 Xa ta riyix iwetaman achique ntel wi
chi tzij ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios,
man ta xixcowin xibij chi ri nudiscípulos ma
utz ta yetajin chubanic. Ruma chupan ri
ruch'abel ri Dios nubij: Riyin ri más nika
chinuwech chi niben riyix, ya chi nijoy-
owaj* quiwech ri winek, ya c'a ri' ri más
nika chinuwech, que chuwech ri chicop ri
yecamisex y ye'itzuj (ye'isuj) chinuwech.
8 Riyin ri C'ajolaxel† ri xinalex chicojol
can yin Rajaf ri uxlanibel k'ij, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi chaki'j jun ruk'a'

9 Y tek ri Jesús y ri ye rudiscípulos ye
k'axnek chic chupan ri tico'n ri', riye' xebe
ri pa jay‡ ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.
10 Y chiri' chiquicojol ri winek ri
quimolon qui', c'o c'a jun achi chaki'j jun
ruk'a'. Xepe c'a ri winek ri' xquic'utuj chare
ri Jesús: ¿La ruc'amon cami chi nic'achojsex
jun yawa' pa jun uxlanibel k'ij?§ xecha'
chare. Queri' c'a ri xquic'utuj chare ruma
nicajo' yetzujun (yesujun) chrij.
11 Xpe c'a ri Jesús xubij chique: Wi jun
chiwe riyix c'o ta jun rucarne'l ri nitzak ta
chupan jun jul pa jun uxlanibel k'ij, ¿achique
ta cami nuben riq'ui? ¿La ma nrelesaj ta
cami chiri'?* Riya' xa can nuc'om wi ka
riche (rixin) chi nrelesaj pe.
12 C'a ta c'a jun achi chi man ta
nic'achojsex, tek xa can c'o más ruk'ij que
chuwech jun carne'l. Xa rumac'ari' tek
can ruc'amon wi chi niban ri utz pa jun
uxlanibel k'ij.
13 Y c'ac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri achi
ri chaki'j ri ruk'a': Tayuku' la ak'a'. Y ri achi
can xu (xe wi) xuyuk ri ruk'a', can yac'ari'
xchojmir y xuben achi'el ri jun chic ruk'a'.
14 Y ri achi'a' fariseos can xu (xe wi)
xquitz'et ca ri xbanatej, xebe y xbequimolo'
qui' riche (rixin) chi niquich'ob achique
rubanic niquiben† riche (rixin) chi
niquicamisaj ri Jesús.

Ri Jesús jun Samajel ri can cha'on pe ruma ri Dios

15 Ri Jesús xel c'a el chiri' ruma Riya' can
retaman wi ri niquich'ob chrij.‡ Riya' can
sibilaj ye q'uiy c'a ri winek xetzekelben el
riche (rixin).§ Y yeruc'achojsaj c'a quinojel
ri ye yawa'i'.
16 Y can nuchilabej c'a el chique quinojel
riye' chi ma tiquiya' ta rutzijol* chi Riya'
xeruc'achojsaj chare ri quiyabil.
17 Ri Jesús xubanala' c'a ronojel ri' riche
(rixin) chi queri' can nibanatej† wi c'a ri
ruk'alajsan chic ri Dios chuwech ri profeta
Isaías,‡ ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer
ca. Ri tz'ibatal c'a ca nubij:
18 Yac'are' ri Nusamajel§ ri nucha'on.
Riyin sibilaj nwajo' Riya'; can niquicot c'a ri
wánima riq'ui.
Can xtinya' c'a pe chuka' ri nu-Espíritu pa
ruwi';*
y Riya' xtuk'alajsaj c'a chiquiwech ri ma
ye israelitas ta, ri achique rubanic
niquic'uaj jun c'aslen choj.
19 Ma xtuben ta oyowal, ma xturek ta ruchi',
ni ma xtutzijoj ta ri' chiquiwech ri winek ri
pa tak bey.
20 Y ri aj ri xa paxnek chic, Riya' ma xtuben
ta c'a chare chi nik'aj.
Chuka' jun k'ak' ri xa nibuku chic ruma xa
nichuptej yan ka, Riya' xtuben chare
chi ma xtichuptej ta ka.
Y queri' xtuben apo, c'a ya tek xtapon ri
k'ij chi Riya' xtuben chi xtich'acon ri
utzilaj ruk'atbel tzij.

‡ **12:2** Ex. 20.10. § **12:3** 1 S. 21.6. * **12:4** Ex. 25.30; 29.32; Lv. 8.31; 24.5. † **12:4** Nm. 28.9, 10; Jn. 7.22. ‡ **12:6** Is. 66.1, 2. § **12:6** 2 Cr. 6.18; Hag. 2.7, 9. * **12:7** 1 S. 15.22; Os. 6.6; Mi. 6.6-8. † **12:8** Dn. 7.13. ‡ **12:9** Mr. 3.1. § **12:10** Lc. 13.14; 14.3. * **12:11** Ex. 23.4; Dt. 22.4. † **12:14** Sal. 2.2; Lc. 6.11; Mr. 3.6; Jn. 5.18; 11.53. ‡ **12:15** Sal. 139.2; He. 4.13. § **12:15** Mr. 3.7. * **12:16** Mr. 3.12; 8.30. † **12:17** Nm. 23.19. ‡ **12:17** Is. 49.5, 6; 52.13. § **12:18** Is. 42.1-4; Mt. 3.16, 17. * **12:18** Is. 61.1.

21 Y ri winek c'a ri ma ye israelitas ta, riq'ui
c'a Riya' xticoyobej wi ri quicolotajic.

Ri winek yeyok'on chrij ri Lok'olaj Espíritu

22 Y c'o c'a jun achi moy y mem xuc'uex
apo chuwech ri Jesús, y queri' ruc'ulwachin
ruma chapatajnek ruma jun itzel espíritu.†
Y ri Jesús can xrelesaj c'a el ri itzel espíritu
ri'. Can xuben c'a chare ri achi chi xtzu'un y
xch'o.‡
23 Y rumari' tek quinojel winek can
xquimey tek xquitz'et y niquibila' c'a: ¿La
ma ya ta cami re' ri Cristo ralc'ual ca ri
David§ ri koyoben? yecha'.
24 Yac'a tek ri achi'a' fariseos xquic'axaj ri
niquibij ri winek chrij ri Jesús, riye' xquibij
c'a: Ri Jesús yerelesaj itzel tak espíritu pero
xa ya ri Beelzebú* ri cajawalul ri itzel tak
espíritu ri niya'o uchuk'a' chare, yecha' c'a.
25 Y ruma chi ri Jesús can retaman c'a
ri niquich'obola' ri achi'a' fariseos,† Riya'
xubij chique: Wi ri winek riche (rixin) jun
ruwach'ulef wi xa ma junan ta quiwech
niquiben, nipe ch'a'oj chiquicojol. Y ri' ma
utz ta, ruma nuben chare ri quiruwach'ulef
chi ma xtiyaloj ta. Y queri' chuka' ronojel
tinamit y quinojel winek ri yec'o chupan jun
jay, wi xa ma junan ta quiwech niquiben, xa
xtiquitaluj el qui'.
26 Y wi ri Satanás yerelesaj el ri can
yesamej riq'ui, can ntel c'a chi tzij chi xa
ruyon riya' nrokotaj el ri'. Xa ruyon riya'
nuben ka ch'a'oj chrij. Y wi queri' nuben,
chanin nitzak y niq'uis ka ruk'ij.
27 Riyix nibij chuwe chi xa uchuk'a' riche
(rixin) ri Beelzebú ri ncusaj riyin tek yen-
welesaj ri itzel tak espíritu, pero ri ye tzekel-
bey iwuche (iwixin) riyix yequelesaj chuka'
itzel tak espíritu. ¿La ya cami ruchuk'a' ri
Beelzebú ri niquicusaj chuka' riye' nich'ob
riyix? Rumari' yec'a ri ye tzekelbey iwuche
(iwixin) riyix, yec'a riye' ri xquebin chiwe
chi xa ma kitzij ta ri xibij chuwe.
28 Yac'a wi riyin riq'ui ri ru-Espíritu ri Dios
yenwelesaj wi ri itzel tak espíritu, ntel chi
tzij chi kitzij chi xoka yan ri rajawaren ri
Dios iwuq'ui riyix.‡
29 Y ri nrajo' nelek' el pa rachoch jun achi
ri c'o sibilaj ruchuk'a',§ nabey c'o chi nuxim
ri achi ri', y c'ac'ari' nicowin nucanoj el
ronojel ri nrajo' yeruc'uaj.
30 Achique c'a ri ma ruya'on ta ránima
wuq'ui, xa can yiretzelaj wi c'a ri'. Y achique
ri ma nito'o ta wuche (wixin), xa yari' ri
niyojo ronojel ri yenben riyin.*
31 Y rumac'ari' riyin nbij chiwe: Ri mac
y ri yok'onic ri yequibanala' ri winek, can
c'a yecuyutej na. Yac'a ri yeyok'on chrij
ri Lok'olaj Espíritu,† can ma xticuyutej ta
quimac.‡
32 Y xabachique c'a winek ri niyok'on§
chuwij riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chico-
jol, can c'a nicuyutej* na rumac. Yac'a ri
niyok'on chrij ri Lok'olaj Espíritu, can man
c'a xticuyutej ta rumac re wacami, ni ri
chkawech apo.
33 O niben achi'el jun che' utz, ri utz
ruwech ri nuya' o niben achi'el jun che'† ri
ma utz ta, ri xa ma utz ta ruwech ri nuya'.
Ruma jun che' netamatej ruwech‡ riq'ui ri
ruwech ri nuya', wi utz ri che' ri' o xa ma utz
ta.
34 Rumac'ari' riyix ri xa yix achi'el itzel
tak cumatz,§ ¿achique modo yixcowin nibij
ri utz, tek xa yix itzel tak winek? Ruma chi
jun winek can ya c'a ri yec'o pa ránima ri
yerubij.
35 Jun utzilaj winek, ri utz ri yec'o pa
ránima, yeri' ri yerubij pe tek nitzijon. Yac'a
ri winek ri xa itzel yec'o pa ránima, yeri' ri
yerubij pe tek nitzijon.*
36 Y riyin nbij c'a chiwe chi chupan ri k'ij
tek xtik'at tzij† pa ruwi' re ruwach'ulef, ri
winek ri xebin ch'abel ri xa majun rejkalen,
can xtik'at c'a tzij pa quiwi',‡ ruma ronojel
ri ch'abel ri xequibila'.
37 Riq'ui ri ch'abel ri nibij, riq'ui ri' xtik'at
tzij pan iwi'. Wi utzilaj ch'abel ri nibij, riq'ui
ri' nik'alajin chi choj ri ic'aslen chuwech
ri Dios. Yac'a ri ch'abel wi xa majun re-
jkalen ri nibij, riq'ui ri' nik'alajin chi xtika
ruc'ayewal pan iwi'.§

Ri winek ri ma niquinimaj ta ri Dios nicajo' chi niban jun milagro chiquiwech

38 Y yec'o c'a chique ri aj tz'iba' y yec'o
chuka' chique ri achi'a' fariseos ri xech'o
apo chare ri Jesús, y xquibij c'a: Riyit ri can
yit jun Tijonel, riyoj nikajo' nikatz'et c'a chi
naben jun milagro* chkawech, xecha'.
39 Yac'a ri Jesús xubij c'a chique: Ri winek
yec'o wacami sibilaj ye itzel y xa ma niquin-
imaj ta chic ri Dios.† Riye' xa can nicajo' c'a
chi riyin nben na jun milagro chiquiwech
c'ac'ari' chi yinquinimaj.‡ Y xa ma ya ta
c'a ri nicajo' riye' ri xtibanatej. Ruma xa

† **12:22** Mt. 7.22; 9.32; Mr. 3.11; 9.17. ‡ **12:22** Lc. 11.14. § **12:23** Mt. 9.27; 21.9. * **12:24** Mt. 9.34; Mr. 3.22, 30; Lc. 11.14-20. † **12:25** Mt. 9.4; Ap. 2.23. ‡ **12:28** Dn. 2.44; 7.14; Lc. 11.20; 17.20; He. 12.28. § **12:29** Is. 49.24. * **12:30** Mr. 9.40; Lc. 9.50; 11.23. † **12:31** Hch. 7.51; He. 6.4-6. ‡ **12:31** Mr. 3.29; Lc. 12.10; He. 10.26; 1 Jn. 5.16. § **12:32** Mt. 11.19; 1 Ti. 1.13. * **12:32** Lv. 4.20. † **12:33** Mt. 7.17, 18; Lc. 6.43. ‡ **12:33** Stg. 3.12. § **12:34** Mt. 3.7; 23.33; Lc. 3.7. * **12:35** Lc. 6.45; 1 Jn. 3.10. † **12:36** Mt. 10.15; Ap. 20.11. ‡ **12:36** Ec. 12.14; Ap. 20.12. § **12:37** Stg. 3.2, 9, 10. * **12:38** Mt. 16.1-4; Mr. 8.11; Lc. 11.16; Jn. 2.18-22. † **12:39** Is. 57.3. ‡ **12:39** Jn. 4.48.

can xu (xe wi) ri xbanatej riq'ui ri profeta
Jonás ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri
Dios ojer ca, xaxu (xaxe wi) c'a ri' ri retal ri
xtibanatej.
40 Ruma achi'el xc'oje' ri Jonás§ chupan
jun nimalaj car oxi' k'ij y oxi' ak'a', can
queri' chuka' ri retal ri xtinya' riyin chi-
wech. Riyin c'a ri C'ajolaxel ri xinalex chico-
jol, xquimuke' oxi' k'ij y oxi' ak'a' pan ulef.
41 Y tek xtapon c'a ri k'ij riche (rixin) chi
xtik'at tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o re
tiempo re', xquec'astej c'a pe ri winek aj
Nínive* y xtiquibij c'a chi ma utz ta xquiben
ri winek ri yec'o re tiempo re'. Ruma ri
winek ri xec'oje' pa tinamit Nínive ri ojer ca,
can xu (xe) wi c'a xquic'axaj ri ruch'abel ri
Dios ri xutzijoj ri Jonás chique, can yac'ari'
tek xtzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios.† Y
wacami yinc'o riyin ri más nim nuk'ij que
chuwech ri Jonás, y xa ma yinquinimaj ta‡
ri winek, xcha' ri Jesús.
42 Y tek xtapon c'a chuka' ri k'ij riche
(rixin) chi xtik'at tzij pa quiwi' ri winek ri
yec'o re tiempo re', xtic'astej c'a pe ri jun
reina§ ri xc'oje' ojer ca, ri xk'ato tzij pa ruwi'
ri ruwach'ulef ri c'o pa sur. Y xtubij c'a
chi ma utz ta xquiben ri winek ri yec'o re
tiempo re'. Ruma tek xc'ase' ri jun reina
ri', sibilaj nej xbiyin wi riche (rixin) chi
xorac'axaj ri runa'oj ri jun rey riche (rixin)
re Israel, ri xubini'aj Salomón* ri xc'oje'
ojer ca, y wacami yinc'o riyin ri más nim
nuk'ij† que chuwech ri rey Salomón. Y xa
ma yinquinimaj ta ri winek, xcha' ri Jesús.

Tek jun itzel espíritu nitzolin chic ri acuchi (achique) elenak wi el

43 Tek jun itzel espíritu‡ ntel el pa ránima
jun winek, nucanoj uxlanen pa chaki'j tak
lugar. Tek nuna' chi majun uxlanen nril,
44 nuch'ob ka: quitzolin na chic pa ránima
ri winek ri acuchi (achique) xinel wi pe,
nicha' c'a. Y tek ri itzel espíritu ri' nitzolin
chic apo pa ránima ri winek, nril c'a ri ránima
ri winek ri' achi'el jun jay ri majun c'o ta
chupan, meson y wikon jabel.
45 Y c'ac'ari' tek ri itzel espíritu ri'
yeberuc'ama' pe ye wuku' chic itzel tak
espíritu ri más chi na ye itzel, y quinojel
c'a ri' ye'oc pa ránima ri winek. Y ri winek
achoj riq'ui yec'oje' wi ri itzel tak espíritu
ri', más lawalo' nuben ri ruc'aslen que
chuwech ri rubanon pa nabey mul. Y can
quec'ari' xtiquic'ulwachij ri winek ri itzel§
quic'aslen, ri yec'o re tiempo re'.

Ri rute' y ri ye rach'alal ri Jesús

46 Y ri Jesús can c'a nich'o na quiq'ui ri
winek tek xapon ri rute' y ri ye rach'alal.*
Riye' nicajo' c'a yech'o riq'ui ri Jesús, xa
yac'a ri ma xe'oc ta apo c'a riq'ui.†
47 Y c'o c'a jun ri xbin apo chare ri Jesús:
Ri ate' y ri ye awach'alal yec'o pe wawe'
chuwajay el. Riye' nicajo' yech'o awuq'ui,
xcha' chare.
48 Yac'a ri Jesús xubij c'a chare ri xbin apo
queri': ¿Achique c'a ri' ri nte' y ye achique c'a
ri' ri wach'alal ri nach'ob riyit?
49 Y ri Jesús riq'ui c'a ri ruk'a' xeruc'ut ri
rudiscípulos y xubij c'a: Yec'are' ri ye oconek
nte' y ye oconek wach'alal.
50 Ruma chi can quinojel c'a ri yebano ri
ruraybel‡ ri Nata' Dios ri c'o chila' chicaj,
yec'ari' ri ye achi'el nte', wana' y nchak',
xcha' ri Jesús.

13

Ri c'ambel tzij chrij ri aj ticonel

1 Chupan c'a ri k'ij ri' ri Jesús ye rachibilan
ri ye rudiscípulos xel el pa jay y xbetz'uye'
chuchi' ri choy.*
2 Y sibilaj ye q'uiy winek ri xquimol apo
qui' riq'ui.† Rumari' Riya' xoc apo pa jun
jucu' y xtz'uye' ka chiri' y nubij c'a pe
ri ruch'abel ri Dios chique ri winek.‡ Y
quinojel c'a ri winek yec'o chuchi' ri choy
xquic'axaj apo ri Jesús.
3 Riya' q'uiy c'a ri xubij chique, xa yac'a
chi ruyon riq'ui c'ambel tak tzij. Y jun c'a
chique ri c'ambel tak tzij ri xucusaj, yare':
C'o c'a jun achi ri xbe pa jopin ija'tz.
4 Y tek ri achi c'o chic pa samaj nijopin
ija'tz, c'o c'a juba' chare ri ija'tz ri' xa pa bey
xka wi. Y xepe c'a ri aj xic' tak chicop ri yebe
pa cak'ik' xquitij el ri ija'tz ri'.
5 C'o c'a juba' chic chare ri ija'tz cojol tak
abej xka wi§ y chiri' xa ma q'uiy ta ri ulef
c'o. Y can chanin c'a xe'el pe ruma chi ma
pim ta ri ulef.
6 Xa yac'a tek xpe ruchuk'a' ri k'ij, xe-
mayamo' y xechaki'j ka chanin, ruma chi xa
ma nej ta benak wi ka ri quic'amal.*
7 Y juba' chic chare ri ija'tz xka cojol tak
k'ayis ri c'o quiq'uixal. Y tek xe'el pe, junan
xeq'uiy quiq'ui ri q'uix. Y ruma chi ri q'uix
sibilaj xeq'uiy, ri tico'n xejik' pa quik'a'.
8 Yac'a ri juba' chic chare ri ija'tz xka pa
jun utzilaj ulef, jabel xeq'uiy y xewachin
chuka' jabel. Ruma c'o ija'tz xquiyala' a

§ **12:40** Jon. 1.17. * **12:41** Nah. 1.1; Lc. 11.32. † **12:41** Jon. 3.5-9. ‡ **12:41** Ez. 16.50. § **12:42** 2 Cr. 9.1-12. * **12:42** 1 R. 10.1; 2 Cr. 9.1. † **12:42** Col. 2.2, 3. ‡ **12:43** Job 1.7; Lc. 11.24-26; 1 P. 5.8. § **12:45** Is. 66.3; He. 10.26. * **12:46** Mr. 6.3; Jn. 2.12; 7.3, 5; 1 Co. 9.5; Ga. 1.19. † **12:46** Mr. 3.31-35; Lc. 8.19-21. ‡ **12:50** Jn. 15.14; He. 2.11. * **13:1** Mr. 4.1. † **13:2** Lc. 8.4. ‡ **13:2** Lc. 5.3. § **13:5** Ez. 11.19. * **13:6** Col. 2.7. † **13:8** Gn. 26.12. ‡ **13:9** Mr. 4.9.

treinta quiwech, c'o xquiyala' a sesenta quiwech y c'o ri can jojun ciento† quiwech xquiyala'.
9 Ri c'o c'a rac'axabel, can trac'axaj c'a ri xinbij,‡ xcha' ri Jesús.

Ri nic'atzin wi jun c'ambel tzij

10 Y yac'ari' tek ri discípulos xebe apo riq'ui ri Jesús y xquic'utuj chare: ¿Achique ruma tek riq'ui c'ambel tak tzij yach'o wi chiquiwech ri winek? xecha' chare.
11 Xpe c'a ri Jesús xubij chique: Chiwe c'a riyix can ya'on c'a k'ij riche (rixin) chi niwetamaj§ chrij ri rajawaren ri Dios, ri ma k'alaj ta chiquiwech nic'aj chic winek, ruma riye' ma ya'on ta k'ij chique riche (rixin) chi niquetamaj.*
12 Ruma chi ri can c'o q'uiy riq'ui, xtiya'ox (xtya') c'a más chare y queri' q'uiy ri xtic'oje' riq'ui. Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui, hasta ri juba' ri' xa xtelesex chare.†
13 Xa rumac'ari' tek riyin yencusaj c'ambel tak tzij riche (rixin) chi yich'o quiq'ui riche (rixin) chi queri' astape' niquitzu' y xa ma nich'obotej ta chiquiwech ri niquitzu', y riche (rixin) chi astape' niquic'axaj y xa ma nik'ax ta chiquiwech ri niquic'axaj.
14 Can ya wi c'a re' nibanatej ri tz'ibatal ca ruma ri profeta Isaías, ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Y quec'are' ri rutz'iban ca riya':
Riyix xtiwac'axaj y ma xtik'ax ta chiwech ri xtiwac'axaj.
Riyix xtitzu' y xa ma xtiya' ta c'a pa cuenta ri nitzu'.‡
15 Ruma ri cánima re winek re' xa xquicowirisaj.
C'ayef (cuesta) chi ntoc pa tak quixquin ri niquic'axaj.
Ri runak' tak quiwech quiyupuban, ruma ma nicajo' ta yetzu'un.§
Riye' can majun nicajo',
can ma nicajo' ta niquic'axaj,
can ma nicajo' ta nika pa tak cánima,
ma nicajo' ta nitzolin pe quic'u'x, riche (rixin) chi riyin nchojmirisaj ri quic'aslen.
Queri' ri xubij ri Dios, ri tz'ibatal ca ruma ri Isaías.
16 Yac'a riyix nudiscípulos, can jabel wi ruwa'ik'ij,* ruma chi ri runak' tak iwech can yetzu'un wi jabel y ri ixquin can ye'ac'axan wi.
17 Riyin can kitzij c'a nbij chiwe wacami, chi ye q'uiy chojmilaj tak winek y ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, sibilaj xcajo' chi xquitz'et ta ri nitz'et riyix wacami, y xa ma xquitz'et ta el.† Can sibilaj chuka' xcajo' chi xquic'axaj ta ri niwac'axaj riyix re wacami, y xa ma xquic'axaj ta el.‡

Tek ri Jesús xubij achique ntel wi chi tzij ri c'ambel tzij chrij ri aj ticonel

18 Y ri Jesús xubij c'a chique: Tiwac'axaj c'a achique nubij ri c'ambel tzij ri nich'o chrij ri achi ri xbe pa jopin ija'tz.§
19 Ri juba' ija'tz ri xka pa bey, yari' ri nich'o chrij ri ch'abel riche (rixin) ri rajawaren ri Dios, ri nac'axex ruma jun winek, y xa ma nik'ax ta chuwech. Rumari' nipe ri itzel* nrelesaj el ri ch'abel ri xtic pa ránima.†
20 Ri ija'tz ri xka cojol tak abej, can nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios‡ ri nac'axex ruma jun winek. Ri winek ri' can chanin c'a nuc'ul ri ruch'abel ri Dios pa ránima§ riq'ui quicoten.
21 Xa yac'a chi ma xbe ta ka jabel ruc'amal ri ruch'abel ri Dios pa ránima, xa can ma niyaloj ta c'a ri quicoten riq'ui. Y tek yepe c'a tijoj pokonal y netzelex ruma runiman ri ruch'abel ri Dios, chanin nitzak.
22 Y ri ija'tz ri xka cojol tak k'ayis ri c'o quiq'uixal,* can nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios ri nac'axex ruma jun winek. Pero ri winek ri' xa ya c'a ri nrajo' re tiempo re' ri nuben y nik'olotej c'a pa ruk'a' ri beyomel† riche (rixin) re ruwach'ulef, y rumari' xa nijik' c'a ri ruch'abel ri Dios ri c'o riq'ui. Y can majun bey c'a xtiwachin ta jabel ri ruch'abel ri Dios pa ruc'aslen.
23 Yac'a ri ija'tz ri xka pa jun utzilaj ulef,‡ can nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios ri nac'axex ruma jun winek, y ri winek ri' can nik'ax c'a ri ruch'abel ri Dios chuwech y ri ruc'aslen niwachin jabel. Can niwachin§ wi c'a achi'el niquiben ri ija'tz. Ruma c'o ija'tz ri niquiya' a treinta quiwech, yec'o ri niquiya' a sesenta quiwech y yec'o ri can jojun ciento c'a quiwech niquiya', xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij ri trigo y ri itzel k'ayis

24 Ri Jesús xutzijoj chic c'a jun c'ambel tzij chiquiwech ri winek, y xubij c'a: Ri rajawaren ri caj,* junan c'a riq'ui jun achi ri xberutica' ca jun utzilaj ija'tz pa rulef.
25 Xa yac'a tek quinojel ri winek ye warnek, xpe c'a ri ruc'ulel ri rajaf ri ulef,

§ **13:11** Mr. 4.11; 1 Co. 2.10; Col. 1.26; 1 Jn. 2.27. * **13:11** Mt. 11.25; 16.17. † **13:12** Mr. 4.25; Lc. 8.18; 19.26. ‡ **13:14** Is. 6.9; Ez. 12.2; Mr. 4.12; Lc. 8.10; Jn. 12.40; Hch. 28.26; Ro. 11.8; 2 Co. 3.14. § **13:15** Hch. 28.27. * **13:16** Lc. 10.23, 24. † **13:17** He. 11.13. ‡ **13:17** Lc. 10.24; Ef. 3.5; 1 P. 1.10. § **13:18** Mr. 4.14; Lc. 8.11. * **13:19** 2 Co. 2.11. † **13:19** Mr. 4.15; Lc. 8.12. ‡ **13:20** Ez. 33.31. § **13:20** Is. 58.2; Jn. 5.35; Mr. 4.16; Hch. 8.13. * **13:22** Jer. 4.3. † **13:22** Mt. 19.23; Mr. 10.23; Lc. 18.24; 1 Ti. 6.9. ‡ **13:23** Lc. 8.15. § **13:23** Fil. 1.11; Col. 1.6. * **13:24** Mr. 4.26. † **13:25** Hch. 20.29, 30. ‡ **13:25** 1 P. 5.8.

xberutica'† ca rujatzul ri itzel k'ayis chucojol ri trigo ri ticon chic ca. Y xu (xe wi) xberubana' ca ri', y xbe.‡

26 Yac'a tek xbeq'uiy pe ri tico'n y xuchop xebe'el pe ri ruwi', c'a yac'ari' tek xk'alajin ri itzel k'ayis.

27 Y yac'ari' tek ri ye rumozo ri rajaf ri ulef xe'apon c'a riq'ui y xquibij chare: Ri ija'tz ri xatic ka pan awulef can utz wi. Xa yac'a wacami c'o itzel k'ayis chucojol. ¿Acuchi (achique) c'a xpe wi ri ija'tz riche (rixin) ri itzel k'ayis? xecha'.

28 Y ri achi xubij c'a chique ri ye rumozo: Re' rusamaj jun ri netzelan wuche (wixin), xcha'. Y ri ye rumozo xquibij c'a chare: ¿Nawajo' c'a chi yojbe chuc'ukic? xecha' chare.

29 Yac'a ri achi xubij c'a chique ri rumozo: Mani, ma yixbe ta chuc'ukic, man xa ruma chi nic'uk ri itzel k'ayis yec'ukutej chuka' ri trigo.

30 Xa tiya' na c'a k'ij chare ri itzel k'ayis§ chi junan niq'uiy riq'ui ri trigo, c'a ya na tek xtapon ri k'ij riche (rixin) ri k'atoj. C'a ya na c'a k'ij ri' tek riyin xtinbij c'a chique ri xquebano k'atoj, chi nabey tiquimolo' ri itzel k'ayis y quequibanala' pa tak manojo riche (rixin) chi yeporox; y c'ac'ari' tiquik'ata' ri trigo riche (rixin) chi nbequiyaca' ca,* xcha' ri achi. Queri' xubij ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza

31 Y ri Jesús xutzijoj chic c'a jun c'ambel tzij chiquiwech ri winek, y xubij c'a: Ri rajawaren ri caj† junan riq'ui jun ti ija'tz riche (rixin) ri mostaza ri nberutica' ca jun achi pa rulef.

32 Ruma ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza astape' yari' ri más tak cocoj, yac'a tek niq'uiy, ya riya' ri sibilaj nim ntel que chiquiwech ri nic'aj chic ichaj. Y can achi'el jun ti alaj che' nuben. Rumari' ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik', ye'apon chiri' y niquibanala' quisoc pa tak ruk'a',‡ xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij ri ch'om (levadura)

33 Ri Jesús xuya' chic c'a jun c'ambel tzij chiquiwech,§ y xubij c'a chique: Ri rajawaren ri caj junan c'a riq'ui ri ch'om (levadura) ri xberuc'ama' pe jun ixok y xuya' ca chupan oxi' pajbel harina, xuch'omirisaj c'a ronojel. Quec'ari' chuka' xtibiyin rutzijol ri ruch'abel ri Dios, xcha' ri Jesús.

Ri Jesús can xerucusaj wi ri c'ambel tak tzij

34 Y ronojel c'a ri xubij ri Jesús chique ri winek ri', ruyon c'ambel tak tzij yerucusaj tek nich'o quiq'ui. Can majun c'a ri xubij ta chique chi man ta xucusaj c'ambel tak tzij.*

35 Riche (rixin) chi queri' can nibanatej c'a ri rubin ca ri profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri rusamajel ri Dios can quec'are' ri rutz'iban ca chrij ri Jesús:

Riyin tek xquich'o xquencusaj c'a c'ambel tak tzij.
Q'uiy c'a ri can ye ewatel† pe pa rutiquiribel re ruwach'ulef, xquenk'alajsaj c'a.‡
Queri' nubij ri tz'ibatal ca.

Tek ri Jesús xubij achique ntel wi chi tzij ri c'ambel tzij chrij ri trigo y ri itzel k'ayis

36 Y tek ri Jesús rubin chic c'a chique ri winek chi quebe chi tak cachoch, yac'ari' tek Riya' xtzolin pa jay ye rachibilan ri rudiscípulos. Y yac'ari' tek ri rudiscípulos xejel apo riq'ui y xquibij c'a chare: Riyoj nikajo' c'a chi riyit nabij ta chake achique ntel wi chi tzij ri c'ambel tzij chrij ri trigo y ri itzel k'ayis ri xetic ca pa jun ulef. Ruma can ma xk'ax ta chkawech, xecha'.

37 Y ri Jesús can xuk'alajsaj c'a chiquiwech ri c'ambel tzij, y xubij c'a: Ri ticonel riche (rixin) ri utzilaj ija'tz, yin c'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol.

38 Ri ulef ri xban wi ri ticoj, can ya c'a re ruwach'ulef.§ Ri utzilaj ija'tz yec'a ri yec'o pa rajawaren ri Dios.* Y ri itzel k'ayis yec'a ri can ye riche (rixin) wi ri itzel.†

39 Y ri xbetico ca ri itzel k'ayis, ya c'a ri itzel winek. Ri k'atoj, ya c'a ri xtibanatej pa ruq'uisbel chare re tiempo re kachapon; y ri xquebano ri k'atoj‡ yec'a ri ángeles.

40 Can achi'el c'a niban riq'ui ri itzel k'ayis chi ye'elesex el y yeporox pa k'ak', can quec'ari' chuka' xtibanatej pa ruq'uisbel chare re tiempo re kachapon.

41 Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol xquentek c'a ri nu'ángeles chiquimolic quinojel ri yebano etzelal y ri yebano chique ri nic'aj chic chi yetzak. Ruma ma nwajo' ta c'a chi yec'o ta ri winek ri' chiquicojol§ ri yec'o pa rajawaren ri Dios.

42 Y quinojel c'a ri xquemol el, xquebec'ak ca chupan ri nimalaj k'ak';* y chiri' c'a xque'ok' wi y xtiquikach'ach'ej quey.†

43 Yec'a ri winek ri choj chic quic'aslen can xquetz'itz'an c'a achi'el ri k'ij,‡ pa rajawaren ri Tata'ixel ri c'o chila' chicaj. Ri c'o c'a

§ **13:30** Fil. 3.18, 19; 2 Ts. 3.6; 2 Ti. 2.19. * **13:30** Mt. 3.12; Lc. 3.17. † **13:31** Is. 2.2, 3; Mi. 4.1; Mr. 4.30; Lc. 13.18. ‡ **13:32** Lc. 13.19. § **13:33** Mr. 4.33, 34. * **13:34** Sal. 49.4; 78.2; 1 Co. 2.7. † **13:35** Am. 3.7; Ro. 16.25; Ef. 3.9; Col. 1.26. ‡ **13:35** Mt. 13.24-30. § **13:38** Lc. 24.47. * **13:38** Mt. 24.14. † **13:38** Hch. 13.10. ‡ **13:39** Jl. 3.13; Ap. 14.15. § **13:41** 2 P. 2.1, 2. * **13:42** Mt. 3.12; Ap. 19.20; 20.10. † **13:42** Mt. 8.12. ‡ **13:43** Dn. 12.3.

rac'axabel, can trac'axaj c'a ri xinbij, xcha'
ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij jun beyomel ri mukun ca

44 Ri rajawaren ri caj junan c'a riq'ui jun
beyomel mukul ca pa jun ulef y xilitej ruma
jun achi. Ri achi ri' xumuk chic c'a ca ri be-
yomel ri' y niquicot ránima xtzolin y xuchop
c'a ruc'ayixic ronojel ri c'o riq'ui y c'ac'ari'
xbe chulok'ic§ ri ulef ri acuchi (achique)
mukul wi ri beyomel.

Ri c'ambel tzij chrij jun abej ri sibilaj jotol rajel

45 Y chuka' ri rajawaren ri caj, can ju-
nan c'a riq'ui jun lok'onel y c'ayinel quiche
(quixin) tak abej ri nibix perlas chique.
46 Tek ri achi ri' nril c'a ca jun perla sibilaj
jabel y nic'ayix, junanin (anibel) nitzolin y
nuc'ayij ronojel ri c'o riq'ui, c'ac'ari' nibe
chulok'ic ri perla ri'.*

Ri c'ambel tzij chrij ri ya'l chapabel car

47 Y chuka' ri rajawaren ri caj xa junan
c'a riq'ui jun ya'l chapabel car,† ri niya'ox
(nya') ka pa ya' y yeberuc'ama' pe quinojel
quiwech car.‡
48 Y tek nojnek chic c'a ri ya'l riq'ui
car, niquic'uaj c'a el c'a chuchi' ya'. Y
c'ac'ari' yetz'uye' chucha'ic. Ri utzilaj tak
car yequiya' c'a pa tak chaquech, yac'a ri car
ri xa ma ye utz ta, xa yequelesaj c'a ca.
49 Quec'ari' ri xtic'ulwachitej pa
ruq'uisbel chare re tiempo re kachapon.
Ri ángeles xquepe c'a chiquicha'ic ri winek.
Juc'an xquequiya' wi ri choj chic quic'aslen,
y xquequelesaj c'a ca ri ma ye utz ta.§
50 Y ri winek ri ma ye utz ta, xquebe-
quic'aka' c'a ca chupan ri nimalaj k'ak',*
y chiri' c'a xque'ok' wi y xtiquikach'ach'ej
quey.†

Ri discípulos can xk'ax wi chiquiwech ri xubij ri Jesús

51 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos:
¿Xk'ax chiwech ronojel re xinbij chiwe?
xcha' chique. Y ri discípulos xquibij c'a: Ja'
(je) Ajaf, xk'ax chkawech, xecha'.
52 Riya' xubij chic c'a: Can utz wi chi xk'ax
chiwech, ruma xixoc yan achi'el jun aj tz'ib
ri q'uiy retaman chrij ri ye tz'ibatal ojer
ca, y q'uiy chuka' ntajin nretamaj chrij ri
rajawaren ri Dios. Y rumari' can yix junan
c'a riq'ui jun tata'aj pa jun jay ri can c'o
rubeyomal ruyacon. Tek c'o nic'atzin wi,
riya' yeberelesaj pe ri can c'o chic k'ij ye
ruyacon‡ y yeberelesaj pe chuka' ri xa c'a
juba' quec'oje' riq'ui, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xapon chic pa tinamit Nazaret

53 Y tek ri Jesús xtane' c'a chubixic ri
c'ambel tak tzij ri', Riya' xel c'a el chiri' y xbe,
ye rachibilan el ri rudiscípulos.
54 Yac'a tek xapon pa tinamit ri acuchi
(achique) xq'uiy wi,§ Riya' xuchop c'a
ruc'utic ri ruch'abel ri Dios ri chiri' pa jay
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y ruma
c'a ri ch'abel ri yerubij chique,* ri winek
ri' can xquimey c'a y xquibij: ¿Achique c'a
ruma tek re achi re' sibilaj q'uiy etamabel
c'o riq'ui y nicowin yeruben milagros?
55 ¿La xa ma ya ta cami re' ri ruc'ajol ri jun
achi ri aj samajel† chrij che'? ¿La xa ma ya
ta c'a re' ral ri María y rach'alal ri Jacobo, ri
José, ri Simón y ri Judas?‡
56 Y ri ye rana', ¿la xa man ta c'a yec'o chka-
cojol? ¿Acuchi (achique) ta c'a xretamaj wi
ri retaman y acuchi (achique) ta c'a petenak
wi ri ruchuk'a' riche (rixin) chi yerubanala'
milagros? yecha' chiquiwech.
57 Y rumari' ri winek can ma juba' xquin-
imaj ta ri Jesús. Y ri Jesús xubij c'a chique
ri winek ri': Majun c'a jun profeta ri
nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios, ri man ta
jun ruk'ij. Quinojel can c'o wi quik'ij, xa
yac'a chi ma niya'ox (nya') ta quik'ij pa tak
quitinamit y pa tak cachoch,§ xcha' chique.
58 Chupan ri rutinamit, ri Jesús ma q'uiy
ta c'a milagros ri xerubanala', ruma ri
ruwinak ma xquinimaj ta.*

14

Tek xcamisex ri Juan ri Bautista

1 Ri Herodes jun chique ri ye caji' aj k'atbel
tak tzij chupan ri tiempo ri', xrac'axaj c'a
chi ri Jesús sibilaj rutzijol* c'o chiquicojol ri
winek.
2 Y ri Herodes xubij c'a chique ri rusama-
jel: Ri Jesús xa ya ri Juan ri Bautista ri
xc'astej pe chiquicojol ri caminaki'. Rumari'
tek c'o uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi
q'uiy ri nicowin yerubanala', xcha' chique.
3 Ruma can ya wi c'a ri rey Herodes ri xbin
chi tichapatej ri Juan. Can xuxim wi c'a pa
cadena y xuya' pa cárcel ruma ri Herodes
ruc'amon ka ri Herodías rixjayil ri Felipe, y
ri Felipe ri' xa can rach'alal ri Herodes,
4 y ri Juan rubin c'a chare ri Herodes: Ma
utz ta abanon chi ac'amon ka ri awixnan.†
5 Y rumac'ari' ri Herodes can rajowan wi
c'a chi rucamisan ta ri Juan, xa yac'a ri can

§ **13:44** Pr. 23.23; Is. 55.7; Ap. 3.18. * **13:46** Pr. 2.4; 3.14; 8.10. † **13:47** Mt. 4.19. ‡ **13:47** Mt. 22.10. § **13:49** Mt. 25.32-33; Mal. 3.18. * **13:50** Ap. 20.12-15. † **13:50** Mt. 22.12-14; 2 Ts. 1.8, 9. ‡ **13:52** Cnt. 7.13. § **13:54** Mt. 2.23; Mr. 6.1; Lc. 4.16; Jn. 1.11. * **13:54** Dt. 18.15. † **13:55** Is. 53.2, 3; Lc. 3.23; Jn. 6.42. ‡ **13:55** Mt. 12.46; Mr. 6.3. § **13:57** Sal. 22.6. Lc. 4.24; Jn. 4.44. * **13:58** He. 3.19; 4.2. * **14:1** Mr. 6.14; Lc. 9.7. † **14:4** Lv. 18.16; 20.21.

nuxibij c'a ri' chiquiwech ri winek, ruma riye' can quetaman wi chi ri Juan ri Bautista can jun profeta‡ ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios.

6 Pero chupan ri k'ij tek ri Herodes xtz'aket chic jun rujuna',§ riya' xuben c'a jun nimak'ij, y chupan c'a ri nimak'ij ri' ri k'opoj ral ri Herodías xxajo c'a chuwech ri Herodes, y ri xajoj ri xuben ri k'opoj sibilaj xka chuwech ri Herodes.

7 Y rumari' ri Herodes xuben c'a jurar chare ri ral ri Herodías chi xabachique c'a ri nrajo' can xtuya' wi chare.

8 Yac'a tek ri k'opoj can ya'on chic c'a runa'oj ruma ri rute', can yac'ari' tek xubij chare ri Herodes: Riyin nwajo' chi naya' pe wawe' pa jun plato, ri rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista, xcha'.

9 Y ri rey Herodes can xpe bis pa ránima ruma ri xc'utux chare, pero ruma chi can rubanon chic jurar chi can xtuya' wi ri xtrajo' ri k'opoj y ruma chuka' chi can chiquiwech ri ye rachibilan pa mesa tek xubij; rumari' riya' xubij c'a chi tic'amer pe ri rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista chare ri k'opoj ral ri Herodías.

10 Xutek c'a rutzaq'uixic rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista chiri' pa cárcel.

11 Y ri rujolon (ruwi') xc'amer pe pa jun plato chare ri k'opoj, y ri k'opoj xberuya' pa ruk'a' ri rute'.

12 Y ri ye rudiscípulos* ri Juan ri Bautista xe'apon c'a chuc'amaric ri ruch'acul y xbequimuku' ca. Y riye' xbequibij c'a chuka' chare ri Jesús ronojel ri xbanatej.

Tek ri Jesús xerutzuk más ye wu'o' mil winek

13 Y ri Jesús can xu (xe) wi c'a xrac'axaj el ronojel ri xbanatej, xbe, ye rachibilan el ri rudiscípulos. Xe'oc el pa jun jucu' y xek'ax c'a juc'an chic ruchi' choy, xebe c'a pa jun desierto.† Yac'a tek ri winek xquic'axaj el, chicaken c'a xe'el el ri pa tak tinamit riche (rixin) chi xe'apon c'a acuchi (achique) xbe wi ri Jesús.‡

14 Y tek ri Jesús xel c'a pe chupan ri jucu' chiri' ri juc'an chic ruchi' choy, xutz'et c'a chi sibilaj ye q'uiy chic ri winek ri ye oyobeyon apo riche (rixin) y Riya' xujoyowaj§ c'a quiwech ri winek ri'. Y Riya' can xeruc'achojsaj wi c'a ri yawa'i' ri yec'o chiquicojol.

15 Y tek xa ntoc c'a pe ak'a' chupan ri jun k'ij ri', ri rudiscípulos xejel c'a apo riq'ui y xquibij chare: Re wawe' xa majun c'o y xa xka ka k'ij. Que'ataka' c'a el re winek re' riche (rixin) chi yebe ri pa tak aldea ri yec'o pe nakaj riche (rixin) chi nbequilok'o' quiway,* xecha'.

16 Yac'a ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Ma rajawaxic ta chi yebe riche (rixin) chi niquicanoj quiway, xa tiya'† quiway riyix, xcha' chique.

17 Y ri rudiscípulos xquibij c'a: Riyoj xaxu (xaxe wi) wu'o' caxlan wey y ca'i' car c'o kiq'ui, y re' ma xqueruben ta, xecha'.

18 Yac'a ri Jesús xubij chique:‡ Tic'ama' pe wawe'.

19 Y can yac'ari' tek Riya' xubij chique quinojel ri winek chi quetz'uye' pa ruwi' ri rexlaj k'ayis. Yac'ari' tek Riya' xeruli'ej c'a pa ruk'a' ri wu'o' caxlan wey y ri ca'i' car y c'ac'ari' xtzu'un chicaj y xuc'utuj ri rubendición§ ri Dios pa ruwi'. C'ac'ari' xeruwech'ela'* c'a el ri caxlan wey y ri car y xuya' el chique ri rudiscípulos y ri discípulos xbequiyala' chique ri winek.†

20 Can quinojel c'a jabel xewa'. Can majun c'a ri man ta xwa' chi utz. Y c'a c'o na c'a cablajuj chaquech ri xnoj ca riq'ui ri caxlan wey rachibilan car ri xmolotej ca,‡ ri xa ma xq'uis ta.

21 Sibilaj ye q'uiy c'a ri winek ri xewa' ruma xaxu (xaxe) wi ri achi'a' yec'o wu'o' mil, yac'a ri ixoki' y ri ac'ala' ma xe'ajlex ta.

Tek ri Jesús xbiyin chraken pa ruwi' ri choy

22 Y yac'ari' tek ri Jesús xerucusaj el ri rudiscípulos chupan ri jucu' y xubij chique chi quebe c'a ri juc'an chic ruchi' ya'; chi can quenabeyej c'a el chuwech, ruma Riya' c'a yerutek na ca ri winek chi tak cachoch.§

23 Yac'a tek ye rutakon chic ca ri winek chi tak cachoch, ruyon c'a xjote' el pa ruwi' ri juyu'* chubanic orar. Y c'a chiri' c'a c'o wi tek xoc pe ri ak'a'.

24 Y ri jucu' ri ye benak wi ri discípulos pa runic'ajal chic c'a ri choy c'o wi, pero ri ruwi' ya' y ri cak'ik' nupaxij ri' chuwech ri jucu' y ma nuya' ta k'ij chare ri jucu' chi choj nibiyin chiquiwech, xa nutzolij c'a.

25 Y tek xa ruchapon c'a pe rusekeric, ri Jesús petenak c'a chraken pa ruwi' ri choy, riche (rixin) chi napon quiq'ui.

26 Yac'a tek ri rudiscípulos xquitz'et chi c'o jun petenak chraken pa ruwi' ri choy,† riye' xsach quic'u'x y xquibij: ¡La' jun subunel (xibinel)! xecha'. Y xquirek quichi' tek xquibila' queri' ruma xquixibij qui'.

‡ **14:5** Mt. 21.26; Lc. 20.6. § **14:6** Gn. 40.20. * **14:12** Jn. 1.35-37. † **14:13** Mr. 6.32-46; Lc. 9.10. ‡ **14:13** Mt. 12.15; Jn. 6.1, 2. § **14:14** Mt. 9.36; He. 2.17; 4.15; 5.2. * **14:15** Lc. 9.12. † **14:16** Mt. 10.8; 2 Co. 8.2, 3; 2 R. 4.42, 43; Lc. 3.11. ‡ **14:18** Mt. 28.18. § **14:19** Mt. 15.36; 26.26; Mr. 8.6; Lc. 22.19. * **14:19** Hch. 27.35. † **14:19** Jn. 6.11, 23. ‡ **14:20** Mt. 16.9. § **14:22** Mr. 6.45. * **14:23** Mr. 6.46; Lc. 6.12; Hch. 6.4. † **14:26** Job 9.8; Is. 43.16. ‡ **14:27** Mt. 17.7; Jn. 14.27; 16.33.

27 Yac'a ri Jesús chanin xch'o pe chique, y
xubij c'a: Ma tixibij ta iwi'.‡ Xa ticukuba'
ic'u'x, xa yin c'a riyin, xcha' chique.
28 Y tek ri Jesús c'a petenak na pa ruwi' ya',
ri Pedro xch'o c'a apo chare y xubij: Ajaf, wi
yit c'a riyit, tabana' c'a chuwe chi yibiyin pa
ruwi' ya' riche (rixin) chi yibe apo awuq'ui,
xcha' ri Pedro.
29 Y ri Ajaf xubij pe chare ri Pedro: Catan
c'a pe. Y ri Pedro can yac'ari' tek xel el chu-
pan ri jucu' y xuchop c'a nibiyin pa ruwi' ya'
riche (rixin) chi nibe apo riq'ui ri Jesús.
30 Xa yac'a tek xutz'et ri nuben ri nimalaj
cak'ik', xpe xibinri'il chare. Y tek xuna' chi
nibe ka chuxe' ya', riq'ui c'a ruchuk'a' xubij:
¡Ajaf, quinacolo'! xcha'.
31 Y ri Jesús can yac'ari' tek chanin xu-
chop ruk'a' ri Pedro y xubij chare: ¿Achique
c'a ruma tek xa juba' oc xacukuba' ac'u'x
wuq'ui?§ xcha' chare.
32 Tek riye' ye oconek chic el pa jucu',*
xtane' ri cak'ik'.†
33 Y can yac'ari' tek quinojel ri ye be-
nak chiri' pa jucu' xquiya' c'a ruk'ij ri Jesús
y xquibij c'a chare: Can kitzij wi chi yit
Ruc'ajol‡ ri Dios, xecha' chare.

Tek ri Jesús q'uiy yawa'i' ri xeruc'achojsaj pa Genesaret

34 Y riye' xek'ax c'a pa ruwi' ri choy ri' y
xe'apon chuchi' ya' chiri' pa Genesaret.§
35 Ri chiri', tek xetamex c'a ruwech ri Jesús
cuma ri achi'a', riye' xquelesaj c'a rutzijol
chanin pa ronojel lugar ri yec'o pe chunaka-
jal ri quitinamit, y ri winek xequic'amala'
c'a pe ri yawa'i'.
36 Y ri yawa'i' ri' can niquic'utuj c'a utzil
chare ri Jesús, chi tuya' k'ij chique chi
astape' xaxu (xaxe) ta ruchi' ri rutziak
niquichop* riche (rixin) chi yec'achoj. Y
can queri' wi c'a xbanatej. Quinojel c'a ri
xechapo ruchi' rutziak ri Jesús xec'achoj†
chare ri quiyabil.

15

Ri nibano tz'il chare ruc'aslen jun winek xa ya ri itzel ri yepe pa ránima

1 Y yec'o c'a ca'i' oxi' achi'a' ri xe'apon
riq'ui ri Jesús. Ri achi'a' ri' ye aj Jerusalem,
y yeri' ri nibix fariseos y aj tz'iba' chique.*
Xe'apon c'a riq'ui ri Jesús y xquibij c'a chare:
2 ¿Achique c'a ruma tek la adiscípulos riyit
ma niquiben ta ri bin ca cuma ri kati't
kamama'?† Ruma ri adiscípulos tek yewa'
ma niquich'ej ta quik'a' achi'el rubanic ri
nikaben riyoj,‡ xecha'.
3 Y ruma chi queri' xquic'utuj chare ri
Jesús, Riya' xubij c'a chique: ¿Achique c'a
ruma tek riyix xa ya ri quibin ca ri iwati't
imama' ri niben? Riq'ui ri' niben chare ri
rupixa' ri Dios chi majun rejkalen.
4 Ri rupixa' ri Dios nubij c'a: Taya' quik'ij
ri ate' atata'.§ Y wi c'o jun nibin pokon tak
ch'abel* chique ri rute' rutata', can majun
chic c'a ri nrajo', xa can ticamisex. Quec'ari'
ri rubin ca ri Dios.
5 Yac'a riyix xa ma que ta ri' niben y
nic'ut. Xa ma niben ta achi'el ri rubin ca
ri Dios. Riyix xa ye'itijoj ri alc'ualaxela' chi
ma rajawaxic ta chi yequito' ri quite' qui-
tata'.† Riyix xa nibij chique ri alc'ualaxela'
chi xa tiquibij chique ri quite' quitata': Riyin
ma yicowin ta yixinto' riq'ui ri nic'atzin
chiwe, ruma ri c'o wuq'ui xa ntzujun (nsu-
jun) chic chare ri Dios, yixcha' chique. Y
riq'ui niquibij queri' chi quitzujun (quisu-
jun) chic chare ri Dios, xa riche (rixin) chi
ma yequito' ta ri quite' quitata'.
6 Y riq'ui ri nibij queri', can nik'alajin wi
chi riyix nibij chique ri alc'ualaxela' chi ma
tiquiya' ta quik'ij ri quite' quitata'. Y riq'ui
ri', riyix ibanon chare ri rupixa' ri Dios chi
majun rejkalen. Y queri' ibanon xaxu (xaxe
wi) riche (rixin) chi niben ri quibin ca ri
iwati't imama'.
7 Riyix xa ca'i' c'a ipalej. Xa can jabel c'a
rubixic rubanon ca ri Isaías chiwij. Ruma ri
Isaías rutz'iban c'a ca ri xbix chare ruma ri
Dios y quec'are' ri nubij:
8 Re winek re' xaxu (xaxe) wi c'a riq'ui ri
quich'abel‡ niquiya' nuk'ij,
yac'a ri cánima xa nej c'o wi el chuwe riyin.
9 Xa majun c'a nic'atzin wi chi niquiya'
nuk'ij,
ruma ri ch'abel ri niquic'ut xa pixa' quiche
(quixin) winek§ y niquibij chi can
yari' ri rajawaxic chi niban.
Queri' ri rutz'iban ca ri Isaías, xcha' ri Jesús.
10 Y can yac'ari' tek ri Jesús xerusiq'uij (xe-
royoj) apo ri winek riq'ui, ri quimolon qui'
chiri', y xubij c'a chique: Tiwac'axaj c'a re
xtinbij chiwe y tik'ax chiwech.*
11 Ri nitz'ilobisan† riche (rixin) ri winek ma
ya ta c'a ri nutij ka, xa ya ri itzel tak ch'abel ri
yerubij ri nitz'ilobisan riche (rixin),‡ xcha'
ri Jesús.
12 Yac'ari' tek ri discípulos xejel apo riq'ui
ri Jesús, y xquibij chare: Ri fariseos xpe

§ **14:31** Mt. 8.26; 16.8; Stg. 1.6. * **14:32** Jn. 6.21. † **14:32** Sal. 107.29; Mr. 4.41. ‡ **14:33** Sal. 2.7; Mt. 16.16; 26.63; Mr. 1.1; Lc. 4.41; Jn. 1.49; 11.27. § **14:34** Mr. 6.53. * **14:36** Mt. 9.20; Lc. 6.19. † **14:36** Mr. 3.10; 5.27-29. * **15:1** Mr. 7.1. † **15:2** Ga. 1.14. ‡ **15:2** Mr. 7.5. § **15:4** Ex. 20.12; Lv. 19.3; Dt. 5.16; Jer. 35.18, 19. * **15:4** Ex. 21.17; Pr. 20.20. † **15:5** Mr. 7.11. ‡ **15:8** Ez. 33.31; Mr. 7.6. § **15:9** Is. 29.13. * **15:10** Mr. 7.14. † **15:11** Ro. 14.14-23; 1 Ti. 4.4. ‡ **15:11** Hch. 10.15; Tit. 1.15.

coyowal tek xquic'axaj ri ch'abel ri xabij,
xecha' chare.
13 Yac'a Riya' xubij chique ri rudiscípulos:
Ronojel tico'n ri ma ticon ta ruma ri Nata' ri
c'o chila' chicaj xtic'uk el.§
14 Xa que'iya' ca. Xa ye achi'el moyi' y
ye uc'uey quiche (quixin) nic'aj chic ri xa
ye achi'el moyi' chuka'.* Y wi ri ye moyi'
yequiyukej ri nic'aj chic moyi', junan c'a
xquetzak pa tak jul,† xcha' ri Jesús.
15 Y ri Pedro xubij c'a chare ri Jesús:
Tabij juba' chake chrij ri nitz'ilobisan‡ riche
(rixin) jun winek, ruma can ma xk'ax ta
chkawech, xcha' ri Pedro.
16 Y ri Jesús xubij: ¿Riyix chuka' can c'a ma
jane nik'ax ta chiwech ri nbij?§
17 ¿La ma nik'ax ta cami chiwech ri tzij ri
nubij chi ri nutij ka ri winek, xa ma ya ta ri'
ri nitz'ilobisan riche (rixin)? Ruma ri nutij
ka xa chupan nibe wi y c'ac'ari' ntel el.
18 Yac'a ri itzel tak ch'abel ri nubij ri
winek, can pa ránima c'a yepe wi, y ya c'a ri'
ri nitz'ilobisan* riche (rixin).
19 Ruma chi can pa cánima c'a ri winek
yepe wi ri itzel† tak na'oj tek yecamisan.
Chiri' chuka' nipe wi ri na'oj tek ri ixok c'o
rachijil y nuc'om ruwech jun chic achi, y tek
ri achi c'o rixjayil y nucanoj jun chic ixok,‡
y ri winek ri yemacun y xa ma quic'ulaj ta
qui'. Y pa cánima chuka' nipe wi tek ye'elek',
tek yequibila' tzij ri xa ma kitzij ta chiquij
nic'aj chic, y chuka' tek yeyok'on.
20 Y ronojel c'a ri yequibanala' ri achi'el
ri', yari' ri nitz'ilobisan riche (rixin) ri
winek. Yac'a ri nuben ri winek chi ma
ruch'ajon ta jabel ri ruk'a' tek niwa',§ ri' xa
ma nutz'ilobisaj ta ri ruc'aslen. Quec'ari'
xubij ri Jesús.

*Jun ixok ri xa ma israelita ta ri can xu-
cukuba' ruc'u'x riq'ui ri Jesús*

21 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos
xel c'a el chiri', y xbe c'a quela' pa jun lugar
ri nakaj nicanaj chique ri tinamit Tiro y
Sidón.*
22 Y chiri' c'o c'a jun ixok aj Canaán xpe
c'a riq'ui ri Jesús. Riya' ruma nibison,
can nuc'utuj c'a utzil chare ri Jesús y can
nurakala' c'a ruchi' chubixic: Tajoyowaj
nuwech riyit Ajaf, ri yit Ralc'ual ca ri rey
David.† Quinato' c'a, ruma ri ti wal c'o jun
itzel espíritu riq'ui, y ch'ujernek pa ruk'a'.
23 Yac'a ri Jesús majun ch'abel xubij ta
chare ri ixok. Y ri discípulos xejel apo riq'ui
ri Jesús‡ y xquibij chare: Tabij chare re ixok
re' chi titzolin ca, ruma nurakala' ruchi'
tzeketel pe chikij, xecha' chare.
24 Xpe ri Jesús xubij: Riyin xitak pe xaxu
(xaxe wi) chiquicanoxic ri winek israelitas§
ri quibanon achi'el carne'l ri ye sachnek,
xcha' chique.
25 Can yac'ari' xpe ri ixok xoxuque' xo-
maje' chuwech ri Jesús,* y xubij chare: Ajaf,
can quinato', xcha' chare.
26 Yac'a ri Jesús xubij chare ri ixok:
Ri rutzil ri Dios ma utz ta chi chare
xabachique† niya'ox (nya') wi. Ruma
ma ruc'amon ta chi nelesex quiway ri
alc'ualaxela', riche (rixin) chi niya'ox (nya')
chique ri tak tz'i',‡ xcha' ri Jesús.
27 Yac'a ri ixok xubij: Ajaf, can kitzij ri
nabij. Pero chuka' ri tak tz'i' yequitij ri
ruc'aj caxlan wey ri yequitzek ka ri cajaf
chuxe' ri mesa.
28 Y ri Jesús can yari' xubij chare ri ixok:
Can nik'alajin chi nim ri acukbel c'u'x.§ Can
tibanatej c'a ri nawajo' riyit, xcha' ri Jesús. Y
ri ti k'opoj, ral ri ixok, can chupan c'a ri hora
ri' xel el ri itzel espíritu riq'ui.

*Tek ri Jesús xeruc'achojsaj ye q'uiy
yawa'i'*

29 Tek ri Jesús k'axnek chic c'a pe chupan
ri lugar ri nakaj nicanaj wi chique ri tinamit
Tiro y Sidón, xapon c'a chunakajal ri choy
Galilea.* Riya' xjote' c'a pa ruwi' ri juyu', y
tek c'o chic chiri' xtz'uye' c'a.
30 Y yec'o c'a sibilaj ye q'uiy winek ri
xe'apon riq'ui y ye quic'uan apo yawa'i'.
Chique ri yawa'i' ri ye quic'uan apo, yec'o
ri xa ma choj ta yebiyin ruma ye cojo, yec'o
moyi',† yec'o mema',‡ yec'o ri ma utz ta
ri quik'a' caken, y yec'o nic'aj chic ri jun
wi chic ruwech chi yabil ri ntoc chique.
Ri winek ri' xequiya' c'a apo ri yawa'i'
chuwech ri Jesús, y Riya' xeruc'achojsaj.
31 Can ruma c'a ri xuben ri Jesús quiq'ui ri
yawa'i', ri winek can xquimey tek xquitz'et.
Ruma ri mema' tek rubanon ca, wacami
yech'o chic. Ri ma utz ta ri quik'a' caken,
xec'achoj. Ri ye cojo, choj chic yebiyin. Ri
moyi', yetzu'un chic. Ri winek can xquiya'
wi c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios riche (rixin) ri
Israel.

*Tek ri Jesús xerutzuk más ye caji' mil
winek*

32 Ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) ri rudi-
scípulos, y xubij c'a chique: Riyin sibilaj
njoyowaj§ quiwech re winek re', ruma c'o

§ **15:13** Jn. 15.2. * **15:14** Mt. 23.16. † **15:14** Is. 9.16; Os. 4.14, 17; Mal. 2.8; Lc. 6.39. ‡ **15:15** Mr. 7.17. § **15:16** Mt. 16.9; Mr. 7.18. * **15:18** Stg. 3.6. † **15:19** Gn. 4.6-8; 8.21; Pr. 6.14; Jer. 17.9. ‡ **15:19** Mr. 7.21. § **15:20** Mr. 7.2, 5. * **15:21** Mr. 3.8; 7.31; Lc. 6.17. † **15:22** Mt. 9.27. ‡ **15:23** Mt. 14.15. § **15:24** Ro. 15.8. * **15:25** Mt. 8.2. † **15:26** Ef. 2.12. ‡ **15:26** Mt. 7.6; Fil. 3.2. § **15:28** Mt. 9.2; Lc. 7.9. * **15:29** Mt. 4.18; Mr. 7.31 Jn. 6.1, 23. † **15:30** Mt. 11.5; Lc. 7.22. ‡ **15:30** Is. 35.5, 6. § **15:32** Sal. 86.15; Mt. 9.36; Mr. 1.41; He. 2.17; 4.15; 5.2. * **15:32** Mr. 8.1.

chic oxi' k'ij yec'o pe wuq'ui y wacami ma-
jun chic quiway riche (rixin) chi niquitij.* Y
yentek ta c'a el chi tak cachoch y xa majun
niquitij el, ma utz ta; man xa quebetzak pa
tak bey ruma wayjal,† xcha' chique.
33 Can yac'ari' tek xech'o apo ri discípulos
chare ri Jesús y xquibij c'a: Re acuchi
(achique) re yojc'o wi xa majun c'o. ¿Acuchi
(achique) ta c'a nbekila' wi pe wey riche
(rixin) chi yekatzuk jabel re winek re'?‡ Xa
can sibilaj ye q'uiy, xecha'.
34 Yac'a ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri rud-
iscípulos: ¿Janipe' caxlan wey c'o iwuq'ui?
xcha' chique. Y riye' xquibij: Riyoj xaxu
(xaxe wi) wuku' caxlan wey y ca'i' oxi' tak
car c'o kiq'ui, xecha' chare.
35 Y ri Jesús xubij c'a chique ri winek chi
quetz'uye' ka ri pan ulef.
36 Yac'ari' tek Riya' xeruli'ej ri wuku'
caxlan wey y ri car pa ruk'a' y tek
rumatioxin chic chare ri Dios,§ c'ac'ari'
xeruwech'ela' y xuyala' el chique ri
rudiscípulos, y ri discípulos xequiya' chique
ri sibilaj winek ri'.*
37 Can quinojel c'a jabel xewa'. Can majun
c'a ri man ta xwa' chi utz. Y c'a c'o na caxlan
wey y car ri xmol ca. Wuku' chaquech† c'a ri
xnoj riq'ui ri caxlan wey y car ri xemolotej
ca.
38 Ye caji' mil achi'a'‡ c'a ri xewa', yec'a ri
ixoki' y ri ac'ala' ma xe'ajlex ta.
39 Y yac'a tek ri Jesús ye rutakon chic ca ri
winek chi tak cachoch, Riya' ye rachibilan
ri rudiscípulos xoc el pa jucu'§ y xbe c'a pa
Magdala.

16

Tek ri fariseos y ri saduceos xquibij chare ri Jesús chi tubana' chi c'o jun retal nibanatej chuwech ri caj riche (rixin) chi niquinimaj

1 Y yac'ari' tek yec'o achi'a' fariseos y
yec'o chuka' achi'a' saduceos xe'apon riq'ui
ri Jesús. Ri achi'a' ri' xe'apon c'a riq'ui ri
Jesús ruma nicajo' niquitojtobej y xquibij
c'a chare chi tubana' chi c'o jun retal ni-
banatej* chuwech ri caj.
2 Yac'a ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri':
Tek riyix nitz'et chi quek rubanon ri sutz'
chuwech ri caj, tek xka ka ri k'ij,† nibij chi
jabel ri tiempo nberubana'.
3 Y chuka' ri pa tak nimak'a', tek riyix
nitz'et chi mukul ruwech ri caj y quek
chuka' quibanon ri sutz', nibij chi ma utz ta
ri k'ij nuben wacami. Riyix xa ca'i' c'a ipalej,
ruma jabel iwetaman nitzu' achique nuben
ruwech ri caj, iwetaman wi utz o ma utz
ta ri k'ij nberubana'. Yac'a ri retal ri ntajin
nibanatej‡ chiwech wacami nubij achique
tiempo yojc'o wi, pero riyix xa ma nitzu' ta.
4 Ri winek riche (rixin) re tiempo re' sibi-
laj ye itzel y xa ma niquinimaj ta chic ri Dios.
Riye' xa can nicajo' chi riyin nben na jun
milagro chiquiwech c'ac'ari' yinquinimaj.
Xa ma ya ta c'a ri nicajo' riye' ri xtibanatej.
Ma que ta ri'. Xa can xu (xe wi) achi'el ri
xbanatej riq'ui ri profeta Jonás ri jun achi ri
xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xaxu
(xaxe) wi ri' ri retal ri xtibanatej, xcha' ri
Jesús. Y xbe ye rachibilan ri rudiscípulos;
xeruya' ca quiyon ri achi'a' ri'.

Ri niquic'ut ri fariseos y saduceos man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios

5 Y tek ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon
c'a ri juc'an chic ruchi' ya',§ ri discípulos
c'ac'ari' xquinabej chi xa majun caxlan wey
quic'uan el.*
6 Ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos:
Can tiwac'axaj c'a ri xtinbij chiwe, chi
can tichajij c'a iwi'† chuwech ri ch'om
(levadura) quiche (quixin) ri achi'a'
fariseos‡ y ri achi'a' saduceos, xcha' chique.
7 Y ruma chi queri' xubij ri Jesús, ri
discípulos xquich'ob c'a pa tak cánima:
Riya' xubij queri' ruma majun caxlan wey
xkac'om pe riche (rixin) chi nikatij, xecha'.
8 Yac'a ri Jesús xretamaj c'a ri niquich'ob
ri rudiscípulos pa tak cánima,§ y xubij c'a
chique: ¿Achique ruma riyix nich'ob chi
ruma majun caxlan wey xic'om pe, rumari'
tek xinbij queri'? ¿Can ma icukuban ta ic'u'x
wuq'ui y rumari' xaxu (xaxe wi) ri caxlan
wey ri nich'ob?
9 Achi'el xa c'a ma jane nik'ax ta chiwech.*
¿Y ma ninatej ta chiwe tek xentzuk ri wu'o'
mil winek riq'ui ri wu'o' caxlan wey?† ¿Can
ma ninatej ta c'a chiwe janipe' chi chaquech
caxlan wey ri ximol ca?
10 ¿Chuka' can ma ninatej ta c'a chiwe tek
xentzuk ri caji' mil winek riq'ui ri wuku'
caxlan wey?‡ Chuka' chiri' can c'a pa tak
chaquech na ri xe'imol ca.
11 ¿Achique ruma tek riyix ma xk'ax ta chi-
wech chi ma ruma ta chi majun caxlan wey
ic'amom pe, tek xinbij chiwe chi can tichajij
iwi' chuwech ri ch'om (levadura) quiche
(quixin) ri fariseos y saduceos? xcha' ri
Jesús.
12 Y ri discípulos, c'ac'ari' xk'ax chiqui-
wech chi ma chuwech ta c'a ri ch'om

† **15:32** Sal. 103.13; 111.4. ‡ **15:33** Nm. 11.21; 2 R. 4.43. § **15:36** Lc. 22.19. * **15:36** Dt. 8.10; 1 S. 9.13; Sal. 104.28; Mt. 14.19. † **15:37** Mt. 14.20. ‡ **15:38** Mt. 14.21. § **15:39** Mr. 8.10. * **16:1** Mt. 12.38-41; Mr. 8.10-13; Lc. 11.16. † **16:2** Lc. 12.54-57. ‡ **16:3** Is. 7.14. § **16:5** Mt. 15.39. * **16:5** Mr. 8.14. † **16:6** Mt. 7.15; 24.4; Fil. 3.2; Col. 2.8; 2 P. 3.17. ‡ **16:6** Lc. 12.1. § **16:8** Ap. 2.23. * **16:9** Mt. 15.16, 17. † **16:9** Mt. 14.17; Jn. 6.9. ‡ **16:10** Mt. 15.34.

(levadura) ri niquicusaj ri fariseos y saduceos ri c'o chi niquichajij wi qui'. Xa chuwech ri niquic'ut ri achi'a' ri', ri man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios.

Tek ri Simón Pedro xubij chi ri Jesús yari' ri Cristo

13 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xapon c'a pa jun lugar ri nakaj nicanaj wi chare ri tinamit Cesarea ri nibix chuka' riche (rixin) ri Felipe chare. Xpe ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri rudiscípulos: ¿Achique c'a niquibij ri winek chuwij riyin§ ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, chi yin achique c'a riyin? xcha' chique.

14 Y ri discípulos xquibij c'a chare ri Jesús: Yec'o ri yebin chi yit c'a riyit ri Juan ri Bautista.* Yec'o nic'aj chic niquibij chi yit c'a riyit ri Elías.† Yec'o chuka' yebin chi yit c'a riyit ri Jeremías. Y can yec'o chuka' yebin chi yit jun c'a chique ri profetas‡ ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xecha' ri discípulos.

15 Y c'ac'ari' ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri rudiscípulos: ¿Yin achique c'a riyin nibij riyix? xcha' chique.

16 Y ri Simón Pedro can yac'ari' tek xubij: Yit c'a riyit ri Cristo, ri Ruc'ajol§ ri c'aslic Dios, xcha' chare.

17 Y can xu (xe wi) xrac'axaj queri' ri Jesús, can yac'ari' xubij: Riyit Simón Pedro ruc'ajol ri Jonás, can jabel c'a ruwa'ak'ij, ruma ri xabij chi yin c'a riyin ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios. Ri xabij majun ta c'a winek ri xk'alajsan chawech,* xa can ya c'a ri Nata' Dios ri c'o chila' chicaj ri xk'alajsan chawech.

18 Y riyin chuka' nbij c'a chawe chi riyit Pedro† chic c'a abi', y pa ruwi' re abej re'‡ xtinpaba' wi ri nu'iglesia,§ y man c'a xtich'acatej ta ruma ruchuk'a' ri camic.

19 Y chawe c'a riyit xtinya' wi ri rulawa'il riche (rixin) ri rajawaren ri caj.* Ronojel ri xtaxim wawe' chuwech re ruwach'ulef xtixime' chila' chicaj y ronojel ri xtaquir wawe' chuwech re ruwach'ulef xtiquiritej chila' chicaj.†

20 Y ri Jesús can yac'ari' xuchilabej chique ri rudiscípulos chi majun achoj chare tiquitzijoj‡ wi chi ya Riya' ri Cristo.

Tek ri Jesús xubij chi xticamisex

21 Can yac'a chuka' ri' tek ri Jesús xuchop ruk'alajsaxic chiquiwech ri rudiscípulos, chi rajawaxic c'a chi Riya' nibe pa tinamit Jerusalem riche (rixin) chi nuk'axaj§ q'uiy tijoj pokonal pa quik'a' ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, pa quik'a' ri principali' tak sacerdotes y pa quik'a' chuka' ri aj tz'iba'. Can xubij chi xticamisex na wi,* pero pa rox k'ij xtic'astej pe.†

22 Y tek ri Pedro xrac'axaj chi queri' xubij ri Jesús, xuc'uaj el juba' quela' y xbechapon pe chare. Can xubij c'a chare: ¿Achique ruma ma napokonaj ta awi' riyit? Man ta nibanatej achi'el ri xabij riyit Ajaf, xcha' ri Pedro.

23 Yac'a tek ri Jesús xrac'axaj queri', xupiscolij ri' y xubij c'a chare ri Pedro: Cabiyin quela' riyit Satanás,‡ ruma ma utz ta ri nach'ob. Riyit xa yatoc k'atbel nubey. Ruma ri nach'ob riyit xa can junan riq'ui ri niquich'ob ri winek y xa ma ya ta ri nrajo' ri Dios ri nach'ob.

24 Y ri Jesús xch'o c'a chique ri rudiscípulos, y xubij: Wi c'o jun nrajo' yirutzekelbej, man c'a tupokonaj ta nuk'axaj tijoj pokonal.§ Xa can tubana' c'a achi'el nuben jun ri benak chuxe' jun cruz riche (rixin) chi nbecamisex. Ma nuben ta chic ri nurayij ka riya'. Wi c'o c'a jun nich'obo queri', utz chi nipe wuq'ui y quirutzekelbej c'a.

25 Ruma xabachique ri can nupokonaj ri ruc'aslen re wawe' chuwech re ruwach'ulef, xa ma xtril ta c'a ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri ma nupokonaj ta ri ruc'aslen re wawe' choch'ulef, astape' ta na can napon pa camic wuma riyin, can xtril wi ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.*

26 Ruma, ¿achique ta c'a nuc'om pe chare ri winek, wi nic'oje' ri beyomel riche (rixin) ronojel re ruwach'ulef riq'ui y wi xa ma nicolotej ta? Astape' sibilaj q'uiy ri beyomel c'o riq'ui ri winek, ma nicowin ta c'a nulok' ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.†

27 Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can xquipe chic c'a jun bey, y junan chic c'a nuk'ij nuc'ojlen riq'ui ri Nata' y ye wachibilan pe ri nu'ángeles.‡ Y yac'ari' tek xtinya' rajel ruq'uexel chique quinojel; rajel ruq'uexel ri xequibanala'.§

28 Y kitzij c'a re nbij chiwe, chi yec'o nic'aj chiwe riyix ri yec'o wawe' ri ma xquecom ta na, xquecom* pero c'a ya tek quitz'eton chic na ca ri C'ajolaxel ri xalex chicojol petenak riq'ui ruk'ij ruc'ojlen, xcha' ri Jesús.

17

§ **16:13** Mr. 8.27; Lc. 9.18. * **16:14** Mt. 14.2. † **16:14** Mal. 4.5. ‡ **16:14** Lc. 9.7-9. § **16:16** Sal. 2.7; Mt. 14.33. * **16:17** Ga. 1.16. † **16:18** Jn. 1.42. ‡ **16:18** Is. 28.16; Ef. 2.20; Ap. 21.14. § **16:18** 1 Co. 3.11. * **16:19** Mt. 3.2. † **16:19** Jn. 20.23. ‡ **16:20** Mr. 8.30; Lc. 9.20, 21. § **16:21** Mt. 17.12. * **16:21** Mt. 20.18. † **16:21** Mt. 27.63; Mr. 8.31; Lc. 9.22. ‡ **16:23** Gn. 3.1-6; Mt. 4.10; Mr. 8.33; 2 Co. 11.14, 15. § **16:24** Hch. 14.22; 2 Co. 4.10, 11; 1 Ts. 3.3; 2 Ti. 3.12. * **16:25** Mt. 10.39. † **16:26** Sal. 49.7, 8. ‡ **16:27** Jud. 14. § **16:27** Jer. 17.10; Ro. 2.6; 2 Co. 5.10; 1 P. 1.17. * **16:28** Mr. 9.1.

Tek ri Jesús xjalatej ruwachbel

1 Y tek k'axnek chic c'a* waki' k'ij, ri
Jesús xerucha' ri Pedro, y chuka' ri Jacobo
y ri Juan ri cach'alal qui', riche (rixin) chi
xeruc'uaj chi ye oxi' c'a pa ruwi' jun nima-
juyu'.
2 Ri Jesús xjalatej c'a ruwachbel chiqui-
wech ri ye oxi' rudiscípulos. Xuben c'a
achi'el tek nitz'itz'an ri k'ij. Y ri rutziak can
sek xuben achi'el ri sakil. Can sibilaj c'a
rusakil xuben.
3 Y xebec'ulun c'a pe ri Moisés† y ri Elías, y
xquichop c'a tzij riq'ui ri Jesús.
4 Y yac'ari' tek ri Pedro xubij apo chare ri
Jesús: Ajaf, xcha' chare. Xa utz kabanon chi
yojc'o wawe'. Wi nawajo', tikabana' oxi' tak
ca'aj. Jun awuche (awixin) riyit, jun riche
(rixin) ri Moisés, y queri' chuka' jun chic
riche (rixin) ri Elías, xcha' chare ri Jesús.
5 Tek ri Pedro can c'a nich'o na apo riq'ui
ri Jesús, yac'ari' tek c'o jun sutz' sibilaj sek
ri xka pe pa quiwi' y xerucuch. Y chupan
c'a ri sutz' ri' c'o jun ch'abel xquic'axaj ri
xubij: Yare' ri Nuc'ajol y can sibilaj nwajo' y
nucukuban nuc'u'x riq'ui.‡ Can ya c'a Riya'
tiwac'axaj,§ xcha' ri ch'abel ri'.
6 Y tek ri ye oxi' discípulos xquic'axaj* ri
ch'abel ri', xexuque' xemaje' ka. Y sibilaj c'a
xquixibij qui'.
7 Y ri Jesús xjel c'a apo quiq'ui ri rud-
iscípulos, xeruchop ka riq'ui ruk'a' y xubij c'a
chique: Quixyacatej c'a y ma tixibij ta iwi',†
xcha' ri Jesús chique.
8 Tek ri discípulos xquijek anej ri runak'
quiwech, majun chic c'a ri xquitz'et, xa can
ruyon chic ri Jesús c'o ca.
9 Y tek riye' ye xulan c'a pe chuwech
ri juyu', ri Jesús xuchilabej chique ri rud-
iscípulos, y xubij: Majun achoj chare tibij‡
wi ri xitz'et. Riyix utz nitzijoj, c'a ya tek
riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol yin
c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki',§
xcha' chique.
10 Ri discípulos ri' can yac'ari' tek xquibij
chare ri Jesús: Riyoj ketaman chi yit c'a riyit
ri Cristo ri yit takon pe ruma ri Dios. ¿Y
achique c'a ruma tek ri aj tz'iba' niquibij chi
nabey c'o chi nipe ri Elías,* c'ac'ari' nipe ri
Cristo? xecha'.
11 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can kitzij wi
chi ri Elías nipe nabey y nuben† c'a rucho-
jmil ronojel ri rajawaxic chi nichojmirisex.‡
12 Yac'a riyin nbij c'a chiwe chi ri Elías
ri' xpe yan y ma xquetamaj ta el ruwech.
Xa sibilaj c'a pokon xquiben el chare. Can
achique ri xcajo' xquiben el chare,§ can
queri' wi xquiben. Y can queri' chuka'
riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, yec'o
ri xquebano chuwe chi xtink'axaj tijoj
pokonal, xcha' ri Jesús.
13 Y c'ac'ari' tek ri discípulos xk'ax chiqui-
wech chi ri Jesús chrij ri Juan ri Bautista
xch'o wi.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun c'ajol ri c'o ataque chare

14 Tek ri Jesús y ri ye oxi' rudiscípulos*
xe'apon ka acuchi (achique) quimolon wi
qui' sibilaj ye q'uiy winek, c'o c'a jun achi
xoc'ulun riq'ui ri Jesús y xoxuque' chuwech.
Ri achi ri' xubij c'a chare ri Jesús:
15 Ajaf, tajoyowaj ruwech ri nuc'ajol,
ruma riya' sibilaj nutij pokon pa ruk'a' ri
ataque,† y q'uiy c'a mul tzaknek pa k'ak' y
pa tak ya'.
16 Xinc'om c'a pe riche (rixin) chi xonya'
chiquiwech re adiscípulos riche (rixin) chi
niquic'achojsaj ta el, y xa ma xecowin ta,
xcha' ri achi.
17 Y ri Jesús yac'ari' tek xubij: Riyix
winek ri yixc'o chuwech re ruwach'ulef,
majun chiwe ri cukul ta ruc'u'x riq'ui ri
Dios. Chi'iwonojel xa yix sachnek. ¿Riyix
nich'ob chi riyin can ronojel k'ij xquic'oje'
iwuq'ui y man c'a xquitane' ta chi yixin-
coch'?‡ Tic'ama' c'a pe ri c'ajol wawe', xcha'
ri Jesús.
18 Y can yac'ari' tek ri Jesús xchapon chare
ri itzel espíritu riche (rixin) chi tel el riq'ui
ri c'ajol ri'. Y can ya c'a hora ri' tek xc'achoj
chare ri ruyabil, ruma xel el ri itzel espíritu
riq'ui.
19 Y tek ri Jesús y ri rudiscípulos quiyon
chic c'a yec'o, xepe ri discípulos xquic'utuj
chare ri Jesús: ¿Achique ruma riyoj ma xoj-
cowin ta xkelesaj§ el ri itzel espíritu? xecha'
chare.
20 Y ri Jesús xubij chique: Ma xixcowin ta
xiwelesaj ruma ma icukuban ta ic'u'x jabel
riq'ui ri Dios. Y can kitzij c'a ri nbij chiwe:
Xa riq'ui ta nicukuba' juba' ic'u'x riq'ui ri
Dios,* astape' jun cukbel c'u'x ri xa achi'el
jun ti ija'tz riche (rixin) ri mostaza,† xa riq'ui
ri' yixcowin nibij chare re jun juyu' re' chi
tel el wawe' y tik'ax quela', y can xtik'ax
wi. Y can ronojel c'a xquixcowin xtiben, wi
nicukuba' ic'u'x riq'ui ri Dios.

* **17:1** Mr. 9.2-10; Lc. 9.27-36. † **17:3** Ro. 3.21. ‡ **17:5** Is. 42.1; Mr. 1.11; Hch. 3.22; 2 P. 1.17. § **17:5** Dt. 18.15; Lc. 9.35. * **17:6** 2 P. 1.18. † **17:7** Mt. 14.27. ‡ **17:9** Mt. 16.20. § **17:9** Mr. 9.9. * **17:10** Mal. 4.5; Mt. 11.14; 27.47-49; Mr. 9.11; Jn. 1.21, 25. † **17:11** Lc. 1.17. ‡ **17:11** Mal. 4.5, 6. § **17:12** Mt. 14.3; Mr. 9.13. * **17:14** Mr. 9.14; Lc. 9.37. † **17:15** Mt. 4.24. ‡ **17:17** Lc. 9.41. § **17:19** Mr. 9.28. * **17:20** Mt. 21.21; Mr. 11.23; 1 Co. 12.9; 13.2. † **17:20** Lc. 17.6. ‡ **17:21** Hch. 13.2, 3. § **17:21** Mt. 6.16, 18; 9.15; Hch. 14.23.

21 Yac'a re jun ruwech itzel espíritu re'
ntel, pero wi riyix niben orar y ma yixwa'‡
ta tek niben ri oración ri',§ xcha' chique.

Tek ri Jesús xubij chic jun bey chi xticamisex

22 Y tek ri Jesús y ri rudiscípulos yec'o chic
c'a ri pa Galilea, xpe ri Jesús xubij chic c'a
chique ri rudiscípulos: Riyin ri C'ajolaxel ri
xinalex chicojol,* can xquijach wi pa quik'a'
ri winek.
23 Can xquinquicamisaj,† yac'a ri pa rox
k'ij xquic'astej pe chiquicojol ri caminaki'.‡
Y tek ri discípulos xquic'axaj ri xubij ri Jesús,
can sibilaj c'a xebison.

Tek ri Jesús xuya' ri puek riche (rixin) pa rachoch ri Dios

24 Y yac'a tek ri Jesús y ri rudiscípulos
xe'apon ri pa tinamit Capernaum,§ ri
yec'utun ri puek riche (rixin) pa rachoch ri
Dios, ri c'o chi niquitoj quinojel ri achi'a',
can xe'apon c'a chuka' riq'ui ri Pedro y
xquic'utuj chare: ¿Ri Itijonel ma nuya' ta
cami ri puek riche (rixin) pa rachoch ri
Dios?* xecha'.
25 Y ri Pedro xubij: Ja' (je), nuya'. Y tek ri
Pedro xapon ri pa jay, nabey ri Jesús xbech'o
pe y xubij chare: Simón Pedro, ¿achique
nabij riyit? Ri aj k'atbel tak tzij chuwech re
ruwach'ulef, ¿achoj chare c'a niquic'utuj wi
ri alcawal o ri impuestos? ¿Chique ri calc'ual
ka riye' o chique ri nic'aj chic ri xa ma ye
calc'ual ta? xcha' ri Jesús.
26 Y ri Pedro xubij c'a chare ri Jesús: Ri aj
k'atbel tak tzij xa chique ri ma ye calc'ual
ta niquic'utuj wi ri alcawal o ri impuestos,
xcha'. Y ri Jesús can yac'ari' tek xubij: Rumac'ari' tek riyin ma ntoj ta ri alcawal o ri
impuestos, ruma yin c'a riyin ri Alc'ualaxel.
27 Pero riche (rixin) c'a chi ma niyacatej
ta coyowal, jet ka chuchi' choy chuchapic
car. Y ri nabey ri xtachop, tajaka' c'a pa
ruchi' y chiri' xtawil wi ri puek ri nic'atzin
riche (rixin) chi nbe'aya' ca chique ri ye
c'utuy puek riche (rixin) pa rachoch ri Dios.
Ri puek c'a ri' nuben c'a riche (rixin) chi
naya' ca ri awuche (awixin) riyit y ri wuche
(wixin) riyin, xcha' ri Jesús chare ri Pedro.

18

Tek ri Jesús xubij achique ri c'o más ruk'ij

1 Y ya c'a tiempo ri' tek ri discípulos xejel
apo riq'ui ri Jesús, y xquic'utuj c'a chare:
¿Achique chake riyoj ri más nim ruk'ij* ri
xtic'oje' pa rajawaren ri caj? xecha'.
2 Y ri Jesús can yac'ari' tek xusiq'uij
(xroyoj) jun ti ac'al y xuya' chiri' pa
quinic'ajal.
3 C'ac'ari' tek Riya' xubij chique ri rudiscípulos: Can kitzij c'a nbij chiwe, wi riyix
ma nijel ta ri ina'oj, wi ma yixoc ta achi'el
jun ti ac'al,† ma xquixoc ta pa rajawaren ri
caj.‡
4 Xaxu (xaxe) wi c'a ri xtuch'utinirisaj ri'
achi'el re jun ti ac'al re', ya c'a ri' ri más
nim ruk'ij ri xtic'oje' chiquicojol ri yec'o pa
rajawaren ri caj.
5 Xabachique ri nuc'ul jun ac'al pa nubi'
riyin, jun ri achi'el re', ma xu (xe) ta wi
xtuc'ul ri ac'al, xa can xquiruc'ul chuka'
riyin.§

Juyi' oc ruwech ri winek ri nibano chare jun ralc'ual ri Dios chi nitzak pa mac

6 Y xabachique c'a winek ri nuben chi
nitzak pa mac jun chique re tak ac'ala' re',
ri yin quiniman riyin, ri winek ri xbano
ri pokon ri', nimalaj ruc'ayewal nipe pa
ruwi'. Rumari' xa utz na juba' chi ximon
ta el jun nimalaj abej chukul y nbec'ak ca
pa mar,* que chuwech chi nuben chare jun
co'ol chi nitzak pa mac. Y ri abej ri ximon
ta el chukul ri winek ri' can ta ya ri abej ri
nucusex riche (rixin) chi niban ri qui'en, ri
nisitix ruma jun bur.
7 Juyi' oc quiwech† ri winek ri yec'o
chuwech re ruwach'ulef, ruma yec'o ri
yebano chique chi yemacun. Can c'o wi
c'a chi queri' nic'ulwachitej chuwech re
ruwach'ulef. Pero juyi' c'a oc ruwech ri
winek ri nibano chare‡ jun chic chi nimacun.
8 Xa rumac'ari' wi xa ta jun ak'a' o jun
awaken ri nibano chawe chi yamacun, xa
utz tachoyo' el y tarokij el. Ruma más utz
chi xaxu (xaxe wi) jun ak'a' o jun awaken c'o
y yatoc chupan ri c'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek, que chuwech chi can tz'aket
ak'a' awaken y xa pa k'ak'§ riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek ri yatbec'ak wi ca.
9 Y chuka' wi xa ta jun chique ri runak'
awech ri nibano chawe chi yamacun, xa
utz chi tawelesaj y tarokij el. Ruma más
utz chi xaxu (xaxe wi) jun runak' awech
c'o y yatoc chupan ri c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek, que chuwech ca'i' runak'
awech c'o y xa pa k'ak' yatbec'ak wi ca.*

Ri c'ambel tzij chrij jun carne'l ri sachnek ca

10 Man c'a tiwetzelaj ta jun chique re tak
ac'ala' re',† ruma riyin nbij c'a chiwe chi ri

* **17:22** Mt. 16.21; Mr. 8.31; 9.30, 31; Lc. 9.22; 18.31; 24.6, 7. † **17:23** Is. 53.7, 10-12; Dn. 9.26. ‡ **17:23** Sal. 22.15, 22; 1 Co. 15.3, 4. § **17:24** Mr. 9.33. * **17:24** Mt. 22.17, 19; Ro. 13.7. * **18:1** Mr. 9.34; Lc. 9.46-48. † **18:3** Sal. 131.2. ‡ **18:3** Mr. 10.14; Lc. 18.16. § **18:5** Mt. 10.40. * **18:6** Mr. 9.42; Lc. 17.2. † **18:7** Mt. 26.24. ‡ **18:7** Dt. 13.6; Lc. 17.1. § **18:8** Mt. 5.30; Mr. 9.43, 45. * **18:9** Mt. 5.29. † **18:10** Zac. 13.7. ‡ **18:10** Sal. 34.7; Lc. 1.19; He. 1.14.

ángeles‡ ri nichajin quiche (quixin) riye' can
quitzuliben apo ri Nata' chila' chicaj.
11 Y riyin ri C'ajolaxel§ ri xinalex chicojol,
can xipe wi c'a chiquicanoxic y chiquicolic
ri ye sachnek pa mac.*
12 ¿Achique nibij riyix? Wi c'o jun achi ri
yec'o ta jun ciento rucarne'l† y nisach ta ca
jun tek yeberuyuk'uj, ¿la ma yeruya' ta cami
ca juba' ri nic'aj chic tak rucarne'l, y nibe pa
tak juyu' chucanoxic ri jun ri sachnek ca?
13 Y astape' ri achi ri' c'a yec'o na ri
noventa y nueve rucarne'l ri ma xesach ta
ca, riyin nbij chi riya' más niquicot ránima
riq'ui ri jun rucarne'l ri sachnek ca, tek
nberila' pe.
14 Can queri' c'a chuka' ri Itata' ri c'o
chila' chicaj, can ma ruraybel ta c'a Riya' chi
nisach ta ca jun chique re tak ac'ala' re'.

Achique rubanic nacuy jun awach'alal

15 Tek c'o c'a jun awach'alal‡ ri c'o pokon
ri xuben chawe, jet riq'ui y pa ruyonil tabij
c'a chare chi ma utz ta ri xuben. Y wi ri
awach'alal ri' nrac'axaj ri nabij chare, can
xach'ec wi c'a pe ri awach'alal ri'.
16 Yac'a wi xa ma yarac'axaj ta, que'ac'uaj
c'a jun o ye ca'i' chic, riche (rixin) chi chiqui-
wech riye' tek nabij chare ri awach'alal chi
ma utz ta ri rubanon. Riche (rixin) chi
queri' can yix ca'i' o yix oxi' c'a ri yixc'o tek
nichojmirisaj ronojel ri'.
17 Y wi ri awach'alal can ma nrac'axaj
ta§ riq'ui ri xibij riyix chare, c'ac'ari' riyit
ri banon ri pokon chawe, tabij chique ri
kach'alal riche (rixin) ri iglesia. Y tek bin
chic chare cuma ri kach'alal* y ma riq'ui
wi ri' ma nunimaj ta tzij, tibana' c'a chare
achi'el xa jun c'utuy alcawal chi ma iwachi-
bil ta chic.
18 Y can kitzij c'a re nbij chiwe: Ronojel c'a
ri xtixim† wawe' chuwech re ruwach'ulef
xtixime' chuka' chila' chicaj. Ronojel c'a
ri xtiquir wawe' chuwech ri ruwach'ulef
xtiquiritej chila' chicaj.
19 Chuka' nbij chiwe: Wi chuwech re
ruwach'ulef yec'o ye ca'i' kach'alal ri can
junan quiwech‡ niquiben riche (rixin) chi
niquic'utuj xabachique cosa chare ri Dios, ri
Nata' Dios ri c'o chila' chicaj can xtuben c'a
ri nic'utux chare cuma ri ye ca'i' ri'.
20 Ruma xabacuchi (xabachique)§ c'a ri
quimolon wi qui' ye ca'i' o ye oxi' pa nubi'
riyin, can yinc'o c'a pa quinic'ajal, xcha' ri
Jesús.
21 Y can yac'ari' tek xjel apo ri Pedro
riq'ui ri Jesús y xubij chare: Ajaf, wi jun
wach'alal can c'o pokon nubanala' chuwe,
¿c'a janipe'* c'a mul utz chi ncuy rumac? ¿La
wuku' cami mul ncuy rumac? xcha' ri Pedro
chare ri Jesús.
22 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri Pedro:
Riyin ma nbij ta c'a chawe chi wuku' mul
ri utz chi nacuy rumac jun awach'alal ri
c'o pokon nubanala' chawe. Riyin nbij c'a
chawe chi ri rumac ri awach'alal utz chi
wuku' mul chi† setenta ri nacuy rumac.

Ri c'ambel tzij chiquij ri ye ca'i' aj c'as

23 Ruma chupan ri rajawaren ri caj,
can nibanatej c'a achi'el ri xuben jun rey,
tek xrajo' c'a xuchojmirisaj janipe' quic'as
chiquijujunal ri rumozos.
24 Y tek ri rey ri' xuchop c'a rucho-
jmirisaxic, c'o c'a jun rumozo ri xbepabex
chuwech y ri mozo ri' lajuj mil talentos ri
ruc'as.
25 Y ruma c'a ri mozo ri' ma nicowin‡ ta
nutoj ri ruc'as ri rubanon, ri rey xubij c'a
chi tic'ayix ri mozo ri' rachibilan ri rixjayil
y ri ye calc'ual. Y chuka' can quec'ayix ri
rucosas riche (rixin) chi ri rajel ntoc tojbel
ri c'as.
26 Can yac'ari' tek ri mozo xxuque' xmaje'
ka chuwech ri rey riche (rixin) chi nuc'utuj
jun utzil chare. Y xubij c'a chare ri rey: Ta-
bana' jun utzil chi quinawoyobej na juba'.
Riyin can§ xtintoj c'a chawe ronojel ri
nuc'as, xcha'.
27 Y ri rey ri rupatrón ri mozo ri', can
xujoyowaj c'a ruwech ri rumozo ri q'uiy
ruc'as, rumari' xucuy ri ruc'as y majun
xuben chare.
28 Yac'a tek cuyutajnek chic el ri mozo
ri' chare ri ruc'as, xberuc'ulu' c'a jun rech
mozo. Ri mozo ri' c'o c'a jun kajo'n rubanon
riq'ui riya'. Ri kajo'n c'a ri rubanon ri rech
mozo ri', man achi'el ta c'a ri ruc'as riya',
xa jun ciento puek ri nibix denario chare.
Pero ma riq'ui wi ri', riya' xupitz' chukul y
nutz'apij yan c'a ruxla', y nubij c'a chare:
Tatojo' pe ri ac'as ri abanon wuq'ui, nicha'
chare.
29 Y ri rech mozo can yac'ari' xxuque' ka
chuwech riche (rixin) chi nuc'utuj c'a utzil
chare; y xubij c'a: Quinawoyobej na juba' y
riyin xtintoj ronojel nuc'as chawe, xcha'.
30 Yac'a ri achi mozo achoj riq'ui banon
wi ri c'as, ma xrajo' ta achi'el ri xbix chare
y rumari' xbe pa k'atbel tzij y xberuya' ca
pa cárcel, riche (rixin) chi queri' tek rutojon
chic na ca ruc'as, c'ac'ari' utz chi ntel pe.
31 Tek xtz'etetej c'a cuma ri nic'aj chic
cachibil ronojel ri xbanatej, can xpe c'a bis
pa cánima. Y riye' xebe c'a riq'ui ri rey ri

§ **18:11** Mt. 8.20. * **18:11** Jn. 3.16; Ro. 1.16. † **18:12** Lc. 15.4-7. ‡ **18:15** Lc. 17.3, 4; Ga. 6.1, 2. § **18:17** Mt. 18.16. * **18:17** 1 Co. 5.3-5; 6.1, 5. † **18:18** Mt. 16.19; Jn. 20.22, 23. ‡ **18:19** 1 P. 3.7. § **18:20** Hch. 20.7; 1 Co. 14.26. * **18:21** Mt. 18.15; Lc. 17.4. † **18:22** Sal. 78.40. ‡ **18:25** Ro. 3.19, 20; 5.8. § **18:26** Ez. 18.22; Lc. 15.19.

quipatrón y xbequitzijoj c'a chare ronojel ri
xuben ri jun mozo riq'ui ri jun chic.
32 Y ri rey, ri quipatrón, can yac'ari' xutek
rusiq'uixic (royoxic) ri mozo ri ma utz ta
xuben, y xubij c'a chare: Riyit xa yit jun c'a
itzel numozo. Riyin xincuy ronojel ri ac'as,
ruma riyit xac'utuj utzil chuwe.
33 ¿La ma que ta cami ri', ri utz chuka' chi
xaben ta riyit riq'ui ri awech mozo achi'el
ri xinben riyin awuq'ui chi xinjoyowaj*
awech?
34 Y can yac'ari' tek ri rey ri quipatrón ri
mozos ri', ruma xyacatej royowal, xujech
c'a el ri itzel mozo pa quik'a' ri achi'a' ri
yebano pokon. Y chiri' xtiban chare chi
nuk'axaj tijoj pokonal c'a ya tek nitojtej na
ca ronojel ri ruc'as.
35 Can quec'ari' chuka' xtuben ri Nata'
Dios ri c'o chila' chicaj iwuq'ui riyix,† wi xa
ma riq'ui ta ronojel iwánima nicuy quimac
ri iwach'alal tek c'o pokon niquiben chiwe,‡
xcha' ri Jesús.

19

Tek ri Jesús xubij chi ri achi ma utz ta chi nujech ca ri rixjayil

1 Y tek ri Jesús xtane' chubixic ri ch'abel
ri', xel c'a el chiri' ye rachibilan ri rud-
iscípulos, xuya' c'a ca ri lugar ri', ri Galilea
rubi'. Riya' xbe c'a quela' pa Judea, y xk'ax
c'a juc'an* chic chare ri raken ya' Jordán.
2 Riya' sibilaj c'a ye q'uiy winek ri xet-
zekelben riche (rixin)† y yec'o c'a chuka' ri
xeruc'achojsaj ca chiri'.
3 Y yac'ari' tek yec'o achi'a' fariseos ri
xe'apon riq'ui ri Jesús, riche (rixin) chi niq-
uitojtobej y nitzak ta pa quik'a'. Y ru-
mari' xquic'utuj c'a chare: ¿Utz cami chi
jun achi nujech ri' riq'ui ri rixjayil‡ ruma
xabachique ta chi mac nuben ri rixjayil?
xecha'.
4 Yac'a ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a'
ri': ¿La ma isiq'uin ta c'a riyix chupan ri
ruch'abel ri Dios ri nubij wi chi ri Dios can
pa rutiquiribel pe tek can pa c'ulaj xeruben?
Can ma ruyon ta c'a ri achi, y chuka' ma
ruyon ta ri ixok.§
5 Y xubij chique: Rumari' ri achi man chic
c'a quiq'ui ta rute' rutata' xtic'oje' wi. Xa
xtiquic'uaj c'a qui' riq'ui ri rixjayil,* y chi ye
ca'i' xa jun† c'a ri xtiquiben.
6 Rumari' tek quic'uan chic qui', man chic
ye ca'i' ta c'a winek, ma que ta chic ri', xa
jun xtiquiben. Rumac'ari' ri can ye tunun
chic ruma ri Dios, majun winek ri tijacho
ta quiche (quixin). Queri' ri tz'ibatajnek ca,
xcha' ri Jesús.
7 Y ri fariseos xquic'utuj c'a chare ri Jesús:
Wi ma utz ta chi queri' niban, ¿achique c'a
ruma tek ri Moisés xubij chi ri achi, utz
nutz'ibaj jun wuj‡ y tubij chupan chi xqui-
jech qui' riq'ui ri rixjayil y tuya' chare ri ixok
y tuya' ca?
8 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri':
Ruma chi can cowirnek§ ri iwánima riyix
chi ma ninimaj ta ri Dios, xa rumac'ari' tek
ri Moisés xuya' k'ij chi nijech ca ri iwixjaylal.
Yac'a ri pa rutiquiribel pe xa ma que ta ri'
xbanatej.
9 Riyin can nbij wi c'a chiwe chi
xabachique achi ri nujech ri' riq'ui ri
rixjayil* y xa ma ruma ta chi ri ixok
xuc'om ruwech jun chic achi; wi ri achi ri'
nuc'om chic pe jun ixok, ri achi ri' nimacun
chuwech ri Dios.† Y wi c'o c'a jun achi
ri nuc'uan el ri ixok ri jachon ca ruma ri
rachijil, chuka' ri achi ri' nimacun chuwech
ri Dios, xcha' ri Jesús.
10 Y ri discípulos xquibij c'a chare ri Jesús:
Wi jun achi can majun chic modo nujech
ri' riq'ui ri rixjayil, xa más ta utz chi ri achi
man ta nucanoj rixjayil,‡ xecha'.
11 Y ri Jesús can yac'ari' tek xubij chique
ri rudiscípulos: Ma quinojel ta yecoch'o chi
man ta xtic'oje' quixjayil, ruma ma quinojel
ta yatajnek chique chi man ta xquec'ule'.§
12 Y can yec'o na wi achi'a' ri can c'a pa
calaxic pe riq'ui ri quite' tek xk'alajin yan
chi ma xtiquicanoj ta ixok. Yec'o chuka'
achi'a' ri ye queri', xa ruma chi xa banon
chique cuma ri ye ajk'omanel. Y yec'o
chuka' achi'a' ri ye queri', xa ruma chi xa
yec'a riye' ri xech'obo chi ma niquicanoj
ta ixok, riche (rixin) chi yesamej jabel pa
rusamaj ri Dios* y yequito' ri winek ri ye'oc
pa rajawaren ri caj. Ri jun c'a ri can nuna'
chi nicowin nic'oje' ruyonil, man c'a tucanoj
ta ixok riche (rixin) chi ntoc rixjayil, xcha' ri
Jesús.

Tek ri Jesús xeruben bendecir ri ac'ala'

13 Y yec'o c'a ac'ala' ri xe'uc'uex apo
chuwech ri Jesús, chi nuya' ta el ri ruk'a'
pa quiwi' y tuc'utuj chuka' ri rubendición ri
Dios pa quiwi' ri ac'ala' ri'. Yac'a ri discípulos
xa xechapon chique ri winek chi ma que-
quic'om ta pe ri ac'ala'.†
14 Yac'a ri Jesús xa xubij c'a chique ri
rudiscípulos: Tiya' k'ij chique ri ac'ala' chi

* **18:33** Ef. 4.32. † **18:35** Pr. 21.13. ‡ **18:35** Mt. 6.12; Mr. 11.26. * **19:1** Mr. 10.1-12; Jn. 10.40. † **19:2** Mt. 12.15; Mr. 6.55. ‡ **19:3** Mt. 5.31; 1 Co. 7.10-16. § **19:4** Gn. 1.27; 5.2; Mal. 2.15; Mr. 10.6. * **19:5** Gn. 2.24. † **19:5** Mr. 10.9; Ef. 5.29-32; 1 Co. 6.16. ‡ **19:7** Dt. 24.1-4; Mt. 5.31. § **19:8** Jer. 6.16; He. 3.15. * **19:9** 1 Co. 7.10, 11. † **19:9** Mt. 5.32; Mr. 10.11; Lc. 16.18. ‡ **19:10** Gn. 2.18; Pr. 5.15-19; 1 Co. 7.1, 8; 1 Ti. 4.3. § **19:11** 1 Co. 7.7, 9. * **19:12** 1 Co. 7.32, 34; 9.5, 15. † **19:13** Mr. 10.13; Lc. 18.15. ‡ **19:14** Mt. 18.3; 1 P. 2.2.

yepe wuq'ui riyin, y ma que'ik'et ta. Ruma
ri xque'oc pa rajawaren ri caj, xaxu (xaxe)
wi ri winek ri ye achi'el re ac'ala' re'.‡
15 Y tek ri Jesús ruya'on chic ruk'a' pa tak
quiwi' ri ac'ala', Riya' xbe, xuya' c'a ca ri
lugar ri'.

Tek jun c'ajol achi ri c'o q'uiy rubeyomal
xbetzijon riq'ui ri Jesús

16 Y c'o c'a jun c'ajol achi ri xapon riq'ui ri
Jesús y xubij: Riyit ri can yit utzilaj Tijonel,
tabij c'a chuwe: ¿Achique c'a ri rajawaxic chi
nben riyin riche (rixin) chi ntoc ta wuche
(wixin) ri c'aslen§ riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek? xcha' chare ri Jesús.
17 Y ri Jesús xubij chare: ¿Achique c'a ruma
tek nabij utz chuwe riyin? Ruma majun
winek ri utz ta, xa can xu (xe) wi c'a Jun ri
utz y ri' ya ri Dios. Wi riyit can nawajo' c'a
yatapon chupan ri c'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek, can que'animaj c'a ri pixa',* xcha' chare.
18 Y xpe ri c'ajol achi ri aponak riq'ui ri
Jesús xuc'utuj c'a: ¿Achique c'a chi pixa' ri'?
xcha'. Y ri Jesús xubij chare: Ri pixa' ri' ya ri
ma cacamisan ta;† riyit achi ri c'o awixjayil,
ma tacanoj ta jun chic ixok; ma catelek' ta,
ma tatz'uc ta tzij chrij jun chic winek.
19 Chuka' taya' quik'ij‡ ri ate' atata'. Y
achi'el nawajo' ka awi' riyit, queri' chuka'
que'awajo' ri awuc' awach'alal.§ Ye pixa' ri',
xcha' ri Jesús.
20 Y ri c'ajol achi xubij c'a chare ri Jesús:
C'a yin co'ol na tek nchapon pe rubanic
ronojel ri'. ¿Achique ta c'a ri nic'aj chic ri ma
nbanon ta? xcha'.
21 Y ri Jesús xubij c'a chare: Wi riyit
nawajo' chi can tz'aket* nuben ri ac'aslen
chuwech ri Dios, jet, jac'ayij† c'a ri c'o
awuq'ui y ri rajel taya' chique ri pobres,‡
riche (rixin) chi queri' nic'oje' abeyomal
chila' chicaj.§ Y catam pe wuq'ui y
quinatzekelbej, xcha' ri Jesús.
22 Tek ri c'ajol achi xrac'axaj c'a ri ch'abel
ri xubij ri Jesús, nibison ránima xtzolin el,
ruma q'uiy ri beyomel c'o riq'ui y ma nrajo'
ta ntel pa ruk'a'.
23 Can yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri
rudiscípulos: Wacami can nbij wi c'a chi can
kitzij wi chi c'ayef (cuesta) chi jun beyon*
ntoc pa rajawaren ri caj.
24 Y can nbij c'a chiwe chi xa ma can ta
c'ayef (cuesta) chi nik'ax ri jun chicop ri
camello rubi' pa ti rachek jun bak riche
(rixin) t'iso'n (tz'iso'n), que chuwech chi
ntoc jun beyon pa rajawaren ri Dios, xcha'
ri Jesús.
25 Y tek ri rudiscípulos ri Jesús xquic'axaj
ri ch'abel ri', xsach quic'u'x. Y niquibila' c'a
chiquiwech: Wi can achi'el ri xubij, ¿achique
ta c'a jun ri xticolotej? yecha'.
26 Ri Jesús xerutzu' apo ri rudiscípulos y
xubij chique: Ma tich'ob ta queri'. Ri winek
ma yecowin ta niquicol qui', yac'a ri Dios
ronojel nicowin nuben,† xcha' chique.
27 Y yac'ari' tek ri Pedro xubij c'a chare
ri Jesús: Riyit awetaman chi riyoj kaya'on
ca ronojel ri c'o kiq'ui,‡ riche (rixin) chi yit
katzekelben.§ ¿Y achique c'a ri xtikach'ec
riyoj rumari'? xcha'.
28 Ri Jesús xubij c'a: Can kitzij c'a nbij
chiwe chi tek xtapon ri k'ij tek ronojel
c'ac'ac' chic rubanic,* riyin ri C'ajolaxel ri
xinalex chicojol c'o chic c'a nuk'ij nuc'ojlen
y xquitz'uye' pa jun ch'aquet† riche (rixin)
chi nk'et tzij. Y yac'a chuka' ri' tek riyix
ri xixtzekelben wuche (wixin), xquixtz'uye'
pa cablajuj ch'aquet riche (rixin) chi nik'et
tzij pa quiwi' ri cablajuj tinamit ri yec'o pa
rucuenta ri Israel.‡
29 Y xabachique winek ri wuma c'a riyin
ruya'on ca rachoch, ruya'on ca rach'alal
ye c'ajola' o k'opoji', rute' rutata', rixjayil,
ralc'ual o rulef, q'uiy c'a ri xtuc'ul; can pa
ciento c'a mul ri xtuc'ul. Y xtiyatej chuka'
ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
30 Y c'o ri yec'o nabeyel ri xquecanaj c'a
pa ruq'uisbel. Y c'o ri yec'o pa ruq'uisbel ri
xquec'oje' pa nabey,§ xcha' ri Jesús.

20

Ri c'ambel tzij chiquij ri mozos ri junan
cajel xquic'ul

1 Ri rajawaren ri caj can junan c'a riq'ui
achi'el nuben jun achi tata'aj pa jun jay
ri xel el ri nimak'a' chiquicanoxic mozos,
riche (rixin) chi yerutek pa rulef ri ruticon
ruwech riq'ui uva.
2 Tek ri achi ri' xeril c'a ri mozos y
tek ch'onak chic quiq'ui chi niquich'ec jo-
jun denario ri jun k'ij, c'ac'ari' xerutek
chusamajixic ri rulef ri ruticon ruwech
riq'ui uva.
3 Achi'el xa pa tak a las nueve ri nimak'a'
ri', riya' xel chic el jun bey y xerutz'et c'a chi
chiri' pa c'aybel yec'o mozos ri ma quilon ta
quisamaj.
4 Riya' xubij c'a chique: ¿Niwajo' isamaj?
Wi niwajo', quixbiyin c'a chuka' riyix,
quixbesamej pa nujuyu' ri nuticon ruwech

§ **19:16** Mt. 7.14; Lc. 10.25. * **19:17** Lv. 18.5. † **19:18** Ex. 20.13; Dt. 5.17. ‡ **19:19** Ex. 20.12; Mt. 15.4; Ef. 6.1, 2.
§ **19:19** Lv. 19.18; Ro. 13.9; Ga. 5.14; Stg. 2.8. * **19:21** Mt. 5.48. † **19:21** Hch. 2.45. ‡ **19:21** Hch. 4.34; 1 Ti. 6.18. § **19:21** Lc. 12.33; 16.9. * **19:23** Mr. 10.23-27; 1 Ti. 6.9. † **19:26** Gn. 18.14; Job 42.2; Jer. 32.17; Mr. 10.27. ‡ **19:27** Lc. 14.33. § **19:27** Mt. 4.20; 9.9; Mr. 1.17-20; 10.28; Lc. 5.11; 18.28. * **19:28** 2 Co. 5.17. † **19:28** 1 Co. 6.2; Ap. 2.26. ‡ **19:28** Lc. 22.30. § **19:30** Mt. 20.16; Mr. 10.31.

riq'ui uva, y riyin xtintoj c'a chiwe ri
ruc'amon chi nich'ec, xcha' chique. Y ri
mozos ri' can xebe c'a pa samaj.
5 Ri tata'aj c'a, ri rajaf ri ulef, can queri'
c'a chuka' ri xubanala' quiq'ui ri nic'aj chic
mozos ri xeril tek xel el achi'el xa pa nic'aj
k'ij y achi'el xa pa tak a las tres ri tikak'ij.
Riya' xerutek c'a ri mozos pa rusamaj y
xubij chique chi can xtuya' wi c'a chique ri
ruc'amon chi niquich'ec.
6 Y achi'el xa pa tak a las cinco ri tikak'ij
riya' xel chic el jun bey y xeberila' c'a pe
nic'aj chic mozos. Y riya' xubij c'a chique ri
mozos ri': ¿Achique c'a ruma tek ma iwilon ta
el isamaj y chi jun k'ij re yixc'o wawe'? xcha'
chique.
7 Y ri mozos ri' xquibij c'a: Majun xya'o
kasamaj, xecha'. Y ri tata'aj rajaf ri ulef xu-
bij c'a chique ri mozos ri': Quixbesamej c'a
chuka' riyix pa nujuyu' ri nuticon ruwech
riq'ui uva y xtintoj c'a chiwe ri ruc'amon chi
nich'ec, xcha' chique. Y ri mozos ri' can xebe
c'a pa samaj.
8 Yac'a tek xka ka ri k'ij, xpe ri rajaf ri
ulef ri ticon ruwech riq'ui uva, xubij c'a
chare ri uc'uey quiche (quixin) ri rumo-
zos: Que'asiq'uij (que'awoyoj) pe quino-
jel ri mozos y que'atojo' el.* Nabey c'a
que'asiq'uij (que'awoyoj) pe ri mozos ri
xe'oka pa ruq'uisbel, y yec'a ri mozos ri
xe'oka pa nabey yeri' ri xqueruq'uisbej ca,
xcha' riya'.
9 Tek ri mozos ri xe'oc pa samaj ri pa tak a
las cinco ri tikak'ij xe'apon riche (rixin) chi
yetoj pe, jun puek ri nibix denario chare ri
xbequic'ulula' pe, ruma queri' ri ruraybel ri
rajaf ri ulef chi xuya' chique.
10 Y tek xe'apon c'a ri mozos ri xe'oc pa
samaj nabey riche (rixin) chi yebetoj pe,
xquich'ob chi riye' más q'uiy cajel xtiquic'ul
que chiquiwech ri nic'aj chic ri xa majun
k'ij ta ri xesamej. Yac'a tek xquic'ul ri cajel,
yac'ari' tek xquitz'et chi riye' chuka' xa jun
puek ri nibix denario chare ri xquic'ul.
11 Tek ri mozos ri' xquic'ul ri cajel y
xquitz'et chi xa junan ri xquic'ul quiq'ui ri
nic'aj chic, xexebexot (xexebeloj) chrij ri
tata'aj.
12 Ri mozos ri' niquibij c'a: Ri ye
ruq'uisbel mozos xe'oc pa samaj, y xa jun
hora oc xesamej, y riyit can junan xaben
chake quiq'ui riye', tek riyoj can jun k'ij
xojsamej y xojc'oje' chuxe' ri ruc'atanal ri
k'ij, yecha' c'a.
13 Y ri rajaf ri samaj xubij c'a chare jun
chique ri mozos ri': Riq'ui ri junan xentoj
ri nic'aj chic mozos majun itzel ta xinben
chawe riyit. Ruma awuq'ui riyit xkaya'
chkawech chi jun denario ri nya' chawe.
¿Ninatej chawe?
14 Wacami riyit xaxu (xaxe wi) c'a tac'uaj
la arajil y utz yabe. Y yac'a chique ri mozos
ri c'a pa ruq'uisbel xe'oc pa samaj, can pa
wánima c'a riyin xpe wi tek xinya' el ri cajel
achi'el ri awajel riyit.
15 Ruma ronojel ri c'o wuq'ui riyin, can pa
nuk'a' c'a riyin c'o wi riche (rixin) chi nben†
achique ri nwajo' nben riq'ui. ¿O riyit xa
itzel nana' chuwe tek riyin xa utz nuna'oj
nben quiq'ui ri nic'aj chic?‡ xcha'.
16 Y quec'ari', c'o ri yec'o nabeyel ri xque-
canaj c'a pa§ ruq'uisbel. Y c'o ri yec'o pa
ruq'uisbel ri xquec'oje' pa nabey, ruma ye
q'uiy ri ye siq'uin (oyon),* xa yac'a ri ma ye
q'uiy ta ri ye cha'on,† xcha' ri Jesús.

*Tek ri Jesús xunataj chic jun bey chi xti-
camisex*

17 Ri Jesús y ri cablajuj rudiscípulos y
ri nic'aj chic winek ri ye benak quiq'ui,
quichapon el bey riche (rixin) chi ye jotol
el pa tinamit Jerusalem.‡ Y yac'ari' tek ri
Jesús xeruc'uaj el juba' quela' pa quiyonil
ri rudiscípulos ruma c'o c'a ri nrajo' nubij
chique.
18 Riya' xubij c'a: Riyix iwetaman chi pa
tinamit Jerusalem kachapon wi el bey, y ya
ri chiri' xquijach wi el riyin ri C'ajolaxel ri
xinalex chicojol. Xquijach§ na pa quik'a' ri
principali' tak sacerdotes y pa quik'a' ri aj
tz'iba'. Y riye' xtiquibij c'a chi can quicami-
sex.
19 Y chuka' xquinquijech el pa quik'a'
winek* ri xa ma ye israelitas ta. Y ri
winek ri' xquetze'en chuwij, xquinquich'ey
y c'ac'ari' xquinquibajij chuwech jun cruz
riche (rixin) chi yinquicamisaj. Pero pa rox
k'ij xquic'astej c'a pe, xcha' ri Jesús.

Ri xuc'utuj ri quite' ri Jacobo y ri Juan

20 Y ri ye ca'i' discípulos ri ye ruc'ajol ri achi
ri Zebedeo rubi',† xejel apo riq'ui ri Jesús,‡
cachibilan ri quite'.§ Y ri quite' xxuque'
xmaje' ka chuwech ri Jesús riche (rixin) chi
nuc'utuj jun utzil chare.
21 Ri Jesús xubij c'a chare ri te'ej ri':
¿Achique c'a ri nawajo'? xcha' chare. Y ri
ixok xubij c'a chare ri Jesús: Riyin nwajo'
c'a chi tek yitc'o chic pan awajawaren, can
tabana' c'a chi re ye ca'i' wal re' yetz'uye' ta
apo awuq'ui;* jun ta c'a ri pan awajquik'a' y
jun ta c'a ri pan awajxocon, xcha'.
22 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri ye
ca'i' ral ri ixok ri': Riyix ma iwetaman ta c'a

* **20:8** Lv. 19.13. † **20:15** Ro. 9.20, 21. ‡ **20:15** Jon. 4.1. § **20:16** Mt. 19.30. * **20:16** Lc. 14.24. † **20:16** Mt. 22.14. ‡ **20:17** Jn. 12.12. § **20:18** Mt. 16.21. * **20:19** Mt. 27.2; Jn. 18.28; Hch. 3.13. † **20:20** Mt. 4.21. ‡ **20:20** Mr. 10.35. § **20:20** Mt. 27.56; Mr. 15.40. * **20:21** Mt. 19.28. † **20:22** Mt. 26.39; Mr. 14.36; Jn. 18.11.

ri nic'utuj chuwe. ¿La nicoch'† cami riyix
achi'el ri xtiban chuwe riyin? ¿Y la nicoch'
cami chuka' riyix jun tijoj pokonal achi'el
ri xtink'axaj riyin?‡ xcha' ri Jesús. Y riye'
xquibij c'a: Nikacoch', xecha' chare.
23 Y ri Jesús xubij chic c'a chique: Can
kitzij wi c'a chi riyix xticoch' na wi achi'el
ri xtiban chuwe riyin. Chuka' can xticoch'
jun tijoj pokonal§ achi'el ri xtink'axaj riyin.
Yac'a ri nic'utuj chuwe, chi riyix niwajo' chi
jun nitz'uye' ri pa wajquik'a'* y jun nitz'uye'
ri pa wajxocon, ri' ma pa nuk'a' ta riyin c'o
wi chi nya' chiwe. Ruma ri nic'utuj riyix, ri'
xa quiche (quixin) chic c'a ri xtubij ri Nata'
chi utz chi xquetz'uye' chiri', xcha' ri Jesús.
24 Y yac'a tek ri lajuj chic discípulos
xquic'axaj ri xbitej ka, xpe c'a coyowal
chique ri ye ca'i' discípulos ri cach'alal qui'.
25 Can yac'ari' tek ri Jesús xerusiq'uij (xe-
royoj) ri rudiscípulos y xubij c'a chique:
Riyix jabel iwetaman chi re wawe' chuwech
re ruwach'ulef ri ye aj k'atbel tak tzij, yeri'
ri yec'o pa quiwi' ri winek, y ruma chi can
c'o quik'atbel tzij pa quiwi' ri winek, rumari'
niquina' chi can yec'a riye' ri ye cajaf ri
winek. Xa can xu (xe) wi c'a ri c'o quik'ij ri
yebin ri c'o chi niban.†
26 Yac'a ri chicojol riyix jun wi chic.
Ruma ri nrajo' chi nic'oje' ruk'ij chicojol, xa
tuch'utinirisaj ri', y querunimaj querilij‡ ri
nic'aj chic.
27 Wi c'o jun chiwe riyix ri nrajo' chi
ya riya' ri nabey, xa tuch'utinirisaj ri',§
querunimaj querilij ri nic'aj chic.
28 Can achi'el nben riyin ri C'ajolaxel ri
xinalex chicojol. Riyin ma xipe ta riche
(rixin) chi ye ri winek yebano samaj pa
nucuenta riyin. Riyin xipe riche (rixin)
chi nben ri samaj ri nic'atzin chi nben pa
quicuenta* ri winek, y can nya' wi' pa camic
riche (rixin) chi queri' ye q'uiy ri yecolotej,†
xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj ye ca'i' moyi'

29 Ri Jesús y ri rudiscípulos yac'a tek
quichapon‡ el elen pa tinamit Jericó, y sibi-
laj c'a ye q'uiy winek ri ye tzekelbeyon el
riche (rixin),
30 can yac'ari' tek ye ca'i' moyi'§ ye tz'uyul
chuchi' ri bey xquic'axaj c'a chi ri Jesús yari'
ri nik'ax el queri', y riye' xquirek quichi' y
xquibij c'a: Riyit Ajaf, ri yit ralc'ual ca ri
rey David, tajoyowaj* c'a kawech ruma re
kabanon, xecha'.
31 Y ri winek xequik'il c'a ri moyi' ri' chi
ma tiquirek ta chic quichi'. Yac'a riye' xa
más niquirek quichi' y xquibij: Riyit Ajaf,
ri yit ralc'ual ca ri rey David, tajoyowaj c'a
kawech ruma re kabanon, xecha'.
32 Y ri Jesús xrac'axaj c'a ri quich'abel. Ru-
mari' Riya' xpa'e' c'a y xerusiq'uij (xeroyoj).
Y xubij chique: ¿Achique c'a niwajo'? xcha'.
33 Riye' xquibij c'a chare ri Jesús: Ajaf,
riyoj nikajo' c'a chi yojtzu'un, xecha'.
34 Ri Jesús ruma xujoyowaj c'a quiwech ri
ye ca'i' achi'a' moyi' ri', can yac'ari' tek xu-
chop ri runak' tak quiwech, y riye' xetzu'un
c'a. Y xquitzekelbej chuka' el ri Jesús.

21

Ri xbanatej tek ri Jesús xoc apo pa tinamit Jerusalem

1 Y ri Jesús, y ri ye rudiscípulos y ri nic'aj
chic winek ri ye benak quiq'ui, xa juba'
chic c'a nrajo' chi ma ye'apon pa tinamit
Jerusalem, ruma xa can pa tinamit Betfagé
chic yec'o wi, tinamit ri c'o chunakajal ri
juyu' Olivos.* Y xpe c'a ri Jesús xerutek c'a
el ye ca'i' rudiscípulos.†
2 Riya' xubij c'a el chique: Quixbiyin apo
chupan la jun aldea la nitzu' apo chila', y
can xu (xe) wi xquixoc apo, xtiwil jun ti alaj
bur ri ximil ca chiri' riq'ui ri rute'. Tiquira'
c'a pe ri te'ej y que'ic'ama' pe chi ye ca'i'
chuwe.
3 Y wi c'o c'a jun xtibin pe chiwe chi
achique ruma yixtajin ye'iquir, tibij c'a ca
chare: Nic'atzin chare ri Ajaf,‡ y xa chanin
xque'orutzolij ca, quixcha' ca, xe'uche'ex el
ruma ri Jesús.
4 Ronojel re' nibanatej ruma queri' tz'iban
ca ruma ri jun profeta ri xk'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri rutz'iban c'a ca
riya', nubij:
5 Tiya' c'a rutzijol chique ri winek ye riche
(rixin) ri tinamit Sion,§
chi ri qui-Rey yac'are' petenak.
Ri qui-Rey can ch'uch'uj wi c'a ránima. Y
Riya' ch'ocol pe chrij jun ti bur.
Can chrij wi c'a jun ti alaj bur ch'ocol wi pe.
Ri ti alaj bur ral c'a jun chicop* riche (rixin)
ejka'n.
Quec'ari' ri tz'ibatal ca.
6 Y ri ca'i' discípulos xebe c'a,† y xquiben wi
ri bin el chique ruma ri Jesús.
7 Xquic'om c'a pe ri ti alaj bur rachibi-
lan ri rute', c'ac'ari' ri discípulos xquiya' ri
quitziak‡ chiquij ri bur riche (rixin) chi ri
Jesús xch'oque' el chrij.
8 Y ri ye tzeketel chrij ri Jesús sibilaj ye
q'uiy. Y juba' ma quinojel chique riye' ri
xquiriq'uila' ri nima'k tak quitziak pa rubey

‡ **20:22** Lc. 12.50. § **20:23** Ro. 8.17; Ap. 1.9. * **20:23** Mt. 25.34. † **20:25** Lc. 22.25. ‡ **20:26** Mt. 23.11; Mr. 9.35; 10.43; 1 P. 5.3. § **20:27** Mt. 18.14. * **20:28** Jn. 13.4; Fil. 2.7. † **20:28** Mt. 26.28. ‡ **20:29** Mr. 10.46-52; Lc. 18.35-43. § **20:30** Mt. 9.27. * **20:30** Sal. 145.8; He. 4.15. * **21:1** Zac. 14.4. † **21:1** Mr. 11.1; Lc. 19.29. ‡ **21:3** Sal. 24.1. § **21:5** Is. 62.11. * **21:5** Zac. 9.9. † **21:6** Mr. 11.4. ‡ **21:7** 2 R. 9.13.

ri Jesús riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. Y
nic'aj chic winek ruma can niquiya' chuka'
ruk'ij ri Jesús xebequic'amala' pe ruxak
tak che'§ ri can riche (rixin) wikbel, riche
(rixin) chi xequiric' pa rubey. Y quec'ari'
niquibanala' ye benak.
9 Y ri winek c'a ri ye nabeynek chuwech ri
Jesús y ri yec'o ca chrij, can riq'ui c'a rono-
jel quichuk'a' niquibij: ¡Matiox chi petenak
ralc'ual ca ri rey David!* ¡Riya' can banon pe
bendecir ruma ri Ajaf Dios! ¡Y can pa rubi' ri
Ajaf Dios† petenak wi! ¡Matiox chare ri Dios
ri c'o chila' chicaj! yecha' c'a.

10 Yac'a tek ri Jesús ntoc apo ri pa tinamit
Jerusalem,‡ xepe c'a ri winek xquimol apo
qui' chanin chutz'etic ri Jesús. Y ri winek
ri' niquibila' c'a: ¿Achique c'a chi achi re'?
yecha'.

11 Y yec'o c'a nic'aj chic ri xebin: Re'
yare' ri Jesús, ri profeta§ ri nik'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ri nipe pa tinamit Nazaret;
tinamit ri c'o pa rucuenta ri Galilea, yecha'.

Tek ri Jesús xerokotaj pe ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj pa rachoch ri Dios

12 Y ri Jesús xoc c'a pa rachoch ri Dios*
ri c'o pa tinamit Jerusalem. Y tek xerutz'et
ri winek chi achi'el c'aybel quibanon chare
rachoch ri Dios, xerokotaj c'a pe quinojel
ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj chiri'. Y
ri aj q'uexoy tak puek xerutecmayila' ca ri
quimesas,† y queri' chuka' xuben chique ri
quich'acat ri yetajin yec'ayin palomax.

13 Ri Jesús xubij c'a chique ri winek ri':
Chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca
nubij chi ri wachoch, jay‡ riche (rixin)
oración. Yac'a riyix xa achi'el jul quiche
(quixin) alek'oma'§ ibanon chare, xcha' ri
Jesús chique.

14 Y tek ri Jesús c'o c'a pa rachoch* ri Dios,
yec'o c'a winek ye moyi'† y yec'o chuka' ri
ma yecowin ta yebiyin ruma chi ye cojo,‡
ri xe'apon riq'ui Riya', riche (rixin) chi
yeruc'achojsaj el. Y Riya' can xeruc'achojsaj
wi el.§

15 Yac'a ri principali' tak sacerdotes y ri ye
aj tz'iba' xpe coyowal, ruma ri Jesús q'uiy
milagros ri yerubanala', y ruma chuka' ri
ac'ala' riq'ui c'a quichuk'a' niquibila' chiri'
pa rachoch ri Dios: ¡Matiox chi xoka ralc'ual*
ca ri David! yecha'. Y ya c'a ri' ri xyaco
coyowal.

16 Xepe ri principali' tak sacerdotes y ri
achi'a' aj tz'iba', xquibij c'a chare ri Jesús:
¿Nawac'axaj c'a ri yetajin chubixic ri ac'ala'?
xecha'. Y xpe ri Jesús xubij chique ri achi'a'
ri': Ja' (je), nwac'axaj. Y riyix, ¿la majun bey
cami isiq'uin chupan ri ruch'abel ri Dios tek
nubij:

Riyit Dios can abanon chique ri ac'ala' y
chique ri c'a yetz'uman† na chi ntel
ch'abel pa quichi' riche (rixin) chi
nac'ul ak'ij ac'ojlen?

Quec'ari' nubij ri ruch'abel ri Dios, xcha' ri
Jesús chique ri achi'a' ri'.

17 Y ri Jesús xeruya' c'a ca chiri' ri achi'a' ri'.
Riya' xel el ri pa tinamit Jerusalem y xbe
c'a pa tinamit Betania.‡ C'a chiri' c'a xbe wi
riche (rixin) chi xbe'uxlan ri jun ak'a' ri'.

Tek ri Jesús xubij chare ri juwi' che' ri higo rubi' chi majun bey chic xtiwachin ta

18 Y nimak'a' ri ruca'n k'ij, tek ruchapon
bey riche (rixin) chi nitzolin pa tinamit
Jerusalem, ri Jesús xpe runumic.§

19 Y tek benak, Riya' xutz'et c'a juwi' che'
ri higo rubi' tiquil chunakajal ri bey. Xbe
c'a apo chuxe' chucanoxic ruwech, pero xa
majun ruwech c'o ta, xa ruyon ruxak c'o.
Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri che': Ma-
jun bey chic c'a xcawachin ta. Y ri juwi' che'
ri' can chanin xchaki'j ka.

20 Tek ri rudiscípulos ri Jesús xquitz'et
chi chaki'j chic ri juwi' che' higo rubi',*
xquibila' chiquiwech: ¿Achique c'a rubanic
la' chi can chanin xchaki'j ka re juwi' che'
re'? xecha'.

21 Xpe ri Jesús xubij c'a chique: Can kitzij
nbij chiwe, chi wi riyix can nicukuba'† ic'u'x
riq'ui ri Dios y ma nuben ta ca'i' ic'u'x, can
xquixcowin c'a niben achi'el xinben riyin
chare re jun higo re'. Y ma xu (xe) ta wi
re' ri xquixcowin xtiben, xa can xquixcowin
nibij chare re juyu' re' chi tel el wawe'
y tik'ax chupan ri mar, y can quec'ari' ri
xtibanatej.

22 Can ronojel wi c'a ri nic'utuj chare ri
Dios, wi riyix can ninimaj chi nic'ul, can
xtic'ul wi c'a.‡

Yec'o ri yec'utun chare ri Jesús chi achique xya'o k'atbel tzij pa ruk'a'

23 Y tek ri Jesús c'o chic pa rachoch ri
Dios y nuc'ut chic ri ruch'abel ri Dios chiqui-
wech ri winek, ri principali' tak sacer-
dotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij
chiquicojol ri winek, xe'apon apo riq'ui ri

§ **21:8** Lv. 23.40; Jn. 12.13. * **21:9** Mt. 22.42; Mr. 12.35-37; Lc. 18.38; Ro. 1.3. † **21:9** Sal. 118.26; Mt. 23.39. ‡ **21:10** Mr. 11.15; Lc. 19.45. § **21:11** Jn. 6.14. * **21:12** Mal. 3.1, 2; Mr. 11.11. † **21:12** Jn. 2.13-15. ‡ **21:13** Is. 56.7. § **21:13** Jer. 7.11; Mr. 11.17; Lc. 19.46. * **21:14** Hch. 3.1-10. † **21:14** Is. 35.5. ‡ **21:14** Mt. 11.4, 5. § **21:14** Hch. 10.38. * **21:15** Is. 11.1; Mt. 22.42; Jn. 7.42. † **21:16** Sal. 8.2. ‡ **21:17** Mr. 11.1-11; Jn. 11.18; 12.1-8. § **21:18** Mr. 11.12-14. * **21:20** Mr. 11.20, 21. † **21:21** Mt. 17.20; Mr. 11.23; Lc. 17.6; Stg. 1.6. ‡ **21:22** Mt. 7.7; Mr. 11.24; Lc. 11.9; Stg. 5.16. § **21:23** Lc. 20.21. * **21:23** Ex. 2.14; Hch. 4.7; 7.17.

Jesús y xquic'utuj c'a chare:§ ¿Achique chi
k'atbel tzij* c'o pan ak'a' riche (rixin) chi
xe'awokotaj el ri winek ri yec'ayin re pa
rachoch ri Dios? ¿Y achique chuka' xya'o
ri k'atbel tzij ri' pan ak'a' chi ye'abanala'
quere'? xecha' chare.
24 Xpe ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a'
ri': Riyin c'o c'a chuka' jun ri nwajo' nc'utuj
chiwe, y wi riyix xtibij chuwe, riyin chuka'
xtinbij c'a chiwe achique ri yayon pe k'atbel
tzij pa nuk'a' chi yenbanala' quere'.†
25 Y yac'ari' tek ri Jesús xuc'utuj c'a: ¿Ri
Juan xtak pe ruma ri Dios riche (rixin) chi
xeruben bautizar ri winek? ¿O xa ye ri
winek xebin chare chi xuben queri'? xcha'
ri Jesús. Y ri principali' tak sacerdotes y
ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij xquibila'
c'a chiquiwech: ¿Achique c'a xtikabij chare
wacami? xecha' ka. Ruma wi nikabij chi
ri Juan ya ri Dios ri takayon pe, ri Jesús xa
xtubij c'a chake chi achique c'a ruma tek ma
xinimaj ta ri xubij.
26 Y wi nikabij chi xa winek xebin chare
ri Juan chi xuben queri', c'o ruc'ayewal
nuc'om pe chake riyoj, ruma ri winek
xqueyacatej pe chikij. Ruma quinojel ri
winek quetaman wi chi ri Juan can jun pro-
feta‡ ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios, xecha'
c'a ka chiquiwech.
27 Y yac'ari' tek xquibij apo chare ri Jesús:
Riyoj ma ketaman ta, xecha' apo. Y ri
Jesús can yac'a chuka' ri' xubij chique ri
achi'a' ri': Ruma c'a chi riyix ma xixcowin ta
xibij chuwe, queri' c'a chuka' riyin ma xtin-
bij ta chiwe achique yayon k'atbel tzij pa
nuk'a' chi yicowin yenbanala' quere', xcha'
ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chiquij ri ye ca'i' c'ajola'

28 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chic c'a chique
ri achi'a' ri': ¿Achique nibij riyix chrij re
xtinbij chiwe? C'o c'a jun achi yec'o ca'i'
ruc'ajol. Y ri tata'aj ri' xapon c'a nabey riq'ui
ri jun, y xubij chare: Wacami, jabana' juba'
kasamaj, ri acuchi (achique) katicon wi ri
uva, xcha' chare.
29 Xpe ri c'ajolaxel ri' xubij c'a chare ri
rutata':§ Riyin ma yibe ta, xcha'. Pero
xtzolin pe ruc'u'x* ruma xuch'ob chi ma utz
ta ri ch'abel ri xubij y xbe c'a pa samaj.†
30 Y ri tata'aj xapon c'a chuka' riq'ui ri jun
chic ruc'ajol, y xubij chare chi tibe pa samaj.
Y ri c'ajolaxel ri' xubij chare ri rutata': Táta,
yare' yibe, xcha'. Yac'a ri c'ajolaxel ri' xa ma
xbe ta‡ pa samaj.
31 Y c'ac'ari' ri Jesús xuc'utuj: ¿Achique
chique ri ye ca'i' ri' ri xbano ri ruraybel ri
rutata'? xcha'. Y ri achi'a' ri' xquibij c'a:
Ri xbano ri ruraybel ri rutata' ya ri nabey,
xecha'. Y ri Jesús xubij c'a chique: Can kitzij
c'a nbij chiwe chi xa ye ri c'utuy tak alcawal
y ri ixoki'§ ri ma utz ta c'aslen quic'uan,
xa yeri' ri xque'oc nabey pa rajawaren ri
Dios, que chiwech riyix, ruma riye' xtzolin
pe quic'u'x.
32 Ri Juan ri Bautista* tek xpe, riya' xuc'ut
c'a jun chojmilaj bey chiwech,† yac'a riyix
xa ma xinimaj ta. Xaxu (xaxe wi) ri
c'utuy tak alcawal‡ y ri ixoki' ri ma utz ta
quic'aslen, xaxu (xaxe) wi riye' ri xeniman.
Yac'a riyix, astape' xitz'et ri' xa ma xtzolin ta
pe ic'u'x riche (rixin) chi queri' xinimaj ta.

Ri c'ambel tzij chiquij ri itzel tak kajoy ulef

33 Y tiwac'axaj na pe' jun chic c'ambel
tzij, xcha' ri Jesús chique ri winek: Xc'oje'
c'a jun achi ri can tetata' chic, ri xutic c'a
ruwech ri rulef riq'ui uva§ y xuben coral
chrij ri rulef. Xuben chuka' achi'el jun ti
pila pan ulef riche (rixin) chi niyitz' ri uva
chupan, y xuben chuka' jun setesic tz'ak ri
nej xujotoba' chicaj, y pa ruwi' ri' xc'oje' wi
rachoch ri chajinel. C'ac'ari' xuya' ca pa
kajic chique ca'i' oxi'* mozos, y riya' xbe
nej.†
34 Y yac'a tek xapon ri ruk'ijul riche (rixin)
chi nijunex ruwech ri uva, ri rajaf ri ulef
xutek nabey jun rumozo, c'a juba' ri' xutek
jun chic. Y queri' ye q'uiy mozos ri xerutek
quiq'ui ri kajoy tak ulef chuc'ulic ri uva
kajbel riche (rixin) ri ulef.‡
35 Xa yac'a ri achi'a' kajoy tak ulef, xa ma
xequic'ul§ ta jabel ri mozos ri ye takon el
ruma ri rajaf ri ulef. Jun xquich'ey, jun chic
xquiq'uek chi abej* y jun chic xquicamisaj.
36 Y ri rajaf ri ulef xerutakala' c'a nic'aj
chic achi'a' ri ye rumozos. Sibilaj ye q'uiy
chic c'a ri xerutek. Xa yac'a ri achi'a' kajoy
tak ulef xa can queri' chuka' xquibanala' pe
chique.
37 Y pa ruq'uisbel, xutek† ri ruc'ajol ruma
riya' xuch'ob ka: Ri achi'a' ri ye kajayon ri
ulef can xqueniman wi c'a chare ri nuc'ajol
tek xtiquitz'et chi can ya riya' ri napon
quiq'ui, xcha'.
38 Yac'a ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef, can
xu (xe) wi xquitz'et chi ya ri ruc'ajol‡ ri rajaf
ri ulef ri xapon, xquibila' c'a chiquiwech:

† **21:24** Job 5.13. ‡ **21:26** Mt. 14.5; Mr. 6.20; Lc. 20.6; Jn. 5.35; 10.41, 42. § **21:29** Lc. 15.18. * **21:29** Is. 55.6, 7; Dn. 4.34-37; Mt. 3.2; Hch. 26.20. † **21:29** Jon. 3.3. ‡ **21:30** Mt. 7.21-23; 15.8. § **21:31** Lc. 7.37-50. * **21:32** Mt. 3.1. † **21:32** Is. 35.8; Jer. 6.16. ‡ **21:32** Lc. 3.12. § **21:33** Sal. 80.8, 9; Cnt. 8.11; Is. 5.1; Jer. 2.21. * **21:33** Lc. 20.9. † **21:33** Mt. 25.14; Mr. 12.1. ‡ **21:34** Cnt. 8.11. § **21:35** 2 Cr. 36.16. * **21:35** 2 Cr. 24.21. † **21:37** Jn. 3.16; He. 1.2. ‡ **21:38** Hch. 4.27. § **21:38** Jn. 11.53.

Yare' ri xtoc ca rajaf ronojel re ulef re kakajon. Wacami quixam pe, tikacamisaj§ riche (rixin) chi re ulef ntoc ca kiche (kixin) riyoj, xecha'.

39 Y can queri' wi c'a xquiben. Xquichop ri c'ajolaxel y c'ac'ari' xquelesaj c'a el chiri' chupan ri rulef y xquicamisaj.*

40 Yac'ari' tek ri Jesús xubij: Tek xtipe ri rajaf ri ulef ri ticon ruwech riq'ui uva, ¿achique cami xtuben chique ri achi'a' kajoy tak ulef, nich'ob riyix? xcha' ri Jesús.

41 Y ri winek xquibij c'a: Ri rajaf ri ulef man c'a xtujoyowaj ta quiwech ri itzel tak achi'a' kajoy ulef y xquerucamisaj† y c'ac'ari' ri rulef xtuya' chic ca pa kajic chique nic'aj chic‡ achi'a' kajoy tak ulef, ri can xtiquiya' wi ri uva kajbel riche (rixin) ri ulef tek napon ri ruk'ijul, xecha'.

42 Xpe ri Jesús xubij c'a chique: ¿La can majun bey c'a isiq'uin ta ri jun tzij tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios? Ri tzij ri' nubij c'a:

C'o c'a jun abej§ ri ma xka ta chiquiwech chi
xquicusaj ri nic'aj aj banoy tak jay.
Pero re abej re' xa can c'o wi xucusan chare
ri xquina riche (rixin) ri jay, riche
(rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta.
Ri xbano c'a re' can ya wi ri Ajaf,
y re' can nikamey ruma majun bey
katz'eton ta chi nibanatej ta quere'.
Queri' nubij ri ruch'abel ri Dios.

43 Y ruma c'a ri quere' ye banatajnek, rumac'ari' riyix xa xtelesex ri rajawaren ri Dios pan ik'a'* y xtiya'ox (xtya') chic chique nic'aj chic winek ri can xtiwachin wi pa quic'aslen.

44 Ri winek ri xtitzak c'a chuwech re jun abej re',† can xtuquiraj ri' chuwech. Y ri winek ri xtika ri abej ri' chrij, can xtic'ajtej c'a,‡ xcha' ri Jesús.

45 Y tek ri principali' tak sacerdotes y ri achi'a' fariseos tek quic'axan chic ka ri c'ambel tak tzij ri xerutzijoj ri Jesús, can xk'ax c'a chiquiwech chi chiquij riye' xch'o wi ka.

46 Y yac'ari' tek riye' can ta c'o xcajo' chi xquichop ta el ri Jesús. Pero ma xquichop ta el ruma xa niquixibij qui' chiquiwech ri winek; ruma chiquiwech ri winek, ri Jesús can jun profeta§ ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios, y nubij chuka' chique ri xquebanatej ri chiquiwech apo.

22

Ri c'ambel tzij chrij jun c'ulanen

1 Ri Jesús xuchop chic c'a tzij quiq'ui ri winek, y xerucusaj nic'aj chic c'ambel tak tzij. Riya' xuchop c'a rubixic:

2 Ri rajawaren ri caj, can junan c'a riq'ui ri xbanatej pa jun nimak'ij* ri xuben ri jun rey chare ri ruc'ajol tek xc'ule'.†

3 Ri rey ri' can yec'o wi ri rubin chic chique chi ye'apon chupan ri jun c'ulanen ri', y rumari' xerutek c'a ri ye rumozos chiquisiq'uixic (chicoyoxic) ri winek ri'. Yac'a tek xesiq'uix (xe'oyox), man chic xcajo' ta xebe.

4 Y ri rey xerutek chic el nic'aj rumozos y xubij el chique: Tibij chique quinojel ri nya'on chic rutzijol chique chrij re jun nimak'ij re', chi ronojel c'o chic riche (rixin) chi nikaben ri wa'in.‡ Ri achij tak nuwáquix y ri nic'aj chic chicop ri xentiojirisaj riche (rixin) chi yec'atzin chupan re k'ij re', xecamisex yan y xechojmirisex yan riche (rixin) chi yetij. Can ronojel c'a c'o chic, quixcha' chique. Chi can quepe c'a chupan re jun c'ulanen re', xcha' el chique.

5 Yac'a ri xesiq'uix (xe'oyox), ma xeniman ta pe§ riq'ui ri xbebix chic jun bey chique. Yec'o xa xebe pa tak quisamaj ri pa tak juyu'; y yec'o xa xebe pa tak c'aynic.

6 Yac'a ri nic'aj chic xequichop ri mozos ri ye rutakon el ri rey, jani' na c'a xquiben chique y xequicamisaj.

7 Yac'a tek xapon rutzijol riq'ui ri rey ri xbanatej, xyacatej royowal.* Can yac'ari' tek riya' xerutek achi'a' ye banoy tak ch'a'oj chiquij riche (rixin) chi xeruq'uis† c'a ri xecamisan quiche (quixin) ri rumozos, y chuka' can xubij chi tiporox c'a ri quitinamit.

8 Yac'ari' tek ri rey xch'o chic quiq'ui ri rumozos y xubij c'a chique: Can kitzij wi chi ronojel c'o chic riche (rixin) chi nibanatej ri c'ulanen, xa yac'a ri xensiq'uij (xenwoyoj) ma xcajo' ta xepe, y riq'ui ri' xk'alajin chi ma ruc'amon ta (takal ta chiquij)‡ chi yepe.

9 Wacami c'a, quixbiyin ri pa tak bey y que'isiq'uij (que'iwoyoj) pe quinojel ri xque'iwil riche (rixin) chi yepe chupan re jun c'ulanen re', xcha' chique.

10 Y ri mozos can xebe na wi ri pa tak bey, xebequimolo' c'a pe quinojel winek,§ chi utz y ma utz ta quic'aslen. Y ri jay ri acuchi (achique) xban wi ri c'ulanen, xnoj.

11 Y ri rey xoc c'a apo chiquitz'etic quinojel ri xerusiq'uij (xeroyoj). Y riya' xutz'et c'a chi c'o c'a jun achi chiri' ri ma rucusan ta ri tziek* ri nic'atzin chi nucusex chupan jun c'ulanen.

---

* **21:39** Hch. 2.23. † **21:41** Dt. 4.26. ‡ **21:41** Lc. 20.16. § **21:42** Sal. 118.22; Is. 28.16; Mr. 12.10; Hch. 4.11. * **21:43** Mt. 8.12. † **21:44** Is. 8.14; Ro. 9.32, 33; 1 Co. 1.23. ‡ **21:44** Dn. 2.44; Zac. 12.3. § **21:46** Lc. 7.16. * **22:2** Lc. 14.16. † **22:2** Ap. 19.7, 9. ‡ **22:4** Pr. 9.2. § **22:5** Sal. 81.11. * **22:7** Lc. 19.27. † **22:7** Is. 10.5-7; Jer. 51.20-23. ‡ **22:8** Hch. 13.46. § **22:10** Mt. 13.47. * **22:11** 2 Co. 5.3; Ap. 3.4; 19.8.

12 Ri rey xch'o c'a riq'ui ri achi ri', ri can
rusiq'uin (royon) wi chuka' chupan ri jun
c'ulanen ri', y xuc'utuj c'a chare: Y riyit
¿achique c'a modo xatoc pe wawe', tek xa ma
xacusaj ta† ri tziek ri nic'atzin chupan re jun
c'ulanen re'? xcha' ri rey chare. Y ri achi ma
xch'o ta.‡
13 Yac'ari' tek ri rey xubij chique ri rumo-
zos: Tixima' el ruk'a' raken re jun achi re xa
ma xucusaj ta ri tziek ri nic'atzin tek c'o jun
c'ulanen y je'ic'aka' c'a ca quela' pa k'eku'm
ri acuchi (achique) xtok' wi y xtukach'ach'ej
rey.§
14 Y astape' can ye q'uiy c'a ri yesiq'uix
(ye'oyox), xa ma ye q'uiy ta ri xquechatej*
riche (rixin) chi ye'oc pa rajawaren ri Dios,
xcha' ri Jesús.

Tek xc'utux chare ri Jesús wi utz o ma utz ta chi nitoj ri alcawal

15 Y yac'ari' tek ri achi'a' fariseos† xebe.
Riye' xquiya' c'a chiquiwech riche (rixin)
chi achique ta jun niquiben riche (rixin) chi
ri Jesús nitzak ta pa quik'a'‡ riq'ui ri ch'abel
ri nubij.
16 Yac'ari' tek riye' xequitek ri
quidiscípulos ye cachibilan el ye ca'i'
oxi' chique ri yec'o pa rupartido ri rey
Herodes.§ Xequitek el c'a riq'ui ri Jesús;
y riye' xbequibij c'a chare tek xe'apon
riq'ui: Riyit ri can yit jun Tijonel, riyoj can
ketaman c'a chi xaxu (xaxe) wi c'a ri kas
kitzij ri nika chawech y yari' ri natzijoj.
Can nac'ut wi ri bey riche (rixin) ri Dios
chiquiwech ri winek. Y riyit ma naxibij
ta awi' chuwech jun winek, astape' can c'o
ruk'ij.
17 Y wacami nikajo' c'a nikac'axaj achique
nabij riyit. ¿La ruc'amon cami chi nikatoj ri
alcawal ri nubij ri César* ri c'o chi nikatoj o
xa ma ruc'amon ta? xecha'.
18 Yac'a ri Jesús can retaman ri itzel
ch'obonic ri yetajin chrij. Rumari' Riya' xu-
bij c'a chique: Riyix xa ca'i' ipalej. ¿Achique
c'a ruma riyix nitij ik'ij riche (rixin) chi
yinitojtobej?
19 Tic'utu' c'a pe ri puek ri niya' riyix riche
(rixin) chi nitoj ri alcawal, xcha' chique.
Y riye' can yac'ari' xquic'ut apo ri puek
chuwech; y ri puek ri xquic'ut apo, ya c'a ri
niquibij denario chare.
20 Y ri Jesús yac'ari' tek xuc'utuj chique:
¿Achoj ruwachbel c'a la'? ¿Y achoj rubi'
chuka' la c'o chuwech la puek? xcha'
chique.
21 Y riye' xquibij c'a chare ri Jesús: Riche
(rixin) ri César, xecha'. Y ri Jesús xubij c'a
chique: Can tiya' c'a chare ri César† ri can
riche (rixin) wi ri César. Y can tiya' c'a chare
ri Dios, ri can riche (rixin) wi ri Dios, xcha'
chique.
22 Y tek ri achi'a' ri' quic'axan chic ka ri
xubij ri Jesús, can xquimey tek xquic'axaj.‡
Y riye' xquiya' c'a ca ri Jesús, y xebe el.

Ri Saduceos c'o xquic'utuj chrij ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki'

23 Y ya c'a k'ij ri' tek nic'aj chique ri achi'a'
saduceos§ xe'apon riq'ui ri Jesús, ruma c'o
nicajo' niquic'utuj chare. Ri achi'a' ri' ma
niquinimaj ta chi ri caminaki'* xquec'astej
chic pe.
24 Rumac'ari' riye' xquibij c'a chare ri
Jesús: Riyit ri can yit jun Tijonel, c'o c'a jun
ri nikajo' nikac'utuj chawe. Ri Moisés can
rutz'iban wi c'a ca chake chi tek jun achi
nicom el y majun ralc'ual nic'oje' ca riq'ui ri
rixjayil, can jun c'a rach'alal ri achi ri' c'o chi
nic'ule' riq'ui ri ixok ri xmalcanij ca, riche
(rixin) chi queri' yec'oje' ta ralc'ual riq'ui ri
ixok ri'. Y ri nabey ti c'ajol (ala') ri nalex ntoc
ralc'ual ri caminek chic el.†
25 Y riye' xquibij c'a: Chkacojol riyoj
xec'oje' c'a ye wuku' achi'a' cach'alal qui'. Y
xbanatej c'a chi ri nimalaxel xc'ule' pero ri
achi ri' xa xcom el y majun ralc'ual xc'oje' ta
ca. Y ri rixjayil xcanaj ca chare ri rach'alal.
26 Ri ruca'n achi can queri' chuka'
xuc'ulwachij el, riya' xcom el y majun
ralc'ual xc'oje' ta ca. Ri rox achi can queri'
chuka' xuc'ulwachij el, achi'el ri ca'i' nabey
tak rach'alal y ri ixok c'a xc'oje' na ca. Y
quec'ari' xquic'ulwachila' el chi ye wuku'
cach'alal qui'.
27 Y tek ye caminek chic c'a el ri ye wuku'
achi'a' cach'alal qui' chuwech ri ixok ri', pa
ruq'uisbel xcom chuka' el ri ixok.
28 Y ri achi'a' saduceos xquibij c'a chare ri
Jesús: Riyit nabij chi xtapon na jun k'ij tek
ri caminaki' xquec'astej pe. Y tek xtapon
ri k'ij ri', ¿achoj rixjayil c'a xtoc wi ri ixok
ri'? Ruma chi ye wuku' achi'a' cach'alal qui'
xec'oje' riq'ui, xecha' chare.
29 Can yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri
achi'a' ri': Riyix xa yix sachnek riq'ui ri xibij.
Xa ma k'axnek ta chiwech ri nubij chupan ri
ruch'abel ri Dios.‡ Y xa ma iwetaman ta chi
ri ruchuk'a' ri Dios sibilaj nim.
30 Ruma tek xtapon ri k'ij chi ri caminaki'
xquec'astej el, ri achi ma xtic'oje' ta chic
rixjayil, ni ri ixok ma xtic'oje' ta chic rachijil,
ruma can majun chic c'ulanen xtibanatej.
Riye' xa can xque'oc c'a achi'el ri ru'ángeles§
ri Dios chila' chicaj.

† **22:12** Ro. 10.1-3; Fil. 3.7-9. ‡ **22:12** Ro. 3.19. § **22:13** Mt. 8.12. * **22:14** Mt. 20.16. † **22:15** Mr. 12.13. ‡ **22:15** Lc. 20.20. § **22:16** Mr. 3.6; 12.13. * **22:17** Lc. 3.1. † **22:21** Lc. 23.2; Ro. 13.7. ‡ **22:22** Job 5.13. § **22:23** Mt. 3.7; 16.6; Mr. 12.18; Hch. 4.1; 5.17. * **22:23** Lc. 20.27; Hch. 23.8; 1 Co. 15.12. † **22:24** Dt. 25.5, 6. ‡ **22:29** Jn. 20.9. § **22:30** Sal. 103.20; Zac. 3.7.

31 Yac'a ri c'astajbel quiche (quixin) ri
caminaki', can c'o wi. ¿La ma isiq'uin ta c'a
chupan ri ruch'abel ri Dios? Tek ri Dios
xubij:
32 Yin c'a riyin ri ru-Dios ri Abraham, ri
ru-Dios ri Isaac y ri ru-Dios chuka' ri Jacob.*
Can quec'ari' ri xubij ri Dios ojer ca. Y xa
ta ri kati't kamama' ri' xa xecom ta jurayil,
ri Dios man ta qui-Dios chic riye', ruma xa
ma xquec'astej ta chic pe. Ruma ri Dios, ma
Dios ta quiche (quixin) ri caminaki', xa can
Dios quiche (quixin) ri c'o quic'aslen, xcha'
ri Jesús.
33 Y tek ri winek quic'axan chic ri
ch'abel ri nuc'ut ri Jesús, can xquimey† ri
xquic'axaj, ruma majun bey quic'axan ta
ch'abel queri'.

Tek ri Jesús xubij ri achique chique ri pixa' ri más nim rejkalen

34 Tek ri achi'a' fariseos xquic'axaj chi
ri Jesús can xutz'apij wi c'a xequey ri
achi'a' saduceos riq'ui ri xubij chique, can
chanin c'a xquimol qui' chuch'obic achique
ri xtiquiben.
35 Xpe c'a jun chique ri achi'a' fariseos,
ri can c'o q'uiy retaman chrij ri ley riche
(rixin) ri Moisés, xaxu (xaxe wi) c'a riche
(rixin) chi nutojtobej‡ ri Jesús, xuc'utuj c'a
chare:
36 Riyit ri can yit Tijonel wi, tabij c'a
chuwe, ¿achique c'a chique ri pixa' ri más
nim§ rejkalen ri xuya' ri Dios pa ruk'a' ri
Moisés? xcha'.
37 Y ri Jesús xubij chare: Ri pixa' ri' ya ri
tawajo' c'a ri Dios ri Awajaf. Tawajo' riq'ui
ronojel awánima.* Tawajo' chupan ronojel
ri ac'aslen, y riq'ui ronojel ri anojibal.
38 Can yac'ari' ri nabey y nimalaj pixa' ri
c'o chupan ri ley.
39 Y c'o chuka' jun ruca'n pixa' y juba' ma
junan riq'ui ri nabey. Y ri pixa' ri' nubij c'a:
Can achi'el nawajo' ka awi' riyit, can queri'
c'a chuka' que'awajo'† ri awuc' awach'alal.
Queri' nubij ri pixa' ri'.
40 Re ca'i' pixa' re', yare' ruc'u'x ri nubij‡
ri ley riche (rixin) ri Moisés y ronojel c'a
ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca, xcha' ri Jesús.

Ri niquich'ob ri fariseos chrij ri Cristo

41 Y tek quimolon qui' ri achi'a' fariseos,
xpe ri Jesús xuc'utuj c'a chique:
42 ¿Achique c'a nibij riyix chrij ri Cristo?
Tek Riya' xtipe, ¿achoj ralc'ual§ Riya'? xcha'
c'a chique. Y ri achi'a' fariseos xquibij c'a:
Ralc'ual ca ri rey David,* xecha'.
43 Y ri Jesús xubij c'a chique: Pero wi Riya'
xa choj jun ralc'ual ca ri rey David, ¿achique
c'a ruma tek ri rey David xubij Wajaf chare
ri Cristo? Ruma xa can xk'alajsex chare
ruma ri Lok'olaj Espíritu;† y rumari' tek xu-
bij c'a:
44 Ri Dios xubij c'a chare ri Wajaf:
Catz'uye' re pa wajquik'a',‡
c'a ya tek xquenya' na pan ak'a' pan awaken
ri ye'etzelan§ awuche (awixin).
Queri' ri rutz'iban ca.
45 Y wi ri rey David, Wajaf xcha' chare
ri Cristo, ¿achique c'a ruma tek ri winek
niquibij chi ri Cristo xa choj jun ralc'ual ca
ri rey David? xcha' ri Jesús.
46 Y can majun c'a jun ri xcowin ta* xbin
apo ri xuc'utuj ri Jesús chique. Can ya c'a k'ij
ri' tek can majun chic ri xbano cowil chi c'o
ta ri xuc'utuj apo chare ri Jesús.

23

Tek ri Jesús xuk'alajsaj ri achique chi mac yetajin chubanic ri aj tz'iba' y ri fariseos

1 Y ri Jesús yac'ari' tek xch'o quiq'ui ri
winek y chuka' quiq'ui ri rudiscípulos y xu-
bij c'a:
2 Ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos yec'a
riye' ri yec'o ca pa ruq'uexel ri Moisés riche
(rixin) chi niquic'ut ri ruch'abel ri Dios chi-
wech.
3 Rumac'ari' riyix can tinimaj quitzij.
Can ronojel c'a ri niquibij chiwe, tibana'
y titakej. Xa yac'a ri ma tiben ta achi'el
ri niquiben riye'. Ruma chi riye' xa ma
niquiben ta ri niquibij chi tiban.
4 Riye' nima'k tak ejka'n* niquiyala'
chiquikul ri winek, ejka'n ri can c'o calal y
c'ayef (cuesta) quic'uaxic. Ri ejka'n ri' xaxu
(xaxe) wi chiquikul ri winek niquiya' wi y
riye' ni xa ta jun ti ruwi' quik'a' niquisiloj
riche (rixin) chi niquic'uaj ri ejka'n ri
niquibij ri c'o chi niquic'uaj ri winek.†
5 Y ronojel ri niquiben xaxu (xaxe wi)
riche (rixin) chi utz yetz'et‡ cuma ri winek
y yenimex. Y rumari' tek nima'k ruwech
niquibanala' chare ri niquitz'ibaj wi ri
ruch'abel ri Dios ri niquic'uaj chrij ri
quik'a'§ y ri nic'aj tak quiwech. Y ruma
chuka' ri' tek nima'k raken niquibanala'
chare ri retz'aba'l* ruchi' tak quitziak.

* **22:32** Ex. 3.6, 16; Mr. 12.26; Lc. 20.37; Hch. 7.32; He. 11.16. † **22:33** Mt. 7.28. ‡ **22:35** Lc. 10.25. § **22:36** Lc. 10.27. * **22:37** Dt. 6.5; 10.12; 30.6; Pr. 23.26. † **22:39** Lv. 19.18; Mt. 19.19; Mr. 12.31; Ro. 13.9; Ga. 5.14; Stg. 2.8. ‡ **22:40** Mt. 7.12; Ro. 13.8-10. § **22:42** Hch. 2.25-36; Ro. 1.3, 4. * **22:42** Mt. 1.1; Mr. 12.35-37; Hch. 2.30. † **22:43** 2 P. 1.21; Hch. 2.30. ‡ **22:44** Sal. 110.1; Hch. 2.34; He. 10.12. § **22:44** 1 Co. 15.25; He. 1.13. * **22:46** Lc. 14.6. * **23:4** Hch. 15.10. † **23:4** Lc. 11.46. ‡ **23:5** Mt. 6.1, 2, 5, 16. § **23:5** Ex. 13.9. * **23:5** Nm. 15.38; Dt. 22.12. † **23:6** Lc. 20.46.

6 Can ya chuka' ri nabey tak ch'aquet
yequicanola' ri pa nima'k tak wa'in y ya
chuka' ri' ri yequicha' pa tak jay ri kas nic'ut
wi ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi
queri' nibix chi riye' c'o quik'ij.†
7 Can sibilaj nika chiquiwech ri niya'ox
(nya') rutzil quiwech ri pa tak c'aybel. Y
chuka' can sibilaj nika chiquiwech nibix
Tijonel, Tijonel chique cuma ri winek, ruma
c'o quik'ij yetz'et.
8 Yac'a riyix ma tiwajo' ta chi nibix ni-
malaj tijonel‡ chiwe, ruma xa can xu (xe)
wi c'a Jun ri ruc'amon (takal chrij) chi nibij
Itijonel chare, y ri' ya ri Cristo. Yac'a
chi'iwonojel riyix, xa iwach'alal iwi'.
9 Majun ri c'o wawe' chuwech ri
ruwach'ulef ri utz nibij tata'ixel chare.
Ruma xa jun ri Tata'ixel§ iwuche (iwixin)
riyix ri c'o chila' chicaj.
10 Can ma tiwajo' ta c'a chi ri winek
niquibij tijonel chiwe. Ruma xa can xu (xe)
wi Jun ri Tijonel c'o y ri' ya ri Cristo.
11 Ruma ri más nim ruk'ij chiwe riyix,
nic'atzin chi nuna' ka ri' chi xa majun ruk'ij
y tuch'utinirisaj ri' riche (rixin) chi yeruni-
maj yerilij ri nic'aj chic.*
12 Ruma chi ri niquinimirisaj qui',
xa xtikasex quik'ij.† Y yac'a ri
niquich'utinirisaj qui', xtinimirisex quik'ij.‡
13 Yac'a riyix aj tz'iba' y riyix fariseos ri xa
ca'i' ipalej, ¡can juyi' oc iwech! ruma xa can
ik'aton§ c'a quibey ri winek riche (rixin) chi
ma ye'oc ta pa rajawaren ri caj. Y ni xa ta
c'a yixoc riyix y ni xa ta niya' k'ij chique ri
winek chi ye'oc.
14 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y riyix
fariseos ri xa ca'i' ipalej! ruma riyix ni-
welesala' ronojel quicosas ri malcani'* tak
ixoki'. Y xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi
tinimex chi jabel ri ic'aslen, yixyaloj c'a tek
niben orar. Pero riyix can xtik'ax ruwi' ri
ruc'ayewal ri xtika pan iwi', ruma chi ri
imac sibilaj q'uiy.†
15 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y riyix
fariseos ri xa ca'i' ipalej! ruma riyix can
nik'axala' mar y nik'axala' ruwach'ulef chu-
canoxic chi c'o ta jun ri ntoc tzekelbey
iwuche (iwixin) y nunimaj ta achi'el ri nini-
maj riyix. Xa yac'a tek iwilon chic ri achique
xtitzekelben iwuche (iwixin), riyix xa niben
chare chi ntoc más itzel winek, ruma ri
nic'ut chuwech nuben chare chi nej nibe wi
ca chare ri Dios. Riyix can nej c'a yixc'o wi,
yac'a riya' ca'i' mul más nej nibe wi ca chare
ri Dios, y xa rumari' tek can ruc'amon chi
nibe‡ pa k'ak' chuka' riya'.
16 ¡Y chuka' can juyi' oc iwech riyix ri
yixbin chi yix uc'uey bey y xa yix moyi'!§
Riyix ri yixbin chi wi c'o jun ri ninatan ri
rachoch ri Dios riche (rixin) chi nuben ju-
rar,* astape' ma nuben ta ri xubij, ri' majun
nuben. Yac'a ri ninatan ri k'anapuek ri c'o
pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi nuben
jurar, ri' c'o chi nuben, yixcha' riyix.
17 Riyix xa yix nacanek y yix moyi'. Ruma,
¿achique c'a ri más nim ruk'ij? ¿La ya cami
ri k'anapuek ri c'o pa rachoch ri Dios o xa
can ya ri rachoch ri Dios ri nibano lok'olaj†
chare ri k'anapuek ri c'o chiri'?
18 Riyix chuka' nibij: Ri ninatan ri altar
riche (rixin) chi nuben jurar, astape' ma
nuben ta c'a ri xubij, ri' majun nuben. Yac'a
ri ninatan ri ofrenda ri nic'oje' pa ruwi' ri
altar riche (rixin) chi nuben jurar, ri' c'o chi
nuben.
19 Riyix xa yix nacanek y yix moyi'. Ruma,
¿achique c'a ri más nim ruk'ij? ¿La ya cami c'a
ri ofrenda o xa can ya ri altar? Can ya wi ri
altar ri más nim ruk'ij,‡ ruma yari' ri nibano
lok'olaj chare ri ofrenda.
20 Ri ninatan c'a ri altar riche (rixin)
chi nuben jurar, can nunataj c'a ronojel.
Nunataj ri altar y nunataj chuka' ri ofrenda
ri ya'on pa ruwi' ri altar.
21 Ri can ninatan c'a ri rachoch§ ri Dios
riche (rixin) chi nuben jurar, can nunataj
c'a ronojel. Nunataj ri rachoch ri Dios y
nunataj ri c'o chiri'.
22 Y ri ninatan c'a ri caj riche (rixin) chi
nuben jurar, can nunataj wi c'a ronojel.
Nunataj c'a ri tz'uyul* wi ri Dios y can
nunataj c'a chuka' ri Dios ri tz'uyul chiri'.
23 ¡Xa can juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y
riyix fariseos ri xa ca'i' ipalej! ruma tek
riyix niya' ri idiezmo, can niya' wi ri k'ayis
ri jubul ruxla', ri menta rubi', ri anís y ri
comino. Pero xa iya'on ca rubanic ri ru-
chojmilal ri c'aslen ri nubij chupan ri ley
ri más rajawaxic chi niben, chi tic'oje' joy-
owanic† iwuq'ui y kitzij tucuke' ic'u'x riq'ui
ri Dios. Ya ta c'a ri' ri rajawaxic chi niben y
rajawaxic chuka' chi ma niya' ta ca ruya'ic
ri idiezmo.‡
24 Riyix c'a ri yixbin chi yix uc'uey bey,
xa yix achi'el moyi', ruma xaxu (xaxe wi)
nichayuj ca ri us y xa nibik' ri nimalaj
chicop ri camello rubi'.
25 ¡Can juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y riyix
fariseos ri xa ca'i' ipalej! ruma xa yix achi'el

‡ **23:8** Stg. 3.1. § **23:9** Mal. 1.6; Ro. 8.14-17. * **23:11** Mt. 20.26. † **23:12** Dn. 4.30. ‡ **23:12** Job 22.29; Pr. 15.33; 29.23; Lc. 14.11; 18.14; Stg. 4.6; 1 P. 5.5. § **23:13** Lc. 11.52. * **23:14** Ez. 22.25. † **23:14** Mr. 12.40; Lc. 20.47. ‡ **23:15** Mt. 5.22. § **23:16** Is. 56.10; Mt. 15.14; Mal. 2.8. * **23:16** Mt. 5.33. † **23:17** Ex. 30.29. ‡ **23:19** Ex. 29.37. § **23:21** 1 R. 8.13; 2 Cr. 6.2. * **23:22** Sal. 11.4; Mt. 5.34; Hch. 7.49. † **23:23** Os. 6.6; Mi. 6.8. ‡ **23:23** 1 S. 15.22; Lc. 11.42. § **23:25** Mr. 7.4, 8, 9; Lc. 11.39, 40.

lek ri jabel ch'ajch'oj§ rij y ri rupan xa tz'il.
Riyix can nic'ut c'a chiquiwech ri winek chi
utz ri ye'ibanala', yac'a ri pa tak iwánima xa
ma que ta ri', ruma xa nojnek riq'ui alek',
y nojnek riq'ui itzel tak raynic, ruma riyix
can nirayij chi ronojel ri c'o quiq'ui ri winek
iwuq'ui ta riyix c'o wi.
26 Riyix fariseos xa yix moyi'. Can tibana'
c'a chare ri ic'aslen achi'el niban riq'ui ri
lek, nich'ajch'ojsaj rupan y ri rij. Riyix
tich'ajch'ojsaj c'a ri iwánima nabey,* riche
(rixin) chi queri' ri ic'aslen chiquiwech ri
winek can ch'ajch'oj chuka' nik'alajin.†
27 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y riyix
fariseos ri xa ca'i' ipalej!‡ ruma xa yix junan
riq'ui jun panteón ri acuchi (achique) ya'on
wi jun caminek. Ri rij jabel sek y ch'ajch'oj,
yac'a ri rupan xa ma ch'ajch'oj ta, xa ruyon
rubakil caminek c'o.
28 Can quec'ari' ibanic riyix. Riyix nic'ut
c'a chi choj ri ic'aslen chiquiwech ri winek,
yac'a ri pan iwánima xa ma que ta ri'. Ri
iwánima xa nojnek riq'ui etzelal.§ Y chuka'
xa ca'i' ipalej.
29 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y riyix
fariseos ri xa ca'i' ipalej! ruma nibanala'
ruchojmil* ri panteón acuchi (achique) ye
mukun wi ri profetas ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca. Riyix can jabel wi
niwik ri acuchi (achique) ye mukun wi ri
chojmilaj tak ralc'ual ri Dios.
30 Y riyix nibij c'a: Xa ta riyoj xojc'oje'
pa quitiempo ri kati't kamama', riyoj man
ta xoj-oc cachibil riye' tek xequicamisaj ri
profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios
ojer ca, yixcha' c'a.
31 Y riq'ui ri queri' nibij, xa yix c'a riyix ri
yixk'alajsan ka chiwij chi yix quiy quimam
ca ri xecamisan† quiche (quixin) ri profetas
ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.
32 Can tiq'uisa' c'a rubanic‡ chuka' riyix ri
quichapon ca rubanic ri iwati't imama'.§
33 Riyix xa yix achi'el itzel tak cumatz.*
Can majun chic c'a rubanic ri niben riche
(rixin) chi yixcolotej chi man ta yixbe pa
k'ak' chuc'ulic ri rutojbalil ri ye'ibanala'.
Riyix xa can chiri' c'a xquixapon wi.
34 Y riche (rixin) c'a chi xtik'alajin ri
iwetzelal, riyin yare' yentek† el chicojol,
profetas ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios,
yentek c'a achi'a' ri c'o quina'oj,‡ y yentek
chuka' aj tz'iba'. Yac'a riyix yec'o c'a chique
riye' ri xque'icamisaj§ y yec'o ri xque'ibajij
chuwech tak cruz. Yec'o c'a xque'ich'ey*
chiri' pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri
Dios; y xabachique c'a tinamit yebe wi riye',
riyix chuka' xquixapon chiri' riche (rixin)
chi ye'iwokotan.
35 Y ronojel re' can xtuben c'a chiwe
chi pan iwi' riyix xtika wi ri rutojbalil ri
quicamic† quinojel ri chojmilaj tak winek
ri ye camisan el chuwech re ruwach'ulef.
Xuchop pe riq'ui tek xcamisex ri chojmilaj
achi xubini'aj Abel‡ y nbeq'uis c'a riq'ui
tek xcamisex ri achi xubini'aj Zacarías, ri
ruc'ajol ri achi xubini'aj Berequías. Y nbij
c'a chiwe, chi ri Zacarías§ can yix chuka'
riyix ri xixcamisan riche (rixin), chiri' chu-
nakajal ri altar ri c'o chuwarachoch ri Dios.
36 Ronojel re xinbij c'a ka chiwe, can kitzij
wi chi pa quiwi' ri winek ri yec'o re wacami
ri xtika wi ri rutojbalil.

Tek ri Jesús xerok'ej ri winek aj Jerusalem

37 Y c'ac'ari' ri Jesús xubij c'a: Riyix aj
Jerusalem, aj Jerusalem,* ¿achique c'a ruma
tek ye'icamisala' ri profetas ri yek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios? ¿Achique c'a ruma chuka'
tek ye'icamisala' chi abej ri yerutek pe ri
Dios chicojol? Riyin can q'uiy c'a mul ri xin-
wajo' chi xixinmol ta wuq'ui, achi'el nuben
ri quite' ec' chique ri tak ral, yerumol chuxe'
ri ruxic'.† Yac'a riyix ma xiwajo' ta.
38 Wacami c'a, ri itinamit xtimalix ca
ruma ri Dios, xtiban c'a ca chare chi xtoc
achi'el jun desierto.
39 Y queri' c'a nbij chiwe ruma riyix can
man c'a xquinitz'et ta chic. Y xquinitz'et
chic c'a jun bey, c'a ya tek xtibij chuwe: ¡Ma-
tiox chi petenak re jun achi re'! ¡Riya' banon
pe bendecir‡ ruma ri Ajaf Dios! ¡Y can pa
rubi' ri Ajaf Dios petenak wi! xquixcha'
chuwe, xcha' ri Jesús.

24

Tek ri Jesús xubij yan apo ri xtiban chare ri rachoch ri Dios

1 Y tek ri Jesús xel c'a pe ri chiri' pa
rachoch ri Dios riche (rixin) chi nibe el, ri
rudiscípulos xejel c'a apo riq'ui y xquic'ut
ri jay* ri ye riche (rixin) ri rachoch ri Dios
chuwech.
2 Yac'ari' tek Riya' xubij chique ri rud-
iscípulos: Riyix can ye'itzu' c'a chi re jay†
re' sibilaj ye jabel. Yac'a riyin can kitzij
c'a nbij chiwe, chi xtapon na jun k'ij tek xa
can xquewulex y majun chic ri xtipa'e' ta
ca. Ronojel re nima'k tak abej re ye ucusan

* **23:26** Jer. 4.14; Ez. 18.31; Lc. 6.45. † **23:26** Tit. 1.15. ‡ **23:27** Hch. 23.3. § **23:28** Ro. 3.23. * **23:29** Lc. 11.47, 48. † **23:31** Hch. 7.51, 52; 1 Ts. 2.15. ‡ **23:32** Gn. 15.16; Zac. 5.6-11. § **23:32** Nm. 32.14. * **23:33** Mt. 3.7; 12.34; Lc. 3.7. † **23:34** Mt. 21.34. ‡ **23:34** Hch. 11.27; 13.1; 15.32. § **23:34** Lc. 11.49; Ap. 11.7, 10. * **23:34** Hch. 5.40; 22.19; 2 Co. 11.24. † **23:35** Ap. 18.24. ‡ **23:35** Gn. 4.8-10; He. 12.24; 1 Jn. 3.12. § **23:35** 2 Cr. 24.20-22. * **23:37** Lc. 13.34, 35; 19.41, 42. † **23:37** Dt. 32.11; Mt. 11.28-30. ‡ **23:39** Sal. 118.26. * **24:1** Lc. 21.5. † **24:2** 1 R. 9.7. ‡ **24:2** Lc. 19.44.

chique re jay re', xa can xquewulex c'a pe.‡
Can majun c'a abej ri xtic'oje' ta ca achi'el la
rubanon wacami, xcha' chique.

Ri xquebanatej yan tek can c'a ma jane
niq'uis ta re tiempo re kachapon

3 Y tek ri Jesús tz'uyul chic c'a pa ruwi'
ri juyu' ri Olivos rubi', yac'ari' tek ri
rudiscípulos xejel apo riq'ui y xquic'utuj
chare: Tabij c'a chake, ¿ajan (jampe') c'a
xtic'ulwachitej ri xabij yan ka chrij ri
rachoch ri Dios? ¿Achique c'a retal nibanatej
riche (rixin) chi queri' ninabex tek xcape
chic jun bey, y riche (rixin) chi queri'
ninabex chi xa napon yan ri ruq'uisbel k'ij§
riche (rixin) re tiempo re'? xecha'.

4 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos:
Can jabel c'a tichajij iwi' riche (rixin) chi ma
xquixk'olotej ta.*

5 Ruma can ye q'uiy ri xquepe y
xtiquibila':† Yin c'a riyin ri Cristo, xquecha'.
Y sibilaj ye q'uiy ri xquek'olotej pa quik'a'.

6 Y xtiwac'axala' c'a chi yec'o ruwach'ulef
ri c'o ch'a'oj ntajin chiquicojol. Y xti-
wac'axala' rutzijol chi c'o chuka' ch'a'oj ri
xquepe. Yac'a riyix ma tisach ta ic'u'x, ruma
ronojel ri' xa can c'o c'a chi yebanatej na.
Pero xa ma ya ta ri' ri ruq'uisbel tak k'ij
chare re ruwach'ulef.

7 Jun tinamit xtiyacatej c'a el chi
nberubana' ch'a'oj riq'ui jun chic tinamit.
Yec'o c'a chuka' nima'k tak ruwach'ulef‡
ri xqueyacatej el chi nbequibana' ch'a'oj
quiq'ui nic'aj chic nima'k tak ruwach'ulef.
Xquepe c'a yabil, wayjal y chuka' nimalaj
tak silonel xabachique lugar chare re
ruwach'ulef.

8 Y yac'ari' ri nabey tak k'axomal, y
c'ac'ari' tek xquepe c'a nic'aj chic quiwech
tijoj pokonal.

9 Xquixya'ox (xquixya') c'a pa tak tijoj
pokonal,§ y xquixcamisex.* Xa can xquixet-
zelex wi c'a cuma quinojel ri winek ri yec'o
chuwech re ruwach'ulef, ruma riyix can
icukuban ic'u'x wuq'ui riyin.

10 Ye q'uiy c'a ri can xquetzak ca,† yec'o
chuka' xtiquitzujuj (xtiquisujuj) qui' y yec'o
ri xtiquetzelaj qui'.

11 Y xquebec'ulun pe chuka' ye q'uiy ri
xquebin chi ye profetas‡ y xtiquibij chi
niquik'alajsaj ri ruch'abel ri Dios y xa ma
kitzij ta. Y ruma c'a can queri' ri niquibij,
can ye q'uiy wi c'a winek ri xquek'olotej§ pa
quik'a'.

12 Chuka' chupan ri tiempo ri' ruma can
q'uiyirnek chic ri etzelal, ye q'uiy c'a ri xa
can ma xticajo' ta chic qui'.

13 Yac'a ri ma xtutzolij ta ri' chrij y xtu-
coch' ronojel c'a pa ruq'uisbel, ya c'a ri' ri
xticolotej.

14 Y c'o c'a chi nitzijox na ri lok'olaj ch'abel
ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios chuwech
ronojel re ruwach'ulef,* riche (rixin) chi ne-
tamex cuma quinojel ri tinamit. Y c'ac'ari'
tek xtapon ri ruq'uisbel k'ij riche (rixin) re
tiempo re kachapon.

15 Y chuka' can xtapon wi ri k'ij tek xque-
banatej ri xajan† chupan ri lok'olaj lugar
ri ma ruc'amon ta chi nibanatej chiri'. Y
rumari' xtiwulex c'a ca ri lugar ri'. Can
achi'el ri tz'ibatal ca ruma ri Daniel, jun
chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca. Ri nitz'eto c'a ri tz'ibatal ca,
tik'ax c'a chuwech‡ ri nutz'et.

16 Riche (rixin) chi queri' tek xtitz'et chi
can ya chic ri' ri ntajin, ri yixc'o pa Judea xa
can quixanmej c'a el y tiwewaj iwi' ri pa tak
juyu'.

17 Ri c'o c'a pa ruwi' ri rachoch tek
xtibanatej ronojel ri', xa utz chi tanmej el.
Y ma toc ta chic pa rachoch riche (rixin) chi
c'o na ri nberuc'ama' pe.§

18 Ri nisamej c'a pa juyu', ma tibe ta chic
chrachoch chuc'amaric ri ruchaqueta. Xa
choj chuka' queri' tanmej el.

19 Yac'a ri ixoki' ri coyoben chic alanen, y
ri ixoki' ri xa c'a yetz'uman na ri tak cal, juyi'
oc quiwech tek xtapon ri k'ij ri'.

20 Rumac'ari' xa tic'utuj chare ri Dios chi
ronojel ri' man ta xtibanatej pa ruk'ijul ri
job* y chuka' can tic'utuj c'a chi man ta pa
jun uxlanibel k'ij xtibanatej wi ronojel ri'.

21 Ruma tek xtapon c'a ri k'ij ri', can
xtik'ax ruwi' ri tijoj pokonal ri xtipe, jun
tijoj pokonal ri majun bey c'ulwachitajnek
ta pa ruwi' re ruwach'ulef jani' chi tiempo
ri winakirsan wi pe ruma ri Dios.† Chuka'
ri jun tijoj pokonal ri' majun bey chic c'a
xtic'ulwachitej ta.‡

22 Y wi xa ta ri Dios man ta nuben chi xa
k'atatel ri k'ij riche (rixin) ri tijoj pokonal
ri', quinojel ta yecom. Pero ruma ri rutzil ri
Dios pa quiwi' ri ye rucha'on chic,§ rumari'
can xtuben wi chi xa k'atatel ri k'ij ri'.

23 Chupan ri k'ij ri', wi yec'o c'a ri yebin
chiwe: Titzu', ya c'a Cristo re'. O wi niquibij
chiwe: Titzu', ya c'a Cristo la', man c'a tini-
maj ta ri niquibij chiwe.*

§ **24:3** 1 Ts. 5.1. * **24:4** Ef. 5.6; 2 Ts. 2.3. † **24:5** Jer. 14.14; 23.21; Jn. 5.43. ‡ **24:7** Is. 19.2. § **24:9** Hch. 4.3; 12.1. * **24:9** Hch. 7.59, 60. † **24:10** 2 Ti. 1.15. ‡ **24:11** 2 Co. 11.13; 2 P. 2.1; Ap. 19.20. § **24:11** 1 Ti. 4.1; Hch. 20.29. * **24:14** Ro. 10.18. † **24:15** Dn. 9.27; 12.11. ‡ **24:15** Dn. 9.23. § **24:17** Lc. 17.31. * **24:20** Quela' pan Israel ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. † **24:21** Dn. 12.1. ‡ **24:21** Jl. 2.2. § **24:22** Is. 65.8, 9, 15, 22. * **24:23** Lc. 17.23.

24 Ruma can yec'o c'a ri xquebec'ulun
pe y xtiquibila' c'a chi ye riye' ri Cristo.
Yac'a riyix man c'a que'inimaj ta, ruma xa
ye k'olonel. Y yac'a chuka' tiempo ri' tek
xquebec'ulun pe ri xquebin chi ye profetas
ri xtiquibij chi niquik'alajsaj ri ruch'abel
ri Dios. Yac'a riyix man c'a que'inimaj
ta, ruma xa ye k'olonel chuka'. Y xque-
quibanala' c'a nima'k tak milagros† ri ma-
jun bey ye tz'eton ta, ruma nicajo' chi yen-
imex, y yec'o ri xquek'olotej pa quik'a'. Y wi
ta xa can yecowin, riye' yequik'ol ta chuka'
ri ye cha'on chic ruma ri Dios.
25 Can yac'are' xinbij yan ca chiwe ri
xquebanatej.
26 Rumari' wi xa can nibix c'a chiwe: Ri
Cristo xpe yan y wacami c'o pa jun desierto,
riyix man c'a quixbe ta chutz'etic. Y wi nibix
chiwe chi ri Cristo c'o chic y wacami chupan
ri jun jay ri' c'o wi, ma que'inimaj ta.
27 Ruma tek xtipe chic jun bey ri C'ajolaxel
ri xalex chicojol, can xtik'alajin wi c'a ja-
bel achi'el nuben ri coyopa'‡ tek ntel pe ri
pa relebel k'ij y nbek'alajin c'a pa rukajbel
k'ij, can quinojel c'a yetz'eto. Y quec'ari'
xtibanatej.
28 Ruma ri ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios
xtika acuchi (achique) c'o wi ri mac. Can
xtibanatej c'a achi'el niquiben ri c'uch.
Ruma ri aj xic' tak chicop ri' xabacuchi
(xabachique) c'o wi jun caminek§ ch'aculaj,
chiri' c'a yeka wi.

Ri xquebanatej tek xa nipe yan ri Jesús

29 Y tek ye k'axnek chic c'a ronojel ri ti-
joj pokonal riche (rixin) ri tiempo ri', can
xtibanatej wi c'a chi ri k'ij xtik'ekumatej
y ri ic' chuka' ma xtitzu'un ta* chic. Ri
ch'umila'† xquetzak c'a el chuwech ri caj.
Can ronojel wi c'a ri nimalaj tak uchuk'a' ri
yec'o chicaj xquesilon na.
30 Yac'ari' tek xtitz'etetej jun retal chila'
chicaj chi yin c'a riyin ri C'ajolaxel ri xi-
nalex chicojol ri yin petenak. Yac'ari' tek
xque'ok' quinojel quiwech chi winek ri
yec'o chuwech re ruwach'ulef, tek xquin-
quitz'et‡ chi yin c'a riyin ri yin petenak pa
sutz' ri chila' chicaj,§ riq'ui chic nimalaj
wuchuk'a' y riq'ui chuka' jun nimalaj nuk'ij
nuc'ojlen.
31 Y yac'a chuka' ri' tek c'o jun trompeta*
ri can riq'ui ruchuk'a' xtik'ajan pe y riyin
xquentek c'a ri nu'ángeles chiquimolic ri ye
nucha'on chic. Can xquequimol wi c'a pe re
quere' pa relebel k'ij y re quere' pa rukajbel
k'ij, re quere' c'a pa jotol y re quere' chuka'
pa xulan. Can xquequimol wi c'a pe, ronojel
ri acuchi (achique) nitiquir wi pe ri jun
ruchi' re caj, c'a la jun chic ruchi'.
32 Can tic'ama' c'a ina'oj chrij ri juwi' che'†
ri higo rubi'. Tek can yeraxer c'a pe ri ruk'a'
y niquichop yeq'uiy pe ri ruxak, etaman c'a
ri' chi ya xa nik'ax yan ruk'ijul ri sak'ij.‡
33 Y quec'ari' tek xtitz'et chi yec'ulwachitej
chic ronojel ri xinbij yan ka, tiwetamaj c'a
ri' chi noka yan ri ruq'uisbel tak k'ij.§ Xa can
nakaj chic c'a c'o wi pe.
34 Y tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe
re wacami: Ronojel ri' xtic'ulwachitej
tek ri winek* riche (rixin) re tiempo re
kachapon, c'a ma jane queq'uis ta chuwech
re ruwach'ulef.
35 Y re ruwach'ulef y ri caj† xa xquek'ax.
Yac'a ri nuch'abel can ma xtiq'uis ta chak
que ta ri', xa can xtibanatej na wi ri nubij.‡
36 Yac'a ri k'ij y ri hora tek riyin xquipe,
majun achique etamayon ta. Ni xa ta ri
ángeles ri yec'o chila' chicaj ma quetaman
ta§ ajan (jampe') xquipe. Xa can xu (xe) wi
ri Nata' ri etamayon ri'.*
37 Xa can achi'el c'a ri xbanatej pa
rutiempo ri Noé,† xa can queri' c'a chuka'
xtic'ulwachitej tek xquipe chic riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol.
38 Ruma ri pa rutiempo ri Noé, tek can
c'a ma jane tibanatej ta ri nimalaj job, ri
winek xaxu (xaxe) wi c'a chrij ri quiway
quic'uya' benak wi ri cánima. Chuka' chi
achi'a' chi ixoki' can benak c'a cánima chrij
ri quic'ulanen. Y can c'a que na ri' yetajin
chubanic ri winek chupan ri k'ij tek ri Noé y
ri ye aj pa rachoch xe'oc chupan ri nimalaj
barco.‡
39 Y ma xk'ax ta chiquiwech ri nimalaj
ruc'ayewal ri nipe chiquij, xk'ax chiqui-
wech pero c'a ya tek xpe ri nimalaj job
ri xq'uiso quiche (quixin) quinojel. Y can
queri' c'a chuka' xtibanatej tek xtapon ri
k'ij tek riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol
xquipe chic jun bey.
40 Yac'ari' tek xtibanatej chi ye ca'i' achi'a'
ri junan yesamej pa juyu', jun c'a ri xtuc'uex
el y jun ri xticanaj ca.
41 Chuka' ye ca'i' ixoki' ri junan yequi'en,
jun c'a ri xtuc'uex el y jun ri xticanaj ca.

† **24:24** Dt. 13.1; 2 Ts. 2.9; Ap. 13.13. ‡ **24:27** Lc. 17.24. § **24:28** Job 39.30; Ap. 19.17, 21. * **24:29** Hch. 2.20; Ap. 6.12. † **24:29** Is. 13.10; Ez. 32.7. ‡ **24:30** Zac. 12.10. § **24:30** Dn. 7.13; Ap. 1.7. * **24:31** 1 Co. 15.52; 1 Ts. 4.16. † **24:32** Lc. 21.29-31. ‡ **24:32** Ri español nubij chi ri sak'ij xa nakaj chic c'o wi pe. Queri' nubij ruma chi quela' pan Israel ri "verano" xa yari' ri ruk'ijul ri job. § **24:33** Stg. 5.8. * **24:34** Mt. 16.28; 23.36. † **24:35** 2 P. 3.7-12; Ap. 6.14; Sal. 102.26, 27; Is. 34.4; He. 1.11. ‡ **24:35** Is. 51.6; Mt. 5.18; Mr. 13.31; Lc. 21.33. § **24:36** Hch. 1.7; 1 Ts. 5.2; 2 P. 3.10. * **24:36** Zac. 14.7. † **24:37** Lc. 17.26. ‡ **24:38** Gn. 7.1, 7; Lc. 17.27; 1 P. 3.20. § **24:42** Mt. 25.13; Lc. 12.40. * **24:42** Mt. 24.36. † **24:42** Ap. 3.3; 16.15.

42 Rumac'ari' can ma quixmestan ta, xa
can quiniwoyobej apo,§ ruma xa ma iwe-
taman ta ajan (jampe')* tek xquipe riyin ri
Iwajaf.†
43 Riyix iwetaman, chi xa ta ri rajaf jun jay
nretamaj ajan (jampe') napon‡ ri alek'om
pa rachoch, ri rajaf ri jun jay ri' nic'ase'§ ta
riche (rixin) chi nuchajij ri rachoch, y man
ta nuya' k'ij chare ri alek'om chi nelek' el pa
rachoch.
44 Rumac'ari', riyix nic'atzin chi can
quiniwoyobej apo, ruma riq'ui juba' ri hora
tek xa ma yin ta riyin ri yinich'ob, yari' tek
xquipe riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol.
45 Chupan ri k'ij ri' can xtibanatej c'a
achi'el ri nuben jun patrón ri ruya'on* ca
jun rumozo ri can c'o runa'oj pa quiwi'
ri ye aj pa rachoch† y rubin ca chare chi
querutzuku' apo tek napon ri hora. Wi can
nuben wi ri bin ca chare y utz nuben chare
ronojel ri samaj,
46 can jabel ruwaruk'ij ri mozo ri', ruma
ntajin chubanic ri samaj tek no'ilitej ruma
ri rupatrón.
47 Can kitzij wi c'a nbij chiwe chi ri patrón
ri' can xtuya' wi c'a ronojel ri rubeyomal pa
ruk'a' ri mozo ri'‡ riche (rixin) chi nuchajij.
48 Pero ri itzel mozo, wi xa nuch'ob ka pa
ránima: Ri nupatrón ri' xa c'a ma jane noka
ta na, nicha';
49 y nuchop c'a quich'ayic ri nic'aj chic
mozos y chuka' can xu (xe) ta wi wa'in y tijoj
ya' nuben quiq'ui ri k'abarela',
50 ya c'a ri k'ij y ri hora tek majun nuch'ob
chi noka ri rupatrón, yac'ari' tek noka.
51 Y ri rupatrón, can xtuc'ajsaj wi ruwech
ri mozo ri' y xtuya' quiq'ui ri nic'aj chic ri
xa ca'i' quipalej.§ Y chiri' c'a xtok' wi y
xtukach'ach'ej rey.*

25

Ri c'ambel tzij chiquij ri lajuj k'opoji'

1 Y chupan c'a ri k'ij tek xquipe chic, ri
pa rajawaren ri caj xtibanatej c'a achi'el ri
xquic'ulwachij ye lajuj k'opoji' ri xquic'uaj
el quilámpara chi xebe chiroyobexic jun
c'ajol* ri xtic'ule'† chupan ri ak'a' ri'.
2 Ye wu'o' c'a chique ri k'opoji' ri' can c'o
wi quina'oj.‡ Yec'a ri ye wu'o' chic man c'o
ta quina'oj.
3 Ri wu'o' k'opoji' ri xa man c'o ta
quina'oj,§ xebe c'a chiroyobexic ri c'ajol ri
xtic'ule', xa yac'a ri ma xquic'uaj ta c'a nic'aj
chic aceite riche (rixin) ri quilámpara, xa can
xu (xe) wi ri c'o el chupan.
4 Yac'a ri wu'o' chic k'opoji' ri c'o quina'oj,
xquic'uaj c'a ri quilámpara y quic'ualon
chuka' el c'ojlibel (frasco) nojnek el riq'ui
aceite. Y riye' xebe c'a chiroyobexic ri c'ajol
ri xtic'ule'.
5 Y ruma c'a chi ri c'ajol ri nic'ule' xyaloj
y ma noka ta chanin, ri lajuj k'opoji' ri
ye oyobeyon riche (rixin), xa xquichop c'a
xeyuxcu'r y xewer ka.*
6 Yac'a ri pa nic'aj ak'a' xac'axatej c'a jun
ri nurek ruchi'† y nubij c'a: Ya xpe ri c'ajol
ri xtic'ule'.‡ Can quixel c'a pe chuc'ulic.
Quec'ari' nubij ri ntajin nurek pe ruchi'.
7 Y yac'ari' tek ri lajuj k'opoji' ri', ri ye
oyobeyon riche (rixin) ri c'ajol ri xtic'ule',
chanin c'a xeyacatej y xquibanala' rucho-
jmil ri quilámpara.§
8 Yec'a ri wu'o' k'opoji' ri man c'o ta
quina'oj xquibij c'a chique ri wu'o' chic
k'opoji' ri can c'o wi quina'oj: Re kak'ak' xa
can xquechuptej ka ruma xa ma q'uiy ta
chic aceite c'o chupan. Tiya' c'a juba' kaceite
riyoj, xecha' c'a ri k'opoji' ri'.
9 Yec'a ri wu'o' chic k'opoji' ri can c'o
wi quina'oj, xquibij c'a: Ri utz chi niben
riyix wacami jix jilok'o' ri aceite quiq'ui
ri yec'ayin, ruma wi riyoj nikaya' ri ka-
ceite chiwe, ma xkojruben ta riyoj, y queri'
chuka' riyix, xecha'.
10 Y tek ri ye wu'o' k'opoji' ri' c'ari' ye be-
nak chulok'ic ri aceite, yac'ari' tek xoc'ulun
ri c'ajol ri xtic'ule'. Ri wu'o' k'opoji' ri
can yec'o wi apo chiri' coyoben ri c'ajol ri
xtic'ule', xe'oc c'a pa jay acuchi (achique)
niban wi ri c'ulanen. Y tek can ye oconek
chic c'a apo quinojel ri ye benak, xtz'apix c'a
ca ruchi' ri jay.*
11 Y c'ac'ari' tek xe'apon ri ye wu'o' chic
k'opoji' ri xebe ca chulok'ic ri aceite riche
(rixin) ri quilámpara, y riye' xech'o c'a apo
chare ri rajaf ri jun c'ulanen ri' y xquibila'
c'a: Tajaka' ri ruchi' jay chkawech,† xecha'.
12 Y riya' xubij c'a pe chique ri k'opoji' ri':
¿Yix achique c'a riyix? Riyin can kitzij ri nbij
chiwe chi ma wetaman ta iwech, xe'uche'ex
pe.‡
13 C'ac'ari' ri Jesús xubij chique ri rud-
iscípulos: Riyix can ma quixmestan ta, can
quiniwoyobej apo,§ ruma xa ma iwetaman
ta achique k'ij, y achique hora tek riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol xquipe chic jun
bey.

Ri c'ambel tzij chiquij oxi' mozos ri xjach ca puek chique ruma ri quipatrón

‡ **24:43** Mr. 13.33, 36. § **24:43** 1 Ts. 5.6. * **24:45** 1 Co. 4.2. † **24:45** He. 3.5. ‡ **24:47** Mt. 25.21, 23. § **24:51** Lc. 12.46. * **24:51** Mt. 25.30. * **25:1** Jn. 3.29. † **25:1** Ap. 19.7; 21.2, 9. ‡ **25:2** Mt. 7.24. § **25:3** Mt. 7.26. * **25:5** 1 Ts. 5.6. † **25:6** 1 Ts. 4.16. ‡ **25:6** 2 Ts. 1.10. § **25:7** Lc. 12.35. * **25:10** Lc. 13.25. † **25:11** Mt. 7.21. ‡ **25:12** Sal. 5.5. § **25:13** Mt. 24.36-42. * **25:14** Mt. 21.33; Mr. 13.34.

14 Rumac'ari' ri pa rajawaren ri caj
xtibanatej c'a achi'el ri xuben jun achi tek
xbe nej.* Riya' xerusiq'uij (xeroyoj) c'a
ri rumozos y xuya'† c'a ca ri rubeyomal
chique.

15 Chare c'a jun rumozo xuya' ca wu'o'
puek ri nibix talento chare, y chare jun chic
xuya' c'a ca ca'i', y chare ri jun chic xuya' c'a
ca xa jun. Riya' xuya' c'a ca chique chiqui-
jujunal xaxu (xaxe wi) ri puek ri yecowin
yesamej‡ riq'ui. Y ri achi ri' can xu (xe) wi
xuben ca queri', xbe c'a el c'anej.

16 Y ri mozo ri ya'on ca wu'o' talento§
chare riche (rixin) chi nisamej riq'ui, can
xuben na wi ri bin ca chare. Riya' can
xsamej wi c'a riq'ui ri wu'o' talento y
xuch'ec chic* c'a wu'o' riq'ui.

17 Y queri' chuka' xuben ri jun chic mozo
ri ya'on ca ca'i' talento chare, riya' can
xuch'ec chic c'a ca'i' talento riq'ui.

18 Yac'a ri jun chic mozo ri xa jun oc
talento ri ya'on ca chare ruma ri rupatrón,
xa xberuc'oto' c'a jun jul pan ulef y chiri'
xumuk† wi ca ri puek ri ya'on ca chare.

19 Y tek k'axnek chic c'a q'uiy k'ij, c'ac'ari'
xtzolin pe ri quipatrón ri mozos ri'. Y riya'
xuc'utuj c'a chique achique xquiben‡ riq'ui
ri puek ri xuya' ca chique tek xbe.

20 Tek xapon c'a ri mozo ri ya'on ca wu'o'
talento chare, can ma xu (xe) ta wi ri' ri
ruc'uan apo, xa can ruc'uan c'a apo wu'o'
chic talento y xubij c'a chare ri rupatrón:
Riyit wu'o' c'a talento ri xaya' ca chuwe.
Yac'are' c'o, y ya chuka' re' c'o wu'o' talento
ri xinch'ec riq'ui, xcha' ri mozo ri'.

21 Y ri patrón ri' xubij c'a chare: Sibilaj utz
ri xaben. Riyit can yit jun utzilaj numozo
ri can naben wi ri nibix chawe.§ Y ruma
c'a chi can utz xaben riq'ui ri juba' ri xinya'
ca chawe tek xibe, wacami c'a yatinya' pa
ruwi'* jun samaj nim. Catam pe c'a y catoc†
chupan ri quicoten ri c'o wuq'ui,‡ xuche'ex
ri mozo.

22 Tek xapon chuka' ri mozo ri ya'on ca
ca'i' talento chare, riya' xubij c'a chare ri ru-
patrón: Riyit ca'i' talento ri xaya' ca chuwe.
Yac'are' c'o, y ya chuka' re' c'o ca'i' talento
chic ri xinch'ec riq'ui, xcha' ri mozo ri'.

23 Y ri patrón ri' xubij c'a chare: Sibilaj utz
ri xaben. Riyit can yit jun utzilaj numozo
ri can naben wi ri nibix chawe. Y ruma
c'a chi can utz xaben riq'ui ri juba' ri xinya'
ca chawe tek xibe, wacami c'a yatinya' pa
ruwi' jun samaj nim. Catam pe c'a y catoc§
chupan ri quicoten ri c'o wuq'ui, xuche'ex
chuka' ri mozo ri'.

24 Yac'a tek xapon chuka' ri mozo ri xa
jun talento ri ya'on ca chare, riya' xubij c'a
chare ri rupatrón: Riyin can wetaman wi
c'a awech, y rumari' wetaman chi riyit yit
jun c'a'nlaj (c'a'elaj) achi. Xa can nawajo' wi
c'a yach'acon. Riyit nawajo' nac'ul ri ntel pe
chuwech ri tico'n ri xa ma yit ta riyit xatico
ka. Nawajo' nac'ol ruwech ri tico'n ri xa ma
yit ta riyit xajopin ka.

25 Y rumari' riyin xinpokonaj xisamej
riq'ui ri jun talento ri xaya' ca chuwe. Riyin
tek xinc'ul c'a el ri puek, xinc'ot jun jul pan
ulef y chiri' xinmuk wi ca. Y ya c'a arajil re'
nonjacha' ca chawe, xcha' ri mozo ri'.

26 Y ri rupatrón ri mozo ri' xubij c'a: Ma
utz ta ri xaben. Ruma yit jun itzel mozo y ma
naben ta ri nibix chawe. Ruma wi can awe-
taman chi riyin yin jun c'a'nlaj (c'a'elaj) achi
y chi riyin nwajo' nc'ul ri ntel pe chuwech ri
tico'n ri xa ma yin ta xitico ka y nwajo' nc'ol
ruwech ri tico'n ri xa ma yin ta xijopin ka,

27 ri más ta utz chi xaben, xaya' ta re nu-
rajil pa banco, y re xinoka wacami xinc'ul
ta c'a ri puek ri can wuche (wixin) wi riyin
y xinc'ul ta chuka' ri ral re nurajil.

28 Wacami tiwelesaj c'a ca ri talento chare
y tiya' chare ri numozo ri c'o ri lajuj talento
riq'ui.

29 Ruma ri can c'o q'uiy riq'ui, xtiya'ox
(xtya') c'a más chare y q'uiy c'a ri xtic'oje'
riq'ui. Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui hasta ri
juba' ri' xa xtelesex chare.*

30 Y ri mozo ri xa majun nic'atzin wi,
tiwelesaj el y jibe'ic'aka' ca chupan ri ni-
malaj k'eku'm, ri acuchi (achique) xtok' wi
y xtukach'ach'ej rey.†

Tek xtik'at tzij pa quiwi' ri winek

31 Y tek ri C'ajolaxel ri xalex chicojol xtipe
chic,‡ can riq'ui chic c'a ruk'ij ruc'ojlen; y
chuka' can quinojel ri lok'olaj tak ángeles§
xquepe riq'ui. Y yac'ari' tek xtitz'uye' pa
ruch'acat ri can c'o chuka' rejkalen y xtuk'et
c'a tzij.*

32 Can xquemol wi c'a pe chuwech quino-
jel ri winek riche (rixin) re ruwach'ulef.
Y Riya' can xquerujech c'a, achi'el nuben
jun aj yuk' tek juc'an yeruya'† wi ri tak
carne'l, y juc'an chic yeruya' wi ri tak
q'uisic' (cabras).‡

33 Ri winek c'a ri achi'el tak carne'l,
ruma ch'ajch'oj chic quic'aslen, xqueruya'
c'a pa rajquik'a'. Yac'a ri winek ri achi'el

† **25:14** Lc. 19.12-27. ‡ **25:15** Ro. 12.6-8; 1 Co. 12.7; Ef. 4.11. § **25:16** 1 P. 4.10. * **25:16** Pr. 3.14. † **25:18** Pr. 26.15. ‡ **25:19** 2 Co. 5.10. § **25:21** 2 Ti. 4.7, 8. * **25:21** Mt. 24.47; Lc. 12.44. † **25:21** Mt. 25.34; He. 12.2. ‡ **25:21** Ap. 3.21; 21.7. § **25:23** Sal. 16.11; Sof. 3.17. * **25:29** Lc. 8.18. † **25:30** Mt. 8.12. ‡ **25:31** Hch. 1.11. § **25:31** Zac. 14.5. * **25:31** Sal. 96.13; Ro. 14.10; 2 Co. 5.10. † **25:32** Mt. 13.49. ‡ **25:32** Ez. 20.38. § **25:33** Zac. 10.3.

tak q'uisic' (cabras),§ ruma ma utz ta ri
quic'aslen, xqueruya' pa rajxocon.
34 Y yac'ari' tek ri Rey xtubij chique ri
yec'o pa rajquik'a': Quixam pe riyix ri
ic'ulun chic ri rutzil ri Nata' Dios. Quixc'oje'
c'a pa rajawaren* ri Dios, ri can iwuche
(iwixin) wi riyix tek xuchojmirisaj.† Y ri'
ruchojmirisan chic tek c'a ma jane c'o ta re
ruwach'ulef.
35 Ruma tek riyin xiwayjan,‡ riyix xiya' c'a
nuway. Tek riyin xchaki'j c'a nuchi', riyix
xiya' nuya'§ riche (rixin) chi xinkum. Tek
Riyin xinapon pan itinamit, riyix xinic'ul pa
tak iwachoch.*
36 Tek xitz'et chi can ti lawalo' chic ri
nutziak chuwij, riyix xiya' nutziak. Tek
riyin xiyawej, xixapon chinutz'etic. Tek
riyin xitz'ape' pa cárcel,† xixapon chuka'
chinutz'etic, xticha' ri Rey.
37 Yac'ari' tek ri winek choj quic'aslen
xtiquibij c'a: Ajaf, ¿ajan (jampe') c'a ri' tek
riyit c'o wayjal chawe y riyoj xkaya' away?
¿Ajan (jampe') c'a ri' tek riyoj xkaya' aya'
riche (rixin) chi xakum tek xchaki'j achi'?
38 ¿Y ajan (jampe') c'a ri' tek xatapon pa
katinamit y xatkac'ul pa tak kachoch? ¿Ajan
(jampe') c'a ri' tek riyoj xkaya' atziak ruma
xa can ti lawalo' chic atziak?
39 ¿Ajan (jampe') c'a ri' tek xojapon
chatz'etic ruma yit yawa'? ¿Y ajan (jampe')
c'a chuka' ri' tek xojapon chatz'etic ruma
yitc'o pa cárcel? xquecha' riye'.
40 Y ri Rey xtubij c'a: Can kitzij wi c'a ri
nbij chiwe chi ronojel ri utzil ri xiben‡ chare
jun wach'alal ri majun oc ruk'ij, ntel chi tzij
chi can chuwe c'a riyin§ xiben wi ri utzil ri',
xticha' ri Rey.
41 Y yac'a chuka' ri' tek ri Rey xtubij
chique ri yec'o pa rajxocon: Riyix ri xa
can c'o chic chi nika ri ruc'ayewal pan
iwi', quixel c'a el chinuwech.* Wacami xa
xquixbe pa k'ak'† ri majun bey xtichuptej ta
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, ri xa riche
(rixin) wi ri itzel winek y quiche (quixin) ri
ye ru'ángeles‡ tek banon.
42 Ruma riyin can xiwayjan c'a y riyix ma
xiya' ta nuway. Sibilaj c'a xchaki'j nuchi' y
riyix xa ma xiya' ta juba' nuya' riche (rixin)
chi xinkum.
43 Y tek riyin xinapon pan itinamit, riyix
ma xinic'ul ta pa tak iwachoch. Tek
lawalo' chic nutziak chuwij, riyix ma xiya'
ta nutziak. Tek xiyawej, riyix ma xixapon
ta chinutz'etic. Y tek xic'oje' pa cárcel, ma
xixapon ta chuka' chinutz'etic, xticha' ri Rey
chique.
44 Y yac'ari' tek riye' chuka' xtiquibij:
Ajaf, riyoj majun bey xatkatz'et ta chi natij
ta wayjal, nichaki'j ta achi', chuka' majun
bey xatkatz'et ta pa katinamit chi nic'atzin
aposada, o chi man ta jun atziak, yit yawa'
ta, yitc'o ta pa cárcel. Riyoj majun bey
xatkatz'et ta chi que ta ri' ac'ulwachin, ru-
mari' can majun wi c'a utzil xkaben chawe,
xquecha'.
45 Y yac'ari' tek ri Rey xtubij chique: Can
kitzij wi c'a ri nbij chiwe chi ruma majun
utzil xiben chique re tak wach'alal ri majun
oc quik'ij, ntel chi tzij chi xa can majun c'a
chuka' utzil xiben ta chuwe riyin.§
46 Y ri winek ri ma xebano ta ri utzil ri',
can xquebe wi c'a pa tijoj pokonal* riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y ri chojmilaj tak
winek xtiquil c'a jun c'aslen† riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. Quec'ari' ri ch'abel ri
xubij ri Jesús.

26

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' xquich'ob yan apo chi niquicamisaj ri Jesús

1 Tek ri Jesús rubin chic c'a ka ronojel ri',
Riya' xch'o c'a quiq'ui ri rudiscípulos y xubij
c'a:
2 Riyix can iwetaman wi chi pa ca'i' k'ij
nichapatej ri nimak'ij pascua.* Chupan
c'a ri nimak'ij ri' tek riyin ri C'ajolaxel ri
xinalex chicojol can xquijach wi el riche
(rixin) chi yibajix chuwech cruz riche
(rixin) chi xquicamisex, xcha' chique.
3 Y can ya c'a chuka' hora ri' tek ri prin-
cipali' tak sacerdotes,† ri aj tz'iba' y chuka'
ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol
ri winek, can quimolon c'a qui'‡ chuwara-
choch ri nimalaj sacerdote ri Caifás rubi'.
4 Riye' xquiya' c'a chiquiwech achique chi
k'oloj ri xtiquicusaj riche (rixin) chi nika ri
Jesús pa quik'a', y c'ac'ari' niquicamisaj.
5 Y chuka' can xquibij c'a: Ma tikachop ta
chupan re nimak'ij re', riche (rixin) chi ma
yeyacatej ta pe ri winek chikij.

Tek jun ixok xuk'ej jun ak'om ri jubul ruxla' pa rujolon (ruwi') ri Jesús

6 Y ri Jesús c'o c'a ri pa tinamit Betania,§
chiri' pa rachoch ri Simón* ri xc'achojsex
chare ri itzel yabil ri lepra rubi'.
7 Y yac'ari' tek xoc apo jun ixok riq'ui ri
Jesús, ruc'uan apo jun c'ojlibel (frasco) ri

* **25:34** Mt. 3.2. † **25:34** Ro. 8.17; 1 Co. 2.9. ‡ **25:35** Ez. 18.7; Stg. 2.15, 16. § **25:35** Is. 58.7; He. 13.2. * **25:35** 2 Ti. 1.16; 3 Jn. 5. † **25:36** 2 Ti. 1.16. ‡ **25:40** Pr. 19.17; He. 6.10. § **25:40** Pr. 14.31. * **25:41** Sal. 6.8. † **25:41** Mt. 13.40. ‡ **25:41** 2 P. 2.4; Jud. 6. § **25:45** Pr. 14.31; 17.5; Hch. 9.5. * **25:46** Ap. 20.10, 15. † **25:46** Dn. 12.2; Jn. 5.29; Ro. 2.7. * **26:2** Mr. 14.1; Lc. 22.1; Jn. 13.1. † **26:3** Jn. 11.47. ‡ **26:3** Sal. 2.2; Hch. 4.26. § **26:6** Mt. 21.17; Jn. 11.1, 2. * **26:6** Mr. 14.3.

banon riq'ui jun abej alabastro rubi', y c'o
el jun ak'om ri jubul ruxla' chupan; ak'om
ri sibilaj jotol rajel. Y yari' ri xberuk'eja' pa
rujolon (ruwi') ri Jesús, tek tz'uyul apo chiri'
pa mesa, niwa' pa rachoch ri Simón.
8 Tek ri discípulos xquitz'et ri xuben ri
ixok riq'ui ri ak'om ri jubul ruxla' chi xuk'ej
pa rujolon (ruwi') ri Jesús, xpe coyowal y
xquibila' c'a:† ¿Achique c'a ruma tek la ixok
la' chi chak queri' xutix la ak'om la'?
9 Ruma la ak'om la' jotol rajel,‡ y rumari'
xa más ta utz chi xc'ayix, y ri rajel xa xya'ox
(xya') ta chique ri pobres, xecha'.
10 Ri Jesús chanin xk'ax chuwech ri
niquibila' ri rudiscípulos, rumari' Riya' xubij
c'a chique: ¿Achique c'a ruma tek riyix ma
yixtane' ta ka chi tzij chrij re ixok re'? Xa
tiya' ca, ma tinek ta. Riya' can jun utzilaj
samaj c'a ri xuben wuq'ui.
11 Ri pobres§ xa can yec'o wi iwuq'ui,
y xabachique k'ij utz niben utzil chique.
Yac'a riyin ma ronojel ta tiempo xquic'oje'
iwuq'ui.*
12 Ruma tek re ixok re' xuk'ej chuwij re
jun ak'om jubul ruxla', riya' xa can xuben
yan apo nuchojmil riche (rixin) chi xquibe-
muk ca.†
13 Y kitzij nbij chiwe, chi xabacuchi
(xabachique) c'a ri xtitzijox wi ri lok'olaj
ch'abel ri niya'o colotajic,‡ chiri' chuka'
xtitzijox wi re xuben re jun ixok re'. Can
pa ronojel c'a ruwach'ulef xtitzijox wi, chi
natabel riche (rixin) riya', xcha' ri Jesús.

Tek ri Judas xutzuj (xusuj) ri' riche (rixin) chi nujech ri Jesús

14 Y jun c'a chique ri ye cablajuj rud-
iscípulos ri Jesús, ri Judas Iscariote rubi',§
xapon c'a quiq'ui ri principali' tak sacer-
dotes.*
15 Riya' xberubij c'a chique: ¿Achique niya'
chuwe riyix, wi riyin njech ri Jesús pan
ik'a'? xcha' chique. Y ri principali' tak sac-
erdotes xquibij chi niquiya'† juwinek lajuj
sakapuek chare.
16 Y yac'ari' tek ri Judas Iscariote xuchop
ruch'obic chi achique ta rubanic nuben chi
xtujech ri Jesús pa quik'a' ri achi'a' ri'.

Tek ri Jesús xutiquiriba' ca rubanic ri lok'olaj wa'in, riche (rixin) ninatabex ri rucamic

17 Y chupan c'a ri nabey k'ij chare ri ni-
mak'ij, tek ri israelitas niquitij ri caxlan wey
ri majun ch'om (levadura) riq'ui, yac'ari'
tek ri discípulos xejel apo riq'ui ri Jesús, y
xquic'utuj c'a chare: ¿Acuchi (achique) c'a
nawajo' naben wi ri wa'in chupan re jun
pascua re',‡ riche (rixin) chi nbekabana' c'a
ruchojmil ronojel ri nic'atzin? xecha'.
18 Y yec'o c'a chique ri discípulos ri xetak
el ruma ri Jesús c'a pa tinamit Jerusalem,§
pa rachoch jun achi, y xbix el chique chi tek
xque'apon, tiquibij c'a chare: Ri Katijonel
rubin c'a pe: Ri nutiempo xa nakaj chic
c'a c'o wi pe. Ya c'a ri pan awachoch riyit
nwajo' nben wi ri wa'in riche (rixin) re pas-
cua re', ye wachibilan ri nudiscípulos, quix-
cha' chare, xcha' ri Jesús chique ri discípulos
ri'.
19 Y ri discípulos can xquiben wi c'a achi'el
ri bin el chique ruma ri Jesús. Riye' can
xquiben wi c'a ruchojmil ronojel ri nic'atzin
chare ri wa'in chupan ri pascua ri'.
20 Yac'a tek xoc pe ri ak'a' chupan ri k'ij
ri', ri Jesús y ri ye cablajuj rudiscípulos* xe-
betz'uye' c'a pa mesa riche (rixin) ri wa'in.
21 Y tek yetajin chic c'a chi wa'in, ri Jesús
xubij c'a: Kas kitzij c'a nbij chiwe, chi jun
chiwe riyix ri xquijacho† el pa quik'a' ri
winek, xcha' chique.
22 Yac'ari' tek ri discípulos xpe nimalaj bis
pa cánima tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús
chique. Y c'ac'ari' chiquijujunal xech'o apo
chare y xquic'utula' c'a: Ajaf, ¿la ma yin ta
cami riyin ri xquibano queri'? xecha' c'a
chiquijujunal.
23 Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chique ri
rudiscípulos: Ri jun c'a ri xtuya' pe ri ruk'a'
riche (rixin) chi xtumu' pe ri caxlan wey‡
wuq'ui§ pa lek, yac'ari' ri xtijacho* el wuche
(wixin) pa quik'a' ri winek.
24 Tiwac'axaj c'a chuka' ri xtinbij chiwe,
chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can
xquicamisex na wi,† achi'el ri tz'ibatal ca.‡
Pero juyi' c'a ruwech ri xquijacho el riyin
ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol. Ri achi ri
xquijacho el utz ta chi man ta xalex, xcha'
ri Jesús.
25 Y yac'ari' tek ri Judas, ri xtijacho§ riche
(rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek, xubij
apo: Riyit Nutijonel, ¿la yin cami riyin ri
xquijacho el awuche (awixin)? xcha'. Y
ri Jesús xubij: Ja' (je), queri', can achi'el ri
xabij, xcha' ri Jesús.
26 Y tek c'a yetajin na c'a chi wa'in, ri
Jesús xuc'om c'a apo jun caxlan wey y tek
ruc'utun chic ri rubendición* ri Dios pa
ruwi', xuwech'ela' ri caxlan wey ri'† y xuya'

† **26:8** Jn. 12.4. ‡ **26:9** Mr. 14.5; Jn. 12.5. § **26:11** Dt. 15.11; Pr. 22.2. * **26:11** Mr. 14.7; Jn. 8.21; 12.8; 13.33; 16.5, 28; 17.11. † **26:12** Jn. 19.40. ‡ **26:13** Mr. 13.10; Col. 1.6, 23; Lc. 24.47; Ro. 1.8; 1 Ti. 2.6. § **26:14** Mt. 10.4; Lc. 22.3; Jn. 13.2. * **26:14** Mr. 14.10. † **26:15** Zac. 11.12, 13; Mt. 27.3. ‡ **26:17** Lv. 23.5, 6. § **26:18** Mr. 14.13. * **26:20** Mr. 14.17, 18; Lc. 22.14. † **26:21** Jn. 13.21. ‡ **26:23** Sal. 41.9. § **26:23** Jn. 13.18. * **26:23** Lc. 22.21. † **26:24** Gn. 3.15; Is. 53.7. ‡ **26:24** Dn. 9.26; Hch. 26.22, 23; 1 Co. 15.3. § **26:25** Jn. 13.26. * **26:26** Mr. 6.41. † **26:26** 1 Co. 10.16; 11.23.

chique ri rudiscípulos, y xubij c'a chique:
Tic'ama' y titija' re caxlan wey re'. Ruma
yac'are' ri nuch'acul.
27 Y ri Jesús xuc'om c'a chuka' apo ri vaso
ri c'o ruya'al uva chupan; y tek rumatioxin
chic chare ri Dios, xuya' c'a chique ri rudiscípulos. Y xubij c'a chique: Tikumu' c'a
chi'iwonojel ri ruya'al uva ri c'o chupan re
vaso re'.
28 Ruma yac'are' ri nuquiq'uel‡ ri xtibiyin
tek xquicamisex. Riq'ui c'a ri xtibiyin ri
nuquiq'uel, can yac'ari' tek xtic'achoj ri
c'ac'ac'§ trato ri rajowan pe ri Dios chi
nuben quiq'ui ri winek, riche (rixin) chi ye
q'uiy winek c'a ri nicuyutej ri quimac.*
29 Can nbij c'a chiwe chi yac'are' ri
ruq'uisbel mul ri xinkum el re ruya'al uva.
Y tek xtinkum chic jun bey, c'a chupan
chic ri rajawaren ri Nata'. Xtinkum riyin
y riyix chuka' xtikum ri ruya'al uva ri'. Y ri
xtikakum c'a chiri',† jun c'ac'ac' ruya'al uva,
xcha' ri Jesús chique.

Riyit xa xtabij chi ma awetaman ta nuwech, xcha' ri Jesús chare ri Pedro

30 Y tek quibixan chic c'a ri bix riche
(rixin) ri pascua, ri Jesús y ri rudiscípulos
xe'el el chiri' pa jay y xebe ri pa juyu' ri
Olivos rubi'.‡
31 Y tek ye benak c'a, ri Jesús xubij chique
ri rudiscípulos: Chi'iwonojel riyix xtitaluj el
iwi' y xquiniya' c'a ca nuyon§ chupan re
ak'a' re', tek xa xtitz'et chi riyin yijach el pa
quik'a' ri winek. Ruma ri Dios can nubij wi
c'a chupan ri tz'ibatal ca: Tek riyin xtinya'
k'ij chi nicamisex ri aj yuk',* ri rucarne'l xa
xtiquitaluj el qui'. Queri' ri tz'ibatal ca.
32 Yin c'a riyin ri Aj Yuk', pero man c'a
xquicom ta el jurayil, xa xquic'astej chic pe.
Y riyin xquixinwoyobej chila' pa Galilea,†
xcha' ri Jesús.
33 Y ri Pedro can yac'ari' tek xubij
apo chare‡ ri Jesús: Astape' can quinojel
xcatquiya' ca ayon, yac'a riyin ma xcatinya'
ta ca, xcha'.
34 Yac'a ri Jesús xubij c'a chare ri Pedro:
Riyin can kitzij c'a nbij chawe, chi wacami
chupan re ak'a' re', c'a ma jane tisiq'uin ta pe
ri ec', tek riyit oxi' yan chic mul abin chique
ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta
nuwech,§ xcha' ri Jesús.
35 Y ri Pedro xubij chic c'a chare: Wi can
rajawaxic chi yicom* junan awuq'ui riyit,
can quec'ari' ri', pero can ma xtinbij ta chi
ma wetaman ta awech, xcha' ri Pedro. Y
quinojel c'a ri discípulos can queri' chuka'
xquibij.

Tek ri Jesús xuben orar pa Getsemaní

36 Y yac'ari' tek ri Jesús ye rachibilan ri
rudiscípulos† xe'apon c'a chiri' chupan ri
lugar ri Getsemaní rubi'. Xpe ri Jesús xubij
c'a chique ri rudiscípulos: Riyix quixtz'uye'
na c'a ca juba' wawe', riyin xa yibe na apo
juba' quere' nbenbana' orar, xcha' chique.
37 Riya' xa quiyon c'a ri Pedro y ri ye ca'i'
ruc'ajol ri achi Zebedeo‡ rubi' ri xeruc'uaj
el. Yac'ari' tek Riya' can xuna' yan k'axon
ruma ri xtiberuc'ulwachij. Can jun nimalaj
bis c'a ri xpe pa ránima.
38 Y yac'ari' tek Riya' xubij chique ri
ye oxi' rudiscípulos: Sibilaj nim ri bis c'o
pa wánima,§ ya yirucamisaj nna' riyin.
Quixc'oje' c'a ca juba' wawe', quixc'ase' y ma
quixwer ta ka, xcha' chique.
39 Riya' xbiyin chic c'a apo juba' y c'ac'ari'
xxuque' ka. Xujupuba' c'a ka ri rupalej c'a
pan ulef, y xuben c'a orar.* Y quec'are'
ri ch'abel ri xerubij: Nata' Dios,† xa ta c'o
modo, tabana'‡ c'a chi man ta nk'axaj re
jun tijoj pokonal§ re', pero ma taben ta c'a
achi'el ri nuraybel riyin.* Tabana' ri aray-
bel† riyit, xcha'.
40 Y tek Riya' xbeyacatej pe chare ri
oración, xpe c'a quiq'ui ri ye oxi' rudiscípulos, yac'a tek xoka quiq'ui, xa ye
warnek. Xpe Riya' xubij c'a chare ri Pedro:
¿Can ma juba' c'a xacowin ta xac'ase' jun ti
hora wuq'ui?
41 Man c'a quixwer ta ka, xa tibana' orar‡
y tic'utuj chare ri Dios riche (rixin) chi ma
yixtzak ta pa mac§ tek yixtojtobex. Can
wetaman wi chi ri iwánima can nrajo' wi
nuben ri nrajo' ri Dios. Xa yac'a ri ich'acul
xa majun ruchuk'a',* xcha' chique.
42 Y ri Jesús xbe chic c'a apo chubanic orar
pa rucamul y nubij c'a: Nata' Dios, wi can c'o
c'a chi nk'axaj na ri tijoj pokonal, riyin can
nwajo' c'a nben ri araybel riyit. Quec'ari' ri
xubij pa ru'oración.
43 Y tek Riya' xpe chic c'a jun bey quiq'ui
ri ye oxi' rudiscípulos, xa ye warnek chic c'a
jun bey xeril, ruma ri discípulos ri' sibilaj
al rubanon ri runak' tak quiwech ruma ri
quiwaran.
44 Ri Jesús xeruya' chic c'a ca jun bey y xbe
chic chubanic orar pa rox mul. Riya' xerubij
chic c'a ri achi'el ri ch'abel ri xerubij chupan
ri oración ri xa c'a juba' tuben ka.

‡ **26:28** Ex. 24.8; Lv. 17.11. § **26:28** Jer. 31.31. * **26:28** Ro. 5.15; He. 9.22. † **26:29** Hch. 10.41. ‡ **26:30** Mr. 14.26. § **26:31** Jn. 16.32. * **26:31** Zac. 13.7. † **26:32** Mt. 28.7; Mr. 16.7. ‡ **26:33** Lc. 22.31-34. § **26:34** Lc. 22.34; Jn. 13.38. * **26:35** Jn. 13.37. † **26:36** Jn. 18.1. ‡ **26:37** Mt. 4.21. § **26:38** Jn. 12.27. * **26:39** He. 5.7. † **26:39** Jn. 12.27. ‡ **26:39** 2 S. 15.26. § **26:39** Mt. 20.22; Jn. 18.11. * **26:39** Jn. 5.30; 6.38. † **26:39** Mr. 14.36; Lc. 22.42; Fil. 2.8. ‡ **26:41** Mr. 13.33. § **26:41** Lc. 22.40. * **26:41** Mr. 14.38.

45 Yac'ari' tek ri Jesús xpe c'a quiq'ui ri
ye oxi' rudiscípulos, y xubij c'a chique: ¿Can
c'a yixwer na? Wacami can quixwer c'a
y quixuxlan. Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex
chicojol can ya wi c'a re' xoka ri hora, chi
xquijach c'a el pa quik'a' ri aj maqui'.
46 Chanin, quixyacatej. Yala' petenak ri
xquijacho el pa quik'a' ri aj maqui', xcha' ri
Jesús.

Tek xchapatej ri Jesús

47 Y ri Jesús can c'a nich'o na c'a quiq'ui
ri rudiscípulos, tek yari' xoka ri Judas† ri jun
chique ri cablajuj rudiscípulos, y ye ruc'uan
c'a apo ye q'uiy winek‡ ri ye quic'ualon che'
y espada. Quinojel ri' ye takon c'a el cuma ri
principali' tak sacerdotes y cuma chuka' ri
rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij§ chiquicojol
ri winek.
48 Ri Judas ri nijacho el ri Jesús can ru-
bin c'a pe chique ri ye petenak riq'ui, chi
achique rubanic xtuben riche (rixin) chi
xtuc'ut ri Jesús chiquiwech. Riya' can rubin
c'a pe chique: Ya c'a ri xquijel apo riq'ui
y xtintz'umaj (xtintz'ubaj) ruchi', yari' ri
Jesús, y tichapa' c'a.
49 Y ri Judas can yac'ari' tek xjel apo riq'ui
ri Jesús y xubij: Xoc ak'a' Nutijonel, xcha'
chare. Y xutz'umaj (xutz'ubaj)* c'a ruchi' ri
Jesús.
50 Xpe ri Jesús xubij c'a chare: Judas,†
¿Achique c'a ri nawajo'? xcha' chare. Y can
yac'ari' tek ri winek ri ye benak riq'ui ri
Judas xejel apo riq'ui ri Jesús y xquichop c'a.
51 Y jun c'a chique ri yec'o riq'ui ri Jesús,
can yac'ari' chanin xbe ri ruk'a', xrelesaj ri
ru'espada y xusoc ri jun rumozo ri nimalaj
sacerdote. Can xuchoy c'a ri ruxquin.‡
52 Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chare ri
xbano queri': Tayaca' la awespada pa
ruc'ojlibel. Ruma achique yecamisan chi es-
pada,§ can chi espada c'a chuka' yecamisex
wi.
53 ¿La ma awetaman ta c'a chi riyin yi-
cowin nc'utuj chare ri Nata' chi yerutek ta
pe más ye setenta y dos mil* ángeles chin-
uto'ic?
54 Pero can nic'atzin chi nibanatej na ri
ye tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios,†
rumari' tek ma rajawaxic ta c'a chi yepe ri
ángeles chinuto'ic, xcha' ri Jesús.
55 Y chupan c'a chuka' ri hora ri' ri Jesús
xubij chique ri winek: ¿Achique c'a xich'ob
riyix? ¿Xich'ob chi yix petenak chuchapic
jun alek'om y rumari' ic'amom pe che' y
espada? Can k'ij k'ij c'a ri xitz'uye' iwuq'ui
chiri' pa rachoch ri Dios, tek xinc'ut ri
ruch'abel chiwech y majun bey xinichop ta.
56 Ronojel c'a re nibanatej wacami, xa can
riche (rixin) chi can nibanatej wi ri tz'ibatal
ca chupan ri ruch'abel ri Dios cuma ri pro-
fetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ojer ca. Y
can yac'ari' tek ri ye rudiscípulos ri Jesús,‡
xquiya' ca ruyon y xe'anmej el.

*Tek ri Jesús xuc'uex chiquiwech ri achi'a'
ri pa moc (comon) yek'ato tzij*

57 Ri xebechapo pe riche (rixin) ri Jesús
chiri' pa Getsemaní, xquic'uaj c'a riq'ui
ri Caifás§ ri nimalaj sacerdote, ri acuchi
(achique) quimolon wi ca qui' ri aj tz'iba' y
ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij.
58 Y ri Pedro c'anej c'a c'o wi ca,* ye
rutzekelben el, y xoc chuka' apo ri chiri'
chuwarachoch ri nimalaj sacerdote. Tek
riya' c'o chic c'a chiri', xtz'uye' c'a ka
chiquicojol ri ye aj ch'ame'y ri yec'o apo
chiri', riche (rixin) chi nutz'et na achique ri
xtuc'ulwachij ri Jesús.
59 Y ri principali' tak sacerdotes, ri rijita'k
tak achi'a' ri c'o quik'ij, y quinojel c'a ri
achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij,
niquicanola' c'a k'aban tak tzij chrij ri Jesús,
riche (rixin) chi niquitek pa camic.
60 Y astape' can ye q'uiy c'a ri xe'apon
ri xquitz'uc tzij† chrij ri Jesús, pero xa ma
junan ta ri xquibij. Pa ruq'uisbel xe'apon ye
ca'i'‡ ri junan wi ri xquibij,§ xa yac'a ri ma
kitzij ta chuka' ri xquibij.
61 Ri ye ca'i' ri' xquibij c'a: Re achi re'
rubin: Riyin yicowin nwulaj ri rachoch ri
Dios y pan oxi' k'ij npaba' chic jun bey.*
Queri' rubin, xecha' ri ye ca'i' ri'.
62 Y ri Caifás, ri nimalaj sacerdote,
xbepa'e' c'a pe y xubij chare ri Jesús: ¿Kitzij
cami ri xquibij ka chawij re ye ca'i' re'?
¿Achique c'a nabij riyit chi natobej awi'?
xcha'.
63 Yac'a ri Jesús ma xch'o ta,† y yac'ari'
tek ri nimalaj sacerdote xubij chare: Can
chuwech c'a ri c'aslic Dios tabij c'a chake wi
yit c'a riyit ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios.
64 Y ri Jesús xubij c'a chare: Kitzij ri xabij,
y chuka' can nbij wi c'a chiwe chi can xu (xe
wi) xtink'axaj re jun tijoj pokonal re', can
yac'ari' tek xquinitz'et‡ riyin ri C'ajolaxel ri
xinalex chicojol, yin tz'uyul pa rajquik'a'§ ri
Dios ri nicowin nuben ronojel. Y xquinitz'et
tek yipe* pa sutz' ri chila' chicaj,† xcha' ri
Jesús.

† **26:47** Jn. 18.3; Hch. 1.16. ‡ **26:47** Lc. 22.47. § **26:47** Mr. 14.43. * **26:49** 2 S. 20.9. † **26:50** Sal. 41.9; 55.13. ‡ **26:51** Jn. 18.10. § **26:52** Gn. 9.6; Ap. 13.10. * **26:53** Sal. 91.11. † **26:54** Is. 53.7; Dn. 9.26. ‡ **26:56** Mr. 14.50. § **26:57** Mr. 14.53; Lc. 22.54. * **26:58** Jn. 18.15, 16. † **26:60** Sal. 27.12. ‡ **26:60** 1 R. 21.10. § **26:60** Dt. 19.15. * **26:61** Mt. 27.40; Jn. 2.19. † **26:63** Is. 53.7; Mt. 27.12. ‡ **26:64** Jn. 1.51. § **26:64** Sal. 110.1; Mr. 14.62; Hch. 7.55, 56. * **26:64** Mt. 24.30; Ap. 1.7. † **26:64** 1 Ts. 4.16. ‡ **26:65** 2 R. 18.37; 19.1.

65 Yac'ari' tek ri Caifás ri nimalaj sacerdote xuretz (xutzer) ka ri rutziak‡ chrij
ruma itzel xrac'axaj y xubij c'a: Ma ra-
jawaxic ta c'a chi noka chic jun ri norubij
chake chi re achi re' can aj mac wi. Riyix,
xa c'ari' niwac'axaj ka chi'iwonojel ri xubij
chi ya Riya' ri Cristo. Can itzel c'a xuben
chuwech ri Dios.
66 ¿Y achique c'a nibij riyix wacami chi
nikaben chare? xcha'. Y ri nic'aj chic ri
quimolon qui' chiri' xquibij c'a: Ruc'amon
c'a chi nicamisex,§ xecha'.
67 Y xquichubala' c'a* rupalej ri Jesús,†
y xquibuc'la' chi k'a'‡ y yec'o chuka'
xquipak'ila' rupalej chi k'a'.
68 Chuka' xquibila' chare ri Jesús tek
quitz'apin ruwech:§ Riyit ri Cristo, tabij
na c'a chake achique ri yech'ayo awuche
(awixin), xecha' chare.

Tek ri Pedro xubij chi ma retaman ta ruwech ri Jesús

69 Yac'a tek ntajin ronojel ri', ri Pedro*
tz'uyul c'a ri chuwajay.† Y yac'ari' tek c'o
jun ixok raj ic' ri nimalaj sacerdote ri xjel
apo riq'ui y xubij c'a chare: Riyit chuka' yit
rachibil‡ ri Jesús ri aj Galilea, xcha' chare.
70 Yac'a riya' xa xrewaj chiquiwech quino-
jel, ruma xubij: Ma wetaman ta achique ri
nabij chuwe, xcha' chare ri aj ic'.
71 Y tek riya' ntel c'a el ri pa puerta, c'o
chic c'a jun ixok aj ic' ri xtz'eto riche (rixin)
y xubij c'a chique ri yec'o apo chiri': Re jun
achi re' can rachibil chuka' ri Jesús ri nipe
pa tinamit Nazaret, xcha' chique.
72 Yac'a ri Pedro xa xrewaj chic c'a jun
bey. Riya' xubij: Chuwech ri Dios nbij wi chi
riyin ma wetaman ta ruwech ri jun achi ri',
xcha'.
73 Xa c'a juba' chic ri', tek ye chic c'a ri
quimolon qui' chiri' ri xejel apo riq'ui ri
Pedro y xquibij c'a chare: Can kitzij na wi
chi riyit can yit jun chique ri yec'o riq'ui ri
Jesús. Can k'alaj rubanic ri yach'o, ruma ri
aj Galilea§ queri' yech'o, xecha' chare.
74 Yac'a ri Pedro xubij c'a: Riyin ma we-
taman ta ruwech ri achi ri'. Can chuwech
Dios nbij chiwe chi ma wetaman ta ruwech.
Y wi ma kitzij ta ri nbij, tika c'a ruc'ayewal
pa nuwi', xcha'. Y yac'ari' tek xbesiq'uin pe
ri ec'.
75 Y ri Pedro can yac'ari' tek xenatej chare
ri ch'abel ri bin ca chare ruma ri Jesús, chi
c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec' tek riyit oxi'
yan chic mul abin chique ri yec'utun chawe,
chi ma awetaman ta nuwech. Y riya' xel c'a
el y xuchop jun nimalaj ok'ej.*

27

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Pilato

1 Y tek xseker pe, quinojel c'a ri principali'
tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o
quik'ij chiri' chiquicojol ri winek, xquimol
qui'* riche (rixin) chi niquich'ob achique
niquiben riche (rixin) chi niquitek ri Jesús
pa camic.
2 Ri Jesús can ximon wi el tek xquic'uaj
y xbequijacha'† pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri
Poncio Pilato‡ rubi'.

Tek ri Judas xberutzolij ca ri puek y xujitz'aj ri'

3 Yac'a ri Judas§ ri xjacho riche (rixin)*
ri Jesús pa quik'a' ri winek, tek xutz'et chi
ri Jesús xa nitak pa camic, yac'ari' tek riya'
xpe k'axon† pa ránima y xberutzolij ca ri
juwinek lajuj sakapuek‡ chique ri princi-
pali' tak sacerdotes y chique ri rijita'k tak
achi'a' ri c'o quik'ij.
4 Ri Judas xubij c'a chique ri achi'a' ri':
Riyin can ximacun wi ruma xinjech ri
Jesús pan ik'a', ruma Riya' can majun mac
rubanon riche (rixin) chi nicamisex, xcha'
chique. Yac'a ri principali' tak sacerdotes y
ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, xa xquibij
c'a pe chare ri Judas: Riyoj majun kacuenta
chare ri'. Ri' chawech riyit c'o wi, xecha'
chare.
5 Xpe c'a ri Judas xurokij ca ri sakapuek
chiri' pa rachoch ri Dios. C'ac'ari' xel el, y
xberujitz'aj§ c'a ri'.
6 Y ri principali' tak sacerdotes xquic'ol
c'a ri sakapuek ri' y xquibij c'a: Re puek re'
ma utz ta c'a chi nikaxol ka riq'ui ri ofrenda
wawe' pa rachoch ri Dios, ruma re puek re'
xa rajel quic'.
7 Yac'a tek quiya'on chic c'a chiquiwech
ri achique niquiben riq'ui ri puek ri', riye'
xquilok' c'a ri rulef jun aj banoy bojo'y. Ri
ulef ri' can xtic'atzin c'a riche (rixin) chi
chiri' yemuk wi ri winek ri ma ye aj chiri' ta.
8 Y rumari' tek ri jun ulef ri' can c'a nibix
na c'a Ulef riche (rixin) Quic'* chare. Can
man c'a jalatajnek ta ri rubi'.
9 Riq'ui c'a ri' can xbanatej wi ri rubin ca ri
profeta Jeremías ri xk'alajsan ri ruch'abel ri
Dios ojer ca. Riya' can rubin wi c'a ca: Ri ye
riy rumam ca ri achi ri Israel rubi', xquic'om
c'a el ri juwinek lajuj sakapuek,† puek ri

§ **26:66** Lv. 24.16; Jn. 19.7. * **26:67** Mt. 27.30; Lc. 18.32. † **26:67** Is. 50.6; 53.3; Mi. 5.1. ‡ **26:67** Mr. 14.65; Lc. 22.63. § **26:68** Mr. 14.65. * **26:69** Jn. 18.16-18, 25-27. † **26:69** Mt. 26.3. ‡ **26:69** Mr. 14.66, 67; Lc. 22.55, 56. § **26:73** Mr. 14.70; Lc. 22.59. * **26:75** Zac. 12.10. * **27:1** Sal. 2.2; Mr. 15.1; Lc. 22.66. † **27:2** Mt. 20.19. ‡ **27:2** Lc. 23.1; Jn. 18.28; Hch. 3.13. § **27:3** Mt. 26.14. * **27:3** Mr. 14.10, 11, 43-46; Lc. 22.2-6, 47, 48. † **27:3** Job 20.5; 2 Co. 7.10. ‡ **27:3** Zac. 11.12, 13. § **27:5** 1 S. 31.4; 2 S. 17.23; Job 7.15; Hch. 1.18. * **27:8** Hch. 1.19. † **27:9** Zac. 11.12, 13; Mt. 26.15.

xquiya' riye', ri xoc rajel ri rusamajel ri Dios.
10 Y ya puek ri' ri xquilok'bej ri ulef riche
(rixin) ri aj banoy bojo'y, can achi'el ri xubij
ri Ajaf chuwe. Queri' c'a ri rubin ca ri
Jeremías.

Tek ri Jesús c'o apo chuwech ri Poncio Pilato

11 Y ri Jesús pa'el c'a apo chuwech ri aj
k'atbel tzij ri Poncio Pilato.‡ Y ri aj k'atbel
tzij ri' xuc'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Yit c'a riyit
ri qui-Rey ri israelitas?§ xcha' chare. Y ri
Jesús xubij c'a: Ja' (je), queri'. Can achi'el*
ri xabij, xcha'.
12 Ri principali' tak sacerdotes y ri ri-
jita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij q'uiy c'a ri
niquibij riche (rixin) chi yetzujun (yesujun)
apo chrij ri Jesús, pero Riya' can majun c'a
ch'abel ri xubij† riche (rixin) chi nuto' ri'.
13 Ri Pilato can yac'ari' tek xubij chare ri
Jesús: ¿Can ma nawac'axaj ta c'a ri niquibij ri
winek chawij‡ riche (rixin) chi yatquitzujuj
(yatquisujuj)?
14 Pero ri Jesús can majun c'a ch'abel ri
xubij ta chare ri Pilato. Y rumari' tek ri
aj k'atbel tzij ri' xumey, ruma majun bey
rutz'eton ta chi c'o ta jun winek ri que ta ri'
nuben.

Tek ri Pilato xujech c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nicamisex chuwech cruz

15 Y ronojel juna' chupan ri nimak'ij pas-
cua, ri aj k'atbel tzij can nrelesaj c'a el jun
chique ri yec'o pa cárcel.§ Riya' nrelesaj c'a
el ri preso* ri nicajo' ri winek chi ntel el.
16 Y chupan c'a ri k'ij ri', c'o c'a jun achi
tz'apel pa cárcel ri Barrabás rubi', jun achi
ri can c'o rutzijol chi sibilaj itzel.
17 Y ri Pilato xubij c'a chique ri winek
ri quimolon c'a qui' chiri': ¿Achique c'a ri
niwajo' riyix chi riyin nwelesaj el? ¿Niwajo'
chi nwelesaj el ri Barrabás o ya ri Jesús ri
nibix chuka' Cristo chare? xcha' chique.
18 Ri Pilato can que wi c'a ri' ri xubij pe,
ruma riya' can retaman wi chi ri winek
ri' quiya'on ri Jesús pa ruk'a', ruma itzel
niquina'† chare chi sibilaj ye q'uiy ri yet-
zekelben riche (rixin).
19 Y ri Pilato tz'uyul c'a ri acuchi (achique)
nuk'et wi tzij, tek xapon c'a rutzijol riq'ui
ri rubin el ri rixjayil. Ri rixjayil rutakon
c'a el rubixic chare: Ri Jesús jun achi
choj, rumari' riyit, ma catoc ta cachibil ri
ye'ajowan niquicamisaj. Ruma riyin xin-
ben jun achic'‡ ri sibilaj ruc'ayewal ruma
ri Jesús. Quec'ari' ri rutakon el rubixic ri
rixjayil ri Pilato.
20 Yac'a ri principali' tak sacerdotes y ri
rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, xquiya' c'a
quina'oj ri winek riche (rixin) chi tiquic'utuj
chi ya ri Barrabás ri trelesaj el§ y ri Jesús
ticamisex.*
21 Y yac'a tek ri aj k'atbel tzij xuc'utuj chic
jun bey chique ri winek ri' chi achique c'a
chique chi ye ca'i' ri nrelesaj el, ri winek ri'
can yac'ari' xquibij: Ya ri Barrabás tawele-
saj el, xecha'.
22 Yac'ari' tek ri Pilato xuc'utuj c'a chique
ri winek: ¿Y achique c'a ri niwajo' chi nben
chare ri Jesús, ri nibix chuka' Cristo chare?
xcha' chique. Can yac'ari' tek quinojel
xech'o apo y xquibij: Ri Jesús xa ticamisex†
chuwech cruz, xecha'.
23 Xpe c'a ri aj k'atbel tzij xubij chique
ri winek: ¿Achique c'a rumac rubanon chi-
wech? Pero riye' xa ma yetane' ta ka.
Xa más xquirek apo quichi' y xquibij: Xa
ticamisex chuwech cruz, xecha'.
24 Y tek ri Pilato xutz'et chi xa majun chic
c'a ri nicowin ta nuben y ri winek xa sibilaj
pa quichi' niquiben, xpe riya' xberuc'ama'
pe juba' ruya' y xuch'ej ruk'a' chiquiwech
quinojel ri winek ri', y xubij: Riyin majun
numac chare ri rucamic re jun chojmilaj
achi re'. Kas yix wi c'a riyix achique niben
chare, xcha' chique.
25 Xepe c'a quinojel ri winek xquibij c'a:
Xa can pa kawi' c'a riyoj‡ y pa quiwi' ri
kalc'ual tika wi rutojbalil ri rucamic re jun
achi re', xecha'.
26 Yac'ari' tek ri aj k'atbel tzij xrelesaj
c'a el ri Barrabás, yac'a ri Jesús xa xutek
ruch'ayic,§ y c'ac'ari' xujech el riche (rixin)
chi ticamisex chuwech cruz.*
27 Y ri soldados† riche (rixin) ri aj k'atbel
tzij ri' xquic'uaj c'a apo ri Jesús chupan ri
palacio. C'ac'ari' xequisiq'uij (xecoyoj) c'a
quinojel ri nic'aj chic soldados, ri ye cachi-
bil. Y xbequimolo' qui' chrij ri Jesús.
28 Xepe ri soldados ri' xquelesaj c'a el
nic'aj rutziak ri Jesús, c'ac'ari' xquiya'
jun tziek quek chrij can achi'el wi ri
yequicusala' ri reyes.‡
29 Riye' xquipach'uj chuka' jun k'ayis ri
c'o sibilaj ruq'uixal. Can achi'el jun corona
xquiben chare, y c'ac'ari' xquiya' pa rujolon
(ruwi') ri Jesús. Y xquiben chuka' chare ri
Jesús chi xuchop jun aj riq'ui ri rajquik'a'. Y
c'ac'ari' yetze'en c'a tek yexuque' chuwech

‡ **27:11** 1 Ti. 6.13. § **27:11** Jn. 18.33. * **27:11** Jn. 18.37; Mr. 15.2; Lc. 23.3. † **27:12** Is. 53.7; Mt. 26.63; Jn. 19.9; 1 P. 2.23. ‡ **27:13** Mt. 26.62. § **27:15** Jn. 18.39. * **27:15** Mr. 15.6; Lc. 23.17. † **27:18** Hch. 7.9. ‡ **27:19** Job 33.15. § **27:20** Mr. 15.11; Jn. 18.40; Hch. 3.14. * **27:20** Lc. 23.18. † **27:22** Lc. 23.21. ‡ **27:25** Dt. 19.10; Jos. 2.19; 2 S. 1.16; 1 R. 2.32. § **27:26** Jn. 19.1. * **27:26** Is. 53.5; Mr. 15.15. † **27:27** Mr. 15.16-21; Jn. 19.2-5. ‡ **27:28** Lc. 23.11. § **27:29** Sal. 35.15, 16; 69.19; Is. 49.7; 53.3; Jer. 20.7; He. 12.2, 3. * **27:30** Job 30.10; Lc. 18.32, 33.

ri Jesús y niquibila' c'a: Caquicot c'a, riyit ri
qui-Rey ri israelitas,§ yecha' c'a chare.
30 Can niquichubala'* c'a chuka' ri Jesús
y niquelesala' ri aj† c'o pa rajquik'a' riche
(rixin) chi niquik'osij‡ pa rujolon (ruwi').
31 Y tek riye' xetane' c'a chi yetze'en
chrij,§ xquelesaj el ri tziek ri quiya'on chrij.
C'ac'ari' xquiya' el ri can rutziak wi Riya', y
xquic'uaj c'a el* riche (rixin) chi nbequibajij
chuwech cruz.†

Tek ri Jesús xbajix chuwech cruz riche (rixin) chi nicamisex

32 Y yac'a tek quichapon el elen chu-
pan ri tinamit,‡ xquic'ul jun achi aj Cirene,
ri Simón rubi'. Xepe c'a ri soldados can
xquiben c'a chare ri achi ri' chi xuc'uaj el ri
rucruz ri Jesús.§
33 Y xe'apon c'a chupan ri jun juyu'*
Gólgota rubi'. Gólgota ntel chi tzij rubakil
rujolon (ruwi') caminek.
34 Tek can yec'o chic c'a chiri', xquiya'
c'a chare ri Jesús jun ch'omilaj† ruya'al uva
xolon riq'ui jun c'ayilaj ak'om. Yac'a tek
Riya' xuna' ri xquiya' chare, ma xrajo' ta
xukum.
35 Y tek ri soldados quibajin chic ri Jesús
chuwech cruz, xesaquin‡ c'a chrij ri rutziak
ri Jesús riche (rixin) chi xquijech chiqui-
wech. Y riq'ui ri' can xbanatej c'a ri bin
ca ruma ri jun profeta ri xk'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca, tek xubij: Xe-
quijech ri nutziak chiquiwech y chuka' xe-
saquin chrij. Queri' ri rutz'iban ca.
36 Ri soldados ye tz'uyul c'a chiri' quicha-
jin apo ri Jesús tek c'o chuwech ri cruz.
37 Y pa ruwi' c'a ri cruz, riye' xquiya' c'a
jun tz'alan ri tz'iban el chuwech ri achique
mac ri niquibij riye' chi xuben ri Jesús, y
rumari' nicamisex. Chuwech ri tz'alan ri'
nubij c'a: YARE' RI JESÚS RI QUI-REY RI
ISRAELITAS.§
38 Y yac'ari' tek yec'o chic ye ca'i'
alek'oma'* ri xequibajij chuka' chuwech
cruz. Jun xc'oje' pa rajquik'a' ri Jesús y ri
jun chic pa rajxocon.†
39 Ri winek c'a ri yek'ax el riq'ui ri Jesús,
niquisiloj apo‡ quijolon (quiwi') chuwech,
y c'o chuka' pokon tak ch'abel ri yequibila'
ca chare, ruma can ma niquinimaj ta chi ya
Riya' ri Ruc'ajol ri Dios.
40 Ri winek ri' niquibila' c'a ca chare ri
Jesús: Riyit ri yabin chi nawulaj ri rachoch
ri Dios y pan oxi' k'ij napaba' chic jun bey,§
tacolo' c'a awi' ayon. Y wi yit c'a riyit ri
Ruc'ajol ri Dios, caka pe chuwech la cruz,
yecha' c'a ca chare.
41 Y can queri' chuka' ri ch'abel ri
niquibila' ri principali' tak sacerdotes. Riye'
y ri aj tz'iba', ri achi'a' fariseos y ri rijita'k tak
achi'a' ri c'o quik'ij, niquitze'ej c'a ri Jesús y
niquibila' c'a chiquiwech:
42 Riya' can yec'o wi c'a ri xerucol,* pero
Riya' ma nicowin ta nucol el ri'. Y wi can
ya c'a Riya' ri Rey riche (rixin) re katinamit
Israel, tika c'a pe chuwech la cruz y riyoj can
xtikanimaj c'a Riya'.
43 Riya' can xucukuba' wi ruc'u'x riq'ui ri
Dios, y wi ri Dios can nrajo' wi re Jesús,†
tucolo' c'a. Ruma re Jesús xa can rubin
wi: Yin c'a riyin ri Ruc'ajol ri Dios, chinek,
xecha' ri achi'a' ri'.
44 Y ri alek'oma' ri ye bajin chuwech
quicruz ri yec'o apo chuxquin ri Jesús, can
queri' chuka' niquibila' apo,‡ achi'el ri nic'aj
chic.
45 Y tek xnic'ajer ri k'ij, yac'ari' tek xoc
k'eku'm ronojel ri ruwach'ulef. Y ri k'eku'm
ri'§ xq'uis c'a el c'a pa tak a las tres ri tikak'ij.
46 Y ya c'a hora ri' tek ri Jesús xurek ruchi'*
y xubij: Elí, Elí, ¿lama sabactani? xcha'. Y
ri ch'abel ri' ntel chi tzij: Nata' Dios,† Nata'
Dios, ¿achique c'a ruma tek xinamalij ca?
47 Y yec'o ri yec'o apo chiri' chunakajal ri
Jesús, tek xquic'axaj ri xubij, xquibila' c'a:
Riya' ya ri Elías ri nusiq'uij (nroyoj), xecha'
c'a.
48 Y can yac'ari' tek c'o c'a jun ri junanin
(anibel) xberuc'ama' pe jun esponja y xu-
muba' pa jun ch'omilaj ruya'al uva. C'ac'ari'
xuya' chutza'n jun aj, riche (rixin) chi xuya'
chare ri Jesús riche (rixin) chi nich'uch'u' ka
juba' ri chaki'j chi'‡ chare.
49 Yac'a ri nic'aj chic ri yec'o apo chiri'
riq'ui ri Jesús, xquibij: Tikatzu' na c'a, k'alaj
ri' wi nipe ri Elías chucolic,§ xecha'.
50 Yac'a ri Jesús yac'ari' tek riq'ui ruchuk'a'
xurek ruchi', y xujech c'a ri ránima pa ruk'a'
ri Dios; y xcom ka.*
51 Y yac'ari' tek ri tziek† ri achoj riq'ui
jachon wi ri rupan ri rachoch ri Dios‡ xel
pa ca'i'.§ Xuchop pe c'a pa ruwi' y xbeq'uis

† **27:30** Mi. 5.1. ‡ **27:30** Is. 52.14; Mr. 15.19. § **27:31** Lc. 22.63. * **27:31** Is. 53.7. † **27:31** Mt. 20.19; Jn. 19.16, 17. ‡ **27:32** Nm. 15.35; 1 R. 21.13; Hch. 7.58; He. 13.12. § **27:32** Mr. 15.21. * **27:33** Mr. 15.22; Lc. 23.26, 33; Jn. 19.17. † **27:34** Sal. 69.21; Mr. 15.23; Lc. 23.36; Jn. 19.28-30. ‡ **27:35** Sal. 22.18; Mr. 15.24; Lc. 23.34; Jn. 19.24. § **27:37** Mr. 15.26; Lc. 23.38; Jn. 19.19. * **27:38** Lc. 23.32. † **27:38** Is. 53.12; Mr. 15.27; Jn. 19.18. ‡ **27:39** Sal. 22.7, 8; 109.25. § **27:40** Mt. 26.61; Jn. 2.19. * **27:42** Jn. 3.15; He. 9.22. † **27:43** Sal. 22.8. ‡ **27:44** Mr. 15.32; Lc. 23.39-43. § **27:45** Is. 50.3; Am. 8.9. * **27:46** He. 5.7. † **27:46** Sal. 22.1; 88.14. ‡ **27:48** Sal. 69.21; Jn. 19.29. § **27:49** Mr. 15.36. * **27:50** Lc. 23.46; Jn. 19.30. † **27:51** 2 Cr. 3.14. ‡ **27:51** Ex. 26.31, 33. § **27:51** Lc. 23.45; Ef. 2.14, 18; He. 10.19, 20. * **27:51** Mr. 15.38. † **27:51** Ex. 19.18; Sal. 18.7; Nah. 1.5.

c'a chuxe' ka.* Chuka' ri ruwach'ulef can
xsilon c'a y ri nima'k tak abej xepax.†
52 Ri jul ri ye mukun wi ri caminaki' xe-
jakatej. Y ye q'uiy c'a chique ri lok'olaj tak
ralc'ual ri Dios ri ye caminek el xec'astej pe,‡
53 y xebe'el pe. Yac'a tek c'astajnek chic pe
ri Jesús, yac'ari' tek xetz'etetej chuka' riye'.
Y riye' xe'apon c'a chupan ri lok'olaj tinamit
Jerusalem. Can chiquiwech wi c'a ye q'uiy ri
xquic'ut wi qui'.
54 Ri quicapitán ri soldados y quinojel
ri yec'o chiri' quichajin apo ri Jesús, tek
quitz'eton chic ka ri xuben ri silonel, y
quitz'eton chuka' chic ri nic'aj chic ri xe-
banatej, riye' can sibilaj c'a xquixibij qui'§ y
xquibila' c'a: Can kitzij na wi chi re jun achi*
re' can Ruc'ajol wi ri Dios,† xecha'.
55 Y ye q'uiy c'a ixoki'‡ ri can c'a pa Galilea
ye tzeketel wi pe chrij ri Jesús riche (rixin)
chi niquinimaj niquilij, riye' yetzu'un c'a
apo, xa yac'a chi c'anej yec'o wi el.§
56 Y chiquicojol c'a quinojel ri ixoki' ri', c'o
c'a ri María Magdalena, c'o ri María ri quite'
ri Jacobo y ri José, y c'o chuka' apo ri rixjayil
ri Zebedeo, ri quite' ri Jacobo y ri Juan.*

Tek xmuk ri Jesús

57 Yac'a tek xoc pe ri ak'a', c'o c'a jun
tzekelbey riche (rixin) ri Jesús ri xapon, jun
beyon aj pa tinamit Arimatea, ri José rubi'.
58 Riya' xbe c'a riq'ui ri Pilato ri aj k'atbel
tzij y xberuc'utuj ri ruch'acul ri Jesús chare
riche (rixin) chi numuk†. Y ri Pilato xubij
c'a chi tijach pe ri ruch'acul ri Jesús chare ri
José.‡
59 Y ri José xberuc'ama' c'a pe ri ruch'acul
ri Jesús, y c'ac'ari' xubor pa jun sakilaj tziek.
60 Y xberuya' c'a ca pa jun jul riche (rixin)
chi niya'ox (nya') caminek chupan.§ Ri jul
ri' c'ac'ac', ri can riche (rixin) wi ka ri José
tek ruc'oton chuwech jun nimabej. Y tek
riya' rutz'apin chic ca ruchi' ri jul riq'ui ri
nimalaj setesic abej ri tz'apebel ruchi' ri jul,
c'ac'ari' xtzolin el.
61 Ri María Magdalena y ri jun chic ixok
María* chuka' rubi', can ye tz'uyul c'a apo
chuwech ri jul tek xmuk ri Jesús.

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri fariseos can xequiya' c'a chajinel acuchi (achique) mukun wi ri Jesús

62 Ri k'ij tek xmuk ri Jesús, ya k'ij chuka'
ri' tek ri winek niquibanala' chic ruchojmil
ronojel ri xtic'atzin chique ri pa ruca'n k'ij,
ruma yari' napon ri uxlanibel k'ij.† Y pa
ruca'n k'ij, tek yec'o chic chupan ri uxlani-
bel k'ij, yac'ari' tek ri principali' tak sacer-
dotes y ri achi'a' fariseos xquiben c'a chi
xbequic'ulu' qui' chuwech ri Pilato ri aj
k'atbel tzij.
63 Riye' xbequibij c'a chare: Táta, riyoj
xnatej chake chi tek ri Jesús can c'a q'ues na,
xubij c'a chi xtic'astej pe‡ ri pa rox k'ij. Can
queri' wi c'a rubin ca ri k'olojel ri'.§
64 Y riche (rixin) c'a chi man xa quepe ri
rudiscípulos y niquelek'aj el ri ruch'acul ri
Jesús re chak'a', y c'ac'ari' xtiquibij chique
ri winek chi ri Jesús can xc'astej wi el
chiquicojol ri caminaki'; rumari' yoj pete-
nak re wacami riche (rixin) chi nikac'utuj
jun utzil chawe chi tataka' ruchajixic ri
acuchi (achique) mukun wi ca, c'a ya tek
nitz'aket na ri oxi' k'ij. Ruma wi xa ma
xtikaben ta queri' y nisach el ri ruch'acul,
yac'ari' tek can más ye q'uiy winek ri
xquek'olotej que chuwech ri nabey mul,
xecha'.
65 Y ri Pilato xubij c'a chique ri achi'a' ri':
Quixbiyin c'a y que'ic'uaj c'a el la achi'a' ye
chajinel.* Tibana' c'a ca rubanic chi utz,
achi'el ri iwetaman riyix chi utz nuben ca,
xe'uche'ex el.
66 Ri achi'a' ri' can yac'ari' xebe acuchi
(achique) mukun wi ca ri Jesús y xbequi-
chojmirisaj ca chi tichajix chi utz. Y xquiya'
c'a ca retal ri abej† tz'apebel ruchi' ri jul,
ri xtic'utu wi c'o ri xtijako. Y xequiya' ca
chuka' ri ye chajinel chiri'.

28

Tek c'astajnek chic ri Jesús

1 Y tek k'axnek chic ri uxlanibel k'ij, ni-
mak'a' yan c'a chupan ri nabey k'ij chare ri
semana, ri María Magdalena y ri jun chic
ixok ri María* chuka' rubi' xebe c'a chuchi'
ri jul† ri acuchi (achique) mukun wi ca ri
Jesús.
2 Yac'a tek can c'a ma jane ye'apon ta ri
ixoki' chiri' chuchi' ri jul, xuben jun nimalaj
silonel. Queri' xbanatej ruma jun ángel
riche (rixin) ri Ajaf ri petenak chila' chicaj,
xka acuchi (achique) mukun wi ca ri Jesús,
y xrelesaj c'a el ri setesic abej ri tz'apebel
ruchi' ri jul y xtz'uye' ka pa ruwi'.
3 Ri sakil c'a riche (rixin) ri ángel‡ ri tz'uyul
pa ruwi' ri abej, xa can junan c'a riq'ui ri
sakil ri nuya' jun coyopa'.§ Y ri rusakil ri
rutziak* can junan c'a riq'ui ri rusakil ri
chumatef ri nika.

‡ **27:52** Dn. 12.2. § **27:54** Ex. 20.18, 19. * **27:54** Lc. 23.47-49. † **27:54** Mr. 15.39. ‡ **27:55** Lc. 8.2. § **27:55** Lc. 23.27, 28, 48, 49. * **27:56** Mr. 15.40. † **27:58** Mr. 15.42, 43. ‡ **27:58** Mr. 15.44, 45; Lc. 23.50-53; Jn. 19.38. § **27:60** Is. 53.9. * **27:61** Mt. 27.56. † **27:62** Lc. 23.54; Jn. 19.14, 31, 42. ‡ **27:63** Mt. 16.21; 17.23; 20.19; 26.61; Mr. 8.31; 10.34; Lc. 9.22; 18.33. § **27:63** 2 Co. 6.8. * **27:65** Mt. 28.11. † **27:66** Dn. 6.17. * **28:1** Mt. 27.56; Mr. 16.1. † **28:1** Mr. 16.2. ‡ **28:3** Ap. 10.1; 18.1. § **28:3** Dn. 10.6. * **28:3** Mt. 17.2.

4 Y ri achi'a' ye chajinel,† ruma c'a sibilaj
xquixibij qui' chuwech ri ángel, can xebar-
bot (xebaybot) c'a. Xa can achi'el ye cami-
naki' xquiben ca ruma quixibinri'il.
5 Yac'a tek xch'o ri ángel quiq'ui‡ ri ca'i'
ixoki', xubij c'a chique: Riyix man c'a tixibij
ta iwi'.§ Ruma riyin can wetaman chi riyix
nicanoj* ri ruch'acul ri Jesús ri xcamisex
chuwech cruz.
6 Ri ruch'acul xa man c'o ta chic wawe',
ruma Riya' xc'astej† yan el, achi'el ri rubin
ca chiwe.‡ Quixam pe y titzu' na pe' ri
acuchi (achique) xc'oje' wi ri ruch'acul ri
Ajaf.
7 Wacami c'a quixbiyin chanin, y je'ibij
chique quinojel ri rudiscípulos ri Jesús, chi
Riya' xc'astej yan c'a el chiquicojol ri cami-
naki'. Riya' can ninabeyej c'a el chiwech, y
nic'ul iwi' chila' pa Galilea.§ Y chiri' xtitz'et
wi,* achi'el re nbij el chiwe.
8 Y ri ca'i' ixoki' ri' can yac'ari' xe'el el ri
chiri' pa jul. Y astape' can quixibin qui',†
xa can sibilaj chuka' yequicot. Riye' can
junanin (anibel) c'a xebe riche (rixin) chi
nbequiya' rutzijol chique ri rudiscípulos ri
Jesús.
9 Y yac'ari' tek ri Jesús xbec'ulun pe
chiquiwech‡ ri pa bey y xuya' rutzil qui-
wech. Y ri ca'i' ixoki' ri' can yac'ari' xex-
uque' ka chraken ri Jesús, xquik'etej ri raken
y can xquiya' c'a chuka' ruk'ij.
10 Y ri Jesús can yac'ari' tek xubij chique
ri ixoki' ri': Man chic c'a tixibij ta iwi'. Wa-
cami quixbiyin c'a y je'iya' rutzijol chique
ri wach'alal,§ riche (rixin) chi can quebiyin
c'a pa Galilea y chila' c'a xquinquitz'et wi,
xcha' chique.

Ri tzij ri xquitz'ucula' ri ye chajinel

11 Ri ixoki' ri' quichapon c'a el bey. Y
yac'ari' tek yec'o chique ri ye chajinel*
chuchi' ri jul ri xebe c'a pa tinamit
Jerusalem. Y xbequiya' c'a rutzijol chique
ri principali' tak sacerdotes, ronojel c'a ri
xbanatej.
12 Xepe ri principali' tak sacerdotes
xquimol c'a qui' quiq'ui ri rijita'k tak achi'a'
ri c'o quik'ij y xquiya' c'a chiquiwech
chi niquiya' q'uiy quirajil ri soldados ri
xechajin.
13 Y xquibij c'a chique ri ye chajinel: Riyix
xaxu (xaxe) wi c'a tibij chi ya tek yix warnek
yac'ari' tek xe'apon ri ye rudiscípulos ri Jesús
pa k'eku'm y xquelek'aj el ri ruch'acul.
14 Y wi ri aj k'atbel tzij nretamaj c'a chi xa
xixwer ka y ma xixchajin ta achi'el ri bin
chiwe, riyoj xkojbech'o c'a riq'ui. Y queri'
xquixkacol pa ruk'a', xecha'.
15 Ri soldados ri xechajin chuchi' ri jul
xquic'ul c'a el ri puek, y achi'el ri xbix el
chique, can quec'ari' rutzijol ri xquelesaj
rubixic chiquicojol ri israelitas. Y ya c'a ri' ri
etaman cuma ri israelitas c'a chupan re k'ij
re'.

Ri samaj ri xubij ca ri Jesús chi niban

16 Yac'a ri julajuj† rudiscípulos ri Jesús,‡
xebe c'a pa Galilea. Y xebe c'a pa ruwi' ri
juyu' ri bin ca chique ruma ri Jesús.
17 Y tek xquitz'et c'a ruwech ri Jesús, riye'
can xquiya' c'a ruk'ij. Pero yec'o nic'aj chic
ri ma can ta niquinimaj chi ya Jesús ri'.
18 Ri Jesús xjel c'a apo quiq'ui, y xu-
bij c'a chique: Ronojel c'a k'atbel tzij ja-
chon pa nuk'a'§ riyin, can queri' ri chila'
chicaj y queri' chuka' wawe' chuwech re
ruwach'ulef.*
19 Rumac'ari' re wacami nbij c'a
chiwe: Quixbiyin c'a chuwech ronojel re
ruwach'ulef, que'itijoj c'a ri winek† riche
(rixin) chi ye'oc tzekelbey‡ wuche (wixin).
Y ri can yinquitzekelbej, que'ibana' c'a
bautizar§ pa rubi' ri Dios Tata'ixel, pa nubi'*
riyin ri C'ajolaxel y pa rubi' ri Lok'olaj
Espíritu.
20 Y tic'utu' c'a chiquiwech chi tiquinimaj
ronojel ri pixa' ri nbin ca.† Y riyin can rono-
jel c'a k'ij xquic'oje'‡ iwuq'ui; y majun bey
xquixinya' ta ca, c'a tek xtapon ri ruq'uisbel
k'ij chare re ruwach'ulef. Amén.

† **28:4** Mt. 27.65, 66. ‡ **28:5** He. 1.14. § **28:5** Is. 35.4; Dn. 10.12; Lc. 1.12, 13; Ap. 1.17. * **28:5** Mr. 16.6. † **28:6** Mt. 16.21; 17.23; 20.19; Mr. 8.31. ‡ **28:6** Mt. 12.40. § **28:7** Mt. 26.32. * **28:7** Mr. 16.7. † **28:8** Mr. 16.8. ‡ **28:9** Mr. 16.9; Jn. 20.14; Ap. 1.17, 18. § **28:10** Ro. 8.29; He. 2.11. * **28:11** Mt. 27.65, 66. † **28:16** Mr. 16.14; Jn. 6.70; Hch. 1.13. ‡ **28:16** 1 Co. 15.5. § **28:18** Mt. 11.27; Jn. 5.22; 1 Co. 15.27; Ef. 1.22. * **28:18** Ef. 1.10; Fil. 2.9, 10. † **28:19** Hch. 2.39. ‡ **28:19** Is. 52.7. § **28:19** Mr. 16.15, 16. * **28:19** Lc. 24.47. † **28:20** Hch. 18.9. ‡ **28:20** Mt. 18.20; Hch 23.11.

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'ibatal ca ruma San Marcos

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'iban ca ruma San Marcos, nuk'alajsaj chkawech chi tek ri Kajaf Jesús xerutijoj ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios, xuc'ut chi Riya' can Dios wi y can ya wi Riya' ri c'o pa ruwi' ronojel, ruma can c'o wi ri ruchuk'a' pa quiwi' ri itzel tak espíritu, xerubanala' q'uiy ruwech milagros y xucuy chuka' quimac ri winek.

Chupan re wuj re' nubij chi ri Kajaf Jesús q'uiy mul xch'o ka chrij Riya' mismo y xubij re ch'abel re': "Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol". Y riq'ui ri queri' xubij, xuc'ut ri' chi can ya wi Riya' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios (Dn. 7.13 y Ap. 14.14).

Ri San Marcos nubij chuka' chi ri Jesús xpe riche (rixin) chi ya Riya' ri xniman xilin quiche (quixin) ri winek, y can xuya' chuka' ri' pa camic riche (rixin) chi xerucol ri winek pa ruk'a' ri mac (Mr. 10.45).

Ri Juan ri Bautista nutzijoj ri ruch'abel ri Dios

1 Quec'are' rubanic tek xtiquir pe rutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ruch'abel ri Jesucristo ri Ruc'ajol ri Dios.*

2 Ri profeta Isaías, ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, rutz'iban c'a ca ri xbix chare ri Jesucristo ruma ri Dios. Y quec'are' ri xutz'ibaj ca riya':

Xtintek c'a ri nutako'n ri ninabeyej chawech,
riche (rixin) chi nuchojmirisaj apo ri abey.†
3 Ri achi ri' xtic'oje' pa jun desierto.
Y riya' can xturek c'a ruchi' riche (rixin) chi xtubij chique ri winek ri xque'apon riq'ui:
Tichojmirisaj apo rubey ri Ajaf y can choj tibana' chare.‡

4 Ri achi ri xunataj c'a ri Isaías chi xtipe nabey, ya ri Juan ri Bautista. Y riya' xc'oje' c'a pa jun desierto, y xubij c'a chique ri winek ri xe'apon riq'ui, chi titzolin c'a pe quic'u'x riq'ui ri Dios y tiquibana' bautizar qui', riche (rixin) chi queri' ri Dios nucuy ri quimac. Y ye q'uiy ri xeruben el bautizar.

5 Y sibilaj c'a ye q'uiy ri winek ri xe'apon riq'ui ri Juan ri Bautista. Yec'o aj Jerusalem, ri tinamit ri c'o chiri' pa rucuenta ri Judea. Y yec'o riche (rixin) ri nic'aj chic tinamit ri yec'o chuka' pa rucuenta ri Judea. Ri winek c'a ri' xeban c'a el bautizar ruma riya' chiri' pa raken ya' Jordán. Y can xequik'alajsaj wi c'a ri quimac.

6 Ri rutziak c'a ri Juan banon riq'ui rusmal camello, y rucusan jun tz'um ri oconek ximibel xerupan. Y ri ruway, yec'a ri sac' y ri cab§ ri niquiya' ri tak chicop pa tak juyu'.

7 Ri Juan nuk'alajsaj c'a chique ri winek: C'o jun achi ri xtipe re chkawech apo ri man achi'el ta oc riyin. Ri jun achi ri' can nim wi ruk'ij y nim chuka' ri ruchuk'a'; rumari', astape' riyin yiwuque' ka riche (rixin) chi nquir ri ruximbel ri ruxajab, hasta ri' ma yin ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi nben ruma nim ruk'ij y nim ruchuk'a'.*

8 Y riyin, ya' ri ncusaj riche (rixin) chi yixinben bautizar. Pero ri jun achi ri xtipe,† riq'ui ri Lok'olaj Espíritu xquixruben wi bautizar.‡

Tek xban bautizar ri Jesús

9 Ye k'ij c'a ri' tek ri Jesús elenak pe pa tinamit Nazaret ri c'o chiri' pa rucuenta ri Galilea y xapon riq'ui ri Juan. Y Riya' chuka' xban c'a bautizar ruma ri Juan ri pa raken ya' Jordán.§

10 Y tek ri Jesús ntel c'a pe pa ya', xutz'et chi ri caj xjakatej, y ri Lok'olaj Espíritu nika c'a pe pa ruwi' achi'el jun palomax.*

11 Y yac'ari' tek c'o jun ch'abel ri xpe chila' chicaj y xubij: Yit c'a riyit ri Nuc'ajol† y can sibilaj yatinwajo', y can nucukuban wi nuc'u'x awuq'ui, xcha' ri ch'abel ri'.

Tek ri Jesús xtojtobex ruma ri itzel winek

12 Can yac'ari' tek ri Jesús xban chare ruma ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) chi xbe pa jun desierto.‡

13 Y can xc'oje' pa desierto y ri chiri' can yec'o apo ri itzel tak chicop. Chiri' c'a xc'oje' wi cawinek k'ij. Y tek ri Jesús c'o c'a chiri', ri Satanás nutij c'a ruk'ij chrij ruma nrajo' chi nitzak pa ruk'a', pero ma xcowin ta. Y ri ángeles xquichop niquinimaj niquilij ri Jesús.§

Tek ri Jesús xuchop rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

14 C'o chic c'a ri Juan pa cárcel, tek ri Jesús xbe pa Galilea. Ri Jesús nutzijoj c'a ri lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios,*

15 y nubij c'a: Xtz'aket yan c'a ri tiempo, ri rajawaren ri Dios xa nakaj chic c'o wi pe. Titzolin c'a pe ic'u'x y tinimaj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, nicha' chique.

Tek ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) ye caji' chapoy tak car

16 Y tek ri Jesús benak c'a chuchi' ri choy Galilea, xerutz'et c'a ye ca'i' achi'a' cach'alal

* **1:1** Sal. 2.7; Lc. 1.35; Jn. 1.34; Ro. 8.3; 1 Jn. 4.15. † **1:2** Mal. 3.1. ‡ **1:3** Is. 40.3; Lc. 3.4; Jn. 1.23. § **1:6** Re' nich'o chrij ri colmena. * **1:7** Hch. 13.25. † **1:8** Hch. 19.4. ‡ **1:8** Hch. 11.16. § **1:9** Mt. 3.13. * **1:10** Jn. 1.32. † **1:11** Sal. 2.7. ‡ **1:12** Mt. 4.1. § **1:13** Mt. 4.11; 1 Ti. 3.16. * **1:14** Mt. 4.23.

qui'; Simón rubi' ri jun y Andrés rubi' ri jun
chic. Ri ca'i' c'a achi'a' ri' ye chapoy tak car,
rumari' tek yetajin niquiq'uek ka ri quiya'l
chapabel car chupan ri choy.†
17 Y tek ri Jesús xch'o quiq'ui ri ye
ca'i' chapoy tak car ri', xubij chique:
Quinitzekelbej y xtinc'ut chiwech achique
rubanic ye'ich'ec pe winek riche (rixin) chi
yinquitzekelbej.
18 Ri ca'i' achi'a' ri', can yac'ari' xquiya' ca
ri chapoj car y xquitzekelbej el.‡
19 Y xa c'a juba' c'a quebiyin apo, tek ri
Jesús xerutz'et c'a ri Jacobo y ri Juan, ri ye
ruc'ajol ri jun achi Zebedeo rubi'. Ri ye ca'i'
achi'a' ri' pa jucu' c'a yec'o wi, yesamej. Riye'
yequic'ojoj ri quiya'l chapabel car.§
20 Xpe c'a ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj)
riche (rixin) chi niquitzekelbej. Y ri Jacobo
y ri Juan can xu (xe wi) chuka' xquic'axaj
queri', xquitzekelbej el ri Jesús y xquiya' ca
ri quitata'. Ri tata'aj y ri mozos xec'oje' c'a
ca chiri' pa jucu'.

Jun achi ri c'o jun itzel espíritu riq'ui

21 Ri Jesús y ri ye benak riq'ui, xe'apon
c'a pa tinamit Capernaum.* Y chupan ri
uxlanibel k'ij, ri Jesús xbe c'a pa jay ri kas
nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios chupan ri tina-
mit ri'. Riya' nutzijoj c'a ri ruch'abel ri Dios
chique ri winek.†
22 Y ri xe'ac'axan riche (rixin), can
xquimey‡ ruma chi ri ch'abel ri xuc'ut can
nik'alajin chi achi'el ruch'abel jun ri c'o
k'atbel tzij pa ruk'a' y man achi'el ta oc ri
niquic'ut ri aj tz'iba'.
23 Y ri chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri
ruch'abel ri Dios, ri k'ij ri' c'o c'a apo jun achi
ri c'o jun itzel espíritu riq'ui. Y ri itzel espíritu
ri c'o riq'ui ri achi ri', xuchop nurakala'
ruchi'.§
24 Y xubij c'a chare ri Jesús: ¡Ah! ¿Achique
c'a ri nawajo' chake, riyit Jesús aj Nazaret?
¿Xape c'a riche (rixin) chi naq'uis kak'ij?
Riyin wetaman yit achique c'a riyit y ru-
mari' wetaman chi riyit can yit lok'olaj wi y
yit petenak riq'ui ri Dios,* xcha' chare.
25 Yac'a ri Jesús xchapon chare ri itzel
espíritu y xubij: Ma cach'o ta chic. Catel el.
26 Y ri itzel espíritu nurek ruchi' xel el. Y
xuquiyica' ca† ri ruch'acul ri achi ri achoj
riq'ui xel wi el.
27 Y ri winek ri quimolon qui' chiri',
xsach quic'u'x tek xquitz'et ri xuben ri Jesús,
y niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a
rubanic re'? Ruma re tijonic re ye ruc'amon
pe Riya', majun bey kac'axan ta riyoj. Ruma
ri ruch'abel can nuc'ut c'a chi Riya' can c'o
k'atbel tzij pa ruk'a'. Y hasta ri itzel tak
espíritu can niquinimaj rutzij, yecha' c'a ka
chiquiwech.
28 Y chanin c'a xbe rutzijol ri Jesús, y
rumari' ri winek ri yec'o pa tak tinamit ri
yec'o pe chunakajal ri Galilea, chanin c'a
xquic'axaj ri yerubanala' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj rujite' ri Simón Pedro

29 Tek ri Jesús, ri Jacobo y ri Juan xe'el c'a
pe ri chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel
ri Dios, riye' xebe c'a chcachoch ri Simón y ri
Andrés.
30 Yac'a tek xe'apon, xbix chare ri Jesús chi
ri rujite' ri Simón kajnek pa ruch'at, ruma
c'o jun nimalaj c'aten chrij.‡
31 Y ri Jesús can yac'ari' xjel apo riq'ui, xu-
chop c'a ruk'a' y xuben chare chi xyacatej.
Y can xu (xe) wi c'a queri' xuben chare, can
yac'ari' tek xq'uis el ri nimalaj c'aten chrij.§
Y ri ixok ri' can yac'ari' xuchop yerunimaj
yerilij apo ri Jesús y ri ye benak riq'ui.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj c'a ye q'uiy yawa'i' tek xka ka ri k'ij

32 Y yac'a tek xka yan ka ri k'ij y xoc
c'a pe ri ak'a' chupan ri k'ij ri', yac'ari' tek
quinojel ri winek ri c'o yawa'i' quiq'ui xe-
quic'uala' apo chuwech ri Jesús.* Chiquico-
jol ri yawa'i' c'a ri', yec'o ri relic yabil ri ntoc
chique y yec'o c'a ri ye yawa'i' pa quik'a' itzel
tak espíritu.
33 Y quinojel ri winek ri yec'o chupan ri
jun tinamit ri' xbequimolo' qui' chuchi' ri
jay ri acuchi (achique) c'o wi ri Jesús.
34 Y ri Jesús can xeruc'achojsaj wi el ri
yawa'i'. Ri yawa'i' ri' can jalajoj c'a ruwech
chi yabil ri chapayon quiche (quixin).
Chuka' Riya' xerelesala' el† ri itzel tak
espíritu ri yec'o quiq'ui ri winek. Ri Jesús
can ma xuya' ta c'a k'ij chique ri itzel tak
espíritu riche (rixin) chi xech'o ta, ruma
riye' quetaman ruwech Riya'.‡

Tek ri Jesús xbe pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea chuk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios

35 Nimak'a' yan ri ruca'n k'ij, can c'a muk-
muj na, ri Jesús xyacatej el y xbe pa jun
lugar ri acuchi (achique) majun winek c'o,
riche (rixin) chi xberubana' orar.§
36 Y ri Simón y ri ye rachibil xebe c'a
chucanoxic ri Jesús.
37 Tek xquil c'a, xquibij chare: Quinojel ri
winek yatquicanoj, xecha'.
38 Y ri Jesús xubij c'a chique: Jo' pa nic'aj
chic tinamit ri yec'o pe nakaj, riche (rixin)

† **1:16** Mt. 4.18. ‡ **1:18** Mt. 19.27; Lc. 5.11. § **1:19** Mt. 4.21. * **1:21** Mt. 4.13. † **1:21** Lc. 4.31. ‡ **1:22** Mt. 7.28, 29. § **1:23** Lc. 4.33. * **1:24** Lc. 4.34. † **1:26** Mr. 9.20. ‡ **1:30** Mt. 8.14; Lc. 4.38. § **1:31** Sal. 103.3. * **1:32** Lc. 4.40. † **1:34** Mt. 8.16. ‡ **1:34** Mr. 3.11, 12; Lc. 4.41. § **1:35** Mr. 6.46. * **1:38** Is. 61.1. † **1:38** Lc. 4.43; Jn. 16.28.

chi ntzijoj chuka' ri ruch'abel ri Dios* chiri',
ruma chubanic ri samaj ri' tek xipe wawe'
chuwech re ruwach'ulef,† xcha'.
39 Y Riya' xbe c'a chutzijoxic ri ruch'abel ri
Dios pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta
ri Galilea. Xabachique c'a tinamit ri xapon
wi, Riya' xutzijoj ri ruch'abel ri Dios ri pa tak
jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.‡ Y
chuka' can xerelesala' c'a ri itzel tak espíritu.

Tek ri Jesús xrelesaj el ri jun itzel yabil lepra rubi' chrij jun achi

40 Xpe c'a jun achi ri c'o jun itzel yabil
chrij, y ri yabil ri' lepra rubi'. Ri achi ri'
xuc'utuj c'a utzil chare ri Jesús, xxuque'
ka chuwech y xubij c'a chare: Wi riyit
nawajo'§ yinac'achojsaj chare re nuyabil,
can yic'achoj wi c'a ri', ruma riyin wetaman
chi can yacowin wi, xcha'.
41 Ri Jesús sibilaj c'a xujoyowaj ruwech
ri achi ri ruc'ulwachin ri yabil ri'; rumari'
Riya' can yac'ari' tek xuchop apo y xubij
chare: Nwajo' chi yac'achoj. Tiq'uis c'a el re
yabil re' chawij,* xcha' chare.
42 Y can xu (xe) wi xubij queri' ri Jesús,
can yac'ari' xq'uis el ri lepra chrij ri achi y
xc'achoj ca.
43 Y ri Jesús, can yac'ari' tek xubij chare
ri achi chi tibe el, pero can xuchilabej c'a el
chare ri achique rajawaxic chi nuben.
44 Ri Jesús xubij c'a el chare ri achi ri':
Majun achoj chare tatzijoj wi ri xbanatej
awuq'ui, xa choj jac'utu' awi' chuwech ri
sacerdote. Y can taya' c'a ri ofrenda ri
rajawaxic chi naya', achi'el nubij chupan
ri rutz'iban† ca ri Moisés, riche (rixin) chi
queri' nak'alajsaj c'a awi' chiquiwech chi yit
ch'ajch'oj chic,‡ xuche'ex el.
45 Yac'a ri achi xaxu (xaxe) wi xuya' ca
ri Jesús, can yari' xuchop rutzijoxic chique
ri winek ri achique xbanatej riq'ui riya'. Y
queri' ri Jesús chanin c'a xel rutzijol, y ru-
mari' xa pan ewel chic tek ntoc apo chupan
ri tinamit, y ruma c'a chuka' ri' tek nic'oje'
ca ri pa tak juyu' ri acuchi (achique) majun
winek c'o. Y ri winek c'a ri ye'apon riq'ui ri
Jesús sibilaj ye q'uiy,§ y chuka' q'uiy lugar
yepe wi.

2

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi siquirnek

1 Y tek k'axnek chic c'a ca'i' oxi' k'ij, ri Jesús
xtzolin ri pa tinamit Capernaum, y yac'ari'
tek ri winek xquic'axaj chi Riya' c'o pa jun
jay chiri' pa tinamit.
2 Yac'ari' tek yec'o winek ri can chanin
c'a xquimol apo qui' ri achique jay c'o wi
ri Jesús, y ma xeruben ta chic chi xe'oc
chupan ri jay. Ri pa ruchi' jay can majun
chic c'a nicowin ta ntoc. Rumari' hasta
chuwajay el yec'o winek. Y ri Jesús can nubij
c'a ri ruch'abel ri Dios* chique quinojel ri
xquimol apo qui'.
3 Yac'a chuka' ri' tek yec'o nic'aj chic
ri xe'apon, quic'uan c'a apo jun achi
siquirnek. Ye caji' c'a ri ye uc'uayon
apo riche (rixin), quili'en el chuwech ri
ruwarabel.†
4 Pero riye' xa ma xecowin ta xe'oc apo c'a
riq'ui ri Jesús, cuma ri winek ri quimolon
apo qui' sibilaj ye q'uiy. Ma xecowin ta c'a
xek'ax chiquicojol ri winek ri', rumari' xa ya
chic ruwi' ri jay ri xquelesaj el juba'. Y chiri'
c'a xquikasaj wi ka ri yawa',‡ rachibilan ri
ruwarabel.
5 Y tek ri Jesús xerutz'et§ chi can
quicukuban quic'u'x riq'ui Riya', xubij c'a
chare ri achi siquirnek: Walc'ual, ri amac*
xecuyutej, xcha'.
6 Y ri jay ri quimolon wi qui', ye tz'uyul
chuka' apo ca'i' oxi' aj tz'iba'. Riye'
niquich'ob c'a pa tak cánima:
7 ¿Achique ruma tek re Jesús nubij chare la
achi la' chi nucuy rumac?† Can itzel ri nubij
ruma nuben chi can ya Riya' ri Dios. ¿Ruma
achique ta chic jun ri nicuyu mac? Majun
chic jun.‡ Xaxu (xaxe) wi ri Dios ri nicuyu
mac, yecha' c'a pa tak cánima ri aj tz'iba' ri'.
8 Yac'a ri Jesús can jabel retaman ri
niquich'ob pa tak cánima§ ri achi'a' ri'. Y
rumari' xubij chique: ¿Achique c'a ruma tek
riyix queri' nich'ob pa tak iwánima?
9 Wacami tibij na c'a chuwe: ¿Achique
cami ri más c'ayef (cuesta) rubanic nich'ob
riyix? ¿La ya cami ri nbij chare re achi
siquirnek chi ri rumac* xecuyutej yan, o ya
ri nbij chare: Cayacatej, tac'uaj la awarabel
y cabiyin el?
10 Wacami c'a, riche (rixin) chi riyix ni-
wetamaj chi riyin ri C'ajolaxel† ri xinalex
chicojol can c'o k'atbel tzij pa nuk'a' riche
(rixin) chi ncuy mac,‡ titz'eta' c'a. Y ri Jesús
xubij c'a chare ri achi siquirnek:
11 Nbij c'a chawe: Cayacatej, tac'uaj el
la awarabel y cabiyin chawachoch, xcha'
chare.
12 Y ri achi can yac'ari' tek xyacatej anej,
xuc'ol ri ruwarabel, y xel el chiquicojol ri
quimolon qui' chiri'. Y ri winek ri' xquimey
c'a, ruma majun bey quitz'eton ta chi que

‡ **1:39** Mt. 4.23. § **1:40** Mt. 8.2; Lc. 5.12. * **1:41** Jer. 32.17. † **1:44** Lv. 14.2-32. ‡ **1:44** Lc. 5.14. § **1:45** Mr. 2.13; Lc. 5.15. * **2:2** Is. 61.1; Mt. 5.2; Mr. 6.34; Lc. 8.1; Hch. 8.25; Ef. 2.17; He. 2.3. † **2:3** Mt. 9.2; Lc. 5.18. ‡ **2:4** Lc. 5.19. § **2:5** He. 4.13. * **2:5** Sal. 103.3; Is. 53.11. † **2:7** Sal. 130.4; Is. 43.25. ‡ **2:7** Job 14.4. § **2:8** 1 S. 16.7; 1 Cr. 29.17; Sal. 7.9; 139.1; Jer. 17.10; Mt. 9.4; He. 4.13. * **2:9** Mt. 9.5. † **2:10** Dn. 7.13. ‡ **2:10** Is. 53.11.

ta ri' nibanatej. Y xquiya' c'a chuka' ruk'ij
ruc'ojlen ri Dios y xquibila' c'a: Majun bey
katz'eton ta chi que ta re' nibanatej, xecha'
c'a.

Tek ri Jesús xusiq'uij (xroyoj) ri Leví

13 Y ri Jesús xbe chic c'a jun bey chuchi' ri
choy; y quinojel c'a ri winek xe'apon riq'ui,§
y Riya' xerutijoj c'a riq'ui ri ruch'abel ri
Dios.
14 Y yac'a tek ri Jesús ruchapon el bey
riche (rixin) chi nitzolin, yac'ari' tek xutz'et
ri Leví, ri ruc'ajol ri jun achi Alfeo rubi'. Ri
Leví tz'uyul c'a acuchi (achique) yetoj wi ca
ri alcawal. Y xpe ri Jesús xubij c'a chare:
Quinatzekelbej. Y can yac'ari' tek riya'
xbeyacatej pe ri acuchi (achique) tz'uyul wi
y xutzekelbej el ri Jesús.*
15 Y yac'a tek ri Jesús tz'uyul pa mesa ri
chiri' pa rachoch ri Leví, ye q'uiy c'a chique
ri ye c'utuy tak alcawal y nic'aj chic winek
ri xa ye aj maqui' ri xetz'uye' chuka' apo
ri pa mesa junan riq'ui ri Jesús y quiq'ui
ri rudiscípulos,† ruma sibilaj ye q'uiy ri yet-
zekelben riche (rixin) ri Jesús ri yec'o c'a
chiri'.
16 Y tek ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos
xquitz'et ri Jesús chi xa niwa' quiq'ui ri ye
c'utuy tak alcawal y quiq'ui ri winek ri xa
ye aj maqui', xquic'utuj c'a chique ri rud-
iscípulos: ¿Achique ruma la' chi Riya' niwa'
y nuc'uya' quiq'ui ri ye c'utuy tak alcawal y
quiq'ui nic'aj chic winek ri xa ye aj maqui'?‡
xecha' chique.
17 Y tek ri Jesús xrac'axaj ri tzij ri xquibij ri
aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos, Riya' xubij c'a
chique: Jun ajk'omanel ma ye ta ri ye utz
ri yerak'omaj. Riya' yerak'omaj ri yawa'i'.
Riyin ma xipe ta chiquicanoxic winek ri
choj quic'aslen. Riyin xipe chiquicanoxic
ri aj maqui',§ ri rajawaxic chi nitzolin pe
quic'u'x riq'ui ri Dios.

Tek xc'utux chare ri Jesús chi achique ruma tek ri rudiscípulos ma niquiben ta ayuno

18 Ri ye rudiscípulos ri Juan ri Bautista y ri
quidiscípulos ri fariseos, c'o c'a k'ij niquicha-
jij tek can ma yewa' ta riche (rixin) chi
niquiben orar. Y rumari' xoquic'utuj c'a
chare ri Jesús: Ri yoj rudiscípulos ri Juan y ri
quidiscípulos ri fariseos can c'o k'ij nikacha-
jij tek can ma yojwa' ta, riche (rixin) chi
nikaben orar. ¿Y achique c'a ruma tek ri
adiscípulos riyit ma que ta ri' niquiben?*
19 Y ri Jesús xubij c'a chique: ¿Achique nibij
riyix? ¿La utz cami chi man ta yewa' ri
xesiq'uix (xe'oyox) pa jun c'ulanen tek xa c'a
c'o na apo quiq'ui ri achijlon ri xa c'a xc'ule'?
Ma utz ta. Can ma utz ta c'a ri niquiben, wi
xa ma yewa' ta, ruma ri achijlon xa c'a c'o na
chiquicojol.†
20 Pero xtapon ri k'ij tek re achijlon re'
xtelesex el chiquicojol, y yac'ari' tek ma
xquewa' ta riche (rixin) chi xtiquiben orar.
21 Y majun chuka' winek nibano chi nu-
cusaj ta jun c'ojobel c'ac'ac' riche (rixin) chi
nuc'ojoj jun tziek ri xa ri'j chic. Ruma jun
c'ojobel c'ac'ac' nuc'ol ri' y nujic' ri tziek
ri xa ri'j chic, y ri tziek ri' más niretzetaj
(nitzeretej).
22 Y queri' chuka' majun niya'o ta c'ac'ac'
ruya'al uva chupan jun tz'um yabel ya' ri
xa ri'j chic. Ruma wi queri' niban, y ri
tz'um xa ma niyukuk ta chic, xa nirakaro'
y niq'uis el ri ruya'al uva chupan. Y chuka'
ri tz'um ri' majun chic nic'atzin wi. Yac'a
jun c'ac'ac' tz'um yabel ya', utz niyaque' ri
c'ac'ac' ruya'al uva chupan. Queri' xubij ri
Jesús chrij ri ch'abel ri xuc'ut.

Tek ri rudiscípulos ri Jesús xquich'up ruwi' trigo pa jun uxlanibel k'ij

23 Pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús y ri rud-
iscípulos yek'ax c'a el pa jun ulef ri ticon
trigo chuwech. Y ri discípulos c'o c'a ruwi'
trigo ri xequich'up el.‡
24 Yec'a ri achi'a' fariseos xquibij chare
ri Jesús: Que'atzu' la adiscípulos ruma
xajan yetajin chubanic. ¿Achique ruma
yequich'upla' trigo re k'ij re'? Ruma re
k'ij re', uxlanibel k'ij y ma ruc'amon ta chi
yesamej, xecha'.
25 Yac'a ri Jesús xubij chique: ¿La majun
bey c'a isiq'uin ta ri tz'ibatal ca chupan ri
wuj chrij ri xquiben ri David y ri ye rachibil
ri ojer ca, tek sibilaj xenum§ y rajawaxic chi
yewa'?
26 Ri David xbe c'a chucanoxic wey pa
rachoch ri Dios. Y ri nimalaj sacerdote chu-
pan ri tiempo ri' ya c'a ri Abiatar. Y can ya ri
lok'olaj tak caxlan wey* ri xbejach pe chare
ri David y ma xu (xe) ta wi riya' ri xtijo, xa
can xuya' chuka' chique ri ye benak riq'ui.
Y ma riq'ui wi ri', ma mac ta ri xquiben,
astape' ri caxlan wey ri' xaxu (xaxe wi) ri
sacerdotes ri yetijo.
27 Y ri Jesús xubij chuka' chique: Ri uxlani-
bel k'ij† xban riche (rixin) jun utzil chare
ri winek, y ma ya ta ri winek ri xban riche
(rixin) ta jun utzil chare ri uxlanibel k'ij.
28 Rumac'ari' riyix can ruc'amon c'a chi
niwetamaj chi yin c'a riyin ri C'ajolaxel ri
xinalex chicojol, ri yin Rajaf‡ ri uxlanibel
k'ij. Can pa nuk'a' c'a riyin c'o wi riche
(rixin) chi nbij achique utz niban chupan ri
k'ij ri', xcha' ri Jesús.

§ **2:13** Mr. 1.45. * **2:14** Mt. 9.9; Lc. 5.27, 28. † **2:15** Mt. 9.10. ‡ **2:16** Is. 65.5. § **2:17** Mt. 9.12, 13; 18.11; Lc. 5.31, 32; 15.7; 19.10; 1 Ti. 1.15. * **2:18** Mt. 9.14; Lc. 5.33. † **2:19** Jn. 3.29. ‡ **2:23** Dt. 23.25; Mt. 12.1; Lc. 6.1. § **2:25** 1 S. 21.1-6. * **2:26** Lv. 24.5-9. † **2:27** Ex. 23.12; Dt. 5.14. ‡ **2:28** Mt. 12.8.

3

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi chaki'j jun ruk'a'

1 Y ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon chic
c'a ri pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri
Dios. Y chiquicojol ri winek ri quimolon qui'
chiri', c'o c'a jun achi chaki'j jun ruk'a'.*
2 Y yec'o c'a ri ye tzulibeyon apo riche
(rixin) ri Jesús, k'alaj ri' wi nuc'achojsaj
ri achi, riche (rixin) chi queri' niquitzujuj
(niquisujuj) chi ri Jesús xsamej chupan ri
jun uxlanibel k'ij ri'.
3 Ma riq'ui wi ri', ri Jesús xubij chare ri
achi chaki'j ri ruk'a': Cayacatej pe y cac'oje'
pa nic'aj, xcha' chare.
4 Xpe c'a ri Jesús xubij chique ri winek ri
yec'o chiri': Riyin nwajo' c'a nc'utuj chiwe:
¿La más cami ruc'amon chi niban utzil pa
jun uxlanibel k'ij o xa ya ri etzelal? ¿Ri nicol
jun winek chuwech ri camic o ri nicamisex?
¿Achique nich'ob riyix? xcha' chique. Pero
quinojel majun xquibij ta.
5 Yac'ari' tek ri Jesús xerutzu' c'a quinojel
ri quimolon qui' chiri', y xerutz'et chi xa
cowirnek ri cánima y ma nicajo' ta niquin-
imaj. Rumari' Riya' xpe royowal y xbison.
C'ac'ari' Riya' xubij c'a chare ri achi chaki'j ri
ruk'a': Tayuku' la ak'a'. Y ri achi can xu (xe)
wi xuyuk ri ruk'a', can yac'ari' xchojmir.
6 Y ri achi'a' fariseos can xu (xe) wi
xquitz'et ca ri xbanatej, xbequimolo' qui'
quiq'ui ri yec'o pa rupartido ri rey Herodes,
riche (rixin) chi niquich'ob achique rubanic
niquiben† riche (rixin) chi niquicamisaj ri
Jesús.

Ye q'uiy c'a winek ri xetzekelben riche (rixin) ri Jesús chiri' chuchi' ri choy Galilea

7 Y ri Jesús xbe c'a chuchi' jun choy,
ye rachibilan el ri rudiscípulos. Y chuka'
xtzekelbex el cuma q'uiy winek‡ ri ye pe-
tenak pa rucuenta ri Galilea, y cuma nic'aj
chic winek ri ye petenak pa rucuenta ri
Judea.
8 Y can xtzekelbex chuka' cuma ri winek
ri ye petenak pa Jerusalem, jun tinamit ri c'o
chuka' pa rucuenta ri Judea. Y yec'o chuka'
ri ye petenak pa rucuenta ri Idumea, y ri
ye petenak c'a juc'an chic ruchi' ri raken ya'
Jordán. Xtzekelbex chuka' cuma ri winek ri
ye petenak pa Tiro y pa Sidón y ri ye petenak
chuka' chiquinakajal ri ca'i' tinamit ri'. Can
quinojel c'a ri winek ri xe'oka riq'ui ri Jesús,
xepe ruma quic'axan c'a pe ri milagros ri
yerubanala' ri Jesús.
9 Y ruma chi can ye q'uiy ri winek ri ye'oka
riq'ui, ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos
chi tiquiya' pe jun jucu' queri' nakaj, riche
(rixin) chi queri', wi ri winek más niquipitz',
Riya' ntoc c'a chupan ri jucu' ri'.
10 Ri Jesús can ye q'uiy wi c'a ri ye
ruc'achojsan chic. Pero ruma quinojel c'a
ri ye yawa'i' nicajo' chuka' chi yec'achojsex
ruma ri Jesús, rumari' niquimajla' c'a qui'
chrij, riche (rixin) chi niquichop ta apo
ri rutziak, ruma nicajo' yec'achoj chare ri
quiyabil.
11 Y ri itzel tak espíritu tek niquitz'et c'a
ri Jesús, niquixucubala' c'a qui' chuwech,
chuka' niquirek quichi' y niquibij: Yit c'a
riyit ri Ruc'ajol ri Dios,§ yecha' c'a.
12 Yac'a ri Jesús xchapon c'a chique chi ma
tiquiya' ta rutzijol chi ya Riya' ri Ruc'ajol ri
Dios.*

Tek ri Jesús xerucha' ri cablajuj apóstoles

13 Ri Jesús xjote' c'a el pa ruwi' jun juyu'
y xerusiq'uij (xeroyoj) el ri xrajo' Riya' chi
xeruc'uaj el. Ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj)
apo† chiquijujunal ri achi'a' ri' y ri achi'a' ri'
xebe apo riq'ui.
14 Ye cablajuj c'a ri xerucha' riche (rixin)
chi yerachibilaj y riche (rixin) chuka' chi
yerutek el chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.
15 Y queri' chuka' can xtuya' k'atbel tzij
pa quik'a' riche (rixin) chi yequic'achojsaj
yawa'i', y riche (rixin) chi yecowin yequele-
sala' itzel tak espíritu.
16 Ri ye cablajuj ri xerucha' ri Jesús, ya ri
Simón ri xubij chuka' Pedro chare.‡
17 Ri Jacobo y ri Juan, ri ye ruc'ajol ri
Zebedeo, ri xubij chuka' Boanerges chique;
bi'aj ri ntel c'a chi tzij chi ye achi'el coklajay.
18 Ri Andrés, ri Felipe, ri Bartolomé, ri
Mateo, ri Tomás, ri Jacobo ri ruc'ajol ri jun
achi ri Alfeo rubi', ri Tadeo, ri Simón ri c'o
quiq'ui ri achi'a' ri nibix cananista chique,
19 y ri Judas Iscariote ri xjacho riche
(rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek. Y quino-
jel c'a ri' xebe riq'ui ri Jesús pa jun jay.

Ri winek yeyok'on chrij ri Lok'olaj Espíritu

20 Y ruma sibilaj ye q'uiy winek ri xquimol
chic apo qui' jun bey, rumari' riye' hasta ma
utz ta chic chi yewa'.§
21 Y tek ri ye rach'alal ri Jesús xquic'axaj
ri nibanatej, xe'apon riche (rixin) chi nbe-
quic'ama' pe, ruma riye' xquich'ob chi ri
Jesús xch'ujer.*
22 Y ri aj tz'iba' ri ye petenak pa tinamit
Jerusalem, yec'o apo ri chiri' riq'ui ri Jesús.
Y niquibila' c'a chiquiwech chi ri Jesús c'o
ri Beelzebú riq'ui; ri cajawalul ri itzel tak
espíritu.† Y ya ri Beelzebú ri niya'o uchuk'a'
chare riche (rixin) chi queri' nicowin yere-
lesaj ri itzel tak espíritu,‡ yecha' c'a.

* **3:1** Mt. 12.9, 10; Lc. 6.6. † **3:6** Mt. 12.14; 22.15. ‡ **3:7** Lc. 6.17. § **3:11** Lc. 4.41. * **3:12** Mr. 1.24, 25, 34. † **3:13** Lc. 6.12, 13. ‡ **3:16** Jn. 1.42. § **3:20** Mr. 6.31. * **3:21** Jn. 7.20; 10.20. † **3:22** Jn. 8.48, 52. ‡ **3:22** Mt. 9.34; Lc. 11.15.

23 Y rumari' ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj),
y riche (rixin) chi xtzijon quiq'ui, xerucusaj
c'ambel tak tzij. Riya' xubij c'a chique:
¿Achique modo chi ri Satanás can ya riya'
mismo nrokotaj el ri'?
24 Ruma ri winek riche (rixin) jun
ruwach'ulef, wi xa ma junan ta quiwech
niquiben, ri' ma utz ta, ruma nuben chare
ri quiruwach'ulef chi ma xtiyaloj ta.
25 Y queri' chuka' ri winek pa jun jay,
wi xa ma junan ta quiwech niquiben, xa
xtiquitaluj el qui'.§
26 Y rumari' ri Satanás, ma xtuben ta ka
ch'a'oj chrij riya' mismo y ca'i' c'a nuben.
Ruma wi queri' nuben, chanin nitzak y
niq'uis ka ruk'ij.*
27 Y wi c'o jun winek ri nrajo' nelek' el
pa rachoch jun achi ri c'o sibilaj ruchuk'a',
nabey c'o chi nuxim ri achi ri', y c'ac'ari'
nicowin nucanoj el ronojel ri nrajo'
yeruc'uaj.†
28 Y tiwac'axaj c'a jabel re ch'abel
re xtinbij chiwe wacami. Xabachique
mac yequibanala' ri winek ri ye alaxnek
chuwech re ruwach'ulef can c'a yecuyutej
na. Y queri' chuka' ronojel ri yok'onic ri
yequibanala' ri winek, can c'a yecuyutej na
chuka'.
29 Yac'a ri niyok'on chrij ri Lok'olaj
Espíritu, can ma xticuyutej ta rumac,‡ xa
can xtrejkalej rumac riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.§
30 Quec'are' xubij chique ri aj tz'iba', ruma
chi riye' niquibij c'a chare, chi Riya' c'o itzel
espíritu riq'ui.

Ri rute' y ri ye rach'alal ri Jesús

31 Y ri rute' y ri ye rach'alal ri Jesús xepe
c'a ri acuchi (achique) c'o wi Riya'. Pero
ma xe'oc ta apo riq'ui.* Xaxu (xaxe) wi c'a
xquitek rubixic chare chi nicajo' yetzijon
riq'ui.
32 Y ri winek ri ye tz'uyul ka ri can
quisutin apo qui' chrij ri Jesús xquibij c'a
apo chare: Ri ate' y ri ye awach'alal yec'o pe
wawe' chuwajay el y yatquicanoj.
33 Yac'a ri Jesús xubij c'a chique ri winek
ri quimolon qui' riq'ui: ¿Achique c'a ri' ri nte'
y ye achique c'a ri' ri wach'alal ri nich'ob
riyix?
34 Y ri Jesús xerutzu' c'a quinojel ri
quisutin qui' chrij ye tz'uyul y xubij chique:
Yec'are' ri ye oconek nte' y ye oconek
wach'alal.
35 Ruma chi can quinojel c'a ri yebano ri
ruraybel ri Dios, yec'ari' ri ye achi'el nte',
wana' y nchak',† xcha' ri Jesús.

4

Ri c'ambel tzij chrij ri aj ticonel

1 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos
xbe chic c'a chuchi' ri choy y Riya' yerutijoj
c'a ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios. Y
sibilaj ye q'uiy winek ri xquimol apo qui'.*
Rumari' ri Jesús xoc apo pa jun jucu' ri chiri'
pa ruwi' ya', y xtz'uye' c'a chupan. Y ri
chiri' chuchi' apo ri choy, yec'o c'a ri winek
niquic'axaj apo ri Jesús.
2 Riya' q'uiy c'a ri xuc'ut chiquiwech riq'ui
c'ambel tak tzij. Y xubij c'a chique:
3 Tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe: C'o
c'a jun achi ri xbe pa jopin ija'tz.
4 Y tek ri achi c'o chic pa samaj nijopin
ija'tz, c'o c'a juba' chare ri ija'tz ri' xa pa bey
xka wi. Y xepe c'a ri aj xic' tak chicop ri yebe
pa cak'ik', xquitij el ri ija'tz ri'.
5 C'o c'a juba' chic chare ri ija'tz cojol tak
abej xka wi y chiri' xa ma q'uiy ta ri ulef c'o.
Y chanin c'a xe'el pe ruma xa ma pim ta ri
ulef.
6 Xa yac'a tek xpe ruchuk'a' ri k'ij, xe-
mayamo' y xechaki'j ka. Y ruma chi xa ma
nej ta benak wi ka ri quic'amal, rumari'
xechaki'j ka chanin.
7 Y c'o c'a juba' chic chare ri ija'tz ri' xa
cojol tak k'ayis ri c'o quiq'uixal† xka wi. Y
tek xe'el pe, junan xeq'uiy quiq'ui ri q'uix. Y
ruma chi ri q'uix sibilaj xeq'uiy, ri tico'n xe-
jik' pa quik'a' y man c'a xquiya' ta quiwech.
8 Yac'a ri juba' chic chare ri ija'tz xka pa
jun utzilaj ulef, y xe'el pe y xeq'uiy jabel.‡ Y
c'o c'a ija'tz xquiyala' a treinta quiwech, c'o
xquiyala' a sesenta y c'o ri xquiyala' jojun
ciento quiwech.
9 C'ac'ari' ri Jesús xubij c'a: Ri c'o c'a
rac'axabel, can trac'axaj c'a ri xinbij, xcha'
chique.
10 Y tek xcanaj ca ruyon ri Jesús quiq'ui
ye ca'i' oxi' winek y ri ye cablajuj rud-
iscípulos, ri yec'o riq'ui xquic'utuj c'a chare
chi achique c'a ri nrajo' nubij chique riq'ui
ri c'ambel tzij ri xutzijoj chique.§
11 Y Riya' xubij chique: Chiwe c'a riyix
can ya'on c'a k'ij riche (rixin) chi niwetamaj
chrij ri rajawaren ri Dios, yac'a ri nic'aj chic
winek ri ma yeniman ta wuche (wixin), ma
ya'on ta k'ij chique riche (rixin) chi nique-
tamaj. Rumac'ari' riq'ui c'ambel tak tzij
yitzijon wi quiq'ui,
12 riche (rixin) chi queri' astape' niquitzu'
y xa ma nich'obotej ta chiquiwech ri niq-
uitzu'* y astape' niquic'axaj y xa ma nik'ax
ta chiquiwech ri niquic'axaj, riche (rixin)
chi queri' ma nitzolin ta pe quic'u'x, y ma
nicuyutej ta chuka' quimac ruma ri Dios.

§ **3:25** Mt. 12.25; Lc. 11.17. * **3:26** Mt. 12.26; Lc. 11.18. † **3:27** Mt. 12.29; Lc. 11.21, 22. ‡ **3:29** Mt. 12.31; Lc. 12.10. § **3:29** 2 Ts. 1.9. * **3:31** Mt. 12.46. † **3:35** He. 2.11. * **4:1** Mt. 13.1, 2; Mr. 2.13; Lc. 8.4. † **4:7** Jer. 4.3. ‡ **4:8** Jn. 15.5; Col. 1.6. § **4:10** Lc. 8.9. * **4:12** Is. 6.9, 10; 44.18; Jer. 5.21; Mt. 13.14.

13 Y ri Jesús xubij chuka' chique ri winek
y ri rudiscípulos: ¿La ma xk'ax ta cami chi-
wech ri c'ambel tzij ri xa c'a juba' tinbij ka
chiwe? Ruma wi xa ma xk'ax ta chiwech, ¿la
xtik'ax cami chiwech ri nic'aj chic c'ambel
tak tzij?
14 Ya c'a ri aj ticonel ri xbejopin ija'tz,
yac'ari' ri samajel ri nic'utu ri ruch'abel ri
Dios.
15 Ri juba' ija'tz ri xeka pa bey, ye achi'el
ri winek tek quic'axan chic ri ruch'abel ri
Dios, y ri Satanás chanin napon quiq'ui y
nrelesaj el ri ch'abel ri xtic pa tak cánima.†
16 Ri ija'tz ri xeka cojol tak abej, can nich'o
wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios ri nac'axex
cuma ri winek. Ri winek ri' can chanin c'a
niquic'ul ri ruch'abel ri Dios pa tak cánima
riq'ui quicoten.
17 Xa yac'a chi can ma xbe ta ka jabel
ruc'amal ri ruch'abel ri Dios pa tak cánima,
xa can ma niyaloj ta c'a ri quicoten quiq'ui.‡
Y tek yepe c'a tijoj pokonal y ye'etzelex
ruma quiniman ri ruch'abel ri Dios, chanin
yetzak.
18 Yac'a ri ija'tz ri xeka cojol tak k'ayis
ri c'o quiq'uixal, can nich'o chuka' chrij ri
ruch'abel ri Dios ri nac'axex cuma ri winek.
19 Pero ri winek ri' xaxu (xaxe wi) c'a ri
nrajo' re tiempo re' ri nicajo' niquiben, y
yek'olotej pa ruk'a' ri beyomel§ riche (rixin)
re ruwach'ulef. Y q'uiy chuka' ruwech
raynic yepe quiq'ui, y rumari' xa nijik' ri
ruch'abel ri Dios ri c'o quiq'ui y majun bey
c'a xtiwachin ta jabel ri ruch'abel ri Dios pa
tak quic'aslen.
20 Yac'a ri ija'tz ri xeka pa jun utzilaj
ulef, nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios
ri nac'axex cuma ri winek, y ri winek ri'
can niquic'ul wi ka ri ruch'abel ri Dios y ri
quic'aslen niwachin jabel.* Can yewachin
c'a achi'el niquiben ri ija'tz. Ruma yec'o
ija'tz ri niquiya' a treinta quiwech, yec'o ri
niquiya' a sesenta quiwech y yec'o ri can
jojun ciento quiwech niquiya'. Quec'ari'
nuben quic'aslen ri winek ri niquic'ul ka ri
ruch'abel ri Dios pa tak cánima.

Majun ri ewan ca ri man ta xtibek'alajin pe

21 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique:
Tek nbec'amer pe jun k'ak'† riche (rixin)
nusakirisaj pa jay, ¿la chuxe' cami jun almul
o chuxe' cami jun ch'at niya'ox (nya') wi?
Ma que ta ri'. Ri k'ak' can c'o ruc'ojlibel ri
acuchi (achique) nipabex wi.
22 Queri' chuka' majun ri ewan ca, ri man
ta xtibek'alajin pe. Y chuka' can majun ri
tz'apin ca rij, ri xa man ta xtibek'alajin pe
y ntel pe chuwasakil.‡
23 Ri c'o c'a rac'axabel, can trac'axaj c'a ri
xinbij, xcha' ri Jesús.
24 Y ri Jesús xubij chuka' chique ri winek:
Tek riyix niwac'axaj ri ruch'abel ri Dios, can
tiwac'axaj c'a ri nubij. Can tika c'a ka pa
tak iwánima, ruma wi queri' niben, q'uiy
etamabel ri nic'ul ca y xtiya'ox (xtya') chic
juba' ruwi' chiwe.
25 Ruma ri can c'o q'uiy riq'ui, xtiya'ox
(xtya') c'a más chare y queri' q'uiy c'a ri
xtic'oje' riq'ui. Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui,
hasta ri juba' ri' xa xtelesex chare.§

Ri c'ambel tzij chrij ri ija'tz tek nitz'uc pe y niq'uiy

26 Y ri Jesús xubij chuka': Tek ri winek
ye'oc pa rajawaren ri Dios, nibanatej c'a
achi'el nibanatej riq'ui jun ija'tz ri nbetic ca
ruma jun achi pan ulef.*
27 Tek ri ija'tz c'o chic c'a pan ulef, ri
ticonel majun chic ri nuben. Riya' nbewer
tek ntoc pe ri ak'a' y niyacatej el tek niseker
pe, y queri' nuben ronojel k'ij. Y tek napon
ri k'ij, ri ija'tz ntz'uc pe y niq'uiy, yac'a ri
xtico ka riche (rixin) ri ija'tz ma retaman
ta achique rubanic tek ri ija'tz ntz'uc pe y
achique rubanic tek niq'uiy.
28 Ri ticonel can majun chic c'a nuben
ta, xa ruyon ri ulef nuben chi niq'uiy pe
ri tico'n. Pero nabey ya ri ti ral ri trigo
nbetz'uc pe. C'ac'ari' niq'uiy ri ruxak, y tek
nim chic, ntel pe ri ruwi'. Y pa ruq'uisbel
ninoj c'a pe ri ruwi' riq'ui ri rupan.
29 Y tek k'en chic, ri rajaf can yac'ari'
yerutek ri rumozos chupan, riche (rixin) chi
niquik'et, ruma ya k'ij chic riche (rixin) ri
k'atoj.†

Ri c'ambel tzij chrij ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza

30 Y ri Jesús xubij c'a chuka': ¿Achique
rubanic xtinbij chrij ri rajawaren ri Dios?
¿Y achoj riq'ui njunumaj wi?‡ ¿Y achique ta
cami c'ambel tzij ri nik'alajsan riche (rixin)?
31 Xa junan c'a riq'ui ri ija'tz riche (rixin)
ri mostaza ri nitic ka pan ulef. Ruma yari'
ri ija'tz ri más tak cocoj ri c'o chuwech re
ruwach'ulef.
32 Y xa yari' ri sibilaj nim ntel§ que chiqui-
wech ri nic'aj chic ichaj, y yec'oje' ruk'a' ri
can ye nima'k. Rumari' ri aj xic' tak chicop
ri yebe pa cak'ik' niquibanala' quisoc pa tak
ruk'a', ruma chiri' jabel yemujan.

Ri Jesús can xerucusaj wi ri c'ambel tak tzij

† **4:15** Mt. 13.19; Lc. 8.12; 2 Co. 4.4. ‡ **4:17** Job 27.10. § **4:19** Sal. 52.7; Pr. 23.5; Ec. 5.13. * **4:20** Ro. 7.4; 2 Co. 5.17; 2 P. 1.4-8. † **4:21** Mt. 5.15; Lc. 8.16; 11.33. ‡ **4:22** Mt. 10.26. § **4:25** Mt. 13.12; Lc. 8.18. * **4:26** Mt. 13.24. † **4:29** Ap. 14.15. ‡ **4:30** Lc. 13.18. § **4:32** Mal. 1.11; Mt. 13.31, 32; Lc. 13.19; Hch. 2.41; 4.4; 5.14; 19.20; Ap. 11.15. * **4:33** Mt. 13.34.

33 Ri Jesús can q'uiy c'a c'ambel* tak tzij ri
xerucusaj achi'el re' riche (rixin) chi xch'o
quiq'ui ri winek, y xutzijoj chique ri janipe'
ri yecowin nich'obotej chiquiwech.
34 Riya' majun c'a ri xubij ta chique ri
winek chi man ta xerucusaj c'ambel tak tzij.
Yac'a tek ri Jesús nicanaj ca ruyon quiq'ui ri
rudiscípulos, Riya' can nuk'alajsaj c'a chiqui-
wech ri achique ntel wi chi tzij ri c'ambel
tak tzij.

Tek ri Jesús xuk'et ruchuk'a' ri cak'ik' y ri ruwi' ya'

35 Y tek xoc c'a pe ri ak'a' chupan ri k'ij
ri', ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Jo',
kojk'ax la† juc'an chic apo ruchi' ya', xcha'
chique.
36 Riya' xerutakala' c'a ca ri winek. Y
ruma Riya' can tz'uyul chic chupan ri jucu',
can quec'ari' rubanon, xuc'uex el cuma ri
rudiscípulos. Y yec'o chuka' nic'aj chic jucu'
ri junan xebe el quiq'ui.
37 Y tek ye benak, xpe jun nimalaj cak'ik'.
Y ri jucu' ri ye benak wi xuchop ninoj pe chi
ya'. Y rumari' xa juba' ma yebe ka chuxe'
ya'.
38 Pero ri Jesús warnek‡ c'a chupan ri
jucu' tek ntajin ri cak'ik' pa ruwi' ri choy.
Riya' chrij ca ri jucu' rucanon wi ka jun
ruch'equet wi' y chiri' warnek wi. Y xepe c'a
ri discípulos xquic'asoj y xquibij c'a chare:
¡Tijonel! Riyoj ya xa yojcom y riyit xa yit
warnek, xecha' chare.
39 Y ri Jesús xyacatej c'a pe, y xubij chare ri
cak'ik' chi tiq'uis el y xubij chare ri ruwi' ya'
chi titane' ka. Y queri' xbanatej. Ri cak'ik'
xq'uis el, y chuka' ri ruwi' ya' xtane' ka.§
40 C'ac'ari' ri Jesús xubij chique: ¿Achique
ruma tek xixibij iwi'? ¿Can ma icukuban ta
ic'u'x wuq'ui?
41 Yac'a ri discípulos can quixibin qui' y
xquic'utula' c'a chiquiwech chrij ri Jesús:
¿Achique c'a chi achi re'? Ruma ri cak'ik' y ri
ya' xa can niquinimaj chuka' rutzij.

5

Tek ri Jesús xerelesaj itzel tak espíritu riq'ui jun achi aj Gadara

1 Y ri Jesús y ri ye rudiscípulos xe'apon c'a
ri juc'an chic ruchi' choy, ri chiri' pa jun
lugar ri Gadara* rubi'.
2 Y tek ri Jesús xel pe chupan ri jucu',
yac'ari' tek xapon jun achi riq'ui ri elenak
pe pa camposanto. Y ri achi ri' xa c'o c'a itzel
espíritu riq'ui.
3 Ri achi ri' can ya c'a ri camposanto ri
oconek rachoch, y riya' hasta riq'ui cadena
ma ye cowinek ta quichapon, ruma can
sibilaj ruchuk'a' c'o.
4 Can q'uiy c'a mul quiximon ri ruk'a'
raken pa ch'ich' y riq'ui chuka' cadena, pero
xa yeruc'okpij y yeruk'aj ca. Can majun c'a
ri cowinek ta chrij.
5 Riya' can nibiyaj wi c'a ri pa tak juyu' y
pa camposanto, nurek ruchi' y nusocola' ri'
riq'ui abej. Can chi pak'ij chi chak'a' c'a ri
nubanala' queri' ri achi ri'.
6 Y tek riya' xutz'et c'a pe ri Jesús, c'anej
c'a c'o wi, pero junanin (anibel) c'a xpe y
xoxuque'† chuwech.
7 Y can xurek c'a ruchi' y xubij c'a: Riyit
Jesús ri Ruc'ajol ri nimalaj Dios, ¿Achique
ruma tek yinanek? Pa rubi' ri Dios nc'utuj
jun utzil chawe, chi ma quinach'ujirisaj ta,
xcha' chare ri Jesús.
8 Ri achi xubij queri' ruma ri Jesús rubin
chic c'a chare ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri
achi ri', chi tel el.
9 Y xpe ri Jesús xuc'utuj c'a chare: ¿Achique
abi'? Y riya' xubij pe: Yoj q'uiy ri nubi', ruma
ma nuyon ta riyin, xa can ye q'uiy chuka' ri
wachibil yec'o, xcha'.
10 Y can xuc'utula' c'a utzil chare ri
Jesús chi ma querelesaj ta el chupan ri
ruwach'ulef ri'.
11 Y chunakajal apo ri lugar ri', sibilaj c'a
ye q'uiy ak yetajin yewa'‡ pa ruwi' jun juyu'.
12 Y xepe c'a quinojel ri itzel tak espíritu ri
yec'o riq'ui ri achi, xquic'utuj utzil chare ri
Jesús. Y xquibij c'a chare: Taya' k'ij chake
chi yoj-oc quiq'ui la ak yec'o chila', xecha'.
13 Ri Jesús can yac'ari' tek xuya' k'ij
chique. Y ri itzel tak espíritu can yac'ari'
xe'el el y xebe'oc quiq'ui ri ak. Ri ak ri' sibilaj
c'a ye q'uiy. Xa juba' ma ye ca'i' mil. Y
quinojel ri ak ri' xquichop anin (anibel) pa
xulan, chuwech jun juyu' xulan ruwech y
choj xebeka c'a pa choy. Can quinojel c'a ri
ak ri' xejik' chiri'.
14 Yac'a ri yeyuk'un quiche (quixin) ri
ak ri', xaxu (xaxe) wi c'a xquitz'et ca ri
xbanatej, xe'anmej; y xbequiyala' ca rutzi-
jol pa tinamit y ri pa tak juyu'. Y ri winek
xepe c'a riche (rixin) chi noquitz'eta'§ ri
xbebix ca chique.
15 Y tek ri winek ri' xe'oka riq'ui ri Jesús,
xquitz'et c'a chi ri achi ri xec'oje' itzel tak
espíritu riq'ui, tz'uyul, rucusan rutziak* y
ma nuben ta chic c'a ri achi'el ri rubanon
pe. Yac'a ri winek ri' xa xquixibij c'a qui' tek
xquitz'et ri achi ri'.
16 Ri winek c'a ri can xetz'eto ri xbanatej
riq'ui ri achi ri xelesex itzel tak espíritu

† **4:35** Mt. 8.18; Lc. 8.22. ‡ **4:38** Mt. 8.24; Lc. 8.23. § **4:39** Job 38.8-11; Sal. 65.7; 89.9; 93.4; 107.23-29; 135.5, 6.
* **5:1** Mt. 8.28; Lc. 8.26. † **5:6** Fil. 2.10, 11. ‡ **5:11** Mt. 8.30; Lc. 8.32. § **5:14** Mt. 8.34. * **5:15** Lc. 8.27, 35.
† **5:17** Job 21.14; Mt. 8.34.

riq'ui y ri xc'ulwachitej quiq'ui ri ak, xquitz-
ijola' c'a chique ri nic'aj chic winek ri ye
petenak chutz'etic ri xc'ulwachitej chiri'.
17 Rumac'ari' ri winek xquic'utuj utzil
chare ri Jesús chi tel el chiri' chupan ri
quilugar.†
18 Y yac'a tek ntoc el ri Jesús pa jucu',
ri achi ri xec'oje' itzel tak espíritu riq'ui,
xuc'utuj c'a utzil chare ri Jesús chi tuya' k'ij
chare riche (rixin) chi nibe riq'ui.‡
19 Yac'a ri Jesús ma xrajo' ta. Xa xubij
c'a chare: Catzolin chawachoch, y jatzijoj
chique ri ye aj pan awachoch ri xuben ri
Dios awuq'ui riyit, ruma xjoyowex awech
ruma ri Ajaf.
20 Y ri achi xbe c'a y xuchop rutzijoxic ri
xuben ri Jesús riq'ui riya'. Riya' xutzijoj§
c'a chique ri winek ri yec'o pa rucuenta ri
ruwach'ulef Decápolis. Y ri winek sibilaj c'a
xquimey ri ruc'aslen ri achi ri'.

Ri rumi'al ri Jairo y ri ixok ri xuchop rutziak ri Jesús

21 Y ri Jesús y ri discípulos xe'oc chic c'a el
pa jucu'* y xek'ax c'a juc'an chic ruchi' ya'.
Y tek xe'apon, sibilaj c'a ye q'uiy winek ri
xquimol apo qui' riq'ui.† Riya' chuchi' c'a ri
choy xc'oje' wi.
22 Xapon c'a chuka' jun achi ri Jairo‡ rubi'.
Ri achi c'a ri' jun chique ri principali' chu-
pan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.
Y tek riya' xutz'et apo ri Jesús, can yac'ari'
xbexuque' xbemaje' chuwech.
23 Y c'ac'ari' xubij chare ri Jesús: Ri ti
numi'al yawa', y ya xa juba' ma nicom ka.
Tabana' c'a jun utzil jaya' ri ak'a' pa ruwi'
riche (rixin) chi nic'achoj y ma nicom ta,
xcha'. Y riya' can xuc'utula' c'a utzil chare
ri Jesús.
24 Y ri Jesús can xbe wi c'a. Y can sibilaj ye
q'uiy c'a winek ri xetzeke' el chrij. Y rumari'
niquipitz'ila' c'a qui' chrij, ye benak.
25 Y chiquicojol c'a ri winek ri' benak
c'a chuka' jun ixok ri c'o jun ruyabil riche
(rixin) ic' chare. Ri ixok ri' c'o chic c'a
cablajuj juna' ri ma tanel§ ta ri ruquiq'uel.
26 Riya' rutijon c'a pokon ruma benak
chic quiq'ui q'uiy ajk'omanela' y xuq'uis yan
chuka' ronojel rurajil; y ma xc'achoj ta juba'
chare ri ruyabil, xa más xnimatej.*
27 Ri ixok ri' c'o c'a rac'axan pe chrij ri
milagros ri yeruben ri Jesús. Riya' benak c'a
chuka' chiquicojol ri winek ri yec'o ca chrij
ri Jesús, y yac'ari' tek xberuchapa' ca juba' ri
rutziak† ri Jesús.
28 Ruma ri ixok ri' can rubilon c'a pe pa
ránima: Xa riq'ui ta nchop el juba' rutziak ri
Jesús, yic'achoj.
29 Y can xu (xe) wi xuchop rutziak ri Jesús,
can yac'ari' xk'atak'o ri ruquiq'uel. Riya'
can xuna' c'a chi xc'achoj chare ri ruyabil ri
ruc'ulwachin.
30 Y ri Jesús can chanin c'a xuna' chi
c'o jun xuc'achojsaj riq'ui ri uchuk'a'‡ ri
xel el riq'ui. Rumari' xtzu'un chrij, y xu-
bij chique ri winek: ¿Achique c'a xchapo
nutziak chuwij? xcha'.
31 Y ri discípulos xquibij c'a chare: Riyit
nawajo' nawetamaj achique xchapo ri
atziak, pero re wawe' ma xtawetamaj ta.
Ye'atz'et chi re winek yatquipitz', y riyit
nac'utuj: ¿Achique xichapo?
32 Yac'a ri Jesús yerutzula' c'a ri winek,
nucanoj ri achique xchapo rutziak.
33 Y ri ixok ruxibin ri' y nibarbot (nibay-
bot) c'a ruma xa ya riya' ri xchapo ri rutziak
ri Jesús, y can xc'achoj wi chare ri ruyabil.
C'ac'ari', riya' xoxuque' xomaje' chuwech ri
Jesús y xubij c'a ronojel ri achique xuben.
34 Y ri Jesús xubij chare ri ixok: Numi'al,
xac'achoj, ruma xacukuba' ac'u'x§ wuq'ui.
Wacami c'a, catzolin; ya xawil yan
uxlanibel c'u'x. Y can riche (rixin) jurayil
xac'achoj chare ri ayabil ri awilon pe, xcha'
chare.
35 Y c'a ntajin na c'a nitzijon ri Jesús riq'ui
ri ixok, tek yec'o ri xe'oka ri ye petenak
chrachoch ri Jairo ri principal chupan ri jay
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Ri achi'a'
ri xe'oka, xoquibij c'a chare ri Jairo: Ri ti
ami'al xa xcom yan y ma rajawaxic ta chic
nac'uaj el ri Tijonel,* xecha' chare.
36 Yac'a tek ri Jesús xrac'axaj pe, chanin
xubij chare ri achi ri principal chupan ri
jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios: Ma
taxibij ta awi' ruma ri xobix chawe. Xaxu
(xaxe wi) tacukuba' ac'u'x† wuq'ui, xcha'
chare.
37 Y ri Jesús ma xuya' ta k'ij chi yec'o ta chic
nic'aj ri xetzeke' ta el chrij, xaxu (xaxe) wi
c'a ri Pedro, ri Jacobo y ri Juan ri rach'alal ri
Jacobo,‡ ri xeruc'uaj el.
38 Y ri Jesús ye rachibilan ri ye oxi' rud-
iscípulos xebe c'a chrachoch ri achi ri princi-
pal chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel
ri Dios. Y tek xe'apon c'a, ri Jesús xerutz'et
chi ri winek yech'ujlan pa jay, y xerutz'et
chuka' chi ye'ok' y can niquirek quichi' chi
ok'ej.
39 Tek ri Jesús xoc c'a apo, xubij chique ri
winek: ¿Achique ruma yixok' y yixch'ujlan?

‡ **5:18** Lc. 8.38. § **5:20** Lc. 8.39. * **5:21** Mt. 9.1; Lc. 8.37. † **5:21** Gn. 49.10. ‡ **5:22** Mt. 9.18; Lc. 8.41. § **5:25** Lv. 15.25; Mt. 9.20; Lc. 8.43. * **5:26** Sal. 108.12. † **5:27** Mr. 3.10; Lc. 6.19. ‡ **5:30** Lc. 6.19; 8.46. § **5:34** Mt. 9.22; Mr. 10.52; Lc. 7.50; 8.48; 17.19; 18.42; Hch. 14.9. * **5:35** Lc. 8.49. † **5:36** Mt. 9.28, 29; 17.20; Lc. 8.50; Jn. 11.40. ‡ **5:37** Mt. 17.1.

Ri ac'al ma caminek ta, riya' xa warnek,
xcha' chique.
40 Yac'a riye' xa xetze'en chrij ri Jesús,
ruma quetaman chi ri ti k'opoj ri' xa can
caminek chic. Xpe c'a ri Jesús xerelesaj c'a
pe ri winek. C'ac'ari' Riya' xerucusaj apo
ri rute' rutata' ri ti k'opoj y ri ye oxi' chic
ri ye benak riq'ui, chupan ri jay ri acuchi
(achique) c'o wi ri ruch'acul ri ti k'opoj.§
41 Riya' xuchop c'a ruk'a' ri ti caminek y
xch'o pa jun chic ch'abel, y xubij: Talita
cumi, xcha'. Re tzij re' ntel chi tzij: Nóya,
chawe riyit nbij wi chi cayacatej.
42 Can xu (xe) wi c'a xubij* queri' ri Jesús,
can yac'ari' xyacatej y xbiyaj el ri ti k'opoj,
ruma xa can cablajuj chic c'a rujuna'. Y
ri yec'o riq'ui, xquimey tek xquitz'et chi
xc'astej pe.
43 Yac'a ri Jesús can xuchilabej chique chi
majun achoj chare tiquitzijoj† wi y chuka'
xubij chi titzuj (tisuj) ruway.

6

Tek ri Jesús xapon chic pa tinamit Nazaret

1 Y ri Jesús ye rachibilan ri discípulos xe'el
el ri chiri' y xebe pa Nazaret ri tinamit ri
xq'uiy wi Riya'.*
2 Y tek xapon c'a ri uxlanibel k'ij, xuchop
c'a ruc'utic ri ruch'abel ri Dios ri pa jay ri
kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Ruma c'a
ri ch'abel ri yerubij chique, ri winek ri' can
xquimey c'a y xquibij: ¿Achique c'a ruma re
achi re' sibilaj q'uiy etamabel c'o riq'ui y
nicowin yeruben milagros? ¿Achique modo
tek nicowin nuben ronojel re'?
3 Ruma re achi re', xa yare' ri aj samajel
chrij che', ral ri María, cach'alal ri Jacobo, ri
José, ri Judas y ri Simón. Y ri ye rana' xa yec'o
chkacojol, xecha'. Rumari' ri winek can ma
xquinimaj† ta ri Jesús, ruma Riya' aj chiri' pa
quitinamit.
4 Y ri Jesús xubij c'a chique ri winek
ri': Majun c'a jun profeta ri nik'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ri man ta jun ruk'ij. Quino-
jel can c'o wi quik'ij, xa yac'a chi ma niya'ox
(nya') ta quik'ij pa tak quitinamit, ni cuma ri
cach'alal‡ y ni cuma chuka' ri aj pa cachoch,
xcha' chique.
5 Ri Jesús ma q'uiy ta c'a milagros xuben
chupan ri tinamit ri xq'uiy wi Riya'. Xaxu
(xaxe wi) oc ca'i' oxi' yawa'i' ri xuya' ruk'a'
pa quiwi' y queri' xeruc'achojsaj.
6 Y Riya' can xumey ruma xerutz'et chi ri
winek ri aj chiri' pa rutinamit, xa can ma
niquinimaj ta. Riya' xbe c'a ri pa tak aldea ri
yec'o pe chunakajal ri rutinamit, y xuc'ut c'a
ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek.§

*Tek ri cablajuj discípulos xetak chutzi-
joxic ri ruch'abel ri Dios*

7 C'ac'ari' ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj)
c'a ri cablajuj discípulos. Y chi caca' xu-
chop el quitakic chubanic ri samaj, y xuya'
el k'atbel tzij pa quik'a' riche (rixin) chi
yecowin yequelesaj ri itzel tak espíritu.*
8 Y Riya' xubij c'a chuka' el chique chi
xaxu (xaxe) wi ri quich'ame'y tiquic'uaj el
y majun chic ri tiquic'uaj el. Ma tiquic'uaj
ta ya'l, ma tiquic'uaj ta caxlan wey y chuka'
can ma tiquic'uaj ta el quirajil† ri pa tak
ximibel quipan.
9 Ma tiquicusaj ta el ca'i' quitziak. Pero utz
chi niquicusaj el ri quixajab.
10 Ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri
discípulos: Xabachique ta na tinamit ri
yixapon wi; tek yixoc pa jun jay, chiri'
quixc'oje' wi ka. Xa can c'a ya tek yixel pe
chupan ri tinamit ri', c'ac'ari' utz chi niya' ca
ri jay ri xixc'oje' wi.‡
11 Y ri acuchi (achique) yixapon wi, wi ri
winek ma nicajo' ta yixquic'ul, y ma nicajo'
ta chuka' niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios
ri nitzijoj riyix chique, can quixel c'a pe
chiri', y titotala' (tiquirala') ca ri pokolaj ri
c'o chiwaken chiquiwech ri winek ri', riche
(rixin) tiquetamaj chi ma utz ta ri xquiben.§
Ruma can nbij wi c'a chiwe, chi chupan ri
k'ij tek xtibanatej ri k'atoj tzij, más xtik'ax
wi c'a ruwi' ri ruc'ayewal* ri xtika pa quiwi'
ri winek riche (rixin) ri tinamit ri can ma
xquixquic'ul ta, que chuwech ri Sodoma y
Gomorra, xcha' el chique.
12 Y ri discípulos xebe c'a. Riye' xquibij c'a
chique ri winek chi titzolin pe quic'u'x riq'ui
ri Dios.
13 Y ri discípulos q'uiy c'a itzel tak espíritu
ri xequelesala'. Y chuka' xquiyala' aceite†
pa quiwi' ye q'uiy yawa'i' y xequic'achojsaj
ca.

Tek xcamisex ri Juan ri Bautista

14 Y ri rey Herodes can xrac'axaj c'a chi ri
Jesús sibilaj rutzijol c'o chiquicojol ri winek.
Ri Herodes xubij c'a ka pa ránima chi ri
Jesús xa ya ri Juan ri Bautista ri xc'astej pe
chiquicojol ri caminaki',‡ y rumari' tek c'o
uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi q'uiy ri
nicowin yerubanala', xcha' ka ri Herodes.
15 Pero yec'o c'a chique ri winek ri xquibij
chi ri Jesús xa ya ri Elías.§ Y yec'o nic'aj
chic xquibij chi Riya' jun achi profeta ri
nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios y chuka'

§ **5:40** Lc. 8.51. * **5:42** Sal. 33.9. † **5:43** Mt. 12.16; 17.9; Mr. 3.12; Lc. 5.14. * **6:1** Mt. 13.54. † **6:3** Is. 53.2, 3; Jn. 6.42. ‡ **6:4** Mt. 13.57; Jn. 7.5. § **6:6** Mt. 9.35. * **6:7** Mt. 10.1. † **6:8** Lc. 9.3. ‡ **6:10** Mt. 10.11; Lc. 9.4. § **6:11** Mt. 10.14; Lc. 10.10, 11; Hch. 13.51. * **6:11** He. 10.31. † **6:13** Stg. 5.14. ‡ **6:14** Mt. 14.1, 2; Lc. 9.7. § **6:15** Mt. 16.14; Mr. 8.28.

xquibij chi Riya' jun chique ri achi'a' ri
xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.
16 Yac'a tek ri rey Herodes xrac'axaj c'a ri',
xubij: Ri Jesús xa ya ri Juan ri Bautista ri xin-
tek rutzaq'uixic rujolon (ruwi'), ri xc'astej
pe chiquicojol ri caminaki'.
17 Ruma chi xa can ya c'a ri rey Herodes
ri xbin chi tichapatej ri Juan. Y c'ac'ari'
xuya' pa cárcel y xxime' pa cadena. Ruma
ri Herodes ruc'amon ka ri Herodías* rixjayil
ri Felipe, y ri Felipe ri' xa can rach'alal ri
Herodes.
18 Y ri Juan rubin chare ri Herodes: Ma
utz ta abanon chi ac'amon ka rixjayil† ri
awach'alal.
19 Y ri Herodías can rajowan wi c'a chi
rucamisan ta ri Juan ruma itzel nuna' chare,
pero ma cowinek ta.
20 Ruma ri rey Herodes can retaman wi
c'a chi ri Juan can choj wi y jun lok'olaj achi
riche (rixin) ri Dios; y rumari' can nuxibij
c'a ri' chuwech ri Juan. Can ma ruya'on ta
c'a k'ij riche (rixin) chi c'o ta ruc'ulwachin.
Ri Herodes can jabel wi c'a nrac'axaj tek
ri Juan nutzijoj ri ruch'abel ri Dios chare.
Xa yac'a chi ma nich'obotej ta c'a chuwech
ri achique ruc'amon chi nuben. Pero ma
riq'ui wi ri', riya' can jabel wi c'a nrac'axaj
ri nibix chare.
21 Y ri k'ij c'a ri oyoben ruma ri Herodías
riche (rixin) chi nika ri Juan pa ruk'a', xoka
c'a. Chupan ri k'ij tek ri rey Herodes xtz'aket
chic jun rujuna',‡ ri Herodes ri' xuya' jun
wa'in y xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri aj k'atbel
tak tzij ri yec'o pa ruk'a', xerusiq'uij (xe-
royoj) chuka' ri achi'a' ri can c'o quik'ij
chiquicojol ri soldados y xerusiq'uij (xe-
royoj) ri achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri aj
Galilea.
22 Y ri acuchi (achique) c'a quimolon wi
qui' riye', xoc c'a apo jun k'opoj, ral ri
Herodías; y ri k'opoj ri' xxajo chiquiwech.
Y ri xajoj ri xuben sibilaj xka chuwech ri
rey Herodes y chiquiwech quinojel ri yewa'
riq'ui. Y ri Herodes xubij c'a chare ri k'opoj:
Tac'utuj c'a ri achique nawajo' y xtinya'
chawe.
23 Ri rey Herodes can xuben c'a jurar
chare, y xubij: Xabachique c'a ri xtac'utuj
chuwe, xtinya' chawe, astape' ta na chi
can pa nic'aj chare re ruwach'ulef ri c'o pa
nuk'a', xcha'.
24 Y xel el ri k'opoj y xberubij chare ri
rute': ¿Achique ri utz chi nc'utuj? xcha'. Y
ri te'ej xubij c'a chare: Tac'utuj chi tiya'ox
(tya') pe chawe§ ri rujolon (ruwi') ri Juan ri
Bautista.
25 Y ri k'opoj can yac'ari' xtzolin apo riq'ui
ri rey Herodes y xberubij c'a chare: Riyin
nwajo' chi ya re wacami yan, naya' pe
chuwe pa jun plato ri rujolon (ruwi') ri Juan
ri Bautista, xcha' chare ri rey Herodes.
26 Y ri rey Herodes can xpe bis pa ránima
ruma ri xc'utux chare, pero ruma c'a chi
can rubanon chic jurar chi can xtuya' wi
ri xtrajo' ri k'opoj y ruma chuka' chi can
chiquiwech ri ye rachibilan pa mesa tek xu-
bij, rumari' can c'o c'a chi nuben ri nic'utux
chare, y queri' ma nuya' (nutzek) ta ruq'uix.
27 Y ri rey can yac'ari' tek xutek el jun sol-
dado riche (rixin) chi tic'amer pe ri rujolon
(ruwi') ri Juan ri Bautista.
28 Y ri soldado xbe c'a, xberutzaq'uij pe
rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista pa cárcel
y xuc'om c'a pe chare ri k'opoj pa jun plato
y ri k'opoj xberuya' chare ri rute'.
29 Tek ri rudiscípulos ri Juan xquic'axaj
chi xcamisex, xebe c'a chuc'amaric ri
ruch'acul, y xbequimuku' ca.*

Tek ri Jesús xerutzuk más ye wu'o' mil winek

30 Ri ye ru'apóstoles ri Jesús tek xetzolin
pe chubanic ri rusamaj ri Dios, can xquimol
apo qui' riq'ui ri Jesús y xquitzijola' c'a chare
ronojel ri xquibanala'† y ronojel ri tijonic ri
xquiyala' chique ri winek.
31 Y ri Jesús xubij c'a chique: Jo' pa jun
lugar ri acuchi (achique) majun winek c'o
riche (rixin) chi yixuxlan juba'. Y queri'
xubij chique ruma can ye q'uiy c'a winek ri
ye'el ye'oc quiq'ui y rumari' hasta ma utz ta
chic chi yewa'.‡
32 Y ri Jesús y ri rudiscípulos xe'oc c'a el pa
jun jucu' riche (rixin) chi xek'ax c'a juc'an
chic ruchi' ya', y xebe c'a pa jun desierto.§
33 Yac'a tek riye' xe'el el, ye q'uiy c'a winek
ri xetz'eto el y can xquetamaj el quiwech.
Rumari' ri winek junanin (anibel) xebe chi-
caken, xquimolola' el qui' pa bey; ri pa
tak tinamit ri xek'ax wi el. Y xa ye riye'
ri xe'apon nabey. Y tek ri Jesús y ri rud-
iscípulos xe'apon, ri winek xquimol c'a apo
qui' chiquij.
34 Y tek ri Jesús xel pe chupan ri jucu',
xutz'et c'a chi sibilaj ye q'uiy winek yec'o
chiri' coyoben apo. Riya' xujoyowaj* c'a
quiwech, ruma quibanon achi'el c'a ri
carne'l tek majun niyuk'un quiche (quixin),
y xuchop c'a nuc'ut q'uiy chiquiwech ri
nic'atzin chi niquetamaj chrij ri ruch'abel
ri Dios.†
35 Yac'a tek xka ka más ri k'ij, ri rud-
iscípulos ri Jesús xejel apo riq'ui y xquibij

* **6:17** Lc. 3.19, 20. † **6:18** Lv. 18.16; 20.21; He. 13.4. ‡ **6:21** Mt. 14.6. § **6:24** Pr. 12.10. * **6:29** Mt. 14.12.
† **6:30** Lc. 9.10. ‡ **6:31** Mr. 3.20. § **6:32** Mt. 14.13. * **6:34** Mt. 9.36; 14.14; He. 4.15. † **6:34** Is. 54.13; 61.1.
‡ **6:35** Mt. 14.15; Lc. 9.12.

chare: Re wawe' xa majun‡ c'o y xa xka ka
k'ij.
36 Que'ataka' c'a el re winek re' riche
(rixin) chi yebe ri pa tak aldea y pa tak nic'aj
chic lugar ri yec'o pe nakaj, riche (rixin) chi
nbequilok'o' quiway, ruma xa majun qui-
way riche (rixin) chi niquitij, xecha' chare
ri Jesús.
37 Yac'a ri Jesús xubij chique ri rud-
iscípulos: Tiya' quiway riyix, xcha' chique.
Y riye' xquibij: ¿Riyit nabij chi yojbe chu-
lok'ic ca'i' ciento denarios caxlan wey riche
(rixin) chi yewa' riye'? xecha' chare.
38 Y Riya' xuc'utuj c'a chique: ¿Janipe'
caxlan wey c'o iwuq'ui? Je'itz'eta' na c'a. Y
tek riye' quitz'eton chic ca, xquibij: C'o wu'o'
caxlan wey y ca'i' car,§ xecha' chare.
39 Y c'ac'ari' Riya' xubij chique ri rud-
iscípulos chi tiquibij chique ri winek chi
quetz'uye' quinojel pa ruwi' ri rexlaj k'ayis,
y pa tak moc quetz'uye' c'a.
40 Y ri winek ri' can xetz'uye' c'a pa ruwi'
ri k'ayis, y xquic'uala' c'a qui' pa tak ciento y
pa nic'aj tak ciento.
41 Y ri Jesús xeruli'ej c'a pa ruk'a' ri wu'o'
caxlan wey y ri ca'i' car y c'ac'ari' xtzu'un
chicaj y xuc'utuj ri rubendición* ri Dios
pa ruwi'. Y c'ac'ari' xeruwech'ela' c'a el ri
caxlan wey, y xuya' el chique ri discípulos
riche (rixin) chi niquiya' chique ri winek. Y
queri' chuka' xuben riq'ui ri car. Xujech c'a
chiquiwech quinojel.
42 Can quinojel c'a jabel xewa'. Can majun
c'a ri man ta xwa' chi utz.
43 Y c'a c'o na c'a cablajuj chaquech caxlan
wey rachibilan car ri xmolotej ca, ri ma
xq'uis ta.
44 Sibilaj ye q'uiy c'a ri winek ri xewa'
ruma xaxu (xaxe) wi ri achi'a' yec'o wu'o'
mil.

Tek ri Jesús xbiyin chraken pa ruwi' ri choy

45 Yac'ari' tek ri Jesús xerucusaj el ri rud-
iscípulos chupan ri jucu', riche (rixin) chi
yenabeyej el chuwech; chi quebe c'a pa
Betsaida, tinamit ri c'o juc'an chic ruchi' ya'.
Y Riya' xerutek† na c'a el ri winek chi tak
cachoch.
46 Y tek ri Jesús ye ruch'aben chic c'a ca
ri winek, xbe pa ruwi' jun juyu'‡ chubanic
orar.§
47 Tek xoc c'a pe ri ak'a', ri discípulos ri ye
benak pa jucu', pa runic'ajal chic c'a ri choy
yec'o wi. Y ri Jesús ruyonil c'a c'o na ca pa
ruwi' ri ulef ruma xa ma benak ta quiq'ui.
48 Y ri Jesús xerutz'et c'a chi ri rudiscípulos
ye cosnek chic y ma yecowin ta niquiben
chare ri jucu' chi nibiyin chiquiwech, ruma
ri cak'ik' nupaxij ri' chuwech ri jucu' y nut-
zolij c'a. Y tek xa ruchapon c'a pe rusekeric,
ri Jesús petenak c'a chraken pa ruwi' ri choy,
y nrajo' c'a nik'ax el chiquiwech.
49 Yac'a tek ri discípulos xquitz'et chi
c'o jun petenak chraken pa ruwi' ri choy,
xquirek quichi' y xquibila' c'a chiquiwech
chi achique c'a la', xecha'. Ruma riye'
xquibij chi ri petenak pa ruwi' ri choy xa jun
subunel (xibinel).
50 Y ruma can quinojel c'a xetz'eto, xquix-
ibij qui'. Y rumari' ri Jesús chanin xch'o
apo chique y xubij: Ma tixibij ta iwi'. Xa
ticukuba' ic'u'x. Xa yin c'a riyin,* xcha'
chique.
51 Y Riya' xoc c'a el quiq'ui ri pa jucu'.
Y can yac'ari' tek xtane' ri cak'ik'. Y ri
discípulos xsach quic'u'x tek xquitz'et ri
xbanatej y sibilaj xquimey.
52 Y astape' can xquitz'et tek ri Jesús
xuq'uiyirisaj ri caxlan wey, riye' ma
k'axnek ta chiquiwech chi Riya' can
nicowin wi nuben xabachique, ruma can
c'o ruchuk'a'. Riye' c'a cowirnek na ri
cánima.†

Tek ri Jesús q'uiy yawa'i' ri xeruc'achojsaj pa Genesaret

53 Y riye' xek'ax c'a pa ruwi' ri choy ri' y
xe'apon ri chuchi' ya' chiri' pa Genesaret.‡
54 Y xu (xe) wi xe'el pe pa jucu', ri winek
ri yec'o chiri' chuchi' ya', chanin c'a xqueta-
maj ruwech chi ya ri Jesús ri xel pe pa jucu'.
55 Rumari' xquelesaj c'a rutzijol pa rono-
jel lugar ri yec'o pe nakaj, chi ri Jesús c'o
chiri'. Y ri winek xequic'amala' c'a pe
ri quiyawa'i'. Can ronojel wi c'a lugar
xec'amalox wi pe yawa'i'; y chuwech c'a
ri quiwarabel ye quic'amalon wi pe, y xe-
quic'amala' pe chuwech ri Jesús ri acuchi
(achique) niquic'axaj chi c'o wi.
56 Y xabacuchi (xabachique) xapon wi, ri
pa nima'k tak tinamit, pa tak aldeas y ri
pa tak juyu' chuka', ri winek xequiyala' ri
yawa'i' pa tak bey ri nik'ax wi Riya'. Can
niquic'utuj c'a utzil chare ri Jesús chi tuya'
k'ij chique chi astape' xaxu (xaxe) ta wi ri
ruchi' rutziak§ ri niquichop riche (rixin)
chi yec'achoj y can queri' wi c'a xbanatej.
Can quinojel c'a ri xechapo ruchi' rutziak ri
Jesús, xec'achoj chare ri quiyabil.

7

Ri nibano tz'il chare ruc'aslen jun winek xa ya ri itzel ri yepe pa ránima

§ **6:38** Mt. 14.17; 15.34. * **6:41** Mt. 26.26. † **6:45** Mt. 14.22. ‡ **6:46** Jn. 6.15. § **6:46** Mt. 14.23; Mr. 1.35; Lc. 6.12. * **6:50** Mt. 14.27; Jn. 6.20. † **6:52** Jer. 17.9; Mr. 3.5; 8.17; 16.14. ‡ **6:53** Mt. 14.34. § **6:56** Mt. 9.20; Lc. 8.44. * **7:1** Mt. 15.1.

1 Y chrij c'a ri Jesús xquimol c'a apo qui' ri
achi'a' fariseos, y chuka' ca'i' oxi' aj tz'iba'*
ri ye petenak ri pa tinamit Jerusalem.
2 Y tek ri achi'a' ri' xequitz'et chi yec'o
chique ri rudiscípulos ri Jesús ri yetajin
chi wa'in y xa ma xquich'ej ta quik'a'
achi'el rubanic ri niquiben riye', ma utz
ta xequitz'et, y rumari' q'uiy c'a ri xquibij
chiquij.
3 Ruma ri fariseos y quinojel ri nic'aj chic
winek israelitas, xa ya ri ye quibin ca ri cati't
quimama', xa yari' ri yequibanala'. Ruma
wi xa ma niquich'ej ta q'uiy mul ri quik'a',
can ma yewa' ta.
4 Tek yetzolin c'a pe ri pa tak c'aybel, wi
ma niquich'ajch'ojsaj ta qui', can ma yewa'
ta. Y c'o c'a nic'aj chic ri ye quibin ca ri
cati't quimama' ri yequibanala', achi'el ri
achique rubanic ri quijosk'ixic ri kumbel
tak ya', ri xára, ri ch'ich' tak lek y ri achique
chuka' rujosk'ixic niquiben chare ri qui-
warabel.
5 Rumari' ri fariseos y ri aj tz'iba'
xquic'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Achique c'a
ruma tek la adiscípulos riyit ma niquiben ta
achi'el ri bin ca cuma ri kati't kamama'?
Ruma la adiscípulos riyit tek yewa' ma
niquich'ej ta quik'a', achi'el rubanic ri
nikaben riyoj,† xecha' chare ri Jesús.
6 Yac'a ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri':
Riyix xa ca'i' ipalej. Xa can jabel c'a rubixic
rubanon ca ri Isaías chiwij. Ruma ri Isaías
rutz'iban c'a ca ri xbix chare ruma ri Dios, y
quec'are' ri nubij:
Re winek re' xaxu (xaxe) wi c'a riq'ui ri
quich'abel niquiya' nuk'ij,
yac'a ri cánima xa nej c'o wi el chuwe riyin.
7 Xa majun c'a nic'atzin wi chi niquiya'
nuk'ij,
ruma ri ch'abel ri niquic'ut xa pixa' quiche
(quixin) winek y niquibij chi can yari'
ri rajawaxic chi niban.
Queri' ri rutz'iban ca ri Isaías,‡ xcha' ri Jesús.
8 Y riyix yari' ri yixtajin chubanic. Xa iya'on
ca ri rupixa' ri Dios ri c'o chi niben. Riyix
can ma niben ta c'a ri nrajo' ri Dios, xa
ya ri niquibij ri winek, xa yari' ri yixtajin
chubanic. Achi'el tek nibij ri achique qui-
josk'ixic ri xára y ri achique quijosk'ixic ri
kumbel tak ya'. Y yec'o chuka' nic'aj chic ye
achi'el ri', ri ye'ibanala'.
9 Y ri Jesús xubij chuka' chique: Riyix
riche (rixin) chi niben ri achique ye quibin
ca ri iwati't imama', can niben chare ri
rupixa' ri Dios chi majun rejkalen.
10 Ruma ri ch'abel ri ye rutz'iban ca ri
Moisés, nubij: Taya' quik'ij ri ate' atata'.§ Y
wi c'o jun nibin pokon tak ch'abel chique ri
rute' rutata', can majun chic c'a ri nrajo', xa
can ticamisex.* Quec'ari' ri tz'ibatal ca.
11 Yac'a riyix xa ma que ta ri' ri niben y
nic'ut. Xa ma niben ta achi'el ri rubin ca ri
Dios. Riyix xa ye'itijoj ri alc'ualaxela' chi ma
rajawaxic ta chi yequito' ri quite' quitata'.
Riyix xa nibij chique ri alc'ualaxela' chi
xa tiquibij chique ri quite' quitata':† Riyin
ma yicowin ta yixinto' riq'ui ri nic'atzin
chiwe, ruma ri c'o wuq'ui xa ntzujun (nsu-
jun) chic chare ri Dios, yixcha' chique. Y
riq'ui niquibij queri' chi quitzujun (quisu-
jun) chic chare ri Dios, xa riche (rixin) chi
ma yequito' ta ri quite' quitata'.
12 Y riq'ui ri nibij, can nik'alajin wi chi
riyix niben chique ri alc'ualaxela' chi majun
chic tiquiya' chique ri quite' quitata'.
13 Y riq'ui ri', riyix ibanon chare ri rupixa'
ri Dios chi majun rejkalen. Y queri' ibanon
xaxu (xaxe) wi riche (rixin) chi niben ri
achique quibin ca ri iwati't imama'. Y yec'o
chuka' nic'aj chic achi'el re' ri ye'ibanala'.
Queri' xubij ri Jesús chique ri achi'a' fariseos
y ri ye aj tz'iba'.
14 Can yac'ari' tek ri Jesús xerusiq'uij
(xeroyoj) apo quinojel ri winek riq'ui, ri
quimolon qui' chiri', y xubij c'a chique: Ti-
wac'axaj c'a chi'iwonojel re xtinbij chiwe y
tik'ax chiwech.
15 Ri nitz'ilobisan riche (rixin) ri winek,
ma ya ta c'a ri nutij ka.‡ Xa ya ri itzel ri yepe
pa ránima ri nitz'ilobisan riche (rixin).
16 Ri c'o c'a rac'axabel, can trac'axaj c'a ri
xinbij, xcha' ri Jesús chique ri winek.
17 Y Riya' xeruya' c'a ca ri winek, y xbe
pa jun jay. Y ri discípulos xquic'utuj c'a
chare chrij ri c'ambel tzij§ ri nich'o chrij ri
nitz'ilobisan riche (rixin) jun winek.
18 Y ri Jesús xubij c'a chique: ¿Riyix chuka',
can c'a ma jane nik'ax ta chiwech ri nbij?
¿La ma nik'ax ta c'a chiwech chi ronojel ri
nutij ka ri winek ma ya ta ri' ri nitz'ilobisan
riche (rixin)?
19 Ruma ronojel ri achique nutij ka ri
winek, xa ma pa ránima ta nibe wi. Xa
chupan nibe wi y c'ac'ari' ntel el. Y riq'ui
ri queri' xubij ri Jesús, nik'alajin chi ronojel
ri yec'o ca riche (rixin) chi yetij, can ye
ch'ajch'oj wi.
20 Y ri Jesús xubij chuka' chi xa ya ri
itzel ri yepe pa ránima ri winek, xa yari' ri
nitz'ilobisan riche (rixin).
21 Ruma xa pa ránima c'a ri winek yepe
wi ri itzel tak na'oj,* achi'el tek jun ixok c'o
rachijil y xa nuc'om ruwech jun chic achi y
achi'el tek jun achi c'o rixjayil y nucanoj jun
chic ixok, y achi'el chuka' ri winek yemacun

† **7:5** Mt. 15.2. ‡ **7:7** Is. 29.13; Mt. 15.8, 9. § **7:10** Ex. 20.12; Dt. 5.16. * **7:10** Ex. 21.17; Lv. 20.9. † **7:11** Mt. 15.5; 1 Ti. 5.8. ‡ **7:15** Hch. 10.14, 15; Ro. 14.17; 1 Co. 8.8; 1 Ti. 4.4. § **7:17** Mt. 15.15. * **7:21** Gn. 6.5; 8.21; Mt. 15.19; Hch. 8.22. † **7:21** Ga. 5.19.

y xa ma quic'ulaj ta qui'.† Y pa cánima chuka'
nipe wi ri na'oj tek yecamisan.
22 Pa tak cánima c'a ri winek nipe wi ri jala-
joj ruwech itzel tak na'oj, achi'el tek ye'elek',
tek niquirayij chi ronojel ta cosa quiq'ui ta
riye' c'o wi, yequibanala' etzelal, yek'olon, ri
achi'a' y ri ixoki' yequibanala' mac ri sibilaj
q'uixbel, itzel niquina' chare jun winek ri
utz c'o, yequibila' itzel tak ch'abel chiquij ri
nic'aj chic, ri niquina' chi can c'o quik'ij, y ri
ma yech'obon ta jabel.
23 Ronojel c'a ri etzelal achi'el ri', pa
ránima c'a ri winek yepe wi, y yac'ari' ri
nitz'ilobisan riche (rixin). Quec'ari' xubij ri
Jesús chique ri rudiscípulos.

*Jun ixok ri xa ma israelita ta ri can xu-
cukuba' ruc'u'x riq'ui ri Jesús*

24 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos
xel c'a el ri chiri', y xbe c'a quela' pa jun
lugar ri nakaj nicanaj chique ri tinamit‡
Tiro y Sidón. Y xc'oje' c'a pa jun jay, ruma
ma nrajo' ta c'a chi netamex chi Riya' c'o
chiri'. Pero ma riq'ui wi ri', chanin xnabex
chi c'o chiri'.
25 Can chanin c'a xnabex pe ruma jun ixok
ri c'o jun ral ti k'opoj, ri c'o jun itzel espíritu
riq'ui. Ri ixok ri' can xu (xe) wi c'a xrac'axaj
pe chi ri Jesús c'o chiri', riya' xpe c'a riq'ui y
xoxuque' xomaje' chuwech.
26 Ri jun ixok ri' ma israelita ta.§ Riya'
jun aj sirofenicia. Pero xoxuque' chuwech
ri Jesús riche (rixin) chi xoruc'utuj jun utzil
chare chi trelesaj el ri itzel espíritu ri c'o
riq'ui ri ral.
27 Yac'a ri Jesús xubij chare ri ixok: Ri
rutzil ri Dios ma utz ta chi chare xabachique
niya'ox (nya') wi. C'o chi ya ri nuwinak is-
raelitas yento' nabey.* Ruma ma ruc'amon
ta chi nelesex ri quiway ri alc'ualaxela'
riche (rixin) chi niya'ox (nya') chique ri tak
tz'i', xcha' ri Jesús chare.
28 Y ri ixok xubij c'a chare ri Jesús: Ajaf,
can kitzij wi ri nabij. Pero chuka' riyoj
utz nikac'ul apo juba' chare ri utzil ri'.
Achi'el niquiben ri tak tz'i' chuxe' ri mesa,
yequimolola' chuka' ri ruc'aj tak caxlan wey
ri yequitzakala' ka ri ac'ala'.
29 Y ri Jesús can yac'ari' xubij chare ri ixok:
Ri xabij can queri' wi. Wacami catzolin c'a,
ruma ri itzel espíritu xel yan el riq'ui ri awal,
xcha' ri Jesús.
30 Y ri ixok xtzolin c'a chrachoch. Y xber-
ila' ri ral cotz'ol pa ch'at. Y chanin chuka'
xutz'et chi ri itzel espíritu man c'o ta chic†
riq'ui ri ral.

*Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi ri ma
nac'axan ta y ma ntel ta jabel ruch'abel*

31 Ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos
xel c'a pe chupan ri lugar ri nakaj nicanaj
chare ri tinamit Tiro y xbek'ax pe pa Sidón.
Y xbek'ax pe chuka' pa Decápolis, c'ac'ari'
xoka chuchi' ri choy Galilea.
32 Chiri' c'a c'o wi ri Jesús tek xbeya'ox
(xbeya') jun achi chuwech, jun achi ri ma
nac'axan ta y ma ntel ta jabel ruch'abel. Y
ri ye c'amayon pe, xquic'utuj c'a jun utzil
chare ri Jesús chi tuya' ruk'a' pa ruwi'.
33 Ri Jesús xrelesaj c'a el ri achi ri'
chiquicojol ri winek y xuju' ruwi' ruk'a' pa
tak ruxquin. C'ac'ari' ri Jesús xchuban,‡ y
xuya' chuka' apo ruwi' ruk'a' pa ruwi' rak'
ri achi ri'.
34 Y ri Jesús xtzu'un chicaj,§ xjik'jo'x
(xjik'jo't) ránima* y xubij: Efata. Re tzij re'
nubij c'a: Tijakatej.
35 Y ri achi can yac'ari' tek xac'axan y xel
ri ruch'abel jabel.
36 Y ri Jesús xuc'om c'a pe ri achi y xuchil-
abej chique ri winek chi majun achoj chare
tiquibij† wi ri xbanatej. Yac'a ri winek, ma
riq'ui ta chi can bin chique ruma ri Jesús chi
majun achoj chare tiquibij wi, riye' xa yari'
ri más xquitzijoj.
37 Y ri winek ri' can xquimey‡ tek xquitz'et
ri xbanatej, y xquibila' c'a: Jabel ri xuben.
Nuben c'a chique ri ma ye'ac'axan ta, chi
ye'ac'axan; y nuya' chuka' quich'abel ri ye
mema', xecha' c'a.

8

*Tek ri Jesús xerutzuk más ye caji' mil
winek*

1 Chupan c'a ri tiempo ri' xbanatej c'a chi
sibilaj ye q'uiy winek quimolon apo qui'
riq'ui ri Jesús y ri winek ri' xq'uis c'a quiway.
Rumari' ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri
rudiscípulos y xubij c'a chique:
2 Riyin sibilaj njoyowaj quiwech re winek
re',* ruma c'o chic oxi' k'ij yec'o pe wuq'ui y
wacami majun chic quiway riche (rixin) chi
niquitij.
3 Y yentek ta c'a el chi tak cachoch y xa
majun niquitij el, ma utz ta. Ruma yec'o nej
ye petenak wi, y riq'ui juba' yetzak pa tak
bey ruma wayjal, xcha' chique.
4 Y ri rudiscípulos xquibij c'a chare: Re
acuchi (achique) yojc'o wi xa majun c'o.
¿Acuchi (achique) ta c'a nbekila' wi pe wey
riche (rixin) chi yekatzuk† jabel re winek
re'? xecha' chare ri Jesús.
5 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri rud-
iscípulos: ¿Janipe' caxlan wey c'o iwuq'ui?‡

‡ **7:24** Mt. 15.21. § **7:26** Ga. 3.28; Col. 3.11. * **7:27** Mt. 10.5, 6; 15.26; Hch. 13.46; 22.21; Ro. 9.4; Ef. 2.11, 12. † **7:30** 1 Jn. 3.8. ‡ **7:33** Mr. 8.23; Jn. 9.6. § **7:34** Mr. 6.41; Jn. 11.41. * **7:34** Jn. 11.33, 38. † **7:36** Is. 42.1, 2. ‡ **7:37** Mt. 15.31; Mr. 6.51; 10.26. * **8:2** Sal. 145.9; Mt. 15.32. † **8:4** Nm. 11.21, 22; 2 R. 4.42, 43; 7.1, 2. ‡ **8:5** Mt. 15.34; Mr. 6.38.

xcha' chique. Y riye' xquibij c'a: C'o wuku',
xecha' chare.
6 Y ri Jesús xubij c'a chique ri winek
chi quetz'uye' ka ri pan ulef. Yac'ari'
tek Riya' xeruli'ej ri wuku' caxlan wey y
tek rumatioxin chic chare ri Dios, c'ac'ari'
xeruwech'ela' y xuyala' el chique ri rud-
iscípulos riche (rixin) chi niquiya' chique
ri winek. Y ri rudiscípulos can xquiya' wi
chique ri sibilaj winek ri'.
7 Y c'o c'a chuka' ca'i' oxi' tak car quiq'ui.
Y ri Jesús xuc'utuj ri rubendición ri Dios pa
ruwi', y c'ac'ari' xutek rujachic chique ri
winek.§
8 Ri winek can jabel c'a xewa'. Can majun
c'a ri man ta xwa' chi utz y c'a c'o na c'a
wuku' chaquech caxlan wey rachibilan car
ri xmolotej ca, ri ma xq'uis ta.
9 Ri xquiben wa'in chupan ri k'ij ri', achi'el
xa caji' mil winek. Y c'ac'ari' ri Jesús xerutek
el ri winek chi tak cachoch.
10 Y can yac'ari' tek ri Jesús xoc el pa jucu'
quiq'ui ri rudiscípulos y xebe c'a pa jun lugar
Dalmanuta rubi'.

Tek ri fariseos xquibij chare ri Jesús chi tubana' chi c'o jun retal nibanatej chuwech ri caj riche (rixin) chi niquinimaj

11 Y yec'o c'a chique ri achi'a' fariseos ri
xe'apon riq'ui ri Jesús, y xquichop c'a qui'
riq'ui ch'abel riq'ui Riya'. Y riche (rixin) chi
niquitojtobej,* xquibij c'a chare chi tubana'
c'a chi c'o jun retal nibanatej chuwech ri caj.
12 Yac'a ri Jesús xjik'jo'x (xjik'jo't) ránima† y
c'ac'ari' xubij: ¿Achique c'a ruma re winek re
yec'o re wacami nicajo' niquitz'et chi c'o jun
retal nibanatej chuwech ri caj? Riyin can
kitzij c'a nbij chiwe chi ma ya ta ri nicajo'
riye' ri xtibanatej, xcha' ri Jesús.
13 Y ri Jesús xeruya' c'a ca ri fariseos, y
xoc el pa jucu' quiq'ui ri rudiscípulos riche
(rixin) chi xek'ax c'a juc'an chic ruchi' ya'.

Ri niquic'ut ri fariseos y ri Herodes man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios

14 Y ri discípulos xquimestaj c'a xquic'uaj
quiway,‡ y chiri' pa jucu' xaxu (xaxe wi) c'a
jun caxlan wey c'o ca.
15 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rud-
iscípulos: Can tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe,
chi can tichajij c'a iwi' chuwech ri ch'om
(levadura)§ quiche (quixin) ri fariseos y
riche (rixin) ri Herodes, xcha' chique.
16 Yac'a ri discípulos xa xquibila' c'a
chiquiwech: Riya' xubij queri' ruma majun
caxlan wey* xkac'om pe riche (rixin) chi
nikatij, xecha' c'a.
17 Yac'a ri Jesús can retaman c'a ri
niquibila' ka chiquiwech ri rudiscípulos, y
rumari' xubij c'a chique: ¿Achique ruma
riyix nich'ob chi ruma majun caxlan wey
iwuq'ui, rumari' tek xinbij queri'? ¿La ma
xk'ax ta c'a chiwech† ri xinbij? ¿Xa can c'a
cowirnek na ri iwánima,‡ rumari' chi ma
nik'ax ta chiwech?
18 Riyix c'o runak' tak iwech, pero achi'el
xa ma yixtzu'un ta. C'o ixquin, pero achi'el
xa ma yixac'axan ta. ¿Can ma ninatej ta c'a
chiwe?
19 Tek riyin xentzuk ri wu'o' mil winek
riq'ui ri wu'o' caxlan wey ri xinwech'
chiquiwech, ¿janipe' chaquech ri xe'inojsaj
riq'ui ri caxlan wey ri ximol ca? xcha'
chique. Y ri discípulos xquibij c'a chare ri
Jesús: Cablajuj chaquech,§ xecha' apo.
20 Y ri Jesús xubij: Tek riyin xentzuk ri
caji' mil winek riq'ui ri wuku' caxlan wey,
¿janipe' chuka' chaquech ri xe'inojsaj riq'ui
ri caxlan wey ri ximol ca? xcha' chique. Y ri
discípulos xquibij c'a chare ri Jesús: Wuku'
chaquech,* xecha'.
21 Y ri Jesús xubij c'a chique: ¿Y achique
c'a ruma tek can ma nik'ax ta chiwech† ri
nbij chiwe? xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun moy pa Betsaida

22 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos
xe'apon c'a pa Betsaida. Y c'o c'a jun achi
moy xbeya'ox (xbeya') chuwech. Y ri ye
c'amayon pe ri moy ri', xquic'utuj utzil
chare ri Jesús chi tuya' ruk'a' pa ruwi' ri moy
riche (rixin) chi nitzu'un.
23 Xpe ri Jesús xuchop el chuk'a' ri achi
moy y xuc'uaj el c'a chuchi' ri aldea. C'ac'ari'
ri Jesús xuya' apo ruchub (ruc'axej) chrij
runak' ruwech ri moy. Y xuya' ruk'a' pa
ruwi'. C'ac'ari' tek xuc'utuj chare wi c'o ri
nutz'et.
24 Y tek ri moy xujek runak' ruwech, xubij
c'a: Ja' (je), yentz'et ri achi'a'. Ntz'et chi
achi'el ye che'. Pero xa ma ye che' ta ruma
xa can yebiyin, ncha'.
25 Y ri Jesús xuya' chic c'a ri ruk'a' chrij ri
runak' tak ruwech ri achi y xuben c'a chare
chi xtzu'un chic apo jun bey. Y yac'ari' tek ri
achi xtzu'un chic jun bey achi'el ri rubanon
ca. Can jabel c'a yerutzu' ronojel ri yec'o chi
nej chi nakaj.
26 Y ri Jesús xutek c'a el ri achi chrachoch.
Riya' xubij c'a el chare: Ma catoc ta pan
aldea riche (rixin) chi nbe'atzijoj‡ ca chiri',
xa choj jet chawachoch, xcha' el ri Jesús
chare.

§ **8:7** Mr. 6.41. * **8:11** Mt. 12.38; 16.1; Jn. 6.30. † **8:12** Mr. 7.34. ‡ **8:14** Mt. 16.5. § **8:15** Lc. 12.1; 1 Co. 5.7. * **8:16** Mt. 16.7. † **8:17** Mt. 15.17; 16.8, 9; He. 5.11. ‡ **8:17** Is. 63.17; Mr. 6.52; 16.14. § **8:19** Mt. 14.20; Mr. 6.43; Lc. 9.17; Jn. 6.13. * **8:20** Mt. 15.37. † **8:21** Sal. 94.8; Mr. 6.52. ‡ **8:26** Mt. 8.4; Mr. 5.43.

Tek ri Pedro xubij chi ri Jesús yari' ri Cristo

27 Y ri Jesús y ri rudiscípulos xebe ri pa tak
aldea ri yec'o pa rucuenta ri tinamit Cesarea
ri nibix chuka' riche (rixin) ri Felipe chare.
Y pa bey, ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri rud-
iscípulos: ¿Yin achique c'a riyin, niquibij ri
winek?§ xcha' chique.
28 Y riye' xquibij chare: Yec'o ri yebin
chi yit c'a riyit ri Juan ri Bautista.* Yec'o
nic'aj chic niquibij chi yit c'a riyit ri Elías.
Y yec'o c'a chuka' ri yebin chi riyit yit jun
chique ri nic'aj chic profetas ri xek'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xecha' chare ri
Jesús.
29 Y Riya' xuc'utuj c'a chique ri rud-
iscípulos: ¿Yin achique c'a riyin nibij riyix?
xcha' chique. Y ri Pedro can yac'ari' tek
xubij: Yit c'a riyit ri Cristo,† xcha' chare.
30 Y ri Jesús xuchilabej c'a chique chi ma-
jun achoj chare tiquitzijoj wi.‡

Tek ri Jesús xubij chi xticamisex

31 Y ri Jesús xuchop c'a rubixic chique
ri rudiscípulos: Riyin ri C'ajolaxel ri xi-
nalex chicojol, c'o chi nk'axaj na q'uiy tijoj
pokonal. Xquinetzelex cuma ri rijita'k tak
achi'a' ri c'o quik'ij. Xquinetzelex cuma ri
principali' tak sacerdotes. Chuka' xquinet-
zelex cuma ri aj tz'iba'. Y xquicamisex.
Yac'a ri pa rox k'ij xquic'astej pe,§ xcha' ri
Jesús chique.
32 Y tek ri Jesús xubij c'a re ch'abel re'
chique ri rudiscípulos, can jabel c'a k'alaj
rubixic xuben chare. Yac'a ri Pedro ma xka
ta chuwech ri xubij ri Jesús, rumari' xuc'uaj
el juba' quela', y xbechapon pe chare.
33 Pero tek ri Jesús xrac'axaj queri', xupis-
colij ri' y xerutzu' ri nic'aj chic rudiscípulos y
c'ac'ari' xubij chare ri Pedro: Cabiyin quela'
riyit Satanás, ruma ma utz ta ri nach'ob.
Ruma ri nach'ob riyit xa can junan riq'ui ri
niquich'ob ri winek y xa ma ya ta ri nrajo' ri
Dios ri nach'ob.
34 Y ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri
winek y ri rudiscípulos y Riya' xubij c'a
chique: Wi c'o jun nrajo' yirutzekelbej, man
c'a tupokonaj ta nuk'axaj tijoj pokonal. Xa
can tubana' c'a achi'el nuben jun ri benak
chuxe' jun cruz* riche (rixin) chi nbecami-
sex. Ma nuben ta chic ri nurayij ka riya'.
Wi c'o c'a jun nich'obo queri', utz chi nipe
wuq'ui y quirutzekelbej c'a.
35 Ruma xabachique ri can nupokonaj
ri ruc'aslen re wawe' chuwech re
ruwach'ulef, xa ma xtril ta c'a ruc'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri
ma nupokonaj ta ri ruc'aslen† re wawe'
choch'ulef, astape' ta na can napon pa
camic wuma riyin y ruma ri lok'olaj ch'abel
ri niya'o colotajic, can xtril c'a ruc'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
36 Ruma, ¿achique ta c'a nuc'om pe chare
ri winek wi nic'oje' ri beyomel riche (rixin)
ronojel re ruwach'ulef riq'ui y wi xa ma
nicolotej ta?
37 Y astape' sibilaj q'uiy ri beyomel ri c'o
riq'ui ri winek, xa can ma xticowin ta nulok'
ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
38 Ruma wi jun winek niq'uix
yiruk'alajsaj riyin y niq'uix nuk'alajsaj
ri nuch'abel chique ri winek ri xa can
ma yeniman ta chic chare ri Dios, winek
ri can ye aj maqui' ri yec'o chuwech re
ruwach'ulef re tiempo re', queri' chuka'
riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol
xquiq'uix xtinbij chi ri jun winek ri' wuche
(wixin) riyin.‡ Queri' xtinben tek xquipe
chic jun bey, y junan chic nuk'ij nuc'ojlen
riq'ui ri Nata' y ye wachibilan pe ri lok'olaj
tak ángeles.

9

1 Y chuka' ri Jesús xubij c'a chique ri yec'o
riq'ui: Can tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe,
chi yec'o nic'aj chiwe riyix ri yec'o wawe' ri
ma xquecom ta na, xquecom pero c'a ya tek
quitz'eton chic na ca* ri rajawaren ri Dios
petenak† riq'ui ruchuk'a', xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xjalatej ruwachbel

2 Y tek k'axnek chic c'a waki' k'ij, ri
Jesús xerucha' ri Pedro, ri Jacobo y ri Juan,
riche (rixin) chi xeruc'uaj chi ye oxi' c'a pa
ruwi' jun nimajuyu'.‡ Y ri Jesús xjalatej
c'a ruwachbel chiquiwech ri ye oxi' rud-
iscípulos.
3 Y chuka' ri rutziak can xjalatej ri
yetzu'un. Can sibilaj rusakil xuben,
can achi'el ri chumatef ri nika,§ y hasta
nitz'itz'an. Y majun c'a jun aj ch'ajoy tziek
ri nicowin ta nuben queri' rusakil chare jun
tziek.
4 Y xebec'ulun c'a pe ye ca'i' achi'a', ri Elías
rachibilan ri Moisés, y xquichop tzij riq'ui ri
Jesús.
5 Y yac'ari' tek ri Pedro xubij apo chare
ri Jesús: Tijonel, xa utz kabanon chi yojc'o
wawe'. Tikabana' oxi' tak ca'aj, jun awuche
(awixin) riyit, jun riche (rixin) ri Moisés, y
queri' chuka' ri jun chic riche (rixin) ri Elías,
xcha' chare ri Jesús.
6 Ri Pedro quec'ari' xubij apo y ma reta-
man ta achique ruma tek xch'o apo. Xa

§ **8:27** Mt. 16.13; Lc. 9.18. * **8:28** Mt. 14.1, 2. † **8:29** Mt. 16.16; Jn. 1.41; 6.69; 11.27; Hch. 9.20. ‡ **8:30** Mt. 16.20. § **8:31** Mt. 16.21; 17.22, 23; Lc. 9.22. * **8:34** Mt. 10.38; 16.24; Lc. 9.23; 14.27; Ga. 5.24; 6.14. † **8:35** Jn. 12.25; Ap. 12.11. ‡ **8:38** Mt. 10.33; Lc. 9.26; 12.9; 2 Ti. 2.12. * **9:1** Mt. 16.28; Lc. 9.27. † **9:1** Lc. 22.18. ‡ **9:2** Mt. 17.1; Lc. 9.28. § **9:3** Dn. 7.9; Mt. 28.3. * **9:7** Ex. 40.34.

ch'obon ma ch'obon ri xerubila' apo, ruma
chi ye oxi' quixibin qui'.
7 Y yac'ari' tek xpe jun sutz'* ri xuben
muj pa quiwi'. Y chupan c'a ri sutz' ri'
c'o jun ch'abel xquic'axaj ri xubij: Yare' ri
Nuc'ajol† y can sibilaj nwajo', can ya c'a
Riya' tiwac'axaj, xcha' ri ch'abel ri'.
8 Y tek ri discípulos xetzu'un chic c'a apo,
xquitz'et chi xa majun chic c'o riq'ui ri Jesús.
Xa ruyon chic c'o ca.
9 Y tek riye' ye xulan c'a pe chuwech
ri juyu', ri Jesús xuchilabej chique ri rud-
iscípulos chi majun achoj chare tiquitzijoj wi
ri xquitz'et, utz niquitzijoj pero c'a ya tek ri
C'ajolaxel c'astajnek chic pe chiquicojol ri
caminaki'; c'a yac'ari' tek utz niquitzijoj.‡
10 Y riye' can ma xquitzijoj ta c'a ri
achique xquitz'et, pero niquic'utula' c'a
chiquiwech chi achique ri xrajo' xubij ri
Jesús riq'ui ri ch'abel tek xubij chi xtic'astej
pe chiquicojol ri caminaki'.
11 Y ri ye oxi' discípulos xquibij c'a chare
ri Jesús: ¿Achique c'a ruma tek ri aj tz'iba'
niquibij chi nabey c'o chi nipe ri Elías,§ y
c'ac'ari' nipe ri Cristo? xecha' chare.
12 Y ri Jesús xubij c'a chique: Kas kitzij
wi chi ri Elías nipe nabey y nuben c'a ru-
chojmil ronojel ri rajawaxic chi nichojmiri-
sex. ¿Y achique nibij riyix? ¿Ma xtibanatej
ta chuka' cami ri tz'ibatal ca chuwij riyin
ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol chi c'o chi
nk'axaj q'uiy tijoj pokonal* y can majun
nuk'ij xtiban chuwe?†
13 Pero riyin nbij c'a chiwe chi ri Elías‡ ri'
xpe yan. Y sibilaj q'uiy pokon ri xquiben
el chare. Can achique ri xcajo' xquiben el
chare, can queri' wi xquiben. Can achi'el
ri ye tz'ibatajnek ca chrij, xcha' ri Jesús
chique.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun c'ajol ri c'o jun itzel espíritu riq'ui

14 Y tek ri Jesús ye rachibilan ri ye oxi'
rudiscípulos xapon quiq'ui ri nic'aj chic
discípulos, Riya' xutz'et c'a chi sibilaj ye q'uiy
winek ri quimolon qui' chiquij, y chuka' ca'i'
oxi' aj tz'iba' ri quichapon qui' riq'ui ch'abel
quiq'ui ri discípulos.
15 Quinojel can xu (xe) wi c'a xquitz'et chi
petenak ri Jesús, can xquimey. Y xequicot, y
chanin xebe y xquiya' rutzil ruwech.
16 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique: ¿Achoj pa
ruwi' c'a ichapon wi iwi' quiq'ui riye'? xcha'
chique.
17 Y jun c'a chique ri winek xuchop apo ru-
bixic chare ri Jesús: Tijonel, riyin nc'amon
c'a pe ri nuc'ajol awuq'ui, ruma c'o jun
itzel espíritu riq'ui. Y re itzel espíritu re',
rumemurisan.
18 Y tek nuchop, xabacuchi (xabachique)
ta na c'o wi, nuch'akij pan ulef, niwoko
pa ruchi', y nukach'ach'ej rey. Sibilaj
chuka' rucajman chic ruma re quere'
ruc'ulwachin. Y rumari' xinc'utuj utzil
chique re adiscípulos chi tiquelesaj el re jun
itzel espíritu re' riq'ui re nuc'ajol, y xa ma ye
cowinek ta,§ xcha' chare ri Jesús.
19 Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chique: Riyix
winek ri yixc'o chuwech re ruwach'ulef,
can majun chiwe ri cukul ta ruc'u'x riq'ui ri
Dios. ¿Riyix nich'ob chi riyin can ronojel k'ij
xquic'oje' iwuq'ui y man c'a xquitane' ta chi
yixincoch'? Tic'ama' c'a pe ri c'ajol wawe',
xcha' ri Jesús.
20 Y xuc'uex c'a apo ri c'ajol chuwech ri
Jesús. Pero tek ri itzel espíritu xutz'et ri
Jesús, riq'ui ruchuk'a' xuyicaj* ri c'ajol y
xuch'akij pan ulef. Y ri c'ajol nubolkotila' c'a
ri' y niwoko ruchub (ruc'axej) pa ruchi'.
21 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chare ri rutata' ri
c'ajol: ¿Janipe' chic tiempo ruc'ulwachin pe
quere' re c'ajol re'? xcha' ri Jesús. Y ri tata'aj
xubij: Can c'a co'ol tek quere' ruc'ulwachin
pe.
22 Can q'uiy c'a mul ruc'akon pa k'ak' y pa
tak ya' riche (rixin) chi nucamisaj. Pero wi
riyit yacowin nato', tajoyowaj c'a kawech;
y kojato' c'a. Queri' xubij ri tata'aj chare ri
Jesús.
23 Y ri Jesús xubij chare ri tata'aj: Wi
riyit yacowin nacukuba' ac'u'x wuq'ui chi
yicowin nto' ri ac'ajol, can xtibanatej wi
ri achi'el nawajo'.† Pero ri' awuq'ui riyit
c'o wi, ruma jun winek ri can nucukuba'
ruc'u'x wuq'ui tek c'o ri nuc'utuj, can ni-
banatej wi ri achique ri nrajo', xcha' ri Jesús
chare.
24 Y ri rutata' ri c'ajol can riq'ui ruchuk'a'
xch'o y xubij: Ncukuba' nuc'u'x awuq'ui. Y
chuka' can quinato' riche (rixin) chi queri'
más ta xtincukuba' nuc'u'x‡ awuq'ui, xcha'.
25 Tek ri Jesús xutz'et chi sibilaj ye q'uiy
winek ri yetajin niquimol apo qui', ri más
utz xuben ya ri xchapon chare ri itzel
espíritu. Riya' xubij c'a chare: Riyit ri
abanon chare re c'ajol re' chi ma nac'axan
ta y amemurisan, catel el,§ y ma catzolin ta
pe chic riq'ui, xcha' chare.
26 Y ri itzel espíritu nurek ruchi', xel el
riq'ui ri c'ajol ri'. Y xuyicaj ca. Y ri c'ajol
ri' xc'oje' ca pan ulef, achi'el jun caminek. Y
rumari' ye q'uiy winek xquibij chi xcom.
27 Pero ri Jesús xuchop ruk'a' ri c'ajol ri' y
xuyec anej. Y can yac'ari' tek xbeyacatej pe.

† **9:7** He. 1.1, 2; 2 P. 1.17. ‡ **9:9** Mt. 17.9. § **9:11** Mal. 4.5; Mt. 17.10. * **9:12** Gn. 3.15; Zac. 13.7. † **9:12** Sal. 22.6; Is. 50.6; 53.2; Dn. 9.26; Lc. 23.11. ‡ **9:13** Mt. 11.14; 17.12; Lc. 1.17. § **9:18** Mt. 17.16; Lc. 9.40. * **9:20** Mr. 1.26; Lc. 9.42. † **9:23** Mt. 17.20; Lc. 17.6; Jn. 11.40; Hch. 14.9. ‡ **9:24** Lc. 17.5. § **9:25** Hch. 10.38; 1 Jn. 3.8.

28 Y tek ri discípulos yec'o chic pa jay
quiyon riq'ui ri Jesús, xquic'utuj c'a chare:
¿Achique ruma tek riyoj ma xojcowin ta xke-
lesaj el ri itzel espíritu?* xecha' chare.
29 Y ri Jesús xubij c'a chique: Re jun
ruwech itzel espíritu re' ntel, pero wi riyix
niben orar y ma yixwa' ta tek niben ri
oración ri', xcha' chique.

*Tek ri Jesús xubij chic jun bey chi xticami-
sex*

30 Y tek riye' ye elenak chic pe chiri',
xek'ax ri pa Galilea. Pero ri Jesús ma xrajo'
ta chi ninabex chi Riya' nik'ax chiri'.
31 Ruma Riya' nrajo' c'a chi c'o ri niquetamaj ca ri rudiscípulos, y rumari' Riya' xuchop chic c'a rubixic chique: Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can xquijach wi pa quik'a' ri winek† y xquinquicamisaj.‡ Yac'a tek xa yin caminek chic, pa rox k'ij xquic'astej pe.§
32 Yac'a ri discípulos xa ma xk'ax ta chiquiwech ri xbix chique ruma ri Jesús. Y niquixibij c'a qui' niquic'utuj chare chi achique ri xubij chique.

Tek ri Jesús xubij achique ri c'o más ruk'ij

33 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xapon ri pa tinamit Capernaum. Y tek c'o chic pa jay, Riya' xuc'utuj chique ri rudiscípulos: Y riyix ¿achique c'a ri nich'ojila' chiwech tek yoj petenak pa bey? xcha' chique.
34 Yac'a ri discípulos ma xek'ajan ta apo chuwech ri Jesús, ruma tek ye petenak pa bey, xa xquich'ojila' c'a chiquiwech chi achique ri más nim ruk'ij chique riye'.*
35 Y ri Jesús xtz'uye' c'a ka. C'ac'ari' xerusiq'uij (xeroyoj) apo chi ye cablajuj rudiscípulos y xubij c'a chique: Wi c'o jun nrajo' chi ya riya' ri nabey y c'o ta ruk'ij, nic'atzin chi tuna' ka ri' chi riya' xa majun ruk'ij y tuch'utinirisaj ri', querunimaj y querilij quinojel.†
36 Y ri Jesús xberuc'ama' c'a pe jun ti ac'al y xuya' chiri' pa quinic'ajal.‡ C'ac'ari' xuch'elej; y Riya' xubij c'a chique ri rudiscípulos:
37 Ri can pa nubi' riyin nuc'ul jun ac'al, jun ac'al ri achi'el re', ma xu (xe) ta wi xtuc'ul ri ac'al, xa can xquiruc'ul chuka' riyin. Y ri xquic'ulu c'a riyin, ma xu (xe) ta wi riyin ri xquiruc'ul, xa can xtuc'ul chuka' ri yin takayon pe.§

*Ri ma yojquetzelaj ta, can kachibil c'a ki'
quiq'ui*

38 Y ri Juan xubij c'a pe chare ri Jesús:
Tijonel, riyoj c'o jun achi katz'eton ca. Y pan
abi' riyit yerelesala' itzel tak espíritu. Pero
ruma xa ma kachibil ta, xkak'il ca,* xcha'
chare ri Jesús.
39 Yac'a ri Jesús xubij: Ma tik'il ta chic.
Ruma majun jun winek ri pa nubi' riyin
yerubanala' wi milagros, y c'a ta ri' xticowin
xquerubij itzel tak tzij chuwij, ma que ta ri'.
40 Ruma ri ma yojquetzelaj ta, can ye
kachibil wi c'a ri'.
41 Y xabachique c'a ri utz yixrutz'et ruma
wuq'ui riyin ri Cristo yixc'o wi, astape' xa
jun vaso raxya' ri nuya' chiwe, can kitzij
c'a nbij chiwe chi can c'o rajel ruq'uexel ri
xtuc'ul.†

*Juyi' oc ruwech ri winek ri nibano chare
jun ralc'ual ri Dios chi nitzak pa mac*

42 Wi c'o ta jun co'ol ri yirunimaj y nipe
ta jun winek y nuben chare ri jun co'ol
ri' chi nitzak pa mac, ri winek ri xbano ri
pokon ri', nimalaj ruc'ayewal nipe pa ruwi'.
Rumari' xa utz na juba' chi ximon ta el jun
nimalaj ca' chukul y nbec'ak ca pa mar,‡ que
chuwech ri nuben chare jun co'ol chi nitzak
pa mac.
43 Xa rumac'ari' wi xa jun chique ri ak'a'
ri nibano chawe chi yamacun, más ta utz
chi nachoy el.§ Ruma xa más utz chi xaxu
(xaxe) wi jun ak'a' c'o y yatoc chupan ri
c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, que
chuwech ca'i' ta ak'a' c'o y xa yabe chu-
pan ri tijoj pokonal; chupan ri k'ak' ri ma
nichuptej ta,
44 ri acuchi (achique) ri quijutil riye' xa
ma yecom ta, y ri k'ak' chuka' can ma
nichuptej ta.*
45 Y xa ta jun awaken ri nibano chawe chi
yamacun, más ta utz chi nachoy el. Ruma
más utz chi xaxu (xaxe) wi jun awaken
c'o y yatoc chupan ri c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek, que chuwech c'o chi
ca'i' awaken y xa pa k'ak' ri majun bey
xtichuptej ta ri yatbec'ak wi ca,
46 ri acuchi (achique) ri quijutil riye' xa
ma yecom ta, y ri k'ak' chuka' can ma
nichuptej ta.
47 Y xa ta jun runak' awech ri nibano
chawe chi yamacun, tawelesaj el.† Ruma
más utz chi xaxu (xaxe) wi jun runak' awech
c'o y yatoc chila' pa rajawaren ri Dios, que
chuwech ca'i' ta runak' awech c'o y xa pa
k'ak' yatbec'ak wi ca,
48 ri acuchi (achique) ri quijutil riye' xa
ma yecom ta, y ri k'ak' chuka' can ma
nichuptej ta.

* **9:28** Mt. 17.19. † **9:31** Lc. 9.44. ‡ **9:31** Jn. 3.14. § **9:31** Mt. 17.22, 23; Mr. 8.31; Jn. 2.19; 10.17, 18; Hch. 2.23, 24. * **9:34** Pr. 13.10; Mt. 18.1; Lc. 9.46. † **9:35** Mt. 20.26, 27; Mr. 10.43. ‡ **9:36** Mt. 18.2. § **9:37** Mt. 10.40; Lc. 9.48. * **9:38** Nm. 11.27-29; Lc. 9.49. † **9:41** Mt. 10.42. ‡ **9:42** Mt. 18.6; Lc. 17.1, 2. § **9:43** Mt. 5.30; 18.8; Col. 3.5; He. 12.1. * **9:44** Is. 66.24; 2 Ts. 1.9. † **9:47** Ro. 8.13; Ga. 5.24. ‡ **9:49** Lv. 2.13.

49 Can ronojel wi c'a chicop ri yecamisex y
ri yetzuj (yesuj) chuwech ri Dios, yetz'amix
riq'ui atz'an.‡ Queri' chuka' quinojel winek
xquetz'amix, pero ma riq'ui ta chic atz'an,
xa riq'ui k'ak'.
50 Ri atz'an jabel. Y wi ta ri atz'an niq'uis ta
el ri ratz'amil, ¿achique ta c'a rubanic niban
chare riche (rixin) chi queri' nitzolin ta chic
pe ri ratz'amil? Rumari' riyix tichajij ri
ic'aslen, riche (rixin) chi queri' ma yixoc
ta achi'el ri atz'an ri ma natz'amin ta chic,
y chuka' can ta c'o uxlanibel c'u'x chicojol
chi'iwonojel.§ Queri' xubij ri Jesús.

10

Tek ri Jesús xubij chi ri achi ma utz ta chi nujech ca ri rixjayil

1 Y c'ac'ari' ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xel el chiri' y xbe c'a quela' pa
Judea. Y xk'ax c'a juc'an chic chare ri raken
ya' Jordán.* Chiri', sibilaj ye q'uiy winek
xquimol chic qui' riq'ui. Y Riya' xuchop chic
c'a ruc'utic ri ruch'abel ri Dios chiquiwech,
can achi'el wi rubanon pe.
2 Y yac'ari' tek yec'o achi'a' fariseos ri
xe'apon riq'ui, ruma nicajo' chi niquitojtobej ri Jesús y nitzak ta pa quik'a'. Riye'
xquic'utuj c'a chare wi ruc'amon chi jun
achi nujech ri' riq'ui ri rixjayil.†
3 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri':
¿Achique c'a rubin ca ri Moisés chiwe chi
niben? xcha' chique.
4 Y riye' xquibij c'a: Ri Moisés can xuya'
wi ca k'ij chare ri achi chi utz nutz'ibaj jun
wuj y nubij chupan chi xquijech qui'‡ riq'ui
ri rixjayil y tuya' chare ri ixok, y tuya' ca,
xecha' riye'.
5 Y ri Jesús can yac'ari' xubij chique:
Ruma chi can cowirnek ri iwánima riyix chi
ma ninimaj ta§ ri Dios, xa rumac'ari' tek ri
Moisés xuya' k'ij chi nijech ca ri iwixjaylal.
6 Yac'a ri pa rutiquiribel pe xa ma que
ta ri'. Ri pa rutiquiribel, tek ri Dios xuben
re ruwach'ulef, can pa c'ulaj c'a xeruben ri
winek. Can ma ruyon ta ri achi y ma ruyon
ta chuka' ri ixok.*
7 Rumari' ri achi man chic c'a quiq'ui ta
rute' rutata' xtic'oje' wi. Xa xtiquic'uaj qui'
riq'ui ri rixjayil,
8 y chi ye ca'i' xa jun c'a xtiquiben.† Rumari' tek quic'uan chic qui', man chic ye ca'i'
ta c'a winek, xa jun chic quibanon.
9 Rumac'ari' ri can ye tunun chic ruma
ri Dios, majun winek ri tijacho ta quiche
(quixin), xcha' chique.
10 Tek ri Jesús y ri rudiscípulos yec'o chic
c'a pa jay, xepe ri discípulos xquic'utula'
chare ri Jesús chi achique c'a ri xrajo' xubij
riq'ui ri ch'abel ri xa c'ari' xerubij ca chique
ri achi'a' fariseos.
11 Y ri Jesús xubij c'a chique: Xabachique
achi ri nujech ca ri rixjayil‡ y c'ac'ari'
nuc'om chic jun ixok, ri achi ri' nimacun
chuwech ri rixjayil.
12 Y queri' chuka' ri ixok ri nujech ca ri
rachijil y nibe chic riq'ui jun achi, ri ixok ri'
can nimacun chuka'.§ Queri' xubij chique.

Tek ri Jesús xeruben bendecir ri ac'ala'

13 Yec'o c'a ac'ala' ri xe'uc'uex apo
chuwech ri Jesús, chi nuya' ta el ri ruk'a'
pa quiwi', riche (rixin) chi niquic'ul ri
rubendición ri Dios. Yac'a ri discípulos
xa xechapon chique ri winek chi ma
quequic'om ta pe ri ac'ala'.*
14 Yac'a tek ri Jesús xutz'et ri niquiben
ri rudiscípulos, ma xka ta chuwech ri yetajin chubanic, y xubij c'a chique: Tiya' k'ij
chique ri ac'ala' chi yepe wuq'ui riyin, y ma
que'ik'et ta. Ruma ri xque'oc pa rajawaren
ri Dios, xaxu (xaxe) wi ri winek ri ye achi'el
re ac'ala' re'.
15 Y can kitzij c'a nbij chiwe, chi ri xa ma
niquiben ta achi'el ri ac'ala' riche (rixin) chi
niquijech qui' pa ruk'a' ri Dios, can man
c'a xque'oc ta pa rajawaren ri Dios,† xcha'
chique.
16 Y Riya' xeruch'elej chiquijujunal ri
ac'ala' y xuyala' ri ruk'a' pa quiwi' y
xerubanala' c'a bendecir.

Tek jun c'ajol achi ri c'o q'uiy rubeyomal xbetzijon riq'ui ri Jesús

17 Y tek ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xuchop chic el ri rubey, c'o jun
achi junanin (anibel) xoka riq'ui, xxuque'
chuwech, y xubij c'a chare: Riyit ri can yit
utzilaj Tijonel, tabij c'a chuwe: ¿Achique c'a
ri rajawaxic chi nben riyin riche (rixin) chi
ntoc ta wuche (wixin) ri c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek?‡ xcha' chare ri Jesús.
18 Y ri Jesús xubij c'a chare: ¿Achique ruma
tek nabij utz chuwe riyin? Ruma majun
winek ri utz ta, xa can xu (xe wi) Jun ri utz y
ri' ya ri Dios.
19 Y riyin nbij chi riyit jabel awetaman
ri rupixa' ri Dios, chi riyit achi ri c'o awixjayil ma tacanoj ta jun chic ixok, ma cacamisan ta,§ ma catelek' ta, ma tatz'uc ta tzij
chrij jun chic winek, ma tak'ol ta jun winek
riche (rixin) chi nawelesaj chare ri xa riche
(rixin) riya'; taya' quik'ij ri ate' atata', xcha'
chare.

§ **9:50** Ro. 12.18. * **10:1** Mt. 19.1. † **10:2** Mt. 19.3. ‡ **10:4** Dt. 24.1; Mt. 5.31; 19.7. § **10:5** Dt. 9.6; Hch. 13.18. * **10:6** Gn. 1.27; 2.20-23; 5.2. † **10:8** Gn. 2.24; 1 Co. 6.16; Ef. 5.31. ‡ **10:11** Mt. 5.32; 19.9; Lc. 16.18. § **10:12** Ro. 7.3. * **10:13** Mt. 19.13; Lc. 18.15. † **10:15** Mt. 18.3. ‡ **10:17** Mt. 19.16; Lc. 18.18. § **10:19** Ex. 20.12-16; Ro. 13.9; Stg. 2.11.

20 Y ri achi ri' xubij chare ri Jesús: Tijonel,
c'a yin co'ol na tek nchapon pe rubanic
ronojel ri', xcha'.
21 Y ri Jesús riq'ui c'a ajowabel xutzu'
ruwech ri achi tek xubij queri', y c'ac'ari' xu-
bij chare: C'a c'o na jun ri ma abanon ta. Wa-
cami, jet jac'ayij c'a ronojel ri c'o awuq'ui* y
ri rajel taya' chique ri pobres, riche (rixin)
chi queri' nic'oje' abeyomal chila' chicaj.
Y catam pe wuq'ui, quinatzekelbej, y ma
tapokonaj ta nak'axaj tijoj pokonal† wuma
riyin, achi'el jun ri can benak chuxe' jun
cruz riche (rixin) chi nbecamisex, xcha'
chare.
22 Pero tek ri achi xrac'axaj ri ch'abel ri
xubij ri Jesús chare, xa can pokon xuna' ri
ránima, ruma riya' can q'uiy ri beyomel c'o
riq'ui. Y nibison c'a ránima xtzolin el, ruma
ma nrajo' ta chi ntel ri rubeyomal pa ruk'a'.
23 Y ri Jesús xerutzu' ri rudiscípulos y
xubij chique: Ri c'o quibeyomal, c'ayef
(cuesta) chi ye'oc pa rajawaren ri Dios,‡
xcha' chique.
24 Y ri rudiscípulos can achique na
xquic'axaj ri ch'abel ri xubij ri Jesús. Pero
Riya' xubij chic jun bey chique: Walc'ual,
ri winek ri can quicukuban quic'u'x riq'ui
quibeyomal,§ c'ayef (cuesta) chi ye'oc pa
rajawaren ri Dios.
25 Xa ma can ta c'ayef (cuesta) chi nik'ax
ri jun chicop ri camello rubi' pa ti rachek
jun bak riche (rixin) t'iso'n (tz'iso'n), que
chuwech chi ntoc jun beyon pa rajawaren
ri Dios, xcha' ri Jesús.
26 Pero tek ri discípulos xquic'axaj chic jun
bey ri ch'abel ri xubij ri Jesús, xsach quic'u'x
y xquibila' c'a chiquiwech: Wi can achi'el ri
xubij, ¿achique ta c'a jun ri xticolotej? xecha'.
27 Y ri Jesús xerutzu' chic c'a jun bey ri
rudiscípulos y xubij c'a chique: Ri winek
ma yecowin ta niquicol qui', yac'a ri Dios
can nicowin wi yerucol, ruma Riya' ronojel
nicowin nuben,* xcha' chique.
28 Y yac'ari' tek ri Pedro xubij chare: Riyit
awetaman chi riyoj kaya'on ca ronojel ri
c'o kiq'ui, riche (rixin) chi yit katzekelben,†
xcha'.
29 Y ri Jesús xubij: Can kitzij c'a nbij chiwe,
wi c'o jun winek ri ruya'on ca rachoch,
ruya'on ca rach'alal ye c'ajola' o k'opoji',
rute' rutata', rixjayil, ralc'ual o rulef, wuma
riyin y ruma ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic,
30 ri winek ri nibano queri' can q'uiy c'a
xtuc'ul. Can pa ciento c'a mul ri xtuc'ul
chupan re tiempo re kachapon. Xtuc'ul
rachoch, rach'alal ye c'ajola' o k'opoji', rute',
ralc'ual y rulef. Astape' can c'o wi c'a ti-
joj pokonal‡ ri xtuk'axaj ruma tzekelbey
wuche (wixin) riyin, pero chupan apo ri jun
chic tiempo chkawech apo, can xtiyatej c'a
chuka' ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.§
31 Y c'o ri yec'o nabeyel ri xquecanaj c'a
pa ruq'uisbel. Y c'o ri yec'o pa ruq'uisbel ri
xquec'oje' pa nabey,* xcha' ri Jesús.

*Tek ri Jesús xunataj chic jun bey chi xti-
camisex*

32 Ri Jesús, ri rudiscípulos y ri nic'aj chic
winek, quichapon c'a el bey pa tinamit
Jerusalem. Y can yac'a ri Jesús ri nabeynek
el chiquiwech, y rumari' ri rudiscípulos y ri
winek can achique na xquina' y quixibin
chuka' qui' ye tzeketel el chrij. Yac'ari'
tek ri Jesús xeruc'uaj c'a el juba' quela' pa
quiyonil ri cablajuj rudiscípulos y xubij chic
c'a chique ri achique chi tijoj pokonal ri
xtuk'axaj.†
33 Riya' xubij c'a chique: Riyix iwetaman
chi pa tinamit Jerusalem kachapon wi el
bey, y ya ri chiri' ri xquijach wi el riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol. Xquijach na
pa quik'a' ri principali' tak sacerdotes y pa
quik'a' ri aj tz'iba'. Y riye' xtiquibij chi can
quicamisex. Y chuka' xquinquijech el pa
quik'a' winek ri xa ma ye israelitas ta.
34 Y ri winek ri' xquinquiyok',‡ xquin-
quichubaj, xquinquich'ey, y c'ac'ari' xquin-
quicamisaj. Pero pa rox k'ij xquic'astej c'a
pe, xcha' ri Jesús.

Ri xquic'utuj ri Jacobo y ri Juan

35 Y ri Jacobo y ri Juan, ri ye ruc'ajol ri
achi ri Zebedeo rubi', xejel c'a apo riq'ui ri
Jesús, y xquibij chare: Tijonel, riyoj nikajo'
nikac'utuj jun utzil chawe.§ Pero naben ta
c'a ri xtikac'utuj chawe, xecha' chare.
36 Y Riya' xubij chique: ¿Achique c'a chi
utzil ri niwajo'? xcha' chique.
37 Y riye' xquibij c'a: Riyoj nikajo' c'a chi
tek yitc'o chic pan awajawaren, naya' ta c'a
k'ij chake chi yojtz'uye' apo awuq'ui; jun
ta c'a ri pan awajquik'a' y jun ta c'a ri pan
awajxocon, xecha' chare.
38 Y ri Jesús xubij chique: Riyix ma iwe-
taman ta c'a ri nic'utuj chuwe. ¿La nicoch'
cami riyix achi'el ri xtiban chuwe riyin? ¿Y
la nicoch' cami chuka' riyix jun tijoj pokonal
achi'el ri xtink'axaj riyin? xcha' ri Jesús.
39 Y riye' xquibij c'a: Nikacoch', xecha'
chare. Y ri Jesús xubij chic c'a chique: Can
kitzij wi c'a chi riyix xticoch' na wi achi'el

* **10:21** Mt. 19.21; Lc. 12.33; Hch. 2.45. † **10:21** Hch. 14.22; 2 Ti. 3.12. ‡ **10:23** Mt. 19.23; Lc. 18.24. § **10:24** Job 31.24; Sal. 52.7; 62.10; 1 Ti. 6.17. * **10:27** Jer. 32.17; Mt. 19.26; Lc. 1.37. † **10:28** Mt. 19.27; Lc. 18.28. ‡ **10:30** Mt. 5.11, 12; Hch. 14.22; Ro. 5.3; 1 Ts. 3.3; 2 Ti. 3.12; 1 P. 4.12-16. § **10:30** Lc. 18.29, 30. * **10:31** Mt. 19.30; 20.16; Lc. 13.30. † **10:32** Mt. 20.17-19; Mr. 8.31; 9.31; Lc. 9.22; 18.31-33. ‡ **10:34** Sal. 22.6-8; Is. 53.3; Lc. 22.63; 23.11. § **10:35** Mt. 20.20.

ri xtiban chuwe riyin.* Chuka' can xticoch'
jun tijoj pokonal† achi'el ri xtink'axaj riyin;
40 yac'a ri nic'utuj chuwe, chi riyix ni-
wajo' chi jun nitz'uye' ri pa wajquik'a' y jun
nitz'uye' ri pa wajxocon, ri' ma pa nuk'a' ta
riyin c'o wi chi nya' chiwe. Ruma ri nic'utuj
riyix, ri' xa quiche (quixin) chic c'a ri xtubij
ri Nata' chi utz chi xquetz'uye' chiri', xcha'
ri Jesús.
41 Y yac'a tek ri lajuj chic discípulos
xquic'axaj ri xbitej ka, xpe c'a coyowal
chique ri Jacobo y ri Juan.‡
42 Y yac'ari' tek ri Jesús xerusiq'uij (xe-
royoj) ri rudiscípulos y xubij c'a chique:
Riyin nbij c'a chi riyix jabel iwetaman chi
re wawe' choch'ulef, ri ya'on k'atbel tzij pa
quik'a', yeri' ri yec'o pa quiwi' ri winek, y
ruma chi can c'o quik'atbel tzij pa quiwi' ri
winek, rumari' niquina' chi can yec'a riye'
ri ye cajaf§ ri winek. Xa can xu (xe) wi c'a ri
c'o quik'ij ri yebin ri c'o chi niban.
43 Yac'a ri chicojol riyix jun wi chic.
Ruma ri nrajo' chi nic'oje' ruk'ij chicojol, xa
tuch'utinirisaj ri', y querunimaj querilij* ri
nic'aj chic.
44 Wi jun c'a chiwe riyix ri can nrajo'
chi ya riya' ri nabey, xa tuch'utinirisaj ri',
querunimaj querilij quinojel ri nic'aj chic.
45 Ruma riyin ri C'ajolaxel ri xinalex
chicojol ma xipe ta riche (rixin) chi ye ri
winek yebano samaj pa nucuenta riyin.
Riyin xipe riche (rixin) chi nben ri samaj ri
nic'atzin chi nben pa quicuenta ri winek,†
y can nya' wi' pa camic‡ riche (rixin) chi
queri' ye q'uiy ri yecolotej, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi moy ri Bartimeo rubi'

46 Yac'ari' tek ri Jesús y ri rudiscípulos
xe'apon c'a pa tinamit Jericó. Y tek
quichapon el elen pa tinamit Jericó, sibilaj
ye q'uiy winek ri ye tzekelbeyon§ el quiche
(quixin). Y chiri' chuchi' bey c'o c'a jun moy
ri Bartimeo rubi', ruc'ajol jun achi ri Timeo
rubi'. Riya' tz'uyul c'a chiri', nuc'utula' ca
limosna chique ri winek ri yek'ax el queri'.*
47 Y tek riya' xrac'axaj c'a chi ri nik'ax
el queri' ya ri Jesús aj Nazaret, riya' xurek
ruchi' y xubij c'a: Riyit Jesús, ri yit ralc'ual
ca ri rey David,† tajoyowaj nuwech ruma re
nbanon, xcha'.
48 Y ye q'uiy c'a winek ri xquik'il ri moy
chi ma turek ta chic ruchi'. Pero riya' xa can
más nurek ruchi' y nubij: Riyit ri yit ralc'ual
ca ri rey David, tajoyowaj nuwech ruma re
nbanon, xcha'.
49 Y ri Jesús xrac'axaj c'a ri ruch'abel. Ru-
mari' xpa'e' c'a y xubij chi tisiq'uix (toyox)
pe ri achi. Y yac'ari' tek xbequisiq'uij (xbe-
coyoj) pe ri achi moy y xquibij chare: Ma
taxibij ta awi'. Jo' kiq'ui. Ri Jesús yarusiq'uij
(yaroyoj), xecha' chare.
50 Y ri achi can xu (xe) wi c'a xrac'axaj
queri', can yac'ari' xyacatej pe. Xuya' ca ri
ruchaqueta chiri' y xbe apo riq'ui ri Jesús.
51 Y ri Jesús xuc'utuj chare: ¿Achique c'a ri
nawajo'? Y ri achi moy xubij chare: Tijonel,
riyin nwajo' yitzu'un, xcha'.
52 Y ri Jesús can yac'ari' tek xubij c'a chare:
Wacami jet, ya xacolotej chuwech ri amoyil
ruma xacukuba' ac'u'x wuq'ui.‡ Y ri moy
can xtzu'un wi§ y xutzekelbej el ri Jesús.

11

Ri xbanatej tek ri Jesús xoc apo pa tinamit Jerusalem

1 Y tek xa nakaj chic c'a yec'o wi apo
chique ri tinamit Betfagé y Betania, xa juba'
chic c'a nrajo' chi ma ye'apon pa tinamit
Jerusalem, ruma can chunakajal chic apo ri
juyu' Olivos* yec'o wi. Y yac'ari' tek ri Jesús
xerutek el ye ca'i' chique ri rudiscípulos.
2 Riya' xubij c'a el chique: Quixbiyin apo
chupan la aldea la nitzu' apo chila'. Y can
xu (xe) wi xquixoc apo, xtiwil jun ti alaj
bur† ri ximil ca chiri' ri can c'a ma jane jun
ch'ocolbeyon ta. Tiquira' c'a pe y nic'om c'a
pe chuwe.
3 Y wi c'o jun xtibin pe chiwe chi achique
ruma yixtajin niquir ri ti alaj bur, tibij c'a
ca chare chi nic'atzin chare ri Ajaf,‡ pero
chanin xtorutzolij ca, quixcha' ca chare,
xe'uche'ex el ruma ri Jesús.
4 Y ri ca'i' discípulos xebe c'a. Tek xe'apon,
xquil na wi ri ti alaj bur ximon ca ri acuchi
(achique) nuya' wi vuelta ri bey ri ntoc
chuwajay. Y riye' xquiquir c'a pe.
5 Y tek yetajin chuquiric ri ti alaj bur,
xetz'et pe cuma jun ca'i' ri yec'o chiri' y
xquibij chique ri ye ca'i' discípulos: ¿Achique
yixtajin chubanic chiri'? ¿Achique ruma yix-
tajin chuquiric ri ti alaj bur? xecha' pe
chique.
6 Y ri discípulos xquibij c'a ri rubin el ri
Jesús chique. Y ri xetz'eto pe xquiya' k'ij
chique chi xquic'om pe ri ti alaj bur ri'.
7 Y ri discípulos ri' xquic'om c'a pe ri ti
alaj bur chare ri Jesús. C'ac'ari' xquiya' c'a
quitziak chrij ri chicop ri', riche (rixin) chi
ri Jesús xch'oque' el chrij.§
8 Y ye q'uiy c'a chique ri winek ruma can
nicajo' niquiya' ruk'ij ri Jesús, xquiriq'uila'

* **10:39** Hch. 12.2. † **10:39** Ap. 1.9. ‡ **10:41** Mt. 20.24. § **10:42** Lc. 22.25. * **10:43** Mr. 9.35. † **10:45** Jn. 13.14; Fil. 2.7. ‡ **10:45** Is. 53.10. § **10:46** Mt. 20.29. * **10:46** Lc. 18.35. † **10:47** Jer. 23.5; Ro. 1.3; Ap. 22.16. ‡ **10:52** Mt. 9.22. § **10:52** Is. 29.18; 35.5; 42.6, 7. * **11:1** Mt. 21.1; Lc. 19.29; Hch. 1.12. † **11:2** Jn. 12.14. ‡ **11:3** Sal. 24.1. § **11:7** Zac. 9.9. * **11:8** Mt. 21.8.

ri nima'k tak quitziak pa rubey.* Y nic'aj
chic winek ruma can xcajo' xquiya' chuka'
ruk'ij ri Jesús, xebequic'amala' pe ruxak
tak che' ri can riche (rixin) wikbel, riche
(rixin) chi xequiric' pa rubey. Y quec'ari'
niquibanala' ye benak.
9 Ri winek c'a ri ye nabeynek chuwech ri
Jesús y ri yec'o ca chrij, can riq'ui c'a ronojel
quichuk'a' niquibij: ¡Matiox chi petenak re
jun achi re'! ¡Riya' can banon pe bendecir†
ruma ri Ajaf Dios! ¡Y can pa rubi' ri Ajaf Dios
petenak wi!
10 ¡Matiox chi nitzolin yan chic pe ri
ruk'atbel tzij ri David ri katata' ri xc'oje' ojer
ca! ¡Matiox chare ri Dios ri c'o chila' chicaj!‡
xecha' c'a.
11 Y ri Jesús xoc c'a apo ri pa tinamit
Jerusalem y xbek'ax c'a pe pa rachoch ri
Dios y xerutzu' ca ri yec'o chiri'. Y tek ntoc
c'a pe ri ak'a', Riya' ye rachibilan ri ye cabla-
juj rudiscípulos xbe ri pa tinamit Betania.

Tek ri Jesús xubij chare ri juwi' che' ri higo rubi' chi majun bey chic xtiwachin ta

12 Pa ruca'n k'ij tek quichapon pe bey
riche (rixin) chi yetzolin pe pa Betania y
yebe pa Jerusalem, ri Jesús xpe c'a run-
umic.§
13 Y Riya' c'anej c'a c'o wi tek xutz'et chi
c'o juwi' che' ri higo rubi' y sibilaj jabel
rubanon ri ruxak. Xbe c'a apo chuxe' chu-
canoxic ruwech. Y tek xapon apo riq'ui, xa
majun ruwech c'o ta, xa ruyon ruxak* c'o.
Ruma ma ruk'ijul ta chi niwachin.
14 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri che':
Can majun chic c'a winek xtitijo ta jun ti
awech, ruma can ma xcawachin ta chic,
xcha' chare. Y ri rudiscípulos xquic'axaj c'a
ri xubij.

Tek ri Jesús xerokotaj pe ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj pa rachoch ri Dios

15 Y xe'apon chic c'a pa tinamit Jerusalem.
Y ri Jesús xoc c'a pa rachoch ri Dios. Yac'a
tek Riya' c'o chic chiri', xerokotaj c'a pe ri
yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj† chiri'. Y ri
aj q'uexoy tak puek, xerutecmayila' ca ri
quimesas. Y queri' chuka' xuben ca chique
ri quich'acat ri yec'ayin palomax.
16 Y Riya' ma xuya' ta k'ij chique ri winek
chi quic'uan cosas yek'ax chupan ri ruwa-
jay ri c'o chiri' pa rachoch ri Dios.
17 C'ac'ari' Riya' xuc'ut c'a chuka' chiqui-
wech ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios, chi
ri rachoch ri Dios xa can jay riche (rixin) ni-
ban wi oración. Rumari' Riya' xubij chique
ri winek: ¿La ma tz'ibatal ta c'a ca chupan
ri ruch'abel ri Dios chi ri wachoch, can jay
riche (rixin) chi niquiben wi orar quinojel
winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef?‡
Yac'a riyix xa achi'el jul quiche (quixin)
alek'oma'§ ibanon chare, xcha' ri Jesús.
18 Y ri' xac'axex c'a cuma ri principali'
tak sacerdotes y ri aj tz'iba'. Rumari' riye'
xa can niquicanola' c'a achique ta rubanic
niquiben, riche (rixin) chi niquicamisaj ri
Jesús.* Ruma ri sacerdotes y ri aj tz'iba' ri'
can quixibin c'a qui' chuwech ri Jesús, ruma
xa can juba' ma quinojel ri winek jabel
niquic'axaj ri ch'abel ri nuc'ut chiquiwech.
19 Y tek xoc pe ri ak'a', ri Jesús xbe ye
rachibilan ri rudiscípulos. Ma xc'oje' ta ka ri
chiri' pa tinamit Jerusalem.

Can xchaki'j wi ka ri juwi' che' ri higo rubi'

20 Nimak'a' ruca'n k'ij, tek quichapon
bey pa Jerusalem, xquitz'et c'a chi ri juwi'
che' ri higo rubi' chaki'j† chic rachibilan ri
ruc'amal.
21 Y ri Pedro chanin c'a xoka chuc'u'x, y
xubij chare ri Jesús: Tijonel, tatzu' la juwi'
higo ri xabij ca chare chi majun bey chic
xtiwachin ta, xa can xchaki'j wi ka, xcha' ri
Pedro.
22 Y ri Jesús xubij c'a chique quinojel
ri rudiscípulos: Riyix chuka' rajawaxic chi
nicukuba' ic'u'x riq'ui ri Dios.
23 Queri' nbij chiwe ruma kas kitzij chi
xabachique ri nibin chare re juyu' re' chi
tel el wawe'‡ y tik'ax pa mar, can queri' wi
nibanatej wi can kitzij nucukuba' ruc'u'x y
ma nuben ta ca'i' ruc'u'x.
24 Rumac'ari', riyin can nbij c'a chiwe chi
ronojel ri nic'utuj tek riyix niben orar y wi
can ninimaj chi nic'ul, can xtiyatej§ wi c'a
chiwe.
25 Y tek niben c'a orar, can man ta jun ri
nik'ato ri i'oración. Ruma wi xa c'o ta jun
ri c'o jun pokon rubanon chiwe, ticuyu'.* Y
queri' ri Itata' ri c'o chila' chicaj xquixru-
cuy chuka' riyix riq'ui ri imac ri ye'ibanala'
chuwech.
26 Ruma wi riyix xa ma nicuy ta rumac jun
ri c'o pokon rubanon chiwe,† chuka' ri Itata'
ri c'o chila' chicaj ma xtucuy ta ri imac ri
ye'ibanala' chuwech.

Yec'o ri yec'utun chare ri Jesús chi achique xya'o k'atbel tzij pa ruk'a'

27 Ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos
xe'apon chic c'a pa tinamit Jerusalem. Y
nibiyala' (nibiyajlan) c'a pa rachoch ri Dios
tek xe'apon ri principali' tak sacerdotes

† **11:9** Sal. 118.26; Mt. 21.9; Lc. 19.37, 38; Jn. 12.13. ‡ **11:10** Sal. 148.1. § **11:12** Mt. 21.18. * **11:13** Mt. 21.19. † **11:15** Mt. 21.12; Lc. 19.45; Jn. 2.14, 15. ‡ **11:17** Is. 56.7. § **11:17** Jer. 7.11. * **11:18** Lc. 19.47. † **11:20** Mt. 21.19. ‡ **11:23** Mt. 17.20; 21.21; Lc. 17.6. § **11:24** Lc. 11.9; Jn. 14.13; 15.7; 16.23, 24; Stg. 1.5, 6. * **11:25** Mt. 6.14; Ef. 4.32; Col. 3.13. † **11:26** Mt. 18.35. ‡ **11:27** Mt. 21.23; Lc. 20.1.

riq'ui, chuka' ri aj tz'iba' y ri rijita'k tak
achi'a' ri c'o quik'ij.‡
28 Y xquic'utuj c'a chare: ¿Achique chi
k'atbel tzij c'o pan ak'a' riche (rixin) chi
xe'awokotaj el ri winek ri yec'ayin wawe' pa
rachoch ri Dios? ¿Y achique chuka' xya'o
ri k'atbel tzij ri' pan ak'a' chi ye'abanala'
quere'? xecha' chare.
29 Xpe ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri':
Riyin c'o chuka' jun ri nwajo' nc'utuj chiwe.
Y wi riyix xtibij chuwe, riyin chuka' xtinbij
chiwe achique ri yayon pe k'atbel tzij pa
nuk'a' rumari' yicowin yenbanala' quere'.
30 Tiwac'axaj c'a jabel re xtinc'utuj chiwe.
¿Ri Juan xtak pe ruma ri Dios riche (rixin)
chi xeruben bautizar ri winek? ¿O xa ye ri
winek xebin chare chi xuben queri'? Tibij
c'a chuwe ri achique nich'ob, xcha' chique.
31 Y ri principali' tak sacerdotes, ri aj
tz'iba' y chuka' ri rijita'k tak achi'a' ri c'o
quik'ij, xquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique
c'a xtikabij chare wacami? xecha' ka. Ruma
wi nikabij chi ri Juan ya ri Dios ri takayon
pe, ri Jesús xa xtubij c'a chake chi achique
c'a ruma tek ma xinimaj ta ri xubij.
32 Y wi nikabij chi xa winek xebin chare
ri Juan chi xuben queri', c'o ruc'ayewal
nuc'om pe chake riyoj. Riye' xquich'ob ka
queri', ruma quixibin qui' chiquiwech ri
winek. Ruma quinojel ri winek can que-
taman c'a chi ri Juan jun profeta§ ri can
xuk'alajsaj wi ri ruch'abel ri Dios.
33 Yac'ari' tek xquibij apo chare ri Jesús:
Riyoj ma ketaman ta, xecha' apo. Y ri Jesús
can yac'a chuka' ri' xubij chique: Ruma c'a
chi riyix xa ma xixcowin ta xibij chuwe,
queri' chuka' riyin ma xtinbij ta chiwe
achique ri yayon pe k'atbel tzij pa nuk'a' chi
yicowin yenbanala' quere', xcha' ri Jesús.

12

Ri c'ambel tzij chiquij ri itzel tak kajoy ulef

1 Y ri Jesús, riq'ui c'a c'ambel tak tzij xch'o
wi quiq'ui. Riya' quec'are' xubila' chique:
Xc'oje' c'a jun achi ri xutic ruwech ri rulef
riq'ui uva.* Xuben coral chrij ri ulef y xuben
chuka' achi'el jun ti pila ri pan ulef riche
(rixin) chi niyitz' ri uva chupan. Xuben
chuka' jun setesic tz'ak ri nej xujotoba' chi-
caj, y pa ruwi' ri' xc'oje' wi rachoch ri cha-
jinel. C'ac'ari' xuya' ca pa kajic chique ca'i'
oxi' mozos, y riya' xbe nej.
2 Y ri rajaf ri ulef xutek c'a jun rumozo
quiq'ui ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef, tek
xapon ruk'ijul riche (rixin) chi nberuc'ulu'
pe ri uva kajbel riche (rixin) ri ulef.
3 Yac'a tek xapon ri mozo quiq'ui ri achi'a'
ri ye kajayon ri ulef, ri kajoy tak ulef ri'
xquichop c'a ri mozo ri' y xquich'ey, y majun
c'a uva xquiya' el chare.
4 Y ri rajaf ri ulef xutek chic c'a jun ru-
mozo quiq'ui ri kajoy tak ulef, chuc'amaric
ri uva kajbel riche (rixin) ri ulef. Pero tek
xapon ri mozo, xa xquichop ruc'akic chi
abej y xquisocola' el ri rujolon (ruwi'). Q'uiy
c'a pokon ri xquibanala' el chare, y queri'
xquitek el.
5 Y ri rajaf ri ulef xutek chic jun rumozo. Y
ri mozo ri' xcamisex cuma ri kajoy tak ulef.
Y ye q'uiy chic mozos ri xerutek, pero quino-
jel c'o ri xquic'ulwachij.† Yec'o xech'ay pe, y
yec'o xecamisex.
6 Y pa ruq'uisbel, ri rajaf ri ulef xaxu (xaxe
wi) chic c'a ri ruc'ajol xc'oje' ca riq'ui y riya'
sibilaj nrajo' ri ruc'ajol. Pero ri rajaf ri ulef
xutek c'a ri ruc'ajol‡ quiq'ui ri achi'a' ri ye
kajayon ri rulef, ruma riya' xuch'ob ka: Ri
achi'a' ri ye kajayon ri ulef can xqueniman
wi c'a chare ri nuc'ajol tek xtiquitz'et chi can
ya riya' ri napon quiq'ui, xcha' ka pa ránima.
7 Yac'a ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef can
xu (xe) wi xquitz'et chi ya ri ruc'ajol ri rajaf
ri ulef ri xapon, xquibila' c'a chiquiwech:
Yare' ri xtoc ca rajaf ronojel re ulef re kaka-
jon. Wacami quixam pe, tikacamisaj riche
(rixin) chi queri' re ulef re' ntoc ca kiche
(kixin) riyoj, xecha'.
8 Y can queri' wi c'a xquiben. Xquichop
ri c'ajolaxel, xquicamisaj.§ Xquelesaj c'a el
chupan ri ulef ri ticon ruwech riq'ui uva y
xbequic'aka' ca juc'an chic.
9 C'ac'ari' ri Jesús xubij: ¿Achique cami
xtuben ri rajaf ri ulef ri' chique ri achi'a'
kajoy tak ulef? Ri rajaf ri ulef xtipe c'a y
xquerucamisaj ri kajoy tak ulef ri' y ri rulef
xtuya' chic ca pa kajic chique nic'aj chic.*
10 ¿La can majun bey c'a isiq'uin ta ri jun
tzij ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri
Dios? Tek nubij:
C'o c'a jun abej† ri ma xka ta chiquiwech chi
xquicusaj ri nic'aj aj banoy tak jay.
Pero re abej re' xa can c'o wi ri xucusan
chare ri xquina riche (rixin) ri jay,
riche (rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta.
11 Ri xbano c'a re' can ya wi ri Ajaf
y re' can nikamey ruma majun bey
katz'eton ta chi nibanatej ta quere'.
Queri' nubij ri ruch'abel ri Dios.
12 Y ri achi'a' achoj quiq'ui xch'o wi ri
Jesús, riye' can ta c'o xcajo' chi xquichop ta
el ri Jesús, ruma xquinabej chi ri achi'a' ka-
joy tak ulef ri xerunataj chupan ri c'ambel
tzij, xa chiquij riye' xch'o wi. Y xa majun

§ **11:32** Mt. 14.5. * **12:1** Sal. 80.8; Is. 5.1; Mt. 21.33; Lc. 20.9. † **12:5** 2 Cr. 36.16; Neh. 9.26; Hch. 7.52; 1 Ts. 2.15. ‡ **12:6** Ro. 8.3; Ga. 4.4; 1 Jn. 4.9. § **12:8** Hch. 2.23. * **12:9** Hch. 28.23-28. † **12:10** Sal. 118.22; Mt. 21.42; Lc. 20.17, 18; Ro. 9.33; Ef. 2.20; 1 P. 2.7, 8. ‡ **12:12** Mt. 21.45, 46; Jn. 7.30, 44.

xquiben chi xquichop ta el,‡ ruma niquix-
ibij qui' chiquiwech ri sibilaj winek ri yec'o
riq'ui. Riye' xquiya' c'a ca ri Jesús y xebe.

Tek xc'utux chare ri Jesús wi utz o ma utz ta chi nitoj ri alcawal

13 Y ri achi'a' ri' yec'o c'a nic'aj chic ri
xequitek pe. Xequitek c'a pe ca'i' oxi' achi'a'
fariseos y chuka' ye ca'i' oxi' ri yec'o pa ru-
partido ri rey Herodes, ruma can nicajo' chi
ri Jesús nitzak ta pa quik'a' riq'ui ri ch'abel
ri xtubij.§
14 C'ac'ari' riye' xepe c'a y xquibij chare
ri Jesús: Riyit ri can yit jun Tijonel, riyoj
can ketaman c'a chi xaxu (xaxe) wi c'a ri
kas kitzij ri nika chawech y yari' ri natzijoj.
Y riyit ma naxibij ta chuka' awi' chuwech
jun winek, astape' can c'o ruk'ij. Y can
nac'ut wi ri bey riche (rixin) ri Dios chiqui-
wech ri winek. ¿Achique c'a nabij riyit?
¿La ruc'amon cami chi nikatoj ri alcawal
ri nubij ri César ri c'o chi nikatoj o xa ma
ruc'amon ta? xecha' chare.
15 Yac'a ri Jesús can retaman wi chi riq'ui
ca'i' quipalej ri niquic'utuj queri'. Ru-
mari' Riya' xubij chique: ¿Achique c'a ruma
riyix nitij ik'ij riche (rixin) chi yinitojtobej?*
Tic'ama' c'a pe jun puek riche (rixin) chi
ntz'et, xcha' chique.
16 Y riye' xbequic'ama' c'a pe ri puek chi
niquic'ut chuwech. Y c'ac'ari' Riya' xuc'utuj
c'a chique: ¿Achoj ruwachbel la'? ¿Y achoj
rubi' chuka' la c'o chuwech la puek? xcha'
chique. Y riye' xquibij: Riche (rixin) ri César,
xecha'.
17 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij chique: Can
tiya' c'a chare ri César ri can riche (rixin)
wi ri César. Y can tiya' c'a chare ri Dios, ri
can riche (rixin) wi ri Dios, xcha' chique. Y
riye' xquimey tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús
chique, ruma ma xecowin ta chrij chi xtzak
ta pa quik'a'.

Ri saduceos c'o xquic'utuj chrij ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki'

18 Y yac'ari' tek nic'aj chique ri achi'a'
saduceos xe'apon riq'ui ri Jesús ruma
c'o nicajo' niquic'utuj chare. Ri achi'a'
ri' ma niquinimaj ta c'a chi ri caminaki'
xquec'astej chic pe.† Y rumac'ari' riye'
xquibij c'a chare ri Jesús:
19 Tijonel, ri Moisés can rutz'iban wi c'a
ca chake chi tek jun achi nicom el y majun
ralc'ual nic'oje' ca riq'ui ri rixjayil, can jun
c'a rach'alal ri achi ri' c'o chi nic'ule' riq'ui ri
ixok ri xmalcanij ca, riche (rixin) chi queri'
yec'oje' ta ralc'ual riq'ui ri ixok ri'. Y ri
nabey ti c'ajol (ala') ri nalex ntoc ralc'ual ri
caminek chic el.‡
20 Y riye' xquibij c'a: Xec'oje' c'a ye wuku'
achi'a' cach'alal qui'. Y xbanatej c'a chi ri
nimalaxel xc'ule'. Pero ri achi ri' xcom el, y
majun ralc'ual ri xc'oje' ta ca.
21 Xpe ri ruca'n achi, ri rach'alal ca ri achi
ri caminek chic el, xc'ule' riq'ui ri malca'n
ixok. Pero chuka' ri achi ri' xcom el y majun
ralc'ual ri xc'oje' ta ca. Ri rox achi can
queri' chuka' ri xuc'ulwachij el, achi'el ri
ca'i' nabey tak rach'alal y ri ixok c'a xc'oje'
na ca.
22 Y tek ye caminek chic el ri ye wuku'
achi'a' cach'alal qui' chuwech ri ixok ri', can
majun chique ri ye wuku' achi'a' ri' xc'oje' ta
ca ralc'ual. Y pa ruq'uisbel xcom chuka' el ri
ixok.
23 Riyit nabij chi xtapon na jun k'ij tek
ri caminaki' xquec'astej pe. Tek xtapon c'a
ri k'ij ri', ¿achoj rixjayil c'a xtoc wi ri ixok
ri'? Ruma chi ye wuku' achi'a' cach'alal qui'
xec'oje' riq'ui, xecha' chare ri Jesús.
24 Can yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri
achi'a' ri': Riyix xa yix sachnek riq'ui ri xibij,
ruma ma k'axnek ta chiwech ri nubij chu-
pan ri ruch'abel ri Dios. ¿Man c'a iwetaman
ta chi ri ruchuk'a' ri Dios sibilaj nim?§
25 Ruma tek xtapon ri k'ij chi ri caminaki'
xquec'astej el, ri achi ma xtic'oje' ta chic
rixjayil, ni ri ixok ma xtic'oje' ta chic rachijil,
ruma can majun chic c'ulanen xtibanatej.
Xa xque'oc achi'el ri ángeles* ri yec'o chila'
chicaj.
26 Yac'a ri c'astajbel quiche (quixin) ri
caminaki', can c'o wi. ¿La ma isiq'uin ta c'a ri
nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca ruma ri Moisés, tek ri Dios xch'o pe chare
chupan ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal? Tek
ri Dios xubij: Yin c'a riyin ri ru-Dios ri Abra-
ham, ri ru-Dios ri Isaac y ri ru-Dios chuka' ri
Jacob,† xcha' chare.
27 Y wi ta riye' xecom el jurayil y xa man
ta yec'astej chic pe jun bey, ri Dios man ta
qui-Dios chic riye', ruma ri Dios ma Dios
ta quiche (quixin) caminaki', xa can Dios
quiche (quixin) ri c'o quic'aslen. Rumac'ari'
riyin nbij chi xa yix sachnek riq'ui ri nibij,
xcha' ri Jesús chique.

Tek ri Jesús xubij ri achique chique ri pixa' ri más nim rejkalen

28 Y yac'ari' tek xjel apo riq'ui ri Jesús jun
aj tz'ib. Ri aj tz'ib ri' xrac'axaj c'a ri xquibij
ri achi'a' saduceos chare ri Jesús, y xrac'axaj
chuka' ri xubij ri Jesús chique ri achi'a' ri'. Y
chuwech riya' can k'alaj wi chi utz ri xubij
ri Jesús y c'ac'ari' xuc'utuj c'a: ¿Achique c'a ri
nabey‡ pixa' chare ronojel ri pixa' ri xuya' ri
Dios pa ruk'a' ri Moisés? xcha' chare ri Jesús.

§ **12:13** Mt. 22.15; Lc. 20.20. * **12:15** Jn. 8.6. † **12:18** Mt. 22.23; Lc. 20.27; Hch. 23.8; 1 Co. 15.12. ‡ **12:19** Gn. 38.8; Dt. 25.5, 6; Rt. 4.5. § **12:24** Lc. 1.37; Ro. 4.17; Ef. 1.19, 20. * **12:25** Mt. 22.30; Lc. 20.35, 36. † **12:26** Ex. 3.1-6. ‡ **12:28** Mt. 22.35, 36.

29 Y ri Jesús xubij c'a chare: Ri nabey pixa'
ya c'a ri nubij: Tiwac'axaj c'a riyix aj Israel,
chi ri Kajaf xaxu (xaxe) wi jun, y ri' ya ri
Kajaf Dios.§
30 Can tawajo' c'a ri Dios ri Awajaf.
Tawajo' riq'ui ronojel awánima. Tawajo'
chupan ronojel ri ac'aslen, riq'ui ri ano-
jibal y riq'ui chuka' ronojel ri awuchuk'a'.*
Yac'are' ri pixa' ri más nim rejkalen.
31 Y c'o chuka' jun ruca'n pixa' ri nim
rejkalen y juba' ma junan riq'ui ri nabey. Y
ri pixa' ri' nubij c'a: Can achi'el ri nawajo' ka
awi' riyit, can queri' c'a chuka' que'awajo'†
ri awuc' awach'alal. Y ya ca'i' pixa' re' ri más
ye nima'k quejkalen, xcha' c'a ri Jesús.
32 Y ri aj tz'ib xubij c'a chare ri Jesús:
Tijonel, can queri' wi. Kas kitzij ri xabij chi
xaxu (xaxe) wi jun Dios c'o,‡ y majun chic
jun.
33 Rajawaxic chi nikajo' riq'ui ronojel
kánima. Rajawaxic chi nikajo' riq'ui ri
kanojibal, chupan ronojel ri kac'aslen y
riq'ui chuka' ronojel ri kachuk'a'. Y achi'el
chuka' nikajo' ka ki' riyoj, can que c'a
chuka' ri' quekajo' ri kuc' kach'alal. Y wi
yekaben c'a re', can más quejkalen que
chuwech ri chicop ri yecamisex y yeporox
chuwech ri Dios; y más quejkalen que
chuwech xabachique cosa ri nikatzuj (nika-
suj) chuwech ri Dios,§ xcha' c'a ri aj tz'ib.
34 Y tek ri Jesús xrac'axaj chi can jabel wi
xk'ax chuwech ri jun aj tz'ib ri', ri Jesús xubij
c'a chare: Riyit xa ma nej ta chic c'a yitc'o wi
riche (rixin) chi yatoc pa rajawaren ri Dios,
xcha' chare. Y yac'ari' tek can majun chic ri
xbano cowil chi c'o ta ri xuc'utuj apo chare
ri Jesús.*

Ri niquich'ob ri aj tz'iba' chrij ri Cristo

35 Y ri Jesús yerutijoj c'a ri winek ri
quimolon qui' riq'ui, chiri' pa rachoch ri
Dios, y xubij c'a chique: ¿Achique c'a ruma
tek ri aj tz'iba' niquibij chi ri Cristo xa choj
jun ralc'ual ca ri rey David?†
36 Tek xa can ya ri rey David xbin ri
xk'alajsex chare ruma ri Lok'olaj Espíritu. Ri
David can rubin wi ca:
Ri Dios xubij chare ri Wajaf:
Catz'uye' re pa wajquik'a',
c'a ya tek xquenya' na pan ak'a' pan awaken
ri ye'etzelan awuche (awixin).‡
Queri' xubij.
37 Y wi ri rey David, Wajaf xcha' chare ri
Cristo, ¿achique c'a ruma tek ri aj tz'iba'
niquibij chi ri Cristo xa choj jun ralc'ual ca
ri rey David?§ xcha' ri Jesús. Y sibilaj ye
q'uiy chique ri winek ri can riq'ui wi ronojel
cánima xquic'axaj ri xubij.

Tek ri Jesús xuk'alajsaj ri achique chi mac yetajin chubanic ri aj tz'iba'

38 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri
winek tek yerutijoj: Man c'a tiben ta achi'el
niquiben ri aj tz'iba'.* Ruma riye' sibi-
laj nika chiquiwech niquicusaj tukutek tak
tziek, riche (rixin) chi queri' nitz'et chi
can c'o quik'ij. Nika chuka' chiquiwech
chi niya'ox (nya') rutzil quiwech ri pa tak
c'aybel.†
39 Y ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri
ruch'abel ri Dios, can ya c'a ri nabey
tak ch'aquet yequicanola', riche (rixin) chi
queri' nibix chi riye' c'o quik'ij. Y can queri'
chuka' yequibanala' ri pa nima'k tak wa'in.
40 Y yequelesala' chuka' ronojel quicosas
ri malcani' tak ixoki'. Y xaxu (xaxe wi) riche
(rixin) chi can quenimex chi riye' can ye
utzilaj tak winek, yeyaloj tek niquiben orar.
Pero riye' can xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri
xtika pa quiwi', ruma sibilaj q'uiy quimac,‡
xcha' ri Jesús.

Ri ofrenda ri xuya' ri malca'n ixok

41 Y ri Jesús tz'uyul c'a chiri' chuwech apo
ri acuchi (achique) niyalox wi ca ri ofrenda
chiri' pa rachoch ri Dios. Yac'ari' tek Riya'
yerutzu' ri winek tek niquiyala' ca puek
chiri'. Xerutz'et c'a ye q'uiy beyoma' ri can
q'uiy puek niquiyala' ca.§
42 Y xapon c'a chuka' jun ixok malca'n ri
can nik'alajin chi ma beyon ta y xuya' c'a
ca ca'i' tak puek ri ma rubanon ta ni jun
centavo.
43 Y tek ri Jesús xutz'et ri ixok ri', xuc'ut c'a
chiquiwech ri rudiscípulos y xubij chique:
Kitzij c'a nbij chiwe, chi riyin ntz'et chi xa
ya la ixok la' ri xya'o ca más q'uiy* que
chiquiwech quinojel ri ye yayon ca puek.
44 Ruma riya', astape' xa ti meba', xa can
xuya' c'a ca ronojel ri c'o riq'ui; astape' xa
can yari' ri nic'atzin chare riche (rixin) chi
nutzukbej ri'. Yac'a la nic'aj chic, astape'
q'uiy puek xquiyala' ca, xa juba' oc chare
ronojel ri beyomel ri c'o quiq'ui ri xquiyala'
ca, xcha' ri Jesús.

13

Tek ri Jesús xubij yan apo ri xtiban chare ri rachoch ri Dios

1 Y tek ri Jesús ntel c'a pe ri pa rachoch
ri Dios, jun chique ri rudiscípulos xubij c'a
chare: Tijonel, tatzu' re nima'k tak jay riche

§ **12:29** Dt. 6.4. * **12:30** Lc. 10.27. † **12:31** Ro. 13.9; 1 Co. 13.1; Ga. 5.14; Stg. 2.8. ‡ **12:32** Dt. 4.39; Is. 45.6, 14; 46.9; 1 Co. 8.4, 6. § **12:33** Mi. 6.6-8. * **12:34** Mt. 22.46. † **12:35** Lc. 20.41. ‡ **12:36** Sal. 110.1; 1 Co. 15.25; He. 1.13. § **12:37** Ro. 1.3. * **12:38** Mt. 23.3. † **12:38** Lc. 11.43; 20.46. ‡ **12:40** Mt. 23.14. § **12:41** Lc. 21.1. * **12:43** 2 Co. 8.12. * **13:1** Mt. 24.1; Lc. 21.5, 6.

(rixin) re rachoch ri Dios,* y re nima'k tak
abej re ye ucusan chare, xcha'.
2 Y ri Jesús xubij chare ri rudiscípulo: Riyit
can ye'atzu' c'a chi re jay re' can ye jabel
y ye nima'k, pero xtapon na jun k'ij tek xa
can xquewulex† y majun chic ri xtipa'e' ta
ca. Ronojel re nima'k tak abej re ye ucusan
chique re jay re', xa can xquewulex c'a pe.
Can majun c'a abej ri xtic'oje' ta ca achi'el la
rubanon wacami, xcha' chare.

Ri xquebanatej yan tek can c'a ma jane niq'uis ta re tiempo re kachapon

3 Y tek ri Jesús xapon c'a pa ruwi' ri juyu'
Olivos, xtz'uye' c'a ka ri acuchi (achique)
jabel niquitzu' wi pe ri rachoch ri Dios,
y yac'ari' tek ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan
y ri Andrés xejel c'a apo riq'ui ri Jesús y
xquic'utuj c'a chare:
4 Tabij c'a chake, ¿ajan (jampe') c'a
xtic'ulwachitej ri xabij yan ka chrij ri
rachoch ri Dios?‡ ¿Y achique c'a retal
nibanatej tek xa yec'ulwachitej yan ri'?
xecha' chare.
5 Y xpe ri Jesús quec'are' ri xuchop ru-
bixic chique: Can jabel c'a tichajij iwi' riche
(rixin) chi ma xquixk'olotej ta.§
6 Ruma can ye q'uiy ri xquepe y
xtiquibila': Yin c'a riyin ri Cristo, xquecha'.
Y sibilaj ye q'uiy ri xquek'olotej pa quik'a'.
7 Y tek xtiwac'axala' c'a chi yec'o
ruwach'ulef ri c'o ch'a'oj ntajin chiquicojol
y xtiwac'axala' rutzijol chi c'o chuka' ch'a'oj
ri xquepe, man c'a tisach ta ic'u'x, ruma
ronojel ri' xa can c'o c'a chi yebanatej na.
Pero xa ma ya ta ri' ri ruq'uisbel tak k'ij
chare re ruwach'ulef.
8 Jun tinamit xtiyacatej c'a el chi
nberubana' ch'a'oj riq'ui jun chic tinamit.
Yec'o c'a chuka' nima'k tak ruwach'ulef
ri xqueyacatej el chi nbequibana' ch'a'oj
quiq'ui nic'aj chic nima'k tak ruwach'ulef.
Xquepe silonel xabachique lugar chare
re ruwach'ulef y xquepe chuka' wayjal y
q'uiy c'a chuka' quiwech ch'a'oj xquepe
chiquicojol ri winek. Y ri' xa c'ari' ri nabey
tak tijoj pokonal y xquepe chic c'a nic'aj chic
quiwech tijoj pokonal.
9 Pero riyix can jabel c'a tichajij ka iwi'.
Ruma xa can yec'o c'a ri xquixjacho pa
quik'a' ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato
tzij. Y chuka' xquixquich'ey pa tak jay
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y
xquixuc'uex* c'a chiquiwech aj k'atbel tak
tzij; xquixuc'uex chiquiwech reyes y nic'aj
chic aj k'atbel tak tzij. Y xa wuma c'a riyin
tek xtic'ulwachij queri', pero xa can xquix-
cowin c'a xquinik'alajsaj chiquiwech riye'.
10 Y can rajawaxic chi nitzijox na nabey
ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic pa rono-
jel ruwach'ulef,† c'ac'ari' xtoka ri ruq'uisbel
k'ij chare re ruwach'ulef.
11 Yac'a tek xquixuc'uex riche (rixin) chi
yixbejach pa quik'a' ri aj k'atbel tak tzij, ma
tich'ujirisaj ta iwi' chuch'obic achique chi
ch'abel ri xtibij. Riyix xaxu (xaxe wi) c'a tibij
ri achique chi ch'abel ri xtuya' ri Dios chiwe,
ruma xa can ma yix ta chic riyix ri xquixch'o
chupan ri hora ri', xa can ya chic ri Lok'olaj
Espíritu ri xtich'o.‡
12 Ruma xtibanatej c'a chuka', chi wi yec'o
ta ca'i' achi'a' cach'alal qui', jun chique riye'
xtiyacatej y xtujech ri rach'alal pa camic.
Chuka' can yec'o wi tata'aj ri xqueyacatej
chiquij ri calc'ual.§ Ri alc'ualaxela' xquey-
acatej chuka' chiquij ri quite' quitata'* y
xquequiya' pa camic.
13 Xa can xquixetzelex wi c'a cuma quino-
jel, ruma icukuban ic'u'x wuq'ui riyin. Yac'a
ri ma xtutzolij ta ri' chrij y xtucoch' ronojel
c'a pa ruq'uisbel, yac'ari' ri xticolotej.†
14 Y chuka' can xtapon wi c'a ri k'ij tek
xquebanatej ri xajan chupan ri lok'olaj lu-
gar ri xa ma ruc'amon ta chi nibanatej
chiri'. Can achi'el ri tz'ibatal ca ruma ri
Daniel,‡ jun chique ri profetas ri xek'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri nitz'eto c'a
ri tz'ibatal ca, tik'ax c'a chuwech ri nutz'et.
Riche (rixin) chi queri' tek xtitz'et chi can
ya chic ri' ri nibanatej, ri yixc'o pa Judea xa
can quixanmej c'a el y tiwewaj iwi' ri pa tak
juyu'.§
15 Ri c'o c'a pa ruwi' ri rachoch tek
xtibanatej ronojel ri', ma tika ta pe riche
(rixin) chi ntoc pa rachoch riche (rixin) chi
c'o na ri nberuc'ama' pe. Xa choj queri'
tanmej el.
16 Ri nisamej c'a pa juyu', ma tibe ta chic
chrachoch chuc'amaric ri ruchaqueta. Xa
choj chuka' queri' tanmej el.
17 Yac'a ri ixoki' ri coyoben chic alanen, y
ri ixoki' ri xa c'a yetz'uman na ri tak cal,*
juyi' oc quiwech tek xtapon ri k'ij ri'.
18 Rumac'ari' xa tic'utuj chare ri Dios chi
ronojel ri' man ta xtibanatej pa ruk'ijul ri
job,† riche (rixin) chi queri' ma nitij ta más
pokon tek yixanmej.
19 Ruma tek xtapon c'a ri k'ij ri', can
xtik'ax ruwi' ri tijoj pokonal ri xtipe, jun tijoj
pokonal ri majun bey c'ulwachitajnek ta‡
pa ruwi' re ruwach'ulef, jani' chi tiempo ri
winakirsan wi pe ruma ri Dios. Y chuka'

† **13:2** 1 R. 9.7; 2 Cr. 7.20; Jer. 26.18; Mi. 3.12. ‡ **13:4** Mt. 24.3; Lc. 21.7. § **13:5** Jer. 29.8; Mt. 24.5; Lc. 21.8. * **13:9** Mt. 10.17. † **13:10** Mt. 24.14; Ro. 10.18. ‡ **13:11** Lc. 12.11, 12; Hch. 4.8. § **13:12** Lc. 21.16. * **13:12** Mi. 7.6. † **13:13** Mt. 10.22; 24.13. ‡ **13:14** Dn. 9.27; Mt. 24.15. § **13:14** Lc. 21.21. * **13:17** Lc. 23.29. † **13:18** Quela' pan Israel ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. ‡ **13:19** Dn. 12.1; Mt. 24.21.

ri jun tijoj pokonal ri' majun bey chic c'a
xtic'ulwachitej ta.
20 Y wi xa ta ri Ajaf Dios man ta nuben
chi xa k'atatel ri k'ij riche (rixin) ri tijoj
pokonal ri', quinojel ta yecom. Pero ruma
ri rutzil Riya' pa quiwi' ri ye rucha'on chic,
can xtuben wi chi xa k'atatel ri k'ij ri'.
21 Chupan ri k'ij ri', wi yec'o c'a ri yebin
chiwe: Titzu', ya c'a Cristo re'.§ O wi
niquibij chiwe: Titzu', ya c'a Cristo la', man
c'a tinimaj ta ri niquibij chiwe.
22 Ruma can yec'o c'a ri xquebec'ulun
pe y xtiquibila' c'a chi ye riye' ri Cristo.*
Yac'a riyix man c'a que'inimaj ta, ruma xa
ye k'olonel. Y yac'a chuka' tiempo ri' tek
xquebec'ulun pe ri xquebin chi ye profe-
tas ri niquibij chi niquik'alajsaj ri ruch'abel
ri Dios. Yac'a riyix man c'a que'inimaj
ta, ruma xa ye k'olonel chuka'. Y xque-
quibanala' c'a milagros ri majun bey ye
tz'eton ta, ruma nicajo' chi yenimex y yec'o
ri xquek'olotej pa quik'a'. Y wi xa ta
yecowin,† riye' yequik'ol ta chuka' ri ye
cha'on chic ruma ri Dios.
23 Pero riyix man c'a quixk'olotej ta pa
quik'a', xa can tichajij c'a iwi',‡ xa rumac'ari'
xinbij yan ca chiwe ronojel ri xquebanatej.

Ri xquebanatej tek xa nipe yan ri Jesús

24 Chupan ri k'ij tek k'axnek chic ri ti-
joj pokonal ri', xtibanatej c'a chi ri k'ij
xtik'ekumatej y ri ic' chuka' ma xtitzu'un ta
chic.§
25 Ri ch'umila' xquetzak c'a el chuwech
ri caj. Can ronojel wi c'a ri nimalaj tak
uchuk'a' ri yec'o chicaj xquesilon na.
26 Y yac'ari' tek xquinquitz'et riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol, chi yin pete-
nak pa sutz',* riq'ui chic nimalaj wuchuk'a'
y riq'ui chuka' jun nimalaj nuk'ij nuc'ojlen.
27 Y yac'ari' tek riyin xquentek ri
nu'ángeles chiquimolic ri ye nucha'on chic.
Can xquequimol wi c'a pe re quere' pa
relebel k'ij y re quere' pa rukajbel k'ij,
re quere' pa jotol y re quere' chuka' pa
xulan. Can xquequimol wi c'a pe chi ronojel
ruwach'ulef; nitiquir pe pa jun ruchi' re caj,
c'a la jun chic ruchi'.
28 Can tic'ama' c'a ina'oj chrij ri juwi' che'
ri higo rubi'. Tek can yeraxer c'a pe ri ruk'a'
y niquichop yeq'uiy pe ri ruxak,† etaman c'a
ri' chi ya xa nik'ax yan ruk'ijul ri sak'ij.‡
29 Y quec'ari' tek xtitz'et chi yec'ulwachitej
chic ronojel ri xinbij yan ka, tiwetamaj c'a
ri' chi xa noka yan ri ruq'uisbel tak k'ij. Xa
can nakaj chic c'o wi pe.
30 Y tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe
re wacami: Ronojel ri' xtic'ulwachitej,
tek ri winek riche (rixin) re tiempo re
kachapon, c'a ma jane queq'uis ta chuwech
re ruwach'ulef.
31 Y re ruwach'ulef y ri caj xa xquek'ax.§
Yac'a ri nuch'abel can ma xtiq'uis ta* chak
que ta ri', xa can xtibanatej na wi ri nubij.†
32 Yac'a ri k'ij y ri hora tek riyin xquipe,
majun achique etamayon ta. Ni xa ta ri
ángeles ri yec'o chila' chicaj ma quetaman ta
ajan (jampe') tek xquipe chic jun bey. Queri'
chuka' riyin ri C'ajolaxel ma wetaman ta.
Xa can xu (xe) wi c'a ri Nata' ri etamayon ri'.
33 Riyix xa can tichajij c'a apo jabel ri
ic'aslen. Can tiwoyobej c'a,‡ y tibana' chuka'
orar, ruma xa ma iwetaman ta ajan (jampe')
xtapon ri ruk'ijul tek xquipe chic jun bey.
34 Achi'el tek jun achi nuya' ca ri rachoch
y nibe nej c'a pa jun chic tinamit. Riya'
can nuchilabej c'a ca ri rusamaj chique ri
ye rumozos. Can nuyala' c'a ca quisamaj
chiquijujunal; y chare ri chajinel can nubij
c'a ca chi can troyobej apo.
35 Can quec'ari' tibana' riyix, can quini-
woyobej apo. Achi'el ri achi chajinel, ruma
ma retaman ta ajan (jampe') xtoka ri rajaf
ri jay,§ riya' c'o chi noyoben apo. Ruma ri
rajaf ri jay riq'ui juba' xa noka tek ntoc pe ri
ak'a', o ya ri pa nic'aj ak'a', o tek yesiq'uin pe
ri ec' tek xa nipe yan rusekeric o ri nimak'a'
yan. Rumari' riyix can quiniwoyobej apo.*
36 Ruma riyin can nwajo' chi yiniwoyobej
ta apo, y man ta yixwer, ruma can ma
xtinya' ta na rutzijol tek xquipe.
37 Y can achi'el ri nbij chiwe riyix chi
quiniwoyobej apo, can queri' chuka' nbij
chique quinojel, xcha' ri Jesús chique ri rud-
iscípulos.

14

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' xquich'ob yan apo chi niquicamisaj ri Jesús

1 Xa ca'i' chic c'a k'ij nrajo' chi napon ri
nimak'ij pascua, jun quinimak'ij ri israeli-
tas tek niquitij ri caxlan wey ri majun ch'om
(levadura) riq'ui. Y yac'ari' tek ri principali'
tak sacerdotes y ri aj tz'iba' niquich'obola'
achique chi k'oloj ri xtiquicusaj riche (rixin)
chi nika ta c'a ri Jesús pa quik'a' y c'ac'ari'
niquicamisaj.*

§ **13:21** Lc. 17.23. * **13:22** Lc. 21.8. † **13:22** Ro. 8.38, 39; 1 P. 1.5. ‡ **13:23** Mt. 7.15; Lc. 21.8. § **13:24** Is. 13.10; Ez. 32.7; Jl. 2.10, 31; 3.15; Mt. 24.29. * **13:26** Dn. 7.13. † **13:28** Mt. 24.32; Lc. 21.29, 30. ‡ **13:28** Ri español nubij chi ri sak'ij xa nakaj chic c'o pe. Queri' nubij ruma chi quela' pan Israel ri "verano" xa yari' ruk'ijul ri job. § **13:31** Sal. 102.25, 26. * **13:31** Is. 40.8. † **13:31** Nm. 23.19; Jos. 23.14-16; Lc. 21.33; 2 Ti. 2.13; Tit. 1.2. ‡ **13:33** Mt. 24.42; Lc. 12.40. § **13:35** Ap. 3.3. * **13:35** Mt. 24.42, 44. * **14:1** Lc. 22.1, 2.

2 Y niquibila' c'a chiquiwech: Ma tikachop
ta c'a chupan re nimak'ij re', riche (rixin) chi
ma yeyacatej ta pe ri winek chikij, xecha'.

Tek jun ixok xuk'ej jun ak'om ri jubul ruxla' pa rujolon (ruwi') ri Jesús

3 Y ri Jesús c'o c'a ri pa tinamit Betania,
chiri' pa rachoch ri Simón ri xc'achojsex
chare ri itzel yabil ri lepra rubi'. Ri Jesús
tz'uyul c'a ri pa mesa niwa', y yac'ari' tek c'o
jun ixok xoc apo y ruc'uan apo jun c'ojlibel
(frasco) ri banon riq'ui jun abej alabastro
rubi' y c'o el nardo chupan; jun ak'om ri
jubul ruxla' ri sibilaj jotol rajel. Y tek ri ixok
ri' xuk'ip el ri ti rukul ri c'ojlibel (frasco),
xuk'ej c'a ri ak'om† jubul ruxla' pa rujolon
(ruwi') ri Jesús.
4 Y yec'o c'a ri xpe coyowal tek xquitz'et
chi queri' xuben ri ixok riq'ui ri ak'om ri' y
xquibila' c'a: ¿Achique c'a ruma tek la ixok la'
chi chak queri' xutix la ak'om la'?
5 Ruma xa utz chi xc'ayix ta re ak'om re'
chi más oxi' ciento denarios y ri rajel xa
xya'ox (xya') ta chique ri pobres, xecha'. Y
q'uiy c'a ri niquibij apo chare ri ixok.
6 Pero ri Jesús xubij c'a chique: ¿Achique
c'a ruma tek ma yixtane' ta ka chi tzij chrij
re ixok re'? Xa tiya' ca, ma tinek ta. Ruma
riya' jun utzilaj samaj c'a ri xuben wuq'ui.
7 Ri pobres xa can yec'o wi iwuq'ui,‡ y
xabachique k'ij niwajo' ye'ito', can tibana'
c'a utzil chique. Yac'a riyin ma ronojel ta
tiempo xquic'oje' iwuq'ui.
8 Riya' xuben c'a ri achique nicowin
nuben wuq'ui. Riya' xa can xuben yan apo
nuchojmil, riche (rixin) chi xquibemuk ca.§
9 Y tiwac'axaj na pe' jabel re xtinbij chiwe,
chi xabacuchi (xabachique) c'a xtitzijox wi
ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, chiri'
chuka' xtitzijox wi re xuben re jun ixok re'.
Can pa ronojel c'a ruwach'ulef xtitzijox wi,
chi natabel riche (rixin) riya', xcha' ri Jesús.

Tek ri Judas xutzuj (xusuj) ri' riche (rixin) chi nujech ri Jesús

10 Y jun c'a chique ri ye cablajuj rud-
iscípulos ri Jesús, ri Judas Iscariote rubi',
xapon c'a quiq'ui ri principali' tak sacer-
dotes, riche (rixin) chi xutzuj (xusuj) ri', wi
nicajo' chi nujech ri Jesús* pa quik'a'.
11 Y tek riye' xquic'axaj queri', sibilaj xe-
quicot. Y xquitzuj (xquisuj) c'a puek chare.
Y yac'ari' tek ri Judas Iscariote xuchop c'a
ruch'obic chi achique ta rubanic nuben chi
xtujech ri Jesús pa quik'a' ri achi'a' ri'.

Tek ri Jesús xutiquiriba' ca rubanic ri lok'olaj wa'in, riche (rixin) chi ninatabex ri rucamic

12 Chupan c'a ri nabey k'ij chare ri ni-
mak'ij, tek ri israelitas niquitij ri caxlan
wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui, ya c'a
chuka' k'ij ri' tek yecamisex ri tak carne'l
riche (rixin) ri pascua.† Y can yac'a chuka'
k'ij ri' tek ri discípulos xquic'utuj chare ri
Jesús: ¿Acuchi (achique) c'a nawajo' chi
naben wi ri wa'in chupan re jun pascua re',
riche (rixin) chi nbekabana' c'a ruchojmil
ronojel ri nic'atzin? xecha' chare.
13 Y ri Jesús can xerutek wi el ye ca'i'
chique ri rudiscípulos,‡ y xubij el chique:
Quixbiyin pa tinamit Jerusalem, y chiri'
xtitz'et c'a chi c'o jun achi ri ruc'amom pe ya'
pa jun cucu'. Titzekelbej c'a el.
14 Ri jay ri xtoc wi riya', chiri' c'a chuka'
quixoc wi riyix y tibij c'a chare ri rajaf
ri jay: Ri Katijonel rubin c'a pe: ¿Acuchi
(achique) c'o wi jun jay ri jamel chare ri
awachoch, ri utz riche (rixin) chi nben ri
wa'in riche (rixin) re pascua§ ye wachibilan
ri nudiscípulos? quixcha' chare.
15 Y ri rajaf ri jay xquixruc'uaj c'a pa jun
ruca'n tanaj (wik) chare ri jay. Y chiri' c'o
jun nimajay ri chojmirisan chic rupan. Ya ri
chiri' tibana' wi ruchojmil ri xtikatij chupan
re pascua, xe'uche'ex el ruma ri Jesús.
16 Y ri ca'i' discípulos xebe c'a pa tinamit
Jerusalem. Y tek xe'apon, can xbanatej na
wi achi'el ri rubin el ri Jesús chique. Y
riye' can xquiben wi c'a ruchojmil ronojel ri
nic'atzin chare ri wa'in chupan ri pascua ri'.
17 Yac'a tek xoc pe ri ak'a' chupan ri k'ij
ri', yari' tek ri Jesús ye rachibilan ri cablajuj
rudiscípulos xe'apon ri chiri' pa jay.
18 Y tek riye' ye tz'uyul chic c'a apo pa
mesa,* y yetajin chic chi wa'in, yac'ari' tek
ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Kas
kitzij c'a nbij chiwe, chi jun chiwe riyix ri
xquijacho el pa quik'a' ri winek. Jun ri can
niwa' wuq'ui, yari' ri xquijacho el pa quik'a'
ri winek,† xcha' ri Jesús.
19 Riye' can yac'ari' tek xpe bis pa cánima.
Y niquic'utula' c'a apo chare ri Jesús: ¿La ma
yin ta cami riyin ri xquibano queri'? xecha'
c'a chiquijujunal.
20 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij chique: Ri'
jun chiwe riyix cablajuj, ri xtumu' pe ri
rucaxlanway wuq'ui pa lek.
21 Can tiwac'axaj c'a ri xtinbij chiwe, chi
riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can
xquicamisex na wi, achi'el ri tz'ibatal ca.
Pero juyi' c'a ruwech ri xquijacho el riyin
ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol.‡ Ri achi ri
xquijacho el, utz ta chi man ta xalex, xcha'
ri Jesús.
22 Y tek can c'a yetajin na c'a chi wa'in,
ri Jesús xuc'om c'a apo jun caxlan wey y

† **14:3** Mt. 26.6, 7; Lc. 7.37, 38; Jn. 12.3. ‡ **14:7** Dt. 15.11; Mt. 26.11; Jn. 12.8. § **14:8** Mt. 26.12. * **14:10** Mt. 26.14, 15; Jn. 13.2. † **14:12** Ex. 12.3-6; Lc. 22.7. ‡ **14:13** Lc. 22.8. § **14:14** Lv. 23.5. * **14:18** Mt. 26.20; Lc. 22.14. † **14:18** Jn. 13.21. ‡ **14:21** Mt. 26.24; Lc. 22.22.

tek ruc'utun chic ri rubendición ri Dios pa
ruwi', c'ac'ari' xuwech'ela' ri caxlan wey ri'
y xuya' chique ri rudiscípulos y xubij c'a
chique: Tic'ama' c'a re caxlan wey re' y
titija'. Ruma yac'are' ri nuch'acul.§
23 Y ri Jesús xuc'om chuka' apo ri vaso ri
c'o ruya'al uva chupan; y tek rumatioxin
chic chare ri Dios, xuya' chique, y quinojel
c'a xquikum ri ruya'al uva.*
24 Y Riya' xubij c'a chique ri rudiscípulos:
Yac'are' ri nuquiq'uel† ri xtibiyin tek
xquicamisex. Riq'ui c'a ri xtibiyin ri
nuquiq'uel, can yac'ari' tek xtic'achoj ri
c'ac'ac' trato ri rajowan pe ri Dios chi nuben
quiq'ui ri winek. Ri nuquiq'uel ri xtibiyin,
can riche (rixin) wi c'a chi ye q'uiy winek
yecolotej.
25 Tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Yac'are'
ri ruq'uisbel mul ri xinkum el re ruya'al
uva. Y tek xtinkum chic jun bey, c'a chupan
chic c'a ri rajawaren ri Dios. Y ri ruya'al uva
ri xtinkum ri chiri', jun c'ac'ac' ruya'al uva,
xcha' ri Jesús chique.

Riyit xa xtabij chi ma awetaman ta nuwech, xcha' ri Jesús chare ri Pedro

26 Y tek quibixan chic c'a ri bix riche
(rixin) ri pascua, ri Jesús y ri rudiscípulos
xe'el el ri chiri' pa jay y xebe ri pa juyu' ri
Olivos‡ rubi'.
27 Y tek ye benak c'a, ri Jesús xubij chique
ri rudiscípulos: Chi'iwonojel riyix xtitaluj el
iwi' y xquiniya' c'a ca nuyon§ chupan re
ak'a' re', tek xa xtitz'et chi riyin yijach el pa
quik'a' ri winek. Ruma ri Dios can nubij wi
c'a chupan ri tz'ibatal ca: Tek riyin xtinya'
k'ij chi nicamisex ri aj yuk', ri rucarne'l xa
xtiquitaluj el qui'.* Queri' ri tz'ibatal ca.
28 Yin c'a riyin ri Aj Yuk' pero man c'a
xquicom ta el jurayil, xa xquic'astej chic pe.†
Y xquixinwoyobej ri chila' pa Galilea, xcha'
ri Jesús.
29 Yac'ari' tek ri Pedro xubij: Astape' can
quinojel xcatquiya' ca ayon, yac'a riyin ma
xcatinya' ta ca, xcha'.
30 Yac'a ri Jesús xubij chare ri Pedro: Riyin
can kitzij c'a nbij chawe, chi wacami chu-
pan re jun ak'a' re', c'a ma jane tisiq'uin ta
pe ri ec' pa rucamul, tek riyit oxi' yan chic
mul abin chique ri yec'utun chawe, chi ma
awetaman ta nuwech,‡ xcha' ri Jesús.
31 Y ma riq'ui wi chi queri' xubij ri Jesús,
ri Pedro xa can nutij ruk'ij chubixic chare
ri Jesús: Wi can rajawaxic chi yicom junan
awuq'ui riyit, can quec'ari' ri', pero can ma
xtinbij ta chi ma wetaman ta awech, xcha'
ri Pedro. Y ri nic'aj chic discípulos can queri'
chuka' xquibij.

Tek ri Jesús xuben orar pa Getsemaní

32 Ri Jesús y ri rudiscípulos§ xe'apon c'a
chupan ri lugar ri Getsemaní rubi'. Xpe ri
Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: Riyix
quixtz'uye' na c'a ca juba' wawe', y riyin
nbenbana' na orar,* xcha' ca chique.
33 Y xaxu (xaxe wi) c'a ri Pedro, ri Jacobo y
ri Juan ri xeruc'uaj el. Yac'ari' tek Riya' can
xuna' yan k'axon ruma ri xtiberuc'ulwachij.
Can jun nimalaj bis c'a ri xpe pa ránima.
34 Y xubij c'a chique ri ye oxi' rudiscípulos:
Sibilaj nim ri bis c'o pa wánima,† ya yiru-
camisaj nna' riyin. Quixc'oje' c'a ca juba'
wawe', quixc'ase' y ma quixwer ta ka, xcha'
chique.
35 Riya' xbiyin chic c'a apo juba' y c'ac'ari'
xxuque' ka y xukasaj ka ri' c'a pan ulef y
xuben c'a orar. Y xuc'utuj c'a chare ri Dios
chi xa ta c'o modo, choj ta nik'ax el ri hora
ri', chi man ta nuk'axaj ri tijoj pokonal.
36 Y quec'are' ri ch'abel ri xerubij ri pa
ru'oración: Nata' Dios, Nata' Dios, wetaman
chi riyit yacowin naben ronojel. Tabana' c'a
chi man ta nk'axaj re jun tijoj pokonal re'.
Pero ma taben ta c'a ri xa nuraybel riyin.
Tabana' ri araybel riyit,‡ xcha'.
37 Y tek Riya' xbeyacatej pe chare ri
oración, xpe c'a quiq'ui ri ye oxi' rudi-
scípulos, y tek xoka quiq'ui xa ye warnek
chic. Xpe Riya' xubij c'a chare ri Pedro:
Simón, ¿xa xawer ka? ¿Can ma juba' c'a
xacowin ta xac'ase' jun ti hora wuq'ui?
38 Man c'a quixwer ta ka, xa tibana' orar
y tic'utuj chare ri Dios riche (rixin) chi ma
yixtzak ta pa mac tek yixtojtobex. Can weta-
man wi chi ri iwánima can nrajo' wi nuben
ri nrajo' ri Dios. Pero ri ich'acul xa majun
ruchuk'a',§ xcha' chique.
39 Y ri Jesús xbe chic c'a apo jun bey
chubanic orar. Riya' xucamuluj chic c'a ru-
bixic ri ch'abel ri xerubij chupan ri oración
ri xa c'a juba' tuben ka.*
40 Y tek xpe chic c'a jun bey quiq'ui ri
ye oxi' rudiscípulos, xa ye warnek chic c'a
jun bey xeril, ruma ri discípulos ri' sibilaj al
rubanon ri runak' tak quiwech ruma ri qui-
waran. Y riye' ma nich'obotej ta c'a chiqui-
wech achique ri niquibij, ruma xe'ilitej chic
jun bey chi quichapon waran.
41 Y ri Jesús xbe chic c'a chubanic orar. Y
tek xtzolin pe ri pa rox mul, Riya' xubij c'a
chique ri ye oxi' rudiscípulos: Wacami can
quixwer c'a y quixuxlan. Ya xa riq'ui c'a re'.

§ **14:22** Mt. 26.26; Lc. 22.19; 1 Co. 11.23, 24. * **14:23** 1 Co. 10.16. † **14:24** 1 Co. 11.25; He. 9.14. ‡ **14:26** Mt. 26.30. § **14:27** Jn. 16.32. * **14:27** Zac. 13.7; Mt. 26.31. † **14:28** Mt. 16.21; 26.32; 28.7; Mr. 16.6; 1 Co. 15.4. ‡ **14:30** Mt. 26.33, 34; Lc. 22.33, 34; Jn. 13.38. § **14:32** Mt. 26.36; Lc. 22.39; Jn. 18.1. * **14:32** He. 5.7. † **14:34** Jn. 12.27. ‡ **14:36** Jn. 6.38; He. 5.7. § **14:38** Ro. 7.23; Ga. 5.17. * **14:39** Mt. 26.39, 42. † **14:41** Jn. 13.1.

Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can ya
wi c'a re' xoka ri hora,† chi xquijach c'a el pa
quik'a' ri aj maqui'.
42 Chanin, quixyacatej. Yala' petenak ri
xquijacho el‡ pa quik'a' ri aj maqui', xcha' ri
Jesús.

Tek xchapatej ri Jesús

43 Y tek ri Jesús can c'a nich'o na c'a quiq'ui
ri rudiscípulos, yac'ari' tek xoka ri Judas§
ri jun chique ri cablajuj rudiscípulos, y ye
ruc'uan c'a apo ye q'uiy winek ri quic'ualon
che' y espada. Quinojel ri' ye takon c'a el
cuma ri principali' tak sacerdotes, cuma ri
aj tz'iba' y cuma chuka' ri rijita'k tak achi'a'
ri c'o quik'ij chiquicojol ri winek.
44 Ri Judas ri nijacho el ri Jesús can ru-
bin c'a pe chique ri ye petenak riq'ui, chi
achique rubanic xtuben riche (rixin) chi
xtuc'ut ri Jesús chiquiwech. Riya' rubin
c'a pe chique: Ya c'a ri xquijel apo riq'ui
y xtintz'umaj (xtintz'ubaj) ruchi', yari' ri
Jesús. Tichapa' chi utz riche (rixin) chi ma
nanmej ta ca chiwech.
45 Y tek ri Judas xapon, can choj c'a xbe
apo riq'ui ri Jesús y xubij chare: Nutijonel,
Nutijonel, xcha' chare y c'ac'ari' xutz'umaj
(xutz'ubaj) ruchi'.
46 Y ri winek ri ye benak chuchapic ri
Jesús can yac'ari' tek xquichop.
47 Y jun c'a chique ri yec'o riq'ui ri Jesús
chiri', xrelesaj ri ru'espada y xusoc ri ru-
mozo ri nimalaj sacerdote y can ya ri
ruxquin ri xuchoy.
48 Y c'ac'ari' xpe ri Jesús xubij chique
ri winek ri ye benak chuchapic: ¿Achique
c'a xich'ob riyix? ¿Xich'ob chi yix petenak
chuchapic jun alek'om y rumari' ic'amom
pe che' y espada?*
49 Riyin can k'ij k'ij c'a xic'oje' iwuq'ui
chiri' pa rachoch ri Dios, tek xinc'ut ri
ruch'abel chiwech y majun bey xinichop ta.
Pero can quere' c'o chi nibanatej, ruma can
quere' wi ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel
ri Dios.†
50 Y can yac'ari' tek ri ye rudiscípulos ri
Jesús, xquiya' ca ruyon‡ y xe'anmej el.

Ri xuc'ulwachij jun ti c'ajol chupan ri ak'a' tek xchapatej ri Jesús

51 Y c'o c'a jun ti c'ajol ri can tzeketel el
chrij ri Jesús y xa pa jun tziek nim rucuchun
wi el ri'. Y ri ye chapayon el ri Jesús, xqui-
chop c'a ri ti c'ajol ri'.
52 Pero riya' xa xel c'a el chupan ri tziek
ri', y xa choj queri' ch'anel xanmej el chiqui-
wech.

Tek ri Jesús xuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij

53 Y ri winek ri ye chapayon el ri Jesús
xquic'uaj c'a el c'a pa rachoch ri nimalaj
sacerdote.§ Y chiri' chuka' xquimol wi qui'
ri principali' tak sacerdotes, cachibilan ri
rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij y ri aj tz'iba'.
54 Y ri Pedro c'anej c'o wi ca, y rutzekel-
ben el ri Jesús. Y tek ri Jesús xucusex apo
pa rachoch ri nimalaj sacerdote, chuka' ri
Pedro xoc apo chiri' chuwajay, y xtz'uye' c'a
ka chiquicojol ri ye aj ch'ame'y ri yec'o apo
chiri', ri quimek'on apo qui' chuchi' k'ak'.*
55 Y ri principali' tak sacerdotes, y quino-
jel c'a ri achi'a' ri can pa moc (comon)
yek'ato tzij, niquicanola' c'a achique chi
mac niquil chrij ri Jesús, riche (rixin) chi
queri' can niquitek wi pa camic,† pero xa
majun mac ri xquil ta chrij.
56 Ruma astape' can ye q'uiy ri xe'apon ri
xquitz'uc tzij chrij ri Jesús, pero xa ma junan
ta ri xquibij.
57 Y c'ac'ari' yec'o chic nic'aj ri xebepa'e'
pe y quec'are' ri xquibij chrij ri Jesús:
58 Riyoj can kac'axan c'a tek Riya' rubin:
Riyin xtinwulaj re rachoch ri Dios ri banon
cuma achi'a', y pan oxi' k'ij npaba' chic jun‡
ri ma achi'a' ta xquebano. Queri' rubin,
xecha'.
59 Ma riq'ui wi ri', xa ma junan ta chuka'
ri xquibila' apo.
60 Y ri Caifás, ri nimalaj sacerdote,
xbepa'e' c'a pe ri pa quinic'ajal y xuc'utuj
chare ri Jesús: ¿Kitzij cami ri xquibij ka
chawij re winek re'? ¿Y achique c'a nabij
riyit chi natobej awi'?§ xcha' chare.
61 Yac'a ri Jesús xa ma xch'o ta c'a.* Can
majun c'a ch'abel ri xubij. Rumari' xpe ri
nimalaj sacerdote, xuc'utuj chic c'a chare:
¿La yit c'a riyit ri Cristo ri Ruc'ajol ri nimalaj
Dios ri nikaya' ruk'ij? xcha' chare.
62 Y ri Jesús xubij c'a: Ja' (je), yin c'a
riyin. Y xquinitz'et chuka' riyin ri C'ajolaxel
ri xinalex chicojol chi yin tz'uyul pa ra-
jquik'a'† ri Dios ri nicowin nuben ronojel. Y
xquinitz'et tek yipe pa sutz' ri chila' chicaj.‡
63 Tek ri nimalaj sacerdote xrac'axaj ri',
xuretz (xutzer) ka ri rutziak chrij, ruma
itzel xrac'axaj y xubij c'a: Ma rajawaxic ta
c'a chi noka chic jun ri norubij chake chi re
achi re' can aj mac wi.
64 Chi'iwonojel riyix xiwac'axaj ri xubij
chi ya Riya' ri Cristo. Can itzel c'a xuben
chuwech ri Dios. ¿Achique c'a nibij riyix
wacami chi nikaben chare? xcha' riya'.

‡ **14:42** Mt. 26.46; Jn. 18.2. § **14:43** Mt. 26.47; Lc. 22.47; Jn. 18.3. * **14:48** Mt. 26.55; Lc. 22.52. † **14:49** Dn. 9.26; Lc. 22.37. ‡ **14:50** Job 19.13; Jn. 16.32. § **14:53** Mt. 26.57; Lc. 22.54. * **14:54** Jn. 18.18. † **14:55** Mt. 26.59. ‡ **14:58** Mr. 15.29; Jn. 2.19. § **14:60** Mt. 26.62. * **14:61** Is. 53.7; Mt. 26.63; 1 P. 2.23. † **14:62** Lc. 22.69. ‡ **14:62** Mt. 24.30; 26.64; Hch. 1.11.

Y quinojel c'a xquibij: Ruc'amon c'a chi nicamisex.

65 Y yec'o c'a ri xquichop niquiben q'uiy pokon chare ri Jesús. Xquichop c'a niquichubala' rupalej.§ Xquitz'apij ruwech. Xquibuc'la' chi k'a', y c'ac'ari' niquic'utula' chare: ¿Achique c'a ri xach'eyo? Tabij na c'a chake, yecha' chare. Chuka' ri ye aj ch'ame'y ri yec'o chiri', xquipak'ila' rupalej ri Jesús chi k'a'.

Tek ri Pedro xubij chi ma retaman ta ruwech ri Jesús

66 Y tek ri Pedro c'a c'o na c'a chiri' chuwajay ka, c'o c'a jun ixok raj ic' ri nimalaj sacerdote ri xapon chiri'.

67 Ri Pedro numek' c'a ri' chuchi' k'ak'. Y yac'ari' tek xpe ri aj ic' nutzu' nutzu' c'a apo ri Pedro, y yac'ari' tek xubij chare: Riyit chuka' yit rachibil ri Jesús* ri aj Nazaret, xcha' chare.

68 Yac'a ri Pedro xa xrewaj c'a, ruma xubij: Riyin ma wetaman ta ruwech ri Jesús. Ma nik'ax ta chuka' chinuwech achique ruma tek queri' nabij chuwe, xcha' chare ri aj ic'. Y ri Pedro xel c'a el ri chiri' chiquicojol y xbe chuchi' bey. Y yac'ari' tek xsiq'uin pe ri ec'.

69 Y tek ri ixok aj ic' xutzu' chic jun bey ri Pedro, xuchop chic c'a rubixic chique ri yec'o chiri': Re achi re' jun chique ri yec'o riq'ui ri Jesús,† xcha'.

70 Yac'a ri Pedro xa xrewaj chic jun bey. Y xa c'a jumej tibix queri' chare, ye chic ri yec'o chiri' xebin chic jun bey chare: Can kitzij na wi chi riyit yit jun chique ri yec'o riq'ui ri Jesús. Ruma riyit pa Galilea‡ yape wi, ruma can junan rubanic ri ach'abel quiq'ui, xecha' chare.

71 Yac'a ri Pedro xubij c'a: Riyin ma wetaman ta ruwech ri achi ri nibij riyix. Can chuwech Dios nbij chiwe chi riyin ma wetaman ta ruwech. Y wi ma kitzij ta ri nbij, tika c'a ruc'ayewal pa nuwi', xcha' chique.

72 Y yac'ari' tek xbesiq'uin pe ri ec' pa rucamul. Y ri Pedro can yari' tek xenatej chare ri ch'abel ri bin ca chare ruma ri Jesús tek xubij: C'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec' pa rucamul, tek riyit oxi' yan chic mul abin chique ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta nuwech. Y riya' xuchop jun nimalaj ok'ej§ tek xel el chiri', ruma xuch'ob c'a quij ri ch'abel ri'.

15

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Pilato

1 Y tek xseker c'a pe chupan ri k'ij ri', ri principali' tak sacerdotes xquimol c'a qui'* ye cachibilan ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij y ri aj tz'iba'. Can quinojel wi c'a ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij, can xquimol wi c'a qui'. Riye' xquich'ob c'a achique ri niquiben chare ri Jesús, y can ximon wi el tek xquic'uaj y xbequijacha' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri Pilato† rubi'.

2 Y yac'ari' tek ri Pilato xuc'utuj chare ri Jesús: ¿Yit c'a riyit ri qui-Rey ri israelitas? xcha' chare. Y ri Jesús xubij c'a: Ja' (je), queri'. Can achi'el ri xabij,‡ xcha'.

3 Y ri principali' tak sacerdotes, q'uiy c'a ri niquibila' apo chare ri Pilato, chi niquitzujuj (niquisujuj) ri Jesús.

4 Xpe ri Pilato xch'o chic apo riq'ui ri Jesús y xubij c'a chare: Riye', q'uiy ri niquibila' pe chawij chi yatquitzujuj (yatquisujuj), y riyit ¿can majun c'a jun ch'abel ri nabij chi natobej awi'?§ xcha' ri Pilato chare.

5 Pero ma riq'ui wi chi queri' xbix chare, ri Jesús can majun c'a ch'abel ri xubij.* Y ri Pilato xumey, ruma majun bey rutz'eton ta chi c'o ta jun winek ri que ta ri' nuben.

Tek ri Pilato xujech c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nicamisex chuwech cruz

6 Y ronojel juna' chupan ri nimak'ij pascua, ri aj k'atbel tzij nrelesaj el jun preso;† ri preso ri niquibij ri winek chi utz ntel el.

7 Y ri k'ij ri', c'o c'a pa cárcel jun achi Barrabás rubi' ye rachibilan nic'aj chic rachibil. Riye' ye kajnek c'a pa cárcel ruma xeyacatej chrij ri k'atbel tzij y chuka' xquiben camic.

8 Y ruma c'a chi ri winek ri' can quetaman chi ri aj k'atbel tzij can nrelesaj wi el jun chique ri yec'o pa cárcel, rumari' xepe riye' xquic'utuj c'a chare ri Pilato chi trelesaj el jun chique ri yec'o pa cárcel.

9 Y ri Pilato can yac'ari' tek xubij pe chique: ¿Niwajo' riyix chi riyin ncol el re achi re' ri i-Rey riyix israelitas? xcha' chique.

10 Ri Pilato can que wi c'a ri' ri xubij pe, ruma riya' can retaman wi chi ri principali' tak sacerdotes quiya'on ri Jesús pa ruk'a', ruma itzel niquina' chare chi sibilaj ye q'uiy winek ri yetzekelben riche (rixin).

11 Y ri principali' tak sacerdotes xquiya' c'a quina'oj ri winek, chi tiquibij apo chare ri Pilato chi xa ya ri Barrabás ri trelesaj el.‡ Y ri winek can queri' xquibij.

12 Y ri Pilato can yac'ari' xbech'o chic pe jun bey y xuc'utuj c'a chique: ¿Y achique c'a ri niwajo' chi nben chare re achi ri nibij chi i-Rey§ riyix israelitas? xcha' chique.

§ **14:65** Is. 50.6; 53.3. * **14:67** Mt. 26.69; Lc. 22.56. † **14:69** Mt. 26.71; Lc. 22.58. ‡ **14:70** Mt. 26.73; Hch. 2.7. § **14:72** 2 Co. 7.10. * **15:1** Mt. 27.1; Lc. 22.66. † **15:1** Lc. 23.1; Jn. 18.28; Hch. 3.13. ‡ **15:2** Mt. 27.11. § **15:4** Mt. 27.13, 14. * **15:5** Is. 53.7; 1 P. 2.23. † **15:6** Mt. 27.15; Lc. 23.17; Jn. 18.39. ‡ **15:11** Mt. 27.20; Hch. 3.14. § **15:12** Jer. 23.5.

13 Y ri winek xquirek c'a apo quichi' y
xquibij: Tataka' rucamisaxic chuwech cruz,
xecha' chare.
14 Rumari' ri Pilato xubij chique: ¿Achique
c'a rumac rubanon chiwech? Pero riye'
xa ma yetane' ta ka. Xa más xquirek
apo quichi' y niquibila' apo: ¡Tataka' ru-
camisaxic chuwech cruz! xecha'.
15 Y ri Pilato xrelesaj c'a el ri Barrabás,
ruma nrajo' chi nuben ri quiraybel* ri
winek. C'ac'ari' xutek ruch'ayic ri Jesús
y xujech el riche (rixin) chi ticamisex
chuwech cruz.
16 Xepe ri soldados xquicusaj c'a apo
ri Jesús chuwajay ri c'o chiri' pa palacio.
C'ac'ari' xequisiq'uij (xecoyoj) quinojel ri
nic'aj chic soldados, ri ye cachibil. Xe-
quimol c'a apo chrij ri Jesús.†
17 Y ri soldados ri' xquiya' c'a jun tziek
morado chrij ri Jesús, can achi'el wi ri
yequicusala' ri reyes. Y xquipach'uj chuka'
jun k'ayis ri c'o sibilaj ruq'uixal. Xquiben
jun corona chare, y c'ac'ari' xquiya' pa ru-
jolon (ruwi') ri Jesús.
18 Y can niquiben c'a chi achi'el niquiya'
rutzil ruwech ri Jesús, y niquibila' c'a chare:
Caquicot c'a riyit ri qui-Rey ri israelitas,
yecha' c'a chare.
19 Riye' niquik'osij c'a pa rujolon (ruwi')
ri Jesús riq'ui jun aj; y niquichubala' chuka'.
Can yexucutaj c'a chuwech. Can niquiben
c'a chi achi'el niquiya' ruk'ij, pero xa
yetze'en c'a chubanic.
20 Y tek riye' xetane' c'a chi yetze'en chrij,
xquelesaj el ri tziek morado ri quiya'on ka
chrij. C'ac'ari' xquiya' el ri can rutziak wi
Riya', y xquic'uaj c'a el riche (rixin) chi nbe-
quibajij chuwech cruz.

Tek ri Jesús xbajix chuwech cruz riche (rixin) chi nicamisex

21 Tek quichapon c'a el bey, xquic'ul jun
achi aj Cirene, ri Simón rubi', quitata' ri
Alejandro y ri Rufo. Y riya' petenak pa juyu'.
Y ri soldados xquiben c'a chare ri achi ri' chi
xuc'uaj el ri rucruz ri Jesús.‡
22 Y ri soldados pa ruwi' c'a ri jun juyu'
Gólgota rubi' xquic'uaj wi ri Jesús. Gólgota§
ntel chi tzij rubakil rujolon (ruwi') caminek.
23 Y tek yec'o chic c'a chiri', xquitzuj
(xquisuj) chare ri Jesús ruya'al uva xolon
riq'ui ruya'al jun ti che' ri mirra rubi'. Yac'a
ri Jesús ma xrajo' ta xukum.
24 Y tek ri soldados quibajin chic c'a ri
Jesús chuwech cruz, xesaquin c'a chrij ri
rutziak ri Jesús riche (rixin) chi xquitz'et
achique chi tziek ri niquic'uala' el chiquiju-
junal.*
25 Las nueve c'a ri nimak'a' tek xquibajij ri
Jesús chuwech cruz.
26 Y pa ruwi' c'a ri cruz, riye' xquiya' c'a
jun tz'alan ri tz'iban el chuwech ri achique
mac ri niquibij riye' chi xuben ri Jesús y
rumari' nicamisex. Chuwech ri tz'alan ri'
nubij c'a: YARE' RI QUI-REY RI ISRAELITAS.†
27 Y chuka' yec'o ye ca'i' alek'oma' ri xe-
quibajij chuwech cruz. Jun xc'oje' pa ra-
jquik'a' ri Jesús y ri jun chic pa rajxocon.
28 Y riq'ui ri' can xbanatej c'a achi'el ri
tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios, tek
nubij: Riya' can achi'el chuka' jun aj mac
xban chare.‡ Queri' ri tz'ibatal ca.
29 Ri winek c'a ri yek'ax el riq'ui ri Jesús,
niquisiloj apo quijolon (quiwi') chuwech,§
y c'o chuka' pokon tak ch'abel ri yequibila'
ca chare, ruma can ma niquinimaj ta chi
ya Riya' ri Ruc'ajol ri Dios. Ri winek ri'
niquibila' c'a ca chare* ri Jesús: ¡Ah! riyit ri
xabin chi can nawulaj ri rachoch ri Dios y
pan oxi' k'ij napaba' chic jun bey,†
30 tacolo' c'a awi' ayon riyit y caka c'a pe
chuwech la cruz, yecha' c'a ca chare.
31 Y can queri' chuka' ri ch'abel ri
niquibila' ri principali' tak sacerdotes.
Riye' y ri aj tz'iba' niquitze'ej c'a ri Jesús y
niquibila' c'a chiquiwech: Riya' can yec'o
wi c'a ri xerucol, pero Riya' ma nicowin ta
nucol el ri'.
32 Can rubin c'a chi ya Riya' ri Cristo, ri
Rey riche (rixin) re katinamit Israel. Wi
queri', can tika c'a pe chuwech la cruz,
y queri' nikatz'et y nikanimaj, yecha'. Y
ri alek'oma' ri ye bajin chuwech quicruz
ri yec'o apo chuxquin ri Jesús, c'o chuka'
pokon tak ch'abel ri yequibila' apo chare.‡
33 Y tek xnic'ajer ri k'ij, yac'ari' tak xoc
k'eku'm ronojel ri ruwach'ulef. Y ri k'eku'm
ri' xq'uis c'a el c'a pa tek a las tres ri tikak'ij.§
34 Y yac'a hora ri', tek ri Jesús xurek ruchi'
y xubij: Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? xcha'. Y
ri ch'abel ri' ntel chi tzij: Nata' Dios, Nata'
Dios, ¿achique c'a ruma tek xinamalij ca?*
35 Y yec'o ri yec'o apo chiri' chunakajal
ri Jesús, tek xquic'axaj ri xubij, xquibila'
c'a: ¿Xiwac'axaj? Riya' ya ri Elías ri nusiq'uij
(nroyoj), xecha' c'a.
36 Y yac'ari' tek c'o jun ri junanin (ani-
bel) xberumuba' pe jun esponja chupan jun
ch'omilaj ruya'al uva,† y xuya' chutza'n jun
aj y xuya' chare ri Jesús riche (rixin) chi
nich'uch'u' ka juba' ri chaki'j chi' chare, y

* **15:15** Pr. 29.25. † **15:16** Mt. 27.27. ‡ **15:21** Mt. 27.32; Lc. 23.26. § **15:22** Jn. 19.17. * **15:24** Sal. 22.18; Mt. 27.35; Lc. 23.34; Jn. 19.23, 24. † **15:26** Mt. 27.37. ‡ **15:28** Is. 53.12; Lc. 22.37. § **15:29** Sal. 22.7. * **15:29** Sal. 35.16. † **15:29** Mr. 14.58; Jn. 2.19. ‡ **15:32** Mt. 27.44; Lc. 23.39; He. 12.3; 1 P. 2.23. § **15:33** Mt. 27.45; Lc. 23.44. * **15:34** Sal. 22.1; Mt. 27.46. † **15:36** Sal. 69.21; Mt. 27.48; Jn. 19.29.

xubij: Tikatzu' na c'a, k'alaj ri' wi nipe ri
Elías chukasaxic, xcha'.
37 Can yac'ari' tek ri Jesús riq'ui c'a
ruchuk'a' xurek ruchi' y xcom.‡
38 Y ri tziek ri achoj riq'ui jachon wi ri ru-
pan ri rachoch ri Dios§ xel pa ca'i'. Xuchop
pe c'a pa ruwi' y xbeq'uis c'a chuxe' ka.
39 Chuwech apo ri acuchi (achique) c'o wi
ri Jesús c'o c'a apo ri quicapitán ri solda-
dos. Riya' xrac'axaj c'a tek ri Jesús riq'ui
ruchuk'a' xch'o tek xcom ka. Rumari' tek ri
capitán ri' xubij c'a: Can kitzij na wi chi re
jun achi re' can Ruc'ajol wi ri Dios,* xcha'.
40 Y yec'o chuka' ixoki' ri c'anej yetzu'un
wi apo.† Chiquicojol c'a ri ixoki' ri', c'o c'a
ri María Magdalena,‡ c'o ri María ri quite' ri
José y ri Jacobo ri c'a c'ajol na, y c'o chuka' ri
jun ixok Salomé rubi'.
41 Ri ixoki' ri', can c'a c'o na ri Jesús pa
Galilea, tek quitzekelben y quiniman quilin
pe. Y chuka' can yec'o c'a nic'aj chic ixoki' ri
quitzekelben apo ri Jesús c'a pa Jerusalem.

Tek xmuk ri Jesús

42 Yac'a tek xoc pe ri ak'a' chupan ri k'ij
tek xcom ri Jesús, ri winek niquibanala' chic
c'a ruchojmil ronojel ri xtic'atzin chique
chupan ri uxlanibel§ k'ij ri'.
43 Y yac'ari' tek xapon jun achi José* rubi';
ri aj pa tinamit Arimatea. Riya' cachibil ri
achi'a' ri aj k'atbel tzij chiquicojol ri qui-
winak; y c'o c'a ruk'ij chiquicojol riye'. Riya'
chuka' can royoben† tek xtoka ri rajawaren
ri Dios. Y riya' can majun xibinri'il chuwech
chi xapon riq'ui ri Pilato chupan ri hora ri',
chuc'utuxic ri ruch'acul ri Jesús riche (rixin)
chi numuk.
44 Yac'a ri Pilato man c'a nunimaj ta chi
can xcom yan chanin ri Jesús. Rumari' riya'
xusiq'uij (xroyoj) ri capitán, y xuc'utuj chare
wi kitzij chi caminek chic ri Jesús.
45 Y tek ri Pilato xrac'axaj yan ca chare ri
capitán, c'ac'ari' xuya' k'ij chare ri José chi
nberumuku' ca ri Jesús.
46 Y ri José xulok' c'a jun sakilaj tziek.
Y tek rukasan chic pe ri ruch'acul ri Jesús
chuwech ri cruz, xubor c'a chupan ri tziek
ri'. Y c'ac'ari' xberuya' ca pa jun jul riche
(rixin) chi niya'ox (nya') caminek‡ chupan
ri c'oton chuwech jun nimabej. Y c'ac'ari'
xutz'apij ca ruchi' riq'ui jun nimalaj setesic
abej ri tz'apebel ruchi' ri jul.
47 Y ri María Magdalena y ri María ri quite'
ri José y ri Jacobo, xquitzu' c'a jabel acuchi
(achique) xmuk wi ca ri Jesús.§

16

Tek c'astajnek chic ri Jesús

1 Y tek k'axnek chic c'a ri uxlanibel k'ij, ri
María Magdalena, ri María ri rute' ri Jacobo,
y chuka' ri ixok Salomé rubi' xbequilok'o' pe
ak'om ri jubul ruxla'. Y ri ak'om ri' nic'atzin
c'a chique riche (rixin) chi nbequiya' ca
chrij ruch'acul ri Jesús.*
2 Y nimak'a' yan c'a chupan ri nabey k'ij
chare ri semana, xebe c'a chuchi' ri jul.† Y
tek ntel pe ri k'ij, yac'ari' tek xe'apon.
3 Y riye' xquibila' c'a chiquiwech: ¿Y
achique c'a xtelesan el ri abej tz'apebel
ruchi' ri jul chkawech? xecha'.
4 Yac'a tek xquitz'et ri jul, xquitz'et chi xa
jakel chic. Ri nimalaj abej tz'apebel ruchi' ri
jul,‡ xa elesan chic el.
5 Y tek ye oconek chic c'a apo chupan ri
jul,§ riye' xquitz'et c'a chi c'o jun ri achi'el
jun c'ajol achi, tz'uyul pa cajquik'a' apo,
rucusan jun tziek sek ri napon c'a chraken
ka. Y ri ixoki' tek xquitz'et ri', xquixibij qui'.
6 Yac'a riya' xubij chique: Man c'a tixibij
ta iwi'. Riyin wetaman chi riyix nicanoj ri
ruch'acul ri Jesús aj Nazaret, ri xcamisex
chuwech cruz. Ri ruch'acul xa man c'o ta
chic wawe'. Riya' xc'astej yan el.* Titzu' ri
acuchi (achique) xc'oje' wi.
7 Wacami c'a quixbiyin, y je'ibij chare ri
Pedro y chique ri nic'aj chic rudiscípulos ri
Jesús. Je'ibij c'a chique chi ri Jesús xtin-
abeyej el chiwech, y nic'ul iwi' chila' pa
Galilea.† Y chiri' xtitz'et wi, can achi'el wi ri
rubin ca chiwe.
8 Y ri ixoki' xe'anmej c'a el ri chiri' pa
jul,‡ y can yebarbot (yebaybot) c'a ruma
ye ruchapon jun nimalaj xibinri'il. Y can
majun c'a achoj chare xquitzijoj wi ca, ruma
sibilaj quixibin qui'.

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chuwech ri María Magdalena

9 Tek ri Jesús xc'astej c'a chupan ri ni-
mak'a' chare ri nabey k'ij chare ri semana,
nabey c'a xuc'ut ri' chuwech ri María Mag-
dalena;§ ri ixok ri achoj riq'ui xerelesaj wi
ye wuku' itzel tak espíritu.
10 Y ri María Magdalena can yac'ari' xbe y
xberubij c'a chique quinojel ri xerachibilaj
ri Jesús.* Riye' sibilaj yebison y ye'ok'.
11 Yac'a tek riye' xquic'axaj c'a chi ri Jesús
c'astajnek chic pe y chi ri María Magdalena
xutz'et yan ca ruwech, xa ma xquinimaj ta.†

‡ **15:37** Mt. 27.50; Lc. 23.46; Jn. 19.30. § **15:38** Ex. 26.31-33; Mt. 27.51; Lc. 23.45; He. 9.3; 10.19, 20. * **15:39** Mt. 27.54. † **15:40** Mt. 27.55, 56; Lc. 23.49. ‡ **15:40** Lc. 8.2. § **15:42** Mt. 27.62. * **15:43** Mt. 27.57; Lc. 23.50-52; Jn. 19.38. † **15:43** Lm. 3.25, 26; Lc. 2.25. ‡ **15:46** Is. 53.9. § **15:47** Lc. 23.55. * **16:1** Lc. 23.56. † **16:2** Mt. 28.1; Lc. 24.1; Jn. 20.1. ‡ **16:4** Mr. 15.46. § **16:5** Lc. 24.3. * **16:6** Mt. 28.5, 6; Mr. 10.34; Jn. 2.19; 1 Co. 15.4. † **16:7** Mt. 26.32; 28.10, 16; Mr. 14.28. ‡ **16:8** Mt. 28.8. § **16:9** Lc. 8.2; Jn. 20.11-16. * **16:10** Jn. 20.18. † **16:11** Lc. 24.11.

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ye ca'i' tzekelbey riche (rixin)

12 Queri' chuka' ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ye ca'i' achi'a'‡ ri quichapon c'a bey chi yebe pa jun aldea. Pero ruma chi ri Jesús jun wi chic nitzu'un tek xuc'ut ri' chiquiwech, rumari' ma chanin ta c'a xquetamaj ruwech.

13 Ri ca'i' achi'a' c'a ri' xbequibij chuka' chique ri nic'aj chic ri xetzekelben c'a ri Jesús,§ pero chuka' ma xenimex ta.

Tek ri Jesús xubij chique ri apóstoles chi quebe chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

14 C'ac'ari' ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ri julajuj ru'apóstoles* tek quichapon wa'in, y Riya' xubij c'a chique: ¿Achique c'a ruma tek xa can ma xicukuba' ta ic'u'x y xa xicowirisaj ri iwánima? xcha' chique. Queri' ri xubij chique ruma riye' xa can ma xequinimaj ta ri xetz'eto ca ri Jesús chi c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'.

15 Y xubij c'a chuka' chique: Can quixbiyin c'a chuwech re ruwach'ulef† y titzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique quinojel ri winek.

16 Ri winek c'a ri niniman ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic y nuben chuka' bautizar ri', xticolotej c'a. Yac'a ri winek ri xa ma niniman ta, can xtitak c'a pa ruc'ayewal.‡

17 Y achique c'a ri xqueniman wuche (wixin), q'uiy c'a xquequibanala' riche (rixin) chi nik'alajin chi can yinc'o wi quiq'ui. Pa nubi' c'a riyin xquequelesala' itzel tak espíritu§ y xquech'o anej pa tak ch'abel ri xa ma ye quich'abel ta.*

18 Riye' chuka' astape' xquequichop itzel tak cumatz y xquequitijla' camisanel tak ak'om, majun xtiquic'ulwachij.† Xtiquiyala' chuka' quik'a' pa quiwi' yawa'i' y xquec'achoj.‡ Q'uiy c'a ri xquequibanala' riye', xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xtzolin chila' chicaj riq'ui ri Dios

19 Tek ri Ajaf Jesús ch'onak chic c'a ca chique ri rudiscípulos, xbe; y ri chila' chicaj§ xc'ul wi ruma ri Dios, y xtz'uye' apo* pa rajquik'a'.†

20 Y ri discípulos xe'el c'a chi nej chi nakaj chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios. Y ri Ajaf can c'o wi c'a quiq'ui riche (rixin) chi yeruto' y chuka' can xuben chique chi q'uiy milagros ri xecowin xquibanala', riche (rixin) chi nik'alajin chi can ya wi ri kitzij ri niquitzijoj.‡ Amén.

---

‡ **16:12** Lc. 24.13-15. § **16:13** Lc. 24.33-35. * **16:14** Lc. 24.36; 1 Co. 15.5. † **16:15** Mt. 28.19. ‡ **16:16** Jn. 3.18, 36. § **16:17** Lc. 10.17. * **16:17** Hch. 2.4; 1 Co. 12.10, 28. † **16:18** Hch. 28.5. ‡ **16:18** Hch. 9.17. § **16:19** Lc. 24.51; Hch. 1.2. * **16:19** Ap. 3.21. † **16:19** Sal. 110.1; Hch. 7.55; He. 1.3. ‡ **16:20** Hch. 14.3.

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'ibatal ca ruma San Lucas

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'iban ca ruma San Lucas, nuc'ut chkawech chi ri Jesús ya Riya' ri c'amayon pe ri colotajic y ma xu (xe) ta wi chique ri tinamit Israel, xa can chique chuka' ri nic'aj chic tinamit ri yec'o chuwech re ruwach'ulef.

Re wuj re' nuk'alajsaj chkawech ri achique xbanatej tek xalex y tek xq'uiy ri Jesús. Nubij chuka' ri achique xbanatej riq'ui ri ruc'aslen ri Juan ri Bautista.

Ri tanaj 4 mocaj 16 y napon c'a pa mocaj 29, nubij chi tek ri Jesús xapon chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios ri chiri' pa tinamit Nazaret, xbeya'ox (xbeya') pe chare ri wuj ri rutz'iban ca ri profeta Isaías y Riya' xusiq'uij ri tanaj 61 mocaj 1 y 2 ri acuchi (achique) nubij wi: Ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios c'o wuq'ui, nicha'. Y ri xusiq'uij ka ri Jesús can chrij Riya' mismo nich'o wi.

Nuc'ut chuka' chi ri Kajaf Jesús ma nrajo' ta ri mac, pero can yerajo' ri aj maqui', yerajo' ri winek ri can majun oc quik'ij, yerajo' ri pobres, ri yawa'i' y quinojel winek ri nicajo' niquinimaj ri achique nubij ri Dios. Y ri' nuc'ut chi ri Jesús can nojnek ránima riq'ui ajowabel.

Ri xtz'iban re wuj re' jun ajk'omanel y rumari' tek can jabel ruk'alajsaxic xuben chare ri achique rubanic xuben ri Jesús, tek xeruc'achojsaj ri winek chare ri quik'axon.

Ri nabey tak ch'abel chare ri Teófilo

1 Ye q'uiy yan c'a quitijon chic quik'ij riche (rixin) chi niquitz'ibaj pa rucholajen ri can kitzij chi xebanatej* chkacojol.

2 Y ri rutz'ibaxic ri xquiben chare can achi'el wi ri xtzijox chake cuma ri xetz'eto† ri c'a pa rutiquiribel pe. Y ri xetz'eto ri xbanatej xe'oc chuka' tzijoy ruch'abel ri Dios.

3 Y riyin chuka' nwajo' ntz'ibaj ri xbanatej. Can xintij c'a nuk'ij riche (rixin) chi xinwetamaj chrij ri rutiquiribel. Y yac'ari' ri nwajo' ntzijoj chawe. Nwajo' chi pa rucholajen‡ ntz'ibaj chawe riyit nimalaj Teófilo,

4 riche (rixin) chi queri' nawetamaj jabel chrij ri kitzij§ ri ye bin y ye c'utun pe chawech.

Jun ángel nubij chi xtalex jun ac'al ri xtubini'aj Juan

5 Chiri' pa Judea xc'oje' c'a jun sacerdote ri xubini'aj Zacarías, y riya' xc'oje' c'a quiq'ui ri jumoc sacerdotes ri quibini'an chi ye riche (rixin) ri Abías.* Y ri tiempo ri' ya c'a ri achi Herodes† ri rey chiri' pa Judea. Ri rixjayil c'a ri Zacarías, Elisabet rubi'. Ri Elisabet ri' jun chique ri ye riy rumam ca ri nimalaj sacerdote ri xubini'aj Aarón.

6 Ri juc'ulaj winek ri' choj ri quic'aslen chuwech ri Ajaf Dios, y niquinimaj c'a ri rutzij.‡ Can niquiben wi ri nubij. Y majun winek nicowin nibin ta jun tzij chiquij, ruma chi can ye choj wi.

7 Ri juc'ulaj winek ri' majun c'a calc'ual, ruma ri Elisabet ma alanel ta. Y chi ye ca'i' ye rijita'k chic.

8 Y tek xapon c'a ri semana chi yesamej§ pa rachoch ri Dios ri jumoc sacerdotes ri can cachibil qui' riq'ui ri Zacarías,

9 ri k'ij c'a ri' ya ri Zacarías ri xkajben chi ntoc apo pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi nuporoj ri pon,* can achi'el ri kas niquiben wi ri rech sacerdotes chi jalajoj ruwech samaj yequibanala'.

10 Y tek ntajin c'a chuporoxic ri pon, quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' ri chuwajay el,† yetajin niquiben orar.

11 Yac'a tek c'o ri Zacarías chiri' ntajin nuporoj ri pon, yac'ari' tek xuc'ut ri' jun ángel riche (rixin) ri Ajaf Dios chuwech. Y ri ángel ri' xpa'e' chunakajal ri altar ri niporox wi ri pon. Pa rajquik'a' ri altar‡ xpa'e' wi.

12 Tek ri Zacarías xutz'et ri ángel ri', xsach ruc'u'x y xpe xibinri'il§ chare.

13 Pero ri ángel xubij chare ri Zacarías: Ma taxibij ta awi'.* Ri Dios xrac'axaj ri a'oración.† Ri Elisabet ri awixjayil xtic'oje' c'a jun ral, y ri ac'al ri', Juan ri rubi' ri xtaya'.

14 Ri ac'al c'a ri' xtuc'om pe sibilaj quicoten chawe riyit, y xtuc'om pe chuka' quicoten‡ chique sibilaj ye q'uiy winek.

15 Ruma ri awalc'ual xtoc jun samajel ri sibilaj nim ruk'ij xtitz'etetej ruma ri Dios.§ Ma xtukum ta ruya'al uva, ni nic'aj chic quiwech ya' ri yek'abarisan,* ruma chi can pa ralaxic pe nojnek ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu.

---

* **1:1** Jn. 20.30, 31; Hch. 1.1-3; 1 Ti. 3.16. † **1:2** Jn. 15.27; 2 P. 1.16; 1 Jn. 1.3. ‡ **1:3** Hch. 1.1; 11.4. § **1:4** Jn. 20.31. * **1:5** Neh. 12.4. † **1:5** Mt. 2.1. ‡ **1:6** 1 R. 9.4; 2 R. 20.3; Sal. 119.6; 2 Co. 1.12. § **1:8** 2 Cr. 8.14. * **1:9** Ex. 30.7, 8. † **1:10** Lv. 16.17. ‡ **1:11** Ex. 30.1. § **1:12** Lc. 1.29; 2.9; 5.8; Hch. 10.4. * **1:13** Ap. 1.17. † **1:13** Gn. 25.21; 1 S. 1.27; Hch. 10.4. ‡ **1:14** Lc. 1.58. § **1:15** Mt. 11.11; Jn. 5.35. * **1:15** Nm. 6.1-3; Jue. 13.4; Lc. 7.33. † **1:17** Is. 40.3; Mal. 3.1; Lc. 1.76.

16 Y xtuben c'a chique ye q'uiy awech
israelitas chi niquinimaj ri Ajaf Dios y ni-
jalatej ri quic'aslen.
17 Yac'a ri Juan ri awalc'ual ri xtinabeyej
chuwech ri Ajaf.† Y riya' can xtic'oje' c'a
ri Lok'olaj Espíritu y ri uchuk'a' riq'ui, can
achi'el ri xc'oje' riq'ui ri Elías.‡ Chuka'
ri Juan xtuben c'a chique ri te'ej tata'aj
chi yecajo' ri calc'ual,§ y xtuben chuka'
chique ri winek ri ma yeniman ta tzij,
chi xtiquic'uaj jun chojlaj c'aslen, achi'el ri
quic'uan ri winek choj quic'aslen. Queri' ru-
chojmirisaxic xtuben apo chique ri winek,
riche (rixin) chi queri' ri winek ri' xa can
xu (xe wi) chic ri Ajaf coyoben apo, xcha' ri
ángel chare ri Zacarías.
18 Y ri Zacarías xuc'utuj chare ri ángel:
¿Achique c'a rubanic tek xtinwetamaj* riyin
chi can kitzij ri nabij chuwe? Ruma chi riyin
y ri wixjayil xa yoj rijita'k chic,† y ma yec'oje'
ta chic kalc'ual, xcha'.
19 Y yac'ari' tek ri ángel xubij chare: Yin
c'a riyin ri yin rutako'n ri Dios ri Gabriel‡
nubi' ri yinc'o chuwech ri Dios. Y xirutek
pe wacami riche (rixin) chi nonbij ca chawe
ri nuc'om pe quicoten, ruma chi xtic'oje'
awalc'ual.
20 Y ruma c'a chi ma xanimaj ta ri xinbij
chawe, xcamemur§ c'a ca, man c'a xcach'o
ta chic, c'a ya tek xtalex na ri awalc'ual,
c'ac'ari' xcach'o chic jun bey. Ronojel c'a ri'
can xtibanatej na wi, pero c'a ya tek xtapon
na ri k'ij, xcha'.
21 Y tek ri Zacarías nitzijon c'a ri ángel
riq'ui, ri winek ri ye oyobeyon riche (rixin)
ri chuwajay el, niquibila' c'a: ¿Achique c'a
ruma tek xa ma ntel ta pe chupan ri lok'olaj
rachoch ri Dios?
22 Y tek ri Zacarías xbe'el pe, ma nicowin
ta chic nich'o chique, ruma chi memurnek
chic. Rumac'ari', ri ye oyobeyon riche
(rixin), xquinabej chi c'o xuc'ut ri' chuwech
ri chiri' chupan ri lok'olaj rachoch ri Dios. Ri
Zacarías xaxu (xaxe wi) riq'ui ruk'a' nich'o
wi chique, ruma xa xmemur c'a ca.
23 Y tek riya' ye rutz'akatisan* chic ca ri
k'ij riche (rixin) ri samaj chiri' pa rachoch ri
Dios, xbe chrachoch.
24 Tek xa ma jane q'uiy ta k'ij tic'o ca ri
xc'ulwachitej chiri' pa rachoch ri Dios, ri
Elisabet ri rixjayil ri Zacarías xunabej chi
riya' xa yawa' chic, y rumari' ma xel ta pa
bey wu'o' ic'. Ri Elisabet nubij c'a:
25 Wacami ri Wajaf Dios nuya' c'a re
ac'al re' chuwe, riche (rixin) chi riyin ma
xquiq'uix ta† chic chiquiwech ri winek ri
niquikasaj nuk'ij‡ ruma chi majun wal.§

Jun ángel nuya' c'a rutzijol chare ri María chi xtralaj jun ac'al y Jesús rubi' ri c'o chi nuya'

26 Yac'a tek ri Elisabet ruchapon chic
waki' ic' yawa' pe, yac'ari' tek ri Dios xutek
chic ri ángel* Gabriel pa jun tinamit ri
Nazaret rubi', jun tinamit ri c'o pa rucuenta
ri Galilea.
27 Ri ángel Gabriel xtak riq'ui jun k'opoj,
ri María rubi'. Ri k'opoj c'a ri',† c'utun chic
riche (rixin) chi nic'ule' riq'ui jun c'ajol ri
José rubi'. Y ri José ri' jun chique ri ye riy
rumam ca ri rey David.
28 Ri ángel can xapon na wi riq'ui ri k'opoj,
y xubij chare: ¡Tiquicot c'a ri awánima, ruma
sibilaj xaka chuwech ri Dios! Ri Ajaf can c'o
awuq'ui.‡ Y chique quinojel ri ixoki', yit c'a
riyit ri sibilaj bendición xac'ul.§
29 Y tek ri María xutz'et ri ángel y xrac'axaj
ri xbix chare, xsach ruc'u'x* y xuch'ob c'a ka
pa ránima chi achique ruma tek quere' rutzil
ruwech niya'ox (nya') ruma ri ángel.
30 Yac'ari' tek ri ángel chanin xubij chare ri
María: Ma taxibij ta awi'. Riyit awilon rutzil
ri Dios.
31 Wacami c'a, nbij ca chawe chi xtipe
alanic chawij, y tek xtalex† c'a ri ac'al ri', ti
c'ajol (ala') y Jesús ri rubi' ri xtaya'.
32 Riya' sibilaj nim c'a ruk'ij xtic'oje',‡ y
xtubini'aj chuka' Ruc'ajol ri nimalaj Dios.
Ri Jesús jun chique ri ye riy rumam ca ri
rey David, y ri Ajaf Dios can ya c'a Riya' ri
xtutz'uyuba'§ pa ruch'acat ri rey David ri
xc'oje' ojer ca,
33 riche (rixin) chi queri' ri Jesús nuk'et tzij
pan iwi' riyix, ri yix riy rumam ca ri Jacob.
Y ri ruk'atbel tzij can riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek,* majun bey chic xtitane' ta, xcha'
ri ángel chare ri María.
34 Y tek ri María rac'axan chic ka ronojel
ri', xuc'utuj chare ri ángel: ¿Achique c'a modo
ri' tek xtic'oje' wal? Ruma riyin xa ma jane
yinc'o ta riq'ui ri achi ri xtoc wachijil.
35 Y ri ángel xubij chare ri María: Ya ri
Lok'olaj Espíritu riq'ui ri ruchuk'a' ri ni-
malaj Dios, ri xtika pe pan awi'.† Ru-
mac'ari', ri lok'olaj ac'al ri xtalex awuq'ui,
can xtubini'aj na wi Ruc'ajol ri Dios.‡

‡ **1:17** Mt. 11.14. § **1:17** Mal. 4.5, 6. * **1:18** Gn. 15.8; Jue. 6.36, 37; Is. 38.22. † **1:18** Gn. 17.17; 18.12. ‡ **1:19** Dn. 8.16; 9.21; Mt. 18.10; He. 1.14. § **1:20** Ex. 4.11; Ez. 3.26; 24.27; Lc. 1.62-64. * **1:23** 1 Cr. 9.25. † **1:25** Gn. 30.23; Is. 4.1. ‡ **1:25** 1 S. 1.6. § **1:25** Is. 54.1. * **1:26** Lc. 1.19. † **1:27** Is. 7.14; Mt. 1.18. ‡ **1:28** Jue. 6.12. § **1:28** Lc. 1.42. * **1:29** Lc. 1.12. † **1:31** Ga. 4.4. ‡ **1:32** Fil. 2.10. § **1:32** 2 S. 7.12; Sal. 132.11; Is. 9.6, 7; 16.5; Jer. 23.5. * **1:33** Dn. 2.44; 7.14; Mi. 4.7; Jn. 12.34. † **1:35** Mt. 1.18, 20. ‡ **1:35** Mt. 14.33; 26.63; Lc. 1.32; Jn. 1.34; 20.31; Hch. 8.37; Ro. 1.4.

36 Y tawetamaj c'a chuka' ca, chi ri Elisabet ri awach'alal xtralaj jun ac'al, astape' ma alanel ta y chuka' can ri'j chic. Y re wacami c'o chic waki' ric'.
37 Ruma chi ri Dios can ronojel nicowin nuben.§
38 Can yac'ari' tek ri María xubij: Yac'are' yinc'o, yin jun rusamajel ri Ajaf. Can tibanatej c'a achi'el ri xabij chuwe, xcha' ri María chare ri ángel. Y ri ángel xel el chiri' riq'ui ri María, y xbe.

Ri María xbe chutz'etic ri Elisabet

39 Ye k'ij c'a ri' tek ri María can chanin xbe pa jun tinamit ri c'o pa ruwi' jun juyu' ri c'o pa rucuenta ri Judea.
40 Y tek xapon chiri' pa tinamit, riya' xbe pa cachoch ri Zacarías y ri Elisabet, y xuya' c'a rutzil ruwech ri Elisabet.
41 Tek ri Elisabet xrac'axaj ri rutzil ruwech ri xya'ox (xya') ruma ri María, can sibilaj xropin ri ac'al ri royoben xuna' riya'. Y ri Elisabet xnoj ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,*
42 y can riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o, y xubij: Chkacojol riyoj ixoki', yit c'a riyit ri sibilaj bendición ac'ulun,† y queri' chuka' ri bendición c'o pa ruwi' ri ac'al ri xtalex awuq'ui.
43 Ma nik'ax ta c'a chinuwech, ¿ruma yin achique ta c'a riyin, riche (rixin) chi no'aya' ca rutzil nuwech riyit ri yit rute' ri Wajaf?‡
44 Y can xu (xe) wi xinwac'axaj ri ach'abel tek xaya' rutzil nuwech, ri ac'al ri woyoben, can xropin ruma quicoten, xinna' riyin.
45 Jabel c'a ruwa'ak'ij§ ruma chi xanimaj ri xubij ri Ajaf chawe, ruma ri ac'al ri xbix chawe chi xtalex awuq'ui, can xtalex na wi.
46 Y yac'ari' tek ri María xubij:
Riyin riq'ui ronojel wánima nya' ruk'ij ri Ajaf.*
47 Ri wánima niquicot ruma ri Dios ri Nucolonel.†
48 Ruma chi ri Dios xirucha' riyin ri rusamajel ri xa majun oc nuk'ij.‡
Y janipe' ri xtibe apo, ri winek xtiquibij chi jabel ruwanuk'ij.§
49 Ruma q'uiy nima'k tak utzil ri rubanon pe chuwe Riya', ri can nicowin wi nuben ronojel.*
Y ri rubi' Riya' can lok'olaj wi.†
50 Can nujoyowaj c'a chuka' quiwech quinojel ri winek,‡ ri chi sol chi sol yek'ax el chuwech re ruwach'ulef,§
ri can niquixibij wi qui' yemacun chuwech.*
51 Y riq'ui c'a ri ruchuk'a', can q'uiy c'a rubanalon.†
Riya' rukasan quik'ij ri yech'obo pa tak cánima chi can nima'k quik'ij.‡
52 Ye rukasan ri nima'k aj k'atbel tak tzij,
y ye runimirisan ri xa majun quik'ij.§
53 Ri yewayjan, can xuya' c'a ronojel ri nic'atzin chique;
yec'a ri beyoma' xa choj queri' xetak el. Can majun xuya' el chique.
54 Riya' yoj ruto'on c'a riyoj israelitas ri can yoj rucha'on wi riche (rixin) chi nikaben ri rusamaj.
Ma yoj rumestan ta ca y rujoyowan kawech.*
55 Can rujoyowan wi kawech, achi'el ri rubin ca chique ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca,
ri can rubin ca chare ri Abraham† y chake riyoj ri yoj riy rumam ca riya'.
Ri Dios can majun bey c'a xtumestaj ta ri rubin ca.
Quec'ari' xubij ri María.
56 Y ri María xa juba' ma achi'el oxi' ic' xc'oje' ka pa rachoch ri Elisabet, y c'ac'ari' xtzolin chrachoch.

Tek xalex ri Juan ri Bautista

57 Tek xapon ri k'ij riche (rixin) chi nalex ri ti ac'al riq'ui ri Elisabet, xralaj jun ac'al ti c'ajol (ala').
58 Y ri winek c'a ri ye ruvecinos ri Elisabet y ri ye rach'alal tek xquic'axaj c'a chi xralaj jun ac'al‡ ruma ri nimalaj rutzil ri Dios, ri winek c'a ri' xe'apon riq'ui chuya'ic rutzil ruwech, y sibilaj c'a chuka' xequicot riq'ui.§
59 Y riye' xe'apon chic c'a riq'ui ri Elisabet, tek xapon c'a ri wakxaki' ruk'ij ri ac'al, tek can ya chuka' k'ij ri' niban ri circuncisión* chare ri ac'al. Y can ya chuka' k'ij ri' tek niquicanoj ca rubi' ri ac'al. Y ri yec'o quiq'ui ri rute' rutata' ri ac'al xcajo' c'a xquiya' ta ri rubi' ri rutata' chare ri ac'al, y queri' ri ac'al xubini'aj ta Zacarías.
60 Yac'a ri rute' ri ac'al chanin xubij: Re ac'al re' ma xtubini'aj ta achi'el rubi' ri rutata', ruma re ac'al re' xtubini'aj Juan.†
61 Y ri yec'o quiq'ui ri Elisabet xquibij chare: ¿Achique ruma tek nawajo' chi re ac'al nubini'aj Juan? Ruma majun chique ri ye awach'alal ri que ta ri' rubi'.

§ **1:37** Gn. 18.14; Jer. 32.17; Ro. 4.21. * **1:41** Hch. 6.3; Ef. 5.18; Ap. 1.10. † **1:42** Jue. 5.24. ‡ **1:43** Lc. 2.11. § **1:45** Jn. 20.29. * **1:46** 1 S. 2.1. † **1:47** 1 Ti. 1.1; Tit. 3.4. ‡ **1:48** 1 S. 1.11; Sal. 138.6. § **1:48** Mal. 3.12; Lc. 11.27. * **1:49** Sal. 71.19; 126.2, 3. † **1:49** Sal. 111.9. ‡ **1:50** Ex. 20.6. § **1:50** Gn. 17.7. * **1:50** Sal. 85.9; 118.4; 145.19; 147.11; Mal. 3.16-18; Ap. 19.5. † **1:51** Sal. 98.1; 118.15. ‡ **1:51** Sal. 33.10; 1 P. 5.5. § **1:52** 1 S. 2.6, 7; Sal. 75.7. * **1:54** Sal. 98.3; Jer. 31.3, 20. † **1:55** Gn. 17.19; Ga. 3.16. ‡ **1:58** Lc. 1.36. § **1:58** Lc. 1.14. * **1:59** Gn. 17.12; 21.4; Lv. 12.3; Lc. 2.21; Hch. 7.8; Fil. 3.5. † **1:60** Lc. 1.13.

62 Yac'ari' tek xa riq'ui retal xech'o apo
chare ri Zacarías, ri rutata' ri ac'al, riche
(rixin) chi niquic'utuj chare achique bi'aj
nrajo' nuya' chare ri ac'al.
63 Ri rutata' ri ac'al xuc'utuj jun tz'alan ri
ye'ucusex riche (rixin) tz'ibanen y chuwech
c'a ri tz'alan ri' xutz'ibaj: Ri ac'al xtubini'aj
Juan. Y quinojel c'a ri quimolon apo qui'
quiq'ui ri rute' rutata' ri ac'al, xquimey,
ruma can ya ri bi'aj ri xubij ri te'ej, can ya
chuka' ri' xutz'ibaj ri Zacarías chuwech ri
tz'alan.
64 Can yac'ari' tek ri Zacarías xch'o chic
jun bey.‡ Y riya' can xu (xe) wi xch'o, can
yac'ari' xuya' ruk'ij ri Dios.
65 Y ri ye quivecinos xpe c'a xibinri'il
chique, ruma ri xbanatej chiri'. Y ri
xbanatej, xel c'a rutzijol chiri' pa tak juyu'
ri c'o pa rucuenta ri Judea.
66 Y quinojel c'a winek ri ye'ac'axan ri
xbanatej quiq'ui ri Zacarías y ri Elisabet,
niquiyec c'a ka pa tak cánima§ ri nitzijox
chique, y niquibij: ¿Achique c'a rusamaj
ruc'amom pe re ac'al re'? yecha'. Ruma
nik'alajin chi can c'o wi ri Ajaf Dios riq'ui.*

Ri Zacarías nuya' ruk'ij ri Dios

67 Rumac'ari' ri Zacarías, ri rutata' ri ac'al,
tek nojnek ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,†
riya' xuk'alajsaj c'a y xubij:
68 Sibilaj ta xtinimirisex rubi' ri Ajaf Dios
kiche (kixin) riyoj ri yoj aj Israel,‡
ruma yojrunataj pe riyoj ri yoj rutinamit, y
yojrucol.§
69 Ri Dios nuya' jun kanimalaj Colonel.
Y ri Kacolonel ri', jun chique ri ye riy
rumam ca ri David ri jun ka-rey y
rusamajel ri Dios ri xc'oje' ojer ca.*
70 Ri Dios xbin chique ri lok'olaj tak pro-
fetas ri xek'alajsan ri ruch'abel Riya'
ojer ca, chi xquibij chi xtuya' jun Ka-
colonel.†
71 Can rubin wi pe chi xkojrucol chiquiwech
ri ye'etzelan kiche (kixin), y xkojru-
col pa quik'a' ri ma yojcajo' ta,
72 y chuka' rubin ca chi nujoyowaj quiwech
ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca,
y chuka' ma numestaj ta ri lok'olaj trato‡ ri
xuben riq'ui ri Abraham.
73 Can xubij wi chare ri ojer kamama' Abra-
ham§ ri c'o chi nuben chake,
74 chi can yojrucol pa quik'a' ri ye'etzelan
kiche (kixin),*
riche (rixin) chi queri' ma nikaxibij ta ki' chi
nikaben ri rusamaj,†
75 y riq'ui jun chojmilaj y ch'ajch'ojlaj
c'aslen chuwech Riya',‡ nikaben ri
rusamaj ronojel k'ij ri yojc'ase' el
chuwech re ruwach'ulef.
76 Y riyit ti nuc'ajol, xcha' ri Zacarías, xtibix
chawe chi can yit jun profeta ri
k'alajsey ruch'abel ri nimalaj Dios.
Ruma yit c'a riyit ri xcanabeyej chuwech ri
Ajaf riche (rixin) chi xtachojmirisaj
apo ri rubey,§
77 y yit c'a riyit ri xcak'alajsan chi ri Dios
nucuy quimac ri can ye rutinamit,
riche (rixin) chi yecolotej.
78 Y ri', xaxu (xaxe) wi ruma chi ri ka-
Dios nujoyowaj kawech riq'ui rono-
jel ajowabel.
Rumari' tek c'a chila' chicaj nutek wi pe Jun
ri nosakirisan kiche (kixin),* ri can
achi'el tek ntel pe ri k'ij.
79 Ri Jun c'a ri nosakirisan, xquerusakirisaj
ri yec'o pa k'eku'm y ri yec'o pa rumu-
jal ri camic,†
y xkojruc'uaj c'a chupan ri bey riche (rixin)
uxlanibel c'u'x.
Quecáre' ri chábel ri xerubij ri Zacarías.
80 Y quec'ari', ri ac'al ri xalex quiq'ui ri
Zacarías y ri Elisabet, ruchapon c'a q'uiyen
y chuka' queri' riq'ui ri ruc'aslen chuwech
ri Dios.‡ Y ya c'a ri pa tak desierto xc'oje'
wi, y xuk'alajsaj ri' c'a ya tek xapon ri k'ij
riche (rixin) chi xutzijoj ri ruch'abel ri Dios
chiquiwech ri rech aj Israel.

2

Tek xalex ri Jesús

1 Y xbanatej c'a chi pa rutiempo ri Au-
gusto César tek ya riya' ri aj k'atbel tzij, riya'
xutek c'a rubixic chique quinojel ri winek
chi tiquitz'ibaj quibi'.
2 Yari' ri nabey mul niban queri'. Y tek
xban ri nabey tz'iban bi'aj ri',* yari' tek c'a
nik'ato na tzij ri jun achi ri Cirenio rubi',
chila' pa ruwach'ulef Siria.
3 Y ri winek pan Israel c'o c'a chi nbe-
quitz'ibaj quibi' pa tak quitinamit.
4 Y chiri' pa rucuenta ri Galilea c'o jun
tinamit ri Nazaret rubi'. Y ri chiri' pa
Nazaret c'o c'a jun achi ri José rubi'. Y ri José
c'a ri', c'o c'a chi nibe chutz'ibaxic ri rubi' c'a
pa Belén,† ri jun tinamit ri c'a pa rucuenta ri
Judea c'o wi, ruma ye aj chiri' ri ye ojer tak

‡ **1:64** Lc. 1.20. § **1:66** Gn. 37.11; Dn. 7.28; Lc. 2.19. * **1:66** Gn. 39.2; 1 S. 3.19; 16.18; 1 R. 18.46; Sal. 80.17; 89.21; Hch. 11.21. † **1:67** Nm. 11.25; 2 S. 23.2; 2 Cr. 20.14; Jl. 2.28; 2 P. 1.21. ‡ **1:68** 1 R. 1.48; Sal. 41.13; 72.18; 106.48. § **1:68** Ex. 3.16, 20; Sal. 111.9. * **1:69** Sal. 132.17. † **1:70** Jer. 23.5; Dn. 9.24; Hch. 3.20, 21; Ro. 1.2, 3. ‡ **1:72** Gn. 12.1-3; Lv. 26.42; Sal. 98.3; Hch. 3.25. § **1:73** He. 6.13, 14. * **1:74** Ro. 6.16-18. † **1:74** He. 9.14. ‡ **1:75** Jer. 32.39; Ef. 4.24; 2 Ts. 2.13; 2 Ti. 1.9; Tit. 2.12; 1 P. 1.15; 2 P. 1.4. § **1:76** Is. 40.3; Mal. 3.1; Mt. 11.10. * **1:78** Mal. 4.2; Ef. 5.14; 2 P. 1.19. † **1:79** Is. 9.2. ‡ **1:80** Lc. 2.40. * **2:2** Hch. 5.37. † **2:4** 1 S. 16.1; Mi. 5.2; Jn. 7.42. ‡ **2:4** Mt. 1.20; Lc. 1.27.

rati't rumama'. Chiri' c'a pa Belén xalex wi
ri rey David, y ri José can jun chique ri ye riy
rumam ca ri rey David.‡
5 Y ri José rachibilan ri María ri ya'on chic
chare riche (rixin) chi ntoc rixjayil, xebe c'a
pa Belén chutz'ibaxic quibi'. Y ri María xa
nakaj chic c'a ri alanic chrij.
6 Y chiri' c'a pa Belén yec'o wi tek ri María
xtz'aket ri ruk'ij riche (rixin) chi nralaj ri
ac'al.§
7 Riya' xc'oje' c'a ral ti c'ajol (ala').* Ri
María jabel xubor ri ac'al pa tziek, y xuliba'
pa jun quiwaybal chicop. Pa jun quica'aj
chicop xalex wi ri nabey ti ral ri María, ruma
chi nojnek chic ri mesón.

Tek xquic'ut qui' ri ángeles chiquiwech ri ye aj yuk'a'

8 Y yec'o c'a aj yuk'a' yequiwaraj
quicarne'l pa jun juyu', ri nakaj nicanaj wi
ca chare ri tinamit Belén.
9 Can yac'ari' tek xuc'ut ri' jun ángel
chiquiwech ri aj yuk'a' ri', jun ángel ri pete-
nak chila' chicaj riq'ui ri Ajaf. Y riye' sibilaj
xquixibij qui' ruma ri ángel,† y ruma chuka'
ri sakil riche (rixin) ri Ajaf ri xsakirisan
quiche (quixin).
10 Yac'a ri ángel xubij chique: Ma tixibij ta
iwi'. Tiwac'axaj na pe' re nwajo' nbij chiwe,
can riche (rixin) sibilaj quicoten. Y ma xu
(xe) ta wi iwuche (iwixin) riyix re quicoten
re', xa can quiche (quixin) chuka' quinojel
winek.‡
11 Tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Chila'
pa Belén, ri rutinamit ca ri rey David, wa-
cami xalex c'a ri Colonel,§ ri Cristo ri Ajaf.*
12 Ri retal riche (rixin) chi wi ya ti ac'al ri'
ri niwil, xtitz'et c'a chi boron jabel pa tziek y
cotz'oban pa jun quiwaybal chicop, xcha' ri
ángel.
13 Can yac'a chuka' ri' tek xebec'ulun pe
nic'aj chic ángeles ri ye petenak chila' chicaj†
y can sibilaj ye q'uiy. Y riye' niquiya' c'a
ruk'ij ri Dios,‡ y niquibij:
14 ¡Wacami, ri chila' chicaj sibilaj niya'ox
(nya') ruk'ij ruc'ojlen ri Dios!
¡Y wawe' chuwech re ruwach'ulef xoka
yan ri uxlanibel c'u'x.§ Xoka yan
chiquicojol ri winek, ruma ri rutzil ri
Dios!
15 Can xu (xe) wi xquibij ca queri' ri ángeles,
can yac'ari' tek xebe chila' chicaj. Y can xu
(xe wi) c'a xebe ri ángeles ri', ri aj yuk'a' can
yac'ari' xquibila' ka chiquiwech: Jo' chanin
pa Belén. Jo' chutz'etic* ri ac'al ri xalex
chila'. Ruma ri Ajaf can xutek pe rubixic
chake.
16 Y riche (rixin) c'a chi nbequitz'eta' ri
ac'al, ri aj yuk'a' ri' can chanin c'a xebe c'a
pa tinamit. Can xebequila' wi c'a ri María,
ri José, y ri ac'al can cotz'oban c'a pa jun
quiwaybal chicop.
17 Ri aj yuk'a' ri', can xu (xe) wi xquitz'et ri
ac'al, xquichop c'a rutzijoxic ri xbix chique
ruma ri ángel, chrij ri ti ac'al ri'.
18 Y quinojel c'a ri winek ri ye'ac'axan
quiche (quixin), can xquimey ri utzilaj tak
ch'abel ri niquitzijoj ri aj yuk'a'.
19 Y ri María can xeruyec c'a pa ránima
ronojel ri tzij ri', y yeruch'ob chuka' ronojel
ri tzij ri'.†
20 Ri aj yuk'a' xetzolin c'a. Y riye'
niquiyala' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios y
niquinimirisala' ri rubi'. Riye' quec'ari'
niquiben ruma ronojel ri quitz'eton y
quic'axan chic. Can xbanatej wi c'a achi'el
ri rubin ca ri ángel.

Ri ti ac'al Jesús xuc'uex pa rachoch ri Dios

21 Y tek xtz'aket ri wakxaki' k'ij ri talex wi
ri ac'al, xban ri circuncisión chare,‡ y can ya
chuka' k'ij ri' tek nicanox rubi', y Jesús§ ri
rubi' ri xquiya', ruma ya bi'aj ri' ri xubij ca
ri ángel chare ri María tek can c'a ma jane c'o
ta alanic chrij.
22 Y tek xtz'aket c'a ri k'ij achi'el nubij
ri ley riche (rixin) ri Moisés, chi ri ixoki'
ri xe'alan c'o chi niquich'ajch'ojsaj qui',* ri
María y ri José xquic'uaj c'a ri ac'al Jesús pa
rachoch ri Dios pa Jerusalem, riche (rixin)
chi xbequic'utu' ca chuwech ri Ajaf Dios.
23 Queri' xquiben ruma ri ruley ri Ajaf
Dios nubij chi ronojel ri nabey ac'al, wi ti
c'ajol (ala'), can nijach wi chare ri Dios riche
(rixin) chi ntoc rusamajel.†
24 Ri José y ri María can xquiben wi c'a ri
nubij chupan ri ruley ri Ajaf Dios, ri nich'o
chrij ri ch'ajch'ojirisanic. Riye' xequiya' c'a
ca'i' palomax‡ riche (rixin) chi xecamisex
chuwech ri Dios, ruma ri ley can nubij wi
c'a: Ca'i' palomax ye nima'k o ca'i' tak cocoj.
25 Y chiri' pa tinamit Jerusalem ri tiempo
ri', c'o c'a jun achi ri Simeón rubi'. Ri jun
achi c'a ri', can choj ri ruc'aslen y kas ya'ol
ruk'ij ri Dios. Ri Simeón, can c'o wi c'a ri
Lok'olaj Espíritu riq'ui y royoben§ chuka'
tek xtipe ri Cristo riche (rixin) chi nicolotej
riya' y ri rech aj Israel.
26 Y ri Lok'olaj Espíritu ruk'alajsan chic c'a
chare ri Simeón chi ma nicom ta na, xticom

§ **2:6** Mt. 2.1. * **2:7** Mt. 1.25; Ga. 4.4. † **2:9** Lc. 1.12. ‡ **2:10** Gn. 12.3; Col. 1.23. § **2:11** Is. 9.6; Mt. 1.21; Ga. 4.4; 2 Ti. 1.10; 1 Jn. 4.14. * **2:11** Fil. 2.11. † **2:13** Gn. 28.12. ‡ **2:13** Sal. 103.20. § **2:14** Is. 57.19; Ef. 2.14, 17. * **2:15** Sal. 111.2; Mt. 2.1. † **2:19** Gn. 37.11; 1 S. 21.12; Pr. 4.4; Os. 14.9. ‡ **2:21** Gn. 17.12; Lv. 12.3. § **2:21** Mt. 1.21; Fil. 2.8-10. * **2:22** Lv. 12.2-8. † **2:23** Ex. 13.2; 22.29; Nm. 3.13. ‡ **2:24** Lv. 12.8. § **2:25** Lm. 3.25, 26; Mr. 15.43.

pero c'a ya tek rutz'eton chic na ca ri Cristo,
ri xtutek pe ri Ajaf Dios.
27 Y chupan c'a ri k'ij tek ri te'ej tata'aj
xquic'uaj ri ac'al pa rachoch ri Dios riche
(rixin) chi niquiben achi'el ri nubij ri ley,
can yac'a chuka' k'ij ri' tek xapon ri Simeón
pa rachoch ri Dios, ruma queri' xrajo' ri
Lok'olaj Espíritu.*
28 Ri Simeón xuch'elej c'a ri ac'al, y riche
(rixin) chi xuya' ruk'ij ri Dios, xubij c'a:
29 Ajaf, wacami c'a ri yin asamajel xa can utz
chic chi yinawelesaj el,† can riq'ui c'a
uxlanibel c'u'x yibe,
ruma can achi'el ri abin chuwe, can queri'
xbanatej.
30 Ri runak' tak nuwech xquitzu' yan c'a ca
ri Colonel ri petenak awuq'ui riyit,‡
31 ri xaya' pe riyit quiche (quixin) quinojel ri
winek.§
32 Ya Riya' chuka' ri Sakil quiche (quixin)
ri winek ri ma ye israelitas ta, ruma
ya Riya' xtic'utu ri bey chiquiwech*
riche (rixin) chi ye'apon awuq'ui.
Y riyoj ri yoj atinamit Israel, ruma can
chkacojol xalex wi ri Colonel, q'uiy
c'a utzil xtikac'ul y xtic'oje' kak'ij
kac'ojlen,
xcha' ri Simeón.
33 Y ri José y ri María ri rute' ri Jesús can
xquimey tek xquic'axaj ri xubila' ri Simeón
chrij ri ac'al.
34 Y yac'ari' tek ri Simeón xeruben bendecir
ri José y ri María y c'ac'ari' xubij chare ri
María, ri rute' ri ac'al: Tawac'axaj na pe', re
ac'al re' nim ri samaj ri ya'on pe chare ruma
ri Dios. Y ruma Riya', ye q'uiy chique ri kech
aj Israel ri xquecolotej. Y ye q'uiy chuka' ri
xquetzak, ruma xtiquetzelaj.†
35 Can ruma c'a Riya' tek xtibek'alajin pe ri
etzelal ri c'o pa tak cánima ri winek. Y ri
Simeón xubij chuka' chare ri María: Ruma ri
pokon ri xtiban chare ri Jesús, xtipe k'axon
awuq'ui riyit.‡ Xtana' c'a chi can achi'el
jun espada ri xtusoc ri awánima, xcha' ri
Simeón.
36 Chiri' c'a pa rachoch ri Dios c'o c'a
jun ixok ri Ana rubi'. Riya' jun ixok ri
nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios.§ Riya'
rumi'al ca jun achi ri Fanuel rubi', y jun
chique ri ye riy rumam ca ri Aser, ri jun achi
xc'oje' ojer ca. Ri Ana c'a ri' ti ri'j chic. Riya'
c'a co'ol tek xc'ule'. Pero xaxu (xaxe wi)
wuku' juna' xquic'uaj qui' riq'ui ri rachijil,
ruma xa chanin xcom el ri achi chuwech.
37 Y ma xc'ule' ta chic. C'o chic c'a ochenta
y cuatro rujuna', y can k'ij k'ij nic'oje' pa
rachoch ri Dios. Q'uiy c'a mul can ma niwa'
ta, riche (rixin) chi nuben orar. Nuya' c'a
ruk'ij ri Dios chi pak'ij chi chak'a'.*
38 Tek ri Ana xutz'et ri ti ac'al Jesús, riya'
xbe apo riq'ui. Y sibilaj c'a xmatioxin chare
ri Dios ruma ri ac'al ri', ruma xunabej chi ya
Colonel ri'. Y xuchop c'a rutzijoxic chique
ri winek ri ye oyobeyon† riche (rixin) ri
Colonel ri', ri chiri' pa Jerusalem.

Tek ri José y ri María xetzolin pa tinamit Nazaret

39 Ri José y ri María xquiben c'a ronojel
ri nuchilabej ri Ajaf Dios chupan ri ruley,
ri c'o chi niquiben tek c'a juba' talex jun
ac'al. C'ac'ari' xetzolin pa cachoch chiri' pa
Nazaret. Ri tinamit ri' c'a pa rucuenta ri
Galilea‡ c'o wi.
40 Y ri ac'al xuchop c'a ruq'uiyen, y pete-
nak más ruchuk'a'. Y petenak chuka' más
runa'oj, y c'o ri rutzil ri Dios pa ruwi'.

Cablajuj c'a rujuna' ri Jesús tek nitzijon c'a quiq'ui ri aj tz'iba' ri chiri' pa rachoch ri Dios

41 Ri María y ri José ri ye rute' rutata' ri
Jesús, can ronojel c'a juna' yebe pa tinamit
Jerusalem, tek napon ri k'ij riche (rixin) ri
nimak'ij pascua.§
42 Y xapon chic c'a jun bey ri k'ij riche
(rixin) ri nimak'ij ri'. Ri Jesús c'o c'a cablajuj
rujuna' tek xebe c'a pa tinamit Jerusalem,
can achi'el wi niquiben ri quech aj Israel.
43 Tek k'axnek chic c'a ca ri nimak'ij pas-
cua, ri María y ri José xetzolin chcachoch.
Pero riye' ma quetaman ta c'a chi ri ac'al
Jesús xa xc'oje' na c'a ca chiri' pa tinamit
Jerusalem.
44 Ri José y ri María can quicukuban ka
quic'u'x chi ri ac'al benak, y queri' xebiyin
jun k'ij. Yac'a tek xquichop xquic'utula'
chique ri cach'alal y chique ri quetaman
quiwech, c'ac'ari' tek xquinabej chi xa ma
benak ta.
45 Y ruma chi ma xquil ta, ri José y ri María
xetzolin ca chucanoxic ri ac'al c'a pa tinamit
Jerusalem.
46 C'a pa rox k'ij c'a chare ri quisachon
wi ca ri ac'al, c'ac'ari' xquil ri ac'al pa
rachoch ri Dios chiri' pa Jerusalem, tz'uyul
apo quiq'ui ri achi'a' ri q'uiy quetaman chrij
ri ley, nrac'axaj ri niquibij y c'o chuka' ri
yeruc'utula' apo chique.*

* **2:27** Hch. 8.29; 10.19; 16.7. † **2:29** Gn. 46.30; Fil. 1.23. ‡ **2:30** Is. 52.10; Hch. 4.12. § **2:31** Sal. 98.2; Lc. 1.10, 11. * **2:32** Is. 9.2; Jn. 8.12. † **2:34** Is. 8.13-15; Os. 14.9; Ro. 9.32, 33; 1 Co. 1.23; 1 P. 2.7, 8. ‡ **2:35** Sal. 42.10; Mt. 11.19; Jn. 19.25; Hch. 28.22; 1 P. 2.4; 4.14. § **2:36** Ex. 15.20. * **2:37** Hch. 26.7; 1 Ti. 5.5. † **2:38** Lm. 3.25, 26; Mr. 15.43; Lc. 2.25. ‡ **2:39** Mt. 2.22, 23. § **2:41** Ex. 12.14; 23.15; 34.18; Lv. 23.5; Dt. 16.1-7; 1 S. 1.3, 21. * **2:46** Is. 49.1, 2; 50.4. † **2:47** Mt. 7.28; Mr. 1.22; Jn. 7.15.

47 Y quinojel c'a ri can xquic'axaj ri nubij
ri ac'al can xquimey,† ruma chi ri nic'utux
pe chare cuma ri aj tz'iba', ri ac'al can ja-
bel wi nicowin nubij apo chique. Riya'
can nik'alajin wi chi ronojel jabel nik'ax
chuwech y c'o etamabel riq'ui.
48 Chiri' c'a pa rachoch ri Dios c'o wi ri
Jesús tek ri María y ri José xbequila'. Riye'
can xquimey c'a. Y yac'ari' tek ri rute' xubij
chare ri ral: ¿Achique xaben? ¿Achique ruma
tek xac'oje' ca y ma xabij ta chake? Tatzu'
la'. La atata' y riyin sibilaj yit kacanon chic.
Y can nik'axo chic kánima ruma ma juba'
yatkil ta.
49 Y yac'ari' tek Riya' xubij chique:
¿Achique c'a ruma tek sibilaj yinicanoj?
Chinuwech riyin, riyix can jabel wi
iwetaman chi ya ri nrajo' ri Nata' Dios, yari'
ri c'o chi nben.‡
50 Yac'a ri ch'abel ri xubij ri ac'al chique ri
José y ri María, ma xk'ax ta chiquiwech.§
51 Y c'ac'ari' ri ac'al junan c'a xtzolin
quiq'ui riye' c'a chcachoch, ri c'o pa tina-
mit Nazaret. Ri ac'al can sibilaj c'a nuni-
maj quitzij. Y ronojel c'a ri xbanatej ri pa
Jerusalem riq'ui ri ac'al, ri María xeruyec c'a
pa ránima.*
52 Y riq'ui ri benak ri tiempo, ri Jesús
ruchapon c'a q'uiyen, y can queri' chuka'
petenak más runa'oj. Can sibilaj c'a utz
nitz'etetej ruma ri Dios, y sibilaj c'a chuka'
utz nitz'etetej cuma ri winek.†

3

Ri Juan ri Bautista nutzijoj ri ruch'abel ri Dios

1 Chupan ri wolajuj juna' tek ruchapon
nik'ato pe tzij ri Tiberio César,* ya c'a riya'
ri c'o pa quiwi' ye caji' chic aj k'atbel tak tzij
y ri caji' aj k'atbel tak tzij ri' yec'a achi'a' re':
Jun ya ri Poncio Pilato rubi', ri nik'ato tzij pa
Judea. Y ri jun chic, Herodes rubi', ri nik'ato
tzij pa Galilea. Y ri rox, Felipe c'a rubi',†
rach'alal ri Herodes, y ri Felipe ri' nik'ato
tzij pa Iturea y pa Traconite. Y ri rucaj aj
k'atbel tzij, Lisanias rubi', ri nik'ato tzij pan
Abilinia.
2 Y can yac'a chuka' tiempo ri' tek ya ri
Anás y ri Caifás ye nimalaj tak sacerdotes
chiri' pa rachoch ri Dios.‡ Yac'a chuka'
tiempo ri' tek ri Dios xch'o riq'ui ri Juan ri
ruc'ajol ri Zacarías, pa jun desierto.
3 Y ri Juan ronojel c'a ri ruchi' ri raken
ya' Jordán xbe wi. Riya' xubij c'a chique
ri winek ri xe'apon riq'ui chi titzolin c'a pe
quic'u'x riq'ui ri Dios§ y tiquibana' bautizar
qui', riche (rixin) chi queri' ri Dios nucuy
quimac.*
4 Y can ya c'a riq'ui ri Juan xbanatej wi
ri rutz'iban ca ri profeta Isaías, jun chique
ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.
Quec'are' ri rutz'iban ca:
C'o c'a jun achi ri xtic'oje' pa desierto.
Y riya' xturek c'a ruchi' riche (rixin) chi
xtubij chique ri winek ri xque'apon
riq'ui:
Tichojmirisaj apo rubey ri Ajaf† y can choj
tibana' chare.
5 Y riche (rixin) c'a chi nichojmirisex jun
bey, can nic'atzin c'a chi yenojsex ri
jul.
Nic'atzin chuka' yejunumex ri tanatek.
Ri xotoxek tak bey, choj niban chique.
Y ri cujquek tak bey, li'an c'a chuka' niban
chique.
6 Y quinojel c'a ri winek xtiquitz'et c'a ri
xtuben ri Dios riche (rixin) chi ye-
colotej,‡
nicha' chupan ri wuj ri rutz'iban ca ri Isaías.
7 Y tek ri winek ye'apon riq'ui ri Juan ruma
nicajo' chi yeban el bautizar ruma riya',
riya' nubij c'a chique: Riyix xa yix achi'el
itzel tak cumatz ruma niwajo' yixanmej
chuwech ri ruc'ayewal. ¿Achique xbin chiwe
chi utz yixanmej chuwech ri ruc'ayewal ri
xtutek pe ri Dios re chkawech apo?§
8 Riyix nic'atzin c'a chi nic'ut chi can kitzij
nitzolin pe ic'u'x riq'ui ri Dios.* Y man
c'a tich'ob ta ka chi can xu (xe) wi ruma
chi yix ralc'ual ca ri Abraham, chi ruma
ta ri' xquixcolotej, ma que ta ri'. Ruma
xa ta ri Dios nrajo', Riya' can nicowin wi
nuben ralc'ual ri Abraham chique re abej re
ye'itz'et wawe'.
9 Ri ruc'ayewal ri nuya' ri Dios xa nipe
yan. Riya' can xtuben achi'el nuben jun
achi ri c'o chic ri iquej pa ruk'a' riche (rixin)
chi xqueruchoy ri che' ri xa ma yewachin
ta jabel. Y ronojel c'a ri xqueruchoy el,
xqueruq'uek pa k'ak',† xcha' ri Juan.
10 Y can yac'ari' tek ri winek ri ye'ac'axan
apo riche (rixin) ri Juan, xquic'utuj chare:
¿Achique c'a ri ruc'amon chi nikaben?‡
xecha'.
11 Y ri Juan xubij c'a chique ri xec'utun
apo: Achique c'a chiwe riyix ri c'o ca'i'
rutziak, tuya' jun chare ri majun rutziak. Y
xabachique c'a chuka' chiwe riyix ri c'o wey
riq'ui, tuya' c'a chuka' ruway§ ri xa majun
ruway, xcha' chique.

‡ **2:49** Jn. 4.34; 8.29; 9.4; 14.31. § **2:50** Lc. 9.45; 18.34. * **2:51** Gn. 37.11; Dn. 7.28; Lc. 2.19. † **2:52** 1 S. 2.26.
* **3:1** Mt. 22.17. † **3:1** Mt. 14.1, 3. ‡ **3:2** Jn. 11.49; 18.13; Hch. 4.6. § **3:3** Mt. 3.1, 2; Mr. 1.4; Hch. 13.24; 19.4.
* **3:3** Lc. 1.77. † **3:4** Is. 40.3; Mt. 3.3; Mr. 1.3; Jn. 1.23. ‡ **3:6** Sal. 98.2; Is. 52.10. § **3:7** Mt. 3.7. * **3:8** Is. 1.16; Ez. 18.27; Hch. 26.20; 2 Co. 7.10. † **3:9** Mt. 3.10; Jn. 15.2, 6. ‡ **3:10** Hch. 2.37. § **3:11** 2 Co. 8.14; 1 Ti. 6.18; Stg. 2.15, 16; 1 Jn. 3.17. * **3:12** Mt. 21.32.

12 Y yec'o c'a chuka' apo riq'ui ri Juan, ca'i'
oxi' achi'a' ri ye c'utuy tak alcawal* riche
(rixin) chi yeban el bautizar. Y xepe c'a ri
achi'a' ri' xquic'utuj chare ri Juan: Tijonel, y
riyoj, ¿achique c'a ri ruc'amon chi nikaben?
xecha' chare.
13 Ri Juan xubij chique: Xaxu (xaxe wi) c'a
ri alcawal ri bin chiwe ruma ri aj k'atbel tzij,
can xu (xe) wi ri' tic'utuj chique ri winek.
Man c'a tic'utuj ta más.†
14 Can yac'a chuka' ri' tek yec'o ca'i'
oxi' soldados ri ye aponak riq'ui ri Juan,
xquic'utuj apo chare: Y riyoj, ¿achique c'a
ri ruc'amon chi nikaben? xecha'. Ri Juan
xubij c'a chique: Man c'a que'iwelesala' ta
quicosas ri winek, ma ruma ta chi c'o k'atbel
tzij pan ik'a'. Ni ma tik'abaj ta tzij chiquij‡ ri
winek riche (rixin) chi c'o niwelesaj chique.
Xa quixquicot c'a riq'ui ri irajil ri nich'ec,
xcha' ri Juan.
15 Y ri winek ri yec'o c'a apo riq'ui ri Juan,
can coyoben c'a chi ri Juan nubij ta chique
chi achique c'a ri' riya', ruma riye' niquibila'
c'a pa tak cánima chi riq'ui juba' chi ri Juan
yari' ri Cristo.§
16 Rumac'ari' ri Juan xubij chique ri
winek ri ye aponak riq'ui: Riyin pa ya' yixin-
ben wi bautizar. Pero c'o c'a jun achi ri xtipe
re chkawech apo, ri xquixruben bautizar
riq'ui ri Lok'olaj Espíritu* y riq'ui k'ak'. Ri
Jun c'a ri xtipe, can más wi nim ruk'ij y can
más wi nim ruchuk'a' que chinuwech riyin.
Rumari' riyin ma yin ruc'amon ta (takal ta
chuwij) chi nquir ri ruximbel ri ruxajab.
17 Y ri Jun c'a ri xtipe, can ruchojmirisan
chic ri' riche (rixin) chi nuben achi'el nuben
jun achi tek nujosk'ij ri rutrigo pan era, ri
can c'o chic jun horqueta pa ruk'a' riche
(rixin) chi nuq'uek chuwacak'ik' ri trigo ri
ch'ayon chic. Ri trigo ri nuchayuj ca ri',
yari' ri numol y nuyec. Yac'a ri raken ri
trigo ri nuc'uaj el cak'ik', xa nuporoj pa k'ak'
ri majun bey nichuptej ta. Can quec'ari'†
xtuben ri jun achi ri xtipe, xcha' ri Juan.
18 Q'uiy c'a tzij ri achi'el re' ri xeru-
bij ri Juan riche (rixin) chi xerupixabaj
ri winek, tek xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri
niya'o colotajic.
19 Chuka' ri Juan xchapon chare ri
Herodes, ri jun chique ri ye caji' aj k'atbel
tak tzij chupan ri tiempo ri' y xubij chare:
Riyit ma utz ta abanon ruma ac'amon ka ri
Herodías, rixjayil ri awach'alal Felipe, xcha'
chare. Y ma xu (xe) ta wi ri' ri xubij chare,
xa can xerunataj chuka' ri nic'aj chic rumac
ri ye rubanalon‡ ri Herodes.
20 Y ri Herodes xa xnimatej c'a anej más ri
rumac, ruma xutz'apij ri Juan pa cárcel.

Tek xban bautizar ri Jesús

21 Y xc'ulwachitej c'a chi tek ntajin yeban
bautizar ri winek, xban chuka' bautizar ri
Jesús.§ Y tek ri Jesús ntajin c'a chi oración,
yac'ari' tek xjakatej ri caj.
22 Y ri Lok'olaj Espíritu can tz'etetel wi ri
xka pe pa ruwi' ri Jesús. Can achi'el jun palo-
max ri xka pe pa ruwi' Riya'. Y yac'ari' tek
c'o jun ch'abel ri xpe chila' chicaj y xubij: Yit
c'a riyit ri Nuc'ajol y can sibilaj yatinwajo', y
can nucukuban wi nuc'u'x awuq'ui,* xcha'
ri ch'abel ri'.

Ri Jesús can Ruc'ajol wi ri Dios

23 Chupan ri tiempo ri', ri Jesús c'o achi'el
xa juwinek lajuj rujuna'.† Can yac'ari' tek
xuchop ri rusamaj. Y pa quic'u'x ri winek
chi ri Jesús can ruc'ajol wi ri José.‡ Ri José
ruc'ajol ca ri Elí.
24 Y ri Elí, ruc'ajol ca ri Matat, y ri Matat
ruc'ajol ca ri Leví, y ri Leví ruc'ajol ca ri
Melqui, y ri Melqui ruc'ajol ca ri Jana, y ri
Jana ruc'ajol ca jun chic achi ri José rubi'.
25 Y ri José, ruc'ajol ca ri Matatías, y ri
Matatías ruc'ajol ca ri Amós, y ri Amós
ruc'ajol ca ri Nahum, y ri Nahum ruc'ajol ca
ri Esli, y ri Esli ruc'ajol ca ri Nagai.
26 Y ri Nagai, ruc'ajol ca ri Maat, y ri Maat
ruc'ajol ca jun chic achi ri Matatías rubi', y
ri Matatías, ruc'ajol ca ri Semei, y ri Semei
ruc'ajol ca jun chic achi José rubi', y ri José,
ruc'ajol ca ri Judá.
27 Y ri Judá, ruc'ajol ca ri Joana, y ri Joana
ruc'ajol ca ri Resa, y ri Resa ruc'ajol ca
ri Zorobabel, y ri Zorobabel ruc'ajol ca ri
Salatiel, y ri Salatiel ruc'ajol ca ri Neri.
28 Y ri Neri, ruc'ajol ca jun chic achi
Melqui rubi', y ri Melqui ruc'ajol ca ri Adi,
y ri Adi ruc'ajol ca ri Cosam, y ri Cosam
ruc'ajol ca ri Elmodam, y ri Elmodam
ruc'ajol ca ri Er.
29 Y ri Er, ruc'ajol ca ri Josué, y ri Josué
ruc'ajol ca ri Eliezer, y ri Eliezer ruc'ajol ca
ri Jorim, y ri Jorim ruc'ajol ca jun chic achi
ri Matat rubi'.
30 Y ri Matat, ruc'ajol ca jun achi ri Leví
rubi', y ri Leví ruc'ajol ca ri Simeón, y ri
Simeón ruc'ajol ca jun chic achi ri Judá rubi',
y ri Judá ruc'ajol ca jun chic achi ri José
rubi', y ri José ruc'ajol ca ri Jonán, y ri Jonán
ruc'ajol ca ri Eliaquim.
31 Y ri Eliaquim, ruc'ajol ca ri Melea, y
ri Melea ruc'ajol ca ri Mainán, y ri Mainán
ruc'ajol ca ri Matata, y ri Matata ruc'ajol ca
ri Natán.§

† **3:13** Mi. 6.8; Lc. 19.8. ‡ **3:14** Ex. 23.1; Lv. 19.11, 12. § **3:15** Jn. 1.19, 20. * **3:16** Mt. 3.11; 1 Co. 12.13. † **3:17** Mi. 4.12. ‡ **3:19** Pr. 28.15, 16; Mt. 14.3, 4; Mr. 6.17, 18. § **3:21** Mt. 3.13-17. * **3:22** 2 P. 1.17. † **3:23** Nm. 4.3, 35, 39, 47. ‡ **3:23** Mt. 13.55; Jn. 6.42. § **3:31** 2 S. 5.14; 1 Cr. 3.5; Zac. 12.12. * **3:32** Rt. 4.17, 22; 1 S. 17.58; 1 Cr. 2.12, 13; Sal. 72.20; Is. 11.1, 2; Mt. 1.5, 6; Hch. 13.22, 23.

32 Y ri Natán, ruc'ajol ca ri David, y ri
David ruc'ajol ca ri Isaí,* y ri Isaí ruc'ajol
ca ri Obed, y ri Obed ruc'ajol ca ri Booz, y
ri Booz ruc'ajol ca ri Salmón, y ri Salmón
ruc'ajol ca ri Naasón.
33 Y ri Naasón, ruc'ajol ca ri Aminadab, y
ri Aminadab ruc'ajol ca ri Aram, y ri Aram
ruc'ajol ca ri Esrom, y ri Esrom ruc'ajol ca ri
Fares, y ri Fares ruc'ajol ca jun chic achi ri
Judá rubi'.
34 Y ri Judá, ruc'ajol ca ri Jacob, y ri Jacob
ruc'ajol ca ri Isaac, y ri Isaac ruc'ajol ca ri
Abraham, y ri Abraham ruc'ajol ca ri Taré,
y ri Taré ruc'ajol ca ri Nacor.†
35 Y ri Nacor, ruc'ajol ca ri Serug, y ri Serug
ruc'ajol ca ri Ragau, y ri Ragau ruc'ajol ca
ri Peleg, y ri Peleg ruc'ajol ca ri Heber, y ri
Heber ruc'ajol ca ri Sala.
36 Y ri Sala, ruc'ajol ca ri Cainán, y ri
Cainán ruc'ajol ca ri Arfaxad, y ri Arfaxad
ruc'ajol ca ri Sem,‡ y ri Sem ruc'ajol ca ri
Noé, y ri Noé ruc'ajol ca ri Lamec.
37 Y ri Lamec, ruc'ajol ca ri Matusalén, y
ri Matusalén ruc'ajol ca ri Enoc, y ri Enoc
ruc'ajol ca ri Jared, y ri Jared ruc'ajol ca ri
Mahalaleel, y ri Mahalaleel ruc'ajol ca jun
chic achi ri Cainán rubi'.
38 Y ri Cainán, ruc'ajol ca ri Enós, y ri Enós
ruc'ajol ca jun achi Set rubi', y ri Set ruc'ajol
ca ri Adán, y ri Adán ralc'ual ri Dios.§

4

Tek ri Jesús xtojtobex ruma ri itzel winek

1 Ri k'ij c'a tek xban bautizar ri Jesús, Riya'
nojnek ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu*
xtzolin pe ri pa raken ya' Jordán. Y ri Jesús
xuc'uex c'a ruma ri Lok'olaj Espíritu, riche
(rixin) chi xbe† c'a pa jun desierto.
2 Y chiri' xc'oje' wi. Ri cawinek‡ k'ij c'a ri
xc'oje' chiri', ri itzel winek can nutij ruk'ij
chrij riche (rixin) chi nitzak ta pa ruk'a'.§
Y janipe' tiempo xc'oje' ri Jesús chupan ri
lugar ri', ma xwa' ta. Rumari' xpe runumic.
3 Y can yac'ari' tek c'o apo ri itzel winek, y
xubij chare ri Jesús: Wi kas kitzij chi yit c'a
riyit ri Ruc'ajol ri Dios, tabana' c'a chique re
abej re' chi que'oc caxlan wey.
4 Yac'a ri Jesús xubij chare: Tz'ibatal ca
chupan ri ruch'abel ri Dios, chi ma xu
(xe) ta wi riq'ui caxlan wey nic'ase' wi ri
winek, xa can nic'ase' chuka' riq'ui ronojel
ri ruch'abel ri Dios.*
5 Y can yac'ari' tek ri itzel winek xuc'uaj
ri Jesús pa ruwi' jun juyu' ri nej jotol chicaj,
y xa pa jun ti rato xuc'ut chuwech ri Jesús
ronojel ri cajawaren ri nima'k tak tinamit ri
yec'o chuwech re ruwach'ulef.
6 Y c'ac'ari' ri itzel winek xubij chic chare
ri Jesús: Riyin njech pan ak'a' re nima'k tak
tinamit re', ri can c'o quic'ojlen, y riyin nya'
k'ij chawe riche (rixin) chi riyit nak'et tzij pa
quiwi', ruma pa nuk'a' riyin ye jachon wi ca,
y riyin yicowin nya' xabachoj chare nwajo'
nya' wi.†
7 Y wi riyit yaxuque' yamaje' chinuwech
riche (rixin) chi naya' nuk'ij, ronojel c'a
re' xque'oc awuche (awixin), xcha' ri itzel
winek.
8 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare: Cabiyin
quela' riyit Satanás. Ruma chupan ri
ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Xaxu
(xaxe) wi c'a ri Ajaf Dios taya' ruk'ij, y xaxu
(xaxe wi) chuka' Riya' ri ruc'amon chi nani-
maj ri nubij,‡ xcha' ri Jesús chare.
9 Y can yac'a chuka' ri' tek ri itzel winek
xuc'uaj ri Jesús, c'a pa tinamit Jerusalem, y
c'a pa ruwi' ri rachoch ri Dios xberuya' wi.
Y tek yec'o chic chiri', ri itzel winek xubij
chare ri Jesús: Tac'aka' ka awi' wawe', wi kas
kitzij chi yit Ruc'ajol ri Dios.§
10 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios
tz'ibatal ca, nubij:
Ri Dios can xquerutek pe ri ru'ángeles
awuq'ui, riche (rixin) chi yatquicha-
jij.
11 Xcatquili'ej pa quik'a',
riche (rixin) chi queri' ma xtachak'ij (xta-
toch') ta awaken chuwech abej.*
12 Yac'a ri Jesús xubij chare ri itzel winek:
Bitajnek c'a ca chi ma tatojtobej ta ri Awajaf
Dios.†
13 Y tek ri itzel winek majun chic xril ri
nuben ta chare ri Jesús, riche (rixin) chi
nutojtobej, xuya' c'a ca y xroyobej chic na
juba' tiempo‡ c'ac'ari' xtutojtobej chic jun
bey.

Tek ri Jesús xuchop rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

14 Y ri Jesús xtzolin pa Galilea,§ y nojnek
ránima riq'ui ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu.
Y pa quinojel c'a tinamit ri yec'o pe chu-
nakajal ri Galilea, xbe rutzijol ri Jesús ruma
ri yerubanala'.*
15 Y Riya' xabachique tinamit napon wi,
nuc'ut c'a ri ruch'abel ri Dios pa tak jay ri
kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y quinojel
c'a ri winek ri ye'ac'axan ri nubij, niquiyala'
c'a ruk'ij.†

Tek ri Jesús xapon chic pa tinamit Nazaret

† **3:34** Gn. 11.24, 25. ‡ **3:36** Gn. 11.10, 11. § **3:38** Gn. 1.26, 27; 2.7; 5.1, 2; Is. 64.8. * **4:1** Is. 11.2; 61.1; Mt. 4.1; Mr. 1.12; Jn. 3.34. † **4:1** Lc. 2.27. ‡ **4:2** Ex. 34.28; 1 R. 19.8. § **4:2** Gn. 3.15; He. 2.18; 4.15. * **4:4** Dt. 8.3; Ef. 6.17. † **4:6** Jn. 12.31; 14.30; Ap. 13. 2, 7. ‡ **4:8** Dt. 6.13; 10.20. § **4:9** Mt. 4.6; 8.29; Ro. 1.4. * **4:11** Sal. 91.11, 12. † **4:12** Dt. 6.16. ‡ **4:13** Jn. 14.30; Stg. 4.7. § **4:14** Mt. 4.12. * **4:14** Hch. 10.37. † **4:15** Is. 52.13. ‡ **4:16** Mt. 2.23.

16 Ri Jesús xbe pa tinamit Nazaret,‡ ri tinamit ri xq'uiy wi Riya'. Y chupan ri uxlanibel k'ij, Riya' xbe c'a chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,§ can achi'el wi ri tuben. Y tek c'o chic chiri', Riya' xpa'e' c'a, riche (rixin) chi nusiq'uij ri ruch'abel ri Dios.

17 Y xjach c'a pa ruk'a' ri Jesús ri wuj ri rutz'iban ca ri profeta Isaías, jun chique ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, riche (rixin) chi nusiq'uij chiquiwech ri winek ri quimolon qui' chiri'. Y tek xuric' c'a ri wuj ri', xril ri acuchi (achique) nubij wi:

18 Ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Ajaf Dios, c'o wuq'ui riyin,
ruma can xirucha' wi pe riche (rixin) chi ntzijoj chique ri pobres ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
Xirutek pe chuka' riche (rixin) chi yenwak'omaj ri winek ri nik'axo cánima pa ruk'a' ri mac.
Xirutek pe ri Dios riche (rixin) chi nbij chique ri winek ri ye ximil pa ruk'a' ri mac, chi c'o modo yecolotej pa ruk'a'.
Xitak pe chuka' riche (rixin) chi nben chique ri winek ri ye moyi' chi yetzu'un.
Y ri Dios xirutek pe chuka' riche (rixin) chi yencol ri winek ri sibilaj niquitij pokon pa quik'a' nic'aj chic.*

19 Y xirutek pe chuka' riche (rixin) chi nbij chique ri winek chi ya tiempo re' tek ri Ajaf Dios nuben ri utzil.†

20 Y ri Jesús xubot c'a ca ri wuj ri xusiq'uij chiquiwech ri winek ri yec'o chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y yac'ari' tek xuya' ca chare jun ri nisamej chiri', y xbetz'uye' c'a riche (rixin) chi nich'o. Y ri winek quitzuliben quitzuliben c'a.

21 Y Riya' xuchop c'a rubixic chique: Wacami yac'are' nibanatej chiwech riyix ri tz'ibatal ca.

22 Y quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', sibilaj xka chiquiwech ri Jesús. Y ri utzilaj tak ch'abel‡ ri xerubij ri Jesús chique, can xquimey c'a, ruma chi majun bey ye quic'axalon ta ch'abel achi'el ri xerubij§ chique. Y ri winek ri' niquibila' c'a chuka' chiquiwech: ¿La xa ma ya ta cami re' ri ruc'ajol ri José?* yecha'.

23 Y ri Jesús xubij chique: Riyin can wetaman chi riyix nibij re ch'abel re' chuwij: Ajk'omanel, tawak'omaj ka awi' ayon riyit. Ruma kac'axan chi q'uiy milagros ye'abanala' pa Capernaum.† Wacami can que'abanala' c'a chuka' wawe' pan atinamit,‡ yixcha'.

24 Y xubij chuka' chique ri quimolon qui' chiri': Majun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri xtiya'ox (xtya') ta ruk'ij pa rutinamit.§

25 Y riyin nbij chi riyix iwetaman ri xbanatej tek ma xuben ta job oxi' juna' riq'ui nic'aj,* pa rutiempo ri profeta Elías ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Can kitzij wi chi sibilaj ye q'uiy ri ixoki' ye malcani' yec'o wawe' pan Israel ri tiempo ri', tek xpe nimalaj wayjal chuwech ronojel re karuwach'ulef.

26 Pero ri Dios ma xutek ta ri Elías chuto'ic jun malca'n ixok wawe' pan Israel. Ri Dios xutek el ri Elías riq'ui jun malca'n ixok c'a pa jun tinamit ri Sarepta† rubi'. Y ri tinamit Sarepta ri', xa ma pa rucuenta ta ri Israel c'o wi, xa c'a chunakajal ri tinamit Sidón c'o wi apo.

27 Y can queri' chuka' xc'ulwachitej quiq'ui ri yawa'i' pa rutiempo ri profeta Eliseo, ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Pa rutiempo c'a ri Eliseo, ri wawe' pan Israel can yec'o c'a q'uiy yawa'i' riq'ui ri jun yabil ri lepra rubi'. Pero majun ri xc'achojsex ta chique ri c'o ri yabil ri' chiquij, xaxu (xaxe wi) c'a ri Naamán ri xc'achojsex y riya' xa ma israelita ta, xa jun achi ri nipe pa Siria.‡

28 Y ri winek ri quimolon qui' chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús chique, xyacatej coyowal.

29 Y xebeyacatej pe, c'ac'ari' xquelesaj el chuchi' ri tinamit. Ri jun tinamit c'a ri' pa ruwi' jun juyu' c'o wi. Rumari' ri winek xquic'uaj c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nbequinima' ca chuchi' siwan.

30 Yac'a ri Jesús achi'el ye majun ri winek chuwech. Choj xel pe chiquicojol ri winek y xbe el.§

Jun achi ri c'o jun itzel espíritu riq'ui

31 Yac'ari' tek ri Jesús xbe ka pa tinamit Capernaum, jun tinamit ri c'o pa rucuenta ri Galilea. Y Riya' nutzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek ri quimolon qui' chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios* pa tak uxlanibel k'ij.

32 Y quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', can sibilaj c'a xquimey ri ch'abel ri xuc'ut chiquiwech, ruma chi ri ruch'abel Riya' can nuc'ut chi can c'o k'atbel tzij pa ruk'a'.†

§ **4:16** Hch. 13.14. * **4:18** Sal. 45.7; Is. 11.2-5; 42.1; 59.14-18; Dn. 9.24. † **4:19** Lv. 25.8; 2 Co. 6.2. ‡ **4:22** Sal. 45.2; Pr. 10.32; Mr. 6.2. § **4:22** Mt. 13.54; Lc. 2.47. * **4:22** Jn. 6.42. † **4:23** Mt. 4.13; 11.23. ‡ **4:23** Mt. 13.54; Mr. 6.1. § **4:24** Mt. 13.57; Mr. 6.4; Jn. 4.44; Hch. 22.3, 18-22. * **4:25** 1 R. 17.7; 18.1; Stg. 5.17, 18. † **4:26** 1 R. 17.9. ‡ **4:27** 2 R. 5.1. § **4:30** Jn. 8.59; 10.39; 18.6, 7; Hch. 12.11, 18. * **4:31** Mr. 1.21. † **4:32** Mt. 7.28, 29; Tit. 2.15.

33 Y chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi
ri ruch'abel ri Dios, ri k'ij ri' c'o c'a apo jun
achi ri c'o jun itzel espíritu riq'ui. Y ri itzel
espíritu ri c'o riq'ui ri achi, riq'ui ruchuk'a'
xurek ruchi'‡ y xubij:
34 Man kojanek ta. ¿Achique nawajo'
chake, riyit Jesús aj Nazaret? ¿Xape c'a riche
(rixin) chi naq'uis kak'ij? Riyin wetaman
yit achique c'a riyit y rumari' wetaman chi
riyit can yit lok'olaj§ wi y yit petenak riq'ui
ri Dios, xcha'.
35 Yac'a ri Jesús xchapon chare ri itzel
espíritu y xubij: Ma cach'o ta chic, y catel el.
Y ri itzel espíritu ri' tek xel el riq'ui ri achi
xuben ca chare chi xtzak pan ulef, chiri'
chiquicojol ri winek ri quimolon qui', pero
majun chic achique ta xuben ca chare.
36 Y quinojel c'a ri winek ri quimolon
qui' chiri', xquimey tek xquitz'et ri xuben ri
Jesús, y niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique
c'a rubanic ri ruchuk'a' ri ruch'abel re achi
re'? Ruma ri ruch'abel can nuc'ut c'a chi
Riya' can c'o k'atbel tzij pa ruk'a'. Ri itzel
tak espíritu can niquinimaj rutzij y ye'el el,
yecha' c'a ka chiquiwech.
37 Y chanin c'a xbe rutzijol ri Jesús. Ru-
mari' ri winek ri yec'o pa tak lugar ri
yec'o pe chunakajal ri tinamit Capernaum,
xquic'axaj chuka' ri yerubanala' ri Jesús.*

Tek ri Jesús xuc'achojsaj rujite' ri Simón Pedro

38 Y chupan c'a ri uxlanibel k'ij ri', ri Jesús
xel c'a pe chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri
ruch'abel ri Dios y choj c'a xbe pa rachoch
ri jun rudiscípulo ri Simón rubi'. Y chupan
c'a ri k'ij ri' ri rujite' ri Simón, yawa' riq'ui
jun nimalaj c'aten.† Y ri yec'o chiri' pa
jay xquic'utuj jun utzil chare ri Jesús chi
tuc'achojsaj ri yawa'.
39 Y Riya' xluque' ka riq'ui ri yawa' y xubij
chi tiq'uis el ri c'aten chrij. Y can xu (xe)
wi c'a xubij queri' ri Jesús, can yac'ari' tek
xq'uis el‡ ri nimalaj c'aten chrij ri yawa'. Y
ri ixok ri', can yac'ari' tek xbeyacatej pe y
xuchop yerunimaj yerilij apo ri Jesús y ri ye
benak riq'ui.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj c'a ye q'uiy yawa'i' tek xka ka ri k'ij

40 Tek xka yan c'a ka ri k'ij chupan ri jun
k'ij ri', quinojel c'a ri winek riche (rixin) ri
tinamit, ri yec'o yawa'i' quiq'ui, xequic'uala'
apo chuwech ri Jesús.§ Ri yawa'i' ri xe-
quic'uala' apo ri winek ri', jalajoj c'a ruwech
yabil ri ntoc chique. Y ri Jesús xuya' c'a
ruk'a' pa quiwi' chiquijujunal ri yawa'i' y
xeruc'achojsaj c'a el.
41 Ye q'uiy c'a chique ri yawa'i' ri' xa
ma relic ta yabil ntoc chique. Xa itzel tak
espíritu yec'o quiq'ui. Pero ri Jesús xerelesaj
chuka' el. Y ri itzel tak espíritu, tek ye'el c'a el
quiq'ui ri yawa'i' ri', can riq'ui c'a quichuk'a'
yech'o y niquibij: Yit c'a riyit ri Ruc'ajol ri
Dios,* yecha'. Y ri Jesús xeruk'il riq'ui ri
ruch'abel y ma xuya' ta k'ij chique riche
(rixin) chi xech'o chic. Ruma ri itzel tak
espíritu ri' can quetaman chi ri Jesús, yari' ri
Cristo.

Tek ri Jesús xbe pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea chuk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios

42 Y tek xseker pe pa ruca'n k'ij, ri Jesús
xel el pa tinamit y xbe pa jun lugar ri acuchi
(achique) majun winek c'o.† Pero ri winek
xa xebe chucanoxic y xbequila' pe. Ri winek
c'a ri' xcajo' xquik'et ka ri Jesús ruma ma
nicajo' ta chi nibe el.
43 Yac'a ri Jesús xubij chique: Riyin ra-
jawaxic chi yibe pa nic'aj chic tinamit, riche
(rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ruch'abel ri Dios
ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios,‡ ruma
chi xa can rumari' tek xitak pe, xcha' ri
Jesús.
44 Y can queri' xuben pa ronojel tinamit
ri yec'o pa rucuenta ri Galilea, Riya' can
xutzijoj c'a ri ruch'abel ri Dios ri pa tak jay
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.§

5

Tek xechapatej sibilaj q'uiy car

1 Y jun k'ij, tek ri Jesús c'o chuchi' ri choy
Genesaret,* ye q'uiy c'a winek xe'apon
riq'ui,† ruma chi nicajo' niquic'axaj ri
ruch'abel ri Dios. Y ri winek ri' can sibilaj
wi ye q'uiy, rumari' niquipitz' ri Jesús.
2 Y Riya' chanin xutz'et apo ca'i' jucu' yec'o
ca chuchi' ri ya', y majun c'o ta chiquipan.
Ruma ri cajaf ri jucu' ri' ye chapoy tak car,
y ri hora ri' xa quichapon yequich'ej ri ya'l
chapabel car.
3 Y jun c'a chique ri jucu' ri' riche (rixin)
ri Simón. Y chupan ri rujucu' ri Simón,
xoc wi ri Jesús. Y Riya' xubij c'a chare ri
Simón chi tunima' apo juba' pa ruwi' ya'. Y
c'ac'ari' xtz'uye' ka chiri' pa jucu', y xuchop
pe quitijoxic ri winek riq'ui ri ruch'abel ri
Dios.‡
4 Tek ri Jesús xtane' riche (rixin) chi nich'o
quiq'ui ri winek ri', Riya' xubij chare ri
Simón: Jo' apo pa raxal ya', y que'iya' ka ri
iya'l chapabel car§ pa ya'.
5 Yac'ari' tek ri Simón xubij chare ri Jesús:
Tijonel, riyoj junak'a' xojc'ase'* riche (rixin)

‡ **4:33** Mr. 1.23. § **4:34** Sal. 16.10; Is. 49.7; Dn. 9.24; Lc. 1.35; Hch. 2.27, 31. * **4:37** Mi. 5.4. † **4:38** Mt. 8.14; Mr. 1.30. ‡ **4:39** Sal. 103.3; Lc. 8.24. § **4:40** Mt. 8.16; Mr. 1.32. * **4:41** Mr. 1.24, 34; 3.11. † **4:42** Mr. 1.35. ‡ **4:43** Mr. 1.14, 15; Hch. 10.38; Ro. 15.8. § **4:44** Mr. 1.39. * **5:1** Mt. 4.18; Mr. 1.16. † **5:1** Lc. 12.1. ‡ **5:3** Mt. 13.2. § **5:4** Jn. 21.6. * **5:5** Jn. 21.3.

chi xekacanoj car, y xa majun xkachop.
Pero ruma c'a chi can yit c'a riyit yabin chi
nikaya' ka re ya'l chapabel car pa ya', can
nikaya' c'a ka, xcha'.
6 Y tek xquiq'uek ka ri quiya'l chapabel
car pa ya', can ye q'uiy c'a car xquiya' pe
qui', y rumari' ri ya'l xuchop nik'oxpitej
ruma ri calal ri car.
7 Rumari' ri achi'a' chapoy tak car ri'
xquiben apo retal chique ri nic'aj chic cachi-
bil† ri yec'o pa jun chic jucu', riche (rixin) chi
quepe chiquito'ic. Y ri cachibil can xepe na
wi chiquito'ic. Y ri ca'i' jucu' xequinojsaj chi
car. Rumari' ri ca'i' jucu' ri' xa juba' ma yebe
ka chuxe' ya'.
8 Y tek ri Simón ri nibix chuka' Pedro
chare, xutz'et chi jun milagro ri xbanatej
ruma sibilaj q'uiy car xbequiya' pe qui',
riya' xbexuque'‡ chuwech ri Jesús, y xubij
chare: Ajaf, riyin xa yin jun achi aj mac,
ma yin ruc'amon ta (ma takal ta chuwij) chi
yac'oje' pe wuq'ui,§ ruma chi riyit can c'o
ak'ij ac'ojlen, xcha'.
9 Queri' xubij ri Simón, ruma riya' majun
bey rutz'eton ta chi que ta ri' nibanatej. Y
can queri' chuka' quinojel ri ye benak riq'ui.
Riye' can xquixibij qui' tek xquitz'et chi ye
q'uiy car xequichop ri k'ij ri'.
10 Y chuka' ri Jacobo y ri Juan, ri ye rachi-
bil ri Simón, ri ye ruc'ajol ri jun achi ri Zebe-
deo rubi', can xquixibij qui' tek xquitz'et
ri xbanatej. Rumari' ri Jesús xubij chare
ri Simón: Man c'a taxibij ta awi' ruma
ri xatz'et. Re rubanon pe, yit jun achi
chapoy car,* yac'a ri xtibe apo, xtawetamaj
chuka' xque'ach'ec pe winek, riche (rixin)
chi queri' yinquitzekelbej.
11 Y ri achi'a' chapoy tak car ri' xequic'om
pe ri quijucu' c'a chuchi' ri ya'. Ri achi'a' ri'
xquiya' ca ri quisamaj y xquitzekelbej el ri
Jesús.†

Tek ri Jesús xrelesaj el ri jun itzel yabil lepra rubi' chrij jun achi

12 Y tek ri Jesús xapon c'a pa jun tinamit,
xapon c'a jun achi riq'ui, ri c'o jun itzel yabil
chrij, y ri yabil ri' lepra rubi'. Ri achi ri',
can xu (xe) wi xutz'et ri Jesús, xbexuque'
chuwech y xujupuba' c'a ka ri rupalej c'a
pan ulef y xuc'utuj utzil chare ri Jesús, y xu-
bij c'a: Ajaf, wi riyit nawajo' yinac'achojsaj
chare re nuyabil, can yic'achoj wi c'a ri',‡
ruma riyin wetaman chi riyit can yacowin
wi,§ xcha'.
13 Y ri Jesús can yac'ari' xuchop apo ri
achi ri c'o ri itzel yabil chrij y xubij chare:
Nwajo' chi yac'achoj. Tiq'uis c'a el re yabil
re' chawij, xcha' chare. Y can xu (xe) wi
xubij queri' ri Jesús, can yac'ari' xq'uis el ri
lepra chrij ri achi.
14 Ri Jesús xuchilabej c'a el chare ri achi ri'
chi majun achoj chare tutzijoj wi ri xbanatej
riq'ui. Y xubij chuka' el chare: Wacami
xa choj jac'utu' awi' chuwech ri sacerdote,
y can taya' c'a ri ofrenda ri rajawaxic chi
naya', achi'el nubij chupan ri rutz'iban ca ri
Moisés,* riche (rixin) chi queri' nak'alajsaj
c'a awi' chiquiwech chi yit ch'ajch'oj chic,
xcha' el chare.
15 Pero ri Jesús más c'a xbe rutzijol, y
sibilaj ye q'uiy winek niquimol qui' riq'ui.†
Yec'o c'a winek ri yepe riq'ui riche (rixin) chi
niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Y yec'o c'a
nic'aj chic nicajo' chi yec'achojsex el ruma
Riya'.
16 Y Riya' ya c'a ri pa desierto nibe wi riche
(rixin) chi nuben orar.‡

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi siquirnek

17 Y xapon c'a jun k'ij, tek yec'o c'a achi'a'
fariseos y yec'o chuka' achi'a' ri q'uiy que-
taman chrij ri ley,§ ri xbequic'ulu' qui' ri
acuchi (achique) c'o wi ri Jesús. Yec'o c'a
chique riye' ri ye petenak c'a quela' pa tak
tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea. Yec'o
ye petenak pa tinamit Jerusalem y pa nic'aj
chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea.
Ri achi'a' ri' ri q'uiy quetaman chrij ri ley y
ri fariseos c'a ri', ye tz'uyul apo chiquicojol
ri winek ri ye'ac'axan ri ruch'abel ri Dios ri
nuc'ut ri Jesús chiquiwech. Y ri Jesús can c'o
ruchuk'a' ri Ajaf Dios riq'ui, riche (rixin) chi
yeruc'achojsaj ri yawa'i'.
18 Y c'o c'a jun achi siquirnek uc'uan apo
cuma ca'i' oxi' achi'a' chuwech ri ruwara-
bel.* Y riye' xcajo' c'a xe'oc ta apo pa jay
c'a riq'ui ri Jesús, riche (rixin) chi niquiya'
ri quiyawa' chuwech.
19 Pero ri achi'a' ri' ma xecowin ta xe'oc
apo chupan ri jay, ruma sibilaj ye q'uiy
winek ri quimolon qui' chiri'. Rumari' riye'
xquich'ob chi xejote' pa ruwi' ri jay, y xque-
lesaj el juba' ruwi' ri jay. Y chiri' xquikasaj
wi ka ri achi siquirnek c'o el chuwech ri
ruwarabel. Y c'a chuwech ri Jesús xbeka wi
ka, chiri' pa quinic'ajal ri winek.
20 Y tek ri Jesús xutz'et chi ri achi'a' ri
ye uc'uayon apo ri achi siquirnek chi can
quicukuban wi quic'u'x riq'ui Riya', xubij
chare ri achi siquirnek: Ri amac xecuyutej
yan.†

† **5:7** Lc. 5.10. ‡ **5:8** Dn. 8.17. § **5:8** Ex. 20.19; Jue. 13.22; 1 S. 6.20; 2 S. 6.9; 1 Cr. 13.12. * **5:10** Ez. 47.9, 10; Mt. 4.19; Mr. 1.17. † **5:11** Mt. 4.20; 19.27; Mr. 1.18; Lc. 18.28; Fil. 3.7, 8. ‡ **5:12** Mt. 8.2; Mr. 1.40. § **5:12** Gn. 18.14; Jer. 32.17, 27; Mt. 9.28; Mr. 9.22-24; He. 7.25. * **5:14** Lv. 13.1; 14.2-4, 10, 21, 22; Mt. 8.4. † **5:15** Mt. 4.25; Mr. 3.7; Lc. 12.1; 14.25; Jn. 6.2. ‡ **5:16** Mt. 14.23; Mr. 6.46. § **5:17** Lc. 2.46; Hch. 5.34. * **5:18** Mt. 9.2; Mr. 2.3. † **5:20** Hch. 5.31.

21 Can xu (xe) wi xquic'axaj ri aj tz'iba' y
ri achi'a' fariseos ri ch'abel ri xubij ri Jesús,
ri achi'a' ri' can yac'ari' xquichop niquich'ob
ka: ¿Achique c'a chi achi re'? ¿Y achique
ruma tek nuben chi can ya Riya' ri Dios?‡
¿Ruma achique ta chic jun ri nicuyu mac?
Majun chic jun. Xaxu (xaxe) wi ri Dios ri
nicuyu mac,§ yecha' c'a pa tak cánima.
22 Yac'a ri Jesús can jabel retaman ri
niquich'ob ka. Rumari' Riya' xubij chique:
¿Achique c'a ruma tek riyix nich'ob queri' pa
tak iwánima?
23 Wacami tibij na c'a chuwe: ¿Achique
cami ri más c'ayef (cuesta) rubanic nich'ob
riyix? ¿La ya cami ri nbij chare ri achi re' chi
ri rumac xecuyutej yan, o ya ri nbij chare:
Cayacatej y cabiyin el?
24 Wacami c'a, riche (rixin) chi riyix ni-
wetamaj chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex
chicojol can c'o k'atbel tzij pa nuk'a' riche
(rixin) chi ncuy mac,* titz'eta' c'a. Y ri
Jesús xubij chare ri achi siquirnek: Nbij c'a
chawe: Cayacatej, tac'uaj el la awarabel y
cabiyin chawachoch, xcha' chare.
25 Y ri achi siquirnek, can yac'ari' tek xy-
acatej anej chiquiwech quinojel ri winek ri
quimolon qui' chiri'. Y xuc'ol el ri ruwara-
bel ri acuchi (achique) cotz'oban wi pe, y
xbe. Y riya' nuya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios
ri xtzolin el chrachoch.†
26 Y quinojel ri winek ri quimolon qui'
chiri', xquimey, ruma majun bey quitz'eton
ta chi que ta ri' nibanatej. Ri winek c'a ri'
sibilaj c'a xquiya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios,‡ y
quixibin qui' niquibij: Chupan re jun k'ij re'
xekatz'et milagros ri majun bey ye tz'eton
ta, xecha'.

Tek ri Jesús xusiq'uij (xroyoj) ri Leví

27 Ri Jesús xel c'a el chiri', y xutz'et c'a
jun achi ri c'utuy alcawal. Ri achi ri' Leví
rubi', y tz'uyul c'a acuchi (achique) yetoj wi
ca ri alcawal. Y xpe ri Jesús xubij chare:
Quinatzekelbej.§
28 Y yac'ari' tek riya' xbeyacatej pe ri
acuchi (achique) tz'uyul wi, xuya' ca ronojel
ri c'o chiri', y xutzekelbej el ri Jesús.
29 Y c'o c'a jun k'ij ri Leví xuben c'a jun
nimawa'in pa rachoch, jun nimawa'in ri
can riche (rixin) wi ri Jesús, pero chuka'
xerusiq'uij (xeroyoj) ri ye c'utuy tak alcawal
y chuka' nic'aj chic winek.* Y quinojel c'a ri'
junan ye tz'uyul ri pa mesa riq'ui ri Jesús y
ri rudiscípulos.
30 Y yec'o c'a aj tz'iba' y yec'o chuka' achi'a'
fariseos ri yec'o apo chiri'. Y ri aj tz'iba'
y ri fariseos ri', yexebexot (yexebeloj) c'a
chiquij ri ye rudiscípulos ri Jesús. Yequibila'
c'a chique: ¿Achique ruma tek riyix yixwa'
yixuc'ya' quiq'ui ri ye c'utuy tak alcawal y
quiq'ui nic'aj chic winek ri xa ye aj maqui'?
xecha' chique.
31 Yac'a ri Jesús xubij chique ri achi'a'
fariseos y ri aj tz'iba': Jun ajk'omanel ma ye
ta ri ye utz ri yerak'omaj. Riya' yerak'omaj
ri yawa'i'.
32 Riyin ma xipe ta chiquicanoxic winek
ri choj quic'aslen. Riyin xipe chiquicanoxic
ri aj maqui', ri rajawaxic chi nitzolin pe
quic'u'x riq'ui ri Dios,† xcha' ri Jesús.

Tek xc'utux chare ri Jesús chi achique ruma tek ri rudiscípulos ma niquiben ta ayuno

33 Y ri achi'a' fariseos y ri aj tz'iba'
xquic'utuj chare ri Jesús: ¿Achique ruma
tek ri ye rudiscípulos ri Juan can c'o k'ij
niquichajij tek can ma yewa' ta, riche (rixin)
chi yequibanala' oraciones chare ri Dios? Y
can queri' chuka' niquiben ri kadiscípulos
riyoj, yac'a ri adiscípulos riyit ma que ta ri'
niquiben, xa yewa' ye'uc'ya',‡ xecha' chare.
34 Y ri Jesús xubij c'a chique: ¿Achique
nibij riyix? ¿la utz cami chi man ta yewa'
ri xesiq'uix (xe'oyox) pa jun c'ulanen§ tek
xa c'a c'o na apo quiq'ui ri achijlon ri xa c'a
xc'ule'? Ma utz ta.
35 Pero xtapon na ri k'ij tek re achijlon
re' xtelesex el* chiquicojol, y yac'ari' tek ma
xquewa' ta riche (rixin) chi xtiquiben orar.†
36 Ri Jesús xucusaj chuka' re jun c'ambel
tzij re' chiquiwech: Majun chuka' winek
nibano chi nucusaj ta jun c'ojobel c'ac'ac'
riche (rixin) chi nuc'ojoj jun tziek ri xa ri'j
chic. Ruma wi c'o jun ri nibano queri', ma
utz ta. Ruma can nuretz (nutzer) ka ri tziek
c'ac'ac' riche (rixin) chi nrelesaj jun c'ojobel
chare, y ri c'ojobel ri' xa ma numej ta ri'
riq'ui jun rutziak ri xa ri'j chic.‡
37 Y queri' chuka' majun niya'o ta c'ac'ac'
ruya'al uva chupan jun tz'um yabel ya' ri xa
ri'j chic. Ruma wi queri' niban, y ri tz'um xa
ma niyukuk ta chic, xa nirakaro' y niq'uis el
ri ruya'al uva chupan. Y chuka' ri tz'um ri'
majun chic nic'atzin wi.
38 Yac'a jun c'ac'ac' tz'um yabel ya', utz
niyaque' ri c'ac'ac' ruya'al uva chupan,
ruma chi ri ruya'al uva y ri tz'um niquito'
qui'.
39 Y majun ri rukumun chic ruya'al uva
ri c'o yan chic k'ij yacon, y c'a ta ri' nrajo'
ri c'ac'ac' ruya'al uva. Ma que ta ri'. Ruma
xa xtubij: Ri ruya'al uva ri c'o yan chic k'ij
yacon yari' ri más utz.

‡ **5:21** Mt. 9.3; Mr. 2.6, 7. § **5:21** Ex. 34.7; Sal. 32.5; 103.3; Is. 1.18; 43.25; Dn. 9.9. * **5:24** Is. 53.11; Mt. 9.6; 28.18; Jn. 5.22, 23; Hch. 5.31. † **5:25** Sal. 103.1. ‡ **5:26** Lc. 5.8. § **5:27** Mt. 9.9; Mr. 2.13, 14. * **5:29** Lc. 15.1. † **5:32** Mt. 9.13; 1 Ti. 1.15. ‡ **5:33** Mt. 9.14; Mr. 2.18. § **5:34** Mt. 22.2; Lc. 14.16-23; 2 Co. 11.2; Ap. 19.7; 21.2. * **5:35** Dn. 9.26; Zac. 13.7; Jn. 7.33. † **5:35** Mt. 6.16, 17; Hch. 13.2, 3; 2 Co. 6.4, 5; 11.27. ‡ **5:36** Mt. 9.16, 17; Mr. 2.21, 22.

6

Tek ri rudiscípulos ri Jesús xquich'up ruwi' trigo pa jun uxlanibel k'ij

1 Pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús y ri rudiscípulos yek'ax c'a el pa jun ulef ri ticon trigo chuwech. Y ri discípulos c'o c'a ruwi' trigo yequich'up el,* yequibil pa quik'a'. Y ya c'a ri trigo niquitij ka.

2 Yac'ari' tek yec'o c'a achi'a' fariseos ri xquibij chique ri ye rudiscípulos ri Jesús: ¿Achique ruma riyix ye'ibil re trigo pan ik'a' re k'ij re'? Re k'ij re', uxlanibel k'ij y xajan chi niban samaj,† xecha'.

3 Yac'a ri Jesús xch'o apo chique, y xubij: ¿La majun bey c'a isiq'uin ta ri tz'ibatal ca chrij ri xquiben ri David y ri ye rachibil‡ ri ojer ca, tek sibilaj xenum?

4 Ri David xbe chucanoxic wey chiri' pa rachoch ri Dios, y can ya ri lok'olaj tak caxlan wey ri xbejach pe chare. Riya' xutij ri lok'olaj tak caxlan wey ri', y xuya' chuka' chique ri ye benak riq'ui. Pero ma riq'ui wi ri', ma mac ta ri xquiben, astape' ri caxlan wey ri' xaxu (xaxe) wi ri sacerdotes yetijo,§ xcha' ri Jesús.

5 Y ri Jesús xubij chuka' chique ri achi'a' fariseos: Yin c'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol ri yin Rajaf ri uxlanibel k'ij.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi chaki'j jun ruk'a'

6 Pa jun chic c'a uxlanibel k'ij,* ri Jesús y ri rudiscípulos xebe pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,† y xuchop c'a quitijoxic ri quimolon qui' chiri'. Y chiquicojol ri winek ri quimolon qui' chiri', c'o c'a jun achi ri chaki'j ri rajquik'a'.

7 Rumac'ari' yec'o chique ri aj tz'iba' y yec'o chuka' achi'a' fariseos ri quitzuliben apo ri Jesús, k'alaj ri' wi nuc'achojsaj ri achi, riche (rixin) chi queri' niquitzujuj (niquisujuj) chi ri Jesús xsamej chupan ri jun uxlanibel k'ij ri'.

8 Yac'a ri Jesús jabel retaman ri yetajin chuch'obic‡ ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos. Y ri Jesús xubij chare ri achi ri chaki'j ri ruk'a': Cac'oje' pe pa nic'aj. Y ri achi can yac'ari' xyacatej pe ri acuchi (achique) tz'uyul wi, y xbepa'e' acuchi (achique) ri xbix wi chare ruma ri Jesús.

9 Xpe c'a ri Jesús xubij chique ri winek ri yec'o chiri': Wacami nwajo' c'a nc'utuj chiwe: ¿La más cami ruc'amon chi niban utzil pa jun uxlanibel k'ij o xa ya ri etzelal?§ ¿Ri nicol jun winek chuwech ri camic o ri nicamisex? ¿Achique nich'ob riyix? xcha' chique.

10 Y ri Jesús xerutzu'* c'a quinojel ri quimolon qui' chiri'. Xch'o chare ri achi ri chaki'j ruk'a', y xubij: Tayuku' la ak'a'. Y ri achi can xu (xe) wi xuyuk ri ruk'a' achi'el ri xbix chare ruma ri Jesús, can yac'ari' xchojmir ca ri ruk'a'.

11 Yac'a ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos ri yec'o apo chiri', xyacatej coyowal y niquic'utula'† chuka' chiquiwech achique niquiben chare ri Jesús riche (rixin) chi niquicamisaj.

Tek ri Jesús xerucha' ri cablajuj apóstoles

12 Y c'o c'a jun k'ij, tek ri Jesús xbe c'a pa ruwi' ri juyu' riche (rixin) chi xberubana' orar.‡ Y junak'a' c'a xc'ase' riche (rixin) chi xch'o riq'ui ri Dios pan oración.

13 Y chupan c'a ri nimak'a' chare ri ruca'n k'ij, Riya' xerusiq'uij (xeroyoj) ri achi'a' ri can yetzekelben wi riche (rixin).§ Chiquicojol c'a ri achi'a' ri', xerucha' ye cablajuj, y xubij apóstoles chique.

14 Ri ye cablajuj ri xerucha' ri Jesús, ya ri Simón ri xubij chuka' Pedro chare,* ri Andrés ri rach'alal ri Simón, ri Jacobo, ri Juan, ri Felipe, ri Bartolomé,

15 ri Mateo, ri Tomás, ri Jacobo ri ruc'ajol ri jun achi ri Alfeo rubi', ri Simón ri c'o quiq'ui ri jumoc achi'a' ri celadores nibix chique,

16 ri Judas† ri rach'alal ri Jacobo, y ri Judas Iscariote ri xc'ayin el riche (rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek.

Ri Jesús nuk'alajsaj ruch'abel ri Dios y yeruc'achojsaj yawa'i'

17 Y yac'ari' tek ri Jesús y ri ye ru'apóstoles xexule' pe ri pa ruwi' ri juyu', y xe'oc'oje' ka quiq'ui ri nic'aj chic discípulos pa jun li'on. Y chiri' ye q'uiy chuka' winek quimolon qui'. Yec'o winek ye petenak pa tinamit Jerusalem y pa nic'aj chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea, y yec'o chuka' ye petenak c'a quela' chuchi' mar, ri c'a quela' pa tinamit Tiro y Sidón.‡ Yec'o c'a chique ri winek ri' ye petenak riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios ri nutzijoj ri Jesús, y yec'o c'a ye petenak ruma nicajo' chi yec'achojsex el chare ri quiyabil ruma ri Jesús.

18 Y yec'o c'a chuka' winek ri yec'o pa pokonal pa quik'a' ri itzel tak espíritu ri yec'o quiq'ui. Xe'elesex chuka' el ri itzel tak espíritu ri' ruma ri Jesús.

19 Y quinojel ri winek ye yawa'i' nicajo' c'a niquichop apo ri rutziak ri Jesús, ruma

* **6:1** Mt. 12.1; Mr. 2.23. † **6:2** Ex. 20.10; Mt. 12.2. ‡ **6:3** 1 S. 21.6. § **6:4** Ex. 29.23, 33; Lv. 24.9. * **6:6** Lc. 14.3; Jn. 9.16. † **6:6** Mt. 12.9; Mr. 3.1; Lc. 13.14. ‡ **6:8** 1 S. 16.7; Lc. 5.22; Jn. 2.24, 25; 6.64; 21.17; Hch. 1.24; Ap. 2.23. § **6:9** Mt. 12.12, 13; Mr. 3.4; Lc. 14.3; Jn. 7.23. * **6:10** Mr. 3.5. † **6:11** Mt. 12.14; Mr. 3.6. ‡ **6:12** Mr. 14.23. § **6:13** Mt. 10.1. * **6:14** Jn. 1.42. † **6:16** Jn. 14.22; Hch. 1.13; Jud. 1. ‡ **6:17** Mt. 4.25; Mr. 3.7, 8. § **6:19** Mt. 14.36; Mr. 5.30; Lc. 8.46.

Riya' c'o uchuk'a'§ riq'ui riche (rixin) chi
yeruc'achojsaj quinojel.

Ri jabel ruwaquik'ij y ri itzel ruwaquik'ij

20 Y can yac'ari' tek ri Jesús xerutzu' ri ye
rudiscípulos y xubij chique: Jabel ruwa'ik'ij
riyix ri yix pobres, ruma iwuche (iwixin) c'a
riyix ri' ri rajawaren ri Dios.*
21 Jabel ruwa'ik'ij riyix ri yixnum wacami,
ruma ri Dios xtuben c'a chiwe chi xquixnoj
na chi utz.† Jabel ruwa'ik'ij riyix ri yixok',
ruma ri Dios xtuben chiwe chi ma xquixok'
ta chic y xa xquixbetze'en.
22 Jabel ruwa'ik'ij chuka' riyix tek yix-
etzelex cuma ri winek, y yixquelesaj pe
chiquicojol, yixyok', chuka' itzel yixtz'et
ruma yin iniman riyin ri C'ajolaxel ri xi-
nalex chicojol.‡
23 Y tek xtic'ulwachij ronojel ri', xa
quixquicot§ c'a, y can tic'oje' nimalaj
quicoten iwuq'ui, ruma chi nim rajel
ruq'uexel ri xtic'ul chila' chicaj. Ruma
xa can queri' chuka' ri tijoj pokonal ri
xquik'axaj ri profetas ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca. Riye' xquik'axala'
tijoj pokonal pa quik'a' ri cati't quimama'
ri winek ri ye'etzelan iwuche (iwixin) riyix
wacami.
24 Y riyix beyoma', juyi' oc iwech,
ruma xik'axaj yan jun c'aslen sibilaj jabel
chuwech re ruwach'ulef. Yac'a ri k'ij ri ye
petenak chiwij ma ye que ta chic ri'.*
25 Riyix chuka' ri yixwa' jabel, juyi' oc
iwech, ruma xtapon c'a ri k'ij tek xtitij way-
jal. Riyix ri jabel yixtze'en wacami, juyi' oc
iwech, ruma xtapon ri k'ij tek xquixbe'ok'
ruma bis.†
26 Y riyix xa juyi' oc c'a iwech tek nin-
imirisex ik'ij cuma ri winek ri xa ma ye
riche (rixin) ta ri Dios.‡ Ruma can queri'
chuka' xquiben ri quite' quitata' riye', ruma
ri quite' quitata' riye' xquinimirisaj quik'ij
ri xebin chi ye profetas y xa ma kitzij ta chi
ye profetas.

Que'iwajo' ri ye'etzelan iwuche (iwixin)

27 Yac'a riyix ri can niwac'axaj wi ri
nuch'abel, tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe:
Can que'iwajo' c'a ri ye'etzelan iwuche
(iwixin), y tibana' utzil chique ri winek ri
itzel niquina' chiwe.§
28 Tic'utuj c'a chare ri Dios chi yeruben ta
bendecir ri winek ri yerayin itzel pan iwi',
y tibana' chuka' orar* pa quiwi' ri yek'aban
tzij chiwij.
29 Y wi c'o c'a jun xupak'ij juc'an apalej
chi k'a', xa taya' chic apo ri juc'an apalej
chuwech. Y wi c'o c'a chuka' jun winek
numej el achaqueta, can man c'a tapokonaj
ta naya' el chuka' ri jun chic atziak chare.†
30 Xabachique c'a winek ri c'o nuc'utuj
chawe, taya' chare ri nrajo'.‡ Y wi c'o jun
winek ri c'o numej el chawe, majun bey chic
c'a tach'ojij ta chare.
31 Achi'el niwajo' riyix chi ri winek utz
niquiben iwuq'ui,§ can quec'ari' tibana'
riyix quiq'ui riye'.
32 Y wi riyix xaxu (xaxe wi) ye'iwajo' ri
winek ri ye'ajowan iwuche (iwixin), majun
ri más ta chic rejkalen ri yixtajin chubanic.
Ruma chi xa can queri' chuka' niquiben
ri winek ri ma quiniman ta ri Dios,* riye'
yecajo' ri ye'ajowan quiche (quixin).
33 Y wi riyix, xaxu (xaxe) wi ri winek ri
yebano utzil chiwe, xaxu (xaxe wi) chique
riye' niben wi utzil, majun ri más ta chic
rejkalen ri yixtajin chubanic. Ruma chi
xa can queri' chuka' niquiben ri winek ri
ma quiniman ta ri Dios, riye' niquiben utzil
chique ri winek ri yebano utzil chique riye'.
34 Y wi riyix niya' pa kajic jun cosa chare
jun winek,† xa riche (rixin) chi niwoyobej
ri kajbel riche (rixin), majun ri más ta chic
rejkalen ri yixtajin chubanic. Ruma chi xa
can queri' chuka' niquiben ri winek ri ma
quiniman ta ri Dios, ruma riye' yequiya'
ka pa kajic ri quicosas chiquiwech riye', xa
riche (rixin) chi c'o niquich'ec ca chrij.
35 Yac'a riyix ma tiben ta queri'. Xa
que'iwajo' ri winek ri ye'etzelan iwuche
(iwixin); tibana' utzil chique.‡ Y tek riyix
niya' pa kajic jun icosa, man c'a tiwoyobej
ta ri ruq'uexel. Wi queri' niben, nim ri
rajel ruq'uexel ri xtic'ul, y xtik'alajin c'a chi
can yix ralc'ual chic§ ri nimalaj Dios. Riya'
jabel runa'oj* quiq'ui ri winek ri sibilaj ye
itzel, y jabel runa'oj quiq'ui ri majun bey
yematioxin ta.
36 Y riyix chuka' tijoyowaj quiwech ri
winek, can achi'el nuben ri Itata' Dios† chi
nujoyowaj quiwech quinojel.

Ma que'itzu' ta ri winek xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi itzel yixtzijon chiquij

37 Majun bey titzu' ta achique quibanic ri
winek‡ xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi itzel
yixtzijon chiquij, riche (rixin) chi queri' ma
xtiban ta chuka' queri' chiwe riyix. Ma
tirayij ta chi jun winek nika ruc'ayewal pa
ruwi', riche (rixin) chi queri' ma xtika ta

* **6:20** Mt. 5.3; 11.5; Hch. 14.22; Stg. 2.5. † **6:21** Is. 55.1; 1 Co. 4.11; Ap. 7.14-17. ‡ **6:22** Mt. 5.11; Jn. 16.2; 1 P. 2.19; 3.14; 4.14. § **6:23** Hch. 5.41; Col. 1.24; Stg. 1.2. * **6:24** Am. 6.1; Mt. 6.20; Lc. 12.21; 16.25; Stg. 5.1. † **6:25** Pr. 14.13; Is. 65.13. ‡ **6:26** Jn. 15.19; 1 Jn. 4.5. § **6:27** Ex. 23.4; Mt. 5.44; Ro. 12.20. * **6:28** Lc. 23.34; Hch. 7.60. † **6:29** Mt. 5.40; 1 Co. 6.7. ‡ **6:30** Dt. 15.7; Pr. 3.27; 21.26; Mt. 5.42. § **6:31** Mt. 7.12. * **6:32** Mt. 5.46. † **6:34** Mt. 5.42. ‡ **6:35** Sal. 37.26. § **6:35** Mt. 5.45; 1 Jn. 3.1. * **6:35** Hch. 14.17. † **6:36** Mt. 5.48; Ef. 5.1, 2. ‡ **6:37** Mt. 7.1.

chuka' ruc'ayewal pan iwi' riyix. Ticuyu'
quimac ri winek y xticuyutej chuka' ri imac
riyix.
38 Wi riyix ye'ito' ri winek riq'ui ri
nic'atzin chique, xtiya'ox (xtya') chuka'
ri rajel ruq'uexel chiwe riyix. Ri rajel
ruq'uexel ri xtiya'ox (xtya') chiwe riyix,
sibilaj q'uiy, jun pajbel ri can xtinojsex, can
xtipitz' y can xtipulin ruwi'. Y can achi'el
ri niben riyix quiq'ui ri winek, can queri'
chuka' xtiban chiwe riyix.§
39 Y ri Jesús xubij c'a chuka' re jun c'ambel
tzij re' chique: ¿C'o cami jun moy ri nicowin
ta nuyukej jun chic moy* y man ta yetzak pa
tak jul?
40 Y queri' chuka' majun c'a discípulo ri
más ta nim ruk'ij que chuwech ri rutijonel.†
Xa c'a ya tek nretamaj na jabel ronojel ri
nic'atzin, c'ac'ari' junan nuben el riq'ui ri
rutijonel.
41 ¿Y achique ruma tek riyit xa ya ri ti
k'ayis ri c'o pa runak' ruwech ri awach'alal
ri natz'et chanin y ma nana' ta ri che'‡ k'atel
pa runak' awech riyit?
42 Y man c'a tabij ta chuka' chare ri
awach'alal: Taya' k'ij chuwe riche (rixin)
chi nwelesaj re ti k'ayis k'atel pa runak'
awech, y ma naya' ta ka pa cuenta ri che'
k'e'el pa runak' awech riyit. Tek nabij queri'
xa ca'i' apalej. Nabey na tachojmirisaj ka ri
ac'aslen riyit, c'ac'ari' utz nato' ri awach'alal
chi nuchojmirisaj ri ruc'aslen.

Jun che' netamex ruwech xaxu (xaxe wi) riq'ui ri ruwech ri nuya'

43 Y majun utzilaj che' ri nuya' ta itzel tak
ruwech. Majun chuka' itzel che' ri nuya' ta
utzilaj§ tak ruwech.
44 Ri che' netamex ruwech riq'ui ri
ruwech ri nuya', wi utz o ma utz ta.* Ruma
ri k'ayis ri c'o quiq'uixal ma xtiquiya' ta
higo, ni ma xtiquiya' ta uva.
45 Y can quec'ari' ri winek. Ri winek utz,
ya ri utz ri nuben y nubij, ruma chi can ya ri
utz ri c'o pa ránima. Yac'a ri winek itzel, ya
ri itzel ri nuben y nubij, ruma chi can ya ri
itzel ri c'o pa ránima. Ruma jun winek can
ya c'a ri c'o pa ránima ri nubij.†

Ri c'ambel tzij chrij ri ca'i' jay

46 ¿Y achique c'a ruma tek riyix: Ajaf, Ajaf,
yixcha' chuwe,‡ y xa ma niben ta ri nbij
chiwe?§
47 Rumari' ri winek ri nipe wuq'ui, ri
nrac'axaj* ri nuch'abel y nuben ri nbij
chare, nbij chiwe achoj riq'ui junan wi,
48 junan riq'ui jun achi ri xuben jun
rachoch. Nabey, xuben ka ri jul riche (rixin)
ri rucimiento ri jay, y can pa ruwi' abej
xuc'ot wi ka ri jul ri'. C'ac'ari' xuya' ka ri
rucimiento ri jay, y xuchop c'a samaj. Y tek
c'achojnek chic c'a ri jay, xpe c'a ri raken ya'.
Y ri raken ya' ri' riq'ui ruchuk'a' xberila' ri
jay. Pero ri jay ma xsilon ta,† ruma chi ri
rucimiento ri jay ri' can pa ruwi' abej tz'uyul
wi.
49 Yac'a ri winek ri nipe wuq'ui riche
(rixin) chi nrac'axaj ri nuch'abel, y ma
nuben ta‡ ri nbij chare, xa junan riq'ui jun
achi ri xa pa ruwi' ulef xuben wi ka rachoch,
y xa ma xuya' ta ka ri rucimiento. Y tek
ri raken ya' xbeq'uiy pe, riq'ui ruchuk'a'
xberila' ri jay. Ri jay ri' xtzak y xq'uis§ chiri'.

7

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi rumozo jun capitán

1 Tek ri Jesús xtane' chi tzij ri ruchapon
rubixic chiquiwech ri winek, Riya' xbe pa
tinamit Capernaum.*
2 Y chiri' pa tinamit c'o jun achi capitán. Y
ri achi ri' c'o jun rumozo ri sibilaj c'a nrajo',
pero yawa', y ya xa juba' ma nicom ka.
3 Y tek ri capitán xrac'axaj c'a ri nitzijox
chrij ri Jesús, riya' xerutek nic'aj rijita'k
tak achi'a' ri c'o quik'ij, achi'a' israelitas,
riche (rixin) chi queri' niquic'utuj jun utzil
chare ri Jesús chi tipe juba', riche (rixin) chi
noruc'achojsaj ca ri rumozo.
4 Y tek ri rijita'k tak achi'a' xe'apon riq'ui
ri Jesús, sibilaj c'a xquic'utuj utzil chare. Y
xquibij chuka' chare: Can ruc'amon wi c'a
chi naben re jun utzil re' chare ri capitán.
5 Ruma chi riya' sibilaj yojrajo' riyoj
israelitas, y chuka' xuben jun jay ri nikamol
wi ki', riche (rixin) chi nikac'axaj ri
ruch'abel ri Dios, xecha'.
6 Y ri Jesús xbe c'a quiq'ui ri rijita'k tak
achi'a' ri ye takon pe ruma ri capitán. Y
tek ri Jesús y ri ye benak riq'ui xa juba'
ma ye'apon chrachoch ri capitán, ri capitán
xerutek c'a pe jun ca'i' oxi' ramigo chuc'ulic
ri Jesús. Y ri achi'a' ri' xoquibij c'a chare
ri Jesús: Ajaf, ri achi ri yoj takayon pe
chi'ac'ulic rubin c'a pe: Ajaf, man c'a tatij ta
más pokon wuma riyin, ruma riyit nim ak'ij
y ma ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi yatoc
pa wachoch.
7 Y ruma chi yin aj mac, can xinna' ka†
chi ma ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi
yin c'a riyin ri xinapon awuq'ui. Riyit xaxu

§ **6:38** Pr. 19.17; Mt. 7.2. * **6:39** Mt. 15.14. † **6:40** Mt. 10.24. ‡ **6:41** Mt. 7.3. § **6:43** Mt. 7.16; Ga. 5.19-23; 2 Ti. 3.1-9. * **6:44** Mt. 12.33. † **6:45** Ro. 8.5-9. ‡ **6:46** Mal. 1.6; Mt. 25.11; Lc. 13.25. § **6:46** Ro. 2.13; Stg. 1.22. * **6:47** Mt. 7.24. † **6:48** Sal. 125.1; 2 Ti. 2.19. ‡ **6:49** He. 10.28-31; 2 P. 2.20, 21. § **6:49** Job 8.13. * **7:1** Mt. 8.5. † **7:7** Ex. 15.16. ‡ **7:7** Sal. 33.9; 107.20; Mr. 1.27; Lc. 5.13. § **7:7** Dt. 32.39; 1 S. 2.6.

(xaxe wi) c'a tabij‡ jun ch'abel chi nic'achoj
ri numozo, y xtic'achoj.§
8 Riyin can wetaman wi chi queri'
xtibanatej, ruma chi yin jun achi ri nnimaj
ri nubij ri aj k'atbel tzij chuwe ri c'o chi
nben. Y yec'o chuka' soldados ri ye ya'on
pa nuk'a'. Tek nbij c'a chare jun chi tibe,
can nibe wi; y wi nbij chuka' chare jun chic
chi tipe, can nipe wi chuka'. Y tek nbij c'a
chare ri numozo chi tabana' re', can nuben
wi chuka', nicha' pe, xecha' ri achi'a' chare
ri Jesús.
9 Y ri Jesús can xumey c'a tek xrac'axaj ri
rutakon el rubixic ri capitán. Y can yac'ari'
xerutzu' ri winek ri ye tzeketel chrij, y xubij
c'a chique: Can kitzij nbij chiwe, chi ri achi
ri takayon pe rubixic re ch'abel re', can
rucukuban wi ruc'u'x wuq'ui. Y majun c'a
wech aj Israel ri wilon ta ri can rucukuban
ta ruc'u'x wuq'ui,* achi'el ri jun achi ri'.
10 Y tek xetzolin ri winek ri ye takon pe
ruma ri capitán, xquitz'et c'a chi ri mozo ri
yawa', can majun chic yabil c'o ta chare.

Tek ri Jesús xuc'asoj jun c'ajol ri xa can caminek chic, ral jun malca'n ixok

11 Jun chic c'a k'ij, ri Jesús xbe pa jun
tinamit ri Naín rubi', y ye benak chuka' ri
rudiscípulos riq'ui. Y sibilaj ye q'uiy chuka'
winek ri ye tzeketel el chiquij.
12 Tek ri Jesús y ri ye benak riq'ui xa juba'
ma ye'oc apo ri pa tinamit Naín, xquitz'et
c'a chi c'amon pe jun caminek riche (rixin)
chi nbemuk ca. Ri caminek ri' jun ti c'ajol,
ral jun malca'n ixok. Ri malca'n ixok ri',
xa can xu (xe) wi c'a jun ral c'o, y yari' ri
benak chumukic. Y ye q'uiy c'a winek ri ye
tz'etonel ri ye benak riq'ui pa mukunic.
13 Y tek ri Ajaf Jesús xutz'et ri ixok ri xcom
el ri ral, xujoyowaj ruwech,† y xubij c'a
chare: Man c'a catok' ta chic.
14 Y ri Jesús xuchop apo ri rucáxa ri
caminek, y ri ye uc'uayon el riche (rixin)
ri caminek xepa'e' c'a chiri'. Y Riya' xubij
chare ri c'ajol ri': Chawe riyit yich'o wi y
nbij chawe chi cayacatej.
15 Y tek ri Jesús xubij queri', ri caminek
xyacatej,‡ y xuchop nitzijon pe. Y ri Jesús
xujech c'a el ri c'ajol ri' chare ri rute'.
16 Tek ri winek xquitz'et ri xbanatej, xpe
jun nimalaj xibinri'il chique. Y xquiya'
chuka' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y niquibila'
c'a: Wacami xbec'ulun pe jun nimalaj pro-
feta§ chkacojol, ri nik'alajsan ri ruch'abel
ri Dios. Wacami ri Dios xutek pe jun ri
niya'o rutzil chkacojol riyoj ri yoj rutinamit,
xecha' ri winek.
17 Y ri xuben ri Jesús chupan ri k'ij ri',
xetamex* pa ronojel ri Judea, y xbe chuka'
rutzijol ri pa tak tinamit ri yec'o pe chu-
nakajal ri Judea.

Ri Juan ri Bautista yec'o ri xerutek c'a riq'ui ri Jesús, ruma nrajo' nretamaj wi yari' ri Cristo

18 Y ri ye rudiscípulos ri Juan ri Bautista
xbequitzijoj c'a chare ronojel ri nuben ri
Jesús. Rumari' ri Juan xerusiq'uij (xeroyoj)
ye ca'i' chique ri ye rudiscípulos,†
19 y xerutek c'a el c'a riq'ui ri Jesús.
Xerutek el riche (rixin) chi xbequic'utuj
chare: ¿Can yit c'a riyit ri Cristo ri c'o chi
nipe?‡ ¿O xa nikoyobej chic na jun? Queri'
xubij el chique.
20 Y ri ye rutakon el ri Juan, xe'apon c'a
riq'ui ri Jesús. Y riye' xquibij c'a chare:
Ri Juan ri Bautista yoj rutakon pe awuq'ui,
riche (rixin) chi nokac'utuj chawe: ¿Yit c'a
riyit ri Cristo ri c'o chi nipe? ¿O xa nikoyobej
chic na jun? xecha'.
21 Y can ya hora ri' tek ri Jesús
xeruc'achojsaj ye q'uiy yawa'i'. Xeruc'achojsaj
chuka' winek ri ye chapatajnek ruma
nima'k tak yabil y xerelesala' chuka' itzel
tak espíritu ri yec'o quiq'ui nic'aj winek, y
xuben chuka' chique ri moyi' chi xetzu'un.
22 Y c'ac'ari' ri Jesús xubij el chique
ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan: Wacami
quixtzolin, y jebe'itzijoj chare ri xitz'et ca
y ri xiwac'axaj el re wawe'. Jebe'itzijoj
chare achique rubanic tek ri moyi' yecowin
yetzu'un el, achique rubanic tek ri winek
ye cojo yebiyin el jabel,§ y achique rubanic
tek ri ye yawa'i' riq'ui ri yabil lepra
yech'ajch'ojir el. Jebe'itzijoj chuka' chare
ri achique rubanic tek ri ma ye'ac'axan ta
yec'achoj, ri caminaki' yec'astej, y chique ri
pobres* ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic.
23 Y tibij chuka' chare chi can jabel
ruwaruk'ij ri winek ri can rucukuban
ruc'u'x wuq'ui y ma yirumalij ta ca,
xe'uche'ex el y xebe.
24 Y tek ri ye ca'i' achi'a' ri ye rutakon pe ri
Juan xebe el, ri Jesús xerubila' c'a utzilaj tak
ch'abel chrij ri Juan chiquiwech ri winek
ri yec'o chiri'. Y quec'are' ri nubij ri Jesús
chique ri winek: ¿Achique ri xbe'itz'eta' riyix
pa desierto? ¿La xitz'et cami riyix jun achi
chiri', chi xa achi'el jun aj, ri xa nibe quela'
y xa nibe chic quela' pa ruk'a' ri cak'ik'?† Ma
que ta ri'.
25 ¿Achique c'a ri xbe'itz'eta' riyix chiri'?
¿La xitz'et cami riyix jun achi ri jabel tak

* **7:9** Ro. 3.1, 3. † **7:13** Lm. 3.32; Jn. 11.33, 35; He. 2.17; 4.15. ‡ **7:15** Lc. 8.54; Jn. 11.43; Hch. 9.40; Ro. 4.17. § **7:16** Lc. 24.19; Jn. 4.19; 6.14; 9.17. * **7:17** Lc. 1.68; 19.44. † **7:18** Mt. 11.2. ‡ **7:19** Ez. 21.27; 34.23, 30; Dn. 9.24-26; Mi. 5.2; Hag. 2.7; Zac. 9.9; Mal. 3.1-3. § **7:22** Is. 29.18; 35.5; 42.6. * **7:22** Is. 29.19; Sof. 3.12; Mt. 11.5; Lc. 4.18; Stg. 2.5. † **7:24** Mt. 11.7.

tziek ye rucusan? Ma que ta ri'. Ruma
ri achi'a' ri ye quicusalon jabel tak tziek y
c'o ronojel quiq'ui, riye' can pa tak cachoch
reyes yec'oje' wi.
26 ¿Pero achique ri xbe'itz'eta' riyix pa
desierto? ¿Xitz'et cami jun profeta ri
nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios? Can kitzij
wi chi ri achi ri xitz'et chiri', can ya wi ri'
ri rusamaj. Pero can c'o c'a chuka' jun chic
samaj ri ya'on pe chare.
27 Ruma can ya c'a riya' ri' ri tako'n ri
natan chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca, tek ri Dios xubij:
Xtintek c'a ri nutako'n ri ninabeyej
chawech,
riche (rixin) chi nuchojmirisaj apo ri abey.‡
Quec'ari' nubij ri tz'ibatajnek ca.
28 Riyin kitzij nbij chiwe, chiquicojol quino-
jel ri ye alaxnek chuwech ri ruwach'ulef,
majun chic jun profeta ri más ta nim ruk'ij
que chuwech ri Juan ri Bautista. Pero wa-
cami ri pa rajawaren ri Dios, astape' jun
winek xa co'ol oc ruk'ij, hasta ri' más nim
ruk'ij que chuwech ri Juan.
29 Y yec'o c'a ye q'uiy winek ye c'utuy tak
alcawal§ ri ye banon bautizar ruma ri Juan.
Y tek riye' xquic'axaj ri xubij ri Jesús chrij ri
Juan, xquibij chi ri Dios can choj wi.
30 Y yac'a ri achi'a' fariseos y ri achi'a' ri
yek'axan ri nubij ri ley, riye' can k'alaj chi
ma xcajo' ta xquic'ul ri ruch'obon ri Dios chi
nuben quiq'ui, ruma ma xcajo' ta chi xeban
bautizar ruma ri Juan.
31 Y ri Ajaf Jesús xubij: ¿Achoj riq'ui cami
yenjunumaj* wi ri winek ri yec'o re tiempo
re'? ¿Y achoj riq'ui ye junan wi?
32 Re winek re' xa ye junan quiq'ui ri
ac'ala' ye tz'uyul pa c'aybel. Ri ac'ala' ri'
niquirakala' quichi' tek yech'o chiquiwech,
y niquibij c'a chupan ri quetz'anen:
Xojk'ojoman riq'ui xul chiwech y ma
xixxajo ta y ma xixquicot ta. Xkabixaj bix
riche (rixin) bis chiwech y ma xixok' ta.
Queri' niquibila' ri ac'ala' pa quetz'anen.
Y ye queri' re winek re', majun ri nika ta
chiquiwech.
33 Ruma tek xpe ri Juan ri Bautista, riya'
ma nutij ta† caxlan wey, ma nukum ta
chuka' ruya'al uva. Yac'a riyix xibij chi riya'
xa c'o itzel espíritu riq'ui.
34 Y tek xinoka riyin ri C'ajolaxel ri xi-
nalex chicojol, riyin ntij caxlan wey y nkum
chuka' ruya'al uva. Y riyix nibij chuwe
chi xu (xe wi) wa'in nwajo', y nibij chuka'
chi yin jun k'abarel, chi yin cachibil ri
c'utuy tak alcawal, y yin cachibil chuka' ri
aj maqui'.
35 Pero ri runa'oj ri Dios‡ can nik'alajin
pa quic'aslen quinojel ri ye ralc'ual chic, chi
can choj wi, xcha' ri Jesús.

Ri xbanatej tek ri Jesús xapon pa rachoch jun fariseo ri Simón rubi'

36 Y c'o c'a jun achi fariseo ri xsiq'uin
(xoyon) riche (rixin) ri Jesús riche (rixin) chi
nbewa' pa rachoch. Y tek ri Jesús xapon c'a
pa rachoch ri achi ri', xtz'uye' c'a apo ri pa
mesa, riche (rixin) ri wa'in.§
37 Y chupan ri tinamit ri', c'o c'a jun ixok
ri itzel ruc'aslen.* Y ri ixok ri' xretamaj c'a
chi ri Jesús c'o pa rachoch ri jun achi fariseo,
rumari' riya' xapon chiri'. Y riya' ruc'uan c'a
apo jun c'ojlibel (frasco), ri banon riq'ui jun
abej ri alabastro rubi'. Ri c'ojlibel (frasco) ri'
c'o el jun ak'om jubul ruxla' chupan.
38 Y ri ixok ri' xapon c'a riq'ui ri Jesús y
xuchop c'a ok'ej.† Y ri ruya'al ri runak' tak
ruwech ri ixok ri' xeka ka c'a chrij raken ri
Jesús. Riya' yerusula' c'a raken ri Jesús riq'ui
ri rusmal tak ruwi'. Ri ixok ri' yerutz'umala'
(yerutz'ubala') c'a ri raken ri Jesús, y xuya'
chuka' ri ak'om ri jubul ruxla' chrij ri raken.
39 Y ri fariseo ri xsiq'uin (xoyon) riche
(rixin) ri Jesús, tek xutz'et ri xuben ri ixok,
xuch'ob ka: Wi ta re achi re' kas kitzij wi
chi jun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri
Dios, nunabej ta achique nichapo la raken,
y achique chi winek la ixok la'. Ruma la
jun ixok la' xa itzel ri ruc'aslen,‡ xcha' ka pa
ránima.
40 Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi fariseo
ri xsiq'uin (xoyon) riche (rixin): Simón, c'o
jun ri nwajo' nbij chawe, xcha' chare. Ri
Simón xubij chare ri Jesús: Tijonel, ¿achique
c'a ri nawajo' nabij chuwe? xcha'.
41 Y ri Jesús xubij chare: Xec'oje' c'a ye ca'i'
achi'a' ri c'o quic'as riq'ui jun achi ri niya'o
puek pa kajic. Jun chique ri achi'a' ri', wu'o'
ciento puek ri nibix denario chare ri ruc'as,
y ri jun chic, cincuenta ri ruc'as.§
42 Pero ruma c'a ri achi'a' ri' ma yecowin
ta niquitoj ri quic'as, ri achi ri yayon ri
puek chique pa kajic, xubij chi ma tiquitoj
ta chic, xa tiq'uis chi queri',* xcha' chique. Y
c'ac'ari' ri Jesús xubij chuka' chare ri Simón
ri fariseo: Wacami tabij c'a chuwe, ¿achique
c'a chique ri ye ca'i' achi'a' ri' ri más na-
jowan riche (rixin) ri achi ri xya'o puek pa
kajic?
43 Ri Simón xubij: Riyin nbij chi ya ri más
q'uiy ruc'as rubanon riq'ui. Ja' (je), can
queri' achi'el ri xabij, xcha' ri Jesús chare ri
Simón.

‡ **7:27** Is. 40.3; Mal. 3.1; 4.5; Lc. 1.16, 17, 76. § **7:29** Lc. 3.12. * **7:31** Lm. 2.13; Mt. 11.16; Mr. 4.30. † **7:33** Mt. 3.4; Mr. 1.6; Lc. 1.15. ‡ **7:35** Os. 14.9; Mt. 11.19; 1 Co. 1.23, 24. § **7:36** Mt. 26.6; Mr. 14.3; Jn. 12.2. * **7:37** Jn. 8.3, 4. † **7:38** Zac. 12.10. ‡ **7:39** Lc. 15.2. § **7:41** Mt. 18.2. * **7:42** Is. 1.18; 43.25; 44.22.

44 Y ri Jesús rutzuliben ri ixok tek xubij
chare ri Simón ri fariseo: ¿Natz'et re ixok re'?
Riyin tek xinoc pe re wawe' pan awachoch,
ma xaya' ta nuya'† ch'ajbel waken. Yac'a re
ixok re' xeruch'ej re waken riq'ui ri ruya'al
ri runak' tak ruwech, y xeruchakirisaj riq'ui
ri rusmal tak ruwi'.
45 Chuka' tek xinoc pe, ma xinatz'umaj
(xinatz'ubaj) ta‡ riche (rixin) chi xaya' rutzil
nuwech. Yac'a re ixok re', can yac'a
tek xinoc pe tek ruchapon yerutz'umaj
(yerutz'ubaj) ri waken.
46 Riyit chuka' ma xak'ej ta aceite§ pa
nujolon (nuwi') tek xinoc pe. Yac'a re ixok
re', can ya ri ak'om ri jubul ruxla' ri xuyala'
chrij ri waken.
47 Rumari' nbij chawe riyit Simón, chi re
ixok re' sibilaj nrajo' ri xcuyu ri rumac. Y
rumari' ri janipe' chi mac ri ye rubanalon pe
xecuyutej yan. Yac'a jun winek ri nuna' chi
xa ma q'uiy ta ri rumac ri xecuy, xa ma can
ta nrajo' ri xcuyu ri rumac.*
48 Y ri Jesús xubij chare ri ixok: Ri amac
xecuyutej yan.†
49 Y ri winek ri xesiq'uix (xe'oyox) ruma ri
Simón ri fariseo y junan yec'o riq'ui ri Jesús
ri chiri' pa mesa, niquibila' c'a chiquiwech:
¿Achique c'a chi achi‡ re'? Ruma can yerucuy
chuka' mac, yecha'.
50 Y ri Jesús xubij chare ri ixok:
Xac'achoj,§ ruma chi xacukuba' ac'u'x
wuq'ui. Wacami c'a, catzolin; ruma xawil
yan uxlanibel c'u'x.

8

Ri ixoki' ri yebano ronojel ri nic'atzin chare ri Jesús

1 Xa c'a ca'i' oxi' k'ij tibanatej wi ronojel
ri', tek ri Jesús xuchop c'a chi nibe pa tak
tinamit y pa tak aldeas, y chi ye cablajuj rud-
iscípulos ye benak riq'ui. Y Riya' nutzijoj c'a
ri lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren
ri Dios.
2 Y yec'o chuka' ca'i' oxi' ixoki' ri ye
tzeketel* el chrij. Ri ixoki' ri', yeri' ri ye
ruc'achojsan ri Jesús y relesalon itzel tak
espíritu quiq'ui. Chiquicojol c'a ri ixoki' ri'
benak ri María,† ri nibix chuka' Magdalena
chare. Y ya c'a riq'ui ri ixok ri' xe'elesex wi
ye wuku' itzel tak espíritu ruma ri Jesús.
3 Y benak chuka' ri Juana,‡ rixjayil ri jun
achi ri Chuza rubi'. Y ri achi ri' jun rumozo
ri Herodes. Y benak chuka' ri Susana. Y
ye benak chuka' nic'aj chic ixoki' ri can c'o
chuka' quibeyomal ri can ye riye' yeya'o y
yebano ronojel ri nic'atzin chare ri Jesús, y
chique ri ye rudiscípulos.

Ri c'ambel tzij chrij ri aj ticonel

4 Y riq'ui ri Jesús sibilaj ye q'uiy winek ri
xquimol apo qui', y yec'o chuka' apo ri yepe
pa nic'aj chic tinamit. Y Riya' c'o c'a jun
c'ambel tzij§ ri xubij chique, y quec'are' ri
xubij chique:
5 C'o c'a jun achi ri xbe pa jopin ija'tz. Y
tek ri achi c'o chic pa samaj nijopin ija'tz,
juba' c'a chare ri ija'tz ri' xa pa bey xka wi,
rumari' ri winek yek'ax pa ruwi'. Y xepe ri
aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik', xquitij el
ri ija'tz ri'.
6 Y juba' chic chare ri ija'tz xka cojol tak
abej. Ri ija'tz c'a ri' xel pe. Xa yac'a tek xpe
ruchuk'a' ri k'ij, xechaki'j ka, ruma man c'o
ta más ruraxal ri ulef ri xka wi.
7 Y juba' chic chare ri ija'tz xka cojol tak
k'ayis ri c'o quiq'uixal. Y tek xe'el pe, junan
xeq'uiy quiq'ui ri q'uix. Y ruma chi ri q'uix
sibilaj xeq'uiy, ri tico'n xejik' pa quik'a'.
8 Yac'a ri juba' chic chare ri ija'tz xka pa
jun utzilaj ulef, y jabel xeq'uiy. Y xquiyala'
jojun ciento quiwech jojun ija'tz, xcha'.
Yac'a tek rubin chic ka ri', can riq'ui c'a
ruchuk'a' xch'o, y xubij: Ri c'o c'a rac'axabel,
can trac'axaj c'a ri xinbij, xcha' ri Jesús.
9 Y ri ye rudiscípulos ri Jesús xquic'utuj c'a
chare chi achique c'a ri nrajo' nuk'alajsaj
chiquiwech riq'ui re jun c'ambel tzij* re'.
10 Y ri Jesús xubij c'a chique: Chiwe c'a
riyix can ya'on c'a k'ij riche (rixin) chi ni-
wetamaj chrij ri rajawaren ri Dios, yac'a ri
nic'aj chic winek ri ma yeniman ta wuche
(wixin), ma ya'on ta k'ij chique chi nique-
tamaj. Rumac'ari' riq'ui c'ambel tak tzij
yitzijon wi quiq'ui, riche (rixin) chi queri'
astape' niquitzu' y xa ma nich'obotej ta
chiquiwech ri niquitzu', y riche (rixin) chi
astape' niquic'axaj y xa ma nik'ax ta chiqui-
wech ri niquic'axaj.†
11 Y quec'are' ri nubij ri c'ambel tzij ri':
Ri ija'tz junan nuben riq'ui ri ruch'abel‡ ri
Dios.
12 Ri juba' ija'tz ri xeka pa bey, junan
riq'ui ri ruch'abel ri Dios tek nac'axex cuma
ri winek. Ri itzel winek§ chanin nipe, y
nrelesaj el* ri ruch'abel ri Dios ri xtic pa tak
cánima ri winek ri', riche (rixin) chi queri'
ri winek ri' ma niquinimaj ta ri Dios, y ma
yecolotej ta chuka'.

† **7:44** Gn. 18.4; Jn. 13.5, 14; 1 Ti. 5.10. ‡ **7:45** 1 Co. 16.20; 2 Co. 13.12. § **7:46** Sal. 23.5; Ec. 9.8; 1 Jn. 2.20, 27. * **7:47** 1 Ti. 1.14. † **7:48** Mt. 9.2; Mr. 2.5; Lc. 5.20; Hch. 13.38, 39; Ro. 4.6-8; Col. 1.12-14. ‡ **7:49** Is. 53.3. § **7:50** Mt. 9.22. * **8:2** Mt. 27.55, 56; Mr. 15.40, 41; Lc. 23.27; Hch. 1.14. † **8:2** Mr. 16.1, 9; Jn. 19.25. ‡ **8:3** Lc. 24.10. § **8:4** Mt. 13.3; Mr. 4.2. * **8:9** Mt. 13.10; Mr. 4.10. † **8:10** Is. 6.9; Mr. 4.12. ‡ **8:11** Mt. 13.18; Mr. 4.14; Hch. 20.27, 32; 1 Co. 3.6, 7; He. 4.12; Stg. 1.21; 1 P. 1.23. § **8:12** 2 Co. 2.11; 2 Ts. 2.9, 10; 1 P. 5.8. * **8:12** 2 Co. 4.3; Stg. 1.23, 24.

13 Y ri ija'tz ri xeka cojol tak abej, can
nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios ri
nac'axex cuma ri winek. Ri winek ri' can
sibilaj c'a yequicot tek niquic'ul ri ruch'abel
ri Dios pa tak cánima. Pero ruma can ma
xbe ta ka jabel ruc'amal ri ruch'abel ri Dios
pa tak cánima, xa can ma niyaloj ta c'a ri
quicoten quiq'ui. Y tek yetojtobex, niquiya'
ca ri Dios.
14 Ri ija'tz ri xeka cojol tak k'ayis ri c'o
quiq'uixal can nich'o wi c'a chiquij ri winek
ri niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Pero
ri winek ri' xa yejik'† ruma xaxu (xaxe
wi) niquich'ob achique nic'atzin chare ri
quic'aslen wawe' chuwech re ruwach'ulef‡
y xaxu (xaxe) wi niquich'ob ri quibeyomal y
chuka' ri achique yequirayij. Y rumari' ma
niwachin ta jabel ri quic'aslen.
15 Yac'a ri ija'tz ri xeka pa jun utzilaj ulef,
can nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios ri
nac'axex cuma ri winek. Riye' riq'ui ronojel
cánima§ niquic'axaj y niquiben ri nubij. Y
can niquiyec pa cánima ri ruch'abel ri Dios, y
niwachin jabel ri quic'aslen ronojel tiempo.

Majun ri ewan ca ri man ta xtibek'alajin pe

16 Y majun chuka' winek ri nutzij jun k'ak'
y c'a ta ri' nutz'apij rij riq'ui jun bojo'y o
nuya' ta chuxe' ri ruch'at. Ma que ta ri'
nuben. Ri k'ak' ri' nic'atzin nicanox jun
ruc'ojlibel ri acuchi (achique) nipa'e' wi,
riche (rixin) chi queri' ri ye'oc apo pa jay
yetzu'un jabel.*
17 Y majun ri ewan ca, ri man ta
xtibek'alajin pe. Y chuka' majun ri tz'apin
ca rij, ri xa man ta xtibek'alajin pe y ntel pe
chuwasakil.†
18 Y queri', wi riyix niwac'axaj ri
ruch'abel ri Dios, tiyaca' c'a ka ri pa tak
iwánima. Ruma ri can c'o q'uiy riq'ui
xtiya'ox (xtya') c'a más chare y queri' q'uiy ri
xtic'oje' riq'ui.‡ Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui,
y astape' nuch'ob chi c'o ri juba' ri' riq'ui,
hasta ri juba' ri' xa xtelesex§ chare, xcha' ri
Jesús.

Ri rute' y ri ye rach'alal ri Jesús

19 Y ri rute' y ri ye rach'alal* ri Jesús xepe
c'a ri acuchi (achique) c'o wi Riya'. Pero xa
ma xecowin ta xe'oc apo riq'ui, ruma sibilaj
ye q'uiy winek ri quimolon apo qui' riq'ui.
20 Y xbix c'a apo chare ri Jesús: Ri ate' y ri
ye awach'alal yec'o pe wawe' chuwajay el,
ye petenak chatz'etic.
21 Yac'a Riya' xubij: Yec'a ri winek ri
ye'ac'axan y niquiben ri nubij† ri ruch'abel
ri Dios, yec'ari' ri ye achi'el nte' y ye achi'el
wach'alal, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuk'et ruchuk'a' ri cak'ik' y ri ruwi' ya'

22 Y c'o c'a jun k'ij, tek ri Jesús ye rachi-
bilan ri rudiscípulos, xoc el pa jun jucu'. Y
c'ac'ari' xubij chique: Jo', kojk'ax la juc'an
chic apo ruchi' choy. Y xebe.‡
23 Y ri Jesús xwer el, tek quichapon el bey
pa ruwi' ri choy. Y xpe c'a jun nimalaj cak'ik'
chiri' pa ruwi' ri choy. Rumari' ri jucu' ri ye
benak wi, xuchop ninoj pe chi ya', y xa juba'
ma yebe chuxe' ya'. Can pa ruc'ayewal c'a
yec'o wi.
24 Xepe c'a ri discípulos xquic'asoj ri Jesús,
y xquibij chare: ¡Tijonel! ¡Tijonel! Wacami
yojcom, xecha' chare. Y ri Jesús xyacatej c'a
pe, y xubij: Tiq'uis el ri cak'ik' y ri ruwi' ya'
titane' ka, xcha'. Y queri' xbanatej. Ri cak'ik'
xq'uis el, y ri ruwi' ya'§ xtane' ka.
25 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chique
ri ye rudiscípulos: ¿Achique ruma tek
ma xicukuba' ta ic'u'x wuq'ui? Yac'a ri
discípulos quixibin qui'. Can xquimey
tek xquitz'et ri xbanatej, y xquic'utula'
chiquiwech: ¿Achique c'a chi achi re'? Ruma
tek nich'o chique ri cak'ik' y ri ya', can
niquinimaj* wi rutzij, xecha'.

Tek ri Jesús xerelesaj itzel tak espíritu riq'ui jun achi aj Gadara

26 Ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon c'a
ri juc'an chic ruchi' choy, ri chiri' pa jun
lugar ri Gadara† rubi', ri c'o apo chuwech ri
Galilea.
27 Y tek ri Jesús xel pe chupan ri jucu',
xapon c'a jun achi riche (rixin) ri tinamit
ri' riq'ui. Y ri achi ri' c'o chic c'a q'uiy
tiempo ri yec'o pe itzel tak espíritu riq'ui,
majun rutziak nucusaj, ni ma nic'oje' ta pa
rachoch. Xa ya ri camposanto ri oconek
rachoch.‡
28 Y ri achi ri', can xu (xe) wi xutz'et ri
Jesús, can yac'ari' tek xbexuque' xbemaje'§
chuwech. Y xurek apo ruchi' chare ri Jesús,
y xubij c'a: Riyit Jesús ri can yit Ruc'ajol ri
nimalaj Dios,* ¿achique ruma tek yinanek?
Tabana' jun utzil ma quinach'ujirisaj ta,
xcha'.
29 Ri achi xubij queri' ruma ri Jesús xubij
chare ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri achi ri'
chi tel el. Ruma q'uiy chic tiempo c'o pe ri
itzel espíritu ri' riq'ui. Y ruma chuka' ri' ri

† **8:14** Mt. 13.22; 1 Ti. 6.9, 10. ‡ **8:14** 2 Ti. 4.10. § **8:15** Stg. 1.22, 25; 2 P. 1.5-10. * **8:16** Mt. 5.15; Mr. 4.21; Lc. 11.33; Fil. 2.15, 16. † **8:17** Mt. 10.26; Lc. 12.2. ‡ **8:18** Mt. 13.12; 25.29; Mr. 4.25; Lc. 19.26. § **8:18** Jn. 15.2. * **8:19** Mt. 12.46; Mr. 3.31; 6.3; Jn. 7.5; Hch. 1.14; 1 Co. 9.5; Ga. 1.19. † **8:21** Lc. 11.28. ‡ **8:22** Mt. 8.23; Mr. 4.35. § **8:24** Job 28.11; 38.11; Sal. 65.7; 89.9; 93.4; 107.29; 135.6; Nah. 1.4. * **8:25** Sal. 33.8, 9; Mr. 4.41; 6.51. † **8:26** Mt. 8.28; Mr. 5.1. ‡ **8:27** Mt. 8.28. § **8:28** Fil. 2.10, 11. * **8:28** Hch. 16.16, 17.

winek q'uiy c'a mul quiximon ruk'a' raken
ri achi ri' riq'ui ch'ich' y cadenas, pero ma
ye cowinek ta chrij. Ruma chi ri achi ri'
yeruc'okpij ri cadenas ri achoj riq'ui ximon
wi, y ri itzel espíritu ri c'o riq'ui nuben
c'a chare chi nibe pa tak lugar ri acuchi
(achique) majun winek c'o.
30 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chare ri achi:
¿Achique abi'? Y ri itzel espíritu ri c'o riq'ui
ri achi xubij: Yoj q'uiy ri nubi', xcha'. Queri'
xubij ruma can ye q'uiy ri itzel tak espíritu
ri yec'o riq'ui ri achi ri'.
31 Y ri itzel tak espíritu ri' sibilaj c'a
xquic'utuj utzil chare ri Jesús, chi wi yere-
lesaj el riq'ui ri achi, man c'a querutek ta el
chupan ri itzel jul ri k'eku'm rupan, quilu-
gar† ri itzel tak espíritu.
32 Y chunakajal apo ri c'o wi ri achi ri',
sibilaj c'a ye q'uiy ak yetajin yewa' pa ruwi'
jun juyu', y rumari' ri itzel tak espíritu
xquic'utuj utzil chare ri Jesús chi tuya' k'ij
chique riche (rixin) chi ye'oc quiq'ui ri ak‡
ri'. Y ri Jesús xuya' k'ij chique.
33 Y ri itzel tak espíritu can yac'ari' xe'el
el riq'ui ri achi, y xebe'oc quiq'ui ri ak.
Quinojel c'a ri ak ri' xquichop anin (anibel)
chuwech jun juyu' xulan ruwech y choj xe-
beka c'a pa choy. Y chiri' xejik' wi quinojel
ri ak ri'.
34 Y ri yeyuk'un quiche (quixin) ri ak ri',
tek xquitz'et ri xbanatej, xe'anmej y xbe-
quiyala' ca rutzijol pa tinamit y ri pa tak
juyu'.
35 Y ri winek ri xe'ac'axan pe ri xbanatej,
xepe chutz'etic. Tek ri winek ri' xe'oka riq'ui
ri Jesús, xquitz'et§ c'a chi ri achi ri xe'elesex
ri itzel tak espíritu riq'ui, tz'uyul c'a apo
riq'ui ri Jesús, rucusan rutziak, y ma nuben
ta chic* c'a achi'el ri rubanon pe. Pero ri
winek ri' xa xquixibij qui' tek xquitz'et ri
achi ri'.
36 Y xtzijox chuka' chique achique
rubanic ri xbanatej. Ronojel ri' xtzijox
chique cuma ri winek ri can xetz'eto tek
xe'elesex ri itzel tak espíritu riq'ui ri achi
ruma ri Jesús.
37 Riq'ui c'a ronojel ri xbanatej, ri winek
ri aj chiri' pa Gadara, xquic'utuj† c'a utzil
chare ri Jesús chi tel el ri chiri'. Ri winek
ri aj chiri' xquibij c'a queri' chare ruma chi
sibilaj quixibin qui'.‡ Rumac'ari' ri Jesús ye
rachibilan ri rudiscípulos xe'oc el pa jucu'
riche (rixin) chi xebe.
38 Y ri achi ri xe'elesex ri itzel tak espíritu
riq'ui, nuc'utuj c'a jun utzil chare ri Jesús chi
tuya' k'ij chare riche (rixin) chi nibe riq'ui.§
Yac'a ri Jesús xa xubij c'a chare:
39 Catzolin chawachoch, y jatzijoj ri
xuben ri Dios awuq'ui riyit, xuche'ex. Y
ri achi can xberutzijoj na wi chrachoch,
y chique quinojel ri winek pa rutinamit
xutzijoj wi ri xuben ri Jesús riq'ui riya'.

Ri rumi'al ri Jairo y ri ixok ri xuchop rutziak ri Jesús

40 Y tek ri Jesús xtzolin c'a juc'an chic
chare ri ruchi' ri choy, ri winek yec'o chiri',
riq'ui c'a quicoten xquic'ul apo, ruma chi ri
winek ri' can ya c'a Riya' ri coyoben.
41 Xapon c'a chuka' jun achi ri Jairo rubi'.
Ri achi c'a ri' jun principal chupan ri jay
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Riya'
xbexuque' xbemaje'* chuwech ri Jesús, y
xuc'utuj c'a jun utzil chare chi nibe riq'ui c'a
pa rachoch,
42 ruma xa can xu (xe wi)† ri jun ti rumi'al
c'o, y c'o achi'el xa cablajuj rujuna' y ya xa
juba' ma nicom ka.
Y tek ri Jesús y ri ye benak riq'ui xquichop
el bey riche (rixin) chi yebe chrachoch ri
Jairo, sibilaj ye q'uiy c'a winek ri xetzeke' el
chrij. Y rumari' niquipitz'ila' c'a qui' chrij,
ye benak.
43 Chiquicojol c'a ri winek, benak jun ixok
ri c'o jun ruyabil riche (rixin) ic'‡ chare.
Ri ixok ri' c'o chic c'a cablajuj juna' ri ma
tanel ta ri ruquiq'uel. Xuq'uis yan c'a rono-
jel rurajil, ruma benak chic quiq'ui q'uiy
ajk'omanel, y majun chique ri ajk'omanel
cowinek ta rak'oman ri ruyabil.
44 Ri ixok ri' xjel c'a apo chrij ri Jesús, y
xberuchapa'§ c'a ca juba' ri ruchi' rutziak ri
Jesús. Y can yac'ari' xk'atak'o ri ruquiq'uel.
45 Y yac'ari' tek ri Jesús xuc'utuj: ¿Achique
ri xichapo? Y ruma chi quinojel niquibij
chi majun xquichop ta riye', ri Pedro y ri
nic'aj chic discípulos xquibij chare ri Jesús:
Tijonel, riyit nawajo' nawetamaj achique
xachapo. Pero wawe' ma xtawetamaj ta,
ruma sibilaj ye q'uiy winek niquipitz' qui'
y niquinimila' qui' chawij, y riyit nac'utuj:
¿Achique xichapo?
46 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: C'o jun
ri xichapo, ruma can xinna' chi c'o jun ri
xinc'achojsaj riq'ui ri uchuk'a'* c'o wuq'ui,
xcha'.
47 Y ri ixok tek xutz'et chi xa xnabex,
nibarbot (nibaybot) c'a xoxuque' xomaje'
chuwech ri Jesús. Y chiquiwech quinojel ri
winek xubij apo chare ri Jesús ri achique
ruma tek xuchop ruchi' rutziak. Y xubij
chuka' chi can xu (xe wi) xuchop ruchi'

† **8:31** Ap. 20.3. ‡ **8:32** Lv. 11.7; Dt. 14.8. § **8:35** Ro. 10.20. * **8:35** 1 Jn. 3.8. † **8:37** Job 21.14; Mt. 8.34; Mr. 5.17; Lc. 4.34; 5.8; Hch. 16.39; 1 Co. 2.14. ‡ **8:37** Dt. 5.25; 1 S. 6.20; 16.4; 2 S. 6.8, 9. § **8:38** Sal. 116.12; Mr. 5.18. * **8:41** Mt. 9.18; Mr. 5.22. † **8:42** Lc. 7.12. ‡ **8:43** Lv. 15.25; Mt. 9.20; Mr. 5.25. § **8:44** Dt. 22.12; Mr. 5.27, 28; 6.56; Hch. 5.15; 19.12. * **8:46** Mr. 5.30; Lc. 5.17; 6.19. † **8:48** Mr. 10.52; Lc. 7.50.

rutziak ri Jesús, can yac'ari' xuna' riya' chi
xc'achoj.
48 Ri Jesús xubij chare: Numi'al,
xac'achoj,† ruma xacukuba' ac'u'x wuq'ui.
Wacami c'a, catzolin; ruma xawil yan
uxlanibel c'u'x, xcha' chare.
49 Y c'a ntajin na c'a nitzijon ri Jesús riq'ui
ri ixok, tek c'o jun achi xoka ri petenak chra-
choch ri Jairo, ri Jairo ri principal chupan ri
jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Ri jun
achi ri xoka, xorubij c'a chare ri Jairo: Man
chic tac'uaj ta el ri Tijonel Jesús, ruma ri ti
ami'al xa xcom yan.‡
50 Yac'a tek ri Jesús xrac'axaj pe, xubij
chare ri Jairo: Ma taxibij ta awi' ruma ri
xobix chawe. Xaxu (xaxe wi) tacukuba' c'a
ac'u'x§ wuq'ui, y ri ti ami'al xtic'astej, xcha'
chare.
51 Y tek xe'apon c'a chrachoch ri Jairo, ri
Jesús xaxu (xaxe) wi c'a chique ri Pedro, ri
Jacobo, ri Juan, y ri rute' rutata' ri ac'al xuya'
k'ij riche (rixin) chi xe'oc pa jay riq'ui ri ti
k'opoj ri caminek.
52 Y ri Jesús xerutz'et chi quinojel ri winek
ye'ok' y can niquirek quichi' chi ok'ej. Yac'a
ri Jesús xubij chique: Man c'a tiwok'ej ta
chic ri ti k'opoj, ruma riya' xa ma caminek
ta,* riya' xa warnek, xcha' chique.
53 Pero riye' xa xetze'en chrij ri Jesús,
ruma quetaman chi ri ti k'opoj xa caminek
chic.
54 Y ri Jesús xuchop ruk'a' ri ti caminek, y
xubij c'a: Nóya, cayacatej.†
55 Y ri ti k'opoj can xtzolin na wi pe ri
ránima y can yari' xyacatej pe. Y ri Jesús
xubij chi titzuj (tisuj) ruway.
56 Y ri te'ej tata'aj can xquimey tek
xquitz'et ri xbanatej riq'ui ri calc'ual. Y ri
Jesús xubij chique chi majun achoj chare
tiquitzijoj wi‡ ri xbanatej.

9

*Tek ri cablajuj discípulos xetak chutzi-
joxic ri ruch'abel ri Dios*

1 Ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri ca-
blajuj rudiscípulos, y xuya'* uchuk'a' chique
y xuya' k'atbel tzij pa quik'a' riche (rixin)
chi yecowin yequelesaj quinojel quiwech
itzel tak espíritu, y riche (rixin) chuka'
yequic'achojsaj yawa'i'.
2 Y xerutek c'a el ri rudiscípulos
riche (rixin) chi xebe† chutzijoxic ri
rajawaren ri Dios, y riche (rixin) chuka' chi
yequic'achojsaj yawa'i'.
3 Y ri Jesús xubij chuka' chique: Re nichop
el bey, can majun c'a tic'uaj el. Ma tic'uaj ta
ch'ame'y, ma tic'uaj ta ya'l, ni caxlan wey, ni
irajil. Y ma tic'uaj ta el ca'i' itziak, xa can xu
(xe) wi ri icusan.‡
4 Y xabachique ta na jay ri yixapon wi
pa jun tinamit, chiri' quixc'oje' wi ka. Xa
can c'a ya tek yixel pe chupan ri tinamit ri',
c'ac'ari' utz chi niya' ca ri jay ri xixc'oje' wi.§
5 Y wi ri tinamit ri yixapon wi xa ma
yixc'ul ta, can quixel c'a pe chiri' y titotala'
(tiquirala') ca* ri pokolaj ri c'o chiwaken
chiquiwech ri winek ri', riche (rixin) chi
queri' tiquetamaj chi ma utz ta ri xquiben,
xcha' ri Jesús.
6 Y ri discípulos xebe na wi.† Xebe ri
pa tak aldeas riche (rixin) chi xbequitz-
ijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
Y xequic'achojsaj chuka' yawa'i' ronojel ri
acuchi (achique) xek'ax wi.

Tek xcamisex ri Juan ri Bautista

7 Y ri Herodes, jun chique ri ye caji' aj
k'atbel tak tzij chupan ri tiempo ri', can
yerac'axala'‡ c'a ronojel ri yerubanala' ri
Jesús. Pero ma nril ta c'a achique ri nuni-
maj, ruma yec'o yebin chi ri nibano queri'
ya ri Juan ri Bautista ri xc'astej pe chiquico-
jol ri caminaki'.
8 Yec'o c'a chuka' yebin chi ri Jesús ya
ri Elías ri xtzolin pe. Y nic'aj chic winek
niquibij c'a chi ri Jesús jun chique ri profe-
tas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca,
ri xbec'astej pe.
9 Y ri Herodes nubij: ¿Achique cami chi
achi ri'? Ruma q'uiy yenwac'axaj§ chrij.
Pero riyin nbij chi ma ya ta ri Juan ri
Bautista, ruma ri Juan yin c'a riyin xi-
tako rutzaq'uixic rujolon (ruwi'), xcha'. Y
ri Herodes nucanola' c'a achique nuben,
ruma nrajo' nutz'et ruwech ri Jesús.

*Tek ri Jesús xerutzuk más ye wu'o' mil
winek*

10 Y tek ri ye ru'apóstoles ri Jesús xetzolin
pe chubanic ri rusamaj ri Dios, xquitzijola'*
c'a chare ri Jesús ri xequibanala'. Y ri Jesús
xeruc'uaj c'a el ri ru'apóstoles, y xebe pa
jun desierto, jun lugar ri c'o pa rucuenta ri
tinamit Betsaida.
11 Y tek ri winek xquinabej el chi xbe
ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos, xebe
chuka' riye'. Y tek ri winek ri' xe'apon riq'ui
ri Jesús, Riya' jabel xeruc'ul y xubij chuka'
chique achique rubanic ri rajawaren ri
Dios. Y chuka' xeruc'achojsaj yawa'i'.

‡ **8:49** Mr. 5.35. § **8:50** 2 Cr. 20.20; Mr. 9.23; 11.22-24; Jn. 11.25, 40. * **8:52** Jn. 11.11, 13. † **8:54** Lc. 7.14; Jn. 11.43; Hch. 9.40. ‡ **8:56** Mt. 8.4; 9.30; Mr. 5.43. * **9:1** Mt. 10.1; Mr. 3.13; 6.7; Jn. 14.12; Hch. 3.6. † **9:2** Mt. 10.7, 8; Mr. 6.12; Lc. 10.1, 9; Tit. 1.9; 2.12. ‡ **9:3** Sal. 37.3; Mt. 10.9; Mr. 6.8; Lc. 10.4; 22.35; 2 Ti. 2.4. § **9:4** Mt. 10.11; Mr. 6.10. * **9:5** Mt. 10.14; Hch. 13.51. † **9:6** Mr. 6.12. ‡ **9:7** Mt. 14.1; Mr. 6.14. § **9:9** Lc. 23.8. * **9:10** Mt. 14.13; Mr. 6.30.

12 Y tek xka ka ri k'ij ri', ri cablajuj
discípulos xejel apo riq'ui ri Jesús y xquibij
chare: Que'ataka' c'a el re winek re'
riche (rixin) chi yebe chucanoxic acuchi
(achique) yebewer wi, y yebe chuka'
chucanoxic quiway pa tak aldeas y pa nic'aj
chic lugar ri yec'o pe nakaj. Ruma re yojc'o
wi, xa majun winek† yec'o, xecha' chare.
13 Yac'a ri Jesús xubij chique ri rud-
iscípulos: Tiya' quiway‡ riyix. Y ri discípulos
xquibij chare ri Jesús: Wawe' ma q'uiy
ta caxlan wey c'o riche (rixin) chi nikaya'
chique, xaxu (xaxe wi) wu'o' caxlan wey y
ca'i' car. Re winek re' yewa', pero wi yojbe
chulok'ic cosas§ riche (rixin) chi niquitij,
xecha'.
14 Ruma ri winek sibilaj ye q'uiy. Y xaxu
(xaxe wi) ri achi'a' yec'o achi'el xa wu'o' mil.
Y ri Jesús xubij chique ri ye rudiscípulos:
Tibij chique re winek re' chi quetz'uye' pa
tak moc y chi nic'aj tak ciento tiquic'uaj qui',
xcha' chique.
15 Y can que na wi ri' xquiben ri discípulos,
xquiben chique quinojel ri winek chi
xetz'uye'.
16 Y ri Jesús xeruli'ej c'a pa ruk'a' ri wu'o'
caxlan wey y ri ca'i' car y c'ac'ari' xtzu'un
chicaj y xuc'utuj ri rubendición ri Dios pa
ruwi'. Y c'ac'ari' ri Jesús xeruwech'ela' c'a el
ri caxlan wey y ri car, y xuya' el chique ri
rudiscípulos riche (rixin) chi niquiya' chique
ri winek.
17 Can quinojel c'a jabel xewa'. Can majun
c'a ri man ta xwa' chi utz.* Y c'a c'o na
c'a cablajuj chaquech caxlan wey y car ri
xmolotej ca.

Tek ri Pedro xubij chi ri Jesús yari' ri Cristo

18 Y c'o c'a jun k'ij tek ri Jesús ruyon c'a
ntajin nuben orar, y ri ye rudiscípulos can
yec'o chuka' apo chunakajal. Y yac'ari' tek
ri Jesús xuc'utuj chique ri rudiscípulos: ¿Yin
achique c'a riyin niquibij ri winek?†
19 Y riye' xquibij chare: Yec'o ri yebin chi
yit c'a riyit ri Juan ri Bautista.‡ Yec'o nic'aj
chic niquibij chi yit c'a riyit ri Elías. Y yec'o
c'a chuka' ri yebin chi riyit jun chique ri
profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios
ojer ca, y wacami xac'astej pe chiquicojol ri
caminaki', xecha' chare ri Jesús.
20 Y Riya' xuc'utuj c'a chique ri rud-
iscípulos: ¿Yin achique c'a riyin nibij riyix?
xcha' chique. Y ri Pedro can yac'ari' tek
xubij chare ri Jesús: Yit c'a riyit ri Cristo,§ ri
yit takon pe ruma ri Dios, xcha' chare.

Tek ri Jesús xubij chi xticamisex

21 Yac'a ri Jesús sibilaj xuchilabej chique
ri ye rudiscípulos chi majun achoj chare
tiquitzijoj wi chi ya Riya' ri Cristo.
22 Y xubij c'a chuka' chique: Riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol, c'o chi nk'axaj
na q'uiy tijoj pokonal. Y xquinetzelex cuma
ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij. Xquinet-
zelex cuma ri principali' tak sacerdotes y
cuma ri aj tz'iba'. Y xquicamisex. Pero pa
rox k'ij xquic'astej pe, xcha' ri Jesús.*
23 Y c'ac'ari' xubij chique quinojel: Wi c'o
jun nrajo' yirutzekelbej, man c'a tupokonaj
ta nuk'axaj tijoj pokonal. Xa can tubana' c'a
achi'el nuben jun ri benak chuxe' jun cruz
riche (rixin) chi nbecamisex. Ma nuben
ta chic ri nurayij ka riya'. Wi c'o c'a jun
nich'obo chi nicowin nuben queri' k'ij k'ij,
utz chi nipe wuq'ui y quirutzekelbej† c'a.
24 Ruma wi can nupokonaj ri ruc'aslen re
wawe' chuwech re ruwach'ulef, xa ma xtril
ta c'a ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek. Yac'a ri ma nupokonaj ta ri ruc'aslen re
wawe' choch'ulef, astape' ta na can napon
pa camic wuma riyin, xa can xtril ruc'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
25 Ruma, ¿achique ta c'a nuc'om pe chare
ri winek wi nic'oje' ri beyomel riche (rixin)
ronojel ri ruwach'ulef riq'ui y wi xa ma
nicolotej ta?‡ Xa ruyon c'a nuya' ri' chupan
ri camic riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
26 Ruma wi jun winek niq'uix
yiruk'alajsaj riyin y niq'uix nuk'alajsaj ri
nuch'abel, queri' chuka' xtinben riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol, tek xquipe
chic jun bey, xquiq'uix nbij chi ri jun winek
ri' wuche (wixin) riyin,§ tek xtik'alajin chi
can yin Rey wi, y chuka' junan chic nuk'ij
nuc'ojlen riq'ui ri Nata' y ye wachibilan pe
ri lok'olaj tak ángeles.
27 Y can kitzij c'a re nbij chiwe chi yec'o c'a
nic'aj chiwe ri yec'o wawe' ri ma xquecom
ta na, xquecom pero c'a ya tek quitz'eton
chic* na ca ri rajawaren ri Dios, xcha' ri
Jesús.

Tek ri Jesús xjalatej ruwachbel

28 Y achi'el xa c'o yan jun semana k'axnek
ca tek ri Jesús tich'o wi chiquiwech ri winek,
yac'ari' tek Riya' xerucha' c'a ri Pedro, ri
Juan y ri Jacobo riche (rixin) chi yerachibi-
laj el chi nibe pa ruwi' jun juyu' chubanic
orar.†
29 Y tek ri Jesús ntajin c'a chare ri oración,
xjalatej c'a ri ruwachbel,‡ y can queri'

† **9:12** Mt. 14.15; Mr. 6.35; Jn. 6.1, 5. ‡ **9:13** 2 R. 4.42, 43. § **9:13** Nm. 11.22. * **9:17** Sal. 145.15, 16. † **9:18** Mt. 16.13; Mr. 8.27. ‡ **9:19** Mt. 14.2. § **9:20** Mt. 16.16; Mr. 8.29; Jn. 1.41, 49; 4.29, 42; 6.69; 7.41; 11.27; 20.31; Hch. 8.37; 9.22; Ro. 10.9; 1 Jn. 4.14, 15; 5.5. * **9:22** Mt. 16.21; 17.22, 23; 20.17-19; Mr. 9.31; Lc. 18.31-33; 24.6, 7. † **9:23** Mt. 10.38; 16.24; Mr. 8.34; Lc. 14.27. ‡ **9:25** Mt. 16.26; Mr. 8.36. § **9:26** Mt. 10.33; Mr. 8.38; 2 Ti. 2.12. * **9:27** Mt. 16.28; Mr. 9.1. † **9:28** Mt. 17.1. ‡ **9:29** Ex. 34.29-35.

chuka' ri rutziak, can xjalatej ri yetzu'un. Ri
rutziak sibilaj rusakil xuben y nitz'itz'an.
30 Y can yac'ari' tek xquichop tzij ye ca'i'
achi'a' riq'ui ri Jesús. Y ri ye ca'i' achi'a' ri' ya
ri Moisés y ri Elías§ ri ye rusamajel ri Dios ri
xec'oje' ojer ca.
31 Riye' xusutij c'a ri' jun lok'olaj sakil
chiquij, y yetzijon c'a chrij ri camic ri xtiban
chare ri Jesús pa Jerusalem.
32 Y ri Pedro y ri ye rachibil, sibilaj qui-
waran* c'o, pero xquicoch' ma xewer ta, y
rumari' xquitz'et c'a ri lok'olaj sakil riche
(rixin) ri Jesús, y xequitz'et chuka' ri ye ca'i'
achi'a' ri yec'o riq'ui ri Jesús.
33 Y tek ri ca'i' achi'a' ri' niquiya' c'a ca
ri Jesús riche (rixin) chi yebe, yac'ari' tek
ri Pedro xubij chare ri Jesús: Tijonel, xa
utz kabanon chi yojc'o wawe'. Tikabana'
oxi' tak ca'aj, jun awuche (awixin) riyit, jun
riche (rixin) ri Moisés y queri' chuka' jun
riche (rixin) ri Elías, xcha' chare. Ri Pedro
quec'ari' xubij apo y ma retaman ta achique
ruma tek xch'o apo. Xa ch'obon, ma ch'obon
ri xerubila' apo.
34 Y c'a nich'o na c'a ri Pedro, tek c'o jun
sutz' ri xka pe pa quiwi' y xerucuch. Y ri
ye rudiscípulos xquixibij qui' tek xquina' chi
yec'o chic chupan ri sutz' ri'.
35 Y yac'ari' tek c'o jun ch'abel xquic'axaj
chupan ri sutz' ri', y xubij: Yare' ri Nuc'ajol
y can sibilaj nwajo'. Can ya c'a Riya' ti-
wac'axaj,† xcha' ri ch'abel ri'.
36 Y yac'a tek quic'axan chic ri jun ch'abel
ri', yac'ari' tek xquitz'et chi ri Jesús xa ruyon
chic c'o ca. Y ri discípulos ri', q'uiy c'a k'ij ri
majun achoj chare xquibij wi ri xquitz'et ri
chiri' pa ruwi' ri juyu'.‡

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun c'ajol ri c'o jun itzel espíritu riq'ui

37 Y pa ruca'n k'ij, tek ri Jesús ye rachibilan
ri ye oxi' rudiscípulos xka pe pa ruwi' ri
juyu', can ye sibilaj c'a ye q'uiy ri winek ri
xec'ulu apo riche (rixin).
38 Y jun achi ri c'o chiquicojol ri winek,
riq'ui ruchuk'a' xch'o apo chare ri Jesús y
xubij: Tijonel, riyin xaxu (xaxe wi) jun§
walc'ual c'o. Nc'utuj c'a jun utzil chawe chi
tatzu' juba',
39 ruma chi c'o jun itzel espíritu nichapo.
Y tek nuchop, nuben c'a chare chi nurek
ruchi', nuben chare chi nibarbot (nibay-
bot)* ri ruch'acul, y nuben chuka' chare
chi niwoko pa ruchi'. Ri itzel espíritu ri'
can nik'ax ruwi' nuben chare ri nuc'ajol, y
c'arunaj nuya' ca tek nuchop.
40 Rumari' xinc'utuj yan jun utzil chique
re adiscípulos chi tiquelesaj el re jun itzel
espíritu re' riq'ui ri nuc'ajol, pero xa ma ye
cowinek ta chi niquelesaj, xcha' chare ri
Jesús.
41 Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chique: Riyix
winek ri yixc'o chuwech re ruwach'ulef,
majun chiwe ri cukul ta ruc'u'x riq'ui ri
Dios. Chi'iwonojel xa yix sachnek.† ¿Riyix
nich'ob chi riyin can ronojel k'ij xquic'oje'
iwuq'ui, y man c'a xquitane' ta chi yixin-
coch'? Tac'ama' pe ri ac'ajol wawe', xcha' ri
Jesús.
42 Y tek ri c'ajol xapon apo riq'ui ri Jesús,
ri itzel espíritu riq'ui ruchuk'a' xuyicaj y
xuch'akij pan ulef. Ri Jesús xchapon c'a
chare ri itzel espíritu, riche (rixin) chi tel el
riq'ui ri c'ajol ri'. Y ri Jesús can xuc'achojsaj
wi c'a el y xujech el chare ri rutata'.
43 Y quinojel c'a ri winek xquimey tek
xk'alajin ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios.

Tek ri Jesús xubij chic jun bey chi xticami-sex

Y tek quinojel c'a ri winek yetajin
niquimey c'a rij ronojel ri yerubanala' ri
Jesús, Riya' xubij chique ri rudiscípulos:
44 Can tiwac'axaj c'a jabel re tzij re', y man
c'a timestaj ta: Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex
chicojol, can xquijach wi pa quik'a' ri winek,
xcha'.
45 Y ri tzij ri' ma xk'ax ta‡ chiquiwech
ri discípulos, ruma ma ya'on ta k'ij chique
chi nik'ax chiquiwech, y riye' niquixibij c'a
qui' niquic'utuj chare ri Jesús chi achique ri
xubij chique.

Tek ri Jesús xubij achique ri c'o más ruk'ij

46 Y ri rudiscípulos ri Jesús xquich'ojila'
chiquiwech chi achique chique riye' ri más
nim ruk'ij.§
47 Yac'a ri Jesús can retaman c'a achique
yetajin chuch'obic pa tak cánima ri rud-
iscípulos. Rumari' Riya' xberuc'ama' pe jun
ti ac'al, y xupaba' riq'ui.
48 Y xubij chique ri rudiscípulos:
Xabachique ri nuc'ul jun ac'al pa nubi'
riyin,* jun ri achi'el re', ma xu (xe) ta wi
xtuc'ul ri ac'al, xa can xquiruc'ul chuka'
riyin. Y ri xtic'ulu c'a wuche (wixin) riyin,
can xtuc'ul c'a chuka' ri yin takayon pe.†
Ruma chi ri can nuch'utinirisaj ri' chicojol
riyix, yari' ri más nim ruk'ij,‡ xcha' ri Jesús.

Ri ma yojquetzelaj ta, can kachibil c'a ki' quiq'ui

49 Y xpe c'a ri Juan xubij chare ri Jesús:
Tijonel, riyoj katz'eton c'a jun achi ri pan

§ **9:30** 2 R. 2.11. * **9:32** Dn. 8.18; 10.9. † **9:35** Ex. 23.21; Dt. 18.15-18; Mt. 3.17; Hch. 3.22; He. 2.3; 12.25; 2 P. 1.16, 17. ‡ **9:36** Mt. 17.9. § **9:38** Mr. 9.17; Lc. 7.12. * **9:39** Mr. 1.26. † **9:41** Dt. 32.5; Sal. 78.8. ‡ **9:45** Mr. 9.32; Lc. 2.50; 18.34; Jn. 12.16; 14.5; 2 Co. 3.14. § **9:46** Mt. 18.1; Mr. 9.34. * **9:48** Mt. 18.5; Mr. 9.37. † **9:48** Mt. 10.40; Jn. 12.44; 13.20; 1 Ts. 4.8. ‡ **9:48** Mt. 23.11, 12. § **9:49** Nm. 11.28; Mr. 9.38.

abi' riyit yerelesala' itzel tak espíritu. Pero
ruma xa ma kachibil ta, xkak'il ca,§ xcha'
chare ri Jesús.
50 Y ri Jesús xubij c'a chare ri Juan: Ma
tik'il ta chic. Ruma ri ma yojquetzelaj ta, can
ye kachibil wi c'a ri'.*

Tek ri Jesús xchapon chique ri Jacobo y ri Juan

51 Y tek xa noka yan c'a ri k'ij riche (rixin)
chi ri Jesús xtitzolín chila' chicaj,† Riya' can
xuch'ob c'a pa ránima chi xuchop el ri rubey
riche (rixin) chi nibe pa tinamit Jerusalem.
52 Y yec'o chuka' ri xerutek el nabey riche
(rixin) chi xebe pa jun aldea ri c'o pa ru-
cuenta ri Samaria, xebe chucanoxic jun jay
ri acuchi (achique) xtibe'uxlan wi ri Jesús y
ri ye rachibilan el.
53 Pero ri winek aj chiri' ma xcajo' ta
xquic'ul ri Jesús,‡ ruma chi ri winek ri'
xquinabej chi xa pa Jerusalem ruchapon wi
el bey.
54 Tek ri discípulos Jacobo y Juan xquin-
abej chi ma nic'ul ta ri Jesús cuma ri
winek, xquibij chare ri Jesús: Ajaf, ¿nawajo'
chi nikac'utuj chi tika pe k'ak'§ chila' chi-
caj, riche (rixin) chi yeruq'uis re winek
re'? Achi'el xuben ri Elías, ri jun achi
ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca,
xecha'.
55 Y ri Jesús xerutzu' y xchapon chique. Y
xubij c'a chique: Riyix ni ma iwetaman ta
chi ri Espíritu ri c'o iwuq'ui riche (rixin) chi
ye'iwajo' quinojel.
56 Ruma chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex
chicojol, ma xipe ta wawe' chuwech re
ruwach'ulef chiquicamisaxic winek, riyin
xa xipe chiquicolic,* xcha'. Y ri Jesús y ri
rudiscípulos xebe pa jun chic aldea.

Oxi' achi'a' ri xebin chi niquitzekelbej ri Jesús

57 Y tek riye' quichapon chic c'a el bey, c'o
c'a jun achi ri xbec'ulun pe, y xubij chare
ri Jesús: Ajaf, riyin nwajo' c'a yatintzekel-
bej xabacuchi (xabachique) yabe wi,† xcha'
chare.
58 Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi: Ri
xwan, can c'o wi jul ri acuchi (achique)
yec'oje' wi; y queri' chuka' ri aj xic' tak
chicop ri yebe pa cak'ik', can c'o chuka'
quisoc. Yac'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalex
chicojol, can majun wachoch ri acuchi
(achique) yinuxlan wi juba', xcha' chare ri
achi ri'.
59 Y ri Jesús xubij c'a chare jun chic achi:
Quinatzekelbej. Yac'a ri achi ri' xubij: Ajaf,
riyin can nwajo' wi yatintzekelbej. Xa yac'a
chi taya' na k'ij chuwe chi nmuk na el
ri nata', c'ac'ari' tek xcatintzekelbej‡ chic,
xcha'.
60 Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi ri':
Xa taya' c'a ca chi ri caminaki' quemuk
na cuma ri ye caminek chupan ri quimac.
Yac'a riyit jet, jatzijoj achique rubanic ri
rajawaren ri Dios.
61 Y c'o chic c'a jun ri xbin chare ri Jesús:
Ajaf, riyin nwajo' yatintzekelbej. Pero
nabey, taya' c'a k'ij chuwe riche (rixin) chi
yibech'o na ca chique ri nte' nata' y chique
ri ye wach'alal,§ xcha'.
62 Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi ri': Tek
jun achi nisamej pa juyu' riq'ui ri arado,
ma utz ta chi nitzu'un ca chrij.* Queri'
c'a chuka' ri winek ri niniman riche (rixin)
ri Dios, ma utz ta chi nitzu'un ca chrij.
Ruma wi queri' nuben, ma ruc'amon ta chi
nisamej chupan ri samaj riche (rixin) ri
rajawaren ri Dios, xcha' ri Jesús.

10

Tek xetak ri setenta achi'a' chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

1 Y tek banatajnek chic c'a ronojel ri',
ri Ajaf Jesús xerucha' c'a nic'aj chic achi'a'
riche (rixin) chi yesamej riq'ui; y can ye
setenta c'a achi'a' ri xerucha', riche (rixin)
chi xerutek el chi ye caca'.* Xerutek ri pa tak
tinamit y pa tak nic'aj chic lugar ri acuchi
(achique) c'o chi xtapon wi Riya'.
2 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri
xerucha': Can kitzij wi chi ri samaj riche
(rixin) chi nitzijox ri ruch'abel ri Dios, sibi-
laj nim;† yec'a ri yetzijon ri ch'abel ri' xa ma
ye q'uiy ta oc. Rumari' can tic'utuj c'a chare
ri Rajaf ri samaj, chi querutaka' pe q'uiy
samajela'‡ chiquicojol ri winek ri rajawaxic
chi niquic'axaj ri ruch'abel.
3 Y wacami quixbiyin c'a. Y riyix iweta-
man chi xa yix achi'el tak carne'l§ ri yixbeka
chiquicojol ri winek ri ye achi'el utiwa' (coy-
otes).
4 Y man c'a tic'uaj* ta yabel irajil, ni man
c'a tic'uaj ta ya'l, y man c'a tic'uaj ta chuka'
jun chic c'ulaj ixajab. Ni ma quixpa'e' ta pa
tak bey riche (rixin) chi ye'iyala' ca rutzil tak
quiwech ri winek. Xa jic (choj) quixbiyin†
c'a acuchi (achique) c'o chi yixapon wi.
5 Y tek yixapon c'a pa jun jay, ri nabey
c'o chi niben, ya ri ye'iyala' rutzil quiwech‡
ri winek. Y nibij c'a chique: Ya ta c'a
ri uxlanibel c'u'x riche (rixin) ri Dios ri

* **9:50** Mr. 9.39-41. † **9:51** 2 R. 2.1; Mr. 16.19; Jn. 6.62; Hch. 1.2. ‡ **9:53** Jn. 4.4, 9. § **9:54** 2 R. 1.10, 12; Ap. 13.13. * **9:56** Jn. 13.17; 12.47. † **9:57** Mt. 8.19. ‡ **9:59** Mt. 8.21. § **9:61** 1 R. 19.20. * **9:62** He. 6.4. * **10:1** Mr. 6.7. † **10:2** Jn. 4.35. ‡ **10:2** Mt. 9.37, 38; 2 Ts. 3.1. § **10:3** Mt. 10.16. * **10:4** Mt. 10.9, 10; Mr. 6.8; Lc. 9.3. † **10:4** 2 R. 4.29. ‡ **10:5** Mt. 10.12.

xtic'oje' iwuq'ui chupan re jay re', quixcha'
chique.
6 Y wi chiri' chupan ri jay ri', c'o jun winek
riq'ui quicoten xquixruc'ul, ri uxlanibel
c'u'x riche (rixin) ri Dios xtic'oje' ca riq'ui.
Yac'a ri winek ri xa ma xquixruc'ul ta, ri
uxlanibel c'u'x ma xtic'oje' ta ca riq'ui, xa
xtitzolin pe iwuq'ui riyix.
7 Riyix can quixc'oje' c'a ka chupan ri jay
ri yixapon wi ri jabel ic'ulic niquiben, titija'
y tikumu' ri xtiquisipaj chiwe. Ruma ri
samajel can ruc'amon wi chi nitoj§ ruma
ri samaj ri nuben. Y man c'a tijalala' ta
ri jay ri acuchi (achique) yixc'oje' wi. Xa
can acuchi (achique) yixapon wi nabey mul,
chiri' quixc'oje' wi ka.
8 Y queri' chuka' tibana' tek yixapon
xabachique tinamit y jabel ic'ulic niban.
Can titija' c'a ronojel ri nisipex chiwe.
9 Que'ic'achojsaj c'a chuka' ri yawa'i' ri
yec'o chiri', y tibij c'a chique: Xa nakaj chic
c'a c'o wi ri rajawaren ri Dios* iwuq'ui.
10 Yac'a tek yixapon pa jun tinamit ri xa
ma utz ta ic'ulic niban, quixel c'a el ri pa tak
bey riche (rixin) ri tinamit y tibij c'a chique
ri winek:
11 Ri pokolaj riche (rixin) re tinamit re'
ri c'o el chikaken, nikatotaj (nikaquiraj)† ca
chiwech, riche (rixin) chi queri' tiwetamaj
chi ma utz ta ri xiben chi ma xojic'ul ta.
Y tiwetamaj ca chuka' chi ri rajawaren ri
Dios xa nakaj chic c'o wi iwuq'ui, quixcha'
chique.
12 Y ri Jesús xubij chuka' el chique: Tek
xtapon ri k'ij tek ri Dios xtuk'et tzij, ri winek
quiche (quixin) ri tinamit ri ma xtiquic'ul
ta ri ruch'abel ri Dios ri nibij riyix chique,
más c'a xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika
pa quiwi' riye', que chuwech ri tinamit
Sodoma.‡

Tek ri Jesús xubij chi juyi' oc quiwech ri tinamit ri ma xtitzolin ta pe quic'u'x

13 Rumari' juyi' oc iwech riyix ri yixc'o
pa tinamit Corazín, y juyi' oc chuka' iwech
riyix ri yixc'o pa tinamit Betsaida, ruma
sibilaj q'uiy milagros xeban chiwech y ma
xinimaj ta ri ruch'abel ri Dios. Ruma xa ta
ya ri pa tinamit Tiro y pa tinamit Sidón ri
xeban ta wi ri milagros ri', ri winek aj chiri'
xtzolin yan ta pe quic'u'x riq'ui ri Dios, y
quicusalon ta chic quitziak riche (rixin) bis,
y quiyalon ta chic chaj chiquij, riche (rixin)
chi queri' nik'alajin chi yebison ruma sibilaj
q'uiy quimac ri ye quibanalon.§
14 Yac'a tek xtapon ri k'ij tek xtik'at tzij pa
ruwi' re ruwach'ulef, yix c'a riyix ri yixc'o
pa Corazín y ri yixc'o pa Betsaida ri más
xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika pan iwi',
que chiquiwech ri aj Tiro y ri aj Sidón.
15 Y riyix ri yixc'o pa tinamit Capernaum
can nich'ob chi yixbe chila' chicaj* riq'ui
ri Dios y xtinimirisex ik'ij. Pero xa ma
que ta ri'. Xa xtikasex ik'ij,† ruma xa c'a
chupan ri lugar riche (rixin) ri tijoj pokonal
xquixbeka wi.
16 Y achique c'a winek ri xquixruc'ul jabel
riche (rixin) chi nrac'axaj ri ruch'abel ri
Dios, can yin c'a chuka' riyin ri yiruc'ul. Y
achique c'a chuka' ri xquixetzelan ruma ri
ruch'abel ri Dios, can yin c'a chuka' riyin
ri yiretzelaj. Y ri netzelan wuche (wixin)
riyin, can ya chuka' ri Dios‡ ri yin takayon
pe ri nretzelaj, xcha' c'a el ri Jesús chique ri
setenta achi'a' ri xerucha'.

Tek xetzolin pe ri setenta achi'a' ri xetak chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

17 Y tek xetzolin c'a pe ri setenta achi'a' ri'
chare ri samaj ri bin el chique y xe'oka riq'ui
ri Jesús, sibilaj yequicot, y xquibij c'a chare:
Ajaf, ri itzel tak espíritu can xeniman chuka'
chake tek pan abi' riyit xojch'o wi chique.
18 Y ri Jesús xubij chique: Ja' (je), can
kitzij wi ri nibij. Ruma riyin can xintz'et chi
ri Satanás xuna' yan chi xch'acatej, ruma
can achi'el nuben ri k'ak' riche (rixin) ri
coklajay chicaj, queri' xuben riya' tek xtzak
pe.§
19 Riyin can nya'on k'atbel tzij chiwe
riche (rixin) chi ye'ipalbej cumatz* y
alacrán (k'asna'j) y riche (rixin) chuka' chi
yixch'acon chrij ri ruchuk'a' ri itzel winek,
y majun achique ta ri xtic'ulwachij.
20 Yac'a riyix ma quixquicot ta xaxu (xaxe
wi) ruma chi ri itzel tak espíritu yixquini-
maj. Más quixquicot pa tak iwánima ruma
can tz'ibatal† ri ibi' chila' chicaj riq'ui ri
Dios.

Ri Jesús ri C'ajolaxel can nuya' wi c'a ruk'ij ri Tata'ixel

21 Y can yac'a hora ri', ri Jesús xquicot
ránima ruma ri Lok'olaj Espíritu. Y xubij:
Nya' ak'ij Nata' Dios, riyit ri can yit Rajaf ri
caj y re ruwach'ulef, ruma ma xak'alajsaj
ta ri lok'olaj ach'abel chiquiwech ri winek
ri can niquina' chi sibilaj q'uiy quina'oj y
q'uiy quetaman. Y xa chiquiwech ri winek
ri ma q'uiy ta quetaman ri xa ye achi'el tak
ac'ala', xa chiquiwech riye' xak'alajsaj wi‡
re lok'olaj ach'abel re'. Can que wi c'a ri'
Nata' Dios, ruma chi queri' ri araybel riyit,
xcha' ri Jesús pa ru'oración.

§ **10:7** Mt. 10.10; 1 Co. 9.4. * **10:9** Lc. 9.2. † **10:11** Mt. 10.14. ‡ **10:12** Mt. 10.15. § **10:13** Ez. 3.6; Jon. 3.5; Mt. 11.21. * **10:15** Gn. 11.4. † **10:15** Ez. 26.19, 20; Mt. 11.23. ‡ **10:16** Jn. 5.23; 1 Ts. 4.8. § **10:18** Jn. 12.31. * **10:19** Mr. 16.18. † **10:20** Ex. 32.32; Sal. 69.28. ‡ **10:21** Mt. 11.25; 1 Co. 1.19, 26; Col. 2.8. § **10:22** Mt. 28.18; Jn. 3.35; 13.3.

22 Y c'ac'ari' tek Riya' xubij: Ri Nata' Dios
can ronojel cosas rujachon§ pa nuk'a'. Y
majun chic c'a etamayon ta yin achique
riyin, xaxu (xaxe) wi ri Nata' ri etamayon.
Y majun chuka' etamayon ta achique ri' ri
Nata', xaxu (xaxe) wi riyin ri Ruc'ajol ri eta-
mayon, y ri winek ri achoj chare xtinwajo'
xtink'alajsaj wi riyin, xtretamaj achique c'a
ri' ri Nata'.
23 Yac'ari' tek ri Jesús xerutzu' ri rud-
iscípulos y xaxu (xaxe wi) chique riye' xubij
wi: Jabel ruwa'ik'ij* riyix, ruma re yixta-
jin chutz'etic riq'ui ri runak' tak iwech. Y
chuka' can jabel ruwaquik'ij ri nic'aj chic
winek ri yetz'eto ronojel re'.
24 Y can nbij c'a chiwe, chi ye q'uiy chique
ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios
y ri reyes ri xec'oje' ojer ca, sibilaj xcajo' chi
xquitz'et† ta ri nitz'et riyix wacami, y xa ma
xquitz'et ta el. Can sibilaj chuka' xcajo' chi
xquic'axaj ta ri niwac'axaj riyix re wacami,
y xa ma xquic'axaj ta el, xcha' ri Jesús.

Jun c'ambel tzij chrij jun utzilaj achi aj Samaria

25 Y c'o c'a jun achi ri nik'axan ri nubij
ri ley chiquiwech ri winek ri xbeyacatej pe
y xbech'o riq'ui ri Jesús, y ruma chi nrajo'
nutojtobej ri Jesús, xubij c'a chare: Tijonel,
¿achique ri rajawaxic chi nben riyin riche
(rixin) chi ntoc ta wuche (wixin) ri c'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek?‡ xcha'.
26 Ri Jesús xubij chare: ¿Achique c'a ri
nubij chupan ri ley ri xuya' ri Dios chare ri
Moisés? ¿Y achique nik'ax chawech riyit?
27 Y ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley xu-
bij chare ri Jesús: Ri ley nubij chi tawajo'
ri Dios ri Awajaf.§ Tawajo' riq'ui rono-
jel awánima. Tawajo' chupan ronojel ri
ac'aslen, riq'ui ronojel awuchuk'a', y riq'ui
chuka' ri anojibal. Y can achi'el nawajo' ka
awi' riyit, can queri' chuka' que'awajo'* ri
awuc' awach'alal.
28 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri achi
ri nik'axan ri nubij ri ley: Can kitzij wi ri
xabij. Wacami c'a, wi xtaben ronojel re',
xtoc c'a awuche (awixin) ri c'aslen† riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek, xcha' ri Jesús
chare.
29 Yac'a ri achi ri' ri nik'axan ri nubij ri ley
can xrajo' chi nitz'etetej chi achi'el xa majun
rumac.‡ Rumari' xuc'utuj c'a chare ri Jesús:
¿Achique c'a ri' ri wuc' wach'alal ri ruc'amon
chi yenwajo' ri achi'el nwajo' ka wi' riyin?
xcha'.
30 Y ri Jesús can yac'ari' xutzijoj jun
c'ambel tzij chare ri achi ri nik'axan ri nubij
ri ley: C'o c'a jun achi ri elenak pe ri pa
tinamit Jerusalem y xulan ka riche (rixin)
chi nibe ka c'a pa tinamit Jericó. Pero ri
achi ri' xebe'el pe alek'oma' chrij pa bey, y
ri alek'oma' ri' ronojel xquelesaj el chare.
Hasta ri rutziak ri rucusan ri achi xquelesaj
el chrij. Y sibilaj xquisoc ca ruma sibilaj
xquich'ey ca. Ri achi ri' xpune' c'a ca ri chiri'
pa bey y xa juba' ma nicom.
31 Y c'o c'a jun sacerdote ri petenak chuka'
chupan ri bey ri'. Y tek ri sacerdote ri'
xutz'et chi punul ri achi ri chiri' pa bey, xu
(xe wi) xutzu' ca y xa choj xk'ax el.§
32 Y queri' chuka' jun achi levita, ri yeto'o
quiche (quixin) ri sacerdotes ri pa rachoch
ri Dios, petenak chuka' chupan ri bey ri'. Y
tek ri levita ri' xapon chupan ri lugar ri',
xutz'et chuka' chi ri achi punul pa bey, y can
achi'el xuben ri sacerdote can queri' chuka'
xuben riya'. Xu (xe wi) xutzu' ca, y xa choj
xk'ax el.
33 Pero c'o c'a jun achi aj Samaria ri pe-
tenak chuka' chupan ri bey ri', y c'o c'a
chi nik'ax riq'ui ri achi punul ca pa bey,
ri achi ri ch'ayon ca cuma alek'oma'. Y
tek ri aj Samaria xutz'et ri achi punul pa
bey, sibilaj c'a xujoyowaj ruwech ruma ri
ruc'ulwachin* ca.
34 Rumari' ri aj Samaria ri' xjel apo
riq'ui ri achi punul pa bey, xutz'et achique
rubanon. Y xerak'omala' ruwech ri ruso-
cotajic ri achi riq'ui aceite olivo y riq'ui
vino, xerupisla' c'a chuka' ri socotajic riq'ui
tziek. Y c'o ruquiej ruc'amom pe ri achi aj
Samaria, chrij ri' xuya' wi el ri achi socota-
jnek y xuc'uaj c'a pa jun posada. Y xuchajij
c'a ri jun ak'a' ri'.
35 Pa ruca'n k'ij tek ri aj Samaria nuchop
yan chic el ri rubey, riya' xrelesaj ca'i' puek
ri nibix denario chare y xuya' ca chare ri
rajaf ri posada, y xubij chare: Tawilij y
tawak'omaj re jun achi re'. Y tek xquitzolin
pe, xtintoj c'a chawe ri nic'aj chic ri xtasech
chrij.
36 Rumac'ari', chawech riyit, ¿achique c'a
chique ri ye oxi' achi'a' ri can achi'el nrajo'
ka ri' riya', can queri' chuka' xrajo' ri achi
ri xka pa quik'a' alek'oma'? xcha' ri Jesús
chare ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley.
37 Y ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley xubij:
Ya ri achi ri xjoyowan ruwech, xcha'. Y
ri Jesús xubij c'a chare ri achi ri nik'axan
ri nubij ri ley: Wacami cabiyin c'a y ta-
bana'† achi'el xuben ri achi aj Samaria,
xcha' chare.

Tek ri Jesús xapon chiquitz'etic ri Marta

* **10:23** Mt. 13.16. † **10:24** 1 P. 1.10. ‡ **10:25** Mt. 19.16; Mr. 10.17; Lc. 18.18. § **10:27** Dt. 6.5. * **10:27** Lv. 19.18. † **10:28** Lv. 18.5; Neh. 9.29; Ez. 20.11; Ro. 10.5. ‡ **10:29** Lc. 16.15. § **10:31** Sal. 38.11; 69.20; Pr. 21.13; Stg. 2.13; 1 Jn. 3.16. * **10:33** Pr. 27.10. † **10:37** Lc. 6.31; Jn. 13.15; Ro. 12.20; 1 P. 2.21; 1 Jn. 3.16, 18; 4.10, 11. ‡ **10:38** Jn. 11.1.

y ri María

38 Y ri Jesús xuchop chic c'a rubey y xapon
pa jun aldea. Y chiri' chupan ri aldea ri' c'o
c'a jun ixok ri Marta‡ rubi', y riya' xuc'ul apo
ri Jesús pa rachoch.
39 Ri ixok c'a ri' c'o c'a jun rach'alal María
rubi'. Y ri María ri' xtz'uye' c'a chraken ka
ri Jesús, riche (rixin) chi queri' nrac'axaj§ ri
ruch'abel ri Dios ri nutzijoj ri Jesús.
40 Yac'a ri Marta xa ma que ta ri'
xuben. Riya' xa ch'ujernek* c'a chubanic ri
rusamaj. Rumac'ari' ri Marta xapon riq'ui
ri Jesús y xubij chare: Ajaf, ¿chak utz chawe
chi ri María nuyon riyin yin ruya'on ca
chuwech re samaj? Tabij c'a juba' chare
chi quiruto', xcha'.
41 Pero ri Ajaf Jesús xubij chare: Marta,
Marta, riyit q'uiy ri nach'ob, y sachnek
ac'u'x ruma q'uiy ri c'o chi naben.
42 Pero xaxu (xaxe wi) c'a jun ri más ra-
jawaxic y más utz, y yac'ari' ri xucha' ri
María. Y ri xucha' riya', majun xtelesan ta
chare.

11

Ri Jesús nuc'ut rubanic ri oración

1 Y jun bey c'a, ri Jesús c'o pa jun lugar, y
nuben c'a orar. Y tek tanel chic ka, jun c'a
chique ri rudiscípulos xubij chare: Ajaf, ko-
jatijoj riche (rixin) chi nikaben orar, achi'el
ri Juan ri Bautista xerutijoj ri rudiscípulos
riche (rixin) chi niquiben orar.*
2 Y can yac'ari' tek ri Jesús xubij chique
ri rudiscípulos: Tek xtiben c'a orar, tibana'
c'a jun oración achi'el re': Katata' Dios yitc'o
chila' chicaj, xtibanatej ta c'a chi quino-
jel ta ri winek niquiya' ta ak'ij,† y man ta
xtiquixolk'otij ri lok'olaj abi'. Y xtipe yan
ta c'a ri awajawaren. Y can ya ta c'a ri
nawajo' riyit ri xtibanatej wawe' chuwech
re ruwach'ulef, achi'el nibanatej chila' chi-
caj awuq'ui riyit.
3 Y taya' c'a chuka' ri kaway ri nic'atzin
chake ronojel k'ij.
4 Y xtacuy ta c'a ronojel ri kamac ri yek-
aben‡ chawech, can achi'el yekacuy§ ri
winek ri c'o pokon niquiben chake. Y man
c'a taya' ta k'ij chi ri itzel nuben ta chake
chi yojtzak* pa mac. Xa can kojacolo'† c'a
chuwech, xcha' ri Jesús.
5 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri
rudiscípulos: Wi jun chiwe riyix napon pa
nic'aj ak'a' riq'ui jun ramigo ri can retaman
ruwech jabel, y nubij ta c'a chare: Tabana'
jun utzil naya' ta oxi' caxlan wey chuwe, y
xa c'a xtinya' na ruq'uexel chawe.
6 Ruma c'o jun wamigo ri juc'an chic pe-
tenak wi y xoka wuq'ui, y riyin majun c'o
wuq'ui riche (rixin) chi nya' apo chare riche
(rixin) chi nutij. Rumac'ari' tabana' jun utzil
chuwe, xcacha' apo chare.
7 Y ri winek ri achoj chare nac'utuj wi apo,
can c'a pa ruwarabel c'a xtich'o wi pe chawe
y xtubij c'a: Tabana' jun utzil ma yinanek
ta, ruma chi ri ruchi' jay xa xintz'apij yan
ca y ri ac'ala' xa wuq'ui riyin ye warnek wi.
Rumari' ma utz ta yiyacatej el riche (rixin)
chi nbenya' ca chawe ri nawajo'.
8 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos:
Can kitzij wi nbij chiwe, chi ri winek ri achoj
chare nic'utux wi apo, xtibeyacatej pe, pero
ma ruma ta chi can ya ri ramigo ri nic'utun
apo chare. Ma que ta ri', xa ruma chi ma
nitane' ta chuc'utuxic, rumari' xtibeyacatej
pe y nberuya' pe ronojel ri nic'atzin chare,
riche (rixin) chi titane' apo chuc'utuxic.‡
9 Y riyin nbij c'a chiwe riyix, can tic'utuj
c'a ri nic'atzin chiwe y ri Dios can xtuya'
wi pe chiwe. Ticanoj ri niwajo' y xtiwil.
Quixsiq'uin (quixoyon) apo chuchi' jay y
xtojak chiwech.§
10 Ruma wi riyix can riq'ui ronojel
iwánima nic'utuj chare ri Dios, Riya' can
xtuya' wi pe chiwe. Wi riyix can nicanoj,
can xtiwil wi. Y wi riyix yixsiq'uin (yixoyon)
apo chuchi' jay, can xtojak wi c'a chiwech.
11 ¿La c'o ta cami jun tata'aj ri nuya'* jun
abej pa ruk'a' ri ralc'ual, tek ri ac'al xa jun
caxlan wey ri nuc'utuj chare? ¿O la nuya' ta
cami jun itzel cumatz pa ruk'a', tek ri ac'al
xa jun car ri nrajo'?
12 ¿O la nuya' ta c'a jun alacrán (k'asna'j)
pa ruk'a', tek ri ac'al xa jun sakmolo' ri
nuc'utuj chare?
13 Riyix majun bey niben ta queri'. Y
astape' ta chi ma can ta utz ri ina'oj, pero
riyix ya ri utz tak cosas ri niya' chique ri
iwalc'ual. C'a ta c'a ri Itata' ri c'o chila' chicaj
chi man ta xtuya' pe chiwe ri nic'utuj chare.
Riya' can nuya' wi c'a ri Lok'olaj Espíritu†
chique ri can niquic'utuj, xcha' ri Jesús.

Tek ma junan ta quiwech niquiben ri winek ri yec'o pa jun jay

14 Y c'o c'a jun k'ij ri Jesús ntajin nrelesaj
jun itzel espíritu riq'ui jun achi. Ri itzel
espíritu ri' rubanon c'a mem chare ri achi.
Y xbanatej c'a chi tek ri Jesús xubij c'a chare
ri itzel espíritu chi tel el riq'ui ri achi ri', ri
itzel espíritu can xel c'a el, y yac'ari' tek ri
achi mem‡ xch'o. Y ri winek ri xetz'eto, can
xquimey c'a ri xquitz'et.

§ **10:39** Dt. 33.3. * **10:40** 1 Co. 7.32. * **11:1** Sal. 10.17; 19.14; Ro. 8.26, 27; 2 Co. 3.5; Stg. 4.2, 3; Jud. 20. † **11:2** 2 Cr. 20.6; Is. 11.9; 63.16; Dn. 7.14; Mt. 5.16. ‡ **11:4** Mt. 6.12; Ef. 4.32; Stg. 2.13. § **11:4** Mt. 6.14, 15. * **11:4** Lc. 22.46; 1 Co. 10.13; Stg. 1.13. † **11:4** Ap. 3.10. ‡ **11:8** Lc. 18.1. § **11:9** 1 Jn. 5.14, 15. * **11:11** Mt. 7.9. † **11:13** Is. 44.3; Mt. 7.11; Jn. 4.10. ‡ **11:14** Mt. 9.32; 12.22.

15 Pero yec'o c'a chuka' chique ri winek
ri xebin: Ri Jesús c'o ri Beelzebú riq'ui;
ri cajawalul ri itzel tak espíritu. Y ya
ri Beelzebú ri niya'o uchuk'a' chare riche
(rixin) chi queri' nicowin yerelesaj§ ri itzel
tak espíritu.
16 Y yec'o c'a nic'aj chic winek, ri xaxu
(xaxe wi) riche (rixin) chi niquitojtobej ri
Jesús, xquibij c'a chare chi tubana' c'a chi c'o
jun retal* nibanatej chuwech ri caj.
17 Yac'a ri Jesús retaman† c'a ri
niquich'obola' ri achi'a' ri', rumari' xubij
chique: Wi ri winek riche (rixin) jun
ruwach'ulef wi xa ma junan ta quiwech
niquiben, nipe ch'a'oj chiquicojol. Y ri' ma
utz ta, ruma nuben chare ri quiruwach'ulef
chi ma xtiyaloj ta. Y queri' chuka' ri winek
pa jun jay, wi xa ma junan ta quiwech
niquiben, xa xtiquitaluj el qui'.‡
18 Y queri' c'a chuka' ri Satanás, wi xa
nuben ka ch'a'oj chrij riya' mismo, y ca'i' c'a
nuben, chanin nitzak y niq'uis ka ruk'ij. Ru-
mari' xa ma kitzij ta ri nibij riyix, chi riyin
xa ya ri uchuk'a' riche (rixin) ri Beelzebú ri
ncusaj riche (rixin) chi yenwelesaj ri itzel
tak espíritu.
19 Ruma wi xa ya ri uchuk'a' riche (rixin)
ri Beelzebú ri ncusaj riche (rixin) chi yen-
welesaj ri itzel tak espíritu, ¿achique c'a
nich'ob riyix chiquij ri ye tzekelbey iwuche
(iwixin)? ¿La ya cami ruchuk'a' ri Beelzebú
ri niquicusaj chuka' riye' riche (rixin) chi
yequelesaj ri itzel tak espíritu? Ma que ta
ri'. Rumari' can yec'a ri ye tzekelbey iwuche
(iwixin) ri xquebin chiwe chi xa ma kitzij ta
ri nibij riyix.
20 Y wi ya ri Dios ri yayon pe uchuk'a'
chuwe riche (rixin) chi yenwelesaj ri itzel
tak espíritu, ntel chi tzij chi xoka yan ri
rajawaren ri Dios iwuq'ui riyix.
21 Tek c'o jun achi ri can c'o ruchuk'a',§
y c'o ronojel ruwech camisabel riq'ui, ri
achi ri' can jabel wi nuchajij* ri rachoch, y
majun ri xtelesan ta chare ronojel ri cosas
ri yec'o pa rachoch.
22 Yac'a tek noc'ulun chic c'a jun achi ri
más k'axnek ruchuk'a'† que chuwech riya',
nich'acatej ruma ri achi ri' y nelesex chare
ronojel ri camisabel ri nucusaj ri can ru-
cukuban ruc'u'x riq'ui. Y ri achi ri más c'o
ruchuk'a', ronojel c'a ri cosas ri xerelesaj el
nujachala' chique ri rachibil.
23 Y rumac'ari', achique c'a ri ma ruya'on
ta ránima wuq'ui, xa can yiretzelaj wi c'a ri'.
Y achique ri ma nito'o ta wuche (wixin), xa
yari' ri niyojo ronojel ri yenben riyin.‡

Tek jun itzel espíritu nitzolin chic ri acuchi (achique) elenak wi el

24 Y tek jun itzel espíritu ntel el pa ránima
jun winek, nucanoj uxlanen pa chaki'j tak
lugar. Y tek nuna' chi majun uxlanen nril,§
nuch'ob ka: Quitzolin na chic pa ránima ri
winek ri acuchi (achique) xinel wi pe, nicha'
c'a.
25 Y tek ri itzel espíritu ri' nitzolin chic apo
pa ránima ri winek, nril c'a ri ránima ri winek
ri' achi'el jun jay ri majun c'o ta chupan,
meson y wikon jabel.
26 Y c'ac'ari' tek ri itzel espíritu ri'
yeberuc'ama' pe ye wuku' chic itzel tak
espíritu ri más chi na ye itzel, y quinojel c'a
ri' ye'oc pa ránima ri winek. Y ri winek achoj
riq'ui yec'oje' wi ri itzel tak espíritu ri', más
lawalo'* nuben ri ruc'aslen que chuwech ri
rubanon pa nabey mul.

Ri Jesús nubij achique ri más jabel ruwaquik'ij

27 Y tek ri Jesús ntajin c'a chubixic re tzij
re' chiquiwech ri sibilaj ye q'uiy winek ri
quimolon qui' riq'ui, yac'ari' tek c'o c'a jun
ixok chiri' chiquicojol xurek pe ruchi', y
xubij c'a: Jabel ruwaruk'ij† ri te'ej ri xalan
awuche (awixin) chuwech re ruwach'ulef
y xaq'uiytisan riq'ui tz'umaj, xcha' ri ixok
chare ri Jesús.
28 Yac'a ri Jesús xubij: Más jabel
ruwaquik'ij ri ye'ac'axan y niquiben‡
ronojel ri nubij ri ruch'abel ri Dios, xcha'
ri Jesús.

Ri winek ri ma niquinimaj ta ri Dios nicajo' chi niban jun milagro chiquiwech

29 Y tek can ye sibilaj q'uiy c'a ri winek ri
yetajin niquimol apo qui' chrij ri Jesús, xpe
Riya' xubij c'a chique ri winek ri': Ri winek
ri yec'o re tiempo re' sibilaj ye itzel y ma
niquinimaj ta ri nbij chique. Rumari' tek
nicajo' chi riyin nben jun milagro chiqui-
wech riche (rixin) chi yinquinimaj. Pero ma
ya ta c'a ri nicajo' riye' ri xtibanatej. Xa can
xu (xe) wi c'a ri xbanatej riq'ui ri profeta
Jonás, ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri
Dios ojer ca, xaxu (xaxe wi) c'a ri' ri retal§ ri
xtibanatej.
30 Ri xuc'ulwachij ri Jonás xuc'ut chiqui-
wech ri winek ri xec'oje' ojer ca chu-
pan ri tinamit Nínive, chi can ya ri Dios
takayon pe riche (rixin). Y queri' chuka'
riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, ri
xtinc'ulwachij riyin xtucusex riche (rixin)
jun retal* chiquiwech ri winek ri yec'o wa-
cami.

§ **11:15** Mt. 9.34; 12.24. * **11:16** Mt. 12.38; 16.1. † **11:17** Jn. 2.25; Ap. 2.23. ‡ **11:17** Mt. 12.25; Mr. 3.24.
§ **11:21** Mt. 12.29; Mr. 3.27; Ef. 6.12. * **11:21** 1 P. 5.8. † **11:22** Is. 53.12; Col. 2.15; He. 7.24, 25. ‡ **11:23** Mt. 12.30. § **11:24** Mt. 12.43. * **11:26** Jn. 5.14; He. 6.4-6; 10.26; 2 P. 2.20. † **11:27** Lc. 1.28, 48. ‡ **11:28** Mt. 7.21; 12.50; Lc. 8.21; Stg. 1.25. § **11:29** Mt. 12.38, 39. * **11:30** Jon. 1.17; 2.10.

31 Y tek xtapon c'a ri k'ij riche (rixin)
chi xtik'at tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o
re tiempo re', xtic'astej c'a pe ri jun reina
ri xc'oje' ojer ca, ri xk'ato tzij pa ruwi' ri
ruwach'ulef ri c'o pa sur y xtubij c'a chi ma
utz ta xquiben ri winek ri yec'o re tiempo
re'. Ruma tek xc'ase' ri jun reina ri', sibilaj
nej xbiyin wi riche (rixin) chi xorac'axaj† ri
runa'oj ri jun rey riche (rixin) re Israel, ri
xubini'aj Salomón. Y wacami yinc'o riyin
ri más nim nuk'ij‡ que chuwech ri rey Sa-
lomón ri xc'oje' ojer ca, y xa ma yinquinimaj
ta ri winek, xcha' ri Jesús.
32 Y tek xtapon c'a ri k'ij riche (rixin) chi
xtik'at tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o re
tiempo re', xquec'astej c'a pe ri winek aj
Nínive y xtiquibij c'a chi ma utz ta xquiben ri
winek ri yec'o re tiempo re'. Ruma ri winek
ri xec'oje' pa tinamit Nínive ri ojer ca, can
xu (xe) wi c'a xquic'axaj ri ruch'abel ri Dios
ri xutzijoj ri Jonás chique, can yac'ari' tek
xtzolin pe quic'u'x§ riq'ui ri Dios. Y wacami
yinc'o riyin ri más nim nuk'ij que chuwech
ri Jonás, y xa ma yinquinimaj ta ri winek,
xcha' ri Jesús.

Ri runak' tak awech yec'atzin achi'el nic'atzin jun k'ak' riche (rixin) sakil

33 Y majun winek ri nutzij ta jun k'ak'
y c'ac'ari' nuya' ta acuchi (achique) ri ma
nik'alajin ta pe, o nuya' ta chuxe' jun al-
mul. Ri winek ri nutzij jun k'ak', can c'o
ruc'ojlibel ri acuchi (achique) nuya'* wi
riche (rixin) chi queri' niquitz'et quibey ri
ye'oc apo pa jay.
34 Y ri runak' tak awech can yec'atzin
c'a chawe, achi'el nic'atzin jun k'ak' riche
(rixin) sakil. Ruma chi ri runak' tak awech
wi ye utz, riyit yitc'o pa jun sakil.† Yac'a wi
ri runak' tak awech ma ye utz ta, riyit yitc'o
pa jun k'eku'm.
35 Rumac'ari' tachajij ri ac'aslen, riche
(rixin) chi queri' ri sakil ri ruya'on ri Dios
pan awánima ma tijalatej ta, riche (rixin) chi
man xa tibec'ulun pe chi xa pa k'eku'm chic
yitc'o wi.
36 Ruma wi can yitc'o pa jun sakil, y wi
can majun c'a retal ri k'eku'm awuq'ui, can
yacowin wi c'a yatzu'un jabel achi'el tek
tzijon jun k'ak' riche (rixin) sakil.

Tek ri Jesús xuk'alajsaj ri achique chi mac yetajin chubanic ri fariseos y ri yek'axan ri nubij ri ley

37 Y tek ri Jesús xtane' c'a ka riche (rixin)
chi nitzijon chiquiwech ri winek, c'o c'a
jun chique ri achi'a' fariseos xubij chare ri
Jesús chi tubana' jun utzil nibe ta juba' ri pa
rachoch, riche (rixin) chi nutij jun ruway.
Y ri Jesús can xbe na wi. Riya' xapon, y
xbetz'uye' ri pa mesa.
38 Y ri achi fariseo, can achique na xuna'
tek xutz'et chi ri Jesús xtz'uye' apo pa mesa
y ma xuch'ej ta ruk'a' achi'el rubanic ri
niquiben riye'.‡
39 Y ri Ajaf Jesús xutz'et ri nuch'ob ri
fariseo ri xsiq'uin (xoyon) riche (rixin), y
rumari' xubij chare: Riyix fariseos xa yix
achi'el lek ri jabel ch'ajch'oj rij y ri rupan
xa tz'il. Riyix can nic'ut c'a chiquiwech ri
winek chi utz ri ye'ibanala', yac'a ri pa tak
iwánima xa ma que ta ri', ruma xa nojnek
riq'ui alek', y nojnek riq'ui etzelal.§
40 Riyix xa yix nacanek. ¿Can ma iweta-
man ta c'a chi ri xbano re kach'acul, xuben
chuka' ri kánima?
41 Rumari' ri rajawaxic chi niben riche
(rixin) chi nik'alajin chi wi kitzij chi
ch'ajch'oj ri iwánima, ya ri ticusaj ri c'o
iwuq'ui riche (rixin) chi ye'ito'* ri winek
ri nic'atzin quito'ic. Y wi queri' niben, can
xtik'alajin c'a chi yix ch'ajch'oj.
42 ¡Juyi' oc iwech riyix fariseos! Tek riyix
niya' ri idiezmo can niya' wi ri k'ayis ri jubul
ruxla' ri menta rubi', ri róra (ruda) y nic'aj
quiwech ichaj. Pero yac'a ri ruchojmilal ri
c'aslen, xa ma niben ta y ma niwajo' ta ri
Dios. Y ya ta c'a ri' ri rajawaxic chi niben, y
rajawaxic chuka' chi ma niya' ta ca ruya'ic
ri idiezmo.†
43 ¡Juyi' oc iwech riyix fariseos! ruma can
ya oc ri nabey tak ch'aquet ye'icanola' ri pa
tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,
riche (rixin) chi queri' nibix chi riyix can
c'o ik'ij. Y can más chuka' nika chiwech ri
niya'ox (nya') ca rutzil tak iwech‡ ri pa tak
c'aybel.
44 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y chuka'
riyix fariseos ri xa ca'i' ipalej!§ ruma xa yix
achi'el ri ulef ri c'o pa quiwi' ri caminaki'.
Tek ri ulef ri' xa xq'uis yan ka y xa ma can
ta nik'alajin chic, ri winek choj chic yek'ax
el pa ruwi'. Can man c'a quetaman ta chi xa
pa ruwi' jun caminek yek'ax wi el, xcha' ri
Jesús.
45 Pero jun c'a chique ri achi'a' ri nik'axan
ri nubij ri ley xubij chare ri Jesús: Tijonel,
tek riyit nabij queri', ma xu (xe) ta wi chique
ri fariseos nabij wi, xa can chake chuka'
riyoj nabij wi, xcha' chare.
46 Y ri Jesús xubij c'a chare ri achi ri
nik'axan ri nubij ri ley: ¡Juyi' oc chuka'
iwech riyix! ruma nima'k tak ejka'n niyala'
chiquikul ri winek ri can c'ayef (cuesta)

† **11:31** 1 R. 10.1. ‡ **11:31** Is. 9.6; Ro. 9.5; Fil. 2.10; Tit. 2.13. § **11:32** Jon. 3.5. * **11:33** Mt. 5.15; Mr. 4.21. † **11:34** Sal. 119.18; Mt. 6.22; Mr. 8.18; Hch. 26.18; Ef. 1.17, 18. ‡ **11:38** Mr. 7.3. § **11:39** Mt. 23.25; 2 Ti. 3.5; Tit. 1.15. * **11:41** Is. 58.7; Dn. 4.27; Lc. 12.33. † **11:42** Mal. 3.8-10; Mt. 23.23. ‡ **11:43** Mt. 23.6, 7; Mr. 12.38, 39. § **11:44** Sal. 5.9; Mt. 23.27; Hch. 23.3.

quic'uaxic. Ri ejka'n ri' xaxu (xaxe) wi c'a
chiquikul ri winek niya' wi, y riyix ni xa
ta jun ti ruwi' ik'a' nisiloj riche (rixin) chi
nic'uaj ta ri ejka'n ri nibij ri c'o chi niquic'uaj
ri winek.*

47 ¡Juyi' oc iwech riyix ri yixk'axan ri nubij
ri ley! ruma riyix nibanala' ruchojmil ri
panteón† ri acuchi (achique) ye mukun wi
ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios
ojer ca, y riye' xa ye ri iwati't imama' ri
xecamisan quiche (quixin).

48 Wacami nik'alajin c'a chi riyix can nika
chiwech ri itzel ri xequibanala' ri iwati't
imama'‡ ojer, ruma ye riye' ri xecamisan ri
ruprofetas§ ri Dios, y riyix nibanala' rucho-
jmil ri quipanteón ri profetas ri'.

49 Y rumac'ari' ri Dios, ri can retaman
ronojel, xubij: Xquentek c'a profetas ri
xquek'alajsan* ri nuch'abel, y xquentek
chuka' apóstoles† chiquicojol. Pero yec'o
c'a ri xquentek ri xquecamisex, y yec'o ri
xtiban chique chi niquik'axaj tijoj pokonal
pa quik'a' ri winek, xcha'.

50 Rumari', xubij ri Jesús, pa quiwi' c'a
re winek ri yec'o re tiempo re', pa quiwi'
c'a riye' xtuya' wi ri Dios rutojbalil ri
quicamic quinojel ri profetas ri xek'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca, quinojel
ri ye camisan ri winakirsan wi pe re
ruwach'ulef.

51 Xuchop pe riq'ui tek xcamisex ri Abel‡
y nbeq'uis c'a riq'ui tek xcamisex ri profeta
Zacarías, ri xcamisex chunakajal ri altar ri
c'o chuwarachoch ri Dios. Rumac'ari' nbij
chiwe chi pa quiwi' re winek ri yec'o re
tiempo re' xtuya' wi ri Dios rutojbalil ri
quicamic quinojel ri profetas.

52 ¡Juyi' oc iwech riyix ri yixk'axan ri nubij
ri ley! ruma chi riyix iwetaman achique
rubaniquil riche (rixin) chi jun winek ntoc
riche (rixin) ri Dios, yac'a riyix ma yix
oconek ta riche (rixin) ri Dios y chuka'
ye ik'aton§ ri winek ri nicajo' ye'oc riche
(rixin) ri Dios.

53 Tek ri Jesús xubij ronojel re', ri aj
tz'iba' y ri fariseos sibilaj xpe coyowal. Y
rumac'ari' riye' ronojel c'a niquic'utuj apo
chare ri Jesús xaxu (xaxe) wi riche (rixin)
chi niquinek.

54 Ri aj tz'iba' y ri fariseos, can ma niquiya'
ta ca juba' ri Jesús, c'o ta nicajo' riye' chi
niquic'axaj chi Riya' c'o ta jun ch'abel ri ma
ruc'amon ta ri nubij y nika ta pa quik'a',*
riche (rixin) chi niquitzujuj (niquisujuj).
Yac'a ri Jesús can ruyon c'a pa ruchojmil ri
yerubij.

12

Ri fariseos ca'i' quipalej

1 Y ri winek xemolotej c'a apo. Pa
mil winek ri xquimol apo qui'. Rumari'
niquipalbej chic qui'. Y ri Jesús xuchop
c'a tzij quiq'ui ri ye rudiscípulos nabey, y
xubij c'a chique: Tichajij iwi'* chuwech
ri ch'om (levadura) quiche (quixin) ri
achi'a' fariseos. Ri ch'om (levadura) quiche
(quixin) ri achi'a' fariseos ntel chi tzij chi xa
ca'i' quipalej, xa ma niquiben ta ri niquic'ut.

2 Y ronojel ri ma k'alajsan ta, xtik'alajin
pe. Y ronojel ri tz'apel ca rij, xtel† c'a pe
chuwasakil.

3 Rumac'ari' riyix, ronojel ri tzij ri nitzi-
joj pa k'eku'm, ronojel ri' xtel rutzijoxic pa
sakil. Y ronojel c'a ch'abel ri pan ekal ibin pa
tak ixquin ri pa tak jay, xtetamex na cuma
ri winek y xtiquirek quichi' chubixic c'a pa
ruwi' tak jay.

Ri achoj chuwech ruc'amon chi nikaxibij wi ki'

4 Y riyix ri can yix wamigo nbij c'a chiwe:
Ma tixibij ta iwi'‡ chiquiwech ri xaxu (xaxe
wi) ri ch'aculaj ri yecowin niquicamisaj, y
tek quicamisan chic ri ch'aculaj majun chic
achique ta ri xquecowin xtiquiben.

5 Y nbij c'a chiwe achoj chuwech ri
ruc'amon chi nixibij wi iwi': Tixibij iwi'
chuwech ri jun ri can nicowin nucamisaj ri
ch'aculaj y nicowin yixrutek pa k'ak'.§ Can
chuwech c'a ri' tixibij wi iwi'.

6 Y riyix chuka' jabel iwetaman chi tek
ye'ic'ayij wu'o' aj xic' tak chicop, xaxu (xaxe)
wi ca'i' oxi' oc tak centavos cajel. Y ma riq'ui
ta chi ri aj xic' tak chicop ri' xa ma q'uiy ta oc
cajel, ri Dios majun bey yerumestaj ta ca.*

7 Y c'a ta c'a riyix. Ruma riyix hasta ri
rusmal tak iwi' ajlan ronojel. Ri Dios can
sibilaj yixrajo'. Riyix más c'o iwejkalen que
chiquiwech ye q'uiy aj xic' tak chicop. Ru-
mac'ari' ma tixibij ta iwi'.

Ri niniman riche (rixin) ri Jesucristo, ma tiq'uix ta nuk'alajsaj ri'

8 Chuka' nbij c'a chiwe, chi xabachique
winek ri nuk'alajsaj ri' chi yin runiman
riyin, queri' chuka' riyin ri C'ajolaxel ri xi-
nalex chicojol, xtink'alajsaj chiquiwech ri
ru'ángeles ri Dios chi ri winek ri' wuche
(wixin) chic riyin.†

* **11:46** Mt. 23.4. † **11:47** Mt. 23.29. ‡ **11:48** Hch. 7.51, 52; 1 Ts. 2.14, 15. § **11:48** Stg. 5.10. * **11:49** Mt. 23.34. † **11:49** 1 Co. 1.1, 2. ‡ **11:51** Gn. 4.8. § **11:52** Mt. 23.13. * **11:54** Mr. 12.13. * **12:1** Mt. 16.6, 12; Mr. 8.15; 1 Co. 5.7, 8. † **12:2** Ec. 12.14; Mt. 10.26; Mr. 4.22; Lc. 8.17; 1 Co. 4.5. ‡ **12:4** Is. 8.12, 13; 51.7, 8, 12, 13; Jer. 1.8; Mt. 10.28; Fil. 1.28; 1 P. 3.14. § **12:5** Sal. 9.17; Mt. 10.28; 25.41, 46; 2 P. 2.4; Ap. 1.18. * **12:6** Mt. 10.29. † **12:8** Mt. 10.32; Ro. 10.9, 10; 2 Ti. 2.12; 1 Jn. 2.23; Ap. 2.13.

9 Yac'a jun winek ri ma nuk'alajsaj ta
ri' chiquiwech ri winek chi yin runiman
riyin, queri' chuka' xtinben riyin, man c'a
xtink'alajsaj ta chiquiwech ri ru'ángeles ri
Dios, ruma ri winek ri' xa ma wuche (wixin)
ta riyin.
10 Y xabachique c'a winek ri niyok'on
chuwij riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol,
c'a nicuyutej na rumac. Yac'a ri niyok'on
chrij ri Lok'olaj Espíritu, man c'a xticuyutej
ta rumac.‡
11 Y tek yixuc'uex c'a chiquiwech ri prin-
cipali' pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel
ri Dios, y tek yixuc'uex chuka' chiquiwech
ri aj k'atbel tak tzij, ma tich'ujirisaj ta iwi'
chuch'obic achique chi ch'abel ri xtibij§ tek
yixch'o chiquiwech.
12 Ruma tek c'o chi yixch'o apo, can ya ri
Lok'olaj Espíritu ri xtiya'o* ri ch'abel chiwe
ri rajawaxic chi xtibij apo, xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij jun beyon y ri ruc'ayewal ri beyomel

13 Y chiri' chiquicojol ri sibilaj ye q'uiy
winek ri quimolon apo qui', c'o c'a jun ri
xch'o apo y xubij chare ri Jesús: Tijonel,
tabana' jun utzil cach'o riq'ui ri wach'alal
y tabij chare chi tuya' pe ri werencia ri
rubanon ka riche (rixin) chare, xcha' chare
ri Jesús.
14 Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi: Riyin
ma banon ta pe chuwe chi yin jun aj k'atbel
tzij pan iwi' riyix y chuka' ma yin ta jun
jachoy herencia chicojol.†
15 Y ri Jesús xch'o chic c'a chique ri winek
y xubij: Can titzu' c'a ka iwi' jabel riche
(rixin) chi nichajij ri ic'aslen, riche (rixin)
chi ma tipe ta raynic pa tak iwánima chrij
ronojel ruwech cosas.‡ Ruma astape' jun
winek sibilaj q'uiy rubeyomal c'o, ma ya ta
ri' ri xtiya'o ri ruc'aslen.
16 Y can yac'ari' tek ri Jesús xuchop rubixic
jun c'ambel tzij, y xubij: C'o c'a jun achi
beyon, ri sibilaj ulef c'o riq'ui. Y jun bey c'a,
q'uiy cosecha ri xumol.
17 Rumac'ari' ri beyon ri' xuch'ob ka pa
ránima: ¿Achique ta jun nben riche (rixin)
chi queri' nyec ronojel ri nucosecha? Ruma
majun chic nya' wi re nic'aj chic, xcha'.
18 Y tek xch'obotej chuwech, xubij: Más
utz quenwulaj na el re cocoj tak nuc'ujay, y
yenben chic nic'aj más ye nima'k. Y chupan
ri nuc'ujay ri' xquenyacala' wi ri c'o wuq'ui
y ronojel ri nucosecha.
19 Y xtinbij c'a chare ri wánima: Wánima,
wacami sibilaj q'uiy abeyomal ri ayacon, y
q'uiy juna' ma xtatij ta wayjal. Caquicot c'a,
catuxlan, cawa' y catuc'ya', xcha' ri beyon
chare ri ránima.§
20 Pero ri Dios xubij chare ri beyon ri':
Nacanic chi achi, chupan re ak'a' re' xtin-
siq'uij (xtinwoyoj) el ri awánima, y ronojel
ri abeyomal ri ayacon, ¿achoj riche (rixin)
cami xtoc wi ca?*
21 Quec'ari' ri winek ri nimolo beyomel
riche (rixin) re ruwach'ulef, y xa man c'o ta
ri beyomel riche (rixin) ri Dios riq'ui.†

Tek ri Jesús xubij chi ma tikach'ujirisaj ta ki' chupan ri kac'aslen

22 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos:
Nbij c'a chiwe, chi ma tich'ujirisaj ta iwi'
chupan ri ic'aslen, chi acuchi (achique)
xtipe wi ri iway y chi acuchi (achique) xtipe
wi ri itziak.‡
23 Ruma chi ri kitzij c'aslen, más rejkalen
que chuwech ri iway iwuc'ya' y ri ich'acul
chuka' can más rejkalen que chuwech ri
itziak.
24 Que'itz'eta' na pe' ri ko'ch.§ Ri aj xic'
tak chicop ri' majun quitico'n niquiben ta,
y majun cosecha niquelesaj, ni majun riche
(rixin) quiwaybal quiyacon, majun chuka'
quic'ujay. Pero ma riq'ui wi ri', riye' yewa',
ruma chi ri Dios can nuya' wi quiway. ¿C'a ta
c'a riyix man ta xtuya' iway ri Dios? tek riyix
más iwejkalen que chiquiwech ri aj xic' tak
chicop. Rumac'ari' ma más ta c'a tich'ob ri'.
25 ¿La c'o ta cami c'a jun chiwe riyix ri
nicowin chi niq'uiy chic nic'aj vara ri ru-
palen, ruma can nuch'ujirisaj ri'? Majun.
26 Y wi xa jun samaj ri xa ti co'ol oc achi'el
ri' ma yixcowin ta niben, ¿achique c'a ruma
tek can nich'ujirisaj iwi' riche (rixin) chi
niwil nic'aj chic chique ri yec'atzin chiwe?
27 Que'itzu' na pe' ri cotz'i'j ri lirio quibi'.
Que'itzu' na pe' tek yeq'uiy. Riye' ma
yesamej ta, ni ma yebatz'in ta, riye' majun
quitziak niquiben, pero ma riq'ui wi ri' ja-
bel oc yetzu'un. Y c'o c'a jun rey riche (rixin)
re ruwach'ulef Israel ri xc'oje' ojer ca, ri
xubini'aj Salomón. Riya' ruyon jabel tak
tziek ri xerucusaj, pero majun bey xucusaj
ta jun rutziak ri can achi'el jun cotz'i'j.
28 Y wi ri Dios queri' yeruwik ri k'ayis,
ri wacami c'o pa juyu' y chua'k xa niya' pa
k'ak', ¿c'a ta c'a riyix winek chi man ta xtuya'
itziak ri Dios? Rumari', ¿achique c'a ruma tek
xa ma nicukuba' ta ic'u'x riq'ui?
29 Rumari' riyix ma tich'ujirisaj ta iwi'
chupan ri ic'aslen chi acuchi (achique) nipe
wi ri iway iwuc'ya'.

‡ **12:10** Mt. 12.31, 32; Mr. 3.28, 29. § **12:11** Mt. 10.19; Mr. 13.11; Lc. 21.14. * **12:12** Ex. 4.12. † **12:14** Jn. 18.36. ‡ **12:15** Pr. 28.16; 1 Ti. 6.7; He. 13.5. § **12:19** Job 20.22; 27.8; Sal. 52.7; Pr. 27.1; Ec. 11.9; Dn. 4.30, 31; 1 Ts. 5.3; Stg. 4.14, 16. * **12:20** Sal. 39.6. † **12:21** Mt. 6.20; 1 Ti. 6.18, 19; Stg. 2.5. ‡ **12:22** Mt. 6.25; Fil. 4.6. § **12:24** Job 38.41; Sal. 147.9. * **12:30** 2 Cr. 16.9.

30 Ruma chi quinojel ri winek queri'
niquiben. Yac'a riyix c'o jun Itata' ri can
retaman chi ronojel ri' nic'atzin chiwe.*
31 Rumari' ri más rajawaxic chi niben
riyix ya ri ticanoj ri rajawaren ri Dios. Y
wi queri' xtiben, ri Dios can xtuya' c'a pe
ronojel ri nic'atzin chiwe.†

Ri beyomel riche (rixin) ri chila' chicaj

32 Ma tixibij ta iwi' riyix ri yixtzekelben
wuche (wixin), ruma astape' xa yix juba' oc,
ri Tata'ixel can nrajo' wi c'a chi yixbec'oje'
pa rajawaren.
33 Tic'ayila' c'a ri c'o iwuq'ui y tiyala'
chique ri winek ri nic'atzin quito'ic. Wi
queri' niben, xtic'oje' jun iyaconobal chila'
chicaj ri majun bey xtijar ta,‡ y xtic'oje' ibey-
omal chupan, beyomel ri majun bey xtiq'uis
ta, ni majun alek'om xtelek'an ta,§ ni ma
nichicopir ta chuka'.
34 Ruma chi acuchi (achique) c'o wi ri ibe-
yomal,* chiri' chuka' nic'oje' wi ri iwánima.

Rajawaxic chi nikoyobej apo ri k'ij tek xtipe ri Jesucristo

35 Tichajij c'a ri ic'aslen, y can ma
tichuptej ta ri icantil.†
36 Tibana' c'a achi'el niquiben ri mozos
pa jun jay. Ri mozos coyoben ajan (jampe')
nitzolin pe ri quipatrón ri benak pa jun
c'ulanen, riche (rixin) chi queri' tek noka y
nisiq'uin (noyon) apo, can yac'ari' niquijek
pe ruchi' ri jay chuwech.
37 Y can jabel c'a ruwaquik'ij ri mozos ri ye
q'ues tek noka ri quipatrón. Y kas kitzij nbij
chiwe, chi ri quipatrón xtuchojmirisaj c'a
ri' y yerutz'uyuba' c'a ri rumozos pa mesa.
Y yerunimaj yerilij apo jabel ruma sibilaj
niquicot chi c'a coyoben na apo ri hora ri'.‡
38 Y wi ri quipatrón ri mozos ri' noka pa
nic'aj ak'a' o ya tek xa niseker yan pe, ri
mozos ri' can jabel ruwaquik'ij ruma c'a ye
q'ues na chiroyobexic ri quipatrón ri hora
ri'.
39 Y riyix iwetaman, chi xa ta ri rajaf
jun jay nretamaj ajan (jampe') napon ri
alek'om§ pa rachoch, ri rajaf ri jun jay
ri' nic'ase' ta riche (rixin) chi nuchajij ri
rachoch, y man ta nuya' k'ij chare ri alek'om
chi nelek' el pa rachoch.
40 Rumac'ari' riyix nic'atzin chi can quini-
woyobej apo,* ruma riq'ui juba' ri hora tek
xa ma yin ta riyin ri yinich'ob, yari' tek
xquipe riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol,
xcha' ri Jesús.

Tikabana' achi'el nuben jun utzilaj mozo, y ma tikaben ta achi'el nuben jun itzel mozo

41 Yac'ari' tek ri Pedro xubij chare ri Jesús:
Ajaf, ¿tek riyit xatzijoj re c'ambel tzij re', la
xaxu (xaxe) wi chake riyoj ri yoj adiscípulos,
o xabij chuka' chique quinojel ri winek?
42 Y ri Ajaf xubij: Ri mayordomo ri choj
y c'o runa'oj, yac'ari' ri nicha'ox (ncha') ca
ruma ri rupatrón,† riche (rixin) chi nicanaj
ca pa quiwi' quinojel ri yec'o pa rachoch ri
rupatrón, riche (rixin) chi nuya' quiway y
ronojel ri nic'atzin chique tek napon ri hora.
43 Can jabel c'a ruwaruk'ij ri mozo ri',
ruma ntajin chubanic ri samaj tek no'ilitej
ruma ri rupatrón.
44 Can kitzij c'a nbij chiwe chi ri patrón
can xtuya'‡ wi c'a ronojel ri rubeyomal pa
ruk'a' ri mozo riche (rixin) chi nuchajij.
45 Pero ri mozo ri' wi xa nuch'ob ka pa
ránima: Ri nupatrón ri' xa c'a ma jane noka
ta na, nicha'; y nuchop c'a quich'ayic ri
nic'aj chic mozos chi achi'a' y chi ixoki', y
can xu (xe) wi wa'in y tijoj ya' nuben quiq'ui
ri k'abarela',
46 ya c'a ri k'ij y ri hora tek majun nuch'ob
chi noka ri rupatrón, yac'ari' tek noka. Ri ru-
patrón can xtuc'ajsaj§ wi ruwech ri mozo ri'
y xtuya' quiq'ui ri nic'aj chic ri ma yeniman
ta tzij.
47 Ri mozo ri retaman* achique ri nrajo' ri
rupatrón, pero xa ma xuchojmij ta ri' riche
(rixin) chi nuben ri samaj, ni ma nuben ta
ri nrajo' ri rupatrón, ri mozo c'a ri' sibilaj c'a
xtich'ay.†
48 Yac'a ri mozo ri xa ma retaman ta‡
achique ri nrajo' ri rupatrón, astape' c'o ri
ma utz ta yerubanala' apo, y astape' ri mozo
ri' can ruc'amon chi nich'ay ta más, pero xa
ma que ta ri' xtiban chare. Riya' ma xtik'ax
ta ruwi' ri ch'ayquil ri xtiban chare. Ruma ri
can q'uiy c'a ya'on ca chare, chuka' can q'uiy
c'a ri xtich'ojix chare, y chuka' ri can q'uiy
ri jachon ca pa ruk'a', can q'uiy c'a chuka' ri
xtic'utux chare, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xubij chi ruma Riya' tek nipe oyowal chiquicojol ri winek

49 Riyin can chuyaquic c'a k'ak' chicojol
re xipe chuwech re ruwach'ulef. Y riyin
nwajo' chi ri k'ak' ri' nic'at ta chic.
50 Pero nabey nic'atzin c'a chi nk'axaj na
tijoj pokonal, y can nik'axo ri wánima ruma
ri woyoben apo, y sibilaj nrayij chi k'axnek
ta chic ca ri jun c'ayewalej§ bautismo ri'.
51 ¿Riyix nich'ob chi riyin xipe riche
(rixin) chi nya' uxlanibel c'u'x chuwech re

† **12:31** Mt. 6.33; Ro. 8.31. ‡ **12:33** Mt. 19.21. § **12:33** Mt. 6.20. * **12:34** Mt. 6.21. † **12:35** Mt. 25.1, 8. ‡ **12:37** Mt. 24.46; 25.21-23; 2 Ti. 4.7, 8; 1 P. 5.1-4; 2 P. 3.14. § **12:39** 1 Ts. 5.2; Ap. 16.15. * **12:40** Mt. 25.13; Mr. 13.33; Ro. 13.11-14; 2 P. 3.14. † **12:42** Mt. 24.45, 46; 25.21; Lc. 19.15-19. ‡ **12:44** Ap. 3.21. § **12:46** Mt. 24.51. * **12:47** Nm. 15.30; Jn. 9.41; 15.22; Hch. 17.30; Stg. 4.17. † **12:47** Dt. 25.2. ‡ **12:48** Lv. 5.17; 1 Ti. 1.13. § **12:50** Mt. 20.22; Mr. 10.38. * **12:51** Mt. 10.34.

ruwach'ulef? Ma que ta ri'. Wuma riyin
yec'o ri xa xtiquitaluj qui'.*
52 Rumari' re xtibe apo, wi pa jun jay yec'o
ye wu'o' winek, ye oxi' xa xqueyacatej c'a
chiquij ri ye ca'i', o ya ri ye ca'i' ri xquey-
acatej† chiquij ri ye oxi'. Y can xtiquitaluj
qui'.
53 Ri tata'aj ma xtika ta c'a chuwech ri
nubij ri ruc'ajol. Ni ri c'ajolaxel ma xtika
ta chuwech ri nubij ri tata'aj. Ni ri te'ej
ma xtika ta chuwech ri nubij ri ruxok'al
(ruxok-al) chare. Y can queri' c'a chuka'
ri k'opoj ma xtika ta chuwech ri nubij ri
rute' chare. Y can quec'ari' ri alite' ma
xtiquic'uaj ta qui' riq'ui ri ralibatz, ruma ma
junan ta niquich'ob, y can ni ta c'a ri alibetz
xtiquic'uaj qui' riq'ui ri ralite'.‡

Ri Jesús xubij chi c'o retal tek nijalatej ri tiempo

54 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri
winek: Riyix iwetaman§ achique nitzu'un
ri sutz' ri nic'amo pe job. Y tek nitz'et c'a ri
sutz' ri', chanin nibij chi nipe job. Y can nipe
wi.
55 Y tek nipe ri cak'ik' quere' pa sur, ya c'a
retal ri' iya'on chi nuchop ruk'ijul ri sak'ij.*
Y can nuchop wi c'a ri sak'ij.
56 Riyix xa ca'i' c'a ipalej, ruma jabel iwe-
taman nitzu' achique nuben ruwech ri caj y
jabel chuka' iwetaman achique ri nipe xaxu
(xaxe wi) riq'ui nitzu' achique rubanon re
ruwach'ulef. ¿Achique c'a ruma tek can ma
niwetamaj ta chuka' achique tiempo† re
yojc'o wi wacami?

Tatojo' c'a ri ac'as chanin, riche (rixin) chi ma yatuc'uex ta chuwech ri aj k'atbel tzij

57 ¿Y achique ruma tek ma nich'obotej ta
ka iwuma riyix mismo achique ri ruc'amon
chi niben y achique ri ma ruc'amon ta?
58 Tek c'o jun chiwe riyix ri nitzujux (nisu-
jux) pa k'atbel tzij, tutija' ruk'ij riche (rixin)
chi nuchojmirisaj ri' riq'ui ri ruc'ulel tek
xa c'ac'ari' quichapon el bey pa k'atbel tzij.
Ruma wi ma nuchojmirisaj‡ ta ri' riq'ui ri
nitzujun (nisujun) chrij, can xtuc'uex c'a
chuwech ri aj k'atbel tzij, y ri aj k'atbel tzij
ri' nujech el pa ruk'a' ri aj ch'ame'y, y ri
aj ch'ame'y nuc'uaj el, y nberutz'apij ca pa
cárcel.
59 Y can kitzij nbij, chi ri winek ri ntoc pa
cárcel ruma ruc'as, ma xtel ta pe chiri' c'a ya
tek rutojon chic ca ri ruq'uisbel centavo ri
nibix chare ri c'o chi nutoj.

13

Nic'atzin chi nitzolin pe kac'u'x riq'ui ri Dios

1 Y yec'a k'ij ri' tek yec'o ca'i' oxi' winek
ri xe'apon riq'ui ri Jesús, y riye' xquichop
c'a niquitzijoj apo chare ri Jesús ri xuben ri
Pilato chique nic'aj achi'a' ri ye aj Galilea,
tek ri achi'a' ri' yec'o c'a pa rachoch ri Dios,
y ye quic'ualon apo chicop riche (rixin)
chi yequicamisaj chi yequitzuj (yequisuj)
chuwech ri Dios. Y yac'a tek yetajin chutzu-
jic (chusujic) ri chicop chuwech ri Dios,
yac'ari' tek ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi'
xutek quicamisaxic ri achi'a' ri'. Rumari' ri
quiquiq'uel c'a ri chicop y ri quiquiq'uel ri
achi'a', xuxol ri'.
2 Yac'a ri Jesús xubij chique: ¿Riyix
nich'ob chi ri achi'a' aj Galilea ri', queri'
xquic'ulwachij ruma más c'o quimac* que
chiquiwech ri nic'aj chic aj Galilea?
3 Ma que ta ri'. Yac'a riyix, wi ma xtitzolin
ta pe ic'u'x riq'ui ri Dios, xa can xtitz'ila'
chuka' iwi' chi'iwonojel riyix achi'el riye'.
4 ¿O riyix nich'ob chuka' chi ri ye wakx-
aklajuj ri xecom acuchi (achique) c'o wi ri
atinibel ri Siloé† rubi', tek xtzak ri torre
chiquij, chi más c'o quimac que chiquiwech
quinojel ri nic'aj chic winek ri yec'o chiri' pa
tinamit Jerusalem?
5 Ma que ta ri'. Nbij c'a chiwe: Wi riyix
ma xtitzolin ta pe ic'u'x riq'ui ri Dios,‡ xa
can xtitz'ila' chuka' iwi' chi'iwonojel riyix
achi'el riye'.

Ri c'ambel tzij chrij juwi' che' ri higo rubi' ri majun ruwech

6 Y ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel
tzij chiquiwech, y xubij: C'o c'a jun achi ruti-
con juwi' che' ri higo§ rubi' pa rulef, y xapon
chuxe' ri che' chutz'etic wi c'o ruwech. Y ri
juwi' che' ri' xa majun ti ruwech c'o ta.
7 Rumari' ri rajaf ri ulef xubij chare ri
achi ri samajiy rulef: Oxi' yan c'a juna' re'
noncanoj ruwech re che' re', y majun bey
wilon ta jun ti ruwech. Rumac'ari' más utz
tachoyo' el. ¿Achique nic'atzin wi chi xaxu
(xaxe wi) nuq'uis ruchuk'a' re ulef?
8 Yac'a ri samajiy riche (rixin) ri ulef xubij
chare ri rajaf: Taya' na chic ca re juna'
re'.* Nc'ot na ri ulef chuxe' y nya' na abono
chuxe'.
9 Wi nuya' c'a ruwech, utz. Y wi mani,
tachoyo' c'a el, xcha' ri samajiy riche (rixin)
ri ulef. Queri' ri c'ambel tzij ri xutzijoj ri
Jesús.

Pa jun uxlanibel k'ij ri Jesús xuc'achojsaj c'a jun ixok luculic rij

† **12:52** Mi. 7.6; Mt. 10.35; Jn. 7.43; 10.19. ‡ **12:53** Mi. 7.6. § **12:54** Mt. 16.2. * **12:55** Job 37.17. † **12:56** Mt. 16.3; Lc. 19.42-44; Ga. 4.4. ‡ **12:58** Sal. 32.6; Pr. 25.8; Is. 55.6; Mt. 5.25. * **13:2** Job 22.5-16; Jn. 9.2; Hch. 28.4. † **13:4** Neh. 3.15. ‡ **13:5** Ez. 18.30. § **13:6** Mt. 21.19. * **13:8** Ex. 32.11; Jl. 2.17; He. 7.25.

10 Y pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús yerutijoj
c'a ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios, pa jun
jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.
11 Y chiquicojol ri winek ri quimolon qui'
ri chiri', c'o c'a jun ixok ri c'o chic wakxak-
lajuj juna' ruchapon pe yabil. Ri ixok c'a ri'
luculic rij, y can ma nicowin ta nipa'e' choj.
Ri ixok ri' ruc'ulwachin c'a queri' ruma jun
itzel espíritu.
12 Pero tek ri Jesús xutz'et apo ri ixok ri',
xusiq'uij (xroyoj) apo y xubij chare: Re wa-
cami yac'are' xacolotej chuwech ri ayabil.†
13 Y xuya' c'a ruk'a'‡ pa ruwi' ri ixok. Y
ri ixok can yac'ari' xchojmir, xpa'e' jabel. Y
ri ixok can yac'ari' xuya' ruk'ij ruc'ojlen ri
Dios.§
14 Yac'a ri achi ri principal chiri' chupan ri
jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, sibilaj
itzel xuna' chare ri Jesús ruma xuc'achojsaj
ri ixok chupan ri uxlanibel k'ij. Rumari'
ri achi principal xubij chique ri winek ri
quimolon qui' chiri': Ronojel semana c'o
waki' k'ij riche (rixin) chi yojsamej. Y chu-
pan c'a ri k'ij ri', quixpe riq'ui ri Jesús riche
(rixin) chi yixc'achojsex,* y ma ya ta chupan
jun uxlanibel k'ij, xcha'.
15 Yac'a ri Ajaf Jesús can yac'ari' tek xubij
chare: Riyit xa ca'i' apalej. ¿Chi'ijujunal riyix
la ma ye'iquir ta c'a el juba' ri iwáquix, ri
iquiej pa jun uxlanibel k'ij,† riche (rixin) chi
yixbe chuya'ic quiya'?
16 C'a ta c'a re jun ixok re', ri can riy
rumam ca ri Abraham.‡ Y re ixok re' c'o
chic wakxaklajuj juna' kasan chi yabil ruma
ri Satanás. ¿La ma ruc'amon ta cami chi
nic'achojsex chupan jun uxlanibel k'ij?
17 Tek ri Jesús rubin chic ka ri tzij ri',
quinojel ri ye'etzelan riche (rixin) xeq'uix
apo chuwech. Yac'a ri nic'aj chic winek
sibilaj niquicot cánima,§ ruma ri Jesús ntajin
chubanic nima'k tak samaj riche (rixin) ri
Dios.

Ri c'ambel tzij chrij ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza

18 Y ri Jesús xubij c'a: ¿Achique rubanic
xtinbij chrij ri rajawaren ri Dios? ¿Y achoj
riq'ui njunumaj wi?*
19 Riyin nbij c'a chi junan riq'ui ri ija'tz
riche (rixin) ri mostaza ri nutic ka jun achi
pa rulef. Tek niq'uiy, can achi'el jun ti alaj
che' nuben. Rumari' ri aj xic' tak chicop ri
yebe pa cak'ik', niquibanala' quisoc pa tak
ruk'a'.

Ri c'ambel tzij chrij ri ch'om (levadura)

20 Y ri Jesús xubij c'a chuka': ¿Achoj riq'ui
junan wi ri rajawaren ri Dios?
21 Xa can junan c'a riq'ui ri ch'om
(levadura)† ri nberuc'ama' pe jun ixok
y nuya' ca chupan oxi' pajbel harina, y
nuch'omirisaj ronojel, xcha' ri Jesús.

Quixoc pa ruchi' jay ri xa co'ol ruwech

22 Y ri Jesús xuchop chic c'a el ri rubey‡
chi nibe pa tinamit Jerusalem. Pero nabey
xbek'ax na pe pa tak tinamit y pa tak
aldeas riche (rixin) chi nutzijoj ri ruch'abel
ri Dios.§
23 Y c'o c'a jun ri xc'utun chare ri Jesús,
y xubij chare: Ajaf, ¿ye q'uiy cami ri xque-
colotej? Yac'a ri Jesús xa chique c'a quinojel
xch'o wi, y xubij:
24 Can titija' c'a ik'ij yixoc pa ruchi' jay ri
xa co'ol ruwech.* Ruma sibilaj c'a ye q'uiy ri
winek xticajo' xque'oc chupan ri ruchi' jay
ri', pero ma xquecowin ta† xque'oc.
25 Ruma tek ri Ajaf xtiyacatej pe y
xtorutz'apij‡ ca ruchi' ri jay, riyix ri ma
jane yix oconek ta apo riq'ui, xquixsiq'uin
(xquixoyon) c'a apo§ y xtibij: Ajaf, Ajaf,
tajaka'* ri ruchi' jay chkawech riche (rixin)
chi yoj-oc apo, xquixcha'. Pero Riya' xtubij
pe chiwe: Ma wetaman ta acuchi (achique)
quixpe wi.†
26 Y riyix xtibila' c'a apo chare: Yoj c'a
riyoj ri xojwa' xojuc'ya' awuq'ui. Y ya ri pa
tak c'aybel ri pa tak katinamit, chiri' xac'ut
wi ri ruch'abel ri Dios.‡
27 Yac'a Riya' xtubij pe chiwe: Xinbij yan
chiwe chi ma wetaman ta acuchi (achique)
quixpe wi. Quixel el chinuwech§ riyix ri xa
yix banoy tak etzelal, xticha' ri Ajaf.
28 Y tek xque'itz'et ri Abraham, ri Isaac, ri
Jacob* y quinojel ri profetas ri xek'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca, chi yec'o pa
rajawaren ri Dios chila' chicaj, yac'ari'
tek xquixok' ruma bis, xtikach'ach'ej iwey†
ruma xixelesex ca.
29 Y xquepe c'a winek quere' pa jotol,
quere' pa xulan, quere' pa relebel k'ij
y quere' pa rukajbel k'ij.‡ Winek ri
quicukuban quic'u'x wuq'ui. Y ri winek
ri' xquetz'uye' c'a apo ri pa mesa chupan
ri rajawaren ri Dios.
30 Y c'o ri yec'o nabeyel ri xquecanaj c'a
pa ruq'uisbel y c'o ri yec'o pa ruq'uisbel ri
xquec'oje' pa nabey,§ xcha' ri Jesús.

† **13:12** Sal. 107.20; Mt. 8.16. ‡ **13:13** Mr. 16.18; Hch. 9.17. § **13:13** Lc. 17.15. * **13:14** Jn. 5.15, 16; Ro. 10.2.
† **13:15** Mt. 12.10; Mr. 3.2; Lc. 6.7; 14.3, 5; Jn. 7.21-24. ‡ **13:16** Lc. 19.9; Ro. 4.12-16. § **13:17** Lc. 18.43. * **13:18**
Mt. 13.31; Mr. 4.30. † **13:21** Mt. 13.33. ‡ **13:22** Hch. 10.38. § **13:22** Mt. 9.35; Mr. 6.6. * **13:24** Mt. 7.13.
† **13:24** Jn. 7.34; 8.21; 13.33; Ro. 9.31; 10.2, 3. ‡ **13:25** Mt. 25.10. § **13:25** Sal. 32.6; Is. 55.6. * **13:25** Mt. 25.11.
† **13:25** Mt. 7.23. ‡ **13:26** Tit. 1.16. § **13:27** Sal. 6.8; Mt. 7.23; 25.41. * **13:28** Mt. 8.11. † **13:28** Mt. 8.12;
13.42; 24.51. ‡ **13:29** Gn. 28.14. § **13:30** Mt. 19.30; 20.16; Mr. 10.31.

Tek ri Jesús xerok'ej ri winek aj Jerusalem

31 Y chupan c'a chuka' ri k'ij ri', yec'o
achi'a' fariseos ri xe'apon riq'ui ri Jesús,
y xquibij chare: Ri Herodes, ri aj k'atbel
tzij, nrajo' yarucamisaj. Catel c'a el wawe'
chanin, xecha' chare.
32 Yac'a ri Jesús xubij chique ri achi'a'
ri': Quixbiyin y tibij chare ri jun aj k'atbel
tzij ri', ri achi'el jun itzel xwan, chi riyin
c'a yenwelesaj na itzel tak espíritu y can
c'a yenc'achojsaj na chuka' ri c'o quiyabil.
Queri' xtinben re wacami, ri chua'k y c'a pa
rox k'ij xtinq'uis ca rubanic re samaj re'.
33 Riyin xa can c'o wi chi nchop el nubey
re wacami, ri chua'k y ri cabij. C'o chi pa
tinamit Jerusalem xquicamisex wi,* ruma
chi ri profetas ri yek'alajsan ri ruch'abel ri
Dios, majun bey ri xquecamisex ta pa jun
chic tinamit.
34 Y c'ac'ari' ri Jesús xubij c'a: Riyix aj
Jerusalem, aj Jerusalem, ¿achique c'a ruma
tek ye'icamisala' ri profetas ri yek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios? ¿Achique c'a ruma chuka'
tek ye'icamisala' chi abej ri yerutek pe ri
Dios chicojol?† Y riyin can q'uiy c'a mul
ri xinwajo' chi xixinmol ta wuq'ui, achi'el
nuben ri quite' ec' chique ri tak ral, yerumol
chuxe' ri ruxic'. Yac'a riyix ma xiwajo' ta.‡
35 Wacami c'a, ri itinamit xtimalix ca
ruma ri Dios, xtiban c'a ca chare achi'el jun
desierto.§ Y kas kitzij chuka' nbij chiwe chi
man c'a xquinitz'et ta chic.* Xquinitz'et chic
jun bey, c'a ya tek xtapon na ri k'ij tek xtibij
chuwe: ¡Matiox chi petenak re jun achi re'!
¡Riya' can banon pe bendecir ruma ri Ajaf
Dios!† ¡Y can pa rubi' ri Ajaf Dios petenak
wi! xquixcha' chuwe, xcha' ri Jesús.

14

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi sipojnek

1 Y pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús xbe pa
rachoch jun principal quiche (quixin) ri
achi'a' fariseos. Ri Jesús siq'uin (oyon) c'a
ruma ri achi ri' riche (rixin) jun wa'in.* Y
ri yec'o chiri' niquitzula' c'a apo ri Jesús.
2 Y chiri' chuwech ri Jesús c'o c'a apo jun
achi ri sipojnek.
3 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri
yek'axan ri nubij ri ley y chuka' chique ri
achi'a' fariseos ri yec'o apo chiri': ¿La xa-
jan cami chi nic'achojsex jun yawa' pa jun
uxlanibel k'ij?† ¿Achique nibij riyix? xcha'
chique.
4 Yac'a riye' majun xquibij. Rumari' ri
Jesús xuchop apo ri yawa' y xuc'achojsaj y
xubij chare chi tibe el.
5 Y c'ac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri
achi'a' ri yek'axan ri nubij ri ley y chique
ri fariseos: Wi c'o jun chiwe riyix ri nitzak
jun ruquiej o jun ruwáquix pa jun jul, ¿La ma
nibe ta cami chanin churelesaxic,‡ astape'
pa jun uxlanibel k'ij?
6 Y ri achi'a' ri yek'axan ri nubij ri ley y ri
fariseos ma xquil ta c'a achique xquibij apo
chare ri Jesús.

Ri ye siq'uin (oyon) pa jun c'ulanen

7 Y ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel
tzij chique ri winek ri ye siq'uin (oyon) chu-
pan ri wa'in ri', ruma xerutz'et chi ri winek
ri' yequichala' ri nabey tak ch'aquet§ riche
(rixin) chi yetz'uye' chiri' pa mesa. Rumari'
xubij c'a chique:
8 Tek c'o c'a jun ri nisiq'uin (noyon)
iwuche (iwixin) pa jun c'ulanen, man c'a
quixtz'uye' ta pa tak ch'aquet ri xa quiche
(quixin) ri nima'k quik'ij. Ruma chi riq'ui
juba' yit tz'uyul chic ri chiri' tek napon jun
winek ri más nim ruk'ij que chawech riyit,
9 y nipe ri xsiq'uin (xoyon) awuche (aw-
ixin) chupan ri c'ulanen ri', y nubij chawe:
Tabana' jun utzil taya' ca re ch'aquet re'
chare re jun re nusiq'uin (woyon) chuka'.
Y riyit xa xcaq'uix ka tek xcabetz'uye' pa
ruq'uisbel tak ch'aquet.
10 Rumac'ari' tek c'o jun ri nisiq'uin
(noyon) awuche (awixin) pa jun c'ulanen,
catz'uye' ri pa ruq'uisbel tak ch'aquet riche
(rixin) chi queri' tek yarutz'et pe ri xsiq'uin
(xoyon) awuche (awixin), xtoka c'a awuq'ui
riyit y xtubij chawe: Tabana' jun utzil
cajote' pe wawe'. Y tek queri' xtiban chawe,
quinojel c'a ri yetz'uye' awuq'ui ri pa mesa
riche (rixin) ri wa'in, xtiquetamaj chi can
c'o ak'ij.*
11 Rumac'ari', xabachique ri nunimirisaj
ri', xa xtikasex ruk'ij. Y yac'a ri
nuch'utinirisaj ri', xtinimirisex ruk'ij,†
xcha' ri Jesús.
12 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chare ri
xsiq'uin (xoyon) riche (rixin): Tek nawajo'
c'a chi c'o yepe awuq'ui riche (rixin) chi
noquibana' jun wa'in, ma xaxu (xaxe) ta wi
ri awachibil, ri ate' atata', ri ye awach'alal,
y ri avecinos ri ye beyoma' ri ye'asiq'uij
(ye'awoyoj), ruma chi riye' xa can yecowin
chuka' yatquisiq'uij (yatcoyoj) riyit pa jun
wa'in pa cachoch, y riq'ui ri' xa can xtiquiya'
yan el ri rajel ruq'uexel chawe.

* **13:33** He. 2.10; 5.8. † **13:34** 2 Cr. 24.20, 21; Neh. 9.26; Mt. 21.35, 36. ‡ **13:34** Mt. 23.37. § **13:35** Lv. 26.31, 32; Sal. 69.25; Pr. 1.24-30; Is. 1.7; Mi. 3.12. * **13:35** Jn. 8.21. † **13:35** Sal. 118.26; Mt. 21.9; Lc. 19.38; Jn. 12.13. * **14:1** Lc. 7.36. † **14:3** Mt. 12.10. ‡ **14:5** Ex. 23.5; Dt. 22.4; Lc. 13.15. § **14:7** Mt. 23.6. * **14:10** Pr. 15.33; 18.12; 25.6, 7. † **14:11** Job 22.29; Sal. 18.27; Pr. 29.23; Mt. 23.12; Lc. 18.14; Stg. 4.6; 1 P. 5.5. ‡ **14:13** Neh. 8.10, 12; Job 31.14-20; Pr. 3.9, 28.

13 Yac'a riyit, tek naben jun nimak'ij,
que'asiq'uij (que'awoyoj)‡ ri pobres, ri
winek ri cut quik'a' o cut caken, ri ye cojos y
ri moyi'.
14 Y wi queri' naben can jabel c'a
ruwa'ak'ij, ruma ri winek ri xe'asiq'uij
(xe'awoyoj), ma yecowin ta niquiya' rajel
ruq'uexel chawe. Yac'a riyit xtac'ul ri rajel
ruq'uexel, tek junan xcac'astej el§ quiq'ui ri
chojmilaj tak winek, xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij ri jun nimalaj wa'in

15 Y c'o c'a jun achi ri tz'uyul chiri' pa
mesa, tek rac'axan chic ka ri tzij ri xubij
ri Jesús, xubij c'a apo chare ri Jesús: Jabel
ruwaruk'ij* ri can xtibewa' pa rajawaren ri
Dios, xcha'.
16 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: Jun achi
jun bey ca, xuben jun nimak'ij† pa rachoch
riche (rixin) chi niquiben jun wa'in. Ru-
mari' riya' ye q'uiy winek ri xubij chique chi
yeroyobej chrachoch ri k'ij riche (rixin) ri
wa'in.
17 Rumari', tek xapon ri k'ij riche (rixin)
ri wa'in, ri achi xutek c'a el jun rumozo
chiquisiq'uixic (chicoyoxic) quinojel ri
winek ri'. Y ri mozo xberubij c'a chique:
Ronojel ya c'o chic, wacami jo' c'a pa wa'in.
18 Pero quinojel can c'o c'a jun ri xquibij
pe, chi achique ruma tek ma yecowin ta
yebe. C'o c'a jun xubij pe: Tabana' jun utzil
tabij juba' chare ri apatrón, chi tucuyu' juba'
numac chi ma yicowin ta yibe,‡ ruma xa c'a
xinlok' ca jun wulef, y rajawaxic chi yibe
chutz'etic.
19 C'o chic c'a jun ri xa xubij pe: Tabana'
jun utzil tabij juba' chare ri apatrón chi ma
yicowin ta yibe, ruma yec'o lajuj nuwáquix
riche (rixin) samaj xenlok', y rajawaxic chi
yentojtobej na.
20 Y jun chic xubij pe: Ma yicowin ta yibe
ruma xa c'a xic'ule'.
21 Y tek ri mozo ri takon el xtzolin apo
riq'ui ri rupatrón, ronojel c'a ri xbix pe
xberubij chare. Rumari' ri rupatrón xpe
royowal, y xubij chare ri rumozo: Wacami
c'a cabiyin§ pa tak c'aybel y pa tak bey riche
(rixin) re tinamit re' y quebe'amolo' c'a pe ri
cut quik'a' o cut caken, ri ye cojo, ri ye moyi',
y chuka' ri pobres.
22 Y tek ri mozo xtzolin pe, xubij c'a chare
ri rupatrón: Xenc'om pe ri winek ri xabij el
chuwe, pero ri ch'aquet c'a q'uiy na c'o.
23 Y ri rupatrón xubij chare ri mozo ri':
Wacami c'a jet ri tzan tak jay y ri pa tak
bey ri ye'el el chare ri tinamit y tabana'*
c'a chique ri winek chi puersa yepe pa wa-
choch, riche (rixin) chi queri' ninoj rupan re
wachoch.
24 Ruma riyin can kitzij wi nbij chiwe
chi majun chique ri xensiq'uij (xenwoyoj)†
nabey, ri xtorubana' ta re wa'in re' wuq'ui.
Queri' xubij ri achi' ri', xcha' ri Jesús.

Ri nic'atzin chi nikaben riche (rixin) chi nikatzekelbej ri Jesús

25 Y sibilaj c'a ye q'uiy winek ri ye tzekel-
beyon el riche (rixin) ri Jesús. Y tek Riya'
xtzu'un c'a ca chrij y xerutz'et ri winek ri',
xpa'e', y xuchop c'a rubixic chique:
26 Wi c'o c'a jun ri nipe wuq'ui riche (rixin)
chi nrajo' yirutzekelbej, c'o c'a chi can yin
c'a riyin ri más yirajo'.‡ Man c'a ruc'amon
ta c'a chi ya ta ri rute' rutata' ri más yerajo'
que chinuwech riyin. Ni ma ruc'amon ta
chuka' chi ya ta ri rixjayil, ri ye ralc'ual, ri ye
rach'alal ri más yerajo' o xa ya ri ruc'aslen
riya' mismo ri más nrajo'. C'o c'a chi can
yin c'a riyin ri más yirajo'. Ruma wi ma
que ta ri' ri nuben, ma nicowin ta c'a ntoc
tzekelbey wuche (wixin).
27 Ri winek ri can nrajo' wi yirutzekelbej,
nic'atzin chi ma tupokonaj§ ta nuk'axaj ti-
joj pokonal wuma riyin, achi'el jun ri can
benak chuxe' jun cruz riche (rixin) chi nbe-
camisex. Yac'a ri winek ri xa nupokonaj
nuk'axaj tijoj pokonal wuma riyin, ma
nicowin ta ntoc tzekelbey wuche (wixin).
28 Ruma tek c'o jun chiwe riyix ri nrajo'
nuben jun jay nim, ¿la ma nitz'uye' ta cami
juba' riche (rixin) chi nuch'ob janipe' puek
ri xtic'atzin chare, y wi can c'o ronojel
riq'ui riche (rixin) nuq'uis rubanic o xa ma
nicowin ta?
29 Ruma wi xaxu (xaxe wi) ri rucimiento ri
jay ri nicowin nuya' ka y nupaba' ca ri samaj
chiri', xquepe c'a ri winek xquetze'en chrij.
30 y xtiquibila' c'a: La jun achi la' xrajo'
xupaba' jun jay, y xa ma xcowin ta chic
xuq'uis, xquecha'.
31 O wi jun rey ri c'o chi nuben ch'a'oj
riq'ui jun chic rey, ¿la ma nitz'uye' ta cami
juba' riche (rixin) chi queri' nuch'ob na
wi lajuj mil rusoldados yecowin niquiben
ch'a'oj quiq'ui ri juwinek mil soldados ri ye
ruc'amom pe ri jun chic rey?
32 Y wi nuch'ob chi ma nicowin ta, riya'
yerutek achi'a' chuc'ulic ri rey, tek c'a c'anej
c'o wi. Y ri achi'a' ri yebe chuc'ulic nbe-
quic'utuj ri achique c'a nrajo' chi niquiya'
chare riche (rixin) chi tiq'uis chi queri' ri
ch'a'oj.*

§ **14:14** Dn. 12.2; Jn. 5.29; Hch. 24.15. * **14:15** Ap. 19.9. † **14:16** Mt. 22.2. ‡ **14:18** Mt. 6.24; 13.22; Lc. 8.14; Jn. 5.40; 1 Ti. 6.9, 10; 2 Ti. 4.10. § **14:21** Mt. 28.19; Hch. 13.46. * **14:23** Pr. 1.20; 2 Co. 5.20. † **14:24** Mt. 8.11, 12; 21.43; 22.8; Hch. 13.46; He. 3.19. ‡ **14:26** Dt. 13.6, 10; Mt. 10.37; Ap. 12.11. § **14:27** Mt. 16.24; Mr. 8.34; Lc. 9.23. * **14:32** Job 22.21; Mt. 5.25; Lc. 12.58; 2 Co. 6.2. † **14:33** Mt. 19.27, 28; Lc. 18.22.

33 Rumari', wi jun chiwe riyix nrajo'
yirutzekelbej, c'o c'a chi nuch'ob nabey chi
rajawaxic chi nuya' ca ronojel† ri c'o riq'ui.
Wi ma nuben ta queri', ma nicowin ta ntoc
tzekelbey wuche (wixin).

Tek ri atz'an ma natz'amin ta chic

34 Ri atz'an jabel. Y wi ta ri atz'an niq'uis ta
el ri ratz'amil,‡ ¿achique ta c'a rubanic niban
chare riche (rixin) chi queri' nitzolin ta chic
pe ri ratz'amil?
35 Jun atz'an ri ma natz'amin ta chic, ni ma
nic'atzin ta chare ri ulef, ni ma nic'atzin ta
chi nucusex achi'el ri mes riche (rixin) chi
niban abonar jun ulef. Xa nirokix el, ruma
majun chic nic'atzin wi. Ri c'o rac'axabel,
can trac'axaj c'a ri xinbij, xcha' ri Jesús.

15

Ri c'ambel tzij chrij jun carne'l ri sachnek ca

1 Y quinojel c'a ri achi'a' ri ye c'utuy tak
alcawal y ri nic'aj chic winek ri xa ye aj
maqui' xe'apon* c'a apo riq'ui ri Jesús riche
(rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios ri
nutzijoj.
2 Yac'a ri achi'a' fariseos y ri aj tz'iba'
xexebexot (xexebeloj) apo chrij ri Jesús. Y
niquibila' c'a: Re Jesús can junan ruwech
quiq'ui ri xa ye aj maqui'. Ruma ma xu (xe)
ta wi chi jabel quic'ulic nuben, xa can niwa'
chuka' quiq'ui,† yecha' c'a.
3 Rumac'ari' ri Jesús xuchop c'a rubixic
jun c'ambel tzij chiquiwech, y xubij:
4 Wi ta jun chiwe riyix ri yec'o ta jun
ciento rucarne'l y nisach‡ ta ca jun tek
yeberuyuk'uj, ¿la ma yeruya' ta cami ca
juba' ri nic'aj chic tak rucarne'l chiri' pa
juyu', y nibe chucanoxic ri jun hasta que
nril pe?
5 Y tek nberila' pe ri carne'l ri', nuya' c'a pe
chuwirutele'n.§ Can niquicot wi c'a ruma
chi xril pe.
6 Y tek napon chrachoch, yerusiq'uij
(yeroyoj) ri winek ri retaman quiwech, y
yerusiq'uij (yeroyoj) chuka' ri ruvecinos, y
nubij c'a chique: Quixquicot c'a wuq'ui re
wacami, ruma ri nucarne'l ri sachnek ca,
xinwil pe.*
7 Can kitzij c'a nbij chiwe, chi chila' chicaj
c'o más quicoten tek c'o jun aj mac ri nitzolin
pe ruc'u'x riq'ui ri Dios que chiquiwech
yec'o ta noventa y nueve ri choj quic'aslen,
ri ma nic'atzin ta chique chi nitzolin pe
quic'u'x riq'ui ri Dios.

Ri c'ambel tzij chrij ri puek sachnek

8 O wi ta c'o jun ixok ri c'o lajuj sakapuek
riq'ui, y chare ri lajuj sakapuek ri' nisach ta
jun ri chiri' pa rachoch, ¿la ma nutzij ta cami
jun k'ak', y la ma numes ta cami rupan ri
rachoch riche (rixin) chi nucanoj? Ri ixok
ri' can xtucanoj wi.
9 Y tek nril, yerusiq'uij (yeroyoj) ri winek
ri retaman quiwech, y yerusiq'uij (yeroyoj)
chuka' ri ruvecinos, y nubij c'a chique:
Quixquicot c'a wuq'ui, ruma ri nurajil ri
sachnek, xinwil, xticha'.
10 Y can kitzij c'a nbij chiwe, chi can
queri' chuka' sibilaj yequicot ri ángeles†
riche (rixin) ri Dios, tek c'o jun aj mac ri
nitzolin pe ruc'u'x riq'ui ri Dios, xcha' ri
Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij jun c'ajol achi ri ma utz ta rucusaxic xuben chare ri ruherencia

11 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique: C'o c'a
jun achi ri yec'o ca'i' ruc'ajol.
12 Y jun k'ij ri chak'laxel xubij c'a chare ri
rutata': Táta, riyin nwajo' c'a ri werencia, y
taya' c'a chuwe ri c'o chi naya' chuwe, xcha'.
Y ri tata'aj can xujech wi c'a ri herencia
chiquiwech chi ye ca'i'.
13 C'a juba' ri', ri chak'laxel xuc'ayila' ca
ronojel ri ruherencia. Can q'uiy c'a ri
puek ri xumol el, y c'ac'ari' xbe pa jun chic
ruwach'ulef ri nej c'o wi. Y tek c'o chic
chiri', xuc'uaj c'a jun itzel‡ c'aslen, y rumari'
xuq'uis ronojel ri rurajil.
14 Pero tek riya' kas xuq'uis ronojel ri
rurajil, ya chuka' tiempo ri' tek xpe jun
nimalaj wayjal chupan ri ruwach'ulef ri
acuchi (achique) c'o wi. Y ri c'ajol ri' xpe
c'a nimalaj wayjal chare y majun chic c'a
nucusaj.
15 Y rumari' xberutzuju' (xberusuju') ri'
pa samaj riq'ui jun achi aj chiri' chupan ri
ruwach'ulef ri', y ri achi xutek c'a el pa rulef
riche (rixin) chi yeruyuk'uj ak.
16 Y ruma chi can c'o sibilaj wayjal chare
ri c'ajol ri', can nurayij c'a nutij ri quiway ri
ak. Pero majun ri niya'o ta chare.
17 Y ri c'ajol ri', c'ac'ari' tek xtzolin pe
ruc'u'x, y xubij ka pa ránima: Q'uiy mozos ri
yec'o chrachoch ri nata' y c'o q'uiy quiway.
Y riyin xa juba' ma yicom ka wawe' ruma
wayjal.
18 Más utz quitzolin na§ riq'ui ri nata', y
xtinbij c'a chare: Táta, ximacun chuwech ri
Dios, y can ximacun chuka' chawech riyit.
19 Man c'a ruc'amon ta chic chi nabij
ac'ajol chuwe. Xa más utz tabana' chuwe
chi yinoc jun amozo, xcha' ka pa ránima.
20 Y can xuchop c'a el bey chi nibe
chrachoch, c'a riq'ui ri rutata'. Y ri c'ajol

‡ **14:34** Mt. 5.13; Mr. 9.50. * **15:1** Ez. 18.23; Mt. 9.10; 1 Ti. 1.15. † **15:2** Hch. 11.3. ‡ **15:4** Mt. 18.12; 1 P. 2.25. § **15:5** Is. 40.11. * **15:6** 1 P. 2.10, 25. † **15:10** Mt. 18.10. ‡ **15:13** Gn. 6.5; Sal. 81.12; Jer. 2.5; Ro. 1.21; Tit. 3.3. § **15:18** Lv. 26.40, 41; 1 R. 8.47, 48; 2 Cr. 33.12, 13; Job 33.27, 28; Lm. 3.40; Jon. 2.4. * **15:20** Hch. 2.39; Ef. 2.13, 17. † **15:20** Is. 49.15.

ri' c'anej* na c'a c'o wi riche (rixin) chi napon chrachoch, tek ri tata'aj xutz'et yan ri ruc'ajol, y sibilaj c'a xujoyowaj† ruwech. Rumari' ri tata'aj junanin (anibel) xbe chuc'ulic, xutz'umaj (xutz'ubaj) ruchi' y xuk'etej.

21 Y ri c'ajol can yac'ari' xubij chare ri rutata': Táta, ximacun chuwech ri Dios, y can ximacun chuka' chawech riyit.‡ Man c'a ruc'amon ta chic chi nabij ac'ajol chuwe.

22 Yac'a ri tata'aj xubij c'a chique ri rumozos: Tiwelesaj pe ri tziek más jabel y tiwika'§ re nuc'ajol. Tiya' jun puk'a' (napak'e') chuwiruk'a' y tiya' chuka' ruxajab chraken.

23 Y jibe'ic'ama' c'a pe chuka' ri ti wáquix ri más ti'oj, y ticamisaj. Tikabana' c'a jun nimak'ij, y kojwa' c'a.

24 Ruma chi riyin nbij c'a, chi re jun nuc'ajol re' caminek chic, pero wacami xa achi'el xc'astej pe.* Rusachon c'a el ri', pero xoka chic kiq'ui,† xcha' ri tata'aj. Y yac'ari' tek xchapatej ri nimak'ij.

25 Y tek ntajin c'a ri nimak'ij, ri nimalaxel nisamej pa juyu'. Y tek xtzolin c'a pe y xapon c'a chunakajal ri jay, xrac'axaj c'a chi ntajin ri k'ojon y xajoj.

26 Rumari' riya' xusiq'uij (xroyoj) jun chique ri mozos y xuc'utuj c'a chare: ¿Achique xbanatej? ¿Y achique ruma tek c'o nimak'ij ntajin? xcha'.

27 Y ri mozo xubij c'a chare: Ruma chi xtzolin pe ri achak', y utz ruwech xtzolin pe. Rumari' ri atata' xutek rucamisaxic ri alaj wáquix ri más ti'oj.

28 Tek xrac'axaj ri queri' ri nimalaxel, xyacatej royowal,‡ y ma nrajo' ta c'a ntoc apo ri pa jay. Xbe'el c'a pe ri rutata', y nubochila' c'a, riche (rixin) chi queri' ntoc ta apo.

29 Pero ma xrajo' ta. Riya' xa xubij c'a chare ri rutata': Riyin can ronojel k'ij c'a yisamej awuq'ui y majun bey ri man ta nuniman atzij. Y ma riq'ui wi ri', majun ri aya'on ta chuwe. Astape' xa ta jun ti q'uisic' (cabra) riche (rixin) chi nikaben ta jun nimak'ij quiq'ui ri wamigos, pero majun,§ xcha'.

30 Y wacami riyit xacamisaj ri ti wáquix ti'oj, xaxu (xaxe wi) ruma chi xtzolin pe re jun ac'ajol re', ri xa xberuq'uisa' yan ca ronojel ri abeyomal quiq'ui ixoki' ri ma utz ta quic'aslen, xcha'.

31 Y ri tata'aj xubij: Nuc'ajol, riyit can yitc'o wi wuq'ui.* Rumari' ronojel ri c'o wuq'ui, can awuche (awixin) wi riyit.

32 Yac'a ri achak' chinuwech riyin can caminek chic, y wacami xa achi'el xc'astej pe. Rusachon c'a el ri', y wacami xoka chic kiq'ui. Y rumari' rajawaxic chi c'o nimak'ij y quicoten† pa tak kánima, xcha' ri tata'aj ri', xcha' ri Jesús.

16

Ri c'ambel tzij chrij jun mozo ri ma utz ta xuben

1 Ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri ye rudiscípulos: C'o c'a jun achi beyon. Y ri beyon ri' c'o c'a jun rumayordomo ri ruya'on pa ruwi' ronojel ri rubeyomal. Y xbix c'a chare ri achi beyon chi ri rumayordomo, ntajin c'a chuq'uisic ri beyomel.

2 Y ri patrón xutek c'a rusiq'uixic (royoxic) ri mayordomo ri'. Y tek xoka c'a ri mayordomo, ri patrón xubij c'a chare: ¿Achique c'a nabij chuwe chrij ri nitzijox chawij chi achapon ruq'uisic ri nubeyomal? Wacami nwajo' c'a ntz'et achique rubanon* ronojel ri nubeyomal pan ak'a', ruma chi ri asamaj yare' niq'uis ca wawe', xcha' ri patrón chare.

3 Y ri mayordomo xuch'ob c'a ka pa ránima: ¿Achique nben? Ruma chi re nupatrón nrelesaj nusamaj. Wi yibesamej pa juyu', xa ma yicowin ta. Wi yinoc c'utuy limosna pa tak bey, yiq'uix.

4 Tek xch'obotej chuwech, xubij: Wacami wetaman chic achique ri xtinben, riche (rixin) chi queri' yec'o yec'ulu wuche (wixin) ri pa tak cachoch, tek xtelesex ri nusamaj.

5 Ri mayordomo c'a ri' xerusiq'uij (xeroyoj) chiquijujunal ri c'o quic'as riq'ui ri rupatrón, y xuc'utuj c'a chare ri nabey: ¿Achique c'a ri ac'as, y janipe'?

6 Y ri achi aj c'as xubij c'a: Riyin c'o jun ciento barril aceite olivo ri nuc'as, xcha'. Y ri rumayordomo ri beyon achi xubij c'a chare ri aj c'as: Ya ruwujil ri ac'as re'. Y wacami aninek catz'uye' ka y tabana' chic ca jun ruwujil. Y chupan ri jun wuj ri xtaben, tabana' c'a ka chupan chi xa nic'aj ciento barril aceite ri ac'as.

7 Y tek xapon chic c'a jun aj c'as, ri mayordomo xuc'utuj c'a chare: Y riyit, ¿achique ri ac'as y janipe'? Ri aj c'as xubij: Riyin c'o jun ciento pajbel trigo ri nuc'as, xcha'. Y ri mayordomo xubij c'a chare: Ya ruwujil ri ac'as re', y wacami catz'uye' ka y tabana' chic jun. Y chupan ri jun chic wuj ri xtaben, tatz'ibaj ka chi xa ochenta, xcha'.

8 Y tek ri rupatrón xrac'axaj ri nuben ri jun itzel mayordomo ri', xubij: Can c'o runa'oj chubanic, xcha'. Y achi'el c'a ri achi ri', ye queri' ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. Can c'o quina'oj niquiben quiq'ui ri winek ri xa riq'ui chuka' re ruwach'ulef quicukuban wi

‡ **15:21** Sal. 51.4. § **15:22** Mt. 22.11; Ga. 3.27; Ap. 19.8. * **15:24** Ef. 2.1; 5.14; Col. 1.13. † **15:24** Is. 35.10.
‡ **15:28** 1 S. 17.28; Jon. 4.1-3. § **15:29** Mt. 20.11, 12. * **15:31** Jn. 8.35. † **15:32** Sal. 51.8; Is. 35.10. * **16:2** Ro. 14.12.

quic'u'x. Y can más c'a c'o quina'oj ri winek
ri', que chiquiwech ri quiniman ri Dios y ye
riche (rixin) chic ri sakil.†
9 Y riyin nbij c'a chiwe chi can ticusaj ri
beyomel riche (rixin) re ruwach'ulef,‡ riche
(rixin) chi ye'ito' ri nic'atzin quito'ic. Riche
(rixin) chi queri' tek xtiq'uis ri ibeyomal,
xquixc'ul c'a ri chila' chicaj, chupan ri jay ri
can c'o riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, xcha'
ri Jesús.
10 Jun winek ri can utz nuben riq'ui ri xa
ma q'uiy ta ri ya'on ca chare, can utz§ c'a
chuka' xtuben riq'ui wi q'uiy niya'ox (nya')
ca chare. Yac'a jun winek ri xa ma utz ta
nuben riq'ui ri ma q'uiy ta ri ya'on ca chare,
xa can ma utz ta chuka' xtuben riq'ui wi
q'uiy niya'ox (nya') ca chare.
11 Y wi riq'ui ri beyomel ri xa riche (rixin)
re ruwach'ulef, riyix majun utz niben riq'ui,
¿la xtujech cami ri Dios ri kitzij beyomel*
chiwe?
12 Ruma wi xa majun utz niben riq'ui jun
beyomel ri xa ma iwuche (iwixin) ta riyix,
¿la c'o ta cami jun xtijacho ri kitzij beyomel
pan ik'a', beyomel ri can yacon apo riche
(rixin) chi ntoc iwuche (iwixin) riyix?
13 Y majun c'a mozo ri nicowin ta nisamej
quiq'ui ye ca'i' patrón.† Ruma wi nrajo' jun
chique ri rupatrón, nretzelaj ca ri jun chic.
Y wi can sibilaj nunimaj rutzij ri jun, can
nretzelaj ri jun chic. Y quec'ari' chuka', ri
winek ri xa benak ránima chrij ri beyomel,
ma nicowin ta nuben ri nrajo' ri Dios, xcha'
ri Jesús.
14 Y ri achi'a' fariseos xquic'axaj c'a ri
xubij ri Jesús, rumari' xquibanala' apo
quipalej chuwech, ruma chi riye' can benak
cánima chrij ri beyomel.
15 Y ri Jesús xubij chique: Riyix can ni-
bananej iwi' chiquiwech ri winek chi can
sibilaj yix choj. Yac'a ri Dios xa can retaman
wi achique ri c'o‡ pan iwánima, y ma utz ta
yixrutz'et. Y astape' can jabel c'a yixtz'et y
astape' chuka' chi can janipe' na nimirisan
ik'ij cuma ri winek.

Ri ruch'abel ri Dios ma xtiq'uis ta

16 Y tek c'a ma jane c'a tuchop ta samaj ri
Juan ri Bautista, can c'a ya na c'a ri ley riche
(rixin) ri Moisés ri nitzijox. Y can c'a ya na
chuka' ri ruch'abel ri Dios ri tz'iban ca cuma
ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios
ojer ca, can c'a ya na c'a chuka' ri' nitzijox.
Yac'a tek xuchop samaj ri Juan, yac'ari' tek
xchapatej rutzijoxic§ ri lok'olaj ruch'abel ri
Dios ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios. Y ye
q'uiy c'a winek ri sibilaj niquitij quik'ij riche
(rixin) chi ye'oc chupan.
17 Y chuka' nbij chiwe, chi xa ma can ta
c'ayef (cuesta) chi re ruwach'ulef y ri caj
xquek'ax,* que chuwech ri ley. Ruma ri
nubij chiri', can c'o wi c'a chi nibanatej na
ronojel, y majun jun ti letra chak ta queri'
xtic'oje' ta ca, xcha' ri Jesús.†

Tek ri Jesús xubij chi ri achi ma utz ta chi nujech ca ri rixjayil

18 Y ri Jesús xubij chuka': Wi c'o c'a jun
achi ri nujech ca ri rixjayil y c'ac'ari' nuc'om
chic jun ixok, ri achi ri' nimacun chuwech ri
Dios. Y wi c'o c'a jun achi ri nic'amo jun ixok
ri jachon ca ruma ri rachijil, chuka' ri achi
ri' nimacun chuwech ri Dios.

Jun achi beyon y ri Lázaro

19 Y ri Jesús xubij c'a chuka': Xc'oje' c'a jun
achi ri q'uiy rubeyomal c'o. Ri achi ri' ruyon
c'a jabel tak tziek ri jotol cajel ri yerucusala',
y k'ij k'ij nubanala' nimak'ij.
20 Pero queri' chuka' xc'oje' c'a jun c'utuy
limosna y nojnek ri ruch'acul pa ch'a'c. Ri
achi ri' Lázaro rubi', y can yac'a ri pa ruchi'
rachoch ri beyon nic'oje' wi.
21 Ri Lázaro can sibilaj c'a nurayij chi nutij
ta ri ruc'aj tak wey ri yetzak ka chuxe' ri
mesa. Y ri tz'i' can ye'apon c'a riq'ui chu-
rak'ic ri ch'a'c ri c'o chrij.
22 Y c'o c'a jun k'ij tek ri c'utuy limosna
xcom, y xuc'uex c'a el cuma ri ángeles y c'a
ya ri lugar riche (rixin) quicoten xapon wi;
chiri' riq'ui ri Abraham.‡ Y chuka' ri achi
beyon xcom, y xmuk.
23 Y tek ri beyon nutij chic c'a pokonal
chupan ri lugar ri ye'apon wi ri caminaki'
ri ma xquinimaj ta el ri Dios, riya' xtzu'un
anej chicaj, y yac'ari' tek xutz'et ri Abraham,
pero c'anej c'a c'o wi. Xutz'et c'a chuka' ri
Lázaro rak'el apo chuwaruc'u'x ri Abraham.
24 Y ri achi beyon xurek ruchi' y xubij c'a
chare ri Abraham: Nata' Abraham, tajoy-
owaj nuwech. Tabana' c'a jun utzil tataka'
pe ri Lázaro wuq'ui wawe', chi astape'
xaxu (xaxe wi) juba' ruwi' ruk'a' tuxek'eba'
(tuch'ekeba') pe, riche (rixin) chi noruya' ca
pa ruwi' wak'. Ruma nic'at§ wánima chupan
re k'ak' re', xcha'.
25 Yac'a ri Abraham xubij chare: Nuc'ajol,
toka c'a chac'u'x, chi tek xac'ase' chuwech
ri ruwach'ulef, sibilaj jabel xak'axaj* ri
ac'aslen, y re Lázaro sibilaj tijoj pokonal
xuk'axaj. Pero riya' sibilaj jabel ri ruc'aslen
ri xorila' wawe', y riyit xa jun c'aslen riche
(rixin) tijoj pokonal ri xawil.

† **16:8** Jn. 12.36. ‡ **16:9** Lc. 11.41. § **16:10** Mt. 25.21; Lc. 19.17. * **16:11** Ef. 3.8; Ap. 3.18. † **16:13** Mt. 6.24. ‡ **16:15** 1 S. 16.7; Sal. 7.9; Jer. 17.10; Ap. 2.23. § **16:16** Mt. 11.12. * **16:17** Is. 40.8; 51.6; 1 P. 1.25. † **16:17** 1 Co. 7.10, 11. ‡ **16:22** Mt. 8.11. § **16:24** Is. 66.24; Mr. 9.44; He. 10.31. * **16:25** Job 21.13; Sal. 17.14; Lc. 6.24. † **16:26** 2 Ts. 1.9.

26 Y chuka' xa c'o jun nimalaj siwan chka-
cojol. Rumari', wi c'o jun ri c'o wawe' nrajo'
ta napon iwuq'ui, ma nicowin ta. Y wi ta jun
chiwe riyix nrajo' nipe wawe' kiq'ui riyoj,
ma nicowin ta chuka',† xcha' ri Abraham.
27 Y ri achi beyon xubij c'a: Wi queri',
nwajo' c'a nc'utuj jun chic utzil chawe riyit
nata' Abraham. Tataka' c'a el juba' ri Lázaro
pa rachoch ri nata'.
28 Ruma yec'o wu'o' wach'alal, y nberubij
ta chique riche (rixin) chi ma yepe ta chu-
pan re jun lugar riche (rixin) tijoj pokonal,
xcha'.
29 Y ri Abraham xubij chare: Riye' c'o ri
ruch'abel ri Dios quiq'ui, ri rutz'iban ca ri
Moisés.‡ Y c'o chuka' ruch'abel ri Dios ri
tz'iban ca cuma ri profetas ri xek'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Yac'ari' ri
tiquic'axaj, y tiquinimaj, xcha' ri Abraham.
30 Y ri achi beyon xubij: Ja' (je), can kitzij
wi ri xabij, nata' Abraham. Pero wi c'o jun ri
caminek chic ri nic'astej el y napon quiq'ui
ri wach'alal, can xtitzolin wi pe quic'u'x
riq'ui ri Dios, xcha' ri beyon.
31 Yac'a ri Abraham xubij chare: Wi can
ma niquinimaj ta ri ruch'abel ri Dios ri
rutz'iban ca ri Moisés, ni ma niquinimaj ta
chuka' ri ruch'abel ri Dios ri quitz'iban ca ri
profetas ri xek'alajsan ri ch'abel ri' ojer ca,
c'a ta c'a chi xtiquinimaj§ jun ri nic'astej el
chiquicojol ri caminaki'.

17

Juyi' oc ruwech ri winek ri nibano chare jun winek chi nitzak pa mac

1 Y ri Jesús xubij c'a chique ri ye rudiscípulos: Ronojel tiempo can c'o wi c'a ri
xtibano chique ri winek riche (rixin) chi
yetzak pa mac. Pero juyi' oc ruwech* ri
nibano chare jun chic winek chi nitzak pa
mac.
2 Ruma ri winek ri xbano ri pokon ri',
nimalaj ruc'ayewal nipe pa ruwi'. Rumari'
xa utz na juba' chi ximon ta jun nimalaj ca'
chukul y nbec'ak ca pa mar, que chuwech
nuben chare jun co'ol chi nitzak pa mac.
3 Rumari' riyix tichajij c'a ri ic'aslen. Y wi
c'o jun awach'alal ri c'o jun pokon nuben
chawe, tabij† c'a chare chi ma utz ta xuben.
Y wi ri nibano pokon chawe noruc'utuj cuy-
bel rumac chawech ruma xtzolin pe ruc'u'x,
tacuyu' c'a rumac.
4 Y wi pa jun k'ij wuku'‡ ta mul c'o pokon
nuben chawe y chi wuku' mul nitzolin ta
pe ruc'u'x y nipe awuq'ui y nubij chawe:
Tacuyu' tasacha' numac, nicha' ta; can utz
c'a chi nacuy rumac, xcha' ri Jesús.

Ri discípulos niquic'utuj más quicukbel c'u'x chare ri Jesús

5 Y ri apóstoles xquibij c'a chare ri Ajaf
Jesús: Tabana' c'a chake chi nikacukuba'
más kac'u'x riq'ui ri Dios.
6 Yac'a ri Ajaf Jesús xubij chique: Xa
riq'ui ta nicukuba' juba' ic'u'x§ riq'ui ri Dios,
astape' jun cukbel c'u'x ri xa achi'el jun
ti ija'tz riche (rixin) ri mostaza, xa riq'ui
ri' can yixcowin wi nibij chare re jun che'
ri sicómoro rubi' chi tel el wawe' y tik'ax
chupan ri mar riche (rixin) chi nberutica' ri'
chiri', y re che' re' can xtunimaj wi itzij.

Ri rajawaxic chi nuben jun mozo

7 Y wi c'o ta jun chiwe riyix ri c'o jun ru-
mozo ri rutakon el pa juyu' riche (rixin) chi
nisamej riq'ui ri arado o niyuk'un carne'l,
¿la can xu (xe wi) cami tek nitzolin pe, can ya
cami ri' xtubij chare: Catoc pa jay, catz'uye'
pa mesa y cawa'? Mani.
8 ¿La ma nubij ta cami chare: Tacho-
jmirisaj ri xtintij re wacami tikak'ij, y tacho-
jmirisaj awi' riche (rixin) chi queri' yinani-
maj yinawilij pe re yiwa' y yinuc'ya', y can
c'a ya tek xiwa' yan riyin, c'ac'ari' xcawa' y
xcatuc'ya' riyit?
9 ¿Y numatioxij cami chare ri mozo ruma
xuben ri xubij chare? Ma que ta ri'.
10 Y can achi'el ri mozo ri', queri' chuka'
riyix. Tek ibanon chic ri samaj ri nubij ri
Dios chiwe, tibij: Riyoj yoj mozos ri majun
yojc'atzin wi.* Ruma xaxu (xaxe) wi ri bin†
chake, xaxu (xaxe) wi ri' ri xkaben, quix-
cha', xcha' ri Jesús chique ri ye rudiscípulos.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj ye lajuj achi'a' ri c'o ri yabil lepra chiquij

11 Y tek ri Jesús ye rachibilan ri ye rud-
iscípulos xuchop chic el bey chi nibe pa
Jerusalem, xk'ax c'a chiquicojol ri lugar
Samaria‡ y ri Galilea.
12 Y tek xapon pa jun aldea, yec'o c'a ye
lajuj achi'a' ri c'o ri yabil lepra chiquij. Ri
achi'a' ri' xebec'ulun pe, pero c'anej§ xepa'e'
wi apo chare ri Jesús.
13 Y xquichop niquirek apo quichi' chare
ri Jesús y xquibij: Tijonel, tajoyowaj kawech
ruma re kabanon, xecha'.
14 Y ri Jesús tek xerutzu' xubij c'a chique:
Quixbiyin c'a y je'ic'utu' iwi'* chiquiwech
ri sacerdotes, xcha' el ri Jesús chique. Y
tek quichapon c'a el binen riche (rixin) chi
nbequic'utu' qui' chiquiwech ri sacerdotes,

‡ **16:29** Is. 34.16; Jn. 5.39, 45; Hch. 15.21; 17.11. § **16:31** Jn. 12.10. * **17:1** Mt. 18.6, 7; Mr. 9.42. † **17:3** Lv. 19.17; Pr. 17.10; Mt. 18.15; Stg. 5.19, 20. ‡ **17:4** Mt. 18.21. § **17:6** Mt. 17.20; 21.21; Mr. 9.23; 11.23. * **17:10** Mt. 25.37-40; Ro. 3.12; Flm. 11. † **17:10** 1 Co. 9.16. ‡ **17:11** Jn. 4.4. § **17:12** Lv. 13.46. * **17:14** Lv. 13.2; 14.2; Mt. 8.4. † **17:15** Sal. 103.1.

ri quiyabil xq'uis el chiquij y xech'ajch'ojir
c'a.
15 Y jun c'a chique ri ye lajuj achi'a' ri',
tek xutz'et chi can xc'achojsex wi chare ri
ruyabil, riya' xtzolin. Y can nuya' ruk'ij
ruc'ojlen† ri Dios, y can nurek ruchi' chu-
bixic.
16 Y tek xapon riq'ui ri Jesús, xxuque'
chuwech y xujupuba' ka ri rupalej c'a pan
ulef, y sibilaj c'a numatioxij chare ri Jesús.
Ri achi c'a ri' aj Samaria.‡
17 Y ri Jesús xubij: Ye lajuj c'a ri xec'achoj
chare ri quiyabil y xech'ajch'ojir. Y ri beleje'
chic, ¿acuchi (achique) yec'o wi?
18 ¿Can majun chic c'a ri xtzolin ta pe riche
(rixin) chi nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios?
¿Xaxu (xaxe) wi re jun achi re' ri ma israelita
ta? xcha' ri Jesús.
19 Y ri Jesús xubij c'a chare ri achi aj
Samaria: Cayacatej y cabiyin c'a. Xac'achoj
ruma chi can xacukuba' ac'u'x§ wuq'ui,
xcha' chare.

Ri rajawaren ri Dios c'o chic

20 Y ri achi'a' fariseos xquic'utuj c'a chare
ri Jesús chi achique tiempo xtoka ri ra-
jawaren ri Dios. Y ri Jesús xubij c'a chique:
Can ma xtinabex ta achique tiempo xtoka ri
rajawaren* ri Dios.
21 Y majun c'a xtibin ta chi yare' c'o wawe',
o yala' c'o chila', ruma chi ri rajawaren ri
Dios c'o† chic chicojol, xcha' ri Jesús.
22 Y Riya' xch'o c'a chique ri ye rud-
iscípulos, y xubij: Xque'oka‡ c'a ri k'ij tek
riyix xtiwajo' chi astape' xaxu (xaxe wi)
jun k'ij xtiwajo' xtitz'et ri C'ajolaxel ri xalex
chicojol. Pero ma xtitz'et ta.
23 Y can yec'o c'a ri xquebin chiwe: Yare'
c'o wawe'. Yala' c'o chila'.§ Pero riyix man
c'a quixbe ta quiq'ui, ni man c'a chuka'
que'itzekelbej ta.
24 Ruma tek xtapon ri k'ij chi ri C'ajolaxel
ri xalex chicojol xtipe chic jun bey, can
xtuben wi c'a achi'el jun coyopa', ri
can nusakirisaj ruwech ri caj ruma can
nitz'etetej* cuma quinojel ri winek.
25 Pero nabey c'o c'a chi nk'axaj na q'uiy
tijoj pokonal,† y c'o c'a chuka' chi yinetzelex
cuma ri winek riche (rixin) re tiempo re'.
26 Y ri k'ij c'a tek xquipe chic
riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol,
can xtibanatej‡ c'a chuka' achi'el ri
xc'ulwachitej pa rutiempo ri Noé.§
27 Chupan c'a ri rutiempo ri Noé, ri
winek ri' xaxu (xaxe) wi c'a chrij ri quiway
quic'uya' benak wi ri cánima, chuka' chi
achi'a' chi ixoki' can benak c'a cánima chrij
ri quic'ulanen. Y can c'a que na ri' yetajin
chubanic ri winek chupan ri k'ij tek ri Noé y
ri ye aj pa rachoch xe'oc chupan ri nimalaj
barco, y xuchop ri nimalaj k'ekelaj job. Y
quinojel ri winek xecom.
28 Y can queri' c'a chuka' xc'ulwachitej pa
rutiempo ri Lot. Ri winek ri' xaxu (xaxe)
wi c'a chrij ri quiway quic'uya' benak wi
cánima, riq'ui ri quilok'oj, ri quic'ayij, ri
quitico'n y ri paban tak jay.
29 Y ya c'a ri k'ij tek ri Lot y ri ye aj pa
rachoch xe'el el pa tinamit Sodoma, xka c'a
ca k'ak' y azufre pa ruwi' ri tinamit.* Can
achi'el c'a job xuben tek xka pe ri chicaj,
y can quinojel ri winek yec'o chiri' xeq'uis
ruma ri k'ak'.
30 Y quec'ari' quibanon ri winek chupan ri
k'ij tek ri C'ajolaxel ri xalex chicojol xtipe†
chic jun bey, sibilaj c'a ye q'uiy winek ri
xa riq'ui ronojel ri c'o quiq'ui benak wi ri
cánima.
31 Ri c'o c'a pa ruwi' ri rachoch tek
xtibanatej ronojel ri', xa utz chi tanmej el.
Y ma tika ta pe riche (rixin) chi ntoc pa
rachoch riche (rixin) chi nberuc'ama' pe ri
rucosas ri c'o pa jay.‡ Y wi c'o c'a chuka'
jun ri nisamej pa juyu' chupan ri k'ij ri',
ma titzolin ta chic pa rachoch.
32 Ruma toka c'a chi'ic'u'x ri
xuc'ulwachij§ ri rixjayil ri Lot, tek xporox
ri tinamit Sodoma ruma ri Dios.
33 Ri can sibilaj c'a nupokonaj*
ri ruc'aslen re wawe' chuwech re
ruwach'ulef, ma xtril ta ruc'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri
ma nupokonaj ta ri ruc'aslen re wawe'
choch'ulef, xtril ri ruc'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.
34 Y tek riyin xquipe chic jun bey, yac'ari'
tek xtibanatej chi yec'o ye ca'i' ye warnek pa
jun ch'at, jun xtuc'uex el† y jun ri xticanaj ca.
35 Chuka' ye ca'i' ixoki' ri junan yequi'en,‡
jun c'a ri xtuc'uex el y jun ri xticanaj ca.
36 Y chuka' ye ca'i' achi'a' ri junan yesamej
pa juyu', jun c'a ri xtuc'uex el y jun ri xti-
canaj ca.
37 Y tek ri ye rudiscípulos quic'axan chic ka
ri xubij ri Jesús, xquic'utuj c'a chare: Ajaf,
¿acuchi (achique) c'a xtic'ulwachitej wi ri
queri' ri'? xecha'. Y ri Jesús xubij c'a chique:
Ri ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios xtika acuchi
(achique) c'o wi ri mac. Can xtibanatej c'a
achi'el niquiben ri c'uch. Ruma ri aj xic'
tak chicop ri' xabachique lugar c'o wi jun

‡ **17:16** 2 R. 17.24; Jn. 8.48. § **17:19** Mt. 9.22; Mr. 5.34. * **17:20** Jn. 18.36. † **17:21** Jn. 1.26; Ro. 14.17; Col. 1.27. ‡ **17:22** Mt. 9.15. § **17:23** Mt. 24.23; Mr. 13.21; Lc. 21.8; 1 Jn. 4.1. * **17:24** 1 Ti. 6.15. † **17:25** Lc. 9.22. ‡ **17:26** Mt. 24.37. § **17:26** Gn. 7.22, 23. * **17:29** Gn. 19.16, 24. † **17:30** Mt. 24.3; Mr. 13.26; Lc. 21.27; 2 Ts. 1.7. ‡ **17:31** Mr. 13.15. § **17:32** Gn. 19.26. * **17:33** Mt. 16.25; Jn. 12.25. † **17:34** 1 Ts. 4.17. ‡ **17:35** Mt. 24.41. § **17:37** Job 39.30.

caminek ch'aculaj, chiri' c'a yeka wi,§ xcha'
chique.

18

Ri c'ambel tzij chrij jun malca'n ixok y jun aj k'atbel tzij

1 Y ri Jesús xutzijoj c'a jun c'ambel tzij
chique ri ye rudiscípulos riche (rixin) chi
nuc'ut chiquiwech chi can rajawaxic wi chi
ma quetane'* ta chi niquiben orar y ma
tiquimalij ta ca rubanic.
2 Riya' xubij c'a chique: Pa jun c'a tinamit
xc'oje' jun aj k'atbel tzij ri can ma nuxibij
ta ri' chuwech ri Dios, y majun chuka' que-
jkalen ri winek chuwech.
3 Y chupan c'a chuka' ri tinamit ri', c'o c'a
jun malca'n ixok. Y ri malca'n ixok ri' bi-
nakil napon riq'ui ri aj k'atbel tzij ri' y nubij
c'a chare: Tak'ata' tzij pa ruwi' ri nuc'ulel,
nicha'.
4 Y q'uiy c'a k'ij ri xk'ax, y ri aj k'atbel
tzij ma xrajo' ta xuto' ri ixok ri' chuwech
ri ruc'ulel. Pero jun k'ij ri aj k'atbel tzij
ri' xuch'ob c'a ka pa ránima: Astape' riyin
ma nnimaj ta ri Dios, ni majun chuka' que-
jkalen ri winek chinuwech,
5 pero ruma c'a re ixok re' ntel ntoc
wuq'ui, nben na c'a ri nrajo'. Ruma wi ma
xtinben ta, xtic'o† nuc'u'x pa ruk'a'. Queri'
nubij ri c'ambel tzij ri xutzijoj ri Jesús.
6 Y c'ac'ari' ri Ajaf Jesús xubij: Riyin weta-
man chi riyix xiwac'axaj ri jabel tak ch'abel
ri xerubij ri aj k'atbel tzij, y riya' xa ma
utzilaj aj k'atbel tzij ta.
7 ¿C'a ta c'a ri Dios chi man ta xqueruto'
ri winek ri ye rucha'on chic Riya' y chi
pak'ij chi chak'a' niquiben orar? ¿Ri Dios ma
chanin ta cami xqueruto' pe ri winek ri ye
rucha'on chic?
8 Riyin can nbij c'a chiwe chi chanin
xqueruto' pe. Y tek ri C'ajolaxel ri xalex
chicojol xtipe‡ chic jun bey wawe' chuwech
re ruwach'ulef, ¿la c'a yec'o na cami winek
ri quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios? xcha'
ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij jun fariseo y jun c'utuy alcawal

9 Y ri Jesús xubij chic c'a jun c'ambel tzij
chiquiwech ri winek, ruma yec'o chique
riye' ri niquich'ob chi choj§ ri quic'aslen, y
yequetzelaj ri nic'aj chic winek. Rumari' ri
Jesús xubij:
10 Yec'o c'a ye ca'i' achi'a' ri xebe pa
rachoch ri Dios riche (rixin) chi nbe-
quibana' orar. Ri jun achi, jun chique ri
fariseos, y ri jun chic, jun c'utuy alcawal.
11 Ri achi fariseo pa'el, ruyon nuben orar,
y nubij c'a chupan ri ru'oración: Dios, ma-
tiox nya' chawe ruma chi riyin ma yin ju-
nan ta quiq'ui ri nic'aj chic. Ruma chi ri
nic'aj chic winek ye alek'oma', c'o quixjayil
y yequicanoj nic'aj chic ixoki', y ma choj ta
ri quic'aslen.* Ni ma yin junan ta c'a chuka'
riq'ui re jun achi c'utuy alcawal re'.
12 Ruma chi riyin can ca'i' c'a k'ij pa jun
semana ri ma yiwa' ta riche (rixin) chi
nben orar. Y niwelesaj ca ri nudiezmo
chare ronojel ri nch'ec, riche (rixin) chi nya'
chawe riyit, xcha' ri fariseo pa ru'oración.
13 Y yac'a ri c'utuy alcawal c'anej c'a xpa'e'
wi ca y xluque' c'a chiri', riche (rixin) chi
nuben orar, ruma chi chuwech riya' can
ma ruc'amon ta (takal ta chrij) chi nuyec
ri runak' ruwech chicaj y riya' nubajila' c'a
ruwaruc'u'x riq'ui ri ruk'a', y nubij c'a chare
ri Dios: Tajoyowaj nuwech, ruma chi riyin
yin jun aj mac chawech, xcha'.
14 Can kitzij c'a nbij chiwe, xcha' ri Jesús,
chi ri achi c'utuy alcawal xtzolin el, y
xtz'etetej ruma ri Dios chi xa majun rumac.
Y yac'a ri achi fariseo ma que ta ri' xc'ulun
chuwech ri Dios. Ruma chi xabachique
c'a ri nunimirisaj ri',† xa can xtikasex c'a
ruk'ij. Yac'a ri ruch'utinirisan ri', xtinimiri-
sex ruk'ij, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xeruben bendecir ri ac'ala'

15 Y yec'o c'a ac'ala' ri xe'uc'uex‡ apo
chuwech ri Jesús, chi nuya' ta el ri ruk'a' pa
quiwi', riche (rixin) chi niquic'ul ri rubendi-
ción ri Dios. Yac'a ri discípulos xa xechapon
chique ri winek chi ma quequic'om ta pe ri
ac'ala'.
16 Pero ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) ri
ye rudiscípulos y xubij chique: Tiya' k'ij
chique ri ac'ala' chi yepe wuq'ui riyin, y ma
que'ik'et ta. Ruma ri xque'oc pa rajawaren
ri Dios, xaxu (xaxe) wi ri winek ri ye achi'el
re ac'ala' re'.
17 Y can kitzij c'a nbij chiwe, chi ri xa ma
niquiben ta achi'el ri ac'ala' riche (rixin) chi
niquijech qui' pa ruk'a' ri Dios, can man c'a
xque'oc ta pa rajawaren ri Dios, xcha'.

Tek jun c'ajol achi ri c'o q'uiy rubeyomal xbetzijon riq'ui ri Jesús

18 Y c'o c'a jun achi ri nim ruk'ij, xuc'utuj
c'a chare ri Jesús: Riyit ri can yit utzilaj
Tijonel, tabij c'a chuwe: ¿Achique c'a ri ra-
jawaxic chi nben riyin riche (rixin) chi ntoc
ta wuche (wixin)§ ri c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek? xcha' chare ri Jesús.
19 Y ri Jesús xubij chare: ¿Achique ruma tek
nabij utz chuwe riyin? Ruma majun winek
ri utz ta, xa can xu (xe wi) ri Dios ri utz.

* **18:1** Lc. 21.36; Ro. 12.12; Ef. 6.18; Col. 4.2; 1 Ts. 5.17. † **18:5** Lc. 11.8. ‡ **18:8** He. 10.37; 2 P. 3.8, 9. § **18:9** Lc. 10.29; 16.15; Ap. 3.17. * **18:11** Is. 1.15; 58.1. † **18:14** Job 22.29; 40.9-13; Is. 2.11-17; Stg. 4.6; 1 P. 5.5, 6. ‡ **18:15** Mt. 19.13; Mr. 10.13. § **18:18** Mt. 19.16.

20 Y riyin nbij chi riyit jabel awetaman ri
rupixa' ri Dios: chi riyit achi ri c'o awix-
jayil man c'a tacanoj ta jun chic ixok, ma
cacamisan ta; ma catelek' ta; ma tatz'uc ta
tzij chrij jun chic winek; taya' quik'ij* ri ate'
atata', xcha' ri Jesús.
21 Y ri achi xubij chare ri Jesús: C'a yin
co'ol na tek nchapon pe rubanic ronojel ri',
xcha'.
22 Tek ri Jesús xrac'axaj queri', xubij: C'a
c'o na c'a jun ri ma abanon ta. Ma aya'on
ta ri abeyomal chique ri pobres. Tac'ayij c'a
ronojel ri c'o awuq'ui y ri rajel taya' chique
ri pobres, riche (rixin) chi queri' nic'oje'
abeyomal† chila' chicaj. Y catam pe wuq'ui
y quinatzekelbej, xcha' ri Jesús.
23 Y tek ri achi ri' xrac'axaj ri xubij ri
Jesús, sibilaj xbison pa ránima, ruma q'uiy
rubeyomal c'o y ma nrajo' ta ntel pa ruk'a'.
24 Y tek ri Jesús xutz'et chi xa xpe sibilaj
bis pa ránima ri achi, xubij: Ri c'o quibey-
omal,‡ c'ayef (cuesta) chi ye'oc pa rajawaren
ri Dios.
25 Xa ma can ta c'ayef (cuesta) chi nik'ax
ri jun chicop ri camello rubi' pa ti rachek
jun bak riche (rixin) t'iso'n (tz'iso'n), que
chuwech chi ntoc jun beyon pa rajawaren
ri Dios, xcha' ri Jesús.
26 Ri xe'ac'axan ri xubij ri Jesús, xquibila'
c'a: Wi can achi'el ri xubij, ¿achique ta c'a jun
ri xticolotej? xecha'.
27 Y ri Jesús xubij c'a chique: Ri ma
yecowin ta niquiben ri winek, ri Dios can
nicowin wi§ nuben, xcha' chique.
28 Yac'ari' tek ri Pedro xubij: Riyit aweta-
man chi riyoj kaya'on ca* ri c'o kiq'ui, riche
(rixin) chi yit katzekelben, xcha'.
29 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can kitzij
nbij chiwe, chi xabachique winek ri ruya'on
ca rachoch, ruya'on ca rute' rutata',† rach'alal, rixjayil o ralc'ual, riche (rixin) chi
nuben samaj riche (rixin) ri rajawaren ri
Dios, can xtuc'ul c'a rajel ruq'uexel.
30 Can q'uiy yan c'a ri nuc'ul‡ chupan re
tiempo re kachapon. Y chupan apo ri jun
chic tiempo chkawech apo, can xtiyatej c'a
chuka' ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.§

*Tek ri Jesús xunataj chic jun bey chi xti-
camisex*

31 Y ri Jesús xeruc'uaj c'a el juba' quela'
pa quiyonil ri cablajuj rudiscípulos, y xu-
bij chique: Riyix iwetaman chi pa tinamit
Jerusalem kachapon wi el bey, y ri chiri',
q'uiy c'a ri xtiban chuwe riyin ri C'ajolaxel
ri xinalex chicojol. Can ronojel wi c'a ri
tz'ibatal ca chuwij riyin can xtibanatej wi,*
can achi'el ri quitz'iban ca ri profetas ri
xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.
32 Xquijach† c'a pa quik'a' winek ri ma
ye israelitas ta. Y ri winek ri' xquetze'en
chuwij, xtiquibila' itzel tak ch'abel chuwe y
xquinquichubaj.
33 Xquinquich'ey, y c'ac'ari' xquin-
quicamisaj. Pero pa rox k'ij xquic'astej c'a
pe, xcha' ri Jesús.
34 Pero ri cablajuj rudiscípulos can ma
xk'ax ta c'a chiquiwech ri xubij ri Jesús.
Ri ch'abel ri' xa ewatajnek c'a chiquiwech
riche (rixin) chi ma niquetamaj ta, ru-
mac'ari' xaxu (xaxe) wi xquic'axaj y ma
xk'ax ta chiquiwech achique ntel wi ri tzij
ri'.

*Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi moy pa
tinamit Jericó*

35 Tek ri Jesús ntoc yan c'a apo ri pa tina-
mit Jericó,‡ ri chiri' chuchi' bey tz'uyul c'a
jun achi. Y ri achi c'a ri' moy, y nuc'utula' ca
limosna chique ri winek ri yek'ax el queri'.
36 Y tek ri moy ri' xrac'axaj chi sibilaj ye
q'uiy winek ri yek'ax el, xuc'utuj c'a chi
achique ri xc'ulwachitej.
37 Y xquibij chare chi ya ri Jesús aj Nazaret
ri nik'ax el queri'.
38 Y ri achi moy ri' xurek ruchi', y xubij
c'a: Riyit Jesús, ri yit ralc'ual ca ri rey David,
tajoyowaj nuwech ruma re nbanon, xcha'.
39 Y ri winek c'a ri ye nabeynek el
chuwech ri Jesús, xquik'il c'a ri achi chi ma
turek ta chic ruchi'. Pero riya' xa más xurek
ruchi', y xubij: Riyit ri yit ralc'ual ca ri rey
David, tajoyowaj nuwech ruma ri nbanon,
xcha'.
40 Y ri Jesús xrac'axaj c'a ri ruch'abel. Ru-
mari' xpa'e' c'a y xubij chi tic'amer pe. Y tek
c'o chic apo ri achi riq'ui, xuc'utuj c'a chare:
41 ¿Achique c'a ri nawajo'? Y ri achi moy
xubij: Ajaf, riyin nwajo' yitzu'un, xcha'.
42 Y ri Jesús xubij chare: Catzu'un c'a.
Ruma chi xacukuba' ac'u'x§ wuq'ui, rumari'
xac'achoj.
43 Y ri achi moy can yac'ari' tek xtzu'un*
y xtzeke' el chrij ri Jesús. Ri achi c'a chuka'
ri' nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.† Y quinojel
ri winek ri xetz'eto chi xtzu'un ri moy, can
xquiya' c'a chuka' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.

19

Ri Jesús y ri Zaqueo

* **18:20** Ex. 20.12; Dt. 5.16; Ef. 6.2; Col. 3.20. † **18:22** Mt. 6.19; 19.21; 1 Ti. 6.18, 19. ‡ **18:24** Pr. 11.28; 18.11; 1 Ti. 6.9. § **18:27** Jer. 32.17; Ef. 1.19, 20. * **18:28** Mt. 19.27. † **18:29** Dt. 33.9. ‡ **18:30** Job 42.10. § **18:30** Ap. 2.7. * **18:31** Sal. 22; Is. 53; Mt. 16.21. † **18:32** Mt. 27.2; Lc. 23.1. ‡ **18:35** Mt. 20.29; Mr. 10.46. § **18:42** Lc. 17.19. * **18:43** Is. 35.5. † **18:43** Sal. 103.1; Is. 43.7, 21; Lc. 17.15; Hch. 11.18; 1 P. 2.9. * **19:1** Jos. 2.1; 6.26; 1 R. 16.34; 2 R. 2.18.

1 Y yac'ari' tek ri Jesús ye rachibilan ri
rudiscípulos xoc apo ri pa tinamit Jericó,* y
nik'ax c'a el.
2 Y ri chiri' chupan ri tinamit ri' c'o c'a
jun achi beyon ri Zaqueo rubi'. Ri achi c'a
ri', yari' ri más nim ruk'ij que chiquiwech ri
nic'aj chic c'utuy tak alcawal.
3 Y riya' can nutij c'a ruk'ij riche (rixin)
chi nrajo' nutzu' el ri Jesús, pero ruma chi
sibilaj ye q'uiy ri winek y riya' xa ti co'ol oc
ri rupalen, rumari' ma nicowin ta c'a nutz'et
el ri Jesús.
4 Rumari' riya' junanin (anibel) xnabeyej
el y xbejote' pa ruwi' jun che' ri sicómoro
rubi', riche (rixin) chi queri' nutz'et el ri
Jesús, ruma c'o chi nik'ax el queri'.
5 Y tek ri Jesús nik'ax c'a el queri', xtzu'un
anej pa ruwi' ri che', y xubij c'a chare ri jotol
chiri': Zaqueo, chanin caka pe chiri', ruma
chi can ya re wacami c'o chi yinapon pan
awachoch,† riche (rixin) chi yinuxlan juba',
xcha' chare.
6 Y ri Zaqueo can yac'ari' xka pe chanin,
y riq'ui quicoten xuc'ul apo ri Jesús pa
rachoch.
7 Tek xbanatej c'a ri queri', ri winek xexe-
bexot (xexebeloj) c'a apo chrij ri Jesús y
niquibila' c'a chi ri Jesús xa pa rachoch jun
achi aj mac‡ xbec'oje' wi.
8 Y ri Zaqueo xpa'e' c'a y xch'o apo chare
ri Ajaf Jesús y xubij: Ajaf, wacami pa nic'aj
chare ri nubeyomal nya' chique ri pobres.
Y wi c'o winek ri can xk'ax ruwi' ri alcawal
welesan chique, can caji'§ chic c'a ruq'uexel
ri xtintzolij chique, y ma xu (xe wi) ta chic ri
xinwelesaj chique, xcha'.
9 Y ri Jesús xubij chare: Wacami xoka yan
ri colotajic chupan re jay re', ruma chi riya'
chuka' can riy rumam ca ri Abraham.*
10 Ruma chi riyin ri C'ajolaxel ri xi-
nalex chicojol, can xipe c'a chiquicanoxic y
chiquicolic ri ye sachnek† pa mac, xcha' ri
Jesús.

Ri c'ambel tzij chiquij lajuj mozos ri xjach ca puek chique ruma ri quipatrón

11 Y tek ri Jesús rubin chic ka ronojel ri', ri
winek c'a ri ye'ac'axan riche (rixin) ri Jesús,
niquich'ob c'a chi tek Riya' xtoc apo ri pa
tinamit Jerusalem, xtibetz'uye' ca pa k'atbel
tzij‡ y chanin xtibek'alajin pe ri rajawaren
ri Dios. Y ruma chi queri' niquich'ob ri
winek, y ruma chi xa nakaj chic yec'o wi apo
chare ri tinamit Jerusalem, rumari' ri Jesús
xuchop c'a rubixic jun c'ambel tzij chique.
12 Y Riya' xubij c'a: Xc'oje' c'a jun achi ri
nim ruk'ij. Ri achi ri' xbe§ c'a pa jun chic
ruwach'ulef ri c'anej c'o wi, riche (rixin) chi
ntoc pe rey. Y c'ac'ari' nitzolin chic pe.
13 Yac'a tek c'a ma jane c'a tibe, xerusiq'uij
(xeroyoj) ye lajuj rumozos y xuya' ca lajuj
puek chique ri nibix mina chare, y xubij
chique: Tic'uaj c'a re puek re xinya' ca
chiwe riche (rixin) chi c'o nich'ec riq'ui, c'a
achique tiempo xquitzolin pe riyin, xcha' ca
chique, y xbe.
14 Pero ri achi ri' netzelex c'a cuma ri
ruwinak, rumari' tek riya' c'o chic chupan
ri ruwach'ulef ri acuchi (achique) c'o chi
napon wi riche (rixin) chi niya'ox (nya') pe
k'atbel tzij pa ruk'a' riche (rixin) chi ntoc pe
rey, ri ye ruwinak xequitek c'a el achi'a' ri
xe'apon ri c'a acuchi (achique) c'o wi riya'
riche (rixin) chi xbequibij: Riyoj ma nikajo'
ta* chi re achi re' ntoc jun aj k'atbel tzij pa
kawi', xecha'.
15 Y xc'ulwachitej c'a chi tek xbetzolin
pe riya', tek c'o chic pe ruk'ij ruc'ojlen, y
tek c'o chic ri pa ruruwach'ulef, xutek c'a
quisiq'uixic (coyoxic) ri rumozos ri ruya'on
ca puek chique tek riya' c'a ma jane tibe.
Queri' xuben ruma nrajo' nretamaj janipe'
puek quich'acon chiquijujunal.
16 Tek xapon c'a ri nabey mozo ri ruc'ulun
ca puek ri nibix mina chare, xubij: Ajaf ri
puek ri xaya' ca chuwe riche (rixin) chi c'o
nch'ec riq'ui, can xinch'ec wi c'a lajuj chic
riq'ui, xcha'.
17 Y ri achi, rey chic ri tiempo ri', xubij c'a
chare ri rumozo: Sibilaj utz ri xaben. Riyit
can yit jun utzilaj numozo ri can naben wi ri
nibix chawe. Y ruma c'a chi can utz xaben†
riq'ui ri juba' ri xinya' ca chawe, wacami c'a
nya' lajuj tinamit pan ak'a' riche (rixin) chi
nak'et tzij pa quiwi', xcha' ri rey.
18 Y yac'ari' tek xapon jun chic mozo ri
ruc'ulun ca chuka' puek ri nibix mina chare,
y xubij: Ajaf, ri puek ri xaya' ca chuwe tek
xabe, xinch'ec wu'o' puek más riq'ui, xcha'.
19 Y ri rey xubij c'a chuka' chare ri jun
mozo ri': Ruma c'a chi can utz xaben riq'ui
ri juba' ri xinya' ca chawe, wacami c'a
nya' wu'o' tinamit pan ak'a' riche (rixin)
chi nak'et tzij pa quiwi', xcha' chuka' ri rey
chare.
20 Yac'a tek xapon jun chic mozo ri
ruc'ulun ca chuka' puek ri nibix mina chare,
xubij: Ajaf, ya c'a arajil re' nonjacha' ca
chawe. Re puek re' ximpis pa jun su't riche
(rixin) chi xinyec.
21 Ruma riyin nxibij wi'‡ chawech. Ruma
yit jun c'a'nlaj (c'a'elaj) achi. Riyit xa yit ju-
nan riq'ui jun achi ri nberuc'utuj pe rurajil
y xa majun puek ruya'on ca chiri'. Y chuka'
nawajo' nac'ul ri ntel pe chuwech ri tico'n ri

† **19:5** Jn. 14.23. ‡ **19:7** Mt. 9.11; Lc. 5.30. § **19:8** Ex. 22.1; 1 S. 12.3. * **19:9** Lc. 13.16. † **19:10** Mt. 10.6; 15.24. ‡ **19:11** Hch. 1.6. § **19:12** Mt. 25.14; Mr. 13.34. * **19:14** Jn. 1.11. † **19:17** Mt. 25.21; Lc. 16.10. ‡ **19:21** Ex. 20.19, 20; 1 S. 12.20; Mt. 25.24, 25; Ro. 8.15; 2 Ti. 1.7; 1 Jn. 4.18; Ap. 21.8.

xa ma riyit ta xatico ka, xcha' ri mozo chare
ri rey.
22 Y ri rey xubij c'a chare ri mozo ri': Riyit
xa yit jun itzel mozo. Ri tzij ri xabij§ yari' ri
xtincusaj riche (rixin) chi nk'et tzij pan awi'.
Ruma wi can awetaman chi riyin can yin
c'a'nlaj (c'a'elaj) achi, chi riyin can nch'ojij
wi nurajil ri acuchi (achique) xa majun ny-
acon ca, y chuka' can nwajo' nc'ul ri ntel pe
chuwech ri tico'n ri xa ma yin ta riyin xitico
ka;
23 wi queri' nabij riyit, ¿achique c'a ruma
tek ma xaya' ta re nurajil pa banco? Riche
(rixin) chi queri' nc'ul ta c'a ri puek ri can
wuche (wixin) riyin y nc'ul ta chuka' ral re
nurajil re wacami re xitzolin pe, xcha'.
24 Y ri rey xubij c'a chique ri yec'o chiri':
Tiwelesaj c'a ca la puek pa ruk'a' re itzel
mozo re', y tiya' chare ri utzilaj mozo ri c'o
chic ri lajuj puek riq'ui.
25 Y ri yec'o chiri' xquibij: Ajaf, pero ri
utzilaj mozo c'o chic lajuj riq'ui, xecha'.
26 Pero riya' xubij chique: Riyin nbij c'a
chiwe, chi ri c'o q'uiy riq'ui,* xtiya'ox (xtya')
más chare y queri' q'uiy ri xtic'oje' riq'ui.
Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui, hasta ri juba'
ri' xa xtelesex chare.
27 Wacami c'a, que'ic'ama' c'a pe ri
ye'etzelan wuche (wixin), y ri ma xe'ajowan
ta chi xinoc rey, y chinuwech riyin
que'icamisaj wi, xcha' ri rey. Queri' xubij
ri Jesús.

Ri xbanatej tek ri Jesús xoc apo pa tinamit Jerusalem

28 Y tek ri Jesús xtane' chubixic re' chiqui-
wech ri winek, xuchop chic c'a el bey chi
xjote' pa Jerusalem,† nabeynek el chiqui-
wech ri ye rudiscípulos.
29 Y tek xa nakaj chic c'a yec'o wi apo
chique ri tinamit Betfagé‡ y Betania, tinamit
ri yec'o chunakajal ri juyu' Olivos, ri Jesús
xerutek c'a el ye ca'i' chique ri rudiscípulos.
30 Y xubij el chique: Quixbiyin apo chu-
pan la aldea la nitzu' apo chila' y can xu (xe)
wi xquixoc apo, xtiwil jun ti alaj bur ri ximil
ca chiri' ri can c'a ma jane jun ch'ocolbeyon
ta. Tiquira' c'a pe y nic'om c'a pe chuwe.
31 Y wi c'o c'a jun xtibin pe chiwe chi
achique ruma yixtajin niquir ri ti alaj bur,
riyix tibij c'a ca chare chi nic'atzin chare ri
Ajaf,§ xe'uche'ex el ruma ri Jesús.
32 Ri ca'i' discípulos ri xetak el, xebe c'a, y
can xquil na wi ri ti alaj bur, can achi'el ri
bin el chique ruma ri Jesús.
33 Yac'a tek yetajin chuquiric, ri ye rajaf
xquibij pe chique: ¿Achique ruma tek niquir
el? xecha' pe.
34 Y ri ye rudiscípulos ri Jesús xquibij c'a ca
chique ri ye rajaf ri ti bur: Xa nic'atzin chare
ri Ajaf, xecha' ca chique.
35 Y xquic'om pe chare ri Jesús. Y riye'
xquiya' c'a chuka' quitziak* chrij ri bur ri',
y xquich'ocoba' c'a el ri Jesús chrij.†
36 Y tek benak c'a ri Jesús, ri winek
niquiriq'uila'‡ c'a ka ri nima'k tak quitziak
pa rubey riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. Y
queri' ri niquibanala' ye benak.
37 Yac'a tek xa ye'apon yan apo acuchi
(achique) nuchop nixule' wi el ri bey
chuwech ri juyu' Olivos, quinojel ri ye
tzekelbey riche (rixin) ri Jesús ri ye benak,
ruma niquicot ri cánima, xquichop c'a
niquirek quichi' chuya'ic ruk'ij ri Dios.
Niquiya' c'a ruk'ij ri Dios ruma ye quitz'eton
ri milagros ri ye rubanalon ri Jesús.
38 Riye' niquibij c'a: ¡Re Rey re' can banon
pe bendecir ruma ri Ajaf Dios, y can pa rubi'
ri Ajaf Dios petenak wi! ¡Uxlanibel c'u'x c'a
ri chila' chicaj! ¡Jani' na niya'ox (nya') ruk'ij
ruc'ojlen ri Dios ri chila' chicaj!§ yecha'.
39 Y chiri' chiquicojol ri winek, ye benak
c'a nic'aj achi'a' fariseos. Y riye' xquibij
c'a chare ri Jesús: Tijonel, que'ak'ila' ri ye
adiscípulos, xecha' chare.
40 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chique: Can
kitzij c'a nbij chiwe, chi xa ta yetane' ka
riye', ye ri abej* xquebech'o pe riche (rixin)
chi niquiya' nuk'ij, xcha' chique ri fariseos.
41 Y tek nakaj chic c'o wi apo ri Jesús
chare ri tinamit Jerusalem, xutz'et c'a apo ri
tinamit ri' y xuchop nrok'ej† ruwech,
42 y xubij c'a: Riyix ri yixc'o pa Jerusalem,
astape' c'a ya k'ij re' nik'ax ta chiwech
achique ri niya'o uxlanibel c'u'x chiwe.
Pero xa ewatajnek chiwech, y rumari' ma
yixcowin ta nitz'et.
43 Ruma xtapon na k'ij tek xtipe k'axon
pan iwi', k'ij tek ri achi'a' ye banoy tak ch'a'oj
xquebeyacatej pe chiwij, y xtiquisutij rij ri
itinamit y xtiquiben achi'el jun coral chiwij.
Xquixquiya' pa quinic'ajal‡ y xquixc'oje' pa
tijoj pokonal.
44 Xtiquikasaj c'a pan ulef ri itinamit
iwachibilan riyix. Y chare ri itinamit majun
c'a jay ri xtipa'e' ta ca. Ronojel ronojel
xquewulex.§ Ruma chi can ma xiya' ta
pa cuenta chi ri Dios xoka yan iwuq'ui re
tiempo re', xcha'.

§ **19:22** 2 S. 1.16; Job 15.6; Mt. 12.37; Tit. 3.11. * **19:26** Mt. 13.12; 25.29; Mr. 4.25; Lc. 8.18. † **19:28** Mr. 10.32; Lc. 9.51. ‡ **19:29** Mt. 21.1; Mr. 11.1. § **19:31** Sal. 50.10-12; Mt. 21.2, 3; Mr. 11.2-6. * **19:35** 2 R. 9.13; Mt. 21.7; Mr. 11.7. † **19:35** Jn. 12.14. ‡ **19:36** Mt. 21.8. § **19:38** Sal. 118.26; Zac. 9.9; Mt. 21.9; Lc. 2.14; 13.35. * **19:40** Hab. 2.11. † **19:41** Os. 11.8. ‡ **19:43** Is. 29.3, 4; Jer. 6.2, 3. § **19:44** 1 R. 9.7, 8; Mt. 24.2. * **19:45** Mt. 21.12.

Tek ri Jesús xerokotaj pe ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj pa rachoch ri Dios

45 Y tek ri Jesús aponak chic c'a, Riya'
xoc c'a pa rachoch ri Dios ri c'o chiri' pa
Jerusalem. Yac'ari' tek Riya' xerokotala' pe*
ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj ri chiri' pa
rachoch ri Dios.
46 Y xubij c'a chuka' chique: Chupan ri
ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij chi
ri wachoch, jay riche (rixin) oración. Yac'a
riyix xa achi'el jul quiche (quixin) alek'oma'
ibanon chare,† xcha' chique.
47 Y yac'ari' tek ri Jesús k'ij k'ij yerutijoj
ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios, chiri'
chupan ri rachoch ri Dios. Pero ri principali' tak sacerdotes ye cachibilan ri aj
tz'iba' y ri achi'a' ri can c'o wi quik'ij chupan ri tinamit, niquicanola' c'a achique ta
rubanic niquiben riche (rixin) chi queri'
niquicamisaj ri Jesús.‡
48 Y ma niquil ta c'a achique niquiben
chare, ruma chi ri winek can benak cánima
chirac'axaxic ri nubij ri Jesús chique.

20

Yec'o ri yec'utun chare ri Jesús chi achique xya'o k'atbel tzij pa ruk'a'

1 Y xbanatej c'a chi jun chique ri k'ij tek
ri Jesús c'o ri pa rachoch ri Dios ntajin
nuc'ut y nutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic chiquiwech ri winek, yac'ari' tek
ri principali' tak sacerdotes, ri aj tz'iba' ye
cachibilan ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij
xe'oka* riq'ui ri Jesús.
2 Y ri achi'a' ri' xquibij c'a chare ri Jesús:
Tabij c'a chake: ¿Achique chi k'atbel tzij c'o
pan ak'a'† riche (rixin) chi xe'awokotaj el ri
winek ri yec'ayin wawe' pa rachoch ri Dios?
¿Y achique chuka' xya'o ri k'atbel tzij ri' pan
ak'a' chi ye'abanala' quere'? xecha' chare.
3 Y ri Jesús xubij c'a chique: Riyin c'o c'a
chuka' jun ri nwajo' nc'utuj chiwe. Tibij c'a
chuwe:
4 ¿Ri Juan xtak pe ruma ri Dios riche
(rixin) chi xeruben bautizar ri winek? ¿O xa
ye ri winek xebin chare chi xuben queri'?
xcha' ri Jesús.
5 Yac'a ri principali' tak sacerdotes, ri aj
tz'iba' y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij,
xquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a xtikabij chare wacami? xecha' ka. Ruma wi
nikabij chi ri Juan ya ri Dios ri takayon pe,
ri Jesús xa xtubij c'a chake chi achique c'a
ruma tek ma xinimaj ta ri xubij.
6 Y wi nikabij chi xa winek xebin chare
ri Juan chi xuben queri', xquepe quinojel
ri winek y xkojquiq'uek chi abej. Ruma
chi ri winek can quetaman wi chi ri Juan
can jun chique ri profetas‡ ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios, xecha' c'a ka chiquiwech.
7 Yac'ari' tek xquibij apo chare ri Jesús chi
ma quetaman ta achique xbin chare ri Juan
chi xeruben bautizar ri winek.
8 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri':
Ruma c'a chi riyix ma xixcowin ta xibij
chuwe, queri' c'a chuka' riyin ma xtinbij ta
chiwe achique yayon k'atbel tzij pa nuk'a'
chi yicowin yenbanala' quere',§ xcha' ri
Jesús.

Ri c'ambel tzij chiquij ri itzel tak kajoy ulef

9 Y ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel
tzij chique ri winek, y xubij c'a: Xc'oje' c'a
jun achi ri xutic ruwech ri rulef riq'ui uva.
Y c'ac'ari' xuya' ca pa kajic chique ca'i' oxi'
mozos. Y riya' xbe el riche (rixin) q'uiy
tiempo.*
10 Y ri rajaf ri ulef ri' xutek c'a jun rumozo
quiq'ui ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef, tek can
ruk'ijul chic riche (rixin) chi niquiya' ri uva
kajbel riche (rixin) ri ulef. Yac'a tek xapon ri
mozo quiq'ui ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef,
ri kajoy tak ulef ri' xquichop c'a ri mozo y
xquich'ey, y majun c'a uva xquiya' el chare.†
11 Y ri rajaf ri ulef xutek chic jun rumozo chuc'amaric ri uva kajbel riche (rixin)
ri ulef. Pero ri achi'a' kajoy tak ulef xa
xquichop y xquich'ey. Q'uiy c'a pokon
ri xquibanala' y xquibila' el chare, y majun chuka' uva kajbel riche (rixin) ri ulef
xquiya' ta el chare.
12 Yac'a ri rajaf ri ulef xutek chic c'a
el jun rumozo chuc'amaric ri uva kajbel
riche (rixin) ri ulef, pero can queri' chuka'
xuc'ulwachij. Xquisocola', y c'ac'ari' xcokotaj el.‡
13 Y pa ruq'uisbel c'a, ri rajaf ri ulef
xuch'ob ka: ¿Achique c'a xtintek el? xcha'.
Y riya' c'o c'a jun ruc'ajol ri sibilaj nrajo',
y yac'ari' ri xutek el chuc'amaric ri kajbel
riche (rixin) ri ulef.§ Ruma ri rajaf ri ulef
ri' xuch'ob chi ri achi'a' ri ye kajayon ri
rulef, riq'ui juba' can xqueniman wi chare
ri ruc'ajol tek xtiquitz'et chi can ya riya' ri
napon quiq'ui.
14 Yac'a ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef, can
xu (xe) wi xquitz'et chi ya ri ruc'ajol ri rajaf
ri ulef* ri xapon, xquibila' c'a chiquiwech:
Yare' ri xtoc ca rajaf ronojel re ulef re kakajon. Wacami quixam pe, tikacamisaj riche
(rixin) chi queri' re ulef re' ntoc ca kiche
(kixin) riyoj, xecha'.

† **19:46** Sal. 93.5; Jer. 7.11. ‡ **19:47** Mr. 11.18; Jn. 7.19; 8.37. * **20:1** Mt. 21.23. † **20:2** Hch. 4.7; 7.27. ‡ **20:6** Mt. 14.5; 21.26. § **20:8** Job 5.12, 13. * **20:9** Mt. 21.33; Mr. 12.1. † **20:10** 2 R. 17.13, 14; 2 Cr. 36.15, 16; Hch. 7.52. ‡ **20:12** Neh. 9.29, 30. § **20:13** Jn. 3.16; Ro. 8.3; Ga. 4.4. * **20:14** Is. 9.6; Col. 1.15, 16; He. 1.2. † **20:15** Hch. 3.15; 1 Co. 2.8.

15 Y can queri' wi c'a xquiben. Xquelesaj
c'a el ri c'ajolaxel chiri' chupan ri rulef y
xquicamisaj.† Yac'ari' tek ri Jesús xubij:
¿Achique cami xtuben ri rajaf ulef chique ri
achi'a' kajoy tak ulef?
16 Ri rajaf ri ulef xtipe c'a y xquerucamisaj
ri kajoy tak ulef ri' y ri rulef xtuya' chic ca pa
kajic chique nic'aj chic, xcha' ri Jesús. Tek
ri winek quic'axan chic ka ri c'ambel tzij
ri', xquibij: Dios ta c'a xkojto'o chi man ta
xtibanatej queri', xecha'.
17 Y ri Jesús xerutzu' c'a ri winek, y xubij:
¿Achique cami ntel wi chi tzij ri nubij chupan
ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca? Tek nubij:
C'o c'a jun abej ri ma xka ta chiquiwech chi
xquicusaj ri nic'aj aj banoy tak jay.
Pero re abej re' xa can c'o wi xucusan chare
ri xquina riche (rixin) ri jay, riche
(rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta.‡
18 Y xabachique c'a winek ri xtitzak
chuwech re jun abej re', can xtuquiraj ri'
chuwech. Y xabachique c'a winek ri xtika
ri abej ri' chrij, can xtic'ajtej§ c'a, xcha' ri
Jesús.

Tek xc'utux chare ri Jesús wi utz o ma utz ta chi nitoj ri alcawal

19 Y ri principali' tak sacerdotes, y ri aj
tz'iba', can yac'ari' tek riye' can ta c'o xcajo'
chi xquichop ta el ri Jesús, ruma xquinabej
chi ri achi'a' kajoy tak ulef ri xerunataj chu-
pan ri c'ambel tzij, xa chiquij riye' xch'o wi.
Pero ma xquichop ta el, ruma niquixibij qui'
chiquiwech ri winek ri yec'o riq'ui. Y xebe.
20 Y ri principali' tak sacerdotes y ri aj
tz'iba' ri' xequitek c'a pe nic'aj chic achi'a'
ri can choj ri quic'aslen nik'alajin, pero xa
ma ye que ta ri'. Queri' xquiben ruma chi
can nicajo' chi ri Jesús nitzak ta pa quik'a'
riq'ui ri ch'abel ri nubij.* Y wi can nika c'a
pa quik'a', niquiya' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij.
21 Y riche (rixin) c'a chi nitzak ta ri Jesús
pa quik'a', ri achi'a' ri' xquic'utuj c'a chare:
Riyit ri can yit jun Tijonel, riyoj can ke-
taman wi chi can kitzij ri natzijoj.† Ma
naxibij ta awi' chuwech jun winek, astape'
c'o ruk'ij. Y can nac'ut wi ri bey riche (rixin)
ri Dios chiquiwech ri winek.
22 ¿Achique nabij riyit? ¿La ruc'amon cami
chi nikatoj ri alcawal ri nubij ri César ri c'o
chi nikatoj, o xa ma ruc'amon ta? xecha'
chare ri Jesús.
23 Yac'a ri Jesús can retaman wi c'a ri
niquich'ob chrij. Rumari' Riya' xubij c'a
chique: ¿Achique c'a ruma riyix nitij ik'ij
riche (rixin) chi yinitojtobej?
24 Tic'utu' c'a pe jun puek, xcha'. Y ri Jesús
xuc'utuj c'a: ¿Achoj ruwachbel la'? ¿Y achoj
rubi' chuka' la c'o chuwech la puek? xcha'
chique. Y riye' xquibij chare: Riche (rixin)
ri César, xecha'.
25 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can tiya' c'a
chare ri César ri can riche (rixin) wi ri César.
Y can tiya' c'a chare ri Dios, ri can riche
(rixin) wi ri Dios, xcha' chique.
26 Y ri achi'a' ri xec'utun chare ri Jesús,
man c'a xech'acon ta chrij chiquiwech ri
winek, ruma chi ri Jesús ronojel tzij pa ru-
chojmil c'a yerubila' chique. Y ri achi'a' ri'
can xquimey c'a tek xquic'axaj ri xubij ri
Jesús chique. Y rumari' ma xech'o ta chic
apo.

Ri saduceos c'o xquic'utuj chrij ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki'

27 Y yac'ari' tek nic'aj chique ri achi'a'
saduceos xe'apon riq'ui ri Jesús ruma c'o
nicajo' niquic'utuj chare. Ri achi'a' ri'
ma niquinimaj ta c'a chi ri caminaki' can
xquec'astej‡ chic pe. Y rumac'ari' riye'
xquibij chare ri Jesús:
28 Riyit ri can yit jun Tijonel, c'o c'a jun
ri nikajo' nikac'utuj chawe. Ri Moisés can
rutz'iban wi c'a ca chake chi tek jun achi
nicom el y majun ralc'ual nic'oje' ca riq'ui ri
rixjayil, can jun c'a rach'alal ri achi ri' c'o chi
nic'ule' riq'ui ri ixok ri xmalcanij ca, riche
(rixin) chi queri' yec'oje' ta ralc'ual riq'ui ri
ixok ri'. Y ri nabey ti c'ajol (ala') ri nalex ntoc
ralc'ual ri caminek chic el.§
29 Y riye' xquibij c'a: Xec'oje' c'a ye wuku'
achi'a' cach'alal qui'. Y xbanatej c'a chi ri
nimalaxel xc'ule', pero ri achi ri' xcom el, y
majun ralc'ual xc'oje' ta ca.
30 Xpe ri ruca'n achi, ri rach'alal ca ri
achi ri caminek chic el, xc'ule' c'a riq'ui ri
malca'n ixok. Pero chuka' ri achi ri' xcom
el, y majun ralc'ual xc'oje' ta ca.
31 Ri rox achi xc'ule' c'a chuka' riq'ui
ri malca'n ixok, pero can achi'el ri
xquic'ulwachij el ri ye ca'i' nabey rach'alal,
can queri' c'a chuka' xuc'ulwachij el riya'.
Y chi ye wuku' achi'a' cach'alal qui' queri'
xquic'ulwachila' el. Y majun c'a chique ri ye
wuku' achi'a' ri' ri xec'oje' ta ca ralc'ual.
32 Y pa ruq'uisbel xcom chuka' el ri ixok.
33 Y ri achi'a' saduceos xquibij c'a chare ri
Jesús: Riyit nabij chi xtapon na jun k'ij tek
ri caminaki' xquec'astej pe. Tek xtapon c'a
ri k'ij ri', ¿achoj rixjayil c'a xtoc wi ri ixok
ri'? Ruma chi ye wuku' achi'a' cach'alal qui'
xec'oje' riq'ui, xecha' chare.
34 Y ri Jesús can yac'ari' tek xubij chique:
Chuwech re ruwach'ulef, ri achi nic'oje' rix-
jayil y ri ixok nic'oje' rachijil ruma c'a c'o na
c'ulanen nibanatej.
35 Yac'a ri ye caminek chic el ri can
ruc'amon (takal chiquij)* chi yebe chila'

‡ **20:17** Sal. 118.22; Mt. 21.42; 1 P. 2.7. § **20:18** Is. 8.15; Dn. 2.34, 35; Mt. 21.44. * **20:20** Mt. 22.15. † **20:21** Mt. 22.16; Mr. 12.14. ‡ **20:27** Mt. 22.23; Mr. 12.18; Hch. 4.1, 2; 23.6. § **20:28** Gn. 38.8; Dt. 25.5. * **20:35** 2 Ts. 1.5; Ap. 3.4.

chicaj, tek xtapon ri k'ij chi xquec'astej el
chiquicojol ri caminaki', ri achi ma xtic'oje'
ta chic rixjayil y ri ixok ma xtic'oje' ta
chic rachijil, ruma can majun chic c'ulanen
xtibanatej.
36 Y chuka' ri camic can ma xtapon ta chic
quiq'ui, ruma xque'oc achi'el ri ángeles† y
chuka' ye ralc'ual ri Dios ruma ye c'astajnek
chic el.
37 Yac'a ri c'astajbel quiche (quixin) ri
caminaki', can c'o wi.‡ Ri Moisés rutz'iban
ca chupan ri ruch'abel ri Dios, tek riya'
xutz'et chi nic'at ri juwi' k'ayis ri c'o
ruq'uixal, y xrac'axaj tek xubij ri Ajaf Dios:
Yin c'a riyin ri ru-Dios ri Abraham, ri ru-
Dios ri Isaac, y ri ru-Dios chuka' ri Jacob,§
xcha'.
38 Ruma ri Dios ma Dios ta quiche (quixin)
caminaki', xa can Dios quiche (quixin) ri
can c'o quic'aslen. Rumac'ari' chuwech ri
Dios riye' can ye q'ues wi.*
39 Y yec'o c'a nic'aj chique ri aj tz'iba' ri
xquibij chare ri Jesús: Tijonel, can kitzij wi
ri xabij, xecha' chare.
40 Y yac'ari' tek can majun chic ri xbano
cowil chi c'o ta ri xquic'utuj apo chare ri
Jesús.†

Ri niquich'ob ri aj tz'iba' chrij ri Cristo

41 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a chique:
¿Achique c'a ruma tek ri winek niquibij chi ri
Cristo xa choj jun ralc'ual ca ri rey David?‡
42 Tek xa can ya ri rey David tz'ibayon ca
chupan ri wuj ri Salmos rubi', tek xubij:
Ri Dios xubij chare ri Wajaf:
Catz'uye' re pa wajquik'a',
43 c'a ya tek xquenya' na pan ak'a' pan
awaken ri ye'etzelan awuche (aw-
ixin).§
Queri' ri rutz'iban ca.
44 Y wi ri rey David Wajaf xcha' chare
ri Cristo, ¿achique c'a ruma tek ri winek
niquibij chi ri Cristo xa choj jun ralc'ual ca
ri rey David? xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuk'alajsaj ri achique chi mac yetajin chubanic ri aj tz'iba'

45 Y quinojel c'a ri winek ri quimolon qui'
chiri', xquic'axaj tek ri Jesús xubij chique ri
rudiscípulos:
46 Man c'a tiben ta achi'el niquiben ri
achi'a' ye aj tz'iba'. Ruma riye' sibilaj nika
chiquiwech niquicusaj tukutek tak tziek,*
riche (rixin) chi queri' nitz'et chi can c'o
quik'ij. Sibilaj chuka' nika chiquiwech chi
niya'ox (nya') rutzil tak quiwech† ri pa tak
c'aybel. Y ri pa tak jay ri kas nic'ut wi
ri ruch'abel ri Dios, can ya c'a ri nabey
tak ch'aquet yequicanola', riche (rixin) chi
queri' nibix chi riye' c'o quik'ij. Y can queri'
chuka' yequibanala' ri pa nima'k tak wa'in.
47 Y yequelesala' chuka' ronojel quicosas
ri malcani' tak ixoki'. Y xaxu (xaxe wi) riche
(rixin) chi can quenimex chi riye' can ye
utzilaj tak winek, yeyaloj tek niquiben orar.
Pero riye' can xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri
xtika pa quiwi', ruma sibilaj q'uiy quimac,‡
xcha' ri Jesús.

21

Ri ofrenda ri xuya' ri malca'n ixok

1 Ri chiri' c'a ri pa rachoch ri Dios, ri Jesús
xerutz'et c'a chi ri winek beyoma' niquiyala'
ca ofrenda ri acuchi (achique) niyalox wi ca
ri ofrenda chiri' pa rachoch ri Dios.*
2 Y queri' c'a chuka' xutz'et chi jun malca'n
ixok ri can nik'alajin chi ma beyon ta, xuya'
ca ca'i' tak puek† ri ma rubanon ta ni jun
centavo.
3 Y tek ri Jesús xutz'et ri jun malca'n ixok
ri', xuc'ut c'a chiquiwech ri ye rudiscípulos,
y xubij chique: Can kitzij c'a nbij chiwe, chi
riyin ntz'et chi xa ya la ixok la' ri xya'o ca
más q'uiy‡ que chiquiwech quinojel ri ye
yayon ca puek.
4 Ruma riya', astape' xa ti meba', xa can
xuya' c'a ca ronojel ri c'o riq'ui, astape' xa
can yari' nic'atzin chare riche (rixin) chi
nutzukbej ri'. Yac'a ri beyoma', astape' sibi-
laj q'uiy puek xquiyala' ca, xa juba' oc chare
ronojel ri beyomel ri c'o quiq'ui ri xquiyala'
ca, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xubij yan apo ri xtiban chare ri rachoch ri Dios

5 Y yec'o c'a ri quichapon tzij chrij achique
rubanic ri rachoch ri Dios.§ Y niquibila'
c'a chi sibilaj jabel rubanic, chi ruyon jabel
tak abej ri ye ucusan chare, y chi ronojel
ri wikbel, ruyon ofrenda quiche (quixin) ri
winek, xecha'. Y ri Jesús xubij c'a chique:
6 Xtapon na jun k'ij tek ronojel re nitz'et
wawe' xquewulex y majun chic ri xtipa'e' ta
ca. Ronojel re nima'k tak abej re ye ucusan
chare re jay re', xa can xquewulex c'a pe.
Can majun c'a abej ri xtic'oje' ta ca achi'el la
rubanon wacami,* xcha' chique.

Ri xquebanatej yan tek can c'a ma jane niq'uis ta re tiempo re kachapon

7 Y ri discípulos xquic'utuj c'a chare
ri Jesús: Tijonel, ¿ajan (jampe') c'a
xtic'ulwachitej ri xabij yan ka chrij ri

† **20:36** Mt. 22.30; Mr. 12.25; Ro. 8.23; 1 Jn. 3.1, 2. ‡ **20:37** He. 11.19, 35. § **20:37** Ex. 3.6; Hch. 7.32. * **20:38** Sal. 16.5-11; 73.23-26; Jn. 11.25; Ro. 4.17; 2 Co. 13.4. † **20:40** Mt. 22.46; Mr. 12.34. ‡ **20:41** Mt. 22.42-45; Mr. 12.35. § **20:43** Sal. 110.1. * **20:46** Mt. 23.5. † **20:46** Lc. 11.43. ‡ **20:47** Mt. 23.14. * **21:1** Mr. 12.41. † **21:2** Mt. 12.42. ‡ **21:3** Pr. 3.9; 2 Co. 8.12. § **21:5** Mt. 24.1; Mr. 13.1. * **21:6** 1 R. 9.7-9; Is. 64.10, 11; Lm. 2.6-8; Ez. 7.20-22; Mi. 3.12.

rachoch ri Dios? ¿Y achique c'a retal
nibanatej tek xa yec'ulwachitej yan ri'?
xecha'.
8 Y ri Jesús xubij chique: Can jabel
c'a tichajij iwi' riche (rixin) chi ma
xquixk'olotej ta.† Ruma can ye q'uiy
ri xquepe y xtiquibila': Yin c'a riyin ri
Cristo, xquecha'. Ya tiempo re' xoka,
xquecha'. Yac'a riyix ma que'inimaj ta, ni
ma que'itzekelbej ta chuka'.
9 Y tek xtiwac'axala' c'a chi yec'o
ruwach'ulef ri c'o ch'a'oj ntajin chiquicojol
o ri winek yeyacatej chiquij ri aj k'atbel tak
tzij pa quitinamit, man c'a tixibij ta iwi',
ruma nabey can c'o chi nibanatej na queri',
pero xa ma ya ta ri' ri ruq'uisbel tak k'ij
chare re ruwach'ulef.
10 Y ri Jesús xubij c'a chuka': Jun tinamit
xtiyacatej c'a el chi nberubana' ch'a'oj riq'ui
jun chic tinamit. Yec'o c'a chuka' nima'k tak
ruwach'ulef ri xqueyacatej c'a el chi nbe-
quibana' ch'a'oj quiq'ui nic'aj chic nima'k
tak ruwach'ulef.‡
11 Xquepe nima'k tak silonel, xabachique
lugar chare re ruwach'ulef, xquepe wayjal
y yabil. Xtuya' c'a jun nimalaj xibinri'il ri
xquebanatej y xquetz'etetej chuwech ri caj
ri majun bey ye tz'eton ta.
12 Y tek ma jane nibanatej ta ronojel ri',
riyix xquixchapatej y xtiban c'a chiwe chi
xtik'axaj tijoj pokonal ruma ri ruch'abel ri
Dios. Xquixuc'uex c'a chiquiwech ri princi-
pali' ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel
ri Dios. Xquixtz'apix pa cárcel. Xquixuc'uex
chiquiwech aj k'atbel tak tzij; chiquiwech
reyes§ y nic'aj chic aj k'atbel tak tzij. Rono-
jel c'a ri' xtic'ulwachila' ruma ic'uan ri nubi'
riyin.*
13 Y tek queri' c'a xtiban chiwe
cuma ri winek, yac'ari' tek xquixcowin
xquinik'alajsaj chiquiwech.†
14 Y can tic'oje' c'a pa tak iwánima chi ma
rajawaxic ta chi nich'ob más‡ achique chi
ch'abel ri c'o chi xtibij riche (rixin) chi nito'
iwi',
15 ruma can yin c'a riyin ri xquiya'o
ch'abel chiwe. Y xtinya' chuka' na'oj chiwe
riche (rixin) chi queri', riq'ui ri na'oj ri'
xtik'il quichi'§ ri ye'etzelan iwuche (iwixin).
16 Y xquixjachalox c'a pa quik'a' ri
ye'etzelan iwuche (iwixin). Y riq'ui
juba' hasta ri ite' itata', ri iwach'alal o
can ye ri iwachibil ri xquejacho iwuche
(iwixin). Y yec'o c'a jojun chiwe riyix ri can
xquecamisex.*
17 Xa can xquixetzelex wi c'a cuma quino-
jel, ruma icukuban ic'u'x wuq'ui† riyin.
18 Pero man c'a tixibij ta iwi', ruma ri Dios
can yixruchajij yixruwaraj, y ni xa ta jun ti
rusmal iwi' ri xtitzak ta ca chak ta queri'.‡
19 Y riq'ui c'a ronojel coch'onic,§ xtiwil c'a
ri utzilaj c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.
20 Y tek xtitz'et c'a chi ri tinamit Jerusalem
sutin chic rij cuma achi'a' ye banoy tak
ch'a'oj, tiwetamaj c'a ri' chi xa juba' chic
tiempo nrajo' riche (rixin) chi ri tinamit
xtiwulex.*
21 Rumari', riyix ri yixc'o pa ruwach'ulef
Judea, quixanmej c'a el y je'iwewaj iwi' ri pa
tak juyu'. Y wi pa tinamit Jerusalem yixc'o
wi, quixanmej c'a pe chupan. Y wi pa tak
juyu' yixc'o wi, man chic c'a quixtzolin ta
apo ri pa tinamit.
22 Ruma tek xtapon c'a ri k'ij riche (rixin)
ri tijoj pokonal, yac'ari' tek ri tinamit ri'
xtuc'ul rutojbalil ronojel ri ye rubanalon pe,
y can xtibanatej c'a ronojel ri tz'ibatal ca
chupan ri ruch'abel ri Dios.†
23 Yac'a ri ixoki' ri coyoben chic alanen, y
ri ixoki' ri xa c'a yetz'uman na ri tak cal, juyi'
c'a oc quiwech tek xtapon ri k'ij ri'. Ruma
chi chupan ri k'ij ri' can xtik'ax ruwi' ri tijoj
pokonal ri xtipe pa ruwi' re ruwach'ulef, y
can xtika wi c'a ri royowal ri Dios pa ruwi'
re tinamit re'.
24 Sibilaj ye q'uiy c'a winek ri xque-
camisex tzan espada cuma ri achi'a' ye
banoy tak ch'a'oj. Y ri nic'aj chic chique
ri winek xque'uc'uex preso cuma ri achi'a'
ye banoy ch'a'oj. Xque'uc'uex c'a pa nic'aj
chic ruwach'ulef. Y re tinamit Jerusalem
xtixak' c'a chi aken cuma winek ri xa ma
ye israelitas ta, c'a ya tek xtitz'aket na ri
tiempo‡ ri xtic'oje' pa quik'a'.

Ri xquebanatej tek xa nipe yan ri Jesús

25 Y q'uiy c'a ri majun bey ye banata-
jnek ta y majun bey ye tz'eton ta ri
xquec'ulwachitej chuwech ri k'ij, ri ic' y ri
ch'umila'. Y ri winek c'a ri yec'o chuwech
re ruwach'ulef ma xtiquil ta chic achique
xtiquiben, xa xtisach quic'u'x ruma chi ri
mar, can xtik'ax c'a ruwi' xtik'ajan, ruma
sibilaj xtibolko't ri ruwi' ya'.
26 Y ri winek ruma chi can coyoben
c'a ri achique xtic'ulwachitej chuwech re
ruwach'ulef, xtipe quicamic ruma ri xib-
inri'il ri'. Ruma hasta ronojel ri nimalaj tak
uchuk'a' ri yec'o chila' chicaj xquesilon§ na
ruma ri ruchuk'a' ri Dios.

† **21:8** Mt. 24.4; Mr. 13.5; 2 Co. 11.13-15; Ef. 5.6; 2 Ts. 2.3; 2 Ti. 3.13; 1 Jn. 4.1; Ap. 12.9. ‡ **21:10** Mt. 24.7. § **21:12** Hch. 25.23. * **21:12** Jn. 15.20; Ap. 2.10. † **21:13** Fil. 1.28. ‡ **21:14** Mt. 10.19. § **21:15** Hch. 6.10. * **21:16** Hch. 7.59; 12.2. † **21:17** Mt. 10.22; 2 Ti. 3.12. ‡ **21:18** Mt. 10.30. § **21:19** Ro. 5.3; Stg. 1.3. * **21:20** Mt. 24.15. † **21:22** Dn. 9.26, 27. ‡ **21:24** Dn. 9.27; Ro. 11.25. § **21:26** Mt. 24.29. * **21:27** Ap. 14.14. † **21:27** Hch. 1.9, 11; Ap. 1.7.

27 Y yac'ari' tek xquinitz'et riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol,* chi yin
petenak pa jun sutz',† riq'ui chic nimalaj
wuchuk'a' y riq'ui chuka' jun nimalaj nuk'ij
nuc'ojlen, xcha' ri Jesús.
28 Y riyix, tek xtitz'et chi ronojel ri'
yec'ulwachitej chic, quixquicot y tic'oje'
el más iwuchuk'a', ruma chi can napon
yan ri k'ij riche (rixin) chi yixcolotej el
chuwech ronojel tijoj pokonal riche (rixin)
re ruwach'ulef, xcha' ri Jesús.
29 Y yac'ari' tek Riya' xubij chuka' jun
c'ambel tzij chique: Titzu' na pe' ri juwi' che'
ri higo‡ rubi'. O xabachique chic chi che'.
30 Tek xa can niquichop yeq'uiy pe ri
ruxak, iwetaman c'a ri' chi ya xa nik'ax yan
ruk'ijul ri sak'ij.§
31 Y quec'ari' tek xtitz'et chi yec'ulwachitej
chic y yebanatej chic ronojel ri xinbij yan
ka, tiwetamaj c'a ri' chi xa noka yan ri ra-
jawaren ri Dios.
32 Y tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe re
wacami: Ronojel ri' xtic'ulwachitej, tek c'a
ma jane queq'uis ta el ri winek riche (rixin)
re tiempo re kachapon.
33 Y re ruwach'ulef y ri caj xa xquek'ax.
Yac'a ri nuch'abel ma xtiq'uis ta chak que ta
ri', xa can xtibanatej na wi ri nubij.
34 Y tichajij c'a ri ic'aslen. Ma xaxu (xaxe)
ta wi chrij ri wa'in tibe wi ri iwánima, y
tichajij ri ic'aslen chi ma quixk'aber ta;*
y chuka' ma xaxu (xaxe) ta wi ri nic'atzin
chiwe chuwech re ruwach'ulef ri nich'ob, y
xa c'a tek xtina',† xa yari' xoka ri k'ij riche
(rixin) chi riyin xquinoka.
35 Queri' nbij chiwe ruma xa xtoka achi'el
tika jun trampa. Queri' rubanic tek xtoka pa
quiwi' quinojel ri winek ri yec'o chuwech re
ruwach'ulef.
36 Rumac'ari' can quiniwoyobej apo chi
pak'ij chi chak'a' y ma quixwer ta ka. Y
chuka' can tibana' orar,‡ riche (rixin) chi
yixcolotej chuwech ronojel ri tijoj pokonal
ri xtipe pa ruwi' re ruwach'ulef, y riche
(rixin) chuka' chi utz yixapon c'a chin-
uwech riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chico-
jol,§ xcha' ri Jesús chique ri ye rudiscípulos.
37 Y ri pak'ij, ri Jesús nic'oje' c'a chiri' pa
rachoch ri Dios, yerutijoj ri winek riq'ui
ri ruch'abel ri Dios. Y ri chak'a' nibe el y
nbec'oje' ri pa juyu' ri Olivos* rubi'.
38 Y ruma c'a chi ri Jesús nutzijoj ri
ruch'abel ri Dios ri chiri' pa rachoch ri Dios,
can ye q'uiy c'a winek ri ye'apon nimak'a'
yan riche (rixin) chi niquic'axaj.†

22

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' xquich'ob yan apo chi niquicamisaj ri Jesús

1 Y tek xa nakaj chic c'a ri quinimak'ij ri
israelitas ri nibix pascua chare, jun nimak'ij
tek niquitij caxlan wey ri majun ch'om
(levadura) riq'ui,
2 can yac'ari' tek ri principali' tak sacer-
dotes y ri aj tz'iba' niquich'obola' c'a achique
ta rubanic niquiben riche (rixin) chi queri'
niquicamisaj ri Jesús.* Queri' niquiben
ruma xa quixibin qui' chiquiwech ri winek.
3 Y ri Judas ri jun chique ri cablajuj rud-
iscípulos ri Jesús, ri xbix chuka' Iscariote
chare, can oconek chic ri Satanás pa ránima.
4 Rumari' ri Judas xbe c'a quiq'ui ri prin-
cipali' tak sacerdotes y quiq'ui chuka' ri
c'o quik'ij chique ri ye chajinel ri chiri' pa
rachoch ri Dios, y xch'o quiq'ui chrij chi
achique rubanic xtuben riche (rixin) chi
nujech ri Jesús pa quik'a'.
5 Y riye' can sibilaj xequicot tek xquic'axaj
ri', y xquitzuj (xquisuj) puek chare.†
6 Y ri Judas xubij c'a chique chi can
xtujech ri Jesús pa quik'a'. Y xuchop c'a
ruch'obic chi achique ta rubanic nuben chi
xtujech pa quik'a' ri achi'a' ri', y xuch'ob chi
nujech tek majun winek quimolon ta qui'
riq'ui ri Jesús.‡

Tek ri Jesús xutiquiriba' ca rubanic ri lok'olaj wa'in, riche (rixin) chi ninatabex ri rucamic

7 Tek xapon ruk'ijul ri nimak'ij, tek ri
israelitas niquitij ri caxlan wey ri majun
ch'om (levadura) riq'ui, y tek yecamisex
chuka' ri tak carne'l riche (rixin) ri pascua,§
8 ri Jesús xerutek c'a el ri Pedro y ri Juan,
y xubij c'a el chique: Quixbiyin y tibana'
ruchojmil ri xtikatij chupan re pascua re'.
9 Y ri ca'i' discípulos xquic'utuj c'a chare:
¿Acuchi (achique) c'a nawajo' chi nikaben wi
ruchojmil? xecha'.
10 Y ri Jesús xubij chique: Tek xquixapon
ri pa tinamit Jerusalem, xtitz'et c'a chi c'o
jun achi ri ruc'amom pe ya' pa jun cucu'.
Titzekelbej c'a el ri achi ri' c'a achique jay
xtoc wi.
11 Y tibij c'a chare ri tata'aj chupan ri
jay ri': Ri Katijonel rubin c'a pe: ¿Acuchi
(achique) c'o wi jun jay ri jamel chare ri
awachoch ri utz riche (rixin) chi nben ri
wa'in riche (rixin) re pascua ye wachibilan
ri nudiscípulos? quixcha' chare.

‡ **21:29** Mr. 13.28. § **21:30** Ri español nubij chi ri sak'ij xa nakaj chic c'o wi pe. Queri' nubij ruma chi quela' pan Israel ri "verano" xa yari' ruk'ijul ri job. * **21:34** Ro. 13.13. † **21:34** 1 Ts. 5.2; 2 P. 3.10; Ap. 3.3. ‡ **21:36** Mt. 25.13; Mr. 13.33; Lc. 18.1; Ef. 6.18. § **21:36** 1 Jn. 2.28. * **21:37** Lc. 22.39; Jn. 8.1, 2. † **21:38** Hag. 2.7; Mal. 3.1. * **22:2** Sal. 2.2; Jn. 11.47. † **22:5** Zac. 11.12; 1 Ti. 6.10. ‡ **22:6** Mt. 26.5; Mr. 14.2. § **22:7** Mt. 26.17; Mr. 14.12.

12 Y ri rajaf ri jay xquixruc'uaj c'a pa jun
ruca'n tanaj (wik) chare ri jay. Y chiri' c'o
jun nimajay ri chojmirisan chic rupan. Ya ri
chiri' tibana' wi ruchojmil ri xtikatij chupan
re pascua, xe'uche'ex el.
13 Y ri ca'i' discípulos xebe c'a. Y can achi'el
ri rubin el ri Jesús chique, can queri' ri
xbanatej. Y riye' can xquiben wi c'a ru-
chojmil ronojel ri nic'atzin chare ri wa'in
chupan ri pascua ri'.
14 Y tek xapon c'a ri hora, ri Jesús y ri
cablajuj apóstoles xetz'uye' apo ri pa mesa.*
15 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can nrayin
pe chi tek c'a ma jane yinapon ta chuwech
ri camic, junan nikaben re jun wa'in riche
(rixin) re jun pascua re'.
16 Ruma can nbij wi c'a chiwe, chi majun
bey xtinben ta chic re wa'in re', c'a ya tek ba-
natajnek chic ronojel pa rajawaren ri Dios
ri nuc'ut re jun wa'in re'. Can c'a yac'ari' tek
xtinben chic re wa'in re'.
17 Y ri Jesús xuchop c'a jun vaso ri
c'o ruya'al uva chupan, y tek rumatioxin
chic chare ri Dios, xubij: Tikumu' c'a ca
chi'iwonojel.
18 Ruma can nbij wi c'a chiwe, chi can c'a
ya tek c'o chic na ri rajawaren ri Dios, can
yac'ari' tek xtinkum chic jun bey ri ruya'al
uva,† xcha'.
19 Y queri' c'a chuka' xuc'om apo jun
caxlan wey, y tek rumatioxin chic chare ri
Dios, c'ac'ari' xuwech'ela' ri caxlan wey ri' y
xuya' chique ri rudiscípulos y xubij: Yac'are'
ri nuch'acul ri xtijach pa camic, riche (rixin)
chi yixcolotej.‡ Tibana' c'a re' riche (rixin)
natabel wuche (wixin) riyin.
20 Y tek ye waynek chic, ri Jesús xuchop
c'a chuka' ri vaso ri c'o ruya'al uva chu-
pan, y xubij: Re ruya'al uva re', yac'are'
ri nuquiq'uel§ ri xtibiyin tek xquicami-
sex. Riq'ui c'a ri xtibiyin ri nuquiq'uel, can
yac'ari' tek xtic'achoj ri c'ac'ac' trato ri ra-
jowan pe ri Dios chi nuben quiq'ui ri winek.
Ri nuquiq'uel ri xtibiyin, iwuma riyix riche
(rixin) chi yixcolotej.
21 Y wacami c'a, ri achi ri xquijacho el pa
quik'a' ri winek, can c'o c'a pe wuq'ui re pa
mesa.*
22 Can tiwac'axaj c'a re nbij chiwe, chi
riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can
xquicamisex na wi, ruma can yare' ri
ruch'obon pe ri Dios chi nibanatej.† Pero
juyi' c'a ruwech ri xtijacho el wuche (wixin),
xcha' ri Jesús.
23 Y yac'ari' tek ri ye rudiscípulos ri Jesús
niquibila' ka chiquiwech chi achique cami
ri xtijacho el riche (rixin) ri Jesús.

Ri nrajo' chi nic'oje' ruk'ij, querunimaj querilij ri nic'aj chic

24 Y ri discípulos ri' xquichop c'a yech'ojin
pa ruwi' chi achique ri más nim ruk'ij
chiquicojol riye'.‡
25 Yac'a ri Jesús xa xubij chique: Ri aj
k'atbel tak tzij riche (rixin) re ruwach'ulef,§
ruma can c'o quik'atbel tzij pa quiwi' ri
winek, rumari' can niquina' chi can yec'a
riye' ri ye c'ajaf ri winek, y nicajo' chi nibix
chique chi ye aj banoy tak utzil.
26 Yac'a ri chicojol riyix jun wi chic.
Ruma ri nrajo' chi nic'oje' ruk'ij chicojol,
xa tubana' chi ya riya' ri más co'ol que
chiquiwech ri nic'aj chic. Y ri nrajo' chi
ntoc jun c'amol bey chicojol riyix, xa yari'
ri tuch'utinirisaj ri', querunimaj querilij ri
nic'aj chic.*
27 Rumac'ari', ¿achique ri más c'o ruk'ij, ya
ri tz'uyul pa mesa, o ya ri niya'o apo pa ruwi'
mesa ronojel ri nitij? Can ya wi ri tz'uyul pa
mesa ri c'o más ruk'ij. Pero riyin ma que ta
ri' nben, ruma riyin yinc'o chicojol ri xa yin
achi'el jun ri niniman nilin apo pa mesa.†
28 Pero riyix can yixc'o pe wuq'ui chupan
ri tijoj pokonal‡ ri ye nk'axan pe.
29 Rumac'ari', riyin xtinya' jun k'atbel tzij
pan ik'a' riyix, can achi'el ri rubanon ri
Nata' Dios wuq'ui riyin,
30 riche (rixin) chi queri' xquixwa' y
xquixuc'ya' wuq'ui pa numesa§ ri pa nu-
jawaren. Y riyix xquixtz'uye' na pa tek
ch'aquet riche (rixin) chi nik'et tzij pa quiwi'
ri cablajuj tinamit ri yec'o pa rucuenta ri
Israel.

Riyit xa xtabij chi ma awetaman ta nuwech, xcha' ri Jesús chare ri Pedro

31 Y ri Ajaf Jesús xubij c'a chuka' chare
ri jun rudiscípulo ri nibix Pedro chare:
Simón, Simón, nbij c'a chawe chi ri Satanás
xixruc'utuj chare ri Dios riche (rixin) chi
yixrutojtobej.* Can nrajo' c'a yixruchayuj
achi'el nichayux ri trigo chupan jun chuy-
bel.
32 Pero riyin can nbanon wi orar† pan awi'
riyit, riche (rixin) chi queri' can nacukuba'
ac'u'x wuq'ui. Can xcatapon wi pa ruk'a' ri
Satanás. Pero tek xtitzolin pe ac'u'x wuq'ui,
tabana' chique ri nic'aj chic awach'alal chi
can niquicukuba' quic'u'x wuq'ui,‡ xcha' ri
Jesús.

* **22:14** Mt. 26.20. † **22:18** Jue. 9.13; Sal. 104.15; Is. 24.9; 25.6; 55.1; Zac. 9.15; Mt. 26.29; Mr. 14.25. ‡ **22:19** 1 Co. 11.24. § **22:20** 1 Co. 10.16. * **22:21** Sal. 41.9; Mr. 14.18; Jn. 13.21, 26. † **22:22** Hch. 2.23; 4.28. ‡ **22:24** Mr. 9.34; Lc. 9.46. § **22:25** Mt. 20.25. * **22:26** Lc. 9.48; Stg. 4.6; 1 P. 5.3. † **22:27** Fil. 2.7. ‡ **22:28** He. 2.18. § **22:30** Lc. 14.15. * **22:31** Am. 9.9; 1 P. 5.8. † **22:32** Jn. 17.9. ‡ **22:32** Sal. 51.13. § **22:33** Jn. 13.37.

33 Y ri Simón xubij: Ajaf, wi riyit
xcatuc'uex pa cárcel, yibe awuq'ui. Hasta
yibe awuq'ui, wi riyit xcatapon pa camic,§
xcha'.
34 Yac'a ri Jesús xubij chare: Pedro, riyin
nbij c'a chawe, chi chupan re jun ak'a'
re wacami, c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri
ec', tek riyit oxi' yan chic mul abin chique
ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta
nuwech,* xcha' ri Jesús chare ri Pedro.

Ri Jesús c'o ri xubij chique ri ye rudiscípulos tek xa napon yan chuwech ri camic

35 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri ye rudiscípulos: Tek xixintek y ma xinwajo' ta chi
xic'uaj yabel irajil, ni ya'l, ni jun chic c'ulaj
ixajab,† ¿la c'o cami ri xiwajo' y man ta
xiwil? xcha' chique. Y riye' xquibij: Majun
ri man ta xkil, xecha'.
36 Y ri Jesús xubij c'a chique: Yac'a re
wacami jun wi chic ri rubanic nrajo' chi
niben. Ruma wacami ri c'o yabel rurajil
y c'o ruya'l, tuc'uaj. Y ri majun ru'espada,
tuc'ayij ri ruchaqueta y c'ac'ari' tulok'o' jun
riche (rixin).
37 Y wacami quere' nbij chiwe, ruma
c'o chi nibanatej achi'el ri nubij chupan ri
ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca. Ri chiri'
nubij c'a: Can achi'el chuka' jun aj mac‡
xban chare. Queri' ri tz'ibatal ca. Y ri'
can xtibanatej na wi wuq'ui riyin. Ronojel
c'a ri ye tz'ibatal ca chuwij riyin chupan ri
ruch'abel ri Dios, can xquebanatej na wi,
xcha' ri Jesús.
38 Y ri discípulos xquibij c'a chare ri Jesús:
Ajaf, wawe' c'o ca'i' espada, xecha'. Yac'a ri
Jesús xubij chique: Xa riq'ui c'a ri', xcha'.

Tek ri Jesús xuben orar pa Getsemaní

39 Ri Jesús tek elenak chic c'a el chiri', xbe
c'a ri acuchi (achique) kas tibe wi. Riya'
xbe c'a ri pa juyu' ri Olivos§ rubi'. Y ri
rudiscípulos can ye tzeketel wi el chrij.
40 Y tek xe'apon c'a, xubij chique: Tibana'
orar y tic'utuj chare ri Dios riche (rixin) chi
queri' ma yixtzak ta pa mac* tek yixtojto-
bex.
41 Y ri Jesús xbiyin chic c'a apo jun ca'i'
raken c'an, y c'ac'ari' xxuque' ka chiri', y
xuchop c'a rubanic orar.
42 Y nubij c'a ri pa ru'oración: Nata' Dios,
wi riyit nawajo', tabana' c'a chi riyin man
ta nk'axaj re jun tijoj pokonal re', pero ma
taben ta ri xa nuraybel riyin. Tabana' ri
araybel riyit,† xcha'.
43 Y c'o c'a jun ángel ri petenak chila' chicaj
xuc'ut ri' chuwech, riche (rixin) chi xoruya'
ka más ruchuk'a' ri Jesús.‡
44 Y can sibilaj c'a k'axon ri c'o pa ránima
Riya'. Rumari' can riq'ui c'a ronojel ránima
nuben orar.§ Y ruma chuka' ri k'axon ri', ri
ya' ri ntel chrij, xa can achi'el chic nima'k
tak tz'uj quic' ri yeka pan ulef.
45 Tek Riya' xbeyacatej pe chare ri
oración, xpe c'a quiq'ui ri ye rudiscípulos,
pero tek xoka quiq'ui, xa quichapon waran,
ruma yebison.
46 Y ri Jesús xubij c'a chique ri ye rudiscípulos ri': ¿Achique ruma tek xa yix
warnek? Quixyacatej, tibana' orar y tic'utuj
chare ri Dios riche (rixin) chi ma yixtzak ta
pa mac tek yixtojtobex, xcha' chique.

Tek xchapatej ri Jesús

47 Y can c'a nich'o na c'a ri Jesús quiq'ui ri
ye rudiscípulos, tek c'a xquitz'et xe'apon ye
q'uiy winek quiq'ui.* Y can ya c'a jun chique
ri ye cablajuj discípulos, ri Judas rubi', ri
uc'uayon apo quibey ri winek ri'. Y ri Judas xjel apo riq'ui ri Jesús riche (rixin) chi
xutz'umaj (xutz'ubaj) ruchi'.
48 Yac'a ri Jesús xubij chare ri Judas: Judas, ¿la riq'ui jun tz'uban (tz'uman) chi'ij najech el ri C'ajolaxel ri xalex chicojol? xcha' ri
Jesús.
49 Y ri discípulos tek xquitz'et ri ntajin nibanatej, xquinabej ri achique ri
xtic'ulwachitej. Rumari' xquibij c'a chare:
Ajaf, ¿nawajo' chi yojyacatej chiquij riq'ui
espada? xecha'.
50 Y jun c'a chique ri ye rudiscípulos xusoc
jun rumozo ri nimalaj sacerdote.† Can xuchoy ruxquin. Y ri ruxquin ri xuchoy ya ri
c'o pa rajquik'a'.
51 Y ri Jesús xubij c'a chique ri ye rudiscípulos: Ma tinek ta, xa tiya' ca. Y xpe
ri Jesús xuchop ri ruxquin ri mozo ri' y
xuc'achojsaj ca.
52 Y c'ac'ari' ri Jesús xubij chique ri principali' tak sacerdotes, y chique ri achi'a' ri c'o
quik'ij chiquicojol ri ye chajinel pa rachoch
ri Dios, y chique ri rijita'k tak achi'a' ri
c'o quik'ij ri ye benak chuchapic: ¿Achique
c'a xich'ob riyix? ¿Xich'ob chi yix petenak
chuchapic jun alek'om y rumari' ic'amom
pe che' y espada?
53 Riyin can k'ij k'ij c'a xic'oje' iwuq'ui ri pa
rachoch ri Dios, y majun achique ta xiben
chuwe. Pero c'a ya c'a hora re' ri ya'on
chiwe riyix,‡ hora tek nik'alajin ruchuk'a' ri
rajawalul ri k'eku'm, xcha' ri Jesús chique.

* **22:34** Mt. 26.34; Jn. 13.38. † **22:35** Lc. 9.3; 10.4. ‡ **22:37** Is. 53.12; Mr. 15.28; 2 Co. 5.21; Ga. 3.13. § **22:39** Mt. 26.30, 36; Mr. 14.26, 32; Jn. 18.1. * **22:40** Mt. 6.13; Mr. 14.38. † **22:42** Jn. 6.38. ‡ **22:43** Mt. 4.11. § **22:44** Jn. 12.27; He. 5.7. * **22:47** Mt. 26.47; Mr. 14.43; Jn. 18.3. † **22:50** Mt. 26.51; Mr. 14.47; Jn. 18.10; Ro. 12.19; 2 Co. 10.4. ‡ **22:53** Gn. 3.15; Jn. 12.27; Hch. 2.23; 4.27, 28. § **22:54** Mt. 26.57; Hch. 8.32. * **22:54** Jn. 18.15.

Tek ri Pedro xubij chi ma retaman ta ruwech ri Jesús

54 Xquichop c'a el ri Jesús, y xquic'uaj§ pa
rachoch ri nimalaj sacerdote. Y ri Pedro
ye rutzekelben el,* pero c'anej c'o wi ca
chiquij.
55 Y ri chiri' pa nic'aj ruwajay,† xqui-
box c'a jun k'ak', y xetz'uye' apo quinojel
chuchi'. Y chuka' ri Pedro xtz'uye' apo
chiquicojol.
56 Y jun ixok raj ic' ri nimalaj sacerdote,
tek xutz'et chi ri Pedro tz'uyul chiri' numek'
ri', xutzu' xutzu', y xubij: Re jun achi re'
rachibil chuka' ri Jesús, xcha'.
57 Yac'a ri Pedro xa xrewaj c'a y xubij:
Riyin ma wetaman ta ruwech ri Jesús, xcha'.
58 Y xa c'a juba' ka ri', tek c'o chic c'a jun
ri xtz'eto pe riche (rixin) ri Pedro, y xubij
chare: Riyit, yit jun chique ri yec'o riq'ui ri
Jesús, xcha'. Y ri Pedro xubij: Táta, kitzij nbij
chawe ma yin ta ri', xcha'.
59 Y achi'el xa jun hora tik'ax ka ri', tek c'o
chic c'a jun ri xbin: Re achi re', can kitzij
wi chi rachibil ri Jesús, ruma can pa Galilea
chuka' nipe wi, xcha'.
60 Yac'a ri Pedro xubij chare: Táta, ma
nik'ax ta chinuwech achique ruma tek nabij
queri' chuwe, xcha' ri Pedro. Y can c'a nich'o
na c'a ri Pedro, tek ri ec' xsiq'uin pe.
61 Y ri Ajaf Jesús xtzu'un pe chrij y xutzu'
pe ri Pedro. Y ri Pedro can yac'ari' tek
xenatej chare ri ch'abel ri bin ca chare ruma
ri Ajaf, chi c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri
ec' tek riyit oxi' yan chic mul abin chique
ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta
nuwech.‡
62 Y ri Pedro xel c'a el y xuchop jun ni-
malaj ok'ej.§

Tek ri chajinel xquitze'ej y xquich'ey ri Jesús

63 Y ri achi'a' ri ye chajiyon c'a riche (rixin)
ri Jesús, yetze'en c'a chrij y niquich'ey* c'a.
64 Y xquitz'apij runak' ruwech y xquiyala'
k'a' chupalej y niquic'utula' c'a chare:
¿Achique c'a ri xach'eyo? Tabij na c'a chake,
yecha' chare ri Jesús.
65 Y c'o c'a q'uiy itzel tak tzij ri xquibila'
chare.

Tek ri Jesús xuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij

66 Tek xseker c'a pe, xquimol c'a qui' ri
rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, ri principali'
tak sacerdotes, y chuka' ri aj tz'iba'.† Y ri
Jesús xuc'uex c'a apo chiquiwech ri achi'a'
ri', ri can pa moc (comon) yek'ato tzij. Y
xquic'utuj c'a chare ri Jesús:
67 Tabij c'a chake: ¿La yit c'a riyit ri
Cristo?‡ xecha'. Yac'a ri Jesús xubij chique:
Wi nbij chiwe chi yin c'a riyin ri Cristo, ma
yininimaj ta.
68 Y chuka' wi ta c'o ri yenc'utuj apo
chiwe, majun xtibij pe chuwe, ni ma xquini-
wisk'opij ta el chuka'.
69 Y can xu (xe wi) xtink'axaj re jun tijoj
pokonal re', can yac'ari' riyin ri C'ajolaxel
ri xinalex chicojol, xquibetz'uye' c'a pa ra-
jquik'a' ri Dios ri nicowin nuben ronojel,§
xcha' ri Jesús.
70 Can yac'ari' tek quinojel xec'utun apo
chare ri Jesús: ¿La can yit c'a riyit ri Ruc'ajol
ri Dios? xecha'. Ja' (je), queri', can achi'el ri
nibij riyix,* xcha' ri Jesús chique.
71 Y riye' xquibij: Ma rajawaxic ta c'a chi
noka chic jun ri norubij chake chi re achi re'
can aj mac wi. Ruma konojel xkac'axaj ri xa
c'ari' xubij ka,† xecha'.

23

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Pilato

1 Y c'ac'ari', quinojel ri yec'o chiri' xey-
acatej c'a el, y xquic'uaj el ri Jesús riche
(rixin) chi nbequijacha' pa ruk'a' ri aj k'atbel
tzij ri Pilato* rubi'.
2 Y chiri' chuwech ri aj k'atbel tzij, xqui-
chop c'a niquitzujuj (niquisujuj) apo† y
niquibij: Riyoj ketaman chi re Jesús re' q'uiy
rumac. Riya' nusuk' quina'oj ri katinamit
Israel. Nubila' chuka' chique ri winek chi
ma tiquitoj ta‡ ri alcawal chare ri César. Y
nubila' chi ya Riya' ri Cristo, y re' ntel chi tzij
chi jun Rey,§ xecha'.
3 Y ri Pilato xuc'utuj c'a chare ri Jesús:
¿Yit c'a riyit ri qui-Rey ri israelitas? xcha'
chare. Y ri Jesús xubij c'a: Ja' (je), queri',*
can achi'el ri xabij, xcha'.
4 Y c'ac'ari' ri Pilato xubij chique ri prin-
cipali' tak sacerdotes y chuka' chique ri
winek: Riyin can majun achique ta mac
nwil ta chrij re jun achi re',† xcha'.
5 Yac'a riye' xa ma yetane' ta ka. Xa
niquitij c'a quik'ij chi niquibila' apo: Xa
nusuk' quina'oj ri winek pa ronojel tinamit
riche (rixin) re Judea. Chila' c'a pa Galilea
ruchapon wi pe rubanic. Y queri' nubanala'
ri petenak y xoc'ulun c'a wawe' pa tinamit
Jerusalem, xecha' apo.

Tek ri Jesús xuc'uex apo chuwech ri Herodes

† **22:55** Mt. 26.69; Mr. 14.66. ‡ **22:61** Mt. 26.75; Mr. 14.72; Jn. 13.38. § **22:62** Is. 66.2; Ez. 7.16; 2 Co. 7.10. * **22:63** Sal. 69.4; Is. 50.6; 52.14; Mt. 26.67, 68; Mr. 14.65. † **22:66** Sal. 2.1, 2; 22.12, 16; Mt. 27.1; Hch. 4.26. ‡ **22:67** Mt. 26.63; Mr. 14.61. § **22:69** Sal. 110.1; Dn. 7.13, 14; He. 1.3; 8.1. * **22:70** Mt. 26.64; Mr. 14.62. † **22:71** Mt. 26.65; Mr. 14.63. * **23:1** Mt. 27.2; Mr. 15.1; Jn. 18.28, 29. † **23:2** Sal. 35.11; 62.4; 64.3-6; Dn. 3.12. ‡ **23:2** Mt. 22.21. § **23:2** Jn. 19.12; Hch. 17.7. * **23:3** Mt. 27.11; 1 Ti. 6.13. † **23:4** Jn. 18.38; 2 Co. 5.21; 1 P. 2.22.

6 Y tek ri Pilato xrac'axaj ri xa c'ari'
niquibij ka, xuc'utuj c'a chi wi aj Galilea ri
Jesús.
7 Tek xbix c'a chare ri Pilato chi ri Jesús
kitzij chi aj Galilea,‡ ri lugar ri c'o pa ruk'a' ri
Herodes, xutek c'a el chare ri Herodes, ri aj
k'atbel tzij riche (rixin) ri Galilea. Ruma ri
Herodes c'o c'a chiri' pa tinamit Jerusalem
ri k'ij ri'.
8 Y tek ri Herodes xutz'et ri Jesús, sibilaj
xquicot ránima, ruma can q'uiy chic k'ij ru-
rayin chi rutz'eton ta. Y q'uiy c'a ri rac'axan
chrij. Rumari' can royoben c'a chi can
xtutz'et na jun bey tek nuben jun milagro.§
9 Y ri Herodes q'uiy c'a ri xeruc'utuj chare
ri Jesús, yac'a ri Jesús majun tzij xubij ta
chare.
10 Y can yec'o c'a apo chuka' ri principali'
tak sacerdotes y ri aj tz'iba', riche (rixin) chi
niquitzujuj (niquisujuj) ri Jesús. Riye' can
niquitij c'a quik'ij riche (rixin) chi yetzujun
(yesujun) apo chrij.
11 Y ri Herodes y ri ye rusoldados can
majun c'a ruk'ij xquiben chare ri Jesús* y
xquitze'ej. Xquiya' c'a jun tziek chrij, can
achi'el ri yequicusala' ri reyes. Y c'ac'ari' ri
Herodes xutzolij chic el ri Jesús c'a riq'ui ri
Pilato.
12 Ri Herodes y ri Pilato quic'ulel qui'
rubanon pe. Yac'a ri k'ij ri' tek junan qui-
wech xquiben.†

Tek ri Pilato xujech c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nicamisex chuwech cruz

13 Yac'ari' tek ri Pilato xerusiq'uij (xe-
royoj) ri ye principali' tak sacerdotes y ri ye
cachibil ri pa moc (comon) yek'ato tzij. Y
chuka' xerusiq'uij (xeroyoj) ri winek.
14 Y c'ac'ari' xubij chique: Riyix xo'iya'
re Jesús pa nuk'a', y nitzujuj (nisujuj) chi
nusuk' quina'oj ri winek. Pero can chiwech
c'a riyix xinc'utuj wi chare, y riyin ntz'et chi
can majun mac‡ ye rubanalon ta ri achi'el ri
nibij riyix.
15 Y chuka' ri Herodes majun xril ta chrij
tek xixintek el riq'ui, y rumari' xutzolij chic
pe pa nuk'a' riyin. Xaxu (xaxe wi) riq'ui
ri' niketamaj chi can majun mac rubanon
riche (rixin) chi nicamisex.
16 Xtintek c'a ruch'ayic,§ y c'ac'ari' ncol el,
xcha' ri Pilato.
17 Y ri aj k'atbel tzij can c'o c'a chi nucol el
jun preso,* ruma queri' niban ronojel juna'
chupan ri nimak'ij pascua, jun chique ri
quinimak'ij ri israelitas.
18 Rumari' quinojel junan xquirek apo
quichi', y xquibij: ¡Ya ri Barrabás tacolo' el,
y ri Jesús ticamisex!† xecha'.
19 Y ri Barrabás ya'on pa cárcel ruma xya-
catej chrij ri k'atbel tzij chiri' pa tinamit, y
rubanon chuka' camic.
20 Y ri Pilato, ruma c'a can nrajo' wi nucol
el ri Jesús, xch'o chic c'a jun bey chique ri
winek.
21 Yac'a ri winek xquirek apo quichi', y
xquibij: ¡Ticamisex chuwech cruz! ¡Ticamisex
chuwech cruz!
22 Y pa rox mul ri Pilato xubij c'a chique:
¿Achique c'a mac rubanon chiwech re jun
achi re'? Riyin can majun achique ta mac
nwil ta chrij, riche (rixin) chi ruc'amon
ta chi nicamisex. Xtintek c'a ruch'ayic, y
c'ac'ari' ncol el, xcha'.
23 Pero riye' xa ma xetane' ta ka, xa más
niquirek apo quichi', niquic'utuj chi ticami-
sex ri Jesús chuwech cruz. Can nik'alajin c'a
chi ya ri ch'abel ri xquibila' apo ri winek y
ri principali' tak sacerdotes ri xtich'acon.
24 Y yac'ari' tek ri Pilato xubij chi tiban c'a
achi'el ri niquic'utuj apo riye'.‡
25 Y xucol c'a el ri achi ri xquic'utuj apo
chare chi tucolo' el. Y ri achi ri' xa ya'on
pa cárcel ruma xyacatej chrij ri k'atbel tzij y
rubanon chuka' camic. Yac'a ri Jesús xa xu-
jech el riche (rixin) chi ticamisex chuwech
cruz, ruma can yari' ri xcajo' ri winek.§

Tek ri Jesús xbajix chuwech cruz riche (rixin) chi nicamisex

26 Y tek ri soldados quic'uan c'a el ri Jesús
riche (rixin) chi nbequibajij chuwech cruz,
xquic'ul c'a jun achi petenak pa juyu', jun
achi aj Cirene, ri Simón rubi'. Y ri soldados
chrij c'a riya' xquiya' wi el ri rucruz ri Jesús.
Riya' xuc'uan el* ri cruz, y xutzekelbej el ri
Jesús.
27 Y sibilaj ye q'uiy c'a winek ri ye benak
chrij. Ye q'uiy c'a chuka' ixoki' ye'ok' ri
ye benak chrij ri Jesús, y can niquibisoj
ruwech.
28 Y ri Jesús xerutzu' c'a, y xubij chique:
Ixoki' aj Jerusalem, man c'a quiniwok'ej ta
riyin. Xa tiwok'ej ka iwi' riyix, y que'iwok'ej
chuka' ri ye iwal.
29 Ruma can xque'oka c'a k'ij tek xquepe
ruc'ayewal y rumari' tek xtibix chi jabel
ruwaruk'ij ri ixok ri ma nalan ta, ni ma-
jun bey xralaj ta jun ac'al, y majun ac'al
xtz'uman ta chuwaruc'u'x.†
30 Y xtibanatej chuka' chi ri winek
xtiquibij chique ri nima'k tak juyu':

‡ **23:7** Lc. 3.1. § **23:8** Mt. 14.1; Mr. 6.14; Lc. 9.9. * **23:11** Is. 53.3. † **23:12** Hch. 4.27. ‡ **23:14** Dn. 6.4. § **23:16** Mt. 27.26; Mr. 15.15; Jn. 19.1; Hch. 5.40, 41. * **23:17** Mt. 27.15; Mr. 15.6; Jn. 18.39. † **23:18** Hch. 3.14. ‡ **23:24** Ex. 23.2; Jn. 19.16. § **23:25** Pr. 17.15. * **23:26** Mt. 27.32. † **23:29** Lc. 21.23. ‡ **23:30** Is. 2.19; Os. 10.8; Ap. 6.16; 9.6.

Quixtzak pe chikij. Chuka' xtiquibij chique
ri cocoj tak juyu': Kojiwewaj, xquecha'.‡
31 Ruma wi chuwe riyin ri achi'el jun
che' rex can niban chi c'o chi nk'axaj tijoj
pokonal, ¿achique ta cami ri ma xtiban ta
chique ri xa ye achi'el chaki'j tak che'?§
xcha' ri Jesús.
32 Y yec'o c'a chuka' ye ca'i' alek'oma' ri ye
uc'uan el, riche (rixin) chi yecamisex junan
riq'ui ri Jesús.*
33 Y tek xe'apon c'a acuchi (achique) c'o wi
ri jun juyu' ri nibix Rubakil Rujolon (Ruwi')
Caminek† chare, ri soldados xquibajij c'a
ri Jesús chuwech ri cruz, y queri' chuka'
xquiben chique ri ye ca'i' alek'oma'. Jun
xc'oje' pa rajquik'a' ri Jesús, y ri jun chic pa
rajxocon.
34 Y ri Jesús nubij c'a: Nata' Dios, tacuyu'
quimac,‡ ruma ma quetaman ta achique ri
yetajin chubanic, xcha'. Y ri soldados xe-
saquin c'a chrij rutziak ri Jesús, riche (rixin)
chi xquitz'et achique chi tziek ri niquic'uala'
el chiquijujunal.§
35 Y ri Jesús tzuliben* c'a apo cuma sibilaj
ye q'uiy winek y cuma chuka' ri achi'a' ri
can yek'ato wi tzij chiquicojol ri israelitas.
Y quinojel c'a ri winek ri' niquitze'ej apo,
y niquibila' c'a: Riya' can yec'o wi c'a ri
xerucol. Wacami tucolo' c'a ri' ruyon, wi kas
kitzij chi ya Riya' ri Cristo ri cha'on pe ruma
ri Dios, xecha'.
36 Y can queri' chuka' niquiben ri sol-
dados. Yetze'en apo chrij ri Jesús. Yejel
apo riq'ui y xquitzuj (xquisuj) jun ch'omilaj
ruya'al uva chare.
37 Y niquibila' c'a chuka' chare: Wi can
yit c'a riyit ri qui-Rey ri israelitas, tacolo' c'a
awi' ayon, yecha' chare.
38 Y pa ruwi' c'a ri cruz c'o c'a jun tzij
tz'iban chuwech jun tz'alan. Ri tzij c'a ri'
tz'ibatal el pan oxi' ch'abel. Tz'iban pa
quich'abel ri aj Grecia, pa quich'abel ri aj
Roma y pa quich'abel ri israelitas.† Y ri tzij
ri' nubij c'a: YARE' RI QUI-REY RI ISRAELI-
TAS.
39 Y jun c'a chique ri ye ca'i' alek'oma' ri
yec'o chuka' chuwech quicruz, itzel xch'o
apo chare ri Jesús,‡ ruma xubij: Riyit ri nabij
chi yit c'a riyit ri Cristo, tacolo' c'a awi' riyit,
y kojacolo' chuka' riyoj, xcha'.
40 Yac'a ri jun chic alek'om xchapon apo
chare ri jun y xubij: ¿Can ma naxibij ta awi'
chuwech ri Dios chupan re ruc'ayewal re
junan yojc'o wi riq'ui?§
41 Riyoj can utz wi rubanic chake, ruma
yojtajin chutojic ri itzel ye kabanalon. Yac'a
Riya' majun achique ta mac rubanon.
42 Y ri alek'om ri' xubij c'a apo chare ri
Jesús: Quinatej c'a chawe, tek xcape y tek
yitc'o chic chupan ri awajawaren,* xcha'.
43 Y ri Jesús xubij c'a chare: Kitzij c'a nbij
chawe, chi can ya re wacami xcabec'oje'
wuq'ui ri acuchi (achique) c'o wi quicoten,†
xcha'.
44 Achi'el xa pa nic'aj k'ij tek xoc k'eku'm
ronojel ri ruwach'ulef. Y ri k'eku'm ri' xq'uis
c'a el c'a pa tak a las tres ri tikak'ij.‡
45 Ri k'ij can ma xtzu'un ta chic, y yac'ari'
tek xel pa ca'i'§ ri tziek ri achoj riq'ui jachon
wi rupan ri rachoch ri Dios.
46 Can yac'ari' tek ri Jesús xurek ruchi' y
xubij: Nata' Dios, pan ak'a' c'a riyit njech wi
ri wánima,* xcha'. Y can xu (xe) wi c'a xubij
queri', can yac'ari' xcom ka.
47 Tek ri quicapitán ri soldados xutz'et ri
xbanatej, xuya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y
xubij c'a: Can kitzij na wi chi re jun achi re'
can majun wi rumac,† xcha'.
48 Y quinojel c'a ri winek ri yec'o
apo y xquitz'et ri xbanatej, niquibajla'
(niquibuc'la') c'a ruwa tak quic'u'x‡ ri
xetzolin el, ruma ri k'axon c'o pa tak cánima.
49 Y ri ye etamayon ruwech ri Jesús, y ri
ixoki' ri can c'a pa Galilea ye tzeketel wi pe
chrij, c'anej c'a yec'o wi el, niquitzu' apo ri
xbanatej.§

Tek xmuk ri Jesús

50 Y c'o c'a jun achi José rubi', y aj pa tina-
mit Arimatea,* tinamit ri c'o pa rucuenta
ri Judea. Ri jun utzilaj y chojmilaj achi ri'
cachibil ri achi'a' ri yek'ato tzij chiquicojol
ri israelitas.
51 Y ri José chuka' royoben apo† ri ra-
jawaren ri Dios y rumari' tek riya' ma xka
ta chuwech ri xquibij ri rachibil chi niban
chare ri Jesús.‡
52 Y riya' xbe c'a riq'ui ri Pilato ri aj k'atbel
tzij y xberuc'utuj ri ruch'acul ri Jesús chare,
riche (rixin) chi numuk.
53 Y tek rukasan chic c'a pe ri ruch'acul
ri Jesús chuwech ri cruz, riya' xubor pa jun
sakilaj tziek. Y c'ac'ari' xberuya' ca pa jun
jul riche (rixin) chi niya'ox (nya') caminek
chupan, ri c'oton chuwech jun nimabej.
Can c'a ma jane jun caminek ri ya'on ta
chupan ri jul ri'.§

§ **23:31** Pr. 11.31; Jer. 25.29; Ez. 20.47; 21.3, 4; 1 P. 4.17. * **23:32** Is. 53.12; Mt. 27.38. † **23:33** Mr. 15.22; Jn. 19.17; He. 13.12. ‡ **23:34** Mt. 5.44; Hch. 3.17; 7.60; 1 Co. 4.12. § **23:34** Mr. 15.24; Jn. 19.24. * **23:35** Sal. 22.17; Zac. 12.10. † **23:38** Jn. 19.19. ‡ **23:39** Mt. 27.44; Mr. 15.32. § **23:40** Ef. 5.11. * **23:42** He. 1.3; 8.1. † **23:43** Ap. 2.7. ‡ **23:44** Mr. 15.33. § **23:45** Mt. 27.51. * **23:46** Sal. 31.15. † **23:47** Mt. 27.54. ‡ **23:48** Lc. 18.13. § **23:49** Sal. 38.11; Jn. 19.25. * **23:50** Mt. 27.57; Mr. 15.43; Jn. 19.38. † **23:51** Lc. 2.25, 38. ‡ **23:51** Gn. 37.21, 22; 42.21, 22; Ex. 23.2; 1 Ti. 5.22. § **23:53** Is. 53.9; Mt. 27.59, 60.

54 Pero ri k'ij ri', ri winek niquichojmirisala' chic c'a qui', ruma xa nuchop yan
ri uxlanibel k'ij. Y can ya c'a tek nika ri k'ij
ri', yac'ari' tek nuchop* ri uxlanibel k'ij.
55 Y ri ixoki' ri can c'a pa Galilea ye tzeketel wi pe chrij ri Jesús,† xquitzekelbej c'a
chuka' ri ruch'acul ri Jesús tek xbemuk ca;
y rumari' tek can jabel quetaman ri acuchi
(achique) xmuk wi ca,‡ y chuka' xquitzu'
ca jabel achique rubanic xban ca chare ri
ruch'acul.
56 Y tek xetzolin ri pa tak cachoch ri ixoki'
ri', xequibanala' ruchojmil ri ak'om ri jubul
ruxla' riche (rixin) chi yari' nbequiya' ca
chrij ruch'acul ri Jesús.§ Y xe'uxlan c'a
chupan ri jun k'ij riche (rixin) uxlanen ri',
can achi'el nubij chupan ri ley riche (rixin)
ri Moisés.*

24

Tek c'astajnek chic ri Jesús

1 Y nimak'a' yan c'a chupan ri nabey k'ij
chare ri semana, ri ixoki' xebe c'a chuchi' ri
jul,* y ye quic'ualon el ak'om ri jubul ruxla'
ri ye quichojmirisan el. Y yec'o c'a chuka'
nic'aj chic ixoki' ri ye benak quiq'ui.
2 Y tek xe'apon c'a chuchi' ri jul, xquitz'et
c'a chi ri abej tz'apebel ruchi' ri jul, elesan
chic el.
3 Riye' xe'oc c'a apo chupan ri jul,† y
xquitz'et c'a chi ri ruch'acul ri Ajaf Jesús xa
man c'o ta chic chiri'.
4 Rumari' sibilaj c'a xquixibij qui', y xsach
quic'u'x. Y can yac'ari' tek xequitz'et ye
ca'i' achi'el achi'a' ye pa'el apo quiq'ui, y
nitz'itz'an ri quitziak.
5 Y ri ixoki', ruma ri quixibinri'il xquilucuba' ka quijolon (quiwi'). Y yac'ari' tek ri
achi'el achi'a' xquibij c'a chique: ¿Achique c'a
ruma riyix chiquicojol caminaki' nicanoj wi
ri xa q'ues?‡
6 Ri ruch'acul xa man c'o ta chic wawe'.
Riya' xc'astej yan el. Toka c'a chi'ic'u'x ri
xubij chiwe tek Riya' c'a c'o na c'a chiri' pa
Galilea.
7 Ri Jesús xubij c'a chiwe: Riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can c'o
c'a chi xquijach pa quik'a' ri aj maqui'.
Xquicamisex chuwech cruz. Y pa rox k'ij
xquic'astej pe,§ chinek ca chiwe, xecha' ri
ye ca'i' achi'el achi'a' ri'.
8 Y ri ixoki' can xoka c'a chiquic'u'x ri
ch'abel ri rubilon ca ri Jesús.*
9 Y tek ye tzolijnek chic c'a pe ri chiri' pa
jul, xquitzijoj chique ri julajuj apóstoles y
chique ri quimolon qui' quiq'ui,† ronojel ri
xquitz'et ca.
10 Ri ixoki' ri xebeya'o rutzijol chique ri
apóstoles ya ri María Magdalena, ri Juana, ri
María ri rute' ri Jacobo, y nic'aj chic ixoki'.‡
11 Yac'a ri apóstoles xa xquich'ob chi ri
ixoki' ri' xa ch'obon ma ch'obon ri xquibij
apo, y rumari' ma xquinimaj ta ri xbix
chique§ cuma ri ixoki'.
12 Y ri Pedro can yac'ari' xel el,* y junanin
(anibel) xbe c'a chuchi' ri jul. Y tek xtzu'un
c'a apo chupan ri jul, xutzu' chi ri tziek yec'o
ca chiri'. Riya' xtzolin c'a el, y numey rij ri
xbanatej.

Ri xquic'ulwachij ca'i' tzekelbey riche (rixin) ri Jesús tek quichapon el bey pan Emaús

13 Y chupan chuka' ri k'ij ri', yec'o c'a
ye ca'i' chique ri xetzekelben riche (rixin)
ri Jesús quichapon el bey riche (rixin) chi
yebe pa Emaús,† jun ti aldea ri nicanaj ca
achi'el xa pa jun oxi' leguas chare ri tinamit
Jerusalem.
14 Y tek ye benak pa bey yetzijon c'a chrij
ri xebanatej‡ ri cabjir oxjir ca.
15 Y tek benak c'a cánima riq'ui ri quitzij ri
ye benak y riq'ui ri niquic'utula' c'a chiquiwech ka riye', ri Jesús c'astajnek chic el,
xeberuk'i' c'a, y junan xebe.§
16 Ri ye ca'i' c'a achi'a' ri' can niquitzu' wi
c'a ri benak quiq'ui, pero c'o c'a banayon
chique chi ma niquetamaj ta ruwech.*
17 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique: ¿Achique
c'a ri nitzijola' chiwech re yix petenak? ¿Y
achique ruma tek yixbison? xcha' chique.
18 Y jun c'a chique riye', ri Cleofas† rubi',
xubij apo chare: ¿Xaxu (xaxe wi) c'a riyit ri
ma yit aj wawe' ta ri yitc'o pa Jerusalem y
ma awetaman ta achique ri ye banatajnek
chiri', chupan re ca'i' oxi' k'ij re'? xcha'
chare.
19 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique: ¿Achique
ri xc'ulwachitej? Y riye' xquibij: Ri
xuc'ulwachij ri Jesús aj Nazaret, jun profeta
ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios. Y chuka'
can xuc'ut chi c'o ruchuk'a' ruma c'o nima'k
tak milagros‡ ri xerubanala' y chuka' c'o
ruchuk'a' ri ruch'abel. Queri' c'a xk'alajin
chiquiwech ri winek y chuka' chuwech ri
Dios.

* **23:54** Mt. 27.62. † **23:55** Lc. 8.2, 3. ‡ **23:55** Mr. 15.47. § **23:56** Mr. 16.1. * **23:56** Ex. 20.10; Is. 56.2, 6; 58.13; Jer. 17.24. * **24:1** Mt. 28.1; Mr. 16.1; Jn. 20.1. † **24:3** Mr. 16.5. ‡ **24:5** 1 Ti. 1.17; Ap. 1.18. § **24:7** Mt. 16.21; Mr. 8.31; Lc. 9.22. * **24:8** Jn. 2.22. † **24:9** Mt. 28.8; Mr. 16.10. ‡ **24:10** Lc. 8.3. § **24:11** Lc. 24.25, 41. * **24:12** Jn. 20.3, 10. † **24:13** Mr. 16.12. ‡ **24:14** Dt. 6.7; Mal. 3.16. § **24:15** Mt. 18.20. * **24:16** 2 R. 6.18, 20; Jn. 20.14; 21.4. † **24:18** Jn. 19.25. ‡ **24:19** Jn. 3.2; 6.14; Hch. 2.22. § **24:20** Mt. 27.1, 2, 20.

20 Yac'a ri principali' tak sacerdotes y ri ye
cachibil ri pa moc (comon) yek'ato tzij chka-
cojol, yeri' ri xebano chi xcamisex chuwech
cruz.§
21 Y riyoj can xkacukuba' c'a kac'u'x riq'ui
chi can ya wi Riya' ri petenak chkacolic
konojel riyoj israelitas.* Pero wacami ma-
jun chic c'a achique xtikaben, ruma ya xa
xuben oxi' k'ij ticom wi el.
22 Pero yec'o ixoki' ri ye kachibil, ri can
nimak'a' yan xebe chuchi' ri jul, y xojoquix-
ibij.†
23 Ruma xquibij chake chi ri ruch'acul ri
Jesús xa man c'o ta chic chiri' pa jul. Y
niquibij c'a chuka' chi c'o ángeles xquic'ut
qui' chiquiwech, y chi ri ángeles ri' xquibij
chique chi ri Jesús xc'astej yan el.
24 Y rumari' yec'o c'a achi'a' ri ye kachibil
riyoj ri xebe chuchi' ri jul riche (rixin) chi
xbequitz'eta'.‡ Y can achi'el ri xquibij ri
ixoki' chake, can queri' ri xbequitz'eta' ca ri
achi'a' ri', pero ri Jesús can man c'o ta chic
chiri' xquitz'et ca.
25 Y ri Jesús nitzijon benak quiq'ui, xubij
c'a chique: Nacanek. Ri iwánima riyix c'ayef
(cuesta) juba' chi nunimaj ri quibin ca ri
profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios
ojer ca.
26 ¿Ma quibin ta cami ca riye' chi ri
Cristo can c'o wi chi nuk'axaj tijoj pokonal,§
y c'ac'ari' nibe chila' chicaj riche (rixin)
chi nbec'oje' chic ruk'ij ruc'ojlen? xcha'
chique.*
27 Y ri Jesús xuchop c'a ruk'alajsaxic
chiquiwech ri ye ca'i' achi'a' ri', ronojel ri ye
tz'ibatal ca chrij Riya' chupan ri ruch'abel ri
Dios. Xuchop c'a el riq'ui ri ye rutz'iban ca
ri Moisés, c'a riq'ui ri quitz'iban ca ri nic'aj
chic profetas† ri xek'alajsan ri ruch'abel ri
Dios ojer ca.
28 Y tek xe'apon c'a ri pan aldea Emaús, ri
Jesús xuben chi can choj nik'ax el.
29 Y riche (rixin) c'a chi can niquiben
chare ri Jesús chi nicanaj ka quiq'ui, ri
ca'i' achi'a' ri' xquibij c'a chare: Cacanaj ka
kiq'ui, ruma ri k'ij xa xka yan ka,‡ y xa can
ntoc yan pe ri ak'a', xecha'. Y ri Jesús xoc c'a
apo, riche (rixin) chi nic'oje' ka quiq'ui.
30 Y tek ye tz'uyul chic c'a apo pa mesa,
ri Jesús xuc'om apo ri caxlan wey y tek
ruc'utun chic ri rubendición ri Dios pa
ruwi', xuwech'ela' c'a ri caxlan wey y xuya'
chique.
31 Y can yac'ari' tek achi'el xjakatej ri
runak' tak quiwech, y c'ac'ari' xquetamaj
ruwech chi can ya wi ri Jesús ri c'o quiq'ui.
Ri Jesús xmalomo' el chiquiwech.
32 Y ri ca'i' achi'a' ri' niquibila' c'a chiqui-
wech: Can kitzij wi chi can nuna' wi c'a juba'
ri ánima tek yojtzijon ri yoj petenak, tek
Riya' xuk'alajsaj chkawech ri ruch'abel ri
Dios ri tz'ibatal ca, xecha'.
33 Ri ca'i' achi'a' ri' can yac'ari' xeyacatej
el ri pa mesa, y xquichop bey riche (rixin)
chi xetzolin pa Jerusalem. Y xebequila'
c'a ri julajuj discípulos y ri nic'aj chic ri
can ye tzekelbey wi riche (rixin) ri Jesús,§
quimolon qui'.
34 Y ri discípulos y ri nic'aj chic niquibij c'a:
Ri Ajaf Jesús can kitzij wi chi xc'astej el, y
xuc'ut yan ri' chuwech ri Simón.*
35 Y yac'ari' tek ri ca'i' achi'a' xquitzijoj
apo ri xquic'ulwachij tek quichapon el bey
pan Emaús, y xquetamaj ruwech chi can ya
wi ri Jesús tek xeruwech' ri caxlan wey.

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ri rud-
iscípulos

36 Y quinojel ri quimolon qui', c'a yetzijon
na c'a chrij ri Jesús, y c'a tek xquitz'et, xa
c'o chic chiri' chiquicojol, y xubij c'a chique:
Ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x ri xtic'oje' pa tak
iwánima chi'iwonojel,† xcha'.
37 Pero riye' xquich'ob chi ri niquitz'et xa
ya c'a ri ánima riche (rixin) ri Jesús, rumari'
sibilaj xquixibij qui'.‡
38 Yac'a ri Jesús xubij chique: ¿Achique
ruma tek xsach ic'u'x tek xinitz'et y xpe re
ch'obonic re' pa tak iwánima?
39 Que'itzu' re nuk'a' waken. Quinichapa'
na pe', y xtitz'et chi can yin wi riyin. Ruma
xa ta yin jun ánima achi'el ri nich'ob riyix,
man ta c'o nuch'acul. Y riyix nitz'et chi riyin
can c'o nuch'acul y c'o nubakil, xcha' ri Jesús
chique.
40 Y tek ri Jesús rubin chic ka queri'
chique, xeruc'ut c'a ri ruk'a' raken chiqui-
wech.
41 Yac'a riye' ma niquinimaj ta. Xa
xquimey ruma ri niquitzu' y ruma ri
quicoten. Y riche (rixin) chi niquinimaj,
xpe ri Jesús xuc'utuj c'a chique: ¿Majun cami
riche (rixin) nitij c'o iwuq'ui? xcha'.
42 Y riye' c'o c'a juba' sa'on car y juba' cab
ri c'a c'o na pa rucera'il xquiya' chare.
43 Y Riya' xuc'ul y xuchop rutijic, riche
(rixin) chi tiquitz'eta' chi can ya wi Riya' ri
Jesús.§
44 Y xubij c'a chique: Tek can c'a ma jane
quicamisex ta, xinbij c'a chiwe ri xtink'axaj,
y xinbij chuka' chiwe chi can rajawaxic chi
nibanatej na ronojel ri ye tz'ibatal ca chuwij

* **24:21** Hch. 1.6. † **24:22** Mt. 28.1, 8; Mr. 16.1, 2, 10; Jn. 20.1, 2. ‡ **24:24** Lc. 24.12; Jn. 20.3. § **24:26** Hch. 17.3. * **24:26** Fil. 2.6-11; 1 P. 1.11. † **24:27** Gn. 3.15; 22.18; 26.4; Nm. 21.9; Sal. 16.9, 10; Jer. 23.5; Ez. 34.23; Dn. 9.24. ‡ **24:29** Gn. 32.26. § **24:33** Mr. 16.12, 13. * **24:34** 1 Co. 15.5. † **24:36** Jn. 20.19. ‡ **24:37** Mt. 14.26; Mr. 6.49. § **24:43** Hch. 10.41.

riyin chupan ri ruch'abel ri Dios, achi'el ri
ye tz'ibatal ca ruma ri Moisés, ri ye tz'ibatal
ca cuma ri nic'aj chic profetas ri xek'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca, y ri ye tz'ibatal ca
chupan ri wuj Salmos* rubi'.
45 C'ac'ari' Riya' xuben chique chi nik'ax
c'a chiquiwech ri ruch'abel ri Dios ri
tz'ibatal ca.†
46 Y xubij c'a chique: Can tz'ibatal wi
ca, chi riyin ri Cristo c'o chi nk'axaj tijoj
pokonal, y chi can yicom na wi, y pa rox k'ij
yic'astej pe,
47 y chi yec'o ri xquebe pa nubi' riyin
chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios chique ri
winek chuwech ronojel re ruwach'ulef,‡ chi
titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios riche (rixin)
chi nicuyutej quimac.§ Y nitiquiribex el re
pa Jerusalem.
48 Y riyix ri can xitz'et, tik'alajsaj c'a ri
xitz'et.*
49 Y can tiwac'axaj c'a jabel re nbij ca
chiwe, xcha' ri Jesús. Can xtintek c'a pe
chiwe ri rutzujun (rusujun) ri Nata' Dios
chi nuya' pe chiwe. Ri rutzujun (rusujun)
c'a Riya' chiwe riyix, ya ri Lok'olaj Espíritu.†
Y yac'ari' ri xtoya'o ka iwuchuk'a'. Y can
quixc'oje' c'a re wawe' pa tinamit Jerusalem
c'a ya tek xtapon ri k'ij tek xtika pe ri
Lok'olaj Espíritu, xcha' chique.

Tek ri Jesús xtzolin chila' chicaj riq'ui ri Dios

50 Y ri Jesús xeruc'uaj el ri rudiscípulos c'a
pa tinamit Betania. Y chiri', Riya' xeruyec ri
ruk'a' chicaj, y xeruben c'a bendecir.
51 Y ri Jesús ntajin c'a yeruben bendecir
ri discípulos tek xujech el ri' chiquicojol.
Yac'ari' tek xyacatej el pa cak'ik' y xuc'uex
c'a el chila' chicaj riq'ui ri Dios.‡
52 Y ri discípulos can xquiya' c'a ruk'ij
ruc'ojlen ri Jesús chiri'.§ C'ac'ari' xetzolin
pa tinamit Jerusalem. Riye' can sibilaj c'a
quicoten ri c'o pa tak cánima.
53 Y can k'ij k'ij c'a yec'o pa rachoch
ri Dios* riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij y
niquinimirisaj rubi' ri Dios. Amén.

---

* **24:44** Mt. 16.21; Mr. 8.31, 32; 9.31; Lc. 18.31, 32. † **24:45** Hch. 16.14; 2 Co. 4.6. ‡ **24:47** Sal. 22.27; Is. 49.6. § **24:47** Jer. 31.34; Dn. 9.24; Hch. 13.38; 1 Jn. 2.12. * **24:48** Jn. 15.27; Hch. 1.21, 22. † **24:49** Is. 44.3; Jl. 2.28; Jn. 14.16, 17; 15.26; Hch. 1.4, 5. ‡ **24:51** 2 R. 2.11; Ef. 1.20. § **24:52** Mt. 28.9, 17. * **24:53** Hch. 2.46.

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'ibatal ca ruma San Juan

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'iban ca ruma San Juan, nubij chi ri Jesús yari' ri Ch'abel. Y ya Riya' ri xucusex ruma ri Dios riche (rixin) chi xuk'alajsaj chkawech ri achique chi ch'obonic rubanon ri Dios pa quiwi' ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. Nubij chuka' chi ri Jesús can Dios wi y ruma Riya' tek c'o ronojel ri ye tz'ententel y ri ma ye tz'ententel ta.

Re wuj re' xtz'ibex riche (rixin) chi nuc'ut chkawech chi ri Kajaf Jesús can ya wi Riya' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios chi nipe chiquicolic ri tinamit Israel y chiquicolic chuka' ri ma ye israelitas ta. Y rumari' tek nubij chi xabachique c'a ri xtiniman ri Jesús can xtril wi c'a jun c'aslen ri can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

Ri tanaj 1 mocaj 19 y napon c'a pa mocaj 34, nuc'ut chkawech ri samaj ri xuben ri Juan ri Bautista.

Ri tanaj 2 y napon c'a pa mocaj 50 chare ri tanaj 12, nuk'alajsaj chkawech tek ri Kajaf Jesús xuchop rusamaj pa Judea y c'o chuka' ri xuben pa Galilea.

Ri tanaj 13 y napon c'a pa mocaj 42 chare ri tanaj 19, nuk'alajsaj ri achique xbanatej pa Jerusalem chupan ri ruq'uisbel tak k'ij chare ri ruc'aslen ri Kajaf Jesús.

Y ri tanaj 20 y ri tanaj 21, nuk'alajsaj chkawech ri achique xbanatej tek ri Kajaf Jesús c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'. Nubij chi Riya' xuc'ut ri' chiquiwech ri rudiscípulos chi xc'astej pe chiquicojol ri caminaki', xtzijon y xwa' xuc'ya' quiq'ui chuchi' ri choy Galilea. Y nubij chuka' tek ri Jesús xuchilabej chare ri Pedro chi ya riya' ri ntoc uc'uey bey quiche (quixin) ri nic'aj chic discípulos.

Chupan ri tanaj 20 mocaj 30 y 31, ri apóstol Juan nubij chuka' ri achique ruma tek xtz'ibex re wuj re'.

Ri Cristo ri Ch'abel xoc c'a winek achi'el riyoj

1 Tek xtiquir c'a pe ronojel, can c'o chic pe ri Ch'abel;* y ri Ch'abel yari' ri Cristo. Riya' can c'o c'a riq'ui ri Dios, y Riya' chuka' can Dios wi.†

2 Riya' can c'o riq'ui ri Dios tek xban re ruwach'ulef.

3 Y ruma Riya' tek c'o ronojel.‡ Ruma ri Dios pa ruk'a' ri Cristo xuya' wi riche (rixin) chi xuben ronojel§ ri c'o chicaj y ri c'o choch'ulef.

4 Riq'ui c'a Riya' c'o wi ri c'aslen.* Y re c'aslen re', yac'are' ri Sakil quiche (quixin) ri winek.

5 Y re jun Sakil re', can nisakirisan wi ri pa tak itzel quic'aslen ri winek ri achi'el k'eku'm. Y can majun bey c'a chuptajnek ta pa ruk'a' ri k'eku'm ri'.

6 Y xc'oje' c'a jun achi ri can ya ri Dios† takayon pe riche (rixin), ri xubini'aj Juan.

7 Ri Juan c'a ri' xpe riche (rixin) chi xoruk'alajsaj ri Sakil, riche (rixin) chi queri' can quinojel c'a winek tiquinimaj ri nuya' rutzijol chique.

8 Y ma ya ta c'a ri Juan ri Sakil.‡ Riya' xaxu (xaxe) c'a xoruk'alajsaj achique ri' ri Sakil.

9 Y can yac'ari' tek xoka ri Cristo chuwech re ruwach'ulef. Yari' ri kas kitzij Sakil, ri nisakirisan quiche (quixin) ri winek.§

10 Can xoc'oje' wi c'a ka chuwech re ruwach'ulef ri banon ruma Riya',* pero ri yec'o chuwech re ruwach'ulef re' xa ma xquetamaj ta c'a ruwech tek xoka.

11 Xoka chiquicojol ri israelitas ri can ye ruwinak Riya' mismo. Pero ri winek ri' xa ma xquic'ul ta.

12 Yac'a quinojel ri xec'ulu riche (rixin) tek xoka chuwech re ruwach'ulef, ri xeniman riche (rixin), can xuben c'a chique chi xe'oc ralc'ual ri Dios.†

13 Ri xe'oc ralc'ual ri Dios can xe'alex wi chic,‡ pero ma xe'alex ta chic achi'el tek xe'alex riq'ui ri quite' quitata'. Ri c'ac'ac' alaxic ri xquic'ul riye', yari' tek xe'alex achi'el ri ruraybel ri Dios, y ma ruraybel ta chic jun achi.

14 Y ri Ch'abel, ya ri Cristo, ri xoka c'a chuwech re ruwach'ulef y can xoc c'a winek achi'el riyoj.§ Y can xkatz'et c'a chi xaxu (xaxe) wi Riya' ri Ruc'ajol ri Dios, ruma can xkatz'et chi c'o ruk'ij ruc'ojlen.* Y Riya' can nojnek c'a riq'ui utzil y chuka' riq'ui ri kitzij.

15 Y ri Juan ri Bautista xuk'alajsaj c'a ri Cristo. Can riq'ui wi ruchuk'a' tek xubij: Yare' ri ntzijon pe chiwe, tek xinbij chiwe chi chuwij ca riyin c'o c'a jun achi ri xtoka ri sibilaj nim ruk'ij que chinuwech riyin. Ruma Riya' can c'o tek c'a ma jane quinalex ta riyin, xcha' c'a ri Juan ri Bautista.

16 Can konojel c'a riyoj kac'ulun ri rutzil ránima† ri Cristo. Can ma nitane' ta c'a chi yeruya' pe ri utzil ri' pa kawi'.

17 Ri Dios ya c'a ri Moisés ri xucusaj riche (rixin) chi xuya' pe ri ley. Yac'a riche (rixin)

* **1:1** Ap. 19.13. † **1:1** Jn. 10.30; Fil. 2.6. ‡ **1:3** 1 Co. 8.6; Col. 1.15, 16. § **1:3** He. 1.2. * **1:4** Jn. 8.12; 11.25; 1 Jn. 5.11. † **1:6** Mal. 3.1. ‡ **1:8** Hch. 13.25. § **1:9** Is. 49.6. * **1:10** 1 Co. 8.6. † **1:12** Ro. 8.15; Ga. 3.26. ‡ **1:13** Jn. 3.3, 6, 7. § **1:14** Ro. 1.3; Col. 2.9; He. 2.14. * **1:14** Is. 40.5. † **1:16** Ef. 1.6.

chi xoka ri utzil‡ y ri kitzij,§ ya ri Jesucristo
ri xucusaj.
18 Can majun c'a winek ri tz'eteyon ta
riche (rixin) ri Dios,* xa can xu (xe) wi
ri Ruc'ajol ri tz'eteyon riche (rixin). Ri
Dios xaxu (xaxe wi) jun Ruc'ajol c'o† y
sibilaj nrajo'. Y yari' ri xok'alajsan ka
ri Dios chkawech re wawe' chuwech re
ruwach'ulef.

Ri Juan ri Bautista can xuk'alajsaj wi ri Cristo

19 Y ri achi'a' israelitas ri can c'o quik'ij
chiri' pa tinamit Jerusalem, yec'o c'a achi'a'
ri xequitek el c'a riq'ui ri Juan ri Bautista.
Xequitek c'a ye sacerdotes y achi'a' ri ye
levitas nibix chique, riche (rixin) chi xbe-
quic'axaj chare ri Juan chi tubij wi ya riya' ri
Cristo. Y riya' can xuk'alajsaj wi chiquiwech
chi ma ya ta riya'.
20 Ri Juan can kitzij wi ri xubij chique,
ruma xubij c'a chique: Ma yin ta c'a riyin ri
Cristo.‡
21 Y yac'ari' tek ri achi'a' ri ye takon el,
xquic'utuj chic c'a chare: ¿Yit achique c'a
riyit? ¿La ma yit ta cami riyit ri profeta
Elías ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer
ca? xecha' chare. Pero ri Juan xubij: Ma
yin ta riyin, xcha' chique. C'ac'ari' ri achi'a'
ri' xquic'utuj chic c'a jun bey chare: ¿La
ma yit ta cami riyit ri profeta ri nik'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ri kac'axan rutzijol chi
nipe?§ xecha' chare. Pero riya' xubij: Ma
yin ta, xcha'.
22 Yac'ari' tek can xquic'utuj chic c'a
chare: ¿Yit achique c'a riyit? Ruma riyoj
nic'atzin c'a chake chi niketamaj el yit
achique c'a riyit, y yari' ri nbekabij chique
ri ye takayon pe kiche (kixin). Tak'alajsaj c'a
awi' chkawech, xecha' chare.
23 Ri Juan xubij c'a chique ri achi'a' ri':
Yin c'a riyin ri' ri xunataj ca ri profeta
Isaías chupan ri ruch'abel ri Dios, tek xu-
bij: C'o c'a jun achi ri xturek c'a ruchi' pa
jun desierto riche (rixin) chi xtubij chique
ri winek ri xque'apon riq'ui: Tichojmirisaj
apo rubey ri Ajaf,* xticha' chique. Quec'ari'
tz'ibatajnek ca, y yin c'a riyin ri', xcha' ri
Juan chique.
24 Ri achi'a' c'a ri xetak el riq'ui ri Juan, ye
ri ye cachibil ri fariseos.
25 Y riye' xquic'utuj chic c'a chare:
¿Achique c'a ruma tek riyit ye'aben bautizar
ri winek, wi xa ma yit ta riyit ri Cristo, ni
xa ma yit ta chuka' ri Elías, ni ma yit ta ri
profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri
kac'axan rutzijol chi nipe na? xecha' chare.
26 Y ri Juan xubij c'a chique: Riyin riq'ui
ya' yenben wi bautizar† ri winek, pero
chicojol riyix c'o c'a jun achi ri ma iweta-
man ta ruwech,
27 y Riya' xtipe chuwij ca riyin re
chkawech apo, pero can ya Riya' ri c'o
nabey que chinuwech riyin. Y riyin can
ma yin ruc'amon ta (takal ta chuwij) riche
(rixin) chi nquir ri ruximbel ri ruxajab.
28 Y ronojel c'a re', ya ri chiri' pa Betábara
xbanatej wi, ri lugar ri c'o juc'an chic ruchi'
ri raken ya' Jordán, ri acuchi (achique)
yeruben wi bautizar winek ri Juan.

Ya ri Jesús nelesan quimac ri winek

29 Pa ruca'n k'ij tek ri Juan ri Bautista
xutz'et chi petenak ri Jesús c'a riq'ui riya',
xubij: Yare' xoka ri achi'el Alaj Carne'l‡
ri takon pe ruma ri Dios, riche (rixin) chi
nrelesaj quimac§ ri winek ri yec'o chuwech
re ruwach'ulef.
30 Y yare' ri nutzijon chiwe, tek xinbij chi
chuwij c'a riyin xtoka na jun achi ri can
sibilaj nim ruk'ij que chinuwech riyin, y can
c'o tek riyin c'a ma jane quinalex ta.*
31 Y riyin ma wetaman ta ruwech achique
chi achi ri'. Pero riche (rixin) chi nik'alajsex
chare re tinamit Israel, rumari' xipe chi
yenben bautizar ri winek riq'ui ya'.
32 Y ri Juan xuk'alajsaj c'a chuka' y xubij:
Riyin can xintz'et c'a ri Lok'olaj Espíritu tek
xka pe chila' chicaj achi'el nika jun palo-
max, y xka pa ruwi'† y can xc'oje' riq'ui.
33 Y riyin ri chiri' can c'a ma jane c'a
wetaman ta ruwech achique chi achi ri'.
Pero ri Dios ri yin takayon pe riche (rixin)
chi yenben bautizar ri winek riq'ui ya', can
ruk'alajsan wi c'a chic chinuwech chi tek
xtintz'et chi nika pe ri Lok'olaj Espíritu y
xtika pa ruwi' jun achi y can xtic'oje' riq'ui,
ya c'a achi ri' ri nibano bautizar quiche
(quixin) ri winek riq'ui ri Lok'olaj Espíritu.‡
34 Wacami xintz'et yan c'a. Y rumari'
nk'alajsaj chi ya Riya' ri Ruc'ajol ri Dios.§

Ye ca'i' chique ri ye rudiscípulos ri Juan ri Bautista xquitzekelbej el ri Jesús

35 Y pa ruca'n k'ij, ri Juan ri Bautista c'o
chic c'a chiri' jun bey, ye rachibilan ye ca'i'
chique ri rudiscípulos.
36 Y yac'ari' tek riya' xutz'et chi ri Jesús
nik'ax el queri'. Riya' xubij: Titzu', ya achi
la', ri achi'el Alaj Carne'l ri takon pe ruma ri
Dios.
37 Y ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan tek
xquic'axaj c'a ri xubij, riye' xquitzekelbej el
ri Jesús.

‡ **1:17** Ro. 5.21. § **1:17** Jn. 14.6. * **1:18** Ex. 33.20. † **1:18** 1 Jn. 4.9. ‡ **1:20** Jn. 3.28. § **1:21** Dt. 18.15, 18; Jn. 6.14. * **1:23** Is. 40.3. † **1:26** Mt. 3.11. ‡ **1:29** Is. 53.7; 1 P. 1.19; Ap. 5.6. § **1:29** 1 Co. 15.3; Ga. 1.4; He. 1.3; 9.28; 1 P. 2.24; 1 Jn. 2.2; Ap. 1.5. * **1:30** Jn. 1.15. † **1:32** Mt. 3.16. ‡ **1:33** Jn. 20.22; Hch. 1.5. § **1:34** Mt. 14.33; Jn. 1.49.

38 Y tek ri Jesús xtzu'un ca chrij y xerutz'et
ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan chi ye tzeketel
el chrij, Riya' xuc'utuj c'a chique: ¿Achique
nicanoj? xcha' chique. Y riye' xquibij c'a
chare ri Jesús: Rabí, riyoj nikajo' niketamaj
acuchi (achique) c'o wi ri awachoch, xecha'
chare. Rabí ntel chi tzij nimalaj tijonel.
39 Y ri Jesús xubij c'a chique: Jo', y
je'iwetamaj ca. Y riye' xebe chiretamaxic
ri rachoch. Y xec'oje' c'a ka riq'ui ri k'ij ri',
ruma xa can a las cuatro chic ri tikak'ij.
40 Ri jun c'a chique ri ye ca'i' discípulos
ri xe'ac'axan el achique ri xubij ri Juan y
xquitzekelbej el ri Jesús, ya c'a ri Andrés ri
rach'alal ri Simón Pedro.
41 Ri Andrés nabey c'a xberila' ri Simón ri
rach'alal y xberubij chare: Xkil ri Mesías. Ri
Mesías ntel chi tzij ri Cristo.
42 Y ri Andrés xuc'uaj c'a ri Simón c'a riq'ui
ri Jesús. Y tek ri Jesús xutz'et, xubij c'a
chare: Yit c'a riyit ri Simón ri ruc'ajol ri
Jonás. Wacami xtabini'aj Cefas, xcha' chare.
Ri Cefas ntel chi tzij Pedro.

Tek ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) ri Felipe y ri Natanael

43 Yac'a ri pa ruca'n k'ij, ri Jesús xuch'ob
chi nibe c'a pa Galilea. Y chupan c'a ri k'ij
ri' ri Jesús xuc'ul jun achi ri Felipe* rubi' y
xubij chare: Quinatzekelbej.
44 Y ri jun achi ri', ri Felipe rubi', aj pa
tinamit Betsaida, ri tinamit ri quitinamit
chuka' ri Andrés y ri Pedro.
45 Ri Felipe xuc'ul jun achi ri Natanael
rubi', y xubij c'a chare: Riyoj xkil ri jun
achi ri achoj chrij tz'ibatajnek wi ca ruma
ri Moisés chupan ri ley† y tz'ibatajnek
chuka' ca cuma ri profetas‡ ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca, ri kac'axan rutzijol
chi nipe, xa c'o chic ajc'a, ya ajc'a ri Jesús ri
ruc'ajol ri José aj Nazaret. C'ari' niketamaj
ca ruwech, xcha'.
46 Y ri Natanael xubij: ¿La xtel ta c'a pe
jun utzilaj achi chiri' pa tinamit Nazaret?§
xcha'. Pero ri Felipe xubij chare: Wi ma
nanimaj ta, catam pe, jo' tikatzu'.
47 Y tek ri Jesús xutz'et ri Natanael chi xa
napon yan apo riq'ui, xubij c'a: Titzu' la
jun achi la'. Riya' can k'alaj chi kitzij jun
israelita. Ruma majun k'oloj riq'ui.
48 C'ac'ari' ri Natanael xuc'utuj c'a chare
ri Jesús: ¿Acuchi (achique) xawetamaj wi
nuwech? Y ri Jesús xubij c'a chare: Riyin
xatintz'et tek c'a yitc'o na chiri' chuxe'
ri juwi' higo, tek c'a ma jane carusiq'uij
(caroyoj) pe ri Felipe, xcha' ri Jesús chare.
49 Ri Natanael yac'ari' tek xubij: Tijonel,
can yit wi riyit ri Ruc'ajol ri Dios. Y can yit wi
riyit ri Rey* riche (rixin) re tinamit Israel,
xcha' chare.
50 Y ri Jesús xubij chare ri Natanael: Riyit
can xanimaj chi yin c'a riyin ri Ruc'ajol
ri Dios, xa ruma chi xinbij chawe chi
chuxe' ri juwi' higo yitc'o wi tek c'a ma
jane carusiq'uij (caroyoj) ta pe ri Felipe.
Pero yec'o milagros ri más ye nima'k que
chuwech re' ri xtatz'et na.
51 Y ri Jesús xubij c'a chuka': Can kitzij
re xtinbij chiwe: Riyix can xtitz'et c'a chi ri
caj xtijakatej, y chi ri ángeles riche (rixin) ri
Dios xquexule' xquejote' pa nuwi' riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol.

2

Ri xbanatej pa jun c'ulanen chiri' pa tinamit Caná

1 Y pa rox k'ij, chiri' pa tinamit Caná ri
c'o chiri' pa rucuenta ri Galilea,* c'o c'a jun
c'ulanen xbanatej. Y ri María ri rute' ri Jesús,
c'o c'a chuka' chiri' chupan ri c'ulanen ri'.
2 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos
xesiq'uix (xe'oyox) c'a chuka' riye' chupan ri
c'ulanen ri'.
3 Yac'a ri ruya'al uva xa xq'uis yan chanin
chupan ri c'ulanen ri'. Y ri María ri rute' ri
Jesús, xapon c'a apo riq'ui ri Jesús y xberubij
chare: Xa majun chic ri ruya'al uva quiq'ui,
xcha'.
4 Pero ri Jesús xubij c'a chare: Nána,
¿achique c'a ri nawajo'? Ri nuhora xa c'a ma
jane napon ta,† xcha'.
5 Y ri rute' ri Jesús xubij c'a chique ri
yeniman ye'ilin chiri': Wi c'o achique xtubij
chiwe chi niben, can tibana' c'a, xcha'
chique.
6 Y chiri' yec'o c'a waki' yabel ya' ye banon
riq'ui abej. Ri israelitas sibilaj yequicusaj
yabel ya' ri queri' quibanic, ruma chu-
pan ri yabel tak ya' ri' niquiya' wi ya' ri
nic'atzin chique riche (rixin) chi niquiben
q'uiy ruwech ch'ajch'ojirisanic‡ achi'el nu-
bij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés. Y ri
yabel tak ya' ri', ca'i' o oxi' cucu' quipan.
7 Y ri Jesús xubij chique ri yeniman ye'ilin
chiri': Que'inojsaj chi ya' re yabel tak ya' re',
xcha' chique. Y riye' can que wi ri' xquiben.
8 C'ac'ari' ri Jesús xubij c'a chique: Wa-
cami tipaja' el juba' y tic'uaj chare ri achi
ri nisamej chrij re c'ulanen re', riche (rixin)
chi tuna'. Y ri yeniman ye'ilin chiri' can
xquiben wi ri xubij ri Jesús chique.
9 Ri achi ri nisamej chrij ri c'ulanen ri',
man c'a retaman ta acuchi (achique) pete-
nak wi ri ruya'al uva ri'. Xa can xu (xe) wi
c'a ri yeniman ye'ilin chiri' ri xepajo ri ye
etamayon. Y tek ri achi ri nisamej chrij ri

* **1:43** Jn. 6.5-7; 12.21, 22; 14.8, 9. † **1:45** Gn. 3.15; 22.18; Dt. 18.18. ‡ **1:45** Is. 9.6; 53.1-12; Mi. 5.2; Zac. 6.12; 9.9; Mal. 3.1. § **1:46** Jn. 7.41, 42, 52. * **1:49** Sal. 2.6; Is. 9.7; Os. 3.5. * **2:1** Jn. 4.46. † **2:4** Jn. 7.6. ‡ **2:6** Mr. 7.3, 4.

c'ulanen ri' runa'on chic chi sibilaj jabel ri
ruya'al uva ri', xusiq'uij (xroyoj) c'a ri c'ajol
ri xc'ule'.
10 Y tek ri c'ajol ri xc'ule' xapon c'a, ri
achi ri nisamej chrij ri c'ulanen ri' xubij c'a
chare: Tek c'o jun nimak'ij quere', quinojel
c'a winek ya ri ruya'al uva ri utz niquiya'
nabey mul, y tek q'uiy chic ri quikumun,
niquiya' c'a jun ruya'al uva ri ma can ta
utz. Pero riyit xa ma que ta ri' xaben. Riyit
xa c'ac'ari' xbe'awelesaj pe ri ruya'al uva ri
más utz, xcha'.
11 Ri xuben c'a ri Jesús, chi xuben ruya'al
uva chare ri relic ya' pa jun c'ulanen chiri'
pa Caná ri c'o pa rucuenta ri Galilea, yac'ari'
ri nabey milagro ri xuben. Can xuc'ut c'a
chi Riya' can c'o ruk'ij ruc'ojlen.§ Y ri ye
rudiscípulos xquicukuba' c'a quic'u'x riq'ui.
12 Tek c'achojnek chic ca ri c'ulanen ri', ri
Jesús rachibilan ri rute', ri ye rach'alal y ri
rudiscípulos xebe pa tinamit Capernaum. Y
xec'oje' c'a ca'i' oxi' k'ij chiri'.

Tek ri Jesús xerokotaj pe ri yetajin yec'ayin pa rachoch ri Dios

13 Y xa nakaj chic c'a ri k'ij riche (rixin)
ri quinimak'ij ri israelitas, ri pascua* rubi'.
Rumari' ri Jesús xbe c'a pa tinamit
Jerusalem,† riche (rixin) ri nimak'ij ri'.
14 Y chupan ri lugar ri acuchi (achique)
c'o wi rachoch ri Dios ri c'o pa Jerusalem, ri
Jesús xeberila' c'a ri yec'ayin wáquix, carne'l,
y ri yec'ayin tak palomax. Y xeberila' chuka'
ri aj q'uexoy tak puek ri ye tz'uyul ri chiri'.
15 Ri Jesús, xu (xe wi) tek xerutz'et,
xberuc'ama' pe ca'i' oxi' tak colo' y xuben
c'a jun ruch'aybal y xerokotaj pe‡ quinojel.
Xerokotaj c'a pe cachibilan ri quicarne'l y
ri quiwáquix ri chiri' chupan ri lugar riche
(rixin) ri rachoch ri Dios. Y chique ri aj
q'uexoy tak puek, xuc'akala' c'a ca ri quirajil
chiquiwech y xerutecmayila' ca ri quime-
sas.
16 Y chique ri yec'ayin palomax xubij c'a:
Que'iwelesaj el re' wawe'. Y ma tiben ta
chare ri rachoch ri Nata' Dios, jun c'aybel,
xcha' ri Jesús.
17 Rumari' ri rudiscípulos can chanin xoka
chiquic'u'x ri jun tzij tz'ibatal ca chupan ri
ruch'abel ri Dios. Ri tzij c'a ri' nubij: Sibilaj
nik'axo chic wánima ruma ri itzel yetajin
chubanic ri winek chupan ri awachoch,§
nicha'.
18 Yac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri can c'o
quik'ij, xquibij chare ri Jesús: ¿Achique c'a
chi milagro nac'ut chkawech* riche (rixin)
chi niketamaj chi c'o k'atbel tzij pan ak'a'
riche (rixin) chi xe'awokotaj el ri winek
wawe'? xecha' chare.
19 Y ri Jesús xubij c'a chique: Tikasaj c'a
pan ulef re jay re', jay ri can riche (rixin) wi
ri Dios y riyin pan oxi' k'ij npaba' chic jun
bey,† xcha' chique.
20 Y yac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri can
c'o quik'ij, xquibij chare ri Jesús: Re jun
jay re', cawinek waki' juna' xquiben ri kate'
katata' chrij riche (rixin) chi xquipaba'. ¿La
yacowin cami riyit napaba' pan oxi' k'ij?
xecha' chare.
21 Pero ri jay ri xubij ri Jesús chique ri
winek ri', ya ri ruch'acul Riya' mismo.
22 Y rumac'ari', tek ri Jesús xcamisex
chuwech ri cruz y pa rox k'ij xbec'astej pe,
ri rudiscípulos xoka c'a chiquic'u'x chi ri jun
tzij ri' rubin chique ri achi'a' israelitas ri can
c'o quik'ij. Y c'ac'ari' xquinimaj ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca,‡ y ri ch'abel ri ye rubin
ca ri Jesús.§

Ri Jesús retaman ri c'o pa tak cánima ri winek

23 Y chupan c'a ri k'ij tek c'o ri Jesús pa
Jerusalem ruma ri nimak'ij pascua, can ye
q'uiy wi c'a winek ri xeniman. Ri winek
ri' xquinimaj tek xequitz'et ri milagros ri
xeruben* chiquiwech.
24 Pero ri Jesús man c'a xucukuba' ta
ruc'u'x quiq'ui ri winek ri', ruma Riya' can
retaman wi ri c'o pa tak cánima quinojel ri
winek.
25 Y ma rajawaxic ta c'a chare chi c'o ta jun
ri nibin chare achique rubanic ri quic'aslen
chiquijujunal ri winek; ruma Riya' can reta-
man wi achique c'a ri c'o pa tak cánima.†

3

Ri Jesús y ri Nicodemo

1 Y c'o c'a jun achi chiquicojol ri fariseos
ri Nicodemo* rubi', y ri achi ri' c'o c'a ruk'ij
chiquicojol ri rech aj Israel.
2 Y pa jun chak'a', riya' xapon c'a riq'ui ri
Jesús y xubij chare: Can nik'alajin wi c'a chi
yit jun Tijonel ri yit takon pe ruma ri Dios,
ruma ri milagros ri ye'abanala',† xaxu (xaxe
wi) c'a ri c'o Dios riq'ui‡ ri nicowin nibano
quere', xcha'.
3 Y ri Jesús xubij c'a chare ri Nicodemo:
Riyin can kitzij c'a re nbij chawe: Ri achique
c'a ri ma xtalex ta chic jun bey,§ ma xtoc ta
pa rajawaren ri Dios, xcha' chare.
4 Pero ri Nicodemo xubij chare ri Jesús:
¿La can nicowin cami nalex chic jun bey jun
achi ri xa ri'j chic? ¿Y can nicowin cami jun

§ **2:11** Jn. 1.14. * **2:13** Ex. 12.1-14; Nm. 28.16. † **2:13** Jn. 5.1. ‡ **2:15** Mt. 21.12; Mr. 11.15; Lc. 19.45. § **2:17** Sal. 69.9. * **2:18** Mt. 12.38. † **2:19** Jn. 10.18. ‡ **2:22** Lc. 24.45. § **2:22** Jn. 14.26. * **2:23** Jn. 3.2; 4.45. † **2:25** 1 S. 16.7; 1 Cr. 28.9; Mt. 9.4. * **3:1** Jn. 7.50; 19.39. † **3:2** Jn. 9.16, 33; Hch. 2.22. ‡ **3:2** Hch. 10.38. § **3:3** Jn. 1.13; Stg. 1.18.

te'ej nralaj chic jun bey jun achi ri xa ri'j
chic? xcha'.
5 Ri Jesús xubij c'a: Kas kitzij wi c'a re
nbij chawe: Ri ma xtalex ta ruma ri Lok'olaj
Espíritu y ruma ya',* ma xtoc ta pa ra-
jawaren ri Dios.
6 Ri winek ri xaxu (xaxe wi) alaxnek riq'ui
ri ruch'acul,† can aj ruwach'ulef wi. Yac'a ri
winek ri xalex ruma ri Lok'olaj Espíritu, can
riche (rixin) wi ri Lok'olaj Espíritu.
7 Y man c'a tisach ta ac'u'x riq'ui re xinbij
chawe, ruma can queri' wi: Can rajawaxic
wi chi yatalex chic jun bey.
8 Ri ye'uc'uan ri alaxic riche (rixin) ri
Lok'olaj Espíritu, nijalatej ri quic'aslen.
Ri Lok'olaj Espíritu man c'a tz'etetel ta,
xa can achi'el c'a ri cak'ik' ri xabacuchi
(xabachique) nbec'ulun wi pe. Ruma
xaxu (xaxe wi) nawac'axaj, pero man c'a
awetaman ta acuchi (achique) petenak wi
y ma awetaman ta chuka' acuchi (achique)
nibe wi, xcha' ri Jesús.
9 Y ri Nicodemo xuc'utuj c'a chare ri Jesús:
¿Achique c'a rubanic ri'? xcha'.
10 Ri Jesús xubij c'a chare: ¿La ma aweta-
man ta c'a achique rubanic re', y can yit jun
tijonel chiquicojol ri kech aj Israel?
11 Kitzij nbij chawe: Ya ri wetaman y
ri ntz'eton riyin ri ntzijoj, yac'a riyix ma
niwajo' ta‡ ninimaj.
12 Wi riyix ma ninimaj ta re nbij chiwe,
y xa cosas riche (rixin) ri ruwach'ulef,
¿achique ta c'a modo xtinimaj, wi ntzijoj
chiwe ri cosas ri ye riche (rixin) chila' chi-
caj?
13 Majun chic c'a jun ri aponak ta chila'
chicaj, xa can xu (xe wi) c'a ri C'ajolaxel
kajnek pe chila' chicaj.§ Ri C'ajolaxel ri
xalex chicojol ri can c'o wi chila' chicaj riq'ui
ri Dios.*
14 Y ojer ojer ca ri', tek ri Moisés xc'oje'
ri pa jun desierto, riya' xutic c'a jun che' y
xuya' anej ruwachbel jun cumatz chutza'n.†
Y achi'el c'a xban chare ri ruwachbel ri
cumatz ri', can queri' chuka' nic'atzin chi
niban chare ri C'ajolaxel ri xalex chicojol.‡
15 Riche (rixin) chi queri' xabachique c'a
winek ri xtiniman ri C'ajolaxel, ma xtibe ta
pa tijoj pokonal, xa can xtic'oje' ruc'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§

Ri Dios nrajo' chi quinojel ri winek yecolotej

16 Ri Dios can sibilaj yerajo' ri winek* ri
yec'o chuwech re ruwach'ulef, y rumari'
xutek c'a pe ri Ruc'ajol wawe' chuwech re
ruwach'ulef. Riya' xaxu (xaxe wi) c'a jun
Ruc'ajol c'o, pero xutek pe† riche (rixin)
chi xabachique c'a winek ri xtiniman riche
(rixin), ma xtibe ta pa tijoj pokonal, xa can
xtic'oje' c'a ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.
17 Ruma chi ri Dios ma xutek ta pe ri
Ruc'ajol wawe' chuwech re ruwach'ulef
riche (rixin) chi noruk'ata' tzij pa quiwi' ri
winek y noruya' ta ruc'ayewal pa quiwi'.
Ma que ta ri'. Ri Dios xutek pe ri Ruc'ajol,
riche (rixin) chi yecolotej‡ ri winek chupan
ri mac.
18 Y achique winek ri xtiniman ri
C'ajolaxel, ma xtika ta ruc'ayewal pa ruwi'.§
Yac'a ri winek ri ma xtiniman ta riche
(rixin), ri ruc'ayewal riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek c'o chic riche (rixin) chi nika pa
ruwi', ruma xa can ma xunimaj ta rubi' ri
Ruc'ajol ri Dios, y ri Dios xaxu (xaxe wi) jun
Ruc'ajol ri c'o.
19 Y quinojel c'a ri ma yeniman ta, can c'o
chic riche (rixin) chi nika ri ruc'ayewal pa
quiwi'; ruma ri Sakil can xoka wi chuwech
re ruwach'ulef,* pero riye' xa más xcajo' ri
k'eku'm que chuwech ri Sakil, ruma riye'
can xu (xe wi) c'a ri etzelal ri yequibanala'.
20 Y quinojel c'a ri yebano ri etzelal,
man c'a nika ta chiquiwech ri Sakil, ni ma
ye'apon ta chuka' riq'ui ri Sakil; ruma re
Sakil re' nuben c'a chi yebek'alajin pe rono-
jel ri etzelal ri yetajin chubanic.
21 Yac'a ri winek ri can yequibanala' ri
kitzij, can yebe chupan ri Sakil, riche (rixin)
chi yek'alajin jabel chi yecowin niquiben ri
nrajo' ri Dios, ruma xa jun chic quibanon
riq'ui Riya'.

Ri utzilaj ch'abel ri xerubij ri Juan ri Bautista chrij ri Jesús

22 Y tek banatajnek chic c'a ronojel ri',
ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xbe pa
Judea, y chiri' xebec'oje' wi. Y xe'apon c'a
winek chiri' riche (rixin) chi yeban el bau-
tizar.†
23 Chupan c'a chuka' ri tiempo ri', ri Juan
ri Bautista c'o c'a ri chiri' pa Enón, ri c'o
chunakajal ri tinamit Salim. Riya' chiri' c'a
yeruben wi bautizar ri winek, ruma chupan
ri lugar ri' jabel ya' c'o y ri winek ye'apon c'a
riq'ui riche (rixin) chi yeban el bautizar.
24 Chupan ri tiempo ri' ri Juan c'a ma jane
c'a titz'apix ta pa cárcel.‡
25 Y yec'o israelitas ri xquibila' chiqui-
wech quiq'ui ri rudiscípulos ri Juan chrij ri
achique chi bautismo ri más utz.
26 Xepe c'a ri discípulos ri' xebe c'a riq'ui
ri Juan y xbequibij chare: Tijonel, ri achi
ri Jesús rubi' ri xapon awuq'ui ri juc'an

* **3:5** Tit. 3.5. † **3:6** Jn. 1.13. ‡ **3:11** Jn. 3.32. § **3:13** Jn. 6.33; 16.28. * **3:13** 1 Co. 15.47. † **3:14** Nm. 21.9.
‡ **3:14** Jn. 8.28. § **3:15** Jn. 3.36; 6.40, 47. * **3:16** Ro. 5.8; Tit. 3.4. † **3:16** 1 Jn. 4.9. ‡ **3:17** Lc. 9.56; 1 Jn. 4.14.
§ **3:18** Ro. 8.1. * **3:19** Jn. 1.9. † **3:22** Jn. 4.2. ‡ **3:24** Mt. 14.3; Lc. 3.19, 20. § **3:26** Jn. 1.34.

chic ruchi' ya' Jordán, ri xabij chi ya Riya'§
ri takon pe ruma ri Dios, wacami xa can
quinojel chic ri winek ye'apon riq'ui Riya'
riche (rixin) chi yeruben el bautizar, xecha'.
27 Ri Juan xubij c'a chique ri rudiscípulos:
Majun jun winek nicowin nuben jun samaj
queri', wi xa ma ya ta ri Dios yayon pe chare
chi nuben queri'.
28 Y riyix mismo iwac'axan achique ri
nbin riyin, chi xa ma yin ta riyin ri Cristo,
riyin xa yin jun tako'n ri xitak pe nabey
chuwech Riya'.*
29 Achi'el tek jun c'ajol ri xc'ule' can yet-
zijon chic c'a riq'ui ri k'opoj ri xoc rix-
jayil y ri ramigo ri c'ajol can niquicot
c'a tek yerac'axaj chi ri c'ajol y ri k'opoj
ri xec'ule' yetzijon chiquiwech. Quec'ari'
riyin can niquicot ri wánima wacami, ruma
xinwac'axaj chi sibilaj ye q'uiy winek ri
ye'apon chic riq'ui ri Jesucristo.
30 Ya ri Jesucristo ri ruc'amon (takal chrij)
chi ninimirisex ruk'ij, yac'a riyin más utz
chi yich'utiner ka.

Ri Jesucristo chicaj petenak wi

31 Ri C'ajolaxel ri petenak chila' chicaj
yac'ari' ri c'o pa kawi' konojel. Ri ye aj
ruwach'ulef xaxu (xaxe wi) riche (rixin) re
ruwach'ulef ri yecowin niquitzijoj, ruma
xaxu (xaxe wi) ri' quetaman y ma quetaman
ta riche (rixin) ri chicaj. Yac'a ri C'ajolaxel ri
kajnek pe chila' chicaj,† can ya riche (rixin)
ri chicaj ri nutzijoj, ruma Riya' c'o pa ruwi'
ronojel.‡
32 Ri C'ajolaxel c'a ri petenak chila' chi-
caj, can ya c'a ri rac'axan pe§ y rutz'eton
ca,* yari' ri noruk'alajsaj ka chake. Pero
ri winek ma nicajo' ta c'a niquic'ul† ri
nuk'alajsaj Riya'.
33 Y ri winek ri niniman ri nuk'alajsaj
ri C'ajolaxel ri petenak chila' chicaj, can
nuk'alajsaj c'a chi ri Dios can kitzij wi.‡
34 Ruma ri C'ajolaxel ri xutek pe ri Dios
chuwech re ruwach'ulef, can ya wi ri
ruch'abel ri Dios ri nutzijoj.§ Y ri Dios can
ruya'on c'a pe ri Lok'olaj Espíritu chare. Y ri
Lok'olaj Espíritu ri nuya' pe chare Riya', can
ma pajtal ta.
35 Y ri Tata'ixel can sibilaj c'a nrajo' ri
Ruc'ajol, y pa ruk'a' Riya' rujachon wi rono-
jel cosas.*
36 Achique c'a winek ri xtiniman† riche
(rixin) re C'ajolaxel, xtic'oje' c'a ruc'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri
winek ri ma nrajo' ta nunimaj ri Ruc'ajol
ri Dios, man c'a xtic'oje' ta ruc'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek; xa can c'o chic c'a
chi nika ri royowal ri Dios pa ruwi'.‡

4

Tek ri Jesús xtzijon riq'ui ri ixok aj Samaria

1 Ri Ajaf Jesús xretamaj c'a chi ri achi'a'
fariseos quic'axan chic chi Riya' más ye
q'uiy winek ri yeruben bautizar y más
ye q'uiy ri yetzekelben riche (rixin), que
chiquiwech ri winek ri yeruben bautizar
ri Juan ri Bautista* y ri yetzekelben riche
(rixin).
2 Astape' ri Jesús ma ya ta Riya' ri yebano
bautizar ri winek, xa yec'a ri ye rudiscípulos
ri yebano bautizar.
3 Y tek ri Jesús xretamaj ronojel ri', xel c'a
el pa Judea y xtzolin chic jun bey pa Galilea
ye rachibilan ri rudiscípulos.
4 Xa yac'a riche (rixin) chi ye'apon c'a pa
Galilea, rajawaxic chi yek'ax ri pa Samaria.
5 Ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos
xe'apon c'a pa Sicar. Ri Sicar jun tinamit
ri c'o pa rucuenta ri Samaria y c'o c'a apo
chunakajal ri ulef ri xuya' ca ri Jacob chare
ri José ri ruc'ajol.
6 Y achi'el xa pa nic'aj k'ij chare ri k'ij ri'
tek ri Jesús xe'apon chiri' y chiri' c'a c'o wi
ri pozo riche (rixin) ri Jacob nibix chare.
Chiri' c'a xtz'uye' wi ka ri Jesús, ruma Riya'
can sibilaj c'a cosnek chic ruma ri binen ri
quibanon pe.
7-8 Y tek ye benak c'a ri rudiscípulos pa
tinamit chulok'ic riche (rixin) ri niquitij,
xapon c'a jun ixok aj Samaria chuchi' ri
pozo chirelesaxic ruya'. Y ri Jesús xubij c'a
chare ri ixok ri': Tasipaj juba' nuya' riche
(rixin) chi nkum, xcha' chare.
9 Pero ri ixok aj Samaria xubij c'a chare
ri Jesús: Riyit yit jun israelita, ¿y achique
ruma tek nac'utuj aya' chuwe riyin, ri xa
yin jun aj Samaria? xcha' ri ixok. Riya'
xubij queri' ruma chi ri ye israelitas y ri ye
aj Samaria† ma yech'aben ta qui' (yech'o ta
chiquiwech).‡
10 C'ac'ari' ri Jesús xubij c'a chare ri ixok
ri': Wi ta riyit awetaman achique chi
sipanic§ ruya'on pe ri Dios, y awetaman
ta chuka' achique c'a ri' ri nic'utun juba'
ruya' chawe; xa yit ta riyit ri yac'utun aya'
chare, y Riya' can ta nuya' Aya'* ri can niya'o
c'aslen, xcha' ri Jesús.
11 Y ri ixok xubij c'a chare ri Jesús: Táta,
pero re pozo re' nej rupan y ri ya' nej c'o wi
ka, y riyit majun c'o ta awuq'ui riche (rixin)
chi nawelesaj ka ya'. ¿Acuchi (achique) c'a

* **3:28** Mal. 3.1. † **3:31** Jn. 8.23. ‡ **3:31** Mt. 28.18. § **3:32** Jn. 8.26. * **3:32** Jn. 1.18; 3.11. † **3:32** Jn. 1.11. ‡ **3:33** 1 Jn. 5.10. § **3:34** Jn. 7.16. * **3:35** Dn. 7.14. † **3:36** Hab. 2.4. ‡ **3:36** Ga. 3.10; He. 10.29. * **4:1** Jn. 3.26. † **4:9** 2 R. 17.24. ‡ **4:9** Lc. 9.52, 53; Hch. 10.28. § **4:10** Is. 9.6; 42.6; Ro. 8.32; 1 Co. 1.30. * **4:10** Is. 12.3; 44.3; Jer. 2.13; Zac. 14.8; Ap. 7.17.

nac'om wi ri ya' ri niya'o c'aslen ri natzuj
(nasuj)?
12 Ruma chupan c'a re jun pozo re' xre-
lesaj wi ruya' ri kamama' Jacob, quiya' ri
ralc'ual y quiya' chuka' quinojel ri chicop
ri xeruq'uiytisaj. ¿Acuchi (achique) ta c'a
xtac'om wi ri ya' ri natzuj (nasuj)? ¿La más ta
c'a nim ak'ij riyit que chuwech ri kamama'
Jacob chi ma wawe' ta c'a nac'om wi ri ya'?
xcha' ri ixok.
13 Y ri Jesús xubij c'a chare ri ixok: Ri
yekumu re ya' re', re ntel chupan re pozo,
xa juba' oc nrelesaj ri chaki'j chi' chique. Xa
can nic'atzin c'a chi niquikum más ya' riche
(rixin) chi nich'uch'u' ka juba' ri chaki'j chi'
chique.
14 Yac'a ri xquekumu ri ya' ri nya' riyin
majun bey xtichaki'j ta chic quichi', xa
xtuben pa cánima achi'el jun ralaxbel
(rutz'ucbel) ya'† ri can nibulbut (nibulbux)
pe‡ riche (rixin) chi yeruc'uaj c'a chupan ri
c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§
15 Y ri ixok can yac'ari' xubij chare ri
Jesús: Táta, taya' c'a* ri ya' ri' chuwe riyin,
riche (rixin) chi queri' majun bey chic c'a
xtichaki'j ta nuchi', y riche (rixin) chi majun
chic nic'atzin wi chi yipe wawe' chuchi' ri
pozo chirelesaxic ya', xcha' ri ixok.
16 Pero ri Jesús xubij c'a chare ri ixok:
Cabiyin y tasiq'uij (tawoyoj) ri awachijil, y
c'ac'ari' yape chic, xuche'ex el ruma ri Jesús.
17 Ri ixok xubij c'a: Riyin majun wachijil,
xcha'. Y ri Jesús xubij chare: Kas kitzij wi ri
xabij chi majun awachijil.
18 Ruma can ye wu'o' chic awachijil
quec'oje'. Y ri achi ri c'o awuq'ui wacami,
xa ma awachijil ta. Rumari' can kitzij wi c'a
ri xabij chi majun awachijil.
19 Y can yac'ari' tek ri ixok xubij chare
ri Jesús: Táta, riyin nch'ob chi riyit yit jun
profeta ri yak'alajsan ri ruch'abel ri Dios.†
20 ¿Achique c'a lugar ri ruc'amon chi
nikaya' wi ruk'ij ri Dios? Ruma ri kate'
katata' ri xec'oje' ojer ca, pa ruwi' re jun
juyu' re' c'o wi ri lugar ri xquiya' wi ruk'ij
ri Dios. Ya chic c'a riyix israelitas nibij chi
quinojel ri winek c'o chi ya ri pa Jerusalem‡
niquiya' wi ruk'ij ri Dios, xcha' ri ixok.
21 Yac'a ri Jesús xubij chare ri ixok ri': Tan-
imaj c'a re xtinbij chawe. Can xtoka wi c'a
jun k'ij tek quinojel ri winek ma ya ta chic
pa ruwi' re juyu' re', ni ma pa Jerusalem§ ta
chuka' xtiquiya' wi ruk'ij ri Katata' Dios.
22 Riyix aj Samaria niya' c'a ruk'ij ri Dios
pero ma k'axnek ta jabel chiwech achique
ri'.* Yac'a riyoj israelitas can ketaman wi
ri achique ri nikaya' ruk'ij;† ruma can ya
c'a ri kiq'ui riyoj xtel wi pe ri nicolo quiche
(quixin) ri winek chupan ri quimac.
23 Ri jun k'ij ri xinbij chawe chi nipe,
wacami ri', tek quinojel ri winek ri can
kitzij chi niquiya' ruk'ij ri Katata' Dios, can
xtiquiya' wi ruk'ij chi kitzij pan espíritu,‡
astape' ma niquitz'et ta, ruma chi can ye ri
yebano queri' ri yerucanoj ri Tata'ixel.
24 Ri Dios can Espíritu wi y rumac'ari'
ri winek nic'atzin chi kitzij pan espíritu
niquiya' ruk'ij, astape' ma niquitz'et ta.
25 Y ri ixok xubij c'a chare ri Jesús: Riyin
wetaman c'a chi c'o na jun k'ij tek xtoka
chuwech re ruwach'ulef ri Mesías,§ ri nibix
chuka' Cristo chare. Y ri k'ij tek xtoka Riya',
ronojel c'a xtuk'alajsaj chkawech, xcha' ri
ixok.
26 Ri Jesús xubij c'a chare: Ri Mesías ri
nibij chuka' Cristo chare, yin c'a riyin ri', ri
yitzijon awuq'ui, xcha'.
27 Y yac'ari' tek xe'apon ri rudiscípulos
y riye' jun wi juba' xquina' ruma nitzijon
riq'ui jun ixok aj Samaria. Pero ri discípulos
majun xquibij chare ri Jesús: ¿Achique
nac'utuj chare? o ¿Achique ri natzijoj riq'ui?
Majun c'a xquic'utuj ta chare.
28 Y ri ixok ri' xuya' c'a ca ri rucucu' chiri'
y xbe ri pa tinamit. Y xberubij c'a chique ri
winek:
29 C'o jun achi xtzijon wuq'ui y xubij c'a
chuwe ronojel ri ye nubanalon.* ¿La ma ya
ta cami re' ri Cristo? Jo', y titz'eta', xcha'
chique.
30 Y ri winek ri xe'ac'axan ri', xquiya' ca ri
tinamit y xebe c'a acuchi (achique) c'o wi ri
Jesús.
31 Y tek c'a ma jane que'apon ta ri winek, ri
discípulos xquibij c'a chare ri Jesús: Tijonel,
cawa', xecha' chare.
32 Pero Riya' xubij chique: Riyin c'o
nuway† ri ntij y riyix ma iwetaman ta
achique ri', xcha'.
33 Y ri rudiscípulos xquibij ka chiquiwech:
¿La c'o cami jun xc'amo pe ruway? xecha'.
34 Y ri Jesús xubij chique: Ri oconek
ruq'uexel nuway riyin ya c'a ri nben ri
nrajo' ri yin takayon pe‡ y nq'uis ca rubanic
ronojel ri rusamaj ri ruchilaben pe chuwe.§
35 Riyix nibij c'a chi c'a c'o na caji' ic'
nrajo' riche (rixin) chi nic'ol ruwech ri
tico'n. Yac'a riyin nbij chiwe: Quixtzu'un
chila' y que'itzu' la winek. Riye' ye achi'el
jun tico'n* ri k'en chic. Coyoben chic
riche (rixin) chi nitzijox ri ruch'abel ri Dios
chique, riche (rixin) chi niquinimaj.

† **4:14** Jn. 7.38. ‡ **4:14** Jn. 10.10. § **4:14** Ro. 5.21; 6.23. * **4:15** Jn. 6.34. † **4:19** Lc. 7.16; 24.19. ‡ **4:20** Dt. 12.5; 2 Cr. 7.12; Sal. 78.68. § **4:21** Mal. 1.11; Mt. 18.20; 1 Ti. 2.8. * **4:22** 2 R. 17.28-34. † **4:22** Is. 2.3; Ro. 9.4, 5. ‡ **4:23** Fil. 3.3. § **4:25** Dt. 18.18. * **4:29** Jn. 4.17, 18. † **4:32** Job 23.12. ‡ **4:34** Jn. 6.38. § **4:34** Jn. 17.4. * **4:35** Mt. 9.37; Lc. 10.2. † **4:36** 2 Jn. 8.

36 Ri xquebano c'a ri k'atoj, can c'o c'a
rajel ruq'uexel xtiquic'ul;† y ri ruwech ri
tico'n ri xtiquimol ca, yac'ari' ri winek ri
can xtiquic'ul quic'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek, riche (rixin) chi queri', ri ye
tiquiyon ca ri ruch'abel ri Dios, y ri yec'olo
ruwech ri tico'n ri', junan c'a xtiquicot ri
cánima.
37 Wawe' can kitzij c'a ntel wi ri tzij ri
nubij: Jun wi c'a ri nibano ca ri ticoj y jun
wi chic nic'olo ruwech ri tico'n.
38 Riyin xixintek c'a riche (rixin) chi xaxu
(xaxe wi) chic nic'ol ruwech ri tico'n ri ma
yix ta riyix ri yix samajiyon. Ruma ye nic'aj
chic c'a samajela' ye tiquiyon ca ri tico'n ri',
y riyix xaxu (xaxe wi) chic ximol ruwech
ri tico'n ri quisamajin riye', xcha' ri Jesús
chique ri rudiscípulos.
39 Y chupan c'a ri k'ij ri', ye q'uiy wi ri
winek xeniman riche (rixin) ri Jesús ri chiri'
pa tinamit Sicar, ri c'o chiri' pa rucuenta ri
Samaria. Y ri' ruma chi ri ixok quere' xberu-
bij chique ri winek: Ri Jesús xubij chuwe
ronojel ri ye nubanalon, xcha' chique.
40 Y ri ye aj Samaria ri' xbequic'utuj c'a
utzil chare ri Jesús chi tic'oje' ka quiq'ui. Y
Riya' xc'oje' c'a ka ca'i' k'ij quiq'ui.
41 Y sibilaj ye q'uiy chic winek ri aj chiri' ri
xeniman tek xquic'axaj ri ch'abel ri xubij ri
Jesús.
42 Ri winek ri' niquibila' c'a chare ri ixok
ri xbeya'o rutzijol chique: Wacami keta-
man chic y nikanimaj chuka', pero ma xaxu
(xe) ta wi ruma ri xabij riyit chake, xa can
nikanimaj chuka' ruma ri xkac'axaj riyoj y
xketamaj c'a chi kas kitzij wi chi ya Riya' ri
Cristo, ri Colonel quiche (quixin) quinojel
winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef.‡

Tek ri Jesús xuc'achojsaj c'a ruc'ajol jun nimalaj achi

43 Tek k'axnek chic ri ca'i' k'ij§ ri', xuya'
c'a ca ri tinamit Sicar ri c'o pa rucuenta ri
Samaria y xuchop chic c'a el ri rubey riche
(rixin) chi xbe c'a pa Galilea.
44 Y can ya ri Jesús xk'alajsan chi tek jun
profeta nuk'alajsaj ri ruch'abel ri Dios pa
rutinamit, xa majun ruk'ij nitz'etetej cuma
ri ruwinak.*
45 Pero tek ri Jesús xapon pa Galilea, jabel
ruc'ulic xban cuma ri winek aj chiri'; ruma
ri winek ri' xec'oje' chuka' pa Jerusalem
riche (rixin) ri nimak'ij† y xquitz'et ri mila-
gros ri xerubanala' ri Jesús‡ chiri'.
46 C'ac'ari' ri Jesús xbe chic c'a jun bey ri
pa tinamit Caná ri c'o pa rucuenta ri Galilea,
ri acuchi (achique) xuben wi chare ri relic
ya'§ chi xoc ruya'al uva. Y chiri' pa Galilea,
pa jun chic tinamit ri Capernaum rubi', c'o
c'a jun achi nim ruk'ij, rumozo ri rey, y riya'
c'o jun ruc'ajol yawa'.
47 Ri achi ri rumozo ri rey, tek xrac'axaj
chi ri Jesús petenak c'a quela' pa Judea y
xapon ri chiri' pa Galilea, xbe c'a riq'ui.
Riya' xberuc'utuj jun utzil chare riche
(rixin) chi nucol ta ri ruc'ajol chuwech ri
camic, ruma ri c'ajol ri' ya xa nicom yan ka.
48 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a chare ri ru-
mozo ri rey: Man ta nitz'et riyix ri milagros
ri nben riyin, man ta yininimaj.*
49 Pero ri achi ri rumozo ri rey xubij c'a
chare ri Jesús: Ajaf, tabana' c'a jun utzil chi
caxule' pa tinamit Capernaum, ruma chi ri
nuc'ajol ya xa nicom.
50 Y ri Jesús xubij c'a chare: Catzolin.† Ri
ac'ajol nic'ase', xuche'ex el. Y ri achi ri' can
xunimaj wi‡ ri xubij ri Jesús, y xbe.
51 Tek ri achi ri' ruchapon ka rutzole-
jen, yec'o c'a ri rumozo ri xepe chuc'ulic y
xquibij chare: Ri ac'ajol q'ues. Ma xcom ta,
xecha' chare.
52 Y riya' xuc'utuj c'a chique ri rumozo chi
achique c'a hora tek ri ruc'ajol xk'alajin chi
nic'achoj. Y riye' xquibij: Ya ri tikak'ij iwir
pa tek a la una, tek xq'uis el ri c'aten chrij,
xecha'.
53 Y ri tata'aj ri' chanin c'a xoka chuc'u'x
chi ya hora ri' tek ri Jesús xubij chare chi ri
ruc'ajol nic'ase'. Y riya' y ri ye aj pa rachoch
can xquinimaj§ c'a ri Jesús.
54 Y yac'are' ri ruca'n milagro* ri xuben
ri Jesús chiri' pa Galilea, y re' xuben tek
tzolijnek chic pe quela' pa Judea.

5

Ri pa Jerusalem, chiri' pan atinibel ri Betesda rubi', ri Jesús xuc'achojsaj jun achi siquirnek

1 Y tek banatajnek chic c'a ronojel ri',
yac'ari' tek xa noka yan c'a jun quinimak'ij
ri israelitas, y rumari' ri Jesús xbe anej ri pa
tinamit Jerusalem.
2 Ri chiri' c'a pa tinamit Jerusalem, ri
chunakajal apo ri puerta, puerta quiche
(quixin) ri Carne'l* nibix chare, c'o c'a jun
atinibel. Y chiri' chuchi' ri ya' yec'o c'a wu'o'
ruchi' raken jay. Y pa quich'abel ri israelitas
niquibij c'a Betesda chare ri lugar ri'.
3 Ri chiri' c'a chuchi' ri raken tek jay ri'
yec'o q'uiy yawa'i' ye cotz'ol pan ulef. Yec'o
ye moyi', yec'o ri ma choj ta yebiyin ruma
chi ye cojo y yec'o ye siquirnek. Y yec'o c'a
ri jun wi chic ruwech yabil ntoc chique. Y
ronojel c'a quiwech yawa'i' ri yec'o chiri',
can coyoben c'a chi nisilox ri ya'.

‡ **4:42** 1 Jn. 2.2. § **4:43** Jn. 4.40. * **4:44** Mt. 13.57; Mr. 6.4; Lc. 4.24. † **4:45** Dt. 16.16. ‡ **4:45** Jn. 2.23; 3.2. § **4:46** Jn. 2.1-11. * **4:48** 1 Co. 1.22. † **4:50** Mt. 8.13; Mr. 7.29. ‡ **4:50** Jn. 11.40. § **4:53** Hch. 16.34. * **4:54** Jn. 2.11. * **5:2** Neh. 3.1.

4 Ruma ri ya' ri' c'o c'a jantek nosilox ca
ruma jun ángel ri nipe chila' chicaj. Y ya c'a
ri yawa' ri nika ka nabey chupan ri ya' tek
silon chic ca, ya c'a yawa' ri' ri nic'achoj. Y
xabachique ta na yabil ntoc chare ri yawa',
nic'achoj el.
5 Y chiri' chuchi' ri ya' c'o c'a jun achi ri c'o
chic treinta y ocho juna' yawa' wi pe.
6 Y jun k'ij tek ri Jesús nik'ax c'a el queri',
xutz'et c'a ri achi cotz'ol chiri'. Y Riya' can
retaman c'a chi ri achi ri' q'uiy yan chic
juna' ri queri' ruc'ulwachin pe. Yac'ari' tek
Riya' xuc'utuj c'a chare ri achi ri': ¿Nawajo'
yac'achoj?
7 Y ri yawa' ri' xubij c'a chare ri Jesús:
Táta, tek nisilon pe ri ya', majun yito'o ta
riche (rixin) chi yinapon ta apo c'a chupan.
Rumari', astape' ntij nuk'ij chi yibe ta apo,
c'a ma jane quinapon ta, tek xa can yari'
xapon yan jun chic, xcha' chare ri Jesús.
8 Y ri Jesús xubij chare ri achi: Caya-
catej, tac'uaj el la awarabel y cabiyin,† xcha'
chare.
9 Can xu (xe) wi c'a xubij queri' ri Jesús
chare ri yawa', can yac'ari' tek xc'achoj
chare ri ruyabil. Xuc'ol c'a el ri ruwarabel
y xuchop el binen. Ri k'ij c'a ri', uxlanibel
k'ij.‡
10 Y ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij,
xquibij chare ri achi ri xc'achojsex chare ri
ruyabil: Wacami uxlanibel k'ij,§ xajan* chi
riyit awejkalon la awarabel.
11 Pero riya' xubij c'a chique ri achi'a' ri':
Ri xc'achojsan wuche (wixin) xubij chuwe:
Tac'olo' el la awarabel y cabiyin.
12 Y ri achi'a' ri' xquic'utuj c'a chare ri
achi: ¿Achique c'a ri xbin chawe chi tac'olo'
el ri awarabel y cabiyin? xecha' chare.
13 Pero ri achi ri xc'achojsex, ma retaman
ta c'a achique ri xc'achojsan chare ri ruya-
bil; ruma ri Jesús xa ma xc'oje' ta ka chiri'
chiquicojol ri winek. Riya' xa xbe el.
14 C'a juba' c'a ri' tek ri Jesús xberila' chic
ri achi ri' pa rachoch ri Dios, y xubij chare:
Wacami yit utz chic. Man chic c'a camacun
ta,† riche (rixin) chi queri' ma nipe ta jun
cosa ri más chi na itzel chawij, xcha' chare.
15 Y ri achi xtzolin el, y xapon c'a quiq'ui ri
achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, y xubij chique:
Ri xc'achojsan wuche (wixin), ya ri Jesús,
xcha' chique.
16 Rumari' tek ri achi'a' israelitas ri
c'o quik'ij xeyacatej c'a chrij ri Jesús, y
niquich'obola' c'a chi achique ta rubanic
niquiben riche (rixin) chi niquicamisaj;
ruma ri Jesús c'o milagros yerubanala'
chupan ri uxlanibel k'ij.
17 Pero ri Jesús xubij: Ri Nata' Dios can
c'a ntajin na nisamej re wacami, y que c'a
chuka' ri' riyin, yisamej, xcha'.
18 Y rumac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri
c'o quik'ij, xa más xquichop ruch'obic chi
achique ta rubanic niquiben riche (rixin)
chi niquicamisaj‡ ri Jesús; ruma chiquiwech
riye', xajan ri yerubanala' chupan ri uxlani-
bel k'ij. Y chuka' ma xu (xe) ta c'a rumari',
xa can ruma c'a chuka' chi ri Jesús nubij
Rutata' chare ri Dios; can nuben chi Riya'
can junan riq'ui ri Dios.§

Tek ri Jesús xubij chi ma pa ruyonil ta nisamej

19 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: Can kitzij
c'a re nbij chiwe, chi riyin ri C'ajolaxel
ma yisamej ta pa nuyonil;* xa ya ri ntz'et
riq'ui ri Tata'ixel ri nben. Ronojel ri
nuben ri Tata'ixel, yari' chuka' nben riyin ri
C'ajolaxel.
20 Y ruma ri Tata'ixel sibilaj yirajo' riyin
ri Ruc'ajol,† rumari' tek Riya' nuc'ut chin-
uwech ronojel ri rusamaj. Y yec'o samaj
más ye nima'k que chuwech re' ri xtuc'ut
chinuwech. Y tek nitz'et ri nben riyin, riyix
can xtimey.
21 Y can achi'el c'a nuben ri Tata'ixel
tek nuya' quic'aslen ri caminaki'‡ chi
yeruyec pe, can queri' chuka' nben riyin ri
C'ajolaxel, can nya' c'a chuka' c'aslen chique
ri winek ri achoj chique nwajo' nya' wi.
22 Ri Tata'ixel ma ya ta c'a Riya' nik'ato tzij.
Can pa nuk'a' c'a riyin ri C'ajolaxel xujech wi
chi nk'et tzij.§
23 Riche (rixin) chi queri', quinojel
tiquiya' nuk'ij riyin ri C'ajolaxel achi'el
niquiya' ruk'ij ri Tata'ixel. Ruma achique
winek ri ma xtiya'o ta nuk'ij riyin ri
C'ajolaxel, ma nuya' ta c'a chuka' ruk'ij ri
Tata'ixel* ri yin takayon pe.
24 Can kitzij wi ri nbij chiwe, chi ri
nac'axan ri nuch'abel y nunimaj ri yin
takayon pe, nril ruc'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek. Y man c'a xtapon ta chupan
ri lugar riche (rixin) tijoj pokonal, ruma
colotajnek chic pe chuwech ri camic, y xk'ax
chupan ri c'aslen† riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.
25 Y kitzij c'a re nbij chiwe, chi c'o c'a jun
k'ij ri oyoben y yare' xoka; chi ri achi'el ye
caminaki' xtiquic'axaj c'a ri nuch'abel riyin
ri C'ajolaxel. Y ya c'a ri xque'ac'axan, xtiquil
quic'aslen.
26 Ruma can achi'el ri Tata'ixel can nuya'
c'aslen, queri' chuka' xuya' chuwe riyin ri
C'ajolaxel chi can nya' c'aslen.‡

† **5:8** Mt. 9.6; Mr. 2.11; Lc. 5.24. ‡ **5:9** Jn. 9.14. § **5:10** Ex. 20.10. * **5:10** Mt. 12.2; Mr. 2.24; 3.4; Lc. 6.2. † **5:14** Jn. 8.11. ‡ **5:18** Zac. 13.7. § **5:18** Jn. 10.30. * **5:19** Jn. 8.28. † **5:20** Mt. 3.17; Jn. 3.35. ‡ **5:21** Ro. 4.17; 8.11; Ef. 2.5; Col. 2.13. § **5:22** Hch. 17.31. * **5:23** 1 Jn. 2.23. † **5:24** 1 Jn. 3.14. ‡ **5:26** Ef. 2.1, 5.

27 Y chuka' ri Tata'ixel xuya' k'atbel tzij pa
nuk'a' riche (rixin) chi nk'et tzij,§ ruma can
yin c'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol.
28 Ma tisach ta ic'u'x ruma ri xinbij chiwe,
ruma xtapon c'a k'ij tek ri ye caminaki' can
c'o c'a chi xtiquic'axaj ri nuch'abel.
29 Y yec'a ri xe'uc'uan jun c'aslen utz
chuwech ri Dios, xquebec'astej c'a pe riche
(rixin) chi xtiquil jun quic'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y ri xa itzel c'aslen
xquic'uaj chuwech ri Dios, xquebec'astej c'a
pe* riche (rixin) chi xquebe pa ruc'ayewal.†

Ri yek'alajsan chi ri Jesucristo can ya wi ri Dios ri takayon pe

30 Riyin ma pa nuyonil ta c'a yisamej,
ruma achi'el ri k'atoj tzij ri nibix chuwe,
queri' ri nben. Ri k'atoj tzij ri nben riyin
can pa ruchojmilal; ruma ma ya ta ri nwajo'
riyin ri nben, xa can ya ri nrajo' ri Nata' Dios
ri yin takayon pe, yari' ri nben.
31 Y wi xa ta nuyon riyin nk'alajsaj ka wi',
ri nbij ka chuwij riyin ri' xa man ta kitzij.‡
32 Pero can c'o c'a jun ri nik'alajsan wuche
(wixin).§ Y ri nubij riya' chuwij riyin, can
kitzij wi.
33 Y riyix can xitek c'a ruc'utuxic chare ri
Juan ri Bautista wi ya riya' ri Cristo, pero
riya' xa can yin c'a riyin ri xiruk'alajsaj pe
chiwe y can ya c'a ri kitzij ri xubij pe chiwe.
34 Pero ri xubij ri Juan o ri nubij jun ta
chic achi chuwij riyin, ma rajawaxic ta c'a
chuwe riyin. Ri xubij ri Juan nnataj apo
chiwe ruma rajawaxic chiwe riyix, riche
(rixin) chi yixcolotej.
35 Y ri Juan ri Bautista can xuya' c'a ri sakil
chiwe.* Can xuben wi c'a achi'el nuben jun
k'ak' tek nic'at y nisakirisan.† Y riyix xirayij
y xixquicot c'a riq'ui ri sakil ri', pero xa jun
ca'i' oxi' oc k'ij‡ ri xiben queri'.
36 Pero ri samaj ri yitajin chubanic yari'
ri más nik'alajsan wuche (wixin) que
chuwech ri xubij ri Juan, ruma ri nben
riyin§ can ya samaj ri' ri rubin pe ri Tata'ixel
chuwe. Y ri samaj ri yenben riyin yari'
nik'alajsan wuche (wixin) chi can ya ri
Tata'ixel ri yin takayon pe.
37 Y ya c'a ri Nata' Dios ri xtako pe wuche
(wixin), Riya' can c'o utz ri ruk'alajsan pe
chuwij riyin.* Y riyix majun bey iwac'axan
ta achique rubanic nich'o, ni majun bey
chuka' itz'eton ta† ruwech.
38 Ri ruch'abel Riya' can man c'o ta pa tak
iwánima, ruma chi riyix xa ma yininimaj ta
riyin ri xitak pe riche (rixin) chi yinoc'oje'
ka chicojol.
39 Can tinic'oj c'a jabel rupan ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca,‡ ruma iwetaman chi
chupan ri' niwil wi ri c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. Y ri ruch'abel ri Dios can
ya c'a ri' ri nik'alajsan wuche (wixin) riyin.§
40 Xa yac'a riyix ma niwajo' ta* nicukuba'
ic'u'x wuq'ui, riche (rixin) chi queri' niwil ta
ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
41 Ri ch'abel ri xinbij chiwe ma riche
(rixin) ta chi ri winek niquiya' nuk'ij.
42 Riyin xa can wetaman c'a iwech chi
riyix xa ma niwajo' ta ri Dios pa tak iwánima.
43 Ruma riyin can pa rubi' ri Nata' Dios yin
petenak wi y xa ma yinic'ul ta. Pero xa ta c'o
jun chic ri petenak pa rubi' ka riya' y xa ma
pa rubi' ta ri Dios petenak wi, yari' can nic'ul
wi.
44 Riyix xa ma riq'ui ta ri kitzij Dios
nicanoj wi ik'ij, xa chicojol ka riyix mismo
nicanoj wi ka ik'ij, y rumari' tek ma
nicukuba' ta ic'u'x wuq'ui riyin.
45 Y man c'a tich'ob ta ri pa tak iwánima
chi riyin xquitzujun (xquisujun) chiwij
chuwech ri Nata' Dios. Ma que ta ri'. Ri
xtitzujun (xtisujun) c'a chiwij chuwech ri
Dios, ya ri Moisés; ri achoj riq'ui nibij chi
can icukuban wi apo ic'u'x.
46 Ruma xa ta can kitzij chi riyix ninimaj
ri ye rutz'iban ca ri Moisés, can yininimaj ta
chuka' riyin, ruma ri ye rutz'iban ca riya',
can chuwij wi riyin yech'o wi.†
47 Y wi xa ma ninimaj ta ri ye tz'ibatal
ca ruma ri Moisés,‡ ¿achique ta c'a modo tek
xtinimaj ri ch'abel ri yenbij chiwe riyin?
xcha' ri Jesús.

6

Tek ri Jesús xerutzuk más ye wu'o' mil winek

1 Y tek ye banatajnek chic c'a ca ronojel
ri', ri Jesús y ri rudiscípulos xebe c'a juc'an
chic ruchi' ri choy* Galilea; y ri choy ri' nibix
chuka' Tiberias chare.
2 Can ye sibilaj q'uiy winek ri xetzekelben
el riche (rixin), ruma ri winek ri' quitz'eton
chic c'a ri milagros ri nik'alajsan riche
(rixin) chi ya ri Dios takayon pe, milagros ri
yerubanala' tek yeruc'achojsaj ri yawa'i'.
3 Ri Jesús y ri rudiscípulos xejote' c'a anej
pa ruwi' jun juyu'; y Riya' xtz'uye' c'a
chiquicojol ri rudiscípulos.

§ **5:27** Hch. 10.42; 17.31. * **5:29** 1 Ts. 4.16. † **5:29** Dn. 12.2. ‡ **5:31** Jn. 8.54. § **5:32** Jn. 5.37. * **5:35** Mt. 21.26. † **5:35** 2 P. 1.19. ‡ **5:35** Mt. 13.20, 21. § **5:36** Jn. 15.24. * **5:37** Mt. 3.17; 17.5; 1 Jn. 5.9. † **5:37** Jn. 1.18. ‡ **5:39** Lc. 16.29. § **5:39** Dt. 18.15; Lc. 24.27, 44. * **5:40** Jn. 1.11. † **5:46** Gn. 3.15; 12.3; 18.18; Hch. 26.22, 23. ‡ **5:47** Lc. 16.29, 31. * **6:1** Mt. 14.13. † **6:4** Ex. 12.1-14; Lv. 23.5; Nm. 28.16; Dt. 16.1; Jn. 2.13; 11.55. ‡ **6:5** Mt. 14.14.

4 Ri k'ij c'a ri', xa nakaj chic c'a c'o ri jun
chique ri quinimak'ij ri israelitas ri pascua† rubi'.
5 Y tek ri Jesús xtzu'un apo, xerutz'et c'a
chi can sibilaj ye q'uiy winek‡ ri ye aponak
riq'ui. Rumari' Riya' quec'are' xubij chare
ri jun chique ri rudiscípulos ri Felipe rubi':
¿Acuchi (achique) xtibekalok'o' wi pe caxlan
wey riche (rixin) chi yekatzuk quinojel re
winek re'? xcha' chare.
6 Quec'are' ri xubij ri Jesús chare ri Felipe,
riche (rixin) chi nretamaj achique c'a xtubij
ri discípulo ri'. Pero ri Jesús xa can reta-
man chic achique ri xtuben riche (rixin) chi
yerutzuk ri winek ri'.
7 Y ri Felipe xubij c'a chare ri Jesús: Wi
ta nikalok' ca'i' ciento denario caxlan wey,§
ma xqueruben ta. Astape' xa ta juba' oc
nikaya' chique chiquijujunal, xcha'.
8 Yac'ari' tek jun c'a chique ri rudiscípulos,
ri Andrés rubi', ri rach'alal ri Simón Pedro,
xubij:
9 Wawe' c'o jun c'ajol ri c'o wu'o' caxlan
wey riq'ui ri banon riq'ui cebada y ca'i' tak
car* ye ruc'amom pe, pero, ¿la xaxu (xaxe
wi) ta c'a oc re' ri xtikaya' apo chiquiwech
quinojel re winek re'? xcha' ri Andrés.
10 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a: Tibij
chique ri winek chi quetz'uye' pa ruwi' ri
rexlaj k'ayis. Ruma ri lugar ri' can jabel c'a
riche (rixin) chi yetz'uye'. Quinojel c'a ri
winek quimolon qui' chiri', xetz'uye'. Yec'o
achi'el xa ye wu'o' mil xaxu (xaxe wi) ri
achi'a'.
11 Y ri Jesús xeruli'ej c'a pa ruk'a' ri wu'o'
caxlan wey ri', y tek rumatioxin chic chare
ri Dios,† c'ac'ari' xujachala' el chique ri rud-
iscípulos y ri discípulos xbequijachala' ca
chique ri winek ri ye tz'uyul. Y ri Jesús can
queri' chuka' xuben riq'ui ri ca'i' car. Ri
winek can xquic'ul c'a ri janipe' caxlan wey
y car ri xcajo'.
12 Y tek ye waynek chic c'a jabel ri winek
ri', ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos:
Tic'olo' c'a pe ronojel ri caxlan wey y car ri
ma xq'uis ta, ruma ma nwajo' ta c'a chi c'o
ta yec'oje' ca queri'.
13 Ri discípulos can xbequimolo' c'a pe y
xquinojsaj cablajuj chaquech riq'ui ri ma
xq'uis ta rutijic, tek ye waynek chic quino-
jel. C'a ya na c'a ri' xmolotej ca chare ri wu'o'
tak caxlan wey banon riq'ui cebada.
14 Y ri winek ri', tek xquitz'et ri milagro ri
xuben ri Jesús, xquibij c'a: Can kitzij wi chi
ya achi re' ri profeta‡ ri c'o yan chic tiempo
bin wi pe chi nipe chuwech re ruwach'ulef,
xecha'.
15 Ri Jesús ruyon c'a xtzolin anej pa ruwi'
ri juyu',§ ruma xunabej chi ri winek xquepe
chuc'amaric riche (rixin) chi niquiben qui-
rey chare y astape' ma nrajo' ta Riya'.

Tek ri Jesús xbiyin chraken pa ruwi' ri choy

16 Y tek ri rudiscípulos ri Jesús xquitz'et chi
xoc pe ri ak'a', xexule' ka chuchi' choy.
17 Riye' xe'oc c'a el pa jun jucu' y
quichapon c'a bey ye benak pa ruwi'
ya' riche (rixin) chi yebe c'a pa tinamit
Capernaum, ri c'o c'a juc'an chic ruchi' ya'.*
Sibilaj chic k'eku'm chiri' y ri Jesús xa ma
aponak ta quiq'ui.
18 Y yac'ari' tek xyacatej pe jun nimalaj
cak'ik' pa ruwi' ya'; jun cak'ik' ri sibilaj nim
ruchuk'a'. Y rumari' ri ya' can sibilaj c'a
nisilon.
19 Y tek ye biyinek chic c'a jun wu'o'
o waki' kilómetros pa ruwi' ri choy, ri
discípulos xquitz'et chi ya ri Jesús ri petenak
chraken† pa ruwi' ri choy y xa juba' ma
yeruk'i'. Y sibilaj c'a xquixibij qui'.
20 Pero ri Jesús xubij c'a chique: Ma tixibij
ta iwi'. Xa yin c'a riyin, xcha' chique.
21 Ri discípulos xquic'axaj na c'a chi can
ya wi ri Jesús, c'ac'ari' xcuke' ka quic'u'x y
riq'ui quicoten xquic'ul apo ri Jesús chupan
ri jucu'. Y can yac'ari' tek xe'apon chuchi'
ya', ri lugar ri c'o chi ye'apon wi.

Ri winek ri xebe chucanoxic ri Jesús

22 Pa ruca'n k'ij ri winek ri xec'oje' ca
ri juc'an chic ruchi' ya' ri acuchi (achique)
xetzuk wi ruma ri Jesús, riye' quetaman chi
xa jun jucu' ri xc'oje' chiri' y majun chic jun,
y quetaman chi ri Jesús ma xoc ta el quiq'ui
ri rudiscípulos tek xebe el ruma xa quiyon
c'a ri discípulos ri xebe, y ri Jesús xa xc'oje'
ca.
23 Ri k'ij c'a ri', yec'o c'a jucu' ri ye petenak
pa tinamit Tiberias ri xe'apon chunakajal ri
acuchi (achique) xewa' wi ri winek ri jun k'ij
ca, tek xquitij ri caxlan wey ri xuya' ri Ajaf
Jesús chique, tek rumatioxin chic chare ri
Dios.
24 Y ri winek ri', ruma xquitz'et chi ri
Jesús xa man c'o ta chic chiri' y chuka' ri
rudiscípulos xa ma yec'o ta chic chiri', riye'
chuka' xe'oc el ri pa tak jucu' y xebe pa
Capernaum chucanoxic ri Jesús.

Ri Jesús nubij chi ya Riya' ri caxlan wey ri niya'o c'aslen

25 Tek ri winek ri' xbequila' ri Jesús ri
juc'an chic ruchi' choy, xquibij c'a chare: Ti-
jonel, ¿ajan (jampe') catoka wawe'? xecha'.
26 Y ri Jesús xubij c'a chique ri winek
ri': Kitzij nbij chiwe, chi riyix yinicanoj

§ **6:7** Mr. 6.37. * **6:9** Mt. 14.17; Lc. 9.13. † **6:11** Mt. 14.19; 15.36; 26.26; Lc. 24.30; 1 Ti. 4.4, 5. ‡ **6:14** Dt. 18.15; Jn. 1.21; 7.40. § **6:15** Mt. 14.23; Mr. 6.46. * **6:17** Mr. 6.45. † **6:19** Mt. 14.25.

pero ma ruma ta xe'itz'et ri milagros ri xenbanala' riyin ri yek'alajsan wuche (wixin) chi ya ri Dios yin takayon pe. Yinicanoj pero xa ruma xixwa' jabel wuq'ui y xixnoj.

27 Quixsamej c'a, pero ma riche (rixin) ta chi nicanoj iway ri xa niq'uis ka. Quixsamej pero riche (rixin) chi nicanoj iway ri nuya' ic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡ Wey ri xtinya' chiwe riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, ruma yin c'a riyin xirutek pe ri Tata'ixel, xcha'.

28 Y ri winek ri' xquibij c'a chare ri Jesús: ¿Achique c'a ri nika chuwech ri Dios chi nikaben riche (rixin) chi queri' nikaben ri nrajo' Riya'? xecha'.

29 Y ri Jesús xubij c'a chique: Ri nika chuwech ri Dios chi niben riyix, ya ri yininimaj riyin§ ri xitak pe ruma Riya'.

30 Y ri winek xquibij chare ri Jesús: ¿Achique c'a ri yacowin naben? Tabana' jun milagro* chkawech riche (rixin) chi queri' nikatz'et y yatkanimaj.

31 Ruma ri ojer tak kati't kamama', tek xek'ax chupan ri jun desierto, ya c'a ri caxlan wey ri xubini'aj maná† ri xuya' ri Moisés chique riche (rixin) chi xquitij. Can achi'el wi c'a ri nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca. Chiri' nubij: Caxlan wey c'a ri petenak chila' chicaj ri xuya' chique riche (rixin) chi xquitij.‡

32 Y ri Jesús xubij c'a chique: Kitzij re xtinbij chiwe: Tiwac'axaj na pe'. Ri caxlan wey ri xpe chila' chicaj, ma ya ta c'a ri Moisés ri xya'o, ya c'a ri Nata' ri xya'o. Ya c'a chuka' Riya' ri niya'o chiwe wacami ri kitzij caxlan wey riche (rixin) chila' chicaj.

33 Ruma ri caxlan wey ri nuya' ri Dios, can ya c'a ri C'ajolaxel ri petenak chila' chicaj. Y yari' ri niya'o c'aslen chique ri winek chuwech re ruwach'ulef, xcha' chique.

34 Tek xquic'axaj queri' ri winek, xquibij c'a chare ri Jesús: Táta, can ronojel k'ij c'a taya'§ ri caxlan wey ri' chake, xecha'.

35 Y ri Jesús xubij c'a chique: Yin c'a riyin ri caxlan wey ri yiya'o c'aslen. Ri xtucukuba' ruc'u'x wuq'ui, man chic c'a xtinum ta ri ránima. Y chuka' ri xtiniman wuche (wixin), ma xtutij ta chic chaki'j chi'* ri ránima.

36 Pero can achi'el c'a ri nbin chiwe, chi astape' riyix can itz'eton ri nben riyin, xa ma yininimaj ta.

37 Quinojel ri winek ri yeyatej na chuwe ruma ri Nata', xquepe chinucanoxic y riyin xquenc'ul; y majun bey xquenwetzelaj ta el.

38 Ruma riyin ma yin kajnek ta pe chila' chicaj chubanic ri nwajo' riyin. Riyin yin kajnek pe chubanic ri samaj ri nrajo'† ri yin takayon pe.

39 Y ri nrajo' ri Nata' Dios ri yin takayon pe, ya c'a chi quinojel ri ye ruya'on chuwe, man ta jun xtisach ca,‡ y pa ruq'uisbel k'ij xquenc'asoj el chiquicojol ri caminaki'.

40 Ri nrajo' ri Nata' ri yin takayon pe, ya c'a chi quinojel ri yetz'eto ri C'ajolaxel y niquinimaj, xtic'oje' c'a quic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek§ y xquenc'asoj el chiquicojol ri caminaki' ri pa ruq'uisbel k'ij, xcha' ri Jesús chique ri winek.

41 Yac'a ri winek israelitas ri' yexebexot (yexebeloj) apo chrij ri Jesús, ruma Riya' xubij: Riyin ri caxlan wey ri kajnek pe chila' chicaj.

42 Y yequibila' c'a: ¿La xa ma ya ta cami re' ri Jesús ri ruc'ajol ri José?* Xa ketaman c'a quiwech ri rute' rutata'. ¿Achique c'a ruma nubij chi Riya' kajnek pe chila' chicaj?

43 Pero ri Jesús xubij c'a chique: Ma quixxebexot (quixxebeloj) ta pe chuwij.

44 Majun winek ri nicowin nipe wuq'ui, wi ma ya ta ri Tata'ixel ri takayon pe wuche (wixin) ri nibano pe chare chi nipe wuq'ui. Y ri yeniman wuche (wixin) xquenc'asoj c'a el chiquicojol ri caminaki' ri pa ruq'uisbel k'ij.

45 Y tz'ibatal chuka' ca cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, chi quinojel ri winek xquetijox na ruma ri Dios,† queri' ri nubij. Y ri achique c'a ri nrac'axaj ri ruch'abel ri Nata' Dios y nretamaj, can xtipe c'a chinucanoxic.

46 Pero majun winek ri tz'eteyon ta riche (rixin) ri Tata'ixel.‡ Xaxu (xaxe wi) riyin ri yin petenak chila' chicaj riq'ui Riya' ri yin tz'eteyon ruwech ri Dios.

47 Can kitzij c'a ri nbij chiwe: Ri niniman c'a wuche (wixin), can c'o ruc'aslen§ riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

48 Yin c'a riyin ri caxlan wey ri yiya'o ri c'aslen.*

49 Tek ri iwati't imama' xek'ax chupan ri desierto, riye' xquitij ri caxlan wey ri xubini'aj maná, pero ma xuya' ta quic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, xa xecom.

50 Yac'a ri kas kitzij caxlan wey, ri kajnek pe chila' chicaj, nuben chique ri yetijo chi ma xque'apon ta chupan ri camic riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

51 Yin c'a riyin ri caxlan wey ri yiya'o c'aslen ri xika pe chila' chicaj. Ri xquetijo c'a re caxlan wey re', xquec'ase' riche (rixin)

‡ **6:27** Ro. 6.23. § **6:29** 1 Jn. 3.23. * **6:30** Mt. 12.38. † **6:31** Nm. 11.7; Sal. 78.24. ‡ **6:31** Neh. 9.15. § **6:34** Jn. 14.15. * **6:35** Jn. 4.14. † **6:38** Mt. 26.39; Jn. 4.34. ‡ **6:39** Jn. 10.28. § **6:40** Jn. 4.14. * **6:42** Lc. 4.22. † **6:45** Is. 54.13; Mi. 4.2; He. 8.10; 10.16. ‡ **6:46** Jn. 1.18; 5.37. § **6:47** Jn. 3.16, 36; 5.24; 1 Jn. 5.12. * **6:48** Jn. 6.33. † **6:51** He. 10.5. ‡ **6:51** He. 10.10.

xtibe k'ij xtibe sek. Ri caxlan wey c'a ri xtinya' riyin chique can ya c'a ri nuch'acul,† ri xtapon pa camic‡ riche (rixin) chi nuya' quic'aslen ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef.

52 Y ri winek israelitas ri', tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús, xquichop c'a ch'a'oj chiquiwech ka riye' y niquibila' c'a:§ ¿Achique c'a rubanic ri' chi Riya' nuya' ri ruch'acul chake riche (rixin) chi nikatij? yecha'.

53 Y ri Jesús xubij c'a chique: Kitzij wi nbij, wi xa ma nitij ta ri nuch'acul y ma nikum ta chuka' ri nuquiq'uel riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, man c'o ta ri ic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

54 Ri xtiquitij c'a ri nuch'acul y xtiquikum chuka' ri nuquiq'uel, c'o c'a ri quic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y riyin xquenc'asoj el chiquicojol ri caminaki' ri pa ruq'uisbel k'ij.

55 Ruma ri nuch'acul yari' ri kitzij caxlan wey y ri nuquiq'uel yari' ri kitzij ya' ri can niya'o c'aslen.

56 Ri niquitij c'a ri nuch'acul y niquikum chuka' ri nuquiq'uel, xa jun c'a ri xtikaben quiq'ui.* Riye' xquec'oje' wuq'ui riyin y riyin quiq'ui riye'.†

57 Ri Tata'ixel ri yin takayon pe, can c'o wi ruc'aslen y ruma chuka' Riya' c'o nuc'aslen. Y can queri' c'a chuka' ri winek ri xquinquic'ul riyin, can xquec'ase' wi wuma riyin.

58 Ri kas kitzij caxlan wey, ri kajnek pe chila' chicaj, ma junan ta riq'ui ri maná ri xquitij ri iwati't imama',‡ ruma riye' xquitij ri maná pero ma riq'ui wi ri', ma xec'ase' ta riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, xa xecom. Yac'a ri niquitij ri kitzij caxlan wey ri kajnek pe chila' chicaj, xtic'oje' quic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

59 Yac'are' ri xubij ri Jesús chique ri winek israelitas ri quimolon qui' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios chiri' pa tinamit Capernaum.

Ri ruch'abel ri Jesús can nuya' wi c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek

60 Y tek ri yetzekelben riche (rixin) ri Jesús quic'axan chic ka ri xubij, ye q'uiy c'a chique riye' ri xquibij: Can c'ayef (cuesta) ruc'uaxic ri xubij. ¿Achique ta c'a xtiniman re tzij re'? xecha' ka.

61 Y ri Jesús can retaman wi ri yetajin niquich'ob pa tak cánima§ ye q'uiy chique ri yetzekelben riche (rixin), rumari' xubij chique: ¿Achique ruma tek riyix nich'ob chi c'ayef (cuesta) riche (rixin) chi xtinimex ri xinbij?

62 Wi ta yinitz'et riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol chi yitzolin chila' riq'ui ri Dios* ri acuchi (achique) yin petenak wi,† ¿la ma yininimaj ta cami?

63 Ri ruc'aslen ri ich'acul, ya ri ru'espíritu ri niya'o. Ri ich'acul xa majun rejkalen. Yac'a ri ch'abel ri ye nbin chic ka‡ chiwe ye espíritu y ye c'aslen.§

64 Pero c'a ye q'uiy na chiwe riyix ri ma yinquinimaj ta, xcha' ri Jesús. Queri' xubij ruma Riya' can pa rutiquiribel retaman chic pe* achique winek ri ma xqueniman ta riche (rixin), y ri achique ri xtijacho el riche (rixin) pa quik'a' ri winek.

65 Y ri Jesús xubij c'a: Rumari' xinbij chiwe chi majun winek ri nicowin ta nipe wuq'ui, wi ma ya'on ta pe chare ruma ri Tata'ixel chi nucukuba' ruc'u'x wuq'ui.

66 Ruma c'a ri xubij ri Jesús, ye q'uiy c'a chique ri can yetzekelben riche (rixin), man chic xquitzekelbej ta. Xa can xetzolin ca.†

67 Y ri Jesús xubij c'a chique ri cablajuj rudiscípulos: ¿Riyix chuka' niwajo' yixbe ca? xcha' chique.

68 Y ri Simón Pedro xubij c'a chare ri Jesús: Ajaf, ¿achoj riq'ui ta c'a chic yojbe wi? Majun chic jun achoj riq'ui yojbe wi, ruma xaxu (xaxe) wi ri ach'abel riyit ri niya'o c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

69 Riyoj can kacukuban kac'u'x awuq'ui y ketaman chi yit c'a riyit ri Cristo, ri Ruc'ajol ri c'aslic Dios.‡

70 Y ri Jesús xubij c'a: Astape' can yin c'a riyin ri xicha'o iwuche (iwixin) riyix cablajuj, ma riq'ui wi ri', can c'o c'a jun itzel winek xel chicojol, xcha'.

71 Tek ri Jesús xunataj c'a ri jun ri itzel winek, chrij c'a ri Judas Iscariote xch'o wi; ri Judas ri ruc'ajol ri jun achi Simón rubi'. Ri Jesús xunataj c'a ri jun ri', ruma yac'ari' ri xtic'ayin el riche (rixin) ri Jesús. Y riya' can jun c'a chique ri cablajuj rudiscípulos.

7

Ri Jesús ma ninimex ta cuma ri ye rach'alal

1 Y c'ac'ari' tek ri Jesús xbe pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea. Man c'a nrajo' ta chic napon pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea, ruma ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, niquicanola' c'a achique ta rubanic niquiben riche (rixin) chi niquicamisaj.*

2 Ri k'ij c'a ri', xa can nakaj chic c'a c'o wi ri jun chique ri quinimak'ij ri israelitas; jun nimak'ij tek ri israelitas yec'oje'

§ **6:52** Jn. 7.43; 9.16. * **6:56** 1 Co. 6.17; Ef. 5.30; 1 Jn. 3.23, 24; 4.15. † **6:56** 2 Co. 6.16. ‡ **6:58** Jn. 6.31, 49.
§ **6:61** Jn. 2.25. * **6:62** Mr. 16.19. † **6:62** Jn. 3.13. ‡ **6:63** Sal. 119.50. § **6:63** 2 Co. 3.6. * **6:64** Jn. 2.24.
† **6:66** 1 Jn. 2.19. ‡ **6:69** Mt. 16.16; Mr. 1.1; Hch. 8.37; 1 Jn. 5.1. * **7:1** Jn. 5.16. † **7:2** Lv. 23.34.

pa tak ca'aj† ri ye banon riq'ui ruk'a' tak
che', riche (rixin) chi niquinatabej ri tiempo
ri xquik'axaj ri cati't quimama' chupan ri
desierto.
3 Y ri ye rach'alal c'a ri Jesús xquibij chare:
Catel el juba' re pa Galilea y jet c'a pa
Judea, riche (rixin) chi queri' ri winek ri
yetzekelben awuche (awixin) ri yec'o chila',
niquitz'et ri milagros ri ye'abanala'.
4 Ruma tek c'o jun ri nrajo' nuk'alajsaj
ri' chiquiwech ri winek, ma utz ta c'a chi
nrewaj ri'. Y riyit ruma chi naben re cosas
re', can nic'atzin chi nak'alajsaj awi' chiqui-
wech ri winek, yecha' chare.
5 Astape' riye' can cach'alal ri Jesús,‡ pero
xa man c'a niquinimaj ta.
6 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a chique
ri ye rach'alal: Riyin ma jane napon ta ri
k'ij riche (rixin) chi yibe. Yac'a riyix utz chi
xabachique hora yixbe.
7 Riyix majun modo chi xquixetzelex ta
cuma ri winek ri xa riq'ui ri ruwach'ulef
quicukuban wi quic'u'x. Yac'a riyin can
yinquetzelaj wi, ruma riyin can nk'alajsaj ri
itzel ri yequibanala'.
8 Jix c'a iyon riyix chupan ri nimak'ij.
Riyin xa c'a ma jane yibe ta chupan ri ni-
mak'ij ri'. Ruma ri k'ij riche (rixin) chi
nk'alajsaj wi', can c'a ma jane napon ta,
xcha' ri Jesús chique.
9 Y tek ri Jesús rubin chic c'a ronojel re'
chique ri ye rach'alal, Riya' c'a xc'oje' na ca
ri chiri' pa Galilea.

*Ri Jesús xbe chupan ri nimak'ij tek ri is-
raelitas yec'oje' pa tak ca'aj ri banon riq'ui
ruk'a' tak che'*

10 Y tek ye benak chic ri ye rach'alal chu-
pan ri nimak'ij ri', c'ac'ari' tek Riya' xbe.
Pero xa ma xuc'ut ta ri' tek xbe.
11 Yac'a chupan ri nimak'ij ri', ri achi'a'
israelitas ri ye'etzelan riche (rixin) ri Jesús,
yexule' yejote' chucanoxic y niquic'utula'
c'a chique ri winek: ¿La ma itz'eton ta ri jun
achi ri'? yecha'.
12 Y chiquicojol ri winek ri yec'o chupan
ri nimak'ij ri', q'uiy c'a ri niquibij chrij ri
Jesús. Yec'o ri niquibij chi ri Jesús can utzilaj
achi wi. Yec'o ri ma que ta ri' niquibij,
xa niquibila' c'a chi ri Jesús xa yeruk'ol ri
winek.
13 Pero majun c'a chique ri winek ri yebin
queri' ri niquik'alajsaj ta qui', ruma xa
niquixibij c'a qui' chiquiwech ri israelitas ri
c'o quik'ij.§
14 Y yac'a tek nic'ajarnek ri nimak'ij,
yac'ari' tek ri Jesús xapon ri pa rachoch ri
Dios ri chiri' pa Jerusalem. Y Riya' can
nuc'ut c'a ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri
winek ri quimolon qui' chiri'.
15 Ri achi'a' israelitas ri can c'o quik'ij, can
xquimey c'a ri yerubij ri Jesús, y rumari'
niquibij: ¿Achique c'a ruma re achi re' can
q'uiy retaman* chrij ri ruch'abel ri Dios y xa
majun bey xutijoj ta ri'? yecha' c'a.
16 Pero ri Jesús xubij: Ri utzilaj tak ch'abel
ri yenc'ut riyin, can ya ri yin takayon pe
ri chilabeyon pe chuwe.† Re' ma wuche
(wixin) ta c'a riyin.
17 Y ri winek ri can nrajo' c'a nuben ri
achi'el nrajo' ri Dios, ri winek ri' can xtreta-
maj c'a, wi ri utzilaj ch'abel ri nc'ut riyin can
riq'ui ri Dios petenak wi o xa nuyon riyin
yibin.
18 Achique c'a winek ri ruyon riya'
nuk'alajsaj ka ri', can nrajo' c'a chi niya'ox
(nya') ruk'ij cuma ri winek.‡ Yac'a riyin
nwajo' chi riyix niya' ta ruk'ij ruc'ojlen ri
Dios ri yin takayon pe. Y yari' nik'alajsan
wuche (wixin) chi can kitzij wi ri nbij y
majun etzelal wuq'ui.
19 Ri Moisés xuya' ri ley pan ik'a',§ pero
majun chiwe riyix nunimaj ta ri nubij ri ley
ri', ruma chi riyix can nitij ik'ij riche (rixin)
chi niwajo' yinicamisaj.*
20 Y ri winek xquibij c'a: La' xa c'o jun
itzel espíritu awuq'ui ri yit ch'ujirisayon.†
¿Achique c'a ri najowan nicamisan awuche
(awixin)? xecha'.
21 Pero ri Jesús xubij c'a chique: Riyix can
ximey tek xitz'et chi riyin pa jun uxlanibel
k'ij tek xinben jun milagro.
22 Y ri Moisés tek xuya' ri ley, xubij c'a chi
tiban ri circuncisión‡ chique ri tak c'ajola'
(alaboni'). Pero xa ma ya ta c'a riya' ri
xtiquiriban pe, xa ye ri ojer tak kati't ka-
mama' ri xetiquiriban pe. Y rumari' riyix,
tek napon ri wakxaki' k'ij talex wi jun ac'al ti
c'ajol (ala'), astape' pa jun uxlanibel k'ij, can
niben wi c'a ri circuncisión chare.
23 Riyix nibij chi ma niwajo' ta yixk'ax pa
ruwi' ri nubij chupan ri ley ri ruya'on ca
ri Moisés, y rumari' astape' pa jun uxlani-
bel k'ij riyix can niben wi ri circuncisión.
¿Y achique ruma tek xpe iwoyowal chuwe
riyin ruma xinc'achojsaj jun achi pa jun
uxlanibel k'ij?
24 Man c'a tibij ta chi riyin ma utz ta ri
xinben, ruma queri' nitz'et riyix. Xa can
tiwetamaj na c'a jabel, la kas queri' o ma
que ta ri'; riche (rixin) chi queri' ma yixsach
ta riq'ui ri nibij, xcha' ri Jesús.

*Tek ri Jesús xubij chi riq'ui ri Dios petenak
wi*

25 Y yec'o c'a chique ri winek aj chiri' pa
tinamit Jerusalem ri niquibila' c'a: ¿La ma

‡ **7:5** Mr. 3.21. § **7:13** Jn. 19.38. * **7:15** Mt. 13.54; Mr. 6.2. † **7:16** Jn. 8.28; 12.49; 14.10, 24. ‡ **7:18** Jn. 5.41; 8.50. § **7:19** Hch. 7.38. * **7:19** Mt. 12.14; Mr. 3.6; Jn. 5.16. † **7:20** Jn. 10.20. ‡ **7:22** Lv. 12.3.

ya ta cami c'a achi re' ri nicanox riche (rixin)
chi nicamisex?
26 Pero Riya' xa ma rewan ta ri'. Titzu'
c'a la', Riya' nich'o chiquiwech ri winek y
majun niquibij ta chare. Riq'ui juba' ri aj
k'atbel tak tzij ri yec'o chkacojol xa xqueta-
maj yan chi can ya wi Riya' ri Cristo.
27 Pero ma ya ta Riya' ri Cristo, ruma xa
can ketaman c'a acuchi (achique) nipe wi.§
Ruma tek xtoka ri kitzij Cristo, xa man c'a
xtetamex ta achique lugar nbec'ulun wi pe,
yecha' ri winek aj Jerusalem.
28 Y ri Jesús nich'o c'a chiquiwech ri winek
chiri' pa rachoch ri Dios. Y riq'ui c'a
ruchuk'a' xch'o y xubij: Riyix can iweta-
man wi nuwech, y chuka' iwetaman acuchi
(achique) yipe wi. Pero ma nuyon ta riyin
xinben chi xipe chuwech re ruwach'ulef. Ri
yin takayon pe* ya ri kitzij Dios, xa yac'a chi
riyix ma iwetaman ta ruwech.†
29 Riyin can wetaman wi c'a ruwech,‡
ruma riq'ui Riya' yin petenak wi; y can ya
chuka' Riya' ri yin takayon pe, xcha' ri Jesús.
30 Y can yec'o c'a ri xcajo' chi xquichop ta
el,§ pero majun xunim ta ri' riche (rixin) chi
xquichop ta el ri Jesús, ruma ma jane napon
ta ri hora* riche (rixin) chi nichapatej.
31 Y yec'o c'a ye q'uiy chique ri winek ri
xeniman riche (rixin) ri Jesús chupan ri k'ij
ri'. Ri winek c'a ri' niquibij: Yare' ri Cristo,
ruma majun chic ri xtipe ta ri xtibano mila-
gros achi'el nuben re achi re', xecha'.

Tek ri fariseos xequitek ri ye aj ch'ame'y chuchapic ri Jesús

32 Y ri fariseos xquic'axaj c'a chi queri'
ri yequibila' ri winek chrij ri Jesús. Ru-
mari' ri achi'a' fariseos y ri principali' tak
sacerdotes, xequitek c'a el ye aj ch'ame'y
chuchapic.
33 Yac'ari' tek ri Jesús xubij: Xa juba' chic
c'a ri yic'oje' el iwuq'ui. C'ac'ari' xquitzolin
riq'ui ri achique yin takayon pe.
34 Riyix xquinicanoj c'a, y ma xquiniwil ta
chic; ruma acuchi (achique) ri xquibec'oje'
wi riyin, ma xquixcowin ta xquixapon†
chinucanoxic, xcha' ri Jesús.
35 Y ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij,
niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique cami lu-
gar xtibe wi re achi re'? Ruma nubij chi
chiri' ma xtibekila' ta chic. ¿Nibe cami c'a pa
nic'aj chic ruwach'ulef‡ quiq'ui ri israelitas
ri yec'o chiquicojol ri ma ye israelitas ta o
yeberutijoj cami ri ma ye israelitas ta?
36 ¿Achique c'a ntel wi chi tzij re' tek xubij:
Xquinicanoj y ma xquiniwil ta, y ri acuchi
(achique) xquibec'oje' wi riyin, ma xquix-
cowin ta xquixapon riyix? yecha' c'a.

Ri ya' riche (rixin) c'aslen

37 Chupan c'a ri nimalaj k'ij y ruq'uisbel
riche (rixin) ri jun semana nimak'ij ri', ri
Jesús xpa'e' anej y riq'ui c'a ruchuk'a' xubij:
Wi c'o c'a jun ri can nichaki'j ruchi',§ tipe c'a
wuq'ui riyin, y tuc'uya'.
38 Ri can xtipe c'a wuq'ui riyin riche
(rixin) chi yirunimaj, can xtalex c'a ri
ya'* riche (rixin) c'aslen pa ránima, y can
achi'el c'a ri nuben ri raken ya', can queri'
xtuben pa ruc'aslen. Queri' nubij chupan ri
ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca.
39 Ri ya' c'a ri xunataj ri Jesús, ya c'a
ri nich'o chrij ri Lok'olaj Espíritu;† ruma
can yac'ari' ri xtiquic'ul ri winek ri yeni-
man riche (rixin) ri Jesús. Y ri k'ij c'a ri'
c'a ma jane tika ta pe ri Lok'olaj Espíritu,
ruma c'a ma jane tibe ri Jesús chila' chicaj
riche (rixin) chi nuc'ul chic jun bey ri ruk'ij
ruc'ojlen.

Yec'o c'a winek xebin chi ri Jesús yari' ri Cristo y yec'o xebin chi ma ya ta

40 Y yec'o c'a chique ri winek, tek
xquic'axaj ka ri ch'abel ri xerubij ri Jesús,
xquibij c'a: Kas kitzij wi chi ya profeta la'
ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios; achi'el ri
bitajnek ca, ri can c'o chi nipe na.‡
41 Y yec'o nic'aj ri niquibij: Re Jesús re'
yare' ri Cristo.§ Pero yec'o chic c'a nic'aj ri
niquibij: ¿La xa ta pa Galilea c'a nipe wi ri
Cristo? yecha'.
42 Ruma ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca nubij chi ri Cristo jun chique ri ye riy
rumam ri rey David.* Y ri chiri' pa Belén†
ri tinamit ri xalex wi ri David, chiri' c'o chi
nipe wi ri Cristo, yecha'.
43 Can ma junan ta c'a ri niquich'ob chrij
ri Cristo; ruma xa jun wi nubij la jun y jun
wi chic nubij la jun.
44 Y yec'o c'a nic'aj chic chique ri winek,
can xcajo' c'a chi xquichop ta el ri Jesús, pero
xa can majun ri xchapo ta el.

Ri achi'a' ri c'o quik'ij ma niquinimaj ta chi ri Jesús takon pe ruma ri Dios

45 Yac'a tek xetzolin pe ri ye aj ch'ame'y
quiq'ui ri principali' tak sacerdotes y
quiq'ui ri achi'a' fariseos‡ ri ye takayon
el quiche (quixin), xc'utux c'a chique:
¿Achique ruma tek ma xichop ta pe ri Jesús?
xe'uche'ex.
46 Pero ri ye aj ch'ame'y ri' xquibij: Riyoj
man c'a xkachop ta pe, ruma ri ch'abel ri

§ **7:27** Mt. 13.55. * **7:28** Jn. 8.26, 42. † **7:28** Jn. 8.55. ‡ **7:29** Mt. 11.27; Jn. 10.15. § **7:30** Jn. 7.44; 10.39.
* **7:30** Jn. 8.20; 13.1. † **7:34** Jn. 8.21; 13.33. ‡ **7:35** Stg. 1.1. § **7:37** Is. 55.1; Ap. 22.17. * **7:38** Is. 12.3.
† **7:39** Is. 44.3; Jl. 2.28; Jn. 16.7; Hch. 2.17. ‡ **7:40** Dt. 18.15; Jn. 1.21; 6.14. § **7:41** Jn. 4.42. * **7:42** Sal. 132.11.
† **7:42** Mi. 5.2. ‡ **7:45** Jn. 7.32.

yerubij Riya' majun chic c'a achi biyon ta.
Can sibilaj jabel, xecha'.
47 Yac'ari' tek ri achi'a' fariseos xquibij
c'a chique ri ye aj ch'ame'y: ¿Riyix chuka'
xixk'olotej pe pa ruk'a'?
48 ¿La c'o ta cami jun chique ri aj k'atbel
tak tzij o c'o ta cami jun chique ri fariseos
ri ye nimayon riche (rixin) ri nubij Riya'?§
49 Xa ye ri winek ri ma quetaman ta ri ley
ri ruya'on ca ri Moisés, xa yeri' ri yeniman
riche (rixin) ri Jesús. Y xa xtika ta c'a ri
ruc'ayewal pa quiwi' riye', xecha'.
50 Pero ri achi fariseo ri Nicodemo rubi',
ri chak'a' xapon riq'ui ri Jesús,* xubij c'a
chique ri ye rachibil:
51 ¿La utz ta cami chuwech ri kaley chi
nibix chi jun achi c'o rumac, tek xa ma
etaman ta, ni ma ac'axan ta chuka' chare wi
kas kitzij chi c'o mac rubanon o xa ma jun?
52 Y riye' xquibij c'a chare ri Nicodemo:
¿Achique ruma nabij queri'? Riyit ni ma yit
ta aj Galilea. Tanic'oj na pe' jabel rupan
ri ruch'abel ri Dios y tatz'eta' ri tz'ibatal ca
chiri'. Can nik'alajin wi c'a chi ri pa Galilea
ma xtel ta c'a pe jun profeta ri nik'alajsan ri
ruch'abel ri Dios, xecha'.
53 Y yac'ari' tek ri achi'a' ri quimolon qui',
xquitaluj el qui' y xebe chcachoch.

8

Jun ixok aj mac

1 Ri Jesús xbe c'a pa ruwi' ri juyu' ri Olivos
rubi'.
2 Y nimak'a' yan, Riya' xapon chic c'a ri
pa rachoch ri Dios. Y ri winek xe'apon c'a
riq'ui. Y tz'uyul tek nubij ri ruch'abel ri Dios
chique ri winek ri quimolon apo qui' chiri'.
3 Yac'ari' tek ri achi'a' fariseos y ri aj tz'iba'
xe'apon c'a riq'ui ri Jesús; quic'uan apo jun
ixok ri nimacun riq'ui jun achi ri xbe'ilitej
pe. Xbequipaba' chuwech ri Jesús, chiri' pa
quinic'ajal.
4 Ri fariseos y ri aj tz'iba' ri' xquibij c'a
chare ri Jesús: Tijonel, re jun ixok re ka-
paban chawech, nimacun riq'ui jun achi ri
xilitej pe.
5 Chupan ri ley ri ruya'on ca ri Moisés,
nubij chi ri yebano quere', quecamisex chi
abej.* ¿Achique c'a nabij riyit? ¿Utz o ma
utz ta nikacamisaj chi abej re jun ixok re'?
xecha' chare.
6 Ri achi'a' ri' queri' xquibij chare
riche (rixin) chi niquitojtobej ri Jesús;
riche (rixin) chi queri' yecowin yetzujun
(yesujun) chrij. Pero ri Jesús xa xluque' ka,
y c'o c'a xerutz'ibaj ka pan ulef riq'ui ri ruwi'
ruk'a'.
7 Y ruma c'a chi ri achi'a' ri' can sibilaj c'a
niquic'utuj apo chare ri Jesús, wi nicamisex
o ma nicamisex ta ri ixok ri', Riya' xtz'uye'
anej choj y xubij: Achique chiwe riyix ri
majun rumac,† yari' ri tichapo c'a ruc'akic
chi abej re ixok re', xcha' chique.
8 Y ri Jesús xluque' chic c'a ka jun bey
y xuchop chic c'a tz'ibanic riq'ui ri ruwi'
ruk'a', ri chiri' pan ulef.
9 Tek ri ye tzujunel (sujunel) chrij ri ixok
xquic'axaj c'a ri xubij ri Jesús, ri cánima
xubij chique chi riye' chuka' ye aj maqui';‡
y chi jojun xe'el c'a el chiri'. Xenabeyej el ri
rijita'k, y c'ac'ari' xebe ri c'a ye ac'ala' na. Xa
can xu (xe wi) chic c'a ri ixok ri xbequipaba'
pa nic'aj ri xc'oje' ca chiri' chuwech ri Jesús.
10 Y tek ri Jesús xtz'uye' chic anej choj,
xutz'et c'a chi xaxu (xaxe wi) chic ri ixok ri
pa'el ca chiri'. Rumari' xuc'utuj c'a chare ri
ixok ri': ¿Y ri winek ri yetzujun (yesujun)
chawij? ¿Majun ri xc'oje' ca riche (rixin) chi
yarucamisaj? xcha' ri Jesús.
11 Y ri ixok ri' xubij: Ajaf, majun chic c'o
ca, xcha'. Y ri Jesús xubij c'a chare: Ni xa
ta riyin nbij chi yacamisex.§ Wacami xa
catzolin, y ma camacun ta chic.

Ri Jesús ya Riya' ri Sakil riche (rixin) ri quic'aslen ri winek chuwech re ruwach'ulef

12 Tek ri Jesús xch'o chic c'a jun bey
chique ri winek, xubij c'a: Yin c'a riyin
ri yisakirisan quic'aslen ri winek* ri yec'o
chuwech re ruwach'ulef. Ri nitzekelben
wuche (wixin), can xtril ri sakil riche (rixin)
ri ruc'aslen wuq'ui. Y riya' man chic c'a
xtibiyin ta pa k'eku'm.
13 Yac'ari' tek ri achi'a' fariseos ri yec'o c'a
chiri', xquibij apo chare ri Jesús: Riyoj ma
nikanimaj ta chi kitzij ri nabij chawij, ruma
xa yit c'a riyit ri yabin ka.
14 Pero ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a'
fariseos: Astape' chi xa yin c'a riyin ri
yik'alajsan ka wi', can kitzij wi c'a ri
nk'alajsaj ka chuwij. Ruma riyin wetaman
achique lugar yin petenak wi,† y can chiri'
c'a chuka' xquitzolin wi. Yac'a riyix ma
iwetaman ta acuchi (achique) yipe wi, ni
ma iwetaman ta c'a chuka' acuchi (achique)
xquibe wi.
15 Y tek riyix nibij chrij jun winek chi c'o
rumac, ri' xa ina'oj riyix nicusaj.‡ Yac'a riyin
ma que ta ri' nben.
16 Y wi riyin nk'et tzij chrij jun winek, can
pa ruchojmilal c'a nben; ruma ma nuyon
ta riyin, xa can wachibil c'a ri Nata' ri yin
takayon pe.

§ **7:48** Jn. 12.42. * **7:50** Jn. 3.1, 2. * **8:5** Dt. 22.22-24. † **8:7** Mt. 7.3-5; Ro. 2.1. ‡ **8:9** Ro. 2.22. § **8:11** Lc. 9.56. * **8:12** Jn. 1.9. † **8:14** Jn. 7.29; 8.42; 13.3. ‡ **8:15** Jn. 7.24. § **8:17** Dt. 17.6; 19.15; 2 Co. 13.1; He. 10.28.

17 Chupan ri iley, tz'ibatajnek c'a chi tek
yec'o ye ca'ï'§ winek ri junan niquibij, can
kitzij wi ri niquibij.
18 Ri nbij ka chuwij riyin can kitzij wi, y
ri Nata' ri yin takayon pe, chuka' Riya' can
kitzij ri nubij chuwij,* xcha' ri Jesús.
19 Ri achi'a' fariseos xquibij c'a chare ri
Jesús: ¿Acuchi (achique) c'a c'o wi ri Atata'?
xecha' chare. Y ri Jesús xubij c'a: Riyix
ma iwetaman ta ruwech ri Nata', ruma ma
iwetaman ta nuwech riyin.† Wi ta iweta-
man nuwech riyin, can iwetaman ta chuka'
ruwech ri Nata'.‡
20 Y ya c'a ch'abel re' ri xerubij ri Jesús
chique ri winek tek ruchapon quitijoxic, tek
quimolon qui' ri acuchi (achique) yeyalox
wi ca ri ofrenda chiri' pa rachoch ri Dios.
Y astape' xerubila' ch'abel queri' chique ri
winek, can majun ri xchapo ta el ri Jesús,
ruma ri hora c'a ma jane napon ta.§

Tek ri Jesús xubij chique ri winek chi ma yecowin ta ye'apon ri nibe wi Riya'

21 Y jun bey chic, ri Jesús xubij c'a chique:
Riyin can xquitzolin wi c'a, y tek riyix
xquinicanoj, man c'a xquiniwil ta. Xa can
chupan c'a ri imac xquixcom wi. Y ri
achique lugar yibe wi riyin, riyix ma yix-
cowin ta yixapon,* xcha' ri Jesús.
22 Y yac'ari' tek ri achi'a' ri c'o quik'ij
chiquicojol ri israelitas, niquibila' c'a
chiquiwech: ¿La xtucamisaj cami c'a ri'?
Ruma nubij: Ri acuchi (achique) xquibe wi
riyin, riyix ma yixcowin ta yixapon, xcha',
yecha' c'a ri achi'a' ri'.
23 Pero ri Jesús xubij c'a chique: Riyix
can yix aj ruwach'ulef wi y riyin yin aj
chila' chicaj. Can yix riche (rixin) wi re
ruwach'ulef, yac'a riyin ma yin riche (rixin)
ta re ruwach'ulef.†
24 Y can rumari' xinbij c'a chiwe chi
chupan ri imac yixcom wi, ruma wi xa
ma yininimaj ta yin achique c'a riyin, can
xquixcom na wi chupan ri imac, xcha'.
25 Yac'ari' tek ri achi'a' ri' xquibij chic c'a
chare ri Jesús: ¿Yit achique c'a riyit? Y
ri Jesús xubij chique: Riyin, can yac'a tek
nchapon pe tzij iwuq'ui, can yac'ari' tek
nbin pe chiwe yin achique riyin.
26 Can c'o c'a q'uiy ri nbij chiwij riche
(rixin) chi nk'et tzij pan iwi' ruma ma utz ta
ri yixtajin chubanic. Pero ri yin takayon pe,
can kitzij wi y ya ri wac'axan pe riq'ui Riya',‡
yari' nbij chiwe riyix y chique quinojel
ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef,
xcha' ri Jesús.
27 Pero riye' ma xk'ax ta chiquiwech ri
xbix chique ruma ri Jesús, chi can chrij ri
Tata'ixel nich'o wi.
28 Ri Jesús xubij chic c'a: Ri k'ij c'a
tek xquinijotoba'§ chuwech cruz riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol, c'a yac'ari' tek
xtiwetamaj yin achique c'a riyin. Y xtiweta-
maj chuka' chi ronojel ri nben riyin, xa ma
nben ta pa nuyonil.* Xa can achi'el ri rubin
pe ri Nata' chuwe riyin, can queri' chuka'
nbij riyin chiwe riyix.
29 Ri Nata' ri yin takayon pe, can c'o
wuq'ui.† Man c'a yiruya' ta ca nuyon, ruma
riyin can nben wi ri nika chuwech Riya',‡
xcha' ri Jesús.
30 Y ruma c'a re tzij re xerutzijola' ri Jesús
chique ri winek, ye q'uiy c'a ri xeniman
riche (rixin).§

Ri xqueniman ri kitzij can xquecolotej wi

31 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a chique ri
achi'a' israelitas ri c'o quik'ij ri xeniman
riche (rixin): Wi riyix can xquixc'oje' jabel
chupan ri nuch'abel, can xquixoc c'a kitzij
tzekelbey wuche (wixin).
32 Xtiwetamaj c'a chuka' achique ri kas
kitzij; y ri kas kitzij xtuben c'a chiwe chi
xquixtotej* chuwech ronojel.
33 Y ri winek ri' xquibij c'a: Riyoj can yoj
riy rumam ca ri Abraham,† y rumari' ma
xojc'oje' ta chuxe' quitzij nic'aj chic winek.
¿Achique c'a ruma tek nabij chake chi yoj-
totej chuwech ronojel?
34 Pero ri Jesús xubij chique: Can kitzij c'a
re nbij chiwe: Quinojel c'a winek ri yema-
cun, can nik'alajin chi ye ximil pa ruk'a' ri
mac.‡
35 Y jun mozo ri ximil pa samaj riq'ui jun
patrón ma xtic'oje' ta ka jurayil pa rachoch
ri patrón ri' ruma xa xtelesex el. Can queri'
wi niban chare jun ri ma riche (rixin) ta ri
Dios. Yac'a ri jun ri can ralc'ual wi ri Dios,
yari' majun bey xtelesex ta el.
36 Rumac'ari' wi riyin ri C'ajolaxel ri yi-
colo iwuche (iwixin) pa ruk'a' ri mac, kas
kitzij wi chi xquixtotej chuwech ronojel.§
37 Riyin wetaman chi yix riy rumam ca
ri Abraham, xa yac'a chi riyix xa nicanola'
achique rubanic niben riche (rixin) chi yini-
camisaj.* Re' nuc'ut c'a chi riyix ma iya'on
ta k'ij chare ri nuch'abel chi oconek ta ri pa
tak iwánima.
38 Ronojel c'a ri nbij riyin, can ya c'a ri
Nata' ri c'utuyun pe chinuwech. Y queri'
chuka' riyix. Can ya ri iwac'axan riq'ui ri
oconek itata' ri yixtajin chubanic.

* **8:18** 2 P. 1.17; 1 Jn. 5.10, 11. † **8:19** Jn. 16.3. ‡ **8:19** Jn. 14.7. § **8:20** Jn. 7.30. * **8:21** Jn. 7.34. † **8:23** Jn. 17.16. ‡ **8:26** Jn. 3.32. § **8:28** Jn. 3.14; 12.32. * **8:28** Jn. 5.19, 30. † **8:29** Jn. 14.10; 16.32. ‡ **8:29** Jn. 4.34; 6.38. § **8:30** Jn. 7.31; 10.42; 11.45. * **8:32** Ro. 6.18, 22; 8.2; Stg. 1.25; 2.12. † **8:33** Mt. 3.9. ‡ **8:34** 2 P. 2.19. § **8:36** Ap. 5.9. * **8:37** Jn. 7.19.

Tek ri Jesús xubij chique ri israelitas chi xa ya ri itzel winek oconek quitata'

39 Y riye' xquibij c'a chare ri Jesús: Ri Abraham yari' ri katata' riyoj,† xecha'. Y ri Jesús xubij chique: Xa ta yix ralc'ual ri Abraham, can ta ya ri utz ri xerubanala' riya', can ta yari' ri yixtajin chubanic riyix.

40 Pero ma que ta ri' niben. Riyix xa nicanoj achique rubanic niben riche (rixin) chi yinicamisaj riyin ri ntzijoj ri kitzij chiwe ri wac'axan pe riq'ui ri Dios. Ri Abraham ma xuben ta achi'el ri niben riyix, y riyix nibij chi yix riy rumam ca riya'.

41 Riyix xa ya c'a ri nuben ri jun ri oconek itata', xa yari' ri niben, xcha' ri Jesús chique. Y riye' xquibij c'a chare: Riyoj ma ca'i' oxi' ta ri katata'. Xa can xu (xe wi) c'a Jun ri Katata', y ri' ya ri Dios, xecha'.

42 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a chique ri winek ri': Xa ta can ya ri Dios ri Itata', can ta nik'alajin, ruma yiniwajo' ta y yinic'ul ta jabel; ruma riyin can riq'ui ri Dios yin elenak wi pe y xinoc'ulun chicojol.‡ Y ma nuyonil ta riyin xinch'ob chi xipe chuwech re ruwach'ulef. Can ya wi ri Dios ri yin takayon pe.

43 ¿Achique c'a ruma tek riyix ma nik'ax ta chiwech ri nbij chiwe? Ruma ma niwajo' ta niwac'axaj ri nuch'abel.

44 Ri itata' riyix xa ya ri itzel winek y can yix riche (rixin) c'a riya'; y ya ri nika chuwech riya', yari' ri yixtajin chubanic. Ri itzel winek can pa rutiquiribel ruchapon wi pe nicamisan. Man c'a xc'oje' ta chic chupan ri kitzij, ruma xa can majun c'a ri kitzij ri c'o ta riq'ui. Xa can riche (rixin) wi chi jun aj tz'ucuy tzij. Can quitata' c'a quinojel ri ye aj tz'ucuy tak tzij.

45 Y riyin ma yininimaj ta ruma can ya ri kitzij ri nbij chiwe.

46 ¿La c'o cami jun ri nibin pe chuwe wacami achique mac ye nubanalon? Y wi can jabel nik'alajin chi majun mac pa nuc'aslen y can ruyon kitzij ri nbij, ¿achique c'a ruma tek ma yininimaj ta?

47 Ruma ri jun winek ri can riche (rixin) chic c'a ri Dios, ya ri nubij ri ruch'abel ri Dios ri nuben. Yac'a riyix ma niben ta ri nbij, ruma ma yix riche (rixin) ta ri Dios, xcha' ri Jesús.

Ri Cristo xa can c'o wi tek c'a ma jane c'o ta rutzijol chi nalex ri Abraham

48 Y ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xquibij c'a chare ri Jesús: Kitzij wi c'a ri nikabij chawij chi riyit xa yit jun winek ri yape pa Samaria y c'o itzel espíritu awuq'ui, xecha' chare.

49 Pero ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri': Riyin majun itzel espíritu ri c'o ta wuq'ui. Riyin ya c'a ri Nata' ri nya' ruk'ij, pero chiwech riyix xa ma que ta ri'. Rumari' tek riyix niben chuwe chi majun nuk'ij.

50 Riyin ma ncanoj ta nuk'ij nuc'ojlen, yac'a ri Nata' nrajo' chi quinojel winek niquiya' ta nuk'ij nuc'ojlen. Y ya c'a chuka' Riya' ri xtik'ato tzij.

51 Can tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe: Achique c'a winek ri can nunimaj ri nuch'abel, man c'a xtril ta ri jun camic riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,§ xcha' ri Jesús.

52 Y ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij xquibij c'a chare ri Jesús: Wacami ketaman chic chi can c'o itzel espíritu awuq'ui; ruma nabij chi achique ri yeniman ri ach'abel, man c'a xquecom ta riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, yacha'. Tatz'eta' c'a ri katata' Abraham y ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xa xecom.

53 ¿La más ta c'a c'o ak'ij riyit que chuwech ri katata' Abraham? Riya' xa xcom, y queri' chuka' ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xecom. ¿Achique ta c'a abanic nabij riyit?

54 Y ri Jesús xubij: Wi xa ta nuyon c'a riyin nya' nuk'ij nuc'ojlen, xa majun c'a nic'atzin wi. Pero ri nuk'ij nuc'ojlen riyin, ya c'a ri Nata' niya'o. Ri Nata' yac'ari' ri nibij i-Dios chare.

55 Y astape' riyix queri' nibij chare, pero ma iwetaman ta ruwech.* Yac'a riyin can wetaman wi ruwech. Y xa yinoc c'a jun aj tz'ucuy tzij achi'el riyix, wi ta nbij chi ma wetaman ta ruwech. Pero riyin can wetaman wi ruwech y can nben wi c'a ri nubij ri ruch'abel Riya'.

56 Ri Abraham ri tata'aj iwuche (iwixin) riyix sibilaj c'a xquicot ránima ri ojer ca, tek xk'ax chuwech chi c'o chi nutz'et na ri nuk'ij.† Y riya' can xutz'et na wi, y rumari' sibilaj c'a xquicot ránima, xcha' ri Jesús.

57 Yac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij xquibij chare ri Jesús: Riyit nabij chi xatz'et ri katata' Abraham, pero riyit xa c'a yit ac'al na. Xa c'a ma jane c'o ta nic'aj ciento ajuna'.

58 Pero ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri': Can kitzij wi nbij chiwe chi riyin can yinc'o wi pe,‡ tek c'a ma jane c'o ta rutzijol chi nalex ri Abraham, xcha'.

59 Y ri achi'a' ri' can yac'ari' tek xbequisiq'uila' pe abej riche (rixin) chi yequiq'uek chrij. Pero ri Jesús xrewala' pe ri' chiquicojol ri winek, xel pe chiri' pa rachoch ri Dios y xbe.

† **8:39** Mt. 3.9; Ro. 2.28. ‡ **8:42** Jn. 16.28. § **8:51** Jn. 5.24; 11.26. * **8:55** Jn. 7.28. † **8:56** Ga. 3.8, 16. ‡ **8:58** Ex. 3.14; Col. 1.17; He. 1.10-12.

9

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi ri can moy pe tek xalex

1 Ri Jesús ruchapon bey nik'ax c'a el queri'. Yac'ari' tek xutz'et c'a jun achi ri can
moy pe tek xalex.
2 Y ri discípulos xquic'utuj c'a chare ri
Jesús: Tijonel, ¿achique c'a ri xmacun riche
(rixin) chi quere' xalex re jun achi re'? ¿Ye
ri rute' rutata' o ya riya'? xecha'.
3 Pero ri Jesús xubij: Majun c'a chique
ta riye' ri xmacun, riche (rixin) chi quere'
xuc'ulwachij re jun achi re'. Ni riya', ni ri
rute' rutata'. Riya' can quec'are' rubanon
pe pa ralaxic, riche (rixin) chi xtik'alajin ri
samaj ri xtuben ri Dios riq'ui.*
4 Riyin nic'atzin chi nben ri rusamaj ri yin
takayon pe,† ruloman chi c'a ma jane ntoc ta
pe ri ak'a', ruma tek ntoc pe ri ak'a', majun
chic nicowin nisamej.
5 Ruloman chi c'a yinc'o na chuwech re
ruwach'ulef, yin c'a riyin ri Sakil‡ riche
(rixin) ri quic'aslen quinojel ri winek, xcha'.
6 Tek ri Jesús ye rubin chic c'a ka ri ch'abel
ri', xchuban c'a ri pan ulef. Y riq'ui ri
ruchub (ruc'axej) ri xka pan ulef, xuben
juba' ti ch'abek. C'ac'ari' ri ch'abek ri' xuquil
el chrij runak' ruwech ri moy.§
7 Y xubij chare: Wacami cabiyin c'a, y
jach'aja' ri runak' awech chupan ri atinibel
ri Siloé rubi'. Ri Siloé c'a ri' ntel chi tzij
Tako'n. Ri achi ri' can xbe c'a chuch'ajic ri
runak' ruwech, y tek xtzolin pe, nitzu'un
chic.
8 Yac'ari' tek ri winek ri ye ruvecino ri achi
ri' y ri nic'aj chic winek ri ye tz'eteyon riche
(rixin) chi can moy wi, niquibila' c'a: ¿La ma
ya ta cami achi re' ri katz'eton chi nitz'uytaj
y nuc'utula' limosna? yecha' c'a.
9 Y yec'o c'a winek ri yebin: Xa can ya
achi la'. Nic'aj chic niquibij: Ma ya ta la', xa
junan yetzu'un riq'ui ri achi ri', yecha'. Pero
riya' can nubij c'a: Yin c'a riyin ri'.
10 Y ri winek niquic'utuj c'a chare ri achi
ri': ¿Achique c'a rubanic xban chawe, ru-
mari' tek yatzu'un chic re wacami? xecha'
c'a chare.
11 Ri achi xubij chique: Ri jun achi ri Jesús
rubi' xuben juba' ti ch'abek y yari' ri xuquil
chrij ri runak' nuwech, y c'ac'ari' xubij
chuwe: Cabiyin y jach'aja' ri runak' awech
chupan ri atinibel ri Siloé rubi'. Y riyin
can xibe wi y xinch'ej ri runak' nuwech y
yac'ari' tek xitzu'un.
12 Pero ri winek xquic'utuj chare: ¿Acuchi
(achique) c'a c'o wi ri Jesús wacami? xecha'
chare. Y riya' xubij: Ma wetaman ta.

Tek ri achi moy rubanon ca, xuc'uex chiquiwech ri fariseos

13 Y ri winek xquic'uaj c'a el ri achi ri moy
tek rubanon ca, c'a chiquiwech ri achi'a'
fariseos.
14 Ri k'ij c'a tek ri Jesús xuben ri juba'
ti ch'abek y xuben chare ri achi moy chi
xtzu'un, can jun uxlanibel k'ij.
15 Ri achi ri moy tek rubanon ca, tek c'o
chic c'a apo chiquiwech ri achi'a' fariseos,
xquic'utuj c'a chare chi achique rubanic
xban chare riche (rixin) chi wacami
nitzu'un chic. Y riya' xubij: Ri xbano
c'a chuwe chi yitzu'un chic, xuya' juba' ti
ch'abek chrij runak' nuwech, xinch'ej, y
yare' yitzu'un chic, xcha' chique.
16 Y yec'o c'a achi'a' fariseos ri xquibij: Ri
achi ri', ri Jesús rubi', ma riq'ui ta ri Dios
petenak wi; ruma ma nuchajij ta ri uxlani-
bel k'ij, yecha'. Pero yec'o c'a nic'aj chic
fariseos ri xquibij: ¿Can nicowin ta cami
yeruben milagros jun achi aj mac,* achi'el
xuben riq'ui ri achi moy? yecha'. Ri achi'a'
fariseos ri' ma junan ta c'a ri niquich'ob
chrij ri Jesús.†
17 Yac'ari' tek ri achi'a' fariseos xquic'utuj
c'a chare ri achi ri moy tek rubanon ca:
¿Achique cami chi achi ri xbano chawe chi
yatzu'un chic, nach'ob riyit? Y ri achi ri'
xubij: Riyin nch'ob chi Riya' jun profeta
ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios,‡ xcha'
chique.
18 Yac'a ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij,
ma niquinimaj ta c'a chi ri achi ri' can moy
wi tek xalex y wacami xa nitzu'un chic.
Rumari' can xequisiq'uij (xecoyoj) na c'a ri
rute' rutata' ri achi ri ya nitzu'un chic.
19 Y ri achi'a' ri' xquic'utuj c'a chique ri
rute' rutata' ri achi: ¿La ya iwalc'ual re', ri
nibij chi can moy tek xalex? Wi moy c'a
tek xalex, ¿achique c'a ruma tek nitzu'un chic
wacami? xecha' chique.
20 Y ri rute' rutata' ri achi xquibij c'a
chique ri achi'a' ri': Ketaman chi ya kalc'ual
re' y moy tek xalex.
21 Yac'a ri ma ketaman ta riyoj, ya ri
achique rubanic xuben riche (rixin) chi
nitzu'un chic wacami. Y wi c'o jun ri
xbano chare riche (rixin) chi nitzu'un chic,
chuka' ma ketaman ta riyoj. Tic'utuj chare
riya'; ruma xa can c'o chic rujuna', y riya'
nicowin nubij chiwe ri achique xbanatej
riq'ui, xecha' riye'.
22 Quec'ari' xquibij ri rute' rutata' ri achi
chique ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, ruma
quixibin qui' chiquiwech.§ Ruma ri achi'a'
ri' quiya'on chic rubixic chiquiwech chi
xabachique jun winek ri xtibin chi ri Jesús

* **9:3** Jn. 11.4. † **9:4** Jn. 17.4. ‡ **9:5** Jn. 8.12. § **9:6** Mr. 8.23. * **9:16** Jn. 3.2. † **9:16** Jn. 7.43. ‡ **9:17** Lc. 24.19; Jn. 4.19. § **9:22** Jn. 7.3; 12.42; 19.38. * **9:22** Jn. 16.2.

yari' ri Cristo, ri winek ri' can nokotex* c'a
pe chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel
ri Dios.
23 Xa rumari' tek ri rute' rutata' ri achi
ri nitzu'un chic, xaxu (xaxe) xquibij chi
tiquic'utuj chare riya', ruma riya' c'o chic
rujuna'.
24 Y ri achi'a' ri' xquisiq'uij (xcoyoj) chic
c'a jun bey ri achi ri nitzu'un chic, y xquibij
chare: Ya ri Dios taya' ruk'ij ruc'ojlen. Riyoj
ketaman chi ri achi Jesús xa jun aj mac,
xecha'.
25 Y ri achi xubij c'a chique ri achi'a' ri':
Riyin ma wetaman ta wi ri achi ri' jun aj mac
o ma aj mac ta. Ri wetaman riyin chrij Riya',
yac'a chi xic'achoj ruma; ruma tek rubanon
ca ma yitzu'un ta, y wacami yitzu'un chic,
xcha'.
26 Y ri achi'a' ri' xquic'utuj chic c'a chare
ri achi: ¿Achique ri xeruben chawe riche
(rixin) chi queri' xacowin xatzu'un? xecha'.
27 Riya' xubij c'a chique ri achi'a' ri': Pero
ri' xinbij yan chiwe y xa ma xiwajo' ta xini-
wac'axaj. ¿Achique c'a ruma tek wacami
riyix niwajo' chi riyin ncamuluj chic rubixic
chiwe? ¿La niwajo' c'a chi yixoc rudiscípulos
Riya'? xcha' chique.
28 Pero ri achi'a' ri' xa xquichop yeyok'on
pe chare y xquibij: Riyit xa yit jun rud-
iscípulo Riya', yac'a riyoj can yoj rudiscípulos
ri Moisés.
29 Riyoj ketaman wi c'a chi ri Moisés can
xch'o wi ri Dios riq'ui, yac'a ri achi ri' xa
ma ketaman ta acuchi (achique) tipe wi,†
xecha'.
30 Y ri achi xch'o apo chique y xubij c'a: Re'
sibilaj nmey riyin, ruma riyix ma iwetaman
ta acuchi (achique) nipe wi, pero riyin xujek
ri runak' nuwech, rumari' wacami yitzu'un
chic.
31 Ruma ketaman chi ri Dios ma nrac'axaj
ta ri niquic'utuj ri aj maqui' chare.‡ Pero
jun winek ri can nuxibij ri' chi nimacun
chuwech ri Dios y can nuben chuka' ri
nrajo' ri Dios, can nac'axex wi ruma ri
Dios,§ y nibanatej ri nuc'utuj.
32 Can majun bey c'a tz'eton ta o ac'axan
ta chi c'o ta jun ri nibano chare jun moy chi
nitzu'un ri can moy pe tek xalex.
33 Y wi ta ri achi ri' man ta riq'ui ri Dios pe-
tenak wi, man ta xcowin xuben ri milagro*
wuq'ui riyin, xcha'.
34 Pero ri achi'a' ri' xquibij chare ri achi
ri nitzu'un chic: Riyit can yit aj mac pe tek
xatalex, ¿y nawajo' yojatijoj riyoj? xecha'
chare. Y xquelesaj c'a pe ri achi ri', ri chiri'.†

Ri xubij ri Jesús chare ri achi moy tek rubanon ca y ri xubij chique ri fariseos

35 Ri Jesús xrac'axaj c'a chi ri achi ri' xele-
sex pe. Rumari', tek xquil qui' riq'ui ri achi
ri', xubij c'a chare: ¿La nanimaj cami riyit ri
Ruc'ajol ri Dios? xcha' ri Jesús chare.
36 Y ri achi ri nitzu'un chic xubij c'a chare
ri Jesús: Táta, ¿achique c'a ri' ri Ruc'ajol ri
Dios riche (rixin) chi riyin nnimaj? Ma
wetaman ta achique chi achi ri'. Tabij c'a
chuwe, xcha'.
37 Y ri Jesús xubij c'a chare: Riyit atz'eton
chic c'a ri Ruc'ajol ri Dios. Y ri' can ya c'a ri
ntajin nich'ob awuq'ui,‡ xcha'.
38 Ri achi can yac'ari' tek xubij: Ajaf, riyin
yatinnimaj, xcha'. Y ri achi ri' can xuya' c'a
ruk'ij ri Jesús.
39 Y ri Jesús xubij: Riyin xipe c'a chuwech
re ruwach'ulef riche (rixin) chi xtik'alajin
achique quibanon ri winek. Riche (rixin)
chi queri' ri winek ri xa ye achi'el moyi'
quibanon, can xquetzu'un, y ri winek ri
niquibij chi can yetzu'un, xa xque'oc achi'el
moyi'.
40 Y yec'o c'a achi'a' fariseos ri yec'o apo
chiri' riq'ui ri Jesús, y tek xquic'axaj ri xubij
ri Jesús, xquibij: ¿La yoj moy ta c'a chuka'
riyoj, rumari' tek queri' nabij? xecha'.
41 Y ri Jesús xubij chique: Xa ta yix moyi',
jabel ta, ruma man ta jun imac.§ Pero ruma
chi riyix nibij chi can yixtzu'un, rumari' tek
ri imac can c'o wi.

10

Nik'alajin achique ri kitzij aj yuk'

1 Y can kitzij c'a re xtinbij chiwe: Ya c'a ri
ma pa ruchi' ta ri quicoral ri carne'l ntoc wi,
y xa pa juc'an chic ri ntoc wi, ya c'a ri' xa
alek'om, y xa achi'el jun ri nalek' ca pa tak
bey.
2 Yac'a ri ntoc pa ruchi' ri coral, can ya wi
ri' ri aj yuk' quiche (quixin) ri carne'l.
3 Y ri nichajin quiche (quixin) ri carne'l
nujek c'a pe ri ruchi' ri coral chuwech ri
aj yuk', y ri carne'l can quetaman chic
ri ruch'abel ri cajyuk'. Riya' yerusiq'uij
(yeroyoj) chiquijujunal* riq'ui ri quibi' y
yerelesaj c'a el.
4 Tek ri aj yuk' ye relesan chic c'a el quino-
jel ri rucarne'l, ninabeyej c'a el chiquiwech
y ri carne'l yetzeke' el chrij. Ri carne'l
can queri' wi niquiben, ruma quetaman c'a
ruch'abel ri cajyuk'.
5 Yac'a ri ma quetaman ta ruwech,
ma xtiquitzekelbej ta el. Xa ye'anmej
chuwech,† ruma ri carne'l ri' ma quetaman
ta achique rubanic yech'o ri nic'aj chic ri xa
ma ye cajyuk' ta.

† **9:29** Jn. 8.14. ‡ **9:31** Job 27.8, 9; Sal. 66.18; Pr. 28.9; Is. 1.15; Jer. 11.10, 11; 14.10-12; Ez. 8.17, 18; Mi. 3.4; Zac. 7.13. § **9:31** Sal. 34.15; Pr. 15.29. * **9:33** Jn. 3.2; 9.16; 10.21. † **9:34** Jn. 9.22. ‡ **9:37** Jn. 4.26. § **9:41** Jn. 15.22, 24. * **10:3** Jn. 6.44. † **10:5** Ga. 1.8.

6 Ri Jesús xubij c'a re jun c'ambel tzij
re' chique ri achi'a' fariseos, yac'a riye' ma
xk'ax ta chiquiwech achique ntel wi chi tzij
ri xubij chique.

Ya ri Jesús ri utzilaj Aj Yuk'

7 C'ac'ari' ri Jesús xch'o chic jun bey
chique ri achi'a' fariseos ri', y xubij: Can
kitzij c'a nbij chiwe: Yin c'a riyin ri Ruchi' ri
coral ri acuchi (achique) ye'oc wi apo ri tak
carne'l.
8 Y ye q'uiy c'a ri xec'oje' yan nabey que
chinuwech riyin, ri xa ye junan quiq'ui ri
alek'oma' y xa ye achi'el ri ye'elek' ca pa tak
bey. Pero ma xetzekelbex ta cuma ri tak
nucarne'l.
9 Yin c'a riyin ri Ruchi' ri coral. Ri xtoc c'a
wuq'ui riyin, can xticolotej y nril ri nic'atzin
chare. Achi'el nuben ri carne'l ntel ntoc
chupan ri coral, y nril k'ayis riche (rixin) chi
nutij.‡
10 Ri alek'om nipe riche (rixin) chi nalek'
y nicamisan ca y nuyoj ronojel. Yac'a riyin,
xipe riche (rixin) chi nya' ri c'aslen; jun
c'aslen ri ma juba' ta oc.
11 Y yin c'a riyin ri utzilaj Aj Yuk'.§ Ri
utzilaj Aj Yuk', can nuya' wi ri ruc'aslen
cuma ri rucarne'l.
12 Ma que ta ri' nuben ri xa ma kitzij ta chi
aj yuk', ri niyuk'un xa ruma chi tojon. Riya'
xa ma cajaf ta ri carne'l y tek nutz'et c'a chi
petenak ri utif (coyote), xa ya riya' ri nucol
el ri' nabey y yerumalij ca ri carne'l. Y ri
utif (coyote) c'o carne'l yeruc'uaj el y ri nic'aj
chic yerutaluj ca.
13 Ri oconek aj yuk', xa ruma chi tojon,
xa nanmej el. Queri' nuben ruma majun
c'a pena chare wi c'o niquic'ulwachij ca ri
carne'l.
14 Yin c'a riyin ri utzilaj Aj Yuk', y weta-
man quiwech* ri ye nucarne'l, y riye' que-
taman c'a chuka' nuwech riyin.
15 Can queri' chuka' nbanon riyin riq'ui ri
Nata'. Riya' retaman nuwech riyin, y riyin
wetaman ruwech Riya'.† Y riyin nya' c'a
nuc'aslen cuma ri nucarne'l.
16 Y ma xu (xe) ta c'a nucarne'l re' ri yec'o,
xa can yec'o c'a chuka' nic'aj chic nucarne'l
ri ma jane yec'o ta wawe' chupan re jun
coral re'. Rajawaxic chi yenc'om pe,‡ y
xtiquic'axaj chuka' ri nuch'abel. Y xa ju-
moc carne'l xtiquiben,§ y xa jun Aj Yuk'
xtiyuk'un quiche (quixin).
17 Ri Nata' Dios can yirajo' wi ruma chi
riyin nya' wi' chi yicamisex* pa quiq'uexel
ri nucarne'l, riche (rixin) chi nic'oje' chic el
jun bey ri nuc'aslen.
18 Ri nuc'aslen riyin, majun c'a xtelesan
ta, can yin c'a riyin ri yiya'o. Can pa
nuk'a' c'a riyin c'o wi riche (rixin) chi nya'
y pa nuk'a' chuka' riyin c'o wi riche (rixin)
chi nic'oje' chic el jun bey ri nuc'aslen.†
Quec'ari' ri rubin pe ri Nata' chuwe, xcha' ri
Jesús.
19 Y yac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri c'o
quik'ij, ma junan ta quiwech xquiben chic
jun bey, ruma ma junan ta xquich'ob chrij
ri ch'abel ri xerubij ri Jesús.
20 Ye q'uiy chique riye' ri xquibij chrij ri
Jesús: Xa ch'ujernek la'. Xa itzel espíritu ri
c'o riq'ui, y riyix, ¿achique ruma ninimaj ka
ri nubij? xecha'.
21 Yac'a ri nic'aj chic xquibij: Jun ri c'o
itzel espíritu riq'ui, ma nicowin ta nubij
utzilaj tak ch'abel achi'el ri xerubij ka ri
Jesús. ¿La nicowin cami chuka' jun ri c'o itzel
espíritu riq'ui chi nuben chare jun moy chi
nitzu'un?‡ yecha'.

Yec'o ri xcajo' ta chi xquicamisaj ri Jesús chi abej

22 Y pa ruk'ijul c'a ri job,§ yac'ari' tek
ntajin ri nimak'ij ri Dedicación rubi'; ni-
mak'ij riche (rixin) chi niquinatabej ri k'ij
tek xchojmirisex chic ri rachoch ri Dios ri
c'o chiri' pa tinamit Jerusalem.
23 Y ri Jesús nibiyaj chupan ri rachoch ri
Dios. Y pa jun ruchi' raken jay Riche (Rixin)
ri Salomón rubi', chiri' c'a c'o wi.
24 Ri achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri is-
raelitas xe'apon riq'ui ri Jesús, xquisutij qui'
chrij, y c'ac'ari' xquibij c'a chare: ¿Achique
c'a ruma tek nasech kac'u'x, ruma majun
bey nawajo' nak'alajsaj awi' chkawech? Wi
can yit c'a riyit ri Cristo, tabij c'a chake.
25 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri':
Nbin chic c'a chiwe y ma iniman ta. Y
ronojel ri samaj ri yenben, can pa rubi' c'a
ri Nata' Dios yenben wi. Y ri samaj ri' can
nuk'alajsaj wi c'a yin achique riyin.*
26 Xa yac'a riyix ma yininimaj ta, ruma
riyix xa ma yix nucarne'l ta; can achi'el wi
c'a ri xinbij yan chiwe.
27 Ri ye nucarne'l can quetaman ri
nuch'abel, y can yinquitzekelbej† y riyin
can wetaman chuka' quiwech riye'.
28 Riyin xa can xtinya' quic'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡ Y majun bey
xquesach ta ca. Ni majun achique ta ri
xticowin xque'elesan ta el pa nuk'a'.
29 Ri Nata' Dios ri xeya'o pa nuk'a' riyin,
yari' ri más nim ruchuk'a' que chuwech
xabachique§ y majun c'a nicowin ye'elesan
ta el pa ruk'a' Riya'.

‡ **10:9** Sal. 23.2. § **10:11** Is. 40.11; Ez. 34.23. * **10:14** 2 Ti. 2.19. † **10:15** Mt. 11.27. ‡ **10:16** Is. 56.8. § **10:16** Ef. 2.14-17. * **10:17** Is. 53.10; 2 Co. 5.15; He. 2.9. † **10:18** Jn. 2.19. ‡ **10:21** Jn. 9.6, 7, 32, 33. § **10:22** Quela' pan Israel ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. * **10:25** Jn. 5.36. † **10:27** Jn. 10.3, 4. ‡ **10:28** Jn. 17.2. § **10:29** Ex. 18.11; Sal. 145.3; Dn. 4.3; Mal. 1.14.

30 Riyin y ri Nata', xa yoj jun,* xcha' ri
Jesús.
31 Y yac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri c'o
quik'ij, xebequisiq'uila' chic c'a pe abej†
chrij ri Jesús, riche (rixin) chi niquicamisaj.
32 Pero ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a'
ri': Can q'uiy c'a utzilaj tak samaj ri ye
nubanalon chiwech ruma ri uchuk'a' ri
ruya'on pe ri Nata' chuwe. ¿Achique c'a
jun chique ri utzilaj tak samaj ri nbanon
ri ma nika ta chiwech, y rumari' niwajo'
yinicamisaj chi abej? xcha' ri Jesús.
33 Y ri achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol
ri israelitas xquibij chare ri Jesús: Riyoj
ma yatkaq'uek ta chi abej ruma jun utzilaj
samaj. Riyoj yatkaq'uek chi abej ruma nabij
chi yit junan riq'ui ri Dios. Ruma jun achi ri
nibin queri', xa nuyok' rubi' ri Dios, xecha'.
34 Pero ri Jesús xubij c'a chique: Chu-
pan ri iley ri tz'ibatajnek ca, ri Dios nubij:
Chi'iwonojel riyix can yix dios‡ chuka'.
35 Riya' can xubij dios chique ri achoj
chique xuya' wi ri ruch'abel, y majun modo
nibix chi ma kitzij ta nubij ri ruch'abel ri
Dios ri tz'ibatal ca.
36 Rumari' wi queri' xubij ri Dios, ¿achique
c'a ruma tek riyix nibij chi riyin xinyok'
rubi' ri Dios ruma xinbij chi yin c'a
riyin ri Ruc'ajol?§ Riya' can xirucha' pe
riche (rixin) chi xirutek pe* chuwech re
ruwach'ulef.
37 Y wi xa ma nben ta c'a ri ruchilaben pe
ri Nata' Dios chuwe ri c'o chi nben, man c'a
quininimaj ta.
38 Pero wi ya ri samaj ri ruchilaben pe ri
Dios chuwe ri nben; astape' ma yininimaj
ta riyin, pero tinimaj† c'a chi ri samaj ri
nben riyin can ya wi ri ruchilaben pe ri Dios
chuwe. Tinimaj c'a riche (rixin) chi tiweta-
maj chi ri Nata' Dios can c'o wi wuq'ui‡ riyin
y riyin chuka' can yinc'o wi riq'ui ri Nata' y
xa yoj jun, xcha' ri Jesús.
39 Can sibilaj xcajo' ri achi'a' ri' chi xqui-
chop ta el ri Jesús, pero xa ma xecowin ta
chic jun bey; ruma xa xbe el chiquiwech.
40 Y ri Jesús xk'ax chic apo juc'an ruchi'
raken ya' Jordán y xc'oje' c'a ka q'uiy k'ij ri
chiri'; ri acuchi (achique) xeruben wi bau-
tizar winek ri Juan ri Bautista,§ pa nabey
mul.
41 Y ye q'uiy c'a winek ri xe'apon riq'ui ri
Jesús, ri chiri'. Y ri winek ri' niquibila' c'a:
Ri Juan ri Bautista can kitzij wi chi majun
milagro ri xuben ta, pero ronojel c'a ri tzij
ri xerubij ca chrij re achi re',* can kitzij wi,
yecha' c'a ri winek ri'.
42 Y ye q'uiy c'a winek ri xeniman riche
(rixin) ri Jesús chiri' chuchi' ri raken ya'
Jordán.

11

Tek xcom ri Lázaro

1 Chupan c'a ri aldea ri Betania rubi' ri
quitinamit ri María y ri Marta* ri cach'alal
qui', c'o c'a jun yawa'. Ri yawa' ri' Lázaro
rubi'.
2 Ri María ri', yac'ari' ri xya'o ak'om ri
jubul ruxla' chrij ri raken ri Ajaf Jesús y
xerusu' riq'ui ri rusmal tak ruwi'.† Xa rux-
ibal c'a riya' ri' ri Lázaro, ri yawa'.
3 Y ri María y ri Marta ri ye rana' ri Lázaro,
xquitek c'a rubixic chare ri Jesús: Ajaf, wa-
cami c'a nikaya' rutzijol chawe chi ri kax-
ibal Lázaro, ri sibilaj nawajo' riyit, yawa'.
4 Y tek ri Jesús xrac'axaj c'a ri takon el
rubixic chare, Riya' xubij: Ri Lázaro yawa',
pero ma riche (rixin) ta camic. Xa riche
(rixin) chi xtik'alajin na c'a ri ruchuk'a'
ri Dios,‡ riche (rixin) chi queri' riyin ri
Ruc'ajol ri Dios xtiya'ox (xtya') ta c'a nuk'ij
nuc'ojlen, xcha' ri Jesús.
5 Ri Jesús can sibilaj wi c'a yerajo' ri Lázaro,
ri Marta y ri María.
6 Y tek Riya' xrac'axaj chi ri Lázaro yawa',
ma can ta xbe chanin chutz'etic, xa xc'oje'
na chic ca'i' k'ij chiri' ri acuchi (achique) c'o
wi.§
7 Y yac'a tek k'axnek chic ri ca'i' k'ij, ri
Jesús xubij chique ri discípulos: Wacami ko-
jtzolin c'a pa Judea.
8 Y ri rudiscípulos xquibij c'a chare: Ti-
jonel, xa c'are' ca tek ri achi'a' israelitas ri
c'o quik'ij quic'ualon chic abej chawij riche
(rixin) chi yatquicamisaj.* ¿Can nawajo' c'a
chi yatzolin chic chila'? xecha' chare.
9 Pero ri Jesús xubij chique: Ri jun k'ij
ruc'uan c'a cablajuj horas. Ri nibiyaj pak'ij,
man c'a xtuchak'ila' (xtutoch') ta raken,
ruma can c'o ri sakirisayon riche (rixin)
re ruwach'ulef. Can ronojel wi c'a nutz'et
ruma ri sakil ri'.
10 Yac'a ri nibiyaj chak'a',† can nuchak'ila'
(nutoch') wi ri raken; ruma xa majun ri
sakil riq'ui.
11 Y tek ri Jesús rubin chic ka ronojel re',
xch'o chic jun bey chique ri rudiscípulos
y xubij: Ri Lázaro ri ketaman ruwech, xa
warnek.‡ Rumac'ari' wacami yac'are' yibe
chuc'asoxic.
12 Y yac'ari' tek ri rudiscípulos xquibij
chare: Ajaf, wi ri Lázaro xa warnek, xa can
xtic'achoj wi c'a ri', xecha'.

* **10:30** Jn. 17.11; 1 Jn. 5.7. † **10:31** Jn. 8.59. ‡ **10:34** Sal. 82.6. § **10:36** Lc. 1.35. * **10:36** Jn. 8.42. † **10:38** Jn. 14.11. ‡ **10:38** Jn. 14.10. § **10:40** Jn. 1.28. * **10:41** Jn. 1.29-34. * **11:1** Lc. 10.38. † **11:2** Jn. 12.3. ‡ **11:4** Jn. 9.3. § **11:6** Jn. 10.40. * **11:8** Jn. 10.31. † **11:10** Jn. 12.35. ‡ **11:11** 2 S. 7.12.

13 Y ri Jesús xa chrij c'a ri rucamic ri Lázaro xch'o wi tek xubij chi xa warnek,
pero ri rudiscípulos xk'ax chiquiwech chi
can waran wi.
14 Yac'ari' tek ri Jesús can jabel c'a k'alaj
rubixic ri xubij chique tek xubij: Ri Lázaro,
xa caminek chic.
15 Y can sibilaj c'a yiquicot ruma ma pa
Betania ta yinc'o wi tek xcom ri Lázaro, riche
(rixin) chi queri' riyix yininimaj. Wacami,
jo' c'a pa Betania, ri acuchi (achique) c'o wi
ri Lázaro, xcha' ri Jesús.
16 Yac'a ri discípulo ri Tomás rubi', y nibix
chuka' Dídimo chare; riya' xubij c'a chique ri
rech discípulos: Jo' c'a, tikatzekelbej ri Jesús,
riche (rixin) chi wi Riya' xticamisex, can
kojcamisex chuka' riyoj junan riq'ui Riya',
xcha'.

Ri Jesús nicowin yeruc'asoj caminaki' y nuya' c'aslen

17 Y ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon c'a pa
Betania. Ri k'ij c'a tek xe'apon riye', c'o chic
caji' k'ij timuk wi ri Lázaro.
18 Ri tinamit Betania ma nej ta c'o wi chare
ri tinamit Jerusalem. Ri quicojol xa juba'
ruwi' nic'aj legua.
19 Y ye q'uiy c'a chique ri israelitas ri
xepe chiri' y xe'apon riche (rixin) chi no-
quibochi'ij ránima ri Marta y ri María, ruma
xcom ri quixibal.
20 Tek xapon c'a rutzijol riq'ui ri Marta
chi petenak ri Jesús, junanin (anibel) xel el
riche (rixin) chi xbe chuc'ulic. Y ri María
man c'a xunabej ta, xa xc'oje' ca ri chiri' pa
jay.
21 Y ri Marta tek xapon c'a riq'ui ri Jesús,
riya' xubij chare: Ajaf, ri nuxibal xcom. Xa
ta wawe' yitc'o wi, c'a q'ues ta na ri nuxibal.
22 Pero riyin wetaman chi ri xtac'utuj
chare ri Dios wacami, ri Dios can xtuya' wi
chawe, xcha' ri Marta chare ri Jesús.
23 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri Marta:
Ri axibal Lázaro xtic'astej, xcha' ri Jesús.
24 Y ri Marta xubij chare ri Jesús: Ja' (je),
riyin can wetaman chi xtic'astej; tek xtapon
ri ruq'uisbel k'ij, tek quinojel c'a ri cami-
naki' xquec'astej,§ xcha'.
25 Ri Jesús xubij c'a chare ri Marta: Riyin
can yicowin wi yenc'asoj ri ye caminek chic
el,* y can yicowin wi nya' c'aslen.† Rumari'
ri niniman wuche (wixin), astape' nicom el,
xtic'astej chic pe jun bey.
26 Xabachique c'a winek ri c'a c'o na
ruc'aslen chuwech re ruwach'ulef y yirunimaj riyin, man c'a xticom ta riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.‡ ¿La nanimaj c'a riyit re'?
xcha' ri Jesús chare ri Marta.
27 Y ri Marta xubij chare ri Jesús: Ja' (je),
Ajaf. Riyin can nnimaj c'a achi'el ri xabij;
ruma can nuniman wi chi yit c'a riyit ri
Cristo§ ri Ruc'ajol ri Dios, ri xape wawe'
chuwech re ruwach'ulef, xcha' ri Marta.

Tek ri Jesús xok' acuchi (achique) mukun wi ri Lázaro

28 Tek ri Marta rubin chic c'a ca re ch'abel
re' chare ri Jesús, xbe chusiq'uixic (chroyoxic) ri María ri rach'alal. Y tek xapon c'a, ri
Marta xubij pan ekal chare ri María: Ri Ajaf
xoka y wacami yarusiq'uij (yaroyoj), xcha'
chare.
29 Ri María, can xu (xe) wi c'a xrac'axaj
el queri', can yari' xyacatej el ri acuchi
(achique) tz'uyul wi y chanin xbe. Riya' xbe
c'a acuchi (achique) c'o wi ri Jesús.
30 Ri Jesús can c'a ma jane c'a ntoc ta apo
chupan ri aldea ri Betania rubi', xa can c'a
c'o na ca chiri' ri acuchi (achique) xbe'ilitej
wi ca ruma ri Marta.
31 Y ri winek ri ye israelitas ri yec'o chiri'
pa jay, ri yebochi'in ránima ri María, tek
xquitz'et chi chanin xyacatej, xel el y xbe;
ri winek ri' can xquitzekelbej c'a el, ruma
riye' xquich'ob chi ri María nibe chuchi' ri
jul riche (rixin) chi nrok'ej ri ruxibal.
32 Yac'a tek ri María xapon acuchi
(achique) c'o wi ri Jesús y xutz'et, xxuque'
xmaje' ka chuwech y xubij chare: Ajaf, xa
ta wawe' yitc'o wi, man ta xcom ri nuxibal,
xcha'.
33 Yac'a tek ri Jesús xutz'et chi ri María
ntok' y que chuka' ri' ye'ok' quinojel ri is-
raelitas ri ye tzeketel el chrij ri María, ri
ránima ri Jesús jun wi xuben xuna' Riya' y
xpe c'a bis chare.
34 Y c'ac'ari' xuc'utuj chique: ¿Acuchi
(achique) ximuk wi ri Lázaro? xcha'. Y riye'
xquibij: Ajaf, jo' y nbekac'utu' chawech,
xecha'.
35 Y ri Jesús xok'.*
36 Yac'ari' tek ri israelitas xquibila' c'a:
Titzu' la Jesús, nrok'ej ri Lázaro. Nik'alajin
chi can sibilaj xrajo', xecha'.
37 Yac'ari' tek yec'o c'a chique ri winek ri'
xquibila' c'a chrij ri Jesús: Riya' can xcowin
c'a xuben chare ri moy riche (rixin) chi
xtzu'un.† ¿La man ta cami xcowin xuben ta
chare ri Lázaro chi man ta xcom? xecha'.

Tek ri Lázaro xc'asox chiquicojol ri caminaki' ruma ri Jesús

38 Tek ri Jesús xapon c'a chuchi' ri jul, xpe
chic c'a jun bey ri bis chare. Ri jul ri mukul
wi ca ri Lázaro c'oton chuwech jun juyu', y
tz'apel ca ruchi' riq'ui jun abej.
39 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: Tiwelesaj
la abej tz'apebel ruchi' la jul, xcha'. Yac'a ri

§ **11:24** Dn. 12.2; Lc. 14.14; Jn. 5.29. * **11:25** Jn. 6.39, 40, 44. † **11:25** Jn. 1.4; 5.21; 6.35; 14.6; Col. 3.4; 1 Jn. 1.1, 2; 5.11. ‡ **11:26** Jn. 8.51. § **11:27** Mt. 16.16; Jn. 4.42; 6.69. * **11:35** Is. 53.3; Ro. 12.15. † **11:37** Jn. 9.6, 7.

Marta, ri rana' ca ri caminek, xubij chare ri
Jesús: Ajaf, can c'o chic caji' k'ij ticom wi el,
y ri' xa can c'o chic ruxla', xcha'.
40 Pero ri Jesús xubij chare ri Marta: Riyin
can nbin chic c'a chawe chi wi xtanimaj,
can xtatz'et c'a ri nuben ri ruchuk'a' ri Dios,
xcha' chare.
41 Y yac'ari' tek xquelesaj c'a ri abej
tz'apebel ruchi' ri jul acuchi (achique) c'o
wi ri caminek. C'ac'ari' ri Jesús xtzu'un c'a
chicaj y xubij: Nata', matiox nya' chawe,
ruma can xinawac'axaj c'a pe.
42 Riyin wetaman chi can yinawac'axaj wi
pe. Y ronojel c'a re', nbij cuma re winek
re quimolon pe qui' wuq'ui wacami, riche
(rixin) chi tiquinimaj chi can yit c'a riyit
ri xatako pe wuche (wixin) chuwech re
ruwach'ulef.
43 Tek ri Jesús rubin chic c'a ka re ch'abel
re', xurek ruchi' y xubij: Lázaro, cayacatej‡ y
catel pe, xcha'.
44 Y ri Lázaro, ri caminek chic el, xbe'el pe.
Ri ruk'a' raken jabel c'a pison pa tak tziek,§
y cuchun c'a rupalej riq'ui jun su't. C'ari' ri
Jesús xubij: Que'isolo' ca la tziek chrij, riche
(rixin) chi utz nibiyin y nicowin nitzolin el,
xcha'.

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri fariseos xquich'ob yan apo chi niquicamisaj ri Jesús

45 Yac'ari' tek ye q'uiy israelitas ri ye
aponak riq'ui ri María, xquinimaj ri Jesús
tek xquitz'et ri xuben,* chi xuc'asoj ri
caminek.
46 Pero yec'o nic'aj chique riye' ri xebe
quiq'ui ri achi'a' fariseos y xbequitzijoj
chique ri achique ri xuben ri Jesús.
47 Y can yac'ari' tek ri principali' tak
sacerdotes y ri achi'a' fariseos xquimol
qui' y xequisiq'uij (xecoyoj) chuka' ri nic'aj
chic achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato
tzij quiq'ui, y xquibij chique: ¿Achique c'a
nikaben?† Ruma re achi re' ruchapon samaj
y q'uiy milagros ri yerubanala' chiquiwech
ri winek riche (rixin) chi niquinimaj.
48 Y wi xtikaya' c'a k'ij chare, can quinojel
c'a ri winek‡ xqueniman riche (rixin). Y tek
xtiquinabej pe ri winek romanos, xtoqui-
wulaj ca ri lok'olaj jay ri acuchi (achique)
nikaya' wi ruk'ij ri Dios y xkojquiq'uis ca
chuka' riyoj ri yojc'o chupan re ruwach'ulef
re', xecha'.
49 Yac'ari' tek c'o jun ri xch'o. Ri xch'o ya
c'a ri Caifás ri nimalaj sacerdote chupan ri
tiempo ri'. Riya' c'o c'a ri chiri', ruma riya'
jun chique ri can c'o quik'ij. Y tek riya' xch'o,
xubij c'a: Xa majun iwetaman riyix.
50 Can ma nich'ob ta c'a juba' chi xa más
utz chake riyoj chi xaxu (xaxe wi) ri jun
nicom pa kaq'uexel konojel y ma yojcom ta
konojel xaxu (xaxe wi) ruma ri jun ri', xcha'.
51 Ri Caifás tek xch'o y xubij queri', ma
ya ta ri nuch'ob ka riya' ri xubij, ma que
ta ri'. Ri ch'abel ri xerubij riya', can ya c'a
ri Dios ri xya'o pe chare. Y ruma chi can
ya c'a riya' ri nimalaj sacerdote chupan ri
tiempo ri', rumari' tek ri Dios xuya' c'a k'ij
chare chi xubij yan apo chi ri Jesús c'o c'a
chi nicom na pa quiq'uexel ri winek riche
(rixin) ri ruwach'ulef Israel.
52 Y ri Jesús can ma xu (xe) ta§ c'a pa
quiq'uexel ri winek israelitas tek xticom,
xa can xticom c'a riche (rixin) chi yerumol
quinojel ri winek ri can ye ralc'ual wi ri Dios
ri quiquiran qui' chuwech re ruwach'ulef.*
53 Y can ya c'a k'ij ri' tek xquiya' yan c'a
chiquiwech chi xtiquicamisaj ri Jesús.
54 Rumac'ari', ri Jesús ma xtz'etetej ta chic
cuma ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij.† Riya'
xa xbe c'a pa jun chic tinamit. Xbe pa jun
tinamit Efraín rubi', y ri tinamit c'a ri' c'o
apo chunakajal ri desierto. Y xc'oje' c'a ka
chiri' ye rachibilan ri rudiscípulos.
55 Y xa napon yan ri k'ij riche (rixin) ri
pascua,‡ ri jun quinimak'ij ri israelitas. Ru-
mari' can ye q'uiy winek ri ye elenak pe
pa tak quitinamit, riche (rixin) chi xebe pa
tinamit Jerusalem. Can xebe yan c'a ruma
c'o chi nbequich'ajch'ojsaj qui'§ chuwech ri
Dios.
56 Y ri winek niquicanola' c'a ri Jesús.
Riye' ye pa'el chupan ri rachoch ri Dios y
niquic'utula' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a
nich'ob riyix? ¿Xtipe cami chupan re ni-
mak'ij re'? yecha' c'a ri winek ri'.
57 Yac'a ri principali' tak sacerdotes y
ri achi'a' fariseos, can quelesan chic ru-
bixic chi xabachique c'a winek ri xtetaman
acuchi (achique) c'o wi ri Jesús, tubij chique
riye', riche (rixin) chi niquichop.

12

Tek jun ixok xuya' jun ak'om ri jubul ruxla' chrij raken ri Jesús

1 Tek xa waki' chic c'a k'ij nrajo' riche
(rixin) chi ma napon ri k'ij riche (rixin)
ri nimak'ij pascua, ri Jesús xbe pa tinamit
Betania, ri rutinamit ri Lázaro; ri Lázaro ri
xcom el y xbec'asox pe chiquicojol ri cam-
inaki' ruma ri Jesús.*
2 Y ri chiri' xban c'a jun nimawa'in, ruma
xapon ri Jesús. Y ya c'a ri Marta ri niniman
nilin apo pa mesa. Y chuka' ri Lázaro tz'uyul

‡ **11:43** Lc. 7.14; 8.54. § **11:44** Jn. 19.40. * **11:45** Jn. 2.23; 12.18. † **11:47** Mt. 26.3, 4; Mr. 14.1; Lc. 22.2. ‡ **11:48** Jn. 12.19. § **11:52** Jn. 10.16. * **11:52** Is. 49.6. † **11:54** Jn. 7.1. ‡ **11:55** Jn. 2.13; 6.4. § **11:55** Nm. 9.6; 1 S. 16.5; Job 1.5. * **12:1** Jn. 11.43, 44.

chiquicojol ri winek ri ye tz'uyul apo pa
mesa riq'ui ri Jesús.
3 Xpe c'a ri María rana' ri Lázaro,† xberuc'ama' c'a pe jun libra ak'om ri jubul
ruxla' ri nardo‡ rubi', ri sibilaj jotol rajel
y xuya' chrij raken ri Jesús y xerusula' ca
riq'ui ri rusmal tak ruwi'. Y ri jay ri' can
xnoj c'a riq'ui ri ruxla' ri ak'om ri'.
4 Y c'o c'a jun chique ri discípulos ri ma xka
ta chuwech chi queri' xban chare ri ak'om
jubul ruxla', y ri' ya ri Judas Iscariote ri
ruc'ajol ri jun achi ri Simón rubi'; ri discípulo
ri xtijacho na riche (rixin) ri Jesús pa quik'a'
ri winek. Riya' xubij c'a:
5 ¿Achique c'a ruma tek xa ma xc'ayix ta
re jubulaj ak'om re'? Re ak'om re' xa xbe ta
chi oxi' ciento denarios, y ri puek ri' xya'ox
(xya') ta chique ri pobres,§ xcha'.
6 Tek riya' xubij queri', ma ruma ta c'a
chi yerajo' ri pobres, y nrajo' ta yeruto', ma
que ta ri'. Xa ruma c'a chi ya riya' ri yacol
puek y c'o c'a nrelek'aj el, ruma chi riya' can
alek'om wi.*
7 Can yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri Ju-
das: Ma tanek ta. Xa taya' c'a ca chi tubana'
na ri nrajo' ri ránima. Ruma re ak'om re' can
ruyacon pe riche (rixin) chi nuya' chuwij
tek xa napon ri k'ij chi xquibemuk† ca.
8 Ruma ri pobres xa can yec'o wi iwuq'ui‡
y xabachique k'ij utz niben utzil chique.
Yac'a riyin ma ronojel ta tiempo xquic'oje'
iwuq'ui, xcha' ri Jesús.

Ri principali' tek sacerdotes nicajo' chuka' chi nicamisex ri Lázaro

9 Tek ri Jesús xnabex c'a pe cuma ri rech aj
Israel chi c'o pa Betania, xepe. Y sibilaj c'a ye
q'uiy winek ri xepe. Quinojel c'a ri winek ri'
xepe ruma ri Jesús y riche (rixin) chuka' chi
niquitz'et ca ri Lázaro, ri xc'asox pe ruma ri
Jesús chiquicojol ri caminaki'.§
10 Pero ri principali' tak sacer-
dotes xquiya' chiquiwech chi nicajo'
niquicamisaj chuka' ri Lázaro.
11 Ruma chi xa can rumac ri Lázaro tek ye
q'uiy quech aj Israel ri ye'el el quiq'ui riye'
ruma niquinimaj ri Jesús.*

Ri xbanatej tek ri Jesús xoc apo pa tinamit Jerusalem

12 Pa ruca'n k'ij, ri chiri' pa tinamit
Jerusalem, can ye sibilaj c'a ye q'uiy winek
yec'o. Quinojel c'a ri' ye aponak chiri' ruma
ri nimak'ij. Y tek xquic'axaj c'a chi benak
apo ri Jesús,
13 xequic'uaj apo ruxak tak che' ri nibix
palma chare, xebe chuc'ulic y riq'ui c'a
quichuk'a' niquibij: ¡Matiox chi petenak re
jun achi re'! ¡Yare' ri Rey riche (rixin) re
katinamit Israel, y can banon pe bendecir†
ruma ri Ajaf Dios, y can pa rubi' ri Ajaf Dios
petenak wi! yecha'.
14 Y ri Jesús can c'o c'a jun ti alaj bur ri xril,
riche (rixin) chi xuch'ocolbej, can achi'el wi
c'a ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri
tz'ibatal ca. Chiri' nubij:
15 Man c'a tixibij ta iwi' riyix ri yix riche
(rixin) chic ri tinamit Sion;‡
ruma yac'are' petenak ri Rey riche (rixin) re
itinamit,
ch'ocol pe chrij jun ti alaj bur.
Quec'ari' ri tz'ibatal ca.
16 Y pa nabey mul, ronojel re' man c'a xk'ax
ta chiquiwech ri rudiscípulos.§ Y xk'ax
chiquiwech can c'a ya tek ri Jesús c'astajnek
chic el chiquicojol ri caminaki' y tek c'o chic
ruk'ij ruc'ojlen.* C'ac'ari' tek xnatej chique
chi ronojel re' can tz'ibatajnek wi ca; y can
queri' wi ri xbanatej.
17 Y ri winek c'a ri xetz'eto riche (rixin)
ri Jesús tek xusiq'uij (xroyoj) ri Lázaro ri
caminek chic el riche (rixin) chi xc'astej pe
chiquicojol ri caminaki', can niquitzijola'
c'a chique ri nic'aj chic winek.
18 Y rumac'ari', tek ri Jesús xa nakaj chic
c'o wi apo chare ri tinamit Jerusalem, ri
winek can xepe c'a riche (rixin) chi no-
quic'ulu', ruma can quic'axan chic c'a ri
milagro ri xuben riq'ui ri Lázaro.
19 Yac'a ri achi'a' fariseos niquibila' c'a
chiquiwech: Titzu' la' xa majun nikach'ec,
ruma xa ma niquinimaj ta katzij y xa quino-
jel ri winek ye benak riq'ui, yecha'.

Yec'o winek griegos nicajo' yech'o riq'ui ri Jesús

20 Y chiquicojol c'a quinojel ri winek ri ye
aponak pa tinamit Jerusalem riche (rixin)
chi niquiya' ruk'ij ri Dios chupan ri nimak'ij,
yec'o chuka' ye ca'i' oxi' winek griegos.†
21 Re ca'i' oxi' c'a winek re', xe'apon apo
riq'ui ri Felipe ri aj Betsaida ri tinamit ri
c'o pa rucuenta ri Galilea, riche (rixin) chi
niquic'utuj jun utzil chare; ruma riya' jun
rudiscípulo ri Jesús. Ri winek ri' xquibij c'a
chare: Táta, riyoj nikajo' yojch'o riq'ui ri
Jesús.
22 Ri Felipe xbe y xberubij c'a chare ri
Andrés ri can discípulo chuka'. C'ari' chi ye
ca'i' xebe apo c'a riq'ui ri Jesús y xquibij
chare: Yec'o ca'i' oxi' winek griegos ri nicajo'
yech'o awuq'ui.
23 Y ri Jesús can yac'ari' xubij chique ri ca'i'
discípulos ri': Ya xapon ri k'ij, riche (rixin)

† **12:3** Lc. 10.38, 39. ‡ **12:3** Cnt. 1.12. § **12:5** Mt. 26.8, 9; Mr. 14.4, 5. * **12:6** Pr. 26.25; 28.20. † **12:7** Mt. 26.12. ‡ **12:8** Dt. 15.11; Mt. 26.11; Mr. 14.7. § **12:9** Jn. 11.43, 44. * **12:11** Mr. 15.10; Jn. 11.45. † **12:13** Sal. 72.17-19; Mt. 21.9; Mr. 11.8-10; Lc. 19.38. ‡ **12:15** Zac. 9.9. § **12:16** Lc. 18.34. * **12:16** Jn. 7.39; He. 1.3. † **12:20** 1 R. 8.41-43. ‡ **12:23** Jn. 13.31, 32; 17.1.

chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol
xtiya'ox (xtya') chic nuk'ij nuc'ojlen‡ chila'
chicaj.
24 Can kitzij c'a re xtinbij chiwe: Jun
ruwech trigo wi ma nimuk ta ka pan ulef,
ri ti ruwech ri trigo ri' xa choj c'a queri'
xtic'oje'. Pero wi nimuk ka pan ulef, ri ti
ruwech trigo ri', xtiq'uis c'a chuxe' ri ulef,
pero xtitz'uc pe y xtuya' ruwech.§
25 Y que chuka' ri' ri winek ri sibilaj
nupokonaj ri ruc'aslen wawe' chuwech re
ruwach'ulef, ma xtril ta ruc'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri ma
nupokonaj ta ri ruc'aslen wawe' chuwech
re ruwach'ulef wuma riyin, can jun c'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek ri nuyec
apo.*
26 Wi can c'o c'a jun winek ri nrajo' nuben
ri nusamaj, can quirutzekelbej c'a. Y ri
acuchi (achique) c'a yinc'o wi riyin, can
chiri' c'a chuka' xtic'oje' wi riya'.† Ri can
xtibano c'a ri nusamaj, xtiya'ox (xtya') c'a
ruk'ij ruma ri Nata'.

Tek ri Jesús nubij chi napon pa camic

27 Riyin can sibilaj c'a nik'axo ri wánima
wacami.‡ ¿Pero la xtinbij ta c'a chare ri
Nata': Quinacolo' c'a chuwech re k'axomal
re'? Tek xa can rumari' xinoka. Rumari' tek
c'a yinc'o na wacami.
28 Yac'ari' tek Riya' xubij: Nata', can ta-
bana' c'a chi xtik'alajin ta ri ak'ij ac'ojlen,
xcha'. Y can yac'ari' tek c'o jun ch'abel xpe
chila' chicaj§ y xubij: Can nbanon chic c'a
queri'. Y xtinben chic c'a jun bey, chi can
xtik'alajin wi ri nuk'ij nuc'ojlen.
29 Y tek xac'axex c'a ri ch'abel ri' cuma ri
sibilaj ye q'uiy winek ri yec'o chiri', yec'o
q'uiy xebin chi xa jun coklajay ri xquic'axaj.
Yac'a ri nic'aj chic xquibij chi jun ángel ri
xch'o pe chare.
30 Y ri Jesús xubij c'a chique: Ri ch'abel
ri xiwac'axaj ri xpe chila' chicaj, xch'o pe
iwuma riyix y ma wuma ta riyin.
31 Wacami can k'ij chic chi ri Dios nuk'et
tzij pa ruwi' re ruwach'ulef, y ri itzel winek
ri chapayon re ruwach'ulef, can xtelesex c'a
el.*
32 Y tek riyin xquijotobex chuwech cruz,†
ri winek can xquepe c'a wuq'ui; ruma riyin
can xquisamej pa tak cánima, xcha'.
33 Ri Jesús xubij c'a queri', riche (rixin)
chi xuk'alajsaj c'a achique rubanic xtiban
chare chi xticamisex.‡
34 Ri winek xquibij c'a chare: Riyoj ke-
taman ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios
chi tek xtipe ri Cristo, can xtic'oje' riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§ Riyit abin
chi yit c'a riyit ri C'ajolaxel ri xatalex
chkacojol, ¿achique c'a ruma nabij chi ya-
jotobex chuwech cruz? Can tak'alajsaj
c'a chkawech achique c'a chi achi ri' ri
C'ajolaxel.
35 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chique: Ri
Sakil* can c'a c'o na juba' iwuq'ui. Can
chupan c'a ri Sakil ri' quixbiyin wi, ruloman
chi c'a c'o na iwuq'ui. Ruma wi ma xtiben
ta queri', c'a tek xtina', nik'ekumer pe chi-
wech; y ri xa pa k'eku'm† nibiyin wi, ma
retaman ta acuchi (achique) benak wi.
36 Rumari', tek c'a c'o na re Sakil iwuq'ui,
can ticukuba' ic'u'x riq'ui, riche (rixin) chi
yixoc ralc'ual ri Sakil ri'.‡ Quec'ari' ri xeru-
bij ri Jesús chique ri winek. C'ac'ari' xeruya'
ca, y majun c'a xetaman ta acuchi (achique)
xbe wi.

Can tz'ibatal c'a ca chi ye q'uiy ri ma xqueniman ta riche (rixin) ri Cristo

37 Ri Jesús can xerubanala' wi q'uiy mila-
gros chiquiwech ri winek. Pero ma riq'ui wi
ri' riye' ma xquinimaj ta.
38 Y quec'ari' xbanatej, ruma c'o c'a chi
nibanatej na ri rutz'iban ca ri profeta Isaías
ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.
Riya' rutz'iban c'a ca:
Ajaf, ri ach'abel ri xkatzijoj chique ri winek,
¿la can c'o cami jun ri xniman?
¿C'o cami c'a jun ri xk'ax yan chuwech,
ruma xutz'et ri awuchuk'a'?§
Queri' nubij ri rutz'iban ca ri Isaías.
39 Re winek re' can ma yecowin ta niquin-
imaj, ruma chupan ri rutz'iban ca ri Isaías
nubij chuka':
40 Can banon c'a chique riye' chi ma
yetzu'un ta y cowirnek ri cánima;
riche (rixin) chi ma niquitz'et ta ri nic'ut
chiquiwech,
ma nika ta ka pa tak cánima,
y ma nitzolin ta pe quic'u'x riche (rixin)
chi riyin nchojmirisaj ri quic'aslen,*
nicha' ri Ajaf.
Queri' ri tz'ibatal ca ruma ri Isaías.
41 Ri profeta Isaías, ri achi ri xk'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca, xubij quere' tek
xutz'et yan c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Ajaf Jesús,†
y chrij c'a Riya' ch'onak wi ca.
42 Pero ma riq'ui wi ri', ye q'uiy chique
ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij
chiquicojol ri israelitas ri xeniman riche
(rixin) ri Jesús. Xa yac'a chi ma xquik'alajsaj
ta qui', ruma niquixibij qui' chiquiwech ri

§ **12:24** 1 Co. 15.36. * **12:25** Lc. 9.24; 17.33. † **12:26** 1 Ts. 4.17. ‡ **12:27** Lc. 12.50; Jn. 13.21. § **12:28** Mt. 3.17. * **12:31** Lc. 10.18; Jn. 16.11. † **12:32** Jn. 8.28. ‡ **12:33** Jn. 18.32. § **12:34** 2 S. 7.13; Sal. 89.36; 110.4; Is. 9.7; Ez. 37.25; Dn. 2.44; Mi. 4.7. * **12:35** Is. 42.6; Jn. 1.9; 8.12; 9.5; Ef. 5.8. † **12:35** Jer. 13.16; Jn. 11.10. ‡ **12:36** 1 Ts. 5.5. § **12:38** Is. 53.1; Ro. 10.16. * **12:40** Is. 6.9, 10; Mt. 13.14, 15. † **12:41** Is. 6.1. ‡ **12:42** Jn. 9.22.

fariseos, chi man xa que'okotex pe chupan
ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.‡
43 Queri' xquiben, ruma riye' más nika
chiquiwech ri quik'ij ri niya'ox (nya') cuma
ri winek, que chuwech ri quik'ij ri niya'ox
(nya') ruma ri Dios.§

Ya ri ruch'abel ri Jesús ri xtik'ato tzij pa quiwi' ri winek

44 Y ri Jesús riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o y
xubij: Ri niniman c'a wuche (wixin) riyin,
ma xu (xe) ta c'a riyin ri yirunimaj, xa can
nunimaj c'a ri Dios* ri yin takayon pe.†
45 Ri nitz'eto wuche (wixin), can nutz'et
c'a chuka' ri Dios‡ ri yin takayon pe.
46 Ruma yin c'a riyin ri Sakil ri xipe
chuwech re ruwach'ulef riche (rixin) chi
achique c'a ri xtiniman wuche (wixin), ma
xtic'oje' ta ca chupan jun k'ekumlaj c'aslen.§
47 Y ri winek ri nrac'axaj ri nuch'abel y
xa ma nuyec ta pa ránima y ma nuben ta
ri nrac'axaj; ma yin ta c'a riyin ri xquik'ato
tzij pa ruwi'. Ruma riyin xipe chuwech re
ruwach'ulef, ma riche (rixin) ta chi nk'et tzij
pa quiwi' ri winek.* Riyin xipe riche (rixin)
chi yencol ri winek.
48 Ri netzelan c'a wuche (wixin) y
ma nuc'ul ta ri nuch'abel pa ránima, pa
ruq'uisbel k'ij can xtik'at na c'a tzij pa
ruwi'.† Ri xtik'ato tzij pa ruwi' can ya ri
ch'abel ri xenk'alajsaj.
49 Ruma ri ch'abel ri xenk'alajsaj chiwech,
can ya c'a ri Nata' ri biyon pe chuwe, y xa
ma yin ta riyin yibin. Can ya c'a Riya' ri yin
takayon pe y rubin c'a pe chuwe achique chi
ch'abel ri nonbij y nonk'alajsaj chiwe.
50 Y can wetaman c'a chi ri rubin pe ri
Nata' Dios chuwe, can nuya' wi c'a c'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Rumari'
re ch'abel re nonbij c'a chiwe, can achi'el
ri rubin pe ri Nata' chuwe riyin, can queri'
rubixic xonbana' chiwe riyix.

13

Tek ri Jesús xuch'ej caken ri rudiscípulos

1 Y tek xa napon yan ri nimak'ij pascua,
ri Jesús retaman chic c'a chi napon yan ri
hora riche (rixin) chi Riya' ntel el wawe'
chuwech re ruwach'ulef y nitzolin chila'
chicaj riq'ui ri Dios, ri Rutata'. Ri Jesús sibi-
laj c'a ye rajowan pe quinojel ri can ye riche
(rixin) chic Riya' ri yec'o wawe' chuwech re
ruwach'ulef,* y can achi'el ye rajowan pe,
can quec'ari' xuq'uis pa ruwi'.
2 Ri Jesús y ri rudiscípulos quichapon c'a
wa'in. Yac'a ri Judas Iscariote, ri ruc'ajol
ri jun achi ri Simón rubi', nisamej chic c'a
ri itzel winek pa ránima,† y yac'ari' ri nibin
chare chi tujacha' ri Jesús.
3 Y astape' ri Jesús can retaman wi chi
ronojel jachon pa ruk'a'‡ ruma ri Dios ri
Rutata', y chiri' riq'ui ri Dios petenak wi y
chiri' chic nitzolin wi el;
4 pero ma riq'ui wi ri' Riya' ma xupokonaj
ta xuya' ca ri ruwa'in y xyacatej pe. Riya'
xrelesaj c'a ca ri tziek ri ruya'on chrij,
xberuc'ama' pe jun toalla, y xuxim xerupan.
5 C'ac'ari' xuya' chuka' ya' chupan jun
palangana y xuchop ruch'ajic ri caken
chiquijujunal ri rudiscípulos y nusula' c'a
ri caken riq'ui ri toalla ri ruximon xerupan.
6 Yac'a tek xapon riq'ui ri Simón Pedro
riche (rixin) chi nuch'ej ri raken, ri Pedro
xubij chare ri Jesús: Ajaf, ¿can nach'ej c'a
chuka' waken riyin? xcha'.
7 Y ri Jesús xubij c'a chare ri Pedro: Re
nch'ej re iwaken wacami, ma jane c'a nik'ax
ta chiwech achique ruma tek nben. Pero
can xtik'ax c'a chiwech ri más chkawech
apo.
8 Yac'a ri Pedro xubij: Riyin ma juba'
xtinya' ta k'ij chi can yit c'a riyit§ yach'ajo re
waken, xcha'. Y ri Jesús xubij c'a chare: Wi
man c'a naya' ta k'ij riche (rixin) chi nch'ej
ri awaken, xa ma yit ta chic nudiscípulo c'a
ri', xcha' ri Jesús.
9 Rumac'ari' ri Simón Pedro xubij chare ri
Jesús: Ajaf, wi queri', man c'a xaxu (xaxe)
ta wi re waken nach'ej, xa can tach'aja' c'a
chuka' re nuk'a' y re nujolon (nuwi'), xcha'
ri Pedro.
10 Pero ri Jesús xubij chare: Ri
ruch'ajch'ojsan chic ri', xaxu (xaxe) wi c'a
ri raken ri rajawaxic chi nuch'ej, ruma riya'
can ch'ajch'oj chic. Riyix can yix ch'ajch'oj
chic,* astape' ma chi'iwonojel ta, xcha' ri
Jesús.
11 Riya' xubij c'a queri', ruma can reta-
man achique ri xtijacho el riche (rixin) pa
quik'a' ri winek.† Y rumari' tek xubij: Ma
chi'iwonojel ta yix ch'ajch'oj.
12 Y tek ri Jesús ruch'ajon chic c'a caken ri
rudiscípulos, xberuc'ama' chic c'a pe ri tziek
ri relesan ca chrij, xbetz'uye' chic pa mesa y
xubij c'a: ¿Xk'ax chiwech achique ruma tek
riyin xinch'ej ri iwaken?
13 Riyix nibij Katijonel y Kajaf‡ chuwe.
Can utz wi ri nibij, ruma can yin wi.
14 Y ruma wi riyin ri Itijonel y ri Iwajaf
xinch'ej ri iwaken,§ can queri' c'a chuka'
tibana' riyix. Man c'a tipokonaj ta nich'ajla'
iwaken chi'iwachibil iwi'.
15 Riyin xinc'ut yan c'a ca chiwech. Can
achi'el c'a ri xinben riyin iwuq'ui riyix,

§ **12:43** Jn. 5.44. * **12:44** 1 P. 1.21. † **12:44** Mr. 9.37. ‡ **12:45** Jn. 14.9. § **12:46** Jn. 8.12. * **12:47** Jn. 3.17. † **12:48** Dt. 18.18, 19. * **13:1** Jn. 17.11. † **13:2** Lc. 22.3. ‡ **13:3** Jn. 3.35; 17.2. § **13:8** Mt. 3.14. * **13:10** Jn. 15.3; Ef. 5.26, 27. † **13:11** Jn. 6.64. ‡ **13:13** 1 Co. 8.6; 12.3; Fil. 2.11. § **13:14** Lc. 22.27; 1 Ti. 5.10; 1 P. 5.5.

queri' chuka' tibana' riyix* quiq'ui ri nic'aj chic.
16 Can kitzij c'a nbij chiwe: Ma ya ta ri
mozo ri más nim ruk'ij† que chuwech ri
rupatrón; ni ma ya ta ri jun ri nitak, ma ya
ta chuka' ri' ri más nim ruk'ij que chuwech
ri takayon riche (rixin).
17 Wi riyix can xiwetamaj c'a ca ronojel re'
y can niben c'a re xiwetamaj,‡ can jabel c'a
ruwa'ik'ij.
18 Can nbij c'a chi ma iwonojel ta
xquixbano queri', ruma riyin can wetaman
iwech chi'iwonojel ri xixincha'. Y chuka' ri
tz'ibatal ca, c'o c'a chi nibanatej na. Achi'el
ri nubij: Ri jun c'a ri can xwa' wuq'ui,
xyacatej c'a chuwij.§ Queri' nubij chupan ri
ruch'abel ri Dios.
19 Y wacami can nya' yan c'a apo rutzijol
chiwe* ri xtibanatej, riche (rixin) chi queri'
tek xtapon ri k'ij chi xtibanatej re', xtinimaj
c'a chi can yin c'a riyin ri Cristo.
20 Can kitzij wi c'a nbij chiwe, ri xtic'ulu
c'a riche (rixin) ri ntek el riyin, can yin c'a
riyin ri yiruc'ul. Y ri xquic'ulu c'a riyin, xa
can xtuc'ul c'a chuka' ri yin takayon pe.†

Tek ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos chi jun chique riye' ri xtijacho el riche (rixin)

21 Y tek ri Jesús rubin chic c'a ronojel re',
ri ránima can achique na c'a xuben xuna'
Riya', ruma ri bis. Riya' can xuk'alajsaj c'a
achique ruma tek sibilaj bis c'o pa ránima‡
y xubij c'a: Kas kitzij c'a ri nbij chiwe, chi
jun chiwe riyix ri xquijacho el pa quik'a' ri
winek,§ xcha' chique.
22 Can yac'ari' tek ri ye rudiscípulos
xquitzula' quiwech, y ma niquil ta c'a
achique niquich'ob; ruma ma quetaman
ta achoj chrij xch'o wi ri Jesús. Can man
c'a quetaman ta achique ri xtijacho el riche
(rixin).
23 Yac'a ri jun chique ri rudiscípulos, ri
sibilaj najowex ruma ri Jesús,* ye rak'el c'a
junan riq'ui ri Jesús.
24 Y chare c'a ri jun discípulo ri', ri xuben
wi apo retal ri Simón Pedro. Riya' xubij
c'a apo chare chi tuc'utuj chare ri Jesús chi
achique c'a ri' ri xtijacho el riche (rixin), ri
xa c'ari' nubij ka chique.
25 Y ri discípulo ri rak'el c'a apo chunakajal
ri ruwaruc'u'x ri Jesús, yac'ari' tek xuc'utuj
c'a chare: Ajaf, ¿achique c'a ri' ri jun ri xti-
jacho el awuche (awixin)? xcha' chare ri
Jesús.
26 Ri Jesús can yac'ari' tek xubij chare ri
discípulo ri': Ri achoj chare xtinya' wi ri
caxlan wey muban, yac'ari' ri xtijacho el
wuche (wixin), xcha'. Y Riya' xumuba' c'a ri
caxlan wey y xuya' chare ri Judas Iscariote
ri ruc'ajol ri jun achi Simón rubi'.
27 Y tek ri Judas Iscariote ruq'uison chic
c'a ka ri juwech' caxlan wey ri', can xoc wi
c'a ri Satanás pa ránima.† C'ac'ari' tek ri Jesús
xubij chare: Ri ach'obon chic chi naben,
tabana' c'a chanin, xcha' el chare.
28 Yec'a ri rudiscípulos ri yec'o apo ri pa
mesa riq'ui ma xk'ax ta chiquiwech achique
ruma tek xubij el queri' chare ri Judas.
29 Yec'o xech'obo chi xtak el ruma ri Jesús
chulok'ic ronojel ri nic'atzin chique chupan
ri nimak'ij ri'. Y yec'o chic nic'aj chique ri
discípulos xech'obo chi xtak el riche (rixin)
chi c'o nberuyala' ca chique ri pobres, ruma
ri discípulos can quetaman wi chi ya ri Judas
ri yacol puek.‡
30 Ri Judas xa can xu (xe) wi c'a tek xuq'uis
el ri juwech' caxlan wey, xa can yac'ari' tek
xel el. Tek xel c'a el riya', xa can chak'a' chic.

Tek ri Jesús xubij chi xtik'alajin yan ruk'ij ruc'ojlen y tek xuya' ri jun c'ac'ac' pixa'

31 Y tek ri Judas elenak chic c'a el, yac'ari'
tek ri Jesús xubij: Yac'are' xoka yan ri k'ij
chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol
xtik'alajin chi can c'o wi nuk'ij nuc'ojlen.§ Y
can queri' c'a chuka' ri Dios; can xtik'alajin
ri ruk'ij ruc'ojlen wuma riyin.
32 Y ruma chi ri Dios can xtik'alajin
ri ruk'ij ruc'ojlen wuma riyin; rumari'
Riya' can xtuben c'a chi nik'alajin ri nuk'ij
nuc'ojlen* riyin. Y ri' man c'a ajan (jampe')
ta na, xa can ya c'a re k'ij re'.
33 Juba' chic c'a oc re yic'oje' el iwuq'ui
riyix ri can achi'el tak walc'ual nbanon
chiwe. C'ac'ari' xquinicanoj. Pero re wa-
cami can nbij c'a ca chiwe, achi'el ri nbin
chique nic'aj aj Israel, chi ri xquibec'oje' wi
riyin, ma xquixcowin ta xquixapon† chinu-
canoxic.
34 Y riyin can nya' ca jun c'ac'ac' pixa'
chiwe. Riyin nbij c'a chiwe chi can tiwajo'
iwi'.‡ Riyin can yixinwajo' wi. Can queri'
c'a chuka' tibana' riyix. Can tiwajo' c'a iwi'
chi'iwachibil iwi'. Yac'are' ri nbij ca chiwe
wacami.
35 Y wi can xtiwajo' c'a iwi' chi'iwachibil
iwi', ri winek can xtiquetamaj c'a chi yix
nudiscípulos, xcha' ri Jesús.

Riyit xa xtabij chi ma awetaman ta nuwech, xcha' ri Jesús chare ri Pedro

36 Yac'ari' tek ri Simón Pedro xubij chare
ri Jesús: Ajaf, ¿acuchi (achique) c'a yabe
wi? xcha'. Y ri Jesús xubij chare: Wacami
ma jane yacowin ta yinatzekelbej ri acuchi

* **13:15** Fil. 2.5, 7; 1 P. 2.21. † **13:16** Lc. 6.40. ‡ **13:17** Stg. 1.25. § **13:18** Sal. 41.9. * **13:19** Jn. 14.29. † **13:20** Lc. 10.16. ‡ **13:21** Jn. 12.27. § **13:21** Lc. 22.21; Hch. 1.16, 17. * **13:23** Jn. 19.26; 20.2; 21.7. † **13:27** Lc. 22.3; Jn. 6.70. ‡ **13:29** Jn. 12.6. § **13:31** Jn. 7.39. * **13:32** Jn. 17.5. † **13:33** Jn. 7.34; 8.21. ‡ **13:34** Lv. 19.18; Ef. 5.2; 1 Ts. 4.9; Stg. 2.8; 1 P. 1.22; 1 Jn. 3.11; 4.21; 2 Jn. 5.

(achique) xquibe wi riyin. Yac'a tek xtapon
ri k'ij, can xquinatzekelbej wi el, xcha' chare
ri Pedro.
37 Y ri Pedro xubij chare: Ajaf, ¿achique
c'a ruma tek ma yicowin ta yatintzekelbej el
wacami? Ruma wi nic'atzin, can nya' c'a ri
nuc'aslen§ awuma riyit, xcha'.
38 Y ri Jesús xubij chare: ¿La naya' cami ri
ac'aslen wuma riyin? Riyin can kitzij wi c'a
nbij chawe, chi tek c'a ma jane tisiq'uin ta
pe ri ec', riyit oxi' yan mul abin chic chi ma
awetaman ta nuwech,* xcha' ri Jesús chare
ri Pedro.

14

Ri Jesús nubij chi ruma Riya' tek yecowin ye'apon ri winek riq'ui ri Tata'ixel

1 Man c'a tisach ta ic'u'x, xcha' ri Jesús
chique ri rudiscípulos. Riyix can iniman ri
Dios y can queri' chuka' quininimaj riyin,
xcha' chique.
2 Ri chila' chicaj ri acuchi (achique) c'o
wi ri Nata', c'o c'a sibilaj q'uiy c'ojlibel ri
xquec'oje' wi* ri ye'apon riq'ui. Wi xa man
ta kitzij chi queri', riyin xinbij yan ta chiwe.
Wacami yibe chubanic y chuchojmirisaxic
ri ic'ojlibel chila' chicaj riq'ui ri Nata'.
3 Chubanic c'a ic'ojlibel tek yibe, y can
yipe c'a chuka' chic jun bey,† y yixinc'uaj
wuq'ui; riche (rixin) chi queri' ri acuchi
(achique) yic'oje' wi riyin, chiri' chuka'
xquixc'oje' wi riyix.‡
4 Can iwetaman wi c'a ri acuchi (achique)
yibe wi riyin, y chuka' iwetaman ri bey,
xcha' ri Jesús chique ri rudiscípulos.
5 Yac'a ri discípulo ri Tomás rubi' xubij
chare ri Jesús: Ajaf, riyoj ma ketaman ta
acuchi (achique) yabe wi. ¿Achique ta c'a
rubanic nikaben riche (rixin) chi niketamaj
ri bey? xcha'.
6 Y ri Jesús xubij: Yin c'a riyin ri bey,
yin c'a riyin ri kitzij,§ y chuka' yin c'a riyin
ri c'aslen.* Majun c'a achique ta nicowin
napon riq'ui ri Nata'† wi ma yirunimaj ta
riyin.
7 Y wi can iwetaman c'a nuwech riyin, can
iwetaman c'a chuka' ruwech ri Nata'.‡ Re
wacami can itz'eton chic, y chuka' iweta-
man chic ruwech, xcha' ri Jesús.
8 Y can yac'a chuka' ri' tek jun chic
chique ri discípulos, ri Felipe rubi' xubij c'a
chare ri Jesús: Ajaf, tac'utu' c'a ri Tata'ixel
chkawech, y riq'ui ri' xticuke' kac'u'x, xcha'.
9 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare: Felipe,
¿la ma awetaman ta c'a nuwech? Riyin can
c'o chic juna' yinc'o pe iwuq'ui. Ri can yin
rutz'eton riyin, can rutz'eton c'a chuka' ri
Nata'.§ ¿Achique c'a ruma tek riyit nabij chi
nc'ut ri Nata' chiwech?
10 ¿La man c'a nanimaj ta riyit chi ri Nata'
c'o wuq'ui riyin, y riyin yinc'o riq'ui Riya'?*
Ri ch'abel c'a ri xink'alajsaj chiwech, can
riq'ui c'a ri Nata' petenak wi, ruma Riya' c'o
wuq'ui riyin. Can ya c'a Riya' ri nibano re
samaj re'.
11 Can quininimaj c'a chi riyin yinc'o
riq'ui ri Nata' y Riya' c'o wuq'ui riyin. Y wi
ma yininimaj ta ruma re nbij chiwe, quinin-
imaj c'a ruma ri samaj ri yenben chiwech.†
12 Can kitzij wi c'a ri nbij chiwe: Ri can
yirunimaj c'a riyin, can xtiyatej wi c'a chare
chi can xquerubanala' c'a chuka' ri samaj
ri xenben riyin; y más c'a nima'k tak samaj
ri xquerubanala', que chuwech ri xinben
riyin, ruma riyin xa yibe riq'ui ri Nata' chila'
chicaj,
13 y ronojel c'a ri xtic'utuj chare ri
Tata'ixel pa nubi' riyin, can xtinya' wi c'a
chiwe. Riche (rixin) chi queri' nik'alajin ri
ruk'ij ruc'ojlen ri Nata' wuma riyin.
14 Wi c'o c'a ri xtic'utuj pa nubi' riyin, can
xtinya' wi‡ pe chiwe.

Tek ri Jesús xubij chi ri Dios xtutek pe ri Lok'olaj Espíritu

15 Wi yiniwajo', can tibana' c'a ri nubij ri
nupixa' ri xenbij chiwe.§
16 Y riyin xtinc'utuj c'a chare ri Nata', y
Riya' can xtutek c'a pe jun chic ri nito'o
iwuche (iwixin); Jun ri can xtic'oje' wi
iwuq'ui riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
17 Y ri' can ya c'a ri Lok'olaj Espíritu,
ri xtic'utu ri kitzij* chiwech. Y ri winek
ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi
quic'u'x, ma yecowin ta niquic'ul, ruma ri
Lok'olaj Espíritu xa ma niquitz'et ta y ni xa
ta quetaman ruwech. Yac'a riyix ri can ini-
man chic, ma que ta ri'. Riyix can iwetaman
chic ruwech, ruma can c'o chic chicojol. Y
Riya' can xtic'oje' c'a pa tak iwánima.
18 Riyin astape' xquibe, ma xquixinmalij
ta ca; ma xquixc'oje' ta ca achi'el jun meba',
ruma xa can yipe chic iwuq'ui.
19 Yac'a ri winek ri xa riq'ui ri ruwach'ulef
quicukuban wi quic'u'x, xa juba' chic c'a re
xquinquitz'et el. Yac'a riyix can xquinitz'et
chic na jun bey. Y ruma chi riyin can c'o
nuc'aslen† riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,
rumari' riyix can xtic'oje' c'a chuka' ic'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
20 Y chupan c'a ri k'ij ri' tek xtik'alajin
jabel chiwech chi riyin can yinc'o wi c'a

§ **13:37** Mr. 14.31; Lc. 22.33. * **13:38** Lc. 22.34; Jn. 18.27. * **14:2** 2 Co. 5.1; Ap. 3.12. † **14:3** Hch. 1.11. ‡ **14:3** 1 Ts. 4.17. § **14:6** Jn. 1.17; 8.32. * **14:6** Jn. 1.4; 6.35. † **14:6** Ro. 5.1, 2. ‡ **14:7** Jn. 8.19. § **14:9** Col. 1.15; He. 1.3. * **14:10** Jn. 10.38; 17.21. † **14:11** Jn. 5.36. ‡ **14:14** 1 Jn. 3.22. § **14:15** 1 Jn. 5.3. * **14:17** 1 Jn. 2.27. † **14:19** 1 Co. 15.20. ‡ **14:20** Jn. 10.38; 17.21.

riq'ui ri Nata',‡ y riyix yixc'o wuq'ui riyin y
riyin iwuq'ui riyix.
21 Ri can c'o ri nuch'abel pa ránima y can
yeruben wi ronojel ri pixa' ri yenbij, can
yirajo' wi§ c'a ri'. Y ri can yirajo' riyin, can
xtajowex c'a ruma ri Nata', y riyin chuka'
can xtinwajo' y xtink'alajsaj wi' chuwech,
xcha' ri Jesús.
22 Yac'ari' tek ri Judas* ri jun discípulo,
pero ma ya ta ri Judas Iscariote, xuc'utuj c'a
chare ri Jesús: Ajaf, ¿achique c'a ruma tek
xaxu (xaxe wi) chkawech riyoj xtak'alajsaj
wi awi'? ¿Y achique c'a ruma tek ma
nak'alajsaj ta awi' chiquiwech ri winek
ri xa riq'ui ri ruwach'ulef quicukuban wi
quic'u'x? xcha'.
23 Y ri Jesús xubij chare: Ri can yirajo' c'a
riyin, can nuben c'a ri nubij ri nuch'abel.
Ri jun winek c'a ri xtibano queri', can xta-
jowex c'a ruma ri Nata'. Y ri Nata' y riyin
can xkojpe riq'ui y xtikaben c'a kachoch pa
ránima.
24 Yac'a ri ma yirajo' ta riyin, ma nuben
ta ri nubij ri nuch'abel. Y ri ch'abel ri
iwac'axan wuq'ui riyin, ma wuche (wixin)
ta riyin. Can ya c'a ri Nata' ri yin takayon pe
ri biyon pe re ch'abel re' chuwe.†
25 Y ronojel c'a re ch'abel re', can ye
nk'alajsan wi pe chiwech re yinc'o pe
iwuq'ui.
26 Y tek riyin ma yinc'o ta chic iwuq'ui,
ri Nata' xtutek pe ri Lok'olaj Espíritu‡ riche
(rixin) chi yixruto'. Y ya Riya' ri xtic'oje'
iwuq'ui pa nuq'uexel riyin. Y can ya
c'a chuka' Riya' xquixtijon, y xquerunataj
ronojel ri ch'abel ri nbin ca chiwe.
27 Ri uxlanibel c'u'x ri c'o wuq'ui riyin,
can yac'ari' ri nya' ca chiwe. Ri uxlanibel
c'u'x c'a ri nya' ca riyin pa tak iwánima riyix§
ri iniman chic, man achi'el ta c'a ri uxlani-
bel c'u'x ri niquitzuj (niquisuj) ri winek
ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi
quic'u'x. Can man c'a tisach ta ic'u'x, y ma
tixibij ta iwi'.
28 Xa can iwac'axan chic c'a ri nbin: Riyin
can xquibe wi, pero yipe chic c'a iwuq'ui.
Y wi riyix can yiniwajo', niquicot ta c'a ri
iwánima, ruma riyin can riq'ui c'a ri Nata'
yitzolin wi.* Ruma Riya' can más wi nim
ruk'ij que chinuwech riyin.
29 Re' nya' yan ca rutzijol chiwe, riche
(rixin) chi queri' tek xtapon ruk'ijul chi
xtibanatej re', xa can xtinimaj wi ri nbin ca
chiwe.
30 Y re wacami xa ma q'uiy ta chic ch'abel
re xtinbij ca chiwe, ruma ri itzel winek
ri chapayon re ruwach'ulef† xa nuk'alajsaj
yan pe ri'. Pero astape' can ya riya' ri
chapayon re ruwach'ulef, pero riya' majun
ruk'atbel tzij pa nuwi' riyin.‡
31 Ri nben, can ya c'a ri Nata' ri xitako
pe chubanic, riche (rixin) chi ri winek ri
xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi
quic'u'x, tiquetamaj chi riyin nwajo' ri
Nata'. Kojyacatej c'a el y koj-el el wawe',
xcha'.

15

*Tek ri Jesús xubij chi Riya' achi'el ri juwi'
uva*

1 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: Yin c'a riyin
ri kitzij chi yin achi'el juwi' uva, y ri Nata'
yari' ri achi'el aj samajel chrij ri uva.
2 Ruma tek juwi' uva yec'o ruk'a' ri xa ma
yewachin ta, ye'elesex el. Yac'a ri ruk'a' ri
can yewachin, yejosk'ix jabel, riche (rixin)
chi yewachin jabel. Can que c'a chuka' ri'
riyin. Ri Nata' yerutz'et quinojel ri yec'o
wuq'ui y yerelesaj el ri ma niwachin ta ri
quic'aslen. Yac'a ri niwachin ri quic'aslen,
xqueruch'ajch'ojsaj, riche (rixin) chi sibilaj
xtiwachin ri quic'aslen.
3 Riyix ri can nk'alajsan wi pe ri ch'abel
chiwech, can yix ch'ajch'oj chic c'a ruma ri
ch'abel ri'.*
4 Can quixc'oje' c'a wuq'ui jurayil, riche
(rixin) chi queri' riyin can yic'oje' c'a chuka'
iwuq'ui riyix. Ruma ri ruk'a' ri uva ma ni-
wachin ta, wi xa man c'o ta riq'ui ri ruchi'el.
Can nic'atzin chi jun ruk'a' uva c'o riq'ui ri
ruchi'el, riche (rixin) chi queri' niwachin.
Can queri' chuka' riyix, rajawaxic chi can
quixc'oje' wuq'ui.
5 Yin c'a riyin ri achi'el juwi' uva, y riyix ri
ruk'a'. Ri can jurayil nic'oje' wuq'ui, y riyin
riq'ui riya', ri ruc'aslen can xtiwachin wi.
Ruma ri xa ma xtic'oje' ta wuq'ui, majun c'a
ri xticowin ta xtuben.†
6 Ri xa ma nic'oje' ta c'a wuq'ui jurayil,
xtuc'ulwachij c'a achi'el nuc'ulwachij ri
ruk'a' uva ri xa ma niwachin ta. Ye'elesex el
ruma ma yewachin ta, y tek ye chaki'j chic,
yebemol pe, y yec'ak pa k'ak', y chiri' yec'at
wi.
7 Yac'a riyix can quixc'oje' wuq'ui jurayil,
y tic'oje' ri nuch'abel pan iwánima. Wi queri'
xtiben, tic'utuj c'a chare ri Dios achique ri
nrajo' ri iwánima, y can xtuya' wi c'a pe
chiwe ri nic'utuj.‡
8 Wi can niwachin jabel ri ic'aslen, can
nik'alajin wi chi yix tzekelbey wuche
(wixin), y ri winek ri xquixtz'eto, can
xtiquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Nata'.§

§ **14:21** 1 Jn. 2.5; 5.3. * **14:22** Lc. 6.16. † **14:24** Jn. 7.16. ‡ **14:26** Lc. 24.49; 1 Jn. 2.27. § **14:27** Fil. 4.7.
* **14:28** Jn. 14.12. † **14:30** Jn. 12.31. ‡ **14:30** He. 4.15. * **15:3** Ef. 5.26. † **15:5** Fil. 4.13. ‡ **15:7** Jn. 15.16.
§ **15:8** Mt. 5.16; Fil. 1.11.

9 Can achi'el c'a yirajo' ri Nata', can queri'
chuka' yixinwajo' riyin. Can quixc'oje' c'a
jurayil chupan re ajowanic re'.
10 Y wi riyix can niben ri nubij ri nupixa',
can xquixc'oje' c'a jurayil chupan ri ajowa-
bel wuche (wixin) riyin. Achi'el ri nbanon
riyin; can nben ri yerubij ri Nata', y rumari'
can jurayil yinc'o chupan ri ajowabel riche
(rixin) Riya'.
11 Y ronojel c'a ri nbin chic chiwe, can
riche (rixin) c'a chi tiquicot ri iwánima, can
achi'el ri quicoten ri c'o wuq'ui riyin. Y can
tz'aket ta c'a chuka' ri quicoten xtic'oje' pa
tak iwánima.*
12 Y riyin nya' c'a ca re pixa' re' chiwe, chi
can tiwajo' c'a iwi';† can achi'el ri yixinwajo'
riyin.
13 Majun chic jun ri can más ta nim ri
ajowabel c'o riq'ui, que chuwech jun ri can
nuya' ruc'aslen‡ pa quiq'uexel ri ramigos.
14 Y riyix can yix nu'amigos, wi niben
ronojel ri nbij chiwe ri c'o chi niben.
15 Ruma riyin can amigos chic nbanon
chiwe, ruma can ronojel ri ruk'alajsan pe
ri Nata' chuwe riyin, can xink'alajsaj c'a
chuka' chiwe riyix. Y ma yix achi'el ta chic
mozos nbanon chiwe. Ruma jun mozo ma
retaman ta achique nuch'ob ri rupatrón.
16 Ri xcha'o iwuche (iwixin) riyix, yin
c'a riyin, y xa ma yix ta c'a riyix ri
xixcha'o wuche (wixin) riyin.§ Y riyin
xixincha' riche (rixin) chi yixintek chubanic
ri nusamaj* y riche (rixin) chuka' chi
ri ic'aslen niwachin, y jurayil ta c'a
xtiwachin ri ic'aslen, riche (rixin) chi queri'
xabachique c'a ri xtic'utuj chare ri Nata' pa
nubi' riyin, can xtuya' pe chiwe.
17 Can nchilabej c'a chiwe chi tiwajo' c'a
iwi' chi'iwonojel.

Ri Jesús y ri ye tzekelbey riche (rixin) ye'etzelex cuma ri winek

18 Y wi yixetzelex† cuma ri winek ri
xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi
quic'u'x, tinatej chiwe chi ma xu (xe) ta wi
chiwe riyix queri' niquiben, xa can queri'
chuka' quibanon pe chuwe riyin.
19 Wi riyix xa ta yix junan quiq'ui ri winek
ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi
quic'u'x, can ta yixcajo' jabel.‡ Pero riyin
can xixincha' yan pe chiquicojol y ma yix ju-
nan ta chic quiq'ui, y rumari' yixquetzelaj.§
20 Can tinatej c'a chiwe ri xinbij chiwe,
chi ri mozo ma ya ta ri' ri más ta nim ruk'ij
que chuwech ri patrón. Y wi riyin ri Iwa-
jaf yinetzelex cuma ri winek* y c'o pokon
niquiben chuwe, riyix chuka' xa can queri'
xtiban chiwe. Pero ri winek ri niquiben ri
nubij ri nuch'abel riyin, xa can niquiben
chuka' ri nibij riyix chique.
21 Ronojel c'a ri pokonal ri' xtic'ulwachij
pa quik'a', ruma ma quetaman ta ruwech ri
Dios† ri yin takayon pe, y rumari' yixquetze-
laj, ruma icukuban ic'u'x wuq'ui riyin.
22 Y wi man ta xipe riyin chuwech re
ruwach'ulef chuk'alajsaxic ri nuch'abel,
riye' can ta yecowin niquibij chi majun
quimac.‡ Yac'a re wacami, ruma riyin xipe
chuwech re ruwach'ulef y xinquetzelaj,
rumari' riye' can ma xquecowin ta xtiquibij
chi majun quimac.§
23 Ri can ye'etzelan wuche (wixin) riyin,
can ma xu (xe) ta c'a riyin ri yinquetzelaj, xa
can nik'alajin c'a chi queri' chuka' niquiben
chare ri Nata'.
24 Y man ta jun quimac, wi ta riyin man ta
nbanon* nima'k tak milagros chiquiwech,
milagros ri majun chic jun banayon ta.
Yac'a re wacami riye' can xquitz'et yan ri
milagros ri' y ma riq'ui wi ri' xa yinquetzelaj
riyin y niquetzelaj chuka' ri Nata'.
25 Ronojel c'a re', can ntajin chic rubanic,
can achi'el nubij ri tz'ibatal ca chupan ri
ruch'abel ri Dios: Yinquetzelaj y xa ma
k'alaj ta achique ruma,† ruma majun nu-
mac. Quec'ari' ri tz'ibatajnek ca.
26 Yac'a tek riyin yin tzolijnek chic chila'
chicaj riq'ui ri Nata', xtintek c'a pe ri
Lok'olaj Espíritu‡ ri xtito'o iwuche (iwixin),
y xquixrutijoj c'a riq'ui ri kitzij. Y ri Lok'olaj
Espíritu ri' riq'ui c'a ri Nata' nipe wi, y tek
xtipe, can xquiruk'alajsaj chuka' riyin.
27 Y riyix can xquinik'alajsaj§ c'a chuka'
chiquiwech ri winek; ruma chi can pa ru-
tiquiribel pe ri yixc'o pe wuq'ui.*

16

1 Y ronojel c'a re', can xinbij c'a chiwe,
riche (rixin) chi riyix niwetamaj yan ca y
man ta jun nibano chiwe chi yixtzak.
2 Xquixokotex c'a pe pa tak jay ri kas nic'ut
wi ri ruch'abel ri Dios. Y can xtapon wi c'a
chuka' ri k'ij tek ri winek xquixquicamisaj
y pa quic'u'x riye' chi can rusamaj ri Dios
yetajin chubanic.*
3 Quec'ari' ri xquequibanala' ri winek
chiwe, ruma ma quetaman ta ruwech ri
Nata' y ma quetaman ta chuka' nuwech
riyin.†
4 Can ronojel c'a re' nbij yan ca chiwe,
riche (rixin) chi tek xtapon ri k'ij ri', xa can

* **15:11** Jn. 16.24; 1 Jn. 1.4. † **15:12** 1 Ts. 4.9; 1 P. 4.8; 1 Jn. 3.11. ‡ **15:13** Ro. 5.7; Ef. 5.2. § **15:16** 1 Jn. 4.10.
* **15:16** Mr. 16.15. † **15:18** Mr. 13.13; Lc. 6.22; 1 Jn. 3.13. ‡ **15:19** 1 Jn. 4.5. § **15:19** Jn. 17.14. * **15:20** Is. 53.3. † **15:21** Jn. 16.3. ‡ **15:22** Jn. 9.41. § **15:22** Ro. 1.20. * **15:24** Jn. 3.2; 7.31; 9.32. † **15:25** Sal. 35.19; 69.4; 109.3. ‡ **15:26** Hch. 2.33. § **15:27** Hch. 1.8. * **15:27** Lc. 1.2. * **16:2** Hch. 9.1, 2; 26.9, 10; Ga. 1.13. † **16:3** 1 Ti. 1.13.

yac'ari' tek xtinatej chiwe chi can ronojel ri' xa can nbin chic ca chiwe.

Ri rusamaj ri Lok'olaj Espíritu quiq'ui ri winek

Ronojel re' can ma xinya' ta c'a rubixic chiwe ri pa rutiquiribel pe, ruma can c'a yinc'o na iwuq'ui.

5 Y re wacami, can yac'are' yitzolin‡ riq'ui ri yin takayon pe. ¿Achique c'a ruma tek majun chic chiwe riyix nudiscípulos ri nic'utun ta pe chuwe: Acuchi (achique) c'a yabe wi?

6 Pero pa ruq'uexel chi que ta ri' nic'utuj pe chuwe, ri iwánima xa xnoj riq'ui bis, ruma ri xinbij ka chiwe.

7 Pero riyin can ya c'a ri kitzij ri nbij chiwe: Jabel nuben chiwe, wi yibe yan; ruma wi ma yibe ta, ma xtipe ta ri Lok'olaj Espíritu§ ri noto'o iwuche (iwixin). Yac'a wi yibe yan, can yac'ari' ntek pe.

8 Y tek xtipe c'a ri Lok'olaj Espíritu, can xtuk'alajsaj c'a chiquiwech ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x chi can ye aj maqui' wi,* chi can c'o jun chojmilaj bey riche (rixin) c'aslen, y chi ri Dios can xtuk'et wi tzij pa quiwi' ri winek.

9 Riya' xtuk'alajsaj c'a chiquiwech ri winek chi ye aj maqui', ruma ma yinquinimaj ta riyin.

10 Can xtuk'alajsaj c'a chuka' chiquiwech ri winek ri chojmilaj bey riche (rixin) ri c'aslen, ruma riyin riq'ui ri Tata'ixel yibe wi. Y yac'ari' tek riyix ma xquinitz'et ta chic.

11 Y chuka' Riya' can xtuk'alajsaj chi ri Dios can xtuk'et wi tzij pa quiwi' ri winek, ruma wacami ya k'aton chic tzij pa ruwi' ri itzel winek† ri chapayon riche (rixin) re ruwach'ulef.

12 Can q'uiy c'a ri ma nbij ta chic ca chiwe, ruma ma nik'ax ta chiwech y ma yixcowin ta chuc'uaxic.

13 Yac'a tek xtipe ri Lok'olaj Espíritu,‡ can xquixrutijoj y xquixruc'uaj chupan ri kitzij. Riya' ma pa ruyonil ta c'a xtich'o; ruma ri ch'abel c'a ri xtuyala' chiwe, can ya c'a ri' ri bin pe chare chila' chicaj. Y rumari' tek Riya' xqueruk'alajsaj yan c'a chiwe ri xquebanatej ri chiwech apo.§

14 Y ri Lok'olaj Espíritu can xtuya' c'a nuk'ij nuc'ojlen riyin; ruma xtuc'ul ri can wuche (wixin) wi riyin y xtuk'alajsaj chiwech.

15 Ruma ronojel c'a ri c'o riq'ui ri Nata' Dios, can wuche (wixin) chuka' riyin,* rumari' tek xinbij yan chiwe chi ri Lok'olaj Espíritu can xtuc'ul ri can wuche (wixin) wi riyin y xtuk'alajsaj chiwech.

Ri discípulos xquebison pero xquequicot chic

16 Xa juba' chic c'a ri yic'oje' chicojol y ma xquinitz'et ta chic pake' juba'. Pero juba' chic apo xquinitz'et chic jun bey. Queri' nbij chiwe ruma riyin yibe riq'ui ri Tata'ixel, xcha' ri Jesús.

17 Y nic'aj chique ri discípulos tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús, xquic'utula' c'a chiquiwech. Riye' xquibij c'a: ¿Achique c'a ri xrajo' xubij chake riq'ui ri ch'abel ri xerubij, ruma xubij: Xa juba' chic c'a ri yic'oje' chicojol y ma xquinitz'et ta chic pake' juba'. Pero juba' chic apo, xquinitz'et chic jun bey, ruma riyin xa yibe riq'ui ri Tata'ixel? xcha', xecha' c'a ri discípulos chiquiwech.

18 Ri discípulos ri' c'a niquibila' na c'a chiquiwech: ¿Achique c'a ri nrajo' nubij riq'ui re tzij re', tek nubij: Xa juba' chic c'a? Xa ma yek'ax ta chkawech ri nubij, yecha'.

19 Y ri Jesús can chanin c'a xunabej chi ri rudiscípulos c'o ri nicajo' niquic'utuj chare, rumari' Riya' xubij: Riyix niwajo' niwetamaj achique ri xinbij, chi xa juba' chic c'a yic'oje' chicojol y ma xquinitz'et ta chic pake' juba', pero juba' chic apo xquinitz'et chic jun bey.

20 Can kitzij c'a nbij chiwe: Riyix can xquixok' y xquixbison ruma ri xtinc'ulwachij riyin. Yac'a ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, riye' xa xquequicot. Yac'a riyix astape' can c'o chic bis ri pa tak iwánima, ri bis c'a ri' xa xtijalatej, xa can xtoc quicoten.†

21 Ri bis c'a ri' junan riq'ui ri k'axon ri nuk'axaj jun ixok tek napon ri ruk'ijul riche (rixin) chi nralaj jun ac'al.‡ Pero tek ri ac'al alaxnek chic, ri te'ej ri' man c'a noka ta chic chuc'u'x achique chi k'axomal ri xuk'axaj, ruma sibilaj niquicot ri ránima chi xalex chic jun ac'al chuwech re ruwach'ulef.

22 Can quec'ari' riyix, wacami c'o chic bis pa tak iwánima, pero riyin yipe chic jun bey chi'itz'etic. Y yac'ari' tek xtitzolin chic pe ri quicoten pa tak iwánima,§ y ri quicoten ri' can majun c'a xtelesan ta iwuq'ui.*

23 Y chupan ri k'ij ri', majun chic ri xtiwac'axaj ta pe chuwe. Pero can kitzij nbij chiwe, chi ronojel c'a ri xtic'utuj chare ri Nata' pa nubi' riyin, can xtuya' wi c'a pe chiwe.†

24 C'a re wacami can majun c'a ri ic'utun ta chare ri Nata' pa nubi' riyin. Can tic'utuj c'a y xtic'ul, riche (rixin) chi queri' can nitz'aket ta c'a ri quicoten pa tak iwánima.‡

‡ **16:5** Jn. 7.33; 14.2. § **16:7** Hch. 2.33. * **16:8** 1 Co. 14.24, 25. † **16:11** Lc. 10.18. ‡ **16:13** Jl. 2.28; Jn. 14.26; Hch. 2.16-18; 1 Jn. 2.20, 27. § **16:13** Hch. 11.28; 20.23; 21.11; 1 Ti. 4.1. * **16:15** Mt. 11.27; Lc. 10.22; Jn. 3.35; 17.10. † **16:20** Mt. 5.4. ‡ **16:21** Is. 26.17. § **16:22** Lc. 24.41; Jn. 20.20. * **16:22** Hch. 2.46; 13.52; 1 P. 1.8. † **16:23** Jn. 15.16. ‡ **16:24** Jn. 15.11.

Ri Jesús xch'acon yan chrij ri itzel winek ri chapayon re ruwach'ulef

25 Ronojel c'a ri nbin chic ka chiwe, can
riq'ui c'ambel tak tzij nbin wi, pero xtoka
c'a ri k'ij tek ma riq'ui ta chic c'ambel tak
tzij xquich'o wi iwuq'ui. Xa can k'alaj k'alaj
chic c'a ri rubixic xtinben chiwe chrij ri
Tata'ixel.
26 Y chupan c'a ri k'ij ri', can pa nubi'
c'a riyin xtic'utuj wi chare ri Nata', y Riya'
can xtuya' c'a pe chiwe ri nic'utuj chare. Y
ma rajawaxic ta chic chi c'a yin na riyin ri
yic'utun pan iq'uexel riyix. Ma que ta ri'.
27 Ri Nata' can nuya' wi chiwe ri nic'utuj,
ruma yixrajo'. Y Riya' yixrajo', ruma riyix
yiniwajo' riyin§ y ninimaj chi riyin riq'ui
Riya' yin petenak wi.*
28 Can riq'ui wi c'a ri Tata'ixel yin pete-
nak wi, riche (rixin) chi xinoka chuwech
re ruwach'ulef. Y re wacami, can riq'ui
c'a chuka' Riya' yitzolin wi,† y nya' ca re
ruwach'ulef, xcha' ri Jesús.
29 Y ri rudiscípulos xquibij c'a chare: Can
kitzij wi chi re wacami ma riq'ui ta chic
c'ambel tak tzij yach'o wi chkawech, xa can
k'alaj ri ye'abij.
30 Wacami c'a nik'ax chkawech chi riyit
can ronojel wi c'a awetaman. Ma rajawaxic
ta chi c'a nikac'utuj na chawe, riyit xa awe-
taman ri nikach'ob. Y rumari' riyoj can
nikanimaj wi chi riq'ui ri Dios yit petenak
wi,‡ xecha'.
31 Y ri Jesús xubij c'a chique: ¿La ninimaj
cami?
32 Can kitzij nbij chiwe chi ri jun k'ij
ri' can nipe wi, y can hora chic, chi can
xtibanatej c'a chi riyix xa xtitaluj el iwi' y xa
xquiniya' ca nuyon§ riyin. Pero ma nuyon
ta chuka' yic'oje' ca, ruma ri Tata'ixel can c'o
wi wuq'ui.*
33 Y ronojel c'a re', can nk'alajsaj yan ca
chiwe, riche (rixin) chi can c'o ta c'a ri
uxlanibel c'u'x pa tak iwánima. Y ri uxlani-
bel c'u'x ri' xtic'oje' ri pa tak iwánima, wi
icukuban ic'u'x wuq'ui. Y nbij c'a chuka'
ca chiwe, chi chuwech re ruwach'ulef can
c'o tijoj pokonal ri xtik'axaj.† Pero can
ticukuba' ic'u'x, ruma riyin xich'acon yan
chrij ri itzel winek ri chapayon riche (rixin)
re ruwach'ulef.

17

Tek ri Jesús xuben orar pa quiwi' ri rudiscípulos

1 Y tek ri Jesús rubin chic c'a ronojel re'
chique, Riya' xtzu'un c'a chicaj, y xubij c'a:
Nata', ri nuhora can yac'are' xoka. Wacami
can tabana' c'a chuwe riyin ri Ac'ajol chi
nik'alajin ri nuk'ij nuc'ojlen;* riche (rixin)
chi queri', riyin ri Ac'ajol can queri' chuka'
xtinben awuq'ui riyit, chi can xtink'alajsaj
ak'ij ac'ojlen.
2 Ruma can aya'on wi pe uchuk'a' pa
nuk'a' riche (rixin) chi yic'oje' pa quiwi'
quinojel ri winek, y chi nya' ri c'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek chique quinojel
winek ri can ye aya'on chic chuwe.
3 Yac'are' ri kitzij c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek: Chi tiquetamaj awech
riyit kitzij Dios y chuka' tiquetamaj nuwech
riyin. Ruma yit c'a riyit ri kitzij Dios y
majun chic jun Dios c'o, y riyin ri Jesucristo
ri xinatek pe chuwech re ruwach'ulef.
4 Riyin xinya' yan ak'ij ac'ojlen wawe'
chuwech re ruwach'ulef. Y xinq'uis yan c'a
chuka' rubanic ronojel ri samaj ri achilaben
pe chuwe riche (rixin) chi nben.†
5 Wacami c'a, Nata', taya' chic c'a ri nuk'ij
nuc'ojlen chi'anakajal riyit,‡ can achi'el c'a
ri nuk'ij nuc'ojlen ri c'o tek yinc'o awuq'ui,
tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef.
6 Can xink'alajsaj c'a ri abi' chique§
ri achi'a' ri xe'aya' chuwe ri ye acha'on
chic pe chiquicojol ri winek chuwech re
ruwach'ulef, ri can ye awuche (awixin) c'a
riyit y wacami riye' can niquiben c'a ri nubij
ri ach'abel.
7 Y wacami c'a re achi'a' re' can quetaman
chic chi ronojel ri aya'on pe chuwe riyin,
can yit c'a riyit yit yayon pe chuwe.
8 Ruma can ya ri ch'abel ri aya'on pe
chuwe riyin riche (rixin) chi nk'alajsaj, can
ya c'a ri' ri xink'alajsaj chiquiwech re achi'a'
re'. Y riye' can xquic'ul c'a ri ach'abel pa tak
cánima, y can xquetamaj wi c'a chi kitzij chi
awuq'ui riyit Nata' Dios yin petenak wi. Can
xquinimaj c'a chi yit c'a riyit yit takayon pe
wuche (wixin).
9 Riyin can nc'utuj c'a jun utzil chawe
riyit pa quiwi' riye' re wacami, y ma pa
quiwi' ta ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef
quicukuban wi quic'u'x. Can pa quiwi' c'a re
achi'a' re xe'aya' chuwe nc'utuj wi chi taya'
ri awutzil pa quiwi', ruma can ye awuche
(awixin) chuka' riyit.
10 Y quinojel c'a ri can ye wuche (wixin)
riyin, can ye awuche (awixin) c'a chuka'
riyit, y ri awuche (awixin) riyit, can ye
wuche (wixin) chuka' riyin. Y can xk'alajin
yan c'a ri nuk'ij nuc'ojlen riyin cuma riye'.
11 Lok'olaj Nata' Dios, can pan ak'a' c'a
yenjech wi ca re achi'a' re xe'aya' chuwe.
Que'achajij c'a riche (rixin) chi queri' junan
ta c'a quiwech y xa jun ta c'a xtiquiben.
Can xtiquiben ta c'a achi'el kabanon riyoj.

§ **16:27** Jn. 14.21. * **16:27** Jn. 17.8. † **16:28** Jn. 13.3. ‡ **16:30** Jn. 17.8. § **16:32** Mt. 26.31; Mr. 14.27.
* **16:32** Jn. 8.29. † **16:33** Hch. 14.22; Ro. 8.36, 37. * **17:1** Jn. 12.23; 13.31. † **17:4** Jn. 19.30. ‡ **17:5** Jn. 1.1.
§ **17:6** Sal. 22.22. * **17:11** Jn. 10.30. † **17:11** 1 P. 1.5.

Ruma riyit y riyin xa yoj jun.* Can
que'achajij† c'a, ruma riye' can c'a yec'oje'
na ca chuwech re ruwach'ulef, y riyin ma
que ta ri'. Riyin xa yitzolin chic awuq'ui.
12 Y riyin, can ye nuchajin wi pe re achi'a'
re xe'aya' chuwe. Re k'ij re yinc'o pe
quiq'ui chuwech re ruwach'ulef, can xen-
chajij riq'ui ri awuchuk'a' riyit. Y can majun
chic c'a ri xsach ta ca chique, xa can xu (xe)
wi ri jun ri c'o chi nutz'ila' ri', can achi'el ri
tz'ibatajnek ca.
13 Riyin xa can yitzolin yan c'a awuq'ui,
Nata' Dios, pero riq'ui c'a re c'a yic'oje' na
juba' chic chuwech re ruwach'ulef, nc'utuj
c'a jun utzil chawe riyit pa quiwi' riye',
ruma nwajo' chi can ta tz'aket ri quicoten
nic'oje' ca pa tak cánima, achi'el ri quicoten
ri c'o wuq'ui riyin.‡
14 Re achi'a' re xe'aya' chuwe, can nya'on
wi c'a ri ach'abel chique. Rumari' tek
xe'etzelex§ cuma ri winek ri xa riq'ui re
ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, ruma
re achi'a' re xe'aya' chuwe ma ye riche
(rixin) ta chic re ruwach'ulef. Can ye achi'el
chic c'a riyin chi ma yin riche (rixin) ta re
ruwach'ulef.
15 Man c'a nc'utuj ta chawe Nata' Dios
chi que'awelesaj yan el chuwech re
ruwach'ulef riche (rixin) chi ye'acol. Ri
nc'utuj c'a chawe, chi xa que'ato'. Ma taya'
ta k'ij chi ri itzel winek nich'acon chiquij.*
16 Re achi'a' re xe'aya' chuwe, ma ye riche
(rixin) ta chic c'a re ruwach'ulef, achi'el
riyin. Riyin ma yin riche (rixin) ta chuka' re
ruwach'ulef.
17 Can tabana' ch'ajch'ojlaj tak winek
chique chupan ri kitzij ach'abel. Ruma ri
ach'abel yari' ri kitzij.
18 Y can achi'el rubanic ri xaben pe chuwe
riyin riche (rixin) chi xinatek pe chubanic
ri asamaj† chuwech re ruwach'ulef, can
queri' c'a chuka' nben riyin chique re
achi'a' re xe'aya' chuwe. Can ye ntakon
wi c'a chubanic ri asamaj chuwech re
ruwach'ulef.
19 Cuma c'a riye' tek riyin can njachon ri
nuc'aslen pan ak'a' riche (rixin) chi can ta
queri' chuka' niquiben riye'. Can ta niqui-
jech qui' chupan ri kitzij ach'abel.
20 Nata' Dios, riyin ma xu (xe) ta wi c'a
pa quiwi' re achi'a' re xe'aya' chuwe ri
nc'utuj wi jun utzil, xa can queri' c'a chuka'
nc'utuj jun utzil chawe pa quiwi' quinojel ri
xqueniman c'a wuche (wixin) riyin; ruma ri
ch'abel ri xtiquitzijoj riye'.‡
21 Riche (rixin) chi quinojel can ta junan
quiwech. Xa jun ta c'a xtiquiben.§ Can ta
xtiquiben achi'el ri kabanon riyoj. Ruma
riyit y riyin xa yoj jun. Ruma riyit Nata' Dios
can yitc'o wuq'ui riyin, y riyin, can yinc'o
chuka' awuq'ui riyit.* Queri' ri nwajo'
chi niquiben ta riye' kiq'ui riyoj. Can ta
nik'alajin chiquiwech ri winek ri xa riq'ui
re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, chi
riyin, can yit c'a riyit ri xatako pe wuche
(wixin), ruma niquitz'et chi can junan qui-
wech quibanon ri yec'o kiq'ui riyoj.
22 Ri ak'ij ac'ojlen riyit ri aya'on chuwe
riyin, can xinya' chuka' chique riye'. Ru-
mari' can c'o chic c'a quik'ij quic'ojlen
chuka', y can queri' nbanon chique riche
(rixin) chi queri' xa jun ta c'a xtiquiben,
achi'el kabanon riyoj. Ruma riyit y riyin xa
yoj jun.
23 Can xquic'oje' wi c'a quiq'ui riye' y
riyit wuq'ui riyin, riche (rixin) chi queri'
riye' xa jun ta c'a xtiquiben. Y cuma riye'
xtetamex ta c'a cuma ri winek ri xa riq'ui
re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, chi
riyin, can yit c'a riyit Nata' Dios ri xatako
pe wuche (wixin). Y ruma c'a chuka' ri'
xtetamex cuma ri winek chi can ye'awajo'
wi, achi'el yinawajo' riyin.
24 Nata' Dios, riyin can nwajo' c'a chi
quinojel ri ye aya'on chuwe xquebec'oje' ta
c'a wuq'ui chila' chicaj;† riche (rixin) chi
niquitz'et ta c'a ri nuk'ij nuc'ojlen ri aya'on;
ruma can yin awajowan wi pe tek c'a ma
jane c'o ta re ruwach'ulef.
25 Nata' Dios, riyit ri yit choj riq'ui ronojel,
man c'a etaman ta awech cuma ri winek
ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi
quic'u'x. Pero riyin can wetaman wi awech,
y re achi'a' re xe'aya' chuwe, can xquetamaj
c'a chuka' chi yit c'a riyit ri xatako pe wuche
(wixin).
26 Can nk'alajsan wi c'a ri abi' riyit chique,
y can c'a xtink'alajsaj na wi; riche (rixin)
chi queri' achi'el yinawajo' riyin queri' ta
chuka' xticajo' qui' riye'. Y xquic'oje' ta c'a
riyin quiq'ui riye'.‡

18

Tek xchapatej ri Jesús

1 Y tek ri Jesús rubin chic c'a ronojel re',
Riya' ye rachibilan ri rudiscípulos xe'el el
chiri'.* Y xebe juc'an chic ruchi' ri jun ti
raken siwan ri Cedrón rubi', pa jun ulef ri
acuchi (achique) c'o wi cotz'i'j y q'uiy che' ri
niquiya' quiwech; y chiri' c'a xoc wi apo ri
Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos.
2 Ri Judas ri nijacho riche (rixin) ri Jesús
pa quik'a' ri winek, can retaman c'a chuka'
ri lugar ri' ri acuchi (achique) xe'apon wi

‡ **17:13** Jn. 15.11. § **17:14** 1 Jn. 3.13. * **17:15** 2 Ts. 3.3. † **17:18** Jn. 20.21. ‡ **17:20** Hch. 2.41. § **17:21** Ro. 12.5. * **17:21** Jn. 10.38. † **17:24** 1 Ts. 4.17. ‡ **17:26** Ef. 3.17. * **18:1** Mt. 26.30; Mr. 14.26; Lc. 22.39. † **18:3** Mt. 26.47; Mr. 14.43; Lc. 22.47; Hch. 1.16.

ri Jesús y ri rudiscípulos, ruma ri Jesús q'uiy
mul ye ruc'uan ri rudiscípulos chiri'.
3 Rumari' ri Judas chupan c'a ri lugar
ri' xeruc'uaj† jumoc soldados y jumoc aj
ch'ame'y ri xequiya' el ri principali' tak sac-
erdotes y ri achi'a' fariseos. Ri soldados y ri
ye aj ch'ame'y can quic'ualon c'a k'ak' riche
(rixin) sakil y chuka' quic'ualon camisabel
ri yequicusaj riche (rixin) ch'a'oj.
4 Y ri Jesús retaman chic c'a ronojel‡
achique ri xqueruc'ulwachij. Rumari' tek
Riya' can xbe c'a chiquic'ulic ri ye chapoy
riche (rixin) y xuc'utuj c'a chique: ¿Achique
c'a ri nicanoj? xcha' chique.
5 Riye' xquibij c'a: Riyoj ya ri Jesús aj
Nazaret ri nikacanoj, xecha'. Y ri Jesús
yac'ari' tek xubij chique: Yin c'a riyin ri',
xcha'. Y ri Judas ri nijacho el riche (rixin) ri
Jesús pa quik'a' ri winek, can c'o chuka' apo
quiq'ui ri winek ri'.
6 Y yac'a tek ri Jesús xubij chique: Yin
c'a riyin ri'; yac'ari' tek ri winek ri' xetzolin
chiquij, y c'awel xetzak pan ulef.
7 Yac'ari' tek ri Jesús xuc'utuj chic chique:
¿Achique c'a ri nicanoj? xcha' chique. Y ri
winek ri' xquibij chic c'a: Riyoj ya ri Jesús
aj Nazaret ri nikacanoj, xecha'.
8 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can xi-
wac'axaj yan c'a ri xinbij chiwe chi yin c'a
riyin ri'. Y wi can yin c'a riyin ri yinicanoj,
tiya' c'a k'ij chique re ye wachibilan chi
quebe na el.
9 Ri Jesús quec'ari' ri xubij, riche (rixin)
chi queri' nibanatej na c'a achi'el ri rubin.
Riya' can rubin wi c'a: Chique ri xe'aya'
chuwe, majun chic c'a ri xsach ta ca.§
10 Pero ri Simón Pedro ruc'uan c'a jun
espada, y yari' ri xrelesaj pe y xusoc ri ru-
mozo ri nimalaj sacerdote. Y can ya c'a ri
ruxquin* ri c'o pa rajquik'a' ri xuchoy. Y ri
mozo ri' Malco rubi'.
11 Yac'a ri Jesús xubij chare ri Simón Pe-
dro: Tayaca' la awespada pa ruvaina. ¿La
nach'ob cami riyit chi riq'ui la xaben, riyin
can yicolotej chuwech ri tijoj pokonal ri
rubin pe ri Tata'ixel ri can c'o chi nk'axaj?
xcha' chare.

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Anás

12 Y yac'ari' tek xepe ri jumoc soldados y ri
achi ri nim ruk'ij chiquicojol riye', y chuka'
ri jumoc aj ch'ame'y ri ye quiya'on pe ri
achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xquichop c'a
ri Jesús y xquixim el.
13 Nabey c'a xquic'uaj ri Jesús c'a chuwech
ri Anás, ruma ri Anás ri' rujinan ri Caifás. Y
ri juna' ri' ya c'a ri Caifás ri nimalaj sacer-
dote.
14 Y ya c'a ri Caifás biyon chique ri achi'a'
israelitas ri can c'o quik'ij, chi más utz chi
xaxu (xaxe wi) jun ri nicom que chuwech
yecom quinojel ri winek.†

Tek ri Pedro c'o chuwajay riche (rixin) ri rachoch ri Anás

15 Ri Simón Pedro rachibilan jun chic
discípulo, can ye tzeketel c'a el chrij ri
Jesús.‡ Y ri jun discípulo ri', ri rachibilan ri
Simón Pedro, can etaman c'a ruwech ruma
ri nimalaj sacerdote, rumari' tek choj xoc
apo chuwarachoch ri nimalaj sacerdote ri
acuchi (achique) c'o wi ri Jesús.
16 Yac'a ri Pedro xcanaj ca ri chiri' pa
puerta. Y ri discípulo ri etaman c'a ruwech
ruma ri nimalaj sacerdote, xbe'el chic c'a
pe y xch'o c'a riq'ui ri ixok ri chajinel ri c'o
chiri' pa puerta, y xucusaj c'a apo ri Pedro.
17 Y can yac'ari' tek ri ixok ri chajinel ri
chiri' pa puerta xubij chare ri Pedro: ¿La ma
yit ta cami chuka' jun chique ri rudiscípulos
re achi re chapatajnek pe? xcha'. Pero ri Pe-
dro xubij: Mani, riyin ma yin ta rudiscípulo,
xcha'.
18 Yec'a ri ye mozos chupan ri jay ri' y ri
ye aj ch'ame'y ri xebechapo pe ri Jesús, qui-
boxon c'a jun k'ak' y ye pa'el apo chuchi' ri
k'ak' riche (rixin) chi niquimek' qui', ruma
chi c'o tef ri ntajin. Y chuka' ri Pedro pa'el
c'a apo quiq'ui, rumek'on apo ri' chuchi' ri
k'ak'.§

Ri Anás c'o ri nrac'axaj chare ri Jesús

19 Y ri Anás ri jun nimalaj sacerdote
ri rubanon ca, tek xbepabex c'a ri Jesús
chuwech, c'o c'a ri xrac'axaj chare. Riya'
xrac'axaj c'a chare ri Jesús ri achique
rubanic quic'aslen ri yetzekelben riche
(rixin) y chuka' xrac'axaj chare achique
rubanic chi ch'abel ri nuc'ut chiquiwech
ri winek.
20 Xpe ri Jesús xubij c'a: Riyin ma pan
ewel ta yin ch'onak wi chique quinojel
ri winek. Yin ch'onak chiquiwech ri pa
rachoch ri Dios* y ri pa tak jay ri niquimol
wi qui' quinojel ri israelitas riche (rixin) chi
niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios.† Can ma pan
ewel ta c'a yin ch'onak wi chique.
21 ¿Achique c'a ruma tek riyit xa chuwe
riyin ri nac'utuj wi? Tac'utuj chique ri ye
ac'axayon wuche (wixin). Tac'utuj chique
achique ri ye nbin, y natz'et na c'a chi
riye' jabel quetaman achique ri nbin riyin
chique.
22 Y yac'a tek ri Jesús rubin chic ka re',
jun chique ri ye aj ch'ame'y ri can c'o apo
chiri' xupak'ij rupalej ri Jesús chi k'a'.‡ Y ri
aj ch'ame'y ri' xubij chare ri Jesús: ¿Achique

‡ **18:4** Lc. 9.51; Jn. 13.1, 3. § **18:9** Jn. 17.12. * **18:10** Mt. 26.51; Mr. 14.47; Lc. 22.50. † **18:14** Jn. 11.49, 50.
‡ **18:15** Mt. 26.58; Mr. 14.54; Lc. 22.54. § **18:18** Lc. 22.55. * **18:20** Jn. 7.14, 28; 8.2. † **18:20** Lc. 4.15. ‡ **18:22** Is. 50.6.

ruma tek quere' xabij apo chare la nimalaj
sacerdote? xcha'.
23 Pero ri Jesús xubij c'a chare ri aj
ch'ame'y ri': Wi c'o c'a ch'abel ri ma ya ta
rubixic xinben apo chare, tabij c'a achique
ri ma utz ta ri xinbij apo. Y wi ronojel ri
xinbij apo, xa can utz, ¿achique c'a ruma
xinach'ey? xcha' ri Jesús.
24 C'ac'ari' ri Anás xutek c'a apo ri Jesús
chuwech ri Caifás ri nimalaj sacerdote. Y ri
Jesús ximil c'a tek xuc'uex el.

Tek ri Pedro xubij chic jun bey chi ma retaman ta ruwech ri Jesús

25 Yac'a ri Pedro pa'el apo chuchi' ri k'ak'§
rumek'on ri'. Y yec'o c'a ri xec'utun chare:
¿La ma yit ta cami rudiscípulo re jun achi
re chapatajnek? xecha' chare. Y ri Pedro
xrewaj. Riya' xa xubij: Ma yin ta, xcha'.
26 Y jun c'a chique ri rumozos ri nimalaj
sacerdote, rach'alal juba' ri achi ri xelesex
ruxquin ruma ri Pedro,* xubij c'a chare ri
Pedro: ¿La ma yit ta c'a riyit ri xatintz'et chi
yitc'o riq'ui ri Jesús ri chiri' acuchi (achique)
xbekachapa' wi pe? xcha' chare.
27 Yac'a ri Pedro xa xubij chic jun bey chi
riya' ma rudiscípulo ta ri Jesús. Y can yac'ari'
tek xbesiq'uin pe ri ec'.†

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Pilato

28 Y ri Jesús xelesex c'a el pa rachoch ri
Caifás, y xuc'uex pa palacio riche (rixin) chi
xbejach pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri Pilato
rubi'.‡ Y nimak'a' c'a tek xbanatej ri'. Y ri
ye uc'uayon apo riche (rixin) ri Jesús man
c'a xe'oc ta apo ri pa palacio, ruma chiqui-
wech riye' can xajan.§ Y chuka' riche (rixin)
chi queri' riye' ma xajan ta c'a niquitij ri
achique ri nitij chupan ri nimak'ij pascua.*
29 Y ri Pilato, ri aj k'atbel tzij, xbe'el c'a pe y
xuc'utuj c'a chique ri ye uc'uayon apo riche
(rixin) ri Jesús: ¿Achique c'a chi tzujunic
(sujunic) ic'amom pe chrij re jun achi re'?
xcha' chique.
30 Y ri winek ri ye uc'uayon apo riche
(rixin) ri Jesús chuwech ri aj k'atbel tzij,
xquibij chare: Wi ta re achi re' man ta
banoy etzelal, man ta xokajacha' pan ak'a',
xecha' chare.
31 Yac'ari' tek ri Pilato, xubij chique:
Tic'uaj chic c'a el riyix re achi re' y tik'ata'
tzij pa ruwi' can achi'el ri nubij ri iley, xcha'
chique. Pero ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij,
xquibij c'a chare: Riyoj majun k'atbel tzij pa
kak'a' riche (rixin) chi yoj c'a riyoj yojbin chi
ticamisex jun winek.
32 Y can yac'are' nibanatej ri rubin chic
ri Jesús, chi achique rubanic chi camic ri
xtuc'ulwachij el.†
33 Y ri Pilato xoc chic c'a apo ri pa rupala-
cio. Y xusiq'uij (xroyoj) c'a ri Jesús y c'ac'ari'
xuc'utuj chare: ¿Yit c'a riyit ri qui-Rey ri
israelitas? xcha' chare.
34 Yac'a ri Jesús xubij c'a chare: ¿Re
xac'utuj chuwe, can pan ajolon c'a riyit xpe
wi, o xa nic'aj chic winek ri ye biyon chawe?
xcha'.
35 Yac'ari' tek ri Pilato xubij chare ri Jesús:
Riyin ma yin israelita ta, xa ye ri awinak
y ri principali' tak sacerdotes ri xejacho
awuche (awixin) pa nuk'a'. Ruma achique
na ri quitz'eton chawij. ¿Achique c'a ri amac
ri abanon chiquiwech? xcha' chare.
36 Yac'a ri Jesús xubij c'a chare ri Pilato:
Riyin ma yin rey ta riche (rixin) chuwech re
ruwach'ulef. Ruma wi ta riyin yin rey riche
(rixin) chuwech re ruwach'ulef, quinojel ta
ri ye nusamajel, yetajin ta chic chi ch'a'oj,
riche (rixin) chi ma yijach ta el pa quik'a'
ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij. Riyin can
ma yin rey ta c'a riche (rixin) chuwech re
ruwach'ulef.‡
37 Pero ri Pilato xubij c'a chare ri Jesús:
¿Can yit Rey wi c'a riyit? xcha'. Y ri Jesús
yac'ari' tek xubij chare: Ja' (je), queri'. Riyin
can yin Rey wi achi'el ri xabij.§ Riyin xi-
nalex riche (rixin) chi nk'alajsaj ri kitzij
chiquiwech ri winek, y rumari' tek xipe
chuwech re ruwach'ulef. Y quinojel c'a ri
yeniman y ye riche (rixin) chic ri kitzij, can
niquiben wi ri nubij ri nuch'abel, xcha'.
38 Y ri Pilato xuc'utuj c'a chare ri Jesús:
¿Achique c'a ri' ri kitzij?
Y tek rubin chic c'a ca queri' chare ri
Jesús, ri Pilato xel chic c'a el ri chiri' pa
rupalacio riche (rixin) chi xbech'o chique
ri winek israelitas y xubij chique: Riyin
majun achique ta mac nwil ta chrij re jun
achi re'.*
39 Pero riyix ruc'ulun chic chiwe chi rono-
jel juna' chupan ri nimak'ij pascua, c'o jun
preso ri nelesex† el pa cárcel. ¿Niwajo' riyix
chi riyin ncol el re achi re' ri i-Rey riyix
israelitas? xcha' chique.
40 Yac'a ri winek ri', can riq'ui c'a rono-
jel quichuk'a' xech'o apo chare ri Pilato y
xquibij c'a: Ya ri Barrabás tawelesaj el y ma
ya ta re achi re', xecha'. Y ri Barrabás xa jun
alek'om.

19

1 Y rumac'ari' ri Pilato xutek ruch'ayic ri
Jesús.*

§ **18:25** Lc. 22.55; Jn. 18.18. * **18:26** Jn. 18.10. † **18:27** Mt. 26.74; Mr. 14.72; Lc. 22.60; Jn. 13.38. ‡ **18:28** Mt. 27.2; Mr. 15.1; Lc. 23.1; Hch. 3.13. § **18:28** Hch. 10.28; 11.3. * **18:28** Dt. 16.2. † **18:32** Mt. 20.19; Jn. 12.32, 33. ‡ **18:36** Jn. 6.15. § **18:37** Lc. 23.3. * **18:38** Lc. 23.4, 14, 15; Jn. 19.4, 6. † **18:39** Mt. 27.15; Mr. 15.6; Lc. 23.17. * **19:1** Is. 50.6; Mt. 20.19; 27.26; Mr. 15.15; Lc. 18.32, 33.

2 Y ri soldados xquipach'uj chuka' jun
k'ayis ri c'o sibilaj ruq'uixal. Xquiben jun
corona chare, y c'ac'ari' xquiya' pa rujolon
(ruwi') ri Jesús. C'ac'ari' xquiya' chuka' jun
tziek morado chrij ri Jesús, can achi'el wi ri
yequicusala' ri reyes.†
3 Y ri soldados can niquiben c'a chi achi'el
niquiya' rutzil ruwech ri Jesús y niquibila'
c'a chare: ¡Caquicot c'a riyit ri qui-Rey
ri israelitas! yecha' c'a chare. Y can
niquipak'ila' c'a rupalej chi k'a'.
4 Yac'ari' tek ri Pilato xel chic pe jun bey ri
pa rupalacio riche (rixin) chi xoch'o chique
ri winek, y riya' xubij c'a chique: Titzu', re
achi re' nwelesaj pe chiwech, riche (rixin)
chi tiwetamaj chi Riya' xa majun achique ta
mac‡ nwil ta chrij, xcha'.
5 Y tek ri Jesús xbe'el c'a pe, rucusan c'a
ri jun achi'el corona ri banon riq'ui ri jun
k'ayis ri c'o ruq'uixal, y rucusan chuka' ri
tziek ri morado nitzu'un. Y yac'ari' tek ri
Pilato xubij chique ri winek: Yac'are' ri achi,
xcha'.
6 Can xu (xe) wi c'a xquitz'et ri Jesús, ri
principali' tak sacerdotes y ri ye aj ch'ame'y,
can riq'ui c'a ronojel quichuk'a' xquirek
quichi' y xquibij: ¡Tataka' rucamisaxic
chuwech cruz! ¡Tataka' rucamisaxic
chuwech cruz! xecha'. Y yac'ari' tek ri
Pilato xubij chique: To'ic'ama' c'a riyix y
tiripa' chuwech cruz, ruma chi riyin majun
achique ta mac nwil ta chrij, riche (rixin)
chi ntek ta rucamisaxic chuwech cruz,
xcha'.
7 Pero ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij,
xquibij c'a apo chare ri aj k'atbel tzij: Riya'
nubij chi Ruc'ajol ri Dios,§ y rumari' c'o chi
nicamisex, ruma can queri' nubij ri kaley,
xecha'.
8 Ri Pilato tek xrac'axaj ri xquibij ri winek,
chi ri Jesús nubij chi Ruc'ajol ri Dios, xpe c'a
más xibinri'il chare.
9 Yac'ari' tek riya' xoc chic c'a apo ri pa ru-
palacio y xuc'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Achique
tinamit cape wi riyit? xcha' chare.* Y ri
Jesús majun c'a ch'abel xubij ta chare.
10 Yac'ari' tek ri Pilato xubij chare ri Jesús:
¿Achique c'a ruma tek majun tzij nabij pe
chuwe? Riyin can c'o c'a ri xinc'utuj chawe.
¿La ma awetaman ta c'a chi riyin c'o k'atbel
tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi nbij chi ya-
camisex chuwech cruz o riche (rixin) chi
yatincol el? xcha'.
11 Y ri Jesús xubij: Man ta jun ak'atbel tzij
pa nuwi', wi man ta ruma ri Dios† ri c'o chila'
chicaj. Ruma can ya Riya' ri yayon pe k'atbel
tzij pan ak'a', y rumari' tek c'o ak'atbel tzij
pa nuwi'. Y wi xquinatek pa camic, can c'o
c'a amac, pero ri más c'o rumac ya ri xijacho
pan ak'a', xcha' ri Jesús.
12 Can yac'ari' tek ri Pilato ri aj k'atbel
tzij xutij ruk'ij riche (rixin) chi nucol ta
el ri Jesús. Pero ri winek israelitas riq'ui
quichuk'a' xech'o, y xquibij: Wi xtacol el,
ma yit ramigo ta chic ri César. Ruma wi
c'o chic jun winek ri nupo' anej ri' chi ntoc
rey,‡ xa itzel c'a nuna' chare ri César, xecha'
chare.
13 Yac'a tek ri Pilato xrac'axaj c'a ri tzij ri
xquibij ri winek chare, can yari' xberelesaj
pe ri Jesús. Y xbetz'uye' ri acuchi (achique)
can tuk'et wi tzij; lugar ri banon empedrar,
y pa ch'abel hebreo nibix Gabata chare.
14 Ri k'ij ri', yac'ari' tek nichapatej c'a ri
jun chique ri quinimak'ij ri israelitas, ri pas-
cua rubi', y tek quinojel winek niquibanala'
chic ruchojmil ronojel ri xtic'atzin chique. Y
achi'el xa pa nic'aj k'ij chare ri k'ij ri' tek ri
Pilato xubij chique ri israelitas: Yac'a i-Rey
re', xcha' chique.
15 Pero ri winek ri quimolon apo qui',
riq'ui c'a quichuk'a' xquirek apo quichi' y
xquibij: ¡Ticamisex! ¡Ticamisex! ¡Ticamisex
chuwech cruz! xecha' apo. Y ri Pilato xubij
c'a chique: ¿Ya ri i-Rey§ ri niwajo' chi ntek
rucamisaxic chuwech cruz? Pero ri achi'a'
principali' tak sacerdotes xa xquibij c'a apo:
Majun chic jun ka-rey riyoj. Xaxu (xaxe) wi
ri César, xecha'.
16 Y yac'ari' tek ri Pilato can xujech c'a el ri
Jesús pa quik'a' ri xquecamisan riche (rixin)
chuwech cruz;* y riye' xquic'uaj c'a el.†

Tek ri Jesús xbajix chuwech cruz riche (rixin) chi nicamisex

17 Y ri Jesús ruc'uan c'a el ri cruz.‡ Riya'
ruchapon c'a el bey, riche (rixin) chi napon
pa ruwi' jun juyu'. Ri juyu' ri' achi'el rubakil
rujolon (ruwi') caminek nibix chare. Y pa
quich'abel ri israelitas Gólgota rubi'.
18 Tek xe'apon c'a pa ruwi' ri juyu' ri',
xquibajij c'a ri Jesús chuwech ri cruz. Y chu-
pan c'a ri hora ri', can queri' chuka' xban
chique ye ca'i' chic achi'a'. Y pa quinic'ajal
ri ye ca'i' achi'a' ri ye bajin chuwech ri
quicruz, chiri' c'a xya'ox (xya') wi ri Jesús
bajin chuwech ri cruz.§
19 Y ri Pilato ri aj k'atbel tzij, c'o c'a jun tzij
ri xutz'ibaj el chuwech jun tz'alan ri xc'oje'
pa ruwi' ri cruz. Ri tzij c'a ri c'o el chuwech
ri tz'alan nubij c'a: JESUS AJ NAZARET, QUI-
REY RI ISRAELITAS,* nicha'.
20 Ri tzij ri', q'uiy c'a chique ri israeli-
tas yetz'eto ca, ruma ri acuchi (achique) ri

† **19:2** Mt. 27.27-29; Mr. 15.17. ‡ **19:4** Jn. 18.38; 2 Co. 5.21. § **19:7** Jn. 5.18. * **19:9** Is. 53.7; Mt. 27.12-14.
† **19:11** Sal. 62.11; Dn. 4.17, 25; Hch. 2.23. ‡ **19:12** Lc. 23.2. § **19:15** Gn. 49.10; Ez. 21.26, 27. * **19:16** Mt. 27.26.
† **19:16** Mt. 27.31. ‡ **19:17** Lc. 14.27. § **19:18** Is. 53.12. * **19:19** Jn. 1.49; 18.33; 19.3, 12.

xbajix wi ri Jesús chuwech ri cruz, xa can
nakaj chare ri tinamit Jerusalem. Y ri tzij
ri', can pan oxi' c'a ch'abel ri tz'iban wi el.
Can tz'iban c'a pa quich'abel ri israelitas,
pa quich'abel ri aj Grecia y pa quich'abel
chuka' ri winek aj Roma.
21 Yac'a ri principali' tak sacerdotes
quiche (quixin) ri israelitas xbequich'ojij
chare ri Pilato: Man ta xatz'ibaj ri tzij ri
nubij: Qui-Rey ri israelitas; ruma xa ma
que ta ri'. Xa tatz'ibaj chi xa ya Riya' ri xbin
chi qui-Rey ri israelitas, xecha'.
22 Pero ri Pilato xubij c'a chique ri princi-
pali' tak sacerdotes ri': Ri xintz'ibaj yan, can
tz'ibatal chic c'a ri'. Ma nic'atzin ta c'a chi
njel rubixic, xcha' chique.
23 Yac'a tek ri soldados quibajin chic ri
Jesús chuwech ri cruz, xebequic'ama' c'a
pe ri rutziak ri Jesús;† tziek ri ye quelesan
ca chrij. Ri tziek c'a ri' xquijech pa caji'
y xquijech c'a chiquiwech. Ruma ye caji'
riye'. Xa yac'a ri jun tziek ri nibix túnica
chare, ma jun rut'isbal (rutz'isbal). Can pa
ruquemic banon chare chi xa jun rubanic.
24 Rumari' tek riye' xquibila' c'a chiqui-
wech: Ma tikaretz (tikatzer) ta re jun tziek
re'. Xa kojsaquin chrij riche (rixin) chi
queri' xa jun ri nuc'uan el, xecha'. Ri
xbanatej c'a riq'ui ri rutziak ri Jesús, can
tz'ibatal wi ca chupan ri ruch'abel ri Dios
tek nubij:
Xequijachala' ri nutziak chiquiwech
y chuka' xesaquin chrij.‡
Y can queri' wi xquiben ri soldados.
25 Ri chiri' riq'ui apo ri cruz ri bajin wi ri
Jesús, c'o c'a apo ri María ri rute', y chuka' ri
ruch'itite', María ri rixjayil ri achi ri Cleofas
rubi' y c'o chuka' apo ri María Magdalena.§
26 Y tek ri Jesús xutz'et c'a pe ri rute' y ri
rudiscípulo ri sibilaj nrajo',* xubij c'a chare
ri rute': Nána, ya la' ntoc ca awal, xcha'.
27 Yac'ari' tek xubij c'a chuka' chare ri rud-
iscípulo: Ya ate' la', xcha' chare. Y ri discípulo
can xunimaj wi ri xbix chare. Rumari'
tek can ya c'a hora ri' xuc'uex el ri María
ruma ri discípulo riche (rixin) chi xbec'oje'
pa rachoch ri discípulo ri'.
28 Y ruma ri Jesús can retaman chic c'a
chi ronojel xc'achoj yan y ruma can c'o chi
nibanatej ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri
ruch'abel ri Dios,† rumac'ari' xubij: Chaki'j
nuchi', xcha'.
29 Y chiri' c'o c'a apo jun yabel ya' nojnek
riq'ui ch'omilaj ruya'al uva. Y ri soldados
chupan ri' xquimuba' wi el jun esponja, y
xquiya' el chutza'n jun ti che' ri hisopo rubi',
y c'ac'ari' xquiya' chare‡ riche (rixin) chi
nutz'ub (nutz'ubaj).
30 Y tek ri Jesús rutz'uban chic c'a ca ri
ch'omilaj ruya'al uva, Riya' xubij c'a: Ya
xc'achoj c'a ronojel. Y can yac'ari' tek xulu-
cuba' pe ri rujolon (ruwi') y xujech ri ránima
pa ruk'a' ri Dios y xcom ka.

Tek jun soldado xutek'uj rupox
(ruc'alc'a'x) ri Jesús

31 Ri k'ij ri', quinojel ri winek israeli-
tas niquibanala' chic ruchojmil ronojel ri
nic'atzin chique chupan ri nimak'ij pascua.
Y rumari' tek ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij
xebe riq'ui ri Pilato y xbequic'utuj chare
riche (rixin) chi tik'ip (tik'apux) caken ri
yec'o chuwech cruz, riche (rixin) chi queri'
ye'elesex c'a el chuwech ri cruz. Ruma
ma ruc'amon ta c'a chi ri achi'a' ri' yec'oje'
ca chuwech tak cruz chupan ri nimalaj ni-
mak'ij pascua§ y can uxlanibel k'ij* chuka'.
32 Y ri soldados can xe'apon wi c'a quiq'ui
ri yec'o chuwech ri quicruz. Xepe riye'
xquik'ip (xquik'apuj) c'a raken ri nabey y
can queri' chuka' xquiben riq'ui ri jun chic.
33 Yac'a tek xe'apon riq'ui ri Jesús, ma
xquik'ip (xquik'apuj) ta chic ri raken, ruma
xquitz'et chi xa caminek chic.
34 Astape' xquitz'et chi ri Jesús caminek
chic, jun c'a chique ri soldados xuju' ri
rutza'n ri rulanza pa rupox (ruc'alc'a'x) ri
Jesús, y can yac'ari' tek xbe'el pe quic'† y ya'.
35 Y ri xtz'eto chi queri' xbanatej, can
nuk'alajsaj c'a, y ri nuk'alajsaj riya' can
kitzij wi.‡ Ri can rutz'eton y retaman, can
kitzij wi ri nutzijoj chupan re wuj re', riche
(rixin) chi iwonojel riyix ninimaj chuka'.
36 Ruma ri xbanatej, can xbanatej riche
(rixin) chi queri' kitzij ntel ri nubij chupan
ri ruch'abel ri Dios. Ruma ri tz'ibatal ca,
nubij: Can majun c'a rubakil Riya' ri xtik'ip
(xtik'apux) ta.§
37 Y c'o c'a jun chic chuka' ri tz'ibatal ca
chupan ri ruch'abel ri Dios chrij ri Jesús, y
nubij: Xtiquitzu' c'a ri Jun ri xquitek'uj el*
ri ruch'acul.

Tek xmuk ri Jesús

38 Y tek banatajnek chic ronojel ri',
yac'ari' tek c'o jun achi aj pa tinamit
Arimatea,† ri José rubi', ri xapon riq'ui
ri Pilato. Ri achi ri' astape' majun bey
xuk'alajsaj ta ri' chi jun tzekelbey riche
(rixin) ri Jesús, ruma nuxibij ri' chiquiwech
ri israelitas ri c'o quik'ij,‡ pero riya'
xberuc'utuj utzil chare ri Pilato riche (rixin)
chi tuya' ri ruch'acul ri Jesús chare riche
(rixin) chi numuk. Y ri Pilato xuya' k'ij

† **19:23** Mt. 27.35; Mr. 15.24; Lc. 23.34. ‡ **19:24** Sal. 22.18. § **19:25** Mt. 27.55, 56; Mr. 15.40; Lc. 23.49. * **19:26** Jn. 13.23; 20.2. † **19:28** Sal. 69.21. ‡ **19:29** Mt. 27.48; Mr. 15.36; Lc. 23.36. § **19:31** Lv. 23.5. * **19:31** Mr. 15.42. † **19:34** 1 Jn. 5.6, 8. ‡ **19:35** Jn. 21.24. § **19:36** Ex. 12.46; Nm. 9.12. * **19:37** Zac. 12.10. † **19:38** Mt. 27.57; Mr. 15.43. ‡ **19:38** Jn. 9.22.

chare. Xpe c'a ri José, xberukasaj pe ri
ruch'acul ri Jesús y xuc'uaj el riche (rixin)
chi xumuk.
39 Y chuka' ri jun achi ri Nicodemo rubi',
ri achi ri xapon riq'ui ri Jesús pa jun
chak'a',§ xapon c'a chupan ri hora ri',
ruc'uan apo mirra xolon riq'ui nic'aj chic
quiwech ak'om* ri jubul ruxla'. Y ruc'uan
c'a apo achi'el xa jun quintal ri ak'om ri'.
40 Xepe c'a ri José y ri Nicodemo, xquibor
ri ruch'acul ri Jesús pa tak tziek ri can c'o
ri ak'om ri jubul ruxla' chrij. Riye' can
quec'ari' xquiben chare ri ruch'acul ri Jesús,
ruma ri winek israelitas queri' niquiben
chare ri quicaminak.
41 Pa ruwi' c'a ri juyu' ri xbajix wi ri
Jesús chuwech ri cruz, ri chunakajal apo,
c'o c'a jun ulef ri ticon ruwech riq'ui cotz'i'j
y che' ri niquiya' quiwech. Y chiri' c'o c'a
jun jul c'oton riche (rixin) chi niya'ox (nya')
caminek chupan y ri jul ri c'ac'ac'.† Can c'a
ma jane jun caminek ri ya'on ta chupan.
42 Y chiri' chupan c'a ri jul ri' xquiya' wi
ri ruch'acul ri Jesús, ruma nakaj c'o wi ri
jul ri' y ruma chuka' chi ri quinimak'ij ri is-
raelitas ri pascua rubi', nichapatej yan;‡ y ri
winek niquibanala' chic ruchojmil ronojel
ri nic'atzin chique.

20

Tek c'astajnek chic ri Jesús

1 Y nimak'a' yan c'a chupan ri nabey k'ij
chare ri semana,* ri María Magdalena xbe
c'a chuchi' ri jul, y can c'a mukmuj na
tek xbe. Y yac'ari' tek xutz'et chi ri abej
tz'apebel ruchi' ri jul, xa elesan chic el.
2 Riya' junanin (anibel) c'a xtzolin y xbe
c'a riq'ui ri Simón Pedro y riq'ui chuka' ri
jun chic discípulo ri sibilaj xajowex ruma
ri Jesús.† Ri María Magdalena xuya' c'a
rutzijol chique y xubij c'a: Yec'o xe'elesan el
ri ruch'acul ri Ajaf Jesús pa jul, ruma man
c'o ta chic. Y wacami ma ketaman ta acuchi
(achique) xbequiya' wi ca, xcha'.
3 Ri Pedro y ri jun chic discípulo, can xu
(xe) wi xquic'axaj ri xubij ri María Mag-
dalena chique, can yac'ari' xe'el el y xebe
chuchi' ri jul.‡
4 Junanin (anibel) xebe chi ye ca'i'. Xa
yac'a ri jun chic discípulo can aninek
nibiyin, rumari' xuya' ca ri Pedro, y yari'
ri xapon nabey chuchi' ri jul.
5 Ri discípulo ri' xluque' c'a ka riche (rixin)
chi nitzu'un apo pa jul; y riya' xerutz'et c'a
ri tziek§ yec'o ca chiri', pero ma xoc ta apo
chupan ri jul.
6 Y tek ri Simón Pedro xapon, ruma
can tzeketel apo chrij ri discípulo ri xapon
nabey, ri Simón Pedro can choj c'a xoc apo
ri pa jul, y xutz'et c'a ri tziek ri yec'o ca chiri'.
7 Yac'a ri tziek ri xpisbex rujolon (ruwi')
ri Jesús, can juc'an chic c'o wi ca, banon ca
ruchojmil. Can ma junan ta c'o ca quiq'ui ri
nic'aj chic tziek.
8 C'ac'ari' xoc c'a chuka' apo ri jun chic
discípulo, ri xapon nabey chuchi' ri jul. Y tek
riya' oconek chic apo, xutz'et c'a ronojel y
xunimaj chi can xc'astej wi el ri Jesús.
9 Ri discípulos can c'a ya tek xquitz'et na,
c'ac'ari' tek xquinimaj; ruma xa ma k'axnek
ta chiquiwech ri nubij chupan ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca chrij ri Jesús, chi can c'o
chi nic'astej pe chiquicojol ri caminaki'.*
10 Y ri ca'i' discípulos, can yac'ari' tek xet-
zolin el chcachoch.

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chuwech ri María Magdalena

11 Yac'a ri María Magdalena ntok' xc'oje'
ca ri chiri' chuchi' ri jul. Y tek riya' ntok'
c'a, xluque' ka riche (rixin) chi nitzu'un oc
chupan ri jul.
12 Y yac'ari' tek xerutz'et oc ye ca'i' ángeles
ri ye quicusalon sakilaj tak tziek. Ri ca'i'
ángeles ri' ye tz'uyul c'a. Jun tz'uyul pa ruwi'
y jun tz'uyul pa raken ri acuchi (achique)
xli'e' wi ri Jesús.
13 Y ri ca'i' ángeles ri' xquic'utuj c'a pe
chare ri María Magdalena: Nána, ¿achique
ruma tek yatok'? xecha' chare. Y riya'
xubij c'a chique: Riyin yinok', ruma yec'o
xe'elesan el ri ruch'acul ri Wajaf Jesús y ma
wetaman ta acuchi (achique) xbequiya' wi
ca, xcha' chique.
14 Y tek riya' rubin chic c'a ka ri ch'abel ri',
xtzu'un ca chrij. Riya' can xutz'et wi c'a chi
c'o jun ri pa'el apo chiri', pero ma xretamaj
ta ruwech chi ya ri Jesús ri c'o apo chiri'.†
15 Yac'ari' tek ri Jesús xuc'utuj chare ri
María Magdalena: ¿Nána, achique c'a ri
nacanoj y achique chuka' ruma tek sibilaj
yatok'? xcha' chare. Y ri María Magdalena
xuch'ob c'a chi ri nich'o apo riq'ui, ya ri
nisamajin ri ulef ri', ri ticon ruwech riq'ui
cotz'i'j y che'; rumari' tek riya' xubij c'a
chare: Wi yit c'a riyit ri xatuc'uan el ri
ruch'acul ri Wajaf Jesús, tabij c'a chuwe
acuchi (achique) xaya' wi, y riyin xtincanoj
c'a acuchi (achique) xtinya' wi, xcha' chare.
16 Pero ri Jesús xch'o chic c'a apo chare
y xubij c'a: María, xcha'. Y ri María Mag-
dalena can yac'ari' xretamaj chi ya ri Jesús
ri nich'o pe riq'ui, y rumari' xtzu'un chic apo
riq'ui y xubij chare: Raboni, xcha'. Re jun
ch'abel re' ntel chi tzij Tijonel.

§ **19:39** Jn. 3.1, 2; 7.50. * **19:39** 2 Cr. 16.14. † **19:41** Lc. 23.53. ‡ **19:42** Jn. 19.14, 31. * **20:1** Mt. 28.1; Mr. 16.1, 2; Lc. 24.1. † **20:2** Jn. 13.23. ‡ **20:3** Lc. 24.12. § **20:5** Jn. 19.40. * **20:9** Sal. 16.10; Is. 53.10; Hch. 2.25-32; 13.34; 1 Co. 15.4. † **20:14** Mr. 16.9.

17 Y ri Jesús xubij c'a chare ri María Magdalena: Ma quinak'etej ta. Riyin can c'a ma
jane quibe ta riq'ui ri Nata' chila' chicaj. Xa
cabiyin chubixic chique ri can ye wach'alal
chic,‡ chi riyin can yibe c'a riq'ui ri Nata', ri can Itata' chuka' riyix. Can yibe c'a riq'ui ri nu-Dios, ri i-Dios chuka' riyix, xcha' chare.
18 Y ri María Magdalena, can xbe na
wi quiq'ui ri discípulos, riche (rixin) chi
xberuya' rutzijol chique chi xutz'et ri Ajaf
Jesús, y riche (rixin) chuka' chi xberuya'
rutzijol chique ri bin el chare ruma ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ri rudiscípulos

19 Y tek xoc c'a pe ri ak'a' chupan ri k'ij ri',
ri nabey k'ij chare ri semana, ri discípulos
quimolon qui', pero can ye quitz'apilon c'a
ri ruchi' ri jay ri yec'o wi; ruma riye' can
quixibin c'a qui' chiquiwech ri israelitas, ri
ye quiwinak. Y c'a tek xquitz'et, xa c'o chic
ri Jesús chiri' chiquicojol§ y xubij c'a chique:
Ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x ri xtic'oje' pa tak
iwánima chi'iwonojel, xcha'.
20 Tek Riya' rubin chic c'a ka ri
ch'abel ri' chique ri quimolon qui' chiri',
can xeruc'utula' c'a ri rusocotajic, can
xeruc'utula' c'a ri ruk'a' y ri rupox
(ruc'alc'a'x) chiquiwech. Y ri discípulos
sibilaj c'a xequicot, ruma xquitz'et* chi can
ya wi ri Ajaf Jesús.
21 C'ac'ari' ri Jesús can xubij chic c'a
jun bey chique ri rudiscípulos: Ya ta c'a
ri uxlanibel c'u'x xtic'oje' pa tak iwánima
chi'iwonojel. Wacami c'a, can yixintek
el, achi'el xitak pe riyin ruma ri Nata'† chubanic ri rusamaj.
22 Y tek rubin chic c'a ka ri ch'abel ri', Riya'
xeruxupuj y xubij chique: Can tic'ulu' c'a ri
Lok'olaj Espíritu.
23 Y wi riyix can nicuy c'a rumac jun
winek, can xticuyutej wi c'a rumac chuka'
chuwech ri Dios. Yac'a ri xa ma xticuy
ta rumac, ri Dios can ma xtucuy ta chuka'
rumac ri winek ri', xcha' ri Jesús.

Tek ri Tomás ma xunimaj ta chi ri Jesús xc'astej

24 Yac'a ri Tomás, ri jun chique ri cablajuj
rudiscípulos ri Jesús, ri nibix chuka' Dídimo
chare, xa man c'o ta quiq'ui ri rachibil, tek
ri Jesús xoc'ulun chiquicojol.
25 Y rumari' ri discípulos ri ye rachibil ri
Tomás xquibij chare: Riyoj xkatz'et ri Ajaf
Jesús. Y ri Tomás xubij chique: Wi ma
xtintz'et ta ri socotajic ri xeruc'uaj ri ruk'a'
cuma ri láwux, y ma xtinju' ta ri ruwi' nuk'a'
pa tak socotajic ri c'o pa ruk'a'‡ y chuka' wi
ma xtinju' ta ri nuk'a' pa rupox (ruc'alc'a'x)
chupan ri socotajic ri xuben ri lanza, ma
xtinimaj ta chi ya Riya', xcha'.
26 Tek k'axnek chic c'a wakxaki' k'ij, ri
discípulos quimolon chic c'a qui' jun bey, y
c'o c'a ri Tomás quiq'ui, quitz'apilon ruchi'
ri jay. Yac'ari' tek xapon chic§ ri Jesús
pa quinic'ajal y xubij chique: Ya ta c'a
ri uxlanibel c'u'x xtic'oje' pa tak iwánima
chi'iwonojel, xcha'.
27 Y can yac'ari' tek xubij chare ri Tomás:
Taju' pe ri ruwi' ak'a' wawe' y que'atzu'
re nuk'a' ye socotajnek. Taya' pe la ak'a'
pa nupox (nuc'alc'a'x) y taju' pe chupan re
socotajic re xuben ri lanza. Can tanimaj c'a,
y ma taben ta achi'el niquiben ri nic'aj chic
winek, ri xa ma yinquinimaj ta, pero riyit
quinanimaj.
28 Y yac'ari' tek ri Tomás xubij c'a chare ri
Jesús: Can yit c'a riyit ri Wajaf, can yit c'a
riyit ri nu-Dios,* xcha'.
29 Pero ri Jesús xubij chare ri Tomás: C'a
ya tek xinatz'et na, c'ac'ari' xinanimaj; pero
ri yinquinimaj y xa ma yinquitz'et ta,† jabel
c'a ruwaquik'ij, xcha' ri Jesús.

Ri tz'ibayon re wuj re' nubij achique ruma tek xutz'ibaj

30 Ri Jesús c'o q'uiy nic'aj chic milagros ri
xerubanala' chiquiwech ri ye rudiscípulos,
ri ma ye tz'ibatal ta ca‡ chupan re wuj re'.
31 Yac'a ri ye tz'ibatal ca chupan re wuj re',
can ye tz'ibatal ca riche (rixin) chi riyix nin-
imaj c'a chi ri Jesús yari' ri Cristo ri Ruc'ajol
ri Dios, y riche (rixin) chuka' chi tek riyix
xtinimaj, xtic'ul ri c'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek,§ ruma can xicukuba' c'a ic'u'x
riq'ui.

21

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ye wuku' rudiscípulos

1 Y tek banatajnek chic ronojel ri', yac'ari'
tek ri Jesús xuc'ut chic c'a ri' jun bey chiqui-
wech ri rudiscípulos. Riya' can ya c'a ri
chuchi' choy ri Tiberias rubi', chiri' xuc'ut
wi ri' chiquiwech. Y quec'are' rubanic tek
Riya' xuc'ut ri' chiquiwech:
2 Can quic'uan c'a qui' ri Simón Pedro,
ri Tomás ri nibix chuka' Dídimo chare, ri
Natanael ri aj pa tinamit Caná ri c'o quela'
pa rucuenta ri Galilea, ri ye ca'i' ruc'ajol ri
Zebedeo* y ye ca'i' chic discípulos.
3 Y yac'ari' tek ri Simón Pedro xubij chique
ri rachibil: Riyin yibe na chuchapic car,
xcha'. Y ri rachibil xquibij: Riyoj chuka' yo-
jbe awuq'ui. Y can quinojel c'a xebe y xe'oc

‡ **20:17** Sal. 22.22; Mt. 28.10; Ro. 8.29; He. 2.11. § **20:19** Mr. 16.14; Lc. 24.36; 1 Co. 15.5. * **20:20** Jn. 16.22; 1 Jn. 1.1. † **20:21** Is. 61.1; Jn. 17.18. ‡ **20:25** Sal. 22.16. § **20:26** Jn. 20.19. * **20:28** Sal. 118.28. † **20:29** 2 Co. 5.7; 1 P. 1.8. ‡ **20:30** Jn. 21.25. § **20:31** Jn. 3.15, 16. * **21:2** Mt. 4.21.

el pa jun jucu'. Riye' astape' jun ak'a' xec'ase'
chuchapic car, majun car ri xquichop ta.
4 Yac'a tek xpe rusekeric, ri Jesús xapon
y xbepa'e' c'a chiri' chuchi' ri choy. Yac'a
ri discípulos xa man c'a xquetamaj ta pe
ruwech ri Jesús.
5 Y Riya' xch'o apo chique y xubij c'a:
Walc'ual, ¿la c'o chic car ichapon riche
(rixin) chi nitij?† xcha' apo chique. Y ri
discípulos xquibij pe chare: Majun, xecha'.
6 Xpe ri Jesús xubij c'a apo chique: Tic'aka'
ka ri ya'l chapabel car re quere' pa rajquik'a'
ri jucu' y can yec'o c'a car xque'ichop, xcha'.
Y ri discípulos can yac'ari' xquiq'uek ka ri
ya'l chapabel car pa ya'. Y can ma yecowin
ta chic niquelesaj pe ri ya'l pa ya', ruma can
sibilaj ye q'uiy car‡ ri xquiya' pe qui'.
7 Y ri jun discípulo ri sibilaj xajowex ruma
ri Jesús,§ can yac'ari' tek xubij apo chare
ri Pedro: Ri xch'o pe chake, ya ri Ajaf
Jesús, xcha'. Y ri Simón Pedro, can xu (xe)
wi xrac'axaj queri', can yari' xucusaj pe ri
rutziak ri relesan ca chrij y xropin ka pa ya'
riche (rixin) chi ntel pe.
8 Yac'a ri nic'aj chic discípulos can c'a ya na
ri pa jucu' xepe wi, y quikiriren c'a pe ri ya'l
nojnek chi car. Ma can ta nej c'a ye oconek
apo pa ruwi' ya'. Achi'el xa c'o jun oxi' raken
c'an.
9 Y tek ri nic'aj chic discípulos xe'oka
chuchi' ya' y xe'el pe ri pa jucu', xquitz'et c'a
chi c'o rachek k'ak'. Y ri pa rachek k'ak' c'o
jun car sa'on ka, y c'o chuka' caxlan wey.
10 Ri Jesús xubij c'a chique: Ri car ri
c'ari' ye'ichop pe, que'ic'ama' c'a pe ca'i' oxi',
xcha' chique.
11 Ri Simón Pedro xbe c'a y xjote' ri pa
jucu'. Y xberelesaj pe ri ya'l nojnek chi car.
Can ye q'uiy wi c'a car nima'k yec'o chupan
ri ya'l. Yec'o c'a ciento cincuenta y tres ri
xquiya' pe qui'. Xa matiox chi ma xretzetej
(xtzeretej) ta ruwech ri ya'l, ruma sibilaj ye
q'uiy car yec'o pe chupan.
12 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos:
Quixan c'a pe y quixwa',* xcha' chique. Y
quinojel c'a ri discípulos ri' majun xbano
cowil chi xc'utun ta apo chare ri Jesús: ¿Yit
achique c'a riyit? ruma can quetaman c'a
chi ya Riya' ri Ajaf Jesús.
13 Xpe ri Jesús y xuchop c'a rujachic ri
caxlan wey chiquiwech, y can queri' chuka'
xuben riq'ui ri car. Xujachala' c'a chiqui-
wech, riche (rixin) chi yewa'.
14 Y yac'are' ri rox mul† chi ri Jesús
xuc'ut ri' chiquiwech ri ye rudiscípulos tek
c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'.

Tek ri Jesús xubij chare ri Pedro: Que'ayuk'uj ri nucarne'l

15 Y tek xec'achoj chare ri wa'in quino-
jel, ri Jesús xuc'utuj chare ri Simón Pedro:
Riyit Simón ri yit ruc'ajol ri Jonás, ¿la yi-
nawajo' cami más que chiquiwech quinojel
re'? xcha' chare. Y ri Simón Pedro xubij c'a:
Ja' (je), can queri' wi, Ajaf. Riyit awetaman
chi yatinwajo'. Y ri Jesús xubij chare: Wi
can yinawajo', can que'ayuk'uj c'a ri alaj tak
nucarne'l, xcha'.
16 C'ac'ari' ri Jesús xuc'utuj chic c'a jun bey
chare: Riyit Simón ri yit ruc'ajol ri Jonás,
¿la can yinawajo' c'a? xcha' chare. Y ri
Pedro xubij c'a: Ajaf, can queri' wi. Riyit
awetaman chi yatinwajo', xcha'. Y ri Jesús
xubij: Wi can yinawajo' c'a, que'ayuk'uj c'a
ri nucarne'l.‡
17 Y pa rox mul, ri Jesús xubij c'a chare:
Riyit Simón ri yit ruc'ajol ri Jonás, ¿la can
yinawajo' c'a? xcha'. Y ri Pedro can xpe c'a
bis pa ránima, ruma can rox mul ri xc'utux
chare ruma ri Jesús: ¿La can yinawajo' c'a?
Yac'ari' tek ri Pedro xubij: Ajaf, riyit can
ronojel c'a awetaman.§ Can awetaman c'a
chi yatinwajo'. Y ri Jesús xubij chic c'a
chare: Can que'ayuk'uj c'a ri nucarne'l.*
18 Can kitzij c'a ri nbij chawe: Tek can c'a
yit c'ajol na, can ayon c'a riyit nabetz' apan
y xabacuchi (xabachique) c'a nawajo' yabe
wi, can yabe wi c'a. Yac'a tek xcarijix, xa
xque'aric' ri ak'a' chuwech jun chic riche
(rixin) chi nubetz' apan, y xcaruc'uaj acuchi
(achique) ri xa ma nawajo' ta yabe wi, xcha'
chare.
19 Ri xubij c'a ri Jesús, can riche (rixin)
c'a chi xuk'alajsaj ri achique chi camic ri
xtuc'ulwachij el ri Pedro, riche (rixin) chi
nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios. Y tek ri Jesús
rubin chic c'a ronojel ri', xubij c'a chuka'
chare ri Pedro: Quinatzekelbej c'a, xcha'.

Ri discípulo ri sibilaj xajowex

20 Y tek ri Jesús y ri Pedro ye benak c'a,
ri Pedro xtzu'un ca chrij y xutz'et c'a chi
c'o jun chic discípulo ri benak chiquij. Y ya
discípulo ri' ri sibilaj xajowex ruma ri Jesús
y ya chuka' riya' ri xrak'e' apo chunakajal ri
ruwaruc'u'x ri Jesús† tek xquiben ri lok'olaj
wa'in, ri xc'utun c'a chare ri Jesús: Ajaf,
¿achique c'a ri xtijacho awuche (awixin)?
21 Tek ri Pedro xutz'et c'a ri discípulo ri',
xuc'utuj c'a chare ri Jesús: Ajaf, y riya',
¿achique c'a xtuben ca? xcha'.
22 Y ri Jesús xubij c'a chare ri Pedro: Wi
riyin nwajo' chi riya' c'a q'ues na tek xquipe
chic jun bey,‡ ma rajawaxic ta chi yari' ri
nach'ob. Ri ruc'amon chi naben riyit ya ri
quinatzekelbej, xcha' ri Jesús.
23 Ri jun c'a tzij ri xubij ri Jesús, can xe-
tamex c'a cuma ri kach'alal. Y ri kach'alal

† **21:5** Lc. 24.41. ‡ **21:6** Lc. 5.4-7. § **21:7** Jn. 13.23; 19.26; 20.2. * **21:12** Hch. 10.41. † **21:14** Jn. 20.19, 26. ‡ **21:16** 1 P. 5.2. § **21:17** Jn. 16.30. * **21:17** He. 13.20; 1 P. 2.25; 5.4. † **21:20** Jn. 13.23, 25. ‡ **21:22** Ap. 3.11; 22.7, 12, 20.

can xquich'ob c'a chi ri jun discípulo ri' can
man c'a xticom ta. Pero ri xubij ri Jesús xa
ma que ta ri' ntel wi chi tzij, ruma Riya' xa
xubij c'a: Wi riyin nwajo' chi riya' c'a q'ues
na tek xquipe chic jun bey,§ ma rajawaxic
ta chi yari' ri nach'ob.
24 Ri discípulo ri c'a ninatex ka, can ya c'a
riya' ri tz'ibayon ronojel re c'o chupan re jun
wuj re'. Can ketaman c'a chi kitzij ronojel
ri nuk'alajsaj; ruma riya' can xutz'et* ri
xbanatej.
25 Y can c'a c'o na c'a q'uiy samaj ri
xerubanala' ri Ajaf Jesús ri ma ye tz'ibatal
ta ca chupan re wuj re'.† Ruma wi ta can
chi jojun ri samaj ri xerubanala' ri Jesús
yetz'ibex, nch'ob chi re ruwach'ulef ma
nuben ta riche (rixin) chi yeyac ronojel ri
wuj ri yetz'ibex wi ri samaj ri'; ruma can
sibilaj wi q'uiy wuj ri'. Amén.

§ **21:23** Mt. 16.27; 25.31; Ap. 3.11. * **21:24** Jn. 19.35. † **21:25** Jn. 20.30.

Wuj chrij ri xquibanala' ri apóstoles

Re wuj re' xtz'ibex riche (rixin) chi nuk'alajsaj chkawech ri achique xquibanala' ri apóstoles, tek ri Jesús c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki' y xbe el chila' chicaj. Re wuj re' xtz'ibex ruma San Lucas ri xtz'iban chuka' ri Evangelio San Lucas, rumari' chi ri nabey mocaj chare re wuj re' nubij: Chupan ri nabey wuj ri xintz'ibaj chawe riyit nimalaj Teófilo. Re wuj re' nubij chuka' tek ri apóstoles c'a quimolon na qui' pa tinamit Jerusalem, can xka wi pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi'. Y tek quic'ulun chic ri Lok'olaj Espíritu, can xebe c'a chi nej chi nakaj chutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek, can achi'el ri xchilabex ca chique ruma ri Jesús. (Hch. 1.8).

Chupan ri tanaj 1 mocaj 15 y napon c'a pa mocaj 3 chare ri tanaj 8, nuk'alajsaj chkawech ri achique rubanic tek xtz'ucutej ri iglesia ri chiri' pa tinamit Jerusalem.

Ri tanaj 8 mocaj 4 y napon c'a pa mocaj 25 chare ri tanaj 12, nubij ri achique xquiben ri apóstoles tek xebe chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic lugares ri yec'o chunakajal ri ruwach'ulef Israel.

Ri tanaj 13 napon c'a pa mocaj 28 chare ri tanaj 14, nubij tek ri Pablo xbe ri nabey mul chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic ruwach'ulef.

Ri tanaj 15 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 35, nubij tek xquimol qui' ri apóstoles quiq'ui ri ancianos ri yec'o pa Jerusalem, riche (rixin) chi niquich'ob wi niban o ma niban ta ri circuncisión chique ri ma ye israelitas ta ri yeniman ri Dios.

Ri tanaj 15 mocaj 36 y napon c'a pa mocaj 22 chare ri tanaj 18, nubij tek ri Pablo xbe pa rucamul chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit ri acuchi (achique) xk'ax wi ri nabey mul. Y xutzijoj chuka' ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic lugares.

Ri tanaj 18 mocaj 23 y napon c'a pa mocaj 16 chare ri tanaj 21, nubij tek ri Pablo xbe ri rox mul chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.

Ri tanaj 21 mocaj 17 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 28, nubij tek ri Pablo xchapatej cuma ri aj k'atbel tak tzij ri pa Jerusalem. Xchapatej ruma nutzijoj ruch'abel ri Dios y xuc'uex chiquiwech ca'i' oxi' aj k'atbel tak tzij y pa ruq'uisbel xuc'uex c'a pa Roma riche (rixin) chi xk'at tzij pa ruwi'.

Ri Lok'olaj Espíritu tzujun (sujun) ca

1 Nimalaj Teófilo,* chupan c'a ri jun wuj ri
xintz'ibaj el chawe nabey, ntz'iban c'a el ri
samaj ri xutiquiriba' ca rubanic ri Jesús, y ri
xutiquiriba' chuka' ca ruc'utic chiquiwech
ri winek.
2 Y xutanaba' ca rubanic chupan ri k'ij
tek Riya' xbe chila' chicaj.† Pero tek Riya'
c'a ma jane nibe ta el chila' chicaj, riq'ui
ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a
chique ri ru'apóstoles ri ye rucha'on, ri ra-
jawaxic chi niquiben ca, tek Riya' xtibe.‡
3 Y Riya' can xutij pokon, y xcamisex. Pero
tek Riya' c'astajnek chic pe, xuc'utula' c'a
ri' chiquiwech.§ Cawinek k'ij ri xubanala'
queri'. Y c'o nic'aj chic ri xubanala' riche
(rixin) chi netamex chi can q'ues wi. Y c'o c'a
chuka' ri xubila' chique chrij ri rajawaren ri
Dios.
4 Y c'o c'a jun bey tek ri Jesús y ri ye
ru'apóstoles quimolon qui', ri Jesús xubij
chique: Quixc'oje' c'a re wawe' pa tinamit
Jerusalem,* y tiwoyobej ri nbin chiwe; ti-
woyobej c'a ri rutzujun (rusujun) pe ri Nata'
Dios chi can xtuya' wi c'a chiwe.†
5 Ruma riyix iwetaman chi ri Juan riq'ui
ya' xeruben wi bautizar ri winek. Yac'a
riyix, pa ca'i' oxi' k'ij apo, riq'ui ri Lok'olaj
Espíritu xquixban wi bautizar,‡ xcha' ri
Jesús.

Tek ri Jesús xtzolin el chila' chicaj

6 Y ri quimolon c'a qui' xquic'utuj c'a
chare ri Jesús: Ajaf, ¿la ma ya ta c'a k'ij re'
tek naben chake riyoj israelitas chi nic'oje'
chic jun bey ri k'atbel tzij pa kak'a'? xecha'
chare.
7 Yac'a ri Jesús xubij chique: Pa ruk'a' c'a
ri Nata' c'o wi achique tiempo xtibanatej ri',
y ma rajawaxic ta chi niwetamaj§ riyix.
8 Xaxu (xaxe wi) c'a tiwetamaj, chi tek
ri Lok'olaj Espíritu xtika pe pan iwi', xtic'ul
c'a ri uchuk'a', y xquinik'alajsaj chique ri
winek pa tinamit Jerusalem, y chique ri
winek ri yec'o pa nic'aj chic tinamit wawe'
pa rucuenta ri Judea y pa rucuenta ri
Samaria, y chique chuka' quinojel ri winek
ri yec'o pa ronojel re ruwach'ulef.
9 Y can xu (xe wi) chic c'a ri ch'abel ri' ri
xubij ca. Y ri yec'o riq'ui ri Jesús chiri', can
niquitzu' c'a tek xyacatej el chiquiwech pa
cak'ik', y xoc el pa jun sutz', y ma xquitz'et
ta chic.

* **1:1** Lc. 1.3. † **1:2** 1 Ti. 3.16. ‡ **1:2** Mt. 28.19; Mr. 16.15; Jn. 20.21. § **1:3** 1 Co. 15.5. * **1:4** Lc. 24.49. † **1:4** Jn. 14.16, 26; 15.26; 16.7. ‡ **1:5** Hch. 11.16. § **1:7** 1 Ts. 5.1.

10 Y ri apóstoles can c'a quitzuliben na c'a
el ri xbe chicaj. Tek c'a xquina' xebec'ulun
pe ye ca'i' achi'el achi'a' quiq'ui, ri ye quicu-
san sek tak tziek.
11 Y riye' xquibij c'a chique ri ye
ru'apóstoles ca ri Jesús: Achi'a' ri yixpe pa
Galilea, ¿achique ruma tek yixtzu'un chicaj?
Re Jesús re xitz'et chi xbe chicaj re wacami,
xa can xtipe chic jun bey. Y can achi'el re
xuben el re xbe, can queri' chuka' xtuben
tek xtipe chic,* xecha'.

Ri Matías xoc apóstol pa ruq'uexel ca ri Judas

12 Y ri apóstoles xe'el c'a pe chiri' pa ruwi'
ri juyu' ri Olivos rubi', y xetzolin pa tinamit
Jerusalem. Ri juyu' Olivos xa ma nej ta
c'o wi chare ri Jerusalem, xa achi'el pa jun
kilómetro.
13 Y tek xe'apon c'a, xejote' el ri pa ruca'n
tanaj (wik) jay ri acuchi (achique) ri can
yec'o wi pe ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan, ri
Andrés, ri Felipe, ri Tomás, ri Bartolomé,
ri Mateo, ri Jacobo ri ruc'ajol ri jun achi
Alfeo rubi', ri Simón ri c'o quiq'ui ri achi'a' ri
nibix Zelotes chique, y ri Judas† ri rach'alal
ri Jacobo.
14 Y quinojel riye' can junan quiwech
quibanon y can ma yetane' ta chi niquiben
orar, ye cachibilan ri ixoki', y chuka' ri
María ri rute' ri Jesús, y ri ye rach'alal‡ ri
Jesús.
15 Y jun c'a chique ri k'ij ri' tek quimolon
c'a qui' achi'el xa ye ciento veinte kach'alal,
ri Pedro xpa'e' anej chiquiwech, y xubij c'a
chique:
16 Wech aj Israel, ri jun ka-rey ri xc'oje'
ojer ca ri xubini'aj David, rutz'iban c'a ca
ri ch'abel ri xeruya' ri Lok'olaj Espíritu§ pa
ránima. Chupan c'a ri wuj ri rutz'iban ca
riya', c'o c'a ri nubij chrij ri Judas* ri xoc
uc'uey bey quiche (quixin) ri winek ri xebe
chuchapic ri Jesús. Can queri' wi c'a c'o chi
xbanatej.†
17 Y ri Judas‡ ri' can xoc wi kachibil, y
xsamej c'a chkacojol.
18 Y riq'ui ri puek ri xuc'ul ruma xujech
el ri Jesús, riq'ui ri puek ri' xlok'bex wi
jun ulef. Ri Judas xucamisaj ri'.§ Riya'
xbech'ique' pe ruwi', y ronojel ri rupan c'a
quela' xeka wi, tek xka pan ulef.
19 Y quinojel c'a ri winek aj Jerusalem
xquetamaj, y rumari' tek Acéldama xbix
chare ri ulef ri'. Ntel chi tzij jun ulef riche
(rixin) quic'.*
20 Rumari' bin ca chupan ri wuj ri Salmos
rubi':
Man ta jun c'a xtic'oje' chupan ri rachoch,
xa xtimalix ta ca.†
Y chuka' nubij:
Xa xtoc ta jun chic ruq'uexel riche (rixin) chi
nipa'e' ca chuwech ri rusamaj,‡
nicha'.
21 Rumac'ari', can rajawaxic c'a chi nika-
canoj jun ruq'uexel, pero can ya ri chiquico-
jol ri achi'a' ri can ronojel tiempo yec'o pe
kiq'ui, y ri can ye benak wi kiq'ui tek xc'oje'
ri Ajaf Jesús.
22 Jun chique ri can yec'o pe kiq'ui tek
xban bautizar ri Jesús ruma ri Juan, y
can c'o kiq'ui tek xbe ri Jesús chila' chi-
caj. Yari' ri tikacha'. Y can rajawaxic
c'a chi riya' nuk'alajsaj junan kiq'ui riyoj
achique rubanic tek ri Jesús caminek chic el
y xbec'astej pe.
23 Y yac'ari' tek xquiya' apo quibi' ye ca'i'.
Xquiya' apo rubi' ri José ri nibix Barsabás
chare y nibix chuka' Justo chare, y xquiya'
chuka' apo rubi' ri Matías.
24 Y xquiben c'a orar, quere': Ajaf, riyit
ri natz'et ri cánima quinojel, tac'utu' c'a
chkawech achique c'a chique re ye ca'i'
achi'a' re' ri acha'on,
25 riche (rixin) chi ntoc ca apóstol pa
ruq'uexel ri Judas, y nipa'e' chuwech ri
samaj. Ruma ri Judas xa xuya' ca ri samaj,
ruma ri itzel ri xuben. Y wacami riya' xapon
yan chupan ri lugar ri can c'o chi napon wi,
xecha'.
26 Y xesaquin c'a, y ya c'a ri Matías ri
xkajben chi nic'oje' ca pa ruq'uexel ri Ju-
das riche (rixin) chi ntoc cachibil ri julajuj
apóstoles.

2

Ri k'ij tek xka pe ri Lok'olaj Espíritu

1 Y tek xoka c'a ri k'ij riche (rixin) ri
quinimak'ij ri israelitas ri Pentecostés
rubi', quinojel c'a ri quiniman ri Ajaf Jesús
quimolon c'a qui' pa jun jay. Y junan c'a
quiwech quibanon.
2 Y can majun c'a runabexic tek yari' c'o
jun ri xk'ajan pe chicaj, can achi'el tek c'o
jun nimalaj cak'ik' ri nik'ajan petenak. Y re'
xunojsaj ri jay ri acuchi (achique) quimolon
wi qui',* ye tz'uyul.
3 Y ri yec'o c'a chiri', xquitz'et c'a chi
achi'el ruxak tak k'ak'† ri nujachala' ri' y
jojun ri xec'oje' pa quiwi' chiquijujunal.
4 Y xech'o anej pa nic'aj chic ch'abel ri xa
ma ye quich'abel ta.‡ Pero queri' xbanatej
ruma ri Lok'olaj Espíritu xunojsaj ri cánima,
y yari' ri xbano chique riche (rixin) chi
xech'o pa nic'aj chic ch'abel.
5 Y ri chiri' pa tinamit Jerusalem ri k'ij
ri', yec'o c'a ye q'uiy achi'a' israelitas ri ye

* **1:11** Ap. 1.7. † **1:13** Jud. 1. ‡ **1:14** Mt. 13.55. § **1:16** 2 S. 23.2. * **1:16** Jn. 18.3. † **1:16** Sal. 41.9.
‡ **1:17** Lc. 6.16. § **1:18** Mt. 27.5, 7. * **1:19** Mt. 27.8. † **1:20** Sal. 69.25. ‡ **1:20** Sal. 109.8. * **2:2** Hch. 4.31.
† **2:3** Mt. 3.11. ‡ **2:4** Mr. 16.17.

petenak pa ronojel ruwach'ulef, achi'a' ri
can niquiya' wi ruk'ij ri Dios.
6 Y tek ri winek xquic'axaj ri xk'ajan, can
xquimol c'a apo qui'. Y astape' ri winek ri' xa
ma junan ta quich'abel, ruma ma junan ta ri
ye petenak wi, pero tek ri ye tzekelbey riche
(rixin) ri Jesús xebech'o pe, ri winek xk'ax
chiquiwech, ruma can pa jalajoj c'a ruwech
ch'abel ri xech'o wi. Ri winek xsach quic'u'x
tek xquic'axaj ri'.
7 Can xsach wi quic'u'x y xquimey c'a ri
xquic'axaj y niquibila' c'a chiquiwech: ¿La
ma ye aj Galilea ta cami quinojel re yech'o?
8 ¿Y achique c'a ruma tek riyoj nikac'axaj
ri niquibij? Tek riyoj xa ma junan ta
kach'abel chikajujunal.
9 Ruma yec'o chake riyoj ri ye aj pa Judea,
yec'o ye petenak ri pa Partia, ri pa Media, ri
pan Elam, ri pa Mesopotamia, ri pa Capado-
cia, ri pa Ponto, ri pan Asia,
10 ri pa Frigia, ri pa Panfilia, ri pan Egipto,
y yec'o chuka' ye petenak más c'a quela'
chare ri Cirene ri pa nimalaj ruwach'ulef
Africa. Yec'o ye petenak pa Roma. Y
chiquicojol riye' yec'o ri can ye israelitas pa
calaxic y yec'o nic'aj ri ma ye israelitas ta,
pero quibanon chi ye israelitas ruma chi
niquinimaj ri nubij ri ley riche (rixin) ri
Moisés.
11 Y yec'o c'a chuka' winek ri ye petenak
ri pa Creta y ri pan Arabia. Y quinojel c'a
re winek re' xquic'axaj ri nimalaj rusamaj
ri Dios, y can pa tak kach'abel chikajujunal
xkac'axaj wi, xecha'.
12 Y quinojel majun bey c'a quitz'eton ta
chi nibanatej ta quere'. Rumari' ma niquil
ta c'a achique niquich'ob, y niquibila' c'a
chiquiwech: ¿Achique c'a ruma quere' ni-
banatej? xecha' nic'aj.
13 Pero yec'o c'a winek ri xa yetze'en apo
chiquij y niquibila' c'a: La winek la' xa ye
k'abarela', xecha'.

Tek ri Pedro, c'a nabey mul nutzijoj ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek

14 Y ri Pedro y ri ye julajuj chic apóstoles
xebepa'e' c'a pe chiquiwech ri winek. Y ri
Pedro xch'o c'a, y xubij: Achi'a' israelitas
ri yix petenak pa nic'aj chic ruwach'ulef
y riyix ri can yix aj wawe' pa Jerusalem,
tiwac'axaj c'a ri xtinbij chiwe, y tiwetamaj
15 chi chake konojel re kamolon ki' wawe'
majun ri k'abarel ta. Man achi'el ta c'a ri
nich'ob riyix. Xa c'are' a las nueve, chi c'o
ta jun ri k'abarel chic.
16 Re xbanatej re wacami, can tz'ibatal c'a
ca ruma ri profeta Joel, ri achi ri xk'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca.
17 Y chupan ri rutz'iban ca riya', ri Dios
nubij:
Chupan ri ruq'uisbel tak k'ij, xtinya' pe ri
Lok'olaj Espíritu§ pa quiwi' ri winek,
y ri imi'al y ri ic'ajol xtiquik'alajsaj* ri nbij
chique.
Y ri c'a ye c'ajola' na, pa jun achi'el achic'
xtiquitz'et ri nk'alajsaj chique.
Y ri achi'a' ye rijita'k chic, pa cachic' c'a ri c'o
xquenk'alajsaj chique.†
18 Y can xtintek chuka' ri Lok'olaj Espíritu
pa quiwi' ri nusamajel, chi achi'a' chi
ixoki',
y riye' xtiquik'alajsaj‡ ri xtinbij chique.
19 Y chuwech ri caj xtinben chi xquebanatej
ri majun bey ye tz'eton ta,
y queri' chuka' chuwech ri ruwach'ulef.
Xtinben c'a chi xtitz'et quic', k'ak', y sib ri
can achi'el chic nima'k tak sutz'.§
20 Y ri k'ij ma xtitzu'un ta chic.*
Ri ic' xtoc achi'el quic'.
Quec'ari' ri xtibanatej nabey tek ma jane
noka ta ri nimalaj k'ij riche (rixin) ri
Ajaf,
chupan ri k'ij tek xtik'at tzij pa quiwi' ri
winek.
21 Y quinojel c'a ri xquec'utun quito'ic chare
ri Ajaf, can xquecolotej wi.†
22 Y ya chuka' ri' tek ri Pedro xubij:
Wech aj Israel, tiwac'axaj c'a jabel re xtin-
bij chiwe: Ri Jesús ri aj Nazaret, can ya
c'a ri Dios ri banayon pe chare chi q'uiy
ri xerubanala' chicojol. Xeruben c'a mila-
gros ri majun bey ye tz'eton ta. Can c'o ri
xerubanala' Riya' riche (rixin) chi retal chi
can ya ri Dios Tata'ixel ri takayon pe. Riyix
can iwetaman wi chi queri'.
23 Pero ri Dios xuya' c'a k'ij chi xjach ri
Jesús pan ik'a', ruma can queri' ri ruch'obon
pe.‡ Y riyix xiya' pa quik'a' winek ri xa
ma niquiben ta ri nubij ri ruch'abel ri Dios,
riche (rixin) chi xquicamisaj chuwech cruz.
24 Pero riq'ui ri ruchuk'a' ri Dios, ri Jesús
xbec'astej pe,§ y xcolotej pe ri pa ruk'a' ri
camic,* ruma chi ri camic ma xcowin ta
xch'acon chrij.
25 Rumari' ri rey David xucamuluj ca ri
ruch'abel ri Jesús tek xubij:
Can ronojel k'ij ntz'et ruwech ri Ajaf.
Y ruma chi Riya' can c'o pe ri pa wajquik'a',†
rumari' majun achique ta xtibano
chuwe chi xtuben ta ca'i' nuc'u'x.
26 Y rumari' niquicot ri wánima, y riq'ui
chuka' quicoten yich'o.
Y astape' xquicom, can cukul el nuc'u'x chi
nc'ul ri rutzil ri Dios.

§ **2:17** Pr. 1.23; Is. 32.15, 16; Ez. 36.27; Hch. 10.45. * **2:17** Hch. 21.9. † **2:17** Jl. 2.28. ‡ **2:18** Hch. 21.4; 1 Co. 12.10, 28; 14.1. § **2:19** Jl. 2.30. * **2:20** Mt. 24.29. † **2:21** Ro. 10.13. ‡ **2:23** Hch. 4.28. § **2:24** Hch. 4.10; 10.40; 13.30; 17.31; Ro. 4.24; 8.11. * **2:24** Hch. 3.15. † **2:25** Sal. 16.8.

27 Riyit nu-Dios, can man c'a xquinaya' ta ca
chiquicojol ri caminaki',
ni man c'a chuka' xtaya' ta k'ij chi ri
nuch'acul riyin, ri Lok'olaj Ac'ajol,‡
nik'ey ka.§
28 Can ac'utun ri utzilaj bey riche (rixin) ri
c'aslen chinuwech,
y sibilaj xtiquicot ri wánima tek xquic'oje'
awuq'ui,
nicha' ri rutz'iban ca ri David.
29 Y yac'a chuka' ri' tek ri Pedro xubij:
Wech aj Israel, riyix iwetaman chi ri katata'
David ri xc'oje' ojer ca, xcom y xmuk.* Y ri
panteón ri mukun wi ca, can c'a c'o na re
wacami.
30 Y ri David can jun chique ri profetas ri
xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Can
retaman c'a chi ri Dios xuben jurar chare
tek xubij: Ri Cristo jun chique ri ye awiy
amam ca,† y can yari' c'a ri xtic'oje' ca pan
aq'uexel, y xtoc Rey,‡ quec'ari' xubij ri Dios
chare ri David.
31 Y ri David, can achi'el xutz'et yan c'a ri
xquebanatej. Xch'o chrij ri c'astajbel riche
(rixin) ri Cristo, chi ri ránima ma xtic'oje'
ta ca chiri' chiquicojol ri caminaki', y chi
ri ruch'acul ma xtic'oje' ta chuka' ca riche
(rixin) chi nik'ey ka.§
32 Y konojel riyoj ketaman y nikatzijoj
chi ya ri Dios ri xbano chare ri Jesús riche
(rixin) chi xbec'astej pe.*
33 Y xuc'uex chuka' chila' chicaj ruma ri
ruchuk'a' ri Dios,† y xuc'ul c'a ri Lok'olaj
Espíritu ri tzujun (sujun) ruma ri Tata'ixel.
Y tek Riya' xuc'ul yan c'a ri Lok'olaj Espíritu,
xutek c'a pe‡ kiq'ui riyoj, y ya c'a rusamaj re'
ri xitz'et y xiwac'axaj el kiq'ui re wacami.
34 Y tek ri David xch'o c'a chrij ri jun
ri nic'astej pe chiquicojol ri caminaki', ma
chrij ta ka riya' xch'o wi, ruma ri xc'astej el
y xbe chila' chicaj, ya ri Cristo. Y ri David
rutz'iban chuka' ca:
Ri Ajaf Dios xubij chare ri Wajaf ri Cristo:
Catz'uye' pe re pa wajquik'a'.§
35 C'a ya tek xquenya' na pan ak'a' pan
awaken ri ye'etzelan awuche (aw-
ixin).
Queri' ri rutz'iban ca ri David.
36 Wacami riyin yich'o c'a chiwe
chi'iwonojel ri can yix riy rumam ca ri
Israel; riyix ri yixc'o pe y chuka' ri ma yec'o
ta pe. Tiwetamaj c'a chi can kitzij wi chi
ri Jesús ri xicamisaj chuwech cruz, can ya
wi Riya' ri banon chare ruma ri Dios chi ya
Riya' ri Cristo y chi ya Riya' ri Rajaf ronojel,
xcha' ri Pedro.
37 Y tek ri winek xquic'axaj ri xubij ri Pe-
dro, xk'axo ri cánima, y xquic'utuj c'a chare
ri Pedro y chique ri nic'aj chic apóstoles:
Kech aj Israel, ¿achique ri ruc'amon chi
nikaben? xecha'.
38 Y ri Pedro xubij chique: Titzolin pe ri
ic'u'x riq'ui ri Dios, y pa rubi' ri Ajaf Jesu-
cristo tibana' el bautizar iwi', riche (rixin)
chi queri' nicuyutej ri imac.* Y ri Dios xtuya'
ri Lok'olaj Espíritu chiwe.
39 Ruma yare' ri rutzujun (rusujun) ri
Dios, ma xu (xe) ta wi chiwe riyix, ni ma
xu (xe) ta wi chuka' chique ri iwalc'ual, xa
can chique c'a quinojel winek ri yec'o nej† y
ri yec'o nakaj, can chique wi c'a quinojel ri
winek ri yerusiq'uij (yeroyoj) ri Kajaf Dios.
40 Y ri Pedro c'o c'a nic'aj chic ch'abel
ri xerubij chique riche (rixin) chi xerupix-
abaj. Riya' xuya' c'a pa ruchojmil chiqui-
wech ri winek quiq'ui ch'abel achi'el re':
Quixel pe chiquicojol ri winek riche (rixin)
re tiempo re', ri xa ye sachnek pa quimac,
riche (rixin) chi queri' yixcolotej c'a pe,
xcha' c'a chique.
41 Y ri winek c'a ri xec'ulu ri ruch'abel ri
Dios pa tak cánima chupan ri k'ij ri', xeban
bautizar. Y sibilaj c'a xeq'uiyer ri yeniman
riche (rixin) ri Jesucristo, ruma chupan ri
k'ij ri' achi'el xa ye jun oxi' mil winek xen-
iman.
42 Y can majun bey c'a niquimalij ta
quic'u'x chiretamaxic ri ruch'abel ri Dios
ri niquic'ut‡ ri apóstoles. Can junan qui-
wech niquiben y can junan niquimol qui'§
riche (rixin) chi niquitij ri caxlan wey riche
(rixin) chi niquinataj ri rucamic ri Ajaf
Jesús, y can junan chuka' quiwech niquiben
tek niquiben orar.

Ri rubanic ri c'aslen ri xquic'uaj ri nabey tak nimanel riche (rixin) ri Jesucristo

43 Y can quinojel c'a ri winek quixibin
qui'.* Y q'uiy c'a milagros ri yebanalox†
cuma ri apóstoles; y ri milagros ri
yequibanala' riye', can ye retal chi can kitzij
chi ye rusamajel ri Dios.
44 Y quinojel ri quiniman, can c'o c'a
jun ach'alalri'il quiq'ui, y niquicomonij c'a
ronojel ri c'o quiq'ui.‡
45 Y riche (rixin) chi yequitola' ri kach'alal
ri nic'atzin quito'ic, yequic'ayila'§ ri
achique ri yec'o quiq'ui.*

‡ **2:27** Lc. 1.35. § **2:27** Sal. 16.10; Hch. 13.35. * **2:29** Hch. 13.36. † **2:30** Ro. 1.3. ‡ **2:30** Lc. 1.32. § **2:31** Sal. 16.10; Hch. 13.35. * **2:32** Hch. 2.24; 3.15. † **2:33** Ef. 1.19, 20. ‡ **2:33** Jn. 15.26. § **2:34** Sal. 110.1; Mt. 22.44; Ef. 1.20. * **2:38** Lc. 24.47. † **2:39** Ef. 2.13. ‡ **2:42** 2 Ti. 1.13. § **2:42** He. 10.25. * **2:43** Hch. 5.5, 11. † **2:43** Mr. 16.17, 18. ‡ **2:44** Hch. 4.32. § **2:45** Hch. 4.34. * **2:45** Is. 58.7. † **2:46** Hch. 3.1; 5.20, 21, 25, 42. ‡ **2:46** Lc. 24.53. § **2:46** Jn. 16.22. * **2:47** Lc. 24.53.

46 Y ri pa rachoch ri Dios† can k'ij k'ij c'a
yec'o apo,‡ y junan c'a quiwech quinojel. Y
tek niquiben c'a wa'in pa tak jay, can riq'ui
c'a ronojel cánima y quicoten.§
47 Y niquiya' ruk'ij ri Dios.* Y riye' can
utz c'a yetz'et cuma quinojel ri winek y ri
Ajaf ntajin nuben chique chi yeq'uiyer† ri
ye colotajnek, ruma can k'ij k'ij ye q'uiy
chique ri can c'o wi chi yecolotej ri yetajin
niquinimaj ri Jesucristo.

3

Pa rubi' ri Jesucristo xc'achojsex jun achi cojo

1 Ri Pedro y ri Juan cachibilan qui' ye
jotol c'a el riche (rixin) chi yebe pa rachoch
ri Dios. A las tres riche (rixin) ri tikak'ij
yac'ari' tek ye benak el chupan ri hora riche
(rixin) ri oración.*
2 Y chiri' pa jun ruchi' ri rachoch ri Dios
ri Jabel Oc Nitzu'un niquibij chare, ronojel
c'a k'ij c'o ri yebeya'o ca jun achi cojo chiri'.
Ri jun achi ri' can pa ralaxic c'a pe tek ma
nicowin ta nibiyin y nuc'utuj c'a ca limosna†
chique ri winek ri ye'oc apo chiri'.
3 Y tek ri Pedro y ri Juan ye'oc yan c'a apo
pa rachoch ri Dios, ri achi ri' nuc'utuj chuka'
ca limosna chique riye'.
4 Pero ri Pedro xutzu' xutzu' ri achi, y
chuka' queri' xuben ri Juan, y yac'ari' tek ri
Pedro xubij: Kojatzu' jabel, xcha' chare.
5 Y ri achi can xerutzu', y royoben c'a
achique ri xtiquiya' ca chare.
6 Yac'ari' tek ri Pedro xubij chare: Riyin
majun k'anapuek ni sakapuek ri c'o ta
wuq'ui riche (rixin) chi nya' ta chawe. Yac'a
ri c'o wuq'ui, yari' xtinya'‡ chawe, xcha'.
Y can yac'ari' tek xubij chare: Pa rubi' ri
Jesucristo ri aj Nazaret§ cayacatej, y cabiyin
el, xcha' chare.
7 Y ri Pedro xuchop c'a ri rajquik'a' ri
achi riche (rixin) chi xpa'e'. Y can yac'ari'
xchojmir. Ri raken xec'oje' c'a el quichuk'a'
y queri' chuka' ri rukul tak raken.
8 Y ri achi ri', tek xchapatej ri ruk'a' ruma
ri Pedro, can xropin anej riche (rixin) chi
xpa'e', y xbiyin c'a el. Y xerutzekelbej el ri
Pedro y ri Juan y junan xe'oc pa rachoch ri
Dios.* Niropin† c'a ri benak, y nuya' chuka'
ruk'ij ri Dios.
9 Y ye q'uiy c'a winek ri xetz'eto riche
(rixin), chi nibiyin y nuya' ruk'ij ri Dios‡ ri
achi ri'.
10 Ri winek can quetaman c'a chi ya
achi ri' ri nitz'uye' chuchi' rachoch ri Dios
nic'utun limosna, ri acuchi (achique) c'o wi
ri jun ruchi' jay ri Jabel Oc Nitzu'un nibix
chare. Y ri winek ri' xsach quic'u'x chrij y
quixibin qui' ruma ri xbanatej chiri'.

Tek ri Pedro xch'o chiquiwech ri winek chiri' pa rachoch ri Dios

11 Y ri achi ri xc'achojsex ye ruchapon
c'a ri Pedro y ri Juan. Y quinojel c'a ri
winek chanin xquimol apo qui' quiq'ui ri
Pedro y ri Juan chiri' chuchi' jun raken jay
Riche (Rixin) ri Salomón§ nibix chare, riche
(rixin) chi nbequitz'eta' ri xbanatej chiri'. Ri
winek c'a ri' xsach quic'u'x ruma majun bey
quitz'eton ta chi nibanatej ta queri'.
12 Y tek ri Pedro xerutz'et ri winek, xubij
c'a chique: Wech aj Israel, ¿achique c'a ruma
tek nimey re xbanatej? ¿Y achique ruma tek
xa yoj c'a riyoj ri yojitzu'? Ruma re achi re'
xbiyin, pero ma ya ta ri kachuk'a' riyoj ri
xbano,* y chuka' ma ya ta ri utz ri nikaben
chuwech ri Dios ri xbano.
13 Tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Ri
Katata' Dios, ri qui-Dios ri Abraham, ri
Isaac, ri Jacob, qui-Dios chuka' ri kati't ka-
mama' ri xec'oje' ojer ca;† Riya' can xuben
c'a chare ri Jesús, ri Ruc'ajol, chi c'o ruk'ij
ruc'ojlen.‡ Pero riyix ma xiwajo' ta xinimaj
chi ya Riya' ri Ruc'ajol ri Dios. Xa xiya' pa
ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi'. Y tek
ri aj k'atbel tzij can rubin chic chi nucol el,
riyix ma xiwajo' ta. Riyix xa q'uiy ri xibij
apo chrij.
14 Xa ya ri jun camisanel, xa yari' xibij chi
ticol el, y ri can Lok'olaj§ wi y choj chuka' ri
ruc'aslen, xa xiwetzelaj y yari' ri xiya' ca pa
ruq'uexel* ri jun camisanel.
15 Y xitek pa camic ri Jesús ri niya'o
c'aslen. Pero ri Dios xuben chare chi
xbec'astej pe† chiquicojol ri caminaki'.
Nikabij c'a quere' chiwe ruma riyoj can
xkatz'et wi tek c'astajnek chic pe.
16 Y re jun achi re nitz'et pe riyix re c'o
wawe' y iwetaman chuka' ruwech, xc'achoj,
ruma can pa rubi' ri Jesús‡ xkac'utuj wi. Y re
achi re' can xc'achoj wi ruma can xucukuba'
chuka' ruc'u'x§ riq'ui ri Jesús.
17 Riyix wach'alal aj Israel y ri principali'
ri yec'o chicojol, riyin wetaman chi tek xiya'
pa camic ri Jesús, xiben ruma can ma iweta-
man ta chi can ya Riya' ri Cristo.*
18 Can xbanatej wi c'a achi'el ri ruch'obon
pe ri Dios. Y queri' ri tz'iban ca cuma
quinojel ri profetas ri xek'alajsan ruch'abel
ri Dios ri xec'oje' ojer ca. Riye' quitz'iban c'a

† **2:47** Hch. 5.14; 11.24. * **3:1** Lc. 1.10; Hch. 10.30. † **3:2** Lc. 18.35; Jn. 9.8. ‡ **3:6** 2 Co. 6.10; 1 P. 4.10. § **3:6** Hch. 4.10. * **3:8** Jn. 5.8, 9, 14. † **3:8** Is. 35.6. ‡ **3:9** Hch. 4.21. § **3:11** Jn. 10.23. * **3:12** 2 Co. 3.5. † **3:13** Hch. 5.30. ‡ **3:13** Jn. 7.39. § **3:14** Sal. 16.10; Mr. 1.24. * **3:14** Hch. 7.52. † **3:15** Hch. 2.24. ‡ **3:16** Hch. 4.10. § **3:16** Mt. 9.22; Hch. 14.9. * **3:17** Hch. 13.27; 1 Co. 2.8. † **3:18** Sal. 22; Is. 50.6. ‡ **3:19** Hch. 2.38.

ca chi ri Cristo c'o c'a chi nuk'axaj na tijoj
pokonal.†
19 Wacami titzolin c'a pe ic'u'x riq'ui ri
Ajaf Dios‡ y tijalatej ri ic'aslen, riche (rixin)
chi queri' nicuyutej y nisachatej ri imac. Y
xquepe c'a tiempo riche (rixin) uxlanen tek
ri Ajaf c'o chic iwuq'ui.
20 Y ri Ajaf Dios can xtutek chic c'a pe
ri Jesucristo,§ ri Jesucristo ri can ya'on pe
rutzijol chiwe ruma ri Ajaf Dios.
21 Yac'a re wacami, c'o chi nic'oje' na chila'
chicaj,* c'a ya tek xtapon na ri k'ij tek xtiban
ruchojmil ronojel. Queri' nubij ri Dios chu-
pan ri ye quitz'iban ca ri lok'olaj tak pro-
fetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri
xec'oje' ojer ca.
22 Y ri Moisés quec'are' xubij chique ri ye
kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca: Ri Kajaf
Dios xtuyec c'a pe jun profeta chiquicojol ri
kach'alal aj Israel ri xtik'alajsan ri ruch'abel
chique ri kech aj Israel, jun profeta ri can
achi'el riyin.† Can tiwac'axaj c'a ronojel ri
xtubij chiwe.
23 Y achique c'a ri ma xtiniman ta chare
ri profeta ri', xticamisex‡ y xtelesex c'a
el chiquicojol ri ye rutinamit chic ri Dios,
nicha' ri rutz'iban ca ri Moisés.
24 Y ri Pedro xubij chic c'a chuka' chique
ri winek: Ri chapatajnek ca rubixic ruma ri
Samuel y ri xquibij c'a ri profetas ri xec'oje'
tek man c'o ta chic ri Samuel, can chrij wi
c'a ri xquebanatej chupan re tiempo re' ye
ch'onak wi ca.
25 Y can iwuche (iwixin) c'a riyix§ ri ye
rutzujun (rusujun) ca ri Dios chupan ri ye
tz'ibatal ca cuma ri profetas ri xek'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ri ojer ca. Y can
iwuche (iwixin) chuka' riyix ri xutzuj
(xusuj) tek xuben ri jun trato quiq'ui ri
ojer tak kati't kamama', tek xubij chare ri
Abraham chi ruma jun riy rumam* riya' ri
xtibec'oje' na tek ri winek ri yec'o chuwech
re ruwach'ulef xtiquic'ul c'a utzil.
26 Y tek ri Dios xuben c'a chi ri Jesús
ri Ruc'ajol xbec'astej pe, chicojol c'a riyix
xutek wi nabey. Riya' xrajo' c'a xuya' ca ri
rutzil chicojol, ri jun utzil chi nuben chiwe
chi'ijujunal chi niya' ca rubanic ri mac.

4

Ri Pedro y ri Juan xechapatej y xe'uc'uex chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij

1 Ri Pedro y ri Juan c'a yech'o na c'a chiqui-
wech ri winek, tek xe'oka ri sacerdotes ye
cachibilan ri achi'a' saduceos, y chuka' ri
achi ri c'o más ruk'ij* chiquicojol ri achi'a'
ri ye chajinel pa rachoch ri Dios.
2 Y ri achi'a' c'a ri' sibilaj yacatajnek pe
coyowal chiquij ri Pedro y ri Juan, ruma
yequitijoj ri winek. Can niquitzijoj chi
ri Jesús caminek chic el y xbec'astej pe,
y rumari' ri caminaki' can xquec'astej wi
chuka', yecha' c'a chique ri winek.
3 Rumari' xequichop el ri ye ca'i' apóstoles
ri', y xequiya' pa cárcel. Y ma xechojmirisex
ta c'a ri k'ij ri', ruma xa tikak'ij chic. Xa can
c'a ya ri pa ruca'n k'ij xechojmirisex.
4 Y can ye q'uiy c'a chique ri winek ri
xe'ac'axan ri ch'abel ri xquibij ri apóstoles ri
xquinimaj ri Ajaf Jesús. Y ri k'ij c'a ri', xaxu
(xaxe) wi c'a ri achi'a' yec'o achi'el jun wu'o'
mil.†
5 Chupan c'a ri ruca'n k'ij, xquimol qui'
chiri' pa Jerusalem ri ye aj k'atbel tzij ri
yec'o chiquicojol ri israelitas, ri rijita'k tak
achi'a' ri c'o quik'ij, y ri aj tz'iba'.
6 Y chuka' ri Anás ri nimalaj sacerdote,
ri Caifás, ri Juan, ri Alejandro, y quinojel
c'a ri ye quiy quimam ca ri ye nimalaj tak
sacerdotes, xquimol chuka' apo qui' quiq'ui.
7 Y c'ac'ari' xquitek quic'amaric ri Pedro y
ri Juan. Y tek yec'o chic c'a apo chiri' chiqui-
wech, xquic'utuj c'a chique: ¿Achique yayon
uchuk'a' chiwe o achique c'a chi bi'aj ri
xicusaj riyix riche (rixin) chi xiben quere'?‡
8 Y ri Pedro, can nojnek c'a ri ránima riq'ui
ri Lok'olaj Espíritu,§ xubij c'a chique: Riyix
achi'a' ri yix aj k'atbel tzij chupan re katina-
mit Israel, y riyix chuka' rijita'k ri c'o ik'ij:
9 Riyix nic'utuj c'a chake wacami chrij ri
jun utzil ri xkaben chare jun achi yawa',
riche (rixin) chi niwetamaj achique rubanic
tek xc'achoj.
10 Tiwetamaj c'a riyix ri yixc'o pe wawe',
y tiquetamaj c'a chuka' quinojel ri kech aj
Israel, chi re jun achi re c'o wawe' chiwech,
xc'achoj tek xkanataj ri rubi' ri Jesucristo
ri aj Nazaret,* ri Jesucristo ri xicamisaj
chuwech cruz, pero ri Dios xuben chare chi
xbec'astej pe chiquicojol ri caminaki'.
11 Riyix ibanon c'a chare ri Jesús chi
xa majun rejkalen can achi'el niquiben ri
nic'aj aj banoy tak jay chare jun abej, ri
ma xka ta chiquiwech chi xquicusaj. Pero
ri Jesús ri' xa ya Riya' ri achi'el ri abej† ri
ucusan chare ri xquina riche (rixin) ri jay,
riche (rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta.
12 Y can majun chic achoj riq'ui nikil wi
colotajic. Ruma chi can majun chic jun bi'aj
ri ya'on ta pe chuwech re ruwach'ulef riche
(rixin) chi yojcolotej,‡ xcha' ri Pedro.

§ **3:20** Hch. 1.11. * **3:21** He. 8.1. † **3:22** Dt. 18.15; Hch. 7.37; He. 3.5, 6. ‡ **3:23** He. 2.2, 3; 10.29. § **3:25** Ro. 9.4; 15.8. * **3:25** Gn. 12.3; Mt. 1.21; Hch. 2.39; Ga. 3.8. * **4:1** Lc. 22.4, 52. † **4:4** Hch. 2.41. ‡ **4:7** Mt. 21.23. § **4:8** Mr. 13.11. * **4:10** Hch. 3.6. † **4:11** Sal. 118.22; Mt. 21.42. ‡ **4:12** Mt. 1.21. § **4:13** 1 Co. 1.27.

13 Y tek ri ye aj k'atbel tzij xequitz'et chi ri
Pedro y ri Juan can majun xibinri'il chiqui-
wech, astape' xa ye relic winek y ni xa ta
quetaman niquisiq'uij ruwech wuj,§ can
xequimey y rumari' xquetamaj chi riye' can
xec'oje' wi riq'ui ri Jesús.
14 Y can majun chic xecowin xquibij
chiquij ri ye ca'i' apóstoles, ruma can pa'el
apo chiri' quiq'ui ri achi ri xc'achojsex.
15 Y ri Pedro y ri Juan xe'elesex c'a el ri
acuchi (achique) yec'o wi ri achi'a' ri can
pa moc (comon) yek'ato tzij, riche (rixin)
chi queri' pa quiyonil na ri aj k'atbel tzij
ri' niquich'ob na ca ri achique ri xtiquiben
chique.
16 Niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a
nikaben chique re achi'a' re'? Ruma quino-
jel winek ri yec'o wawe' pa Jerusalem que-
taman chi xbanatej jun nimalaj milagro.* Y
riyoj ma yojcowin ta nikewaj re'.
17 Y xaxu (xaxe wi) c'a riche (rixin) chi ma
ntel ta más rutzijol ri xbanatej, quekaxibij
el, riche (rixin) chi queri' ma niquitzijoj ta
chic ri Jesús chique ri winek, xecha'.
18 Y tek xequisiq'uij (xecoyoj) chic c'a apo
ri Pedro y ri Juan, xquibij c'a chique chi
can ma quequitijoj ta chic ri winek, y ma
tiquitzijoj ta chic ri Jesús chique ri winek.†
19 Pero ri Pedro y ri Juan xech'o apo, y
xquibij chique: Tibij na c'a chake: ¿La utz
cami chuwech ri Dios chi xa yix c'a riyix ri
yixkanimaj nabey que chuwech ri Dios?‡
20 Riyoj ma yojcowin ta chi man ta nikabij
chique ri winek ri xkatz'et y ri xkac'axaj
riq'ui ri Jesús,§ xecha'.
21 Y yac'ari' tek ri achi'a' ri can pa moc
(comon) yek'ato tzij, q'uiy c'a ri xquibij el
chique ri Pedro y ri Juan xaxu (xaxe wi)
riche (rixin) chi yequixibij. Y c'ari' xquiya'
el k'ij chique riche (rixin) chi xebe. Xa ma-
jun xquil ta ri xquiben ta chique, ruma chi
ri winek xa can niquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen
ri Dios ruma chi ri achi xc'achojsex.
22 Ruma ri achi ri xc'achoj ruma ri mila-
gro ri' xa más chic cawinek rujuna'.

Ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo niquic'utuj c'a quichuk'a' chare ri Dios

23 Y tek ri Pedro y ri Juan xesk'opix el, choj
xetzolin c'a quiq'ui ri cachibil, y xbequitz-
ijoj c'a chique ronojel ri bin chique cuma
ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak
achi'a' ri c'o quik'ij.
24 Y tek ri cachibil xquic'axaj ri xquitzijoj,
junan c'a xquiben orar quinojel y xquibij
c'a chupan ri qui'oración: Nimalaj Ajaf Dios,
riyit ri xabano ronojel, riyit ri xabano ri
caj y ri yec'o chuwech, riyit ri xabano re
ruwach'ulef* y re yec'o chuwech, riyit ri
xabano ri mar y ri yec'o chupan,
25 riyit ri xabano chi xsamej ri Lok'olaj
Espíritu pa ránima ri jun asamajel ri xu-
bini'aj David, riche (rixin) chi xubij re
ch'abel re':
¿Achique c'a ruma tek ri pa tak ruwach'ulef
xaxu (xaxe wi) itzel tak na'oj ntajin
rubanic,
y ri winek ri yec'o pa tak tinamit xaxu (xaxe
wi) ri majun rejkalen ri yequich'ob?
26 Y xebeyacatej pe ri aj k'atbel tzij riche
(rixin) re ruwach'ulef.
Y ri principali' chiquicojol xquimol c'a qui',
chi xa jun xquiben,
riche (rixin) chi xeyacatej chawij riyit Ajaf
Dios, y chrij chuka' ri Cristo.†
27 Y kitzij wi, chi achi'el ri tz'ibatal ca, queri'
ri xbanatej. Ruma ri rey Herodes y ri jun
chic aj k'atbel tzij ri Poncio Pilato rubi', ri is-
raelitas y ri ma ye israelitas ta, xquimol qui'
wawe' pa tinamit Jerusalem riche (rixin)
chi xeyacatej chrij ri Jesús ri lok'olaj Ac'ajol
ri xatek pe.‡
28 Queri' xquiben riche (rixin) c'a chi ni-
banatej ri can ya ri pan ak'a' riyit c'o wi, y
ri ach'obon pe§ ojer ca.
29 Y wacami, Ajaf, tatzu' c'a chi re winek re'
yexibin, ruma yacatajnek coyowal chikij. Y
rumari' riyoj nikac'utuj c'a chawe chi taya'
kachuk'a' ri yoj asamajel riche (rixin) chi
man ta jun xibinri'il kiq'ui riche (rixin) chi
nikatzijoj ri ach'abel.*
30 Y nikac'utuj c'a chuka' chawe chi riq'ui
ri awuchuk'a' xquec'achoj ta ri yawa'i', y
chi yeban ta milagros xaxu (xaxe wi) riq'ui
ninatex rubi' ri Jesús ri lok'olaj Ac'ajol. Y
ronojel re' xtic'atzin ta c'a riche (rixin) jun
retal chi can kitzij ri nikatzijoj chique ri
winek, xecha'.
31 Y tek xetane' chare ri oración, ri acuchi
(achique) quimolon wi qui' sibilaj xsilon. Y
yac'ari' tek ri cánima xnoj riq'ui ri Lok'olaj
Espíritu,† y rumari' majun c'a xibinri'il
chiquiwech riche (rixin) chi niquitzijoj ri
ruch'abel ri Dios.

Can ronojel c'a niquicomonij

32 Y quinojel c'a winek ri quiniman chic
ri Jesucristo, junan c'a quiwech‡ y xa jun
cánima quibanon. Majun c'a ri nibin ta chi
can xu (xe) ta wi riche (rixin) ka riya' ri c'o
riq'ui,§ ruma xa can jun quibanon quinojel.
33 Ri apóstoles can riq'ui ruchuk'a'* ri
Dios niquitzijoj chi xc'astej pe ri Ajaf Jesús
chiquicojol ri caminaki', y nim ri rutzil ri
Dios c'o pa quiwi' quinojel.

* **4:16** Hch. 3.9, 10. † **4:18** Hch. 5.40. ‡ **4:19** Hch. 5.29; Ga. 1.10. § **4:20** Hch. 1.8; 2.32; 1 Jn. 1.1-3. * **4:24** Ex. 20.11; 2 R. 19.15. † **4:26** Sal. 2.1, 2. ‡ **4:27** Is. 61.1; Jn. 10.36. § **4:28** Hch. 2.23. * **4:29** Ef. 6.19. † **4:31** Hch. 2.2-4. ‡ **4:32** Ro. 15.5; Fil. 1.27; 2.2. § **4:32** Hch. 2.44. * **4:33** 1 Ts. 1.5.

34 Y chiquicojol c'a ri quiniman chic ri
Jesucristo, majun c'a meba'i', ruma ri c'o
culef y ri c'o cachoch, yequic'ayila'† y ri rajel
niquic'uaj apo
35 chique ri apóstoles, y ri puek ri' nijach
c'a chiquiwech ri nic'atzin quito'ic.‡
36 Y c'o c'a jun achi chiquicojol, ri José
rubi'. Riya' jun chique ri ye riy rumam ca ri
Leví, y alaxnek pa Chipre. Pero ri apóstoles
xquiya' chic c'a jun rubi'. Rumari' tek xu-
bini'aj Bernabé.§ Y yare' ri jun chic rubi' ri
José ri xquiya', ruma riya' can nucukuba' wi
quic'u'x quinojel.
37 Y ri Bernabé c'a ri' xuc'ayij c'a jun rulef,
y ri rajel xberujacha' pa quik'a' ri apóstoles.*

5

Ri xquimacuj ri Ananías y ri Safira

1 Pero c'o c'a jun achi Ananías rubi' y ri
rixjayil Safira rubi', xquic'ayij c'a jun culef.
2 Y chi ye ca'i' xquiya' chiquiwech chi
niquic'om ca juba' chare ri rajel ri ulef, y ri
nic'aj chic xuc'uaj el ri Ananías riche (rixin)
chi xberuya' pa quik'a' ri apóstoles.
3 Pero ri Pedro xubij chare ri Ananías:
¿Achique c'a ruma tek xaya' k'ij chi ri Sa-
tanás xunojsaj ri awánima,* riche (rixin)
chi xatz'uc tzij chuwech ri Lok'olaj Espíritu,
y xac'om ca juba' chare ri rajel ri ulef ri
xac'ayij?
4 Xa ta xc'oje' ca chi queri' ri awulef y
man ta xac'ayij, ¿la c'o ta cami jun nibin
chawe chi xa ma awuche (awixin) ta riyit?
Y tek xac'ayij, ¿la c'o ta cami jun ri nibin
ta chawe chi ma awuche (awixin) ta riyit
ri rajel ri awulef? ¿Achique c'a ruma tek
xpe ri jun itzel na'oj awuq'ui? Riyit ma
chiquiwech ta c'a ri winek xatz'uc wi tzij,
riyit can chuwech c'a ri Dios xatz'uc wi tzij.
5 Y ri Ananías, ri achi ri xc'ayin ri ulef,
can xaxu (xaxe wi) c'a xrac'axaj ri ch'abel ri
xerubij ri Pedro, xcom ka. Y quinojel c'a ri
xe'ac'axan ri xbanatej, xpe c'a jun nimalaj
xibinri'il chique.†
6 Y yec'o c'a ca'i' oxi' ri ye c'ajola' ri chanin
xeyacatej pe riche (rixin) chi xquibor ri
caminek pa jun tziek, y c'ari' xquic'uaj el
riche (rixin) chi xebe chumukic.
7 Y jun oxi' horas ticom wi ka ri Ananías,
tek xapon ri rixjayil. Y riya' ma runaben ta
c'a ri xbanatej chiri'.
8 Y yac'ari' tek ri Pedro xuc'utuj chare ri
ixok ri': Ri puek ri ruc'amom pe ri Ananías,
¿la xaxu (xaxe wi) c'a ri' rajel ri ulef ri
xic'ayij? Y ri ixok xubij: Ja' (je), yari' ronojel
ri puek rajel ri ulef.
9 Yac'a ri Pedro xubij c'a chare: ¿Achique
c'a ruma riyix can xiben chi ma yixrutz'et
ta pe ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Ajaf
Dios?‡ ¿Achique ruma riyix can xiya' chi-
wech chi xiben queri'? Rumari' ri awachijil
yari' xbemuk ca. Y ri ye benak chumukic,
ya xa ye'oc pe, riche (rixin) chi queri' ya-
toquic'ama' chic el riyit, riche (rixin) chi
yatbequimuku' chic ca.
10 Y can yac'ari' xtzak ka ri ixok chiri'
chuwech ri Pedro, y xcom ka. Tek xe'oka
c'a ri c'ajola' ri xebemuku ca ri Ananías, y
xquitz'et chi caminek chic chuka' ri ixok,
xquic'uaj y xbequimuku' ca riq'ui ri rachijil.
11 Y ri quiniman ri Jesucristo ri nibix
iglesia chique can sibilaj c'a xquixibij qui'
ruma ri xbanatej. Y can queri' chuka'
xquic'ulwachij ri nic'aj chic ri xe'ac'axan ri
xbanatej. Can sibilaj xquixibij qui'.

Ri apóstoles q'uiy c'a milagros yequibanala'

12 Y ri apóstoles sibilaj q'uiy nima'k tak
milagros ri majun bey ye tz'eton ta, ri
yequibanala' chiquiwech ri winek, can re-
tal chi can kitzij wi ri niquibij.§ Y ri can
quiniman chic ri Dios, junan c'a quiwech
niquimol qui' chuchi' ri raken jay riche
(rixin) ri rachoch ri Dios ri nibix Riche
(Rixin) ri Salomón chare.
13 Y yec'o c'a winek ri ma xquiyuj ta qui'
quiq'ui ruma niquixibij qui'. Yac'a ri nic'aj
chic winek ri yec'o chupan ri tinamit, can
utz niquitz'et chique ri apóstoles.
14 Y sibilaj ye q'uiyirnek* ri winek ri yen-
iman ri Ajaf Jesucristo, can chi achi'a' y chi
ixoki'.
15 Y hasta ri yawa'i' yeyalox pe ri pa tak
bey y pa tak ch'at y pa tak warabel, riche
(rixin) chi queri' tek ri Pedro nik'ax el, ri ru-
mujal nik'ax ta c'a pa quiwi' jun ca'i' chique
ri yawa'i' ri' riche (rixin) chi yec'achoj ca.
16 Y ye q'uiy c'a chuka' winek ri yec'o
pa tak tinamit ri yec'o pe chunakajal ri
Jerusalem, xe'oka chiri' pa tinamit, y ye
quic'amom pe yawa'i' ri yec'o quiq'ui. Yec'o
c'a ri ye yawa'i' riq'ui relic yabil, y yec'o ri
ye ch'ujernek cuma ri itzel tak espíritu. Y
quinojel c'a yec'achojsex el.†

Tek xechapatej ri Pedro y ri Juan

17 Pero ri nimalaj sacerdote ye rachibilan
ri achi'a' ri nibix saduceos chique, itzel c'a
niquina' chique ri apóstoles.
18 Rumari' xebequichapa' pe‡ y xebe-
quiya' ca pa cárcel.
19 Y ri chak'a', ri Ajaf Dios xutek c'a pe
jun ángel§ pa cárcel quiq'ui ri apóstoles. Y ri

† **4:34** Hch. 2.45. ‡ **4:35** 1 Jn. 3.17. § **4:36** Hch. 11.22-24. * **4:37** Pr. 3.9. * **5:3** Lc. 22.3. † **5:5** Hch. 2.43. ‡ **5:9** Nm. 14.22; 1 Co. 10.9. § **5:12** He. 2.4. * **5:14** Hch. 2.47. † **5:16** Mr. 16.17, 18. ‡ **5:18** Lc. 21.12. § **5:19** Sal. 34.7; He. 1.14.

ángel ri' xujek el ruchi' ri cárcel chiquiwech,
y xerelesaj el. Y xubij c'a chique:
20 Jix c'a. Y tek xquixapon chic c'a pa
rachoch ri Dios, titzijoj chique ri winek
ronojel ri ch'abel riche (rixin) ri c'ac'ac'
c'aslen* ri nuya' ri Jesucristo, xcha' ri ángel.
21 Can xu (xe wi) xquic'axaj re' ri apóstoles,
nimak'a' yan ruca'n k'ij xebe pa rachoch ri
Dios, y yequitijoj c'a ri winek.
Y chupan c'a ri hora ri', pa juc'an chic
el, ri nimalaj sacerdote y ri ye rachibil xe-
quitek c'a quisiq'uixic (coyoxic) ri rijita'k
tak achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri aj Is-
rael. Y can quinojel c'a ri achi'a' ri pa moc
(comon) yek'ato tzij xquimol qui'. Y c'ac'ari'
xquitek quic'amaric ri apóstoles ri yec'o pa
cárcel.
22 Pero tek ri aj ch'ame'y ri ye takon el
xe'apon chuchi' ri cárcel y xe'oc apo riche
(rixin) chi yebequic'ama' pe, riye' xquitz'et
chi xa ma yec'o ta chic ri apóstoles chiri'. Can
yac'ari' tek xetzolin, y xbequiya' rutzijol.
23 Y xbequibij c'a: Ri pa cárcel majun
chique riye' ri c'o ta. C'a ya na riyoj ri
xojbejako, pero xa majun c'o ta chiri'. Ri
cárcel can jabel rutz'apxic banon ca, y ri
ye chajinel ye pa'el chiri' chuchi' ri cárcel,
yechajin, xecha'.
24 Ri nimalaj sacerdote, y ri achi ri c'o
ruk'ij chiquicojol ri ye chajinel riche (rixin)
pa rachoch ri Dios, y ri principali' tak sac-
erdotes, tek xquic'axaj ri xbequibij ri aj
ch'ame'y chique, ma niquil ta c'a achique
niquich'ob, y rumari' niquibila' c'a chiqui-
wech: ¿C'a acuchi (achique) c'a nbeq'uis wi
re'? yecha'.
25 Y yac'ari' tek c'o c'a jun ri xapon quiq'ui
ri quimolon qui', y xberubij chique: Ri
achi'a' ri xe'iya' pa cárcel, yetajin chiqui-
tijoxic ri winek chiri' pa rachoch ri Dios,
xcha'.
26 Y can yac'ari' tek ri ye aj ch'ame'y y
ri achi ri c'o ruk'ij chiquicojol ri yechajin
pa rach och ri Dios xebe chiquic'amaric ri
apóstoles. Pero chi utzil c'a xequic'om pe,
ruma riye' niquixibij qui' chi yec'ak chi abej
cuma ri winek.
27 Y tek ri achi'a' ri xebe chiquic'amaric ri
apóstoles, xe'oka y ye quic'amom pe, xebe-
quipaba' chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc
(comon) yek'ato tzij. Y ri nimalaj sacerdote
xubij chique ri apóstoles:
28 Riyoj kabin el chiwe chi ma que'itijoj ta
chic ri winek pa rubi' ri Jesús.† Pero wacami
re tinamit Jerusalem nojnek chic riq'ui ri
nic'ut riyix y nik'alajin c'a jabel chi chikij
riyoj niwajo' niya' wi ri rucamic ri jun achi
ri xubini'aj Jesús.‡
29 Yac'a ri Pedro y ri nic'aj chic apóstoles
xquibij c'a apo chique: Nic'atzin chi ya ri
nubij ri Dios ri nikanimaj, y ma ya ta ri
nicajo' ri winek.§
30 Ruma ri xbano chare ri Jesús riche
(rixin) chi xc'astej el, ya ri Dios* ri quiche
(quixin) ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer
ca. Yac'a riyix xicamisaj tek xibij chi tibajix
chuwech jun crusin che'.
31 Y ri Dios chuka' xunimirisaj c'a ruk'ij
ri Jesús, riq'ui ri xutz'uyuba' apo pa ra-
jquik'a'† y xuben chare chi ya Riya' ri xoc
Colonel y uc'uey kiche (kixin), riche (rixin)
chi queri' nuya' k'ij chake riyoj israelitas
riche (rixin) chi nitzolin pe kac'u'x riq'ui ri
Dios y nicuyutej kamac.‡
32 Y ronojel re' can kitzij wi, y can yoj
c'a riyoj xojtz'eto, rumari' nikatzijoj. Y
ri Lok'olaj Espíritu chuka' ruchapon c'a
ruk'alajsaxic§ chi can kitzij wi. Konojel c'a
ri yojniman rutzij ri Dios, can ruya'on c'a ri
Lok'olaj Espíritu chake, xecha'.
33 Y tek ri achi'a' ri can pa moc (comon)
yek'ato tzij xquic'axaj ri xquibij ri apóstoles,
xyacatej c'a coyowal y can xcajo' xe-
quicamisaj ri apóstoles.
34 Pero chiquicojol c'a ri achi'a' ri can pa
moc (comon) yek'ato tzij, c'o c'a jun achi
fariseo, ri Gamaliel rubi'. Riya' q'uiy reta-
man chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y can
c'o c'a chuka' ruk'ij chiquiwech ri winek. Ri
achi ri' xpa'e' c'a, y xubij chi que'elesex na el
juba' ri apóstoles ri chiri'.
35 Y c'ac'ari' xch'o c'a chique ri achi'a' ri
can pa moc (comon) yek'ato tzij y xubij
c'a chique: Wech aj Israel, tina' na ka iwi'
y tich'obo' na c'a jabel achique ri xtiben
chique re achi'a' re'.
36 Ruma toka chi'ic'u'x tek xbec'ulun pe ri
jun achi ri xubini'aj Teudas. Ri Teudas ri'
xubij chi riya' jun achi ri nim ruk'ij, y yec'o
jun caji' ciento achi'a' ri xetzekelben riche
(rixin). Pero tek xcamisex riya', quinojel ri
xeniman rutzij xquitaluj el qui' y xa xeq'uis
ka.
37 Y tek banatajnek chic ri tz'iban bi'aj,
xbec'ulun pe chuka' jun achi aj Galilea ri xu-
bini'aj Judas, y riya' xcowin c'a xuben chi ye
sibilaj ye q'uiy winek ri xetzekelben riche
(rixin). Pero tek xcamisex c'a chuka' ri Ju-
das ri', quinojel ri xeniman rutzij, xquitaluj
el qui'.
38 Y rumac'ari' nbij chiwe chi que'iya' ca
re achi'a' re'. Ruma wi xa quina'oj winek ri
yetajin chubanic, xa xtichuptej ruwech.
39 Pero wi riche (rixin) ri Dios ri yetajin
chubanic, majun c'a xquixcowin ta xtiben
riche (rixin) chi niyoj.* Tichajij iwi' jabel,

* **5:20** Jn. 6.68; 17.3. † **5:28** Hch. 4.18. ‡ **5:28** Mt. 27.25; Hch. 2.23; 3.15; 7.52. § **5:29** Hch. 4.19; Ga. 1.10.
* **5:30** Hch. 2.24. † **5:31** He. 12.2. ‡ **5:31** Mt. 1.21; Ef. 1.7; Col. 1.14. § **5:32** Jn. 15.26, 27. * **5:39** Pr. 21.30.

man xa tibec'ulun pe chi xa chrij ri Dios
yixtajin wi chi ch'a'oj, xcha' chique.
40 Y quinojel xka c'a chiquiwech ri xubij ri
Gamaliel. Y c'ac'ari' xquibij chi que'uc'uex
chic apo ri apóstoles. Y tek ri apóstoles yec'o
chic chiri', xech'ay y xbix chic el chique
chi man chic tiquitzijoj ta ri Jesús chique
ri winek.† Y c'ac'ari' xquiya' el k'ij chique
riche (rixin) chi xebe.
41 Y tek ri apóstoles xe'el el chiri' chiqui-
wech ri achi'a' ri can pa moc (comon)
yek'ato tzij, niquicot c'a ri cánima xebe,
ruma yatajnek chique chi niquik'axaj tijoj
pokonal‡ ruma ri rubi' ri Jesús, ruma q'uiy
ri niban y nibix chique.
42 Y riye' can man c'a niquiya' ta ca rutzi-
joxic ri Jesucristo. Can ronojel k'ij niquic'ut
y niquitzijoj ri Jesucristo, ri pa rachoch ri
Dios y chuka' pa tak jay.

6

Tek xecha'ox (xecha') ri ye wuku' diáconos

1 Chupan c'a ri tiempo ri', ri kach'alal
ntajin yeq'uiyer. Y xtz'ucutej (xyacatej) c'a
pe jun tzij chiquicojol. Ri kach'alal ri yech'o
griego niquibij c'a chiquij ri kach'alal ri
yech'o hebreo, chi ri malcani' tak ixoki' ri
yech'o griego niban chique chi juba' oc que-
jkalen que chiquiwech ri malcani' ri yech'o
hebreo tek nijach ri cosas* riche (rixin) chi
yetij ronojel k'ij.
2 Rumac'ari' ri cablajuj apóstoles xe-
quimol c'a quinojel ri kach'alal, y xquibij
chique: Man c'a ruc'amon ta chi nikaya'
ca ri ruk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios, riche
(rixin) chi yoj ta riyoj yojjacho ri cosas riche
(rixin) chi yetij ronojel k'ij. Ma ruc'amon ta
chi queri'.
3 Rumari' kach'alal, que'icha' pe wuku'
achi'a' chicojol, achi'a' ri can etaman chi
choj ri quic'aslen, ri can c'o na'oj quiq'ui y
nojnek ri cánima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,
riche (rixin) chi queri' yesamej chiquilixic
ri kach'alal.
4 Y riyoj can xtikaben wi ri samaj achi'el
ri kabanon pe. Ma xkojtane' ta chi nikaben
orar, y xtikak'alajsaj ri ruch'abel ri Dios,
xecha' chique.
5 Y can quinojel ri kach'alal xka c'a chiqui-
wech ri xbix chique cuma ri apóstoles, y
xequicha' c'a ri ye wuku' achi'a'. Ri jun c'a
ri xquicha' Esteban rubi', y re' jun achi ri
can cukul wi ruc'u'x riq'ui ri Dios y nojnek
ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Xequicha'
chuka' ri achi'a' ri quibini'an Felipe, Prócoro,
Nicanor, Timón, Parmenas y ri Nicolás ri
aj pa tinamit Antioquía. Ri achi ri Nicolás
rubi' man israelita ta, pero can nunimaj c'a
ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y can
quiq'ui c'a ri israelitas c'o wi tek c'a ma jane
runiman ta ri Jesucristo chiri'.
6 Y yec'a wuku' achi'a' ri' ri xebepabex
chiquiwech ri apóstoles. Xepe ri apóstoles
xquiben c'a orar, y c'ac'ari' xquiya' quik'a'
pa quiwi'† ri achi'a' ri', riche (rixin)
chi nik'alajin chi yac'ari' niquichop ri
quisamaj.
7 Y ri ruch'abel ri Dios riq'ui ruchuk'a'
benak, y yeq'uiyer c'a chuka' ri yeniman
chiri' pa tinamit Jerusalem. Y ye q'uiy c'a
chuka' chique ri sacerdotes ri yeniman.

Tek xchapatej ri Esteban

8 Ri Esteban jun achi ri can c'o c'a ri
ruchuk'a' ri Dios riq'ui, y can c'o chuka' ri
rutzil ri Dios riq'ui. Rumari' tek c'o milagros
ri majun bey ye tz'eton ta ri yerubanala'
chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi queri'
can retal chi riya' can kitzij wi ri nuk'alajsaj.
9 Pero yec'o winek ri xebeyacatej pe y
xquichop qui' riq'ui ch'abel riq'ui ri Este-
ban. Ri winek c'a ri' ye riche (rixin) jun jay
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, quiche
(quixin) ri lok'on tak mozo ri ye colotajnek
chic pe nibix chare, y quiche (quixin) chuka'
ri winek aj Cirene, aj Alejandría, aj Cilicia y
ri aj Asia.
10 Yacá ri Esteban can ya ri Lok'olaj
Espíritu ri xya'o ri na'oj chare, y rumari', tek
riya' xch'o, ri winek ri ye yacatajnek chrij xa
ma xecowin ta riq'ui.‡
11 Rumac'ari' xequitoj nic'aj winek riche
(rixin) chi queri' tiquibij chi xquic'axaj chi
ri Esteban itzel xch'o chrij ri ley riche (rixin)
ri Moisés y chrij chuka' ri Dios.
12 Can xquiya' c'a quina'oj ri rijita'k tak
achi'a' ri c'o quik'ij, ri aj tz'iba' y ri winek
riche (rixin) chi xebeyacatej c'a pe chrij
ri Esteban. Xbequichapa' pe, y xquic'uaj
chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon)
yek'ato tzij.
13 Y xequic'uaj c'a achi'a' riche (rixin) chi
niquitz'uc tzij chrij ri Esteban, y ri achi'a' ri'
niquibij c'a: Re jun achi re' ma nitane' ta chi
nubij itzel chrij re lok'olaj rachoch ri Dios y
chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés.
14 Ruma kac'axan c'a chi nubila' chi ri
Jesús aj Nazaret xtuwulaj re rachoch ri Dios,
y chi xtujel el ronojel ri rubin ca ri Moisés ri
nic'atzin chi nikaben,§ xecha'.
15 Y yac'ari' tek quinojel ri achi'a' ri pa
moc (comon) yek'ato tzij ri ye tz'uyul chiri',
xquitzu' xquitzu' ruwech ri Esteban. Y
xquitz'et chi xjalatej ri rupalej y xuben
achi'el nitzu'un jun ángel.

† **5:40** Hch. 4.18. ‡ **5:41** Mt. 5.11, 12; Ro. 5.3. * **6:1** Hch. 4.35. † **6:6** Hch. 13.3; 1 Ti. 4.14. ‡ **6:10** Is. 54.17; Lc. 21.15. § **6:14** He. 8.13; 10.8, 9.

7

Tek ri Esteban xrajo' chi xuto' ta ri' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij y tek xcamisex

1 Y ri nimalaj sacerdote xuc'utuj c'a chare
ri Esteban: ¿La kitzij c'a ri xbix ka chawij?
2 Y ri Esteban xubij:
Wach'alal aj Israel y riyix ri principali'
chupan re katinamit, tiwac'axaj na c'a re
xtinbij chiwe re wacami: Ri Dios ri c'o ruk'ij
ruc'ojlen, xuk'alajsaj ri' chuwech ri katata'
Abraham ri xc'oje' ojer ca. Y ri', tek c'a c'o
na c'a chiri' chupan ri lugar Mesopotamia
rubi', tek c'a ma jane rutzijol chi nbec'oje' ta
ri pan Harán.*
3 Yac'ari' tek ri Dios xubij chare ri Abra-
ham: Catel el chiquicojol ri awach'alal, y
taya' ca ri aruwach'ulef, y jet c'a pa jun chic
ruwach'ulef ri xtinc'ut chawech,† xcha' ri
Dios chare.
4 Y ri Abraham can xuya' wi c'a ca
ri Caldea ri lugar ri c'o wi, y xk'ax ri
pan Harán. Y caminek chic c'a ca ri ru-
tata' ri Abraham chiri' pan Harán, tek ri
Dios xuc'om c'a pe ri Abraham chupan re
ruwach'ulef Canaán re yixc'o wi wacami.
5 Y ri Dios can majun c'a ulef xuya' ta ca
chare ri Abraham chupan re ruwach'ulef
re', astape' ta xaxu (xaxe wi) riche (rixin)
chi nipa'e' wi. Can majun wi ri xuya' chare.
Pero ri Dios can xutzuj (xusuj) wi c'a chare
chi re ruwach'ulef re' xtoc riche (rixin) riya'
y quiche (quixin) ri ye riy rumam ca.‡ Queri'
xubij ri Dios chare ri Abraham, astape' ma
jajun ralc'ual ri k'ij ri'.
6 Y xbix c'a chuka' chare ruma ri Dios,
chi ri ye riy rumam ca riya' xquebec'oje'
c'a pa jun chic ruwach'ulef quiq'ui jun wi
chic quiwech chi winek. Y ye ri winek ri'
ri xqueya'o quiche (quixin) ri ye riy rumam
ri Abraham pa samaj y xtiquiben c'a chique
chi xtiquitij pokon caji' ciento juna'.§
7 Y ri Dios xubij chuka': Riyin xtinben
ruchojmil pa quiwi' ri winek ri xquebano
ri pokon ri' chique ri awiy amam. C'ac'ari'
xque'el pe* ri awiy amam chiquicojol ri
winek ri', y xquepe chupan re lugar re' chi-
nusamajixic y chuya'ic nuk'ij, xcha' ri Dios
chare ri Abraham.
8 Y ri Dios can xuben c'a chuka' jun trato
riq'ui ri Abraham. Ri trato ri' can c'o
c'a jun retal. Y ri retal ri trato ri', can
yac'a ri circuncisión ri niban chique ri tak
c'jola' (alaboni').† Y tek ri Abraham xalex
ri ruc'ajol ri xubini'aj Isaac, xuben c'a ri
circuncisión chare‡ tek xa c'ari' wakxaki'
ruk'ij c'o. Queri' chuka' xuben ri Isaac tek
xalex ri Jacob ri ruc'ajol. Y queri' chuka'
xuben ri Jacob quiq'ui ri cablajuj ruc'ajol ri
xe'oc tata'aj riche (rixin) re tinamit Israel.
9 Y ri nic'aj chic ruc'ajol ri Jacob itzel c'a
xquina' chare ri quichak' ri José rubi', ruma
can ya riya' ri más najowex.§ Y rumari'
tek xquic'ayij el, y xuc'uex el c'a pan Egipto.
Yac'a ri Dios can c'o c'a riq'ui ri José,*
10 y xucol chuwech ronojel tijoj pokonal.
Xuben c'a chare chi ri Faraón ri rey riche
(rixin) ri ruwach'ulef Egipto utz xutz'et y
xutz'et chuka' chi can c'o runa'oj. Y rumari'
ri rey xuben chare ri José chi xoc jun aj
k'atbel tzij pa ruwi' ri Egipto, y xuya' k'atbel
tzij pa ruk'a' riche (rixin) chi ya riya' ni-
takanoj pa ruwi' rachoch ri rey ri'.†
11 Y ri tiempo ri' ri pan Egipto y pa Canaán,
xpe c'a jun wayjal, jun nimalaj tijoj pokonal.
Y ri ye kati't kamama' ri yec'o pa Canaán
man c'a niquil ta chic achique niquitij.
12 Y ri Jacob ri rutata' ri José, xapon rutz-
ijol riq'ui chi ri chiri' pan Egipto c'o trigo.
Rumari' xerutek c'a el chulok'ic‡ trigo ri ye
ruc'ajol, ri ye kati't kamama' riyoj.
13 Y yac'a tek xebe pa rucamul, yac'ari' tek
ri José xuk'alajsaj ri' chiquiwech ri rach'alal
chi ya riya' ri José.§ Y queri' tek ri Faraón
xretamaj ye achique ri ye rach'alal ri José,
rumari' xretamaj chuka' chi ri José jun he-
breo.
14 Y yac'ari' tek ri José xutek quic'amaric ri
Jacob ri rutata'* y ri ye rach'alal. Ye setenta
y cinco chiquinojel.†
15 Y quec'ari' rubanic tek xxule' ka ri Jacob
pan Egipto. Chiri' c'a xcom wi riya'‡ y chiri'
c'a xecom wi ri ye ruc'ajol,§ ri can ye kati't
kamama' wi riyoj.
16 Pero ri quich'acul,* pa jun lugar
Siquem rubi', chiri' xemuk wi. Xemuk pa
jun ti pedazo ulef, ri acuchi (achique) can
c'o c'ojlibel riche (rixin) chi yebemuk ca
caminaki'. Ri jun ti ulef ri', can ya c'a ri
Abraham ri lok'oyon ca chique ri ye ralc'ual
ri jun achi Hamor rubi'.
17 Y tek ya xa napon ri k'ij riche (rixin)
chi nibanatej ri rutzujun (rusujun) ri Dios
chare ri Abraham,† ri can xubij chare chi
can nuben wi, ri tinamit Israel can benak c'a
pa nim y ye q'uiyirnek ri winek chiri' pan
Egipto.
18 Y ya c'a tiempo ri' tek ri chiri' pan Egipto
xoc c'a jun c'ac'ac' rey ri xa ma xretamaj ta
ruwech ri José.‡

* **7:2** Gn. 11.31; He. 11.8. † **7:3** Gn. 12.1. ‡ **7:5** Gn. 12.7; 13.15; 17.8. § **7:6** Gn. 15.13; Ex. 12.40. * **7:7** Gn. 15.14; Ex. 3.12. † **7:8** Gn. 17.9-12. ‡ **7:8** Gn. 21.2-4. § **7:9** Gn. 37.4. * **7:9** Gn. 39.2, 3. † **7:10** Gn. 41.37-40. ‡ **7:12** Gn. 42.1-3. § **7:13** Gn. 45.1-4. * **7:14** Gn. 45.9. † **7:14** Gn. 46.27; Dt. 10.22. ‡ **7:15** Gn. 49.33. § **7:15** Ex. 1.6. * **7:16** Ex. 13.19. † **7:17** Gn. 15.13-16. ‡ **7:18** Ex. 1.8.

19 Y ri rey ri' can c'o c'a runa'oj chubanic ri
etzelal chique ri kach'alal aj Israel. Y xuben
c'a chique ri kati't kamama' chi xquik'axaj
tijoj pokonal, ruma xuben chique chi xe-
quimalij ca§ ri tak calc'ual ri xa can c'ari'
ye'alex riche (rixin) chi xecom. Queri'
xuben chique ruma can xrajo' chi man ta
xeq'uiyer.
20 Can ya c'a chuka' tiempo ri' tek xalex ri
Moisés* chiri' pan Egipto. Y ri ac'al ri' xka
chuwech ri Dios. Oxi' c'a ic' ri xilix cuma ri
rute' rutata'.
21 Y c'ac'ari' tek c'o chi xbequiya' ca pa
ruwi' ri raken ya' riche (rixin) chi nicom.
Pero ri rumi'al ri rey Faraón xuc'uaj c'a el
ri ac'al ri' y xuq'uiytisaj y can achi'el ral c'a
xuben chare.†
22 Y rumac'ari' ri Moisés can xtijox wi
jabel riq'ui ronojel ruwech etamabel ri c'o
quiq'ui ri nima'k tak winek aj Egipto. Y can
nik'alajin riq'ui ri ruch'abel y riq'ui ronojel
ri xerubanala', chi can jun nimalaj achi wi.
23 Yac'a tek ri Moisés c'o chic cawinek
rujuna', xalex pa ránima riche (rixin) chi xbe
chiquitz'etic ri rach'alal ri ye rech aj Israel.
24 Y xutz'et c'a chi c'o jun aj Egipto ri sibilaj
pokon nuben chare jun rech aj Israel. Y
riche (rixin) chi nuto' ri rech aj Israel y riche
(rixin) chi nuya' ruq'uexel chare ri achi ri
nibano ri pokon, xucamisaj.‡
25 Y pa ruc'u'x ri Moisés chi ri ye rech aj
Israel xtiquetamaj chi ya riya' ri takon ruma
ri Dios riche (rixin) chi yerucol el pa quik'a'
ri aj Egipto, pero xa ma que ta ri' xbanatej.
Ri israelitas xa ma xquetamaj ta chi yari' ri
rusamaj.
26 Y pa ruca'n k'ij, yec'o c'a ye ca'i' winek
israelitas yetajin niquiben ch'a'oj chiqui-
wech, y ri Moisés xapon c'a apo quiq'ui,
y xrajo' ta xoc chiquicojol riche (rixin) chi
man ta niquiben ch'a'oj. Rumari' riya' xubij
chique: ¿Achique c'a ruma tek niben ch'a'oj?
Riyix xa can yix israelitas chi yix ca'i', xcha'
chique.
27 Yac'a jun chique ri yebano ch'a'oj, ri can
nik'ax ruwi' nuben, xunim el ri Moisés, y
xubij chare: ¿Achique xya'o k'atbel tzij pan
ak'a' y achique xbin chawe chi nak'et tzij pa
kawi'?
28 ¿O xa nawajo' yinacamisaj, achi'el
xaben chare ri jun achi aj wawe' pan
Egipto§ ri iwir? xcha' chare.
29 Y tek xa c'a juba' tibix queri' chare ri
Moisés, xanmej el y xuya' c'a ca ri Egipto
y xbe c'a pa jun chic ruwach'ulef Madián*
rubi'. Y chiri', chiquicojol winek ri ma ye is-
raelitas ta xc'oje' wi. Chiri' xc'ule' wi chuka',
y xec'oje' ye ca'i' ruc'ajol.
30 Y k'axnek chic c'a cawinek juna' tic'oje'
ri Moisés chiri' pa Madián, yac'ari' tek xuc'ut
ri' jun ángel† chuwech, chupan ri juwi' k'ayis
ri c'o ruq'uixal, ri zarza nibix chare y nijino
pa k'ak'. Ri' xutz'et chupan jun desierto ri
acuchi (achique) c'o wi ri juyu' Sinaí rubi'.
31 Y tek ri Moisés xutz'et apo ri xuc'ut ri'
chuwech, xumey. Y riche (rixin) chi nutz'et
jabel, xjel apo. Pero yari' tek xbech'o pe ri
Ajaf chare, y xubij c'a:
32 Yin c'a riyin ri Dios ri xquinimaj ri
awati't amama'. Yin c'a riyin ri qui-Dios ri
Abraham, ri Isaac y ri Jacob,‡ xcha' chare.
Y ri Moisés man c'a xcowin ta chic xtzu'un
apo, xa nibarbot (nibaybot) c'a ruma xib-
inri'il.
33 Y ri Ajaf xubij c'a chuka' chare ri Moisés:
Tawelesaj la axajab chawaken, ruma ri
acuchi (achique) yit pa'el wi,§ can jun
lok'olaj lugar.
34 Y wacami yatintek c'a el pan Egipto,
chucolic ri nutinamit, ruma ntz'et chi sibilaj
q'uiy pokonal niquik'axaj, y wac'axan chic
chuka' ri ok'ej ri niquiben, y yac'are' xika pe
chiquicolic, xcha' ri Ajaf chare ri Moisés.
35 Y ri Esteban xubij: Ya c'a Moisés ri'
ri xquetzelaj ri aj Israel y xquibij chare:
¿Achique xya'o k'atbel tzij pan ak'a' y achique
xbin chawe chi nak'et tzij pa kawi'? Ya c'a
Moisés ri' ri xutek ri Dios riche (rixin) chi
ntoc uc'uey quiche (quixin) y yeberucolo' pe
ri pa quik'a' ri aj Egipto riq'ui ri to'onic nuya'
ri ángel chare, ri ángel* ri xuc'ut ri' chuwech
chupan ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal ri
zarza nibix chare.
36 Ya c'a Riya' ri xcolo pe quiche (quixin)
ri kati't kamama' chiri' pan Egipto.† Riya'
c'o c'a milagros ri majun bey ye tz'eton ta
ri xerubanala' chiquiwech ri winek, riche
(rixin) chi retal chi can ya wi ri Dios
ri takayon el riche (rixin). Yec'o c'a ri
xerubanala' chiri' pan Egipto, ri pa Mar
Rojo,‡ y ri pa jun desierto.§ Cawinek c'a
juna' xebiyajlan ri pa ruwach'ulef ri'.
37 Y ri Moisés xubij c'a chuka' chique ri
aj Israel ri tiempo ri': Ri Kajaf Dios xtuyec
c'a pe jun profeta chiquicojol ri kach'alal aj
Israel, achi'el rubanon chuwe riyin y ya c'a
riya' ri xtik'alajsan ri ruch'abel. Tiwac'axaj
c'a ri xtubij chiwe.* Quec'ari' xubij ca ri
Moisés chique.
38 Ri Moisés xc'oje' c'a chiquicojol ri ye
cha'on ruma ri Dios, pa jun desierto. Y
ya chuka' riya' ri xbin chique ri ye kati't

§ **7:19** Ex. 1.22. * **7:20** Ex. 2.2; He. 11.23. † **7:21** Ex. 2.3-10; He. 11.24. ‡ **7:24** Ex. 2.11, 12. § **7:28** Ex. 2.13, 14. * **7:29** Ex. 2.15. † **7:30** Ex. 3.2. ‡ **7:32** Ex. 3.6; Mt. 22.32. § **7:33** Ex. 3.5; Jos. 5.15. * **7:35** Ex. 14.19; Nm. 20.16. † **7:36** Dt. 6.21. ‡ **7:36** Ex. 14. § **7:36** Ex. 16.1-36; 17.1-7. * **7:37** Dt. 18.15. † **7:38** Ga. 3.19; He. 2.2. ‡ **7:38** Ex. 19.1-3; Jn. 1.17.

kamama' ri tzij ri xubij ri ángel† riche (rixin)
ri Dios, ri xtzijon riq'ui pa ruwi' ri juyu'
Sinaí.‡ Can chare wi c'a riya' xjach wi ri
ch'abel riche (rixin) c'aslen riche (rixin) chi
nuya' chake riyoj.
39 Xa ye chic c'a ri ye kati't kamama' ma
xeniman ta chare ri Moisés. Pa ruq'uexel
chi xeniman ta chare, xa xquetzelaj. Ri
cánima riye' xa chanin xtzolin chila' pan
Egipto.
40 Y tek ri Moisés c'a c'o na pa ruwi' ri juyu'
Sinaí, xquibij c'a chare ri Aarón: Que'abana'
c'a wachbel riche (rixin) chi ye'oc ka-dios,
y yeri' ri ye'uc'uan kiche (kixin). Ruma
ri Moisés ri xojelesan pe pan Egipto, ma
ketaman ta achique ruma tek ma tzolijnek
ta pe.§
41 Y can xquiben c'a ruwachbel jun ti
wáquix. Y can xequicot c'a riq'ui ri xa quik'a'
riye' ri xbano ka. Rumari' xequicamisala'
c'a chicop chuwech, riche (rixin) chi
niquiya' ruk'ij.
42 Y yac'ari' tek ri Dios xeruya' ca* ri
kach'alal aj Israel, ruma riye' xa xquichop
niquiya' quik'ij ri xa ma ye dios ta. Ru-
mari' ri Dios xeruya' c'a ca riche (rixin)
chi xquiya' quik'ij quiwachbel quinojel ri
yetz'et chuwech ri caj.† Can quec'ari' xubij
ri Dios chupan ri ye tz'ibatal ca cuma ri
ruprofetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ojer ca
ri acuchi (achique) nubij wi:
Riyix winek aj Israel, tek xixbiyin cawinek
juna' pa desierto,
¿la xe'icamisala' cami chicop riche (rixin)
chi xe'itzuj (xe'isuj) chuwe riyin? Xa
ma que ta ri' xiben.
43 Pa ruq'uexel chi que ta ri' xiben, xa
xe'itelela' ri ruwachbel ri rachoch ri
dios Moloc,
ri ruwachbel ri ch'umil, ri i-dios Renfán
rubi'.
Y ri wachbel ri' xa ik'a' riyix xebano ka,
riche (rixin) chi xiya' quik'ij.
Rumac'ari' riyin, xtinben chiwe chi
yixbec'oje' c'a quela' más nej chrij el
ri Babilonia, xcha' ri Dios.‡
Queri' nubij chupan ri ye tz'ibatal ca cuma
ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios.
44 Y tek ri ye kati't kamama' xebiyin
ri pa jun desierto, can quic'uan c'a ri
rachoch ri Dios banon riq'ui tziek, y chiri'
c'a nuk'alajsaj wi ri' ri Dios chiquiwech. Ri
rachoch ri Dios ri', can achi'el c'a ri xrajo' ri
Dios, can queri' rubanic xban chare, ruma
ri Dios can xuc'ut wi chuwech ri Moisés ri
rubanic nrajo' chi niban chare.§
45 Y ya rachoch ri Dios ri' ri quic'amom pe
ri ye kati't kamama' tek xe'oc pe chupan re
ruwach'ulef re', tek ye c'amom pe ruma ri
Josué. Y xec'oje' c'a ka wawe', tek quichapon
c'a yequich'ec ri winek ri yec'o chupan re
ruwach'ulef re'. Can ya c'a ri Dios xto'o
quiche (quixin). Y ri rachoch ri Dios ri
quic'amom pe tek xe'oka, can c'a ya na ri' c'o
pa rutiempo ri rey David.
46 Y ri rey ri' can utz c'a xtz'etetej ruma ri
Dios. Rumari' tek ri David xuc'utuj c'a utzil
chare ri Dios chi tuya' k'ij chare riche (rixin)
chi nuben jun jay ri ntoc rachoch* ri mismo
Dios ri can ru-Dios wi ri kamama' Jacob.
47 Pero ma ya ta c'a ri rey David ri xbano
ri jay ri'. Xa c'a ya na ri Salomón ri ruc'ajol
c'a ri rey David, ri xbano ri rachoch ri Dios.
48 Pero chuka' ri nimalaj Dios,† ma ra-
jawaxic ta na chi pa jun jay ri xa banon
cuma winek ri acuchi (achique) nic'oje' wi,
y rumari' tek jun profeta ri xk'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca xubij:
49 Ri Ajaf Dios nubij c'a:
Ya c'a ri caj ri nutz'uybel,
y ri ruwach'ulef nupalbel.
¿Achique c'a rubanic chi jay niben riyix riche
(rixin) chi ntoc wachoch?
¿Y acuchi (achique) c'o wi ri lugar ri niben
ruchojmil riche (rixin) chi yinuxlan?
50 ¿La ma yin ta cami riyin xibano riq'ui
nuk'a' ronojel ri cosas?‡
Queri' xubij ri Dios, xcha' ri Esteban.
51 Y ri Esteban xubij c'a chuka' chique:
Riyix cowirnek ri iwánima chupan ri etzelal,
ruma ma niwajo' ta niwac'axaj ri nubij ri
Dios chiwe, ni ma niya' ta chuka' k'ij riche
(rixin) chi ntoc pa tak iwánima, y majun
bey niwajo' chi ya ta ri Lok'olaj Espíritu
ri nuc'uan iwuche (iwixin). Y can achi'el
xquibanala' ri ojer tak ye kati't kamama',
can queri' c'a chuka' niben riyix re wacami.
52 ¿La c'o ta cami jun chique ri profetas
ri xek'alajsan ruch'abel ri Dios ojer ca, ri
man ta xutij pokon pa quik'a' ri ye kati't
kamama'?§ Quinojel xquitij pokon. Ri
kati't kamama' xequicamisaj ri xebin chi
can xtipe na wi ri Cristo ri choj ruc'aslen. Y
tek xoka c'a ri Cristo, yix chic c'a riyix ri xix-
jacho riche (rixin) y xic'utuj chi ticamisex.*
53 Riyix xic'ul ri ruley ri Dios ri c'amom pe
cuma ri ángeles† riche (rixin) chi xk'alajsex
chiwech, pero xa ma xinimaj ta, xcha' ri
Esteban.
54 Y tek ri achi'a' ri can pa moc (comon)
yek'ato tzij xquic'axaj ri xubij ka ri Esteban,
xyacatej c'a coyowal, y can xquikach'ach'ej
c'a quey chrij, ruma itzel xquina' chare.
55 Pero ri Esteban, jun achi ri can nojnek
ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Rumari',

§ **7:40** Ex. 32.1. * **7:42** Ro. 1.24. † **7:42** Dt. 17.3. ‡ **7:43** Am. 5.25-27. § **7:44** Ex. 25.40; He. 8.5. * **7:46** 1 R. 8.17. † **7:48** 2 Cr. 2.6. ‡ **7:50** Is. 66.1, 2. § **7:52** 2 Cr. 36.16. * **7:52** Hch. 3.14, 15; 1 Ts. 2.15. † **7:53** Ga. 3.19. ‡ **7:55** Sal. 110.1; He. 9.24.

tek riya' xtzu'un chicaj, xutz'et c'a ri ruk'ij
ruc'ojlen ri Dios, y xutz'et chuka' ri Jesús c'o
pa rajquik'a' ri Dios.‡
56 Y can yac'ari' tek xubij: Riyin ntz'et chi
la caj jakel y ntz'et ri Jesús ri C'ajolaxel ri
xo'alex ka chkacojol c'o pa rajquik'a' ri Dios,
xcha'.
57 Y ri winek c'a ri ye'etzelan riche (rixin)
ri Esteban, xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi
ma niquic'axaj ta, xquitz'apela' c'a pa tak
quixquin. Ri winek c'a ri' can sibilaj c'a pa
quichi' xquiben tek xebe chrij ri Esteban
riche (rixin) chi xbequichapa' pe.
58 Y xquelesaj c'a el c'a chuchi' ri tinamit,
y xquichop ruc'akic chi abej riche (rixin) chi
niquicamisaj. Y ri xetz'ucu c'a tzij chrij ri
Esteban xquiya' ca ri quitziak riq'ui ri jun
c'ajol achi ri Saulo rubi', riche (rixin) chi
queri' utz yec'akon.
59 Y ri Esteban xuben c'a orar tek chapon
ruc'akic chi abej, y nubij c'a: Wajaf Jesús,
tac'ulu' c'a ri wánima, xcha'.
60 Y yac'ari' tek riya' xxuque' ka, y can
riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o y xubij: Wajaf,
man c'a taya' ta pa cuenta re mac re yetajin
chubanic,§ xcha'. Y can xu (xe) wi c'a xubij
queri', can yac'ari' tek xcom ka.

8

Tek ri Saulo xuchop yeruya' pa tijoj pokonal ri kach'alal

1 Ri Saulo can xka c'a chuwech chi ri
Esteban xcamisex. Y chiri' pa Jerusalem,
ya c'a k'ij ri' tek xtiquir ca chiquij ri yen-
iman ri Jesucristo chi can ye'etzelex y ni-
ban chique chi niquitij pokon. Xaxu (xaxe)
wi ri apóstoles ri c'a xec'oje' na ca chiri'
pa Jerusalem. Yac'a quinojel ri nic'aj chic
kach'alal, ruma ri pokon niban chique
xquiquiraj el qui',* y yec'o xebe pa nic'aj
chic tinamit ri yec'o chiri' pa rucuenta ri
Judea, y ri nic'aj chic xebe c'a pa Samaria.
2 Y ri Esteban xmuk y sibilaj c'a xok'ex
cuma ri achi'a' ri can c'o c'a Dios pa cánima.
3 Y ri Saulo sibilaj c'a pokon xuben chique
ri quiniman chic ri Jesucristo, ri nibix igle-
sia chique. Can ye ruya'on wi c'a pa tijoj
pokonal,† ruma can chi jojun chi jojun jay
ntoc wi riche (rixin) chi yeberelesala' pe, y
can chi achi'a' y chi ixoki' yeberukirirej pe y
c'ac'ari' nutek quitz'apixic pa tak cárcel.

Tek ri Felipe xutzijoj ruch'abel ri Dios pa Samaria

4 Y ri kach'alal c'a ri xquiquiraj el qui'
ruma ri pokon niban chique, xebe pa
tak tinamit y niquitzijoj chuka' ri lok'olaj
ch'abel ri niya'o colotajic.
5 Y ri Felipe jun c'a chique ri kach'alal ri
xebano queri'. Riya' xapon c'a chupan jun
tinamit ri c'o chiri' pa rucuenta ri Samaria.
Y tek c'o chic chiri', xuchop c'a rutzijoxic ri
Cristo chique ri winek ri ye aj chiri'.
6 Y can ye q'uiy c'a winek ri niquimol
qui' riq'ui ri Felipe, y quinojel riq'ui c'a
ronojel cánima niquiya' quixquin chare ri
nubij, ruma q'uiy ri milagros niquitzu' chi
nubanala', retal c'a chi can ya ri ruch'abel
ri Dios ri nutzijoj.‡
7 Can ye q'uiy wi c'a winek ri nrelesala' el
itzel tak espíritu quiq'ui. Y ri itzel tak espíritu
ri' can riq'ui quichuk'a' yech'o tek ye'elesex
el. Y yec'o c'a chuka' winek ri ma choj ta
yebiyin, ri xa ye cojo, y ri ye siquirnek,
xec'achojsex c'a chuka' el ruma ri Felipe.§
8 Rumac'ari', ri winek ri yec'o chiri' pa
tinamit ri xapon wi ri Felipe, sibilaj c'a
yequicot.
9 Pero chupan c'a chuka' ri tinamit ri', tek
c'a ma jane napon ta ri Felipe, c'o c'a jun
achi aj itz ri Simón rubi'. Can jabel c'a ye
ruk'olon* ri winek ri aj chiri' pa Samaria
riq'ui ri yerubanala'. Riya' can nubila' c'a
chuka' chique chi riya' jun winek ri nim
ruk'ij.
10 Y can quinojel c'a ri winek chi ch'uti'k
chi nima'k can jabel niquiya' quixquin
chare ri nubij ri aj itz ri', y niquibila' c'a
chrij: Ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios can c'o c'a
riq'ui ri Simón, yecha'.
11 Y can q'uiy chic c'a tiempo jabel ye
ruk'olon ri winek riq'ui ri itz ri yerubanala',
y rumari' can jabel niquiya' quixquin chare
ri nubij.
12 Yac'a tek ri winek xquinimaj ri nutzijoj
ri Felipe chrij ri rubi' ri Jesucristo y chrij ri
lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren
ri Dios, can chi achi'a' y chi ixoki' c'a xeban
bautizar.
13 Y chuka' ri Simón ri achi aj itz, xunimaj
ri ruch'abel ri Dios y xban bautizar. Ri
Simón ri', can acuchi (achique) c'a benak wi
ri Felipe, can benak chuka' riya'. Pero riya'
can achi'el c'a nisach ruc'u'x tek yerutz'et ri
nima'k tak milagros ri yerubanala' ri Felipe
chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi retal
chi can ya wi ri ruch'abel ri Dios nutzijoj.
14 Y quiq'ui ri apóstoles chiri' pa tinamit
Jerusalem† xoka c'a rutzijol chi ri winek
ri yec'o pa Samaria yetajin c'a niquic'ul y
niquinimaj ri ruch'abel ri Dios. Rumari'
xequitek c'a el ri apóstol Pedro y ri apóstol
Juan chiquitz'etic.
15 Y tek ri apóstoles xe'apon c'a, xquiben
orar pa quiwi' ri kach'alal ri yec'o chiri' pa
Samaria, riche (rixin) chi queri' nika pe ri
Lok'olaj Espíritu pa quiwi'.

§ **7:60** Lc. 23.34. * **8:1** Hch. 11.19. † **8:3** Fil. 3.6. ‡ **8:6** He. 2.4. § **8:7** Mr. 16.17, 18; Jn. 14.12. * **8:9** Ef. 4.14. † **8:14** Hch. 1.8. ‡ **8:16** Hch. 2.38.

16 Quec'ari' xquiben ruma majun c'a
chique ri kach'alal ri' kajnek ta ri Lok'olaj
Espíritu pa ruwi', xa can xu (xe) wi c'a ye
banon bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.‡
17 Y tek ri Pedro y ri Juan xquiya' quik'a' pa
quiwi', can xquic'ul c'a ri Lok'olaj Espíritu.§
18 Y tek ri achi Simón rubi' xutz'et chi nika
pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi' ri winek,
tek ri apóstoles niquiya' quik'a' pa quiwi', ri
Simón xutzuj (xusuj) c'a puek chique,
19 y xubij c'a chique: Tiya' c'a chuwe la
uchuk'a' la', riche (rixin) chi queri' tek riyin
nya' c'a nuk'a' pa ruwi' xabachique winek,
xtuc'ul ta c'a chuka' ri Lok'olaj Espíritu,
xcha' chique.
20 Y ri Pedro xubij c'a chare ri Simón: Xa
xcaq'uis c'a junan riq'ui ri arajil, ruma riyit
nach'ob chi riq'ui ri puek yacowin nalok' ri
nusipaj ri Dios.
21 Y chuka' riyit can majun ak'a' chare re
samaj re', ruma ri awánima xa ma choj ta c'o
chuwech ri Dios.
22 Y que'aya' c'a ca ri xa ma ye utz ta
ri yec'o pan awánima,* titzolin pe ac'u'x y
tac'utuj c'a cuybel amac chare ri Dios, ruma
chuwech Riya' can ma utz ta ri ch'obonic ri
xpe pan awánima.
23 Y ntz'et c'a chi ri etzelal c'a c'o na pan
ac'aslen, y c'a yit ruximon na, xcha' ri Pedro
chare.
24 Pero ri Simón xubij c'a chique ri
apóstoles: Tibana' c'a orar pa nuwi' riyin,
y tic'utuj chare ri Ajaf Dios riche (rixin) chi
man ta xtinc'ulwachij ri achi'el ri xibij ka
chuwij, xcha'.
25 Y tek ri apóstoles quik'alajsan y quitz-
ijon chic ca ri ruch'abel ri Dios chique ri
winek pa Samaria, c'ac'ari' tek xebe chu-
pan ri q'uiy tak tinamit ri yec'o chuka' pa
rucuenta ri Samaria, riche (rixin) chi xbe-
quitzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic
chique ri winek. Y c'ac'ari' tek xetzolin pa
Jerusalem.

Ri Felipe y ri achi aj Etiopía

26 Y c'o c'a jun ángel riche (rixin) ri Ajaf
Dios xch'o riq'ui ri Felipe,† y xubij c'a chare:
Cayacatej c'a el, y jet chupan ri jun bey ri
ntel el pa Jerusalem y nibe pa sur c'a pa
tinamit Gaza. Re bey re' yare' ri nik'ax ri pa
jun desierto.
27 Y ri Felipe can xyacatej c'a el, y xbe
c'a. Y yac'a tek ruchapon chic el bey, xutz'et
c'a jun achi aj Etiopía. Ri achi c'a ri' jun
eunuco, y ya riya' ri c'o pa ruwi' ronojel ri
rubeyomal ri jun ixok Candace rubi', y ri
Candace ri' aj k'atbel tzij pa ruwi' ronojel ri
ruwach'ulef Etiopía. Ri achi eunuco ya'on
chuka' k'atbel tzij pa ruk'a' ruma ri Can-
dace, y xpe c'a pa Jerusalem riche (rixin) chi
xoruya' ruk'ij ri Dios.‡
28 Y yac'a tek ruchapon chic el bey riche
(rixin) chi nitzolin pa rutinamit, riya'
tz'uyul c'a el pa jun carruaje. Y riya'
nusiq'uij ruwech jun wuj benak, ri wuj ri
tz'iban ca ruma ri profeta Isaías, jun chique
ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios
ojer ca.
29 Y ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a chare
ri Felipe: Jet apo chuxquin ri carruaje ri
acuchi (achique) benak wi ri achi eunuco, y
junan c'a yixbe riq'ui, xuche'ex.
30 Y tek ri Felipe aponak chic riq'ui ri
carruaje ri', xrac'axaj c'a chi ri achi benak
chiri' ya c'a ri wuj ri rutz'iban ca ri pro-
feta Isaías ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios
ojer ca, ya c'a ri' ri nusiq'uij ruwech benak.
Rumari' ri Felipe xuc'utuj chare: ¿La nik'ax
c'a chawech ri yatajin chusiq'uixic? xcha'
chare.
31 Pero ri achi ri' xubij: Xa majun achique
ta nibin chuwe. ¿Achique ta c'a modo tek
xtik'ax chinuwech? Y ri achi ri' xubij c'a
chare ri Felipe chi tijote' el y titz'uye' el
riq'ui.
32 Ri ruch'abel ri Dios ri ntajin
chusiq'uixic ruwech ri achi aj Etiopía, ya
c'a ri nich'o chrij ri Jesucristo y nubij:

Xuc'uex c'a riche (rixin) chi nicamisex,
achi'el nuc'uex jun carne'l.
Can achi'el c'a nuben ri alaj carne'l ri ma
nik'ajan ta tek nisoquex rij,
quec'ari' xuben riya', majun xubij.

33 Xban c'a chare chi majun ruk'ij, y astape'
majun rumac, ya Riya' ri xka ca
chuxe' ronojel mac.
¿Achique ta cami xtitzijon ri xban chare
cuma ri winek ri yec'o pa rutiempo
Riya'?
Ruma xapon jun k'ij chi xq'uiyer ri etze-
lal quiq'ui, y rumari' xquicamisaj el
chuwech re ruwach'ulef.§

34 Y ri achi eunuco xuc'utuj c'a chare ri
Felipe: Tabana' jun utzil tabij chuwe: ¿Achoj
chrij c'a nich'o wi ri profeta wawe'? ¿Chrij ka
riya' nich'o wi, o chrij jun chic? xcha' chare.
35 Yac'ari' tek ri Felipe xuchop el tzij, xu-
tiquiriba' c'a el riq'ui ri mocaj ri tz'ibatal ca
ruma ri Isaías, riche (rixin) chi xch'o chrij ri
lok'olaj ruch'abel ri Jesús ri niya'o colotajic.
36 Yac'a tek xe'apon pa jun lugar ri c'o
ya', ri achi eunuco xubij c'a chare ri Felipe:
Wawe' c'o ya'. ¿La c'o ta cami ri nibano
chuwe chi riyin man ta utz chi yiban bau-
tizar? xcha'.

§ **8:17** Hch. 19.6. * **8:22** Is. 55.7. † **8:26** Hch. 8.5-13. ‡ **8:27** 1 R. 8.41, 42; Sal. 68.31; Is. 43.6; 56.3-8. § **8:33** Is. 53.7, 8. * **8:37** Mt. 28.19; Mr. 16.16.

37 Y ri Felipe xubij c'a chare ri achi ri': Wi
can riq'ui ronojel awánima nanimaj ri Jesu-
cristo, utz chi yaban bautizar,* xcha'. Y ri
achi xubij c'a: Riyin nnimaj chi ri Jesucristo
can yari' ri Ruc'ajol ri Dios.
38 Y rumari' ri achi xubij chi tipa'e' juba'
ri carruaje. Y yac'ari' tek xeka chi ye ca'i', y
ri Felipe xuben c'a bautizar ri achi chiri' pa
ya'.
39 Tek chi ye ca'i' ye elenak chic c'a pe
chiri' pa ya', ri Felipe xuc'uex c'a el ruma
ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Ajaf Dios.
Y ri achi eunuco man chic c'a xutz'et ta ri
Felipe, pero sibilaj niquicot xuchop chic el
ri rubey.
40 Y ri Felipe c'a tek xuna', c'o chic chu-
pan ri tinamit Azoto. Y chiri' xuchop chic
c'a el jun rubey, xk'ax el ri pa tak tinamit
nutzijola' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colota-
jic. Queri' nubanala' xapon c'a pa tinamit
Cesarea.†

9

Tek ri Saulo xjalatej ri ruc'aslen

1 Yac'a ri achi ri Saulo rubi' man c'a
nik'ax ta ri royowal ri yacatajnek chiquij
ri kach'alal,* y can nrajo' wi c'a chi yeru-
camisaj na. Rumari' riya' xbe c'a riq'ui ri
nimalaj sacerdote,
2 riche (rixin) chi xberuc'utuj pe wuj
chare, riche (rixin) chi tuya' el k'atbel tzij
pa ruk'a'. Y riq'ui ri k'atbel tzij ri c'o chic
el pa ruk'a' nibe c'a pa tinamit Damasco,
riche (rixin) chi nbe'oc ri pa tak jay ri kas
nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin)
chi yeberucanoj pe ri quitzekelben ri Jesús,
ri kitzij Bey.† Y tek xqueril pe, wi ye achi'a' o
ye ixoki', can ye ximil c'a yeruc'om pe c'a pa
Jerusalem.
3 Riya' ruchapon c'a bey. Y yac'a tek xa c'o
chic apo chunakajal ri tinamit Damasco ri
c'o chi napon wi, yari' tek xka jun nimalaj
sakil pa ruwi',‡ jun sakil ri petenak chila'
chicaj.
4 Y ri Saulo can yac'ari' tek xtzak c'a pan
ulef, y xrac'axaj c'a jun ch'abel§ y ri ch'abel
ri' nubij c'a: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma
tek achapon wokotaxic? xcha'.
5 Y riya' xuc'utuj: ¿Yit achique c'a riyit,
táta? xcha'. Pero ri nich'o pe riq'ui ri Saulo
xubij chare: Yin c'a riyin ri Jesús, ri achapon
wokotaxic.* Xa ayon c'a riyit nasoc awi',
ruma achapon wokotaxic. Xa ayon riyit
naya' awi' chutza'n jun che' ri ch'ut rutza'n,
xcha' chare.
6 Y ri Saulo nibarbot (nibaybot) ruma xib-
inri'il, xubij: Ajaf, ¿achique c'a ri ruc'amon
chi nben? xcha'. Y ri Ajaf Jesús xubij chare:
Cayacatej c'a el, y cabiyin c'a pa tinamit, y
chiri' xtibix wi chawe achique ri ruc'amon
chi naben, xuche'ex.
7 Y ri achi'a' c'a ri ye tzekelbeyon riche
(rixin) ri Saulo xenacano', ruma niquic'axaj
ri ch'abel,† pero ma niquitz'et ta achique ri
nich'o pe.‡
8 Y can yac'ari' tek ri Saulo xyacatej el
chiri' pan ulef. Y tek xerujek ri runak'
tak ruwech, yac'ari' tek xunabej chi xa ma
nitzu'un ta chic. Rumari' tek xquichop el
chuk'a', xquic'uaj c'a pa Damasco.
9 Oxi' c'a k'ij ri xbec'oje' chiri'. Y chi oxi'
k'ij ri' moyirnek, y can majun xutij ni majun
chuka' juba' ruya' xukum.
10 Y chiri' pa Damasco c'o c'a jun ri runi-
man ri Jesucristo, ri Ananías§ rubi'. Y ri
Ajaf Jesucristo pa jun achi'el achic' xuc'ut ri'
chuwech, y xubij chare: ¡Ananías! xcha'. Y
ri Ananías xubij: Yare' yinc'o wawe', Ajaf,
xcha'.
11 Y ri Ajaf xubij c'a chare: Cayacatej el.
Cabiyin c'a pa rachoch ri Judas, ri c'o pa jun
bey ri nibix Choj chare. Chiri' c'a jacanoj wi
jun achi aj Tarso ri Saulo rubi'. Can cabiyin
c'a, ruma re wacami, riya' ntajin c'a nuben
orar.
12 Y chuka' xinc'ut yan chuwech pa jun
achi'el achic' chi c'o jun achi Ananías rubi'
ri xapon riq'ui, y xuya' ruk'a' pa ruwi'
riche (rixin) chi nitzu'un chic jun bey, xcha'
chare.
13 Tek xrac'axaj queri' ri Ananías, xubij:
Ajaf, ye q'uiy c'a ri ye biyon chuwe chi ri
jun achi ri' q'uiy pokon* ri ye rubanalon
chique ri lok'olaj tak awalc'ual ri yec'o pa
Jerusalem.†
14 Y re wacami c'o wawe' pa Damasco, y
can ya'on pe k'atbel tzij pa ruk'a' cuma ri
principali' tak sacerdotes riche (rixin) chi
yeruxim el quinojel ri can niquiya' wi ak'ij,
xcha' ri Ananías.
15 Y ri Ajaf Jesucristo xubij chare: Jacanoj
c'a ri Saulo, ruma ya riya' ri nucha'on‡
riche (rixin) chi nibe chuk'alajsaxic ri nubi'
chique ri winek ri xa ma ye israelitas ta,§
y riche (rixin) chi nubij chuka' chique ri
reyes* y ri winek israelitas.
16 Y ronojel ri tijoj pokonal† ri xtiberutija'
ruma ri nubi' riyin, c'a yin na riyin ri
xquic'utu chuwech.
17 Y ri Ananías can xapon c'a riq'ui ri Saulo
chupan ri jay ri xbix el chare. Y xuya' c'a

† **8:40** Hch. 21.8. * **9:1** Hch. 8.3. † **9:2** Hch. 19.9. ‡ **9:3** Hch. 22.6; 26.12, 13. § **9:4** 1 Co. 15.8. * **9:5** Hch. 5.39; 1 Ti. 1.13. † **9:7** Hch. 22.9. ‡ **9:7** Dn. 10.7. § **9:10** Hch. 22.12. * **9:13** Hch. 8.3; 9.1. † **9:13** Hch. 26.10. ‡ **9:15** Hch. 13.2; Ro. 1.1, 5. § **9:15** Hch. 22.21; Ga. 2.7, 8. * **9:15** Hch. 26.27, 28. † **9:16** Hch. 20.23. ‡ **9:17** Hch. 22.12, 13.

ruk'a' pa ruwi' y xubij c'a chare: Wach'alal
Saulo, ri Ajaf Jesús ri xuc'ut ri' chawech tek
achapon pe bey pa Damasco, xirutek c'a pe
awuq'ui riche (rixin) chi yatzu'un chic jun
bey,‡ y riche (rixin) chuka' chi ri Lok'olaj
Espíritu nika pan awi' riche (rixin) chi nuno-
jsaj ri awánima,§ xcha' ri Ananías chare.
18 Y can yac'ari' tek ri pa tak runak'
ruwech ri Saulo xetzak el ye achi'el ru-
solotal car, y xtzu'un chic jun bey. Y can
yac'a chuka' ri' xyacatej el riche (rixin) chi
xban bautizar.*
19 Yac'a tek waynek chic, riya' xuna' chi
can xtzolin chic pe ri ruchuk'a'. Y xc'oje' na
ka ca'i' oxi' k'ij quiq'ui ri kach'alal ri yec'o
chiri' pa Damasco.†

Tek ri Saulo xutzijoj pa Damasco chi ri Jesús yari' ri Cristo

20 Y c'ac'ari' ri Saulo xuchop c'a rubixic
chique ri winek ri pa tak jay ri kas nic'ut wi
ri ruch'abel ri Dios, chi ri Jesús yari' ri Cristo
ri Ruc'ajol ri Dios.‡
21 Y quinojel c'a ri winek ri ye'ac'axan
riche (rixin) ri Saulo, xsach quic'u'x y
niquibila' c'a chrij: ¿La ma ya ta cami achi
re' ri xerokotala' ri can niquiya' wi ruk'ij ri
Jesús chiri' pa tinamit Jerusalem y xuben
chique chi xquik'axaj tijoj pokonal? Y
wacami xoka wawe' re pa Damasco riche
(rixin) chi ye ximon yeruc'uaj el ri niquiya'
ruk'ij ri Jesús, y yeberuya' pa quik'a' ri prin-
cipali' tak sacerdotes,§ yecha'.
22 Pero ri Saulo xa xc'oje' el más ruchuk'a'
riche (rixin) chi nutzijoj ri ruch'abel ri
Dios. Y nuk'alajsaj c'a chi ri Jesús yari' ri
Cristo.* Y rumac'ari' ri israelitas ri yec'o
chiri' pa Damasco ma niquil ta c'a achique
niquich'ob chrij ri Saulo.

Tek ri Saulo xuto' pe ri' pa Damasco

23 Y c'o chic c'a q'uiy k'ij tic'oje' ri
Saulo chiri' pa Damasco, tek ri israelitas
xquich'ob chi niquicamisaj.
24 Pero ri quich'obon chrij xapon rutz-
ijol riq'ui riya'. Y ri winek ri ye'ajowan
yecamisan ri Saulo, can chi pak'ij chi chak'a'
coyoben c'a ri pa tak puertas riche (rixin) ri
tinamit, riche (rixin) chi niquicamisaj.†
25 Yac'ari' tek ri kach'alal, pa jun chak'a'
xquiya' el ri Saulo pa jun chaquech, y
xquikasaj ka‡ chuwech ri jun nimalaj tz'ak
ri rusutin rij ri tinamit. Y xbe el.

Tek ri Saulo xc'oje' pa Jerusalem

26 Y yac'a tek ri Saulo xapon pa tinamit
Jerusalem,§ xrajo' c'a chi xc'oje' ka quiq'ui
ri kach'alal ri yec'o chiri'. Pero riye' ma
xcajo' ta, ruma ma can ta cukul quic'u'x chi
ri Saulo jalatajnek chic ri ruc'aslen y jun ri
can runiman chic ri Jesús.
27 Yac'a ri jun kach'alal ri Bernabé* rubi',
xuc'uaj ri Saulo quiq'ui ri apóstoles. Y ri
Bernabé xutzijoj c'a chique chi ri Saulo
xch'o c'a ri Ajaf riq'ui, chi xuc'ut c'a ri'
chuwech tek ruchapon el bey pa Damasco,
y chi ri Saulo chuka' ma xuxibij ta ri' xutz-
ijoj ri Ajaf Jesús chique ri winek ri yec'o
chiri' pa Damasco, xcha' ri Bernabé chique
ri apóstoles.
28 C'ac'ari' xquic'ul ka ruwech, y ru-
mari' ri Saulo xc'oje' ka chiri' pa Jerusalem,
y xabacuchi (xabachique) c'a yebe wi ri
apóstoles, can benak chuka' ri Saulo quiq'ui.
29 Y majun c'a xibinri'il riq'ui riya' riche
(rixin) chi nuk'alajsaj ri Ajaf chique ri
winek. Niquichop c'a qui' riq'ui ch'abel
quiq'ui ri israelitas ri yech'o pa quich'abel
ri aj Grecia, chrij ri ruch'abel ri Dios.
Pero ri israelitas† c'a ri' xa niquicanoj
c'a jun rubanic riche (rixin) chi nicajo'
niquicamisaj.
30 Rumari', tek ri kach'alal xquinabej ri
achique niquich'ob ri winek chrij ri Saulo,
xquic'uaj c'a el c'a pa tinamit Cesarea. Y tek
yec'o chic ri chiri' pa Cesarea, xquitek c'a el
c'a pa jun chic tinamit Tarso‡ rubi'.
31 Y ri tiempo ri', ri kach'alal ri yec'o
pa tak tinamit chiri' pa rucuenta ri Judea,
pa rucuenta ri Galilea y pa rucuenta ri
Samaria, man c'a niquik'axaj ta chic tijoj
pokonal. Xa can quichapon c'a yeq'uiy chu-
pan ri quic'aslen riq'ui ri Dios y niquixibij
c'a qui' yemacun chuwech ri Ajaf, y sibi-
laj xeq'uiyer ruma ri ruchuk'a' ri Lok'olaj
Espíritu.

Tek ri Pedro xuc'achojsaj ri Eneas

32 Y yac'a tek ri Pedro elenak chiq-
uitz'etic§ ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o
pa tak nic'aj chic tinamit,* xapon c'a chuka'
quiq'ui ri yec'o chiri' pa tinamit Lida.
33 Y ri pa tinamit ri' xberila' jun achi Eneas
rubi', y c'o yan c'a wakxaki' juna' kajnek pa
ch'at. Ri achi c'a ri' siquirnek.
34 Rumac'ari' ri Pedro xubij chare ri
achi ri Eneas rubi': Ya ri Jesucristo† ri
yac'achojsan. Cayacatej c'a,‡ y tacho-
jmirisaj la awarabel,§ xcha' ri Pedro chare.
Y ri Eneas can yari' xpa'e' el.
35 Y can ye q'uiy c'a winek ri aj Lida y aj
Sarón* ri xetz'eto chi ri Eneas xc'achoj. Y ri

§ **9:17** Hch. 2.4; 4.31; 13.52. * **9:18** Hch. 22.16. † **9:19** Hch. 26.20; Ga. 1.17. ‡ **9:20** Hch. 8.37. § **9:21** Hch. 8.3; Ga. 1.13. * **9:22** Hch. 18.28. † **9:24** 2 Co. 11.32. ‡ **9:25** Jos. 2.15; 1 S. 19.12. § **9:26** Hch. 22.17; Ga. 1.17, 18. * **9:27** Hch. 4.36; 11.22-25. † **9:29** 2 Co. 11.26. ‡ **9:30** Hch. 9.11. § **9:32** Hch. 8.14. * **9:32** Hch. 1.8. † **9:34** Hch. 4.10. ‡ **9:34** Hch. 3.6. § **9:34** Mt. 9.6; Jn. 5.8. * **9:35** 1 Cr. 5.16. † **9:35** Hch. 11.21.

winek ri' xquinimaj ri Ajaf Jesús† y xjalatej quic'aslen.

Tek ri Pedro xuc'asoj jun ixok caminek chic, ri Dorcas rubi'

36 Pa tinamit Jope, ri tiempo ri' c'o c'a jun kach'alal ixok Tabita rubi', y Dorcas nibix chare ri pa ch'abel griego. Riya' sibilaj jabel runa'oj quiq'ui ri winek, ruma yerutola'‡ c'a ri winek ri majun c'o ta quiq'ui.

37 Y chupan c'a ri k'ij ri' ri Dorcas xka chi yabil, y xcom. Y tek ch'ajon chic ri ruch'acul y ya'on chic rutziak, xuc'uex c'a anej pa ruca'n tanaj (wik) chare ri jay.

38 Y ri tinamit Jope ma nej ta c'a quicojol riq'ui ri tinamit Lida, ri lugar ri c'o wi jun ca'i' oxi' k'ij ri Pedro. Y ri kach'alal ri yec'o pa Jope, ruma xquic'axaj chi ri Pedro c'o ri pa Lida, xequitek c'a el ye ca'i' achi'a' riq'ui, riche (rixin) chi xbequibij chare: Tabana' jun utzil catam pe chanin kiq'ui pa Jope, ruma c'o rajawaxic, xecha' chare.

39 Y ri Pedro can xbe c'a quiq'ui c'a pa Jope. Tek xe'apon, ri Pedro xucusex c'a pa jay ri li'an wi ri caminek. Y ri malcani' tak ixoki' xe'apon riq'ui ri Pedro, ye'ok' y niquic'utula' c'a apo chuwech ri tziek ri xerubanala' ri Dorcas tek c'a q'ues na.

40 Y ri Pedro xubij c'a chique quinojel ri yec'o riq'ui, chi que'el el§ juba'. Riya' xxuque' ka y xuben c'a orar.* Y xutzu' apo ri caminek, y xubij: Tabita, cayacatej.† Y ri ixok ri' can yac'ari' xbetzu'un pe, y tek xutzu' c'a chi c'o ri Pedro, xyacatej pe.

41 Ri Pedro xuchop c'a apo ruk'a' ri ixok riche (rixin) chi xpa'e'. Y ri Pedro xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri malcani' tak ixoki' y ri nic'aj chic lok'olaj tak kach'alal,‡ riche (rixin) chi xberuc'utu' pe ri Dorcas chiquiwech. Riya' man c'a caminek ta chic.

42 Y ri xbanatej, xetamatej c'a cuma quinojel ri winek ri yec'o chiri' pa tinamit Jope, y ye q'uiy c'a winek xeniman ri Ajaf Jesús chiri'.

43 Y ri Pedro q'uiy c'a k'ij ri xc'oje' ka chiri' pa tinamit Jope. Xc'oje' pa rachoch jun achi aj tzacoy tz'um§ ri Simón rubi'.

10

Tek ri Pedro xtak rusiq'uixic (royoxic) ruma ri Cornelio

1 Y pa tinamit Cesarea c'o c'a jun achi Cornelio rubi', y riya' jun capitán. Yec'o c'a jun ciento soldados pa ruk'a', y ri jumoc soldados ri' ye quitz'akat ri jumoc soldados ri nibix Italiano chique.

2 Ri Cornelio y ri ye aj pa rachoch can niquiya' wi c'a ruk'ij ri Dios,* y niquixibij c'a qui' chi yemacun chuwech ri Dios. Y riya' can ma nitane' ta chi nuben orar, y can q'uiy c'a yerutola' wi ri winek ri majun c'o quiq'ui.

3 Y pa jun tikak'ij pa tak a las tres, can jabel c'a k'alaj ri xutz'et pa jun achi'el achic' chi c'o jun ángel† riche (rixin) ri Dios ri xoc apo riq'ui y xubij chare: ¡Cornelio! xcha' ri ángel ri'.

4 Y ri Cornelio rutzuliben c'a ri ángel, y sibilaj ruxibin ri'. Y xubij chare ri ángel: Ajaf, ¿achique c'a ri nawajo'? Y ri ángel xubij chare: Ri oraciones‡ ri ye'aben yeka chuwech ri Dios, y queri' chuka' can kajnek chuwech chi ye'ato' ri winek ri nic'atzin quito'ic,§ y rumari' ri Dios yarunataj pe re wacami.

5 Rumari' wacami que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa tinamit Jope, chi quebe chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare.

6 Y riya' c'o c'a pa rachoch ri jun achi Simón chuka' rubi', ri Simón ri aj tzacoy tz'um,* y c'o rachoch chuchi' ri mar. Y yac'a tek xtoka ri Pedro awuq'ui, xtubij c'a chawe ri achique rajawaxic chi naben,† xcha' ri ángel chare ri Cornelio.

7 Y tek ri ángel ri xch'o ca chare ri Cornelio xbe el, ri Cornelio xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ye ca'i' rumozo y jun soldado ri can nuya' wi chuka' ruk'ij ri Dios. Ri soldado jun chique ri can ronojel k'ij yec'o riq'ui ri Cornelio, y niquiben chuka' ri nibix chique.

8 Y ri Cornelio nabey c'a xutzijoj el chique ronojel ri xutz'et, c'ac'ari' xerutek el c'a pa tinamit Jope.

9 Y pa ruca'n k'ij chare ri quichapon wi el bey ri achi'a', xa juba' chic c'a chi ma que'apon ri pa tinamit Jope, achi'el xa pa nic'aj k'ij, yac'ari' tek ri Pedro xjote' c'a el pa ruq'uisbel tanaj (wik) chare ri jay, riche (rixin) chi xberubana' orar.‡

10 Riya' can sibilaj c'a ninum chic, y can nurayij c'a chi niwa' yan. Y yac'a tek royoben c'a chi nichojmirisex ri xtutij, ri Dios can yac'ari' tek xuben chare ri Pedro chi xuben achi'el jun achic'.§

11 Riya' xutz'et c'a chi ri caj jakatajnek,* y chila' c'a nika wi pe jun nimalaj achi'el tziek, y ye ximon ri caji' rutza'n. Y ri achi'el tziek nika c'a pe chuwech re ruwach'ulef.

12 Y tek kajnek chic c'a pe, ri Pedro xutz'et c'a chi chupan ri tziek ri' yec'o pe ronojel

‡ **9:36** Pr. 31.31; 1 Ti. 5.10; Stg. 1.27. § **9:40** Mt. 9.25. * **9:40** 1 R. 17.19-23; 2 R. 4.32-36. † **9:40** Mr. 5.41; Jn. 11.43. ‡ **9:41** Hch. 9.13. § **9:43** Hch. 10.6. * **10:2** Hch. 10.7. † **10:3** Sal. 34.7; 91.11; Hch. 5.19; 11.13; He. 1.14. ‡ **10:4** Sal. 141.2; Stg. 5.16; 1 P. 3.12; Ap. 5.8; 8.3. § **10:4** Fil. 4.18; He. 13.16. * **10:6** Hch. 9.43. † **10:6** Hch. 9.6; 11.14. ‡ **10:9** Sal. 55.17; Hch. 11.5. § **10:10** Hch. 27.17. * **10:11** Ez. 1.1; Mt. 3.16; Hch. 7.56; Ap. 19.11.

quiwech chicop. Yec'o ri chicop ri caji'
caken, yec'o ri aj xic' tak chicop ri yebe pa
cak'ik' y nic'aj chic quiwech chicop ri xa
niquikirirej quipan tek yebiyin.
13 Y can yac'ari' tek ri Pedro xrac'axaj
chi c'o jun ri nich'o pe chare, y nubij c'a:
Pedro, cayacatej. Que'acamisaj la chicop, y
que'atija', xuche'ex.
14 Y ri Pedro xubij: Ajaf, riyin ma xquentij
ta re chicop re'. Riyin can majun bey ntijon
ta chicop achi'el re', ri can ye c'utun chin-
uwech chi ma ye ch'ajch'oj ta, y can xajan
chi yetij,† xcha'.
15 Y ri jun c'a ri nich'o pe riq'ui ri Pedro,
pa rucamul xubij chic c'a pe chare: Ronojel
ri ch'ajch'ojsan chic pe ruma ri Dios, can
ch'ajch'oj wi ri', y man c'a tabij ta chi ma
ch'ajch'oj ta.‡
16 Oxmul c'a ri xbitej queri', y yac'ari' tek
ri nimalaj achi'el tziek ri' xtzolin chic el
chicaj.
17 Ri Pedro c'a c'o na c'a chiri', y ma
nich'obotej ta c'a chuwech ri achi'el achic'
ri xuben. Yac'ari' tek ri achi'a' ri ye takon el
ruma ri Cornelio xe'apon, niquicanoj c'a ri
rachoch ri achi ri Simón rubi'. Y tek xquil ri
jay, ri achi'a' ri ye takon el xe'oc apo chuchi'
ri jay,
18 y xquic'utuj c'a apo, wi chiri' c'o wi ri
Simón ri nibix chuka' Pedro chare.
19 Y ri Pedro c'a ntajin na c'a chuch'obic
rij ri jun achi'el achic', can yac'ari' tek ri
Lok'olaj Espíritu§ xubij chare ri Pedro: Yec'o
ye oxi' achi'a' ri yatquicanoj.
20 Cayacatej c'a el y caxule' ka quiq'ui,
y chuka' ma tuben ta ca'i' ac'u'x chi yabe
quiq'ui,* ruma yin c'a riyin ri yin takayon
pe quiche (quixin) wawe' awuq'ui.
21 Y ri Pedro can xbeka wi pe quiq'ui ri ye
oxi' achi'a' ri ye takon el ruma ri Cornelio,
y xubij chique: Yin c'a riyin ri Pedro ri
nicanoj. ¿Achique c'a ruma tek yix petenak
chinucanoxic? xcha' chique.
22 Y riye' xquibij c'a chare ri Pedro: Jun
capitán Cornelio rubi' yoj rutakon c'a pe
chi'asiq'uixic (chi'awoyoxic). Y ri achi c'a ri'
jun achi choj ruc'aslen, jun achi ri nuxibij ri'
chi nimacun chuwech ri Dios. Y quinojel ri
winek israelitas sibilaj nicajo', y jabel yech'o
chrij.† Y c'o c'a jun lok'olaj ángel ri xoch'o
riq'ui ri Cornelio, y ri ángel ri' xubij ca chare
chi yarusiq'uij (yaroyoj) riyit, riche (rixin)
chi nrac'axaj ri achique xtabij chare. Ru-
mac'ari' xojpe chi'asiq'uixic (chi'awoyoxic).
Queri' xquibij ri achi'a' ri ye takon el.
23 Y ri Pedro xerucusaj apo pa jay ri achi'a'
ri', riche (rixin) chi yec'oje' na el ri jun ak'a'
chiri'. Y pa ruca'n k'ij, ri Pedro can xbe
wi c'a quiq'ui ri achi'a' ri ye petenak c'a pa
Cesarea. Y yec'o c'a kach'alal ri aj chiri' pa
Jope xetzeke' el chrij ri Pedro.‡
24 Y c'a pa ruca'n k'ij chare ri que'el wi
pe ri pa Jope, c'ac'ari' xe'apon ri pa tinamit
Cesarea. Y ri acuchi (achique) c'o wi ri Cor-
nelio ye rusiq'uin (royon) c'a ri ye rach'alal
y chuka' ye rusiq'uin (royon) ri winek ri can
sibilaj yerajo', y ye coyoben apo ri Pedro.
25 Y tek ri Pedro xoc c'a apo pa rachoch
ri Cornelio, ri Cornelio xberuc'ulu' y xbex-
uque' chuwech, riche (rixin) chi nuya'
ruk'ij.
26 Y ri Pedro xuyec c'a anej ri Cornelio
y xubij c'a chare: Capa'e', ma caxuque'§
ta chinuwech riyin riche (rixin) chi naya'
nuk'ij, ruma riyin xa yin jun chuka' winek
achi'el riyit.*
27 Ri Pedro y ri Cornelio yetzijon c'a xe'oc
apo pa jay. Y yac'a tek xe'oc apo pa jay,
yac'ari' tek ri Pedro xutz'et chi ye q'uiy
winek ri quimolon qui' chiri'.†
28 Y riya' xubij c'a chique ri winek ri':
Riyix can iwetaman c'a chi riyoj israelitas
man c'a ya'on ta k'ij chake chi nikaben xa
jun kawech iwuq'ui y yojapon ta iwuq'ui pa
tak iwachoch, xa ruma chi riyix xa ma yix
israelitas ta.‡ Pero ri Dios xuc'ut c'a chin-
uwech chi ma ruc'amon ta chi nbij chare
jun winek chi ma ch'ajch'oj ta,§ xa ruma chi
ma israelita ta.
29 Rumari', can xu (xe) wi c'a xe'apon ri
achi'a' ri ye itakon el riche (rixin) chi yibeq-
uisiq'uij (yibecoyoj) pe, can majun c'a xinbij
chi man ta yipe, xa can yac'ari' xipe quiq'ui.
Y re wacami nwajo' c'a nwetamaj achique
ruma tek xitek nusiq'uixic (woyoxic), xcha'
ri Pedro.
30 Y yac'ari' tek ri Cornelio xubij: Pa caji'
k'ij ca achi'el re hora re', pa tak a las tres
riche (rixin) ri tikak'ij tek riyin majun wa'in
nbanon ta, y yitajin chi oración wawe' pa
wachoch, yac'ari' tek xuc'ut c'a ri' jun achi'el
achi* chinuwech ri nitz'itz'an ri rutziak.†
31 Y xubij c'a chuwe: Cornelio, ri Dios utz
rac'axan ri a'oración, y chuka' can kajnek
chuwech ri Dios chi yatajin ye'ato'‡ ri winek
ri nic'atzin quito'ic y rumari' yarunataj c'a
pe.§
32 Y que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa tina-
mit Jope riche (rixin) chi yebe chusiq'uixic

† **10:14** Lv. 11.4; 20.25; Dt. 14.3; Ez. 4.14. ‡ **10:15** Mt. 15.11; Ro. 14.14, 17, 20; 1 Co. 10.25; 1 Ti. 4.4, 5. § **10:19** Jn. 16.13; Hch. 11.12. * **10:20** Mt. 28.19; Mr. 16.15; Hch. 15.7. † **10:22** Hch. 22.12. ‡ **10:23** Hch. 10.45; 11.12. § **10:26** Ex. 34.14; 2 R. 17.36. * **10:26** Hch. 14.14, 15; Ap. 19.10. † **10:27** Hch. 10.24. ‡ **10:28** Jn. 4.9; Hch. 11.3. § **10:28** Hch. 15.8, 9; Ef. 3.6. * **10:30** Hch. 1.10. † **10:30** Lc. 24.4. ‡ **10:31** He. 6.10. § **10:31** Dn. 10.12.

(chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare, y c'o pa rachoch jun chic achi ri Simón chuka' rubi'. Y ri Simón ri' c'o rachoch chunakajal ri mar, y jun aj tzacoy tz'um. Y tek ri Pedro xtoka awuq'ui, c'o c'a ri xtorubij chawe, xcha' ri ángel chuwe.

33 Rumari' can yac'ari' xintek acanoxic, y matiox c'a chi can xape. Y can chuwech wi c'a ri Dios yojc'o wi konojel re kamolon ki' wawe', y nikajo' c'a nikac'axaj ri xtak'alajsaj chkawech, ronojel ri bin chawe ruma ri Dios, xcha' ri Cornelio chare ri Pedro.

34 Y ri Pedro can yac'ari' xuchop tzij, y xubij: Can kitzij c'a nic'ulun chinuwech chi ri Dios can junan kawech rubanon chake konojel. Ma xu (xe) ta wi c'a ri nic'aj yerajo', y yeretzelaj ta ca ri nic'aj chic. Ma que ta ri' nuben.*

35 Xabachique ta na ri katinamit, ri Dios yojka chuwech, wi can nikaxibij ki' chi yojmacun chuwech y nikaben ri choj.

36 Y ri Dios can xutek pe ri Jesucristo, Ajaf† kiche (kixin) konojel riche (rixin) chi xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ri niya'o chuka' uxlanibel c'u'x.‡ Y xorutzijoj chique ri kech aj Israel.

37 Riyix ri' noka chi'ic'u'x ronojel c'a ri xbanatej ri tiempo ri' pa ronojel Judea. Ri nabey mul, ya ri Juan ri Bautista ri xtzijon ri ruch'abel ri Dios y xeruben bautizar ri winek. Y c'ari' xbetiquer pe rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios ruma ri Jesús chila' pa Galilea.§

38 Y can iwetaman chuka' chi ri Jesús ri aj Nazaret, ri Dios can xuya' wi pe ri Lok'olaj Espíritu pa ruwi'* y xuya' chuka' pe uchuk'a' pa ruk'a'. Can xerubanala' utzil chique ri winek y xeruc'achojsaj chuka' ri ye chapon ruma ri itzel winek. Queri' ri xerubanala' ri Jesús, ruma can c'o ri Dios riq'ui.

39 Y ronojel ri xerubanala' ri Jesús ri pa Jerusalem y ri pa tak nic'aj chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea, can xkatz'et c'a riyoj† ri yoj apóstoles riche (rixin) Riya'. Y yac'ari' ri nikak'alajsaj chiquiwech ri winek. Ri Jesús xbajix c'a chuwech jun crusin che' riche (rixin) chi xcamisex.

40 Y oxi' k'ij ticamisex wi el, yari' tek ri Dios xuc'asoj pe‡ chiquicojol ri caminaki'. Y xuben chare chi xuc'utula' ri'.

41 Y man c'a chiquiwech ta xabachique winek xuc'ut wi ri', xa can xu (xe) wi chkawech riyoj§ ri can ruch'obon wi pe ri Dios pa kawi' ri ojer ca, chi can nikak'alajsaj ri ruc'astajbel ri Jesús. Y junan c'a xojwa' xojuc'ya'* riq'ui ri Jesús, tek c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'.

42 Y Riya' can xuchilabej c'a ca chake chi nikatzijoj† y nikak'alajsaj chique ri winek chi ri Dios xuben chare chi ya Riya' ri nik'ato tzij‡ pa quiwi' ri c'a ye q'ues na y pa quiwi' chuka' ri ye caminek chic el.§

43 Can chrij wi c'a Riya' ye ch'onak wi ca quinojel ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca tek xquibij chi quinojel c'a ri xqueniman riche (rixin) ri Cristo, can xtiquil cuybel mac* pa rubi' Riya'. Queri' quibin ca, xcha' ri Pedro.

44 Y can c'a nich'o na c'a ri Pedro chiquiwech ri winek ri quimolon qui' pa rachoch ri Cornelio, tek ri Lok'olaj Espíritu yari' xka pe pa quiwi' quinojel ri ye'ac'axan riche (rixin).

45 Rumari' ri israelitas, ri quiniman chic ri Dios ri ye rachibilan pe ri Pedro, xsach quic'u'x tek xquitz'et chi ri Lok'olaj Espíritu can nisipex pe chuka' chique ri xa ma ye israelitas ta.†

46 Ri israelitas ri quiniman chic ri Dios yequic'axaj c'a ri xa ma ye israelitas ta ri quiniman chuka' ri Dios, chi yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri xa ma ye quich'abel ta‡ y niquiya' c'a ruk'ij ri Dios.

47 Y ri Pedro xubij c'a: ¿Can c'o ta cami jun xtibin chi ma queban ta bautizar riq'ui ya' re xquic'ul yan ri Lok'olaj Espíritu achi'el ri xkac'ul chuka' riyoj?§

48 Y ri Pedro xubij c'a chi ri Cornelio y quinojel ri quimolon qui' riq'ui, queban c'a bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.* Y ri kach'alal ri xeban bautizar, xquic'utuj c'a jun utzil chare ri Pedro chi tic'oje' ka ca'i' oxi' k'ij quiq'ui.

11

Tek ri Pedro xutzijoj ri xbanatej riq'ui ri Cornelio

1 Y ri apóstoles y ri nic'aj chic kach'alal ri yec'o pa Judea, xquic'axaj c'a chi yec'o winek ri ma ye israelitas ta ri xeniman ri ruch'abel ri Dios.

2 Y tek ri Pedro xtzolin chic c'a pa Jerusalem, yec'o kach'alal israelitas ri xech'ojin riq'ui, ruma nicajo' chi niban ri circuncisión chique ri nic'aj chic kach'alal ri ma ye israelitas ta,

3 y xquibij c'a chare: ¿Achique c'a ruma tek riyit xatapon quiq'ui ri winek ri xa ma banon ta ri circuncisión chique?* ¿Y

* **10:34** Dt. 10.17; 2 Cr. 19.7; Job 34.19. † **10:36** Ro. 10.12. ‡ **10:36** Is. 57.19. § **10:37** Lc. 4.14. * **10:38** Lc. 4.18. † **10:39** Hch. 2.32. ‡ **10:40** Hch. 2.24. § **10:41** Jn. 14.22; 1 Co. 15.5-8. * **10:41** Jn. 21.13. † **10:42** Mt. 28.19, 20. ‡ **10:42** Jn. 5.22; 2 Co. 5.10. § **10:42** 2 Ti. 4.1; 1 P. 4.5. * **10:43** Is. 53.11; Jer. 31.34; Dn. 9.24; Mi. 7.18; Zac. 13.1. † **10:45** Hch. 11.18; Ga. 3.14. ‡ **10:46** Hch. 2.4; 19.6. § **10:47** Hch. 11.17; 15.8, 9. * **10:48** Hch. 8.16. * **11:3** Hch. 10.28.

achique c'a ruma can xawa' xatuc'ya'
chuka' quiq'ui? xecha' chare.
4 Yac'ari' tek ri Pedro can xucholojij ru-
bixic chique chrij ri xbanatej.† Riya' xubij
c'a:
5 Riyin ya c'a ri pa tinamit Jope yinc'o wi. Y
yac'a tek yitajin chi oración,‡ xintz'et pa jun
achi'el achic' chi c'o jun nimalaj achi'el tziek
ri ye ximon pe ri caji' rutza'n, ri petenak
chila' chicaj y nika pe c'a wuq'ui riyin.
6 Y yac'a tek nutzuliben nutzuliben,
xintz'et c'a chi xa ronojel quiwech chicop ye
petenak chupan ri jun nimalaj achi'el tziek
ri'. Yec'o chicop caji' caken, yec'o c'uxnel
y yec'o ma ye c'uxnel ta. Yec'o aj xic' tak
chicop y nic'aj chic quiwech chicop ri xa
niquikirirej quipan tek yebiyin.
7 Y xinwac'axaj c'a jun ch'abel y xubij pe
chuwe: Pedro, cayacatej. Que'acamisaj la
chicop, y que'atija', xcha' chuwe.
8 Yac'a riyin xinbij chare ri xch'o pe
chuwe: Ajaf, riyin ma xquentij ta re chicop
re'. Riyin can majun bey ntijon ta chicop
achi'el re', ri can ye c'utun chinuwech chi
ma ye ch'ajch'oj ta,§ y can xajan chi yetij,
xicha'.
9 Yac'a ri jun ri nich'o pe wuq'ui chila'
chicaj, pa rucamul xubij chic pe chuwe:
Ronojel ri ch'ajch'ojsan chic pe ruma ri Dios,
can ch'ajch'oj wi ri', y man c'a tabij ta chi ma
ch'ajch'oj ta, xinuche'ex.
10 Y oxmul c'a ri xbitej queri', y c'ac'ari' ri
jun nimalaj achi'el tziek ri' xtzolin chic c'a el
chicaj.
11 Y xa can c'ari' tintz'et ka riyin ri', tek
yec'o ye oxi' achi'a' xe'apon ri pa ruchi' ri jay
ri yinc'o wi, yinquicanoj. Ri achi'a' c'a ri' ye
takon el ruma ri Cornelio, ri jun achi ri c'o
pa tinamit Cesarea.
12 Y ri Lok'olaj Espíritu* can xubij c'a
chuwe chi man tuben ta ca'i' nuc'u'x chi
yibe quiq'ui.† Y chuka' re waki' kach'alal re'
ri can quiniman chic ri Dios, xetzeke' c'a el
chuwij.‡ Y can xojapon na wi ri pa rachoch
ri achi ri Cornelio rubi'.
13 Y riya' xuchop c'a rutzijoxic chake
chi c'o jun ángel ri xuc'ut ri' chuwech§ pa
rachoch, y chi ri ángel ri' pa'el apo riq'ui
tek xubij chare: Que'ataka' c'a el achi'a' c'a
pa Jope chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri
nibix chuka' Pedro chare.
14 Y ya riya' c'a ri xtibin chawe achique
rubanic xtaben riche (rixin) chi queri' ya-
colotej riyit y ri ye aj pan awachoch,*
xuche'ex ca ruma ri ángel.
15 Y tek riyin xinchop tzij chuwech ri Cor-
nelio y chiquiwech ri winek ri yec'o apo
riq'ui, xka c'a pe ri Lok'olaj Espíritu† pa
quiwi', can achi'el tek xka pe nabey mul pa
kawi' riyoj.
16 Y rumari' xoka c'a chinuc'u'x ri tzij ri
rubin ca ri Ajaf Jesús, chi ri Juan pa ya'
xeruben wi bautizar ri winek.‡ Yac'a riyix
riq'ui ri Lok'olaj Espíritu§ xquixban wi bau-
tizar. Queri' rubin ca Riya'.
17 Wi can ya ri Dios ri xya'o pe ri Lok'olaj
Espíritu pa quiwi' ri winek ri', achi'el xuben
chuka' chake riyoj* ri kaniman ri Ajaf Jesu-
cristo, ¿achique ta c'a nubanic riyin chi nk'et
ruwech ri rusamaj ri Dios?†
18 Y tek ri kach'alal ri yec'o pa Jerusalem
quic'axan chic ka ri xubij ri Pedro chique,
man c'a xech'o ta chic apo. Ri kach'alal
ri' niquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y
niquibij c'a: Ri Dios can xuya' c'a chuka' k'ij
chique ri ma ye israelitas ta‡ riche (rixin)
chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui Riya', riche
(rixin) chi niquil quic'aslen riq'ui, xecha'.

Ye q'uiy ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo pan Antioquía

19 Y ri kach'alal ri quiquiran el qui' ruma
ri tijoj pokonal ri xquik'axaj tek xcamisex
ri Esteban,§ yec'o xebe c'a pa Fenicia, yec'o
chuka' xebe c'a pa Chipre, y yec'o xebe c'a
pan Antioquía, y niquitzijoj c'a ri ruch'abel
ri Dios xaxu (xaxe wi) chique ri winek ri can
ye israelitas wi.
20 Pero yec'o chic c'a nic'aj achi'a' ri ye aj
pa Chipre y ye aj pa Cirene ri xe'apon pan
Antioquía, y can ma xu (xe) ta wi c'a chique
ri winek israelitas xquitzijoj wi ri lok'olaj
ruch'abel ri Ajaf Jesús ri niya'o colotajic, xa
can xquitzijola' c'a chuka' chique ri winek ri
yech'o griego.
21 Ri ruchuk'a' ri Ajaf Dios can c'o wi
quiq'ui* ri achi'a' ri' y rumari' sibilaj ye
q'uiy winek xeniman ri Ajaf. Can xtzolin c'a
pe quic'u'x† riq'ui ri Ajaf Jesucristo.
22 Y ronojel c'a ri' xapon rutzijol quiq'ui ri
kach'alal ri yec'o pa tinamit Jerusalem. Y ri
kach'alal ri' xquibij c'a chare ri Bernabé chi
tibe c'a pan Antioquía.
23 Y tek ri Bernabé xapon, xutzu' chi
ri Dios can ruya'on wi c'a ruk'a' pa ruwi'
ri quisamaj ri kach'alal. Rumari' sibilaj
xquicot ri ránima ri Bernabé, y xerupixabaj
c'a quinojel chi can ticuke' quic'u'x riq'ui
ri Ajaf Jesucristo,‡ y chi can riq'ui ronojel
cánima quec'oje' riq'ui.§

† **11:4** Lc. 1.3. ‡ **11:5** Hch. 10.9. § **11:8** Ez. 4.14. * **11:12** Jn. 16.13. † **11:12** Hch. 10.19, 20. ‡ **11:12** Hch. 10.23. § **11:13** Hch. 10.30. * **11:14** Hch. 10.2; 16.15, 31-34. † **11:15** Hch. 2.4; 4.31. ‡ **11:16** Jn. 1.26. § **11:16** Is. 44.3; Jl. 2.28; Mt. 3.11; Mr. 1.8; Lc. 3.16; Hch. 1.5. * **11:17** Hch. 10.47; 15.8, 9. † **11:17** Job 9.12-14; Dn. 4.35; Mt. 20.14, 15. ‡ **11:18** Ro. 10.12; 15.9-12. § **11:19** Hch. 8.1. * **11:21** Lc. 1.66. † **11:21** Hch. 9.35; 15.19. ‡ **11:23** Hch. 13.43; 14.22. § **11:23** Dt. 10.20.

24 Ri Bernabé, jun achi ri can cukul ruc'u'x
riq'ui ri Dios, y can nojnek wi chuka' ri
ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Riya' jun
utzilaj achi. Y sibilaj ye q'uiy* winek ri xen-
iman riche (rixin) ri Ajaf Jesucristo chupan
ri k'ij ri'.
25 Y ri Bernabé xbe c'a pa tinamit Tarso,†
chucanoxic ri Saulo. Y tek xril pe, xuc'om c'a
pe pan Antioquía.
26 Y chiri' xec'oje' wi quiq'ui ri kach'alal.
Jun juna' c'a ri xec'oje' quiq'ui, ruma riye'
xequitijoj sibilaj ye q'uiy winek riq'ui ri
ruch'abel ri Dios. Y ya ri chila' pan Antio-
quía ri kas nabey mul tek xbix cristianos‡
chique ri ye tzekelbey riche (rixin) ri Jesu-
cristo.
27 Y chupan c'a ri tiempo ri', yec'o c'a jojun
chique ri profetas ri yek'alajsan ri nibix
chique ruma ri Dios,§ xe'el el pa Jerusalem,
y xebe c'a pan Antioquía.
28 Y jun c'a chique ri kach'alal ri', Agabo*
rubi'. Y ruma ri Lok'olaj Espíritu can
xuk'alajsaj chuwech, rumari' tek xbepa'e'
pe chiquiwech ri kach'alal, y can xubij c'a
chi xtipe na jun nimalaj wayjal pa ruwi'
re ruwach'ulef; y ri nimalaj wayjal ri' can
xbanatej na wi pa rutiempo ri aj k'atbel tzij
Claudio César.
29 Y rumari' ri kach'alal ri yec'o pan Antio-
quía xquich'ob c'a chi yequito' ri kach'alal ri
yec'o pa Judea, y chiquijujunal niquiya' c'a
el ri yecowin niquiya'.†
30 Y can ya c'a ri Bernabé y ri Saulo
ri xequitek el riche (rixin) chi ye riye' ri
xe'uc'uan el ronojel ri xmolotej el riche
(rixin) chi yequito' ri kach'alal ri niquitij
wayjal. Y ronojel c'a ri quic'uan el ri Bern-
abé y ri Saulo, xbequijacha' c'a pa quik'a' ri
ancianos riche (rixin) ri iglesia pa Judea.

12

Tek ri Herodes xucamisaj ri Jacobo, y xuya' ri Pedro pa cárcel

1 Ri rey Herodes chupan ri tiempo ri',
yec'o c'a ye ca'i' oxi' chiquicojol ri kach'alal
ri xeruchop, riche (rixin) chi xeruya' c'a pa
tijoj pokonal.
2 Y can tzan espada xutek wi rucamisaxic
ri Jacobo* rach'alal ri Juan.
3 Y ruma ri Herodes xutz'et chi ri xuben
chare ri Jacobo xa can xka c'a chiquiwech
ri israelitas ri ma quiniman ta ri Jesucristo,
riya' xutek c'a chuka' ruchapic ri Pedro. Re'
xbanatej chupan ri nimak'ij pascua, tek nitij
c'a chuka' caxlan wey ri xa majun ch'om
(levadura) riq'ui.†
4 Tek chapatajnek chic c'a ri Pedro ruma
ri Herodes, xutek c'a pa cárcel. Y ruma
ri Herodes ruch'obon chic chi c'a nik'ax
na ca ri nimak'ij pascua,‡ c'ac'ari' xtrele-
saj pe riche (rixin) chi nuk'et tzij pa ruwi'
chiquiwech ri winek, rumari' can ye caji'
c'a moc chajinel ri xerucusaj riche (rixin)
chi niquichajij ri Pedro. Y can ye cajquej§
achi'a' yec'o pa jojun moc.
5 Ri Pedro c'o c'a pa cárcel, y chajin chi utz.
Yac'a ri kach'alal ri yec'o chiri' pa tinamit,
can quichapon c'a niquiben orar* pa ruwi'
ri Pedro.

Tek ri Pedro xcol pe pa cárcel ruma ri Dios

6 Y can xu (xe wi) chic c'a ri junak'a'
ri' nrajo' chi ma napon ri ruch'obon ri
Herodes, chi nrelesaj pe ri Pedro y nuk'et
tzij pa ruwi' chiquiwech ri winek. Y ri
Pedro ximil c'a riq'ui ca'i' cadenas y warnek
chiquicojol ye ca'i' achi'a' ye chajinel. Y
chuchi' ri cárcel yec'o c'a chuka' chajinel.
7 Y chiri' pa cárcel xapon c'a jun ángel†
riche (rixin) ri Ajaf,‡ y sek sek xuben
rupan ri cárcel. Ri ángel ri' xuchop c'a
rupox (ruc'alc'a'x) ri Pedro riche (rixin) chi
xuc'asoj, y xubij chare: Chanin cayacatej.
Y ri cadenas, ri quiximiben wi ri ruk'a' ri
Pedro, can yac'ari' xetzak ca.
8 Y ri ángel xubij c'a chuka' chare ri Pedro:
Tachojmirisaj c'a el awi', y tacusaj el la axa-
jab. Y tek ruchojmin chic ri' ri Pedro, ri ángel
xubij chare: Taboro' el awi' chupan la ak'u',
y jo', xcha' ri ángel.
9 Ri Pedro can xutzekelbej c'a el ri ángel,
pero ma nich'obotej ta chuwech, wi kas
kitzij chi nicol el ruma ri ángel, o xa nachic'.§
10 Ri Pedro y ri ángel choj c'a xek'ax el
chiquicojol ca'i' moc chajinel. Y tek xe'apon
chuwech ri puerta ri banon riq'ui ch'ich', ri
puerta ri' can ruyon xjakatej chiquiwech.
Y riye' xe'el c'a el pa bey riche (rixin) ri
tinamit, y xebe. Tek ye biyinek chic c'a juba',
yac'ari' tek ri ángel xbe el y xuya' ca ruyon ri
Pedro pa bey.
11 Y yac'ari' tek ri Pedro xch'obotej
chuwech, y xubij: Wacami c'a, xinwetamaj
chi ri ángel can kitzij wi chi takon pe*
ruma ri Ajaf riche (rixin) chi xinorucolo'
ca† pa ruk'a' ri Herodes y chuwech ronojel
ri quich'obon ri nuwinak israelitas chi
niquiben chuwe, nicha' ka pa ránima.
12 Riya' xuch'ob na c'a achique ri xtuben,
y tek xch'obotej chuwech, xbe chrachoch

* **11:24** Hch. 5.14. † **11:25** Hch. 9.11. ‡ **11:26** Hch. 26.28; 1 P. 4.16. § **11:27** Hch. 2.17; 13.1; 1 Co. 12.28. * **11:28** Hch. 21.10. † **11:29** 2 Co. 8.12. * **12:2** Mt. 4.21; 10.2. † **12:3** Ex. 12.8, 11. ‡ **12:4** Mr. 14.1, 2. § **12:4** Jn. 19.23. * **12:5** 2 Co. 1.11; Ef. 6.18. † **12:7** Hch. 5.19; He. 1.14. ‡ **12:7** Sal. 34.7; Is. 37.36; Dn. 6.22. § **12:9** Sal. 126.1. * **12:11** Dn. 3.28; 6.22. † **12:11** 2 Co. 1.8-10. ‡ **12:12** Hch. 12.25; 13.5, 13; 15.37; Col. 4.10; 2 Ti. 4.11; Flm. 24; 1 P. 5.13.

ri María ri rute' ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare.‡ Y chupan ri jay ri' ye q'uiy c'a kach'alal quimolon qui' yetajin chi oración.§

13 Y tek ri Pedro xapon c'a chrachoch ri María, xsiq'uin (xoyon) c'a apo pa puerta, y xbe'el c'a pe jun ti k'opoj ri Rode rubi'.

14 Ri k'opoj ri', ruma xrac'axaj chi ya ri Pedro ri nisiq'uin (noyon) apo pa puerta, sibilaj xquicot. Xa yac'a chi ma xujek ta ca ri puerta chuwech ri Pedro, y junanin (anibel) xbe pa jay chubixic chi ri Pedro yari' ri nisiq'uin (noyon) apo ri pa puerta.

15 Yac'a ri quimolon qui' pa jay ma xquinimaj ta ri xberubij ri Rode chique. Xa xquibij chare: Xa xach'ujer la'. Y ri ti k'opoj ri' nubij c'a chi can ya wi ri Pedro ri xrac'axaj ca. Y riye' xa xquibij chic chare: Ri' xa ma ya ta ri Pedro ri xawac'axaj ca, ri' ya ri ángel chajiy riche (rixin),* xecha' chare.

16 Yac'a ri Pedro can c'a nutij na ruk'ij chi nisiq'uin (noyon) apo pa puerta. Yac'a tek xquijek ri puerta, xquitz'et c'a chi can ya wi ri Pedro. Rumari' riye' can xquimey, y xquichop xewolol chiquiwech.

17 Pero riya' xuben c'a retal riq'ui ri ruk'a' riche (rixin) chi ma quewolol ta chic. Y xuchop rutzijoxic chique ri xuben ri Ajaf Dios riche (rixin) chi xrelesaj pe pa cárcel, y xubij chuka' chique chi tiquiya' rutzijol chique ri Jacobo† y ri nic'aj chic kach'alal. Y riya' xel c'a el y xbe pa jun chic lugar.

18 Y yac'a tek xseker ri ruca'n k'ij, ri achi'a' ye chajinel xech'ujer, man c'a niquil ta achique niquiben, ruma ri Pedro man c'o ta chic chiri'.

19 Y ri Herodes xutek c'a rucanoxic ri Pedro, yac'a ri achi'a' ri xebe chucanoxic, ma xbequila' ta pe. Yac'ari' tek ri Herodes ri aj k'atbel tzij, xerusiq'uij (xeroyoj) ri achi'a' ri yec'o ca chi chajinel, y tek ye pa'el chic c'a apo chuwech, xuc'utuj c'a chique chi achique xuben ri Pedro. Y ruma ri majun etamayon ta, xubij chi quecamisex ri ye chajinel ri'. Y ri Herodes xel c'a el ri pa Judea, y xbec'oje' pa Cesarea.

Tek xcom ri Herodes

20 Ri rey Herodes can royowal c'a chique ri aj Tiro y ri aj Sidón. Pero ri aj Tiro y ri aj Sidón xquiya' c'a chiquiwech riche (rixin) chi yebe riq'ui ri Herodes. Y xquibochi'ij c'a ri jun ri nisamej riq'ui ri Herodes ri Blasto rubi', riche (rixin) chi yeruc'uaj c'a chuwech ri rey y xtiquichojmirisaj chiquiwech chi tiq'uis chiri' ri oyowal, ruma ya ri chiri' pan Israel ntel wi el ri nitij ri pa ca'i' tinamit, ri pa tinamit Tiro y ri pa Sidón.

21 Y xbix c'a jun k'ij tek xtichojmirisex ri'. Y tek xapon ri k'ij, ri rey Herodes can xerucusaj c'a el ri tziek ri can yerucusaj wi jun rey. Xbetz'uye' pe ri pa ruch'acat chiri' pa k'atbel tzij, y xbech'o c'a pe chiquiwech ri winek ri quimolon qui' chiri'.

22 Y ri winek can niquirek c'a quichi' yech'o apo, y niquibij: La nich'o pe can achi'el ruch'abel Dios y ma ruch'abel ta achi, xecha' c'a apo.‡

23 Jun ru'ángel ri Ajaf can chupan c'a ri hora ri' xuben c'a chare ri Herodes chi xka chi jun yabil, ruma chi xa ya riya' ri xuc'ul ruk'ij y xa ma xuya' ta ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.§ Ri Herodes xtij c'a cuma jut, y yari' ri xcamisan el.

24 Y ri ruch'abel ri Dios xbe c'a rubixic chi nej chi nakaj, y ye q'uiy c'a winek ri yeniman* riche (rixin).

25 Y tek ri Bernabé y ri Saulo quijachon chic ca ronojel ri quitakon pe ri kach'alal aj pan Antioquía pa quik'a' ri ancianos† riche (rixin) ri iglesia pa Jerusalem, xetzolin chic pan Antioquía y xquic'uaj el ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare.‡

13

Tek ri Bernabé y ri Saulo nabey mul xe'el chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

1 Y chiquicojol ri kach'alal ri niquimol qui' pa rubi' ri Dios pan Antioquía, yec'o c'a profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios, y yec'o chuka' tijonel ri yetijon quiche (quixin) ri kach'alal chupan ri ruch'abel ri Dios, achi'el ri Bernabé,* ri Simón ri nibix chuka' Niger chare, ri Lucio ri aj Cirene, ri Manaén ri xq'uiytisex junan riq'ui ri Herodes ri xk'ato tzij chiri' pa Galilea, y ri Saulo.

2 Y jun k'ij, tek man c'a ye waynek ta riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ri Ajaf Dios, ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a chique ri kach'alal ri': Ri Bernabé y ri Saulo can ye nusiq'uin (woyon) riche (rixin) chi c'o jun samaj niquiben. Rumari' can que'ijacha' ca† riche (rixin) chi yebe chubanic ri samaj ri',‡ xcha'.

3 Y ri k'ij c'a tek can quibanon chi ma ye waynek ta riche (rixin) chi niquiben orar, yac'ari' tek xquiya' quik'a' pa quiwi' ri Bernabé y ri Saulo, riche (rixin) chi yebe chubanic ri samaj ri rubin ca ri Lok'olaj Espíritu.

Tek ri Bernabé y ri Saulo xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios pa Chipre

4 Y can yac'ari' tek ri Bernabé y ri Saulo xetak el ruma ri Lok'olaj Espíritu. Rumari' riye' xebe pa Seleucia. Y chiri' xe'oc el pa

§ **12:12** Hch. 12.5. * **12:15** Gn. 48.16; Mt. 18.10. † **12:17** Hch. 15.13; 21.18; Ga. 1.19; Stg. 1.1. ‡ **12:22** Jud. 16. § **12:23** Sal. 115.1. * **12:24** Is. 55.11. † **12:25** Hch. 11.29, 30. ‡ **12:25** Neh. 12.12. * **13:1** Hch. 11.22. † **13:2** Nm. 8.14. ‡ **13:2** Mt. 9.38. § **13:4** Hch. 4.36.

jun barco riche (rixin) chi xek'ax apo pa
Chipre.§
5 Y tek yec'o chic pa tinamit Salamina ri
chiri' pa rucuenta ri Chipre, xquichop c'a
rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios ri pa tak jay ri
can riche (rixin) wi chi ri israelitas niquimol
qui' riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel
ri Dios. Ri Bernabé y ri Saulo quic'uan c'a el
ri Juan* riche (rixin) chi yeruto' chubanic ri
samaj.
6 Ri Chipre jun c'a ti ruwach'ulef ri pa ya'
c'o wi. Rumari', tek ri Bernabé, ri Saulo
y ri Juan xe'apon ri juc'an chic ruchi' ri ti
ruwach'ulef ri', xe'apon c'a ri pa tinamit
Pafos. Y chupan ri tinamit ri' c'o c'a jun achi
israelita ri Barjesús rubi', y nibix chuka'
Elimas chare, jun achi aj itz,† ri rupo'on anej
ri' chi jun profeta.
7 Y ri aj itz ri' nisamej riq'ui ri Sergio Paulo
ri aj k'atbel tzij chiri', jun achi ri can c'o
runa'oj. Ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij
xutek c'a quisiq'uixic (coyoxic) ri Bernabé y
ri Saulo, ruma nrajo' nrac'axaj ri ruch'abel
ri Dios.
8 Pero ri Elimas ri achi aj itz can c'o ta
xrajo' chi xuk'et‡ ruwech ri ch'abel ri niq-
uitzijoj ri Pablo y ri Bernabé, riche (rixin)
chi ri aj k'atbel tzij man ta nunimaj ri Jesu-
cristo.
9 Yac'ari' tek ri Saulo, ri nibix chuka' Pablo
chare, can nojnek c'a ri ránima riq'ui ri
Lok'olaj Espíritu.§ Riya' xutzu' xutzu' ri achi
aj itz,
10 y xubij chare: Riyit xa nojnek ri
awánima riq'ui ronojel ruwech k'oloj y riq'ui
ronojel ruwech etzelal. Xa yit jun ralc'ual ri
itzel winek,* ruma nawetzelaj ronojel ri xa
utz. ¿La can ma xtaya' ta cami ca chi nasuk'
ri chojmilaj bey riche (rixin) ri Ajaf Dios?
11 Wacami c'a, ri Ajaf Dios xtuya' pe
ruc'ayewal pan awi'.† Xcamoyir, y xtik'ax
c'a jun tiempo ri ma xtatz'et ta ruwech ri
k'ij. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri' ri
Pablo, can yac'a chuka' ri' tek ma xtzu'un ta‡
chic ri achi aj itz. Rumari' riya' nucanoj c'a
jun ri niyuken ta chuk'a', ruma xmake' pa
k'eku'm.
12 Tek ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij
xutz'et ri xbanatej, xumey ri ruch'abel ri
Ajaf. Y riya' can ya c'a k'ij ri' tek xunimaj.

Tek ri Pablo y ri Bernabé xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios pa tinamit Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Pisidia

13 Y ri Pablo y ri rachibil xquiya' c'a ca ri
tinamit Pafos. Xe'oc c'a el chupan jun barco
riche (rixin) chi xebe pa tinamit Perge ri
c'o pa rucuenta ri Panfilia. Yac'a ri Juan§
xeruya' ca ri rachibil y xtzolin pa Jerusalem.
14 Y tek ri Pablo y ri Bernabé ye k'axnek
chic el ri pa Perge, xebe c'a pa jun chic tina-
mit ri Antioquía chuka' rubi'. Y ri tinamit ri'
pa rucuenta ri Pisidia c'o wi. Y chupan c'a ri
uxlanibel k'ij, riye' xebe c'a pa jun jay ri kas
nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,* y xebetz'uye'
c'a.
15 Yac'a tek xsiq'uix yan ka ruwech ri ley
riche (rixin) ri Moisés† y ri ye quitz'iban ca ri
profetas‡ ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios
ojer ca, ri principali' chupan ri jay ri' c'o
c'a jun ri xquitek apo riq'ui ri Pablo y ri
Bernabé, riche (rixin) chi xberubij chique:
Wach'alal, wi c'o c'a jun chiwe riyix ri
nrajo' nubij ca'i' oxi' ch'abel riche (rixin)
chi nuya' jun pixabanic chique ri quimolon
qui' wawe', xa utz chi nubij, xcha' ri xapon
quiq'ui.
16 Y ri Pablo can yac'ari' xpa'e' anej, y
xuben apo retal§ riq'ui ruk'a' chi majun chic
tich'o, y xuchop c'a rubixic chique:

Tiwac'axaj riyix wech aj Israel y chuka'
riyix ri can nixibij iwi' chi yixmacun
chuwech ri Dios; tiwac'axaj c'a re xtinbij
chiwe:
17 Ri ka-Dios riyoj israelitas can xerucha'
c'a ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, y
xuben c'a chique chi xe'oc jun nimalaj tina-
mit tek can c'a yec'o na chiri' pan Egipto,*
ruwach'ulef ri xa ma quiche (quixin) ta
riye'. Ri Dios can riq'ui c'a ri ruchuk'a'
xerelesaj pe chiri'.†
18 Y juba' ma cawinek juna'‡ ri xec'oje' pa
desierto, y ri Dios sibilaj xucoch' ronojel ri
xquibanala'.
19 Y xuben chuka' chi ri pa ruwach'ulef
Canaán xeq'uis ri winek quiche (quixin)
wuku' tinamit,§ y ri culef ri winek ri' xuya'
ca pa quik'a' ri ye kati't kamama'.*
20 C'ac'ari' xeruya' aj k'atbel tzij pa quiwi'
ri nibix jueces† chique. Y caji' c'a ciento
juna' riq'ui nic'aj, xek'ato tzij pa quiwi' ri
ye kati't kamama' y ya c'a ri Samuel ri
ruq'uisbel juez ri xc'oje'. Y riya' jun c'a
chuka' chique ri profetas ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios.
21 Yac'a ri kati't kamama' xquic'utuj rey
riche (rixin) chi nik'ato tzij pa quiwi'.‡ Y ri
Dios can xuya' wi c'a jun rey pa quiwi' ri
xubini'aj Saúl, ri ruc'ajol jun achi ri Cis rubi'.
Ri rey Saúl cawinek juna' c'a xk'ato tzij pa

* **13:5** Hch. 12.25. † **13:6** Ex. 22.18; Lv. 20.6; Dt. 18.10. ‡ **13:8** 2 Ti. 3.8. § **13:9** Hch. 4.8. * **13:10** Jn. 8.44; 1 Jn. 3.8. † **13:11** Ex. 9.3; 1 S. 5.6, 9, 11; Job 19.21; Sal. 32.4; 38.2; 39.10, 11. ‡ **13:11** 2 R. 6.18. § **13:13** Hch. 12.12. * **13:14** Hch. 9.20; 17.1, 2. † **13:15** Hch. 15.21. ‡ **13:15** Lc. 4.17. § **13:16** Hch. 12.17. * **13:17** Ex. 1.1, 7, 12. † **13:17** Ex. 13.14, 16; Dt. 7.6-8. ‡ **13:18** Ex. 16.35. § **13:19** Dt. 7.1. * **13:19** Jos. 14.1, 2. † **13:20** Jue. 2.16. ‡ **13:21** 1 S. 8.5.

quiwi' ri kati't kamama'. Y riya' jun chique
ri ye riy rumam ca ri Benjamín.
22 Y tek ri Dios xrelesaj ri k'atbel tzij pa
ruk'a' ri Saúl, pa ruk'a' c'a ri David xuya' wi
ri k'atbel tzij riche (rixin) chi xoc rey.§ Ri
Dios can xubij c'a chrij ri rey David: Riyin
ntz'et chi ri David ri ruc'ajol ri Isaí, riya' jun
achi ri can nika wi chinuwech, ruma can
xtuben wi ri nrajo' ri wánima, xcha' ri Dios.
23 Y riq'ui jun chique ri ye riy rumam ca ri
rey David ri xalex wi ri Jesús,* can achi'el ri
tzujun (sujun) pe ruma ri Dios, riche (rixin)
chi yojrucol riyoj israelitas.
24 Y tek c'a ma jane toka ri Jesús, ri Juan
ri Bautista xuk'alajsaj c'a chique ri kech aj
Israel chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, y
queban bautizar.
25 Yac'a tek ri Juan xa napon yan chuwech
ri camic, riya' xubij: ¿Yin achique c'a riyin,
nich'ob riyix? Ruma ma yin ta riyin ri
Cristo. Ruma ri Cristo c'a ma jane tu-
chop samaj chicojol, y can sibilaj nim ruk'ij.
Y riyin ma yin ruc'amon ta (ma takal ta
chuwij) chi nquir ri ruximbel ruxajab†
chraken Riya', xcha' c'a.
26 Riyix wech aj Israel, ri can yoj riy ru-
mam ca ri katata' Abraham ri xc'oje' ojer ca,
y riyix ri ma yix israelitas ta, ri can nixibij
iwi' chi yixmacun chuwech ri Dios, nbij c'a
chiwe, chi ri ruch'abel ri Dios, ri can nich'o
c'a chrij ri colotajic, can iwuche (iwixin) c'a
riyix tek ya'on pe.
27 Y re' xa ruma chi ri winek ri yec'o pa
Jerusalem y ri principali' chuka' ri yec'o
chiquicojol, can ma xquetamaj ta achique
ri' ri Jesús,‡ ni ma xch'obotej ta chiquiwech§
ri nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca
cuma ri profetas ojer ca, ri nisiq'uix pa
ronojel uxlanibel k'ij ri pa tak jay ri kas
nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Rumari', tek
xquibij riye' chi ticamisex ri Jesús, can yec'a
riye' ri xebano chi kitzij xbe'el ri nubij chu-
pan ri ruch'abel ri Dios.
28 Yac'a ri winek y ri principali', astape'
majun rumac ri Jesús xquil riche (rixin)
chi nicamisex, riye' xquic'utuj chare ri aj
k'atbel tzij ri Pilato rubi', chi ticamisex.*
29 Y tek banatajnek chic c'a ronojel ri
tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios ri
xtiban chare ri Jesús,† c'ac'ari' yec'o ri xe-
bekasan pe chuwech ri crusin che', y xbe-
quimuku' ca.‡
30 Yac'a ri Dios xuc'asoj ri Jesús chiquico-
jol ri caminaki'.§
31 Y q'uiy c'a k'ij ri Jesús xuc'utula' ri'
chiquiwech* ri junan xe'el el riq'ui chiri' pa
Galilea riche (rixin) chi xebe pa Jerusalem.
Y yec'a riye' ri' ri xetz'eto y xek'alajsan ri
Jesús chique ri winek.
32 Y riyoj, can ya c'a ri rutzujun (rusujun)
ri Dios chique ri ye kati't kamama' ri ojer ca,
ya c'a ri' ri nikaya' rutzijol chiwe† y ri' ya ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
33 Ruma xa can c'a ya re chkawech riyoj,
ri yoj quiy quimam ca ri xbanatej wi ri
rutzujun (rusujun) ca ri Dios. Riya' xuben
c'a chi xbec'astej pe ri Jesús, can achi'el wi
ri nubij chupan ri ruca'n Salmo: Yit c'a riyit
ri Nuc'ajol. Rumari' wacami nya' ac'aslen,‡
nicha' c'a.
34 Y ri ruch'abel ri Dios nubij c'a chuka': Ri
utzil ri ntzujun (nsujun) chare ri rey David,
can kitzij wi, y can nya' chuka' chiwe riyix,§
nicha'. Queri' xubij ri Dios riche (rixin) chi
nuc'ut chkawech chi ri Jesús can xc'asox wi
ruma ri Dios chiquicojol ri caminaki', y man
c'a xticom ta chic.
35 Y nubij c'a chuka' chupan ri wuj Salmos
rubi': Man c'a xtaya' ta k'ij chi ri ruch'acul ri
Lok'olaj Ac'ajol nik'ey,* nicha' c'a.
36 Pero ri David, tek xa can ruq'uison chic
ca rubanic ri samaj ri ya'on pe chare ruma
ri Dios riche (rixin) chi nuben chiquicojol
ri ruwinak, xcom, y xbemuk ca ri acuchi
(achique) ye mukun wi ri ye rati't rumama'.
Y xk'ey c'a.
37 Yac'a ri ruch'acul ri Jesús ma xk'ey ta,
ruma ri Dios can xuc'asoj wi el chiquicojol
ri caminaki'.
38 Rumac'ari' wech aj Israel, tiwetamaj
c'a chi xaxu (xaxe wi) ruma ri Jesús tek
nitzijox chiwe chi c'o cuybel mac.† Y yari' ri
nikak'alajsaj chiwech.
39 Ruma ri ley riche (rixin) ri Moisés
ma xcowin ta xuben chake chi majun ka-
mac yojtz'etetej ruma ri Dios. Pero quino-
jel c'a ri xqueniman riche (rixin) ri Jesús,
xquetz'etetej c'a ruma ri Dios chi majun
quimac.‡
40 Can tichajij c'a iwi', chi man ta pan iwi'
riyix xtika wi ri quitz'iban ca ri profetas ri
xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Chu-
pan ri ye quitz'iban ca riye', ri Dios nubij:
41 Riyix ri yixetzelan ri nuch'abel, titzu' c'a
ri nimalaj ruc'ayewal ri nika pe pan
iwi', y quixq'uis c'a,
ruma ri nimalaj ruc'ayewal ri xtinya' pan
iwi', can riche (rixin) c'a chi nitij sibi-
laj pokon.
Yac'a riyix, can ma xtinimaj ta, astape' c'o
jun ri niya'o rutzijol chiwe.§

§ **13:22** 1 S. 13.13, 14; Os. 13.10, 11. * **13:23** Ro. 1.3. † **13:25** Jn. 1.27. ‡ **13:27** Jn. 8.28; 15.21; 16.3; Hch. 3.17. § **13:27** 1 Co. 2.8. * **13:28** Lc. 23.22, 23. † **13:29** Jn. 19.28, 30, 36, 37. ‡ **13:29** Lc. 23.53. § **13:30** Hch. 2.24, 32; He. 13.20. * **13:31** Hch. 1.3; 1 Co. 15.5-7. † **13:32** Gn. 12.3. ‡ **13:33** Sal. 2.7. § **13:34** Is. 55.3. * **13:35** Sal. 16.10. † **13:38** Jer. 31.34; Dn. 9.24. ‡ **13:39** Is. 53.11; Ga. 2.16. § **13:41** Hab. 1.5.

Queri' rubin ca ri Dios, xcha' ri Pablo.
42 Y yac'a tek ri Pablo y ri Bernabé xe'el
pe chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel
ri Dios, yac'ari' tek ri winek ri ma ye israelitas ta xquibij c'a chique: Nikac'utuj c'a jun
utzil chiwe chi yixpe chic kiq'ui ri wukbix
(kubix) apo riche (rixin) chi no'itzijoj chic
jun bey chkawech ri ch'abel ri ic'amom pe,
xecha'.
43 Y tek ri winek ri quimolon qui' chiri'
xquiquiraj c'a el qui', ye q'uiy c'a ri xetzekelben el quiche (quixin) ri Pablo y ri
Bernabé. Yec'o c'a israelitas, y yec'o c'a ri
xa ma ye israelitas ta ri can niquiben chuka'
ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, ruma
can niquiya' ruk'ij ri Dios. Y ri Pablo y ri
Bernabé xquibij c'a chique, chi can ticuke'
quic'u'x riq'ui ri rutzil ri Dios.*
44 Y chupan c'a ri uxlanibel k'ij ri jun chic
semana, xa juba' ma quinojel ri winek ri
yec'o chiri' pa tinamit ri xquimol qui' riche
(rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios.
45 Rumac'ari', ri winek israelitas ri ma
niquinimaj ta ri Jesús, tek xquitz'et chi ye
q'uiy winek ri xe'apon, sibilaj itzel xquina',
y riche (rixin) chi niquik'et ruwech ri tzij ri
nubij ri Pablo, niquibij c'a chi xa ma ya ta ri
kitzij nubij ri Pablo, y niquiyok'ola'† c'a.
46 Y ri Pablo y ri Bernabé man c'a xquixibij
ta qui' chiquiwech riche (rixin) chi xquibij
chique: Can rajawaxic c'a chi nabey‡ na
chiwe riyix ri yix kech aj Israel nokabij wi
ri ruch'abel ri Dios, pero riyix xa ma nika
ta chiwech. Y riq'ui ri' can nik'alajin c'a chi
ma ruc'amon ta chiwe riyix ri c'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Rumari' quiq'ui ri
winek ri ma ye israelitas ta§ ri yojbe wi.
47 Ruma quec'are' rubin ri Ajaf Dios
chake:
Yit nuya'on c'a riche (rixin) sakil quiche
(quixin) ri winek ri ma ye israelitas
ta.
Y awuma riyit xtiquil ta ri colotajic ri winek
ri yec'o pa ronojel re ruwach'ulef.*
48 Y tek ri winek ri ma ye israelitas ta
xquic'axaj c'a ri ch'abel ri xbix ka, can xequicot c'a pa cánima, y xquiya' c'a ruk'ij
ruc'ojlen† ri ruch'abel ri Ajaf Dios. Y can
xquinimaj c'a quinojel ri c'o chi niquil na ri
c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
49 Y ri ruch'abel ri Ajaf Dios xbe c'a rutzijoxic pa ronojel ri ruwach'ulef ri'.
50 Yac'a ri winek israelitas ri ma
niquinimaj ta ri Jesús, xequitakchi'ij ri
ixoki' ri ma ye israelitas ta, ixoki' ri can
niquiya' wi ruk'ij ri Dios y can c'o chuka'
quik'ij. Y xequitakchi'ij chuka' ri achi'a' ri
c'o quik'ij chiquicojol ri winek, riche (rixin)
chi yecokotaj el ri Pablo y ri Bernabé chiri'
chupan ri quiruwach'ulef. Y can queri' wi
xquiben el chique.‡
51 Rumari' riye' xquitotaj (xquiquiraj) c'a
ca ri pokolaj ri c'o chicaken chiquiwech ri
winek, riche (rixin) chi queri' tiquetamaj
chi ma utz ta ri yetajin chubanic.§ Y riye'
xebe c'a pa jun chic tinamit ri Iconio rubi'.
52 Y quinojel c'a ri can ye kach'alal chic
ri yec'o chiri' pa tinamit Antioquía ri c'o
pa rucuenta ri Pisidia, can nojnek wi c'a ri
cánima riq'ui quicoten* y riq'ui ri Lok'olaj
Espíritu.

14

Tek ri Pablo y ri Bernabé xec'oje' pa tinamit Iconio

1 Tek ri Pablo y ri Bernabé xe'apon c'a ri
pa tinamit Iconio, riye' xe'apon c'a pa jun
jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y
ri ruch'abel ri Dios ri xquibij riye' chique
ri winek, can xuben c'a chique chi sibilaj
ye q'uiy ri xquinimaj ri Jesucristo. Yec'o
c'a israelitas* y yec'o c'a chuka' ri ma ye
israelitas ta ri xeniman.
2 Yac'a ri israelitas ri ma xquinimaj ta,
yequetzelaj ri xeniman ri Ajaf Jesucristo.
Rumari' riye' xequitakchi'ij† ri ma ye israelitas ta, riche (rixin) chi queri' quequetzelaj ri
kach'alal ri xeniman ri Ajaf Jesucristo.
3 Rumari' ri Pablo y ri Bernabé c'a xec'oje'
na c'a q'uiy k'ij quiq'ui ri kach'alal. Y
ruma can quicukuban quic'u'x riq'ui ri
Ajaf Jesucristo, rumari' can majun c'a xibinri'il quiq'ui riche (rixin) chi niquitzijoj ri
ruch'abel ri Dios chique ri winek, ch'abel ri
nik'alajsan ri rutzil ri Dios. Y ri Dios can
nuk'alajsaj c'a chiquiwech ri winek, chi ri
niquibij ri Pablo y ri Bernabé can ye kitzij
wi. Y rumari' yequibanala' c'a q'uiy milagros.‡
4 Rumari' ri tinamit ca'i' c'a rubanon,
ruma nic'aj yec'o quiq'ui ri israelitas ri ma
quiniman ta, y ri nic'aj chic yec'o quiq'ui ri
apóstoles.
5 Y yac'a tek ri winek israelitas ri' y chuka'
ri ma ye israelitas ta y ri ye aj k'atbel tak
tzij quiya'on chiquiwech chi niquiya' (niquitzek) el quiq'uix ri Pablo§ y ri Bernabé, y
hasta xquequicamisaj chi abej,
6 ri Pablo y ri Bernabé xa xquinabej
ri achique ch'obon chiquij. Rumari' riye'
xquewala' el qui' riche (rixin) chi xebe c'a
pa Listra y c'a pa Derbe, ri tinamit ri yec'o
pa rucuenta ri Licaonia. Chuka' xebe pa

* **13:43** He. 12.15; 1 P. 5.12. † **13:45** Hch. 18.6; 1 P. 4.4; Jud. 10. ‡ **13:46** Hch. 3.26. § **13:46** Dt. 32.21; Is. 55.5; Ro. 1.16; 10.19. * **13:47** Is. 42.6; 49.6. † **13:48** Hch. 2.47. ‡ **13:50** 1 Ts. 2.15, 16. § **13:51** Lc. 9.5. * **13:52** 1 P. 1.8. * **14:1** Hch. 17.4. † **14:2** Hch. 13.50. ‡ **14:3** Mr. 16.20; Ro. 15.19; He. 2.4. § **14:5** 2 Ti. 3.11.

ronojel lugar ri yec'o pe chiquinakajal ri
ca'i' tinamit ri'.
7 Riye' ya c'a ri pa tak tinamit y ri pa tak
lugar ri' xquitzijoj wi ri lok'olaj ch'abel ri
niya'o colotajic.

Tek ri Pablo xc'ak chi abej pa tinamit Listra

8 Y ri chiri' pa tinamit Listra, c'o c'a jun
achi ri can pa ralaxic pe chi ma nicowin ta
nibiyin.* Can majun bey c'a biyinek ta juba'.
Y ri achi c'a ri' tz'uyul chiri'.
9 Riya' nrac'axaj c'a ri ntajin chubixic ri
Pablo. Y ri Pablo xutz'et c'a chi ri achi ri' can
rucukuban wi ruc'u'x riq'ui ri Dios riche
(rixin) chi nic'achojsex.
10 Rumari' ri Pablo can riq'ui ruchuk'a'
xch'o chare ri achi, y xubij chare: Cayacatej
y capa'e' choj. Y ri achi can yac'ari' xropin y
xuchop nibiyin el.†
11 Tek ri winek xquitz'et ri xuben ri Pablo,
ri winek xech'o c'a pa licaónica, ri quich'abel
riye'. Y can riq'ui c'a quichuk'a' xquibila'
pa quich'abel: Re yekatz'et wacami xa can
ye ri ka-dios‡ ri ye kajnek pe chkacojol,
quibanon pe ye achi'el achi'a'.
12 Niquibila' c'a chi ri Bernabé yari' ri
dios ri rubini'an Júpiter, y ri Pablo yari' ri
dios ri rubini'an Mercurio, ruma ya riya' ri
uc'uayon ri ch'abel.
13 Y ri Júpiter ri qui-dios ri winek ri', c'o c'a
rachoch c'a chuchi' el ri tinamit, y can c'o c'a
jun sacerdote ri nisamej chrij. Ri sacerdote
ri' c'a pa tak puertas c'a xeruc'uaj wi ri
wáquix ri ye wikon pe riq'ui cotz'i'j. Riya' y
ri winek nicajo' c'a niquiya' quik'ij ri Pablo
y ri Bernabé, rumari' tek ye quic'amalon pe
ri wáquix riche (rixin) chi yequicamisaj.
14 Pero tek ri apóstol Bernabé y ri apóstol
Pablo xquinabej ri niquich'ob ri winek, riye'
xk'axo ri cánima, y rumari' riye' xquiretzela'
(xquitzerela') ri quitziak ri quicusan. Y
can yac'ari' tek xe'oc chiquicojol ri winek, y
niquibila' c'a chique:
15 ¿Achique ruma tek riyix niben quere'?
Riyoj xa yoj winek achi'el riyix, y yoj pete-
nak iwuq'ui riche (rixin) chi nokabij chiwe
chi que'iya' ca ri xa majun quejkalen,§
achi'el re yixtajin chubanic, y tinimaj c'a ri
c'aslic Dios ri banayon ronojel.* Ri banayon
ri caj y ri yec'o chuwech, ri banayon re
ruwach'ulef y ri yec'o chuwech, ri banayon
ri mar y ri yec'o chupan.
16 Y astape' ri ojer ca, ri Dios majun
xuben† chique ri winek ri ma ye israelitas
ta, chi xequic'uala' ri itzel bey ri xka chiqui-
wech riye',
17 pero ri Dios can ruk'alajsan wi c'a ri'‡
chiquiwech riye' y chkawech konojel ri yoj
winek, ruma can nuya' wi pe job§ pa kawi'
y nuben chare ri tico'n chi nuya' utzilaj
cosecha. Y can nuya' c'a pe ronojel ri nikatij,
riche (rixin) chi queri' niquicot ri kánima.
Can ruya'on wi pe rutzil pa kawi' konojel,
xecha' chique.
18 Y astape' ri Pablo y ri Bernabé
xquibij queri' chique, can c'arunaj xe-
cowin xquiben chique ri winek chi ma
xequicamisaj ta ri wáquix chi niquiya'
quik'ij riye'.
19 Y chiri' pa tinamit Listra yec'o c'a is-
raelitas* ri ye aponak. Ri israelitas c'a ri' ye
petenak c'a pa tinamit Antioquía y pa tina-
mit Iconio.† Y ri israelitas ri' xequitakchi'ij
ri winek aj chiri' pa Listra, y can xecowin
wi chiquij, rumari' ri winek aj chiri' xqui-
chop niquiq'uek chi abej ri Pablo, y c'ac'ari'
xquikirirej el y xbequic'aka' ca chuchi' el ri
tinamit, ruma riye' xquich'ob chi ri Pablo
caminek chic.
20 Yac'a tek ri kach'alal quimolon apo qui'
chrij ri Pablo, riya' xa xbepa'e' pe chiqui-
wech, y xtzolin chic c'a pa tinamit. Y pa
ruca'n k'ij riya' y ri Bernabé xebe c'a pa jun
tinamit Derbe rubi'.
21 Y chiri' pa tinamit Derbe xquitzijoj c'a ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y sibilaj
c'a ye q'uiy winek ri xeniman ri Jesús. Y
c'ac'ari' xetzolin. Y xebek'ax chic c'a pe ri pa
Listra, ri pan Iconio y ri pan Antioquía.
22 Y ri tinamit ri xebek'ax wi pe,
xquicukubala' c'a ca quic'u'x ri kach'alal, y
xequipixabaj c'a ca chi ticuke' quic'u'x riq'ui
ri Jesucristo. Ruma nic'atzin chi riq'ui q'uiy
tijoj pokonal‡ yoj-oc pa rajawaren ri Dios.
23 Y xequichojmirisaj ca ri samaj
chiquicojol ri kach'alal. Xequicanola'
ca ancianos pa tak iglesias.§ Queri'
xquibanala' ca ri pa tak tinamit ri xek'ax
wi. Y can man c'a xewa' ta riche (rixin) chi
xquiben orar, y xequijech c'a ca pa ruk'a' ri
Ajaf ri quiniman riye'.

Tek ri Pablo y ri Bernabé xetzolin pan Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Siria

24 Yac'ari' tek xebek'ax pe ri pa Pisidia, y
xe'apon ri pa ruwach'ulef Panfilia.
25 Y xquitzijoj c'a ri ruch'abel ri Dios chiri'
pa tinamit Perge. Y c'ac'ari' xebe pa tinamit
Atalia.
26 Y chiri' pan Atalia ri Pablo y ri Bernabé
xe'oc c'a el pa jun barco riche (rixin) chi
yetzolin c'a pa tinamit Antioquía, ri acuchi
(achique) xejach wi el pa ruk'a' ri Dios cuma

* **14:8** Hch. 3.2. † **14:10** Is. 35.6. ‡ **14:11** Hch. 28.6. § **14:15** 1 S. 12.21. * **14:15** Jer. 14.22. † **14:16** Hch. 17.30. ‡ **14:17** Ro. 1.20. § **14:17** Job 5.10. * **14:19** Hch. 13.45. † **14:19** Hch. 14.1, 2. ‡ **14:22** Mt. 10.38; 16.24; Ro. 8.17. § **14:23** Tit. 1.5. * **14:26** Hch. 13.1-3.

ri kach'alal, chi ya ta ri rutzil ri Dios yeto'o
chubanic ri samaj* ri xbec'achoj ca.
27 Y tek ri Pablo y ri Bernabé xe'apon
pan Antioquía, xequimol c'a quinojel ri
kach'alal riche (rixin) ri iglesia ri c'o chiri',
y c'ac'ari' xquichop rutzijoxic chique rono-
jel ri nima'k tak samaj ri rubanon ri Dios
quiq'ui riye' riche (rixin) chi ye ruto'on, y ri
achique rubanic tek ri Dios xujek quibey ri
winek ri ma ye israelitas ta, chi utz niquini-
maj ri Jesucristo y niquil colotajic.
28 Y ri Pablo y ri Bernabé xec'oje' c'a ka
q'uiy k'ij quiq'ui ri kach'alal aj Antioquía, ri
tinamit ri c'o pa ruwach'ulef Siria.

15

Ri molojri'il pa Jerusalem

1 Yec'o c'a achi'a' ri ye petenak pa ru-
cuenta ri Judea ri xe'apon ri chiri' pan An-
tioquía, tinamit ri c'o pa ruwach'ulef Siria, y
niquibila' c'a chique ri kach'alal: Riyix riche
(rixin) chi niwil ri colotajic, c'o chi niban ri
circuncisión chiwe,* achi'el ri nubij chupan
ri ley riche (rixin) ri Moisés, xecha' chique.
2 Ri Pablo y ri Bernabé sibilaj xech'ojin
qui' quiq'ui ri yebin queri'. Rumac'ari',
ri kach'alal ri yec'o chiri' xequicha' c'a el
ri Pablo y ri Bernabé y chuka' nic'aj chic
kach'alal, riche (rixin) chi yebe c'a pa tina-
mit Jerusalem† quiq'ui ri apóstoles ri yec'o
chiri' y ri ancianos riche (rixin) ri iglesia,
riche (rixin) chi nichojmirisex pe, wi ni-
ban o ma niban ta ri circuncisión chique ri
kach'alal achi'a' ri ma ye israelitas ta.
3 Y can xetak wi c'a el ri achi'a' ri ye cha'on
riche (rixin) chi yebe c'a pa Jerusalem. Xe-
tak c'a el cuma ri kach'alal ri can niquimol
wi qui' pa rubi' ri Dios chupan ri tinamit
Antioquía. Y ri ye cha'on el xebe c'a, y xek'ax
ri pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri
Fenicia y pa rucuenta ri Samaria, y niquitz-
ijola' c'a ca chique ri kach'alal chi ye q'uiy
winek ri ma ye israelitas ta ri xquinimaj
ri Jesucristo‡ y xjalatej ri quic'aslen. Y ri
kach'alal c'a ri xe'ac'axan ca, can sibilaj c'a
xquicot ca ri cánima.
4 Y tek xe'apon pa Jerusalem ri ye takon
el, can xec'ul wi c'a cuma ri kach'alal§ ye
aj chiri', cuma ri ancianos riche (rixin) ri
iglesia y cuma chuka' ri apóstoles ri can
chiri' yec'o wi. Y ri Pablo y ri Bernabé
xquichop c'a rutzijoxic chique, ronojel ri
samaj ri rubanon ri Dios quiq'ui riye' riche
(rixin) chi ye ruto'on.*
5 Y yec'o c'a achi'a' fariseos ri quiniman
chic ri Jesucristo, ri xebepa'e' pe y xquibij
c'a: Ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, tibix
chique chi c'o chi niban ri circuncisión
chique, y chi tiquibana' chuka' ri nubij chu-
pan ri ley riche (rixin) ri Moisés, xecha'.
6 Y rumari' ri apóstoles y ri ancianos riche
(rixin) ri iglesia xquiben c'a jun molojri'il
riche (rixin) chi niquichojmirisaj, wi can
niban o ma niban ta ri circuncisión chique
ri kach'alal ri ma ye israelitas ta.
7 Y tek q'uiy c'a chic ye ch'onak ka chrij
ri na'oj ri', ri Pedro xpa'e', y xubij c'a:
Wach'alal, wech aj Israel, riyix iwetaman
chi c'o yan chic juba' tiempo tek ri Dios
xirucha' el chicojol riche (rixin) chi xintz-
ijoj chique ri winek ri ma ye israelitas ta,
ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, riche
(rixin) chi queri' tiquinimaj chuka' riye'.†
8 Ri Dios can xuk'alajsaj chi yeruc'ul ri
winek ri'. Rumari' xuya' pe ri Lok'olaj
Espíritu pa quiwi',‡ ruma xutzu' ri cánima.§
Junan c'a ri xuben ri Dios chake riyoj israeli-
tas y chique ri ma ye israelitas ta.
9 Can majun kacojol xuben* chake quiq'ui
riye', ruma chi ri Dios xuch'ajch'ojsaj
chuka' ri cánima riye' ruma chi quicukuban
quic'u'x riq'ui ri Jesucristo.
10 Y riyix ¿achique c'a ruma tek niwajo'
nitojtobej ri Dios? ¿Achique c'a ruma tek ni-
wajo' niya' jun ejka'n pa quiwi' ri kach'alal
ri ma ye israelitas ta? Ruma ri ruc'uaxic ri
ley riche (rixin) ri Moisés xa jun ejka'n ri ma
xecowin ta xquic'uaj ri ye kati't kamama' ri
xec'oje' ojer ca, ni riyoj chuka' ma yojcowin
ta chuc'uaxic.
11 Rumari' riyoj can kaniman wi chi ri
kacolotajic, xkac'ul ruma ri rutzil† ri Ajaf
Jesús, jun colotajic ri sipan chake riyoj,
can queri' chuka' ri colotajic ri xquic'ul ri
kach'alal ri ma ye israelitas ta, xcha' ri Pe-
dro.
12 Y rumari' quinojel ri quimolon qui'
chiri' xa ma xech'o ta apo, xaxu (xaxe)
wi xquic'axaj ri niquitzijoj ri Bernabé y
ri Pablo. Riye' niquitzijola' c'a ronojel ri
nima'k tak milagros ri majun bey ye tz'eton
ta, ri xequibanala' chiquiwech ri winek ri
ma ye israelitas ta, ruma riye' can ya ri Dios
ri xya'o quichuk'a'.
13 Y tek riye' xetane' ka chi tzij, xpe
ri Jacobo y xubij c'a: Quiniwac'axaj c'a,
wach'alal wech aj Israel:
14 Ri Simón Pedro xa c'ari' nutzijoj ka
chake ri achique rubanic xuben ri Dios tek
xapon pa nabey mul quiq'ui ri winek ri xa
ma ye israelitas ta. Can c'o ri xerucha' riche
(rixin) chi ye'oc rutinamit riche (rixin) chi
niquiya' ruk'ij.
15 Can achi'el ri quitz'iban ca ri profetas
ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri

* **15:1** Ga. 2.11, 12. † **15:2** Ga. 2.1. ‡ **15:3** Hch. 14.27. § **15:4** Hch. 21.17. * **15:4** Hch. 14.27. † **15:7** Hch. 10. ‡ **15:8** Hch. 10.44; 11.15. § **15:8** 1 Cr. 28.9; 29.17; Jer. 11.20; 17.10; 20.12; Hch. 1.24. * **15:9** Ro. 3.29, 30. † **15:11** Ro. 3.24; Ef. 2.8.

tz'ibatal ca nubij:
16 C'ac'ari' xquitzolin chic quiq'ui ri israelitas y xtinben chi xtitzolin chic pe ri ruk'atbel tzij ri David, ri xa yojtajnek chic achi'el jun jay ri xa tzaknek chic
y xtinchojmirisaj chic jun bey,
y xtinben c'a chare chi xtibeyacatej chic pe jun bey ri k'atbel tzij ri'.
17 Y riyin ri Ajaf xtinben c'a queri' chare, riche (rixin) chi queri' ri nic'aj chic winek yinquicanoj ta c'a riyin ri Ajaf.
Xa can quinojel ri winek ri ma ye israelitas ta ri natan chic nubi' pa quiwi', que ta ri' xtiquiben.‡
18 Can quec'ari' ri rubin ca ri Ajaf Dios ojer ca.
Queri' nubij ri ruch'abel, xcha' ri Jacobo.
19 Y xubij c'a chuka': Riyin nch'ob chi ma quekanek ta ri ma ye israelitas ta ri xtzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, ma rajawaxic ta chi niban ri circuncisión chique.
20 Ri ruc'amon c'a chi nikaben, ya ri tikataka' el rubixic chique chupan jun wuj, chi ma quequitij ta ri xa ma utz ta riche (rixin) chi nitij ruma xa ya'on chic chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek, y ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui', ma tiquicanola' ta chic qui' chi yemacun,§ y chuka' ma tiquitij ta ti'ij quiche (quixin) chicop ri xa xejitz'ex chiquikul,* ni man c'a chuka' tiquitij ta quic',† kojcha' el chupan ri wuj.
21 Ruma can pa rutiempo ri Moisés chapatajnek pe y c'a que na ri' ntajin rubanic wacami chi pa ronojel tinamit ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, can yec'o c'a ri yetijon kiche (kixin) chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés‡ ri pa tak ronojel uxlanibel k'ij. Rumari' ketaman achique ri can ma ruc'amon ta chi nikaben, xcha' ri Jacobo.
22 Y yac'ari' tek ri apóstoles, ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, y nic'aj chic kach'alal xquich'ob c'a chi yec'o kach'alal xquequicha' el riche (rixin) chi yebe c'a pan Antioquía y yecachibilaj el ri Pablo y ri Bernabé. Ri xequicha' c'a el riye' ya ri Judas ri nibix chuka' Barsabás chare y ri Silas, ye ca'i' kach'alal ri c'o quik'ij chiquiwech ri nic'aj chic kach'alal.
23 Y xtz'ibex el jun wuj y xjach el chique riche (rixin) chi niquic'uaj chique ri kach'alal. Y ri wuj ri' nubij c'a: Riyoj ri apóstoles, riyoj ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, y ri nic'aj chic kach'alal, nikatek c'a el rutzil iwech riyix kach'alal ri ma yix israelitas ta, ri yixc'o pan Antioquía y pa tak nic'aj chic tinamit riche (rixin) ri Siria y ri yixc'o pa Cilicia.
24 Xoka c'a rutzijol kiq'ui chi yec'o c'a ri ye aponak iwuq'ui, y can wawe' ye elenak wi el, pero ma yoj ta c'a riyoj ri yoj takayon el quiche (quixin). Riye' xa jun wi chic ri xquibij chiwe y rumari' xquisech ic'u'x, ruma riye' niquibij chi rajawaxic chi niban ri circuncisión chiwe,§ y rajawaxic chi ninimaj ri nic'aj chic ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.*
25 Y rumari' tek riyoj xkach'ob c'a chi utz yekacha' el ye ca'i' kach'alal riche (rixin) chi yekatek el chi'itz'etic. Y re ye ca'i' re' yecachibilaj c'a el ri Bernabé y ri Pablo ri sibilaj yekajo'.
26 Y can etaman wi chi ri kach'alal Bernabé y ri Pablo can ye aponak pa tak tijoj pokonal† chutzijoxic ri ruch'abel ri Kajaf Jesucristo.
27 Riyoj ya c'a ri kach'alal Judas y ri kach'alal Silas ri yekatek el riche (rixin) chi xquebech'o iwuq'ui, y xtiquik'alajsaj c'a jabel chiwech ri pixa' ri katz'iban el chiwe.
28 Y ri nrajo' ri Lok'olaj Espíritu,‡ ya chuka' ri' ri nikajo' riyoj chiwe chi ma nikaya' ta más ejka'n chikul, chi ma rajawaxic ta nitzekelbej ronojel ri nubij chupan ri ley, xa can xu (xe) wi c'a ri más nic'atzin, yari' tibana',
29 chi ma titij ta ti'ij riche (rixin) jun chicop ri xcamisex riche (rixin) chi xtzuj (xsuj) chuwech jun dios ri xa banon cuma winek, ma titij ta quic',§ ni man c'a chuka' titij ta ti'ij quiche (quixin) chicop ri xa xejitz'ex chiquikul, y chuka' ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' ma tiquicanola' ta qui' riche (rixin) chi yemacun.* Wi ronojel c'a re' xtinimaj, utz c'a xquixbiyin. Dios c'a xtichajin iwuche (iwixin).
30 Y ri xetak c'a el, xe'apon ri pa tinamit Antioquía, y xequimol c'a ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, y xquijech ri wuj chique.
31 Y tek ri kach'alal xquisiq'uij ri wuj, sibilaj c'a xequicot, y xcuke' ka quic'u'x ruma ri ch'abel ri yec'o el chupan.
32 Y ri Judas y ri Silas ye profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios.† Q'uiy c'a ch'abel xquibij chique ri kach'alal riche (rixin) chi xquicukuba' quic'u'x.
33 Y ri ca'i' kach'alal ri', ri Judas y ri Silas, xec'oje' c'a ka ca'i' oxi' k'ij quiq'ui ri chiri' pan Antioquía. Yac'a tek xquich'ob yetzolin pa Jerusalem quiq'ui ri ye takayon pe quiche (quixin), ri kach'alal ri yec'o chiri' pan Antioquía xequijech c'a el. Xquibij chique chi ya ta c'a ri Dios xtichajin quiche

‡ **15:17** Am. 9.11, 12. § **15:20** Col. 3.5. * **15:20** Gn. 9.4. † **15:20** Lv. 3.17. ‡ **15:21** Hch. 13.15. § **15:24** Tit. 1.10. * **15:24** Ga. 2.4. † **15:26** Hch. 13.50; 14.19. ‡ **15:28** Jn. 16.13. § **15:29** Lv. 17.14. * **15:29** Ap. 2.14. † **15:32** Hch. 2.17, 18; 1 Co. 12.28.

(quixin) y nic'oje' ta uxlanibel c'u'x pa tak cánima. Queri' c'a xquibij el chique.
34 Yac'a tek ya xa niquichop chi yetzolin
el, ri Silas xa ma xbe ta chic, xa xka chuwech
xc'oje' ca chiri' quiq'ui ri kach'alal.
35 Y can queri' chuka' ri Pablo y ri Bernabé, xec'oje' ca ri chiri' pan Antioquía. Ye cachibilan c'a nic'aj chic, xequitijoj ri kach'alal chupan ri ruch'abel ri Ajaf, y xquitzijoj chuka' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek. Can ye q'uiy wi c'a ri xebano ri samaj.‡

Tek ri Pablo xbe pa rucamul chubanic rusamaj ri Dios

36 Y tek k'axnek chic ca'i' oxi' k'ij, ri Pablo xubij chare ri Bernabé: Jo' chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa ronojel tinamit ri katzijon wi ca ri ruch'abel ri Ajaf, riche (rixin) chi yekatz'et achique quibanon.
37 Y ri Bernabé nrajo' c'a chi niquic'uaj ta chic jun bey ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare.
38 Yac'a ri Pablo man c'a nrajo' ta chi nibe ri Marcos quiq'ui, ruma tek xquic'uaj pa nabey mul, xa xeruya' ca quiyon chiri' pa Panfilia,§ y ma xbe ta chic quiq'ui riye' chubanic ri samaj.
39 Y rumari' xejalajo' chiquiwech, y xquijech c'a qui'. Ri Bernabé xrachibilaj el ri Marcos, y xe'oc el pa jun barco riche (rixin) chi xebe c'a pa Chipre.*
40 Y ri Pablo xucha' c'a ri Silas riche (rixin) nrachibilaj el riche (rixin) chi yebe. Y ri kach'alal aj chiri' pan Antioquía xequijech c'a el pa ruk'a' ri Kajaf Dios.
41 Tek ye benak chic, xek'ax c'a el ri pa rucuenta ri Siria y Cilicia, niquicukubala' c'a ca quic'u'x ri kach'alal ri can pa rubi' ri Dios niquimol wi qui'.

16

Ri Pablo y ri Silas nicachibilaj el ri Timoteo

1 Ri Pablo y ri Silas xe'apon c'a ri pa Derbe y ri pa Listra. Y ri chiri' pa tinamit Listra c'o jun kach'alal ri Timoteo rubi', ral jun ixok israelita ri runiman c'a chuka' ri Jesucristo,* yac'a ri rutata' xa griego.
2 Y ri kach'alal c'a ri yec'o pa Listra y ri pan Iconio sibilaj c'a jabel yech'o chrij ri Timoteo.†
3 Ri Pablo ya c'a ri Timoteo ri nrajo' nrachibilaj el riche (rixin) chi nuben ri rusamaj ri Dios. Y can que na wi ri' xuben, pero c'o c'a chi xuben ri circuncisión chare, riche (rixin) chi utz nitz'et cuma ri israelitas‡ ri yec'o pa tinamit Listra y cuma chuka' ri yec'o pe chunakajal ri tinamit, ruma can quinojel c'a ye etamayon chi ri rutata' ri Timoteo, xa griego.
4 Y ri tinamit ri yek'ax wi ri Pablo y ri ye rachibilan el, niquibila' c'a ca chique ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, chi can tiquinimaj ri pixa' ri quichojmirisan pe ri apóstoles y ri ancianos ye riche (rixin) ri iglesia ri c'o pa Jerusalem.§
5 Y riq'ui ri', ri kach'alal ri niquimol qui' pa rubi' ri Dios ri pa tak tinamit ri', can xcuke' wi quic'u'x,* y k'ij k'ij quichapon yeq'uiyer† ruma yec'o ri ye'oc apo quiq'ui riche (rixin) chi niquinimaj ri Ajaf.

Ri xutz'et ri Pablo pa jun achi'el achic' chrij jun achi aj Macedonia

6 Y ri Lok'olaj Espíritu man c'a xuya' ta k'ij chare ri Pablo y chique ri ye rachibil, riche (rixin) chi nbequitzijoj ri ruch'abel ri Dios pa ruwach'ulef Asia. Rumari' riye' xek'ax pe ri pa Galacia y pa Frigia.
7 Y c'ac'ari' xe'apon ri pa mojón riche (rixin) ri ruwach'ulef Misia. Y xquich'ob c'a chi yebe ri pa ruwach'ulef Bitinia, pero ri Lok'olaj Espíritu man c'a xuya' ta k'ij chique riche (rixin) chi xebe.
8 Y c'ac'ari' xek'ax pa Misia, y xe'apon c'a ka ri pa tinamit Troas.
9 Y chak'a' ri Pablo xutz'et c'a pa jun achi'el achic', chi c'o jun achi aj pa Macedonia ri pa'el apo chuwech, y chi ri achi ri' nubij c'a chare: Tabana' jun utzil, cak'ax c'a kiq'ui pa Macedonia, y kojato', xcha' chare.
10 Y yac'a tek ri Pablo rutz'eton chic ri jun achi'el achic' ri', yac'ari' tek konojel xkachojmirisaj ki' riche (rixin) chi xojbe c'a pa Macedonia, ruma xk'ax chkawech chi xk'alajsex chuwech ri Pablo chi ri Dios yojrusiq'uij (yojroyoj) riche (rixin) chi yojbe c'a quiq'ui ri aj Macedonia riche (rixin) chi nikatzijoj chique ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

Tek ri Pablo y ri Silas xeya'ox (xeya') pa cárcel chiri' pa tinamit Filipos

11 Y can yac'ari' tek xoj-oc el pa jun barco, y xkaya' ca ri tinamit Troas. Y choj xojbe c'a pa Samotracia. Y c'a pa ruca'n k'ij ri xojel chic el chiri', riche (rixin) chi xojapon pa tinamit Neápolis.
12 Y tek xkaya' c'a ca ri tinamit Neápolis, xojbe pa tinamit Filipos. Y ri Filipos jun c'a nimalaj tinamit ri c'o pa rucuenta ri Macedonia. Y ri winek c'a ri yec'o chupan ri tinamit ri', ye romanos. Tek xojapon ri pa tinamit ri', xojc'oje' c'a ka ca'i' oxi' k'ij chiri'.
13 Y pa jun uxlanibel k'ij, riyoj xoj-el c'a el ri pa tinamit riche (rixin) chi xojbe chuchi' jun raken ya', jun lugar ri can niban wi

‡ **15:35** Hch. 13.1. § **15:38** Hch. 13.13. * **15:39** Hch. 4.36. * **16:1** 2 Ti. 1.5. † **16:2** 2 Ti. 3.15. ‡ **16:3** 1 Co. 9.20. § **16:4** Hch. 15.23-29. * **16:5** Hch. 15.41; Col. 2.2. † **16:5** Jud. 20.

oración. Y xojbetz'uye' c'a chiri', y xkachop
c'a rutzijoxic chique ri ixoki' ri xquimol qui'
chiri', ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
14 Jun c'a chique ri ixoki' ri xquimol qui'
chiri', Lidia rubi'. Y riya' pa jun c'a tinamit
ri Tiatira rubi' ri nipe wi. Riya' nuc'ayij
c'a juley tziek ri morado nitzu'un, y nibix
púrpura chare. Y ri Lidia ri' can nuya' wi
c'a ruk'ij ri Dios, y nrac'axaj c'a apo ri nubij
ri Pablo. Y ri Ajaf Dios can xch'o wi c'a
pa ránima ri ixok ri'. Rumari' tek riya' can
xunimaj.
15 Y riya' y ri ye aj pa rachoch‡ xeban c'a
bautizar. Y yac'a tek ye banon chic bautizar,
ri Lidia xubij c'a chake: Wi can nich'ob chi
riyin xcuke' nuc'u'x riq'ui ri Ajaf, quixam pe
c'a wuq'ui, y quixc'oje' pa wachoch, xcha'.
Ri ixok ri' can xuben wi c'a chake chi xo-
jbec'oje' chiri' pa rachoch.
16 Y jun k'ij c'a tek kachapon el bey
riche (rixin) chi yojbe c'a acuchi (achique)
niban wi oración, xkac'ul jun k'opoj. Y
riya' c'o c'a jun itzel espíritu riq'ui, y yari'
ri nibano chare chi nicowin nubij c'a ri
xtiquic'ulwachila' ri winek.§ Ri k'opoj ri'
can lok'on cuma ri rupatrón. Rumari' rono-
jel ri puek ri niquiya' ri winek chare riche
(rixin) chi niquitoj, can pa quik'a' c'a ri ye
rupatrón ri napon wi.
17 Ri Pablo y riyoj can yoj tzekelben c'a
ruma ri jun k'opoj ri'. Can nurakala' c'a
ruchi' chikij y nubila': Re achi'a' re' ye
rusamajel ri nimalaj Dios ri c'o chila' chicaj,
y niquitzijoj c'a ri bey riche (rixin) ri colota-
jic chiwe, nicha' c'a.
18 Y ri k'opoj ri', q'uiy c'a k'ij ri queri'
xuben. Y ri Pablo xic'o ruc'u'x. Rumari' riya'
xupiscolij ri', y xubij c'a chare ri itzel espíritu
ri c'o riq'ui ri k'opoj: Pa rubi' c'a ri Jesucristo
nbij c'a chawe chi catel el riq'ui re k'opoj
re', xcha' ri Pablo. Y ri itzel espíritu ri' can
yac'ari' tek xuya' ca ri k'opoj.*
19 Yac'a tek ri ye rupatrón ri k'opoj
ri' xquitz'et chi xa majun chic quirajil
xtiquich'ec ta chrij ri caj-ic', ruma xa
man c'o ta chic ri itzel espíritu riq'ui,
xebequichapa' pe ri Pablo y ri Silas, y
xequic'uaj c'a chiquiwech ri aj k'atbel tak
tzij.†
20 Y tek xebequipaba' chiquiwech ri aj
k'atbel tak tzij, xquibij: Re achi'a' re' ye is-
raelitas y niquisuk' quina'oj ri winek wawe'
pa katinamit.‡
21 Y niquic'ut c'a jun chic ruwech cos-
tumbre chkawech, ri ma ruc'amon ta chi
nikac'ul y nikaben, ruma riyoj can yoj
winek romanos, xecha'.
22 Y can yac'ari' tek ri winek xebeyacatej
pe chiquij ri Pablo y ri Silas. Y chuka' ri
aj k'atbel tak tzij xquich'anaba' ri Pablo y
ri Silas, y c'ac'ari' xquitek quich'ayic tzan
xc'a'y.§
23 Y tek sibilaj ye ch'ayon chic, xebetz'apix
ca pa cárcel,* y xbix chare ri chajinel chi
jabel quichajixic tubana'.
24 Rumari' riya', can xu (xe) wi xbix
queri' chare, can yac'ari' tek c'a nej apo
chupan ri cárcel xeberuya' wi ca. Y ri
caken xeruk'atabala' ca cojol che' ri nibix
cepo chare, riche (rixin) chi queri' man c'a
xque'el ta el.
25 Y achi'el xa pa nic'aj ak'a' tek ri Pablo y
ri Silas niquiya' c'a ruk'ij ri Dios yebixan, y
niquiben c'a chuka' orar. Y ri nic'aj chic c'a
ri yec'o pa cárcel yequic'axaj apo.
26 Can yac'ari' tek xoyiquiyo' jun nimalaj
silonel,† y xusiloj c'a ri cárcel y hasta xebiyin
ri rucimiento. Ri ruchi' ri cárcel xejakatej, y
ri cadenas ri ye ucusan riche (rixin) chi ye
ximilon ca ri yec'o pa cárcel, xquisk'opij qui'.
27 Ri achi c'a ri chajiy quiche (quixin)
ri yec'o pa cárcel, xuna' ruwech ruma ri
silonel. Y tek riya' xutz'et chi ri ruchi' ri
cárcel xa ye jakatajnek chic, xrelesaj c'a
ru'espada riche (rixin) chi nucamisaj ka ri',
ruma riya' xuch'ob chi quinojel ri yec'o pa
cárcel xe'anmej el.
28 Pero ri Pablo xurek apo ruchi' y xubij
chare: Ma tacamisaj ta awi', xa yojc'o kono-
jel wawe', xcha'.
29 Y ri achi chajinel xuc'utuj c'a k'ak'. Y
tek ruc'uan chic ri k'ak' ri', junanin (anibel)
c'a xoc apo ri pa cárcel, pero can nibarbot
(nibaybot) ruma ruxibin ri'. Y ri achi cha-
jinel ri' xbexuque' c'a chiquiwech ri Pablo y
ri Silas.
30 Y c'ac'ari' riya' xerelesaj pe ri pa cárcel,
y xuc'utuj chique: ¿Achique c'a rajawaxic chi
nben‡ riche (rixin) chi yicolotej? xcha'.
31 Ri Pablo y ri Silas xquibij chare: Tani-
maj c'a ri Ajaf Jesucristo,§ y xcacolotej riyit
y ri ye aj pan awachoch, xecha' chare.
32 Ri Pablo y ri Silas xquitzijoj c'a ri
ruch'abel ri Ajaf chare riya' y chique chuka'
quinojel ri yec'o pa rachoch ri chajinel ri'.
33 Y riya' can ya c'a hora ri' riche (rixin)
ri ak'a' ri', tek xuch'ajla' ri quisocotajic ri
Pablo y ri Silas. Y xban c'a ca bautizar riya'
y quinojel ri ye aj pa rachoch.
34 Y c'ac'ari' tek xeruc'uaj chrachoch riche
(rixin) chi xerutzuk pe. Y riya' y ri ye aj pa
rachoch sibilaj c'a xquicot ri cánima,* ruma
xquinimaj ri Dios.
35 Y nimak'a' pa ruca'n k'ij ri aj k'atbel
tak tzij xequitek c'a nic'aj chic chajinel riche

‡ **16:15** Hch. 11.14. § **16:16** 1 S. 28.7. * **16:18** Mr. 16.17. † **16:19** Mt. 10.18. ‡ **16:20** Hch. 17.6. § **16:22** 1 Ts. 2.2. * **16:23** Lc. 21.12. † **16:26** Hch. 4.31. ‡ **16:30** Hch. 2.37. § **16:31** Jn. 3.16, 36. * **16:34** Sal. 5.11.

(rixin) chi xbequibij chare ri achi chajiy
quiche (quixin) ri yec'o pa cárcel, chi utz c'a
que'elesex el ri Pablo y ri Silas.
36 Y ri chajinel xberubij c'a chare ri Pablo:
Ri aj k'atbel tak tzij, xquitek c'a pe rubixic
chuwe chi yixinwelesaj el. Wacami quixel
c'a pe. Quixbiyin c'a y xtic'oje' ta c'a uxlani-
bel c'u'x pa tak iwánima, xcha' chique.
37 Pero ri Pablo xubij c'a chique ri nic'aj
chic chajinel: Riyoj yoj achi'a' romanos.†
Pero ri iwir, ri aj k'atbel tak tzij can chanin
yan xquitek kach'ayic chiquiwech ri winek
y ma jane quik'aton ta tzij pa kawi'. C'ac'ari'
xojquitz'apij ca re wawe' pa cárcel. Y re wa-
cami can nicajo' chi man ta jun ri ninaben
re yoj-el el. Re' ma utz ta chuwech ri ley.
Xa can je'ibij chique ri ye aj k'atbel tak tzij,
chi yec'a riye' ri quepe chikelesaxic, xcha' ri
Pablo chique.
38 Y ri chajinel ri' xbequibij c'a chique
ri aj k'atbel tak tzij ronojel ri xubij el ri
Pablo chique. Rumari' ri aj k'atbel tak tzij
xquixibij qui', ruma xquetamaj chi ri ye ca'i'
achi'a' ri' chuka' ye romanos.‡
39 Y ri aj k'atbel tak tzij xe'apon c'a quiq'ui
ri Pablo y ri Silas ri chiri' pa cárcel, y
xquic'utuj c'a cuybel quimac chiquiwech.
C'ac'ari' xequelesaj pe ri pa cárcel y chuka'
xquibij chique chi man chic c'a quec'oje' ta
ka chiri' pa tinamit.
40 Tek ri Pablo y ri Silas xe'elesex el pa
cárcel, xebe c'a ri pa rachoch ri Lidia, y
xquicukubala' ca quic'u'x§ ri kach'alal. Y
tek ye ch'onak chic ca chique quinojel, xebe
el.

17

Tek ri winek riche (rixin) ri tinamit Tesalónica xeyacatej chiquij ri Pablo y ri Silas

1 Ri Pablo y ri Silas quichapon c'a bey
xek'ax ri pa tinamit Anfípolis y xek'ax ri pa
tinamit Apolonia, y c'ac'ari' xe'apon ri pa
tinamit Tesalónica. Y ri winek israelitas ri
yec'o chiri', c'o c'a jun jay ri niquimol wi qui'
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.
2 Y ri Pablo, can achi'el c'a rubanalon pa
tak nic'aj chic tinamit chi nabey na napon
ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel
ri Dios, can ya chuka' ri' ri xuben chiri'
pa Tesalónica. Riya' xbe c'a chupan ri jay*
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios pa tak
uxlanibel k'ij, riche (rixin) chi xquich'ob rij
ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, y oxi' c'a
uxlanibel tak k'ij ri queri' xuben.
3 Y ya ri ruch'abel ri Dios ri xucusaj
riche (rixin) chi xuk'alajsaj chiquiwech ri
winek chi ri Cristo can c'o chi xuk'axaj tijoj
pokonal,† y tek caminek chic el, xc'astej c'a
pe. Y ri Pablo xubij c'a chuka' chique ri
winek: Ri Jesús ri ntzijoj chiwe riyix, ya c'a
Riya' ri Cristo.
4 Y can yec'o wi ri xeniman ri Ajaf Je-
sucristo. Yec'o israelitas, y sibilaj ye q'uiy
chuka' ri ye griegos ri can niquiya' wi ruk'ij
ri Dios. Y ye q'uiy chuka' ixoki' ri nima'k
quik'ij ri xeniman. Y quinojel c'a riye' xe-
quitzekelbej el ri Pablo y ri Silas.
5 Yac'a ri winek israelitas ri xa ma niquin-
imaj ta ri Jesucristo, itzel xquina' chique ri
Pablo y ri Silas. Y rumari' tek riye' xebe-
quimolola' pe achi'a' ri ye itzel y ye k'ora'.
Can sibilaj ye q'uiy winek ri xequimol, ruma
can xquiyec wi ri tinamit. Y riye' xebe riche
(rixin) chi yebe'oc pa rachoch ri jun achi
Jasón rubi', chiquicanoxic ri Pablo y ri Silas.
Riye' nicajo' c'a yequelesaj pe ri pa jay y
yequiya' pe pa quik'a' ri winek.
6 Pero xa ma xequil ta pe ri Pablo y ri Silas.
Rumari' tek xa ya chic ri Jasón y nic'aj chic
kach'alal ri xequic'uaj apo chiquiwech ri aj
k'atbel tak tzij riche (rixin) ri tinamit. Y can
niquirek apo quichi', y niquibij: Ri achi'a'
Pablo y Silas xa niquisuk' quina'oj‡ quino-
jel ri winek riche (rixin) re ruwach'ulef, y
xe'oka yan c'a re wawe' chupan re katina-
mit.
7 Y ya re achi Jasón rubi' ri xc'ulu apo
quiche (quixin) ri pa rachoch. Quinojel c'a
ri yetzekelben quiche (quixin) ri Pablo y ri
Silas, riye' xa ma niquinimaj ta ri nubij ri ley
riche (rixin) ri César, ruma xa niquibij chi c'o
jun chic rey,§ y Jesús rubi', xecha'.
8 Y tek ri winek y ri aj k'atbel tak tzij
riche (rixin) ri tinamit Tesalónica xquic'axaj
ri tzujunic (sujunic) ri', xquixibij qui' y ru-
mari' xewolol ka chiquiwech.
9 Pero tek ri aj k'atbel tak tzij quic'ulun
chic c'a ca ri puek ri xcanaj pake' ca pa
quiq'uexel ri Jasón y ri nic'aj chic, c'ac'ari'
xequelesaj pe.

Ri Pablo y ri Silas niquitzijoj ruch'abel ri Dios pa tinamit Berea

10 Ri kach'alal ri', can chanin c'a xequitek*
el ri Pablo y ri Silas c'a pa tinamit Berea.
Chak'a' c'a xequitek el. Y tek ri Pablo y ri
Silas yec'o chic chiri' pa Berea, xebe c'a pa
jun jay ri niquimol wi qui' ri israelitas ri kas
nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.
11 Y ri israelitas ri' sibilaj c'a utz quina'oj
que chiquiwech ri israelitas ri yec'o pa
Tesalónica, ruma riye' can riq'ui ronojel
quic'u'x xquic'ul ri ruch'abel ri Dios. Y
ronojel c'a ri niquic'axaj el quiq'ui ri Pablo y
ri Silas, nbequicanola' chupan ri ruch'abel
ri Dios ri ye tz'ibatal ca,† riche (rixin) chi

† **16:37** Hch. 22.25. ‡ **16:38** Hch. 22.29. § **16:40** 1 Ts. 4.18; 5.11. * **17:2** Hch. 13.5, 14. † **17:3** Lc. 24.25, 26, 46. ‡ **17:6** Hch. 16.20. § **17:7** Lc. 23.2; Jn. 19.12. * **17:10** Mt. 10.23. † **17:11** Is. 34.16; Lc. 16.29; Jn. 5.39.

niquetamaj, wi kas kitzij ri nibix chique. Y
ri winek ri' can k'ij k'ij c'a queri' niquiben.
12 Y can ye q'uiy c'a ri xeniman ri Ajaf
Jesucristo chiquicojol ri israelitas. Y can
queri' chuka' chiquicojol ri winek ri xa ye
griegos. Yec'o ixoki' ri c'o quik'ij ri xeniman
y yec'o chuka' achi'a'.‡
13 Yac'a ri israelitas ri ma quiniman ta ri
yec'o pa tinamit Tesalónica, xquic'axaj c'a
chi ri Pablo c'o pa Berea nutzijoj ri ruch'abel
ri Dios chique ri winek, rumari' riye' can
xebe c'a pa Berea. Y ri chiri' pa Berea
xequitakchi'ij ri winek riche (rixin) chi xey-
acatej chrij ri Pablo.§
14 Y ri kach'alal ri yec'o pa Berea, can
yac'ari' xquitek el ri Pablo c'a chuchi' ri mar.
Y ri Silas y ri Timoteo c'a xec'oje' na ca ri pa
Berea quiq'ui ri kach'alal.
15 Y ri kach'alal ri xerachibilaj el ri Pablo,
tek yec'o chic chuchi' ri mar, xquic'uaj c'a el
c'a pa tinamit Atenas. Y ri kach'alal ri' xet-
zolin c'a, y xbix pe chique ruma ri Pablo chi
ri Silas y ri Timoteo* que'apon yan chanin ri
pan Atenas, ruma chiri' yeroyobej wi riya'.

Tek ri Pablo xc'oje' pa tinamit Atenas

16 Y tek ri Pablo ye royoben c'a ri Silas y
ri Timoteo ri chiri' pa tinamit Atenas, riya'
sibilaj c'a xk'axo ránima,† ruma ri sibilaj
q'uiy dios ri xa ye banon cuma winek ri
yec'o chupan ri tinamit ri', ri ye oconek qui-
dios ri winek.‡
17 Rumari' ri Pablo napon c'a ri pa jay ri
kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios chupan ri
tinamit ri', y niquich'ob c'a rij ri ruch'abel ri
Dios,§ ye rachibilan ri israelitas y nic'aj chic
winek ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios.* Y
can queri' wi chuka' nberubana' ronojel ri
nic'aj chic k'ij quiq'ui ri ye'apon pa c'aybel.
18 Y yec'o c'a nic'aj achi'a' ri chiri' pan Ate-
nas ri can nicajo' niquetamaj q'uiy ruwech
etamabel, achi'a' ri nibix epicúreo chique y
nic'aj chic ri nibix estoico chique, yebetzi-
jon c'a riq'ui ri Pablo. Pero yec'o chuka' ri xa
niquibij: ¿Achique cami nrajo' nubij chake re
jun achi re', xaxu (xaxe wi) niwolol? yecha'.
Y nic'aj chic niquibila' c'a: Re achi re' achi'el
xa nuya' quitzijol nic'aj chic dios. Y quec'ari'
niquibij ri winek ri', ruma ri nutzijoj ri
Pablo chique, ya ri lok'olaj ruch'abel ri Jesús
ri niya'o colotajic, y nubij chuka' chique
chrij ri c'astajbel† quiche (quixin) ri cami-
naki'.
19 Y ri winek ri' xquic'uaj c'a ri Pablo
pan Areópago, ri acuchi (achique) niquimol
wi qui' ri can nima'k quik'ij chiquicojol
riye'. Y tek xe'apon c'a, riye' xquic'utuj c'a
chare ri Pablo: ¿La utz cami nuben chawech
chi natzijoj chake chrij ri c'ac'ac' na'oj ri
nak'alajsaj?
20 Ruma riyoj can ma kac'axan ta ri natz-
ijoj riyit, y rumari' nikajo' c'a chi niketamaj
achique rubanic ri', xecha' chare.
21 Y queri' xquibij, ruma quinojel winek ri
yec'o chiri' pan Atenas, ri aj chiri' y ri yepe
juc'an chic ruwach'ulef, can majun chic c'a
achique ta ri niquiben, xa can xu (xe) wi
niquic'axaj o niquibij jun chic na'oj ri can
c'ac'ac' chiquiwech riye'.
22 Yac'ari' tek ri Pablo xbepa'e' pe chiqui-
wech ri winek ri chiri' pan Areópago, y xubij
c'a: Riyix achi'a' ri yixc'o wawe' pan Atenas,
riyin ntz'et c'a chi riyix can iya'on wi quik'ij
quinojel ri idioses.‡
23 Tek xik'ax c'a ri acuchi (achique) niya'
wi quik'ij quinojel ri idioses xintz'et c'a jun
altar ri acuchi (achique) nubij wi: RICHE
(RIXIN) RI DIOS RI XA MA ETAMAN TA
RUWECH, nicha'. Y ya c'a Dios ri' ri ma iwe-
taman ta ruwech, y can iya'on ruk'ij riyix,
yari' ri nk'alajsaj riyin chiwech re wacami.
24 Ya c'a Dios ri' ri banayon re ruwach'ulef
y ronojel ri c'o chuwech. Ya c'a Riya' ri Rajaf
ri caj y Rajaf re ruwach'ulef.§ Y rumari' ma
pa jun jay ta ri xa banon cuma winek c'o wi.*
25 Y ma rajawaxic ta chi nito'ox (nito')
ruma jun winek, ruma pa ruq'uexel chi que
ta ri' nibanatej, xa ya ri Dios ri nito'o riche
(rixin) ri winek, ruma can ya Riya' ri niya'o
kac'aslen,† ri cak'ik' ri nikajik'aj, y ronojel ri
nic'aj chic cosas.
26 Chuka' can rubanon chake konojel ri
yojc'o chuwech re ruwach'ulef chi xa riq'ui
jun winek yoj petenak wi, y katalun ki'
chuwech re ruwach'ulef re yojc'o wi y rubin
chuka' chic ri quitiempo re karuwach'ulef y
ri mojones riche (rixin) ri kalugar.‡
27 Queri' xuben ri Dios ruma nrajo' chi
nikacanoj Riya', riche (rixin) chi achique ta
na rubanic nbekila' wi pe, astape' Riya' xa
can nakaj c'o wi kiq'ui chikajujunal.
28 Y ruma Riya' tek c'o kac'aslen, ruma
Riya' tek yojsilon, y ruma chuka' Riya' tek
yojc'o, can achi'el c'a quibin c'a nic'aj achi'a'
poetas§ ri can ye iwinak riyix, tek xquibij:
Riyoj can yoj ralc'ual c'a chuka' ri Dios,
xecha'.
29 Y wi can yoj ralc'ual c'a ri Dios, ma
ruc'amon ta nikabij Dios chare jun cosa* ri
xa achi'a' ye banayon. Y ri' astape' can riq'ui

‡ **17:12** Hch. 13.50. § **17:13** Lc. 11.52; 1 Ts. 2.15. * **17:15** Hch. 18.5. † **17:16** Sal. 119.158; Mr. 3.5; 2 P. 2.8. ‡ **17:16** Ex. 32.19, 20. § **17:17** Hch. 17.2; 18.4, 19; 19.8, 9. * **17:17** Hch. 17.4. † **17:18** Hch. 4.2. ‡ **17:22** Jer. 50.38. § **17:24** Mt. 11.25. * **17:24** Hch. 7.48. † **17:25** Is. 42.5. ‡ **17:26** Dt. 32.8. § **17:28** Re' winek ri jabel yecowin yequicusaj ch'abel riche (rixin) chi niquisiloj cánima y quich'obonic nic'aj chic winek. * **17:29** Is. 40.18.

k'anapuek o sakapuek o riq'ui abej banon
wi, ruma xa quina'oj winek.
30 Ri winek ri ojer ca, xquibanala' dios
riche (rixin) chi xquiya' quik'ij, y ri Dios
sibilaj xerucoch', ruma ma quetaman ta
achique ri ruc'amon chi niquiya' ruk'ij.
Yac'a re k'ij re', Riya' nubij chi quinojel
winek titzolin pe quic'u'x riq'ui.†
31 Ruma Riya' can rucha'on chic jun k'ij
riche (rixin) chi xtuk'et tzij pa quiwi' quino-
jel ri winek. Rucha'on chic c'a Jun ri can
choj wi xtik'ato tzij. Y ri Dios xuk'alajsaj chi
kitzij chi ri Jun ri' xtik'ato tzij,‡ ruma ri Dios
xuben chare chi xbec'astej pe chiquicojol ri
caminaki',§ xcha' ri Pablo.
32 Y tek ri winek xquic'axaj chi c'o Jun
ri xc'astej pe chiquicojol ri caminaki', xa
xetze'en apo chrij ri Pablo. Y yec'o xebin
chare: C'a xcatkac'axaj na chic jun bey,*
xecha'.
33 Y ri Pablo xel pe chiquicojol.
34 Y yec'o c'a ca'i' oxi' winek ri xeniman
ri Ajaf Jesucristo. Ri winek ri' can xebe wi
c'a riq'ui ri Pablo. Chiquicojol ri winek ri
xeniman, c'o c'a jun achi ri Dionisio rubi',
cachibil ri yek'ato tzij pan Areópago. Y c'o c'a
chuka' jun ixok ri Dámaris rubi' ri xniman ri
Ajaf Jesucristo. Y yec'o chuka' nic'aj chic.

18

Tek ri Pablo xc'oje' pa tinamit Corinto

1 Y yac'ari' tek ri Pablo xuya' ca ri tinamit
Atenas, y xbe ri pa tinamit Corinto.*
2 Chiri' c'o c'a jun achi israelita ri Aquila
rubi', y riya' alaxnek pa jun tinamit ri c'o
pa rucuenta ri Ponto. Riya' rachibilan ri
Priscila ri rixjayil, xa c'a juba' que'apon ri
pa Corinto,† ye elenak c'a pe pan Italia, ri
xec'oje' wi. Xe'el c'a pe ri pa ruwach'ulef
ri', ruma ri Claudio ri aj k'atbel tzij chiri'
xubij c'a chi ri winek israelitas que'el el
ri pa tinamit Roma. Y ri Pablo xapon c'a
chiquitz'etic.
3 Y ruma chi xa can junan c'a quisamaj chi
ye oxi', ri Pablo xc'oje' c'a ka quiq'ui. Chi
oxi' ye aj banoy jay riq'ui tziek, y junan c'a
xesamej.‡
4 Yac'a ri pa tak uxlanibel k'ij, ri Pablo
nibe c'a chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri
ruch'abel ri Dios,§ y can nutij c'a ruk'ij riche
(rixin) chi nuc'ut ri ruch'abel ri Dios chiqui-
wech ri winek israelitas y chiquiwech ri
ma ye israelitas ta, riche (rixin) chi nik'ax
chiquiwech.
5 Y tek ri Silas y ri Timoteo* ye tzolijnek
chic pe ri pa Macedonia y yec'o chic riq'ui
ri Pablo pa Corinto, yac'ari' tek ri Pablo más
xujech ri' chutzijoxic† ri ruch'abel ri Dios.
Y can majun nrewaj ta c'a chiquiwech ri
israelitas ri yec'o chiri', xa can nuk'alajsaj
chi ri Jesús can ya wi ri' ri Cristo.
6 Pero ri israelitas ri' can ma nika ta c'a
chiquiwech ri nubij ri Pablo, y q'uiy c'a itzel
tak tzij ri yequibila'.‡ Rumari' ri Pablo xu-
totaj (xuquiraj) ri rutziak,§ riche (rixin) chi
queri' tiquetamaj chi ma utz ta ri xquiben.*
Y xubij c'a chuka' chique: Yix c'a riyix c'o
imac wi xquixbeka pa ruc'ayewal.† Riyin
xinel yan c'a chuwech, ruma can xinya' ri
rutzijol chiwe. Y re wacami yixinya' c'a ca,
riche (rixin) chi yibe quiq'ui ri winek ri xa
ma ye israelitas ta,‡ xcha' chique.
7 Y can yac'ari' xel pe ri Pablo chiri' chu-
pan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,
y xbe chrachoch ri jun achi ri Justo rubi'. Ri
achi ri' can nuxibij ri' chi nimacun chuwech
ri Dios, y ri rachoch, can riq'ui c'a apo ri jay
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios c'o wi.
8 Y c'o c'a chuka' jun achi ri Crispo§ rubi',
jun achi ri can principal wi ri chiri' chupan
ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.
Riya' xunimaj c'a ri Ajaf Jesucristo ye rachi-
bilan ri ye aj pa rachoch. Y yec'o c'a chuka'
nic'aj chic winek aj chiri' pa Corinto, xeni-
man ri Jesucristo tek xquic'axaj ri ruch'abel
ri Dios. Y can xeban c'a chuka' bautizar.
9 Y ri Ajaf xch'o c'a riq'ui ri Pablo pa jun
chak'a', xuc'ut c'a ri' chuwech pa jun achi'el
achic', y xubij c'a chare: Man c'a taxibij ta
awi'* y ma tatanaba' ta rubixic ri nuch'abel
chique ri winek.
10 Y riyin c'a ri xquichajin awuche (aw-
ixin) wawe', can majun ri xtac'ulwachij† ta
pa quik'a' ri winek. Ruma re wawe' pa tina-
mit Corinto ye q'uiy winek ri can ye wuche
(wixin) chic riyin, ruma can xquinquinimaj
wi, xcha' ri Ajaf.
11 Rumari' jun juna' riq'ui nic'aj ri xc'oje'
ka ri Pablo ri chiri' pa Corinto, y riya' can
nuc'ut wi c'a ri ruch'abel ri Dios chiqui-
wech.
12 Y chupan ri tiempo ri', ya c'a ri jun
achi ri Galión rubi' ri aj k'atbel tzij‡ chiri' pa
ruwach'ulef Acaya,§ ri acuchi (achique) c'o
wi ri Corinto. Y ya tiempo ri' tek ri israelitas
xquimol qui' riche (rixin) chi xeyacatej chrij
ri Pablo. Xbequichapa' pe, xquic'uaj pa
k'atbel tzij,*

† **17:30** Lc. 24.47. ‡ **17:31** Ro. 2.16; 2 Ti. 4.1. § **17:31** 1 Co. 15. * **17:32** Hch. 24.25. * **18:1** 1 Co. 1.2; 2 Co. 1.1, 23. † **18:2** Ro. 16.3. ‡ **18:3** Hch. 20.34; 1 Co. 4.12; 1 Ts. 2.9. § **18:4** Hch. 13.14. * **18:5** Hch. 17.14. † **18:5** Job 32.18. ‡ **18:6** 1 P. 4.4. § **18:6** Neh. 5.13. * **18:6** Mt. 10.14; Lc. 9.5; Hch. 13.51. † **18:6** 2 S. 1.16; Ez. 3.18; 18.13; 33.4, 9. ‡ **18:6** Hch. 28.28. § **18:8** 1 Co. 1.14. * **18:9** Hch. 23.11; 27.23, 24. † **18:10** Is. 41.10; Jer. 1.8, 19; Mt. 28.20; Ro. 8.31. ‡ **18:12** Hch. 13.7. § **18:12** Hch. 18.27; 19.21. * **18:12** Mt. 10.18.

13 y xbequibij c'a chare ri Galión: Re jun
achi re' can nutij c'a ruk'ij chi nubij chique
ri winek chi rajawaxic chi tiquiya' ruk'ij ri
Dios, pero xa man achi'el ta rubanic ri nubij
ri ley† riche (rixin) ri Moisés.
14 Y tek ri Pablo xrajo' xch'o apo, xa ya
c'a ri Galión ri xch'o pe nabey, y xubij c'a
chique ri israelitas ri': Ma tibij ta chic pe
chuwe. Ruma xa ta camic o jun ta chic
ruwech mac rubanon‡ ca re jun achi re',
riyin can ruc'amon chi yixinwac'axaj. Pero
xa ma que ta ri'.
15 Ruma ri rumac re achi re' xa chiwech
ka riyix.§ Xa chrij ch'abel, chrij ri iley y chrij
ri bi'aj Jesús. Riyin ma nwajo' ta c'a nben
ruchojmil re'. Xa tichojmirisaj ka chiwech
riyix, xcha'.
16 Y xerelesaj pe chiri'* pa k'atbel tzij.
17 Can yac'ari' tek ri winek xquichop ri
Sóstenes† chuwech ri Galión ri aj k'atbel tzij
y xquich'ey. Ri Sóstenes c'a ri' jun princi-
pal chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri
ruch'abel ri Dios. Pero ri Galión can xuben
chi achi'el xa ma xutz'et ta ri xbanatej.
18 Y ri Pablo q'uiy c'a k'ij ri xc'oje' na ka
ri chiri' quiq'ui ri kach'alal pa Corinto, ri
tinamit ri c'o pa rucuenta ri Acaya, pero
xapon c'a jun k'ij tek c'o chi xbe el. Y tek
ch'onak chic c'a ca chique ri kach'alal, riya'
xoc c'a el pa jun barco riche (rixin) chi xbe
c'a pa ruwach'ulef Siria ye rachibilan c'a el
ri Priscila y ri Aquila. Yac'a ri Pablo c'o ri
rutzujun (rusujun) chare ri Dios. Rumari'
tek xe'apon pa Cencrea,‡ ri tinamit ri c'o
chi ye'oc wi el pa barco, ri Pablo xusocaj ri
rusmal tak ruwi'§ y co'ol xuben c'a chare,
riche (rixin) chi retal chi riya' xuq'uis yan
pa ruwi' ri rutzujun (rusujun) chare ri Dios
chi nuben.
19 Y tek xek'ax juc'an chic ruchi' ya',
xe'apon c'a ri pa tinamit Efeso. Ri Pablo
xeruya' ca ri Priscila y ri Aquila, y xbe chu-
pan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri
Dios. Junan c'a niquich'ob rij ri ruch'abel ri
Jesucristo quiq'ui ri israelitas.
20 Y ri israelitas ri' xquibij c'a chare chi
tic'oje' ka juba' quiq'ui chiri' pan Efeso, pero
riya' ma xrajo' ta.
21 Xa xubij c'a ca chique chi can nic'atzin
chi c'o pa Jerusalem* ri k'ij riche (rixin) ri
nimak'ij ri petenak.† Pero xquitzolin chic
pe jun bey iwuq'ui, wi queri' nrajo' ri Dios,‡
xcha'. Y tek ch'onak chic c'a ca chique
quinojel, xuya' c'a ca ri tinamit Efeso y xoc
chic el pa barco.

Ri Pablo xtzolin pan Antioquía y chiri' xel wi pe riche (rixin) chi xbe pa rox mul chubanic rusamaj ri Dios

22 Tek xbeka c'a ri pa Cesarea,§ xa can choj
c'a xbe ri pa Jerusalem. Y tek ye ruya'on
chic ca rutzil tak quiwech ri kach'alal ri
niquimol qui' pa rubi' ri Dios ri chiri', riya'
xbe c'a pan Antioquía.*
23 Y xc'oje' na c'a el juba' ri chiri' pan
Antioquía. C'ac'ari' xtzolin chic jun bey chu-
cukubaxic quic'u'x† ri kach'alal ri yec'o pa
tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galacia‡
y ri yec'o chuka' pa rucuenta ri Frigia.

Ri Apolos nutzijoj ri ruch'abel ri Dios pa tinamit Efeso

24 Y ri chiri' pa tinamit Efeso ri tiempo
ri', xapon c'a jun achi israelita ri Apolos§
rubi', jun achi aj pa tinamit Alejandría. Y
can jabel c'a retaman ri ruch'abel ri Dios ri
tz'ibatal ca, y jabel chuka' retaman nich'o
chiquiwech ri winek, rumari' jabel rubixic
nuben chare.
25 Y can jabel wi rutijoxic banon chupan ri
bey riche (rixin) ri Ajaf Jesús. Y can riq'ui c'a
ronojel ránima nutzijoj ri ruch'abel ri Ajaf*
chique ri winek. Can jabel wi yerutijoj. Xa
yac'a riya' xaxu (xaxe wi) ri bautismo riche
(rixin) ri Juan ri Bautista† ri retaman.
26 Y can ma nuxibij ta c'a ri' chi nutzi-
joj chique ri winek ri pa jay ri kas nic'ut
wi ri ruch'abel ri Dios. Y ri Priscila y ri
Aquila‡ xquic'axaj c'a. Y riye' pa ruyonil c'a
xech'o riq'ui, y más xquik'alajsaj chuwech ri
achique rubanic ri bey riche (rixin) ri Dios.
27 Y can ruraybel wi c'a riya' chi nibe
pa ruwach'ulef Acaya.§ Rumari' tek ri
kach'alal ri yec'o pan Efeso xquibij c'a chare
chi utz ri nuch'ob, y xquiben chuka' el jun
wuj riche (rixin) chi nuya' chique ri can ye
nimanel wi riche (rixin) ri Jesús ri yec'o pan
Acaya. Ri wuj ri' nubij c'a chi tiquic'ulu' ri
Apolos.* Y tek ri Apolos xapon, can sibilaj
xucukuba' quic'u'x ri ye nimanel ri yec'o
chiri', ri can samajnek chic ri rutzil ri Dios
ri pa tak cánima riche (rixin) chi quiniman y
ye colotajnek chic.
28 Y ri Apolos can chiquiwech c'a quinojel
tek xuk'alajsaj chi ri israelitas ri ma quin-
iman ta ri Jesucristo, xa ma ya ta ri yeta-
jin chubanic. Y ri israelitas ri' majun c'a
niquibij, ruma ri Apolos can nucusaj c'a
ri ruch'abel ri Dios ri ye tz'ibatal ca, riche
(rixin) chi nubij chique chi ri Jesús can ya wi
ri' ri Cristo.†

† **18:13** Hch. 18.15. ‡ **18:14** Hch. 23.29; 25.11, 19. § **18:15** Mt. 27.4, 24. * **18:16** Ro. 13.3, 4. † **18:17** 1 Co. 1.1. ‡ **18:18** Ro. 16.1. § **18:18** Nm. 6.18; Hch. 21.24. * **18:21** Hch. 19.21. † **18:21** Dt. 16.1. ‡ **18:21** Mt. 26.39; Ro. 1.10; 15.32; 1 Co. 4.19; Stg. 4.15. § **18:22** Hch. 8.40. * **18:22** Hch. 11.26. † **18:23** Is. 35.4. ‡ **18:23** Ga. 1.2. § **18:24** 1 Co. 1.12; Tit. 3.13. * **18:25** Ro. 12.11. † **18:25** Hch. 19.3. ‡ **18:26** Hch. 18.2, 18. § **18:27** Hch. 18.12. * **18:27** 1 Co. 3.6. † **18:28** Hch. 9.22.

19

Tek ri Pablo xapon chic pa tinamit Efeso

1 Y yac'a tek ri Apolos c'o pa tinamit Corinto, yac'ari' tek ri Pablo* ruchapon c'a benak pa tak tinamit ri yec'o el chuwijuyu' ri yec'o pa rucuenta ri Galacia y Frigia. Y c'ac'ari' xapon pa tinamit Efeso, y xeberila' nic'aj chic kach'alal chiri'.

2 Rumari' riya' xuc'utuj c'a chique: Tek xinimaj, ¿la xka c'a pe ri Lok'olaj Espíritu† pan iwi'? xcha' chique. Y ri kach'alal ri' xquibij chare: Ni xa ta kac'axan‡ chi c'o Lok'olaj Espíritu, xecha'.

3 Y yac'ari' tek ri Pablo xuc'utuj chic chique: ¿Achique c'a chi bautismo ri xban chiwe? xcha' chique. Y ri kach'alal ri' xquibij: Riyoj ya ri bautismo ri ruc'utun ca ri Juan ri Bautista§ ri xban chake, xecha'.

4 Y ri Pablo xubij chique: Ri bautismo ri xuben ri Juan, retal chi ri winek xtzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios.* Ri Juan xubij chuka' chique ri winek chi c'o jun achi ri xtipe, y yari' ri tiquinimaj. Y ri' ya ri Jesús, ruma ya Riya' ri Cristo, xcha' ri Pablo.†

5 Y tek riye' cac'axan chic ka ronojel ri', c'ac'ari' xeban bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.‡

6 Y can xka c'a pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi', tek ri Pablo xuya' ruk'a' pa quiwi'. Y xech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta,§ y xquik'alajsala' ri xbix chique ruma ri Dios.

7 Y chiquinojel, yec'o achi'el xa ye cablajuj achi'a'.

8 Ri Pablo oxi' ic' ri can xoc y xel chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Can man c'a nuxibij ta ri' nutzijoj ri ruch'abel ri Jesucristo chique ri winek. Junan c'a niquich'ob rij* ri ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios,† y ri Pablo can nutij c'a ruk'ij chi nuc'ut ri ruch'abel ri Dios chiquiwech.

9 Pero yec'o c'a nic'aj ri xa xquicowirisaj ri cánima, y ma xeniman ta.‡ Pa ruq'uexel chi xeniman ta, xa xquichop itzel yech'o chiquiwech ri winek chrij§ ri Ajaf Jesús, ri kitzij Bey. Rumari' ri Pablo xujech el ri' quiq'ui y xeruc'uaj el ri quiniman chic ri Jesucristo, riche (rixin) chi nbequimolo' qui' pa jun jay ri acuchi (achique) yetijox wi ri winek ruma jun achi ri Tiranno rubi', riche (rixin) chi niquich'ob rij ri ruch'abel ri Dios ronojel k'ij.

10 Y ca'i' juna' ri queri' xuben ri Pablo. Rumari' tek can quinojel xe'ac'axan ri ruch'abel ri Ajaf Jesús chiri' pa ruwach'ulef Asia. Chi israelitas y ma israelitas ta ri xe'ac'axan.

11 Y ri Dios xucusaj c'a ri Pablo riche (rixin) chi xerubanala' nima'k tak milagros.*

12 Rumari' hasta ri rutziak† ri nibix gabacha chare y chuka' ri rusu't xe'uc'uex quiq'ui yawa'i', y ri yawa'i' ri' can xec'achoj. Chuka' ri winek ri yec'o itzel tak espíritu quiq'ui, ri itzel tak espíritu can xe'el wi el.

13 Y yec'o c'a achi'a' israelitas ri yebiyaj, ri can ye elesey wi itzel tak espíritu.‡ Nic'aj c'a chique riye' can nicajo' c'a niquicusaj ri rubi' ri Ajaf Jesús§ riche (rixin) chi yequelesaj ri itzel tak espíritu. Rumari' riye' niquibij c'a chique ri itzel tak espíritu: Pa rubi' ri Ajaf Jesús ri nutzijoj ri Pablo nikabij c'a chiwe chi quixel el, yecha' c'a chique.

14 Y can queri' chuka' nicajo' niquiben ri ye wuku' ruc'ajol ri jun achi ri Esceva rubi'. Ri achi ri' jun israelita, y cajawalul jumoc sacerdotes.

15 Pero jun bey tek riye' xquicusaj ri rubi' ri Jesús riche (rixin) chi niquelesaj ri itzel espíritu ri c'o riq'ui jun achi, ri espíritu ri' xch'o pe y xubij: Riyin wetaman achique ri' ri Jesús* y chuka' wetaman achique chi achi ri' ri Pablo. Y riyix, ¿achique ta c'a chic ibanic? xcha' chique.

16 Y ri achi ri c'o ri itzel espíritu riq'ui, xuq'uek c'a ri' chiquij ri achi'a' ri', y majun chic c'a ri xecowin xquiben pa ruk'a', xa can xch'acon wi chiquij. Xuretz (xutzer) c'a ri quitziak chiquij y ye socotajnek xe'anmej el chupan ri jay ri'.

17 Y ri xbanatej xetamex c'a cuma quinojel. Can xetamex c'a cuma ri israelitas y cuma ri ma ye israelitas ta ri yec'o chupan ri tinamit Efeso. Riye' xpe c'a jun nimalaj xibinri'il† chique ruma ri xbanatej.‡ Y ri Ajaf Jesús xya'ox (xya') c'a ruk'ij ruc'ojlen.§

18 Y ye q'uiy c'a chique ri winek ri can quiniman chic, ye'oka chuk'alajsaxic ri itzel ri ye quibanalon.*

19 Ye q'uiy c'a ri quiniman chic ri Ajaf Jesús, ye aj itza'† ri rubanon ca. Rumari' xequicanola' pe ri quiwuj riche (rixin) itz, y can ya ri chiquiwech ri winek xequiporoj wi‡ ri quiwuj ri'. Y ri rajel ri q'uiy wuj riche (rixin) itz ri xporox, achi'el xa cincuenta mil sakapuek.

---

* **19:1** 1 Co. 1.12. † **19:2** Hch. 8.16. ‡ **19:2** 1 S. 3.7. § **19:3** Hch. 18.25. * **19:4** Hch. 13.24. † **19:4** Hch. 1.5; 11.16. ‡ **19:5** Ga. 3.27. § **19:6** Hch. 2.4. * **19:8** Hch. 17.2. † **19:8** Hch. 1.3; 28.23. ‡ **19:9** 2 R. 17.14; 2 Cr. 30.8; Neh. 9.16, 17. § **19:9** Jud. 10. * **19:11** Mr. 16.20. † **19:12** Mt. 14.36. ‡ **19:13** Mt. 12.27. § **19:13** Mr. 9.38; Lc. 9.49. * **19:15** Mt. 8.29; Mr. 1.24; 5.7. † **19:17** Hch. 2.43. ‡ **19:17** Lc. 1.65; Hch. 5.5, 11. § **19:17** Lc. 7.16. * **19:18** Jer. 3.13; Mt. 3.6. † **19:19** Dn. 2.2. ‡ **19:19** Is. 30.22. § **19:20** Col. 1.6.

20 Y ruma c'a ri xbanatej, can sibilaj c'a
ye q'uiy winek xquichop niquinimaj§ ri
ruch'abel ri Ajaf Dios, y can xk'alajin chi ri
ruch'abel ri Dios sibilaj nim ri ruchuk'a'.
21 Tek banatajnek chic ronojel ri', ri Pablo
xpe c'a pa ránima chi nibe c'a pa Macedo-
nia y pan Acaya chiquitz'etic ri kach'alal.
Y chuka' xpe pa ránima chi nibe c'a pa
Jerusalem,* y c'ac'ari' c'o chi nibe pa Roma.
22 Rumari' ri Timoteo† y ri Erasto‡ ri yeto'o
riche (rixin), xerutek c'a el c'a pa Mace-
donia. Y riya' c'a xc'oje' na ca juba' ri pa
ruwach'ulef Asia.

Tek ri winek riche (rixin) ri tinamit Efeso xeyacatej chiquij ri Gayo y ri Aristarco

23 Y ri pa tinamit Efeso ri tiempo ri', ri
winek sibilaj c'a coyowal y xeyacatej c'a
chrij ri kitzij Bey.§
24 Y ya ri jun achi aj samajel chrij saka-
puek ri Demetrio rubi', ri xetakchi'in ri
winek. Ruma ri chiri' pan Efeso, can c'o
rachoch jun ruwachbel ixok ri nibix Di-
ana chare, y ya c'a ri ruwachbel ri jay ri'
ri yerubanala' riya' riq'ui ri sakapuek, y
yeruc'ayij. Y ri achi ri', ye rachibilan ri ye
rumozo sibilaj c'a yech'acon* chiquij ri tak
ruwachbel ri jay ri'.
25 Rumari' ri achi ri' xerusiq'uij (xeroyoj)
ri ye rumozos, y xerumol chuka' ri nic'aj
chic aj banoy ruwachbel ri jay riche (rixin)
ri Diana, y xubij chique: Riyix iwetaman c'a
chi re jun samaj kachapon, can c'o ch'acoj
chrij.†
26 Pero riyix itz'eton y chuka' iwac'axan
chic chi ri achi ri nibix Pablo chare, nubij c'a
chique ri winek chi ri dioses ri xa ye banon
cuma winek ma ye dios ta.‡ Y can ye q'uiy
ri rujalon chic quina'oj y quiniman chic, ma
xu (xe) ta wi re wawe' pan Efeso, xa can
juba' ma pa ronojel re ruwach'ulef Asia.
27 Y ma xu (xe) ta wi kach'acoj riyoj ri
nuc'om pe ruc'ayewal chare, xa can queri'
chuka' nuben chare ri rachoch ri ka-dios
Diana, ruma majun ruk'ij niban ca chare.
Y wi queri' niban chare, netzelex c'a ca ri
nimalaj ka-dios, jun dios ri can niquiya'
chuka' ruk'ij ri winek ri yec'o pa ronojel
tinamit ri yec'o pa rucuenta re Asia y ri yec'o
pa rucuenta nic'aj chic ruwach'ulef, xcha'.
28 Tek xquic'axaj ri xubij ri Demetrio
chique, ri achi'a' ri' xyacatej coyowal. Y can
junan c'a tek xquirek quichi', y xquibij: ¡Nim
ri Diana ri ka-dios§ riyoj aj Efeso!
29 Y quinojel c'a ri winek riche (rixin) ri
tinamit Efeso xebeyacatej pe, astape' ma
quetaman ta achique ruma. Riye' xa yec'a
ri ca'i' achi'a' ri yepe pa Macedonia, ri ye
rachibil ri Pablo ri xequichop el. Ri achi'a'
ri', jun Gayo* rubi' y ri jun chic Aristarco†
rubi'. Y xe'uc'uex c'a ri acuchi (achique)
niquimol wi qui' ri winek ri'.
30 Y ri Pablo can xrajo' c'a xapon chupan ri
lugar ri', y xoc ta apo riche (rixin) chi nich'o
chiquiwech ri winek, yac'a ri kach'alal ma
xquiya' ta k'ij chare.
31 Chuka' yec'o c'a aj k'atbel tzij riche
(rixin) ri ruwach'ulef Asia‡ ri yec'o chiri'
pan Efeso,§ ri xquitek rubixic chare ri
Pablo chi ma tapon ta ri acuchi (achique)
quimolon wi qui' ri winek. Queri' xquiben
ri achi'a' ri', ruma can camigo qui' riq'ui ri
Pablo.*
32 Yac'a ri acuchi (achique) ntajin wi
ri molojri'il, ri winek sibilaj pa quichi'
niquiben. Yec'o ri jun wi niquibij. Y yec'o
nic'aj ri jun wi chic ri niquibila'. Pero sibi-
laj c'a ye q'uiy ri ma quetaman ta achique
ruma tek quibanon ri molojri'il ri'. Can
sachnek c'a quic'u'x ri winek ri quimolon
qui'.
33 Y chiquicojol c'a ri winek ri quimolon
qui' chiri', yec'o c'a winek israelitas ri can
chiri' pa tinamit yec'o wi, y riye' riche (rixin)
chi niquito' qui' chi majun nipe chiquij, ru-
mari' xquiya' runa'oj jun achi ri can qui-
winak wi, ri Alejandro† rubi' y xquinim c'a
apo riche (rixin) chi tich'o chiquiwech ri
winek riche (rixin) chi niquito' qui'. Y tek
ri Alejandro c'o chic chiquiwech ri winek,
xuben c'a retal riq'ui ri ruk'a' chi quetane'
ka.‡
34 Pero ri winek ri' xa itzel niquina' chique
ri israelitas. Rumari', tek xquitz'et ri Ale-
jandro y xquinabej chi xa jun israelita, xa
juba' ma ca'i' horas ri junan xquirek quichi'
y xquibij: ¡Nim ri Diana ri ka-dios riyoj aj
Efeso! xecha'.
35 Y tek ri aj tz'ib riche (rixin) ri tinamit
ri' xcowin xerutanaba' ka ri winek, xubij
c'a chique: Achi'a' riche (rixin) re tinamit
Efeso, ¿la can c'o ta cami jun winek ri man
ta etamayon chi ri aj wawe' pan Efeso can ye
chajinel wi riche (rixin) ri rachoch ri Diana
y queri' chuka' riche (rixin) ri ruwachbel ri
nimalaj dios Diana ri kajnek pe chila' riq'ui
ri dios Júpiter?
36 Y majun c'a xtibin chi man ta queri'.
Rumari' ma tich'ujirisaj ta ka ri iwánima,
tich'obo' na jabel, y ma tiben ta ri xa ma
ruc'amon ta.

* **19:21** Hch. 20.22; Ro. 15.25; Ga. 2.1. † **19:22** Hch. 16.1. ‡ **19:22** Ro. 16.23; 2 Ti. 4.20. § **19:23** Hch. 9.22; 19.9. * **19:24** Hch. 16.16, 19. † **19:25** Pr. 15.27; 1 Ti. 6.10. ‡ **19:26** Sal. 115.4; Is. 41.24; 44.10-20; 46.7; Jer. 10.3; Hch. 17.29; 1 Co. 8.4. § **19:28** Jer. 50.38; Hab. 2.18, 19. * **19:29** Ro. 16.23; 1 Co. 1.14. † **19:29** Hch. 20.4; 27.2; Col. 4.10; Flm. 24. ‡ **19:31** Hch. 16.6; 1 P. 1.1. § **19:31** Ap. 1.11. * **19:31** Pr. 16.7. † **19:33** 1 Ti. 1.20; 2 Ti. 4.14. ‡ **19:33** Hch. 12.17; 13.16; 21.40.

37 Ruma re achi'a' re ye ic'amom pe, ma-
jun itzel quibanon o quibin ta chrij ri Diana.
38 Y wi ri Demetrio y ri ye rachibil c'o
ch'a'oj nicajo' niquiyec chrij jun winek, can
yec'o c'a aj k'atbel tzij, pa tak k'atbel tzij,§
ri acuchi (achique) ruc'amon chi niquicho-
jmirisaj wi qui'.
39 Y wi xa jun chic ruchojmirisaxic ri
niwajo' riyix, tikacha' c'a ca jun k'ij tek
xtikamol ki' konojel y nikachojmirisaj,
achi'el ri nubij ri kaley.
40 Ruma xa choj queri' kamolon pe ki'. Y
wi ta nic'utux chake chi achique ruma tek
kamolon ki' y achique ruma tek ye yacata-
jnek pe ri winek,* majun achique ta xtikabij
riche (rixin) chi nikato' ki'. Y riq'ui juba' ri aj
k'atbel tzij niquich'ob chi nikaben re molo-
jri'il re' riche (rixin) chi yojyacatej chiquij.
Y ri' yojruya' pa ruc'ayewal chuwech ri
k'atbel tzij.
41 Y ri aj tz'ib can xu (xe wi) c'a xubij
ri ch'abel† ri', can yac'ari' xubij chique ri
winek ri quimolon qui' chiri' chi tiquitaluj
el qui'.

20

Tek ri Pablo xk'ax pa Grecia, pa Macedonia y xapon pa Troas

1 Y tek xtane' c'a ronojel y ri winek
quitalun chic el qui', ri Pablo xerumol c'a
quinojel ri kach'alal aj chiri' pan Efeso,
y xerupixabala' y xeruk'etela' ca. Y tek
ch'onak chic c'a ca chique y ruya'on chic c'a
rutzil tak quiwech quinojel, xuchop c'a el
bey riche (rixin) chi nibe c'a pa Macedonia.*
2 Xbe c'a chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o
pa ronojel lugar ri chiri' pa Macedonia, y
xberucukubala' c'a ca quic'u'x riq'ui q'uiy
ch'abel. Y c'ac'ari' xbe pa ruwach'ulef Gre-
cia.
3 Y xc'oje' c'a oxi' ic' chiri'. Y tek riya'
xrajo' xbe pa barco riche (rixin) chi nitzolin
pa ruwach'ulef Siria, yac'ari' tek xunabej
chi ri rech aj Israel† ri ma quiniman ta, c'o
ri quich'obon chi niquiben chare tek xtoc
el ri pa barco. Y rumari' riya' xa xujel ri
ruch'obon, riya' xa xuch'ob chi xtik'ax chic
jun bey ri pa Macedonia.
4 Ri xebe c'a chrij ri Pablo c'a pan Asia
ya ri Sópater aj pa Berea, ri Aristarco‡ y ri
Segundo ri ye aj pa Tesalónica, ri Gayo§ ri aj
Derbe, ri Timoteo,* ri Tíquico† y ri Trófimo‡
ri ye aj pan Asia.
5 Pero re kach'alal re' xa xenabeyej yan c'a
el chkawech riyoj, y xojcoyobej c'a ri chiri'
pa tinamit Troas.§
6 Y c'a ya tek k'axnek chic c'a ri nimak'ij
tek nitij ri caxlan wey ri majun ch'om
(levadura) riq'ui,* c'ac'ari' tek riyoj xoj-oc el
pa jun barco, y xkaya' ca ri tinamit Filipos. Y
wu'o' k'ij c'a ri xojbiyin riyoj riche (rixin) chi
xojapon quiq'ui, chiri' pa Troas.† Y wuku'
c'a k'ij ri xojc'oje' ka chiri'.

Ri xc'ulwachitej pa ruq'uisbel k'ij tek c'o ri Pablo pa Troas

7 Y chupan ri nabey k'ij riche (rixin) ri
semana,‡ xkamol ki' quiq'ui ri kach'alal ri
yec'o chupan ri tinamit ri' riche (rixin) chi
nikatij ri caxlan wey natabel riche (rixin)
ri rucamic ri Ajaf Jesucristo.§ Y ri Pablo
xch'o c'a chiquiwech ri kach'alal, y xapon
c'a nic'aj ak'a', ruma ya ri ruca'n k'ij c'o chi
nibe.
8 Y ri pa rox tanaj (wik) chare ri jay, ri
kamolon wi ki', jabel c'a sek rubanon ruma
q'uiy k'ak' tzijon.
9 Pero c'o c'a jun ti c'ajol ri Eutico rubi',
ri tz'uyul pa ventana riche (rixin) ri jay. Y
ruma ri Pablo can c'a nich'o na c'a ri nej chic
ak'a', ri ti c'ajol ri' xpe c'a sibilaj ruwaran.
Pero tek xwer ka, xtzak c'a el. Can ya c'a
ri pa rox tanaj (wik) chare ri jay xtzak wi
el. Y tek xebe c'a chuyaquic, xquitz'et chi xa
caminek chic.
10 Yac'ari' tek ri Pablo xbeka pe y xjupe'
chrij ri ruch'acul ri ti c'ajol ri',* y xuk'etej.
Y xubij c'a chique ri kach'alal: Ma tixibij ta
iwi'. Re ti c'ajol re' xa xc'astej pe.
11 Ri Pablo y ri nic'aj chic xejote' chic el
ri pa jay. Riya' xuwech' c'a ri caxlan wey,
y xquitij.† Y xuchop chic c'a tzij jun bey, y
c'a ya tek niseker pe tek xtane'. Y can yac'a
chuka' ri' tek xbe.
12 Y ri kach'alal can sibilaj c'a xcuke'
quic'u'x ruma ri ti c'ajol ri' can q'ues wi ri
xquic'uaj el.

Tek ri Pablo xel el pa tinamit Troas y xbe pa tinamit Mileto

13 Y ri Pablo chraken c'a xbe wi c'a pa
tinamit Asón. Pero xojnabeyej el riyoj pa
barco riche (rixin) chi queri' nbekac'ama'
pe ri Pablo ri chiri' pan Asón, ruma can
queri' ri ruchojmil ri rubin el riya' chake.
14 Tek xbekac'ulu' ki' chiri' pa tinamit
Asón, riya' xoc c'a el kiq'ui pa barco riche
(rixin) chi xojbe c'a pa tinamit Mitilene.
15 C'ac'ari' xoj-el chic c'a el chiri' pa Mi-
tilene, y pa ruca'n k'ij xojk'ax chuwech ri

§ **19:38** Hch. 13.7. * **19:40** 1 R. 1.41; Mt. 26.5. † **19:41** Ec. 9.17. * **20:1** 1 Co. 16.5; 2 Co. 7.5. † **20:3** 2 Co. 11.26. ‡ **20:4** Hch. 27.2. § **20:4** Hch. 19.29. * **20:4** Hch. 16.1. † **20:4** Ef. 6.21. ‡ **20:4** Hch. 21.29; 2 Ti. 4.20. § **20:5** Hch. 16.8. * **20:6** Ex. 12.14. † **20:6** Hch. 16.8. ‡ **20:7** Jn. 20.1. § **20:7** Hch. 2.42. * **20:10** 1 R. 17.21; 2 R. 4.34. † **20:11** Hch. 20.7.

Quío. Y can c'a ya ri pa ruca'n k'ij chare ri
kojk'ax wi el chuwech ri Quío, yac'ari' tek
xojk'ax ri pa jun lugar Samos rubi', c'ac'ari'
ya ri pa tinamit Trogilio xojuxlan wi el. Y
can c'a ya ri pa ruca'n k'ij ri xojapon pa
tinamit Mileto.
16 Y ma xojbe ta c'a pa tinamit Efeso, ruma
ri Pablo man c'a nrajo' ta chi q'uiy chic k'ij
ri nic'oje' ka pa ruwach'ulef Asia. Ruma chi
can ruraybel chi napon yan ri pa Jerusalem‡
riche (rixin) ri nimak'ij Pentecostés,§ wi
nicowin.

Tek ri ancianos riche (rixin) ri iglesia ri c'o pa tinamit Efeso xepixabex ca ruma ri Pablo chiri' pa tinamit Mileto

17 Y chiri' c'a pa tinamit Mileto yojc'o wi,
tek ri Pablo xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri
ancianos* riche (rixin) ri iglesia pan Efeso.
18 Yac'a tek ye c'ulunak chic ri kach'alal ri',
ri Pablo xubij chique: Riyix jabel iwetaman
achique rubanic ri nuc'aslen ri xinc'uaj chi-
wech ronojel tiempo ri xic'oje' chicojol re
wawe' pa ruwach'ulef Asia.
19 Can nch'utinirisan c'a wi' chuwech ri
Ajaf Dios chubanic ri rusamaj. Astape'
riq'ui ok'ej, nben ri rusamaj. Y astape'
chuka' ri wech aj Israel xinquiya' pa tijoj
pokonal ruma ri pokon ri xquich'obola' chi
xquiben chuwe,† pero riyin can xinben ri
rusamaj ri Dios.
20 Majun bey c'a xinmalij ta ka chi man
ta chic xintzijoj ri ruch'abel ri Dios ri utz
nuben chare ri ic'aslen. Y xixintijoj c'a chu-
pan ri ruch'abel ri Dios tek yec'o molojri'il y
chuka' pa tak iwachoch.
21 Y chique ri wech aj Israel‡ y chique ri
winek ri ma ye israelitas ta, riyin nk'alajsan
c'a chuka' chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri
Dios§ y tiquinimaj* ri Kajaf Jesucristo.
22 Y re wacami, ri Lok'olaj Espíritu nuben
chuwe chi yibe c'a pa Jerusalem,† y ma we-
taman ta c'a achique ri xtinc'ulwachij chiri'.
23 Ri wetaman xaxu (xaxe wi) c'a ri
ruk'alajsan ri Lok'olaj Espíritu chuwe, chi
riyin xquitz'apix na pa tak cárcel, y xtin-
tij pokon‡ tek xquinapon ri pa Jerusalem.
Ruma queri' ri ruk'alajsan pe ri Lok'olaj
Espíritu§ chuwe pa tak tinamit ri xik'ax yan
wi pe.
24 Pero ma ya ta ri' ri más nch'ob rij,
ni ma ya ta chuka' ri nuc'aslen ri más
nch'ob.* Ri más c'a nch'ob, ya ri samaj†
ri ruya'on ri Ajaf Jesús chuwe,‡ y riq'ui ta
c'a quicoten ri xtinq'uis rutzijoxic chique ri
winek ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic,
ri nik'alajsan ri rutzil ri Dios.
25 Y wacami, riyin wetaman chi riyix
ri yin k'axnek chicojol chutzijoxic ri ra-
jawaren ri Dios, can majun chic c'a chiwe
riyix ri xtitz'eto chic el nuwech chuwech re
ruwach'ulef.
26 Rumari' can nbij ca chiwe, chi ma nu-
mac ta riyin wi yec'o ri xquebeka c'a chupan
ri ruc'ayewal.§
27 Ruma can majun ri man ta xinbij chiwe,
xa can ronojel ri ruch'obon ri Dios* pa kawi'
riyoj, xinbij chiwe.
28 Can tichajij c'a ka ic'aslen riyix,† y
queri' chuka' tibanala' quiq'ui quinojel
ri kach'alal, ruma ri samaj ri ruya'on ri
Lok'olaj Espíritu chiwe, ya chi can jabel
quic'uaxic niben, ruma riye' can ye riche
(rixin) chic ri Ajaf Jesús y ye ru'iglesia chic,
ruma can ya Riya' ri xcolo quiche (quixin)
riq'ui ri ruquiq'uel‡ ri xbiyin chuwech ri
cruz tek xcamisex.
29 Ruma can wetaman chi can xu (xe wi)
tek ma xquipe ta chic riyin, can yac'ari'
xque'oka c'a winek chicojol ri achi'el quepe
utif (coyotes).§ Ruma ri ye utif (coy-
otes), can xu (xe) wi ye'oc chiquicojol ri
carne'l, yequitij y yequiq'uis. Can ye queri'
chuka' ri winek ri', xque'oc chiquicojol ri
kach'alal, y xtiquiben c'a chique chi man
chic xtiquicukuba' ta quic'u'x riq'ui ri Ajaf
Jesús.
30 Y chicojol riyix can yec'o c'a achi'a'
ri xquebeyacatej pe.* Y ma ya ta rubixic
xtiquiben chare ri ruch'abel ri Dios, riche
(rixin) chi yequitaluj ri can yeniman wi
riche (rixin) ri Jesús, y yec'o nic'aj chiwe
riyix ri xquetzekelben el quiche (quixin).
31 Rumac'ari', can tichajij iwi'. Toka
chi'ic'u'x chi riyin oxi' juna' ri xic'oje'
iwuq'ui, y can chi pak'ij chi chak'a'
xixinwok'ej y xixinpixabaj.
32 Y wacami c'a wach'alal, yixinjech ca
pa ruk'a' ri Dios y ri ruch'abel. Y ri
ch'abel ri' nuk'alajsaj ri rutzil ri Dios†
chkawech, y can nuben c'a chake chi ri
kac'aslen niq'uiy‡ y nuben chuka' chi junan
ri herencia xtikac'ul§ quiq'ui ri nic'aj chic ri
ch'ajch'oj chic quic'aslen y ye riche (rixin)
chic ri Dios.
33 Y riyin ma ruma ta c'a xinwajo' ri ira-
jil, ni ma ruma ta chuka' xinrayij ri itziak,
ruma ta ri' xintzijoj ri ruch'abel ri Dios
chiwe, ma que ta ri'.*

‡ **20:16** Hch. 18.21; 19.21; 21.4, 12. § **20:16** Hch. 2.1; 1 Co. 16.8. * **20:17** 1 Ti. 4.14. † **20:19** Hch. 20.3. ‡ **20:21** Hch. 18.5. § **20:21** Hch. 2.38. * **20:21** Mr. 1.15. † **20:22** Hch. 19.21. ‡ **20:23** 1 Ts. 3.3. § **20:23** Hch. 21.4, 11. * **20:24** Ro. 8.35. † **20:24** Hch. 1.17; 2 Co. 4.16. ‡ **20:24** Ga. 1.1; 2 Ti. 4.7. § **20:26** Hch. 18.6. * **20:27** Lc. 7.30. † **20:28** 1 Ti. 4.16. ‡ **20:28** Ef. 1.7; He. 9.14. § **20:29** Mt. 7.15. * **20:30** 1 Jn. 2.19. † **20:32** He. 13.9. ‡ **20:32** Hch. 9.31. § **20:32** Ef. 1.18; Col. 3.24. * **20:33** 1 S. 12.3; 1 Co. 9.12. † **20:34** 1 Co. 4.12.

34 Ruma riyix can jabel iwetaman chi
xisamej† riq'ui nuk'a' riche (rixin) chi c'o
xincusaj riyin y c'o chuka' xquicusaj ri
wachibil.
35 Riyin can xinc'ut c'a chiwech chi
rajawaxic chi yixsamej riche (rixin) chi
nich'ec irajil riche (rixin) chi riq'ui ri'
ye'itobej ri nic'atzin quito'ic.‡ Y toka c'a
chi'ic'u'x ri rubin ca ri Ajaf Jesús. Riya'
rubin c'a ca: Más jabel ruwaruk'ij ri winek
ri nisipan§ que chuwech ri nic'ulu jun
sipanic.
36 Y tek ri Pablo ch'onak chic ka, xxuque'
c'a y xuben orar quiq'ui quinojel ri yec'o
chiri'.
37 Y ri quimolon c'a qui' ri chiri' xe'ok',*
xquik'etela' y xquitz'umaj (xquitz'ubaj)
ruchi' chuka' ri Pablo.
38 Y can sibilaj yebison ruma ri Pablo,
ruma riya' xubij c'a chique chi majun bey
chic c'a xtiquitz'et ta el ruwech wawe'
chuwech re ruwach'ulef.† Y xebe c'a riq'ui,
riche (rixin) chi xbequijacha' ca pa barco.

21

Tek ri Pablo ruchapon bey riche (rixin) chi nibe pa tinamit Jerusalem

1 Y tek kajachon chic ki' quiq'ui ri
kach'alal, riye' xec'oje' c'a ca, y riyoj xoj-
oc el pa barco, y can choj xojbe c'a pa jun
ti ruwach'ulef ri c'o pa mar ri Cos rubi'. Pa
ruca'n k'ij tek xoj-el el ri chiri', xojapon c'a
pa jun chic ti ruwach'ulef ri pa mar c'o wi,
ri Rodas rubi'. Y tek xoj-el el ri pa Rodas,
xojapon c'a ri pa tinamit Pátara.
2 Ri chiri' pa Pátara xbekila' c'a jun barco
ri nibe c'a pa Fenicia. Xoj-oc c'a el chupan, y
xkachop c'a el bey.
3 Y yac'ari' tek xkatz'et jun ruwach'ulef
ri c'o pa mar, ri Chipre rubi', y ya ri pa
kajxocon ri xc'oje' wi ca, ruma ri barco
ri uc'uayon kiche (kixin), xa can choj
ruchapon bey c'a pa Siria.* Y ya ri pa
tinamit Tiro xojapon wi, ruma ri barco
ruc'uan el ejka'n riche (rixin) chi nberuya'
na ca chiri'.
4 Y xekacanoj c'a ri kach'alal ri yec'o chiri'.
Y wuku' k'ij ri xojc'oje' chiri' quiq'ui. Y
ri kach'alal ri' xquibij c'a chare ri Pablo
chi ma tibe ta pa Jerusalem, ruma ri
Lok'olaj Espíritu ruk'alajsan chiquiwech chi
c'o nuc'ulwachij ri Pablo ri pa Jerusalem.†
5 Tek tz'aket chic ruwuk k'ij ri kojc'oje'
wi chiri', xkachojmirisaj ki' riche (rixin) chi
yojbe. Y quinojel ri kach'alal cachibilan ri
quixjaylal y ri calc'ual, xojbequijacha' c'a ca
chuchi' ri mar.‡ Y ri chiri' ri chuchi' ya',
xojxuque' ka y xkaben orar.§
6 Y riche (rixin) c'a chi xkajech ki' quiq'ui,
xkak'etela' ca ki'. Riyoj xoj-oc el pa barco, y
ri kach'alal xetzolin chcachoch.
7 Y ya tek xoj-el pe ri pa Tiro riche
(rixin) chi xojbe c'a pa Tolemaida, yac'ari'
ri ruq'uisbel k'ij ri xojbiyin pa ruwi' ya'.
Y chiri' pa tinamit Tolemaida, tek kaya'on
chic rutzil quiwech ri kach'alal, xojc'oje' pe
jun k'ij quiq'ui.
8 Pa ruca'n k'ij ri Pablo y ri yoj benak
riq'ui, xoj-el c'a el chiri' pa Tolemaida, y
xkachop el bey riche (rixin) chi yojbe c'a
pa tinamit Cesarea. Yac'a tek xojapon,
xojbe pa rachoch ri Felipe* ri nitzijon ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.† Riya' jun
c'a chique ri wuku'‡ diáconos ri xeniman
xe'ilin quiche (quixin) ri malcani' tak ixoki'
pa Jerusalem. Y xojc'oje' c'a ka chiri' pa
rachoch ri Felipe.
9 Y riya' yec'o c'a ye caji' rumi'al ri ma ye
c'ulan ta, y riye' niquik'alajsaj c'a ri nibix
chique ruma ri Dios.§
10 Y c'o yan ca'i' oxi' k'ij ri kojc'oje' chiri'
tek xoc'ulun jun achi kiq'ui ri Agabo* rubi'.
Riya' petenak c'a pa Judea, y riya' jun pro-
feta ri nik'alajsan ri nibix chare ruma ri
Dios.
11 Y tek riya' xapon c'a chikatz'etic,
xberuc'ama' pe ri ximibel rupan ri Pablo,
y riq'ui ri' xuximila'† ruk'a' raken riya'
mismo, y c'ac'ari' xubij: Ri Lok'olaj Espíritu
rubin c'a chuwe chi ri rajaf re ximibel re',
quere' xtiban chare cuma ri israelitas tek
xtapon pa tinamit Jerusalem, y c'ac'ari'
xtiquijech pa quik'a' winek ri xa ma ye
israelitas ta, xcha'.
12 Y tek xkac'axaj c'a queri', riyoj y ri
kach'alal aj Cesarea can xkatij kak'ij xkabij
chare ri Pablo chi ma tibe ta pa Jerusalem.
13 Yac'a ri Pablo xa xubij chake: ¿Achique
ruma tek riyix niya' pe bis pa wánima ruma
yixok' pe? Riyin man c'a npokonaj ta chi
yicamisex‡ ruma ntzijoj ri ruch'abel ri Ajaf
Jesús,§ c'a ta c'a chi xaxu (xaxe) wi chi
yixim* chila' pa tinamit Jerusalem, xcha' ri
Pablo.
14 Y ruma c'a ri ma xojcowin ta xkaben
chare chi man ta nibe pa tinamit Jerusalem,
xaxu (xaxe wi) c'a xkabij: Ya ta c'a ri ruray-
bel ri Ajaf nibanatej,† xojcha'.

‡ **20:35** 2 Co. 11.9; Ef. 4.28. § **20:35** Mt. 10.8. * **20:37** Gn. 45.14. † **20:38** Hch. 20.25. * **21:3** Jue. 10.6; 2 S. 8.6; Is. 7.2; Mt. 4.24; Lc. 2.2; Hch. 15.23, 41; 18.18. † **21:4** Hch. 20.23. ‡ **21:5** Hch. 7.60. § **21:5** 1 R. 8.54; Hch. 9.40; 20.36. * **21:8** Hch. 8.26. † **21:8** Hch. 8.40; Ef. 4.11; 2 Ti. 4.5. ‡ **21:8** Hch. 6.5. § **21:9** Jl. 2.28; Hch. 2.17. * **21:10** Hch. 11.28. † **21:11** Hch. 21.33; Ef. 6.20; 2 Ti. 2.9. ‡ **21:13** 1 Co. 4.9; 2 Co. 4.10; Fil. 1.20; 2 Ti. 4.6. § **21:13** Hch. 20.24; Ro. 8.35. * **21:13** Col. 1.24. † **21:14** 1 S. 3.18; Mt. 26.42; Lc. 22.42.

15 Y c'ac'ari' xkachojmirisala' ki', y xka-
chop el bey pa tinamit Jerusalem.
16 Y can yec'o kach'alal aj Cesarea ri
xekachibilaj el. Y chiquicojol riye' benak c'a
jun kach'alal ri aj Chipre, ri Mnasón rubi'.
Riya' c'o yan c'a chic tiempo runiman pe
ri Ajaf Jesús, y c'o jun rachoch pa tinamit
Jerusalem ri xojbec'oje' wi.

Tek xchapatej ri Pablo pa rachoch ri Dios

17 Y tek xojapon c'a pa tinamit Jerusalem,
riq'ui c'a quicoten xojc'ul cuma ri kach'alal.‡
18 Y pa ruca'n k'ij xkachibilaj c'a el ri Pablo
riche (rixin) chi xbekatz'eta' ca ri Jacobo.§
Tek xojapon riq'ui ri Jacobo, quinojel ri an-
cianos riche (rixin) ri iglesia, quimolon c'a
chuka' qui' chiri'.
19 Ri Pablo xuyala' rutzil quiwech, y
c'ac'ari' chi jojun chi jojun xutzijoj ri xuben
ri Dios chiquicojol ri winek ri ma ye israeli-
tas ta,* ruma ri rusamaj riya'.†
20 Y tek xquic'axaj ri xubij ri Pablo chique,
riye' xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y
xquibij c'a chare ri Pablo: Kach'alal, can
niquicot c'a ri kánima ruma ri xatzijoj ka
chake, y riyit can awetaman chic c'a chi
pa mil israelitas ri quiniman chic, y riye'
niquibij chi can rajawaxic chi niban ri nubij
chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.‡
21 Y tzijon c'a chique chi riyit nabij
chique ri israelitas ri yec'o pa nic'aj chic
ruwach'ulef, chi ma tiquiben ta ronojel ri
nubij ri ruley§ ri Moisés, chi ma tiquiben
ta ri circuncisión chique ri tak c'ajola'
(alaboni'), y chuka' ma tiquiben ta ri nic'aj
chic ri rubin ca ri Moisés ri c'o chi niban.
22 ¿Achique c'a xtikaben wacamí? Ruma
tek riye' xtiquinabej chi yitc'o wawe', can
kitzij chi xque'oka.
23 Más c'a utz tabana' re xtikabij chawe:
Yec'o c'a caji' kach'alal achi'a' ri c'o quitzu-
jun (quisujun) chare ri Dios riche (rixin) chi
niquiben, y xa chua'k cabij nitz'aket ri k'ij.
24 Que'ac'uaj c'a el, tich'ajch'ojsaj iwi'
quiq'ui y tiya' chare ri Dios ri nubij ri ley
riche (rixin) ri Moisés. Y yit c'a riyit yatojo
ronojel ri nic'atzin. Y c'ac'ari' riye' xtiquiso-
caj el ronojel ri rusmal tak quiwi'.* Wi riyit
xtaben ronojel ri xkabij chawe, ri winek
xtiquetamaj c'a chi xa ma kitzij ta ri nitzijox
chawij chi ma naben ta ri nubij ri ley riche
(rixin) ri Moisés, y xa xtiquibij c'a chi can
nanimaj wi ri ley.†
25 Y chique ri winek ri xa ma ye israelitas
ta ri quiniman chic, xkatek yan c'a el jun
wuj quiq'ui riche (rixin) chi xkabij el chique
chi ma rajawaxic ta chi niquiben ronojel ri
nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés,
xaxu (xaxe wi) xkabij el chique chi ma tiqui-
tij ta ti'ij riche (rixin) jun chicop ri xcamisex
riche (rixin) chi xtzuj (xsuj) chuwech jun
dios ri xa banon cuma winek,‡ chi ma tiq-
uitij ta quic',§ ni man c'a chuka' tiquitij ta
ti'ij quiche (quixin) ri chicop ri xa xejitz'ex
chiquikul,* chuka' ri achi'a' y ri ixoki' ri xa
ma quic'ulaj ta qui', ma tiquicanola' ta qui'
riche (rixin) chi yemacun,† xecha' chare.
26 Y ri Pablo xeruc'uaj c'a el ri caji' achi'a'
ri', y pa ruca'n k'ij xquich'ajch'ojsaj c'a el
qui', y xebe pa rachoch ri Dios‡ ri c'o chiri'
pa Jerusalem, riche (rixin) chi xbequibij ca
achique k'ij xtitz'aket ri k'ij riche (rixin) ri
ch'ajch'ojirisanic y chiquijujunal xtiquiya'
chare ri Dios ri c'o chi niquiya'.§
27 Y tek ya xa nitz'aket c'a ri wuku' k'ij,
ri Pablo c'o c'a ri chiri' pa rachoch ri Dios;
y yac'ari' tek xtz'et cuma nic'aj israelitas
ri yepe c'a quela' pan Asia. Y ri israelitas
ri' xquiya' c'a chuka' quina'oj ri nic'aj chic
quech aj Israel riche (rixin) chi xquichop*
ri Pablo.
28 Y tek xquichop niquirek quichi',
xquibila' c'a: ¡Kojito'! ¡Kojito', riyix kech
aj Israel! ¡Ya achi re' ri nibiyaj pa ronojel
tinamit, y yerutijoj ri winek chi ma tiquiben
ta ri nubij chupan ri ley† riche (rixin) ri
Moisés, y can itzel chuka' nich'o chrij re
rachoch ri Dios‡ re c'o wawe' pa Jerusalem.
Q'uiy c'a chuka' ri nubij chikij riyoj
israelitas, y ruma chi wacami ye rucusan
pe winek ri ma ye israelitas ta chupan re
rachoch ri Dios, tz'il c'a xuben chare re
lok'olaj jay re!
29 Quec'ari' niquibila' ri winek ri', ruma
quitz'eton ri pa tinamit chi ri Pablo junan
benak riq'ui ri jun achi ri Trófimo§ rubi', ri aj
Efeso, y riye' xquich'ob chi ri Pablo ruc'uan
chuka' apo ri Trófimo ri pa rachoch ri Dios.
30 Y quinojel ri winek riche (rixin) ri tina-
mit xebeyacatej pe, y junanin (anibel) ye
petenak. Y can quikiriren c'a pe ri Pablo,
xquelesaj pe ri chiri' pa rachoch ri Dios.*
Y can ya chuka' ri' xetz'apix ca ri ruchi' ri
rachoch ri Dios.
31 Y niquicamisaj yan c'a ri Pablo. Pero
xapon c'a rutzijol riq'ui ri achi ri uc'uey
quiche (quixin) ri soldados ri can c'o ruk'ij
achi'el ruk'ij jun coronel, chi ri winek riche
(rixin) ri Jerusalem ye yacatajnek.

‡ **21:17** Hch. 15.4. § **21:18** Hch. 15.13; Ga. 1.19; 2.9; Stg. 1.1. * **21:19** Hch. 15.12; Ro. 15.18. † **21:19** Hch. 20.24; 1 Co. 3.5, 8. ‡ **21:20** Hch. 22.3; Ga. 1.14. § **21:21** Hch. 6.14; Ga. 5.1. * **21:24** Nm. 6.2, 13, 18; Hch. 18.18. † **21:24** 1 Co. 9.20. ‡ **21:25** 1 Co. 8. § **21:25** Lv. 17.14. * **21:25** Gn. 9.4. † **21:25** 1 Co. 5.1, 9, 11; 10.8; 1 Ts. 4.3; He. 13.4. ‡ **21:26** Hch. 24.18. § **21:26** Nm. 6.13. * **21:27** Lc. 21.12; Hch. 4.3; 5.18; 26.21; 2 Co. 4.9. † **21:28** Hch. 6.13. ‡ **21:28** Hch. 25.8. § **21:29** Hch. 20.4; 2 Ti. 4.20. * **21:30** 2 R. 11.15.

32 Rumari' ri achi ri' can chanin c'a xerumol pe ri achi'a' ri yec'o pa ruk'a', ri soldados y ri capitanes, y junanin (anibel) xebe acuchi (achique) quimolon wi qui' ri winek. Y ri winek, can xu (xe) wi c'a xequitz'et, xquitanaba' ruch'ayic ri Pablo.†

33 Y ri achi ri achi'el jun coronel tek xapon c'a riq'ui ri Pablo, xberuchapa', y xutek c'a ruximic‡ riq'ui ca'i' cadenas.§ Y c'ac'ari' xuc'utuj achique chi achi ri' y achique ri xumacuj.*

34 Y ri achi achi'el jun coronel majun c'a tzij xrac'axaj ta jabel, ruma sibilaj ye q'uiy ri winek ri yec'o chiri'. Jun wi c'a niquibij ri nic'aj, y jun wi chic niquibila' ri nic'aj chic, y can niquirek quichi' tek niquibij. Rumari' ri achi achi'el coronel xubij chi tuc'uex apo ri Pablo pa cuartel† cuma ri soldados.

35 Yac'a tek ye benak chuwech ri gradas ri yec'o chuwech ri cuartel, ri soldados ri' c'o chi xquitzekej ri Pablo chicaj, ruma ri winek sibilaj yacatajnek coyowal.

36 Y quinojel c'a ri winek ri' can ye tzeketel c'a el chiquij, y sibilaj c'a pa quichi' niquiben y niquibila' c'a: ¡Ticamisex‡ ri Pablo! yecha'.

Tek ri Pablo xch'o chiquiwech ri winek riche (rixin) chi nuto' ri'

37 Y yac'a tek nucusex apo ri Pablo pa cuartel acuchi (achique) yec'o wi ri soldados, ri Pablo xubij c'a chare ri achi ri achi'el jun coronel: ¿Naya' k'ij chuwe chi yich'o juba' awuq'ui? xcha'. Y ri achi xubij chare ri Pablo: ¿Awetaman yach'o chuka' pa quich'abel ri aj Grecia?

38 ¿La ma yit ta cami riyit ri' ri achi aj Egipto ri c'o yan chic juba' tiempo yacatajnek chiquij ri aj k'atbel tak tzij ye rachibilan ye caji' mil camisanel tak achi'a', ri xquimol qui' pa jun desierto? xuche'ex.

39 Yac'a ri Pablo xubij: Riyin yin jun israelita§ ri xinalex pa Tarso,* ri jun nimalaj tinamit ri c'o pa Cilicia. Y nc'utuj c'a jun utzil chawe chi taya' k'ij chuwe riche (rixin) chi yich'o chique ri winek.

40 Y ri achi achi'el jun coronel xuya' c'a k'ij chare riche (rixin) chi tich'o. Y ri Pablo xpa'e' ri chiri' pa tak gradas, y xuben pe retal riq'ui ri ruk'a' chique ri winek riche (rixin) chi quetane' ka. Y tek majun chic c'a nik'ajan, riya' xbech'o pe chiquiwech pan hebreo,† ri quich'abel ri israelitas, y xubij:

22

1 Wech aj Israel y riyix principali' chupan re katinamit, can tiwac'axaj c'a ri ch'abel ri xquenbij chiwe wacami,* riche (rixin) chi nto' wi', xcha'.

2 Y tek ri winek xquic'axaj c'a chi ri Pablo xa can nich'o pe chique ri pan hebreo,† ri quich'abel riye', rumari' can majun chic c'a ri xch'o. Y ri Pablo xuchop c'a tzij y xubij:

3 Riyin can yin jun israelita.‡ Xaxu (xaxe) c'a chi riyin xinalex pa tinamit Tarso§ ri c'o pa rucuenta ri Cilicia, pero can ya re wawe' pa Jerusalem xiq'uiy wi. Y ya ri nimalaj achi ri Gamaliel* rubi' ri xtijon wuche (wixin). Y xirutijoj c'a riq'ui ronojel ri nubij chupan ri ley† ri ya'on ca chique ri ojer tak ye kati't kamama'.‡ Ruma can ruraybel wi c'a ri wánima chi nben ri rusamaj ri Dios, achi'el chuka' ri nirayij chi'iwonojel riyix chupan re k'ij re'.

4 Ruma tek rubanon ca, riyin sibilaj c'a pokon xinbanala' chique ri winek ri quitzekelben ri Ajaf Jesucristo, ri kas kitzij Bey. Xenchapala' c'a pe riche (rixin) chi xenya' pa cárcel. Xenc'uaj pa camic. Y can chi achi'a' y chi ixoki' queri' xinben chique.§

5 Y ri nimalaj sacerdote y quinojel ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij* jabel quetaman, ruma can ye riye' ri xeya'o el wuj pa nuk'a', riche (rixin) chi nbenjacha' pa quik'a' ri kach'alal aj Israel ri yec'o pa tinamit Damasco. Y tz'ibatal el chuwech ri wuj ri' chi ya'on el k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi yibe chiquichapic ri winek ri yetzekelben ri Jesucristo, riche (rixin) chi queri' ye ximon yenc'om pe wawe' pa Jerusalem,† y c'ac'ari' yenya' c'a pa tijoj pokonal.

Tek ri Pablo xutzijoj achique rubanic tek riya' xunimaj ri Jesús

6 Pero pa jun nic'aj k'ij tek nchapon el bey y xa juba' chic nrajo' chi ma yinapon pa tinamit Damasco,‡ yac'ari' tek xka jun nimalaj sakil pa nuwi' ri petenak chila' chicaj.§

7 Y rumari' riyin xitzak pan ulef. Y yac'ari' tek xinwac'axaj jun ch'abel, y ri ch'abel ri' nubij c'a: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma achapon wokotaxic?* xcha'.

8 Y riyin xinc'utuj c'a: ¿Yit achique c'a riyit táta? xicha'. Y xubij c'a chuwe: Yin c'a riyin ri Jesús aj Nazaret ri achapon wokotaxic,† xcha' chuwe.

† **21:32** Hch. 23.27. ‡ **21:33** Jue. 15.13; Hch. 22.25-29. § **21:33** Hch. 12.6; 28.20. * **21:33** Hch. 20.23. † **21:34** Hch. 21.37; 22.24; 23.10, 16. ‡ **21:36** Lc. 23.18; Jn. 19.15; Hch. 22.22. § **21:39** Fil. 3.5. * **21:39** Hch. 9.11. † **21:40** Hch. 22.2; 26.14. * **22:1** Hch. 7.2. † **22:2** Hch. 21.40. ‡ **22:3** Ro. 11.1; 2 Co. 11.22; Fil. 3.5. § **22:3** Hch. 9.30. * **22:3** Hch. 5.34. † **22:3** Hch. 26.5. ‡ **22:3** Ga. 1.14. § **22:4** Hch. 8.3; Fil. 3.6; 1 Ti. 1.13. * **22:5** Lc. 22.66; Hch. 4.5. † **22:5** Hch. 9.2. ‡ **22:6** Hch. 26.12. § **22:6** Hch. 9.3. * **22:7** Hch. 9.4. † **22:8** Hch. 9.5. ‡ **22:9** Dn. 10.7. § **22:9** Hch. 9.7.

9 Y ri ye benak wuq'ui xquixibij qui',‡
ruma xquitz'et ri sakil, pero ma xk'ax ta
chiquiwech ri xubij ri Jun ri xch'o§ pe
wuq'ui.
10 Y riyin xinbij c'a: Ajaf, ¿achique c'a ri
ruc'amon chi nben? xicha'. Y ri Ajaf xubij
chuwe: Cayacatej c'a el, y cabiyin pa Dam-
asco, y chiri' xtibix wi chawe ri ruc'amon
chi naben, xinuche'ex.
11 Yac'a ri ruchuk'a' ri sakil ri xintz'et can
xirumoyirisaj c'a, y rumari' xa chinuk'a'
chic xiyukex wi el cuma ri wachibil riche
(rixin) chi xojapon c'a pa tinamit Damasco.
12 Y ri chiri' pa Damasco c'o c'a jun achi
Ananías* rubi', jun achi ri can nuben wi ri
nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés. Y
quinojel ri kech aj Israel ri yec'o chiri', jabel
c'a yech'o chrij† ri Ananías ri'.
13 Y riya' xapon c'a wuq'ui, y xberubij
chuwe: Wach'alal Saulo, catzu'un chic c'a,
xcha'. Y riyin can yac'ari' tek xitzu'un‡ chic,
y xintz'et c'a ruwech ri Ananías.
14 Y riya' xubij c'a chuka' chuwe: Ri Dios
ri quiche (quixin) ri ye kati't kamama' ri
xec'oje' ojer ca,§ xarucha'* riche (rixin) chi
nawetamaj ri ruraybel Riya' y riche (rixin)
chuka' xatz'et ri Ajaf Jesucristo† ri can choj
wi,‡ y xawac'axaj ri ruch'abel.§
15 Y yit c'a riyit ri xcak'alajsan* chique
quinojel ri winek ri xatz'et† y ri xawac'axaj.‡
16 ¿La utz cami chi chak quela' abanon y
ri tiempo xa chanin benak? Cayacatej c'a
el riche (rixin) chi naben bautizar awi',§ y
tanimaj rubi' ri Ajaf Jesús,* riche (rixin) chi
nicuyutej ri amac,† xcha' chuwe.

Tek ri Pablo xubij achique rubanic tek riya' xberutzijoj ri ruch'abel ri Dios chiquicojol ri ma ye israelitas ta

17 Y tek xitzolin pe y xinoka wawe' pa
Jerusalem,‡ xibe c'a pa rachoch ri Dios
chubanic orar. Y yac'a tek yitajin chare ri
oración, xinben c'a jun achi'el achic',§
18 ruma ri Kajaf Jesucristo xuc'ut ri' chin-
uwech, y xubij c'a chuwe: Chanin catel el
wawe' pa Jerusalem, ruma ri winek ri yec'o
wawe' ma xtiquinimaj ta ri xtak'alajsaj
chuwij riyin,* xcha' chuwe.
19 Rumari' riyin xinbij c'a chare: Ajaf,
riye' quetaman c'a chi yin c'a riyin ri xi-
napon ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri
ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi xeben-
chapa' pe ri ye nimayon awuche (awixin),
xenc'uaj pa cárcel† y xench'ey.‡
20 Y tek xcamisex ri Esteban ri xk'alajsan
ri abi', can xka wi chinuwech§ ri xban
chare, can yinc'o chuka' apo quiq'ui ri
xecamisan riche (rixin), nchajin ri nic'aj
quitziak* ri ye quelesan ca chiquij, xicha'.
21 Yac'a ri Ajaf Jesucristo xubij chuwe:
Cabiyin c'a, ruma can yatintek c'a el pa
tak tinamit ri nej yec'o wi, riche (rixin) chi
nbe'atzijoj ri nuch'abel chique ri winek ri
xa ma ye israelitas ta,† xcha' chuwe, xcha'
ri Pablo chique ri rech aj Israel.

Tek ri Pablo c'o chic c'a pa ruk'a' ri achi achi'el jun coronel

22 Y ri winek ri' man chic c'a xcajo'
ta xquic'axaj ri Pablo. Xa xquichop c'a
niquirek quichi' y niquibila': ¡Ticamisex‡ la
jun achi la', ruma xa ma ruc'amon ta chic
chi q'ues!§ yecha'.
23 Y ruma chi ri winek can sibilaj c'a
xquirek quichi' y xquic'akala' chuka' ri
quitziak ri yequelesaj el chiquij, y xbe-
quimok'ej pe ulef riche (rixin) chi xquiq'uek
chicaj ruma coyowal,
24 rumari' ri achi achi'el jun coronel xu-
bij c'a chi tuc'uex apo ri Pablo chupan ri
cuartel,* y tich'ay, riche (rixin) chi queri'
tuk'alajsaj achique ruma tek ri winek sibilaj
pa quichi' niquiben chrij.
25 Y yac'a tek ximon chic ri Pablo riche
(rixin) chi nich'ay, ri Pablo xubij chare ri
capitán: Riyin yin jun achi romano. ¿La
ruc'amon cami chi yinich'ey, tek xa ma jane
tik'at tzij pa nuwi'?† xcha'.
26 Ri capitán tek xrac'axaj queri', xberubij
c'a chare ri achi achi'el jun coronel: ¿Achique
nach'ob chi naben wacami? Ruma ri Pablo
jun achi romano, xcha' chare.
27 Y tek ri achi achi'el jun coronel
xrac'axaj ri', xbe c'a riq'ui ri Pablo, y
xberuc'utuj chare: ¿La kitzij c'a chi yit jun
achi romano? xcha' chare. Y ri Pablo xubij:
Kitzij riyin yin romano, xcha'.
28 Y ri achi achi'el jun coronel xubij c'a:
Riyin sibilaj q'uiy puek xinya' riche (rixin)
chi queri' xinoc jun achi romano, xcha'. Y
ri Pablo xubij: Riyin mani, riyin can xin-
walaxibej pe chi yin jun achi romano, xcha'
ri Pablo.

* **22:12** Hch. 9.17. † **22:12** Hch. 10.22; 1 Ti. 3.7. ‡ **22:13** Hch. 9.17, 18. § **22:14** Hch. 3.13; 5.30. * **22:14** Ro. 1.1; Ga. 1.1. † **22:14** Hch. 26.16; 1 Co. 9.1. ‡ **22:14** Hch. 3.14; 7.52. § **22:14** 1 Jn. 1.1. * **22:15** Hch. 23.11. † **22:15** Hch. 26.16. ‡ **22:15** Hch. 4.20. § **22:16** Hch. 9.18. * **22:16** Ro. 10.13. † **22:16** Hch. 2.38. ‡ **22:17** Hch. 9.26. § **22:17** Hch. 10.10; 11.5; 2 Co. 12.1-4. * **22:18** Mt. 10.14. † **22:19** Hch. 8.3. ‡ **22:19** Mt. 10.17; 1 Co. 15.9; Fil. 3.6; 1 Ti. 1.13. § **22:20** Lc. 11.48; Hch. 8.1. * **22:20** Hch. 7.58. † **22:21** Hch. 18.6; 26.17; Ro. 11.13; 15.16; Ga. 1.16; 2.7, 8; Ef. 3.7, 8; 1 Ti. 2.7; 2 Ti. 1.11. ‡ **22:22** Hch. 21.36. § **22:22** Hch. 25.24. * **22:24** Hch. 21.34. † **22:25** Hch. 16.37. ‡ **22:29** Hch. 16.38.

29 Y ruma xquinabej chi ri Pablo jun achi
romano, ri achi'a' ri yec'o chic apo riche
(rixin) chi niquich'ey, xejel el chiquij. Y ri
achi achi'el jun coronel ruxibin chuka' ri',‡
ruma xuxim ri Pablo.

Tek ri Pablo xuc'uex chiquiwech ri achi'a'
ri can pa moc (comon) yek'ato tzij

30 Y pa ruca'n k'ij, ruma ri achi achi'el jun
coronel nrajo' nretamaj achique xumacuj
ri Pablo chiquiwech ri israelitas, rumari'
riya' xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri princi-
pali' tak sacerdotes y ri ye cachibil ri can
pa moc (comon) yek'ato tzij.§ Y c'ac'ari' tek
xberelesaj pe ri Pablo, y xberupaba' chiqui-
wech.

23

1 Y ri Pablo xerutzu' c'a ri achi'a' ri can
pa moc (comon) yek'ato tzij, y xubij chique:
Achi'a' ri yix wech aj Israel, can majun c'a
achique ta nuna' ri wánima chuwech ri Dios,
ruma ri nuc'aslen can choj c'a rubanon pe,
y queri' rubanon c'a wacami,* xcha'.

2 Rumari' ri Ananías ri nimalaj sacerdote†
xubij c'a chique ri yec'o apo chunakajal
ri Pablo, chi tiquipak'ij jun k'a' xerey (pa
ruchi').‡

3 Yac'ari' tek ri Pablo chanin xubij apo
chare ri Ananías: ¡Ri xtibano c'a queri'
chawe riyit ya ri Dios! ¡Riyit yit jun achi ri
xa ca'i' apalej! Ruma can yit tz'uyul c'a pe
chiri' riche (rixin) chi nak'et tzij pa nuwi',§
y chuka' nak'axaj pa nuwi' ronojel ri ley
riche (rixin) ri Moisés nabij, ¿pero achique
c'a ruma tek riyit nabij chi quich'ay, y ri ley*
riche (rixin) ri Moisés ma que ta ri' ri nubij?
xcha' ri Pablo.

4 Y ri winek ri quimolon qui' chiri' xquibij
c'a chare ri Pablo: ¿Achique ruma tek itzel
yach'o apo chare la nimalaj rusacerdote† ri
Dios? xecha' chare.

5 Y ri Pablo xubij: Wach'alal‡ wech aj
Israel, riyin ma wetaman ta ri' wi ya riya'
ri nimalaj sacerdote, ruma xa ta wetaman,
man ta xinbij§ ri xa c'ari' nbij ka, ruma
chupan ri ruch'abel ri Dios nubij c'a: Ma
itzel ta cach'o chrij jun aj k'atbel tzij riche
(rixin) ri atinamit,* nicha', xcha' ri Pablo.

6 Y ri Pablo xoka chuc'u'x chi chiquicojol
ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij,
yec'o c'a achi'a' saduceos y yec'o c'a chuka'
fariseos. Rumari' riya' riq'ui ruchuk'a' xch'o
apo y xubij: Achi'a' wech aj Israel, riyin
yin fariseo,† y can queri' chuka' ri nata'. Y
wacami riyix nik'et tzij pa nuwi', ruma riyin
can cukul nuc'u'x chi ri caminaki' c'o na jun
k'ij tek xquebec'astej pe,‡ xcha' ri Pablo.

7 Y tek ri achi'a' fariseos y saduceos
xquic'axaj ri xubij ka ri Pablo, xquichop c'a
niquich'ojila' qui' chiquiwech, y pa ca'i' xel
wi ri molojri'il ri'.

8 Ruma ri saduceos ma niquinimaj ta chi
xquec'astej§ ri caminaki', ni ma niquinimaj
ta chuka' chi yec'o ángeles y yec'o espíritus,
yac'a ri achi'a' fariseos can niquinimaj wi
chi xquec'astej ri caminaki' y niquinimaj
chi yec'o ángeles y yec'o chuka' espíritus.

9 Y sibilaj c'a pa quichi' niquiben. Y ri aj
tz'iba' ri yec'o quiq'ui ri achi'a' fariseos xey-
acatej c'a y xquibij: Re jun achi re' majun
itzel rubanon ta.* Y riq'ui juba' jun espíritu
o jun ángel ri takon pe ruma ri Dios, ri biyon
chare ri ch'abel ri yeruk'alajsaj chkawech.
Y wi queri', man c'a ruc'amon ta chi nikaben
ch'a'oj chrij ri Dios,† xecha'.

10 Y pa ca'i' c'a xel wi ri jun molojri'il ri'.
Y xquichop oyowal chiquiwech. Can xqui-
chop c'a qui' riq'ui ch'abel. Rumari' ri achi
achi'el jun coronel xerusiq'uij (xeroyoj) c'a
ri soldados riche (rixin) chi xbequelesaj pe
ri Pablo y xquic'uaj apo c'a chupan ri cuar-
tel, ruma xuch'ob chi ri winek ri' niquimuch
(niquic'ajij) ri Pablo.

11 Y ri jun chic k'ij ri chak'a' ka, ri Ajaf Je-
sucristo xuc'ut ri' chuwech‡ ri Pablo, y xubij
chare: Man c'a taxibij ta awi',§ xa tacukuba'
ac'u'x,* ruma can achi'el ri nuk'alajsaxic
xaben wawe' pa Jerusalem, can queri' ra-
jawaxic chi xtaben pa Roma, xcha' chare.

Yec'o achi'a' ri xe'ajowan chi xquicamisaj
ta ri Pablo

12 Y pa ruca'n k'ij chare ri tich'o wi ri Ajaf
Jesucristo riq'ui ri Pablo, yec'o c'a chique ri
israelitas ri pan ewel xquich'obola' achique
ri xtiquiben chare ri Pablo. Y can xquibij
chi ma xquewa' ta ni ma xque'uc'ya' ta,
c'a ya tek xquecowin na xtiquicamisaj† ri
Pablo. Y xquibij chuka' chi can ya ta c'a ri
Dios ri xtiya'o ruc'ayewal pa quiwi',‡ wi ma
xtiquiben ta ri niquibij.§

13 Y ri xebin chi pan ewel niquiben queri',
yec'o más cawinek achi'a' israelitas.

14 Ri achi'a' ri' xe'apon quiq'ui ri princi-
pali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a'
ri c'o quik'ij, y xbequibij chique: Riyoj
kach'obon chic c'a chi nikacamisaj ri Pablo,
y can kabin chic chi ma xkojwa' ta ni ma
xkojuc'ya' ta, c'a ya tek xkojcowin na chrij, y

§ **22:30** Mt. 10.17; Lc. 21.12. * **23:1** Hch. 24.16; 2 Co. 1.12; 2 Ti. 1.3. † **23:2** Hch. 24.1. ‡ **23:2** 1 R. 22.24. § **23:3** Dt. 25.1. * **23:3** Jn. 7.51. † **23:4** Jn. 18.22. ‡ **23:5** Hch. 24.17. § **23:5** Jud. 8. * **23:5** Ex. 22.28. † **23:6** Fil. 3.5. ‡ **23:6** Hch. 28.20. § **23:8** Mt. 22.23; Mr. 12.18; Lc. 20.27. * **23:9** Pr. 16.7; Lc. 23.4. † **23:9** Hch. 5.39; 9.4, 5; 11.17; 22.7. ‡ **23:11** Hch. 27.23. § **23:11** Hch. 18.9. * **23:11** Sal. 46.1; 109.31; Is. 41.10; 43.2; Jer. 15.19-21; Hch. 2.25. † **23:12** Hch. 25.3. ‡ **23:12** Mt. 26.74. § **23:12** 1 S. 3.17; 20.12, 13; 1 R. 19.2; Is. 8.9, 10.

wi ma xtikaben ta ri nikabij, ya ta c'a ri Dios
xtiya'o pe ruc'ayewal pa kawi'.
15 Y wacami nikajo' c'a chi riyix y ri nic'aj
chic ri pa moc (comon) yixk'ato tzij nbe'ibij
ta chare ri achi achi'el jun coronel, chi riyix
niwajo' chi chua'k nuc'uex apo ri Pablo chi-
wech ruma c'a c'o na q'uiy ri niwajo' nic'utuj
chare. Y riyoj xtikoyobej pa bey, y xtika-
camisaj ri Pablo, xecha'.
16 Pero c'o c'a jun ti c'ajol, ral rana' ri
Pablo, xrac'axaj ronojel ri'. Ri ti c'ajol ri' xbe
y xoc apo chupan ri cuartel, y xberubij c'a
chare ri Pablo ronojel ri rac'axan el.*
17 Y tek ri Pablo xrac'axaj ri', xusiq'uij
(xroyoj) c'a ri capitán, y xubij chare: Tac'uaj
juba' re ti c'ajol re' c'a chuwech ri achi
achi'el jun coronel, ruma c'o jun nrajo' nubij
chare, xcha' chare.
18 Ri capitán xuc'uaj c'a el ri ti c'ajol
c'a chuwech ri achi achi'el jun coronel, y
xberubij chare: Ri Pablo ri c'o pa cárcel
xirusiq'uij (xiroyoj), y xuc'utuj jun utzil
chuwe riche (rixin) chi nc'om pe re ti c'ajol
re' chawech, ruma c'o nrajo' nubij chawe,
xcha'.
19 Y ri achi achi'el jun coronel xuyukej c'a
el chuk'a' ri ti c'ajol ri' y xuc'uaj apo juba'
quela', y c'ac'ari' xuc'utuj chare: ¿Achique c'a
ri nawajo' nabij chuwe? xcha' chare.
20 Y riya' xubij c'a chare: Juley chique
ri wech aj Israel† xquiya' c'a chiquiwech
chi xtoquic'utuj jun utzil‡ chawe, chi chua'k
nac'uaj ri Pablo chiquiwech ri achi'a' ri pa
moc (comon) yek'ato tzij, ruma xtoquibij
chawe chi c'a c'o na q'uiy nicajo' niquic'utuj
chare ri Pablo.
21 Pero riyit ma tanimaj ta ri', ruma yec'o
ye más ye cawinek achi'a' ri xque'oyoben§
riche (rixin) ri Pablo pa bey, y ri achi'a'
ri' can quibin chi ma xquewa' ta y ma
xque'uc'ya' ta, c'a ya tek xquecowin na
xtiquicamisaj* ri Pablo, y chi ya ta ri Dios
ri xtiya'o ruc'ayewal pa quiwi', wi ma
xtiquiben ta ri niquibij.† Y wacami xaxu
(xaxe) chic c'a coyoben ri achique xtabij el
riyit, xcha' ri ti c'ajol ri'.
22 Y ri achi achi'el jun coronel xubij chare
ri ti c'ajol chi titzolin, y ma tutzijoj ta chi
xberubij yan ca chare riya'.

Tek ri Pablo xuc'uex pa Cesarea chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félix rubi'

23 Y can yac'ari' tek riya' xerusiq'uij (xe-
royoj) ye ca'i' capitanes, y xubij chique chi
a las nueve chupan ri ak'a' ri', nrajo' c'a
chi quichojmirisan chic qui' ca'i' ciento sol-
dados ri yebe chicaken, ye setenta solda-
dos ri yebe chrij quiej y ca'i' ciento chic ri
niquic'uaj el lanzas, riche (rixin) chi yebe
c'a pa Cesarea.‡
24 Y chuka' xubij: Tibana' ruchojmil
jun ca'i' ruquiej ri Pablo, riche (rixin) chi
yeruch'ocolbej, ruma riyin nwajo' chi riyix
nic'uaj el ri Pablo c'a chuwech ri aj k'atbel
tzij ri Félix§ rubi'. Y nwajo' chi majun
achique ta nuc'ulwachij el pa bey.
25 Y xutz'ibaj c'a el jun wuj riche (rixin)
chi nbequijacha' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij, y
chupan ri wuj ri' rubin c'a el:
26 Riyin ri Claudio Lisias, ntek c'a el rutzil
awech* riyit nimalaj aj k'atbel tzij Félix.
27 Y re jun achi re uc'uan apo chawech,
chapon c'a cuma ri israelitas y juba' ma
xquicamisaj. Y yin c'a riyin y ri soldados† ri
xojapon chucolic pa quik'a'‡ ri winek, ruma
xinnabej chi riya' jun achi romano.§
28 Chanin c'a xinc'uaj chiquiwech ri
achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij
chiquicojol ri israelitas, ruma xinwajo'
xinwetamaj achique mac ri ye rubanalon*
y rumari' niquitzujuj (niquisujuj).
29 Y xintz'et c'a chi niquitzujuj (niquisu-
juj)† ruma ma nuben ta ri nubij ri quiley‡
riye'. Pero ma ruc'amon ta (ma takal ta
chrij) chi nitz'apix pa cárcel o nicamisex.§
30 Y wacami xintek el re achi re' awuq'ui,
ruma xobix chuwe chi ri winek israelitas
xquich'ob achique rubanic niquiben, riche
(rixin) chi niquicamisaj ri achi re'. Y xin-
bij chuka' chique ri winek ri ye chapayon
ch'a'oj chrij ri Pablo, chi quebe c'a awuq'ui
riyit* riche (rixin) chi nbequibij achique ri
ye rubanalon. Ri nuraybel riyin chi utz ta
awech. Quec'ari' nubij chupan ri wuj ri'.
31 Y ri soldados can xquiben wi c'a ri xbix
chique. Xquic'uaj el ri Pablo chupan ri ak'a'
ri' c'a pa jun tinamit Antípatris rubi'.
32 Pa ruca'n k'ij xquichop chic el bey. Y
xaxu (xaxe wi) ri setenta soldados ri ye
benak chrij quiej, xaxu (xaxe) wi chic ri' ri
xebe riq'ui ri Pablo, y ri caji' ciento soldados
xetzolix ca.
33 Y tek xe'apon pa Cesarea† ri ye uc'uayon
el riche (rixin) ri Pablo, xbequijacha' c'a
ri wuj pa ruk'a' ri Félix ri aj k'atbel tzij, y
xquijech chuka' apo ri Pablo chare.
34 Y tek rutz'eton chic c'a ri nubij ri wuj, ri
aj k'atbel tzij ri' xuc'utuj c'a chare ri Pablo
chi achique ruwach'ulef petenak wi. Tek

* **23:16** Job 5.13; Pr. 21.30. † **23:20** Hch. 20.3. ‡ **23:20** Hch. 25.3. § **23:21** Sal. 10.9. * **23:21** Sal. 37.12, 32; Pr. 1.16; 4.16; Is. 59.17. † **23:21** Hch. 23.12. ‡ **23:23** Hch. 8.40. § **23:24** Hch. 23.26, 33, 34. * **23:26** Hch. 15.23. † **23:27** Hch. 23.10. ‡ **23:27** Hch. 24.7. § **23:27** Hch. 22.25-29. * **23:28** Hch. 22.30. † **23:29** Mr. 15.3. ‡ **23:29** Hch. 18.15; 24.5, 6. § **23:29** Sal. 27.12; Hch. 25.25; 26.31. * **23:30** Hch. 24.8. † **23:33** Hch. 8.40. ‡ **23:34** Hch. 6.9; 21.39. § **23:35** Hch. 24.1.

rac'axan chic c'a ca chi pa Cilicia‡ petenak wi,

35 xubij c'a chare: Tek xque'oka ri ye tzujunel (sujunel)§ chawij, xtinwac'axaj c'a chuka' ri ch'abel ri xque'abij riche (rixin) chi nato' awi',* xcha' ri aj k'atbel tzij. Y xubij c'a chuka' ri aj k'atbel tzij ri' chi tuc'uex ri Pablo c'a pa palacio† riche (rixin) ri Herodes, y tichajix cuma soldados.

24

Tek ri Pablo xch'o chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félix rubi' riche (rixin) chi xuto' ri'

1 Y wu'o' yan c'a k'ij c'o ri Pablo ri chiri' pa Cesarea, tek xapon ka ri Ananías ri nimalaj sacerdote ye rachibilan el nic'aj chique ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij y jun chuka' licenciado ri Tértulo rubi'. Y xe'apon c'a chuwech ri Félix ri aj k'atbel tzij, y xquichop yetzujun (yesujun) apo chrij ri Pablo.*

2 Y tek xsiq'uix (xoyox) ri Pablo chuwech ri aj k'atbel tzij, yac'ari' tek ri Tértulo xuchop apo ri tzujunic (sujunic) chrij ri Pablo. Ri Tértulo quec'are' ri xerubila' apo chare ri Félix:

Nimalaj aj k'atbel tzij, riyoj sibilaj nikamatioxij chawe, ruma re pa katinamit c'o uxlanibel c'u'x y majun oyowal, ruma can c'o ana'oj chuc'uaxic† ri katinamit.

3 Nikamatioxij c'a chawe riyit nimalaj achi, ri utzil ri abanon chake siempre y xabachique lugar.

4 Y ma nikajo' ta c'a nikelesaj más atiempo, pero xaxu (xaxe wi) c'a ruma ketaman chi riyit can utz wi ana'oj, rumari' nikajo' c'a chi nawac'axaj ta juba' ri ca'i' oxi' ch'abel ri nikajo' nikabij.

5 Ruma re jun achi re', can ketaman chi jun itzel achi.‡ Riya' nuben chique ri israelitas chi yeyacatej chiquij ri aj k'atbel tak tzij pa ronojel ruwach'ulef. Ya riya' ri principal chiquicojol ri juley winek ri yenatan rubi' ri Jesús aj Nazaret.

6 Y chuka' can xrajo' ta xuben ca xajan§ pa rachoch ri Dios ri c'o pa Jerusalem. Rumari' riyoj xkachop riche (rixin) chi xkak'et ta tzij pa ruwi' achi'el nubij ri kaley.*

7 Yac'a ri achi achi'el jun coronel ri Lisias rubi' xunim ri' chkacojol, ye rachibilan q'uiy soldados y riq'ui uchuk'a' xbequelesaj pe pa kak'a'.†

8 Y xubij c'a chi ri yebin chi ri Pablo c'o rumac, quepe c'a chawech riyit. Y yac'a tek xtac'utuj ri rumac ye rubanalon, xtawetamaj c'a chi can kitzij wi ri yojtajin chubixic chawe chrij ri Pablo, xcha' ri Tértulo.

9 Y ri winek ri ye rachibilan el ri Tértulo, can niquibij c'a chi kitzij ri xubij.

10 Y ri Félix ri aj k'atbel tzij xuben c'a pe retal riq'ui ri ruk'a' chare ri Pablo riche (rixin) chi tich'o. Y riya' xch'o c'a apo, y xubij c'a:

Wetaman c'a chi riyit c'o yan chic juna' ri ak'aton pe tzij pa ruwi' re ruwach'ulef re'. Rumari' ma xtinpokonaj ta xquich'o apo, riche (rixin) chi nk'alajsaj chi majun ch'a'oj ri nbanon ta.

11 Y riyit yacowin c'a nawetamaj wi kitzij ri niquibij chuwij o xa ma kitzij ta. Ruma riyin xa c'ari' cablajuj k'ij ri quijote' wi anej chic jun bey pa Jerusalem chuya'ic ruk'ij‡ ri Dios.

12 Y tek xinquil, majun oyowal yitajin ta chubanic riq'ui jun chic winek riq'ui ch'abel. Ni xa ta ye nuyacon ta chuka' el winek riche (rixin) chi niquiben oyowal,§ ri chiri' pa rachoch ri Dios y ni xa ta ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y chuka' ni xa ta ri pa tak bey riche (rixin) ri tinamit xinquil ta chi c'o ta ri yitajin chubanic.

13 Y ri winek ri yebin chi ya numac ri' ri ye nubanalon, xa can ma xtel ta wi chi kitzij ri niquibij, xa ta nic'utux chique chi tiquik'alajsaj.

14 Yac'a ri nk'alajsaj apo chawe can kitzij wi, chi riyin ntzekelben wi ri Jesús ri kitzij Bey, ri niquibij riye' chi ma utz ta. Ruma xa can riq'ui ri ntzekelben ri Jesús, riyin can nben wi ri rusamaj ri Dios ri quiche (quixin) ri ye kati't kamama' riyoj israelitas.* Can nnimaj wi ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, y chupan chuka' ri ye quitz'iban ca ri profetas† ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.

15 Y riyin can cukul c'a nuc'u'x riq'ui ri Dios chi ri caminaki' c'o na c'a jun k'ij tek xquec'astej.‡ Can xquec'astej c'a pe ri ye choj y ri ma ye choj ta. Y ri wech aj Israel can queri' chuka' ri coyoben chi nibanatej.

16 Y rumari' riyin can ronojel k'ij ntij c'a nuk'ij chi ma nben ta ri etzelal chuwech ri Dios y chiquiwech chuka' ri winek. Y queri' ri wánima can utz wi c'a nuna'.§

17 Y c'o yan chic c'a juna' ri ma yin c'ulunak ta wawe'. Y wacami xipe, nc'amon c'a pe juba' puek ri numolon pe riche (rixin) chi nonjacha' chique ri nuwinak ri can nic'atzin quito'ic, y chuka' nc'amom pe ri nu-ofrenda riyin riche (rixin) pa rachoch ri Dios.

18 Yari' yitajin chubanic ri chiri' pa rachoch ri Dios, tek ri wech aj Israel ri

* **23:35** Hch. 25.16. † **23:35** Mt. 27.27. * **24:1** Hch. 23.2, 30, 35; 25.2. † **24:2** Sal. 12.2; 55.21; Jud. 16. ‡ **24:5** 1 P. 2.12, 19. § **24:6** Hch. 17.6; 21.28. * **24:6** Jn. 18.31. † **24:7** Hch. 21.33; 23.27. ‡ **24:11** Hch. 21.26. § **24:12** Hch. 25.8. * **24:14** 2 Ti. 1.3. † **24:14** Sal. 119.46; Hch. 26.22. ‡ **24:15** Dn. 12.2; Mt. 22.31; Hch. 23.6. § **24:16** Hch. 23.1.

ye petenak c'a quela' pa ruwach'ulef Asia
xinquitz'et. Riyin nch'ajch'ojsan chic c'a
wi',* achi'el nubij ri ley riche (rixin) ri
Moisés, y majun winek ye nuyacon ta
el, ni majun chuka' ch'a'oj yitajin nyec
chiquicojol ri winek. Xa ya ri ca'i' oxi'
israelitas ri' ri xeyaco pe ri oyowal.
19 Y riye' can ruc'amon chi yec'o ta pe
wawe' chawech re wacami y niquibij ta
apo chawe wi c'o ri nicajo' niquik'alajsaj
chuwij,† wi c'o numac chiquiwech.
20 Y ruma c'a riye' xa ma yec'o ta pe, yec'a
re yec'o pe wawe' quebin pe ri achique nu-
mac xquil tek riyin xinuc'uex chiquiwech ri
achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij.‡
21 O riq'ui juba' riye' xa ma utz ta
xquic'axaj tek xich'o riq'ui wuchuk'a' chiri'
chiquicojol y xinbij: Riyix nik'et tzij pa
nuwi' wacami ruma riyin nnimaj chi ri
caminaki' can xquec'astej wi,§ xcha' ri
Pablo.
22 Ri Félix ri aj k'atbel tzij can retaman
wi c'a achique quibanic ri yetzekelben ri
Jesucristo, ri kitzij Bey. Rumari' ri Félix ri',
xupaba' ri ch'a'oj ri' tek rac'axan chic ka ri
xubij ri Pablo, y xubij c'a chique quinojel:
C'a ya tek xtipe na ri Lisias ri achi achi'el
jun coronel, c'a ya c'a k'ij ri' tek xtinwetamaj
más chrij re jun ch'a'oj re ichapon, xcha'
chique.
23 Y ri Félix xubij c'a chare ri capitán chi
can tuchajij chi utz ri Pablo, pero chuka'
tuya' juba' k'ij chare chi ntel juba'. Y ma
queruk'et ta ri ye'apon riq'ui riche (rixin)
chi nbequibana' ca jun utzil chare o nbe-
quitz'eta' ca.*
24 Y tek k'axnek chic ca'i' oxi' k'ij, xpe
c'a ri Félix ri aj k'atbel tzij rachibilan ri
Drusila ri rixjayil, jun ixok israelita. Xutek
c'a rusiq'uixic (royoxic) ri Pablo, ruma riya'
nrajo' c'a nretamaj achique rubanic ri' ri
nacukuba' ac'u'x riq'ui ri Jesucristo.
25 Y ri Pablo xapon quiq'ui, y xuchop c'a
rubixic chique chrij ri achique rubanic jun
c'aslen choj, y achique rubanic nak'il awi'
riche (rixin) chi ma naben ta ri mac, y
achique rubanic tek ri Dios xtuk'et tzij pa
quiwi' ri winek. Y ri Félix sibilaj xuxibij ri'
ruma ri xrac'axaj, y xubij chare ri Pablo:
Wacami c'a cabiyin. Y tek xtijame' chic c'a
juba' nuwech, xcatinsiq'uij (xcatinwoyoj)
chic c'a jun bey,† xcha' ri Félix.
26 Y ri aj k'atbel tzij ri' q'uiy mul nusiq'uij
(nroyoj) ri Pablo riche (rixin) chi nich'o
riq'ui, ruma xroyobej chi ri Pablo c'o ta puek
xutzuj (xusuj) chare‡ riche (rixin) chi nucol
el. Pero majun puek ri xutzuj (xusuj) ta
chare.
27 Y ca'i' c'a juna' xk'ax, y ri Pablo c'a c'o na
c'a chiri' pa cárcel. Y ri Félix ri aj k'atbel tzij
xjal el y xpe ri Porcio Festo pa ruq'uexel. Y
ri Félix xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi utz
nitz'et§ cuma ri winek israelitas, rumari'
can c'a xuya' na ca ri Pablo pa cárcel.

25

Ri Pablo nrajo' chi can ya ri César ri xtik'ato tzij pa ruwi'

1 Y ri Festo xoka c'a pa Cesarea riche
(rixin) chi noruc'ulu' ca ri rusamaj, ruma ya
riya' ri ntoc ca aj k'atbel tzij. Y pa rox k'ij c'a
chare ri tuc'om wi ca ri rusamaj, riya' xbe
c'a anej pa tinamit Jerusalem.
2 Tek c'o chic c'a chiri' pa Jerusalem, ri
principali' tak sacerdotes y ri winek israeli-
tas ri c'o más quik'ij, xe'apon c'a riq'ui, y
xbequitzujuj (xbequisujuj) ri Pablo,* y c'o
c'a jun utzil ri xquic'utuj chare chi tubana'.
3 Riye' xquic'utuj c'a jun nimalaj utzil
chare ri Festo chi tutaka' ruc'amaric ri
Pablo, ruma xa can quich'obon chic c'a chi
tek xtic'amer pe pa Jerusalem, nicoyobej pa
bey riche (rixin) chi niquicamisaj.†
4 Yac'a ri Festo xa xubij c'a chique: Ri
Pablo tz'apel pa cárcel chila' pa Cesarea, y
riyin xa yitzolin yan c'a ka jun bey chic
chila'.
5 Y rumari' utz chi xa que'icha' el ri can c'o
quik'ij chicojol, y yenwachibilaj el ri yojbe
ka c'a pa Cesarea, riche (rixin) chi queri' c'a
chila' niquibij wi chuwe ri rumac rubanon
ri achi ri', xcha' ri Festo chique.
6 Y riya' xaxu (xaxe wi) oc jun wakxaki'
o lajuj k'ij ri xc'oje' el ri pa Jerusalem, y
xxule' ka pa Cesarea. Y pa ruca'n k'ij, riya'
xbetz'uye' c'a pe ri pa k'atbel tzij, y xutek c'a
ruc'amaric ri Pablo.
7 Y tek ri Pablo xoc apo, ri winek israeli-
tas ri ye petenak pa Jerusalem xquisutij
qui' chrij, y niquitzujuj (niquisujuj) c'a apo‡
riq'ui q'uiy y nima'k tak mac. Pero ma
xecowin ta xquiya' pa sakil wi can kitzij chi
ye rubanalon ri mac ri', tek xc'utux chique.
8 Rumari' ri Pablo, riche (rixin) chi nuto'
ri', xch'o c'a apo, y xubij: Riyin majun c'a
numac nbanon chuwech ri ley kiche (kixin)
riyoj israelitas, ni majun chuka' numac
nbanon ta ri pa rachoch ri Dios§ ri c'o pa
Jerusalem, y majun chuka' numac nbanon
chuwech ri ley ri ya'on ruma ri César, xcha'
ri Pablo.

* **24:18** Hch. 21.26. † **24:19** Hch. 23.30. ‡ **24:20** Hch. 22.30. § **24:21** Hch. 23.6; 26.6, 8; 28.20. * **24:23** Hch. 27.3; 28.16. † **24:25** Hch. 17.32. ‡ **24:26** Ex. 23.8; Dt. 16.19; 1 S. 8.3; 12.3; 2 Cr. 19.7; Job 15.34; Sal. 26.10; Pr. 17.8, 23; 29.4. § **24:27** Ex. 23.2; Pr. 29.25; Hch. 12.3; 25.9. * **25:2** Hch. 24.1. † **25:3** Hch. 23.12. ‡ **25:7** Est. 3.8; Sal. 27.12; 35.1; Mr. 15.3. § **25:8** Hch. 21.28. * **25:9** 2 Cr. 19.6; Pr. 29.25; Hch. 12.3; 24.27.

9 Y ruma ri Festo nrajo' chi utz nitz'et* cuma ri israelitas, xuc'utuj c'a chare ri Pablo: ¿Nawajo' c'a chi c'a pa Jerusalem yojbe wi chuchojmirisaxic ri ch'a'oj ri ntajin chawij? xcha' ri Festo.

10 Yac'a ri Pablo xubij chare: Riyin can chuwech c'a ri ruk'atbel tzij ri César yinc'o wi wacami, y can ya ri wawe' ri acuchi (achique) ruc'amon chi nik'at wi tzij pa nuwi'. Y chuka' riyit jabel awetaman chi riyin majun itzel ri nbanon ta chique ri wech aj Israel.

11 Y xa ta can c'o numac y can ruc'amon chi yicamisex, riyin chuka' ma nbij ta chi ma quicamisex ta.† Pero ronojel ri niquibij chuwij, wi xa majun mac ri nbanon, majun c'a jun ri xquijacho ta el pa quik'a' ri yebin chi c'o numac. Rumac'ari' nwajo' chi can ya ri César‡ ri tik'ato tzij pa nuwi', y ma rajawaxic ta na chi yibe pa Jerusalem, xcha' ri Pablo chare ri Festo ri aj k'atbel tzij pa Cesarea.

12 Ri Festo xtzijon c'a quiq'ui ri aj k'atbel tzij ri yeto'o apo riche (rixin), y c'ac'ari' xubij chare ri Pablo: Riyit xac'utun chi ya ri César nik'ato tzij pan awi'. Can yac'ari' ri', yabe c'a pa Roma chuwech ri César, xuche'ex ri Pablo.

Tek ri Pablo c'o apo chiquiwech ri rey Agripa y ri Berenice

13 Y tek k'axnek chic jun ca'i' oxi' k'ij, ri rey Agripa y ri Berenice xe'apon pa Cesarea chuya'ic rutzil ruwech§ ri Festo.

14 Y ruma c'a ri rey Agripa y ri Berenice q'uiy k'ij ri xec'oje' ka chiri', ri Festo xutzijoj c'a chare ri ruc'ulwachin ri Pablo.* Y xubij c'a: Wawe' c'o jun achi ri ya'on ca pa cárcel ruma ri Félix.

15 Y xa c'are' ca tek xibe pa Jerusalem, ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xe'apon wuq'ui y xbequibij chuwe chi c'o rumac ye rubanon re achi re', y xquic'utuj c'a chuwe chi can tinbana' chi nika ruc'ayewal pa ruwi'.

16 Yac'a riyin xinbij chique chi ri kaley riyoj romanos ma nuya' ta k'ij chi choj ta natek pa camic jun winek. Ri kaley† riyoj nubij c'a chi ri chapon ch'a'oj chrij, niya'ox (nya') na k'ij chare riche (rixin) chi nich'o na quiq'ui ri ye chapayon ch'a'oj chrij riche (rixin) chi nuto' ri' chiquiwech.

17 Y rumari', can xu (xe) wi c'a xe'oka re pa Cesarea, man c'a xinya' ta k'ij chi xk'ax ta q'uiy tiempo, xa can ya ri ruca'n k'ij xibetz'uye' ri pa k'atbel tzij y xintek c'a ruc'amaric ri achi.

18 Y ri ye tzujunel (sujunel) chrij ri achi, majun can ta c'o xquibij chrij ri achique ta ri ye rubanon, man achi'el ta ri nch'obon riyin.

19 Ruma ri rumac ri xquibij riye' chi ye rubanon, xaxu (xaxe wi) ri chiquiwech ka riye' ri ye nimey riche (rixin) ri Dios,‡ y xquinataj chuka' jun Jesús.§ Yac'a ri Jesús ri' xa caminek chic el, y ri Pablo nubij chi xc'astej el.

20 Y ruma c'a chi riyin ma nwil ta achique nben riq'ui re jun ch'a'oj re', xinc'utuj c'a chare ri Pablo: ¿La nawajo' cami chi c'a pa Jerusalem yojbe wi chuchojmirisaxic ri ch'a'oj ri ntajin chawij? xicha' chare.

21 Y riya' xubij: Riyin ya ri César ri nwajo' chi nik'ato tzij pa nuwi', xcha'. Y rumari' tek riyin c'a nuya'on na pa cárcel, y c'a ya tek xquicowin, c'a yari' tek xtintek el pa Roma chuwech ri César, xcha' ri Festo.

22 Y ri rey Agripa xubij c'a chare ri Festo: Riyin nrayij nwac'axaj achique ri nubij ri jun achi ri'. Y ri Festo xubij c'a chare ri rey Agripa: Chua'k xtawac'axaj c'a ri achi ri',* xcha'.

23 Y pa ruca'n k'ij, can riq'ui c'a nimak'ij xec'ul apo ri rey Agripa y ri Berenice. Riye' ye cachibilan el ri achi'a' ri yec'o pa quiwi' ri soldados y ri achi'a' ri nima'k quik'ij ri chiri' pa Cesarea, tek xe'oc apo chupan ri jay riche (rixin) molojri'il. Yac'ari' tek ri Festo xutek ruc'amaric ri Pablo.

24 Y ri Festo xubij c'a: Rey Agripa, y chuka' iwonojel riyix ri imolon pe iwi' kiq'ui wacami, ya c'a achi re' ri Pablo rubi'. Ri winek israelitas ri yec'o pa Jerusalem y ri yec'o chuka' wawe', ye aponak wuq'ui y can riq'ui quichuk'a' quic'utun chuwe chi ma ruc'amon ta chic chi nic'ase'.†

25 Yac'a riyin ntz'et chi re jun achi re' majun mac rubanon ta‡ riche (rixin) chi nicamisex. Y riya' xuc'utuj c'a chuwe chi ya ri César ri nik'ato tzij pa ruwi', y riyin ntek c'a el riq'ui ri César c'a chila' pa Roma.

26 Y ruma c'a ri ma wetaman ta achique nbij el chare ri wajaf ri César, yac'are' nupaban chiwech re wacami, y chawech c'a chuka' riyit rey Agripa, riche (rixin) chi queri' tac'utuj c'a chare ri rumac ye rubanon, riche (rixin) chi ya rumac ri' ri xtintz'ibaj el chare ri César.

27 Ruma chinuwech riyin can ma ruc'amon ta chi ntek el jun ri c'o pa cárcel, wi xa ma ntek ta el rubixic achique rumac ye rubanon, xcha' ri Festo chare ri rey Agripa.

26

† **25:11** Hch. 18.14. ‡ **25:11** Hch. 26.32. § **25:13** 1 S. 13.10; 25.14; 2 S. 8.10; 2 R. 10.13; Mr. 15.18. * **25:14** Hch. 24.27. † **25:16** Dt. 17.4; 19.17, 18; Pr. 18.13; Hch. 26.1. ‡ **25:19** Hch. 23.29. § **25:19** Hch. 18.15. * **25:22** Hch. 9.15. † **25:24** Hch. 22.22. ‡ **25:25** Lc. 23.4; Jn. 18.38; Hch. 23.9, 29; 26.31.

Tek ri Pablo nich'o chuwech ri rey Agripa riche (rixin) chi nuto' ri'

1 Y yac'ari' tek ri rey Agripa xubij chare ri
Pablo: Nya' c'a k'ij chawe riche (rixin) chi
yach'o,* xcha' chare. Y ri Pablo xuyec c'a
ruk'a', y yare' ri ch'abel ri xerucusaj riche
(rixin) chi nuto' ri' y nuk'alajsaj chi majun
rumac. Y xuchop rubixic:
2 Riyin can nmatioxij y can yiquicot, ruma
chawech riyit rey Agripa yich'o wi riche
(rixin) chi nto' wi'. Ruma ri kech aj Israel
niquibij chi q'uiy c'a mac ye nbanon.
3 Y riyin sibilaj yimatioxin ruma riyit can
jabel wi awetaman† ri achique ri kacostum-
bre riyoj israelitas, y awetaman chuka' ri
achoj pa ruwi' yojch'ojin wi ki' chkawech.
Rumari' nwajo' c'a chi yinawac'axaj ta juba'
y man ta c'a nic'o ac'u'x ruma ri ch'abel ri
nwajo' nbij.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic ri ruc'aslen tek rubanon ca

4 Y ri kech aj Israel can quetaman c'a
pe achique rubanic ri nuc'aslen tek c'a yin
c'ajol na, queri' ri pa nutinamit y queri'
chuka' ri pa Jerusalem.
5 Y riye' can quetaman c'a chuka' chi tek
can c'a yin c'ajol na, xic'oje' yan pe quiq'ui
ri achi'a' fariseos. Y ya c'a riyoj fariseos ri
más yojniman ri nubij ri ley‡ riche (rixin) ri
Moisés. Y wi ta re kech aj Israel re' nicajo'
niquik'alajsaj, can nik'alajin chi kitzij ri yi-
tajin chubixic.
6 Yac'a re wacami yinc'o pe wawe' riche
(rixin) chi nik'at tzij pa nuwi', xaxu (xaxe
wi) ruma riyin cukul nuc'u'x chi ri cami-
naki' c'o na jun k'ij tek xquebec'astej pe,§
achi'el rutzujun (rusujun) ca ri Dios chique
ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca.*
7 Y ma xu (xe) ta c'a riyin woyoben re jun
c'astajbel re', xa can queri' chuka' ri kech
aj Israel. Riyoj ri yoj quiy quimam ca ri
cablajuj† ruc'ajol ri Israel cukul kac'u'x chi
ri caminaki' xquec'astej na pe, y rumari',
can chi pak'ij‡ chi chak'a' nikaben rusamaj
ri Dios ri biyon ca queri'. Rey Agripa, riyin
ya c'a ri' ri numac ri niquibij chuwij.
8 ¿Achique ruma tek chiwech riyix chi
ri Dios ma nicowin ta yeruc'asoj ri cami-
naki'?§

Ri Pablo nutzijoj ri pokon xuben chique ri ye nimanel riche (rixin) ri Cristo

9 Ruma tek rubanon ca, riyin xinch'ob c'a
ri' chi can c'o chi yenwetzelaj ri winek ri
quiniman ri Jesús aj Nazaret, y chuka' can
c'o chi nben chique chi niquitij pokon pa
nuk'a'.*
10 Y can queri' wi xinben chique ri chiri'
pa Jerusalem. Y riq'ui chuka' chi ri prin-
cipali' tak sacerdotes xquiya' k'atbel tzij pa
nuk'a', riyin ye q'uiy c'a chique ri lok'olaj tak
ralc'ual ri Dios ri xenya' pa cárcel.† Y tek c'o
jun chique ri ye nimanel ri' nicamisex, riyin
nbij c'a chi utz rubanic chare.
11 Y can q'uiy c'a mul ri xinben pokon
chique, ruma xinwajo' chi xquiyok' ta ca
ri ruch'abel ri Jesús. Queri' xinbanala'
chique ri pa tak jay‡ ri kas nic'ut wi ri
ruch'abel ri Dios. Y sibilaj yacatajnek woy-
owal chiri'. Rumari' hasta xibe pa tak tina-
mit quiche (quixin) nic'aj chic ruwach'ulef
chiquicanoxic ri quiniman ri Jesús, riche
(rixin) chi xenya' pa tijoj pokonal.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic tek riya' xunimaj ri Jesús

12 Y chubanic c'a ri' tek xitak el cuma
ri principali' tak sacerdotes c'a pa tinamit
Damasco,§ y can ya'on c'a el chuka' k'atbel
tzij pa nuk'a' cuma riye'.
13 ¡Oh rey! Pero ri pa nic'aj k'ij tek
nchapon el bey pa Damasco, xintz'et jun
nimalaj sakil ri petenak chila' chicaj, ri
k'axnek ruchuk'a' chuwech ri k'ij, y xka pe
pa nuwi' riyin y pa quiwi' chuka' ri wachi-
bil.
14 Y rumari' konojel xojtzak c'a pan ulef.
Y xinwac'axaj c'a chuka' chi c'o Jun ri xch'o
pe pa ch'abel hebreo, ri kach'abel riyoj is-
raelitas, y xubij c'a chuwe: Saulo, Saulo,
¿achique c'a ruma tek achapon wokotaxic?
Xa ayon c'a riyit nasoc awi', ruma achapon
wokotaxic. Xa ayon riyit naya' awi' chutza'n
jun che' ri ch'ut rutza'n, xcha' chuwe.
15 Y yac'ari' tek riyin xinbij chare: ¿Yit
achique c'a riyit táta? xicha' chare. Y
Riya' xubij chuwe: Yin c'a riyin ri Jesús ri
achapon wokotaxic.
16 Pero can tasic'a' c'a awi', y cayacatej.
Xinc'ut c'a wi' chawech riche (rixin) chi ya-
toc jun nusamajel* y riche (rixin) chuka' chi
yabe chutzijoxic chique ri winek ri xatz'et
yan y ri xquenc'ut chawech chupan ri k'ij ri
ye benak apo.
17 Y xcatinto' c'a chuwech ronojel pokonal
ri xticajo' xtiquiben chawe ri awinak, y
chuka' chiquiwech ri winek ri ma ye israeli-
tas ta. Y quiq'ui c'a ri winek ri' yatintek wi
el† re wacami.
18 Yatintek c'a el quiq'ui, riche (rixin) chi
riye' nijakatej ri runak' tak quiwech,‡ y

* **26:1** Pr. 18.13; Hch. 25.16. † **26:3** Dt. 17.14-20; Hch. 25.26. ‡ **26:5** Hch. 22.3; Ga. 1.13; Fil. 3.5. § **26:6** Hch. 23.6. * **26:6** Hch. 13.32. † **26:7** Stg. 1.1. ‡ **26:7** Lc. 2.37; Fil. 3.11. § **26:8** Dn. 12.2. * **26:9** Jn. 16.2. † **26:10** Hch. 8.3; 22.5. ‡ **26:11** Hch. 22.19. § **26:12** Hch. 9.3; 22.6. * **26:16** 1 Ti. 1.12. † **26:17** Hch. 22.21; Ro. 1.5. ‡ **26:18** Is. 35.5; 42.7. § **26:18** Lc. 1.79; Jn. 8.12; 2 Co. 6.14. * **26:18** Ef. 4.18; 5.8; Col. 1.13; 1 P. 2.9.

ye'el pe chupan ri k'eku'm§ y yec'oje' chupan ri sakil;* chuka' ye'el c'a pe chuxe' rutzij ri Satanás y ye'oc chuxe' rutzij ri Dios, riche (rixin) chi niquic'ul ri cuybel quimac,† y xtiquic'ul ri herencia‡ ri xtuya' ri Dios chique quinojel ri ch'ajch'oj chic ri quic'aslen y ye riche (rixin) chic ri Dios, ruma xquicukuba' quic'u'x wuq'ui, xcha' ri Jesús chuwe.

Ri Pablo nutzijoj chi can xunimaj wi ri xbix chare chupan ri jun achi'el achic' ri xuben

19 ¡Oh rey Agripa! Riyin can xinben c'a ri xk'alajsex chinuwech chupan ri jun achi'el achic' ri', ri petenak chicaj.

20 Rumari' can xinchop c'a rutzijoxic§ nabey chique ri winek ri yec'o pa Damasco, c'ac'ari' chique ri winek ri yec'o pa Jerusalem y chique c'a chuka' ri winek ri yec'o pa ronojel tinamit wawe' pa rucuenta ri Judea, y c'ac'ari' chique c'a ri winek ri ma ye israelitas ta, chi nej chi nakaj. Chique quinojel c'a xinbij wi chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, tijalatej ri quic'aslen,* y can tiquik'alajsaj qui' riq'ui ri yequibanala'† chi ye jalatajnek chic.

21 Yac'ari' ri xinben. Y xaxu (xaxe wi) rumari' tek ri kech aj Israel xinquichop pe‡ chiri' pa rachoch ri Dios ri c'o pa Jerusalem, y xcajo' c'a xinquicamisaj.

22 Yac'a ri Dios can c'o pe wuq'ui. Rumari' majun c'a ri nc'ulwachin pa quik'a' ri winek. Can nbin c'a pe ri ruch'abel ri Dios chique quinojel ri winek, chique ri sibilaj c'o quik'ij y chique chuka' ri majun quik'ij. Y xaxu (xaxe) wi c'a ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri ojer ca, y ri rubin ca ri Moisés,§ xaxu (xaxe wi) ri' ri ntzijoj riyin, ruma yec'a riye' ri ye biyon ca ri nibanatej.

23 Riye' can quibin wi ca chi ri Cristo xtuk'axaj na tijoj pokonal y xticamisex* y ya chuka' Riya' ri xtic'astej el† nabey chique quinojel ri ye caminek chic el, riche (rixin) chi xtuya' sakil‡ chique ri winek israelitas y chique chuka' ri ma ye israelitas ta.

Tek ri Pablo can xutij ruk'ij chrij ri Rey Agripa riche (rixin) chi xunimaj ta ri Dios

24 Y ya c'a ch'abel ri' ri ntajin chubixic ri Pablo riche (rixin) chi nuk'alajsaj chi riya' majun mac rubanon. Y ri Festo can yac'ari' tek xurek apo ruchi' y xubij chare: Pablo, ruma sibilaj na'oj c'o awuq'ui, xpe ch'ujiric§ chawe, xcha' chare.

25 Yac'a ri Pablo xubij chare ri Festo: Nimalaj achi, riyin majun ch'ujiric chuwe, ruma ronojel ri nbij, can kitzij wi, y ronojel chuka' pa ruchojmil nbij.

26 Wawe' c'o ri rey Agripa. Rumari' man c'a nxibij ta wi' yich'o apo, ruma riyin nch'ob chi can ronojel ri ye banatajnek ye retaman, ruma xa can pa sakil ri banatajnek wi.

27 ¡Oh rey Agripa! ¿Nanimaj riyit ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca? Riyin wetaman chi can nanimaj wi.

28 Yac'a ri Agripa xubij chare ri Pablo: Riyit nach'ob chi chanin naben chuwe chi yinoc chuka' jun chique ri yeniman riche (rixin) ri Cristo.*

29 Y ri Pablo xubij chare: Wi chanin o ma chanin ta, ri Dios xtuben ta c'a chawe riyit y chique quinojel ri ye'ac'axan pe wuche (wixin) chi niquicukuba' ta quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo achi'el xuben chuwe riyin. Xa yac'a ri ma nwajo' ta chi yixtz'apix pa cárcel y ni xa ta yixxim riq'ui cadena,† achi'el ri banon chuwe riyin, xcha' ri Pablo.

30 Y can xu (xe) wi c'a xtane' chi nich'o apo ri Pablo, ri rey Agripa y ri Berenice,‡ ri Festo ri aj k'atbel tzij y ri nic'aj chic ri can ye tz'uyul chuka' quiq'ui, xeyacatej y xe'el el.

31 Y tek xbequimolo' c'a qui' juc'an chic, niquibila' c'a chiquiwech: Ri Pablo man c'a ruc'amon ta chi c'o pa cárcel, y c'a ta c'a chi nitak pa camic, ruma majun§ itzel rubanon ta riche (rixin) chi niban ta queri' chare.

32 Rumari' ri rey Agripa xubij chare ri Festo: Man ta na rubin chic chi ya ri César ri nik'ato tzij pa ruwi',* nelesex ta el, xcha' ri Agripa.

27

Tek ri Pablo xtak el pa Roma

1 Y tek bin chic c'a chi ri Pablo y nic'aj chic ri yec'o pa cárcel yetak el c'a pa Roma,* ri tinamit ri c'o pa rucuenta ri Italia, xejach c'a el pa ruk'a' jun achi ri Julio rubi'. Ri Julio ri' jun capitán quiche (quixin) jun ciento soldados, y ri soldados ri' ye riche (rixin) ri jumoc soldados ri ye riche (rixin) ri Augusto nibix chique.

2 Rumari' riyin ri Lucas, wachibilan c'a ri kach'alal Aristarco,† ri nipe pa tinamit Tesalónica ri c'o pa Macedonia, xojbe c'a

† **26:18** Lc. 1.77; 1 Jn. 3.5. ‡ **26:18** Hch. 20.32; Ef. 1.11. § **26:20** Hch. 9.20. * **26:20** Is. 55.7; Mt. 3.8; Lc. 3.8-14. † **26:20** Lc. 19.8, 9; Ef. 5.1-25. ‡ **26:21** Hch. 21.30. § **26:22** Jn. 5.46; Ro. 3.21. * **26:23** Sal. 22; Is. 53; Zac. 12.10; Lc. 18.31-33; 24.26. † **26:23** Mt. 27.53; 1 Co. 15.20; Col. 1.18; Ap. 1.5. ‡ **26:23** Is. 42.6; 60.1. § **26:24** 2 R. 9.11; Jn. 10.20. * **26:28** Mr. 6.20. † **26:29** Hch. 21.33; 22.30. ‡ **26:30** Hch. 25.23. § **26:31** Hch. 23.9; 25.26; 1 P. 3.16; 4.14. * **26:32** Hch. 25.11. * **27:1** Hch. 25.12. † **27:2** Hch. 19.29; 20.4; Col. 4.10.

riq'ui ri Pablo. Xoj-oc el pa jun barco ri petenak c'a quela' pa jun tinamit ri Adramitio rubi', y nibe pa nic'aj chic tinamit ri yec'o chuchi' ri mar chiri' pa rucuenta ri Asia.

3 Pa ruca'n k'ij xojapon c'a ri pa tinamit Sidón. Ri chiri', ri Julio‡ ri uc'uey quiche (quixin) ri soldados, xuben c'a jun nimalaj utzil chare ri Pablo, ruma xuya' k'ij chare chi xbe chuya'ic rutzil quiwech ri kach'alal y riche (rixin) chuka' chi ri kach'alal xquito' pe ri Pablo.

4 Xoj-oc chic c'a el chupan ri barco, y xkaya' ca ri tinamit Sidón. Yac'a tek yoj benak, xbekac'ulu' jun nimalaj cak'ik', y rumari' c'o chi xojk'ax chuwech ri Chipre ri jun ti ruwach'ulef ri c'o pa ya', ruma xaxu (xaxe) wi chiri' ri ma can ta pa rubey ri cak'ik' c'o wi. Pa kajxocon c'a xic'o wi ca ri Chipre chake.

5 Y tek kak'axan chic el ronojel ri mar ri c'o chiquiwech ri Cilicia y ri Panfilia, xojapon c'a pa tinamit Mira. Y ri Mira ri' pa rucuenta ri ruwach'ulef Licia c'o wi.

6 Ri chiri' pa tinamit Mira, ri Julio ri capitán xberila' c'a jun barco ri petenak c'a quela' pa tinamit Alejandría,§ y nibe c'a pan Italia. Y chupan chic ri barco ri' xojrucusaj wi el riche (rixin) chi nikaben ri nic'aj chic bey ri c'a c'o na chi nikaben.

7 Y q'uiy c'a k'ij ri can ekal yoj benak y c'ayef (cuesta) chi xojapon chuwech ri tinamit Gnido, ruma ri cak'ik' can c'a chkawech na c'a petenak wi, y yojrutzolij chikij. Rumari' xojbe chi xbekasutij pe rij ri Creta ri jun ti ruwach'ulef ri c'o chuka' pa mar y xojic'o chuwech ri Salmón ri c'o pa rucuenta ri Creta.

8 Y can riq'ui c'a chuka' ruc'ayewal yoj benak, kac'uan el ri ruchi' ya', y pa kajquik'a' c'o wi ca ri Creta. Y tek xbekila' jun lugar ri Utzilaj tak Puertos nibix chare, ri c'o chuka' pa rucuenta ri Creta, xojc'oje' c'a el chiri'. Ri lugar ri' chunakajal c'a ri tinamit Lasea c'o wi.

9 Y can q'uiy yan c'a k'ij ri tibiyin, y c'a xu (xe) wi chiri' que'apon wi. Y can c'ayef (cuesta) chic chi niban binen pa ruwi' ri mar, ruma chi xa xk'ax yan ruk'ijul ri ayuno* y xa ruk'ijul chic ri cak'ik', rumari' tek ri Pablo xubij chique ri achi'a' ri nuch'ob riya' chi achique ri rajawaxic chi niquiben.

10 Riya' xubij c'a chique: Riyin nch'ob chi wi nikachop chic el bey pa ruwi' ya', xa can c'o ruc'ayewal xtuc'om pe, ma xaxu (xaxe) ta wi chare re barco y ri ejka'n ri ruc'uan el, xa can queri' chuka' chake riyoj, xcha'.

11 Yac'a ri Julio ri capitán ma xunimaj ta ri xubij ri Pablo chare. Xa ya ri xubij ri rajaf ri barco y ri xubij ri achi ri uc'uayon riche (rixin) ri barco, xa yari' ri xuben.

12 Y ruma c'a ri chiri' xa ma can ta utz riche (rixin) chi yec'oje' ka riche (rixin) chi niquik'axaj na el ri rutiempo ri cak'ik', rumari' juba' ma quinojel ri xquich'ob chi xa más ta utz chi niquiya' ca ri acuchi (achique) yec'o wi, ruma riq'ui juba' xa yecowin ye'apon pa Fenice, ri c'o chuka' chiri' pa Creta. Ruma ri Fenice† can ma pa rubey ta c'a cak'ik' c'o wi, astape' ri cak'ik' nipe pa ruwi' el juba' chare ri acuchi (achique) nikatz'et chi nika wi ri k'ij o astape' ta wi nipe pa xulan pe juba' chare ri acuchi (achique) nikatz'et chi nika wi ri k'ij.

Ri barco ri benak wi ri Pablo xuc'ul jun cak'ik' pa ruwi' ri mar

13 Y tek xquitz'et chi jotol pe juba' cak'ik' quere' pa sur, riye' xquich'ob chi utz yojbe c'a ri pa Fenice. Tek xoj-el c'a el, xaxu (xaxe wi) c'a ri ruchi' ya' riche (rixin) ri Creta yoj benak wi.

14 Pero c'a juba' c'a koj-el el chiri', tek xoc'ulun jun nimalaj cak'ik'‡ ri petenak pa ruwi' el juba' chare ri acuchi (achique) nikatz'et chi ntel wi pe ri k'ij, jun cak'ik' ri sibilaj nim ruchuk'a', y norupaxij ri' chuwech ri barco ri yoj benak wi.

15 Y ruma sibilaj nim ruchuk'a' ri cak'ik', can yojrunim c'a. Y man c'a yojcowin ta chic yojbiyin chkawech. Rumari' c'o chi xkaya' k'ij chi xojruc'uaj.

16 Xojk'ax c'a el chrij jun ti ruwach'ulef ri c'o pa mar, ri Clauda rubi'. Y chiri' ma can ta nim ruchuk'a' ri cak'ik', pero c'a c'ayef (cuesta) na xuben chkawech riche (rixin) chi xkajotoba' el ri jun ti co'ol lancha ri kiriren el ruma ri barco ri yoj benak wi.

17 Y tek quijotoban chic el ri ti lancha chupan ri barco, ri achi'a' ri ye uc'uayon ri barco, xquixim ri barco riq'ui colo' ri nima'k rupan riche (rixin) chi niquito' juba' ri barco riche (rixin) chi ma nberupaxij ta ri'. Riye' quixibin qui' chi riq'ui juba' ri cak'ik' yerunim c'a chupan ri lugar ri xa ma nim ta rupan ya' ri nibix Sirte chare, y rumari' xequikasaj ri nimalaj tak tziek riche (rixin) ri barco y xquiya' k'ij chi xe'uc'uex ruma ri cak'ik'.

18 Y pa ruca'n k'ij, ruma ri cak'ik' can ma kajnek ta ri ruchuk'a', rumari' xquirokij§ c'a ca pa ya' nic'aj chare ri ejka'n ri ruc'uan ri barco.

19 Y pa rox k'ij, ruma chi ri cak'ik' can c'a c'o na, can xojto'on c'a chuka' riyoj, riche (rixin) chi q'uiy chare ri rusamajbal ri barco xkarokij ca pa ya'.*

‡ **27:3** Hch. 28.16. § **27:6** Hch. 28.11. * **27:9** Lv. 23.27, 29. † **27:12** Hch. 11.19. ‡ **27:14** Sal. 107.25-27. § **27:18** Fil. 3.7, 8; He. 12.1. * **27:19** Jon. 1.5.

20 Y ruma can sibilaj nim ri cak'ik' ri
nimiyon kiche (kixin), y q'uiy yan k'ij ri ma
katz'eton ta chic ruwech ri k'ij, ni quiwech
ri ch'umila', rumac'ari' xa kacamic chic koy-
oben y man chic koyoben ta chi yojcolotej.
21 Y ruma can c'o yan chic k'ij ri majun
utzilaj wa'in kabanon, ri Pablo xbepa'e' pe
chiri' chiquicojol quinojel, y xubij chique:
Xinimaj ta juba' ri xinbij chiwe ri pa Creta,
man ta na xoj-el pe, man ta xkac'ulwachij
quere' y man ta chuka' xkatz'ila' re barco, ri
rusamajbal y ri ejka'n ri ruc'amom pe.
22 Yac'a re wacami nbij c'a chiwe:
Ticukuba' ic'u'x, ruma majun ri xticom ta,
xa can xu (xe) wi re barco ri xtiq'uis ca.
23 Ruma chak'a' c'o jun ángel xuc'ut ri'
chinuwech ri takon pe ruma ri Wajaf Dios,†
ri Dios ri yitajin nben ri rusamaj.‡
24 Y ri ángel ri' xubij c'a chuwe: Pablo,
man c'a taxibij ta awi'.§ Riyit can c'o c'a chi
yatapon na ri pa Roma chuwech ri César.*
Rumari' majun c'a xtac'ulwachij. Y awuma
c'a riyit,† ri Dios xquerucol c'a chuka' ri
ye awachibilan el chupan re jun barco re'.
Can majun c'a xticom ca chiwe, xinuche'ex
ruma ri ángel.
25 Rumac'ari', ticukuba' ic'u'x‡ chi xquix-
colotej, ruma riyin can wetaman wi chi ri
Dios can xkojrucol wi achi'el ri xorubij ca ri
ángel chuwe.
26 Y c'o c'a chi pa jun ti ruwach'ulef ri c'o
pa ya'§ xkojbeka wi ca, xcha' ri Pablo chique
quinojel ri achi'a' ri ye benak chupan ri jun
barco ri'.
27 Y ca'i' yan c'a semanas tuchop wi pe ri
cak'ik' ri', y kachapon c'a binen pa ruwi' ri
mar ri Adriático rubi'. Y pa nic'aj ak'a' riche
(rixin) ri ak'a' ri' tek ri achi'a' ri ye uc'uayon
riche (rixin) ri barco xquinabej chi nakaj
chic yojc'o wi apo chare jun ruwach'ulef.
28 Y riye' xquetaj ri rupan ri ya'. Y
xquitz'et c'a chi treinta y seis metros rupan
ri ya' tek xquetaj ri pa nabey mul. Yac'a tek
yoj biyinek chic apo juba', xquitz'et c'a chi
xa xax nuben ka ri ya' ruma xaxu (xaxe) wi
chic veinte y siete metros rupan.
29 Y ruma niquixibij qui' chi ri barco
nberupaxij ri' chiquiwech abej, rumari'
xquirokij ka pa ya' caji' anclas, riche (rixin)
chi ri barco ma nibiyin ta chic. Ri caji'
anclas ri' pa rachek c'a ka ri barco yec'o wi.
Riye' can nicajo' c'a chi chanin ta niseker pe,
pero ma juba' c'a niseker ta pe.
30 Y ri achi'a' ri ye uc'uayon ri barco
nicajo' c'a ye'anmej el. Rumari' xquikasaj
ka ri ti lancha pa mar, y niquiben c'a
chi achi'el ya ri nic'aj chic anclas ri yec'o
chuwech ri barco ri yetajin chukasaxic.
31 Rumari' ri Pablo xberuya' c'a rutzijol
chare ri capitán quiche (quixin) ri soldados
y chuka' chique ri soldados. Riya' xubij
c'a chique: Wi xtiya' k'ij chi ye'anmej el
ri can ye'uc'uan wi riche (rixin) ri barco,
majun chiwe riyix ri xticolotej ta chuwech
ri camic.
32 Rumari' xepe ri soldados xequikupila'
ca ri colo' ri achoj riq'ui ximiben wi ri ti co'ol
lancha chuwech ri barco, riche (rixin) chi ri
ti lancha ri' tibe na ca.
33 Yac'a tek xuchop niseker pe, ri Pablo
xubij c'a chi quewa'. Y quec'are' ri xubij
riya' chique quinojel ri ye benak pa barco:
Wacami nitz'aket ca'i' semanas ri ma yix ta
warnek jabel, y chuka' majun utzilaj wa'in
ibanon.
34 Rumac'ari' nbij chiwe wacami, chi
quixwa' chi utz riche (rixin) chi c'o
iwuchuk'a'. Ruma can xkojcolotej konojel,
can ni jun rusmal tak iwi' ri xtitzak ta ca,
achi'el ri xk'alajsex chinuwech. Can majun
c'a ri c'o ta xtuc'ulwachij.*
35 Y tek ch'onak chic c'a ka ri Pablo,
riya' xberuc'ama' c'a pe jun caxlan wey,
xumatioxij† chare ri Dios chiri' chiquiwech
quinojel, xuwech' y xuchop c'a rutijic.
36 Y ya chuka' ri' tek quinojel xcuke' ka
juba' quic'u'x, y xquichop wa'in.
37 Y konojel c'a ri yoj benak pa barco,
yojc'o c'a ca'i' ciento riq'ui setenta y seis.
38 Y tek ye waynek chic ka chi utz, xqui-
chop c'a ca ruc'akic ri trigo pa mar, riche
(rixin) chi ma al ta nuben ca ri barco.

Ri barco xq'uis ca pa mar

39 Tek xseker c'a, ri achi'a' ri ye uc'uayon
riche (rixin) ri barco ma quetaman ta
achique ruwach'ulef xebeka wi. Xaxu
(xaxe) wi c'a xquitz'et chi c'o jun ruk'a' ya',
y jabel ri ruchi'. Rumari' xquich'ob c'a chi
riq'ui juba' yecowin niquic'uaj apo ri barco
chiri'.
40 Rumari' xquikupila' ca ri colo' riche
(rixin) ri anclas, y ri anclas xebe ca chuxe'
ri mar. Y xequisol ca ri k'abet riche (rixin)
ri barco. C'ac'ari' xquijotoba' ri jun nimalaj
tziek ri c'o apo chuwech ri barco, y ri cak'ik'
xuchop runimic ri barco chuchi' ya'.
41 Y can c'a ma jane yojapon ta chuchi' ri
mar, tek xbekila' jun boloj sanayi' c'o chuxe'
ya', y chiri' xberukebuj wi ri' ri ruxe' ri
rutza'n ri barco,‡ y chiri' xk'ate' wi ca. Can
ma xsilon ta chic. Y ri rachek ri barco can
xuchop nijok'otej ruma ri ya' can riq'ui c'a
ruchuk'a' nberupaxij ri' chiri'.

† **27:23** Am. 3.7; Hch. 23.11. ‡ **27:23** Ro. 1.9; 2 Ti. 1.3. § **27:24** Is. 41.10, 14; 43.1, 2. * **27:24** Hch. 19.21; 23.11; 25.11. † **27:24** Gn. 39.5, 23; Job 22.29, 30. ‡ **27:25** Lc. 1.45. § **27:26** Hch. 28.1. * **27:34** 1 R. 1.52; Mt. 10.30; Lc. 12.7; 21.18. † **27:35** 1 S. 9.13; Mt. 15.36; Mr. 8.6; Jn. 6.11; 1 Ti. 4.3, 4. ‡ **27:41** 2 Co. 11.25. § **27:42** Pr. 12.10; Ec. 9.3; Is. 59.7; Ro. 3.15.

42 Yac'ari' tek ri soldados xquich'ob§ chi
yequicamisaj c'a quinojel ri presos, riche
(rixin) chi majun nimuxan (natin) el riche
(rixin) chi nanmej.
43 Yac'a ri capitán man c'a xrajo' ta chi
xquiben queri',* riche (rixin) chi nicolotej
ri Pablo. Xa xubij c'a chi quinojel c'a ri can
yecowin yemuxan (ye'atin), tiquic'aka' el
qui' y quebe nabey, riche (rixin) chi yebe'el
chuchi' ya'.
44 Yac'a ri nic'aj chic ri ma yecowin ta, xu-
bij c'a chique chi quequichapala' el tz'alan
o xabachique che' riche (rixin) ri barco ri ye
jok'otajnek chic el, riche (rixin) chi ma yejik'
ta. Y queri' xkaben riche (rixin) chi xoj-el c'a
chuchi' ya',† y majun c'a ri xcom ta chake.

28

Tek ri Pablo xc'oje' ri pa Malta

1 Y tek konojel yoj colotajnek chic el ri pa
ya', xketamaj c'a chi ri ti ruwach'ulef ri', ri
c'o pa mar,* Malta rubi'.
2 Y ri winek ri aj chiri' pa Malta, can
utz quina'oj xquiben kiq'ui† ruma xquibox
jun k'ak'. C'ac'ari' xojquisiq'uij (xojcoyoj)
konojel riche (rixin) chi nikamek' ki' chuchi'
ri k'ak', ruma c'o tef y ntajin job.
3 Y tek ri Pablo xberuc'ama' pe jubo-
raj xc'a'y y tek ntajin c'a ka chuya'ic pa
k'ak', xbe'el c'a pe jun cumatz chupan ri
xc'a'y ri' ruma xuna' ri k'ak'. Ri cumatz ri'
xberuch'ica' ri' chrij ruk'a' ri Pablo, y man
c'a nitzak ta el.
4 Y tek ri winek ri aj chiri' pa Malta
xquitz'et chi ri cumatz tzekel chrij ruk'a' ri
Pablo, niquibila' c'a chiquiwech: La achi
la' can nik'alajin chi jun achi camisanel,
ruma astape' xcolotej pe chupan ri mar, ya
c'a la cumatz ri xticamisan el riche (rixin)
wacami. Can c'o c'a chi nutoj na ri etzelal
rubanon,‡ yecha' c'a ri winek ri'.
5 Xpe ri Pablo xutotaj ca ri cumatz§ pa
k'ak', y majun retal chi c'o ta ri nuc'ulwachij.
6 Pero quinojel ri winek quitzuliben
quitzuliben apo ri Pablo, coyoben c'a chi
xtibesipoj pe o xticom ka. Y xeyaloj c'a
xcoyobej y xquitz'et chi xa majun rubanon,
man chic c'a xquibij ta chi ri Pablo jun achi
camisanel, xa xquibij c'a chi riya' jun dios.*
7 Y chunakajal apo ri lugar ri yojc'o wi,
c'o c'a jun li'aj ulef riche (rixin) jun achi ri
Publio rubi'. Y riya', yari' ri aj k'atbel tzij
chupan ri lugar ri'. Jabel xojruc'ul ri pa
rachoch, y oxi' c'a k'ij ri jabel xojrilij.
8 Yac'a ri rutata' ri Publio kajnek pa ch'at
ruma yabil. Nimalaj c'aten y quic' chupan
ri ntoc c'a chare. Y ri Pablo xapon c'a
chutz'etic. Xuben orar, y xuya' chuka' ruk'a'
pa ruwi', y ri yawa' xc'achoj.†
9 Xa riq'ui c'a chi queri' xuben ri Pablo,
can xbe c'a rutzijol. Y xe'oka c'a riq'ui ri
Pablo ri nic'aj chic yawa'i' ri yec'o chiri' pa
Malta. Y ri Pablo xeruc'achojsaj el.
10 Y ri winek ri aj chiri' pa Malta can
xquiya' c'a kak'ij‡ y can jabel wi quina'oj
xquiben kiq'ui. Y tek xojbe, riye' xquiyala'
el ri xtic'atzin chake chupan ri kabey.

Tek ri Pablo xapon c'a pa Roma

11 Y oxi' ic' ri xojc'oje' c'a ri chiri' pa Malta.
Y c'o c'a jun barco ri nipe c'a quela' pa
tinamit Alejandría.§ Ri barco ri' ruc'uan c'a
ri quiwachbel ca'i' dios chutza'n. Ri dios
ri', Cástor y Pólux quibi'. Y c'o c'a ri chiri'
pa Malta, ruma chiri' xc'oje' wi chupan ri
tiempo riche (rixin) cak'ik'. Y chupan c'a ri
barco ri' xojbe wi.
12 Y xojapon pa tinamit Siracusa, y
xojc'oje' oxi' k'ij ri chiri'.
13 Y xu (xe) wi xoj-el c'a el ri chiri', xkac'uaj
el ri ruchi' ya', y xojapon chic pa jun tinamit
ri Regio rubi'. Y pa ruca'n k'ij chare ri
kojapon wi pa tinamit Regio, yac'ari' tek
xkachop chic c'a el binen ruma chi xjote' pe
ri cak'ik' quere' pa sur. Y pa ruca'n k'ij ri
koj-el wi el ri pa tinamit Regio, yac'ari' tek
xojapon ri pa tinamit Puteoli.
14 Y chiri' chupan ri tinamit ri', yec'o c'a
kach'alal* xebekila', y riye' xquibij c'a chake
chi kojc'oje' ka† jun semana quiq'ui. Tek
xtz'aket c'a ri jun semana ri', c'ac'ari' can
choj xojbe c'a pa Roma.
15 Ri kach'alal ri yec'o chiri' pa Roma
quic'axan chic c'a chi yojapon, rumari' xepe
chikac'ulic. Yec'o ri xojoquic'ulu' ri pa jun
tinamit ri Foro de Apio rubi', y yec'o chuka'
ri xojoquic'ulu' pa jun chic lugar ri Tres
Tabernas rubi'. Tek ri Pablo xerutz'et c'a ri
kach'alal ri', xumatioxij chare ri Dios. Y re'
xuya' ruchuk'a' xuna' riya'.
16 Y tek xojapon c'a ri pa Roma, ri Julio ri
capitán xerujech c'a ri presos pa ruk'a' ri jun
achi ri uc'uey quiche (quixin) ri achi'a' ye
chajinel. Yac'a chare ri Pablo xbix chi utz
nic'oje' ruyonil pa jun jay,‡ y xtichajix ruma
jun soldado.

Tek ri Pablo xutzijoj ri ruch'abel ri Dios pa Roma

17 Y oxi' yan c'a k'ij tapon wi ri Pablo
pa Roma, tek xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri

* **27:43** Pr. 16.7; Jer. 38.10; Hch. 23.10. † **27:44** Sal. 107.30. * **28:1** Hch. 27.26. † **28:2** He. 13.1, 2. ‡ **28:4** Lc. 13.2; Jn. 9.2. § **28:5** Sal. 91.13; Mr. 16.18; Lc. 10.19. * **28:6** Hch. 8.10; 10.25; 14.11; Ap. 22.8, 9. † **28:8** 1 R. 17.20-22; Mt. 9.18; Mr. 6.5; 7.32; 16.18; Lc. 4.40; Stg. 5.14. ‡ **28:10** 1 Ti. 5.17. § **28:11** Hch. 27.6. * **28:14** Sal. 119.63. † **28:14** Mt. 10.11; Hch. 9.42, 43; 19.1; 21.4, 7, 8. ‡ **28:16** Hch. 24.23. § **28:17** Hch. 21.33; 24.12; 25.8.

principali' chiquicojol ri israelitas ri yec'o
pa Roma. Y tek xe'apon riq'ui, xubij c'a
chique: Wech aj Israel, riyin majun achique
ta c'a nbanon§ chique ri nic'aj chic wech
aj Israel, ni majun chuka' achique ta nbin
chrij ri quibin ca ri ye kati't kamama' ri
xec'oje' ojer ca ri c'o chi nikaben, pero ri pa
Jerusalem xichapatej y xijach pa quik'a' ri aj
k'atbel tzij ri ye aj Roma.
18 Y tek riye' xquic'utuj chuwe achique
ri nbanon, xquich'ob c'a chi yinquelesaj el,
ruma majun mac ri xilitej ta* chuwij riche
(rixin) chi queri' yitak ta pa camic.
19 Yac'a ri kech aj Israel ma xcajo' ta chi
xinelesex ca, y rumari' riyin xinc'utuj c'a chi
ya ri César† ri tik'ato tzij pa nuwi', y ma ruma
ta c'a chi c'o tzujunic (sujunic) nc'amom pe
chiquij ri nuwinak, ruma ta ri' xinc'utuj
queri'. Ma tich'ob ta queri'.
20 Xa rumari' xintek isiq'uixic (iwoyoxic)
riche (rixin) chi can yixintz'et y riche (rixin)
chuka' chi riyix can wuq'ui riyin niwe-
tamaj wi el achique c'a ruma tek quere'
nc'ulwachin. Ruma konojel riyoj israelitas
cukul kac'u'x chi ri caminaki' c'o na jun
k'ij tek xquec'astej pe,‡ y ruma chi yari' ri
nuniman riyin, rumari' tek yin ximil riq'ui
cadena§ wacami, xcha' ri Pablo.
21 Y ri israelitas ri' xquibij chare ri Pablo:
Riyoj majun wuj takon ta pe chake cuma
ri aj Judea ri nich'o ta chawij riyit. Ni ma-
jun chuka' chique ri kach'alal ri ye petenak
chiri' ri yebin ta chi c'o ta mac abanon.
Majun.
22 Pero riyoj ketaman c'a chi pa ronojel
lugar, ri winek can sibilaj c'a yech'o chiwij
riyix ri yixnatan rubi' ri Jesús,* y nikajo'
c'a niketamaj achique rubanic ri na'oj ri
ac'amom pe riyit, xecha' chare.
23 Y xquicha' c'a ca jun k'ij riche (rixin) chi
queri' niquimol qui', y ri Pablo xtubij c'a ri
achique nicajo' niquetamaj. Y tek xapon c'a
ri k'ij ri', sibilaj c'a winek ri xbequimolo' qui'
riq'ui ri Pablo, y riya' xuchop c'a rutzijoxic
y ruk'alajsaxic ri rajawaren ri Dios chique.
Xuchop c'a nitzijon tek xel pe ri k'ij y xutan-
aba' c'a ya tek xka ka ri k'ij, ruma riya' xrajo'
c'a chi xk'ax ta chiquiwech chi ri Jesús† yari'
ri Cristo, achi'el nubij ri tz'ibatal ca ruma ri
Moisés y cuma ri profetas ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca.
24 Yec'o c'a ri xeniman‡ ri xubij ri Pablo, y
yec'o ri ma xeniman ta.§
25 Y ruma xa ma junan ta c'a quiwech,
xquichop chi xebe el. Pero can c'a
xquic'axaj na el ri ruq'uisbel tak ch'abel
ri xubij ri Pablo. Y riya' xubij: Ri ch'abel
ri xuya' ri Lok'olaj Espíritu chare ri profeta
Isaías ri xk'alajsan ruch'abel ri Dios, riche
(rixin) chi xubij chique ri ye kati't kamama'
ri xec'oje' ojer ca, can utz chuka' nuben chi
nibix chiwe riyix, ruma ri Lok'olaj Espíritu
xubij c'a:
26 Cabiyin quiq'ui ri awinak, y jabij chique:
Riyix xtiwac'axaj* y ma xtik'ax ta chiwech
ri xtiwac'axaj.
Riyix xtitzu' y xa ma xtiya' ta c'a pa cuenta
ri nitzu'.
27 Ruma ri cánima re winek re' xa
xquicowirisaj.
C'ayef (cuesta) chi ntoc pa tak quixquin ri
niquic'axaj.
Ri runak' tak quiwech, quiyupuban, ruma
ma nicajo' ta yetzu'un.†
Riye' can majun nicajo',
can ma nicajo' ta niquic'axaj,
can ma nicajo' ta nika pa tak cánima,
ma nicajo' ta nitzolin pe quic'u'x, riche
(rixin) chi riyin nchojmirisaj ri
quic'aslen.
Queri' xubij ri Lok'olaj Espíritu.
28 Rumac'ari' tiwetamaj ca riyix, chi ri
winek ri ma ye israelitas ta, xapon yan c'a ri
colotajic riche (rixin) ri Dios quiq'ui. Riye'
can niquic'axaj wi ri ch'abel ri takon pe‡
chique.
29 Y tek ri Pablo xubij queri' chique ri
rech aj Israel, xebe y can xquich'ojila' c'a
chiquiwech.
30 Y ri Pablo can tz'aket c'a ca'i' juna'
ri xc'oje' chupan ri rachoch ri rukajon, y
xeruc'ul c'a quinojel ri winek ri xe'apon
riq'ui.
31 Y riya' xutzijoj c'a chique ri rajawaren
ri Dios y xerutijoj c'a chuka' ri winek chrij
ri samaj ri xorubana' ka ri Ajaf Jesucristo.
Riya' can ma xupokonaj ta§ xutzijoj chique
quinojel. Y can majun chuka' xbin chare ri
Pablo chi ma tutzijoj ta chic ri ruch'abel ri
Dios.

* **28:18** Hch. 22.24; 24.10; 25.8; 26.31. † **28:19** Hch. 25.11. ‡ **28:20** Hch. 26.6, 7. § **28:20** Hch. 26.29; Ef. 3.1; 4.1; 6.20; 2 Ti. 1.16. * **28:22** Hch. 24.5. † **28:23** Lc. 24.24; Hch. 17.2, 3; 26.22, 23. ‡ **28:24** Hch. 18.6-8. § **28:24** Hch. 14.4; Ro. 3.3. * **28:26** Is. 6.9; Jer. 5.21; Ez. 12.2; Mt. 13.14; Mr. 4.12; Lc. 8.10; Jn. 12.40; Ro. 11.8. † **28:27** Is. 44.18. ‡ **28:28** Hch. 26.17; Ro. 11.11. § **28:31** Hch. 4.13, 31.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Roma

Wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa tinamit Roma. Tek xutek re wuj re' c'a ma jane tibe chiquitz'etic ri quiniman chic ri Dios ri yec'o chupan ri tinamit ri'. Riya' nubij chi c'o ruraybel chi nibe chiquitz'etic. Re wuj re' nubij chi ri Pablo nrajo' chi ri kach'alal can ta nich'obotej jabel chiquiwech ri achique rubanic chi niquil ri colotajic y queri' can xquecowin xtiquic'uaj ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Dios chique.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 18 y napon c'a pa mocaj 36 chare ri tanaj 11, nich'o chrij ri c'ac'ac' tijonic ri xuya' ri Jesús. Ri Pablo nubij chi quinojel ri winek yec'o chuxe' ruchuk'a' ri mac, y rumari' chi can rajawaxic wi chi yecolotej pa ruk'a' ri mac. Yac'a ri winek, wi can niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Jesús, ri Dios can nucuy wi c'a ri quimac y nuben chique chi majun chic quimac yetz'etetej ruma Riya'. Y ri winek ri can niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Jesús, niquil jun c'ac'ac' c'aslen y majun chic ruchuk'a' ri mac pa quiwi'. Ri Dios can nuya' jun uxlanibel c'u'x chique, ruma can niquinimaj ri nubij ri Lok'olaj Espíritu chique. Ri Pablo nubij chuka' chi ri israelitas ruma chi xa ma xquinimaj ta chi ri Jesús yari' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios, rumari' tek ri nic'aj chic winek ri ma ye israelitas ta xquil ri colotajic. Pero c'o na jun k'ij tek ri israelitas xtik'ax chiquiwech chi ri Jesús yari' ri nicolo quiche (quixin).

Ri tanaj 12 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 13 chare ri tanaj 15, nuk'alajsaj chkawech ri achique rubanic chi yojbiyin chupan ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Dios chake. Y riche (rixin) chi yojcowin yojbiyin chupan ri c'ac'ac' kac'aslen rajawaxic chi c'o ri ajowabel pa tak kánima.

Y chupan ri tanaj 15 mocaj 14 y napon c'a pa mocaj 27 chare ri tanaj 16, ri Pablo nubij chi nrajo' nik'ax el quiq'ui ri aj Roma tek nibe pa ruwach'wlef España y nutek chuka' el rutzil quiwech ri kach'alal.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun rusamajel ri Jesucristo. Ya c'a ri Dios ri xisiq'uin (xinoyon) riche (rixin) chi xinoc apóstol. Ri Dios xirucha' c'a riche (rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ruch'abel ri niya'o colotajic
2 ri rutzujun (rusujun) ojer ca y tz'ibatal ca cuma profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel. Riye' can quitz'iban wi ca* chupan ri lok'olaj ruch'abel ri Dios, ri xbix chique ruma ri Dios.
3 Y ri xubij ri Dios chique, can chrij wi c'a ri Ruc'ajol xch'o wi, y ri Ruc'ajol ri' yari' ri Kajaf Jesucristo. Y tek ri Jesucristo xpe wawe' chuwech re ruwach'ulef, xoc winek achi'el riyoj, y Riya' jun chique ri ye riy rumam ca ri rey David.†
4 Pero can xk'alajin chuka' chi can Ruc'ajol wi ri Dios, y can c'o nimalaj uchuk'a' riq'ui. Queri' xk'alajin tek xbec'astej pe chiquicojol ri caminaki',‡ ruma ri Espíritu ri c'o riq'ui can lok'olaj wi achi'el ri Lok'olaj Dios.
5 Y Riya' can xuya' c'a ri utzil pa kawi' quiq'ui ri nic'aj chic wech tak apóstoles y xuben chake chi xoj-oc apóstoles.§ Queri' xuben chake ruma xrajo' chi pa rubi' Riya' nikatzijoj ri ruch'abel riche (rixin) chi ninimex cuma quinojel ri winek pa ronojel ruwach'ulef.*
6 Y ri Jesucristo xixrusiq'uij (xixroyoj)† chuka' riyix riche (rixin) chi xixoc riche (rixin) Riya'.
7 Y re wuj re' ntek c'a el chiwe iwonojel riyix kach'alal, ri yixc'o pa Roma. Ri Dios sibilaj yixrajo' y rumari' xixrusiq'uij (xixroyoj) riche (rixin) chi xixoc lok'olaj tak ralc'ual. Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri San Pablo nrajo' c'a nibe chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa Roma

8 Nabey nmatioxij chare ri Dios pa rubi' ri Jesucristo iwuma riyix.‡ Nmatioxij chare ruma nitzijox pa ronojel re ruwach'ulef chi riyix can icukuban ic'u'x riq'ui ri Dios.
9 Y ri ka-Dios can retaman wi chi riyin ma yitane' ta chi nben orar pan iwi'.§ Ri Dios ri can riq'ui ronojel wánima nben ri rusamaj. Ri can ntzijoj wi ri lok'olaj ruch'abel ri nich'o chrij ri Ruc'ajol.
10 Y nc'utuj chuka' chare ri Dios chi xtuben ta chuwe chi xquicowin ta xquinapon iwuq'ui, wi queri' nrajo' Riya'.* Ruma c'o chic k'ij wajowan chi yin aponak ta iwuq'ui.
11 Ruma sibilaj nrayij yibe chi'itz'etic, y nwajo' nbenk'alajsaj chiwech ri nuya' ri

* **1:2** Ro. 3.21; 16.26. † **1:3** Mt. 1.1. ‡ **1:4** Hch. 13.33. § **1:5** Ef. 3.8. * **1:5** Hch. 9.15. † **1:6** 1 Co. 1.2, 24. ‡ **1:8** Fil. 1.3. § **1:9** 1 Ts. 1.2; Flm. 4. * **1:10** Stg. 4.15. † **1:11** Ro. 15.29.

Lok'olaj Espíritu chake, riche (rixin) chi
queri' más nicukuba' ic'u'x riq'ui ri Dios.†
12 Ri xinwajo' xinbij chiwe riq'ui re', ya chi
nikatola' ki' konojel, riche (rixin) chi nicuke'
kac'u'x. Riyix yinito' riyin riche (rixin) chi
nicuke' nuc'u'x, y riyin chuka' yixinto' riyix
riche (rixin) chi nicuke' ic'u'x. Queri' xtik-
aben ruma kaniman ri Jesucristo.
13 Wach'alal, riyin nwajo' chi riyix niwe-
tamaj chi q'uiy c'a mul ri can nchojmirisan
chic wi' chi yibe chila' iwuq'ui,‡ xa yac'a chi
c'o oconek§ chupan, rumari' ma yin benak
ta. Riyin can nuraybel wi c'a chi riyix ni-
wetamaj más chrij ri ruch'abel ri Dios, can
achi'el nbanon quiq'ui ye q'uiy winek ri xa
ma ye israelitas ta chuka' achi'el riyix. Y
riq'ui ri' can xtiwachin ta c'a ri ch'abel pa
tak ic'aslen riyix chuka'.
14 Riyin can yin achi'el jun aj c'as quiq'ui
quinojel ri winek, rumari' rajawaxic chi
ntzijoj ri ruch'abel ri Dios* chique ri winek
griegos y chique ri ma ye griegos ta. Ra-
jawaxic chi ntzijoj chique ri c'o q'uiy queta-
man y chique chuka' ri majun quetaman.
15 Ruma chuka' ri' tek riyin can nwajo'
chi can nbentzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic chiwe riyix ri yixc'o pa Roma.

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic can c'o ruchuk'a'

16 Riyin ma yiq'uix ta c'a ntzijoj ri lok'olaj
ch'abel ri niya'o colotajic, ruma ri lok'olaj
ch'abel re' can ruchuk'a'† wi ri Dios riche
(rixin) chi yerucol ri yeniman riche (rixin).
Ri ch'abel c'a ri' nabey xtzijox chique ri
israelitas; y c'ac'ari' xtzijox chuka' chique ri
ma ye israelitas ta.
17 Y ri ch'abel ri niya'o colotajic nuc'ut
chkawech chi ri Dios yojrutz'et chi
majun kamac, queri' xuben chake ruma
xkacukuba' kac'u'x riq'ui Riya'. Achi'el ri
nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca: Ri winek ri rucukuban ruc'u'x riq'ui‡
ri Dios, nitz'etetej ruma ri Dios chi majun
rumac y nril ri kitzij c'aslen.

Quinojel ri winek c'o quimac chuwech ri Dios

18 Ri Dios ri c'o chila' chicaj nik'alajin chi
can petenak royowal pa quiwi' ri winek,
ruma ma niquiya' ta ruk'ij ri Dios y ma
niquijoyowaj ta quiwech nic'aj chic winek,
y riq'ui ri etzelal ri yetajin, ri winek ri'
can yetajin niquik'et ruwech ri kitzij riche
(rixin) ri Dios. Rumari' ri Dios can xtuya' wi
c'a pe ruc'ayewal pa quiwi'.
19 Ruma ri etamatel pe chrij ri Dios
riye' can quetaman wi, ruma ri Dios can
xuk'alajsaj wi chiquiwech.
20 Ri Dios ma tz'etetel ta. Yec'a ronojel ri
ye rubanon ri Dios chuwech re ruwach'ulef,
ri can ye tz'etetel wi, yec'ari' ri nik'alajsan
chiquiwech ri winek chi c'o Dios.§ Can
c'a pa rutiquiribel pe, tek re ruwach'ulef
ruk'alajsan pe chiquiwech ri winek chi c'o
Dios. Y ruk'alajsan chi ri Dios can c'o
wi ruchuk'a' ri majun bey niq'uis ta. Ru-
mari' ri winek ri' can man c'a xquecowin ta
xtiquibij: Majun kamac riyoj, ruma majun
xbin ta chake chi c'o Dios, ma xquecha' ta.
21 Ruma xquetamaj chi c'o Dios, xa yac'a
riye' ma xquiya' ta ruk'ij ruc'ojlen ri Dios,*
ni ma xematioxin ta chare, y xa ruyon ri ma
nic'atzin ta ri xequich'ob; ye nacanek y xa
pa k'eku'm chic c'o wi ri cánima.
22 Niquibij chi can c'o q'uiy quetaman, y
yari' tek xa xe'oc nacanek.†
23 Ruma ma niquiya' ta ruk'ij ruc'ojlen ri
c'aslic Dios ri ma nicom ta riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek. Xa ye ri yecom ri niquiya'
quik'ij. Ruma can ye quibanon quiwach-
bel winek, quiwachbel aj xic' tak chicop,
quiwachbel cumatz y quiwachbel ri chicop
cajquej caken; y xa yeri' ri niquiya' quik'ij.‡
24 Rumari' ri Dios xeruya' ca,§ chi
tiquic'uaj na c'a ri itzel c'aslen, ruma can
yari' ri ruraybel ri cánima. Can xk'ax
ruwi' ri etzelal xquiben.* Sibilaj niquiya'
(niquitzek) quiq'uix chicachibil qui'.
25 Xa xquijel rubanic ri kitzij, ruma
ma xquitzekelbej ta ri kitzij chi Dios y
xquitzekelbej ri ma kitzij ta.† Ruma ma
xquiya' ta ruk'ij ni ma xquiben ta ri samaj ri
nrajo' ri Dios. Xa ya ri cosas ri ye rubanon ri
Dios, xa yeri' ri xquiya' quik'ij y quic'ojlen.
Y ya ri Dios ri nic'atzin chi ninimirisex ruk'ij
ruc'ojlen ronojel k'ij.‡ Amén.
26 Y ruma queri' xquiben, ri Dios xeruya'
ca chi que'uc'uex na c'a ruma ri itzel tak
raybel ri c'o pa tak cánima; ri sibilaj niya'o
(nitzako) q'uix.§ Ruma yec'o ixoki' ri ma
achi'a' ta chic ri xequirayij, xa quech ixoki'
chic ri xequirayij.
27 Y queri' chuka' yec'o achi'a' ri ma ixoki'
ta chic ri xequirayij, xa quech achi'a' chic
ri xequirayij. Sibilaj itzel ri xquiben, y xa
ma xeq'uix ta; can xquiq'uek qui' chupan ri
etzelal ri xquirayij. Y riye' can xquic'ul c'a el
rutojbalil ri itzel bey ri xquitzekelbej.
28 Riye' xquich'ob chi majun nic'atzin wi
niquetamaj ruwech ri Dios. Rumari' ri Dios

‡ **1:13** Ro. 15.23; 1 Ts. 2.18. § **1:13** Hch. 16.7. * **1:14** Mr. 8.38; 1 Co. 9.16. † **1:16** Sal. 110.2; 1 Co. 1.18; 2 Co. 10.4; 2 Ti. 1.8. ‡ **1:17** Hab. 2.4; Ro. 3.21. § **1:20** Hch. 14.17; 17.24-27. * **1:21** 2 R. 17.15; Sal. 106.13. † **1:22** Jer. 10.14. ‡ **1:23** Dt. 4.15-19. § **1:24** Hch. 7.42. * **1:24** Lv. 18.22; Sal. 81.12; 1 Co. 6.18. † **1:25** Is. 44.20; Am. 2.4. ‡ **1:25** 1 Ts. 1.9. § **1:26** Gn. 19.5; Jud. 10.

xeruya' ca. Tiyojtej na c'a ri quina'oj y
tiquibanala' na c'a ri xajan chi niban.
29 Xa can ruyon ri ma choj ta ri c'o
pa tak cánima ri niquiben. Ruma ri
achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui'
niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun.
Niquibanala' etzelal chique ri nic'aj chic.
Ma yetane' ta chi niquirayij ri cosas ri
c'o riq'ui jun chic winek. Q'uiy etzelal
niquirayij niquiben chique nic'aj chic.
Sibilaj itzel niquina' chare jun chic ruma
ri utz c'o. Yecamisan. Ye yacol tak ch'a'oj,
yek'olon. Ma tiquitz'et jun cosa, can chanin
niquijel rubixic.
30 Xu (xe wi) tzij niquibij chiquij nic'aj
chic y yeyok'on. Niquetzelaj ri Dios.*
Nik'ax ruwi' niquiben ruma niquina' chi c'o
quik'ij. Sibilaj niquinimirisaj qui'. Ronojel
k'ij niquich'ob achique rubanic ri etzelal ri
nicajo' niquiben. Ma niquinimaj ta quitzij ri
quite' quitata'.
31 Ye nacanek. Niquitz'abej ri quitzij. Ma
yecajo' ta ri calc'ual, ni ri quite' quitata'. Ma
niquijoyowaj ta quiwech ri nic'aj chic, y ma
yequicuy ta mac.
32 Riye' quetaman chi ri Dios rubin chi
ri yebano queri', c'o chi nika ri camic pa
quiwi'.† Y astape' can quetaman, xa can c'a
niquiben na wi ronojel ri etzelal ri', y chuka'
can yequicot tek niquitz'et chi yec'o nic'aj
chic ri yebano queri'.

2

Ri Dios can pa ruchojmilal wi nuk'et tzij

1 Riyix chuka' xa can ma xtito' ta iwi'
chuwech ri ruc'ayewal ri'. Ruma nibij
chiquij ri winek chi ma utz ta yetajin
chubanic, pero tek riyix nibij chi ma utz ta
yetajin chubanic ri winek, xa can yixtajin
nisiq'uij (niwoyoj) ri ruc'ayewal pan iwi',
ruma riyix chuka' xa can yixtajin chubanic
ri mac ri yequiben riye'.*
2 Can ketaman c'a chi ri Dios can nuya' wi
rutojbalil ronojel ri mac ri yequibanala' ri
winek achi'el ri mac ri xekabij yan ka. Can
achi'el rubanic ri quimac, can queri' chuka'
ri rutojbalil nuya' chique.†
3 Y riyix can ninimirisaj iwi' y nibij chi
itzel yequibanala' ri winek ri yebano ri mac
ri'. Y xa queri' chuka' yixtajin chubanic
riyix. ¿La nich'ob cami chi ri Dios man ta
xtuya' chuka' rutojbalil ri imac riyix?‡
4 ¿La ma k'axnek ta c'a chiwech achique
ruma tek ri Dios sibilaj utz iwuq'ui y
achique ruma tek Riya' can nicuyu mac
y nicoch'on?§ Chiwech riyix can utz chi
niben xabachique mac ri niwajo' y Riya'
majun nuben chiwe. Pero xa ma que ta
ri'. Riya' can c'a ruya'on na pe ri utzil pan
iwi' riyix ruma nrajo' chi niya' ca rubanic ri
mac.
5 Xa yac'a riyix cowirnek ri iwánima. Ma
niwajo' ta niya' ca rubanic ri mac. Y ru-
mari', xa nimol ruc'ayewal chiwij. Can
xtika c'a ri royowal ri Dios pan iwi' chupan
ri k'ij tek Riya' xtuk'et tzij. Y ri ruk'atbel tzij
Riya' can choj wi.
6 Ruma can achi'el niquibanala' chiquiju-
junal ri winek wi utz o ma utz ta, can queri'
chuka' ri rutojbalil ri xtuya' chique.*
7 Ri Dios nuya' ri c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek chique ri winek† ri can
ma yetane' ta chi niquiben ri utz. Ri
winek ri' can nik'alajin chi c'o raybel quiq'ui
riche (rixin) chi nicajo' yebec'oje' chila'
chicaj riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, ri
acuchi (achique) ruyon sakil c'o, ri acuchi
(achique) chuka' xtinimirisex wi quik'ij.
8 Yac'a ri winek ri ma yeniman ta chare
ri Dios y ma niquinimaj ta ri kas kitzij
ruch'abel y xa ya ri etzelal yequiben,‡ can
xtika wi c'a ri nimalaj royowal ri Dios pa
quiwi'.§
9 Can quinojel c'a winek ri yebano et-
zelal, xtiquic'ulwachij ruc'ayewal; xtiqui-
tij pokonal. Nabey xtika ri ruc'ayewal pa
quiwi' ri israelitas y c'ac'ari' chuka' xtika pa
quiwi' ri ma ye israelitas ta.
10 Pero quinojel winek ri yebano ri
utz, xquebec'oje' chila' chicaj ri acuchi
(achique) ruyon sakil c'o, y ri acuchi
(achique) chuka' xtinimirisex wi quik'ij.*
Xtic'oje' uxlanibel c'u'x pa tak cánima ri
majun bey xtiq'uis ta. Y ye ri israelitas ri
nabey xtiban queri' chique y c'ac'ari' chuka'
ri ma ye israelitas ta.
11 Ruma ri Dios ma ya ta rubanic ri winek
ri nutzu'.† Riya' nutzu' ri utz o ma utz ta ri
niquibanala' ri winek.
12 Ruma ri winek ri ma quic'axan ta‡ ri nu-
bij ri ruley ri Moisés, wi yemacun, can xtika
wi ruc'ayewal pa quiwi', pero ma nucusex
ta ri ley ri' riche (rixin) chi nik'at tzij pa
quiwi'. Yac'a riyoj ri can kac'axan ri nubij
ri ruley ri Moisés, wi yojmacun, ri Dios can
yac'a ri ley ri' ri nucusaj riche (rixin) chi
nuk'et tzij pa kawi'.
13 Ri winek ri niquic'axaj ri nubij ri ley ri
xuya' ri Dios y ma niquiben ta ri nubij, ye
aj maqui' chuwech ri Dios. Yac'a ri winek ri
can niquiben ri nubij ri ley,§ can majun c'a
quimac yetz'etetej ruma ri Dios.
14 C'o jantek ri winek ri ma ye israelitas ta
can niquiben wi ri nubij ri ley, astape' ma

* **1:30** Nm. 10.35; Dt. 7.10; Sal. 81.15. † **1:32** Dt. 17.6. * **2:1** Mt. 7.1, 2. † **2:2** 1 Ts. 4.6. ‡ **2:3** Pr. 11.21. § **2:4** Ex. 34.6; Ef. 1.7; 2 P. 3.9. * **2:6** Mt. 16.27. † **2:7** 2 Co. 4.17; Jud. 21; Ap. 2.7. ‡ **2:8** 2 Ts. 2.12. § **2:8** Is. 3.11. * **2:10** 1 P. 1.7. † **2:11** Job 34.19; Lc. 20.21. ‡ **2:12** Lc. 12.47, 48. § **2:13** Stg. 1.22.

quic'axan ta achique ri nubij ri ley. Y queri',
can nik'alajin c'a chi ri pa tak cánima can c'o
ri nik'alajsan chiquiwech achique ri utz y
achique ri ma utz ta. Achi'el xa ta can c'o ri
ley pa tak cánima.
15 Achi'el xa ta ya ri ley ri tz'ibatal pa
tak cánima, y ri cánima yari' ri nibin chique
achique ri utz y achique ri ma utz ta. Y riye'
utz nuna' ri cánima tek ya ri utz niquiben
y nik'axo ri cánima tek ya ri ma utz ta ri
niquiben. Riye' can quetaman, wi utz o ma
utz ta ri niquiben.
16 Y can queri' chuka' xtuna' ri cánima chu-
pan ri k'ij tek ri Dios xtuk'et tzij pa quiwi'
quinojel ri winek, tek xtiquic'ul chuka' ru-
tojbalil ri quimac* ri ye quewan pe ri pa tak
cánima. Y tek xtuk'et tzij ri Dios, yac'a ri Je-
sucristo ri xtucusaj riche (rixin) chi xtuk'et
tzij.† Queri' nubij ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic ri ntzijoj riyin.

Ri israelitas y ri ruley ri Moisés

17 Riyix wech aj Israel can sibilaj
yixquicot tek nibix israelitas chiwe, ruma
ri Dios chiwe riyix xuya' wi ri ley. Y chuka'
sibilaj ninimirisaj iwi' xa ruma nibij chi yix
rutinamit ri Dios.‡
18 Riyix nibij chi iwetaman achique ri
nrajo' ri Dios chi nikaben, y chuka' iweta-
man achique ri utz y ri ma utz ta§ ruma
queri' nuc'ut ri ley chiwech.
19 Y riyix nina' chi can yix uc'uey quibey ri
ye moyi', y yix sakil quiche (quixin) ri yec'o
pa k'eku'm,
20 y riyix nina' chi yixcowin ye'itijoj ri
winek ri majun quetaman, y ye'itijoj chuka'
ri ac'ala'. Ruma chiwe riyix ya'on wi ri ley ri
c'o etamabel y c'o ronojel ri kitzij chupan.
21 Riyix ye'itijoj ri nic'aj chic winek. ¿Pero
achique c'a ruma tek ma nitijoj ta ka iwi'
riyix?* Ruma riyix nibij chique ri nic'aj chi
ma utz ta ri alek'. Y riyix xa yixalek'.
22 Riyix nibij chique ri achi'a' ri c'o quix-
jayil chi ma tiquicanoj ta jun chic ixok, y
nibij chique ri ixoki' ri c'o cachijil chi ma
tiquic'om ta ruwech jun chic achi. Y riyix
xa queri' yixtajin chubanic. Riyix ri nibij
chique ri winek chi ma quecajo' ta ri dios ri
xa ye banon cuma winek, ¿achique c'a ruma
tek riyix niwelek'aj pe ri c'o pa tak cachoch
ri dioses ri'?
23 Riyix sibilaj ninimirisaj iwi' ruma c'o ri
ruley ri Dios iwuq'ui. Pero xa ma ninimaj ta
ri nubij ri ley ri' y rumari' xa yixtajin nikasaj
ruk'ij ri Dios.
24 Achi'el ri tz'ibatal ca chupan ri
ruch'abel ri Dios, tek nubij: Imac riyix†
tek niyok'otej rubi' ri Dios cuma ri ma ye
israelitas ta. Queri' ri tz'ibatal ca.
25 Ri can banon ri circuncisión chique,
ri' sibilaj utz; pero wi niquiben ronojel‡ ri
nubij chupan ri ley ri xuya' ri Dios. Y wi ma
niquiben ta, majun nic'atzin wi chi xban ri
circuncisión chique, xa junan riq'ui chi ma
banon ta ri circuncisión chique.
26 Wi c'o ta jun achi ri ma israelita ta
y ma banon ta ri circuncisión chare, y
nuben ri nubij chupan ri ley, chuwech ri
Dios achi'el xa ta can banon ri circuncisión
chare, astape' ma banon ta.
27 Y jun achi ri ma banon ta ri circuncisión
chare, pero wi can nunimaj ri nubij ri ley,
riq'ui ri' nik'alajin chi riyix wech aj Israel
xtika ri ruc'ayewal pan iwi', ruma ma niben
ta ri nubij ri ley astape' can c'o wi ri ley ri'
pan ik'a' y banon ri circuncisión chiwe.§
28 Ruma ri kas kitzij chi ye israelitas ma
xaxu (xaxe) ta wi ri banon circuncisión*
chare ri quich'acul.
29 Ruma chuwech ri Dios ri kitzij ye
israelitas,† ye ri winek ri c'o jun cánima
ch'ajch'oj. Achi'el xa ta can banon ri cir-
cuncisión pa tak cánima. Ri circuncisión ri'
niban ruma ri Lok'olaj Espíritu‡ y ma ya ta ri
circuncisión ri tz'ibatal chupan ri ley. Y can
ye wi c'a ri winek ri banon ri circuncisión ri
pa tak cánima, yeri' ri yeka chuwech ri Dios
y astape' ma yeka ta chiquiwech ri winek.

3

1 Y wi queri', ¿achique c'a nikach'ec chi
yoj israelitas? ¿Y achique nuya' chake ri
circuncisión?
2 Riyin nbij chi can c'o q'uiy utzil ri
nuc'om pe chake chi yoj israelitas. Nabey,
ri Dios can pa kak'a' c'a riyoj xuxkanej wi ri
ruch'abel.
3 ¿Y xtikabij ta c'a chi ruma ye q'uiy kech
aj Israel ri ma xquinimaj ta,* ruma ta ri' ri
Dios man ta xtuben ri rubin?†
4 Ma que ta ri'. Ri Dios can kitzij wi
nich'o, astape' quinojel ri winek ma que ta
ri' niquiben. Achi'el ri tz'ibatal ca tek nubij:
Xtik'alajin c'a chiquiwech ri winek chi can
kitzij wi ri nabij.
Y wi yec'o winek ri itzel yech'o chawij, can
yit c'a riyit ri xcach'acon y xtik'alajin
chi riye' ma kitzij ta ri niquibij.‡
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.
5 Y wi ruma ri etzelal ri yekabanala' rumari'
tek nik'alajin chi ri Dios can choj wi, ¿achique
c'a nikabij tek nuya' ruc'ayewal pa kawi'?
¿La ma choj ta cami ri Dios y rumari' tek

* **2:16** Ap. 20.12. † **2:16** Jn. 5.22. ‡ **2:17** Mi. 3.11; Jn. 8.41. § **2:18** Dt. 4.8; Neh. 9.13 14; Sal. 147.19, 20; Lc. 12.47; Jn. 13.17. * **2:21** Mt. 23.3. † **2:24** 2 S. 12.14; Is. 52.5; Ez. 36.20. ‡ **2:25** Ga. 5.3. § **2:27** Mt. 12.41. * **2:28** Mt. 3.9; Ga. 6.15. † **2:29** Jn. 1.47. ‡ **2:29** Ro. 7.6; Col. 2.11. * **3:3** He. 4.2. † **3:3** Nm. 23.19. ‡ **3:4** Job 40.8.

nuya' ruc'ayewal pa kawi'? (Ya c'a re xinbij
ka chiwe, re' xa achi'el niquich'ob ri winek.)
6 Majun modo chi ri Dios man ta choj, ruma
wi ta ri Dios man ta choj, man ta nicowin
nuk'et tzij pa ruwi' re ruwach'ulef.§
7 Pero wi xa ta ruma ri ma kitzij ta ri
nbij, xa ta rumari' nbek'alajin pe ri kitzij
riche (rixin) ri Dios y niya'ox (nya') ta ruk'ij
ruc'ojlen, ¿achique ta c'a ruma chi xtik'at tzij
pa nuwi' achi'el jun aj mac?
8 Ruma xa ta queri', riyoj c'o ta modo
nikabij chi tikabana' ri etzelal riche (rixin)
chi nipe q'uiy utzil pa kac'aslen. Achi'el ri
tzij ri niquik'abaj ri winek chikij, ruma riye'
niquibij chi queri' nikac'ut y xa ma que ta
ri'. Ri yebin queri' xa ruc'amon chi nika ri
ruc'ayewal pa quiwi'.*

Can majun c'a nicowin nibin chi man ta jun rumac

9 ¿Y wacami achique nibij riyix? ¿La más
ta c'a utz ri kac'aslen riyoj israelitas que
chuwech ri quic'aslen ri ma ye israelitas ta?
Ma que ta ri'. Xkabij yan ka, chi quinojel
winek, chi israelitas y ma ye israelitas ta,
quinojel ye kajnek chuxe' ri mac.†
10 Queri' chuka' nubij ri ruch'abel ri Dios
ri tz'ibatal ca:
Majun winek ri can ta choj ri ruc'aslen. Can
ni xa ta jun.‡
11 Majun ri k'axnek ta chuwech achique ri'
ri utz
y majun chuka' ri nicanon ta riche (rixin) ri
Dios.
12 Can quinojel c'a ma ya ta ri bey ri nika
chuwech ri Dios ri xquicha'. Majun
utz ta ri quic'aslen.
Can ni jun c'a winek ri nibano ta ri utz. Can
ni xa ta jun.
13 Ri pa quichi' ye'el pe tzij ri sibilaj ye
itzel. Can achi'el jun jul ri jakel ri c'o
caminek chupan,§ sibilaj itzel ruxla'.
Can yek'olon riq'ui ri quich'abel.
Ri ch'abel ri niquibij xa nicamisan, achi'el
niquiben ri cumatz tek yech'opon.
14 Can ruyon itzel tak tzij niquibij* chiquij
ri nic'aj chic; can q'uey ri ch'abel ri
niquibila'.
15 Can majun c'a juba' tumacuj jun winek
chiquiwech, can chanin yebe chu-
camisaxic.†
16 Xabacuchi (xabachique) yebe wi, xa bis y
k'axon niquiya' ca.
17 Ma quetaman ta achique rubanic ri
c'aslen riche (rixin) uxlanibel c'u'x.
18 Ma niquixibij ta qui' chuwech ri Dios.‡
Queri' ri tz'ibatal ca.
19 Y riyoj ketaman chi ri nubij ri ley ri
tz'ibatal ca, chique ri yec'o chuxe' ri ley
nich'o wi, riche (rixin) chi queri' can majun
c'a nicowin nibin chi majun rumac. Can
quinojel c'a ri yec'o chuwech re ruwach'ulef
c'o chi ye'apon na chuwech ri Dios riche
(rixin) chi nik'at tzij pa quiwi'.
20 Majun jun winek ruma chi can
rubanon ri nubij ri ley, ruma ta ri' nitz'etetej
ruma ri Dios chi majun rumac. Ma que ta
ri'. Ri ley xaxu (xaxe wi) nicowin nuc'ut
chkawech chi yoj aj maqui'.§

Ruma ri kacukbel c'u'x tek yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac

21 Y wacami ri Dios nuc'ut c'a chkawech
achique rubaniquil nuben chake riche
(rixin) chi yojtz'etetej ruma Riya' chi majun
kamac. Nuc'ut chkawech chi ma ruma ta
ri ley riche (rixin) ri Moisés tek yojtz'etetej
ruma ri Dios chi majun kamac, can achi'el
wi ri nubij chupan ri ley y chupan ri
quitz'iban ca ri profetas ri xek'alajsan
ruch'abel ri Dios ojer ca.
22 Ri Dios can nuc'ut c'a chkawech chi
xabachique winek ri rucukuban ruc'u'x
riq'ui ri Jesucristo y can runiman, majun c'a
rumac nitz'etetej ruma ri Dios.* Y can junan
c'a nuben chake konojel.
23 Ruma konojel xojmacun† y rumari' tek
yoj elesan ca riq'ui ri Dios ri can c'o ruk'ij
ruc'ojlen.
24 Y ruma c'a rutzil ri Dios tek majun
kamac yojtz'etetej ruma Riya'. Majun c'a
rajel nuc'utuj chake,‡ ruma ri Cristo Jesús
xcom riche (rixin) chi xutoj ri kamac.
25 Ri Dios can xutek wi pe ri Cristo riche
(rixin) chi xcom y xbiyin ri ruquiq'uel ruma
quimac ri winek, riche (rixin) chi queri'
xabachique ri can nucukuba' ruc'u'x riq'ui
ri Cristo y can nunimaj, can nicuyutej ri
rumac. Ri Dios queri' xuben riche (rixin)
chi nik'alajin chi Riya' can choj wi y can
nuk'et wi tzij pa ruwi' ri mac. Rumari'
xutek pe ri Cristo riche (rixin) chi ya Riya'
xejkalen quimac ri winek. Ruma chi queri'
ruch'obon ri Dios, rumari' tek ma xuya' ta
na rutojbalil ri mac ri xequibanala' ri winek
ojer ca, xa sibilaj xerucoch'.
26 Y ruma chuka' ri' nik'alajin chi ri Dios
can choj wi nuben kiq'ui riyoj chupan re
tiempo re', riche (rixin) chi queri' nik'alajin
chi Riya' can choj wi y nuben chake chi
yojtz'etetej ruma Riya' mismo chi majun
kamac, ruma kaniman ri Jesús.
27 Rumac'ari' ma yojcowin ta nikan-
imirisaj ki'§ ni nikabij chi sibilaj utz ri
kac'aslen. Ruma ma xojcolotej ta ruma

§ **3:6** Gn. 18.25; Sal. 9.8. * **3:8** Ro. 5.20; 6.1, 15; Jud. 4. † **3:9** Ga. 3.22. ‡ **3:10** Sal. 14.1. § **3:13** Sal. 5.9; Jer. 5.16; Mt. 23.27, 28. * **3:14** Sal. 10.7. † **3:15** Pr. 1.16. ‡ **3:18** Gn. 20.11; Sal. 36.1; Lc. 23.40. § **3:20** Ro. 7.7. * **3:22** Col. 3.11. † **3:23** Ga. 3.22. ‡ **3:24** Ef. 2.8. § **3:27** 1 Co. 1.29.

sibilaj utz ri ye kabanalon, xa xojcolotej
ruma xkanimaj ri Jesús.
28 Y queri', nik'alajin c'a chi xabachique
winek ri rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Jesús,
nitz'etetej c'a ruma ri Dios chi majun ru-
mac,* astape' rubanon o ma rubanon ta pe
ri nubij ri ruley ri Moisés.
29 Ri Dios, ¿la xaxu (xaxe wi) cami ka-Dios
riyoj yoj israelitas? Ma que ta ri', ruma ri
Dios kas kitzij wi chi qui-Dios chuka' ri ma
ye israelitas ta.
30 Ruma xaxu (xaxe) wi c'a jun Dios
c'o, y quinojel ri niquicukuba' quic'u'x
riq'ui, banon o ma banon ta ri circun-
cisión chique,† Riya' nuben chique chi ma-
jun quimac yerutz'et ruma xquicukuba'
quic'u'x riq'ui.
31 Riyoj ri kacukuban chic kac'u'x riq'ui
ri Jesús, ¿la nikaben cami chare ri ruley
ri Moisés chi majun ruk'ij? Ma que ta ri'.
Ruma riyoj ri kaniman chic ri Jesús, yoj c'a
riyoj ri' ri can c'o rejkalen ri ley chkawech.‡

4

Ri ruc'aslen ri Abraham jun c'ambel na'oj chake riyoj

1 ¿Achique cami nikabij chrij ri colotajic ri
xril ri Abraham, ri katata' riyoj israelitas?
2 Ri Abraham majun rumac xtz'etetej
ruma ri Dios, pero ma ruma ta ri utzilaj
tak banobel ri xerubanala'. Ruma wi xa ta
queri', xcowin ta ri Abraham xunimirisaj
ri' ruyon. Astape' ma ruc'amon ta chi
nunimirisaj ri' chuwech ri Dios.
3 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri
tz'ibatal ca, nubij: Ri Abraham xunimaj ri
Dios, y rumari' xtz'etetej ruma ri Dios chi
majun rumac.* Queri' nubij ri tz'ibatal ca.
4 Ri jun winek ri nisamej, can nuch'ec wi
ri rurajil. Y tek nitoj ma nisipex ta el chare
ruma xa can ruch'acon chic.
5 Yac'a ri colotajic xa nisipex, y majun
winek ri xtril ta ri colotajic ruma xsamej.†
Astape' jun winek can aj il aj mac, pero
wi nunimaj ri Dios, ri Dios can nuben c'a
chare ri winek ri' chi majun rumac ruma
nucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Dios.
6 Queri' chuka' rubin ca ri David, chi jabel
ruwaquik'ij ri winek ri yetz'etetej ruma ri
Dios chi majun quimac, ruma xquinimaj y
ma ruma ta chi sibilaj xesamej.
7 Y chuka' rubin ca:

Jabel ruwaquik'ij ri winek ri can cuyuta-
jnek chic ri etzelal ri yequibanala'; ri
can cuchun chic rij ri quimac.
8 Can jabel ruwaquik'ij ri winek ri
xquetz'etetej ruma ri Ajaf Dios chi
majun quimac.‡

Can queri' c'a rubin ca ri David.
9 ¿Achique c'a ri nuc'ut re tzij re'
chkawech? Re' nuc'ut chkawech chi ma
xu (xe) ta wi riyoj israelitas ri banon ri
circuncisión chake ri jabel ruwakak'ij. Ma
que ta ri'. Xa can queri' chuka' ri ma ye
israelitas ta, ri ma banon ta ri circuncisión
chique, riye' jabel chuka' ruwaquik'ij; ruma
ri nic'atzin xaxu (xaxe) wi c'a tikanimaj
ri Dios. Achi'el xuben ri Abraham. Riya'
xucukuba' ruc'u'x chi can nibanatej wi ri
xtzuj (xsuj) chare ruma ri Dios y rumari'
xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac.
10 Y tek xtz'etetej ruma ri Dios chi majun
rumac, ¿la banon chic cami ri circuncisión
chare o ma banon ta? Ri Abraham ma jane
banon ta ri circuncisión chare tek xtz'etetej
ruma ri Dios chi majun rumac.
11 Y ri circuncisión§ ri xban chare, retal
chi xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac
ruma xucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Dios. Pero
riya' xtz'etetej yan ruma ri Dios chi majun
rumac tek c'a ma jane banon ta ri circun-
cisión chare, y rumari' nibix chi riya' qui-
tata' quinojel ri niquicukuba' quic'u'x riq'ui
ri Dios* y yetz'etetej ruma ri Dios chi majun
quimac, astape' ma banon ta ri circuncisión
chique.
12 Y ri Abraham quitata' riye' y katata'
chuka' riyoj israelitas ri banon ri circun-
cisión chake, wi can kacukuban chuka'
kac'u'x riq'ui ri Dios achi'el ri xunimaj el ri
Abraham tek ma jane banon ta ri circun-
cisión chare.

Ruma ri kacukbel c'u'x tek nikac'ul ri nutzuj (nusuj) ri Dios chake

13 Ri Dios xubij chare ri Abraham chi
xtuya' ri ruwach'ulef chare, y chique ri ye
riy rumam ca.† Ri Dios queri' xubij chare ri
Abraham pero ma ruma ta chi rubanon ri
nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. Ma que ta
ri', xa ruma chi can xunimaj chi can xtiyatej
wi chare ri xutzuj (xusuj) ri Dios chare y
ruma chuka' ri' tek xtz'etetej ruma ri Dios
chi majun rumac.
14 Ruma wi xaxu (xaxe wi) ri winek ri
yebano ri nubij ri ley ri yec'ulu ri tzujun (su-
jun) ca ruma ri Dios,‡ man ta jun nic'atzin
wi chi cukul kac'u'x riq'ui ri Dios, ruma
man ta jun nuc'om pe chake ri rutzujun
(rusujun) ca ri Dios.
15 Ri ruley ri Moisés nuc'om pe ri royowal
ri Dios pa quiwi'§ quinojel ri ma yeniman

* **3:28** Ga. 2.16. † **3:30** Ro. 10.12; Ga. 3.8. ‡ **3:31** Sal. 119.127; Mt. 5.17. * **4:3** Gn. 15.6; Ga. 3.6; Stg. 2.23. † **4:5** Hch. 13.39; Ga. 2.16. ‡ **4:8** Sal. 32.1, 2. § **4:11** Gn. 17.10. * **4:11** Lc. 19.9; Ro. 9.7; Ga. 3.7, 29. † **4:13** Gn. 12.3; 17.4, 5, 16; 22.17; 28.14; Sal. 2.8; Ga. 3.29. ‡ **4:14** Ga. 3.18. § **4:15** Ro. 7.5, 10; 2 Co. 3.7, 9; Ga. 3.10.

ta. Pero acuchi (achique) majun wi ri ley,
chiri' chuka' majun xtibin ta chi ma nin-
imex ta ri nubij ri ley.

16 Ri Dios xaxu (xaxe) wi c'a chique ri
niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri nuya' wi ri
rutzujun (rusujun). Nuya' chique riche
(rixin) chi nik'alajin ri rutzil Riya'. Y can
nuya' wi c'a chique quinojel ri niquicukuba'
quic'u'x riq'ui, wi ye israelitas ri c'o ri ley
quiq'ui o wi ma ye israelitas ta ri man
c'o ta ri ley ri' quiq'ui.* Ri nic'atzin xaxu
(xaxe wi) chi quinojel tiquicukuba' quic'u'x
riq'ui, achi'el xucukuba' ruc'u'x ri Abra-
ham. Ruma riya' yari' ri katata' konojel
riyoj ri kacukuban kac'u'x riq'ui ri Dios.

17 Achi'el nubij chupan ri tz'ibatal ca tek ri
Dios xubij c'a chare ri Abraham: Nubanon
chawe chi yatoc quitata' sibilaj ye q'uiy chi
winek. Quec'ari' nubij ri tz'ibatal ca. Ru-
mari' chuwech ri Dios ya ri Abraham ri
katata' konojel riyoj ri kacukuban kac'u'x
riq'ui ri Dios. Ruma ri Abraham can xu-
nimaj ri Dios ri nic'ason quiche (quixin) ri
caminaki'.† Ri Dios, c'o re' ri c'a ma jane
tibanatej, pero can retaman chic apo chi
can nibanatej na wi, y rumari' can nitzijon
chic chrij, achi'el xa ta can banatajnek chic.

18 Ri Abraham xunimaj c'a chi can
xtibanatej na wi ri xbix chare ruma ri
Dios, astape' riya' can ri'j chic. Pero riya'
can xunimaj wi ri xubij ri Dios chare chi
ntoc quitata' sibilaj ye q'uiy chi winek y
xquec'oje' sibilaj ye q'uiy riy rumam.‡

19 Ri Abraham xa juba' ma jun ciento chic
rujuna'. Y ruma ri'j chic, riya' retaman chi
can ma yec'oje' ta chic ralc'ual, y retaman
chuka' chi ri Sara xa can ma yec'oje' ta wi
ral. Pero ma riq'ui wi ri' riya' ma xuben
ta ca'i' ruc'u'x, xa can xucukuba' ruc'u'x chi
can nibanatej na wi ri xbix chare ruma ri
Dios.

20 Y ri Abraham can royoben chi can ni-
banatej na wi ri xbix chare ruma ri Dios
y ma xuben ta ca'i' ruc'u'x riche (rixin) chi
xroyobej, xa can xcuke' wi más ruc'u'x y
xuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.

21 Ri Abraham can jabel wi c'a retaman
chi ri Dios can c'o uchuk'a' riq'ui riche
(rixin) chi nuben ri rubin.

22 Y ruma chi can xucukuba' ruc'u'x chi
can nibanatej wi ri xbix chare ruma ri Dios,
rumari' xtz'etetej ruma ri Dios chi majun
rumac.

23 Y ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios
ri tz'ibatal ca,§ ma xu (xe) ta wi c'a riche
(rixin) chi nik'alajin achique rubaniquil tek
ri Abraham xtz'etetej ruma ri Dios chi ma-
jun rumac,

24 xa can riche (rixin) chuka' chi nik'alajin
chkawech riyoj achique rubaniquil tek yo-
jtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac,*
riyoj ri nikanimaj ri Dios ri xc'ason pe riche
(rixin) ri Kajaf Jesús chiquicojol ri cami-
naki'.†

25 Ri Jesucristo can ruma c'a kamac riyoj
tek xjach pa camic y c'ac'ari' xban chare
ruma ri Dios chi xc'astej pe chiquicojol ri
caminaki', riche (rixin) chi xuben chake chi
majun kamac yojtz'etetej ruma ri Dios.‡

5

*Ri niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Jesu-
cristo majun quimac yetz'etetej ruma ri Dios*

1 Can majun chic kamac yojtz'etetej ruma
ri Dios ruma kacukuban kac'u'x riq'ui ri Ka-
jaf Jesucristo. Y matiox chare ri Jesucristo
ruma xuben chake chi c'o chic uxlanibel
c'u'x chkacojol riq'ui ri Dios.*

2 Y ruma chi xkacukuba' kac'u'x riq'ui ri
Jesucristo, rumari' tek Riya' yoj rucusan apo
chupan ri rutzil ri Dios y wacami cof yojc'o
chupan.† Y can yojquicot ruma koyoben
chic ri k'ij tek junan xkojc'oje' riq'ui ri Dios
ri c'o ruk'ij ruc'ojlen.

3 Y ma xu (xe) ta wi c'a yojquicot ruma
koyoben ri k'ij tek xkojbec'oje' riq'ui ri Dios,
xa can yojquicot chuka' tek nikak'axaj tijoj
pokonal,‡ ruma ketaman chi ri tijoj pokonal
nuben chake chi más niketamaj yojcoch'on.

4 Y wi nikacoch' nikak'axaj tijoj pokonal,
nik'alajin chi can cukul kac'u'x riq'ui ri
Dios§ y cof yojc'o, y re' nuben c'a chake chi
can nikoyobej apo ri rutzil Riya'.

5 Y ronojel ri koyoben chi nuya' ri Dios
chake, can xtuya' na wi chake riche (rixin)
chi ma xkojq'uixbitej ta. Riyoj ketaman chi
can yojrajo' wi ri Dios ruma ruya'on chic ri
Lok'olaj Espíritu pa tak kánima.*

6 Riyoj can ma yoj cowinek ta kacolon ki'
chupan ri kamac. Quec'ari' kabanon tek
xorila' c'a ri k'ij ri ruch'obon pe ri Dios chi
ri Cristo xcom c'a kuma† riche (rixin) chi
xojrucol ri yoj aj maqui'.

7 Can kitzij na wi chi majun winek
xtajowan ta chi nicom pa ruq'uexel jun
chic winek, astape' retaman chi can pa
ruq'uexel jun winek ri can choj ri ruc'aslen.
O riq'ui c'a juba' c'o jun ri can ma nupokonaj
ta chi nicom pa ruq'uexel jun chic winek ri
can utz ruc'aslen.

8 Pero ri Dios can xuc'ut c'a chkawech
chi can yojrajo'.‡ Ruma astape' can yoj aj

* **4:16** Col. 3.11. † **4:17** Ef. 2.1. ‡ **4:18** Gn. 15.5. § **4:23** 1 Co. 10.11. * **4:24** 2 Ti. 3.16. † **4:24** 1 P. 1.21. ‡ **4:25** Is. 53.5; Dn. 9.24; 1 Co. 15.17; He. 9.28; 1 P. 3.18; 1 Jn. 1.7. * **5:1** Is. 32.17. † **5:2** 1 Co. 15.1; He. 3.6. ‡ **5:3** Mt. 5.11, 12. § **5:4** Stg. 1.3. * **5:5** 2 Co. 1.22. † **5:6** He. 9.26. ‡ **5:8** Jn. 15.13. § **5:8** 1 P. 3.18.

maqui', can xutek wi c'a pe ri Cristo riche
(rixin) chi xcom kuma riyoj.§
9 Wacami yojtz'etetej ruma ri Dios chi ma-
jun chic kamac ruma ri ruquiq'uel* ri Cristo
ri xtix chuwech cruz tek xcom. Rumac'ari'
tek yojcolotej chuwech ri ruc'ayewal ri
xtuya' ri Dios ri chkawech apo.†
10 Ruma tek rubanon ca, kac'ulu'an ri
Dios. Pero ruma chi xutek pe ri Ruc'ajol
riche (rixin) chi xcom kuma riyoj, rumari'
junan chic kawech riq'ui ri Dios.‡ Y wacami
ruma chi xc'astej pe§ ri Cristo, rumari' tek
junan chic kawech kabanon riq'ui ri Dios.
Wi queri' kabanon, ¿c'a ta c'a chi man ta
xtuya' ri colotajic chake?
11 Pero ma xu (xe) ta wi c'a re', xa can
yojquicot chuka' riq'ui ri Dios ruma ri Kajaf
Jesucristo. Ruma chuka' Riya' tek wacami
junan chic kawech riq'ui ri Dios.

Ri Adán y ri Jesucristo

12 Ri mac xaxu (xaxe) wi c'a ruma jun achi
tek xoc chuwech re ruwach'ulef. Ri achi ri'
ya ri Adán. Y ri mac xa camic* xuc'om pe
pa ruwi' ri ruwach'ulef. Rumari' tek quino-
jel winek yecom, ruma chi can quinojel ri
winek xemacun chuka'.
13 Tek ri Dios ma jane tuya' pe ri ley, xa
can c'o chic ri mac chuwech re ruwach'ulef,
pero ruma c'a chi ma jane c'o ta ri ley ri
tiempo ri', rumari' ma k'alajnek ta chi ri
winek ye aj maqui'.†
14 Pero ma riq'ui wi ri' ri camic xa can
xka wi pa quiwi' ri winek ruma ri mac.
Rumari' xa can xuchop yecom ri winek;
xuchop pe c'a riq'ui ri Adán hasta c'a riq'ui
ri Moisés; ri winek xa can xecom wi, astape'
ri quimac ma junan ta riq'ui ri mac achi'el ri
xuben ri Adán. Ri Adán xa jun c'ambel na'oj
chkawech chrij ri jun ri c'o chi xpe y ri' ya ri
Cristo.
15 Ri mac ri xuben ri Adán ma junan ta
riq'ui ri colotajic ri xusipaj ri Dios chake.
Ruma ri rumac ri Adán, rumari' tek konojel
riyoj winek xoj-oc chuxe' ri camic. Yac'a ri
Jesucristo,‡ can q'uiy utzil xuc'om pe chake
konojel ri kaniman chic. Ruma ri rutzil
Riya' y ruma chuka' ri rutzil ri Dios kac'ulun
ri colotajic.
16 Ri sipanic ri xuya' ri Dios, nim rejkalen
y man achi'el ta ri mac ri xuben ri Adán
chuwech ri Dios ri xa ruc'ayewal xuc'om
pe pa quiwi' quinojel ri winek. Yac'a ri
colotajic ri xuc'om pe ri Jesucristo can más
wi nim rejkalen, ruma ma xu (xe) ta chic
ruma ri jun nabey mac; xa can riche (rixin)
chi ye q'uiy winek ri yecolotej y ri colotajic
ri nuya' xa nusipaj. Y re' nuben c'a chake
chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun chic
kamac.
17 Xaxu (xaxe) wi c'a ruma ri rumac ri
Adán, rumari' tek xpe ri camic pa quiwi'
quinojel ri winek. Y ketaman chi ri samaj
ri xuben ri Jesucristo más nim ri ruchuk'a'
y rumari' can k'alaj wi chi ri yec'ulu ri
colotajic ri nusipaj Riya', can c'o wi uchuk'a'
pa quik'a' riche (rixin) chi xquek'ato tzij pa
jun c'ac'ac' c'aslen. Ruma can nuben wi
c'a chique chi yetz'etetej ruma ri Dios chi
majun quimac.
18 Ruma c'a ri mac ri xuben ri Adán,
rumari' tek nika ri ruc'ayewal pa quiwi'
quinojel ri winek. Pero ruma ri chojlaj
samaj ri xuben ri Jesucristo, rumari' tek
quinojel winek ri yeniman riche (rixin)
Riya', majun quimac yetz'etetej ruma ri
Dios y niquil ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.
19 Ruma c'a chi ri Adán ma xunimaj ta ri
xbix chare ruma ri Dios, rumari' quinojel
winek xe'oc aj maqui'. Yac'a ri Jesucristo
can xunimaj wi rutzij ri Dios, y rumari' tek
sibilaj ye q'uiy ri niban chique chi majun
quimac yetz'etetej ruma ri Dios.
20 Tek ri Dios xuya' ri ley, xbek'alajin c'a
pe más ri mac. Y tek can xbek'alajin c'a pe
más ri mac, yac'ari' tek xbek'alajin pe chi
más chic na nim ri rutzil ri Dios.§
21 Riche (rixin) chi queri', can achi'el
xuben ri mac chi xc'oje' ri ruchuk'a' pa
quiwi' ri winek riche (rixin) chi xeruc'uaj pa
camic, can quec'ari' chuka' nuben ri rutzil ri
Dios chake riyoj riche (rixin) chi yojtz'etetej
ruma ri Dios chi majun kamac, riche (rixin)
chi queri' nikil ri c'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek, c'aslen ri nuya' ri Kajaf Jesu-
cristo.

6

*Chuwech ri mac yoj caminek chic, y wa-
cami c'o chic kac'aslen riq'ui ri Cristo*

1 ¿Achique xtikabij wacami? ¿La utz
cami chi c'a yojmacun na* riche (rixin) chi
nik'alajin más rutzil ri Dios kiq'ui?†
2 Majun modo chi que ta ri'. Ruma riyoj
ri xa can kaya'on chic ca ri mac, can achi'el
xojcom yan,‡ y rumari' ma ruc'amon ta chic
chi c'a nikaben na ri mac.
3 ¿La ma iwetaman ta c'a chi ri bautismo
yari' jun retal chi riyoj junan kawech xk-
aben riq'ui ri Cristo Jesús, y achi'el chi xa ta
can junan xojcom riq'ui?
4 Ruma tek xojban bautizar, achi'el can
xojcom riq'ui, y achi'el chuka' can xojmuk
riq'ui tek Riya' xmuk. Y rumari', tek Riya'
xc'astej pe chiquicojol ri caminaki' ruma

* **5:9** 1 Jn. 1.7. † **5:9** 1 Ts. 1.10. ‡ **5:10** 2 Co. 5.18. § **5:10** Jn. 14.19. * **5:12** Gn. 2.17; 3.1-24; 1 Co. 15.21, 22. † **5:13** Ro. 4.15; 1 Jn. 3.4. ‡ **5:15** Is. 53.11; Mt. 20.28; 26.28; He. 9.28; 1 Jn. 2.1. § **5:20** 1 Ti. 1.14. * **6:1** Ro. 3.8. † **6:1** Ro. 5.21. ‡ **6:2** Ga. 6.14; Col. 3.3.

ri ruchuk'a' ri Tata'ixel, riyoj chuka' achi'el
can xojc'astej pe riq'ui,§ rumari' wacami
can tikac'uaj jun c'ac'ac' c'aslen.
5 Ruma wi can xa jun chic ri kabanon
riq'ui ri Jesucristo ruma ri rucamic, can yoj
jun chuka' kabanon riq'ui* Riya' ruma ri
ruc'astajbel.
6 Ketaman tek rubanon ca, xkac'uaj jun
itzel c'aslen. Yac'a ri itzel c'aslen ri' achi'el
can xbajix riq'ui ri Jesucristo tek xcom
chuwech ri cruz,† y rumari' ri itzel c'aslen
ri' xq'uis ca y wacami xojcolotej yan riche
(rixin) chi ma nikaben ta chic ri mac.‡
7 Quinojel c'a ri achi'el can xecom riq'ui
ri Cristo, can majun c'a quimac yetz'etetej
ruma ri Dios.
8 Y wi riyoj achi'el can xojcom riq'ui ri
Cristo tek Riya' xcom, chuka' cukul kac'u'x
chi xkojc'ase' riq'ui.§
9 Ruma ketaman chi ri Cristo xc'astej pe*
chiquicojol ri caminaki', y wacami ma xti-
com ta chic, ruma ri camic majun bey chic
xtich'acon ta chrij.
10 Tek Riya' xcom, xcom riche (rixin)
chi xrelesaj jurayil ruchuk'a' ri mac y
xaxu (xaxe wi) jun bey xcom† y xc'astej
el chiquicojol ri caminaki', rumari' q'ues
y riq'ui ri ruc'aslen nuya' ruk'ij ri Dios.
11 Quec'ari' riyoj, tikabana' chi can yoj
caminek chic chuwech ri mac, chi ma ya ta
chic ri' ri nikaben; y tikabana' chuka' chi
xojc'astej riche (rixin) chi nikaya' ruk'ij ri
Dios,‡ ruma xa jun chic kabanon riq'ui ri
Cristo Jesús§ ri Kajaf.
12 Rumari' man c'a tikaya' ta k'ij chare ri
mac chi ya riya' ri nuc'uan kiche (kixin),*
riche (rixin) chi queri' ma yekaben ta ri itzel
tak raybel riche (rixin) ri ch'aculaj.
13 Tek rubanon ca, yoj caminek chupan ri
mac. Yac'a re wacami ma yoj que ta chic
ri', ruma kac'uan chic jun c'ac'ac' kac'aslen.
Rumari' tikajacha' c'a ki' pa ruk'a' ri Dios
riche (rixin) chi nikaben ri nrajo' Riya',
riche (rixin) chi ri kak'a' kaken ye'ucusex
ruma ri Dios chubanic ri ruchojmilal. Y ma
tikaya' ta k'ij chi ntoc ri mac kiq'ui, riche
(rixin) chi ri kak'a' kaken ma quekucusaj ta
chubanic ri mac.
14 Ruma ri mac, can majun chic ruk'a'
pa kawi', ruma xojcolotej yan.† Ma
nikacukuba' ta chic kac'u'x riq'ui ri ruley‡
ri Moisés, xa riq'ui chic c'a ri rutzil ri Dios.

Wacami yoj rusamajel chic ri Dios y kac'uan jun c'aslen choj

15 ¿Achique cami nikaben? ¿La utz cami
yojmacun ruma majun ri ley pa kawi' y
ruma chi c'o chic rutzil§ ri Dios pa kawi'?
Ma ruc'amon ta chi que ta ri' nikaben.
16 ¿La ma iwetaman ta c'a chi xabachique
winek ri can nujech ri' chi nixime' pa
rusamaj jun patrón,* can c'o wi chi nuben ri
nibix chare? Rumac'ari' riyoj wi xtikaya' ki'
chuxe' rutzij ri mac, can xkoj-oc wi rusama-
jel ri mac y xkojruc'uaj pa camic. Yac'a
wi xtikaya' ki' chuxe' rutzij ri Dios, xkoj-oc
rusamajel Riya' y xkojruc'uaj chupan jun
c'aslen choj.
17 Pero matiox c'a chare ri Dios chi riyix
riq'ui ronojel iwánima ninimaj ri rubin ca
Riya'. Can yixc'o wi chic pa ruch'abel ri
Dios ri c'utun ca chiwech. Tek rubanon ca,
xixc'oje' c'a chuxe' rutzij ri mac.
18 Yac'a re wacami ma yixc'o ta chic pa
ruk'a' ri mac, xa can yix rusamajel chic ri
Dios† y can ic'uan chic jun c'aslen choj.
19 Y riche (rixin) chi nik'ax chiwech rono-
jel re', riyin xincusaj ri c'ambel tzij chrij ri
winek ri nujech ri' pa rusamaj jun chic. Tek
rubanon ca, riyix can xijech iwi' pa ruk'a'
ri mac, ri ik'a' iwaken can xicusaj riche
(rixin) chi xiben ri etzelal. Yac'a re wacami
can nic'atzin chi ri ik'a' iwaken que'icusaj
riche (rixin) chi niben ri ruchojmilal; riche
(rixin) chi queri' can ch'ajch'oj ta ri ic'aslen
chuwech Riya'.
20 Tek riyix xixc'oje' chuxe' rutzij ri mac,
riyix ma juba' xich'ob ta chi can nic'atzin
nic'uaj jun chojlaj c'aslen chuwech ri Dios.
21 ¿Y achique cami xuc'om pe chiwe ri
itzel c'aslen ri xic'uaj? Wacami xa yixq'uix
chic tek ninatej chiwe ri itzel c'aslen ri', ri
xa camic nuc'om pe pa ruq'uisbel.
22 Wacami banon chic chiwe chi majun
chic ruk'a' ri mac pan iwi', xa can yixc'o chic
c'a chuxe' rutzij ri Dios, y rumari' tek ic'ulun
chic jun c'aslen ch'ajch'oj. Y pa ruq'uisbel
nuc'om pe ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.
23 Ri rutojbalil ri mac xa camic nuc'om pe
pa kawi'. Yac'a ri Dios nusipaj c'a chake ri
c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y
Riya' nusipaj c'a ri c'aslen chake ruma xa
jun chic kabanon riq'ui ri Kajaf Cristo Jesús.

7

Jun c'ambel na'oj elesan chrij ri c'ulanen

1 Wach'alal, riyix can iwetaman achique
nubij ri ley ri xuya' ri Dios, y chuka' iweta-
man chi jun winek xaxu (xaxe wi) tek c'a
q'ues na, c'o chuxe' rutzij ri ley ri'.
2 Achi'el ri nubij chupan ri ley ri', chi jun
ixok can ximil wi riq'ui ri rachijil y ma utz ta
chi niquijech qui' riq'ui, tek xa c'a q'ues na ri

§ **6:4** Col. 2.12. * **6:5** Fil. 3.10. † **6:6** Ga. 2.20. ‡ **6:6** Col. 2.11. § **6:8** Jn. 14.19; 2 Co. 5.1; 2 Ti. 2.11. * **6:9** Ap. 1.18. † **6:10** He. 10.10. ‡ **6:11** 1 Co. 6.20; Ga. 2.19. § **6:11** Col. 3.3. * **6:12** Ef. 4.22. † **6:14** Mt. 1.21; Tit. 2.14. ‡ **6:14** Ga. 5.18. § **6:15** Ga. 2.17-19; Ef. 2.8, 10. * **6:16** Jn. 8.34. † **6:18** Lc. 1.74, 75; 1 Co. 7.22; Ga. 5.1; 1 P. 2.16.

rachijil. Pero wi nicom el ri rachijil, ri ixok
nicanaj ca libre chuwech ri ley riche (rixin)
ri c'ulanen.*
3 Pero wi nuc'om ruwech jun chic achi tek
xa c'a q'ues na ri rachijil, nimacun.† Yac'a
wi caminek chic ri rachijil, ri ley ri' nubij chi
ma mac ta nuben ri ixok ri' tek nic'ule' riq'ui
jun chic achi.
4 Wach'alal, can queri' chuka' kabanon
riyoj. Riyoj can xojcom chuwech ri ley tek
xcom ri Cristo. Y rumari' ma yojc'o ta chic
chuxe' ri ley,‡ xa can yoj riche (rixin) chic
ri Cristo, ri xc'astej pe chiquicojol ri cami-
naki'. Y ruma yoj riche (rixin) chic ri Cristo,
can tiwachin c'a ri kac'aslen; can achi'el ri
nrajo' ri Dios.§
5 Tek rubanon ca, ya ri itzel tak karaybel
ri xekabanala', y ri nubij ri ley chi xa mac,
xa ye mac ri' ri xe'ucusan ri kak'a' kaken
chubanic ri itzel tak raynic, y ri mac ri' xa
camic xuc'om pe pa kawi'.*
6 Tek rubanon ca, xojc'oje' chuxe' ri ruley
ri Moisés; yac'a re wacami xojcolotej yan
y xojcom chuwech ri nubij ri ley ri'. Y
nikaben rusamaj ri Dios pero riq'ui chic ri
c'ac'ac' c'aslen ri niya'ox (nya') chake ruma
ri Lok'olaj Espíritu. Y ma riq'ui ta chic ri
nubij ri ley ri tz'ibatal ca.

Ri ruley ri Dios y ri mac

7 Y riq'ui juba' nik'ax chiwech chi ri ley
xa itzel, pero ma que ta ri'. Ri ley nic'atzin
riche (rixin) chi nuk'alajsaj ri mac.† Wi
man ta c'o ri ley, riyin man ta wetaman
achique ri' ri mac. Achi'el tek nubij ri ley:
Ma tarayij ta riyit ri c'o riq'ui jun chic.‡ Y
ruma queri' nubij, wetaman chi wi xtinben
queri', yimacun chuwech ri Dios. Man ta
nubij queri', man ta wetaman chi mac.
8 Pero ruma chupan ri ley queri' nubij, ru-
mari' xbec'ulun pe ri mac ri c'o pa wánima.
Xuben chuwe chi xbec'astej pe ronojel qui-
wech itzel tak raybel ri yec'o wuq'ui. Man
ta c'o ri ley,§ caminek ta ri mac ri c'o pa
wánima.
9 Ri ojer ca, tek ma jane k'axnek ta chin-
uwech ri nubij ri ley, riyin xinch'ob chi c'o
nuc'aslen. Yac'a ri k'ij tek xk'ax chinuwech
ri nubij ri ley, yac'ari' tek xpe más ruchuk'a'
ri mac ri xa can c'o wi pa wánima, y c'ac'ari'
xinnabej chi xa yin caminek ajc'a chuwech
ri Dios.
10 Ri ley ri xuya' pe ri Dios, nuc'ut c'a
achique rubanic riche (rixin) chi nilitej ri
c'aslen.* Yac'a riyin xa camic ri xinwil,†
ruma ma xicowin ta xinben ri nubij ri ley.
11 Ruma ri mac ya ri ley ri xucusaj riche
(rixin) chi xiruk'ol, y riq'ui ri' xa can xiru-
camisaj.
12 Ri ley can lok'olaj wi; can utz wi y choj
ri nubij.‡
13 ¿La nbij ta cami c'a chi ri utzilaj ley
xuc'om pe camic chuwe? Ma que ta ri'. Xa
ya c'a ri mac ri xc'amo pe ri camic, ruma
xuben chuwe chi ma xinnimaj ta ri nubij ri
utzilaj ley. Y riq'ui ri' ri ley xuc'ut c'a chin-
uwech achique ri' ri mac; y queri', nik'alajin
chi ri mac can itzel wi.
14 Ketaman chi ri ley riq'ui ri Dios petenak
wi. Yac'a riyin xa yin jun winek ri yinc'o pa
ruk'a' ri mac.§
15 Ma nik'ax ta c'a chinuwech achique
ruma tek quere' nben. Ruma astape' nwajo'
nben ri utz, xa yari' ri ma nben ta y xa ya c'a
ri itzel nna' chare, xa yeri' ri yenbanala'.*
16 Y wi xa ya ri itzel nna' chare, xa yeri' ri
yenbanala', riq'ui re' nik'ax chinuwech chi
ri ley can utz wi.
17 Y rumari' yicowin nbij chi ma nuyon ta
riyin ri yibano ri mac, xa can ya chic ri mac
ri c'o pa wánima ri nibano chuwe chi nben ri
mac.
18 Riyin xa can pa walaxic chi majun utz
c'o pa nuc'aslen.† Can nwajo' wi nben ri utz,
pero ma yicowin ta.
19 Astape' ya ri utz ri nwajo' nben, xa ma
nben ta. Y ri mac ri ma nwajo' ta nben, xa
yeri' ri yenbanala'.
20 Rumari' xinbij yan chi ma nuyon ta
riyin ri yibano ri mac, ruma can ma nwajo'
ta nben. Xa ya ri mac ri uc'uayon wuche
(wixin), yari' ri nibano chuwe.
21 Y riyin ntz'et chi can queri' nibanatej.
Xa can achi'el chic ley, ruma tek nwajo'
nben ri utz, chanin nbek'alajin pe ri mac ri
uc'uayon wuche (wixin).
22 Ri wánima, can niquicot riq'ui ri ruley ri
Dios.‡
23 Pero wetaman chi c'o jun chic ley ri
uc'uayon wuche (wixin); ri can yerucusaj
ri nuk'a' waken. Y re jun ley re', ley riche
(rixin) ri mac y nuben ch'a'oj riq'ui ri utz ri
nurayij ri wánima.§ Y can yin ximil pa ruk'a'.
24 Juyi' oc nuwech riq'ui re nc'ulwachin,
ruma ri itzel tak raybel ri yec'o wuq'ui xa
camic niquic'om pe chuwe. ¿Achique cami ri
yicolo pa ruk'a' re'?*
25 Matiox chare ri Dios chi ri Kajaf Jesu-
cristo xirucol. Ruma chi man ta ri Jesu-
cristo, can ta c'a yin jun na rusamajel ri
ruley ri mac, ruma ri itzel tak raybel ri yec'o
wuq'ui. Y ri' astape' can c'o ri raybel wuq'ui

* **7:2** 1 Co. 7.39. † **7:3** Mr. 10.12; He. 13.4. ‡ **7:4** Ga. 2.19; 5.18; Col. 2.14. § **7:4** Ef. 2.10; 1 P. 2.24. * **7:5** Stg. 1.15. † **7:7** Ro. 3.20. ‡ **7:7** Ex. 20.17; Dt. 5.21; Jos. 7.21; Mi. 2.2. § **7:8** Ro. 4.15; 1 Co. 15.56. * **7:10** Lv. 18.5. † **7:10** Ez. 20.13. ‡ **7:12** Sal. 19.8; 1 Ti. 1.8. § **7:14** 1 R. 21.20, 25. * **7:15** Ga. 5.17. † **7:18** Gn. 8.21. ‡ **7:22** Sal. 1.2; 119.16, 24, 35. § **7:23** Ga. 5.17. * **7:24** Ro. 6.6.

riche (rixin) chi yin ta jun rusamajel ri ruley
ri Dios.

8

Ri c'aslen ri can uc'uan ruma ri Lok'olaj Espíritu

1 Y rumac'ari' wacami man c'a xtika ta ri
nimalaj ruc'ayewal pa quiwi' ri xa can jun
chic quibanon riq'ui ri Cristo Jesús, ri ma ye
uc'uan ta chic ruma ri itzel tak quiraybel,
y xa can ya chic c'a ri Lok'olaj Espíritu ri
uc'uayon quiche (quixin).*
2 Ruma ri c'ac'ac' c'aslen ri nuya' ri
Lok'olaj Espíritu chake riyoj ri xa jun chic
kabanon riq'ui ri Cristo Jesús, ya c'a ri' xi-
colo chuwech ri ruley ri mac y ri camic.†
3 Ri ley riche (rixin) ri Moisés ma xcowin
ta xojrucol,‡ ruma riyoj ma xojcowin ta xk-
aben ri nubij. Yac'a riche (rixin) chi yoj-
colotej, ri Dios xutek pe ri Ruc'ajol chuwech
re ruwach'ulef, xoc winek can achi'el riyoj,
xaxu (xaxe) na c'a chi Riya' ma aj mac ta.
Xcom c'a ruma ri kamac, riche (rixin) chi
queri' ri Dios xojrucol chuwech ri ruchuk'a'
ri mac.
4 Queri' xuben riche (rixin) chi riyoj yo-
jcowin nikac'uaj jun c'aslen choj achi'el ri
nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.
Ma yoj uc'uan ta chic ruma ri itzel tak karay-
bel, xa can ya chic ri Lok'olaj Espíritu ri
uc'uayon kiche (kixin).
5 Ri ye uc'uan ruma ri itzel tak quiraybel,
can benak c'a cánima chrij ri itzel tak quiray-
bel ri'. Yec'a ri ye uc'uan ruma ri Lok'olaj
Espíritu, can benak c'a cánima chrij ri nrajo'
ri Lok'olaj Espíritu.§
6 Ri ye uc'uan c'a ruma ri itzel tak quiray-
bel, xa camic c'a ri nuc'om pe chique.* Yac'a
ri ye uc'uan ruma ri Lok'olaj Espíritu, c'aslen
y uxlanibel c'u'x ri nuc'om pe chique.
7 Ri ye uc'uan ruma ri itzel tak quiraybel,
niquetzelaj ri Dios,† ruma ma niquinimaj ta
ri nubij ri ruley ri Dios. Y ni xa ta yecowin
niquinimaj.
8 Ri ye uc'uan ruma ri itzel tak quiray-
bel, can ma yecowin ta niquiben ri nika
chuwech ri Dios.
9 Yac'a riyoj ri c'o ri Lok'olaj Espíritu
riche (rixin) ri Dios pa tak kánima,‡ ma yoj
uc'uan ta chic ruma ri itzel tak karaybel, xa
can ya chic ri Lok'olaj Espíritu ri uc'uayon
kiche (kixin). Pero ri winek ri man c'o
ta ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Cristo
quiq'ui, ma ye riche (rixin) ta ri Cristo.
10 Yac'a riyoj ri c'o ri Cristo pa tak kánima,
c'o kac'aslen ri ma niq'uis ta.§ Y can kitzij
wi chi ruma ri mac tek yojcom el chuwech
re ruwach'ulef, yac'a riq'ui ri Cristo c'o
kac'aslen, ruma yojtz'etetej ruma ri Dios chi
majun kamac.
11 Wi c'o pan iwánima ri Espíritu riche
(rixin) ri Dios ri xc'ason el riche (rixin)
ri Jesús chiquicojol ri caminaki', ri Dios ri
xc'ason c'a el riche (rixin) ri Cristo Jesús,
xquixruc'asoj chuka' el riyix chiquicojol ri
caminaki'.* Ruma ri Espíritu riche (rixin)
Riya' can c'o iwuq'ui.
12 Wach'alal, riyoj can yoj aj c'as wi, pero
ma riq'ui ta ri itzel tak raybel ri nurayij ri
kach'acul chi ya ta ri' ri nikaben. Ma que ta
ri'.
13 Ruma wi riyix yixuc'uex ruma ri itzel
tak ruraybel ri ich'acul, xa camic nuc'om
pe chiwe. Rajawaxic c'a chi ya ri Lok'olaj
Espíritu ri nuc'uan iwuche (iwixin) riche
(rixin) chi nicamisaj ri itzel tak ruraybel ri
ich'acul y queri' nic'oje' ic'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.†
14 Ruma quinojel ri ye uc'uan c'a ruma ri
Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios, yeri' ri
can ye ralc'ual chic ri Dios.
15 Queri' nik'alajin ruma ri Lok'olaj
Espíritu ri xkac'ul ma riche (rixin) ta chi
nuben chake chi yoj-oc achi'el jun mozo
ri can ximil pa samaj riche (rixin) chi
nikaxibij ta chic ki'‡ achi'el tek rubanon ca.
Ma que ta ri'. Ri Lok'olaj Espíritu ri xkac'ul
xuben chake chi xoj-oc ralc'ual ri Dios, y
rumari' cukul kac'u'x nikabij Katata' chare
ri Dios.
16 Ruma ya c'a ri Lok'olaj Espíritu ri ni-
bano chake chi nikana' pa kánima chi can
kitzij wi chi yoj ralc'ual chic ri Dios.
17 Y ruma yoj ralc'ual chic ri Dios, riyoj
can c'o chuka' jun herencia§ ri xtiya'ox
(xtya') chake. Can junan c'a xtiya'ox (xtya')
chake riq'ui ri Cristo. Pero rajawaxic chi ma
tikapokonaj ta nikatij pokonal,* achi'el xutij
pokonal ri Cristo; y xtic'oje' kak'ij achi'el ri
Cristo can c'o ruk'ij.
18 Re yojc'o wawe' chuwech re
ruwach'ulef nikatij pokonal. Pero riyin
wetaman chi xa ma junan ta riq'ui ri
nimalaj ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri xtik'alajin
kiq'ui riyoj ri chkawech apo.†
19 Y quinojel ri yeq'uiytisan ruma ri Dios,
can sibilaj niquirayij niquitz'et yan ri k'ij ri
coyoben apo tek xquek'alajsex quinojel ri
ye ralc'ual ri Dios.
20 Ruma ronojel ri q'uiytisan ruma ri
Dios xuben c'a chique chi majun quejkalen
y xka ri ruc'ayewal pa quiwi';‡ y queri'
xquic'ulwachij pa ruk'a' ri Dios, pero ma ye
ta riye' xe'ajowan chi queri' quic'ulwachin.

* **8:1** Ga. 5.16. † **8:2** Jn. 8.32; Ga. 5.1. ‡ **8:3** He. 7.18. § **8:5** Ga. 5.22, 23. * **8:6** Ro. 6.21. † **8:7** Stg. 4.4. ‡ **8:9** 1 Co. 3.16. § **8:10** 1 Co. 15.45. * **8:11** Jn. 5.21. † **8:13** Ga. 6.8. ‡ **8:15** 2 Ti. 1.7; 1 Jn. 4.18. § **8:17** Ga. 4.7. * **8:17** Hch. 14.22. † **8:18** 2 Co. 4.17. ‡ **8:20** Gn. 3.19; 5.29; 6.13.

Y ma riche (rixin) ta xtibe k'ij xtibe sek chi
queri' xquec'oje' ca, ruma xa can coyoben
c'a chi c'o jun k'ij xquechojmirisex.
21 Ri mac can xuben c'a chare ronojel ri
yeq'uiytisan ruma ri Dios chi xa yeq'uis, y
xtapon c'a jun k'ij tek ri yoj ralc'ual chic ri
Dios xkojcolotej el chuwech ri ma utz ta, y
can jabel chuka' xtibekabana' riq'ui ri Dios
ri can c'o ruk'ij ruc'ojlen. Can ya c'a chuka'
k'ij ri' tek quinojel ri yeq'uiytisan ruma ri
Dios, xquecolotej chuwech ri ruc'ayewal ri
kajnek pa quiwi' ruma ri mac.
22 Can ronojel wi c'a ri cosas ri ye rubanon
ri Dios, yek'axo y yejilo achi'el jun ixok ri
pa ruk'ijul chic ri alanen c'o wi. Queri'
quibanon pe c'a wacami.
23 Y can queri' chuka' riyoj. Ri kánima
nik'axo y nijilo. Can sibilaj c'a nikajo' chi
napon yan ta chanin ri k'ij tek xtik'alajin chi
ri Dios xuben chake chi xoj-oc ralc'ual, y tek
xtijalatej el ri kach'acul. Ketaman chi queri'
xtiban chake, ruma ri Dios ruya'on chic ri
Lok'olaj Espíritu pa tak kánima§ y yare' ri
nabey utzil ri xuya' chake.
24 Xojcolotej pe chupan ri kamac, riche
(rixin) chi nikoyobej na* nic'aj chic utzil,
utzil ri ma jane nikatz'et ta, rumari' koy-
oben. Ruma majun c'a winek ri nic'atzin
chi nroyobej na jun cosa tek xa can c'o chic
riq'ui.
25 Y ruma chi ma jane yec'o ta kiq'ui
ronojel ri utzil ri', rumari' c'a kacoch'on na
chi koyoben. Ruma cukul kac'u'x chi can
xquekac'ul na wi ri utzil ri'.
26 Y queri' chuka' ri Lok'olaj Espíritu yo-
jruto' riche (rixin) chi riyoj yojcowin nikoy-
obej riq'ui coch'onic ri utzil ri', ruma reta-
man chi majun kachuk'a'. Yojruto' chuka'
riq'ui ri ka'oraciones,† ruma riyoj ma keta-
man ta achique ri nic'atzin chi nikac'utuj
chare ri Dios. Nuya' c'a pa tak kánima
ri achique nic'atzin chi nikac'utuj chare ri
Dios. Can nuc'utuj wi c'a kuma riyoj, y
nuc'utuj riq'ui jun nimalaj k'axon, ri ma
nikil ta rubixic riq'ui ch'abel.
27 Yac'a chuwech ri Dios, can nik'alajin wi
ri c'o pa tak kánima‡ y chuka' chuwech Riya'
nik'alajin wi ri nuch'ob ri Lok'olaj Espíritu;
ruma ri Lok'olaj Espíritu can retaman wi ri
ruraybel ri Dios y yari' ri nuc'utuj pa kawi'
riyoj ri yoj lok'olaj tak ralc'ual ri Dios.

Majun achique ta xticowin chikij, ruma c'o ri Dios kiq'ui

28 Can ketaman c'a chi konojel riyoj ri can
nikajo' ri Dios y ri can xojrusiq'uij (xojroyoj)
riche (rixin) chi xoj-oc ralc'ual, Riya' can
yojruto' wi tek c'o tijoj pokonal, riche (rixin)
chi c'o utz nuc'om pe chake.§ Queri' nuben
ruma chi can queri' ruch'obon pe pa kawi'.
29 Ruma ri Dios can retaman chic c'a
kawech tek c'a ma jane kojalex,* y ru-
mari' tek can ruch'obon chic apo ri achique
rubanic nuben chake chi yoj-oc can achi'el
rubanic ri Ruc'ajol.† Y ri Dios nrajo' c'a
chi can yoj q'uiy ta ri yoj-oc ralc'ual y ya ri
Ruc'ajol ri nimalaxel chkacojol.‡
30 Y riyoj c'a ri can ruch'obon chic c'a pa
kawi' chi yoj-oc ri can achi'el rubanic ri
Ruc'ajol, can xojrusiq'uij (xojroyoj) wi.§ Y
ruma chi yoj rusiq'uin (royon) chic, xuben
chake chi majun chic kamac yojrutz'et.*
Y ruma chi majun chic kamac yojrutz'et,
xuben c'a chake chi nic'oje' kak'ij kac'ojlen.
31 ¿Achique chic c'a nikabij chrij re'? Wi ya
ri Dios ri yojto'o riyoj, ¿achique ta c'a jun ri
nicowin chikij? Majun.
32 Ri Dios ma xupokonaj ta c'a xuya' pe
ri Ruc'ajol,† riche (rixin) chi xcom kuma
konojel riyoj. Y wi ma xupokonaj ta xuya'
pe ri Ruc'ajol, ¿la man ta c'a xtuya' rono-
jel ruwech utzil chake nich'ob riyix? Can
xtuya' wi.
33 Ri Dios xojrucha' y ya Riya' ri xbano
chake chi majun chic kamac yojrutz'et.‡ Y
wi queri' chic rubanon chake, ¿la c'o ta cami
jun ri yojtzujun (yojsujun) chuwech Riya'
chi riyoj ma utz ta ri kac'aslen?§ Majun.
34 Chuka' ri Cristo xcom kuma riyoj, y
xc'astej, y wacami c'o pa rajquik'a' ri Dios
y ntajin nuc'utuj apo utzil chare ri Dios pa
kawi' riyoj.* Y wi ri Cristo quere' nuben
kuma riyoj, ¿la c'o ta cami jun ri xtibin chi
tika ruc'ayewal pa kawi'? Majun.
35 ¿La yec'o cami ri yecowin yojquelesaj
el riq'ui ri ajowabel riche (rixin) ri Cristo?
¿Nicowin cami yojrelesaj el ri tijoj pokonal?
¿ri k'axomal? ¿o ri yojetzelex ruma kan-
iman ri Cristo? ¿ri wayjal? ¿ri majun
katziak? ¿o ri yojc'o pa ruc'ayewal? ¿o ri
camic?
36 Achi'el ri tz'ibatal ca chupan ri
ruch'abel ri Dios, tek nubij:

Ruma yoj awalc'ual, rumari' tek ri
winek ma yetane' ta chi nicajo'
yojquicamisaj;
ruma chiquiwech riye' xa yoj achi'el tak
carne'l ri can ye riche (rixin) chi
yecamisex.†

Queri' nubij ri tz'ibatal ca.
37 Pero xabachique ta na chi tijoj pokonal,
can ma nicowin ta yojrelesaj el riq'ui ri

§ **8:23** 2 Co. 5.5; Ef. 1.13. * **8:24** 2 Co. 4.18; He. 11.1. † **8:26** Zac. 12.10; Ef. 6.18. ‡ **8:27** 1 Ts. 2.4. § **8:28** Gn. 50.20. * **8:29** Jer. 1.5. † **8:29** Jn. 17.22; Ef. 1.5. ‡ **8:29** Col. 1.18. § **8:30** 1 Co. 1.9; Ga. 1.6, 15; Ef. 4.4; 1 P. 2.9, 21. * **8:30** 1 Co. 6.11. † **8:32** Jn. 3.16. ‡ **8:33** Ga. 3.8. § **8:33** Is. 50.8. * **8:34** Is. 53.12; He. 7.25; 1 Jn. 2.1. † **8:36** Sal. 44.22. ‡ **8:37** 1 Jn. 5.4.

Cristo. Riyoj xa can yojch'acon wi chrij
ronojel ruma ri Cristo‡ can yojrajo' wi.
38 Y riyin cukul nuc'u'x chi can majun yoj
elesan el riq'ui ri Dios. Ri camic ma nicowin
ta. Ri nikac'ulwachij tek c'a yoj q'ues na,
ma nicowin ta. Ri ángeles ma yecowin ta,
ni ri itzel tak espíritu. Ri aj k'atbel tak tzij
ma yecowin ta chuka'. Majun ri c'o wacami,
ni majun chuka' ri xtipe chkawech apo ri
nicowin ta yoj elesan el riq'ui ri Dios.
39 Can majun c'o chicaj o c'o chuxe' ulef, y ni
majun chique ri xa ye banon ri nicowin ta
yoj elesan el§ riq'ui ri ajowabel riche (rixin)
ri Dios. Ruma ri Dios can yojrajo' wi, ruma
xa jun chic kabanon riq'ui ri Kajaf Cristo
Jesús.*

9

*Can ye ri israelitas ri xecha'ox (xecha')
ruma ri Dios chi xe'oc rutinamit*

1 Ri nwajo' nbij chiwe can kitzij wi, ruma
nuniman ri Cristo y ma ntz'uc ta tzij. Ri
wánima can nuna' wi chi kitzij ri nbij,* ruma
queri' chuka' nuk'alajsaj ri Lok'olaj Espíritu
chuwe.
2 Riyin sibilaj yibison. Can ronojel k'ij c'o
nimalaj k'axon pa wánima cuma ri wech aj
Israel.
3 Rumari' riyin nbij, wi xa ta riq'ui chi
yinelesex el riyin riq'ui ri Cristo† y nika
ruc'ayewal pa nuwi' y wi ta riq'ui ri' ye-
colotej ri nic'aj chic wech aj Israel, riyin can
nya' k'ij chi que ta ri' niban chuwe.
4 Ri wech aj Israel, q'uiy c'a ri quic'ulun,
ruma ri Dios xuben chique chi xe'oc
ralc'ual. Y can xc'oje' wi c'a ruk'ij ruc'ojlen ri
Dios quiq'ui. Ri Dios xuben chuka' jun trato
quiq'ui. Ri Dios chique riye' xuya' wi ri ley,
y xuc'ut chiquiwech achique rubanic riche
(rixin) chi niquiya' ruk'ij. Y chuka' xubij chi
xtuya' q'uiy ruwech rutzil chique.
5 Y ri cati't quimama' riye' ye ri Abraham,
ri Isaac y ri Jacob. Y chiquicojol c'a ri wech
aj Israel xalex wi ri Cristo tek xpe wawe'
chuwech re ruwach'ulef. Ri Cristo yari' ri
Dios‡ y ya Riya' ri c'o pa ruwi' ronojel cosas.
Can c'o ruk'ij riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.§ Amén.
6 Man c'a tikach'ob ta chi ri Dios man
ta rubanon ri nubij chupan ri ruch'abel.
Ruma ma quinojel ta ri ye riy rumam ri
Israel ri can kitzij chi ye aj Israel chuwech
ri Dios.
7 Y chuka' ma quinojel ta ri ye riy ru-
mam ca ri Abraham ye cha'on ruma ri Dios.
Ruma ri Dios xubij c'a chare ri Abraham:
Xaxu (xaxe wi) ri ye riy rumam ri ac'ajol
Isaac ri xtiquibini'aj chi kitzij chi ye awiy
amam riyit,* xcha' chare.
8 Y riq'ui ri' nikatz'et chi ma quinojel ta ri
ye riy rumam ca ri Abraham ye ralc'ual ri
Dios. Xaxu (xaxe wi) ri ye cha'on ruma ri
Dios ri yec'ulu ri utzil ri rutzujun (rusujun).†
Xaxu (xaxe) wi c'a riye' ri nibix chique ruma
ri Dios chi ye ralc'ual chic Riya'.
9 Achi'el tek ri Dios xubij chare ri Abra-
ham: Xquipe chic iwuq'ui pa jun juna' anej,
ruma ri Sara ri awixjayil xtic'oje' jun ral, y
ti c'ajol (ala').‡ Queri' xubij ri Dios chare ri
Abraham.
10 Y can que wi ri' xbanatej. Can xalex na
wi ri kamama' Isaac. Y tek ri Isaac c'ulan
chic, ri Rebeca ri rixjayil ri Isaac xeralaj ye
ca'i' ac'ala'.§
11 Y ri Dios xucha' jun chique ri ca'i'
ac'ala' ri' tek ma jane que'alex, y riq'ui
ri xquic'ulwachij ri ca'i' ac'ala' ri', can
nik'alajin wi chi ri Dios ma yojrucha' ta
ruma ri yekabanala'.* Riya' yerucha' ri
ruch'obon chi yerucha'. Ruma tek ma jane
que'alex ri ca'i' ac'ala' ri', y ma jane tik'alajin
ri xtiquibanala' wi utz o ma utz ta,
12 ri Dios xubij yan chare ri te'ej chi ya
ri chak'laxel ri xtitakanoj pa ruwi' ri ni-
malaxel.†
13 Y chuka' chupan ri ruch'abel ri Dios ri
tz'ibatal ca, nubij: Ri Jacob can xinwajo' wi.
Yac'a ri Esaú ma xinwajo' ta.‡ Queri' nubij ri
tz'ibatal ca.
14 ¿Achique nich'ob riyix? ¿La ma choj ta
cami xuben ri Dios,§ tek queri' xuben? Ri
Dios can choj wi xuben.
15 Ruma Riya' xubij chuka' chare ri
Moisés: Achique winek ri nwajo' njoyowaj
ruwech, can njoyowaj wi c'a ruwech. Y
achique winek ri nwajo' nto', can nto' wi.*
Queri' xubij ri Dios chare.
16 Y riq'ui ri' nik'alajin chi ri Dios nuya'
ri rutzil chake ruma chi Riya' nujoyowaj
kawech, y ma ruma ta chi riyoj xkajo' chi
nijoyowex kawech, y ma ruma ta chi yoj-el
yoj-oc chucanoxic ri utzil ri'.
17 Achi'el ri nubij chupan ri tz'ibatal ca
tek ri Dios xubij chare ri Faraón: Xatinya'
pan Egipto riche (rixin) chi nik'alajin ri
wuchuk'a'† y riche (rixin) chi nitzijox ri
nubi' pa ronojel ruwach'ulef. Queri' xubij ri
Dios chare ri Faraón.
18 Y riq'ui ri' nikatz'et chi ri Dios nujoy-
owaj quiwech ri nrajo' chi nujoyowaj qui-
wech y nucowirisaj ri cánima ri nrajo' chi
nucowirisaj.

§ **8:39** Jn. 10.28. * **8:39** Col. 3.3. * **9:1** Ro. 2.15. † **9:3** Ex. 32.32. ‡ **9:5** 1 Jn. 5.20. § **9:5** Ro. 1.25. * **9:7** Gn. 21.12; Ga. 4.22, 23; He. 11.18. † **9:8** Ga. 4.28. ‡ **9:9** Gn. 18.10; 21.2. § **9:10** Gn. 25.21, 24. * **9:11** Ef. 1.4. † **9:12** Gn. 25.23. ‡ **9:13** Mal. 1.2, 3. § **9:14** Dt. 32.4; 2 Cr. 19.7. * **9:15** Ex. 33.19. † **9:17** Ex. 9.16.

19 Pero ma ruma ta ri' chi riyix utz nich'ob
ka: Wi xa riq'ui c'a ri Dios nipe wi chi
nujoyowaj ruwech jun winek, y wi xa riq'ui
chuka' Riya' nipe wi chi nucowirisaj ránima
jun winek, y wi xa majun winek ruc'amon
ta chi nupaba' ri' chuwech ri nrajo' nuben
ri Dios kiq'ui, ¿achique c'a ruma tek nubij aj
maqui' chake? yixcha'.
20 Yac'a riyin nbij chi riyoj winek, ma-
jun modo nikabij chare ri Dios chi ma utz
ta ri nuben. ¿La utz cami chi jun bojo'y
nubij ta chare ri aj banoy riche (rixin):
Achique ruma tek ya nubaniquil re' ri
naben chuwe?‡ Can ma utz ta c'a chi nubij
queri'.
21 Ruma ya ri aj banoy bojo'y ri nich'obo
achique ri nrajo' nuben riq'ui ri ch'abek.
Ruma riq'ui ri mismo ch'abek ri' nicowin
nuben jun bojo'y ri nim rejkalen o nuben
jun chic ri ma nim ta rejkalen.§
22 Ri Dios can rajowan wi chi nuc'ut ri
ruchuk'a' y ri royowal pa quiwi' ri winek
ri yemacun. Pero Riya' sibilaj ye rucoch'on
ri winek ri can rumolon chic ri' ri quimac
chuwech, astape' can utz wi chi xka yan ta
ri royowal pa quiwi' y xeq'uis yan ta ri pa
ruc'ayewal.
23 Y chuka' pa ruk'a' Riya' c'o wi riche
(rixin) chi nuk'alajsaj ri rutzil* pa kawi'
riyoj, ri xujoyowaj kawech. Ruchojmirisan
chic ri kac'aslen riche (rixin) chi jabel
xtibekabana' riq'ui Riya', ri c'o ruk'ij
ruc'ojlen.
24 Queri' rubanon kiq'ui riyoj ri xo-
jrusiq'uij (xojroyoj) chi israelitas, y chi ma
ye israelitas ta.†
25 Achi'el ri nubij ri Dios chupan ri wuj ri
tz'iban ca ruma ri Oseas:
Ri winek ri ma ye nutinamit ta, xtinben
chique chi xque'oc nutinamit.‡
Ma ye wajowan ta pe, pero xquenwajo' c'a.
26 Y chuka' ri acuchi (achique) yec'o wi tek
ri Dios xubij chique: Riyix ma yix
nutinamit ta,
can chiri' chuka' xtibix wi chique: Riyix yix
ralc'ual chic ri c'aslic Dios.§
27 Ri Isaías c'o ri xubij ca chikij riyoj is-
raelitas. Riya' can riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o
y xubij: Riyoj ri riy rumam ca ri Israel, can
sibilaj yoj q'uiy. Can yoj achi'el ri sanayi'
ri c'o chuchi' ri mar, ruma can majun ri
nicowin ta najlan kiche (kixin). Xa yac'a ri
ma yoj q'uiy ta ri xkojcolotej.*
28 Ri Ajaf Dios can rubin c'a chi xtuya'
ruc'ayewal pa ruwi' re ruwach'ulef.† Y can
chanin c'a xtibanatej, y can pa ruchojmil tek
xtibanatej.
29 Ri Isaías can rubin c'a chuka':
Ri Dios ri Rajaf ronojel, wi ta xojruq'uis
konojel,
xkac'ulwachij ta achi'el ri xquic'ulwachij ri
tinamit Sodoma y Gomorra ojer ca.‡
Queri' xubij ri Isaías.

Ruma ri cukbel c'u'x tek yojtz'etetej chi majun kamac

30 ¿Achique c'a nikabij chrij re'? Ri ma ye
israelitas ta astape' ma quitijon ta quik'ij
riche (rixin) chi yetz'etetej ruma ri Dios
chi majun quimac, xa yeri' ri xquetz'etetej
ruma ri Dios chi majun quimac ruma
quicukuban quic'u'x riq'ui.§
31 Yac'a ri kech aj Israel, can niquitij wi
quik'ij ruma nicajo' yetz'etetej ruma ri Dios
chi majun quimac. Can niquitij quik'ij riche
(rixin) chi niquiben ta ri nubij ri ruley ri
Dios, pero ma yecowin ta.
32 ¿Y achique ruma? Ruma ma
quicukuban ta quic'u'x riq'ui ri Jesucristo.
Xaxu (xaxe) wi ri nubij ri ley ri niquitij
quik'ij riche (rixin) chi niquiben y xa ma
niquicukuba' ta quic'u'x riq'ui ri Jesucristo;
rumari' xquichak'ij (xquitoch') caken
chuwech ri Abej.* Y ri Abej ri' ya ri
Jesucristo.
33 Achi'el ri nubij ri Dios chupan ri
tz'ibatal ca:
Riyin xtinya' c'a jun ri achi'el Abej ri
pa tinamit Sion, y yec'o winek
ri xa xtiquichak'ij (xtiquitoch')
caken chuwech ri achi'el Abej ri' y
xquetzak.
Yac'a ri xqueniman riche (rixin), majun
achique ruma xqueq'uixbitej.†
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

10

1 Wach'alal, ri nc'utuj chare ri Dios y ri
ruraybel chuka' ri wánima, ya ta chi ri kech
aj Israel yecolotej.*
2 Riyin wetaman chi riye' niquitij quik'ij
ruma nicajo' niquitzekelbej ri Dios,† pero
man achi'el ta ri rubanic ri ruc'utun ca
Riya'.
3 Ma xcajo' ta xquetamaj achique rubanic
nuben ri Dios chique riche (rixin) chi
yetz'etetej ruma Riya' chi majun quimac.‡
Rumari' tek xa quiyon niquitij quik'ij riche
(rixin) chi nicajo' yetz'etetej ruma ri Dios
chi majun quimac. Y xa ma quijachon ta
qui' pa ruk'a' ri Dios riche (rixin) chi nuben
chique chi majun quimac.

‡ **9:20** Is. 29.16; 45.9; 64.8. § **9:21** Jer. 18.6-9; 2 Ti. 2.20. * **9:23** Ro. 2.4. † **9:24** Ro. 3.29. ‡ **9:25** Os. 2.23; 1 P. 2.10. § **9:26** Os. 1.10. * **9:27** Is. 10.21-23. † **9:28** Is. 28.22; Dn. 9.26, 27; Mt. 24.21. ‡ **9:29** Is. 1.9; 13.19; Lm. 3.22. § **9:30** Ro. 1.17. * **9:32** Lc. 2.34; 1 Co. 1.23. † **9:33** Sal. 118.22; Is. 8.14; 28.16; Mt. 21.42; 1 P. 2.6, 8. * **10:1** Ro. 9.2, 3. † **10:2** Jn. 16.2; Fil. 3.6. ‡ **10:3** Ro. 1.17; 3.22, 26; Fil. 3.9. § **10:4** Mt. 5.17.

4 Tek xoka ri Cristo yari' tek xtz'aket
rubanic ri nubij chupan ri ley,§ ruma
Riya' xuben ronojel ri nubij ri ley.
Queri' xbanatej riche (rixin) chi wacami
xabachique winek ri xtiniman riche (rixin)
ri Cristo* can xtitz'etetej ruma ri Dios chi
majun rumac.

5 Ri Moisés rutz'iban ca achique rubanic
tek jun winek nitz'etetej ruma ri Dios chi
majun rumac. Ruma riya' rutz'iban ca: Ri
winek ri nibano ronojel ri nubij chupan re
ley re', can xtril wi ruc'aslen† riq'ui ri Dios.
Queri' ri rutz'iban ca.

6 Pero ri rubanic riche (rixin) chi yo-
jtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac,
ya ri nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Cristo.
Y chrij re' nibix c'a: Ma tikabij ta pa tak
kánima: ¿Achique xtibe chila' chicaj riche
(rixin) chi xteruc'ama' pe ri Cristo?‡ Ruma
Riya' xka yan pe.

7 Y ma tikabij ta chuka': ¿Achique ta c'a
xtibe chupan ri lugar ri acuchi (achique)
yec'o wi ri caminaki', riche (rixin) chi
xtiberuyaca' pe ri Cristo? Riya' xa xc'astej
yan el.§

8 Chupan ri ruch'abel ri Dios nubij: Ri
ch'abel riche (rixin) colotajic xa ma nej ta
c'o wi, xa pan achi' y xa pan awánima c'o
wi.* Queri' nubij chupan ri ruch'abel ri
Dios. Y ya ch'abel ri' ri nikatzijoj, y nubij chi
rajawaxic nikanimaj ri Jesucristo.

9 Wi nak'alajsaj riq'ui achi' chiquiwech ri
winek chi ri Jesús yari' ri Ajaf,† y chuka'
nanimaj riq'ui ronojel awánima chi ri Dios
xuc'asoj pe ri Jesús chiquicojol ri caminaki',
yacolotej.

10 Ruma nic'atzin chi riq'ui ronojel kánima
tikanimaj ri Jesucristo riche (rixin) chi yo-
jtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac. Y
nic'atzin chi riq'ui ri kach'abel tikabij chi
kaniman ri Jesucristo riche (rixin) chi yoj-
colotej.

11 Y chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca, nubij: Quinojel c'a ri winek ri xqueni-
man riche (rixin) ri Cristo majun achique
ta ruma xqueq'uixbitej.‡ Queri' nubij ri
tz'ibatal ca.

12 Junan nuben chake§ wi yoj israelitas o
ma yoj israelitas ta. Ri Ajaf, can Kajaf wi c'a
konojel* y can c'o ronojel utzil riq'ui y can
nuya' chique ri yec'utun chare.

13 Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca: Quinojel c'a ri
xquec'utun quito'ic† chare ri Ajaf, can xque-
colotej wi.

14 ¿Pero la nicowin cami jun winek
nuc'utuj ri colotajic chare ri Jesucristo, wi
xa ma nunimaj ta chi ya Riya' ri nicolo
quiche (quixin) ri winek? ¿O la nicowin
cami chuka' nunimaj, wi xa ma rac'axan
ta chrij ri Colonel? ¿Y la nicowin cami
nrac'axaj, wi xa majun nitzijon chare?‡

15 ¿Y la c'o cami jun ri nicowin nitzijon
ri ruch'abel ri Dios, wi xa majun nitako el
riche (rixin)? Ruma chupan ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca, nik'alajin chi yec'o
ri ye takon, ruma nubij: Sibilaj quicoten
tek ye'apon ri yetzijon ri lok'olaj ch'abel
ri niya'o colotajic;§ niquitzijoj achique ri
nic'amo pe uxlanibel c'u'x pa tak cánima.
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

16 Xa yac'a ma quinojel ta winek yeniman
ri nubij ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colota-
jic. Achi'el ri rutz'iban ca ri Isaías: Ajaf, ri
ach'abel ri xkatzijoj chique ri winek,* ¿la c'o
cami jun ri xniman? Queri' ri rutz'iban ca ri
Isaías.

17 Ruma ri winek riche (rixin) chi nuni-
maj, rajawaxic chi nrac'axaj na ri ch'abel.
Y ri ch'abel ri rajawaxic chi nrac'axaj ya ri
ruch'abel ri Dios.

18 Y riyin nbij chi ri ruch'abel ri Dios
ac'axan cuma ri israelitas, ruma chupan ri
tz'ibatal ca, nubij:

Can c'a pa ruq'uisbel chare re ruwach'ulef
ye aponak wi ri yetzijon riche (rixin)
ri ruch'abel ri Dios.†

Xabacuchi (xabachique) c'a yec'o wi winek,
chiri' c'a niquitzijoj wi.

Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

19 Y riyin nbij c'a chuka' chi ri kech aj
Israel quetaman c'a ri nubij ri ruch'abel ri
Dios. Tikatz'eta' na pe' nabey ri nubij ri Dios
chupan jun chique ri wuj ri ye rutz'iban ca
ri Moisés:

Yec'o ri can ma ye nutinamit ta y majun
etamabel ri c'o ta quiq'ui.

Pero chique riye' xtinya' wi ri wutzil, y ru-
mari' riyix itzel xtina' chique.‡

Queri' ri tz'ibatal ca.

20 Ri Isaías can k'alaj wi ri rutz'iban ca, ri
nubij ri Dios:

Xinilitej cuma ri winek ri ma xinquicanoj ta.

Can xinc'ut c'a wi' chiquiwech ri ma
niquic'utuj ta acuchi (achique)
yinilitej wi.§

21 Yac'a chiquij ri kech aj Israel ri Dios nubij
c'a: Ma yitane' ta chi yensiq'uij (yenwoyoj)
riche (rixin) chi yepe ta wuq'ui, yac'a riye'

* **10:4** Ga. 3.24. † **10:5** Lv. 18.5; Lc. 10.25-28. ‡ **10:6** Dt. 30.12. § **10:7** 1 Co. 15.3, 4. * **10:8** Dt. 30.14. † **10:9** Mt. 10.32; Lc. 12.8. ‡ **10:11** Is. 28.16; Jer. 17.7. § **10:12** Hch. 15.9. * **10:12** Hch. 10.36. † **10:13** Jl. 2.32; Hch. 2.21. ‡ **10:14** Tit. 1.3. § **10:15** Is. 52.7. * **10:16** Is. 53.1; Jn. 12.38; He. 4.2. † **10:18** Sal. 19.4; Mt. 24.14; 28.19; Mr. 16.15; Col. 1.6, 23. ‡ **10:19** Dt. 32.21. § **10:20** Is. 65.1. * **10:21** Is. 65.2.

xa niquipaba' qui' chinuwech y ma niquinimaj ta ri nutzij.* Queri' ri tz'ibatal ca ruma ri Isaías.

11

Yec'o nic'aj chique ri israelitas ri ye colotajnek chic

1 Y riyin ri Pablo nbij c'a chi ri Dios ma ye retzelan ta ca ri israelitas,* ri rutinamit. Ruma riyin yin jun israelita† y wilon rutzil ri Dios. Yin riy rumam ca ri Benjamín‡ y ri Benjamín jun chique ri ye riy rumam ca ri Abraham.

2 Ri Dios ma retzelan ta ca ri rutinamit; ri Dios can pa rutiquiribel tek retaman pe ruwech.§ ¿La ma iwetaman ta c'a ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, chrij ri Elías? Ri Elías xch'o riq'ui ri Dios chiquij ri wech aj Israel, y xubij:

3 Ajaf, xequiwulaj ri altares ri awuche (awixin) riyit y xequicamisaj ri profetas ri xek'alajsan ri ach'abel. Xa nuyon chic oc riyin yinc'o ca, pero yinquicanoj chuka' riche (rixin) chi yinquicamisaj.* Queri' xubij ri Elías chare ri Dios.

4 ¿Y achique xubij ri Dios chare ri Elías? Ri Dios xubij: Ma ayon ta yitc'o wuq'ui. C'a yec'o na wuku' mil ri yec'o wuq'ui, ri majun bey ye xucul ta chuwech† ruwachbel ri Baal riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. Queri' xubij ri Dios chare ri Elías.

5 Y queri' chuka' wacami c'a yec'o na kech aj Israel ri yoj cha'on quiq'ui ruma ri rutzil ri Dios.‡

6 Ri xecha'ox (xecha') ruma ri rutzil ri Dios, ma xecha'ox (xecha') ta ruma c'o utzilaj samaj xquibanala'. Ruma wi ta xecha'ox (xecha') ruma c'o utzilaj samaj xquibanala', man ta nibix chi xecha'ox (xecha') ruma ri rutzil ri Dios.

7 Y re' nuc'ut c'a chkawech chi ri kech aj Israel astape' can quitijon quik'ij achique rubanic yetz'etetej ruma ri Dios chi majun quimac, pero xa ma quilon ta. Xaxu (xaxe) wi ri can ye cha'on ruma ri Dios ri xquil achique rubanic chi yetz'etetej ruma ri Dios chi majun quimac. Y ri nic'aj chic kech aj Israel ri ma niquinimaj ta ri Dios, xa xcowirisex ri cánima.

8 Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: Ri Dios xuya' chique achi'el jun nimalaj waran y can achi'el majun nich'obotej ta chiquiwech. Can achi'el ta ye moyirnek y ma ye'ac'axan ta,§ queri' quibanon c'a wacami. Queri' nubij ri tz'ibatal ca.

9 Y ri David rubin ca chuka':

Ri nima'k tak wa'in ri niquiben tek niquibanala' ri quinimak'ij, ya ta c'a ri' ri xtoc ta jun trampa y can xtoc ta jun chapabel quiche (quixin).

Ya ta c'a ri' ri xtoc ta c'a tzakbel quiche (quixin) y xtoc rutojbalil ri xa ma utz ta ri yequibanala'.

10 Xtik'ekumatej ta c'a ri runak' tak quiwech, riche (rixin) chi ma xquetzu'un ta.

Xtalucuba' ta c'a quij ronojel tiempo, ruma ri tijoj pokonal.*

Queri' ri rubin ca ri David.

Ri Dios can xutzuj (xusuj) c'a ri colotajic chique ri winek ri ma ye israelitas ta

11 Riyin nbij chi ri kech aj Israel ma riche (rixin) ta xtibe k'ij xtibe sek xetzak tek xquichak'ij (xquitoch') ri caken. Ma que ta ri'. Xa ruma ma xquinimaj ta ri rutzij ri Dios, rumari' tek ri Dios xuya' ri colotajic chique ri ma ye israelitas ta,† riche (rixin) chi queri' nuc'asoj jun raybel quiq'ui ri kech aj Israel riche (rixin) chi niquirayij niquinimaj‡ chic rutzij ri Dios.

12 Ri kech aj Israel xquetzelaj c'a ri Dios, y rumari' tek ri Dios xutzuj (xusuj) ronojel ri rutzil chique ri winek ri ma ye israelitas ta. Yac'a tek ri kech aj Israel xtiquinimaj ri Dios, más chic c'a ri rutzil ri xtipe.

13 Y c'o c'a chuka' ri nwajo' nbij chiwe riyix ri ma yix israelitas ta: Yin jun apóstol ri takon pe chiwe riyix ri ma yix israelitas ta.§ Can nya' wi c'a ruk'ij ri nusamaj.

14 Queri' nben ruma nwajo' c'a nc'asoj jun raybel quiq'ui ri wech aj Israel riche (rixin) chi yec'o ta chique riye' ri xquecolotej;* ruma can niquitz'et c'a ri nusamaj chicojol riyix ri ma yix israelitas ta.

15 Tek ri Dios ma xuc'om ta chic quiwech ri wech aj Israel ruma ma xquinimaj ta chic ri rutzij, yac'ari' tek xuc'om iwech riyix ri ma yix israelitas ta. Yac'a tek xtic'amer chic quiwech jun bey ri wech aj Israel, yac'ari' tek xkojc'astej el y xtikachop el jun c'ac'ac' c'aslen.

16 Ruma wi ri ruc'amal jun che' can ye lok'olaj wi, can queri' chuka' ri ye ruk'a'. Xa can achi'el ri nabey tak caxlan wey ri nisipex chare ri Dios† can lok'olaj wi, y can queri' chuka' ri qui'en ri xelesex wi pe ri caxlan wey, can lok'olaj wi.

17 Ri wech aj Israel can ye achi'el jun che' ri olivo rubi' ri can ticon wi ka. Pero yec'o ruk'a' ri xejok' el.‡ Y riyix ri ma yix israelitas ta, xa yix achi'el ruk'a' jun chic che' olivo

* **11:1** 1 S. 12.22. † **11:1** 2 Co. 11.22. ‡ **11:1** Fil. 3.5. § **11:2** Ro. 8.29. * **11:3** 1 R. 19.10. † **11:4** 1 R. 19.18. ‡ **11:5** Dt. 9.4, 5. § **11:8** Dt. 29.4; Is. 6.9; 29.10; Jer. 5.21; Ez. 12.2. * **11:10** Sal. 69.22, 23. † **11:11** Hch. 13.46. ‡ **11:11** Ez. 18.23; 33.11. § **11:13** Hch. 9.15. * **11:14** Stg. 5.20. † **11:16** Lv. 23.10. ‡ **11:17** Sal. 80.14-16; Is. 6.13; 27.11; Jer. 11.16; Ez. 15.6, 8.

chuka' rubi' ri xa ma ticon ta ka, ri xa ruyon
tz'ucnek pe. Y riyix xixtic ka pa ruwi' ri che'
ri can ticon wi ka, ri acuchi (achique) xejok'
wi el ri ruk'a', y rumari' riyix can xixoc c'a
rutz'akat ri ruchi'el ri che' ri' y q'uiy utzil ri
xtic'ul.
18 Xa yac'a ri ma utz ta chi ninimirisaj
iwi'§ riyix y nikasaj ta quik'ij ri wech aj
Israel ri xe'elesex el. Ruma iwetaman chi
ma ya ta ri ruk'a' ri che' ri ye chapayon
riche (rixin) ri ruc'amal, xa ya ri ruc'amal
ri chapayon quiche (quixin). Y riyix xa yix
ruk'a' ri che' y ma yix ruc'amal ta.
19 Y riq'ui juba' riyix nich'ob: Riyoj
ruc'amon chi nikanimirisaj ki', ruma yec'o
ruk'a' ri che' ri xejok' el, riche (rixin) chi
riyoj xojtic ca pa quiq'uexel.
20 Can kitzij wi chi xe'elesex el, ruma riye'
ma xquinimaj ta ri xutzuj (xusuj) ri Dios
chique. Y riyix xaxu (xaxe wi) ruma ri
iniman ri Dios tek yixc'o ca pa quiq'uexel.
Rumac'ari' ma utz ta chi ninimirisaj iwi'.*
Xa tixibij iwi'.†
21 Ruma iwetaman chi ri Dios ma
xerupokonaj ta ri wech aj Israel. Xa
xerelesaj el, astape' riye' can ye ruk'a' wi
ri che' ri'. Wi queri' xuben quiq'ui riye', c'a
ta c'a riyix chi man ta xquixrelesaj el wi ma
xtinimaj ta.
22 Can tiwetamaj wi chi ri Dios sibilaj utz
runa'oj, pero can nipe chuka' royowal. Riya'
xuya' ruc'ayewal pa quiwi' ruma ma xquin-
imaj ta. Yac'a riyix ruya'on rutzil chiwe,
pero riyix rajawaxic chi can quixc'oje' chu-
pan ri utzil ri'.‡ Ruma wi ma xquixc'oje' ta
chupan ri utzil ri', riyix chuka' yixelesex el.
23 Y wi ri wech aj Israel xtitzolin chic pe ri
quic'u'x y xtiquinimaj chic ri Dios, xquetic
chic ka jun bey pa ruwi' ri che'.§ Ruma ri
Dios nicowin chi yerutic chic ka jun bey.
24 Riyix can yix achi'el c'a ruk'a' jun olivo
ri ma xtic ta, ri xa ruyon tz'ucnek pe, pero
xixelesex pe riq'ui ri che' ri' y xixtic ka pa
ruwi' ri olivo ri ticon, astape' ma yix riche
(rixin) ta ri che' ri'. Y wi queri' xban chiwe
riyix, c'a ta c'a ri wech aj Israel chi man ta
xquetic chic ka jun bey pa ruwi' ri che' ticon;
ruma riye' can ye riche (rixin) wi ri che' ri'.

Tek xquecolotej ri israelitas

25 Wach'alal, riyin nwajo' chi riyix niwe-
tamaj ri xa c'a ma jane q'uiy ta tiempo
tuk'alajsaj ri Dios, riche (rixin) chi riyix
man xa tich'ob ka chi q'uiy iwetaman y c'o
más ina'oj que chiquiwech ri israelitas, ma
que ta ri'. Y rumari' nbij el chiwe ri xa c'are'
xuk'alajsaj ri Dios, chi ri wech aj Israel ri
cowirnek ri cánima y ma nicajo' ta niquini-
maj ri Dios, xquec'oje' na pake' queri', c'a ya
tek xquetz'aket na ri ma ye israelitas ta* ri
c'o chi niquinimaj na ri Dios.
26 Yac'ari' tek xquecolotej ri aj Israel.†
Achi'el nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca:
Chi ri Colonel xtipe pa Sion,
y xtrelesaj el ronojel ri ma utz ta pa cánima
ri ye riy rumam ca ri Jacob.
27 Yac'are' nic'achoj ri trato ri xinben
quiq'ui.‡
Chi riyin xtincuy ri quimac,
Queri' nubij ri Dios chupan ri tz'ibatal ca.
28 Yec'o wech aj Israel ri xquetzelaj ri Dios,
ruma ma xquinimaj ta ri lok'olaj ch'abel ri
niya'o colotajic. Y ruma c'a ri ma xquinimaj
ta, rumari' ri Dios xuya' ri ruch'abel chiwe
riyix ri ma yix israelitas ta. Pero ri Dios
c'a yerajo' na ri wech aj Israel, ruma ye
rucha'on y ruma chuka' chi can rutzujun
(rusujun) ri rutzil chique ri ojer tak kati't
kamama'.
29 Ruma tek ri Dios nuya' jun sipanic, can
ma nrelesaj ta chic. Y tek nusiq'uij (nroyoj)
ri rutinamit, can ma xtutzolij ta chic ri'
chrij.§
30 Riyix ri ma yix israelitas ta, tek rubanon
ca ma xinimaj ta ri Dios.* Pero ruma ri
wech aj Israel ma xquinimaj ta chic rutzij ri
Dios, rumari' ri Dios xujoyowaj iwech riyix,
y xuya' ri colotajic chiwe.
31 Ri wech aj Israel ma quiniman ta ri Dios
wacami, pero xtapon ri k'ij tek ri Dios xtu-
joyowaj chic quiwech jun bey, y xtiquic'ul
chic ri rutzil, can achi'el ri xiben riyix.
32 Ri Dios can rutz'eton wi pe y can
ruk'alajsan wi chi quinojel ri winek can ye
aj maqui'† wi. Ri Dios queri' rubin ruma
nrajo' chi nujoyowaj kawech konojel y
nrajo' yojrucol.
33 Ri Dios can sibilaj q'uiy wi ri etamabel
ri c'o riq'ui can achi'el jun nimalaj beyomel.
Can majun nik'i'o ri runa'oj, y ma jani' ta chi
nik'ax chkawech ri yerubanala'‡ Riya'.
34 Achi'el ri tz'ibatal ca chupan ri
ruch'abel ri Dios: ¿la c'o cami jun winek
ri k'axnek chuwech achique ri nuch'ob ri
Ajaf Dios? ¿O la c'o ta cami jun winek ri
cowinek rubin chare ri Dios ri achique ri
utz chi nuben?§
35 ¿O la c'o cami jun winek xsipan jun cosa
nabey chare ri Dios, riche (rixin) chi queri'
ri Dios can c'o chi nuya' pe ri rajel ruq'uexel
chare? Majun. Queri' nubij ri tz'ibatal ca.

§ **11:18** 1 Co. 10.12. * **11:20** Ro. 12.16. † **11:20** Fil. 2.12. ‡ **11:22** Jn. 15.5, 6; 1 Co. 15.2; He. 6.3; Jud. 21. § **11:23** Zac. 12.10; 2 Co. 3.16. * **11:25** Lc. 21.24. † **11:26** Sal. 14.7; Is. 59.20; 60.15. ‡ **11:27** Jer. 31.31; He. 10.16. § **11:29** Nm. 23.19. * **11:30** Ef. 2.1, 2. † **11:32** Ro. 3.9; Ga. 3.22. ‡ **11:33** Dt. 29.29; Job 11.7. § **11:34** Is. 40.13. * **11:36** 1 Co. 8.6; Col. 1.16.

36 Ruma ya Riya' ri xbano ronojel. Can
riq'ui wi c'a Riya' petenak wi ronojel.* Y
ronojel xeruben, riche (rixin) chi niquiya'
ruk'ij ruc'ojlen. Can tinimirisex c'a ruk'ij ri
Dios riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

12

Ri c'aslen ri rajawaxic chi niquic'uaj ri ye ralc'ual chic ri Dios

1 Wach'alal, ri Dios can nujoyowaj c'a
kawech. Rumari' nc'utuj utzil chiwe chi
can tijacha' ri ik'a' iwaken* pa rusamaj ri
Dios. Can achi'el xban chique ri chicop ri
yecamisex y yetzuj (yesuj) chuwech ri Dios,
wacami riyix ya ri ic'aslen tijacha' chare ri
Dios. Jun lok'olaj c'aslen ri nika chuwech
ri Dios, yari' tiya' chare, y queri' nic'atzin
chi niben riche (rixin) chi nik'alajin chi can
kitzij niya' ruk'ij ri Dios.
2 Ma titzekelbej ta ri quic'aslen ri winek
ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi
quic'u'x. Xa can tiya' k'ij chare ri Dios
riche (rixin) chi nujel ri ina'oj† riche (rixin)
chi queri' can tijalatej c'a chuka' rubanic ri
ic'aslen. Y queri' xtiwetamaj ri achique ri
nrajo' ri Dios chi nikaben. Ri nrajo' Riya', ya
ri utz, ri jabel y ri tz'akatinek.
3 Ri Dios ruya'on ri rutzil chuwe y yin
ruya'on chupan ri rusamaj. Rumari' nbij
chiwe chi'iwonojel: Ma tich'ob ta ka chi más
nim ik'ij que chuwech ri can yatajnek chiwe
ruma ri Dios. Chi'ijujunal xa tich'obo' na ka
iwi' chi utz achique chi samaj‡ ri yatajnek
chiwe ruma ri Dios, wi jun samaj nim o
co'ol, ri can cukul ic'u'x chubanic.
4 Can achi'el rubanon ri kach'acul, c'o
ruk'a', c'o raken, c'o runak' ruwech,§ pero
ma junan ta quisamaj.
5 Y queri' chuka' riyoj ri kaniman chic ri
Cristo, yoj q'uiy y jalajoj ruwech kasamaj.
Pero junan kawech y nikatola' ki' ruma
konojel xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo.
6 Can kac'ulun c'a rutzil ri Dios,* ruma
can rubanon chake chikajujunal, chi c'o jun
samaj yatajnek chake. Rumari', wi yatajnek
chake chi nikak'alajsaj ri nibix chake ruma
ri Dios,† can tikak'alajsaj c'a chique ri nic'aj
chic. Y can tikak'alajsaj c'a janipe' ri can
cukul kac'u'x riq'ui chi nikak'alajsaj.
7 Wi yatajnek chake chi yekato' ri nic'aj
chic, can quekato' c'a. Wi yatajnek chake
chi yekatijoj ri nic'aj chic, can quekatijoj c'a.
8 Wi can yatajnek chake chi nikacukuba'
quic'u'x ri nic'aj chic,‡ can tikabana' c'a. Wi
can yatajnek chake chi yekato' riq'ui ri kara-
jil, can quekato' c'a riq'ui ronojel kánima.
Wi can yatajnek chake chi yoj c'a riyoj ri
yojuc'uan quiche (quixin) ri kach'alal, can
tikatija' kak'ij chi utz quic'uaxic nikaben.§
Wi can yatajnek chake chi nikajoyowaj qui-
wech ri yec'o pa k'axon, can quekato' c'a
riq'ui quicoten.
9 Can que'iwajo' c'a quinojel riq'ui ronojel
iwánima y mani riq'ui ca'i' ipalej. Tiwetzelaj
ri ma utz ta y titzekelbej ri utz.*
10 Riyix can iwach'alal iwi' ruma iniman
ri Cristo. Rumac'ari' can tiwajo' iwi' riq'ui
ronojel iwánima y tiyala' ik'ij chi'iwachibil
iwi'.
11 Ma quixk'oran ta, xa can riq'ui ronojel
iwánima tibana' ri rusamaj ri Ajaf† y can
timek'e' ic'u'x chubanic.
12 Tiquicot ri iwánima ruma iwoyoben ri
utzil ri xtuya' ri Dios.‡ Ticoch'o' ronojel ri
tijoj pokonal ri nik'axaj.§ Ma quixtane' ta
chi niben orar.
13 Tek yec'o nic'aj lok'olaj tak kach'alal
ri c'o rajawaxic chi ye'ito', que'ito'. Tiya'
quiposada tek nic'atzin y can utz quic'ulic
tibana'.*
14 Ri winek ri ye'etzelan iwuche (iwixin)
y niquiben chiwe chi nitij pokon, tic'utuj
ri rutzil ri Dios pa quiwi',† y ma tic'utuj ta
chi nika ruc'ayewal pa quiwi' ruma ri itzel
yequibanala'.
15 Quixquicot quiq'ui ri yequicot, y
quixok' quiq'ui ri ye'ok'.‡
16 Junan iwech tibana'§ chi'iwonojel. Ma
tinimirisaj ta iwi'.* Junan iwech tibana'
quiq'ui ri majun oc quik'ij y ma tich'ob ta chi
q'uiy iwetaman.
17 Wi c'o c'a jun winek ri c'o pokon
nuben chiwe, ma tiya' ta ruq'uexel chare.†
Can titija' ik'ij chi niben ri utz chiquiwech
quinojel ri winek, riche (rixin) chi majun
itzel nilitej ta chiwij.‡
18 Man c'a tiben ta oyowal, xa titija' ik'ij
chi nic'oje' uxlanibel c'u'x chicojol quiq'ui
quinojel ri winek.
19 Riyix ri sibilaj yixinwajo', nbij c'a
chiwe: Wi yec'o ri yebano pokon chiwe, ma
tiya' ta ruq'uexel chique. Xa tiya' pa ruk'a'
ri Dios, ruma ya Riya' ri xtiya'o rutojbalil ri
pokon ri yequibanala'. Can achi'el ri nubij
ri Dios chupan ri tz'ibatal ca: Pa nuk'a' riyin
c'o wi riche (rixin) chi nya' rutojbalil pa
quiwi' ri yemacun,§ nicha' ri Ajaf.
20 Y rumari' ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca, nubij: Wi ninum ri netzelan awuche

* **12:1** 1 Co. 6.13. † **12:2** Ef. 1.18; Col. 3.10. ‡ **12:3** 1 Co. 12.7. § **12:4** 1 Co. 12.12. * **12:6** 1 P. 4.10. † **12:6** 1 Co. 12.10. ‡ **12:8** Hch. 15.32. § **12:8** Hch. 20.28. * **12:9** Am. 5.15. † **12:11** Ap. 3.15. ‡ **12:12** He. 3.6. § **12:12** He. 10.36. * **12:13** He. 6.10; 13.2. † **12:14** Mt. 5.44. ‡ **12:15** Job 30.25. § **12:16** Ro. 15.5. * **12:16** Sal. 131.1; Pr. 3.7. † **12:17** Mt. 5.39. ‡ **12:17** 2 Co. 8.21. § **12:19** Dt. 32.35; Sal. 94.1; He. 10.30. * **12:20** Pr. 25.21.

(awixin), riyit xa taya' c'a ruway. Y wi nichaki'j ruchi', taya' c'a ruya'.* Wi queri' xtaben, riya' xa can xtiq'uixbitej ruma ri itzel ri ye rubanalon. Queri' nubij ri tz'ibatal ca.

21 Ma tiya' ta k'ij chi yixch'acatej ruma ri pokon ri niban chiwe.† Riyix xa tibana' utzil chare ri nibano pokon chiwe, riche (rixin) chi queri' ri utz ri niben riyix, yari' ri xtich'acon chrij ri itzel.

13

1 Can nic'atzin c'a chi konojel riyoj yekanimaj ri aj k'atbel tak tzij.* Ruma quinojel ri ye aj k'atbel tak tzij ya ri Dios ye yayon, y ya Riya' ri niya'o ri k'atbel tzij pa quik'a'.†

2 Ruma wi nikapaba' ki' chuwech ri k'atbel tzij, yojtajin nikapaba' ki' chuwech ri ruk'atbel tzij ri Dios, ruma ri aj k'atbel tak tzij ya ri Dios ye yayon. Rumari' wi queri' nikaben, kayon nikaya' ki' pa ruc'ayewal.

3 Jun aj k'atbel tzij ma nuya' ta ruc'ayewal pa quiwi' ri yebano ri utz,‡ xaxu (xaxe wi) pa quiwi' ri yebano ri etzelal. Wi nawajo' chi ma naxibij ta awi' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, tabana' c'a ri utz. Y wi queri' naben, utz yatz'etetej cuma.

4 Ruma ri aj k'atbel tak tzij ye rusamajel ri Dios. Ri Dios ye ruya'on riche (rixin) chi yojquichajij. Pero wi nikaben ri ma utz ta, tikaxibij c'a ki' chiquiwech, ruma ye riye' ri xqueya'o ruc'ayewal pa kawi'. Ruma ma chak ta queri' yec'o. Can ye ya'on wi ruma ri Dios riche (rixin) chi niquic'ajsaj quiwech ri yebano etzelal.

5 Rumari' rajawaxic chi quekanimaj ri aj k'atbel tak tzij,§ pero ma xu (xe) ta wi riche (rixin) chi majun ruc'ayewal nika pa kawi'. Ma que ta ri'. Ruma chi ri kánima can nubij chake chi utz yekanimaj.

6 Ruma chuka' ri' tek yekatoj ri alcawal;* ruma ri aj k'atbel tak tzij, ya ri Dios yayon ri samaj chique riche (rixin) chi niquichajij ri tinamit y yari' yetajin chubanic ronojel k'ij.

7 Can tikatojo' c'a ri ruc'amon chi nikatoj chique. Tikatojo' ri alcawal tek c'o chi nitoj ri alcawal. Tikatojo' ri impuestos tek c'o chi nitoj ri impuestos. Ri winek ri c'o quik'ij, can tikaya' c'a quik'ij.† Ri ye nima'k tak winek, can tikabana' c'a chique chi ye nima'k tak winek.

8 Ma utz ta chi nic'oje' kac'as riq'ui jun chic, pero ri ajowanri'il achi'el jun c'as ri majun bey xtitojtej ta ruma chi can rajawaxic chi nikajo' ki'. Ruma wi can yekajo' ri kuc' kach'alal, can nikaben c'a ronojel ri nubij chupan ri ruley ri Dios.

9 Ri ley ri' nubij: Riyit achi ri c'o awixjayil, man c'a tacanoj ta jun chic ixok. Y chuka' riyit ixok ri c'o awachijil, man c'a tac'om ta ruwech jun chic achi. Man c'a quixcamisan ta. Ma quixelek' ta. Ma titz'uc ta tzij chrij jun chic winek. Ma tirayij ta ri c'o riq'ui jun chic. Y c'o nic'aj chic chuka' ri nubij ri ley. Pero c'o jun chic tzij ri numej ronojel re'. Y ri tzij ri' nubij: Achi'el nawajo' ka awi' riyit, queri' chuka' que'awajo' ri awuc' awach'alal.‡

10 Wi yekajo' ri kuc' kach'alal, majun c'a itzel nikaben chique. Y rumari', wi yekajo' quinojel, can nikaben c'a ronojel ri nubij chupan ri ley.§

11 Y ronojel re yitajin chubixic, can riche (rixin) chi kojc'astej* c'a riyoj ri can achi'el yoj warnek, ruma ketaman chi xtapon na ri k'ij tek xkojcolotej el. C'o yan c'a k'ij kaniman pe, y rumari' yojcowin nikabij chi wacami xa nakaj chic yojc'o wi chare ri k'ij ri'.

12 Ri ak'a' ya xa nik'ax yan, y ri k'ij ya xa ntel yan pe. Rumari', tikaya' ca rubanic ri itzel tak banobel riche (rixin) ri k'eku'm. Nic'atzin chi tikac'uaj jun c'aslen riche (rixin) ri sakil riche (rixin) chi nikato' ki'† chuwech ri itzel.

13 Riyoj yojc'o chic chupan ri sakil y rumari' utz chi nikac'uaj jun c'aslen choj. Ma utz ta chi yojk'aber, ni ma utz ta chi xaxu (xaxe wi) chrij ri wa'in nibe wi ri kánima. Ma utz ta chi ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun; majun c'a ruwech etzelal ri quere' utz ta chi nikaben. Ma utz ta chi c'o oyowal chkacojol y ma utz ta chi itzel nikatz'et chare jun chic ruma utz c'o.‡

14 Rajawaxic c'a chi can tikacusaj ri Ajaf Jesucristo achi'el nikacusaj jun katziak, y ma tikach'ob ta chi nikaya' k'ij chique ri itzel§ tak cosas ri nurayij ri ch'aculaj.

14

Quekato' ri ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Dios

1 Ri kach'alal ri ma can ta cukul quic'u'x jabel riq'ui ri Cristo,* pero nicajo' ye'oc kiq'ui, nic'atzin chi yekac'ul, pero ma quekac'ul ta xaxu (xaxe) wi riche (rixin) chi nikaben oyowal quiq'ui, ruma chi xa jun wi ri niquich'ob.

2 Achi'el chrij ri ti'ij, riyoj cukul kac'u'x chi utz nikatij ronojel, yac'a ri kach'alal ri ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Cristo, cukul

† **12:21** Mt. 18.21, 22; 1 P. 2.21. * **13:1** Tit. 3.1. † **13:1** Pr. 8.15; Dn. 2.21; 4.32; Jn. 19.11. ‡ **13:3** 1 P. 3.13. § **13:5** Ec. 8.2. * **13:6** Lc. 20.22, 25. † **13:7** Pr. 24.21. ‡ **13:9** Lv. 19.18; Mt. 22.39; Lc. 10.27; Ga. 5.14. § **13:10** Mt. 22.37-40. * **13:11** 1 Co. 15.34. † **13:12** Ef. 6.13. ‡ **13:13** Ga. 5.15, 21, 26; Stg. 3.14. § **13:14** Ga. 5.16. * **14:1** 1 Co. 8.9. † **14:2** 1 Co. 10.25.

quic'u'x chi xaxu (xaxe) wi ri ichaj ri utz yequitij.†

3 Riyoj ri nikatij ronojel, ma queketzelaj ta ri kach'alal ri ma niquitij ta ronojel.‡ Y ri kach'alal ri' ma tiquibij ta chi ma utz ta ri nikaben riyoj ruma nikatij ronojel. Ruma ri Dios yoj ruc'ulun konojel, wi nikatij o ma nikatij ta ronojel.

4 ¿Achique c'a abanic riyit tek yach'o chrij jun mozo ri xa ma amozo ta riyit? Ri mozo ri' wi utz ntajin chubanic o ma utz ta, ri' ya ri rupatrón ri aj cuenta chrij.§ Pero ma xtitzak ta, ruma ri Ajaf can nicowin nuben chare chi ma xtitzak ta.

5 Yec'o kach'alal ri niquibij chi yec'o na k'ij ri c'o chi nichajix.* Y yec'o kach'alal chuka' ri niquibij chi ronojel k'ij xa ye junan. Y rumari' utz chi tikach'obo' na jabel chikajujunal achique ri nikaben.

6 Ruma yec'o kach'alal ri c'o na k'ij niquichajij, riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ri Ajaf. Pero yec'o nic'aj chic kach'alal ri niquibij chi ronojel k'ij xa utz chi niya'ox (nya') ruk'ij ri Ajaf. Ri kach'alal ri niquitij ronojel, queri' niquiben riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ri Ajaf; ruma can niquimatioxij chare ri Dios tek niquitij.† Y queri' chuka' niquiben ri kach'alal ri ma niquitij ta ronojel. Queri' niquiben riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ri Ajaf. Y riye' chuka' yematioxin chare ri Dios.

7 Majun ri q'ues chuwech re ruwach'ulef ri xa riche (rixin) chi nuben ri nurayij ka riya'.‡ Majun chuka' ri nicom ruma nrajo' chi nicom.

8 Ruma re c'a yoj q'ues na chuwech re ruwach'ulef, riche (rixin) chi nikaya' ruk'ij ri Cristo. Y chuka' tek yojcom, riche (rixin) chi nikaya' ruk'ij. Tek c'a yoj q'ues na, yoj riche (rixin) ri Cristo. Y queri' chuka' tek yojcom, yoj riche (rixin) Riya'.

9 Ri Cristo can xcom y xc'astej riche (rixin) chi xoc Kajaf§ ri c'a yoj q'ues na y Cajaf chuka' ri ye caminek chic el.

10 Rumari' ma utz ta chi nikabij chi ma utz ta ri yerubanala' jun kach'alal. Y ma utz ta chuka' chi niketzelaj jun kach'alal. Ruma can konojel c'o chi yojapon na chuwech ri Cristo riche (rixin) chi nik'at tzij pa kawi'.*

11 Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:

Ri Ajaf nubij: Yin c'a riyin ri c'aslic Dios y can kitzij wi ri nbij,
chi quinojel winek xquexuque' chinuwech riyin, y xtiquibij chi can kitzij wi chi yin c'a riyin ri Dios.†

Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

12 Y queri' nikatz'et chi napon na wi ri k'ij tek chikajujunal xtibekajacha' na cuenta chuwech ri Dios.‡

13 Rumari' man chic tikabij ta chrij jun kach'alal chi ma utz ta yerubanala'. Ri rajawaxic chi nikaben ya ri tikatija' kak'ij riche (rixin) chi ma nikaben ta chare jun kach'alal chi nitzak pa mac.§

14 Y ruma riyin nuniman ri Ajaf Jesús y cukul nuc'u'x riq'ui, rumari' wetaman chi majun ri xajan chi nitij.* Yac'a wi chuwech jun kach'alal c'o ri cosas ri xajan chi yetij, ri' xaxu (xaxe wi) c'a chuwech riya' ri'.†

15 Pero wi xa ruma natij jun cosa, xa rumari' nuben ca'i' ruc'u'x jun kach'alal y nitzak, ntel chi tzij chi ma nawajo' ta ri awach'alal. Rumari' ma tikatij ta jun cosa ri xa nuben chare jun kach'alal chi xa rumari' nuya' ca ri Cristo. Ruma ri Cristo xcom chuka' ruma ri kach'alal ri'.‡

16 Y riche (rixin) chi ma niyok'otej ta ri utzilaj c'aslen ri kilon chic, ma tikaben ta ri xa ma utz ta chuwech jun kach'alal,§ astape' chkawech riyoj can utz.

17 Ruma riyoj ri yojc'o pa rajawaren ri Dios, ri más rajawaxic chi nikaya' pa cuenta ya ri nikac'uaj jun c'aslen choj y c'o ta uxlanibel c'u'x y quicoten pa tak kánima ruma ri Lok'olaj Espíritu. Y ma rajawaxic ta chi nikaya' más pa cuenta wi utz nikatij jun cosa o xa ma utz ta, wi utz nikakum jun cosa o xa ma utz ta.*

18 Ruma wi riq'ui jun c'aslen choj y riq'ui uxlanibel c'u'x y quicoten tek nikaben rusamaj ri Cristo, yojka chuwech ri Dios y chiquiwech chuka' ri winek.†

19 Rumari' tikacanoj c'a achique ri nikaben riche (rixin) chi man ta jun oyowal chkacojol‡ y tikacukuba' kac'u'x chikachibil ki' riche (rixin) chi yojq'uiy chupan ri kac'aslen riq'ui ri Dios.§

20 Ma tikayoj ta ri samaj ri rubanon ri Dios pa ránima jun kach'alal xa ruma ri yekatij. Can kitzij wi chi ronojel utz yetij,* yac'a wi c'o jun kach'alal ri nitzak ruma nikatij jun cosa, riyoj xa can ma utz ta c'a ri nikaben ri'.

21 Rumari' más utz ma tikatij ta ti'ij ni ma tikakum ta ruya'al uva, ni ma tikaben ta xabachique wi xa nuben chare jun kach'alal chi nuben ca'i' ruc'u'x, nimacun o nitzak.†

‡ **14:3** Col. 2.16. § **14:4** Stg. 4.12. * **14:5** Ga. 4.10. † **14:6** 1 Co. 10.31; 1 Ti. 4.3. ‡ **14:7** 1 Co. 6.19; Ga. 2.20. § **14:9** Hch. 10.36; 2 Co. 5.15. * **14:10** Mt. 25.31-33; Jud. 14, 15. † **14:11** Is. 45.23. ‡ **14:12** Mt. 12.36. § **14:13** 1 Co. 8.9; 10.23, 24. * **14:14** Hch. 10.14, 15. † **14:14** 1 Co. 8.7. ‡ **14:15** 1 Co. 8.11. § **14:16** Ro. 12.17. * **14:17** 1 Co. 8.8. † **14:18** 2 Co. 8.21. ‡ **14:19** Sal. 34.14; Ro. 12.18. § **14:19** 1 Co. 14.12. * **14:20** Hch. 10.15. † **14:21** 1 Co. 8.13.

22 Riyoj, wi cukul kac'u'x chi chuwech ri
Dios utz nikatij ronojel cosas, xa pa kánima
c'a tic'oje' wi. Ruma can jabel ruwaruk'ij ri
winek ri nuna' ka pa ránima chi ma mac ta
ntajin chubanic chuwech ri Dios.
23 Yac'a wi xa ca'i' kac'u'x nikaben
tek nikatij jun cosa, yojmacun. Ruma
xabachique c'a ri nikaben ri xa riq'ui ca'i'
kac'u'x tek nikaben, yojmacun.‡

15

1 Riyoj ri can kacukuban chic kac'u'x
riq'ui ri Cristo, rajawaxic chi yekacoch'* ri
kach'alal ri ma can ta cukul quic'u'x riq'ui
ri Cristo. Man c'a tikaben ta xaxu (xaxe) wi
ri nika chkawech riyoj.
2 Xa rajawaxic chi tikabana' ri nika
chiquiwech ri kach'alal,† riche (rixin) chi
c'o utz nuc'om pe chique riye', riche (rixin)
chi yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri
Dios.‡
3 Hasta ri Cristo ma xuben ta ri xa ru-
raybel ka Riya'. Riya' xuben ri ruraybel
ri Tata'ixel. Achi'el ri nubij chupan ri
ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: Ri yok'onic
ri niquiben ri winek chawij riyit, xa chuwe
c'a riyin xquiben wi.§ Queri' nubij ri Cristo
chare ri Dios.
4 Y ronojel ri ruch'abel ri Dios ri
tz'iban ojer ca, riche (rixin) chi c'o nuc'ut
chkawech* tek tz'ibatal ca. Can nuben c'a
chake chi yojcoch'on y nucukuba' kac'u'x
chiroyobexic ri rutzil ri Dios.
5 Ri Dios nuben chake chi yojcoch'on y
nucukuba' apo kac'u'x. Y ri nuraybel riyin
chiwe riyix, chi ri Dios nuben ta chiwe chi
can ta junan iwech,† can achi'el chuka' ri
xuc'ut ca ri Cristo Jesús.
6 Riche (rixin) chi queri', kas junan c'a
iwech niya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri Rutata'
ri Kajaf Jesucristo.

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic nitz-
ijox chique ri ma ye israelitas ta

7 Riyix tek napon jun kach'alal iwuq'ui,
can riq'ui ajowabel tic'ulu' y queri' chuka'
ruc'amon chi nuben riya' iwuq'ui riyix, can
tibana' achi'el xuben ri Cristo; ruma Riya'
can xojruc'ul, riche (rixin) chi ri Dios xtuc'ul
ta c'a ruk'ij ruc'ojlen.
8 Queri' nbij chiwe, ruma ri Cristo xpe
riche (rixin) chi xojruto' ri yoj israelitas ri
banon ri circuncisión chake, riche (rixin)
chi xuc'ut chkawech chi ri Dios can nuben
wi ri nubij.‡ Can ya c'a ri Cristo ri xc'amo
pe ri utzil ri rutzujun (rusujun) ca ri Dios
chique ri ojer tak kati't kamama' chi nuya'.
9 Y xpe chuka' riche (rixin) chi ri ma ye
israelitas ta§ niquiya' chuka' ruk'ij ruc'ojlen
ri Dios, ruma Riya' xujoyowaj quiwech.
Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios
ri tz'ibatal ca:

Xcatink'alajsaj c'a chiquicojol ri winek ri
ma ye israelitas ta y xtinya' c'a ak'ij,
y xtinbixaj ri abi'.
Queri' ri tz'ibatal ca.

10 Y ri ruch'abel ri Dios nubij chuka':

Riyix ri ma yix israelitas ta, quixquicot
quiq'ui ri ye israelitas, ri rutinamit ri
Dios.*
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

11 Y chuka' nubij:

Tiya' ruk'ij ri Ajaf chi'iwonojel riyix ri ma
yix israelitas ta.
Quinojel winek tiquiya' c'a ruk'ij ri Dios.†
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

12 Y ri Isaías rutz'iban ca:

C'o jun riy rumam ri Isaí xtic'oje'‡
y xtoc jun aj k'atbel tzij pa quiwi' ri ma ye
israelitas ta,
y ri winek ri' can xticoyobej c'a chi niquil
utzil riq'ui.§
Quec'ari' ri rutz'iban ca.

13 Ri Dios ri nibano chake chi cukul apo
kac'u'x chiroyobexic ri rutzujun (rusujun)
ca chake, can xtunojsaj ta c'a ri iwánima
riq'ui ronojel quicoten y uxlanibel c'u'x
ruma can iniman chic Riya'. Can queri'
ta c'a xtuben chiwe riche (rixin) chi can
ta cukul apo ic'u'x chiroyobexic ri rutzil ri
Dios ri nuya' chiwe, ruma chi ri ruchuk'a'
ri Lok'olaj Espíritu can nisamej pa tak
iwánima.
14 Wach'alal, riyin jabel wetaman chi
riyix can nojnek ri utzil pa tak iwánima.
Wetaman chuka' chi riyix c'o q'uiy iweta-
man,* rumari' tek yixcowin nipixabala' iwi'
chi'iwachibil iwi'.†
15 Pero rajawaxic chi nnataj el chiwe
riche (rixin) chi ma nimestaj ta, y rumari'
ma xinpokonaj ta xintz'ibaj chic el chupan
re wuj re'. Xintz'ibaj el chiwe, ruma ri rutzil
ri Dios ri ruya'on chuwe,
16 yari' ri banayon chuwe chi xinoc
rusamajel ri Jesucristo, riche (rixin) chi
ntzijoj chique ri winek ri ma ye israelitas
ta‡ ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri niya'o
colotajic. Y queri' riye' niquijech ri
quic'aslen chare ri Dios ruma ri nusamaj
riyin. Riye' can yeka wi chuwech ri Dios,
ruma ri Lok'olaj Espíritu nuch'ajch'ojsaj ri
quic'aslen.

‡ **14:23** Ro. 4.20; Tit. 1.15. * **15:1** Ro. 14.1. † **15:2** 1 Co. 9.19; Fil. 2.4. ‡ **15:2** Ro. 14.19. § **15:3** Sal. 69.9. * **15:4** 2 Ti. 3.16. † **15:5** 1 Co. 1.10. ‡ **15:8** Mt. 15.24; Jn. 1.11. § **15:9** Sal. 18.49; Jn. 10.16. * **15:10** Dt. 32.43. † **15:11** Sal. 117.1. ‡ **15:12** Is. 11.1. § **15:12** Is. 11.10. * **15:14** 1 Co. 8.1. † **15:14** 2 P. 1.12. ‡ **15:16** Ga. 2.7, 9; 1 Ti. 2.7.

17 Ri Cristo Jesús c'o wuq'ui, y rumari'
riyin sibilaj yiquicot riq'ui ri samaj ri ya'on
chuwe ruma ri Dios.
18 Riyin man ta jun tzij yicowin nbij
wi man ta ri Cristo yin rucusan chubanic
re samaj re', can ya wi c'a ri Cristo ri
ucusayon wuche (wixin).§ Y rumari' tek
ye q'uiy chique ri winek ri ma ye israelitas
ta ri yeniman riche (rixin).* Niquinimaj
ruma niquic'axaj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic ri ntzijoj chique y ruma chuka' chi
xquitz'et ri samaj ri xinben chiquicojol.
19 Y xequitz'et chuka' ri milagros ri xen-
ben. Ruma ri Lok'olaj Espíritu can nuya'
wi uchuk'a' chuwe riche (rixin) chi yen-
ben nima'k tak milagros† riche (rixin) chi
nik'alajin chi kas kitzij chi ya ri ruch'abel ri
Dios ri ntzijoj. Riyin xintzijoj pa Jerusalem
ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, y pa tak
nic'aj chic tinamit, y xintzijoj chuka' c'a pa
ruwach'ulef Ilírico. Can ronojel c'a ri lugar
ri' xinya' yan rutzijol ri lok'olaj ruch'abel ri
Cristo.
20 Quere' nben ruma sibilaj nwajo'
nk'alajsaj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic pa tak lugar ri ma etaman ta chi
rajawaxic chi ninimex ri Cristo, y ma ya
ta ri acuchi (achique) ri xa chapon chic
rutzijoxic‡ cuma nic'aj chic.
21 Y tek quere' nben, can nibanatej c'a ri
nubij chupan ri ruch'abel ri Dios:

Chi ri winek ri majun quic'axan ta chrij
Riya', xtiquic'axaj c'a;
y ri winek ri majun tzijon ta chique chrij
Riya', xtik'ax chiquiwech.§
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

Ri Pablo nrajo' nibe chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa Roma

22 Y ruma sibilaj nwajo' ntzijoj ri
ruch'abel ri Dios chique ri ma quic'axan
ta, rumari' ma yin cowinek ta yin aponak
iwuq'ui.* Astape' can q'uiy mul nrayin chi
yin aponak ta.
23 Yac'a re wacami xinq'uis yan ri
nusamaj ri pa tak tinamit ri xinnataj yan
ka chiwe. Y q'uiy yan c'a juna' wajowan chi
yinapon iwuq'ui.†
24 Nch'obon chi yik'ax el iwuq'ui tek
xquibe pan España. Nwajo' yic'oje' el
jun ca'i' oxi' k'ij iwuq'ui riche (rixin) chi
nikatz'et chic kawech, riche (rixin) chi riyix
niya' quicoten pa wánima. Y chuka' nwajo'
chi niya' ta el chuwe ri nic'atzin riche (rixin)
ri nubey.
25 Yac'a wacami yibe na pa Jerusalem
riche (rixin) chi nbenjacha' ca jun ofrenda‡
chique ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o chiri'.
26 Ruma ri lok'olaj tak kach'alal ri ma ye
israelitas ta ri yec'o wawe' pa ruwach'ulef
Macedonia y pa ruwach'ulef Acaya, xalex
pa cánima chi niquitek el jun ofrenda chique
ri pobres§ ri yec'o chiquicojol ri lok'olaj tak
kach'alal israelitas ri yec'o pa Jerusalem.
27 Nicajo' yequito'. Y utz chi niquiben
queri', ruma c'o modo nikabij chi c'o jun
quic'as quiq'ui ri israelitas. Ruma ye ri
israelitas ri xetzijon ri ruch'abel ri Dios
chique, y rumari' utz chi riye' yequito'*
juba' ri israelitas chuka'.
28 Y tek njachon chic c'a ca ri ofrenda ri',
yac'ari' tek xquibe pan España y yac'ari' tek
xquik'ax el iwuq'ui riyix.
29 Y wetaman chi tek xquinapon iwuq'ui,
can nim wi ri utzil ri xtic'ul ruma ri lok'olaj
ruch'abel† ri Cristo ri xtinc'uaj chiwe.
30 Wach'alal, ruma ri Jesucristo ri Kajaf, y
ruma chuka' chi ri Lok'olaj Espíritu ruya'on
pa tak kánima chi nikajo' ki', rumari' nc'utuj
jun utzil chiwe chi riq'ui ronojel iwánima
quinito' riq'ui ri oración,‡
31 riche (rixin) chi man ta xquika pa
quik'a'§ ri winek ri ma quiniman ta ri Jesu-
cristo ri chiri' pa Judea. Y chuka' xtic'utuj
ta chare ri Dios chi ri lok'olaj tak kach'alal
ri pa tinamit Jerusalem chila' pa Judea, ja-
bel ta ruc'ulic xtiquiben chare ri ofrenda ri
xtinjech chique.
32 Y queri', xtiquicot ta ri wánima tek
xquinapon iwuq'ui wi queri' ri ruraybel ri
Dios,* y xquinuxlan ta el juba' iwuq'ui.
33 Y can ya ta c'a ri Dios ri niya'o ri uxlani-
bel c'u'x ri xtic'oje' iwuq'ui† chi'iwonojel.
Amén.

16

Ri Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Y nchilabej c'a el chiwe chi tic'ulu' ri
kach'alal Febe. Ri ixok ri' jun diaconisa pan
iglesia ri c'o pa tinamit Cencrea.*
2 Can tic'ulu'† jabel ruma queri' utz chi
niben riyix lok'olaj tak kach'alal, chique
ri xa jun chuka' quibanon riq'ui ri Ajaf.
Nwajo' chi xtito' ta ri kach'alal Febe riq'ui
ri nic'atzin chare; ruma riya' ye ruto'on ye
q'uiy y queri' chuka' rubanon wuq'ui riyin.
3 Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal Priscila
y Aquila,‡ ri junan xojsamej quiq'ui pa
rusamaj ri Cristo Jesús.

§ **15:18** Hch. 21.19; 1 Co. 3.6-9. * **15:18** Ro. 1.5. † **15:19** Hch. 19.11. ‡ **15:20** 2 Co. 10.14, 16. § **15:21** Is. 52.15. * **15:22** Ro. 1.13. † **15:23** Hch. 19.21. ‡ **15:25** Hch. 24.17. § **15:26** 1 Co. 16.1; 2 Co. 8.1; 9.2. * **15:27** 1 Co. 9.11; Ga. 6.6. † **15:29** Ro. 1.11; Ef. 3.8. ‡ **15:30** 2 Co. 1.11; Col. 4.12. § **15:31** 2 Ts. 3.2. * **15:32** Stg. 4.15. † **15:33** Fil. 4.9. * **16:1** Hch. 1.18. † **16:2** Fil. 2.9. ‡ **16:3** Hch. 1.2; 2 Ti. 4.19.

4 Riye' juba' ma xecom chinucolic riyin,
y riyin sibilaj nmatioxij chique. Y queri'
chuka' quinojel ri kach'alal ri ma ye israeli-
tas ta, can yematioxin chuka' chique.
5 Y tiya' chuka' rutzil quiwech ri quin-
iman chic ri Jesucristo, ri nibix iglesia
chique, ri niquimol qui' pa cachoch ri
kach'alal Priscila y Aquila.§ Y queri' chuka'
tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Epeneto, ri
sibilaj nwajo'. Ya riya' ri nabey ri xniman*
riche (rixin) ri Cristo pa ruwach'ulef Acaya.
6 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal María.
Riya' sibilaj nisamej chicojol.
7 Tiya' chuka' rutzil quiwech ri Andrónico
y Junias, ri ye nuwinak, y junan chuka'
xojc'oje' quiq'ui pa cárcel. Riye' más nabey
quiniman ri Cristo que chinuwech riyin. Y
riye' can jabel wi chuka' ye tz'eton cuma ri
nic'aj chic apóstoles.
8 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Amplias.
Sibilaj nwajo' ruma riya' chuka' runiman ri
Ajaf.
9 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Urbano.
Riya' junan xojsamej riq'ui pa rusamaj ri
Cristo Jesús. Y tiya' chuka' rutzil ruwech ri
kach'alal Staquis, ri sibilaj nwajo'.
10 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Apeles.
Riya' can nik'alajin chi cukul ruc'u'x riq'ui
ri Cristo. Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal ri
yec'o pa rachoch ri Aristóbulo.
11 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal
Herodión, ri nuwinak. Tiya' rutzil quiwech
ri kach'alal ri yec'o pa rachoch ri Narciso, ri
xa jun quibanon riq'ui ri Ajaf.
12 Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal ixoki'
ri Trifena y Trifosa, ri ye rusamajel ri Ajaf.
Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Pérsida, ri
sibilaj nwajo'. Riya' sibilaj samajnek pa
rusamaj ri Ajaf.
13 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Rufo.
Riya' can cha'on† wi ruma ri Ajaf. Y tiya'
chuka' rutzil ruwech ri rute' riya', ri can
achi'el chuka' nte' riyin.
14 Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal
Asíncrito, Flegonte, Hermas, Patrobas,
Hermes y ri kach'alal ri yec'o quiq'ui.
15 Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal
Filólogo, ri Julia, ri Nereo y ri rana', ri
Olimpas y ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o
quiq'ui.
16 Y chuka' nbij chiwe chi tiya' rutzil
iwech‡ chi'iwonojel riq'ui jun lok'olaj
tz'uban (tz'uman) chi'ij. Y tic'ulu' c'a ri rutzil
iwech ri niquitek el quinojel ri iglesias riche
(rixin) ri Cristo.
17 Wach'alal, nchilabej c'a chiwe chi ticha-
jij iwi' chiquiwech ri winek ri xa yequijech
ri kach'alal, niquiyoj quic'u'x y niquiben
chique chi yetzak, ruma jun wi chic tijonic
ri niquic'ut y xa man achi'el ta ri tijonic ri
ic'uan riyix. Ri winek ri yebano queri' ma
que'itzekelbej ta, xa quixel quiq'ui.§
18 Ruma ri winek ri' ma ya ta ri Kajaf
Jesucristo ri niquinimaj, xa ya ri quiraybel
ka riye' ri niquiben. Riye' xa ca'i' quipalej
ruma jabel tak ch'abel c'a ri yequibila' y
rumari' tek utz niquic'axaj ri kach'alal ri ma
nich'obotej ta jabel chiquiwech, y chanin
yek'olotej pa quik'a'.*
19 Yac'a riyix, quinojel quetaman chic
chi can ninimaj wi rutzij ri Dios, y riyin
sibilaj niquicot ri wánima rumari'. Pero
chuka' nwajo' chi tiwetamaj chi nic'oje'
ina'oj chubanic ri utz† y ma chubanic ta ri
etzelal.
20 Ya ri Dios niya'o uxlanibel c'u'x chiwe.
Y Riya' chanin xtuben chiwe chi yixcowin
xtipalbej chi aken ri Satanás.‡ Ri rutzil ri
Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a iwuq'ui.
21 Ri kach'alal Timoteo§ nutek el rutzil
iwech. Kachibilan ki' pa rusamaj ri Dios.
Niquitek el chuka' rutzil iwech ri Lucio,* ri
Jasón† y ri Sosípater; riye' ye nuwinak.
22 Y riyin ri Tercio, ri yitz'iban el‡ ri
ruch'abel ri kach'alal Pablo, ntek c'a el rutzil
iwech pa rubi' ri Ajaf.
23 Ri kach'alal Gayo§ nutek el rutzil iwech.
Wacami ya ri pa rachoch riya' c'o wi nu-
posada, y wawe' chuka' noquic'utuj wi
quiposada quinojel ri quiniman chic ri Je-
sucristo, ri nibix iglesia chique. Ri kach'alal
Erasto* nutek el rutzil iwech. Ya riya' ri
yacol puek riche (rixin) ri tinamit. Y queri'
chuka' nutek el rutzil iwech ri kach'alal
Cuarto.
24 Ri rutzil ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a
iwuq'ui chi'iwonojel. Amén.

Konojel tikaya' ruk'ij ri Dios

25 Tiya' c'a ruk'ij ri Dios. Ruma xaxu
(xaxe wi) Riya' ri nicowin nibano chiwe
chi can nicukuba' ic'u'x riq'ui. Queri' nu-
bij ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ri
ruch'abel ri Jesucristo ri ntzijoj riyin. Re
ch'abel re' ma can ta k'alajsan pe ruma ri
Dios, xa c'a ya re tiempo re' xuk'alajsaj ja-
bel.†
26 Wacami xk'alajsex yan‡ c'a chkawech, y
rumari' tek nik'ax chkawech ri ye tz'iban ca
cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca. Ri Dios ri majun bey xti-
com ta riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek ru-
bin ca chi titzijox chique quinojel winek,

§ **16:5** 1 Co. 16.19. * **16:5** 1 Co. 16.15. † **16:13** Jn. 13.18; 15.16; Ef. 1.4; 1 P. 1.2; 2 Jn. 1. ‡ **16:16** 1 P. 5.14. § **16:17** 1 Co. 5.11; 2 Ts. 3.6; Tit. 3.10; 2 Jn. 10. * **16:18** Col. 2.4. † **16:19** Mt. 10.16. ‡ **16:20** Gn. 3.15. § **16:21** Hch. 16.1. * **16:21** Hch. 13.1. † **16:21** Hch. 17.5. ‡ **16:22** 1 Co. 16.21. § **16:23** 1 Co. 1.14. * **16:23** Hch. 19.22. † **16:25** Col. 1.26, 27. ‡ **16:26** 2 Ti. 1.10.

y yari' ri ntajin wacami, riche (rixin) chi
tiquicukuba' quic'u'x riq'ui Riya' y tiquini-
maj ri rutzij.
27 Xaxu (xaxe wi) Riya' ri Dios c'o y majun
chic jun. Riya' c'o ronojel etamabel riq'ui.
Tikaya' c'a ruk'ij ruc'ojlen Riya' riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. Xaxu (xaxe wi) ruma
ri Jesucristo yojcowin nikaya' ruk'ij ri Dios.
Amén.

Ri nabey wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Corinto

Yare' ri nabey wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa tinamit Corinto.

Re wuj re' tz'iban riche (rixin) chi niquichojmirisaj quic'aslen ri kach'alal ri yec'o chupan ri nimalaj tinamit ri'. Y chupan c'a ri tinamit ri' sibilaj q'uiy ruwech etzelal ri yebanatej, y ri' xuben c'a chique ri kach'alal chi xyacatej ruc'ayewal chiquicojol.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 9, ri Pablo nuya' rutzil quiwech y nimatioxin chare ri Dios ruma riye' quic'ulun chic ri rutzil ri Dios.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 10 y napon c'a pa mocaj 21 chare ri tanaj 4, ri Pablo nichapon chique ruma chi ma junan ta quiwech quibanon.

Chupan ri tanaj 5 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 7, ri Pablo nubij chique chi ma utz ta chi ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' niquicanola' qui' chi yemacun. Y nubij chuka' chi ri kach'alal ma utz ta chi yebe chiquiwech ri k'atbel tak tzij riche (rixin) chi niquichojmirisaj jun oyowal ri niyacatej chiquicojol ka riye'. Chuka' yerupixabaj chrij ri achique chi c'aslen ri utz chi niquic'uaj ri ye c'ulan chic y ri nicajo' chi yec'ule'.

Chupan ri tanaj 8 y napon c'a pa mocaj 1 chare ri tanaj 11, ri Pablo yerupixabaj ri kach'alal ruma chi riye' xa c'a ye sachnek na riq'ui ri yequibanala' chupan ri c'ac'ac' c'aslen ri ruya'on ri Dios chique.

Chupan ri tanaj 11 mocaj 2 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 14, ri Pablo nuk'alajsaj chiquiwech chi jalajoj rubanic ri samaj ri nuya' ri Lok'olaj Espíritu chique. Nubij chuka' ri achique rubanic niquiben chi niquinatabej rucamic ri Ajaf Jesús. Y pa tanaj 13 nubij chique ri achique rubanic ri ajowabel, y achique nikaben riyoj chi nic'oje' ri ajowabel riche (rixin) ri Dios chkacojol.

Chupan ri tanaj 15, ri Pablo nuk'alajsaj chiquiwech chi ri Kajaf Jesucristo can kitzij wi chi xc'astej chiquicojol ri caminaki'. Y queri' chuka' konojel ri kaniman y kacukuban chic kac'u'x riq'ui ri Jesús, can xkojc'astej chuka' el achi'el xc'astej Riya' chiquicojol ri caminaki'.

Y chupan ri tanaj 16 ri Pablo nubij chique ri achique niquiben riche (rixin) chi yecowin yequito' ri kach'alal ri yec'o pa Judea. Y nubij chuka' chi riya' ruch'obon chi napon quiq'ui riye'.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo; y ya ri Dios ri xisiq'uin (xinoyon) riche (rixin) chi xinoc apóstol, ruma queri' ri nrajo' Riya'. Riyin wachibil c'a ri kach'alal Sóstenes,*

2 tek ntz'ibaj el re wuj re' chiwe riyix, ri can yix ru'iglesia ri Dios ri yixc'o pa tinamit Corinto; ri can ch'ajch'ojsan chic ri ic'aslen ruma ri Cristo Jesús. Riyix wach'alal xixsiq'uix (xixoyox) ruma ri Dios riche (rixin) chi xixoc lok'olaj tak ralc'ual, achi'el xuben quiq'ui quinojel ri niquiya' ruk'ij ri Kajaf Jesucristo pa nic'aj chic tinamit. Can ya c'a ri Jesucristo ri Kajaf konojel riyoj ri kaniman chic.

3 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri Pablo numatioxij chare ri Dios ri utzil ri quic'ulun ri kach'alal ri yec'o pa Corinto

4 Riyin can ma yitane' ta c'a chi nmatioxij chare ri Dios iwuma riyix; ruma ri rutzil ri ruya'on chiwe. Xaxu (xaxe wi) c'a ruma ri Cristo Jesús tek nic'ul ri utzil ri'.

5 Can ya wi c'a Riya' yayon ri achi'el jun nimalaj beyomel chiwe, ruma sibilaj q'uiy etamabel ri xic'ul riq'ui y xuben chiwe chi can jabel rubixic niben chare ri etamabel ri'.

6 Can achi'el wi ri xtzijox chiwe chi riyix can xtic'ul wi ri utzil ruma ri Cristo, can quec'ari' xbanatej; can queri' nik'alajin ri pa tak ic'aslen wacami.

7 Rumac'ari' wacami majun chic jun sipanic ri man ta yatajnek chiwe ruma ri Dios, ruma can yatajnek chiwe chi yixcowin niben ri rusamaj Riya' ri chicojol, y xa can xu (xe wi) chic c'a iwoyoben ri k'ij tek xtipe chic jun bey ri Kajaf Jesucristo.

8 Y ri Kajaf Jesucristo can xquixruto' wi† riche (rixin) chi cof yixc'oje' chupan ri ic'aslen, riche (rixin) chi man ta jun mac nilitej pa tak ic'aslen‡ tek xtapon ri k'ij tek xtipe chic jun bey Riya'.

9 Ri Dios can choj wi y can yeruben wi ronojel ri ye rubin.§ Rumari' can xquixruto' wi. Ya c'a Riya' ri xsiq'uin (xoyon) iwuche (iwixin) riche (rixin) chi junan iwech nuben chiwe riq'ui ri Kajaf Jesucristo ri Ruc'ajol.*

* **1:1** Hch. 18.17. † **1:8** 2 Ts. 3.3. ‡ **1:8** 1 Ts. 5.23. § **1:9** He. 10.23. * **1:9** 1 Jn. 4.13.

Tek ri Pablo nuchilabej chique ri kach'alal aj Corinto chi junan quiwech tiquibana'

10 Wach'alal, pa rubi' c'a ri Kajaf Jesucristo nc'utuj jun utzil chiwe, chi junan iwech tibana'. Ma quepe ta itzel tak ch'obonic pa tak iwánima riche (rixin) chi nijachala' iwi'. Xa junan ich'obonic y junan ina'oj tibana' chi'iwonojel.

11 Ruma xtzijox ca chuwe cuma ri rufamilia ri ixok ri Cloé rubi', chi riyix wach'alal c'o oyowal chicojol.

12 Riye' xquitzijoj c'a chuwe chi riyix xa ma junan ta iwech ibanon, ruma yec'o chiwe riyix ri yebin chi ye riche (rixin) ri Pablo. Yec'o yebin chi ye riche (rixin) ri Apolos.† Yec'o yebin chi ye riche (rixin) ri Pedro.‡ Y yec'o ri niquibij chi ye riche (rixin) ri Cristo.

13 ¿Achique ruma nibij queri'? ¿La pa ca'i' oxi' cami elenak wi ri Cristo? ¿La yin cami riyin ri Pablo ri xicamisex chuwech cruz iwuma riyix? ¿O xixban cami bautizar pa nubi' riyin? Ma que ta ri'.§

14 Y matiox nya' chare ri Dios chi ri chicojol riyix xaxu (xaxe wi) ri kach'alal Crispo* y ri kach'alal Gayo† ri xenben bautizar.

15 Riche (rixin) chi queri' majun xtibin ta chi pa nubi' riyin xban wi bautizar.

16 Chuka' xinben bautizar ri kach'alal Estéfanas‡ y ri rufamilia. Y ma ninatej ta chuwe wi yec'o nic'aj chic ri xenben bautizar. Xaxu (xaxe wi) ri' ri yenatej chuwe wacami.

17 Ri Cristo ma xirutek ta riche (rixin) chi yenben bautizar winek; Riya' xirutek riche (rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y tek ntzijoj ri ch'abel ri', ma ncusaj ta c'a nima'k tak na'oj. Ruma nwajo' chi nik'alajin chiquiwech ri winek chi ya ri rucamic ri Cristo chuwech ri cruz ri c'o ruchuk'a' y ma ya ta ri nuch'abel riyin.

Ri runa'oj y ri ruchuk'a' ri Dios xk'alajin ruma ri Cristo

18 Y tek nitzijox ri camic ri xuk'axaj ri Cristo chuwech ri cruz, can nik'alajin wi chi c'o ruchuk'a'. Queri' ri nik'alajin chkawech riyoj ri yojcolotej. Yac'a ri winek ri xa quichapon bey chi ye'apon pa ruc'ayewal, chiquiwech riye' tek nitzijox chi ri Cristo xcom chuwech ri cruz, xa can majun nic'atzin wi chique.

19 Y chiquij c'a riye', tz'ibatal wi ca chupan ruch'abel ri Dios, tek nubij c'a:

Riyin xtinben c'a chique ri winek ri sibilaj q'uiy quina'oj chuwech re ruwach'ulef chi yesach riq'ui ri quina'oj.
Can xtinben chi majun nic'atzin wi ri etamabel ri c'o quiq'ui.§
Queri' ri tz'ibatal ca.

20 ¿Acuchi (achique) cami c'o wi ri c'o runa'oj? ¿Acuchi (achique) cami c'o wi ri aj tz'ib? ¿Acuchi (achique) cami c'o wi ri winek ri jabel rubixic niquiben chare ri nima'k tak na'oj ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef? Majun. Ruma ri Dios rubanon chare ri na'oj ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef chi xa majun rejkalen.*

21 Ruma ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x ma xquetamaj ta ruwech ri Dios riq'ui ri quina'oj ka riye'. Yac'a ri Dios ruma can nim wi ri runa'oj c'o, rumari' xrajo' xerucol ri xqueniman riche (rixin), rumac'ari' xutek rutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique. Yec'a ri nic'aj chic, riye' xa majun xc'atzin wi chique.

22 Ruma ri wech aj Israel, riye' nicajo' chi ri Dios can ta nuben milagros chiquiwech riche (rixin) chi niquinimaj.† Y ri ma ye israelitas ta, xa ya ri nima'k tak na'oj ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef ri niquicanoj.

23 Yac'a riyoj can ya ri Cristo ri xcamisex chuwech cruz ri nikatzijoj. Y ri' xa nuben c'a chique ri wech aj Israel chi niyacatej coyowal ruma ma utz ta niquic'axaj, y chiquiwech c'a ka ri ma ye israelitas ta xa majun nic'atzin wi.‡

24 Yac'a riyoj ri xojsiq'uix (xojoyox) ruma ri Dios riche (rixin) chi xojrucol, chi israelitas y chi ma israelitas ta, can ketaman wi chi riq'ui ri Cristo nikil wi ri runa'oj§ y ri ruchuk'a'* ri Dios.

25 Y can kitzij wi chi ri na'oj ri c'o riq'ui ri Dios sibilaj nim, ruma jun na'oj ri xa co'ol chuwech ri Dios, majun winek nik'i'o ta, astape' jun winek ri can q'uiy runa'oj c'o. Y queri' chuka' ri uchuk'a' ri xa co'ol chuwech ri Dios, majun winek nik'i'o ta, ruma más nim que chuwech ri uchuk'a' riche (rixin) ri winek.

26 Titzu' ka iwi' riyix wach'alal ri xixsiq'uix (xixoyox) chuka' ruma ri Dios riche (rixin) chi xixcolotej. Xa ma ye q'uiy ta c'a chiwe riyix ri c'o quina'oj chiquiwech ri winek. Xa ma ye q'uiy ta c'a chiwe riyix ri c'o uchuk'a' pa quik'a'. Y xa ma ye q'uiy ta chuka' chiwe riyix ri can c'o quik'ij.

27 Yac'a ri Dios xixrucha' riyix ri nibix chiwe chi majun ina'oj, riche (rixin) chi nuya' (nutzek) quiq'uix ri winek ri niquina' chi q'uiy ri quetaman. Ri Dios can xixrucha' wi riyix ri nibix chiwe chi majun iwuchuk'a', riche (rixin) chi nuya' (nutzek)

† **1:12** Hch. 18.24-28. ‡ **1:12** Jn. 1.42. § **1:13** Ef. 4.4-6. * **1:14** Hch. 18.8. † **1:14** Ro. 16.23. ‡ **1:16** 1 Co. 16.15. § **1:19** Is. 29.14. * **1:20** Is. 44.24, 25. † **1:22** Mt. 12.38. ‡ **1:23** Is. 8.14. § **1:24** Col. 2.3. * **1:24** Ef. 1.19, 20.

quiq'uix ri winek ri niquina' chi can c'o
q'uiy quichuk'a'. Queri' xuben ri Dios riche
(rixin) chi nik'alajin chi ri uchuk'a' y ri na'oj
ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef xa majun
nic'atzin wi.
28 Y riyix ri majun ik'ij y yixetzelex
cuma ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef
quicukuban wi quic'u'x, riyix c'a ri'
xixrucha' ri Dios. Y queri' chuka' riyix ri
niban chiwe chi can majun iwejkalen, ri
Dios xixrucha'. Queri' xuben ri Dios riche
(rixin) chi nik'alajin chi ri can c'o quik'ij
wawe' chuwech re ruwach'ulef, xa xuben
chique chi majun quejkalen.
29 Y queri' xuben ri Dios riche (rixin) chi
majun c'a winek ri nicowin ta nunimirisaj
ri' chuwech Riya'.
30 Y can ya c'a ri Dios ri xbano chake
riyoj chi xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo
Jesús. Ri Dios can xuk'alajsaj c'a ri runa'oj
chkawech riyoj ruma ri Cristo. Can xuben
wi c'a chi ruma ri Cristo tek majun kamac
yojtz'etetej† ruma ri Dios. Y ruma chuka'
ri Cristo tek xch'ajch'ojsex ri kac'aslen y
xojcolotej.
31 Rumac'ari' ri ruch'abel ri Dios ri
tz'ibatal ca, nubij: Wi c'o jun ri nrajo'
nunimirisaj ri', más utz chi ya ri Ajaf
tunimirisaj ruk'ij.‡ Queri' nubij ri tz'ibatal
ca.

2

Ri Pablo can xu (xe) wi ri Jesucristo ri xcom chuwech cruz ri xutzijoj pa Corinto

1 Y can queri' wi xinben riyin wach'alal,
tek xinapon iwuq'ui. Ma riq'ui ta na'oj riche
(rixin) re ruwach'ulef xintzijoj ri ruch'abel
ri Dios chiwe, ni ma riq'ui ta chuka' ch'abel
ri achi'el niquicusaj ri nima'k tak achi'a' ri
q'uiy quetaman.*
2 Ruma riyin can nbin wi pa wánima chi
tek xquinapon iwuq'ui, majun xabachique
ta c'a ri xtintzijoj chiwe, xa can xu (xe)
wi ri Jesucristo, ri xcom chuwech cruz ri
xtintzijoj chiwe.†
3 Y tek xic'oje' iwuq'ui,‡ xinna' chi nuyonil
ka riyin ma yicowin ta nben ri rusamaj ri
Dios chicojol. Y rumari' xinxibij wi' y hasta
xibarbot (xibaybot).
4 Y tek xintzijoj ri ruch'abel ri Dios
chiwe, can man c'a xincusaj ta na'oj quiche
(quixin) ri winek, ni ma xincusaj ta chuka'
ch'abel ri can janipe' na rubanic, xa can ya
ri Lok'olaj Espíritu y ri ruchuk'a' ri Dios ri
xto'o wuche (wixin).§
5 Riche (rixin) chi queri' ri icukbel c'u'x
cof nic'oje' chupan ri ruchuk'a'* ri Dios y ma
chupan ta ri na'oj quiche (quixin) ri winek.

Ri nuk'alajsaj ri Lok'olaj Espíritu chkawech

6 Ma riq'ui wi ri', riyoj can c'o wi na'oj
nikac'ut chiquiwech ri kach'alal ri can ye
q'uiyinek chic chupan ri ruch'abel ri Dios.
Ri na'oj ri nikac'ut riyoj ma riche (rixin)
ta re ruwach'ulef, ni ma quiche (quixin)
ta chuka' winek ri nima'k quik'ij chuwech
re ruwach'ulef; ri xa napon jun k'ij tek
xqueq'uis.
7 Yac'a ri na'oj ri nikac'ut riyoj chiquiwech
ri kach'alal, can riche (rixin) wi ri Dios, na'oj
ri majun bey can ta k'alajsan pe jabel. Xa ma
can ta k'alaj rubixic banon pe chare. Pero
c'a chupan re katiempo riyoj, xk'alajsex wi
ri ruch'obon pe ri Dios chi nuben. Can c'a
ma jane c'o ta re ruwach'ulef tek ri Dios
xuch'ob yan chi xtuben chake chi xtic'oje'
kak'ij kac'ojlen.
8 Y re na'oj re' can ma nik'ax ta c'a chiqui-
wech ri winek ri nima'k quik'ij chuwech re
ruwach'ulef. Ruma wi ta xk'ax chiquiwech,
chanin ta xquitz'et y xquetamaj ta ruwech
ri Cristo ri Ajaf, ri can c'o ruk'ij ruc'ojlen,
y man ta xquitek rucamisaxic chuwech ri
cruz.†
9 Can achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca:
Majun c'a tz'eteyon ta
y chuka' majun ac'axayon ta
ni majun ch'oboyon ta,
ri ruchojmirisan ri Dios riche (rixin) chi
nuya' chique ri winek ri ye'ajowan
riche (rixin).‡
Queri' nubij ri tz'ibatal ca.
10 Yac'a ri Dios xuk'alajsaj yan c'a chkawech
riyoj ruma ri Lok'olaj Espíritu ri rutakon pe.
Ruma ri Lok'olaj Espíritu can retaman wi
ronojel; retaman hasta ronojel ri nuch'ob ri
Dios.
11 ¿La c'o cami jun winek ri netaman
achique nuch'ob jun chic winek? Ma-
jun chic. Xaxu (xaxe wi) ri ru'espíritu
riya' mismo ri etamayon achique nuch'ob
ka. Y queri' chuka' majun etamayon ta ri
ruch'obonic ri Dios,§ xa can xu (xe wi) ri
Espíritu riche (rixin) ri Dios.
12 Y riyoj ya ri Espíritu ri' kac'ulun, ri
petenak riq'ui ri Dios, y ma ya ta ri espíritu
riche (rixin) re ruwach'ulef. Ri Dios ruya'on
c'a ri Lok'olaj Espíritu ri' chake, riche (rixin)
chi niketamaj ronojel ri achique ri nuya' pe
ri Dios chake.
13 Y tek nikabij ronojel re' chique ri
kach'alal ri can ye uc'uan wi ruma ri
Lok'olaj Espíritu, ma yekacusaj ta ch'abel ri
xa riq'ui jun winek petenak wi, riyoj yeka-
cusaj ch'abel ri ye petenak riq'ui ri Lok'olaj

† **1:30** 1 Co. 6.11. ‡ **1:31** Jer. 9.23, 24; 2 Co. 10.17. * **2:1** 2 Co. 11.6. † **2:2** Ga. 6.14; Fil. 3.8. ‡ **2:3** Hch. 18.1.
§ **2:4** 2 P. 1.16. * **2:5** 2 Co. 4.7. † **2:8** Hch. 13.27. ‡ **2:9** Is. 64.4. § **2:11** Ro. 11.34.

Espíritu, riche (rixin) chi yekabij ri yeruc'ut
Riya' chkawech.
14 Yac'a ri winek ri man c'o ta ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios quiq'ui, ma
niquic'ul ta ri nuc'ut ri Lok'olaj Espíritu.
Ruma chiquiwech riye' xa can majun
nic'atzin wi.* Y xa ma nik'ax ta chiquiwech
ruma xaxu (xaxe wi) ri c'o ri Lok'olaj
Espíritu quiq'ui, can nik'ax chiquiwech
achique ri nuc'ut ri Lok'olaj Espíritu.
15 Riyoj ri kaya'on k'ij chi yoj uc'uan
ruma ri Lok'olaj Espíritu yojcowin niketa-
maj ronojel achique ri kitzij y ri xa ma kitzij
ta. Y majun xtibin chi ma kitzij ta ri nikac'ut.
16 Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri
Dios ri tz'ibatal ca: ¿La c'o cami jun winek ri
retaman achique nuch'ob ri Ajaf Dios? ¿O la
c'o ta cami jun winek ri nicowin nubij chare
ri Dios ri achique utz chi nuben? Majun.
Queri' ri tz'ibatal ca. Yac'a riyoj ri yoj uc'uan
ruma ri Lok'olaj Espíritu, c'o chic c'a achi'el
runa'oj ri Cristo kiq'ui.

3

Ri Pablo y ri Apolos cachibil c'a qui' chubanic rusamaj ri Dios

1 Wach'alal, tek xic'oje' iwuq'ui majun
modo xixintijoj ta achi'el xentijoj ri nic'aj
chic kach'alal ri ye uc'uan ruma ri Lok'olaj
Espíritu. Ruma riyix xa ya ri iraybel ri
niben y ma can ta yix q'uiyinek chupan ri
ruch'abel ri Cristo, xa c'a yix achi'el ac'ala'.*
Y rumari' c'o nic'aj chic tijonic ma xinya' ta
chiwe.
2 Xaxu (xaxe wi) ri tijonic ri ma can
ta ruc'ayewal chi nik'ax chiwech ri xinya'
chiwe, xinben chiwe achi'el tak ac'ala' ri xa
c'a tz'umaj† na niquitij. Ruma xa c'a yix
achi'el na ac'ala' y ma jane yixcowin ta nitij
wey. Y c'a que na ri' ibanon wacami.
3 Riyix xa can c'a ya na ri iraybel ri niben.
Can itzel nina' chare jun chic kach'alal ri
utz c'o. C'o oyowal chicojol. Ijachon iwi'.
¿La ma nik'alajin ta cami riq'ui ri ye'ibanala'
chi xa ya ri iraybel ri uc'uayon iwuche
(iwixin)? Ri ic'aslen xa can junan c'a riq'ui
ri quic'aslen ri winek ri majun ri Lok'olaj
Espíritu quiq'ui.
4 Riyix xa ijachon iwi'. Ruma yec'o yebin
chi ye riche (rixin) ri Pablo. Yec'o yebin chi
ye riche (rixin) ri kach'alal Apolos.‡ ¿La ma
nik'alajin ta cami chi c'a ya na ri iraybel ri
uc'uayon iwuche (iwixin)?
5 ¿Achique cami ri kach'alal Apolos, y yin
achique cami riyin ri Pablo? Riyoj ma yoj
Dios ta, riyoj xa yoj rusamajel Riya'. Riya'
ruya'on jun kasamaj chikajujunal ruma ri
Ajaf Dios xucha' ri Apolos y xirucha' chuka'
riyin ri Pablo, riche (rixin) chi xkatzijoj ri
ruch'abel chiwe riyix y rumari' tek xinimaj.
6 Riyin xintic ri ruch'abel ri Dios pa tak
iwánima. Ri kach'alal Apolos xuben chi
achi'el xuyi'aj ri ch'abel ri' ruma xsamej
chicojol. Pero ya ri Dios ri xbano chi xq'uiy
pa tak ic'aslen.
7 Rumari' ya ri Dios ri c'o rejkalen, ruma
ya Riya' ri xbano chi xq'uiy ri ruch'abel
pa tak iwánima; y ma yoj ta riyoj ruma
riyin xaxu (xaxe wi) xintic ri ruch'abel
pa tak iwánima y majun chic xinben. Y
queri' chuka' ri kach'alal ri achi'el xuyi'aj ri
ch'abel ri', xa can xu (xe wi) c'a chuka' ri'
xuben.
8 Riyin ri xitico ri ruch'abel ri Dios pa tak
iwánima, y ri kach'alal ri achi'el xuyi'aj ri
ch'abel ri' ruma xsamej chicojol, xa yoj ju-
nan c'a riq'ui, chi yoj ca'i' c'a xtikac'ul ri rajel
ruq'uexel§ ri samaj ri xkaben chikajujunal.
9 Ruma riyoj kachibil ki' pa rusamaj ri
Dios, y riyix can yix achi'el jun tico'n ri can
nisamajix ruma ri Dios. Riyix chuka' yix
achi'el jun jay* ri ntajin rubanic ruma ri
Dios.

10 Y can achi'el wi c'a ri rutzil ri Dios ri
xuya' chuwe, can quec'ari' ri rusamaj ri
nben. Rumari' xinoc achi'el jun utzilaj aj
banoy jay. Y tek xintzijoj ri ruch'abel ri Dios
chiwe, yari' tek achi'el xinben ri rucimiento
ri jay. Pero ma yin ta c'a riyin yipaban anej
ri jay. Xa yec'o nic'aj chic ri xquepaban
anej ri jay. Y quinojel c'a ri xquepaban ri
jay, can tiquitz'eta' c'a chi jabel rupabaxic
tiquibana' chare.
11 C'o chic ri rucimiento ri jay, y ri' ya ri
Jesucristo.† Y can majun chic c'a xticowin ta
xtiya'o‡ jun chic rucimiento.
12 Yec'o ri can k'anapuek xtiquicusaj el pa
ruwi' ri rucimiento ri c'o chic, riche (rixin)
chi niquiben ri jay; yec'o ri xtiquicusaj saka-
puek; y yec'o ri xquequicusaj abej ri sibilaj
jotol rajel. Y yec'o nic'aj chic ri xquequicusaj
che', patz'en y k'ayis.
13 Y xtapon c'a jun k'ij tek xtik'alajin§
ri kasamaj ri xkaben chikajujunal ruma
nik'axex na pa k'ak', y c'a chiri' nitz'et wi, wi
xtucoch' ri k'ak' o xa xtiq'uis, ruma xtitojto-
bex riq'ui k'ak'.*
14 Y wi ri jay ri xkapaba' pa ruwi' ri
rucimiento nucoch' ri k'ak' y ma xtic'at ta,
riyoj xtikac'ul jun utzilaj rajel ruq'uexel
ruma ri samaj ri xkaben.
15 Pero wi xa xtic'at ri samaj ri xk-
aben, majun rajel ruq'uexel xtikac'ul ta, xa
xtiq'uis chi queri'. Yac'a riyoj xkojcolotej,
achi'el ta kojcolotej pe pa jun k'ak'.

* **2:14** Ro. 8.5. * **3:1** Ef. 4.14. † **3:2** He. 5.13. ‡ **3:4** 1 Co. 1.12. § **3:8** Ro. 2.6. * **3:9** Ef. 2.19, 20. † **3:11** Ef. 2.20. ‡ **3:11** 2 Co. 11.4. § **3:13** Lc. 2.35. * **3:13** 1 P. 1.7.

16 ¿La ma iwetaman ta c'a chi ri Lok'olaj
Espíritu riche (rixin) ri Dios c'o pa tak
iwánima? ¿La ma iwetaman ta c'a chuka'
riyix chi yix rachoch ri Dios?†
17 Wi c'o jun winek ri nuwulan ri rachoch
ri Dios, ri Dios xtuwulaj chuka' ri nibano
queri' riche (rixin) chi nberutija' pokonal.
Ruma ri rachoch ri Dios can lok'olaj wi, y ri'
yix c'a riyix.
18 Majun c'a tuk'ol ka ri' ruyon. Wi c'o
jun chicojol ri nuna' chi c'o q'uiy retaman
chrij ri na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef,
nic'atzin chi nuch'utinirisaj ri' y tujala' ri
ruch'obonic. Tubana' achi'el chi xa majun
na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef riq'ui,‡
riche (rixin) chi riya' nril ri kitzij na'oj.
19 Ruma chuwech ri Dios, ri na'oj ri xa
riche (rixin) re ruwach'ulef xa can majun oc
rejkalen, achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel
ri tz'ibatal ca: Ri winek ri niquicukuba' ka
quic'u'x riq'ui ri na'oj ri c'o quiq'ui, q'uiy
mul xa chubanic ri etzelal niquicusaj wi y
chiri' c'a yeruchop wi ri Dios.§ Riq'ui c'a ri
na'oj ri c'o quiq'ui yeruchop wi y yeka pa
ruk'a'.
20 Y chuka' nubij: Ri Ajaf retaman ri
niquich'ob ri winek ri niquina' chi c'o
nima'k tak na'oj quiq'ui, y chuka' retaman
chi majun oc rejkalen ri ch'obonic ri'.*
Queri' ri tz'ibatal ca.
21 Rumac'ari' ma tiben ta chi xaxu (xaxe
wi) jun kach'alal ri más c'o ruk'ij chiwech.
Man c'a timestaj ta chi ronojel xa can ye
iwuche (iwixin) wi riyix.
22 Iwuche (iwixin) riyix ri Pablo, ri Apo-
los, ri Pedro, ri ruwach'ulef, ri c'aslen,
ri camic, ri nitzu' wacami y ri xtitzu' ri
chkawech apo. Ronojel can iwuche (iwixin)
wi riyix.
23 Y riyix can yix riche (rixin) ri Cristo, y ri
Cristo can riche (rixin) ri Dios.

4

Ri samaj ri niquiben ri apóstoles

1 Rumari' rajawaxic chi can tik'ax chiqui-
wech ri winek chi riyoj can yoj rusamajel wi
ri Cristo, y ya'on pa kak'a' chi nikak'alajsaj ri
ruch'obon pe ri Dios ri xa ma k'alajsan ta pe
ojer.
2 Y quinojel c'a ri yatajnek jun samaj pa
quik'a' ruma ri Dios, can rajawaxic c'a chi
tiquibana' ri samaj ri', ri achi'el ruc'amon
chi niquiben riq'ui.
3 Riyin ma nxibij ta wi' chare ri nich'ob
chuwij, o ri nuch'ob ri aj k'atbel tzij chuwij,
chi utz o ma utz ta ri nusamaj. Ruma majun
winek xticowin ta xtibin chi utz o ma utz ta
yitajin chare ri nusamaj.* Y ni xa ta riyin
yicowin ta nbij wi utz o ma utz ta yitajin
chare ri nusamaj.
4 Riyin nuna'† ri wánima chi utz ri yitajin
chubanic. Pero ma riq'ui ta ri' yicowin nbij
chi can utz yitajin chubanic, ma que ta ri',
ya c'a ri Ajaf ri xtibin.
5 Rumac'ari' riyix ma tik'et ta apo tzij pa
ruwi' jun winek tek xa ma jane ruk'ijul ta.
Ma tiben ta queri'. Xa tiwoyobej na ri k'ij
tek xtipe chic jun bey ri Ajaf Jesús.‡ Riya'
can xquerelesaj pe chuwasakil ri yebanalox
ri ma yek'alajin ta y xqueruk'alajsaj pe
ri achique c'o pa tak kánima.§ Y ri Dios
yac'ari' tek xtuya' kak'ij chikajujunal achi'el
ri ruc'amon chi nuya' chake.
6 Wach'alal, ronojel ri xinbij chiwe tek
xich'o chrij ri kach'alal Apolos y tek xich'o
chuwij ka riyin, ri' xa jun c'ambel na'oj
chiwe riyix. Y re' xinbij ruma nwajo' chi ma
yixk'ax ta pa ruwi' ri ye tz'ibatal ca chupan
ri ruch'abel ri Dios. Riche (rixin) chi queri'
ma ninimirisaj ta iwi' pa ruwi' jun chic.*
Ruma ri nibij chi c'o jun rusamajel ri Dios
ri más niwajo' que chuwech jun chic, xa
yixtajin nikasaj ruk'ij ri jun chic.
7 Riyix ri nina' chi c'o ik'ij, ¿achique cami
xbin chiwe chi riyix c'o más ik'ij que chiqui-
wech ri nic'aj chic? ¿Ruma achique ta c'a
ri c'o iwuq'ui riyix chi man ta ya ri Dios
yayon pe chiwe?† ¿Achique ruma tek riyix
ninimirisaj iwi'? Ruma xa ta iyon riyix, man
ta jun c'o iwuq'ui.
8 Riyix nina' chi c'o chic ronojel iwuq'ui
y majun chic rajawaxic chiwe. Can yix
beyoma' chic nina' riyix. Can c'o chic k'atbel
tzij pan ik'a' nina' y riyoj ma yojc'atzin ta
chic chiwe. Jabel ta ri' wi ta can c'o chic
k'atbel tzij pan ik'a', riche (rixin) chi riyoj
yoj-oc ta chuka' aj k'atbel tak tzij iwuq'ui
riyix.
9 Riyin nbij chi ri Dios rubanon chake
riyoj apóstoles chi majun oc kak'ij chiqui-
wech quinojel ri winek. Yoj achi'el ri achi'a'
ri can k'aton chic tzij pa quiwi' chi yecami-
sex,‡ y quinojel c'a ri winek y ri ángeles
yojquitzu' c'a pe achique niban chake.
10 Chiwech ka riyix, riyoj xa can yoj
nacanek c'a chupan ri rusamaj ri Cristo,
yac'a riyix nibij chi can c'o ina'oj ic'ulun
riq'ui ri Cristo. Chiwech riyix, riyoj xa ma-
jun oc kachuk'a', yac'a riyix nibij chi can c'o
iwuchuk'a'. Riyix nibij chi can c'o ik'ij. Yac'a
riyoj xa yojetzelex.
11 Y kitzij chi queri' quibanon pe chake
y c'a que na ri' yetajin wacami. Ruma yo-
jwayjan, nichaki'j kachi', lawalo' ti katziak,
nipak'ilox kapalej chi k'a', y majun kachoch.

† **3:16** 2 Co. 6.16. ‡ **3:18** Pr. 3.7. § **3:19** Job 5.13. * **3:20** Sal. 94.11. * **4:3** 1 Co. 3.12, 13. † **4:4** 1 Jn. 3.20, 21. ‡ **4:5** Ap. 20.12. § **4:5** 2 Co. 5.10. * **4:6** Ro. 12.3. † **4:7** Jn. 3.27; 1 P. 4.10. ‡ **4:9** Sal. 44.22. § **4:12** Hch. 18.3.

12 Riyoj can sibilaj yojcos chi samaj riche
(rixin) chi nikach'ec kaway.§ Y astape' c'o ri
yeyok'o kiche (kixin), riyoj xa nikac'utuj ri
rutzil ri Dios pa quiwi'.* Y astape' c'o pokon
niquiben ri winek chake ruma ri rubi' ri
Cristo, riyoj can nikacoch'.
13 Y astape' itzel yech'o chikij, riyoj xa pan
utzil nikabij chique chi xa ma utz ta ri yeta-
jin chubanic. Y can quibanon chake chi ma-
jun oc kak'ij y c'a que na ri' quibanon chake
wacami. Xa yoj achi'el mes yojquitz'et y
quibanon chake chi xa yoj achi'el quitz'ilol.
14 Ronojel re xtintz'ibaj el chiwe ma riche
(rixin) ta c'a chi nya' (ntzek) iq'uix. Ma que
ta ri'. Xaxu (xaxe wi) nwajo' yixinpixabaj
juba', ruma can yix achi'el tak walc'ual nna'
riyin, y sibilaj yixinwajo'.
15 Yin c'a riyin ri xitzijon nabey chiwe
ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Riyix
xinimaj ri Cristo Jesús ruma ri ch'abel ri
xintzijoj chiwe, y rumari' riyin xinoc achi'el
jun tata'aj chiwe riyix. Y astape' yec'o ta
lajuj mil ri yetijon iwuche (iwixin) chrij ri
Cristo, xaxu (xaxe wi) riyin ri achi'el itata'.
16 Y rumari' nc'utuj jun utzil chiwe
chi tic'uaj jun c'aslen utz, can achi'el ri
nuc'aslen riyin.
17 Queri' nwajo' chiwe, y rumari' xintek
el ri kach'alal Timoteo iwuq'ui, riche (rixin)
chi nunataj chiwe ri achique rubanic ri
c'aslen riq'ui ri Cristo, ri xiwetamaj ca tek
xic'oje' chila' iwuq'ui. Riyin sibilaj nwajo' ri
Timoteo. Riya' can achi'el walc'ual; y can
nuben wi achi'el nrajo' ri Ajaf. Y achi'el
xtubij riya' chiwe chi rajawaxic chi riyix
nic'uaj jun c'aslen utz, can queri' chuka'
nc'ut riyin chiquiwech quinojel ri iglesias
xabacuchi (xabachique) ta na yec'o wi.
18 Yec'o kach'alal chicojol ri can niquina'
chi can c'o quik'ij y niquibij chi riyin ma
xquinapon ta chic iwuq'ui.
19 Pero ri niquibij xa ye riye' yech'obo
queri', ruma riyin xa xquinapon yan
iwuq'ui, wi queri' xtrajo' ri Ajaf. Y tek
xquinapon, man ya ta ri quich'abel ri
xtinwac'axaj, xa xtinwetamaj c'a riyin wi
can c'o ruchuk'a' ri Dios quiq'ui ri kach'alal
ri yebin chi can c'o quik'ij.
20 Ruma jun winek ri c'o pa rajawaren
ri Dios, nik'alajin ri ruchuk'a' ri Dios pa
ruc'aslen,† y ma xu (xe) ta wi nubij chi c'o
pa rajawaren ri Dios.
21 Tek riyin xquinapon iwuq'ui, ¿achique
niwajo' chi nben chiwe? ¿Riyix niwajo'
cami chi yibechapon chiwe ruma ma utz
ta ri ic'aslen ic'uan, o niwajo' chi yinapon
iwuq'ui riq'ui ajowabel y ch'uch'ujil?

5

Ri Pablo nubij chique ri kach'alal aj Corinto ri achique rajawaxic chi niquiben, ruma ri mac ri xbanatej chiquicojol

1 Can elenak c'a rutzijol ri banatajnek
chicojol riyix. Ruma chi c'o jun kach'alal
ri can xquic'om ka qui' riq'ui ri ruyajte'. Y
hasta ri winek ri ma quetaman ta ruwech ri
Dios majun bey niquiben ta queri'.*
2 ¿La ma utz ta cami chi yixbison y yixok'
ruma ri rubanon ri jun kach'alal ri' y ni-
welesaj ta el chicojol? Yac'a riyix can in-
imirisan iwi', xa can niben chi achi'el xa ta
majun banatajnek chicojol.
3 Riyin ma yinc'o ta apo iwuq'ui, pero ri
wánima c'o iwuq'ui. Y rumari' xinch'ob yan
ri achique nic'atzin chi nikaben chare ri
kach'alal ri c'o chupan ri mac ri'.
4 Y pa rubi' c'a ri Kajaf Jesucristo nbij
c'a chiwe ri nic'atzin chi niban: Tek xtimol
iwi' riyix, y ri nu'espíritu can xtic'oje' wi
apo iwuq'ui, ri Kajaf Jesucristo can xtuya'
uchuk'a' chiwe
5 riche (rixin) chi niwelesaj c'a el chicojol
ri c'o chupan ri mac ri' y tijach pa ruk'a' ri
Satanás riche (rixin) chi tek riya' c'o chic
pa ruk'a' ri Satanás, xtutij pokonal. Queri'
tibana' riche (rixin) chi queri' riya' xtuya'
ca ri itzel ruraybel. Y xtitzolin ta pe ruc'u'x
riche (rixin) chi queri' man ta xtibe pa k'ak',
xa xticolotej ta chupan ri k'ij tek ri Ajaf Jesús
xtipe chic jun bey.
6 Ma utz ta chi riyix ninimirisaj iwi' y
niben chi achi'el xa ta majun mac banata-
jnek chicojol. Ruma iwetaman chi tek niya'
k'ij chare ri mac, chanin ninimer. Can
achi'el nuben ri ch'om (levadura), xa riq'ui
ti juba' nika chupan ri q'uej (harina) muban
ca, nuch'omirisaj ronojel. Y queri' chuka'
nuben ri mac, xa riq'ui wi riyix niya' k'ij
chare jun, xa can queri' chuka' niquichop
rubanic quinojel.
7 Rumari' tiwelesaj c'a el ronojel ri mac
ri c'o chicojol, riche (rixin) chi yixoc achi'el
jun c'ac'ac' q'uej (harina) muban ri ma-
jun ch'om (levadura) riq'ui. Riyix can
ch'ajch'ojsan chic ri ic'aslen ruma ri Cristo
tek xcom chuwech ri cruz. Riya' xban
c'a chare achi'el niban chique ri carne'l ri
yecamisex pa tak kanimak'ij riyoj israelitas,
ri nibix pascua chare.
8 Can tikaya' c'a ca ronojel ri mac y
tikachajij ki' jabel. Tikabana' c'a achi'el
xquiben ri wech aj Israel. Riye' riche
(rixin) ri nimak'ij pascua, xquichajij qui'
jabel riche (rixin) chi ma xquitij ta ri caxlan
wey ri c'o ch'om (levadura) riq'ui.† Quec'ari'
chuka' tikabana' riyoj wacami, tikachajij ki'
chuwech ri mac. Tikaya' ca rubanic ronojel
ri etzelal y man chic quepe ta ch'oboj pa
kajolon (kawi') ri xa ma ye utz ta. Koj-oc

* **4:12** Mt. 5.44; 1 P. 2.23. † **4:20** 1 Ts. 1.5. * **5:1** Ef. 5.3. † **5:8** Dt. 16.3.

c'a achi'el ri caxlan wey ri majun ch'om
(levadura) riq'ui. Can ta kitzij ronojel ri
nikaben y nikabij, y man ta riq'ui ca'i' ka-
palej.
9 Chupan ri jun chic wuj ri ntakon el
iwuq'ui, nbin el chiwe chi ma tiwachibi-
laj ta iwi' quiq'ui ri achi'a' y ri ixoki' ri
niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun
y xa ma quic'ulaj ta qui'.
10 Y tek riyin xinbij queri', ma xich'o ta
chiquij ri winek ri ma quiniman ta ri Je-
sucristo. Winek ri can c'a yec'o na chu-
pan ri mac. Ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma
quic'ulaj ta qui' y niquicanola' qui' riche
(rixin) chi yemacun. Winek ri chak benak
cánima chrij ronojel ri cosas; ri ye'elek', y
c'a niquiya' na chuka' quik'ij dios ri xa ye
banon cuma winek. Riyin, can ma chiquij
ta c'a ri winek ri' xich'o wi, ruma wi xa ta
queri', riyoj rajawaxic chi yoj-el el wawe'
chuwech re ruwach'ulef riche (rixin) chi
nikach'er (nikajech) el ki' quiq'ui, pero ma
que ta ri'.‡
11 Ri xinwajo' xinbij chiwe riyix chupan
ri wuj ri' ya ri ma tiwachibilaj ta iwi' riq'ui
jun ri nubij chi kach'alal y xa nuben mac
achi'el ri'.§ Man c'a tiwachibilaj ta iwi'
riq'ui jun achi ri nubij chi riya' kach'alal y
xa nic'oje' riq'ui jun ixok ri xa ma rixjayil
ta, y queri' chuka' ma tiwachibilaj ta iwi'
riq'ui jun ixok ri nubij chi riya' kach'alal y
xa nic'oje' riq'ui jun achi ri xa ma rachijil
ta. Y queri' chuka' ri chak benak cánima
chrij ronojel ri cosas. Ri yeya'o quik'ij dios
ri xa ye banon cuma winek, ri yeyok'on, ri
yek'aber, ri yequichop winek riche (rixin)
chi niquimej ca cosas chique. Wi niquibij
chi ye kach'alal y xa niquiben mac achi'el ri'
man c'a que'iwachibilaj ta, y chuka' nbij chi
man c'a quixwa' ta quiq'ui.*
12 Yac'a ri winek ri ma quiniman ta
ri Cristo, ma pa nuk'a' ta riyin c'o wi
riche (rixin) chi nk'et tzij pa quiwi'. Yec'a
ri kach'alal ri yemacun ri nic'atzin chi
nikak'et tzij pa quiwi', ruma riye' chkacojol
yec'o wi.
13 Ri winek ri ma quiniman ta ri Jesucristo
y ma chicojol ta riyix yec'o wi, ya na ri Dios
ri xtik'ato tzij pa quiwi'. Yac'a ri kach'alal
ri c'o chicojol ri c'o chupan ri il mac ri',
rajawaxic chi tiwelesaj el chicojol.†

6

Tek ri ye ralc'ual ri Dios c'o jun ch'a'oj chiquicojol, ma ruc'amon ta chi yebetzujun (yebesujun) chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij

1 Tek c'o jun chiwe riyix ri c'o jun pokon
banon chare ruma jun chic, ¿achique c'a
ruma can ma nuxibij ta juba' ri', xa can jic
(choj) nibe c'a chiquiwech ri aj k'atbel tak
tzij, winek ri xa ma quiniman ta ri Cristo, y
xa ma chiquiwech ta ri lok'olaj tak kach'alal
nibe wi riche (rixin) chi ye ta riye' ri yebano
ruchojmil ri oyowal ri c'o chiquicojol?
2 ¿La ma yixcowin ta cami riyix nicho-
jmirisaj ri ch'itak ch'a'oj ri yebanatej chico-
jol? ¿La ma iwetaman ta c'a chi xtapon
na jun k'ij tek konojel riyoj ri lok'olaj tak
ralc'ual ri Dios xtikak'et na tzij* pa ruwi' re
ruwach'ulef?
3 ¿La ma iwetaman ta c'a chi xtapon na
jun k'ij tek riyoj xtikak'et tzij pa quiwi' ri
ángeles? Y wi queri', ¿achique ta c'a ruma
ma yojcowin ta yojk'ato tzij pa quiwi' ri
yebanatej chkacojol chupan re kac'aslen
chuwech re ruwach'ulef?
4 Y wi c'o ch'a'oj nibanatej chiquicojol ca'i'
kach'alal, chiwech c'a riyix ri iniman ri Je-
sucristo que'apon wi. Ruma hasta ri majun
oc quik'ij chicojol riyix hasta ri' yecowin
yek'ato tzij.
5 Nbij queri' chiwe riche (rixin) chi
quixq'uixbitej juba'. ¿La majun cami jun
kach'alal chicojol ri c'o runa'oj riche (rixin)
chi nuchojmirisaj jun oyowal chiquicojol ri
kach'alal?
6 Pero pa ruq'uexel chi que ta ri' ibanon,
xa ma que ta ri' yixtajin, ruma jun kach'alal
xa nberutzujuj (nberusujuj) jun chic
kach'alal chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij.
Y ri aj k'atbel tak tzij ri' xa ma quiniman ta
ri Cristo.
7 Ruma wi riyix xa nitzujuj (nisujuj) iwi'
chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, nik'alajin
chi xa ma utz ta ri yixtajin chubanic. ¿La
ma utz ta cami chi riyix nicoch' tek c'o jun
pokon niban chiwe? ¿La ma utz ta cami chi
riyix nicuy tek c'o ri nelek'ex ca chiwe, que
chuwech nichop oyowal chrij?†
8 Yac'a riyix xa ma que ta ri' niben. Pa
ruq'uexel chi que ta ri', xa yix c'a riyix ri
yixbano ri etzelal‡ y can nicanoj rubanic
riche (rixin) chi niben alek' y can chique ri
kach'alal niben wi.
9 ¿La ma iwetaman ta c'a chi ri xa ma choj
ta quic'aslen chuwech ri Dios ma xtiyatej ta
chique riche (rixin) chi ye'oc pa rajawaren
ri Dios? Rumari' ma quixk'olotej ta. Ruma
ri achi'a' y ri ixoki' ri niquicanola' qui' riche
(rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta
qui', ma xtiyatej ta chique riche (rixin) chi
ye'oc pa rajawaren ri Dios. Y queri' chuka'
xtiquic'ulwachij ri yeya'o quik'ij dios ri xa
ye banon cuma winek, ri achi'a' ri c'o quix-
jayil y niquicanoj jun chic ixok, ri ixoki'
ri c'o cachijil y niquic'om ruwech jun chic
achi, y ri achi'a' ri xa ma ixoki' ta chic

‡ **5:10** Jn. 17.15. § **5:11** Mt. 18.17. * **5:11** 2 Jn. 10. † **5:13** Dt. 13.5. * **6:2** Sal. 145.5-9; Ap. 2.26; 20.4.
† **6:7** Pr. 20.22; Lc. 6.29; 1 Ts. 5.15; 1 P. 2.19, 23; 3.9. ‡ **6:8** 1 Ts. 4.6.

yequirayij, xa quiq'ui chic quech tak achi'a'
yec'oje' wi, ma xtiyatej ta chique chi ye'oc pa
rajawaren ri Dios.
10 Y queri' chuka' ri yebano alek', ri
chak benak cánima chrij ronojel cosas, ri
yek'aber, ri yeyok'on, y ri can yequichop
winek riche (rixin) chi niquimej ca cosas
chique, ma xtiyatej ta chique riche (rixin)
chi ye'oc pa rajawaren ri Dios.
11 Y tek rubanon ca, yec'o chiwe riyix ri
xebano mac achi'el ri xinbij yan ka. Yac'a re
wacami can ch'ajch'oj§ chic banon chare ri
iwánima, yix riche (rixin) chic ri Dios ruma
can ch'ajch'ojsan chic ri ic'aslen, y majun
chic imac ri yixtz'etetej ruma Riya'. Queri' ri
utzil ri xic'ul ruma ri Ajaf Jesús y ri Lok'olaj
Espíritu riche (rixin) ri ka-Dios.

Tikacusaj ri kak'a' kaken riche (rixin) chi nikaya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios

12 Ronojel xa can utz chi nben,* pero ma
ronojel ta ruc'amon chi nben. Ronojel xa
can utz chi nben, xa yac'a ri ma ruc'amon
ta chi nibe ri wánima chrij ronojel ruma ma
nwajo' ta chi yich'acatej pa ruk'a'.
13 Y can kitzij wi ri nibix chi ri kaway riche
(rixin) chi nunojsaj ri kapan y ri kapan riche
(rixin) chi nuc'ul ri kaway. Pero xtapon na
jun k'ij tek ri cosas ri' xa xqueq'uis, ruma ri
Dios can que wi ri' xtuben chique. Yac'a ri
Ajaf Dios xuya' ri kach'acul riche (rixin) chi
ntoc riche (rixin) Riya' y ri Ajaf ntoc kiche
(kixin) riyoj. Y ma xuya' ta ri kach'acul riche
(rixin) chi nikacusaj chubanic ri mac, ma
que ta ri'. Ma nrajo' ta chi ri achi'a' y ri
ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' niquicanoj
qui' riche (rixin) chi yemacun.†
14 Y achi'el c'a xuben ri Dios chare ri Ajaf
Jesús chi xuc'asoj el chiquicojol ri cami-
naki', queri' chuka' xtuben chake riyoj. Xko-
jruc'asoj el riq'ui ri ruchuk'a'.‡
15 ¿La ma iwetaman ta c'a riyix chi can
yix ruk'a' raken§ ri Cristo? Y wi xa jun chic
ibanon riq'ui ri Cristo, ¿la utz cami chi yixel
el riq'ui Riya' y yixoc ruk'a' raken jun ixok ri
xa ma utzilaj c'aslen ta ruc'uan? Ma utz ta.
16 ¿La ma iwetaman ta c'a chi tek riyix
yixapon riq'ui jun ixok achi'el ri', xa jun
niben riq'ui? Achi'el ri nubij chupan ri
ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: Ri achi y ri
ixok xa jun xtiquiben* chi ye ca'i'. Queri' ri
tz'ibatal ca.
17 Pero wi can yixc'o chic riq'ui ri Ajaf, xa
jun chic ibanon riq'ui Riya'.†
18 Rumari', can tik'ila' c'a iwi' riyix achi'a'
y riyix ixoki' chi ma ticanola' ta iwi' riche
(rixin) chi yixmacun. Can sibilaj q'uiy c'a
ruwech mac ri yec'o, pero ri mac tek jun
achi y jun ixok yemacun y xa ma quic'ulaj ta
qui', xa can chrij ri quich'acul yemacun wi
ka,‡ y majun chic jun mac ri más itzel nuben
chare ri winek, achi'el nuben ri jun mac ri'.
19 ¿La ma iwetaman ta c'a chi ri ich'acul
can rachoch wi ri Lok'olaj Espíritu?§ Ri
Lok'olaj Espíritu ri ruya'on pe ri Dios chiwe
y c'o pa tak iwánima. Rumari' ri ch'aculaj ri
ic'uan ma iwuche (iwixin) ta ka riyix.
20 Quec'ari' nbij chiwe; ruma ri Dios nim
rajel ri xuya' ri xixrulok'bej.* Y rumari' ri
ich'acul y ri iwespíritu can ye riche (rixin)
chic Riya'. Rumac'ari' can que'icusaj c'a
riche (rixin) chi niya' ruk'ij ruc'ojlen.

7

Ri achique utz chi niquiben ri ye c'ulan y ri achique utz niquiben ri ma ye c'ulan ta

1 Wacami nwajo' yich'o c'a juba' chrij ri
itz'iban pe chupan ri wuj ri xitek pe chuwe.
Can utz wi c'a ri' chi jun achi man ta nic'oje'
rixjayil.*
2 Pero ruma chi ri achi'a' y ri ixoki'
niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun
y xa ma quic'ulaj ta qui', rumari' más utz chi
ri achi tic'oje' jun rixjayil† y ri ixok tic'oje'
jun rachijil.
3 Y rajawaxic c'a chi ri achi c'o chi nuya'
ri ruraybel‡ ri ixok y ri ixok c'o chi nuya' ri
ruraybel ri achi.
4 Ri ixok ma ruc'amon ta chi ri ruch'acul
xaxu (xaxe wi) riche (rixin) ka riya', ruma
can riche (rixin) wi ri rachijil. Y queri'
chuka' ri achi, ma ruc'amon ta chi ri
ruch'acul xaxu (xaxe wi) riche (rixin) ka
riya', xa can riche (rixin) wi ri rixjayil.
5 Rumari' ri ixok ma tuk'et ta ri ruraybel
ri rachijil, y queri' chuka' ri achi ma tuk'et
ta ri ruraybel ri rixjayil. Pero wi riye' nicajo'
niquiben orar riche (rixin) ca'i' oxi' k'ij, utz
chi niquiya' chiquiwech chi niquik'et qui'
chare ri quiraybel riche (rixin) jun ca'i' oxi'
k'ij. Pero can ma utz ta chi riche (rixin)
q'uiy k'ij niquiben queri', ruma riq'ui juba'
ma niquicoch' ta ri quiraybel y ri Satanás
nuben chare ri achi chi nucanoj jun chic
ixok y nuben chare ri ixok chi nibe riq'ui jun
chic achi.
6 Y ri xinbij, xa riche (rixin) chi nya'
juba' na'oj chiwe. Wacami yix c'a riyix
quixch'obo' wi niwajo' niben queri' o ma
niwajo' ta. Pero ma xinbij ta chiwe riche
(rixin) chi can queri' ri c'o chi niben.

§ **6:11** Jn. 13.10; Hch. 22.16; Ef. 5.26; He. 10.22. * **6:12** 1 Co. 10.23. † **6:13** 1 Ts. 4.3. ‡ **6:14** Ro. 6.5; Ef. 1.19. § **6:15** Ef. 5.30. * **6:16** Gn. 2.24; Mt. 19.5. † **6:17** Jn. 17.21. ‡ **6:18** Ro. 1.24. § **6:19** 2 Co. 6.16. * **6:20** Ga. 3.13; He. 9.12; 1 P. 1.18; Ap. 5.9. * **7:1** 1 Co. 7.8, 26. † **7:2** Pr. 5.19. ‡ **7:3** Ex. 21.10; 1 P. 3.7. § **7:7** Hch. 26.29. * **7:7** Mt. 19.12; 1 Co. 12.11.

7 Riyin nbij chi sibilaj ta utz, chi quinojel
ri winek ye achi'el ta riyin,§ chi niquic-
och' man ta yec'ule'. Xa yac'a chikajujunal
ma junan ta yatajnek chake ruma ri Dios,*
ruma jun wi yatajnek chare jun y jun wi
chic yatajnek chare ri jun chic.
8 Riyin nbij c'a chique ri xa quiyon yec'o
y nbij chuka' chique ri malcani' tak ixoki',
chi xa ta utz chi man ta yec'ule' chic. Xa utz
chi choj quec'oje' chi queri',† achi'el nbanon
riyin.
9 Pero wi ma niquicoch' ta, xa más utz chi
quec'ule'.‡ Ruma más utz chi yec'ule' que
chuwech nic'at ri cánima chare ri quiraybel.
10 Wacami c'o c'a ri nwajo' nchilabej
chique ri ye c'ulan. Y ri nchilabej chique
ma yin ta riyin yibin. Can ya ri Ajaf biyon:
Chi ri ixoki' ma tiquijech ta qui'§ quiq'ui ri
cachijlal.
11 Pero wi c'o jun ixok ri nujech ri' riq'ui ri
rachijil, man c'a tuc'om ta ruwech jun chic
achi. Wi ma nrajo' ta nic'oje' ruyon, xa tiqui-
chojmij chic chiquiwech riq'ui ri rachijil y
titzolin riq'ui. Y queri' chuka' ri achi'a', ma
tiquijech ta qui' quiq'ui ri quixjaylal.
12 Y wacami c'o ca'i' oxi' ch'abel ri nwajo'
nbij chique ri nic'aj chic, y ri nbij chiwe
ri Ajaf majun rubin ca chrij re' achique ri
utz chi niquiben, xa yin yibin: Wi jun achi
xunimaj ri Cristo tek c'ulan chic y ri ixok
ma nunimaj ta ri Cristo, pero ri ixok nrajo'
nic'oje' riq'ui ri achi, ri kach'alal achi man
c'a tiquijech ta qui' riq'ui ri rixjayil.
13 Y wi ya ri ixok ri xunimaj ri Cristo y ri
achi ma nunimaj ta ri Cristo, pero ri achi
nrajo' nic'oje' riq'ui ri ixok, ri kach'alal ixok
man c'a tiquijech ta qui' riq'ui ri rachijil.
14 Ruma wi jun achi ri xa ma runiman ta ri
Cristo y ri rixjayil runiman ri Cristo, y ri achi
ri' nrajo' nic'oje' riq'ui ri rixjayil, ri achi ri'
ruchapon nril ri lok'olaj c'aslen ruma xa jun
chic quibanon riq'ui ri rixjayil. Y wi xa ya ri
ixok ri ma runiman ta ri Cristo y ri rachijil
runiman ri Cristo, y ri ixok ri' nrajo' nic'oje'
riq'ui ri rachijil, ri ixok ri' ruchapon nril ri
lok'olaj c'aslen ruma xa jun chic quibanon
riq'ui ri rachijil. Y can kitzij wi chi queri',
ruma xa ta man ta kitzij chi queri', ri ye
calc'ual ri winek ri' man ta ye ch'ajch'oj
chuwech ri Dios. Pero ri calc'ual ri winek
ri' can ch'ajch'oj chic quic'aslen chuwech ri
Dios.
15 Yac'a wi ri achi ri ma runiman ta ri
Cristo, y nrajo' nuya' ca ri rixjayil ruma chi
ri ixok runiman ri Cristo, ri ixok tuya' c'a
k'ij chare ri rachijil chi tibe el. Y queri'
chuka' wi ri ixok ri ma runiman ta ri Cristo,
y nrajo' nuya' ca ri rachijil ruma chi ri achi
runiman ri Cristo, ri achi tuya' c'a k'ij chare
ri rixjayil chi tibe el. Ruma majun ximiyon
ta quiche (quixin). Ruma ri Dios xojrusiq'uij
(xojroyoj) riche (rixin) chi can c'o ta uxlani-
bel c'u'x chkacojol.*
16 Riyit ixok, ¿la ma awetaman ta chi riq'ui
juba' xa awuma riyit† nicolotej ri awachi-
jil? Riyit achijlonel, ¿la ma awetaman ta
chi riq'ui juba' xa awuma riyit nicolotej ri
awixjayil?
17 Pero chi'ijujunal quixcanaj achi'el
xuya' ri Dios chiwe. Y chi'ijujunal quixcanaj
achi'el ri ibanon tek ma jane quixsiq'uix
(quixoyox) ruma ri Dios. Yac'are' nchi-
labej chique quinojel ri iglesias ri yec'o
xabachique lugar.
18 Rumari' wi yec'o chiwe riyix ri banon
ri circuncisión chique tek ri Dios xerusiq'uij
(xeroyoj) riche (rixin) chi xe'oc ralc'ual,
queri' quec'oje'. Wi yec'o chuka' chiwe riyix
ri ma banon ta ri circuncisión chique tek ri
Dios xerusiq'uij (xeroyoj) riche (rixin) chi
xe'oc ralc'ual, riye' chuka' queri' quec'oje'.‡
19 Ruma majun nuben wi banon ri circun-
cisión chake, o ma banon ta.§ Ri rajawaxic
ya ri can nikanimaj* ri rubin ca ri Dios.
20 Chikajujunal kojcanaj c'a achi'el ka-
banon tek xojsiq'uix (xojoyox) ruma ri Dios.
21 Wi yec'o chiwe riyix ri ye ximil
pa samaj riq'ui jun patrón tek ri Dios
xerusiq'uij (xeroyoj) riche (rixin) chi xe'oc
ralc'ual, ma quebison ta. Pero wi yecowin
niquicol pe qui',† can tiquitija' c'a quik'ij
riche (rixin) chi ye'el pe.
22 Jun ri ximil pa samaj riq'ui jun pa-
trón tek xsiq'uix (xoyox) ruma ri Ajaf riche
(rixin) chi xunimaj, wacami xcolotej yan c'a
ruma ri Ajaf.‡ Y queri' chuka' ri ma ximil
ta pa samaj riq'ui jun patrón tek xsiq'uix
(xoyox) ruma ri Ajaf, wacami ya chic ri
Cristo ri rupatrón.
23 Riyix nim rajel xuya' ri Jesucristo riche
(rixin) chi xixrulok'bej. Rumari' wacami
can yix riche (rixin) chic Riya' y man chic
tiya' ta iwi' chuxe'§ tijonic ri xa quiche
(quixin) ri winek.
24 Wach'alal, chikajujunal achi'el ka-
banon tek xojsiq'uix (xojoyox) ruma ri Dios,
can quec'ari' kojcanaj chupan ri c'ac'ac'
kac'aslen riq'ui ri Dios.
25 Y wacami nwajo' yich'o c'a juba' chrij ri
ic'utun pe chuwe, ri achique rajawaxic chi
niben quiq'ui ri k'opoji' y ri c'a ye c'ajola'
na. Ri nwajo' c'a nbij chique riye', can pa
wánima c'a nipe wi. Ruma ri Ajaf majun
xuk'alajsaj ta ca chiquij riye', ri achique ri
utz chi niquiben. Y ri xtinbij, can c'o c'a

† **7:8** 1 Co. 7.26. ‡ **7:9** 1 Ti. 5.14. § **7:10** Mr. 10.12. * **7:15** Ro. 12.18. † **7:16** 1 P. 3.1. ‡ **7:18** Hch. 15; Ga. 5.2. § **7:19** Col. 3.11. * **7:19** Jn. 15.14; Ga. 6.15; 1 Jn. 2.3. † **7:21** Is. 58.6; Ga. 3.28. ‡ **7:22** Jn. 8.36; Ga. 5.13. § **7:23** Lv. 25.42.

rejkalen y utz chi nicukuba' ic'u'x riq'ui,
ruma ri Ajaf ruya'on ri rutzil chuwe* y yin
ruya'on pa rusamaj.†
26 Riyin nch'ob ruma chi can c'o
ruc'ayewal re tiempo re yojc'o wi, más ta utz
chi ri winek quec'oje' achi'el ri quibanon c'a
wacami.
27 Rumari' ri kach'alal achi ri ruchojmirisan chic chi nic'ule', ma tutzolij ta ri'
chrij. Y ri kach'alal ri ma ruch'obon ta chi
nucanoj ixok, man c'a tucanoj ta, xa tic'oje'
chi queri'.
28 Ruma ri yec'ule', niquik'axaj tijoj
pokonal pa quic'aslen, y riyin ma nwajo'
ta chi riyix nic'ulwachij queri'. Pero chuka'
wi c'o jun kach'alal achi ri nrajo' nic'ule',
tic'ule' c'a, ri' ma mac ta nuben. Y queri'
chuka' jun k'opoj, wi nrajo' nic'ule', tic'ule'
c'a, ri' ma mac ta nuben.
29 Pero ma timestaj ta c'a wach'alal, chi
xa ma q'uiy ta chic tiempo xkojc'oje' el‡
wawe' chuwech re ruwach'ulef. Rumari' ri
kach'alal ri c'o quixjaylal, ma ruma ta chi
c'o quixjaylal, ma ruma ta ri' chi man ta
niquiben ri nrajo' ri Dios.
30 Y ri yebison, ma ruma ta ri bis chi man
ta niquiben ri nrajo' ri Dios. Y queri' chuka'
ri yequicot, ma ruma ta chi yequicot, ruma
ta ri' chi man ta niquiben ri nrajo' ri Dios.
Y ri q'uiy yetajin chulok'ic, ma ruma ta chi
q'uiy yetajin chulok'ic, ruma ta ri' chi man
ta niquiben ri nrajo' ri Dios.§
31 Y queri' chuka' ri ye'ucusan ri cosas
ri c'o chuwech re ruwach'ulef,* ma tibe ta
cánima chrij, man c'a tiquiya' ta k'ij chi yari'
ri nibano† chique chi ma niquiben ta chic
ri nrajo' ri Dios. Ruma ronojel ri nikatz'et
chuwech re ruwach'ulef xa niq'uis.‡
32 Riyin ma nwajo' ta c'a chi riyix
nich'ujirisaj iwi' chuch'obic cosas ri xa riche
(rixin) re ruwach'ulef, riche (rixin) chi
queri' yixcowin niben ri nrajo' ri Dios. Ri
achi ri majun rixjayil más nicowin nuch'ob
ri achique ri nrajo' ri Ajaf, y can nutij wi
ruk'ij riche (rixin) chi nuben§ ri achique
nika chuwech ri Ajaf.
33 Yac'a ri achi c'ulan ma can ta nicowin
nuch'ob ri achique nrajo' ri Ajaf, ruma ya
ri rusamaj chuwech re ruwach'ulef, yari'
nuch'ob, y nutij ruk'ij riche (rixin) chi
nuben achique ri nika chuwech ri rixjayil.
34 Y queri' chuka' ri k'opoj, can c'o rucojol riq'ui jun ixok ri c'ulan chic. Ri k'opoj
más nicowin nuch'ob ri achique ri nrajo'
ri Ajaf, can nujech wi ri' riche (rixin) chi
nuya' ri ránima y ri ruch'acul pa rusamaj
ri Ajaf. Yac'a ri ixok ri c'ulan chic, ma
can ta nicowin nuch'ob ri achique ri nrajo'
ri Ajaf, ruma ya ri rusamaj chuwech re
ruwach'ulef ri nuch'ob* y nutij ruk'ij riche
(rixin) chi nuben achique ri nika chuwech
ri rachijil.
35 Ri xinbij chiwe, riche (rixin) chi yixinto'
y ma riche (rixin) ta chi yixink'et. Riyin
nwajo' chi riyix nic'uaj ta jun c'aslen utz y
man ta jun ri ntoc chupan, riche (rixin) chi
can ya ta ri nrajo' ri Ajaf ri niben.
36 Pero wi xa c'o c'a jun tata'aj ri ma
ruya'on ta ri rumi'al riche (rixin) chi
nic'ule', y ri k'opoj xa c'o chic rujuna', y ri
tata'aj nuch'ob chi ma utz ta rubanon chi
ma ruya'on ta k'ij chare ri rumi'al riche
(rixin) chi nic'ule', y nutz'et chi ri k'opoj
xa nrajo' nic'ule', tuya' c'a k'ij chare riche
(rixin) chi nic'ule', ruma ma mac ta ri
nuben, wi nuya' el riche (rixin) chi nic'ule'.
37 Pero wi ri tata'aj can cukul ruc'u'x chi
can utz ri nuben, y wi can majun rajawaxic
chi ri rumi'al nic'ule', y wi can majun
nik'ato ruwech riq'ui ri nuch'ob, y wi xa can
ruch'obon pa ránima chi ri rumi'al nicanaj
chi k'opoj, can utz wi nuben ri tata'aj ri'.
38 Ri tata'aj ri nuya' ri rumi'al riche (rixin)
chi nic'ule', utz ri nuben.† Yac'a ri tata'aj
ri ma nuya' ta ri rumi'al riche (rixin) chi
nic'ule', más na utz ri nuben.
39 Jun ixok ri c'ulan, can ximil wi‡ riq'ui
ri rachijil tek c'a q'ues na ri rachijil. Ruma
queri' nubij ri ley ri xuya' ri Dios. Pero wi
nicom el ri rachijil, c'ac'ari' utz chi nic'ule'
riq'ui jun chic achi, wi queri' nrajo' riya'.
Pero nic'atzin chi nic'ule' riq'ui jun achi ri
runiman§ chic ri Ajaf.
40 Yac'a riyin nbij chi jun ixok malca'n xa
más ta utz chi man ta nic'ule' chic jun bey;
ruma más quicoten chare riya' wi nic'oje'
ruyonil. Y riyin nch'ob chi queri' chuka'
nrajo' ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios
ri c'o wuq'ui.

8

Ri Pablo nich'o chrij ri ti'ij ri xa tzujun (sujun) chic chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek

1 Y wacami nwajo' nbij juba' chrij ri
ic'utun pe chuwe, chrij ri ti'ij quiche
(quixin) ri chicop ri yecamisex riche (rixin)
chi nitzuj (nisuj) chiquiwech dios ri xa ye
banon cuma winek. Riyoj y riyix ketaman
ronojel ri'. Pero ri na'oj ri' xa nuben chiwe
chi ninimirisaj iwi'. Yac'a riyin nbij chi
más utz chi tikajo' ki',* ruma wi nikajo'

* **7:25** 1 Ti. 1.16. † **7:25** 1 Ti. 1.12. ‡ **7:29** Job 14.1, 2; Sal. 39.4, 7; 90.5, 10; 103.15, 16; Ec. 6.12; 9.10; Ro. 13.11, 12; 1 P. 4.7; 2 P. 3.8, 9; 1 Jn. 2.17. § **7:30** 2 Co. 6.10. * **7:31** Sal. 39.6. † **7:31** 1 Co. 9.18. ‡ **7:31** Stg. 4.14; 1 Jn. 2.17. § **7:32** 1 Ti. 5.5. * **7:34** Lc. 10.40. † **7:38** He. 13.4. ‡ **7:39** Ro. 7.2. § **7:39** 2 Co. 6.14. * **8:1** Hch. 15.20; Ro. 14.14.

ki', nuben chake chi yojq'uiy chupan ri
kac'aslen riq'ui ri Dios.
2 Jun winek ri nuch'ob chi c'o q'uiy reta-
man,† ri' xa sachnek chuwech. Ruma xa
ma k'axnek ta chuwech ri rajawaxic chi
nretamaj.
3 Y wi kitzij chi nikajo' ri Dios, can etama-
tel kawech‡ ruma ri Dios.
4 Rumari' can nwajo' nbij juba' chiwe
chrij ri ti'ij quiche (quixin) chicop ri yecami-
sex riche (rixin) chi yetzuj (yesuj) chiqui-
wech dios ri xa ye banon cuma winek. Ke-
taman chi xaxu (xaxe wi) jun Dios c'o,§ y
ketaman chi ri dios ri xa ye banon cuma
winek, can majun quejkalen.
5 Y ketaman chuka' chi yec'o winek ri
yebin chi yec'o nic'aj chic dios. Yec'o dios
wawe' chuwech re ruwach'ulef, y yec'o dios
chila' chicaj, yecha'. Can ye q'uiy ri nibix
dios* y ajaf chique.
6 Yac'a riyoj ketaman chi xaxu (xaxe wi)
jun Dios c'o,† ri Tata'ixel. Riq'ui c'a Riya'
petenak wi ronojel, y nrajo' chi riyoj nikaya'
ruk'ij. Ketaman chi xaxu (xaxe wi) jun Ajaf‡
c'o, ri Jesucristo. Xaxu (xaxe wi) Riya' xbano
ronojel.§ Xaxu (xaxe wi) ruma Riya' tek c'o
kac'aslen.
7 Pero ma quinojel ta kach'alal quetaman
chi ri dios ri xa ye banon cuma ri winek, xa
majun yecowin niquiben. Tek rubanon ca
ri kach'alal ri' xquiya' quik'ij dios ri xa ye
banon cuma ri winek. Rumari' wi riye' niq-
uitij ri ti'ij ri tzujun (sujun) chic chiquiwech
dios ri xa ye banon cuma ri winek, ri cánima
xa nubij* chique chi can mac wi niquiben.
Ruma ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Dios.
8 Kitzij na wi chi ma ya ta ri nikatij ri ni-
bano chake chi utz yojtz'et ruma ri Dios. Wi
nikatij ri ti'ij ri tzujun (sujun) chiquiwech
dios ri xa ye banon cuma winek, ma nuben
ta chake chi más utz yojtz'et ruma ri Dios. Y
wi ma nikatij ta, ma nuben ta chake chi ma
utz ta yojtz'et ruma ri Dios.
9 Ma ruma ta chi yix libre, ruma ta ri' utz
chi nitij ri ti'ij ri', ma que ta ri'. Ruma wi
nitij, y yixrutz'et jun kach'alal ri xa ma can
ta cukul ruc'u'x riq'ui ri Dios, man xa niben
chare chi nitzak.†
10 Riyix iwetaman chi majun nuben ta
chiwe wi nitij. Pero wi c'o jun kach'alal
ri ma can ta cukul ruc'u'x riq'ui ri Dios, y
yixrutz'et chi yixc'o pa rachoch jun dios ri
xa banon cuma winek y yixrutz'et chi can
nitij ri ti'ij ri tzujun (sujun) chuwech jun
dios ri xa banon cuma winek, can niben c'a
chare ri kach'alal ri' chi nutij chuka' riya',
astape' ri ránima nubij chi ma utz ta.
11 Y ruma chi riyix iwetaman chi majun
nuben ta chiwe wi nitij ri ti'ij ri', can niben
c'a chare jun kach'alal ri ma can ta cukul
ruc'u'x riq'ui ri Dios chi nitzak. Y wi queri',
ma utz ta, ruma chi ri Cristo xcom ruma
chuka' ri jun kach'alal ri'.
12 Y wi riyix queri' niben, xa jun mac
yixtajin niben chique ri kach'alal ri ma can
ta cukul quic'u'x riq'ui ri Dios y can nisoc ri
cánima y yetzak. Wi queri' niben, can chrij
c'a ri Cristo yixyacatej wi‡ y yixmacun.
13 Rumari' riyin ma ntij ta ti'ij, wi ntz'et chi
nuben chare jun kach'alal chi nitzak.§ Ma
nwajo' ta chi wuma ta c'a riyin nitzak jun
kach'alal.

9

Ri Pablo can ruc'amon wi chi c'o ta ri xuc'utuj chique ri kach'alal ruma can apóstol wi

1 ¿La ma yin libre ta cami? ¿La ma yin
jun apóstol* ta chuka' cami riyin? ¿La ma
xintz'et ta cami ruwech ri Kajaf Jesús? ¿La
ma ruma ta cami ri samaj ri xinben chicojol
tek riyix xinimaj ri Ajaf?
2 Wi chiquiwech nic'aj chic riyin ma yin
ta apóstol, chiwech riyix can yin wi. Ruma
tek riyin xintzijoj ri ruch'abel chiwe, riyix
can xinimaj ri Ajaf,† y re' can jun retal chi
yin jun apóstol riche (rixin) ri Ajaf.
3 Y riyin yac'are' nbij riche (rixin) chi nto-
bej wi' chiquiwech ri yebin chi ma yin ta
apóstol:
4 Riyoj, ri can yoj rusamajel ri Dios, ¿la can
ma rajawaxic ta cami chi yojtzuk?‡
5 ¿La ma ruc'amon ta cami chi nikaben
riyoj achi'el ri kach'alal Pedro§ y ri nic'aj
chic apóstoles? Ruma riye' c'o quixjayil y
yecachibilaj el tek yebe chubanic ri rusamaj
ri Dios. Y queri' chuka' niquiben ri ye
rach'alal* ri Kajaf Jesús.
6 ¿La ma rajawaxic ta cami chi riyin y ri
Bernabé yojtzuk cuma ri kach'alal? ¿O xaxu
(xaxe wi) cami re yoj ca'i' ri c'o chi yojsamej†
riche (rixin) chi nikach'ec ri kaway, tek ri
nic'aj chic rusamajel ri Dios yetzuk?
7 ¿Achique nibij riyix? ¿C'o cami jun sol-
dado‡ ri xa ya ri rurajil riya' nucusaj riche
(rixin) chi nutzukbej ri' tek c'o pa cuartel?
¿O c'o cami jun achi ri ruticon uva§ y xa man
ta nutij ruwech tek ntel pe?* ¿O c'o ta chuka'
cami jun aj yuk' quiche (quixin) chicop, ri

† **8:2** Ga. 6.3; 1 Ti. 6.4. ‡ **8:3** Ex. 33.12; Nah. 1.7; Mt. 7.33; Ga. 4.9; 2 Ti. 2.19. § **8:4** Dt. 4.39; 6.4; Is. 37.16; 41.24; 44.8; 45.5; Jer. 10.10. * **8:5** Jn. 10.34. † **8:6** Mal. 2.10; Ef. 4.6. ‡ **8:6** Jn. 1.3; Hch. 2.36. § **8:6** Ro. 11.36. * **8:7** Ro. 14.14, 23. † **8:9** Ro. 14.1, 13. ‡ **8:12** Mt. 25.40; Hch. 9.4. § **8:13** Ro. 14.13, 21. * **9:1** Hch. 9.15; 1 Ti. 2.7; 2 Ti. 1.11. † **9:2** 2 Co. 3.2. ‡ **9:4** 2 Ts. 3.9. § **9:5** Mt. 8.14. * **9:5** Mt. 13.55; Mr. 6.3. † **9:6** 2 Ts. 3.8. ‡ **9:7** 2 Co. 10.4. § **9:7** Dt. 20.6. * **9:7** Pr. 27.18.

ma nukum ta juba' ri leche ri niquiya' ri chicop?

8 ¿Achique cami ruma tek riyin nnataj re' chiwe, nich'ob riyix? ¿Xaxu (xaxe wi) cami ruma chi queri' nibanatej chuwech re ruwach'ulef tek queri' nbij riyin chiwe? ¿Ma que ta cami chuka' ri' nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés?

9 Ruma ri ley riche (rixin) ri Moisés ri tz'ibatal ca, nubij: Ri wáquix tek nich'ayo trigo utz chi niya'ox (nya') k'ij chare chi niwa'. Ma tixim ta† xerey. Queri' nubij ri ley. Ri Dios xubij queri', ma ruma ta chi xaxu (xaxe wi) ri wáquix xujoyowaj quiwech.

10 Riya' xubij queri' ruma nrajo' chi ri yoj rusamajel yojtzuk. Achi'el nuben jun achi ri nusamajij ri ulef, riya' can royoben wi ri k'ij tek c'o xtuc'ul‡ ruma ri rusamaj. Y queri' chuka' ri nich'ayo rutrigo, can nroyobej c'a chi c'o ri nuya' chare.

11 Y wi riyoj xkatic pa tak iwánima ri ruch'abel ri Dios ri ma niq'uis ta, ¿La q'uixbel cami chi riyoj nikac'ul§ jun cosa ri xa niq'uis?

12 Y wi yec'o nic'aj chic ri ye rusamajel ri Dios ri c'o quic'ulun chiwe, ¿c'a ta c'a riyoj chi ma ruc'amon ta chi niya'* ri rajawaxic chake?

Yac'a riyoj majun kac'utun ta† chiwe, ruma ma nikajo' ta chi ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo ri niya'o colotajic chi man ta chic nibiyin rutzijoxic. Y rumari' riyoj kacoch'on ronojel.

13 Yac'a riyoj, wi ta xkac'utuj kaway chiwe, man ta itzel chuka' xkaben, ruma riyix jabel iwetaman chi queri' xquiben ri xesamej pa rachoch ri Dios pa tinamit Jerusalem. Ri xesamej chiri' xquitij c'a ri xquic'uala' apo ri winek riche (rixin) pa rachoch ri Dios. Y queri' chuka' tek ri winek xquic'uaj apo jun chicop o jun chic cosa riche (rixin) chi ri sacerdotes xquiya' chare ri Dios pa ruwi' ri altar, ri sacerdotes ri' can c'o chi xquic'om ca juba' riche (rixin) chi xquitij.‡

14 Y queri' chuka' ri ruchilaben ca ri Ajaf, chi ri yetzijon ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ya c'a samaj ri' ri niquitzukbej qui'.§

15 Yac'a riyin majun ri nc'utun ta chiwe, y chuka' ma ntz'ibaj ta el ronojel re' chiwe riche (rixin) chi yinitzuk yiniwilij, ma que ta ri'. Más utz yicom el que chuwech nc'utuj jun cosa chiwe. Ruma riyin can yiquicot chi majun ri nc'utun ta chiwe, y ma nwajo' ta c'a chi c'o ta jun ri nelesan* re raybel re' chuwe.

16 Riyin wi ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, majun achique ta ruma chi nnimirisaj wi'. Ruma re samaj re' can chilaben pe chuwe chi can rajawaxic chi ntzijoj. Juyi' c'a oc nuwech riyin wi xa ma xtintzijoj ta re ch'abel re'.

17 Wi ta xa riyin xicanon re samaj re', can c'o ta wajel nc'utuj chiwe. Pero xa ma que ta ri'. Ri samaj ri nben, can ya wi ri Dios ri xya'o chuwe.†

18 ¿Y achique nch'ec riyin ruma nben ri samaj ri'? Ri nch'ec riyin ya ri quicoten ri nuna' ri wánima chi majun wajel nc'utuj ruma nk'alajsaj‡ ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo ri niya'o colotajic, astape' can ruc'amon chi xinc'utuj ta wajel chiwe.

19 Rumari' riyin ma yin ximil ta c'a chuxe'§ rutzij jun winek riche (rixin) chi ya ta riya' ri nibin pe chuwe achique ri c'o chi nben riq'ui ri samaj. Riyin can pa wánima c'a xalex wi chi nben chi yin achi'el jun mozo quiche (quixin) quinojel riche (rixin) chi yec'o ta nic'aj chic ri yeniman riche (rixin) ri Cristo.

20 Tek yic'oje' chiquicojol ri wech aj Israel, can nben achi'el niquiben riye', ruma can nwajo' chi niquinimaj ri Cristo. Riye' chuxe' ri ley riche (rixin) ri Moisés yec'o wi, y riyin ma yinc'o ta chic chuxe' ri ley ri'. Yac'a tek yic'oje' chiquicojol, can nben* achi'el can yinc'o chuxe' ri ley, ruma nwajo' chi yench'ec riche (rixin) chi niquinimaj ri Cristo.

21 Y tek yic'oje' chiquicojol ri winek ri ma ye israelitas ta, ri ma yec'o ta chuxe' ri ruley ri Moisés, riyin can nben chi achi'el xa ma wetaman ta achique nubij ri ley. Queri' nben ruma nwajo' chi riye' niquinimaj ri Cristo.† Pero chuka' ma nbij ta chi nmestaj ca ri ruley ri Dios, ma que ta ri', riyin can nben wi‡ ri nubij ri ley ri xuc'om pe ri Cristo.

22 Tek yic'oje' chiquicojol ri kach'alal ri ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Dios, riyin nben achi'el niquiben§ riye' riche (rixin) chi yench'ec riche (rixin) chi yecolotej. Y queri' nben quiq'ui quinojel riche (rixin) chi nwajo' yecolotej jojun chique riye'.

23 Nben ronojel ri' ruma nwajo' chi ye q'uiy ta yeniman ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, y riche (rixin) chi junan nikac'ul ri utzil ri yeruc'om pe ri lok'olaj ch'abel ri'.

24 Riyix jabel iwetaman chi pa jun etz'anen achi'el ri anin (anibel), quinojel

† **9:9** Dt. 25.4. ‡ **9:10** 2 Ti. 2.6. § **9:11** Mt. 10.10; Lc. 10.7; Hch. 20.31, 34; Ro. 15.27; Ga. 6.6. * **9:12** 2 Co. 11.7; 12.13, 14. † **9:12** 1 Ts. 2.6, 9. ‡ **9:13** Lv. 6.16; 7.6, 8; Nm. 5.9; 18.8, 20. § **9:14** Lc. 10.7; Ga. 6.6; 1 Ti. 5.17. * **9:15** 2 Co. 11.10. † **9:17** Ga. 2.7; Fil. 1.17; Col. 1.25. ‡ **9:18** 2 Co. 11.7. § **9:19** Ga. 5.13. * **9:20** Hch. 16.3; 21.23-26. † **9:21** 1 Co. 7.22; Ga. 3.2. ‡ **9:21** Ro. 2.12. § **9:22** Ro. 15.1. * **9:24** Ga. 2.2; 5.7; Fil. 2.16; He. 12.1.

niquitij quik'ij,* pero xaxu (xaxe wi) jun ri
nich'acon. Rumac'ari' riyix titija' c'a ik'ij
riche (rixin) chi nich'ec ri utzilaj sipanic ri
xtuya' ri Dios.
25 Ri ye'oc c'a pa jun etz'anen achi'el
ri anin (anibel), can niquichajij wi qui'
chuwech ronojel,† y ma niquiben ta ri xa ma
utz ta nuben chique. Queri' niquiben y ri
niquich'ec xa niq'uis. Yac'a ri xtuya' ri Dios
chake riyoj ma niq'uis ta.‡
26 Rumari' riyin ntij nuk'ij nchapon anin
(anibel) y ma nben ta achi'el nuben jun ri
xa ma retaman ta acuchi (achique) napon
wi. Ni ma nben ta c'a achi'el nuben jun ri
netz'eyaj chi yech'ayo qui' riq'ui jun chic, y
tek nuya' jun k'a' chare, xa ma nuk'i' ta apo,
xa pa cak'ik' nuya' wi.
27 Riyin ma nya' ta k'ij chi ya ta ri
nuch'acul ri nich'acon chuwij, xa can nben
wi chare chi yin c'a riyin ri rajaf y tunimaj
nutzij. Ruma sibilaj ta juyi' oc nuwech, wi
ta riyin ma yich'acon ta,§ tek xa can yin c'a
riyin ri xitzijon ri ruch'abel ri Dios chique
sibilaj ye q'uiy winek.

10

Ma tikaya' ta quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek

1 Rumac'ari' wach'alal, riyin nwajo' chi
riyix niwetamaj chrij ri xbanatej quiq'ui ri
kate' katata' ojer. Can c'o ri rutzil ri Dios
quiq'ui. Ruma can xuya' c'a pe jun sutz'
ri xuc'uan quibey.* Xujech chuka' ri mar
chiquiwech riche (rixin) chi xek'ax el.†
2 Y quinojel can achi'el xeban bautizar pa
rubi' ri Moisés pa sutz' y pa mar.
3 Quinojel riye' xa jun ruwech ri xquitij ri
xka pe chila' chicaj riq'ui ri Dios.‡
4 Y queri' chuka' quinojel xquikum ri ya'
ri xuya' pe ri Dios chique. Ri ya' ri' xel c'a pe
pa jun abej.§ Y ri abej ri' ya ri Cristo; y Riya'
can benak wi quiq'ui.
5 Pero ma riq'ui wi ri' ye q'uiy chique riye'
ri ma xquinimaj ta rutzij, y rumari' xecom
ca* pa desierto; ruma ma xka ta chuwech ri
Dios ri xequibanala'.
6 Ronojel c'a re' xbanatej riche (rixin)
chi jun c'ambel na'oj chkawech, chi ma
tikarayij ta riyoj achi'el ri xquirayij riye'.
Ruma riye' xquirayij cosas ri ma ye utz ta.
7 Ma tiya' ta quik'ij dios ri xa ye banon
cuma winek, ma tiben ta achi'el ri xquiben
riye', ruma yec'o nic'aj chique riye' ri
xquiya' ruk'ij jun dios ri xa ye riye' xebano,
achi'el ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel
ri Dios, tek nubij: Ri winek xetz'uye'
chuwech ri wachbel ri' riche (rixin) chi
xewa' xe'uc'ya', y tek xec'achoj chare ri
wa'in, xeyacatej el riche (rixin) chi xqui-
chop jun itzel etz'anen.† Queri' nubij ri
tz'ibatal ca.
8 Yec'o achi'a' y yec'o ixoki' ri xquicanola'
qui' riche (rixin) chi xemacun y xa ma
quic'ulaj ta qui'‡ y rumari' pa jun k'ij xecom
ye veintitrés mil winek. Man c'a tikaben ta
riyoj achi'el ri xquiben riye'.
9 Ma tikatojtobej ta ri Ajaf achi'el ri
xquiben riye', ruma riye' xcajo' xquitojtobej
ri Ajaf wi can kitzij chi nuya' pe ruc'ayewal
pa quiwi'. Y rumari' xecom c'a pa quik'a'
sibilaj ye q'uiy cumatz.§ Y riyoj man c'a
tikaben ta achi'el ri xquiben riye'.
10 Yec'o nic'aj ruma xexebexot (xexebeloj)
chrij ri Dios, rumari' c'o jun ri xtak pe pa
quiwi' riche (rixin) chi xerucamisaj.* Ru-
mari' man c'a tiben ta queri' riyix.
11 Ronojel c'a ri xquic'ulwachij riye', jun
c'ambel na'oj chkawech riyoj. Ye tz'ibatal
c'a ca† riche (rixin) chi riyoj ri yojc'o chupan
re ruq'uisbel tak tiempo riche (rixin) re
ruwach'ulef, can tikachajij ki' riche (rixin)
chi ma xtikac'ulwachij ta chuka' riyoj
queri'.‡
12 Rumari', wi c'o jun kach'alal ri nuch'ob
ka chi cof c'o, can rajawaxic chi tuchajij ri'
jabel riche (rixin) chi ma nitzak ta.
13 Y tek c'o jun tojtobenic nipe pan
ic'aslen, ma tibij ta chi xaxu (xaxe) wi riyix
ri yixc'ulwachin queri', ruma xa can yec'o
chuka' nic'aj ri queri' niquic'ulwachij. Y ri
Dios can choj wi iwuq'ui, ruma ma nuya' ta
k'ij chi can nik'ax ruwi'§ ri tojtobenic ri nipe
pan ic'aslen. Y can nuya' chuka' iwuchuk'a'
riche (rixin) chi yixcowin yixk'ax* chupan.
14 Rumac'ari' riyix wach'alal ri sibilaj yix-
inwajo', majun bey tiya' ta quik'ij dios ri xa
ye banon cuma winek.
15 Yich'o iwuq'ui riyix ri c'o ina'oj,†
tich'obo' jabel ri xinbij, y c'ac'ari' tibij
chuwe wi kitzij o xa ma kitzij ta ri xinbij.
16 Tek nikanataj ri rucamic ri Cristo, nika-
matioxij chare ri Dios ri ruya'al uva ri
nikakum y yari' ruquiq'uel ri Cristo. Y
tek nikakum, ¿la ma junan ta cami kawech
nuben‡ chake riq'ui ri Cristo? Y queri'
chuka' ri caxlan wey ri nikawech', yari'
ruch'acul ri Cristo, y tek nikatij, ¿la ma ju-
nan ta cami kawech nuben chake riq'ui ri
Cristo?

† **9:25** Nm. 23.19. ‡ **9:25** 1 Ti. 6.12; Stg. 1.12; Ap. 2.10. § **9:27** Jer. 6.30; 2 Co. 13.5. * **10:1** Ex. 13.21. † **10:1** Ex. 14.22. ‡ **10:3** Ex. 16.15. § **10:4** Ex. 17.6; Nm. 20.11; Dt. 8.15; Sal. 78.15; 105.41. * **10:5** Nm. 14.29, 32, 35; 26.64, 65. † **10:7** Ex. 32.6. ‡ **10:8** Nm. 25.1. § **10:9** Nm. 21.5, 6. * **10:10** Nm. 14.2, 37. † **10:11** Ro. 15.4. ‡ **10:11** He. 10.25. § **10:13** Ex. 13.17; Jer. 29.11; 2 P. 2.9. * **10:13** Hch. 27.44. † **10:15** 1 Co. 8.1. ‡ **10:16** Mt. 26.26; Mr. 14.22-24; Lc. 22.19, 20; Hch. 2.42. § **10:17** Ro. 12.5.

17 Y ruma chi ri caxlan wey xa jun,
rumari' junan kawech§ kabanon konojel
achi'el rubanon jun ch'aculaj, astape' riyoj
sibilaj yoj q'uiy. Ruma konojel yojtijo riche
(rixin) ri caxlan wey ri'.
18 Titzu' na pe' ri achique xquiben ri kech
aj Israel. Tek riye' xquic'uaj apo jun chicop
pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi ri sacer-
dotes xquiya' chare ri Dios pa ruwi' ri altar,*
riye' can bin c'a chique chi niquic'om ca
juba' riche (rixin) chi niquitij. Y tek xquitij,
¿la ma k'alaj ta cami chi riye' can junan
quiwech xquiben riq'ui ri Dios? Y wi queri',
¿achique cami nic'ulun wi chi tzij tek riyix
nitij ri ti'ij tzujun (sujun) chiquiwech dios ri
xa ye banon cuma winek?
19 ¿Achique nich'ob riyix riq'ui ri xinbij
ka? ¿La can c'o cami rejkalen jun dios ri
xa banon cuma winek? y rumari', ¿la can
c'o cami rejkalen ri ti'ij ri tzujun (sujun)
chuwech?† Majun.
20 Rumari' nbij c'a chiwe, chi ri winek ri
ma quetaman ta ruwech ri Dios, tek niq-
uitzuj (niquisuj) ti'ij chuwech jun dios ri xa
banon cuma winek, ma chare ta c'a ri Dios
niquitzuj (niquisuj) wi, xa chique ri itzel
tak espíritu,‡ rumari' riyin ma nwajo' ta chi
riyix niben queri' riche (rixin) chi ma niben
ta junan iwech quiq'ui ri itzel tak espíritu.
21 Ruma riyix ri can nikum c'a ri ruya'al
uva riche (rixin) chi ninataj ri rucamic ri
Ajaf, can ma ruc'amon ta chi nikum chuka'
jun cosa ri xa quiche (quixin) ri itzel tak
espíritu. Riyix ri nitij ri caxlan wey riche
(rixin) chi ninataj ri rucamic ri Ajaf, can ma
ruc'amon ta chi nitij chuka' jun cosa ri xa
quiche (quixin)§ ri itzel tak espíritu.
22 Riche (rixin) chi ma nikayec ta roy-
owal ri Ajaf. Riyix ma tina' ta chi c'o más
iwuchuk'a' que chuwech Riya', xa tixibij
iwi' chi niben queri'.*

Tiya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios riq'ui ronojel ri ye'ibanala'

23 Ronojel xa can utz chi nben, pero ma
ronojel ta ruc'amon chi nben. Ronojel xa
can utz chi nben,† pero ma ronojel ta nuben
chique ri kach'alal chi yeq'uiy chupan ri
quic'aslen riq'ui ri Dios.
24 Man c'a tikaben ta xaxu (xaxe wi) ri
c'o utz nuc'om pe chake riyoj,‡ rajawaxic
chi tikabana' ri c'o utz nuc'om pe chique ri
nic'aj chic.
25 Ri ti'ij ri nic'ayix pa tak c'aybel, riyix
utz chi nilok' y nitij. Ma rajawaxic ta na
chi riyix nic'utuj,§ wi tzujun (sujun) o ma
tzujun (sujun) ta chiquiwech dios ri xa ye
banon cuma winek. Riche (rixin) chi queri'
ma xtik'axo ta ri iwánima.
26 Ruma can riche (rixin) ri Ajaf Dios re
ruwach'ulef y ronojel ri yeq'uiy chuwech.*
27 Wi c'o jun winek ri ma runiman ta ri
Dios, y riya' yixrusiq'uij (yixroyoj) pa jun
wa'in, utz yixbe, wi niwajo'. Y titija'† ri
yeruya' chiwe, y ma rajawaxic ta na chi
nic'utuj wi tzujun (sujun) o ma tzujun (su-
jun) ta chiquiwech dios ri xa ye banon cuma
winek riche (rixin) chi ma xtik'axo ta ri
iwánima.
28 Pero wi c'o ta jun ri nibin chiwe: Re ti'ij
re' ma utz ta chi nitij ruma xa tzujun (su-
jun) chiquiwech dios ri xa ye banon cuma
winek, nicha' ta chiwe, riyix can man c'a
titij ta ri ti'ij ri',‡ riche (rixin) chi queri' man
ta jun nisocotej ránima. Ruma can riche
(rixin) ri Ajaf Dios re ruwach'ulef y ronojel
ri yeq'uiy chuwech.§
29 Y tek riyin nbij chiwe chi man ta jun
nisocotej ránima, ma yix ta riyix ri yixinataj,
ma que ta ri'. Xa ruma ri jun chic, chi riq'ui
juba' nisocotej ri ránima. Pero riq'ui juba'
yec'o chiwe riyix ri niquich'ob ka pa tak
cánima: ¿Achique ruma nubij jun chuwe chi
ma utz ta ntij ti'ij, xa ruma chi chuwech
riya' ma utz ta nitij ri ti'ij* ri tzujun (sujun)
chuwech jun dios ri xa banon cuma winek?
30 Y wi riyin can nmatioxij chare ri Dios ri
ti'ij ri ntij,† ¿achique c'a ruma tek c'o ch'abel
ri yebix chuwij ruma ri ntij?
31 Rumac'ari' riyin nbij chiwe chi tek riyix
yixwa' yixuc'ya' o xabachique ta na jun chic
ri niben, can tibana', pero riche (rixin) chi
niya'‡ ruk'ij ri Dios.
32 Y ma tiben ta chique ri winek chi
niquimalij quic'u'x y yetzak,§ xa can tichajij
c'a iwi' chi ma niben ta queri'. Majun achoj
chare tiben wi queri', ni xa ta chique ri
winek israelitas, ni xa ta chique ri winek ri
ma ye israelitas ta, y ni xa ta chique chuka'
ri can ye riche (rixin) chic ri Dios.
33 Xa can tibana' achi'el ri nben riyin.
Riyin nben ri nika chiquiwech quinojel y
ma nben ta xaxu (xaxe wi) ri c'o utz nuc'om
pe chuwe. Riyin xa can ntij nuk'ij riche
(rixin) chi nben ri c'o utz nuc'om pe chique
quinojel,* riche (rixin) chi yecolotej.†

11

1 Can tibana' c'a achi'el ri nben riyin,*
ruma riyin can nben wi ri achi'el xuben ri
Cristo.

* **10:18** Lv. 3.3; 7.15. † **10:19** 1 Co. 8.4. ‡ **10:20** Dt. 32.17. § **10:21** Dt. 32.38; 2 Co. 6.15. * **10:22** Job 9.4; 40.9-14; Ez. 22.14. † **10:23** 1 Co. 6.12. ‡ **10:24** Ro. 15.1. § **10:25** 1 Ti. 4.4. * **10:26** Sal. 24.1. † **10:27** Lc. 10.7. ‡ **10:28** 1 Co. 8.10. § **10:28** Dt. 10.14. * **10:29** Ro. 14.16. † **10:30** Ro. 14.6. ‡ **10:31** Dt. 12.7, 11; Zac. 7.6. § **10:32** Ro. 14.13. * **10:33** Ro. 15.2. † **10:33** Ro. 11.14. * **11:1** 2 Ts. 3.9.

Ri utz chi niquiben ri ixoki' tek niquiben orar y tek niquibij ri ruk'alajsan ri Dios chique

2 Wach'alal, riyin sibilaj yiquicot iwuma riyix, ruma can yinoka wi chi'ic'u'x.† Y riyix can niben wi ri nc'utun ca chiwech.‡

3 Yac'a riyin nwajo' chuka' chi riyix niwetamaj chi ri Cristo§ yari' ri jolomaj pa quiwi' ri achi'a', y ri achi yari' ri jolomaj pa ruwi' ri ixok. Y ya ri Dios* ri jolomaj pa ruwi' ri Cristo.

4 Tek riyoj achi'a' nikaben c'a orar, y chuka' tek nikabij ri ruk'alajsan ri Dios chake,† ma tikacuch ta ri kajolon (kawi'). Ruma wi queri' nikaben, nikakasaj c'a ruk'ij ri jolomaj ri c'o pa kawi'.

5 Yac'a ri ixoki'‡ tek niquiben orar, y chuka' tek niquibij ri ruk'alajsan ri Dios chique, tiquicuchu' ri quijolon (quiwi'). Ruma wi xa ma niquiben ta queri', niquikasaj ruk'ij ri jolomaj ri c'o pa quiwi'. Y chuka' ri ma niquicuch ta ri quijolon (quiwi'), can junan riq'ui chi socan el ronojel ri rusmal quiwi'.

6 Y wi yec'o ixoki' ri ma nicajo' ta niquicuch quijolon (quiwi'), tiquisocaj el ri rusmal quiwi'.§ Pero wi yeq'uix niquisocaj el ri rusmal quiwi', tiquicuchu' c'a ri quijolon (quiwi').

7 Riyoj achi'a' ma utz ta chi nikacuch ri kajolon (kawi'), ruma can yoj ruwachbel wi ri Dios* y nikac'ut ri ruk'ij y ruc'ojlen Riya', y ri ixoki' niquic'ut ri quik'ij ri cachijlal.

8 Ruma ri nabey achi, can ya wi c'a ri Dios ri xbano riche (rixin),† y ma riq'ui ta c'a jun ixok xalex wi. Yac'a tek xuben ri nabey ixok, ri Dios xucusaj c'a jun rubakil ri achi.

9 Ri Dios ma xuben ta ri achi ruma rajawaxic‡ chare ri ixok, yac'a ri ixok xban ruma can rajawaxic chare ri achi.

10 Rumari' ri ixoki' can tiquicuchu' c'a quijolon (quiwi'), riche (rixin) chi niquic'ut chi can yeniman wi tzij. Ruc'amon chi niquiben queri', ruma ri ángeles can ye quitzuliben wi pe.§

11 Yac'a chuwech ri Ajaf Dios chi achi chi ixok xa junan kak'ij.* Ri ixok can rajawaxic wi c'a chare ri achi y queri' chuka' ri achi can rajawaxic wi chare ri ixok.

12 Y can kitzij na wi chi ri ixok xban riq'ui jun rubakil ri achi, pero chuka' ri achi nalex riq'ui jun ixok. Can majun c'a ri más ta nim ruk'ij. Pero konojel riq'ui ri Dios yoj petenak wi.†

13 Tich'obo' c'a jabel. ¿La utz cami chi ri ixok ma nucuch ta rujolon (ruwi') tek nich'o riq'ui ri Dios pan oración?

14 Riyix iwetaman chi can etamatel wi cuma quinojel ri winek chi jun achi wi nuya' k'ij chi niq'uiy ri rusmal ruwi', ri' xa q'uixbel.

15 Pero chare jun ixok can ruc'amon wi chi niq'uiy ri rusmal tak ruwi'. Ruma ri rusmal ruwi' can ya'on wi c'a chare riche (rixin) chi nucuch ri rujolon (ruwi').

16 Y riq'ui c'a juba' yec'o kach'alal ri nicajo' yech'ojin chrij ri yitajin chubixic,‡ pero riyin nbij c'a chique chi riyoj majun chic jun costumbre chkacojol, y ni xa ta chiquicojol ri iglesias ri xabachique ta na lugar yec'o wi.

Ri kach'alal aj Corinto xa ma junan ta quiwech tek niquiben ri lok'olaj wa'in, ri niquinatabej ri rucamic ri Jesús

17 Y ri nwajo' nbij chiwe wacami, pokon juba' xtiwac'axaj, ruma ma riche (rixin) ta chi nya' ik'ij, ruma xa ma utz ta ri yixtajin chubanic. Ruma tek nimol iwi', pa ruq'uexel chi c'o utz nuc'om pe chiwe, xa ruyon itzel ri nbe'ic'ulu' pe.

18 Ri nabey ri nwajo' nbij chiwe, ya ri wac'axan chiwij chi tek riyix nimol iwi', xa ma junan ta iwech.§ Riyix xa ijachalon iwi'. Y riyin nbij chi riq'ui juba' kitzij ri nibix chuwe.

19 Pero xa can queri' c'o chi nibanatej,* riche (rixin) chi queri' yek'alajin ri achique kach'alal ri can kitzij chi quiniman ri Cristo y ri xa ma kitzij ta chi quiniman.

20 Y tek riyix nimol iwi', riche (rixin) chi ninataj ri rucamic ri Ajaf Jesucristo, can niben wi c'a ri lok'olaj wa'in, pero xa ma ya ta c'a rubanic niben.

21 Ruma tek nimol iwi', yec'o kach'alal ri xa niquitij yan ka ri quic'uan† apo y ma niquiya' ta ca juba' chique ri kach'alal ri majun c'o quiq'ui. Y rumari', yec'o c'a ri xa majun niquitij ca, y yec'o nic'aj hasta yek'aber el.

22 ¿La can majun cami iwachoch riche (rixin) chi chiri' ta yixwa' yixuc'ya' wi?‡ ¿O chiwech riyix xa can majun oc quik'ij ri nic'aj chic kach'alal ye riche (rixin) ri iglesia?§ ¿Y achique chuka' ruma tek can niya' (nitzek) quiq'uix ri kach'alal ri xa majun oc c'o quiq'ui?* ¿Can niwajo' c'a riyix chi riq'ui ri ye'ibanala', riyin nya' ta ik'ij? Riyin xa ma nya' ta ik'ij ruma xa ma utz yixtajin chubanic.

† **11:2** 1 Co. 7.12. ‡ **11:2** 2 Ts. 2.15. § **11:3** Gn. 3.16; Ro. 14.9; Ef. 5.23. * **11:3** Jn. 4.34. † **11:4** 1 Co. 12.10, 28; 14.3-6. ‡ **11:5** Hch. 21.9. § **11:6** Nm. 5.18. * **11:7** Gn. 1.26. † **11:8** Gn. 2.21-23. ‡ **11:9** Gn. 2.18. § **11:10** Ec. 5.6. * **11:11** Ga. 3.28. † **11:12** Pr. 16.4; Ro. 11.36; 1 Co. 8.6; He. 1.2, 3. ‡ **11:16** 1 Ti. 6.4. § **11:18** 1 Co. 1.10; 3.3; 5.1; 6.1. * **11:19** Mt. 18.7; Lc. 2.35; 17.1. † **11:21** Jud. 12. ‡ **11:22** Lv. 19.30; Sal. 93.5. § **11:22** Sal. 89.7. * **11:22** Stg. 2.6. † **11:23** Ga. 1.1.

Ri achique rubanic ri lok'olaj wa'in, natabel riche (rixin) ri rucamic ri Jesús

23 Riyin can ya c'a ri Ajaf ri xk'alajsan chinuwech† ri xinc'ut chiwech. Chi ri Ajaf Jesús tek xa nijach yan el pa quik'a' ri winek, chupan ri ak'a' ri' Riya' xberuli'ej c'a pe jun caxlan wey.

24 Y tek rumatioxin chic chare ri Dios, xuwech' ri caxlan wey, y xubij chique ri rudiscípulos: Tic'ama' y titija' re caxlan wey re', ruma yac'are' ri nuch'acul ri xtapon pa camic riche (rixin) chi yixcolotej. Can titija' c'a, riche (rixin) natabel wuche (wixin).

25 Y tek xec'achoj chare ri wa'in, ri Jesús xuchop chuka' ri vaso ri c'o ruya'al uva chupan, y xubij: Re ruya'al uva re', yac'are' ri ruq'uexewach ri nuquiq'uel ri xtibiyin tek xquicom. Riq'ui c'a ri xtibiyin ri nuquiq'uel, can yac'ari' tek xc'achoj‡ ri c'ac'ac' trato ri rajowan pe ri Dios chi nuben quiq'ui ri winek. Tikumu' c'a re ruya'al uva, riche (rixin) natabel wuche (wixin), y ronojel mul tek nikum, can tikumu' c'a riche (rixin) natabel wuche (wixin), xcha' ri Jesús.

26 Rumari' ronojel mul tek riyix nitij c'a ri caxlan wey y nikum chuka' ri ruya'al uva, can ya wi c'a ri rucamic ri Ajaf ri nik'alajsaj, y queri' tibana' apo, c'a ya tek xtapon ri k'ij chi xtipe chic jun bey Riya'.§

Ri rajawaxic chi nikaben tek nikaben ri lok'olaj wa'in, ri nikanatabej ri rucamic ri Jesús

27 Rumari' xabachique c'a ri xtitijo ri caxlan wey y nukum ri ruya'al uva ri natabel riche (rixin) ri rucamic ri Ajaf, wi xa majun rejkalen nuben chare ri rutijic ri caxlan wey y ri rukumic ri ruya'al uva, ri winek ri' nimacun,* y can chrij ri ruch'acul y ri ruquiq'uel ri Ajaf nimacun wi.

28 Nabey, tuku' na ka ri', wi jabel k'axnek chuwech† y c'ac'ari' tutija' ri caxlan wey y tukumu' ri ruya'al uva.

29 Ruma wi xa majun rejkalen nuben chare ri rutijic ri caxlan wey y ri rukumic ri ruya'al uva ri ninatabej ri rucamic ri Ajaf Jesucristo, can c'o wi ruc'ayewal nika pa ruwi'.

30 Y rumari' ye q'uiy chiwe riyix ri majun quichuk'a', ye yawa'i', y hasta yec'o xecom yan el.

31 Xa ta riyoj nik'ax chkawech ri yekabanala' y can nikatij kak'ij riche (rixin) chi nikachojmirisaj ri kac'aslen chuwech‡ ri Dios, Riya' ma nuya' ta ruc'ayewal pa kawi'.

32 Pero q'uiy mul ri Ajaf Dios yojruya' pa tijoj pokonal,§ riche (rixin) chi nikachojmirisaj ri kac'aslen. Riche (rixin) chi man ta xtika ri nimalaj ruc'ayewal pa kawi', achi'el ri xtika pa quiwi' ri winek ri can ma quiniman ta ri Dios.

33 Rumac'ari' wach'alal, can tiwoyobej na c'a iwi' tek nimol iwi' riche (rixin) chi niben ri wa'in natabel riche (rixin) ri rucamic ri Ajaf Jesucristo.

34 Pero wi can yixnum, más ta utz chi can quixwa' pe ri pa tak iwachoch. Riyin nbij ronojel re' riche (rixin) chi ma nipe ta ruc'ayewal pan iwi'. Y c'o nic'aj chic tijonic ri c'o chi nya' chiwe, pero c'a ya tek xquinapon iwuq'ui, c'ac'ari' tek xtinya' ri tijonic ri' chiwe.

12

Jalajoj ruwech samaj nuya' ri Lok'olaj Espíritu

1 Wach'alal, wacami nwajo' chi niwetamaj juba' chrij ri samaj ri yatajnek chake ruma ri Lok'olaj Espíritu* riyoj ri kaniman chic ri Jesucristo.

2 Riyix iwetaman ri achique rubanic ri ic'aslen ri xic'uaj tek rubanon ca, tek c'a ma jane iwetaman ta ruwech ri Dios.† Riyix chak utz chiwe chi xabacuchi (xabachique) xixuc'uex wi riche (rixin) chi xiya' quik'ij dios ri ma yech'o ta, dios ri xa ye banon cuma winek.

3 Rumari' can rajawaxic wi c'a chi riyin nya' re utzilaj tijonic re' chiwe. Riyin nwajo' c'a chi tiwetamaj chi jun winek ri uc'uan ruma ri ru-Espíritu‡ ri Dios ma xtiyok'on ta chrij ri Jesús. Y queri' chuka' jun winek ri ma uc'uan ta ruma ri Lok'olaj Espíritu ma nicowin ta nubij chi ri Jesús yari' ri Ajaf.

4 Jalajoj c'a ruwech samaj yatajnek chake,§ pero ri niya'o, xa jun; y ri' ya ri Lok'olaj Espíritu.

5 Y jalajoj ruwech samaj* ri nikaben pa rusamaj ri Dios, pero xaxu (xaxe wi) jun Rajaf re samaj re'; y ri' ya ri Ajaf.

6 Y jalajoj ruwech samaj ri yoj cowinek kabanon, pero xaxu (xaxe wi) jun ri niya'o kachuk'a'† chikajujunal; y ri' ya ri mismo Dios.

7 Y riq'ui ri samaj ri yatajnek chake chikajujunal, nik'alajin chi c'o ri Lok'olaj Espíritu kiq'ui.‡ Y ri samaj ri' yatajnek chake, riche (rixin) chi c'o utz nuc'om pe chake konojel.

8 Ruma ri Lok'olaj Espíritu ri'§ ruya'on chique nic'aj kach'alal chi yecowin niquibij ch'abel riche (rixin) na'oj. Y chique nic'aj

‡ **11:25** He. 9.15. § **11:26** Hch. 1.11; Ap. 1.7. * **11:27** Nm. 9.10; Jn. 13.27. † **11:28** 2 Co. 13.5; Ga. 6.4. ‡ **11:31** 1 Jn. 1.9. § **11:32** Job 5.17; Am. 3.2; He. 12.5. * **12:1** 1 Co. 14.1. † **12:2** Ef. 2.11. ‡ **12:3** Mt. 16.17. 1 Jn. 4.2, 3. § **12:4** Ro. 12.4-6; Ef. 4.4-6. * **12:5** Ef. 4.11. † **12:6** Ef. 1.23. ‡ **12:7** Ro. 12.6. § **12:8** 1 Co. 2.6; 2 Co. 8.7. * **12:9** Mt. 17.19; Mr. 16.18.

chic kach'alal ruya'on etamabel chique chi
yecowin niquiya' tijonic chique ri kach'alal.
9 Y can ya chuka' ri Lok'olaj Espíritu ri'
ri nibano chique nic'aj chic chi can c'o
jun nimalaj quicukbel c'u'x riq'ui ri Dios,*
y chique nic'aj chic nuya' chi yecowin
yequic'achojsaj yawa'i'.
10 Nic'aj chic kach'alal yatajnek chique
ruma ri Lok'olaj Espíritu chi yecowin
niquiben milagros.† Yec'o chuka'
kach'alal ri yatajnek chique chi yecowin
niquik'alajsaj ri nubij ri Dios.‡ Y nic'aj
chic kach'alal yatajnek chique chi chanin
niquinabej, wi ri nubij jun winek can riq'ui
ri Lok'olaj Espíritu petenak wi§ o xa riq'ui
jun itzel espíritu. Y chique nic'aj chic ri
Lok'olaj Espíritu nuben chi yecowin yech'o
pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta.*
Y chique nic'aj chic yatajnek chi yecowin
niquik'axaj ri ch'abel ri yequibij ri kach'alal
tek yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye
quich'abel ta.
11 Y ronojel ri samaj ri' xa jun niya'o y ri
niya'o ya ri Lok'olaj Espíritu. Y chikajujunal
c'o c'a jun samaj nuya' chake, y can achi'el
c'a ri nrajo' Riya' ri nuya' chake.†
12 Can achi'el rubanon ri kach'acul, c'o
ruk'a', c'o raken, c'o runak' ruwech, pero
xaxu (xaxe wi) jun quibanon quinojel. Ye
q'uiy pero xa jun ch'aculaj. Quec'ari' chuka'
kabanon riq'ui ri Cristo,‡ astape' yoj q'uiy ri
cukul kac'u'x riq'ui pero xa jun c'a kabanon
riq'ui.
13 Ruma konojel xa riq'ui jun mismo
Espíritu xojban wi bautizar, y xoj-oc
ruch'acul ri Cristo. Xa jun c'a xuben chake.
Queri' xkaben konojel, chi israelitas y chi
ma ye israelitas ta. Ri kach'alal ri ye ximil
pa samaj riq'ui jun patrón, xeban chuka'
bautizar y xe'oc ruch'acul ri Cristo. Y queri'
chuka' ri kach'alal ri ma ye ximil ta pa
samaj riq'ui jun patrón. Konojel can ya c'a ri
Lok'olaj Espíritu ri xkac'ul pa tak kac'aslen.§
14 Achi'el rubanon ri kach'acul, c'o ruk'a',
c'o raken, c'o runak' ruwech, pero xa jun
ch'aculaj rubanon ronojel.
15 Xa ta nubij ri kaken: Ri quisamaj ri
k'a'aj sibilaj utz, yac'a ri nusamaj riyin ma
can ta utz, y rumari' ma yin riche (rixin) ta
ri ch'aculaj, nicha' ta. ¿Achique cami nibij
riyix? ¿Ma riche (rixin) ta cami ri ch'aculaj
ri kaken, ruma queri' ri nubij? Ma que ta ri'.
Xa can riche (rixin) wi ri ch'aculaj.
16 O wi ta nubij jun chique ri kaxquin:
¿achique ruma chi riyin ma xinoc ta wachaj?
nicha' ta. Ruma ri nubij queri', ¿la ma riche
(rixin) ta cami ri ch'aculaj ri kaxquin? Ma
que ta ri'. Xa can riche (rixin) wi ri ch'aculaj.
17 ¿La utz cami chi ri kach'acul xaxu (xaxe
wi) ta oc runak' ruwech c'o y majun ta
ruxquin? Ma utz ta. Ruma wi ta queri', man
ta yojac'axan. ¿O la utz cami chi ri kach'acul
xaxu (xaxe wi) ta oc ruxquin c'o y majun ta
rutza'n? Ma utz ta, ruma wi ta queri', man
ta jun nikasek.
18 Yac'a ri Dios xuya' ronojel chare ri
kach'acul; xuya' ruk'a' raken, y xuya' runak'
ruwech, xuya' ronojel, can achi'el ri xutz'et
Riya' chi c'o rajawaxic.
19 Y wi ta Riya' ruyon ta jolomaj o ruyon
ta akanaj xuben chare ri ch'aculaj, ¿la
nik'alajin cami chi jun ch'aculaj?
20 Ma que ta ri', ruma ri kach'acul can
yec'o wi ruk'a' raken, pero xa jun ch'aculaj
rubanon ronojel.
21 Rumari' ri runak' kawech ma ruc'amon
ta nubij chare ri kak'a': Riyit ma yac'atzin
ta chuwe. Y queri' chuka' ri jolomaj ma
ruc'amon ta nubij chare ri kaken: Riyit ma
yac'atzin ta chuwe.
22 Ruma can quinojel c'o yec'atzin wi, chi
cocoj chi nima'k. Y ri nik'alajin chi xa majun
quejkalen xa yeri' ri más na ye c'atzinel.
23 Y riyoj xa can más jabel na yekawik ri
achi'el chi xa majun quejkalen chkawech.
Y ri xa q'uixbel chi yekac'ut xa yeri' ri más
yekawik.
24 Pero ri jabel yetz'etetej chare ri
kach'acul, ma rajawaxic ta chi yekawik. Ri
Dios can utz wi xuben chare ronojel. Ruma
hasta ri nik'alajin chi achi'el xa majun
yec'atzin wi chare ri kach'acul, Riya' xuben
chique chi can c'o wi quik'ij.
25 Ri Dios queri' ri xuben chique quinojel
ri kak'a' kaken, riche (rixin) chi quinojel
tiquito' qui', y ma tiquetzelaj ta qui'.
26 Rumari' wi c'o jun ri nik'axo, can rono-
jel ri ch'aculaj nina'o ri k'axon y wi c'o jun
ri niya'ox (nya') ruk'ij, can chi ronojel ri
ch'aculaj niquicot.*
27 Quec'ari' ri yoj oconek chic ruch'acul ri
Cristo. Can yoj rutz'akat c'a chic ri ch'aculaj
ri'.†
28 Quec'ari' rubanon ri Dios chake konojel
riyoj ri kaniman ri Cristo, ri nibix iglesia
chake. Chikajujunal ruya'on kasamaj,
ruma c'o rajawaxic. Ri ye nabey ye ri
apóstoles. Ri ruca'n ye ri profetas ri
yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios. Ri
rox ye ri kach'alal ri yatajnek chique chi
yequitijoj ri kach'alal riq'ui ri ruch'abel
ri Dios. C'ac'ari' yec'o ri kach'alal ri
yatajnek chique chi yecowin niquiben
milagros. Yec'o ri yec'achojsan quiche
(quixin) yawa'i'. Yec'o ri yeto'o quiche
(quixin) ri nic'aj chic kach'alal. Yec'o ri

† **12:10** Ga. 3.5. ‡ **12:10** Ro. 12.6. § **12:10** 1 Jn. 4.1. * **12:10** Hch. 2.4. † **12:11** 2 Co. 10.13. ‡ **12:12** Ga. 3.16. § **12:13** Is. 44.3-5; Jn. 6.63; Col. 3.11. * **12:26** Ro. 12.15. † **12:27** Ro. 12.5; Ef. 1.23; 4.12; 5.23, 29; Col. 1.24.

yatajnek chique ruma ri Dios chi yecowin
yequiyuk'uj ri nic'aj chic kach'alal. Yec'o
ri yecowin yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri
ma ye quich'abel ta. Ri Dios can ruya'on wi
kasamaj chikajujunal.‡
29 Ruma ma quinojel ta yatajnek chique
chi ye apóstoles. Ma quinojel ta yatajnek
chique chi ye profetas ri niquik'alajsaj ri
nibix chique ruma ri Dios. Ma quinojel ta
yatajnek chique chi yecowin yequitijoj ri
kach'alal. Ma quinojel ta yatajnek chique
chi yecowin niquiben milagros.
30 Ma quinojel ta yatajnek chique chi
yecowin yequic'achojsaj yawa'i'. Ma quino-
jel ta yatajnek chique chi yecowin yech'o
pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta.
Ma quinojel ta yatajnek chique chi yecowin
niquik'axaj ch'abel ri yequibij ri kach'alal
tek yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye
quich'abel ta. Can ma junan ta c'a samaj
yatajnek chake chikajujunal.
31 Pero chuka' can utz chi tirayij jun samaj
ri más nim rejkalen. Titija' c'a ik'ij chi
iwuq'ui ta riyix nic'oje' wi ri utzil ri'. Y riyin
nwajo' chuka' nc'ut jun bey chiwech ri más
chi na rejkalen.§

13

Ri ajowabel yari' ri más nic'atzin

1 Wi riyin yich'o pa q'uiy ch'abel re wawe'
chuwech re ruwach'ulef, o pa quich'abel ta
ri ángeles, y xa majun ajowabel wuq'ui,* xa
yin junan riq'ui jun ch'ich' ri nitzinin o jun
k'ojon ri nik'ajan. Ruma ri ch'ich' ri' xa choj
queri' yek'ajan y majun ajowabel quiq'ui.
2 Y wi yatajnek chuwe chi nk'alajsaj ri
nibix chuwe ruma ri Dios, y wi nik'ax ta
chinuwech ronojel runa'oj ri Dios ri ewa-
tel riq'ui, y wi nik'ax ta chinuwech ronojel
na'oj y wi ruma ta chi can cukul nuc'u'x,†
ruma ta ri' yicowin nben chique ri nima'k
tak juyu' chi ye'el el ri acuchi (achique)
yec'o wi; y astape' ta yicowin nben ronojel
ri', pero wi majun ajowabel wuq'ui, majun
yic'atzin wi.
3 Y chuka' wi ta nya' ronojel ri c'o wuq'ui
riche (rixin) chi yewa' ri pobres,‡ o hasta
njech wi' riche (rixin) chi yicamisex pa
k'ak', pero wi majun ajowabel wuq'ui, rono-
jel ri' xa majun utzil nuc'om pe chuwe.
4 Ruma wi c'o ajowabel kiq'ui, can nuben
chake chi yojcoch'on,§ chi utz kana'oj
nikaben quiq'ui quinojel, chi ma itzel ta
nikana' chare jun ri utz c'o, chi ma nikaya'
ta ka kak'ij y chi ma nikanimirisaj ta ki'.
5 Jun ri c'o ajowabel riq'ui, ma chak
xabachique ta yerubanala', y chuka' ma nu-
canoj ta ri xaxu (xaxe wi) ri nic'atzin chare
ka riya'.* Y ma nipe ta royowal† chanin, ma
nuyec ta pa ránima ri pokon ri niban o ri
nibix chare.
6 Jun ri c'o ajowabel riq'ui, ma xtiquicot ta
tek xa ma choj ta ri nibanatej; riya' niquicot
tek can ya ri utz nibanatej.‡
7 Jun ri c'o ajowabel riq'ui, jabel nic-
och'on, y ruma chuka' ri ajowabel, nunimaj
ri nubij ri jun chic. Chuka' ri ajowabel
nuben chare chi retaman nroyobej ronojel
y yeruk'axaj§ ronojel tijoj pokonal.
8 Ri ajowabel man c'a xtiq'uis ta, xa can
ronojel k'ij xtic'atzin. Yac'a ri samaj ri
niquiben ri kach'alal chi niquik'alajsaj ri
nubij ri Dios chique,* can xtapon na wi jun
k'ij tek xtiq'uis rubanic. Y queri' chuka' ri
samaj ri niquiben ri kach'alal chi yech'o pa
nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta,
xtapon jun k'ij tek xtiq'uis rubanic. Y queri'
chuka' ronojel ri na'oj ri nuya' pe ri Dios
chique jojun kach'alal, xa xtik'ax ruk'ijul.
9 Ruma ri na'oj ri yatajnek chake wacami
xa ma ya ta ri' ronojel,† y queri' chuka' ri
nibix chake ruma ri Dios riche (rixin) chi
nikak'alajsaj, xa ma ya ta chuka' ri' ronojel.
10 Pero tek xa can tz'aket chic ri na'oj c'o
kiq'ui, man chic xquec'atzin ta ri na'oj ri
ye yatajnek chake wacami;‡ ronojel ri' xa
xquek'ax ruk'ijul.
11 Achi'el riyin, tek xiq'uiy pe, xinben
achi'el niquiben ri ac'ala'. Xich'o achi'el
yech'o ri ac'ala'; xinch'ob achi'el niquich'ob
ri ac'ala'; ri nuna'oj can achi'el quina'oj ri
tak ac'ala'. Yac'a tek xinoc anej achi, ma
xinben ta chic achi'el niquiben ri ac'ala'.
12 Y queri' nikaben konojel riyoj ri kani-
man chic ri Cristo. Re wawe' chuwech re
ruwach'ulef ma jane ye tz'aket ta§ ri na'oj
ri yec'o kiq'ui. Xa junan riq'ui ri achi'el
tek yojtzu'un pa jun espejo,* y ma can ta
nik'alajin ri achique nikatz'et.† Pero xtapon
jun k'ij tek ma xtikaben ta chic queri', y
xa can k'alaj wi ri xtikatz'et. Chupan ri
k'ij ri' can xtik'ax wi chkawech ronojel. Y
xtiketamaj jabel ruwech ri Dios, can achi'el
Riya' retaman kawech riyoj wacami.‡
13 Re tiempo wacami, ri ajowabel xa can
ronojel k'ij xtic'atzin y man c'a xtiq'uis ta.
Can queri' chuka' ri nikacukuba' kac'u'x
riq'ui ri Dios. Y queri' chuka' ri nikoyobej
apo ri rutzil ri Dios ri xtuya' chake, man c'a
xtiq'uis ta. Pero ri más rejkalen chique ri ye
oxi' ri', ya ri ajowabel.

‡ **12:28** Nm. 11.17; Lc. 6.14; Hch. 2.8, 11; 13.1, 3; 20.28; Ro. 12.6, 8; Ef. 2.20; 3.5; 4.11; 1 Ti. 5.17; He. 13.17, 24; 1 P. 5. 1, 4. § **12:31** 1 Co. 14.1. * **13:1** Ro. 13.10; 1 Ti. 1.5. † **13:2** Lc. 17.6. ‡ **13:3** Mt. 6.1, 2. § **13:4** 1 P. 4.8. * **13:5** Fil. 2.4. † **13:5** Fil. 4.8. ‡ **13:6** Sal. 10.3; 2 Jn. 4. § **13:7** Ga. 6.2. * **13:8** 1 Co. 14.39. † **13:9** 1 Co. 8.2. ‡ **13:10** Is. 60.19; Jer. 31.34. § **13:12** Fil. 3.12. * **13:12** 2 Co. 3.18. † **13:12** 2 Co. 5.7. ‡ **13:12** 1 Jn. 3.2.

14

Ri samaj ri yatajnek chique nic'aj kach'alal ruma ri Lok'olaj Espíritu chi yech'o pa nic'aj chic ch'abel

1 Titija' ik'ij chi can tic'oje' ri ajowabel iwuq'ui.* Y tirayij chi niyatej ta chiwe ri jalajoj ruwech chi samaj ri yeruya' ri Lok'olaj Espíritu. Pero más tirayij chi ri Lok'olaj Espíritu nuya' ta k'ij chiwe riche (rixin) chi yixcowin nik'alajsaj† ri nibix chiwe ruma ri Dios.

2 Ruma ri kach'alal ri yech'o pa nic'aj chic ch'abel‡ ri ma ye quich'abel ta, ma quiq'ui ta c'a winek yech'o wi, can riq'ui c'a ri Dios yech'o wi. Queri' nbij chiwe ruma chi ri ye'ac'axan quiche (quixin) xa ma nik'ax ta chiquiwech ri niquibij. Ruma can ya wi ri Lok'olaj Espíritu ri niya'o ri ch'abel chique ri niquibij, ch'abel ri xa ewatel chkawech riyoj ri yoj winek.

3 Yac'a tek jun kach'alal nuk'alajsaj ri nibix chare ruma ri Dios, can chique c'a ri ye'ac'axan riche (rixin) nich'o wi. Y nuben chique chi yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios. Y nuc'om pe utzilaj pixabanic riche (rixin) chi nicuke' quic'u'x.

4 Ri kach'alal ri yech'o pa nic'aj chic ch'abel, xaxu (xaxe wi) riye' ri yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios. Yac'a ri kach'alal ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios, más utz niquiben, ruma can niquiben chuka' chi ri iglesia§ yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios.

5 Ri nwajo' c'a riyin, ya ta chi iwonojel riyix yixch'o ta pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye ich'abel ta, pero ri más nwajo' ya ta chi ri Lok'olaj Espíritu nuya' ta chiwe chi yixcowin nik'alajsaj ri nibix chiwe ruma ri Dios. Ruma chi ri kach'alal ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios, c'o más quejkalen que chiquiwech ri kach'alal ri yech'o pa nic'aj chic ch'abel. Pero wi ri xubij ri kach'alal pa jun chic ch'abel, can nik'axex ca pa quich'abel ri kach'alal achique ri xubij,* jabel chuka', ruma can nic'atzin chi ri iglesia yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios.

6 Ruma xa ta riyin yinapon chila' iwuq'ui riyix wach'alal, y pa jun chic ch'abel yibech'o wi iwuq'ui ri xa ma ich'abel ta, ¿la c'o ta cami utz ri nuc'om pe chiwe? Majun, ruma ma nik'ax ta chiwech. Pero wi pan ich'abel riyix yich'o wi y nk'alajsaj c'a ri nibix chuwe ruma ri Dios, can c'o wi utz ri nuc'om pe chiwe.† Y queri' chuka' wi yixintijoj, riyix c'o niwetamaj; o wi nk'alajsaj ta chiwe ri xbix chuwe ruma ri Dios; o nc'ut ri ruch'abel ri Dios chiwech, ronojel ri' can c'o nic'atzin wi chiwe.

7 Ri tzij ri nibix pa nic'aj chic ch'abel, ri xa ma nik'alajsex ta ri niquibij, xa junan riq'ui tek nik'ojomex jun xul o jun arpa, y xa majun ruchojmil niban chare tek nik'ojomex. ¿La k'alaj cami achique ri nik'ojomex chupan? Ma k'alaj ta. Xaxu (xaxe wi) nac'axex chi c'o nik'ajan pero xa ma k'alaj ta achique chi bix ri nik'ojomex.

8 O tek nixupux jun trompeta riche (rixin) chi yerumol el ri soldados riche (rixin) chi yebe pa ch'a'oj, wi xa majun ruchojmil niban chare tek nixupux, ¿la niquimol cami qui' ri soldados? Ri' ma niquimol ta qui'.

9 Wi riyix yixch'o pa jun ch'abel ri xa ma nik'ax ta chiquiwech ri winek ri ye'ac'axan iwuche (iwixin), ¿la xtik'ax cami chiquiwech ri nibij? Ma nik'ax ta. Xa pa cak'ik'‡ c'a xquixch'o wi.

10 Y sibilaj q'uiy ruwech ch'abel ri ye'ucusex wawe' chuwech re ruwach'ulef, y ronojel ch'abel can c'o wi niquibij, pero xaxu (xaxe wi) chiquiwech ri winek ri ye'ucusan riche (rixin) ri ch'abel ri'.

11 Rumari', wi c'o jun winek ri nich'o wuq'ui y xa ma wetaman ta ri ruch'abel, chuwech riya' xa yin jun winek ri xa c'a pa jun chic tinamit yipe wi, ruma ma nik'ax ta chinuwech ri nubij. Y queri' chuka' riya' chinuwech riyin.

12 Y wi riyix can sibilaj ye'irayij ri yeruya' ri Lok'olaj Espíritu, ri' utz, pero ma xaxu (xaxe) ta wi chiwe riyix quec'atzin wi ka,§ xa can tirayij chi ri yeruya' ri Lok'olaj Espíritu chiwe, can ta yec'atzin chuka' riche (rixin) chi ri iglesia yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios.

13 Rumari' wi c'o jun kach'alal ri yatajnek chare chi nich'o pa jun chic ch'abel ri ma ruch'abel ta, tuc'utuj c'a chare ri Dios riche (rixin) chi queri' nicowin chuka' nuk'axaj ca rubixic pa quich'abel ri ye'ac'axan riche (rixin).*

14 Ruma wi riyin nben orar pa jun chic ch'abel ri xa ma nik'ax ta chinuwech, ri nu'espíritu xuben orar, pero ri nunojibal majun xuch'ec chare.

15 Y wi queri', ¿achique cami nben riyin? Riyin xtinben orar riq'ui ri nu'espíritu y riq'ui chuka' ri nunojibal. Y queri' chuka' tek yibixan,† can xquibixan riq'ui ri nu'espíritu y riq'ui ri nunojibal.

16 Ruma wi xaxu (xaxe wi) riq'ui ri awespíritu yamatioxin‡ chare ri Dios, y wi xa ma xtik'ax ta chiquiwech ri ye'ac'axan awuche

* **14:1** Lv. 19.18; Mt. 22.39; Mr. 12.31; Ro. 13.8-10; 1 Co. 12.31; Ga. 5.14; Ef. 5.2; Col. 3.14; 1 Ti. 1.5; Stg. 2.8. † **14:1** Nm. 11.25; Ro. 12.6; 1 Co. 13.2, 9; 1 Ts. 5.20. ‡ **14:2** Hch. 2.4; 10.46; 19.6. § **14:4** Ro. 15.4. * **14:5** 1 Co. 14.13. † **14:6** 1 Co. 14.26. ‡ **14:9** 1 Co. 9.26. § **14:12** 1 Co. 12.7, 31. * **14:13** 1 Co. 12.10. † **14:15** Sal. 47.7; Ef. 5.19; Col. 3.16. ‡ **14:16** 1 Co. 11.24.

(awixin), ¿la xtiquibij cami pe amén tek xa
ma xk'ax ta chiquiwech ri yatajin nama-
tioxij chare ri Dios?
17 Ri matioxinic c'a ri xaben pa jun
chic ch'abel, can sibilaj utz wi, xa yac'a
ri xe'ac'axan awuche (awixin) majun c'a
xquetamaj riche (rixin) chi yeq'uiy chupan
ri quic'aslen riq'ui ri Dios.
18 Riyin sibilaj yiquicot y yimatioxin
chare ri Dios ruma yatajnek chuwe ruma ri
Lok'olaj Espíritu, chi yicowin yich'o pa nic'aj
chic ch'abel, más que chiwech iwonojel
riyix.
19 Yac'a tek riyin yinapon pa jun igle-
sia, can nwajo' yich'o pa jun ch'abel ri
can nik'ax wi chiquiwech ri kach'alal riche
(rixin) chi queri' c'o niquetamaj. Astape' xa
ta wu'o' ch'abel ri nbij chique riche (rixin)
chi yentijoj, pero más nwajo' nben queri'
que chuwech nbij ta lajuj mil ch'abel pa jun
chic ch'abel ri xa ma nik'ax ta chiquiwech.
20 Wach'alal, man c'a quixch'obonaj
ta achi'el yech'obonaj ri ac'ala', xa
quixch'obon achi'el yech'obon ri ye rijita'k
chic. Pero ri ruc'amon chi niben, tibana'
achi'el niquiben ri tak ne'y,§ ruma ri tak
ne'y ma quetaman ta yemacun.*
21 Chupan ri ley riche (rixin) ri Ajaf
Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Riyin xquen-
cusaj c'a nic'aj chic winek ri ma junan ta
yech'o† quiq'ui ri israelitas, riche (rixin) chi
xquich'o quiq'ui ri israelitas. Pero ma riq'ui
wi ri', riye' can ma xtiquiya' ta ri quixquin
chare ri xtinbij chique. Queri' nubij ri Ajaf.
22 Quec'ari' tek ri Dios nuben chake riyoj
chi yojch'o pa nic'aj chic ch'abel, re' jun retal
chiquiwech ri winek ri ma quiniman ta ri
Dios, pero ma retal ta chkawech riyoj ri
kaniman chic. Yac'a tek riyoj nikak'alajsaj
ri nibix chake ruma ri Dios, ri' jun retal
chkawech riyoj, pero ma chiquiwech ta ri
ma quiniman ta ri Dios.
23 Xa ta riyix ri iniman chic ri Jesucristo,
ri nibix iglesia chiwe, imolon ta iwi' pa jun
lugar y chi'iwonojel yixch'o ta pa nic'aj chic
ch'abel ri xa ma ye ich'abel ta y ye'apon ta
winek iwuq'ui ri xa ma q'uiy ta quetaman
chrij ri ruch'abel ri Dios, o ye'apon ta ri ma
quiniman ta, ¿la ma niquibij ta cami chiwe
chi xa yix ch'ujernek,‡ ruma majun ch'abel
nik'ax chiquiwech?
24 Pero xa ta riyix yixtajin chubixic ri
ruk'alajsan chiwe tek ntoc apo jun iwuq'ui
ri xa ma runiman ta ri Cristo, o ntoc ta
apo jun ri xa ma q'uiy ta retaman chrij ri
ruch'abel ri Cristo, riya' xtuna' ka pa ránima
chi jun aj mac y rajawaxic chi nuchojmirisaj
ri ruc'aslen chuwech ri Dios. Queri' xtuna'
ruma ri yixtajin chubixic can nik'ax wi
chuwech.
25 Yac'ari' tek ye'el pe chuwasakil ri yec'o
pa ránima. Rumari' riya' xa can yari' xtix-
uque' xtimaje' ka riche (rixin) chi nuya'
ruk'ij ri Dios, y xtubij chi can kitzij wi chi c'o
ri Dios chicojol.§
26 Rumac'ari' wach'alal, ri utz c'a chi
niben riyix tek nimol iwi', ya ta chi
niben ronojel ri nic'atzin riche (rixin)
chi ri kach'alal yeq'uiy ta más chupan ri
quic'aslen riq'ui ri Dios. Ruma chiwe riyix
yec'o ri yebixan, yec'o ri yec'utu ri ruch'abel
ri Dios, yec'o ri yek'alajsan ri nibix chique
ruma ri Dios, yec'o ri yech'o pa nic'aj chic
ch'abel ri ma ye quich'abel ta, yec'o ri
yek'axan ri yequibij ri kach'alal tek yech'o
pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel
ta.* Can ta ronojel ri' nic'atzin chi yeq'uiy
más† ri kach'alal chupan ri quic'aslen riq'ui
ri Dios.
27 Ri kach'alal ri yatajnek chique chi
yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye
quich'abel ta, utz chi xa ye ca'i' o kas más ye
oxi' yech'o tek nimol iwi'. Y chuka' nic'atzin
chi xa chi jojun quech'o, y c'o rajawaxic chi
jun kach'alal ri nik'axan pa quich'abel ri
ye'ac'axan quiche (quixin).
28 Pero wi xa majun kach'alal c'o ri
nicowin ta nik'axan achique ri niquibij ri
kach'alal pa nic'aj chic ch'abel, ma quech'o
ta c'a pa nic'aj chic ch'abel chiquiwech ri
kach'alal ri quimolon qui'. Xaxu (xaxe wi)
c'a riye' quech'o ka pa cánima riq'ui ri Dios.
29 Ri kach'alal ri yatajnek c'a chique chi
niquik'alajsaj ri nibix chique ruma ri Dios,
quech'o c'a ca'i' o ye oxi'.‡ Y ri nic'aj chic
tiquich'obo' c'a rij jabel achique ri ntajin
rubixic, wi riq'ui ri Dios petenak wi o xa
mani.
30 Y wi c'o ta jun kach'alal ri ntajin
chuk'alajsaxic chique ri kach'alal ri bin
chare ruma ri Dios, y ya rato ri' tek ri
Dios c'o chuka' ri nuk'alajsaj chare jun chic
kach'alal ri tz'uyul apo chiri', ya chic c'a ri
kach'alal ri' ri tich'o y ri jun ri ntajin nich'o
xa titz'uye' c'a ka riche (rixin) chi nuya' k'ij
chare ri jun chic.§
31 Riche (rixin) chi queri' can chi'iwonojel
yixcowin nik'alajsaj ri nibix chiwe* ruma ri
Dios. Pero chi jojun chi jojun quixch'o riche
(rixin) chi queri' quinojel c'o niquetamaj y
quinojel niquic'ul pixabanic.
32 Ruma ri yatajnek chique ruma ri
Lok'olaj Espíritu† chi niquik'alajsaj ri

§ **14:20** Sal. 131.2; Mt. 18.3; He. 5.12; 1 P. 2.2. * **14:20** Ro. 16.19. † **14:21** Is. 28.11. ‡ **14:23** Hch. 2.13; 26.24.
§ **14:25** Nm. 14.14-16; Is. 45.14; Zac. 8.23. * **14:26** 1 Co. 12.8, 9. † **14:26** 2 Co. 12.19; 13.10; Ef. 4.12; 1 Ts. 5.11.
‡ **14:29** Hch. 11.27; 1 Co. 14.32. § **14:30** 1 Ts. 5.19. * **14:31** Dt. 33.10; Ec. 12.9; Ro. 12.7; 2 Ti. 2.24. † **14:32** 1 Jn. 4.1.

nibix chique ruma ri Dios, rajawaxic chi
quetaman nicoyobej qui' chiquijujunal
riche (rixin) chi nich'o ri jun chic.
33 Ruma ri Dios jun Dios ri can pa ruchojmil nuben ronojel, y jun Dios riche (rixin)
uxlanibel c'u'x.
Rumac'ari' nic'atzin chi riyix tibana' c'a
achi'el niquiben ri lok'olaj tak kach'alal ri ye
riche (rixin) ri iglesias ri yec'o pa tak nic'aj
chic tinamit.‡
34 Tek nimol c'a iwi' pa rubi' ri Dios,
ri ixoki' ma quech'o ta apo,§ ruma can
ruc'amon chi niquinimaj tzij achi'el nubij ri
ley riche (rixin) ri Dios.
35 Ri ixoki' ma ruc'amon ta chi yech'o apo
tek quimolon qui' ri kach'alal. Rumari' wi
c'o jun tzij ri xa ma nik'ax ta chiquiwech,
tiquic'utuj c'a chique ri cachijlal tek ye'apon
pa tak cachoch.
36 ¿La iwuq'ui cami riyix xwinakir wi pe
ri ruch'abel ri Dios? ¿O la xaxu (xaxe)
cami iwuq'ui riyix aponak wi ri ruch'abel ri
Dios?* Ma que ta ri'.
37 Y wi c'o jun kach'alal ri nibin chi riya'
can yatajnek wi chare chi nuk'alajsaj ri
nibix chare ruma ri Dios, y chuka' nubij chi
can uc'uan wi ruma ri Lok'olaj Espíritu, ri
kach'alal ri' can xtubij chuka' chi ri pixa' ri
xinbij† riyin chiwe, can riq'ui wi ri Ajaf Dios
xwinakir wi pe.
38 Y wi c'o jun kach'alal ri ma nrajo' ta
nunimaj ri kitzij ri nbij riyin, man c'a tinimex ta chuka' riya'.
39 Rumari' wach'alal, can riq'ui c'a ronojel iwánima tirayij‡ chi ri Lok'olaj Espíritu
nuya' ta chiwe chi nik'alajsaj ri nubij ri Dios.
Pero chuka' ri kach'alal ri yatajnek chique
chi yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye
quich'abel ta, ma que'ik'et ta.§
40 Y chuka' ronojel can ta pa rucholaj y pa
ruch'ajch'ojil tibana'.

15

Ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki'

1 Wach'alal, wacami nwajo' ntzijoj chic
jun bey chiwe ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic ri xintzijoj chiwe tek xic'oje'
iwuq'ui. Y riyix can xic'ul wi ri ch'abel ri
xintzijoj chiwe, y can cof yixc'o chupan.*
2 Y ruma ri ch'abel ri' ntajin niwil ri
colotajic. Pero rajawaxic chi riyix ma niya'
ta ca riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi
can c'o rejkalen chi xinimaj† ri lok'olaj
ch'abel ri xintzijoj chiwe.
3 Ruma ri ch'abel ri xinc'ul riyin, can ya
chuka' ch'abel ri' ri xinc'ut chiwech. Y ri
ruc'u'x ronojel ri xinc'ut chiwech, ya chi ri
Cristo xcom ruma ri kamac,‡ can achi'el ri
tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios.
4 Chi ri Cristo xmuk y pa rox k'ij xc'astej
pe,§ achi'el ri tz'ibatal ca chupan ri
ruch'abel ri Dios.
5 Y tek ri Cristo c'astajnek chic pe, xuc'ut
ri'* chuwech ri Pedro, y c'ac'ari' xuc'ut ri'
chiquiwech chi ye cablajuj discípulos.
6 C'ac'ari' tek xuc'ut ri' chiquiwech más ye
wu'o' ciento kach'alal, tek quimolon qui'. Ye
q'uiy c'a chique riye' ri c'a ye q'ues na, pero
yec'o chuka' ri ye caminek chic el.†
7 Y tek ruc'utun chic c'a ri' chiquiwech
ri pa ciento kach'alal ri', yac'ari' tek xuc'ut
chuka' ri' chuwech ri Jacobo. Y ya tek
ruc'utun chic ri' chuwech ri kach'alal ri',
c'ac'ari' tek xuc'ut ri' chiquiwech‡ quinojel
ri ye ru'apóstoles.
8 Y pa ruq'uisbel xuc'ut c'a ri' chinuwech
riyin§ tek c'a ma jane yinoc ta apóstol, ruma
ri k'ij ri' riyin xinc'ulwachij c'a achi'el jun
ac'al ri xa ma jane ruk'ijul ta chi nalex.
9 Riyin can nna' wi c'a chi xa ma ruc'amon
ta (takal ta chuwij) chi nibix apóstol chuwe.
Ruma riyin xa yin ti lawalo' oc que chiquiwech ri nic'aj chic apóstoles, ruma riyin sibilaj c'a xenwokotala' ri iglesia ri riche (rixin)
ri Dios, riche (rixin) chi xinben c'a q'uiy
pokon chique.*
10 Pero matiox chare ri Dios chi xuya'
ri rutzil chuwe,† riche (rixin) chi xuben
chuwe chi xinoc apóstol. Ri utzil ri' can
xuben c'a chuwe chi sibilaj xisamej. Riyin
más q'uiy c'a samaj xinben que chiquiwech
ri nic'aj chic apóstoles.‡ Pero ma nbij ta c'a
chi yin c'a riyin xibano ri samaj, ma que ta
ri', xa can ya ri rutzil ri Dios§ ri xsamej pa
nuc'aslen.
11 Pero xabachique ta na ri nitzijon
ri ruch'abel ri Dios, wi ye ri nic'aj chic
apóstoles o wi yin c'a riyin, ri' majun
rubanon. Ruma xa can junan ri nikatzijoj,
y jabel chi riyix can xinimaj wi ri ch'abel ri'.
12 Y wi ri ruch'abel ri Dios ri ntajin rutzijoxic nubij chi ri Cristo xc'astej el chiquicojol ri caminaki', ¿achique c'a ruma tek yec'o
kach'alal chicojol ri yebin chi ri caminaki'
ma xquec'astej ta el?*
13 Ruma wi ta majun caminek xtic'astej el,
ri Cristo man ta xc'astej el† chuka'.

‡ **14:33** 1 Co. 11.16. § **14:34** 1 Co. 11.3; 1 Ti. 2.11. * **14:36** Is. 2.3. † **14:37** 2 Co. 10.7; 1 Jn. 4.6. ‡ **14:39** 1 Co. 12.31. § **14:39** 1 Ts. 5.20. * **15:1** Ro. 5.2. † **15:2** Ro. 1.16; Ga. 3.4. ‡ **15:3** Gn. 3.15; Sal. 22.15; Is. 53.5, 6; Dn. 9.26; Zac. 13.7. § **15:4** Sal. 16.10. * **15:5** Lc. 24.34; Jn. 20.19. † **15:6** 1 Co. 15.20, 51. ‡ **15:7** Hch. 1.3. § **15:8** Hch. 9.4. * **15:9** Hch. 8.3. † **15:10** Ef. 2.7. ‡ **15:10** 2 Co. 11.23. § **15:10** Sal. 115.1. * **15:12** Hch. 26.8; 2 Ti. 2.18. † **15:13** Jn. 11.25, 26; Hch. 23.8; Ro. 8.11; 1 Ts. 4.14.

14 Y wi ri Cristo xa man ta xc'astej el,
juyi' ta oc kawech kabanon, can man ta
jun nic'atzin wi ri nikatzijoj y majun chuka'
nic'atzin wi chi riyix xinimaj.
15 Y riq'ui ri' nik'alajin ta chi riyoj xa ma
kitzij ta ri xkabij chrij ri Dios, tek xkabij
chiwe chi Riya' xuc'asoj el ri Cristo. Ruma
xa ta kitzij chi majun c'astajbel quiche
(quixin) ri caminaki', ri Cristo man ta chuka'
xc'astej el.‡
16 Ri yebin c'a chi ri caminaki' ma
xquec'astej ta, xa ma kitzij ta ri niquibij
ruma xa ta kitzij ri niquibij, ri Cristo man
ta xc'astej el.
17 Y wi ri Cristo man ta xc'astej el,§ xa man
ta jun xc'atzin wi chi riyix xinimaj. Xa c'a
yixc'o ta na chupan ri imac.
18 Y xa ta can kitzij chi queri', ri xeniman
el riche (rixin) ri Cristo, tek xecom el, xa ta
pa k'ak' xebeka wi.
19 Ruma wi xaxu (xaxe wi) ta oc chuwech
re ruwach'ulef koyoben chi ri Cristo c'o ri
nuya' chake, xa ta can kitzij chi queri', juyi'
ta oc kawech que chiquiwech quinojel ri
winek, ruma kacukuban apo kac'u'x riq'ui
chi c'o xtuya' chake y xa majun.

20 Yac'a ronojel ri' xa ma kitzij ta. Ruma
ri Cristo can xc'astej wi el chiquicojol ri
caminaki'.* Ya c'a Riya' ri nabey ri xc'astej
el y rumari' can xquec'asox na wi el ri nic'aj
chic caminaki'.
21 Ruma c'a jun achi tek xpe ri camic
chuwech re ruwach'ulef, y ri' ya ri Adán.
Y konojel c'o c'a ri camic pa kawi'.† Queri'
chuka', ruma jun achi tek xquec'astej el‡ ri
caminaki'. Y ri jun achi ri' ya ri Cristo.
22 Riq'ui c'a ri Adán xkil wi ri camic kono-
jel. Y queri' chuka' riq'ui c'a ri Cristo xtikil
wi ri c'aslen§ riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.
23 Y ya c'a ri Cristo ri nabey xc'astej el. Y
yac'a tek xtipe chic jun bey, ya chic c'a riyoj
ri yoj riche (rixin) chic Riya' ri xkojc'astej
el.* Quec'ari' rucholajen ri nibanatej.
24 Y yac'ari' tek xtapon ri ruq'uisbel. Ri
Cristo xtich'acon c'a chiquij quinojel ri itzel
tak espíritu, ri k'atbel tak tzij, y ri c'o uchuk'a'
pa quik'a'. Y tek ch'aconek chic chiquij
quinojel, c'ac'ari' tek ri Cristo xtujech chic ri
rajawaren pa ruk'a' ri Dios Tata'ixel.†
25 Ruma rajawaxic chi ya ri Cristo ri
aj k'atbel tzij hasta que xtich'acon chiquij
quinojel ri ye'etzelan riche (rixin), y xtuben
chique chi xqueka pa ruk'a' pa raken.‡
26 Y ri ruq'uisbel chique ri ye'etzelan riche
(rixin) ri xtuchup ruwech, ya c'a ri camic.§
27 Ruma ri Dios ronojel xuya' pa ruk'a' ri
Cristo.* Y tek nubij ri tz'ibatal ca chi ri Dios
ronojel xeruya' xeruk'a' xeraken ri Cristo,
can k'alaj ri nubij chi ri Dios ma xoc ta pa
ruk'a' ri Cristo. Ruma ya ri Dios ri xya'o
ronojel pa ruk'a'.
28 Yac'a tek ronojel jachon chic pa ruk'a'
ri Cristo ri C'ajolaxel,† c'ac'ari' ri Cristo xtu-
jech chuka' ri' pa ruk'a' ri Dios. Y riq'ui ri',
nik'alajin chi ri Dios can nim wi y ya Riya' ri
nic'oje' pa ruwi' ronojel.‡
29 Wi xa man ta queri', wi man ta yec'astej
pe ri caminaki', ¿la yec'o ta cami winek ri
nicajo' chi yeban bautizar pa quiq'uexel ri
xa majun bey chic xquec'astej pe? ¿La c'o ta
cami nic'atzin wi tek queri' niquiben?
30 Wi xa man ta yec'astej ri caminaki',
majun nic'atzin wi chi riyoj nikaya' ki'
pa camic§ ronojel k'ij ruma nikatzijoj ri
ruch'abel ri Cristo.
31 Can kitzij wi chi can juba' ma yicami-
sex.* Pero riyin nbij el chiwe chi ri wánima
niquicot iwuma riyix chi xinimaj ri Kajaf
Jesucristo, y riyix iwetaman chi can kitzij wi
ri nbij y ma ntz'uc ta el tzij. K'ij k'ij juba' ma
nikil kacamic.
32 Riyin tek xintij nuk'ij chi xisamej
chiquicojol ri winek re wawe' pan Efeso,
winek ri can ye achi'el itzel tak chicop, ma
na'oj ta quiche (quixin) winek ri xincusaj.
Xa ta queri' xinben, ronojel ri tijoj pokonal
ri xink'axaj pa quik'a' ri winek tek xeyacatej
pe chuwij,† man ta jun utz nuc'om pe
chuwe. Y xa ta kitzij chi ri caminaki' man
ta yec'astej el, juyi' ta oc kawech kabanon,
xa más ta utz chi nikaben achi'el ri nibix:
Kojwa' y kojuc'uya' ruma xa chua'k cabij
yojcom el.‡
33 Pero ma quixsach ta riq'ui re na'oj
re'. Ma quixoc ta cachibil ri xa ma utz ta
quina'oj. Ruma wi xque'iwachibilaj, xa can
xtiyojtej§ chuka' ina'oj riyix y xque'ibanala'
ri ma ye ruc'amon ta chi ye'iben.
34 Tuna' c'a iwech,* tibana' c'a ri utz chi
niben, y ma quixmacun ta chic.† Queri' nbij
chiwe ruma yec'o chicojol ri ma quetaman
ta ruwech ri Dios, y q'uiy ri ma ya ta rubixic
niquiben chare. Rumari' tek riyin nbij re'
chiwe, riche (rixin) chi yixq'uix‡ ta c'a juba'.
35 Pero riq'ui juba' yec'o ri yebin: Wi
ri caminaki' xquec'astej chic el, ¿achique
cami rubaniquil ri'? ¿Achique cami rubanic
nitzu'un ri quich'acul?

‡ **15:15** Hch. 2.24. § **15:17** Ro. 4.25. * **15:20** Hch. 26.23; 1 P. 1.3. † **15:21** Ro. 5.12. ‡ **15:21** Jn. 11.25. § **15:22** Ro. 5.12-18. * **15:23** 1 Ts. 4.15, 16. † **15:24** Dn. 7.14; Jn. 17.2. ‡ **15:25** Sal. 110.1; He. 1.13. § **15:26** He. 2.14. * **15:27** Mt. 28.18; 1 P. 3.22. † **15:28** Mt. 13.41; Ef. 1.10. ‡ **15:28** Jn. 14.28. § **15:30** 2 Co. 11.26. * **15:31** 2 Co. 4.10. † **15:32** 2 Co. 1.8. ‡ **15:32** Is. 22.13. § **15:33** Ga. 5.9; 2 Ti. 2.17. * **15:34** Ro. 13.11. † **15:34** 1 Ts. 4.5. ‡ **15:34** 1 Co. 6.5.

36 Ri nich'obo c'a queri' xa jun winek
nacanic. Xa can majun runa'oj. Ruma jun
ija'tz c'o ri nuc'ut chkawech chrij ri'. Tek ri
ija'tz nbetic ca pan ulef, ri rij ri ija'tz nik'ey,§
yac'ari' tek nitz'uc pe. Y queri' riyoj.
37 Y chuka' ri ija'tz ri nitic ka, ma ija'tz ta
ri nbe'el pe, ma que ta ri', ri nberuya' pe ri
ija'tz ri' jun tico'n ri c'o raken, c'o ruxak. Y
can que wi ri' ronojel ija'tz ri yetic ka, wi
trigo o jun chic ruwech ija'tz.
38 Ya ri Dios ri nibano chi tek nitic ka jun
ija'tz riche (rixin) ri trigo pan ulef, trigo
ntel pe. Y queri' chuka' ri nic'aj chic ija'tz,
tek yetic ka pan ulef, etaman achique ri' ri
yebe'el pe, ruma ya ri Dios ri banayon ca chi
queri'.*
39 Y queri' chuka' q'uiy ruwech ch'aculaj
yec'o. Ri kach'acul riyoj winek ma junan ta
riq'ui ri quich'acul ri chicop, y ri quich'acul
ri aj xic' tak chicop ma junan ta riq'ui ri
quich'acul ri car y ri nic'aj chic chicop.
40 Y queri' chuka' riyoj ri yojc'o wawe'
chuwech re ruwach'ulef, ma junan ta
kach'acul quiq'ui ri yec'o chila' chicaj.
Ruma ri ruk'ij ri kach'acul riyoj ma junan
ta ruk'ij riq'ui ri yec'o chila' chicaj.
41 Y queri' chuka' ri k'ij y ri ic', ma junan ta
ri quisakil, y ma junan ta chuka' ri quisakil
riye' riq'ui ri quisakil ri ch'umila'. Chuka'
jun ch'umil can c'o rucojol rusakil riq'ui jun
chic ch'umil.
42 Y quec'ari', ri ch'aculaj ri xtiquic'uaj
ri caminaki' tek xquec'astej el,† ma junan
ta chic riq'ui ri xquic'uaj wawe' chuwech
re ruwach'ulef. Ruma ri xquic'uaj wawe'
chuwech re ruwach'ulef xa nik'ey. Yac'a
ri ch'aculaj ri xtiquic'uaj chila' chicaj ma
xtik'ey ta chic.
43 Ri quich'acul c'a ri xquic'uaj wawe'
chuwech re ruwach'ulef majun ruk'ij, yac'a
ri quich'acul ri xtiquic'uaj tek xquec'astej
el, can xtic'oje' wi ruk'ij. Ri quich'acul ri
xquic'uaj wawe', majun ruchuk'a', yac'a ri
quich'acul ri xtiquic'uaj tek xquec'astej el,
can xtic'oje' ruchuk'a'.‡
44 Re ch'aculaj c'a re kac'uan wacami
xaxu (xaxe wi) c'a chuwech re ruwach'ulef
nic'atzin wi chake, pero riche (rixin) chi
yojbe chila' chicaj, nic'atzin jun ch'aculaj
riche (rixin) chila' chicaj chake. Ri ch'aculaj
caminek chic y nbemuk ca, jun ch'aculaj ri
c'a riche (rixin) na re ruwach'ulef, pero tek
xtic'astej el, can jun ch'aculaj ri can riche
(rixin) chic chila' chicaj.
45 Y queri' nik'alajin chupan ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca, chi ri nabey achi ri xu-
bini'aj Adán tek xwinakirisex ruma ri Dios,
nabey xuben ri ruch'acul y c'ac'ari' xuya'
jun c'aslen§ riche (rixin) re ruwach'ulef
chare. Queri' ri tz'ibatal ca chupan ri
ruch'abel ri Dios. Yac'a ri jun chic Adán,* ri
Cristo mismo, c'o más rejkalen ruma ma xu
(xe) ta wi c'o ruc'aslen, xa can nuya' c'aslen
riche (rixin) chila' chicaj.†
46 Pero nabey nic'oje' ri kach'acul riche
(rixin) re ruwach'ulef, c'ac'ari' xtic'oje' ri
kach'acul riche (rixin) chila' chicaj. Y ma ya
ta c'a ri kach'acul riche (rixin) chila' chicaj
ri nic'oje' nabey.
47 Ri nabey achi, can riche (rixin) wi
re ruwach'ulef, ruma riq'ui ulef xban wi.‡
Yac'a ri jun chic achi, can aj chila' chicaj wi.
Y ri' ya ri Cristo ri Ajaf.§
48 Riyoj ri c'a yojc'o na wawe' chuwech
re ruwach'ulef, yoj junan c'a riq'ui ri nabey
achi ri xban riq'ui ulef. Yac'a ri yec'o chic
chila' chicaj,* can ye achi'el c'a ri Cristo ri
can aj chila' chicaj.
49 Wacami riyoj xa junan c'a kabanic†
riq'ui ri nabey achi ri xban riq'ui ulef, pero
xtapon jun k'ij tek xkoj-oc el‡ achi'el ri Cristo
ri can aj chila' chicaj.

50 Riyin nwajo' wach'alal, chi riyix niwe-
tamaj chi re kach'acul re kac'uan wacami
chuwech re ruwach'ulef ma xticowin ta
xtibec'oje' pa rajawaren ri Dios, ruma ri
kach'acul xa nik'ey, y ri pa rajawaren ri Dios
ma xtic'oje' ta jun cosa ri xa nik'ey.§

51 Yac'a wacami nwajo' c'a nbij jun
tzij chiwe, ri xa c'a ma jane q'uiy ta k'ij
tik'alajsex ruma ri Dios. Ma konojel ta
xkojcom el, pero konojel xtijalatej el ri
kach'acul.*
52 Tek xtik'ajan ri ruq'uisbel trompeta,†
yari' tek xtijalatej el ri kach'acul, y xa
pa ti jumej xkojjalatej el achi'el tayup ka
juba' runak' awech. Tek xtik'ajan c'a ri
trompeta ri', yac'ari' tek xquec'astej el ri
caminaki' ri xquinimaj el ri Cristo, pero
riq'ui chic quich'acul ri ma nik'ey ta chic
tek xquec'astej el. Y riyoj ri c'a yoj q'ues na
yac'ari' tek xtijalatej el ri kach'acul.
53 Ri ch'aculaj ri kac'uan wacami, xa
nik'ey y nichuwir, y rumari' rajawaxic
chi nijalatej. Nic'atzin chi nikac'uaj jun
ch'aculaj ri ma nik'ey ta ni ma nichuwir
ta. Y queri' chuka' ri ch'aculaj ri kac'uan
wacami xa nicom, y rajawaxic chi nijalatej,
riche (rixin) chi nikac'uaj ta jun ch'aculaj ri
ma nicom ta chic.‡

§ **15:36** Jn. 12.24. * **15:38** Sal. 104.14; 1 Co. 3.7. † **15:42** Sal. 16.10; 49.9, 14; Is. 38.17; 61.11; Dn. 12.3; Mt. 13.43; Mr. 4.26, 29; Hch. 2.27. ‡ **15:43** Fil. 3.21. § **15:45** Gn. 2.7. * **15:45** Ro. 5.14. † **15:45** Jn. 5.21; 6.33. ‡ **15:47** Gn. 3.19. § **15:47** Jn. 3.13, 31. * **15:48** Fil. 3.20. † **15:49** Gn. 5.3. ‡ **15:49** Ro. 8.29; Fil. 3.21. § **15:50** 1 Co. 15.42. * **15:51** Fil. 3.21; 1 Ts. 4.15. † **15:52** Mt. 24.31. ‡ **15:53** 2 Co. 5.4.

54 Y yac'a tek xtibanatej ronojel ri', tek ri
kach'acul xtijalatej, y tek ma xtik'ey ta chic,
ma xtichuwir ta chic, y chuka' ma xticom
ta chic, yac'ari' tek nibanatej ri tz'ibatal ca
chupan ri ruch'abel ri Dios, tek nubij: Ri
camic xch'acatej.§
55 Y rumari' riyit camic, ¿la c'a c'o na
cami awuchuk'a'* riche (rixin) chi naya'
k'axomal chake? Majun chic. Riyit camic,
¿la c'a yach'acon na cami? Ya mani chic.
Queri' nubij ri tz'ibatal ca.
56 Xa ruma ri mac tek nipe ri camic pa
kawi'. Y ruma chi riyoj can yojc'o pa ruk'a'
ri mac, rumari' ri ley riche (rixin) ri Dios,
nuya' ruc'ayewal pa kawi'.†
57 Pero matiox chare ri Dios chi Riya'
xutek‡ pe ri Kajaf Jesucristo chkacolic y ru-
mari' tek nuben chake chi yojch'acon.
58 Y rumari', wach'alal ri sibilaj yixin-
wajo', nbij c'a chiwe: Can cof quixc'oje'
riq'ui ri Dios, y ma tiya' ta ca ri kitzij. Can
ma quixtane' ta chi niben ri rusamaj ri Ajaf,
y jabel tibana' chare. Riyix iwetaman chi
ronojel ri niben pa rusamaj ri Ajaf, can c'o
rajel ruq'uexel§ ri xtuya' chiwe.

16

Ri ofrenda ri nimol el riche (rixin) chi nitak chique ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o pa tinamit Jerusalem

1 Y wacami nwajo' yich'o c'a juba' chrij
ri puek* ri ntajin rumolic riche (rixin) chi
nitek el chique ri lok'olaj tak kach'alal ri
yec'o pa Jerusalem. Y can achi'el ri nbin
chique ri iglesias ri yec'o pa ronojel Galacia,
can queri' chuka' nwajo' chi niben riyix.
2 Ri nabey k'ij riche (rixin) ronojel se-
mana† nwajo' chi ijujunal riyix tiwelesaj
ca ri niwajo' niya'.‡ Ri kach'alal ri q'uiy
xquich'ec, q'uiy juba' ri tiquilesaj ca, y ri
kach'alal ri ma q'uiy ta xquich'ec, tiquilesaj
ca janipe' ri yecowin niquiya'. Can ronojel
c'a semana tibana' queri', riche (rixin) chi
c'o chic ronojel tek xquinapon riyin y ma
rajawaxic ta chi c'ari' nimol.
3 Y tek xquinapon, yix c'a riyix ri xquixbin
achique kach'alal xque'uc'uan ri ofrenda§
riche (rixin) chi ye'ito' ri kach'alal pa
Jerusalem. Xtintz'ibaj c'a el jun wuj y
xtinya' el chique ri kach'alal riche (rixin)
chi nik'alajin chi ye riye' ri xe'icha' el ruma
can cukul wi ic'u'x quiq'ui. Y yec'a kach'alal
ri' ri xquentek el.
4 Y wi can rajawaxic chi yibe riyin, can
yibe wi c'a ri', y riye' xaxu (xaxe wi) c'a
xquenwachibilaj el.

Ri Pablo nrajo' nibe pa Corinto

5 Yinapon iwuq'ui pero nabey nwajo'
yik'ax na pa Macedonia* y c'ac'ari'
xquinapon iwuq'ui riyix.
6 Nch'obon chi tek xquinapon, nwajo'
yiyaloj el juba' iwuq'ui. O riq'ui juba' xa
can xtink'axaj na chuka' el ri ruk'ijul ri job†
chiri'. Y tek xquinel el chiri' iwuq'ui, re wa-
cami c'a ma jane k'alaj ta ri acuchi (achique)
xquibe wi. Xaxu (xaxe wi) nwajo' chi riyix
yinito' ta el riq'ui ri nic'atzin chuwe chupan
ri nubey, ri acuchi (achique) xquibe wi.‡
7 Re wacami, can c'a ma jane nwajo' ta yi-
napon iwuq'ui, ruma ma nwajo' ta chi xaxu
(xaxe wi) ta jun o ca'i' k'ij ri yic'oje' iwuq'ui.
Can nwajo' c'a yiyaloj juba' iwuq'ui, wi
queri' nrajo' ri Ajaf.
8 Y chuka' riyin c'a yic'oje' na wawe' pan
Efeso.§ Tik'ax na ca ri kanimak'ij Pente-
costés, c'ac'ari' xquibe.
9 Ruma ri Dios rujakon jun nimalaj
puerta* chinuwech re wawe' riche (rixin)
chi ntzijoj ri ruch'abel y can c'o wi utz
ruc'amom pe re samaj re', astape' ye q'uiy
c'a ri ye'etzelan riche (rixin).†
10 Tek ri Timoteo xtapon chila' iwuq'ui,
can tic'ulu'‡ c'a chi utzil riche (rixin) chi
niquicot nic'oje' chicojol. Ruma riya' can
rusamaj wi ri Ajaf ri nuben, achi'el nben
riyin.
11 Rumari' majun tibano chare chi majun
ruk'ij.§ Y tek xtel pe chiri' iwuq'ui, xtiya' ta
pe ri nic'atzin chare riche (rixin) ri rubey
y can ta riq'ui uxlanibel c'u'x nitzolin pe,
ruma riyin can xtinwoyobej c'a apo quiq'ui
ri kach'alal.
12 Yac'a ri kach'alal Apolos* sibilaj
xinc'utuj utzil chare chi yerachibilaj ta el
ri kach'alal ri yebe iwuq'ui. Riya' xa ma
xrajo' ta na pake' xbe. Pero xtapon iwuq'ui
tek xtijame' chuwech.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

13 Wach'alal, tichajij c'a ri ic'aslen y chuka'
can cof quixc'oje' chupan ri icukbel c'u'x
riq'ui ri Dios.† Riyix ma titzolij ta iwi' chiwij,
xa ticusaj c'a ri iwuchuk'a' ri ruya'on ri Dios
chiwe.
14 Y ronojel c'a ri niben, can riq'ui c'a
ajowabel‡ tibana'.

§ **15:54** Is. 25.8; Ap. 20.14. * **15:55** Os. 13.14. † **15:56** Ro. 4.15. ‡ **15:57** Ro. 7.25; 1 Jn. 5.4. § **15:58** 2 Cr. 15.7; Is. 3.10. * **16:1** Hch. 11.29; 24.17; Ro. 15.26. † **16:2** Lc. 24.1; Hch. 20.7. ‡ **16:2** Pr. 3.27, 28. § **16:3** 2 Co. 8.19. * **16:5** Hch. 19.21; 2 Co. 1.16. † **16:6** Quela' pa Corinto ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. ‡ **16:6** Hch. 15.3. § **16:8** Hch. 18.19; 20.16. * **16:9** 2 Co. 2.12; Ap. 3.8. † **16:9** Hch. 19.9. ‡ **16:10** Ro. 16.21; 2 Co. 6.1. § **16:11** 1 Ti. 4.12. * **16:12** Hch. 18.24; 1 Co. 1.12; Tit. 3.13. † **16:13** Mt. 24.42; Fil. 1.27; 4.1. ‡ **16:14** 1 Co. 14.1. § **16:15** 1 Co. 1.16. * **16:15** Ro. 16.5.

15 Wach'alal, riyix iwetaman chi ri ye
rufamilia ri kach'alal Estéfanas§ y riya',
yeri' ri nabey xeniman ri Cristo chiri' pa
ruwach'ulef Acaya,* y riye' can riq'ui c'a
ronojel cánima quichapon quito'ic ri lok'olaj
tak kach'alal. Ruma ya samaj ri' ri xquicha'
chi niquiben.
16 Y nbij c'a chiwe chi tinimaj quitzij ri
kach'alal ri', y chuka' chi tinimaj quitzij
quinojel ri ye achi'el riye', ri yeto'on y
niquiben ri rusamaj ri Dios.†
17 Riyin sibilaj yiquicot ruma xe'itek pe
ri oxi' kach'alal wuq'ui, ri Estéfanas, ri Fortunato y ri Acaico. Pa nabey mul can sibilaj wi xixinbisoj, ruma nwajo' chi yixc'o ta
pe wuq'ui chi'iwonojel, pero riq'ui ri xepe
riye', wacami sibilaj yiquicot.‡
18 Ruma can xoquicukuba' nuc'u'x riyin
y can xquicukuba' chuka' ic'u'x riyix. Rumac'ari' can que'ilok'ok'ej§ c'a ri kach'alal
ri' y ri nic'aj chic ri can ye achi'el riye'.
19 Ri iglesias ri yec'o quere' pa
ruwach'ulef Asia,* niquitek el rutzil iwech.
Y queri' chuka' pa rubi' ri Ajaf can tic'ulu'
c'a ri rutzil iwech ri niquitek el ri kach'alal
Aquila, ri Priscila, y quiche (quixin) ri
kach'alal ri niquimol qui' pa cachoch† riye'.
20 Quinojel c'a ri kach'alal niquitek el
rutzil iwech. Y chuka' nbij chiwe chi tiyala'
rutzil iwech chi'ijujunal riq'ui jun lok'olaj
tz'uban (tz'uman) chi'ij.‡
21 Riyin ri Pablo can yin c'a riyin yitz'iban
el§ riq'ui nuk'a' ri rutzil iwech ri ntek el.
22 Y wi c'o c'a jun kach'alal ri ma najowan
ta riche (rixin) ri Ajaf Jesucristo, xtika c'a
ruc'ayewal pa ruwi'.* Ri Ajaf xa nipe yan.
23 Ri rutzil ri Ajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a
iwuq'ui chi'iwonojel.†
24 Riyin can sibilaj wi yixinwajo'
chi'iwonojel riyix, ruma konojel xa jun chic
kabanon riq'ui ri Cristo Jesús. Amén.

† **16:16** 1 Ts. 5.12. ‡ **16:17** 1 Ts. 3.6. § **16:18** Pr. 25.13, 25; 2 Co. 7.6, 7. * **16:19** Hch. 16.6; 19.10; Ap. 1.4, 11. † **16:19** Ro. 16.5; Flm. 2. ‡ **16:20** Ro. 16.16. § **16:21** Col. 4.18; 2 Ts. 3.17. * **16:22** Mt. 25.41, 46; Ga. 1.8, 9; Jud. 14, 15. † **16:23** Ro. 16.20.

Ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Corinto

Yare' ri ruca'n wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa tinamit Corinto. Tek xutz'ibaj re wuj chique, ri Pablo y ri kach'alal aj Corinto c'o jun ruc'ayewal ri oconek chiquicojol. Ruma yec'o jojun chique riye' ri itzel yetzijon chrij ri Pablo. Pero ri Pablo xutz'ibaj re wuj re' riche (rixin) chi niq'uis ta el ri ruc'ayewal ri' y nic'oje' ta chic jun bey ri quicoten chiquicojol.

Chupan ri tanaj 1 y napon c'a pa mocaj 1 chare ri tanaj 7, ri Pablo nubij chique chi riya' can rusamajel wi ri Dios y ma junan ta oc quiq'ui ri xa quipo'on anej qui' chi ye apóstoles.

Chupan ri tanaj 7 mocaj 2 y napon c'a pa mocaj 16, ri Pablo nimatioxin chare ri Dios, ruma chi ri kach'alal aj Corinto xtzolin chic pe quic'u'x riq'ui ri Dios y rumari' wacami c'o quicoten chiquicojol. Y ruma ri quicoten ri' ri Pablo nubij chique chupan ri tanaj 8 y 9 chi wacami riye' xa utz chi yequito' ri kach'alal ri nic'atzin quito'ic ri yec'o pa tinamit Jerusalem (Ro. 15.26).

Y chupan ri tanaj 10 napon c'a pa mocaj 10 chare ri tanaj 13, ri Pablo nubij chic jun bey chique ri aj Corinto chi riya' can jun rusamajel wi ri Dios.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo ruma queri' ri xrajo' ri Dios. Riyin can wachibil c'a ri kach'alal Timoteo tek ntz'ibaj el re wuj re' chiwe riyix kach'alal ri yix iglesia riche (rixin) ri Dios ri yixc'o pa tinamit Corinto. Pero re wuj re' ma xaxu (xaxe) ta wi c'a iwuche (iwixin) riyix, xa can quiche (quixin) chuka' quinojel ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o pa nic'aj chic tinamit ri chiri' pa rucuenta ri Acaya.

2 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri Pablo nubij chi q'uiy tijoj pokonal nuk'axaj

3 Tikaya' c'a ruk'ij ri Dios, ri Rutata' ri Kajaf Jesucristo. Riya' jun Tata'aj ri can nujoyowaj wi* quiwech ri ye ralc'ual, y chuka' can jun Dios ri can nucukuba' quic'u'x ri ye riche (rixin) chic Riya'.

4 Y ya c'a Riya' ri nicukuban kac'u'x† tek yojc'o pa tak tijoj pokonal, riche (rixin) chi tek riyoj yekatz'et chi yec'o kach'alal ri yec'o pa tak tijoj pokonal, can yojcowin c'a yekato'. Can yojcowin wi c'a nikacukuba' quic'u'x, achi'el rubanon ri Dios kiq'ui riyoj.

5 Can sibilaj wi c'a tijoj pokonal ri nikak'axaj riyoj, xa can achi'el wi ri tijoj pokonal ri xuk'axaj ri Cristo.‡ Pero ri Cristo xa can sibilaj chuka' nucukuba' kac'u'x chupan ri tijoj pokonal ri nikak'axaj.

6 Y yac'a tek riyoj nikak'axaj tijoj pokonal§ pa rusamaj ri Cristo, ri' xa can riche (rixin) chi nucukuba' ic'u'x riyix y yixcolotej. Y tek riyoj nicukubex kac'u'x ruma ri Dios, xa can riche (rixin) chuka' chi nucukuba' ic'u'x riyix y yixcolotej. Y ri' nuben chiwe riyix chi nicoch' nik'axaj tijoj pokonal ri achi'el yojtajin chuk'axaxic riyoj.

7 Riyoj cukul kac'u'x chi riyix ma xtiya' ta ca ri Dios. Ruma ketaman chi yix kachibil chupan ri tijoj pokonal ri nikak'axaj ruma ri rusamaj ri Cristo, rumari' chi yix kachibil chuka' tek nicukubex kac'u'x riyoj.

8 Ruma riyix wach'alal, xa can nikajo' chi niwetamaj achique chi tijoj pokonal ri xkak'axaj riyoj tek xojc'oje' chila' pa rucuenta ri Asia. Ri kachuk'a' ri c'o, ma nicowin ta chic nucoch' ri tijoj pokonal ri xquiben ri winek chake. Can xkach'ob c'a chi ma xkojc'ase' ta chic, xaxu (xaxe wi) chic c'a ri kacamic koyoben.

9 Can xkach'ob c'a chi ma yojcolotej ta chic chuwech ri camic, pero re' xkac'ulwachij riche (rixin) chi ma nikacukuba' ta kac'u'x riq'ui ri xa kachuk'a' ka riyoj. Xa riche (rixin) chi nikacukuba' kac'u'x* riq'ui ri Dios, chi Riya' can c'o ruchuk'a', can yeruc'asoj wi c'a ri caminaki'.†

10 Ya c'a ri Dios ri xojcolo pe chuwech ri camic ri', y re wacami can ntajin c'a chuka' yojrucol. Pero chuka' can kacukuban c'a kac'u'x riq'ui chi re chkawech apo can xkojrucol wi c'a chuwech jun camic‡ ri sibilaj chi na pokon achi'el ri xojrucol yan wi pe jun bey.

11 Y can kojito' chuka' riyix riq'ui ri oración,§ riche (rixin) chi queri' can ye q'uiy c'a chuka' ri yematioxin* chare ri Dios kuma riyoj, tek niquitz'et ri utzil ri nuben ri Dios chake riyoj ruma ri oraciones ri yeban pa kawi'.

C'o ruma tek ri Pablo ma benak ta chic pa Corinto

* **1:3** Ex. 34.6; Mi. 7.18. † **1:4** 2 Ts. 2.16, 17. ‡ **1:5** Ro. 8.17; Col. 1.24. § **1:6** 2 Co. 4.15. * **1:9** Jer. 17.5, 7.
† **1:9** Ro. 4.17, 24; He. 11.9. ‡ **1:10** 1 S. 17.37; Job 5.17-22. § **1:11** Fil. 1.19; Flm. 22. * **1:11** 2 Co. 4.15.

12 Sibilaj yojquicot riyoj wacami, ruma
nikana' pa kánima chi ronojel ri yekabanala'
can ch'ajch'oj y can choj wi chuwech ri
Dios.† Y ma kana'oj ta c'a riyoj ri nika-
cusaj.‡ Ri nikacusaj c'a riyoj ya ri utzil ri
kac'ulun chare ri Dios. Can que wi c'a ri' ri
kac'aslen ri kac'utun chiquiwech ri winek
ri yec'o chuwech re ruwach'ulef, yac'a riyix
kach'alal más itz'eton. Chuka' iwetaman
achique rubanic ri c'aslen ri kac'uan.
13 Rumari' ri ch'abel ri ntz'ibaj el chiwe,
majun wi ta chic ri nubij, xa can achi'el
nik'ax chiwech tek nisiq'uij, can que wi c'a
ri' ri nrajo' nubij. Y riyin nrayij chiwe riyix
chi can ta nik'ax chiwech jabel.
14 Y yec'o c'a chiwe riyix ri xk'ax yan juba'
chiquiwech chi chupan ri k'ij tek xtipe ri
Ajaf Jesús chikac'amaric, xquixquicot riyix
kuma riyoj,§ can achi'el chuka' xkojquicot*
riyoj iwuma riyix.
15 Riyin cukul nuc'u'x chi can xquixquicot
na wi kuma riyoj. Xa rumac'ari' tek riyin
xinwajo' c'a chi xik'ax ta c'a iwuq'ui† riyix
nabey, riche (rixin) chi tek yitzolin pe, can
yik'ax chic c'a jun bey iwuq'ui, riche (rixin)
chi camul ta c'a nic'ul ri utzil.
16 Can nch'obon wi c'a chi yik'ax iwuq'ui
riyix chiri' pa Corinto tek xquibe pa Mace-
donia,‡ y tek yitzolin pe pa Macedonia,
chiri' chic iwuq'ui riyix yibec'oje' wi, y yix
ta c'a riyix ri yixya'o el chuwe ri rajawaxic
chuwe chupan ri nubey riche (rixin) chi
yibe pa Judea. Pero xa ma que ta ri'
xbanatej, xa ma xinapon ta chila' iwuq'ui.
17 Tek riyin xinch'ob chi yibe iwuq'ui, ¿la
ma xinch'ob ta cami jabel nibij riyix? ¿La xa
c'a yin junan na cami quiq'ui ri nic'aj chic
winek ri niquibij chi niquiben jun cosa y ri
cánima xa ma que ta ri' nubij? Riyin ma yin
que ta ri'.
18 Achi'el ri Dios tek nubij chi nuben jun
cosa can nuben wi. Quec'ari' chuka' riyoj, y
Riya' can retaman wi c'a chi ri xkabij chiwe,
can kitzij wi y ma xkatz'uc ta tzij.
19 Ri kach'alal Silvano, ri kach'alal Tim-
oteo§ y riyin ri yojtzijon ri Jesucristo ri
Ruc'ajol ri Dios* chiwe, riyoj can kitzij wi ri
nikabij chiwe y ma nikajalala' ta ri katzij.
Ruma riq'ui ri Jesucristo xa can xu (xe) wi
c'a ri kitzij c'o. Tek Riya' nubij jun cosa chi
kitzij, can kitzij wi y tek nubij chi majun, can
majun wi c'a ri'.
20 Ruma can ronojel c'a ri rutzujun (rusu-
jun) ri Dios, can riq'ui c'a ri Cristo nikil wi,
y rumari' riyoj can pa rubi' c'a ri Jesucristo
nikabij wi amén. Riyoj queri' nikabij tek
nikaya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.
21 Ya ri Dios ri banayon chake chi cukul
kac'u'x riq'ui ri Cristo, y ya chuka' Riya'
ri xojcha'o riche (rixin) chi nikaben ri
rusamaj. Queri' ri rubanon iwuq'ui riyix y
queri' chuka' ri rubanon kiq'ui riyoj.
22 Chuka' ri Dios can ruya'on wi c'a ketal,
ruya'on ri Lok'olaj Espíritu† ri pa tak kánima,
retal‡ chi can kitzij chi niyatej§ na chake ri
rutzujun (rusujun) ca.
23 Riyin can chuwech wi c'a ri Dios nbij
chiwe achique ri c'o pa wánima, y achique
ruma ma yin aponak ta iwuq'ui. Xa ruma
chi sibilaj njoyowaj iwech y ruma chuka'
chi ma nwajo' ta yibechapon chiwe,* ru-
mari' tek ma jane quinapon chic jun bey
chila' pa Corinto iwuq'ui riyix.
24 Yac'a riyix man xa tich'ob chi riyin y ri
ye wachibil nikaben mandar chiwe achique
ri utz chi ninimaj. Ma que ta ri'. Ruma riyix
can cof chic yixc'o chupan ri icukbel c'u'x
riq'ui ri Cristo.† Ri nikaben riyoj xaxu (xaxe
wi) c'a nikajo' yixkato', riche (rixin) chi c'o
ta más quicoten pa tak iwánima.

2

1 Y ruma chi can ya wi c'a ri quicoten
nwajo' chi nic'oje' iwuq'ui,* rumari' can
xinbij wi c'a pa wánima chi majun bey chic
xquibe ta chila' iwuq'ui wi xa bis nbenya' pa
tak iwánima.
2 Ruma wi yinapon riq'ui ch'abel ri xa
nuya' bis† pa tak iwánima, ¿achique ta cami
c'a ri xqueya'o quicoten pa wánima riyin?
Ri' xa can xu (xe) wi c'a riyix. Pero wi xa pa
bis yixinya' wi riyix, can ma yixcowin ta c'a
niya' quicoten pa wánima riyin.
3 Y can quec'ari' chuka' nubij chupan
ri xintz'ibaj yan el chiwe nabey, riche
(rixin) chi tek riyin xquinapon iwuq'ui,
man ta xquixinya' chic pa bis, xa can
ta xtiwil ri quicoten quiq'ui ri kach'alal
ri can ruc'amon chi niquiya' quicoten pa
wánima. Y can cukul nuc'u'x‡ chi tek
riyin yiquicot, chi'iwonojel chuka' riyix
xquixquicot wuq'ui.
4 Ri xintek c'a rubixic chiwe, can riq'ui
c'a ok'ej xinben el. Can riq'ui c'a k'axomal
y pokonal, ruma sibilaj yixinch'ob ruma ri
ic'ulwachin. Ri xintek c'a el rubixic chiwe
ma riche (rixin) ta c'a chi yixinya' pa bis§
riyix, ma que ta ri', xa riche (rixin) chi riyix
niwetamaj y titz'eta' chi riyin can sibilaj c'a
yixinwajo'.

*Ri Pablo nubij chi xucuy rumac ri xma-
cun*

† **1:12** 2 Co. 2.17. ‡ **1:12** 1 Co. 2.4. § **1:14** 2 Co. 5.12. * **1:14** Fil. 2.16; 4.1. † **1:15** 1 Co. 4.19. ‡ **1:16** 1 Co. 16.5. § **1:19** Hch. 18.5. * **1:19** Mr. 1.1; Lc. 1.35. † **1:22** 1 Jn. 2.20, 27. ‡ **1:22** Ef. 1.13; 4.30; 2 Ti. 2.19. § **1:22** Ef. 1.14. * **1:23** 1 Co. 4.21. † **1:24** 1 Co. 15.1. * **2:1** 2 Co. 12.20. † **2:2** 2 Co. 7.8. ‡ **2:3** Ga. 5.10. § **2:4** 2 Co. 7.8, 9.

5 Y ri jun ri xiya'o pa bis riyin, ma xu (xe)
ta c'a riyin ri xiruya' pa bis, xa can queri'
chuka' xuben juba' chiwe riyix. Xa juba'
yicha' chiwe ruma ma nwajo' ta chi nya' el
ruwi' ri xbanatej.
6 Chare c'a ri xbano queri' chake, majun
chic c'a ch'abel tibij chare, ruma xpixabex*
yan cuma quinojel ri kach'alal.
7 Rumari', pa ruq'uexel chi riyix can c'a
nibij na más ch'abel chare riche (rixin)
chi nipixabaj, xa ticuyu' rumac y ticukuba'
ruc'u'x.† Riyix iwetaman chi wacami yari'
ri más utz chi niben riq'ui riche (rixin) chi
queri' ri jun ri' ma nicom ta ruma bis.
8 Rumari' can nc'utuj wi c'a jun utzil
chiwe riyix wach'alal, chi can tic'utu' c'a
chuwech ri jun ri' chi riyix can niwajo' wi.
9 Xa can ruma c'a chuka' ri' tek riyin
xintz'ibaj el ri wuj ri xintek el chiwe, riche
(rixin) chi nik'alajin wi can yixniman tzij.‡
Riyin nwajo' c'a nwetamaj wi riyix can nin-
imaj tzij, chare ronojel ri nbin chic el chiwe.
10 Ri can xticuy c'a rumac riyix, riyin
chuka' queri' xtinben riq'ui. Ruma chin-
uwech riyin xa can xcuyutej yan c'a rumac.
Y ri rumac ri xincuy riyin, can iwuma c'a
riyix tek xincuy rumac. Ri mac ri xincuy
riyin, ma xu (xe) ta c'a chinuwech ka riyin,
xa can chuwech c'a ri Cristo chuka'.
11 Riche (rixin) chi queri' ma tikaya' ta
k'ij chare ri Satanás§ chi nich'acon ta chikij
riyoj. Ruma ketaman ri ruch'obonic chi
riya' can nrajo' chi yojka pa ruk'a' y yo-
jruch'ec.

*Tek ri Pablo xc'oje' pa Troas can xrajo'
c'a xretamaj achique quibanon ri kach'alal aj
Corinto*

12 Y yac'a tek riyin xinapon chila' pa
tinamit Troas,* can xinapon wi c'a riche
(rixin) chi nbentzijoj ri lok'olaj ch'abel ri
niya'o colotajic; ch'abel ri can riche (rixin)
wi ri Cristo. Y ri chila', ri Ajaf xujek c'a
jun puerta chinuwech, ruma can xuya' wi
c'a k'ij chuwe riche (rixin) chi xintzijoj ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
13 Pero xa chanin c'a xinya' ca ri tinamit
Troas y xipe pa Macedonia. Ruma can
nik'axo ri wánima ruma ma xkil ta ki' riq'ui
ri Tito† chila' pa Troas. Y riyin xa can nwajo'
yan nwac'axaj chare ri Tito achique ibanon
riyix chiri'. Rumari' xenya' c'a ri kach'alal
ri yec'o pa tinamit Troas y xipe wawe' pa
Macedonia.

*Ri xa jun quibanon riq'ui ri Cristo, can
yech'acon wi chrij ri itzel*

14 Pero can sibilaj c'a nmatioxij chare ri
Dios,‡ chi Riya' can nuben c'a chake chi
ronojel tiempo yojch'acon ruma xa jun chic
kabanon riq'ui ri Cristo Jesús. Y ri Dios
can yojrucusaj wi chuka' riche (rixin) chi
nikaya' rutzijol pa ronojel lugar, ri rubanon
ri Dios kiq'ui. Y ri ch'abel ri' can napon ta
c'a rutzijol achi'el ruxla' jun ak'om ri jubul
ruxla'.
15 Y queri' riyoj chuka' can yojapon c'a
chuwech ri Dios achi'el jun ak'om ri jubul
ruxla', ruma can c'o ri Cristo kiq'ui. Y
can queri' chuka' napon quiq'ui quinojel
ri winek; quiq'ui ri xquecolotej y quiq'ui
chuka' ri ma xquecolotej ta.§
16 Chique c'a ri ma xquecolotej ta, xa
achi'el ruxla' jun cosa ri xa nicamisan. Yac'a
chique ri yecolotej, jun uxla' riche (rixin)
c'aslen,* ruma nuya' quic'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. Xa yac'a riche (rixin)
chi nibiyin rutzijol ri ruch'abel ri Dios ma
xabachique ta winek ri nibano ri samaj ri'.†
17 Rumari' riyoj riche (rixin) chi nikatzi-
joj ri ruch'abel ri Dios, nikatzijoj riq'ui jun
kánima ch'ajch'oj, y ma nikaben ta achi'el
niquiben nic'aj chic, ruma yec'o q'uiy ri xa
niquijel rubixic ri ruch'abel ri Dios, ruma
nicajo' yech'acon chrij. Yac'a riyoj can yoj
rusamajel wi ri Dios ri yojrutek chubanic
ri rusamaj, xa jun kabanon riq'ui ri Cristo
chubanic ri samaj, y chuka' can chuwech ri
Dios tek nikaben ri samaj ri'.

3

Ri Pablo nuk'alajsaj ri c'ac'ac' trato

1 Ri ch'abel ri xkabij chiwe, ma riche
(rixin) ta chi yojtajin chic chubixic chiwe
jun bey chi can utz yojic'ul. Ma que ta ri'.
Riyoj ma rajawaxic ta chi nikaben achi'el
niquiben ri nic'aj chic. Riye' quic'ualon
apo wuj ri nubij chupan chi utz ye'ic'ul*
y chuka' niquic'utuj chic el jun wuj chiwe
riyix ri nubij chi quec'ul cuma ri kach'alal
ri yec'o pa nic'aj chic tinamit. Yac'a riyoj ma
rajawaxic ta chi queri' nikaben.
2 Ruma ri winek niquitz'et chi riyix
xjalatej ri ic'aslen ruma ri samaj ri xkaben
chicojol.† Niquitz'et ri utzilaj ic'aslen y yari'
ri nibin chi utz yojc'ul cuma quinojel. Y
ri' pa tak kánima riyoj tz'ibatal wi y ma
chuwech ta wuj.
3 Can nik'alajin chi yix achi'el jun wuj
riche (rixin) ri Cristo ri tz'iban ruwech,
ri jachon pa kak'a' riyoj riche (rixin) chi
nikataluj rubixic chique ri winek, ri ma
tz'iban ta riq'ui tinta. Ruma can riq'ui

* **2:6** 1 Ti. 5.20. † **2:7** Ga. 6.1. ‡ **2:9** 2 Co. 7.15; 10.6. § **2:11** 1 Cr. 21.1, 2; Job 1.9, 11, 22; 1 P. 5.8. * **2:12** Hch. 16.8; 20.6. † **2:13** 2 Co. 8.6, 16, 23; 12.18; Ga. 2.1-3; 2 Ti. 4.10; Tit. 1.4. ‡ **2:14** Ef. 5.20. § **2:15** 1 Co. 1.18; 2 Ts. 2.10. * **2:16** 1 P. 2.7, 8. † **2:16** 2 Co. 3.5, 6. * **3:1** Hch. 18.27; 2 Co. 5.12. † **3:2** 1 Co. 9.2. ‡ **3:3** Ex. 24.12; 2 Co. 3.7.

ri ru-Espíritu ri c'aslic Dios tz'iban wi y
ma chuwech ta chuka' tz'alan tak abej‡
tz'iban wi, abej ri xa majun nuna' ta. Xa
can chuwech ri iwánima§ tz'ibatal wi riche
(rixin) chi can nina' c'a ri nubij ri Espíritu
riche (rixin) ri Dios.
4 Y riyoj can cukul wi kac'u'x chi can
queri', ruma can kacukuban kac'u'x riq'ui
ri Dios. Ri Cristo can nuya' wi kachuk'a'
chubanic ri samaj.*
5 Kayon riyoj majun yojcowin nikaben,
astape' can c'o juba' samaj kabanon, pero
majun modo nikabij chi can yoj c'a riyoj
yojbano, ruma chi can ya ri Dios nibano
chake chi yojcowin† nikaben ri samaj ri'.
6 Y ya c'a Riya' ri yojucusan pa rusamaj, y
xuben c'a chake chi xoj-oc rusamajel riche
(rixin) chi nikak'alajsaj ri c'ac'ac' trato‡
chiquiwech ri winek. Y ya c'a chuka'
Riya' niya'o chake ri rajawaxic, riche (rixin)
chi can yojcowin nikaben ri samaj ri'. Y
ma riche (rixin) ta c'a chi nikasamajij ri
ojer trato ri tz'iban ca chuwech tz'alan tak
abej, ma que ta ri', can riche (rixin) c'a
chi nikak'alajsaj ri c'ac'ac' trato ri tz'iban
riq'ui ri Espíritu.§ Ruma ri ojer trato ri
tz'iban chuwech tz'alan tak abej ma nuya'
ta c'aslen, xa nuc'ut chkawech chi nika ri
camic pa kawi'* ruma xa yoj aj maqui'.†
Pero ri tz'iban riq'ui ri Espíritu, can nuya' wi
c'aslen.‡
7 Ri trato ri tz'iban chuwech tz'alan tak
abej§ ri xya'ox (xya') chare ri Moisés xa
camic xuc'om pe pa kawi'. Pero ma riq'ui
wi ri' can c'o ruk'ij. Ruma can xk'alajin ri
nimalaj sakil riche (rixin) ri Dios chupalej
ri Moisés tek xban ri trato ri' y rumari' ri
israelitas can ma xecowin ta xquitzu' apo
ri rupalej ruma can sibilaj nitz'itz'an* y ri
sakil ri' xa niq'uis ka. Y wi nim rejkalen ri
nabey trato ri',
8 ¿la man c'o ta cami más ruk'ij ri samaj ri
ntajin nuben ri Lok'olaj Espíritu† wacami?
9 Ruma wi c'o ruk'ij ri nabey trato ri xban
ri xa camic xuc'om pe pa kawi'; wi queri',
can más na wi nim ruk'ij ri trato ri nuben
chake chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi ma-
jun kamac.‡
10 Ri nabey trato, can xc'oje' wi c'a ruk'ij,
pero ma junan ta ruk'ij riq'ui ri c'ac'ac' trato,
ruma ri c'ac'ac' trato can más wi nim ruk'ij.
11 Ruma wi can xc'oje' c'a ruk'ij ri nabey
trato ri ma nucusex ta riche (rixin) ronojel
tiempo, ri jun chic trato can c'o c'a más ruk'ij
ruma yari' ri can xtucusex c'a riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.
12 Can cukul wi c'a kac'u'x riq'ui ri c'ac'ac'
trato chi ma xtiq'uis ta ka ruk'ij, y rumari'
can ma nikewaj ta ruk'alajsaxic chique ri
winek.
13 Tek nikatzijoj c'a chique ri winek, ma
rajawaxic ta chi nikaben achi'el xuben ri
Moisés. Riya' xc'atzin chi xutz'apij rupalej
riq'ui jun tziek,§ riche (rixin) chi ri israeli-
tas man c'a niquitzu' ta tek niq'uis el ri sakil
chupalej.
14 Pero chuka' ri israelitas ri' xa xtz'apitej
quiwech, y rumari' ri quinojibal ma q'uiy
ta c'a ri xk'ax chuwech. Y c'a que na
ri' quibanon ri israelitas wacami. Tek
nisiq'uix ri nabey trato chiquiwech, ma
nik'ax ta jabel chiquiwech, ruma can
c'a tz'apel na quiwech.* Y ri nelesan ri
tz'apebel quiwech xaxu (xaxe) wi c'a ri
Cristo.
15 Y riye' can c'a que na ri' quibanon re
wacami. Ruma tek nisiq'uix ri wuj chiqui-
wech ri ye ruya'on ca ri Moisés chique, xa
ma napon ta pa tak cánima, xa can achi'el
pisil rij ri cánima.
16 Pero tek ri israelitas ri' xtitzolin pe
quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo, yac'ari'
tek xtelesex el ri tz'apeyon† quiwech y ri
pisiyon rij ri cánima.
17 Ruma tek niquic'ul ri Ajaf Jesucristo, ya
ri ru-Espíritu‡ Riya' ri niquic'ul. Y ri acuchi
(achique) nic'oje' wi ri ru-Espíritu Riya', can
yecolotej§ c'a pe chuxe' ri ley.
18 Xa rumac'ari' tek konojel riyoj ri kan-
iman chic ri Jesucristo, ma tz'apel ta chic
kapalej, xa can yoj achi'el jun espejo ri
can nik'alajin chic ruk'ij ruc'ojlen ri Ajaf pa
kac'aslen y ri ruk'ij ruc'ojlen* ri Ajaf ronojel
k'ij ruchapon nujel más ri kac'aslen riche
(rixin) chi queri' yoj-oc na achi'el rubanic
Riya'. Y can xkojjalatej wi c'a, y re' can ya
c'a ri ru-Espíritu ri Ajaf nibano chake.

4

1 Rumari' riyoj ma yojk'itej ta chubanic ri
rusamaj ri Dios, ruma re samaj re' ya Riya'
ri xya'o chake. Y xaxu (xaxe) wi c'a ruma ri
rutzil Riya' tek yoj rucusan chupan re samaj
re'.*
2 Riyoj can ma nikaben ta chic achi'el ri
niquiben ri nic'aj chic. Riyoj xa kaya'on
chic ca rubanic ri ma pa sakil ta yeban
wi y xa q'uixbel chi yeban. Majun k'oloj
nikaben chique ri winek, y ma nikajel ta
chuka' ruk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios†
ri nikabij chique ri winek. Ma que ta ri'
nikaben. Riyoj can ya wi c'a ri kas kitzij

§ **3:3** Sal. 40.8; Jer. 31.33. * **3:4** Jn. 15.5. † **3:5** 1 Co. 15.10. ‡ **3:6** Jer. 31.31; Mt. 26.28. § **3:6** Ro. 7.6. * **3:6** Ga. 3.10. † **3:6** Ro. 3.20, 23. ‡ **3:6** Jn. 6.63; Ro. 8.2. § **3:7** Ex. 24.12. * **3:7** Ex. 34.29-35. † **3:8** Ga. 3.5. ‡ **3:9** Ro. 1.17. § **3:13** Ex. 34.35. * **3:14** Is. 6.10; Jn. 12.40. † **3:16** Is. 25.7. ‡ **3:17** Jn. 4.24. § **3:17** Ga. 5.1, 13. * **3:18** 2 Co. 4.4, 6. * **4:1** 2 Co. 3.6. † **4:2** 1 Ts. 2.3.

ri nikak'alajsaj chique ri winek, y ri winek
can niquina' pa tak cánima chi can kitzij ri
nikabij y nikaben chuwech ri Dios.
3 Pero wi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic ri nikatzijoj riyoj, wi xa ma nik'ax
ta chiquiwech‡ ri winek, ri' xaxu (xaxe wi)
chiquiwech ri winek ri yebeka chupan ri
camic riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
4 Ri winek c'a ri', majun nik'ax chiqui-
wech ruma ri Satanás ri rajawalul re tiempo
re',§ can ye rumoyirisan c'a riche (rixin) chi
majun nik'ax chiquiwech.* Riche (rixin)
chi queri' can ma yesakirisex ta c'a ruma ri
sakil riche (rixin) ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic, ri nik'alajsan ruk'ij ruc'ojlen ri
Cristo. Y ri Cristo can xoruk'alajsaj wi c'a ri
Dios chkawech, ruma Riya' can Dios wi.
5 Y riyoj can ya c'a ri Cristo ri nikak'alajsaj
y ma yoj ta riyoj ri nikak'alajsaj ki'. Can
nikak'alajsaj c'a chi ri Jesucristo yari' ri Ajaf
pa kawi'. Riyoj xa yoj jun rumozo ri Cristo,
y yoj achi'el jun imozo chuka' riyix;† y ruma
Riya' tek nikaben queri'.
6 Queri' nikabij chiwe ruma can ya ri Dios
ri xbin pa rutiquiribel chi tisakirisan c'a
ri sakil‡ ri pa k'eku'm, y ya chuka' Riya'
ri nisakirisan§ ri pa tak kánima wacami,
riche (rixin) chi riyoj can tikasakirisaj y
tikak'alajsaj c'a chique ri winek ri ruk'ij
ruc'ojlen ri Dios, ri can nitz'etetej wi riq'ui
ri Jesucristo.

Ruma nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Dios tek nikil c'aslen

7 Ri sakil y ri uchuk'a' ri ruya'on c'a pe
ri Dios chake, can jun nimalaj beyomel wi,
pero ri kach'acul ri kayacon wi ka ri bey-
omel ri' xa ma nim ta rejkalen. Xa junan c'a
riq'ui jun ulef lek, ruma xa can yoj ulef wi,*
riche (rixin) chi nik'alajin chi ri uchuk'a' ri
c'o kiq'ui, riq'ui ri Dios petenak wi y xa ma
kiq'ui ta riyoj nipe wi, ruma ri uchuk'a' ri'†
can sibilaj wi nim.
8 Ruma riyoj xabacuchi (xabachique) ta
na nipe wi tijoj pokonal chikij,‡ pero ma
oconek ta chikac'u'x. C'o jantek can ma nikil
ta c'a achique nikaben ruma q'uiy ri ra-
jawaxic chake, pero ma sachnek ta kac'u'x.
9 Xabacuchi (xabachique) c'a yojapon wi,
ri winek can yojquetzelaj,§ yac'a ri Dios
can c'o kiq'ui riyoj, y ma yoj ruya'on ta ca.
Can yoj quikasan pa tak ulef, pero ma ye
cowinek ta yoj quicamisan.
10 Re ch'aculaj re kac'uan wacami can
ronojel k'ij c'o chuwech ri camic, ruma
xabacuchi (xabachique) yojapon wi can na-
jowex yojcamisex. Can nikac'ulwachij wi
achi'el xuc'ulwachij ri Jesús,* riche (rixin)
chi queri' nik'alajin chi re ch'aculaj re
kac'uan wacami can nuc'ul chuka' ruc'aslen
achi'el ri ruc'aslen ri Jesús.
11 Ruma riyoj ri c'a yoj q'ues na, can rono-
jel k'ij c'a yojc'o chuwech ri camic,† ruma
nikaben c'a rusamaj ri Ajaf Jesús. Riche
(rixin) chi queri' ri ruc'aslen ri Jesús can
nik'alajin ta c'a chuka' ri pa tak kac'aslen
riyoj, astape' xa yoj winek y xa yojcom.
12 Riyoj can q'uiy mul nikatz'et c'a ruwech
ri kacamic ruma nikatzijoj ri ruch'abel ri
Dios. Yac'a chiwe riyix xa nuc'om pe ri
utzilaj c'aslen.
13 Y riyoj can junan cukul kac'u'x riq'ui ri
Dios, ruma can c'o ri Espíritu riche (rixin)
ri cukbel c'u'x kiq'ui achi'el ri tz'ibatal ca,
tek nubij: Riyin xinnimaj y rumari' tek
ntzijoj ri nuniman,‡ nicha' ri tz'ibatal ca, y
quec'ari' nikaben riyoj wacami nikatzijoj ri
kaniman.
14 Queri' nikaben ruma can cukul kac'u'x
chi ri xc'ason el riche (rixin) ri Ajaf Jesús
chiquicojol ri caminaki', ya chuka' ri' ri
xkojc'ason el§ riyoj. Ruma riyoj xa jun chic
kabanon riq'ui ri Ajaf Jesús. Riyoj y riyix
junan xkojberuya' chila' chicaj.*
15 Y ruma c'a nikajo' chi riyix niwil ri
utzil ri', rumac'ari' tek riyoj kacoch'on ri
tijoj pokonal,† riche (rixin) chi queri' can ye
q'uiy ta c'a ri yec'ulu ri utzil ri nuya' ri Dios
y yecolotej ta. Y riq'ui ri' can sibilaj ye q'uiy
ta c'a ri yematioxin‡ chare ri Dios y niquiya'
ta c'a ruk'ij ruc'ojlen.
16 Yac'ari' ri nibano chake riyoj chi can
ma nikamalij ta kac'u'x chubanic ri samaj,§
astape' ta c'o tijoj pokonal. Ri ch'aculaj ri
kac'uan riyoj can nuna' wi ruma ruchapon
ka ruq'uisen. Yac'a ri ka'espíritu* ma que ta
ri'. Ruma ri espíritu ri c'o kiq'ui pa ruq'uexel
chi niq'uis ta ka ruchuk'a', xa k'ij k'ij más
ruchuk'a' nic'oje'.
17 Ruma ri ti juba' tijoj pokonal† ri
nikak'axaj xa can ma niyaloj ta c'a chuka',
xa k'axel, y siempre más jabel c'a nuben
chake. Ruma can nuben c'a chake chi
nic'oje' kak'ij kac'ojlen. Y ri kak'ij kac'ojlen
ri xtic'oje' xa can más wi nim y riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.‡
18 Riyoj can ma benak ta c'a kánima chiquij
ri yekatz'et chuwech re ruwach'ulef; riyoj
can katzuliben c'a apo ri ma ye tz'etetel ta.§
Ruma ri ye tz'etetel, xa ronojel ye k'axel,

‡ **4:3** Is. 6.9. § **4:4** Jn. 12.31. * **4:4** Is. 6.10. † **4:5** 1 Co. 9.19. ‡ **4:6** Gn. 1.14-18; Sal. 27.1; 1 P. 2.9. § **4:6** Jn. 1.9; 8.12. * **4:7** 2 Co. 5.1. † **4:7** 1 Co. 2.5; Ef. 1.19. ‡ **4:8** 2 Co. 7.5. § **4:9** 1 Co. 4.12. * **4:10** Ga. 6.17. † **4:11** Ro. 8.36. ‡ **4:13** Sal. 116.10. § **4:14** Is. 26.19; Jn. 11.25, 26; 1 Co. 6.14; 15.20; 1 Ts. 4.14. * **4:14** 2 Co. 5.1. † **4:15** 2 Co. 1.6. ‡ **4:15** 2 Co. 1.11. § **4:16** 2 Co. 4.1. * **4:16** Ro. 7.22. † **4:17** Hch. 20.23. ‡ **4:17** Sal. 30.5; Is. 54.8. § **4:18** Ro. 8.24; 2 Co. 5.7.

yac'a ri xa ma ye tz'etetel ta, can ye riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

5

1 Can ketaman chi ri kach'acul yari'
ri oconek rachoch ri kánima chuwech
re ruwach'ulef, astape' re kach'acul xa
nicom,* pero ri kánima can xtuc'ul chic c'a
jun rachoch riq'ui ri Dios. Y ri jay ri' ma
winek ta banayon ruma can ya wi ri Dios ri
banayon;† ri jay ri' can riche (rixin) c'a xtibe
k'ij xtibe sek y ya ri chila' chicaj c'o wi.
2 Y kitzij na wi chi re wacami ri kánima
can sibilaj nijilo‡ chupan ri ch'aculaj ruma
sibilaj c'a nrajo' chi ntoc yan ta chupan ri
jun chic rachoch ri c'o chila' chicaj,
3 riche (rixin) chi ri kánima can c'o ta c'a
rutziak, y man ta ch'anel.§
4 Ri kach'acul ri kac'uan chuwech re
ruwach'ulef sibilaj yojk'axo y yojjilo ruma.
Pero riyoj ma nikajo' ta chi nelesex ta el re
ch'aculaj re' y man ta jun kach'acul kac'uan.
Ri kas nikajo' riyoj, nabey ta niyatej jun
c'ac'ac' kach'acul ri ntoc rachoch ri kánima
riche (rixin) chi tek xticom y xtiq'uis re
kach'acul re kac'uan re wacami, ya can c'o
chic jun ch'aculaj ri ma xticom ta chic ri xtoc
rachoch ri kánima.*
5 Y can ya wi ri Dios chojmirisayon chi
xtuya' na jun chic kach'acul ri ma xticom ta
chic. Y chuka' ruya'on ri Lok'olaj Espíritu†
chake riche (rixin) jun retal chi can kitzij
chi can nbekila' na wi ri c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.
6 Rumari' riyoj can cukul kac'u'x, koyoben
apo c'a ajan (jampe') xtikac'ul ri jun chic
rachoch ri kánima. Ruma ketaman chi tek
can c'a kac'uan na re ch'aculaj riche (rixin)
re ruwach'ulef, xa c'a ma jane yojc'o ta
riq'ui ri Ajaf Jesús chila' chicaj.
7 Riyoj ruma kacukuban kac'u'x‡ riq'ui
ri Ajaf Jesús, rumari' tek kachapon bey§
chi yojapon riq'ui y astape' ma yojtajin ta
nikatz'et ruwech* wacami.
8 Riyoj can kacukuban wi kac'u'x riq'ui ri
Dios, y nikajo' chi man ta yojc'o chic chupan
re ch'aculaj re kac'uan, xa más ta utz chi can
ta riq'ui chic ri Ajaf yojc'o wi.†
9 Rumari' can nikatij c'a kak'ij chi nikaben
ri nrajo' ri Dios riche (rixin) chi utz yo-
jrutz'et. Nikajo' chi utz yojrutz'et tek c'a
yoj q'ues na chuwech re ruwach'ulef y
chuka' tek ma yoj q'ues ta chic chuwech re
ruwach'ulef.
10 Ruma can konojel riyoj c'o chi yojapon
na chuwech ri ruk'atbel tzij‡ ri Cristo, riche
(rixin) chi queri', can chikajujunal nikac'ul
na c'a rutojbalil§ ri xekabanala' tek c'a yoj
q'ues na chuwech re ruwach'ulef; wi utz o
ma utz ta ri xekabanala'.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic tek ri winek junan quiwech niquiben riq'ui ri Dios

11 Y ruma riyoj ketaman chi ri Ajaf can
xtuk'et na wi tzij pa kawi', rumari' c'o xib-
inri'il* kiq'ui y yojsamej c'a riche (rixin) chi
yec'o ta q'uiy ri yeniman riche (rixin). Ri
Dios can retaman wi c'a kawech yoj achique
riyoj y retaman chi majun k'oloj pa tak
kánima. Y nwoyobej chi que ta ri' nik'alajin
chiwech riyix, y que ta chuka' ri' nina' ri pa
tak iwánima, chi riyoj majun k'oloj kiq'ui.†
12 Re ch'abel re nikabij chiwe, man c'a
tich'ob ta chi yojtajin chic chubixic chiwe
jun bey, chi can yoj c'a riyoj ri utz chi yo-
jic'ul,‡ ma que ta ri'. Re nikabij chiwe xa
riche (rixin) chi riyix can ta yixquicot riq'ui
ri samaj ri nikaben riyoj,§ riche (rixin) chi
queri' c'o achique yixcowin nibij chique ri
yebin chi can ye rusamajel ri Dios y xa ma
kitzij ta chi ye rusamajel ri Dios. Ruma
riye' xaxu (xaxe wi) chiquiwech ri winek
niquiben chi can sibilaj ye utz y ri pa cánima
xa ma que ta ri'.
13 Ruma yec'o yebin chi riyoj xa yoj
ch'ujernek,* yac'a ri niquibij xa ma kitzij ta.
Riyoj yojch'ujlan pero chubanic ri rusamaj
ri Dios y riche (rixin) chi ri Dios niya'ox
(nya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen. Y wi yec'o chiwe
riyix yebin chi ma yoj ch'ujernek ta, can utz
wi ri nubij ruma riyoj can pa ruchojmil wi
nikaben ri rusamaj ri Dios, riche (rixin) chi
c'o utz xtuc'om pe chiwe riyix.
14 Ruma riyoj can ya c'a ri ajowabel riche
(rixin) ri Cristo ri nibano chake chi queri'
nikaben, ruma ri ajowabel riche (rixin) ri
Cristo sibilaj nim, rumari' tek nikach'ob: Ri
Cristo, wi kuma riyoj ri yoj aj maqui' tek
xcom, re' ntel chi tzij chi konojel ri yoj aj
maqui' can xojcom chuka' riq'ui Riya'.
15 Y Riya' kuma konojel riyoj tek xcom,†
riche (rixin) chi ri kac'aslen ri c'o wa-
cami ma riche (rixin) ta chic chi nikaben
ri nikajo' riyoj, xa can riche (rixin) chi
nikaben ri nrajo' ri xcom y xc'astej kuma.
16 Rumari' riyoj re wacami y ri chkawech
apo ma tikatzu' ta achique rubanic jun
winek, ma tikaben ta achi'el ri kabanon ca
tek c'a ma jane jalatajnek ta ri kac'aslen.
Ruma xa can queri' wi chuka' xkaben chare
ri Cristo, y xkach'ob chi Riya' xa achi'el
xabachique winek. Pero wacami ma que ta

* **5:1** Fil. 3.21; 2 P. 1.13. † **5:1** He. 11.10. ‡ **5:2** Ro. 8.23. § **5:3** Ap. 3.18. * **5:4** 1 Co. 42, 44. † **5:5** Ro. 8.23; Ef. 1.13, 14. ‡ **5:7** Ro. 8.24, 25; 1 P. 1.8. § **5:7** Dt. 12.9. * **5:7** 1 Co. 13.12. † **5:8** Fil. 1.23. ‡ **5:10** Ro. 2.5. § **5:10** 1 R. 8.32; Job 34.11; Sal. 62.12; Is. 3.10, 11; Mt. 16.27; Ap. 22.12. * **5:11** He. 10.31. † **5:11** 2 Co. 4.2. ‡ **5:12** 2 Co. 3.1. § **5:12** 2 Co. 1.14. * **5:13** 2 Co. 11.1. † **5:15** Is. 53.6; Mt. 20.28; 1 Jn. 2.1, 2.

chic ri' nikach'ob chrij. Ruma wacami can
ketaman chic c'a achique rubanic Riya'.
17 Y xabachique c'a winek ri xa jun chic
rubanon riq'ui ri Cristo, can xjalatej wi c'a
ri ruc'aslen. Can xban wi c'a jun c'ac'ac'‡
winek chare. Ronojel ri itzel laj c'aslen ri
xerubanala' pa nabey mul tek c'a ma jane
tunimaj, xa can xecanaj wi c'a ca, y xuchop
c'a el jun c'ac'ac' c'aslen.
18 Y ronojel c'a re', can pa ránima c'a ri Dios
xalex wi pe. Y riche (rixin) chi riyoj can
junan kawech nikaben riq'ui Riya',§ can ya
ri Jesucristo ri xucusaj. Y ri Dios ruya'on
c'a ca ri samaj ri' chake riyoj riche (rixin)
chi nikabij chique ri winek achique rubanic
niquiben riche (rixin) chi junan quiwech
niquiben riq'ui Riya'.
19 Ri Dios tek xuben ri samaj riche (rixin)
chi ri winek xa jun quiwech niquiben riq'ui
Riya', ya ri Cristo ri xucusaj. Ya c'a ch'abel ri'
ri xuchilabej chake riyoj chi nikak'alajsaj,
chi ri Dios nrajo' chi ma nuya' ta chic pa
cuenta ri quimac ri ye quibanalon pe ri
winek. Ri Dios nrajo' chi ri winek xa jun ta
quiwech niquiben* riq'ui Riya'.
20 Rumac'ari' riyoj can yoj rutako'n wi ri
Cristo y yojrutek pa ruq'uexel riche (rixin)
chi pa rubi' Riya' yojch'o wi.† Pa rubi' c'a
ri Cristo nikac'utuj jun utzil chiwe chi can
ta junan iwech niben riq'ui ri Dios. Y ruma
chi yoj ruq'uexel ri Cristo, rumari' ri nikabij
chiwe, achi'el chi can ya wi c'a ri Dios ri
nich'o iwuq'ui.
21 Queri' nikabij, ruma ri Cristo can ma-
jun bey xuben ta jun mac,‡ pero xban chare
chi ya Riya' ri xejkalen ri kamac konojel.
Queri' xban chare riche (rixin) chi konojel
riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo
yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac.§

6

1 Riyoj ri can junan c'a yojsamej* riq'ui ri
Dios chubanic ri samaj chicojol riyix, can
nikachilabej c'a chiwe chi can tik'alajin pan
ic'aslen ri rutzil ri Dios† ri ic'ulun y ma tiben
ta chare chi xa majun rejkalen.
2 Ruma ri Dios rubin chupan ri ruch'abel
ri tz'ibatal ca:

Tek xberila' ri ruk'ijul riche (rixin) chi nben
ri utzil, xatinwac'axaj.
Y tek xberila' ri ruk'ijul ri colotajic,‡ xatinto'.
Queri' ri tz'ibatal ca.
Wacami c'a ri' ruk'ijul riche (rixin) chi
nuben ri utzil ri'. Y wacami c'a ri' ruk'ijul ri
colotajic.

3 Riyoj can nikatij wi c'a kak'ij riche (rixin)
chi majun etzelal ri nitz'etetej ta chikij; ma
nikajo' ta c'a chi kuma ta riyoj yetzak ri
winek y ma niquinimaj ta ri ruch'abel ri
Dios. Riyoj ma nikajo' ta c'a chi queri' ni-
banatej, riche (rixin) chi ma tiyok'otej ta
chuka' ri samaj ri yojtajin chubanic.§
4 Riyoj can nikac'ut wi c'a ki' chi yoj
rusamajel* ri Dios, y yari' ri nibin chi can
utz wi chi yojc'ul ri acuchi (achique) yo-
japon wi. Can nik'alajin wi chi yoj rusama-
jel ri Dios ruma sibilaj kacoch'on kawech
chupan ri rusamaj, kak'axan tijoj pokonal,
kacoch'on tek c'o q'uiy rajawaxic chake, ka-
coch'on tek c'o k'axon ri yepe chikij.
5 Riyoj yoj ch'ayon cuma ri winek, yoj
ya'on pa tak cárcel,† ye yacatajnek winek
chikij, sibilaj samaj kabanon, kacoch'on
waran, kacoch'on wayjal.
6 Kac'uan chuka' jun c'aslen ch'ajch'oj, ke-
taman ri ruch'abel ri Dios, nikacoch' ronojel
ri pokon ri niquiben ri winek chake, utz
kana'oj nikaben quiq'ui ri winek, yekajo'
quinojel ri winek y ma riq'ui ta ca'i' kapalej,
y c'o chuka' ri Lok'olaj Espíritu kiq'ui.
7 Riyoj can ya ri kitzij nikatzijoj, y c'o
chuka' ri ruchuk'a' ri Dios‡ kiq'ui. Can choj
chuka' ri kac'aslen ri kac'uan, yac'ari' ri
nito'o kiche (kixin) tek yec'o yeyacatej pe
chikij. Xabacuchi (xabachique) yebeyacatej
wi pe, wi yepe pa kajquik'a' o yepe pa kajx-
ocon.
8 Riyoj yec'o chuka' winek ri yeya'o kak'ij,
pero chuka' can ye q'uiy ri majun kak'ij
chiquiwech. Yec'o ri jabel yetzijon chikij,
pero can yec'o chuka' ri xa itzel yetzijon
chikij. Y yec'o chuka' ri yebin chi riyoj xa ma
ya ta ri kitzij ri nikabij, astape' riyoj can ya
ri kitzij ri nikabij.
9 Yec'o ri niquiben chake chi achi'el xa ma
quetaman ta kawech, pero xa jabel etaman
kawech.§ Can yoj rutzekelben ri camic,*
pero xa c'a yoj q'ues na.† Yoj ya'on pa tijoj
pokonal, pero ma yoj caminek ta.
10 Y astape' c'o bis, xa can yojquicot‡
chuka'. Riyoj yojc'o pa meba'il,§ pero c'o
nikaya' chique nic'aj chic, riche (rixin) chi
yebeyomer. Y astape' chuka' chi xa majun
c'o kiq'ui, xa can yojcowin nikabij chi can
ronojel c'o kiq'ui. Y ronojel c'a re' nuc'ut chi
can yoj rusamajel wi ri Dios.
11 Riyoj can ronojel c'a ri c'o pa kánima ri
nikabij chiwe riyix kach'alal ri yixc'o chiri'
pa Corinto. Y kas kitzij wi c'a chi yixkajo'
riq'ui ronojel kánima.

‡ **5:17** Ap. 21.5. § **5:18** Ro. 5.10, 11. * **5:19** Is. 43.25. † **5:20** Mal. 2.7; Ef. 6.20. ‡ **5:21** Is. 53.9; He. 7.26. § **5:21** Ro. 1.17. * **6:1** 1 Co. 3.9. † **6:1** He. 12.15. ‡ **6:2** Is. 49.8. § **6:3** 1 Co. 9.12. * **6:4** 1 Co. 4.1. † **6:5** 2 Co. 11.23, 24. ‡ **6:7** Mr. 16.20; Hch. 11.21; 1 Co. 2.4; Ef. 1.19, 20; He. 2.4. § **6:9** 2 Co. 5.11. * **6:9** 1 Co. 4.9. † **6:9** Sal. 118.18. ‡ **6:10** 2 Co. 7.4. § **6:10** 2 Co. 8.9. * **6:12** 2 Co. 12.15.

12 Riyix can yixkajo' wi riq'ui ronojel
kánima, yac'a riyix xa ma que ta ri' ri
iwánima* kiq'ui riyoj, ruma ma can ta yoji-
wajo'.
13 Riyin yich'o c'a iwuq'ui achi'el nuben
jun tata'aj quiq'ui ri ralc'ual,† y nbij c'a
chiwe chi can kojiwajo' chuka' riyoj, achi'el
ri nikaben riyoj iwuq'ui riyix, riche (rixin)
chi queri' junan nikajo' ki'.

Riyoj ri kaniman ri Jesucristo can yoj rachoch c'a ri c'aslic Dios

14 Riyix man c'a titun ta iwi'‡ quiq'ui ri
winek ri xa ma quiniman ta ri Cristo, ruma
ma junan ta ic'aslen quiq'ui. Ruma, ¿la can
jabel cami nuc'uaj ri' jun c'aslen choj riq'ui
jun c'aslen ri xa ma choj ta? ¿La can junan
ta cami c'a ri sakil riq'ui ri k'eku'm riche
(rixin) chi niquic'uaj qui'?
15 ¿La can niquic'uaj cami qui' ri Cristo
riq'ui ri Belial ri nibix chuka' Satanás chare?
¿O can majun cami rucojol jun ri runiman ri
Cristo riq'ui jun ri xa ma runiman ta?
16 ¿La can jabel cami nuc'uaj ri' ri rachoch
ri Dios quiq'ui ri dios ri xa ye banon cuma
winek? Ruma riyix can yix rachoch wi ri
c'aslic Dios. Ri Dios can queri' wi c'a rubin:
Xquic'oje' y xquibiyin c'a quiq'ui.
Riye' can xque'oc wi c'a nutinamit
y riyin xquinoc qui-Dios.§
17 Rumac'ari' riyix can nich'o wi c'a chuka'
ri Ajaf chiwe y nubij c'a:
Quixel c'a pe chiquicojol ri ma ye wuche
(wixin) ta riyin.
Ma tic'uaj ta iwi' quiq'ui y ma tichop ta apo
ri c'aslen ri xa tz'il,*
riche (rixin) chi queri' riyin yixinc'ul.
18 Riyin xquinoc c'a Tata'aj iwuche (iwixin)
riyix
y riyix xquixoc numi'al walc'ual.†
Quec'ari' nubij ri Ajaf ri nicowin nuben
ronojel.

7

1 Riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo', re
xinbij yan ka chiwe, ronojel ri' can tzujun
(sujun) wi chake ruma ri Dios. Rumari' can
tikach'ajch'ojsaj c'a ki'.* Can tikachajij c'a ri
kach'acul y ri kánima chuwech ronojel ri xa
ma ch'ajch'oj ta, ruma ri Dios can xojrelesaj
yan c'a pe chupan ri ma ch'ajch'oj ta. Can
tikaxibij c'a ki' chuwech Riya', riche (rixin)
chi queri' ronojel k'ij nich'ajch'ojir más ri
kac'aslen.

Ri Pablo niquicot ruma ri kach'alal aj Corinto xtzolin chic pe quic'u'x

2 Tijaka' c'a ri iwánima riche (rixin) chi
yojiwajo'. Ruma riyoj xa majun c'a itzel ri
kabanon ta chiwe, riyoj majun c'a winek
kayojon ta runa'oj, majun ri kak'olon ta.†
3 Pero re' xinbij ma ruma ta chi nya' imac
riyix. Ma que ta ri'. Ruma riyin can nbin
chic chiwe chi can yixkajo'‡ riq'ui ronojel
kánima, rumari' wi yojcom o yojc'ase' na,
can yixkajo' wi.
4 Riyin can ronojel ri nna' pa wánima
iwuma riyix, can nbij c'a chiwe, y ru-
mari' wacami nbij c'a chiwe chi riyin sibilaj
yiquicot iwuma riyix.§ Riyix can nicukuba'
wi nuc'u'x, y yari' ri nibano chuwe riyin
chi sibilaj yiquicot chupan ronojel tijoj
pokonal.*
5 Riyoj can c'o c'a tijoj pokonal nikak'axaj
y yari' chuka' ri xokak'axaj tek xojoka
wawe' pa Macedonia.† Xa can ma yojuxlan
ta c'a juba' pa ruk'a' ri tijoj pokonal.‡ Can
que wi c'a ri' nikac'ulwachij riq'ui ronojel.
Ri pa tak kánima c'o k'axon ruma majun ke-
taman ta achique ibanon riyix y rumari' c'o
xibinri'il kiq'ui, y ri chikij el nikatij chuka'
pokonal ruma ri oyowal§ ri niban chake.
6 Pero ri Dios xa can nucukuba' wi
quic'u'x* ri ye kajnek pa jun tijoj pokonal
y rumari' xucukuba' kac'u'x riyoj, riq'ui ri
xoka ri Tito.
7 Ri Tito xorucukuba' kac'u'x, ma xu (xe)
ta wi c'a ruma ri xoka kiq'ui y xkatz'et
ruwech, ma que ta ri'. Riya' xa can xoru-
cukuba' chuka' kac'u'x riyoj wawe', ruma
riyix can xicukuba' wi c'a pe ruc'u'x ri
chila'. Xoruya' chuka' rutzijol chake chi
riyix xa can yojiwajo' wi, chi riyix xa yixbi-
son wacami ruma ma chanin ta xixcowin
xichojmirisaj ri xbanatej chicojol. Y chuka'
xorutzijoj chake chi riyix sibilaj c'a nitij ik'ij
riche (rixin) chi niben ri nbin chiwe. Ronoj-
el c'a ri', can xuben c'a chuwe chi can sibilaj
xquicot ri wánima.
8 Re wacami, riyin can ma nna' ta chic
c'a ri ralal ri wuj ri xintek el chiwe nabey,
astape' ri pa nabey mul can xinna' wi ralal,
ruma xinch'ob chi xixinya' pa bis† ruma
ri xintz'ibaj el chupan. Wacami, can ma
yibison ta chic ruma ri wuj ri', ruma xa ma
q'uiy ta k'ij ri xixruya' pa bis.
9 Wacami can yiquicot wi c'a, pero ma
ruma ta c'a ri xixinya' pa bis, ma que ta ri',
yiquicot ruma ri bis xuben chiwe chi xtzolin
pe ic'u'x.‡ Can ruraybel wi c'a ri Dios chi
xixc'oje' pa bis, ruma c'o utzil xuc'om pe
chiwe, ruma wi xa man ta xixc'oje' pa bis,

† **6:13** 1 Co. 4.14. ‡ **6:14** Dt. 7.2, 3; Ef. 5.7. § **6:16** Lv. 26.12; Jer. 31.33; 32.38; Ez. 11.20; 36.28; 37.27; Zac. 8.8; 13.9; 1 P. 2.5. * **6:17** Is. 52.11; Ap. 18.4. † **6:18** Jer. 31.1, 9; Ap. 21.7. * **7:1** 1 Jn. 3.3. † **7:2** 2 Co. 12.17. ‡ **7:3** 2 Co. 6.11-13. § **7:4** 1 Co. 1.4. * **7:4** Ro. 5.3; Fil. 2.17. † **7:5** 2 Co. 2.13. ‡ **7:5** 2 Co. 4.8. § **7:5** Dt. 32.25. * **7:6** 2 Ts. 2.16. † **7:8** 2 Co. 2.4. ‡ **7:9** Is. 55.7.

man ta xtzolin pe ic'u'x, y ri' kamac ta riyoj,
wi xa man ta jun ri xkabij chiwe.
10 Ruma ri bis ri nuya' ri Dios can nuben
chare ri winek chi nitzolin pe ruc'u'x, y
riq'ui ri' nicolotej.§ Y ri xtitzolin pe ruc'u'x
riq'ui ri Dios majun bey c'a xtutzolij ta chic
ri' chrij, ruma ruyon utz ri nuc'om pe chare.
Yac'a ri bis ri c'o quiq'ui ri winek ri xa riq'ui
ri ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, xa
camic c'a ri nuc'om pe chique, ruma ma
nuben ta chique chi nitzolin pe quic'u'x* riq'ui ri Dios.
11 Xaxu (xaxe wi) titzu' achique chi samaj
xuben pa tak ic'aslen ri bis† ri xuya' ri Dios
chiwe. Can xuben chiwe chi chanin xicho-
jmirisaj ronojel. Ma xka ta c'a chiwech
ri rubanon ri jun kach'alal chi kajnek pa
mac. Can xixibij iwi' ruma xk'ax chiwech
ri achique banatajnek. Can niwajo' chi
nikatz'et chic kawech iwuq'ui. Can nitij ik'ij
riche (rixin) chi niben ri ruraybel ri Dios, y
rumari' can xiya' pa disciplina ri xmacun.
Ronojel c'a can ch'ajch'oj xiben chare. Y
riq'ui ri' can xk'alajin chi majun imac.
12 Tek riyin xintz'ibaj el ri wuj ri xintek
el chiwe, ma xu (xe) ta wi c'a ruma ri jun
kach'alal ri xbano ri mac. Y ma xu (xe)
ta wi chuka' ruma ri jun chic kach'alal ri
achoj chare xban wi ri pokon. Ma que ta
ri'. Xa can riche (rixin) c'a chi tiwetamaj
y tik'alajin chiwech chi riyoj can sibilaj wi
c'a nikajo' yixkato', riche (rixin) chi man ta
nic'ulwachitej‡ chic queri' chicojol. Ri Dios
can nutz'et wi c'a pe chi queri'.
13 Y ruma c'a riyix can xcuke' ic'u'x tek
xichojmirisaj ri banatajnek, ruma chuka'
ri' riyoj xcuke' c'a kac'u'x.§ Pero can más
wi c'a xojquicot tek xkatz'et ri Tito chi
sibilaj niquicot ránima tek xtzolin pe ri
chiri' iwuq'ui riyix. Riyix can xiya' c'a pe
ruchuk'a' ri ru'espíritu.*
14 Rumari' can ma yiq'uix ta† chuwech ri
Tito, ruma tek can c'a ma jane tibe ta chila'
iwuq'ui, riyin xintzijoj chare ri Tito chi riyix
sibilaj yix jabel.‡ Y wacami xk'alajin chi
man xa choj ta xinya' ik'ij riq'ui ri nuch'abel,
xa can kitzij wi xel, can achi'el ri iwetaman
riyix chi riyoj majun bey kabin ta chiwe jun
tzij ri xa man ta kitzij.
15 Y ri Tito can sibilaj wi c'a yixrajo' wa-
cami, más que chuwech tek can c'a ma
jane napon ta iwuq'ui. Ruma noka c'a
chuc'u'x chi tek riya' xapon iwuq'ui, ixibin
iwi' xic'ul§ y yixbarbot (yixbaybot) ruma
riq'ui juba' xa ma ibanon ta ri achique
ruc'amon chi niben. Can iwoyoben c'a ri
achique ch'abel ruc'uan el riya' chiwe. Y
chuka' can noka wi c'a chuc'u'x chi riyix can
sibilaj yixniman tzij.*
16 Riyin can sibilaj wi c'a yiquicot, ruma
can ruc'amon chi can ncukuba' nuc'u'x
iwuq'ui chrij ronojel ri niben.†

8

Ri ofrenda ri niquitek ri aj Corinto chique ri lok'olaj tak kach'alal

1 Wach'alal, can nikajo' chuka' nikaya'
rutzijol chiwe chrij ri utzil ri ruya'on ri Dios
pa tak cánima quinojel ri iglesias ri yec'o
wawe' pa ruwach'ulef Macedonia.*
2 Ruma riye' q'uiy tijoj pokonal ri
yequik'axaj, pero ma riq'ui wi ri' riye' can
xquimol jun ofrenda ri xquitek chique ri
kach'alal ri nic'atzin quito'ic. Y ruma chi
can c'o c'a nimalaj quicoten pa tak cánima,
y ruma chuka' chi riye' can quetaman
ri pobre'il,† rumari' riye' can xquina' chi
nic'atzin yequito' ri kach'alal ri nic'atzin
quito'ic, y can xquiben chi achi'el xa ta can
ye beyoma'.‡
3 Riyin can kitzij wi ri nbij chiwe chi riye'
xquiya' ronojel ri yecowin niquiya', y hasta
xquiya' más chare ri janipe' ruc'amon chi
niquiya'. Y can pa cánima wi c'a riye' xpe wi
chi xquiben queri'.
4 Can xquic'utula' c'a utzil chake chi
nikaya' k'ij chique chi yeto'on chuka' riye',§
tek nikamol el ofrenda riche (rixin) chi
nikac'uaj* chique ri lok'olaj tak kach'alal ri
nic'atzin quito'ic.
5 Riyoj majun bey c'a xkach'ob ta chi
queri' niquiben, ruma riye' ma xu (xe) ta
wi xquiya'† jun ofrenda riche (rixin) chi
nuc'uex chique ri kach'alal‡ ri nic'atzin
quito'ic. Riye' xa can nabey xquijech qui'
pa ruk'a' ri Ajaf riche (rixin) chi niquiben
ri nrajo' Riya', y can xquijech chuka' qui'
chupan ri samaj ri kachapon rubanic riyoj,
can achi'el ri nrajo' ri Dios.
6 Quec'ari' xquiben ri aj Macedonia, y
rumari' tek riyoj xkachilabej c'a chare
ri kach'alal Tito§ chi nibe chic jun bey
iwuq'ui riyix aj Corinto, riche (rixin) chi
nberuq'uisa' rumolic ri ofrenda ri xuchop
ca rumolic chila' chicojol, ruma ri samaj ri'
jun samaj riche (rixin) chi nibanbej utzil.
7 Riyix can sibilaj wi icukuban ic'u'x riq'ui
ri Ajaf Jesucristo, can q'uiy wi c'a na'oj c'o
iwuq'ui; y tek riyix nibij ri na'oj ri' jabel c'a
rubixic niben* chare, can nitij ik'ij chi niben

§ **7:10** Jer. 31.18-20; Ez. 18.27-30. * **7:10** Mt. 27.3-5. † **7:11** Jer. 50.4, 5; Zac. 12.10. ‡ **7:12** 2 Co. 2.4. § **7:13** 1 Co. 16.18. * **7:13** Ro. 15.32; 2 Ti. 1.16; Flm. 20. † **7:14** 2 Co. 10.8. ‡ **7:14** 2 Co. 8.24. § **7:15** Fil. 2.12. * **7:15** 2 Co. 2.9; 10.5, 6. † **7:16** 2 Ts. 3.4; Flm. 21. * **8:1** Hch. 16.12. † **8:2** Stg. 2.5. ‡ **8:2** Lc. 21.1-4; Ap. 2.9. § **8:4** Hch. 11.29. * **8:4** Hch. 24.17. † **8:5** Fil. 4.18. ‡ **8:5** Mt. 25.40; He. 13.16. § **8:6** 2 Co. 12.18. * **8:7** 1 Co. 1.5. † **8:7** 2 Co. 9.8.

utzilaj samaj y queri' chuka' chi yojiwajo'.
Pero rajawaxic chi tiq'uiy† ri utzil iwuq'ui
riche (rixin) chi ye'ito' ri nic'aj chic kach'alal
ri can nic'atzin quito'ic.
8 Riyin ma nbij ta c'a chiwe chi can c'o
chi queri' tibana'.‡ Ma que ta ri'. Ri nwajo'
riyin chiwe ya ta chi riyix niben achi'el
niquiben ri nic'aj chic kach'alal. Riye'
can pa cánima c'a xpe wi riche (rixin) chi
xquimol ri ofrenda. Yac'ari' nwajo' riyin chi
niben riyix riche (rixin) chi nik'alajin chi
kitzij c'o ajowabel iwuq'ui.
9 Can iwetaman chic c'a ri rutzil ri Kajaf
Jesucristo; Riya' ruma can sibilaj yixrajo',
rumari' xuya' ca ri rubeyomal chila' chicaj
y xorubana' ka achi'el jun pobre§ chuwech
re ruwach'ulef. Riya' xuben queri' riche
(rixin) chi riyoj nikil ta c'a ri kitzij beyomel.
10 Y wacami riyin c'o c'a jun ri nwajo' nbij
chiwe y can utz wi nuben chiwe riyix. Y
yac'are' ri nwajo' nnataj: Can junabir* ca
xalex pan iwánima riche (rixin) chi xichop
rumolic ri ofrenda quiche (quixin) ri nic'aj
chic kach'alal.†
11 Wacami c'a, tiq'uisa' pa ruwi' rumolic
ri ofrenda. Can achi'el c'a tek xpe ri raybel
iwuq'ui, c'a que ta na ri' yixtajin chubanic
wacami. Y tiya' c'a janipe' ri yixcowin niya'.
12 Ruma wi can pan iwánima xalex wi pe ri
raybel ri',‡ ri Dios can nuc'ul wi c'a chiwech
ri janipe' ri yixcowin niya',§ ruma Riya' ma
nuc'utuj ta chiwe ri xa man c'o ta iwuq'ui.
13 Re nbij c'a chiwe ma riche (rixin) ta chi
riyix yixoc ca pobre, y ma riche (rixin) ta
chi ri yec'ulu ri ofrenda ri niya' riyix ye'oc
beyoma', ma que ta ri'.
14 Xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi ju-
nan ta iwech niben quiq'ui ri yec'o pa tijoj
pokonal.* Ruma re wacami riyix c'o juba'
iwuq'ui y rumari' utz riche (rixin) chi ye'ito'
ri nic'aj chic kach'alal. Ruma xa majun eta-
mayon ta achique ri nic'ulwachitej, y riq'ui
juba' ri chkawech apo riyix nic'atzin chic
ito'ic y ri chiri' xa ye chic riye' ri xqueto'o
iwuche (iwixin) riyix.
15 Y xtibanatej c'a chicojol riyix achi'el
nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca, tek nubij: Ri q'uiy xumol, chak ya xuben
apo chuwech, y ri xa juba' oc xumol, can
chak ya xuben apo chuwech.† Queri' ri
tz'ibatal ca.
16 Y riyin sibilaj c'a yimatioxin chare ri
Dios, ruma Riya' can xuya' wi c'a pa ránima
ri kach'alal Tito riche (rixin) chi sibilaj
nrajo' yixruto' achi'el nben riyin.
17 Riya' can pa ránima c'a xpe wi riche
(rixin) chi nibe chila' iwuq'ui. Queri'
xuch'ob ruma can sibilaj nrajo' yixruto' y
ma xu (xe) ta wi ruma chi xkabij chare chi
utz nibe chila' iwuq'ui.‡
18 Y riche (rixin) c'a chi nrachibilaj el ri
kach'alal Tito, tek xtibe iwuq'ui, nikatek el
jun kach'alal riq'ui.§ Ri kach'alal ri' ya c'a
ri jabel etamatel ruwech cuma quinojel ri
iglesias, ruma jabel samajnek chutzijoxic ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
19 Y ri kach'alal ri' ma xu (xe) ta wi
etamatel ruwech, xa can xcha'ox (xcha')*
chuka' cuma ri iglesias riche (rixin) chi
nikachibilaj chuka' riyoj tek xtikac'uaj ri
ofrenda chique ri kach'alal ri nic'atzin
quito'ic pa Jerusalem. Re ofrenda re' jachon
c'a pa kak'a' riyoj riche (rixin) chi nbeka-
jacha' chique ri kach'alal ri niquik'axaj
ruc'ayewal, y riq'ui ri' ri Ajaf Dios can
xtuc'ul c'a ruk'ij ruc'ojlen.† Y re' xtuc'ut
chuka' chi riq'ui ronojel iwánima niya' el ri
ofrenda ri'.
20 Quec'ari' nikaben ruma ma nikajo' ta
c'a chi yepe tzij chikij,‡ rumac'ari' tek ma
kayon ta riyoj ri yojmolo y yojbejacho riche
(rixin) ri nimalaj ofrenda ri yojtajin chu-
molic.
21 Rumari' riyoj can nikatij kak'ij chi ma
xu (xe) ta wi chuwech ri Ajaf Dios nik'alajin
wi chi ronojel ri nikaben§ can pa rucho-
jmil wi, xa can nikajo' c'a chuka' chi queri'
nik'alajin chiquiwech ri winek,* chi can pa
ruchojmil wi nikaben ronojel.
22 Y quiq'ui c'a ri ca'i' kach'alal ri yebe
chila' iwuq'ui, nikatek el jun chic kach'alal
ri can katz'eton wi pe riyoj chi can nutij
ruk'ij chubanic xabachique samaj riche
(rixin) ri Dios. Y wacami can sibilaj nrajo'
chi napon chila' iwuq'ui, ruma sibilaj
rucukuban chic ruc'u'x iwuq'ui ruma
rac'axan ri utzilaj tak tzij ri katzijon chiwij.
23 Ri kach'alal c'a ri xque'apon chila'
iwuq'ui, can chi ye oxi' sibilaj ye utz. Ruma
ri kach'alal Tito can wachibil wi,† y can
yiruto' wi c'a chubanic ri samaj chicojol
riyix. Y ri ye ca'i' chic kach'alal, riye' can
ye takon c'a pe cuma ri iglesias y ruma ri
quic'aslen riye', ri Cristo can niya'ox (nya')
ruk'ij ruc'ojlen.
24 Wacami riyix can tic'utu' c'a ri utzil
ri c'o iwuq'ui y can ta napon rutzijol c'a
quiq'ui ri iglesias chi riyix can ye'iwajo' wi‡
ri kach'alal. Can achi'el ta c'a ri itzijol ri
kelesan riyoj,§ chi sibilaj yix jabel,* can que

‡ **8:8** 1 Co. 7.6. § **8:9** Lc. 9.58; Fil. 2.6, 7. * **8:10** 2 Co. 9.2. † **8:10** Pr. 19.17; Mt. 10.42; He. 13.16. ‡ **8:12** Ex. 25.2; 35.21; 1 Cr. 29.5-9. § **8:12** Mr. 12.43, 44. * **8:14** 2 Co. 9.12. † **8:15** Ex. 16.18. ‡ **8:17** 2 Co. 8.6. § **8:18** 2 Co. 12.18. * **8:19** 1 Co. 16.3. † **8:19** 2 Co. 4.15. ‡ **8:20** Ef. 5.15. § **8:21** Fil. 4.8, 9. * **8:21** Pr. 3.4; Mt. 5.16; 6.1, 4; 1 P. 2.12. † **8:23** Fil. 2.25. ‡ **8:24** 2 Co. 8.7, 8. § **8:24** 2 Co. 9.2. * **8:24** 2 Co. 7.14.

c'a ri' tibana'.

9

1 Ma rajawaxic ta c'a chi riyin c'o ta más ntz'ibaj el chiwe chi tiya' ri ofrenda chique ri lok'olaj tak kach'alal* ri nic'atzin quito'ic.†

2 Ruma riyin wetaman c'a chi riyix can c'o raybel iwuq'ui riche (rixin) chi niya' ri ofrenda ri'. Y ya c'a ri' ri ntzijoj‡ riyin chique ri kach'alal ri yec'o wawe' pa Macedonia, chi riyix kach'alal ri yixc'o chila' pa rucuenta ri Acaya, can junabir§ ri' ich'obon chic chi nitek* jun ofrenda chique ri kach'alal ri nic'atzin quito'ic. Y ruma ri raybel ri c'o iwuq'ui riyix, yari' ri xbano chuka' chique ye q'uiy kach'alal chi niquitek chuka' ofrenda riye'.

3 Y yentek c'a el ri kach'alal chila' iwuq'ui, riche (rixin) chi queri' ronojel ri utz ntzijon chiwij can ta kitzij chi queri' xtibanatej, can ta imolon† chic c'a ri ofrenda ri nitek el chique ri kach'alal, achi'el ri ntzijon chiwij chi riyix can nitek wi ri ofrenda chique ri kach'alal.

4 Y riq'ui juba' xa yec'o kach'alal ri aj wawe' pa Macedonia ri yetzeke' chuwij‡ c'a chila' iwuq'ui, y wi riyix xa c'a ma jajun puek imolon ta tek xkojapon, xa xtiya' (xtitzek) c'a iq'uix riyix y xtiya' (xtitzek) chuka' kaq'uix riyoj ri jabel yoj ch'onak chiwij.

5 Rumari' riyin can xinch'ob wi c'a chi xinc'utuj jun utzil chique ri kach'alal chi nabey yebe riye' c'a chila' iwuq'ui y nbequiq'uisa' rumolic ri ofrenda ri xalex pan iwánima ri niwajo' niya', riche (rixin) chi queri' ri ofrenda ri niya' can ta xtik'alajin chi can pan iwánima xalex wi pe§ chi niya' y ma rajawaxic ta chi xc'utux chiwe.

6 Y riyin nwajo' c'a nnataj chiwe: Jun aj ticonel ri ma q'uiy ta oc ri nutic, ma q'uiy ta chuka' cosecha nrelesaj. Yac'a ri aj ticonel ri q'uiy nutic, can q'uiy wi c'a ri cosecha nrelesaj.*

7 Chi'ijujunal riyix tiya' c'a ri janipe' ri yixcowin chi niya', can achi'el ri nubij ri iwánima chiwe.† Man c'a tiya' ta ri ofrenda xa riq'ui bis,‡ y ma rajawaxic ta chi nic'utux chiwe. Ruma ri Dios yerajo' ri yeya'o ofrenda riq'ui quicoten.

8 Ri Dios can nicowin nuben chi niq'uiyer ronojel ruwech utzil iwuq'ui,§ riche (rixin) chi ronojel k'ij c'o ri nicusaj y riche (rixin) chuka' chi ye'ibanala' utzil chique ri winek.*

9 Can achi'el wi ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:
Ri can xeruto' ri pobres,
ri utzil ri xuben can majun bey c'a xtiq'uis ta.†
Quec'ari' ri tz'ibatal ca.

10 Ri Dios can nuya' wi ri ija'tz‡ chare ri aj ticonel, riche (rixin) chi queri' c'o ri nutic ka, y tek ri Dios nuben pe chi niwachin ri tico'n ri', ya c'a ri' ri ntoc ruway§ ri ticonel. Y queri' chuka' xtuben ri Dios chiwe riyix, can xtuya' y xtuq'uiyirisaj c'a chiwech ri c'o iwuq'ui, riche (rixin) chi q'uiy ta utzil ri xtiben.* Y ronojel c'a ri utzil ri xtiben riyix, ri Dios xtuben c'a chare chi c'o q'uiy utzil xtuc'om pe chiwe.

11 Queri' xtuben ri Dios chiwe riche (rixin) chi can c'o c'a nic'oje' iwuq'ui, achi'el jun beyon, y can yixcowin c'a niya' achi'el ri nrajo' ri iwánima. Y tek riyoj xtibekajacha' ri ofrenda pa quik'a' ri kach'alal, can sibilaj c'a matioxinic xtiya'ox (xtya') chare ri Dios.†

12 Ruma ri samaj ri xtiben riyix tek xtiya' ri ofrenda quiche (quixin) ri kach'alal, ma xu (xe) ta wi xqueruto' ri lok'olaj tak kach'alal chupan ri ruc'ayewal ri yetajin chuk'axaxic,‡ ma que ta ri', xa can xtuben chuka' chi xtiya'ox (xtya') q'uiy matioxinic chare ri Dios.

13 Y ruma ri xtiya' riyix chique riye', rumari' riye' sibilaj xtiquiya' ruk'ij ruc'ojlen§ ri Dios, ruma can xtiquina' wi chi can kitzij ri nibij riyix chi iniman ri nubij ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo ri niya'o colotajic. Chuka' riye' can xtiquiya' ruk'ij ri Dios ruma xalex pe pan iwánima ri niya' chique riye' y ruma chuka' can queri' niben quiq'ui quinojel ri kach'alal.*

14 Riye' can xtiquiben orar pan iwi'. Y can xquixcajo' ruma ri nimalaj rutzil ri Dios† c'o iwuq'ui.

15 Matiox c'a chare ri Dios ruma ri jun nimalaj sipanic‡ ri ruya'on chake. Jun sipanic ri ma nilitej ta rubixic riq'ui ch'abel.

10

Ri Pablo nubij chi can rusamajel wi ri Dios

1 Riyin ri Pablo can ye q'uiy wi c'a ri yetzijon chuwij y niquibij c'a: Tek ri Pablo c'o chkacojol sibilaj jabel, can nuch'utinirisaj ri' y riq'ui ch'uch'ujil nich'o wi chake,* yac'a

* **9:1** Hch. 11.29. † **9:1** Ro. 15.26; 1 Co. 16.1; Ga. 2.10. ‡ **9:2** 2 Co. 8.24. § **9:2** 2 Co. 8.10. * **9:2** 2 Co. 8.19. † **9:3** 2 Co. 8.6, 17. ‡ **9:4** Hch. 20.4. § **9:5** Gn. 33.11. * **9:6** Pr. 11.24; 19.17; 22.9; Ga. 6.7, 9. † **9:7** Ex. 25.2; 35.5; Dt. 15.7; 2 Co. 8.12. ‡ **9:7** Ro. 12.8. § **9:8** Fil. 4.19. * **9:8** Pr. 28.27. † **9:9** Sal. 112.9. ‡ **9:10** Gn. 1.11. § **9:10** Is. 55.10. * **9:10** Os. 10.12. † **9:11** 2 Co. 4.15. ‡ **9:12** 2 Co. 8.14. § **9:13** Mt. 5.16. * **9:13** He. 13.16. † **9:14** 2 Co. 8.1. ‡ **9:15** Stg. 1.17. * **10:1** Is. 42.2. † **10:1** Ro. 12.1.

tek xa nej c'o wi, ma nupokonaj ta chic nubij
pe cowilaj tak ch'abel chake, yecha'. Pero
riyin xa ma que ta ri' nben. Riyin xa can
riq'ui ch'uch'ujil nc'utuj c'a jun utzil chiwe†
y can nch'utinirisaj wi' chuc'utuxic can
achi'el ri ch'uch'ujil riche (rixin) ri Cristo.‡
2 Y ri utzil ri nc'utuj chiwe ya ta chi
ichojmirisan ta chic ronojel; riche (rixin)
chi tek riyin xquinapon chila' iwuq'ui,§
ma rajawaxic ta chi ncusaj ri uchuk'a' ri
ruya'on ri Dios pa nuk'a'. Can ma nwajo' ta
nbenbij cowilaj tak ch'abel chiwe, achi'el ri
nch'obon chi nbij chique ri yebin chuwij chi
xa ya ri nrayij riyin ri nben y xa ma nben ta
ri nrajo' ri Ajaf.
3 Y astape' can kitzij wi chi riyoj xa yoj
winek achi'el ri nibix chikij, pero riyoj ma
ya ta ri kachuk'a' ka riyoj ri nikacusaj tek
nikaben ch'a'oj riq'ui ri itzel winek.
4 Ruma ri uchuk'a' ri nikacusaj riyoj riche
(rixin) chi nikaben ch'a'oj riq'ui ri itzel, ma
kachuk'a' ta riyoj, xa can riq'ui ri Dios*
petenak wi ri nimalaj uchuk'a' ri' ri can
nicowin wi nukasaj ri nima'k itzel tak na'oj
ri yeruya' ri itzel pa quijolon ri winek.
5 Can yekakasaj wi c'a tijonic ri xa quiche
(quixin) winek y can yekakasaj chuka'
ronojel ruwech na'oj ri yebeyacatej pe pa
quijolon ri winek ri ma nuya' ta k'ij chi ne-
tamex ruwech ri Dios. Y ronojel ri ch'obonic
ri xa quiche (quixin) winek can yekakasaj
wi y nbekaya' chuxe' ruk'a' raken ri Cristo
riche (rixin) chi niquinimaj y niquiben ri
nrajo' Riya'.
6 Riyix wacami ma jane ninimaj ta tzij,
pero tek can xtinimaj tzij y xtiben ri achique
nubij ri ruch'abel ri Dios chiwe, yac'ari' tek
riyoj xtikac'ajsaj quiwech† ri nic'aj chic ri
xa ma xtiquich'utinirisaj ta qui' riche (rixin)
chi niquinimaj tzij.
7 Riyix xaxu (xaxe wi) nitz'et achique
rubanic nitzu'un ri winek pero ma nitz'et ta
c'a achique ri c'o pa ránima.‡ Y wi c'o c'a jun
ri nich'obo ka chi riya' can riche (rixin) wi ri
Cristo, xa can queri' chuka' tuch'obo' chikij
riyoj, chi riyoj chuka' can yoj riche (rixin) wi
ri Cristo.§
8 Riyoj can yoj rusamajel wi ri Ajaf Jesu-
cristo ruma can ruya'on wi k'atbel tzij pa
kak'a'. Y ma q'uixbel ta chi nya' juba' nuk'ij
tek nbij ronojel ri' chiwe, ruma can que wi
ri'. Pero riyoj ma yojc'o ta c'a riche (rixin)
chi nitaluj iwi', riyoj yojc'o pero riche (rixin)
chi yixkato', riche (rixin) chi queri' yixq'uiy
ta c'a chupan ri ic'aslen* riq'ui ri Dios.
9 Man xa tik'ax chiwech chi re wuj re yen-
tek el iwuq'ui xaxu (xaxe wi) riche (rixin)
chi yixinxibij.
10 Ruma can yec'o chiwe riyix ri yebin,
chi riyin tek c'o wuj yentek el chiwe, can
ruyon cowilaj tak ch'abel ri can ye pokon
ri yentz'ibaj el chupan. Yac'a tek yinapon
c'a chila' iwuq'ui† xa ma riq'ui ta chic cow-
ilaj tak ch'abel ri yich'o wi iwuq'ui, y ri
nuch'abel xa majun rejkalen, yecha'.
11 Pero ri yebin queri' xaxu (xaxe) wi
c'a nwajo' nbij chique chi can achi'el wi
rubanic ri ch'abel ri ye katz'iban el chupan
ri wuj ri ye katakon el, xa can queri' chuka'
xtibekabana' tek xkojapon chila' iwuq'ui.
12 Ruma riyoj ma juba' xtubij ta ri ránima
chi yoj-oc cachibil, ni xa ta nikajunumaj
ki' quiq'ui ri xa quiyon niquiya' ka quik'ij.‡
Ruma xa pa quich'obonic ka riye' nipe wi
tek niquibij chi can ye utz.§ Y can niqui-
junumaj ka qui' chiquiwech ka riye' chi
achique ri más utz y xa majun quina'oj
chiquibanic.
13 Riyoj ma nikaben ta c'a achi'el niquiben
riye'. Ruma riyoj ma nikajo' ta nikac'ul
kak'ij ruma jun samaj ri xa ma yatajnek
ta chake. Riyoj xaxu (xaxe wi) yojsamej ri
acuchi (achique) nrajo' ri Dios chi yojapon
wi. Y ri Dios xuya' c'a k'ij chake chi xojbe-
samej c'a iwuq'ui riyix.
14 Y ma yoj k'axnek ta el chare ri lugar
ri nrajo' ri Dios chi yojsamej wi. Queri'
nikabij chiwe ruma can yoj c'a riyoj ri xo-
japon nabey mul ri chila' iwuq'ui; kac'uan
apo ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo* ri niya'o
colotajic.
15 Riyoj ma nikaya' ta kak'ij ruma ri samaj
ri xa banon cuma nic'aj chic. Ri koyoben
c'a riyoj, ya ta chi riyix nicuke' más ic'u'x, y
tek can cukul chic más ic'u'x, iwuma ta riyix
más nej napon wi ri ruch'abel ri Dios. Ruma
ri Dios can que wi ri' nrajo' chi nikac'uaj
ri ruch'abel pa nic'aj chic lugar† ri acuchi
(achique) nrajo' wi Riya'.
16 Y riq'ui ri queri', riyoj xtikatzijoj ta c'a
ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic c'a más
quela' chare ri itinamit riyix. Y riq'ui ri
queri', riyoj ma yojapon ta acuchi (achique)
yec'o chic aj samajel, y c'o chic samaj
quibanon. Riyoj ma ruc'amon ta chi nikaya'
kak'ij ruma ri samaj ri xa banon cuma nic'aj
chic.
17 Y wi c'o jun ri nrajo' nunimirisaj ri', más
utz chi ya ri Ajaf tunimirisaj ruk'ij.‡
18 Ruma ri xa ruyon ka riya' nubij chi can
c'o ruk'ij, ma ntel ta chi tzij chi can queri'
nitz'etetej ruma ri Dios. C'a ya na c'a ri Ajaf
Dios ri xtibin wi c'o ruk'ij ri winek ri' o xa
majun.§

‡ **10:1** 1 P. 2.23. § **10:2** 1 Co. 4.21. * **10:4** Ef. 6.13; 1 Ts. 5.8. † **10:6** 2 Co. 13.2. ‡ **10:7** Jn. 7.24; 2 Co. 5.12.
§ **10:7** 1 Co. 14.37; 1 Jn. 4.6. * **10:8** 2 Co. 13.10. † **10:10** Ga. 4.13. ‡ **10:12** 2 Co. 10.18. § **10:12** 2 Co. 5.12.
* **10:14** 1 Co. 3.6; 9.1. † **10:15** Ro. 15.20. ‡ **10:17** Is. 65.16; Jer. 9.23, 24; 1 Co. 1.31. § **10:18** Pr. 27.2; Ro. 2.29.

11

1 Riyin nc'utuj c'a utzil chiwe riyix chi
quinicoch'o' juba' ruma c'o ch'abel ri xquen-
bij* chiwe chi achi'el xa yin ch'ujernek.
Ruma can queri' nrajo' ri wánima chi nbij
chiwe, rumari' can quinicoch'o' c'a juba'.
2 Queri' nbij chiwe ruma ri wánima can
achi'el ránima ri Dios chi nwajo' nchajij ri
ic'aslen. Queri' c'o pa wánima ruma riyix
xinimaj c'a ri Cristo† tek riyin xintzijoj ri
ruch'abel chiwe. Y chinuwech riyin can yix
achi'el c'a jun numi'al ri nbec'ule' yan, can
ch'ajch'oj wi c'a nwajo' njech el‡ chare ri
jun ri xtoc rachijil. Can quec'ari' rubaniquil
ri ic'aslen nwajo' riyin chi riyix ic'uan tek
xquixinjech el pa c'ulanen riq'ui ri Cristo.
3 Pero riyin nxibin wi', ruma man xa
tibanatej achi'el xbanatej riq'ui ri Eva ojer
ca. Riya' xk'olotej c'a pa ruk'a' ri cumatz,
riq'ui ri jabel oc rubanic xch'o chare.§
Riq'ui juba' queri' chuka' xtiben riyix, xa
riq'ui jun niya'o itzel na'oj chiwe, nijalatej
ri nich'ob y ri' nuben chiwe chi riyix can
niwajo' niya' ca ri Cristo y ma nicukuba' ta
chic ic'u'x riq'ui.
4 Ruma riyix chak utz chiwe chi napon
jun winek iwuq'ui y xa ma ya ta ri Jesús ri
xkatzijoj riyoj chiwe riyix ri nutzijoj riya'.
Y queri' chuka' chak utz chiwe tek nitzuj
(nisuj) jun chic espíritu chiwe y xa ma ya ta
ri' ri xic'ul yan nabey. Chak utz chiwe tek
nibix chiwe chi c'o jun chic ch'abel ri niya'o
colotajic,* y xa ma kitzij ta ri nubij.
5 Wi yixquicot riq'ui jun winek ri nibin
queri' chiwe, más ta utz chi wuq'ui riyin
yixquicot wi. Ruma riyin can c'o wi
wejkalen que chiquiwech ri nic'aj ri xa
quipo'on anej qui' chi ye nima'k tak
apóstoles.†
6 Ruma astape' ri nuch'abel ma janipe' ta
oc rubanic tek yich'o,‡ pero can wetaman
wi jabel ri achique ri yitajin chubixic tek
yich'o. Y ri' can iwetaman§ chuka' riyix
chi queri', ruma chi can itz'eton ronojel ri
yekabanala'.
7 ¿Achique nibij riyix? ¿La xajan cami xin-
ben chi xinch'utinirisaj wi' riche (rixin) chi
xinya' ik'ij riyix? ¿La xajan cami xinben
riyin chi majun wajel xinc'utuj chiwe tek
xinapon iwuq'ui riche (rixin) chi xintzijoj ri
lok'olaj ruch'abel ri Dios ri niya'o colotajic?*
Ma xajan ta.
8 Riyin riche (rixin) c'a chi xinben ri
rusamaj ri Dios chila' iwuq'ui, ri xc'atzin
chuwe yec'a ri nic'aj chic iglesias ri yec'o pa
nic'aj chic tinamit ri xeya'o pe.
9 Y tek riyin xic'oje' chila' iwuq'ui, y tek c'o
rajawaxic chuwe, majun chiwe riyix ri c'o ta
xinc'utuj chare, ruma ma xinwajo' ta xinya'
jun ejka'n chiwij.† Ri xc'atzin chuwe chiri'
pan itinamit, xa ye ri kach'alal aj Macedonia
ri xe'apon wuq'ui chila' ri xeto'o ca wuche
(wixin), riche (rixin) chi xik'ax chupan ri
k'ij ri'. Can xintij c'a nuk'ij riche (rixin) chi
majun ejka'n xinya' ta chiwij. Y c'a que na ri'
ri nch'ob nben re chinuwech apo chi majun
xtinc'utuj ta chiwe.
10 Y re xtinbij chiwe can kitzij wi, ruma ri
Cristo can c'o wuq'ui: Can majun c'a chiwe
riyix ri yixc'o pa ruwach'ulef Acaya ri xtele-
san ta ri quicoten wuq'ui, ruma chuwe riyin
can jun quicoten chi nben ri rusamaj ri Dios
y nuyon c'a ntzuk wi'.
11 ¿Achique cami ruma tek ma nwajo' ta chi
yinitzuk? ¿La ruma cami chi riyin ma yixin-
wajo' ta? Ma que ta ri'. Ri Dios retaman chi
riyin can yixinwajo' wi,‡ y rumari' tek ma
nwajo' ta nya' jun ejka'n chiwij.
12 Y ri nbanon pe chi can nuyon ntzuk wi'
y majun wajel nc'utun§ ta chiwe, can c'a
que na ri' xtinben, ruma nwajo' chi ri winek
ri quipo'on anej qui' chi ye rusamajel ri Dios
ma xquecowin ta xtiquibij chi can ye junan
wi kiq'ui riyoj.
13 Ruma riye' can ye kitzij apóstoles
niquina', pero xa ma que ta ri', xa ye samajel
ri xa yek'olon.* Can quipo'on anej qui' chi
ye achi'el apóstoles riche (rixin) ri Cristo,
pero xa ma kitzij ta.
14 Y riye' queri' niquiben y re' ma nusech
ta kac'u'x ruma xa can queri' chuka' nuben
ri Satanás;† riya' nuben chi jun utzilaj ángel‡
riche (rixin) ri sakil y xa ma que ta ri'.
15 Rumari' xinbij chiwe chi ri quipo'on
anej qui' chi ye apóstoles, ma nusech
ta kac'u'x. Ruma man c'a ye ta riye'
ri nabey ri yebano queri', ruma ri ye
rusamajel ri Satanás xa can niquipo' wi
qui' chi ye samajel riche (rixin) ri chojmilal.
Pero ri pa ruq'uisbel k'ij xa xtiquic'ul c'a
ruc'ayewal, achi'el c'a ri nuc'utuj ri itzel ri
yequibanala'.§

Tek ri Pablo nutzijoj ri tijoj pokonal ye ruk'axan pa rusamaj ri Dios

16 Y riyin nbij chic c'a jun bey, chi astape'
q'uiy ch'abel ri ma yeka ta chinuwech
ri yenbila' chiwe, majun c'a chiwe riyix
tich'obo' chi riyin xa yin ch'ujernek. Pero
wi xa queri' ri nich'ob riyix, can quinic'ulu'

* **11:1** 2 Co. 5.13. † **11:2** Ga. 4.17; Col. 1.28. ‡ **11:2** Lv. 21.13. § **11:3** Gn. 3.4, 5. * **11:4** Ga. 1.6. † **11:5** 2 Co. 12.11. ‡ **11:6** 2 Co. 10.10. § **11:6** Ef. 3.4. * **11:7** Hch. 18.3; 1 Co. 9.6. † **11:9** Hch. 20.33; 2 Co. 12.14; 1 Ts. 2.9; 2 Ts. 3.8. ‡ **11:11** 2 Co. 7.3. § **11:12** 1 Co. 9.12. * **11:13** Hch. 15.1, 24; 20.29, 30; Ga. 1.7; Fil. 3.2. † **11:14** Ap. 12.9. ‡ **11:14** Ga. 1.8. § **11:15** Is. 9.14, 15; Jer. 29.31, 32; Mt. 7.15, 16. * **11:16** 2 Co. 12.6.

c'a achi'el jun ri can ch'ujernek. Tiya' c'a k'ij
chuwe chi yich'o juba' riche (rixin) chi nya'
juba' nuk'ij* achi'el niquiben ri nic'aj chic.
17 Re nbij chiwe, chi nwajo' nc'ul juba'
nuk'ij, re' ma ya ta ri Ajaf ri biyon chuwe
chi nben queri'. Riyin xa yin achi'el jun ri xa
ch'ujernek, ruma nchapon nya' juba' nuk'ij.
18 Pero xa ruma chi ye q'uiy ri yebano chi
can c'o quik'ij, niquiben chi can c'o q'uiy
quetaman, xa rumari' tek riyin chuka' nya'
juba' nuk'ij.†
19 Ruma riyix xa can sibilaj yeka chiwech
ye'ic'ul jabel ri xa majun oc quina'oj, y riyix
nibij chi can c'o ina'oj.
20 Riyix can jabel c'a ina'on y jabel chuka'
nitz'et chi c'o ri nibano chiwe chi yix achi'el
jun mozo ri ximil pa samaj riq'ui jun pa-
trón. Can jabel chuka' ina'on riyix chi c'o
jun ri ntajin yixruq'uis y nrelesaj el chiwe
ri c'o iwuq'ui, chi c'o ri palbeyon iwuche
(iwixin) y majun ik'ij chuwech, y c'o chuka'
nipak'ilon ipalej chi k'a'. Riyix can jabel c'a
itz'eton ri'.
21 Astape' jun q'uixbel chuwe riyin chi
nbij re' chiwe, pero xa can kitzij wi chi
riyoj can majun wi kachuk'a' chi xkaben ta
achi'el ri niquiben ri nic'aj chiwe.

Pero wi ri nic'aj can ma niquixibij ta qui'
yequibila' ch'abel riche (rixin) chi niquiya'
quik'ij, riyin chuka' yicowin nben achi'el ri
niquiben riye'. Re tzij c'a re xquenbij chiwe
achi'el xa yin ch'ujernek.
22 Can q'uiy c'a ri niquibila' riye';
niquibila' chi ye hebreos, pero ri' ma xu (xe)
ta wi riye', riyin chuka'. ¿Ye winek israelitas
riye'? Queri' chuka' riyin. ¿Ye riy rumam ca
ri Abraham riye'?‡ Riyin chuka' queri'.
23 ¿Ye rusamajel ri Cristo riye'? Riyin
chuka' queri'. Pero re wacami can yich'o c'a
achi'el xa yin ch'ujernek y rumari' achi'el xa
ch'obon ma ch'obon ta ri yenbij, chi riyin
más yisamej§ que chiquiwech riye'. Riyin
más yin ch'ayon cuma ri winek que chiqui-
wech riye', ruma hasta ma noka ta chic
chinuc'u'x janipe' mul yin ch'ayon. Riyin
xiya'ox (xya') pa cárcel más que chiquiwech
riye'. Riyin can q'uiy c'a chuka' mul yin
aponak chuwech ri camic.*
24 Ri wech israelitas wu'o' c'a mul yin
quich'ayon tzan tz'um, can treinta y nueve†
jich' c'a quiya'on chuwe chi jojun bey.
25 Oxmul yin ch'ayon riq'ui xc'a'y.‡ Jun
bey xic'ak chi abej.§ Oxmul xa juba' ma yin
caminek ca pa mar, ruma ri barco ri yin
benak wi xa xuchop nibe chuxe' ya'.* C'o
jun bey xink'axaj jun k'ij y junak'a' c'a c'anej
pa ruwi' ri mar ruma xyojtej ri barco ri yin
benak wi.
26 Q'uiy c'a ruc'ayewal ri ye nk'axan pa
tak bey chubanic ri rusamaj ri Dios. Ruma
ri bey ri ye nk'axan yec'o nima'k tak raken
ya', yec'o alek'oma', yec'o wech israelitas†
ri ye'etzelan wuche (wixin) y queri' chuka'
ri nic'aj chic winek ri xa ma ye israelitas
ta,‡ nk'axan ruc'ayewal pa tak tinamit, pa
tak lugar ri acuchi (achique) majun winek
yec'o, queri' chuka' nc'ulwachin pa ruwi' ri
mar y pa quik'a' ri ma ye kitzij ta chi ye
kach'alal. Can q'uiy wi c'a ri nk'axan.
27 Riyin sibilaj yin samajnek y q'uiy tijoj
pokonal nk'axan: Nk'axan cosic, ncoch'on
waran, nk'axan wayjal, nk'axan chaki'j chi',
ncoch'on tef, xeq'uis ka ri nutziak§ chuwij y
majun nc'om wi, y chuka' can q'uiy mul ma
yiwa' ta riche (rixin) chi queri' c'o c'a más
samaj nben.
28 Y ma xu (xe) ta wi c'a ri' ri numol ri'
chuwij, xa can c'o chic nic'aj. Can k'ij k'ij
nna' ri ralal ri samaj ruma sibilaj yenatej
chuwe quinojel ri iglesias.
29 Wi c'o jun kach'alal ri majun ruchuk'a'*
y nuna' chi yawa', riyin chuka' can queri'
nna'. Wi c'o jun kach'alal nitzak ca ruma jun
chic, riyin can nna' k'axon pa wánima ruma
ri xban chare.
30 Ronojel ri xa c'a xinbij ka nuc'ut chi
riyin xa yin winek y xa majun wuchuk'a'.†
Y yari' ri nbij xa ta c'o rajawaxic chi nya'
nuk'ij.
31 Riyin kas kitzij wi ri nbij. Ri Dios ri c'o
ruk'ij riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,‡ ri Ru-
tata' ri Kajaf Jesucristo, Riya' can retaman
wi chi riyin ma ntz'uc ta tzij.
32 Riyin tek xic'oje' pa tinamit Damasco,
c'o ri xinc'ulwachij chiri'. Ruma ri aj k'atbel
tzij ri ya'on chiri' ruma ri rey Aretas jabel
xuchajij ri tinamit, xeruya' chajinel ri pa tak
bey ri niban wi oquen chupan ri tinamit
riche (rixin) chi yichapatej.§
33 Pero xicolotej el pa quik'a', ruma yec'o
xeya'o wuche (wixin) pa jun chaquech y
c'ac'ari' xinquikasaj el pa jun ventana ri c'o
chuwech ri nimalaj tz'ak ri rusutin rij ri
tinamit.

12

Ri Pablo nutzijoj chi c'o jun k'axon ntajin nuk'axaj

1 Y can kitzij wi chi ma ruc'amon ta chi
riyin nya' nuk'ij. Pero wacami riyin xaxu
(xaxe wi) c'a nwajo' ntzijoj juba' ri xuc'ut
ri Ajaf chinuwech pa jun achi'el achic'. Y

† **11:18** Jer. 9.23, 24. ‡ **11:22** Hch. 22.3. § **11:23** 1 Co. 15.10. * **11:23** Hch. 9.16. † **11:24** Dt. 25.3. ‡ **11:25** Hch. 16.22. § **11:25** Hch. 14.19. * **11:25** Hch. 27.41. † **11:26** Hch. 9.23; 17.5. ‡ **11:26** Hch. 13.50; 14.5. § **11:27** 1 Co. 4.11. * **11:29** 1 Co. 9.22. † **11:30** 2 Co. 12.5, 9, 10. ‡ **11:31** Ro. 9.5. § **11:32** Hch. 9.24, 25. * **12:1** Hch. 26.19; 2 Co. 12.7; Ga. 1.12.

nwajo' chuka' ntzijoj ri ye ruk'alajsan chinuwech.*
2 Pa cajlajuj juna' ca jun achi ri wetaman
ruwech riyin, xuc'uex c'a chila' chicaj, y can
c'a pa rox caj xapon wi. Riyin wetaman
c'a ruwech ri achi ri', y wetaman chi runi-
man chic ri Cristo,† xa yac'a ri ma wetaman
ta riyin achique rubanic xban chare tek
xuc'uex, wi can riq'ui ri ruch'acul o xaxu
(xaxe wi) ri ru'espíritu. Xaxu (xaxe wi) c'a ri
Dios etamayon achique rubanic xban chare
tek xuc'uex chila' chicaj.
3 Riyin can wetaman c'a ruwech ri achi
ri', pero xaxu (xaxe wi) c'a ri Dios etamayon
chi tek xuc'uex chila' chicaj, wi can riq'ui ri
ruch'acul xbe o xaxu (xaxe wi) ri ru'espíritu.
4 Ri wetaman riyin xaxu (xaxe wi) c'a
chi riya' xuc'uex c'a chila' chupan ri lugar
riche (rixin) quicoten,‡ ri acuchi (achique)
xerac'axaj ch'abel ri majun winek nilo ta
rubixic, ch'abel ri ma yatel ta chare jun
winek chi nubij.
5 Ri achi ri xuc'uex c'a chila' chicaj can
utz wi c'a chi niya'ox (nya') ruk'ij. Yac'a
riyin ma xtinya' ta nuk'ij. Pero xa ta
rajawaxic chi nya' nuk'ij, ntzijoj ta ri ye
nc'ulwachin ri nuc'ut chi xa yin winek y
majun wuchuk'a'.§
6 Rumari' xa ta riyin nwajo' nya' nuk'ij,*
ri' ma yin sachnek ta riq'ui ri nben, ruma
ri nbij can kitzij wi, pero riyin ma nwajo' ta
nya' nuk'ij, ruma ma nwajo' ta chi ri winek
nik'ax ruwi' niquiya' nuk'ij, ruma ri winek
ma xu (xe) ta wi ri niquitz'et o niquic'axaj
chawij ri niquiben, xa can nik'ax chic juba'
ruwi' niquiya' ak'ij.
7 Riyin can nima'k wi c'a ri ye ruk'alajsan
ri Dios chinuwech. Y riche (rixin) chi ma
nnimirisaj ta wi' ruma ronojel ri', ya'on c'a
jun k'axon chare ri nuch'acul achi'el jun
ch'ut laj q'uix.† Ri Dios xuya' c'a k'ij chare
ri Satanás‡ chi xuya' re k'axomal re' chuwe
riche (rixin) chi ma nnimirisaj ta wi'.
8 Y rumari' tek riyin oxi' yan mul§ nc'utun
utzil chare ri Ajaf Jesucristo chi trelesaj el ri
k'axon ri nibano chuwe chi ntij pokonal.
9 Pero ri Ajaf xubij* chuwe: Riyit xaxu
(xaxe wi) c'a caquicot riq'ui ri wutzil ri
nuya'on chawe y majun chic jun ri xtic'atzin
ta chawe.† Ruma tek yatajin chuk'axaxic
jun tijoj pokonal y can nana' chi majun
chic awuchuk'a', yac'ari' tek xtik'alajin ri
wuchuk'a'‡ riyin pan ac'aslen, xcha' chuwe.
Rumari' riyin sibilaj yiquicot tek c'o ri
yenc'ulwachij ri xa niquic'ut chinuwech chi
majun wuchuk'a', ruma can yari' tek nika
c'a pe ri ruchuk'a' ri Cristo pa nuwi'.
10 Rumari' sibilaj yiquicot tek can ruma
ri Cristo c'o ri yenc'ulwachij ri xa niquic'ut
chinuwech chi majun wuchuk'a'. Yiquicot
tek c'o niquiben ri winek chuwe riche
(rixin) chi yinquiq'uixbisaj, yiquicot tek
c'o rajawaxic chuwe y xa majun nipe wi,
yiquicot tek yinetzelex y yiquicot chuka' ri
pa k'axon.§ Ruma yac'a tek riyin nna' chi
majun chic wuchuk'a' yari' tek nipe más
wuchuk'a'.*
11 Riyin xinben chi achi'el xa majun
nuna'oj ruma xa nuyon riyin xinya' ka
nuk'ij. Pero xa imac riyix tek xinben queri',
ruma can yix ta c'a riyix ri' ri xixya'o nuk'ij.
Ruma astape' riyin can majun oc nuk'ij,
pero ma ntel ta chi tzij chi can yin más co'ol
que chiquiwech ri niquibij chi ye nima'k tak
apóstoles.†
12 Ruma ronojel ri samaj ri xinbanala'
chicojol, re' jun retal chi can yin apóstol wi.‡
Ruma can c'o xyatej chuwe chi xenbanala'§
ri can ximey riyix tek xitz'et, y c'o chuka'
nima'k tak milagros ri xenbanala'. Y riyin
can xincoch' wi ronojel riche (rixin) chi xin-
ben ri samaj chicojol.
13 ¿Achique ruma tek riyix nibij chi achi'el
xa majun ik'ij nbanon chiwe que chiqui-
wech ri nic'aj chic iglesias ri yec'o pa
nic'aj chic tinamit? ¿O xa ruma chi majun
xinc'utuj ta* chiwe riche (rixin) chi ntzuk-
bej wi' rumari' tek queri' nibij? Wi xa
rumari', ticuyu' c'a juba' numac ruma ri
nbanon chiwe.

Tek ri Pablo nubij chi nibe pa rox mul chiquitz'etic ri kach'alal aj Corinto

14 Y re wacami can nchojmirisan chic
wi' riche (rixin) chi yinapon chic jun bey
iwuq'ui. Yac'are' ri rox mul† ri xquibe
iwuq'ui y tek xquinapon, man c'a tich'ob ta
chi c'o cosas nwajo' chi niya' pe chuwe. Ma
que ta ri'. Riyin ma ya ta c'a ri c'o iwuq'ui ri
nwajo',‡ riyin can yix c'a riyix ri yixinwajo'.
Y ma nwajo' ta nya' jun ejka'n chiwij, ruma
re wawe' chuwech re ruwach'ulef ma ye ta
ri ye alc'ualaxel ri yemolo beyomel riche
(rixin) chi niquiya' chare ri tata'aj,§ xa ye ri
tata'aj ri yeya'o chique ri calc'ual.
15 Rumari' riyin can riq'ui c'a quicoten
nsech ronojel ri c'o wuq'ui iwuma riyix y
hasta riyin nchapon yiq'uis ka chuka' ruma
can sibilaj yixinwajo' riyix. Astape' riyix ma
can ta yiniwajo' achi'el ri yixinwajo' riyin.*

† **12:2** 2 Co. 5.17; 13.5. ‡ **12:4** Lc. 23.43. § **12:5** 2 Co. 11.30. * **12:6** 2 Co. 11.16. † **12:7** Ez. 28.24. ‡ **12:7** Job 2.6, 7; Lc. 13.16. § **12:8** Mt. 26.44. * **12:9** Dt. 3.26. † **12:9** Ec. 7.18. ‡ **12:9** Is. 40.29; 41.10; He. 2.18; 2 P. 2.9. § **12:10** Ro. 5.3; 2 Co. 7.4. * **12:10** 2 Co. 13.4. † **12:11** 1 Co. 3.4-7. ‡ **12:12** 1 Co. 9.2. § **12:12** Ro. 15.18. * **12:13** 1 Co. 9.11, 12. † **12:14** 2 Co. 13.1. ‡ **12:14** Hch. 20.33. § **12:14** 1 Co. 4.14, 15. * **12:15** 2 Co. 6.12; 1 Ts. 2.8. † **12:16** 2 Co. 11.9.

16 Y yec'o c'a ri yebin chuwij chi riyin
majun achique ta nc'utuj chiwe† y nben
chi achi'el majun ejka'n nya' chiwij, pero
xa jabel yix nk'olon cha', can c'o nuna'oj
chinubanic y xa yix kajnek pa nuk'a' riche
(rixin) chi c'o puek nwelesaj chiwe, queri'
niquibij chuwij.
17 Pero riyix jabel iwetaman chi ma que
ta ri'. ¿O la xixink'ol‡ cami riyin riq'ui jun
chique ri kach'alal ri xentek chila' iwuq'ui?
18 Ruma riche (rixin) chi xintek ri
kach'alal Tito§ ri chila' iwuq'ui, nabey
xinc'utuj na sibilaj utzil chare, y c'ac'ari' xbe
iwuq'ui, rachibilan el jun chic kach'alal. ¿La
xixruk'ol cami ri kach'alal Tito? Ma que
ta ri'. Riya' can uc'uan wi ruma ri Lok'olaj
Espíritu, can achi'el ri nuc'aslen riyin, can
queri' chuka' ri ruc'aslen riya'.

19 ¿Nich'ob cami riyix chi ri ch'abel ri yoj-
tajin chutz'ibaxic chiwe xa riche (rixin) chi
nikatobej ki' chiwech? Ma que ta ri'. Ruma
can chuwech ri Dios chi riyin y ri ye wachi-
bil queri' nikabij chiwe ruma xa jun chic
kabanon riq'ui ri Cristo. Xa can riche (rixin)
wi c'a chi yixkato' tek queri' nikabij chiwe
iwonojel riyix ri sibilaj yixkajo' riche (rixin)
chi can yixq'uiy ta c'a chupan ri ic'aslen
riq'ui ri Dios.
20 Ruma riyin nxibij juba' wi' yinapon
chila' iwuq'ui, ruma riq'ui juba' xa ma
choj ta benak ri ic'aslen,* xa ma yixta-
jin ta chubanic achi'el ri nwajo' riyin. Y
wi ta queri' ibanon tek yixinwil, riyin c'o
chi xtinben ri nic'atzin chi nben, y xa ma
ya ta chic ri achique iwoyoben chi nben-
bana' iwuq'ui, xa ma ya ta chic samaj ri'
ri nbenbana' ca chicojol. Riyin nxibij juba'
wi' chi c'o oyowal chicojol, xa itzel nina'
riyix chique ri nic'aj chic ruma ri utz yec'o,
chuka' yec'o ri nipe coyowal, xa ma junan
ta iwech ibanon, c'o itzel tak tzij ye'ibila'
chiquij ri nic'aj chic, yixtzijon chiquij nic'aj
chic winek, majun quik'ij niben chique ri
nic'aj chic kach'alal, y yec'o chuka' ri xa ma
pa rucholaj ta chic ri yixtajin, xa ya chic ri'
ri xquenchojmirisaj.
21 Riyin nxibij wi' yinapon chic iwuq'ui,
ruma man xa tukasaj nuk'ij ri Dios ruma
chi riq'ui juba' xquebenwila' chi c'a ye q'uiy
na kach'alal ri c'a yec'o na pa mac y ma
quiya'on ta ca rubanic ri etzelal. Ri achi'a'
y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' c'a
niquicanola' na qui' riche (rixin) chi yema-
cun.† Can ma niquimestaj ta ca rubanic ri',
y ma yeq'uix ta chuka' chubanic. Ronojel ri
mac ri' can nuc'om wi pe ok'ej‡ chuwe riyin.

13

1 Y yac'are' ri rox mul* ri xquinapon chila'
iwuq'ui. Y tek yinc'o chic chila' iwuq'ui,
wi xa can c'a yec'o na ri ye kajnek pa
mac, xa riq'ui ye ca'i' o ye oxi' ri junan
xtiquibij† chiquij chiquijujunal ri ye ka-
jnek pa mac, chi can kitzij wi c'o quimac
quibanon, riq'ui ri' xtikachojmirisaj ronojel
ri quibanon chiquijujunal.
2 Can ma ncuy ta chic c'a quimac ri c'a
yemacun na. Ruma tek xic'oje' ri chila'
iwuq'ui ri pa rucamul can xinbij yan c'a
ca chique chi wi c'a que na ri'‡ yetajin tek
xquinapon chic jun bey, can man c'a xque-
colotej ta chuwech ri ruc'ayewal ri xtikaya'
pa quiwi',§ yac'are' ri ntz'ibaj chic el chiwe
wacami, achi'el ta can yinc'o apo iwuq'ui. Y
can chique quinojel nbij wi.
3 Riyix can irayin c'a chi niwetamaj, wi
riyin can ya ri Cristo* ri nibin pe ri ch'abel
chuwe ri nbij chiwe. Wacami can xtitz'et
wi c'a chi ri Cristo can xtuc'ut wi ri' chi-
wech riyix wuma riyin, chi Riya' can c'o wi
ruchuk'a' riche (rixin) chi nuya' ruc'ayewal
pa quiwi' ri ye kajnek pa mac.
4 Ruma astape' ri Cristo xq'uis ruchuk'a' ri
ruch'acul tek xcom chuwech ri cruz,† pero
re wacami q'ues ruma ri nimalaj ruchuk'a'
ri Dios. Y quec'ari' kabanic riyoj, can majun
wi kachuk'a' can achi'el xuben ri ruch'acul
ri Cristo tek xcom, ruma xa jun chic ka-
banon riq'ui Riya'. Pero wacami can yoj
q'ues ruma ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios‡ y
can c'o chic ri ruchuk'a' ri Dios kiq'ui riche
(rixin) chi xtikaben c'a achique ri ruc'amon
chi nikaben chicojol.
5 Yac'a re wacami can tina' c'a ka iwi'
riyix,§ wi can kitzij chi cukul ic'u'x riq'ui ri
Jesucristo. ¿O xa ma iwetaman ta chi ri Je-
sucristo c'o chic pa tak iwánima?* C'o na c'a,
wi kas kitzij chi iniman† chic ri Jesucristo.
6 Y riyin nwoyobej c'a chi riyix xtiweta-
maj chi riyoj can yoj c'ulun chic ruma ri
Dios, y Riya' c'o kiq'ui.
7 Riyoj can nikac'utuj wi c'a chare ri Dios
chi man ta jun etzelal ri niben. Riyoj
nikac'utuj queri' pan iwi' riyix, pero ma
ruma ta chi riyoj nikajo' chi nik'alajin chi-
wech chi can yoj riche (rixin) wi ri Dios y
can c'o ri ruchuk'a' pa kak'a'. Ma que ta ri'.
Ri nikajo' riyoj ya ta chi riyix niben ri utz,
astape' ma nik'alajin ta chiwech chi can yoj‡
riche (rixin) wi ri Dios.
8 Ruma ri uchuk'a' ri ruya'on ri Dios
chuwe riyin y chuka' chique ri ye wachibil
chupan ri samaj, ma riche (rixin) ta chi

‡ **12:17** 2 Co. 7.2. § **12:18** 2 Co. 8.6. * **12:20** 1 Co. 4.21. † **12:21** 1 Co. 5.1. ‡ **12:21** 2 Co. 2.1, 4. * **13:1** 2 Co. 12.14. † **13:1** Nm. 35.30. ‡ **13:2** 2 Co. 12.21. § **13:2** 2 Co. 10.2. * **13:3** Mt. 10.20. † **13:4** Fil. 2.7, 8. ‡ **13:4** Ro. 6.4; 2 Co. 10.3, 4. § **13:5** 1 Co. 11.28. * **13:5** Ro. 8.10. † **13:5** 1 Co. 9.27. ‡ **13:7** 1 Co. 4.9, 13; 2 Co. 6.9.

nikak'et ri kas kitzij, ma que ta ri', xa riche
(rixin) c'a chi nikato' ri kas kitzij.
9 Y rumari' riyoj can sibilaj yojquicot
tek majun kachuk'a' y riyix xa utz benak
ri ic'aslen y can c'o iwuchuk'a'.§ Y riyoj
can nikac'utuj wi c'a chare ri Dios pa tak
ka'oración chi nuben ta chiwe chi yix tz'aket
ta* riq'ui ri ic'aslen.†
10 Rumac'ari' ntz'ibaj el re wuj re' chiwe,
ya que ma jane yinapon ta iwuq'ui,‡ riche
(rixin) chi queri' ma nic'atzin ta yichapon
chiwe tek xquinapon iwuq'ui, ma rajawaxic
ta ncusaj ri k'atbel tzij ri ruya'on ri Ajaf pa
nuk'a' riche (rixin) chi yichapon chiwe. Ri
k'atbel tzij ri' can ruya'on ri Ajaf pa nuk'a'
riche (rixin) chi yixinto' chi yixq'uiy chupan
ri ic'aslen riq'ui ri Dios, y ma riche (rixin) ta
chi yixintz'ila'.

Ri Pablo nuya' rutzil quiwech ri kach'alal y nuya' chuka' ruk'ij ri Dios

11 Wach'alal, pa ruq'uisbel nwajo' c'a nbij
el chiwe chi can tic'oje' ri quicoten pa
tak iwánima, titija' ik'ij chi nichojmirisaj
ri ic'aslen, titola' iwi' y ticukubala' ic'u'x
chi'ijujunal, xa jun iwech tibana',§ y man
ta jun oyowal chicojol. Y wi queri' niben,
ri Dios can xtic'oje' iwuq'ui, y xaxu (xaxe
wi) c'a riq'ui Riya' nipe wi ri ajowabel* y ri
uxlanibel c'u'x.†
12 Can tiyala' c'a rutzil iwech chi'ijujunal
riq'ui jun lok'olaj tz'uban (tz'uman) chi'ij.‡
13 Quinojel c'a ri lok'olaj tak kach'alal ri
yec'o wawe', niquitek c'a rutzil iwech riyix.
14 Wach'alal, ri nwajo' riyin ya c'a chi ri
rutzil ri Ajaf Jesucristo y ri ajowabel riche
(rixin) ri Dios ri xtic'oje' ta iwuq'ui. Y nray-
bej chuka' chiwe chi ri Lok'olaj Espíritu c'o ta
iwuq'ui, y nuben ta chiwe chi junan iwech§
iwonojel. Amén.

§ **13:9** 1 Co. 4.10. * **13:9** 2 Ti. 3.17; He. 6.1. † **13:9** 1 Ts. 3.10. ‡ **13:10** 1 Co. 4.21; 2 Co. 2.3. § **13:11** Ro. 12.16; 1 Co. 1.10; 1 P. 3.8. * **13:11** 1 Jn. 4.8-16. † **13:11** Ro. 15.33; 1 Ts. 5.23; He. 13.20. ‡ **13:12** Ro. 16.16. § **13:14** Fil. 2.2.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa ruwach'ulef Galacia

Wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa ruwach'ulef Galacia. Xutek re wuj re' ruma xrac'axaj chi yec'o achi'a' ri xe'apon quiq'ui y xquibij chique chi can rajawaxic wi chi niquiben ri achique nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, y niquibij chuka' chi ma tiquinimaj ta ri tijonic ri ye ruya'on ca ri Pablo chique. Ri achi'a' ri' xquibij c'a chi can rajawaxic wi chi niban ri circuncisión chique, riche (rixin) chi queri' can nitz'aket wi ri colotajic ri nuya' ri Dios chique. Yac'a ri Pablo nubij chupan re wuj re' chi ri niquic'ut ri achi'a' ri' xa ma kitzij ta. Y ri nutzijoj riya' can ya wi ri Dios ri xk'alajsan chuwech y yari' ri kitzij chi nuya' colotajic chique.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 11 y napon c'a pa mocaj 21 chare ri tanaj 2, ri Pablo nubij chique chi riya' can ya wi ri Dios ri xbin chare chi xoc apóstol y rumari' chi can ya ri kitzij ri nutzijoj. Y nubij chuka' chi ya ri Dios xbin chare chi nberutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri ma ye israelitas ta.

Ri tanaj 3 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 31 chare ri tanaj 4, nubij chi xaxu (xaxe) wi ruma ri rutzil ri Dios y ruma chuka' chi nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Jesús tek nikil ri colotajic.

Ri tanaj 5 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 10 chare ri tanaj 6, nubij chi ruma ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Dios chique, riye' ma nic'atzin ta chic chi c'a niban na ri circuncisión chique y ma ruc'amon ta chuka' chi c'a niquiben na ri nic'aj chic costumbres ri bin ca cuma ri cati't quimama'. Ruma ri Cristo xerucol yan pe chuwech ri' y xuben chique chi majun chic quimac yetz'etetej ruma ri Dios. Y nubij chuka' chi wi xtiquiya' k'ij chi ya ri Lok'olaj Espíritu ri nuc'uan ri quic'aslen, ri quic'aslen xtiwachin c'a jabel.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo. Ma winek ta c'a xecha'o wuche (wixin) riche (rixin) chi queri' xinoc apóstol. Ni ma winek ta chuka' ri ye takayon pe wuche (wixin). Ri takayon pe wuche (wixin) ya ri Ajaf Jesucristo y ri Dios ri Tata'ixel;* ri Dios ri xbano chare ri Jesucristo chi xc'astej pe chiquicojol ri caminaki'.†

2 Riyix kach'alal, ri yix riche (rixin) ri iglesias ri yec'o pa ruwach'ulef Galacia, tic'ulu' c'a ri rutzil iwech ri ntek el riyin, y ri rutzil iwech ri niquitek el chuka' ri kach'alal ri yec'o wuq'ui.‡

3 Y ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x y ri utzil ri nuya' ri Katata' Dios y ri Kajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima§ chi'iwonojel.

4 Ruma ri Jesucristo xuya' c'a ri'* riche (rixin) chi xcamisex ruma ri kamac, riche (rixin) chi queri' yojrucol chuwech ri etzelal ri c'o wawe' chuwech re ruwach'ulef re tiempo re'. Ronojel ri' xuben ri Jesucristo kuma riyoj, ruma can queri' wi xrajo' ri Katata' Dios chi xbanatej.

5 Rumari', ri Katata' Dios can xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

Xaxu (xaxe wi) jun rubanic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic

6 Riyin can xinmey tek xinwac'axaj chi riyix niwajo' niya' yan ca ri Dios y chuka' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Riyix xa jun wi chic chi na'oj ri niwajo' nichop el rutzekelbexic y nej yixbe wi ca chare ri Dios, ri Dios ri xsiq'uin (xoyon) iwuche (iwixin)† riche (rixin) chi xuya' ri rutzil ri Cristo pan iwi'.

7 Yac'a riyin nbij chiwe chi majun chic jun lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Yec'o winek ri xa jun wi chic ri niquic'ut, ri xa niquisech ic'u'x. Ruma nicajo' c'a niquijel rubixic ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo‡ ri niya'o colotajic.

8 Y ri lok'olaj ch'abel ri' xa can xu (xe) wi jun rubanic. Y yari' ri katzijon ca riyoj chiwe. Yac'a wi c'o jun ri nijalo rubixic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, can xtika ta c'a ruc'ayewal pa ruwi' ruma ri Dios. Y ri' astape' ta na can yin c'a riyin o can jun ángel§ ri petenak chila' chicaj.

9 Can achi'el c'a ri kabin ca chiwe, queri' ncamuluj el rubixic chiwe wacami: Wi c'o jun nitzijon jun chic na'oj chiwe ri xa ma junan ta* riq'ui ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri ic'ulun chic, ri nitzijon c'a ri na'oj ri' chiwe, can xtika ta c'a ruc'ayewal pa ruwi' ruma ri Dios.

10 Y riq'ui ri xinbij ka, ¿achique nibij riyix? ¿La ya cami ri nika chiquiwech ri winek ri ntzijoj riche (rixin) chi nc'ul nuk'ij? Ma que ta ri'. Riyin can ya ri nika chuwech ri Dios ri

* **1:1** 1 Ti. 1.1. † **1:1** Hch. 2.24. ‡ **1:2** Fil. 4.21. § **1:3** 1 Co. 1.3. * **1:4** Mt. 20.28; Ro. 4.25; Ga. 2.20. † **1:6** Ga. 1.15; 5.8. ‡ **1:7** Hch. 15.1; 2 Co. 11.4; Tit. 1.10. § **1:8** 2 Co. 11.14. * **1:9** Dt. 4.2; 12.32. † **1:10** 1 Ts. 2.4.

ntzijoj.† Ruma xa ta ya ri nika chiquiwech ri winek ri nben, man ta yin rusamajel ri Cristo.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic tek xoc jun apóstol

11 Wach'alal, riyin nwajo' chi riyix niwetamaj jabel chi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri xintzijoj chiwe, ma runa'oj ta jun achi.

12 Ruma riyin ma riq'ui ta c'a jun winek xinc'ul wi pe, ni ma xitijox ta chuka' ruma jun winek. Can ya ri Jesucristo ri xk'alajsan chinuwech.

13 Y riyix iwac'axan ri achique chi c'aslen ri xinc'uaj tek rubanon ca, tek c'a ntzekelben na ri quireligión ri wech aj Israel. Riyin can xk'ax ruwi' xinben chique ri quiniman ri Jesucristo. Ruma can riq'ui ronojel woyowal xinchop quicanoxic‡ y xinwajo' chi xeq'uis ta.

14 Y chupan ri quireligión ri wech aj Israel, yin c'a riyin ri más q'uiy xinwetamaj§ que chiquiwech ri nic'aj chic wachibil ri junan xojq'uiy pe quiq'ui. Ruma riyin can xinjech wánima chubanic ri quicostumbre ri kati't kamama'.

15 Yac'a ri Dios, xa can c'a ma jane quinalex tek xirucha'.* Xa yac'a chi c'a ma janej ta ca tek xirusiq'uij (xiroyoj) ruma ri rutzil ránima.

16 Y can ruraybel wi c'a ri Dios chi xuk'alajsaj ri Jesucristo ri Ruc'ajol chinuwech; riche (rixin) chi nbentzijoj ri Jesucristo chique ri nic'aj chic winek ri ma ye israelitas ta.† Y tek ri Dios ruk'alajsan chic c'a ri Jesucristo chinuwech, ma xbenwac'axaj ta rutzijol riq'ui jun chic winek riche (rixin) chi xinwetamaj más chrij ri Cristo.

17 Ni ma xijote' ta anej quiq'ui ri apóstoles ri yec'o pa tinamit Jerusalem, ri can c'o chic juba' k'ij ye oconek apóstoles que chinuwech riyin. Yac'a riyin tek xinya' ca ri tinamit Damasco, xibe pa ruwach'ulef Arabia. Y tek xinel c'a pe pan Arabia, xitzolin chic jun bey pa tinamit Damasco.

18 Y tek k'axnek chic oxi' juna', c'ac'ari' tek xijote' pa tinamit Jerusalem riche (rixin) chi xinwetamaj ruwech ri apóstol Pedro, y xic'oje' c'a pe ca'i' semanas riq'ui.

19 Y chupan ri ca'i' semanas ri', majun chic apóstol ri xintz'et ta ruwech, xaxu (xaxe wi) ri Jacobo ri rach'alal ri Ajaf Jesucristo.‡

20 Y chuwech ri Dios nbij chiwe chi re ntz'ibaj el, can kitzij wi. Ma ntz'uc ta tzij.

21 Y c'ac'ari' xibec'oje' c'a pa ruwach'ulef Siria y pa ruwach'ulef Cilicia.

22 Ma can ta xic'oje' ri pa tak tinamit riche (rixin) ri Judea, y rumari' ri iglesias ri ye riche (rixin) ri Cristo ri yec'o chiri' ma quetaman ta nuwech.

23 Xaxu (xaxe wi) c'a quic'axan chuwij, chi riyin majun chic pokon nben chique ri quiniman chic ri Jesucristo, ri achi'el xinben tek rubanon ca. Xa can ntzijoj chic c'a chique ri winek chi tiquinimaj ri Jesucristo. Y ma nwajo' ta chic chi yeq'uis ri ye nimayon riche (rixin) ri Jesucristo.

24 Y ri kach'alal ri', can xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ruma xquic'axaj chi jalatajnek chic ri nuc'aslen.

2

1 Tek k'axnek chic c'a cajlajuj juna', c'ac'ari' tek riyin xijote' chic jun bey ri pa tinamit Jerusalem, wachibilan el ri kach'alal Bernabé.* Y kac'uan c'a chuka' el ri kach'alal Tito.

2 Y riyin xibe, ruma can ya ri Dios ri xk'alajsan chinuwech chi yibe. Y xaxu (xaxe wi) ri kach'alal ri c'o quik'ij y riyin ri xkamol ki'. Y xinbij c'a chique ri achique rubanic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri ntzijoj chique ri winek ri ma ye israelitas ta. Queri' xinben ruma nwajo' chi man ta jun nibano chare ri samaj ri nbanon pe y ri yitajin chubanic chi xa majun nic'atzin wi.

3 Yac'a riye' ni xa ta xquibij chi tiban ri circuncisión chare ri kach'alal Tito ri benak wuq'ui, astape' riya' aj Grecia y ma banon ta ri circuncisión chare.

4 Ri Tito can ma xban ta ri circuncisión chare, astape' ta na yec'o ri ma ye kitzij ta chi ye kach'alal ri xe'ajowan chi xban ta ri circuncisión chare. Riye' quiyujun apo qui' xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi niquinachaj ri achique rubanic ri kac'aslen riyoj ri yoj colotajnek chic ruma ri Cristo Jesús; wi can c'a nikaben na ronojel ri nubij chupan ri ley ri rutz'iban ca ri Moisés,† o xa ma nikaben ta chic. Riye' xcajo' chi xojc'oje' chic jun bey chuxe' ri ley riche (rixin) ri Moisés.

5 Yac'a riyoj ni xa ta juba' xubij ri kánima chi xekanimaj ta; riche (rixin) chi queri' ri kitzij rubaniquil ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ya ta ri' ri nic'oje' iwuq'ui riyix.

6 Y ri kach'alal ri c'o quik'ij y c'o chuka' q'uiy quetaman, majun chic c'a rubaniquil ri ruch'abel ri Dios ri xquic'ut ta pe chinuwech. Y riyin, ma ya ta c'a wi c'o quik'ij o majun quik'ij ri xintzu'. Ruma chuwech ri Dios xa yoj junan konojel.

7 Pa ruq'uexel c'a chi ri kach'alal xinquitijoj ta pe más chrij ri ruch'abel ri Dios, xa yari' tek xquitz'et chi can chuwe wi riyin chilaben wi riche (rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek ri ma ye israelitas ta‡ ri ma banon ta

‡ **1:13** Hch. 8.3; 1 Ti. 1.13. § **1:14** Fil. 3.4-6. * **1:15** Jer. 1.5. † **1:16** Hch. 9.15; Ga. 2.7, 8. ‡ **1:19** Mt. 13.55; Mr. 6.3. * **2:1** Hch. 15.2. † **2:4** Ga. 3.24, 25. ‡ **2:7** Hch. 9.15; Ga. 1.16.

ri circuncisión chique. Can achi'el tek xchilabex chare ri Pedro chi tutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri kech aj Israel ri banon ri circuncisión chique.

8 Y can ya ri Dios ri nito'o riche (rixin) ri Pedro chupan ri samaj ri can nuben wi jun apóstol, ri chiquicojol ri kech aj Israel ri banon ri circuncisión chique. Y queri' chuka' riyin, can ya Dios ri' ri nito'o wuche (wixin), riche (rixin) chi yisamej chiquicojol ri winek ri ma ye israelitas ta ri ma banon ta ri circuncisión chique.

9 Y tek ri Jacobo, ri Pedro y ri Juan, ri can ye principali' chiquicojol ri kach'alal, xquinabej ri rutzil ri Dios ri yatajnek chuwe§ riche (rixin) chi nben ri rusamaj ri Dios, riye' xquichop c'a kak'a' riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi can kachibil ki' chupan ri samaj. Xaxu (xaxe wi) c'a chi riyoj yojbesamej chiquicojol ri winek ri ma ye israelitas ta, y riye' yebesamej chiquicojol ri kech aj Israel ri banon ri circuncisión chique.

10 Xaxu (xaxe wi) c'a xquichilabej chake chi can que'oka c'a chikac'u'x chi yekato'* ri pobres. Y can yac'ari' ri ntijon pe nuk'ij chi nben.†

Tek ri Pablo xchapon chare ri Pedro pa tinamit Antioquía

11 Yac'a tek ri Pedro xbec'oje' c'a ri pa tinamit Antioquía, xichapon chare, ruma ma choj ta ri ntajin chubanic chiri'.

12 Ruma pa nabey mul, can niwa' wi quiq'ui ri kach'alal ri ma ye israelitas ta. Yac'a tek yec'o achi'a' ri ye rachibil ri Jacobo xe'apon riq'ui, yac'ari' tek ri Pedro ma xbewa' ta chic quiq'ui ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, ruma xuxibij ri' chiquiwech ri achi'a' ri xe'apon riq'ui; ruma ye riye' ri yebin chi c'o chi tiban ri circuncisión chique ri kach'alal ri ma ye israelitas ta.

13 Y ri kach'alal ri can ye israelitas wi y chiri' pan Antioquía yec'o wi, junan xquiben riq'ui ri Pedro. Ma xe'apon ta chic quiq'ui ri kach'alal ri ma ye israelitas ta. Can xk'alajin c'a chi xa ca'i' quipalej, ruma pa nabey mul xa can ye'apon wi. Y hasta ri Bernabé xuben achi'el ri xquiben riye'.

14 Y tek xintz'et chi ma niquiben ta achi'el ri kas nubij chupan ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, chiquiwech c'a quinojel xinbij chare‡ ri Pedro: Riyit can yit israelita, pero ma yatajin ta chubanic ri quicostumbre ri israelitas, xa ac'uan jun c'aslen achi'el quic'aslen ri ma ye israelitas ta. Wi xa queri' yatajin chubanic, ¿achique c'a ruma tek wacami naben chique ri ma ye israelitas ta chi niquiben ri quicostumbre ri israelitas?

15 Riyit y riyin can yoj israelitas pa kalaxic, ma yoj aj maqui' ta achi'el ri winek ri ma ye israelitas ta.

16 Pero ketaman chi can majun winek ri nitz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac xaxu (xaxe wi) riq'ui chi nuben ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. Xa can rajawaxic chi nikanimaj ri Jesucristo riche (rixin) chi queri' yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac.§ Rumari' tek ma xu (xe) ta wi ri ma ye israelitas ta ri ye nimayon ri Jesucristo, xa can queri' chuka' riyoj israelitas, kaniman ri Jesucristo riche (rixin) chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac. Ma ya ta c'a chi nikaben ri nubij chupan ri ley* ri nibano chake chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac.†

17 Riyoj ri xkanimaj ri Cristo ruma nikajo' chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac,‡ wi xa c'a nikaben na ri mac, ¿la ya cami ri Cristo xbano ka aj maqui' chake? Ma que ta ri'.

18 Y wi xa nbenchapa' chic pe ruya'ic ruk'ij ri xa nya'on chic ca, can nik'alajin chi xa mac ri xinben.

19 Ruma riyin chare ri ley xicom yan, rumari' ri ley ma nic'atzin ta chic chi nben.§ Wacami ri nic'atzin chi nben ya ri nrajo' ri Dios.*

20 Y tek ri Cristo xcamisex chuwech ri cruz, riyin achi'el xa ta can xicom chuwech ri cruz riq'ui Riya'.† Y ma yin ta chic rajaf re nuc'aslen re c'o wacami, xa can ya chic ri Cristo ri c'o pa wánima ri oconek rajaf re nuc'aslen. Y janipe' c'a ri xquic'ase' el chuwech re ruwach'ulef, can xtincukuba' nuc'u'x riq'ui ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios ri xajowan wuche (wixin), y xuya' chuka' ri' riche (rixin) chi xcamisex wuma.

21 Riyin ma nwetzelaj ta ri rutzil ránima ri Dios chi xutek pe ri Cristo riche (rixin) chi xcom kuma. Ruma xa ta riq'ui chi nikaben ri nubij ri ley tek majun kamac yojtz'etetej ruma ri Dios,‡ ri Cristo man ta c'a jun xc'atzin wi chi xcom.

3

Can nac'ul wi ri Espíritu pan awánima wi nacukuba' ac'u'x riq'ui ri Jesucristo

1 Wach'alal aj Galacia, ¿achique c'a ruma ma yixch'obon ta jabel? ¿Y achique c'a xixk'olo rumari' tek ma ninimaj ta ri kas kitzij?* Tek xa can k'alajsan chic jabel

§ **2:9** Ro. 1.5. * **2:10** He. 13.16; 1 Jn. 3.17. † **2:10** Hch. 11.29, 30; 24.17. ‡ **2:14** 1 Ti. 5.20. § **2:16** Hch. 13.38. * **2:16** Ro. 8.3; He. 7.18. † **2:16** Ro. 3.20. ‡ **2:17** Mt. 1.21. § **2:19** Ro. 7.4, 6. * **2:19** Ro. 6.11. † **2:20** Ro. 6.6. ‡ **2:21** Ga. 5.4. * **3:1** Ga. 5.7. † **3:2** Ga. 3.14; Ef. 1.13.

chiwech ri achique rubanic xban chare ri
Jesucristo tek xcom chuwech ri cruz kuma.
2 Y riyin nc'utuj chiwe: ¿La ya cami ri
nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés ri xinimaj
riche (rixin) chi xic'ul ri Lok'olaj Espíritu† pa
tak iwánima? Ma que ta ri'. Xa can ruma chi
xinimaj ri Jesucristo ri xkatzijoj chiwe.
3 ¿La can ma nich'ob ta cami juba'? Ruma
tek xinimaj ri Jesucristo, riyix xiya' k'ij
chare ri Lok'olaj Espíritu chi ya Riya' ri
nuc'uan iwuche (iwixin). Yac'a re wacami
xa iyon chic riyix niwajo' nitij ik'ij.
4 Y q'uiy chuka' tijoj pokonal ik'axan pe
ruma chi iniman ri Jesucristo. ¿Can majun
cami xc'atzin wi ri tijoj pokonal ri'? Riyin
nrayij chi man ta queri'.
5 Ri Dios nuyala' ri Lok'olaj Espíritu chiwe
y nubanala' milagros chicojol. ¿La nuben
cami queri' ruma chi xinimaj ri nubij ri ley
riche (rixin) ri Moisés? Ma que ta ri'. Xa can
ruma chi xinimaj ri Jesucristo ri xkatzijoj
chiwe.

Ri Pablo nutzijoj ri trato ri xuben ri Dios riq'ui ri Abraham

6 Y can achi'el xuben ri Abraham, chi riya'
can xunimaj wi ri xbix chare ruma ri Dios,
y rumari' xtz'etetej ruma ri Dios chi majun
rumac,‡
7 queri' chuka' tiwetamaj chi quinojel ri
yeniman riche (rixin) ri Dios, achi'el xuben
ri Abraham, can ye'oc achi'el ye ralc'ual§ ri
Abraham.
8 Y chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ojer ca, nik'alajin c'a chi can nberila' na k'ij
tek ri Dios can xtuben wi c'a chique ri winek
ri ma ye israelitas ta chi majun quimac
xquetz'etetej ruma Riya', ruma can niquin-
imaj. Queri' nik'alajin chupan ri lok'olaj
ch'abel ri xbix chare ri Abraham tek ri Dios
xubij: Awuma c'a riyit tek quinojel ri winek
riche (rixin) ri ruwach'ulef can xtiquic'ul wi
bendición,* xcha' ri Dios chare ri Abraham.
9 Rumac'ari' tek nikabij chi achi'el xuben
ri Abraham chi can xuc'ul ri bendición
ruma can xucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Dios,
can queri' chuka' quinojel ri yeniman riche
(rixin) ri Dios, can niquic'ul chuka' bendi-
ción.
10 Yec'a ri winek ri nicajo' chi niquicol qui'
ruma ri ley, y xa ma yecowin ta niquiben
ronojel ri nubij chupan ri ley ri', xa can
xtika wi c'a ruc'ayewal pa quiwi'. Achi'el ri
nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca: Ri winek ri ma nuben ta c'a ronojel ri
nubij chupan ri wuj riche (rixin) ri ruley ri
Moisés, nika ruc'ayewal pa ruwi'.† Quec'ari'
nubij chupan ri tz'ibatal ca.
11 Ri ruch'abel ri Dios jabel nuk'alajsaj
chkawech chi majun winek ruma chi xuben
ri nubij ri ley, ruma ta ri' xtitz'etetej ruma ri
Dios chi majun rumac, ma que ta ri'. Ruma
chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca,
nubij: Ri winek ri rucukuban ruc'u'x riq'ui
ri Dios,‡ nitz'etetej ruma ri Dios chi majun
rumac y nril ri kitzij c'aslen. Queri' nubij ri
tz'ibatal ca.
12 Ri ruc'uaxic ri ley, man achi'el ta
nacukuba' ac'u'x riq'ui ri Dios. Ma que ta ri'.
Xa can c'o wi chi naben na ronojel ri nubij
chupan. Y rumari' tek ri ley nubij: Ri nibano
ronojel ri nubij chupan re ley re', can xtril
wi ri ruc'aslen§ riq'ui ri Dios.
13 Y kas kitzij wi chi ri ma nicowin ta
nuben ronojel ri nubij chupan ri ley, nika
ri ruc'ayewal pa ruwi'. Yac'a ri Cristo xo-
jrucol chuwech ri ruc'ayewal ri', tek xcom
chuwech ri cruz; ruma pa ruwi' Riya' xka
wi ri ruc'ayewal ri xa pa kawi' ta riyoj
ruc'amon chi xka ta wi. Can k'alaj wi
chi xka ruc'ayewal pa ruwi' Riya', ruma
ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nu-
bij: Xabachique c'a ri nitzekebex chuwech
jun crusin che', nik'alajin c'a chi kajnek
ruc'ayewal pa ruwi'.* Queri' nubij chupan
ri tz'ibatal ca.
14 Yac'a ri Cristo Jesús kuma konojel riyoj
winek tek xcom, riche (rixin) chi queri' ri
winek ri ma ye israelitas ta† niquic'ul chuka'
ri bendición ri xubij ri Dios ojer ca chare ri
Abraham. Y ri Jesucristo xcom chuka' riche
(rixin) chi queri' konojel ri yojniman riche
(rixin), xtic'oje' ri Lok'olaj Espíritu kiq'ui;
ruma can queri' chuka' rubin ca ri Dios.‡
15 Wach'alal, astape' xa jun c'ambel tzij
riche (rixin) re ruwach'ulef re xtinbij
chiwe, tiwac'axaj na pe': Tek c'o jun winek
ri xuben jun trato riq'ui jun chic winek, y
tek quichojmirisan chic ri trato ri', majun
chic c'a nicowin niyojo. Ni majun c'a chuka'
ri nicowin nuya' ta chic más ruwi'.
16 Y tek ri Dios xuben ri trato riq'ui ri
Abraham ojer ca, xutzuj (xusuj) c'a ri utzil
chare ri Abraham y chare ri riy rumam ri
xtic'oje'. Ri Dios ma xch'o ta c'a chiquij
quinojel ri ye riy rumam ri Abraham ri
xquec'oje'. Ma que ta ri'. Xaxu (xaxe wi)
chrij jun ri xch'o wi. Y ri jun ri', ya ri Cristo.
17 Y nwajo' nchojmirisaj chiwech ri
rubanic ronojel re'. Pa nabey mul ri Dios
rubanon jun trato riq'ui ri Abraham. Y
tek k'axnek chic caji' ciento riq'ui juwinek
lajuj juna'§ ri ruchojmirisan wi ca ri trato
riq'ui ri Abraham, yari' tek ri Dios xuya' ri
ley chare ri Moisés. Y ri ley ri' ma xuyoj
ta ri trato ri rubanon pa nabey mul ni ma

‡ **3:6** Gn. 15.6; Ro. 4.3, 9, 21, 22; Stg. 2.23. § **3:7** Ro. 4.11. * **3:8** Gn. 12.3. † **3:10** Dt. 27.26; Jer. 11.3. ‡ **3:11** Hab. 2.4; He. 10.38. § **3:12** Lv. 18.5. * **3:13** Dt. 21.23. † **3:14** Ro. 4.9-11. ‡ **3:14** Hch. 2.33. § **3:17** Ex. 12.40, 41.

xuben ta chuka' chi ri Dios man ta chic xuya'
ri rutzil ri rutzujun (rusujun) ca chare ri
Abraham. Y ri utzil ri' ya chi nipe ri Cristo.
18 Xa ta jun winek ruma chi nuben ri nubij
ri ley riche (rixin) ri Moisés tek nuc'ul ri
herencia ri nuya' ri Dios, wi ta queri', man
ta jun rejkalen ri xutzuj (xusuj) ri Dios.*
Pero ma que ta ri'. Ri Dios can xuya' wi ri
herencia chare ri Abraham ruma chi can
queri' rutzujun (rusujun) chare.

Ri nic'atzin wi ri ley

19 ¿Y achique cami nic'atzin wi ri ley riche
(rixin) ri Moisés? Ri Dios xuya' ri ley ri' xaxu
(xaxe wi) riche (rixin) chi nuk'alajsaj janipe'
chi mac† niquiben ri winek y xaxu (xaxe wi)
xucusex tek c'a oyoben na ri Cristo ri riy
rumam ri Abraham, ri tzujun (sujun) chare
ri Abraham ruma rutzil ri Dios. Y tek ri
Dios xuya' ri ley, xerucusaj k'axey tak tzij.
Nabey mul, xuya' chique ángeles, y ri ángeles
ri'‡ xquiya' chare ri Moisés. Y pa ruq'uisbel,
ri Moisés xuya' chique ri winek.
20 Y tek c'o jun nik'axan tzij, can nik'alajin
wi chi yec'o nik'axex quitzij. Yac'a ri Dios
tek xutzuj (xusuj) ri utzil chare ri Abraham
ma xc'atzin ta chi c'o ta na jun xucusaj ri
xk'axan rutzij.
21 Ri ley ri xuya' ri Dios chare ri Moisés,
¿la riche (rixin) cami chi xuyoj ri rutzujun
(rusujun) ca ri Dios? Ma que ta ri'. Y wi ta ri
ley xcowin ta chi xuya' c'aslen, ya ta ri ley ri'
ri nibano chake chi yojtz'etetej ruma ri Dios
chi majun kamac.
22 Yac'a ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca nubij chi can konojel riyoj winek can
yoj aj maqui' wi;§ y queri' nubij riche
(rixin) chi quinojel ri ye nimayon riche
(rixin) ri Jesucristo, niya'ox (nya') chique ri
rutzujun (rusujun) ca ri Dios ruma chi can
niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Jesucristo.
23 Y tek c'a ma jane tipe ri Jesucristo, can
achi'el xa ta can pa jun cárcel xojtz'ape' wi;
ruma xojc'oje' pa ruk'a' ri ley riche (rixin)
ri Moisés. Y chiri' xojtz'ape' wi, koyoben
riche (rixin) chi nbek'alajin pe ri c'o chi
nikanimaj.
24 Ri ley yac'ari' ri xyuk'un kiche (kixin),
achi'el jun yuk'uy ac'al y xojruc'uaj c'a riq'ui
ri Cristo riche (rixin) chi xkanimaj; riche
(rixin) chi queri' yojtz'etetej ruma ri Dios
chi majun kamac.
25 Yac'a re wacami ma ya ta chic ri ley
riche (rixin) ri Moisés ri niyuk'un kiche
(kixin). Ruma wacami xpe yan ri Jesucristo,
y ya Riya' ri nikanimaj.
26 Y chi'iwonojel riyix ri iniman chic ri
Jesucristo, yix ralc'ual chic c'a ri Dios.*
27 Chi'iwonojel ri can yix banon bautizar
pa rubi' ri Cristo, xa jun chic ibanon riq'ui
Riya'.† Can nik'alajin wi c'a chi ri Cristo
c'o pa tak ic'aslen; xuben chiwe chi achi'el
xuya' jun itziak ri sibilaj jabel.
28 Can chi'iwonojel xa junan chic c'a
iwech chi israelitas, o ma israelitas ta,‡ wi
ximil pa samaj, o ma ximil ta pa samaj,
wi achi o ixok. Junan c'a iwech iwonojel,§
ruma xa jun chic ibanon riq'ui ri Cristo
Jesús.
29 Y ruma chi yix riche (rixin) chic ri
Cristo, xixoc riy rumam ri Abraham. Y xtoc
c'a chuka' iwuche (iwixin) ri utzil ri xutzuj
(xusuj)* ri Dios chare ri Abraham ojer ca.

4

1 Y nbij chuka' chiwe: Jun alc'ualaxel tek
xa c'a co'ol na, ma jane nijach ta ri herencia
chare, xa junan c'a riq'ui jun mozo, astape'
ri ac'al ri' ya riya' ri rajaf ca ronojel.
2 Ri ac'al c'a ri' ye canon chajiy riche
(rixin) y canon chuka' ri nichajin riche
(rixin) ri ruherencia. Y ri ac'al c'o chi nic'oje'
na chuxe' quitzij ri winek ri', c'a ya tek
napon na ri k'ij ri bin ca ruma ri rutata'.
3 Y quec'ari' kabanon riyoj tek rubanon
ca, yoj achi'el c'a ri ac'al ri ma jane nuc'ul
ta ri herencia. Xojc'oje' chuxe' ri costum-
bres riche (rixin) re ruwach'ulef ri xa ma
niquic'om ta pe colotajic.
4 Y tek xapon c'a ri tiempo ri cha'on ruma
ri Dios, ri Dios xutek c'a pe ri Ruc'ajol. Y
xo'alex ka riq'ui jun ixok.* Y ruma chka-
cojol riyoj israelitas xalex wi ri Ruc'ajol ri
Dios, xc'oje' c'a chuxe' ri ley riche (rixin) ri
Moisés.†
5 Y Riya' xpe riche (rixin) chi yojrucol‡
riyoj ri yojc'o chuxe' ri ley, riche (rixin)
chi queri' nuben chake chi yoj-oc ralc'ual ri
Dios.
6 Y ruma ri yoj ralc'ual chic ri Dios, ri
Dios xutek c'a pe ri Lok'olaj Espíritu riche
(rixin) ri Ruc'ajol pa tak kánima. Y ri Lok'olaj
Espíritu ri c'o pa tak kánima, Nata', nicha' c'a
chare ri Dios.§
7 Riq'ui c'a ri' nik'alajin chi ma yoj ximil ta
chic pa ruk'a' ri ley riche (rixin) ri Moisés, xa
can yoj ralc'ual chic ri Dios. Y ruma chi can
yoj ralc'ual chic ri Dios,* can ntoc chuka'
kiche (kixin) ri herencia ri nuya' Riya' chake
riyoj ri kaniman ri Cristo.

Ri Pablo nubij chique ri kach'alal aj Gala-
cia chi ma quetzolin ta chic chuxe' ri costum-
bres riche (rixin) re ruwach'ulef

* **3:18** Ro. 4.14. † **3:19** Ro. 3.20. ‡ **3:19** Hch. 7.53; He. 2.2. § **3:22** Sal. 14.1-3; Is. 53.6; Ro. 3.10-12; 11.32.
* **3:26** Jn. 1.12. † **3:27** Ro. 6.3. ‡ **3:28** Jn. 10.16. § **3:28** Jn. 17.21. * **3:29** Ef. 3.6. * **4:4** Gn. 3.15. † **4:4** Mt. 5.17. ‡ **4:5** Ga. 3.13. § **4:6** Ro. 8.15, 16. * **4:7** Ro. 8.17. † **4:8** Ro. 1.25.

8 Y tek rubanon ca, tek c'a ma jane tiweta-
maj ruwech ri Dios, riyix xiya' quik'ij† nic'aj
chic dioses ri xa ma kitzij ta chi ye dios.
9 Yac'a re wacami, can iwetaman chic
ruwech ri Dios. O más utz nikabij chi ri
Dios retaman chic iwech riyix.‡ ¿Achique
c'a ruma tek riyix niwajo' yixtzolin chic jun
bey chuxe' ri costumbres riche (rixin) re
ruwach'ulef ri xa majun quejkalen y ma
niquic'om ta pe colotajic chiwe?
10 Riyix xa c'o k'ij ri ye'ichajij, y chuka'
ye'ichajij ic', juna' y nic'aj chic nimak'ij§ ri
xa quiche (quixin) ri israelitas.
11 Y riq'ui ri queri' yixtajin chubanic, riyin
nxibij wi' chi riq'ui juba' ri samaj ri xinben
iwuq'ui, xa majun xc'atzin wi.
12 Rumac'ari' wach'alal, nc'utuj c'a jun
utzil chiwe chi tibana' achi'el xinben riyin,
ruma riyin xinben chuka' achi'el niben
riyix. Tek xic'oje' iwuq'ui, riyix majun
pokon xiben chuwe.
13 Y riyix jabel c'a iwetaman, chi pa nabey
mul xa ruma jun nuyabil tek xic'oje' iwuq'ui
y xintzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colota-
jic chiwe.
14 Y sibilaj q'uiy ri tijoj pokonal ri
xink'axaj ruma ri yabil. Pero ma riq'ui ta
chi yin yawa', riyix ma itzel ta xinitz'et, ni
ma xiniwetzelaj ta. Xa can jabel nuc'ulic
xiben. Achi'el xa ta jun ángel riche (rixin) ri
Dios, o achi'el xa ta can yin c'a riyin ri Cristo
Jesús ri xiben chuwe tek xinic'ul.*
15 Y chiri' sibilaj xquicot ri iwánima wuma
riyin. Can xk'alajin c'a chi sibilaj xiniwajo'.
Y riyin wetaman chi wi xa ta can c'o xc'atzin
wi riche (rixin) chi xiwelesaj ta ri runak' tak
iwech, riche (rixin) chi xiya' ta chuwe riyin,
riyix can ta xiben. ¿Y acuchi (achique) c'a
xbe wi ri quicoten ri' ri xc'oje' iwuq'ui pa
nabey mul?
16 ¿La nich'ob cami riyix chi riyin itzel nna'
chiwe xa ruma chi xinbij ri kitzij chiwe? Ma
que ta ri'.
17 Y yec'o c'a ca'i' oxi' achi'a' chicojol ri can
niquitij quik'ij riche (rixin) chi niquiben
utzil chiwe, pero xa ma riche (rixin) ta chi
c'o utz nuc'om pe chiwe. Ruma riye' xa
nicajo' chi yixquelesaj el kiq'ui riyoj, riche
(rixin) chi xaxu (xaxe) wi riye' ri nicajo' chi
ye'itzekelbej.
18 Yac'a riyin can ronojel tiempo ntij
nuk'ij chi nben utzil chiwe y can riq'ui rono-
jel wánima nben ri utzil ri' ruma nwajo' chi
utz ta yixc'oje', y ma xu (xe) ta wi tek yinc'o
apo riyin iwuq'ui.
19 Riyix ri can yix achi'el tak walc'ual†
nbanon chiwe, sibilaj c'a k'axon ri niya' chic
jun bey pa wánima, ruma ma jane ticuke'
ic'u'x riq'ui ri Cristo. Y ri nimalaj k'axon ri
niya' pa wánima, xa can achi'el ri k'axon ri
nuk'axaj jun ixok tek nralaj jun ac'al. Y re
k'axon re nna' wacami iwuma riyix, xtiq'uis
el, c'a ya tek xticuke' ic'u'x riyix riq'ui ri
Cristo.
20 Y riyin sibilaj c'a nwajo' chi yinc'o ta apo
iwuq'ui re wacami; riche (rixin) chi queri'
yich'o ta iwuq'ui, y man ta xaxu (xaxe wi)
ntz'ibaj el re' chiwe. Can ma nich'obotej
ta c'a chinuwech achique ri utz chi nben
iwuq'ui.

Ri c'ambel na'oj chiquij ri ca'i' ixoki', jun Agar rubi' y Sara rubi' ri jun chic

21 Riyix ri can niwajo' yixc'oje' chuxe' ri
ley riche (rixin) ri Moisés, tibij na c'a chuwe:
¿La ma k'axnek ta c'a chiwech ri nubij ri ley
ri'?
22 Ruma ri Moisés rutz'iban ca chi ri Abra-
ham xec'oje' ye ca'i' ruc'ajol. Jun ruc'ajol
xalex riq'ui ri raj ic'‡ ri rulok'on, ri can ximil
wi pa samaj riq'ui. Y ri jun chic ruc'ajol,
xalex riq'ui ri kas rixjayil wi.§
23 Ri ruc'ajol ri Abraham ri xalex riq'ui
ri raj ic', xalex achi'el ye'alex xabachique
ac'ala'. Yac'a ri jun chic ruc'ajol ri Abraham
ri xalex riq'ui ri kas kitzij chi rixjayil, xalex
ruma can ya ri Dios ri tzujuyun (sujuyun) pe
chare.*
24 Re tzij re' jun c'ambel na'oj. Ruma re
ca'i' ixoki' re', ruq'uexewach ri ca'i' tratos
ri xuben ri Dios quiq'ui ri winek. Ruma ri
Agar ri raj ic' ri Abraham, ruq'uexewach
ri jun trato ri xban acuchi (achique) c'o wi
ri nimalaj juyu' Sinaí, ruma quinojel c'a ri
ye'oc chupan ri trato ri', xa yexime' chuxe'
rutzij ri ley riche (rixin) ri Moisés.
25 Ri ixok Agar, can ruq'uexewach wi c'a ri
trato ri xban acuchi (achique) c'o wi ri juyu'
Sinaí, ri c'o pan Arabia. Ri Agar can ximil
wi pa samaj. Y re' junan riq'ui ri ye wech
aj Israel ri yec'o pa Jerusalem wacami, can
ye ximil chuxe' rutzij ri ley riche (rixin) ri
Moisés. Xa can ye achi'el ri ixok aj ic' ri Agar
rubi'.
26 Yac'a riyoj ri yoj ral ri jun chic tinamit
Jerusalem riche (rixin) chicaj,† ma que ta
ri' kabanon ruma yoj totajnek chic chuxe'
rutzij ri ley.
27 Y ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca nu-
bij:
Riyit ri ma yit alanel ta, ma cabison ta ruma
majun awal.
Xa can sibilaj c'a caquicot, astape' majun
bey alaxnek ta jun awal.
Y astape' riyit xamalix ca ruma ri awachijil,
riyin xtinben c'a chawe chi más ye
q'uiy awal riyit ri xquec'oje',

‡ **4:9** 1 Co. 8.3. § **4:10** Col. 2.16. * **4:14** Mt. 10.40. † **4:19** 1 Co. 4.15. ‡ **4:22** Gn. 16.15. § **4:22** Gn. 21.2.
* **4:23** Gn. 17.15-19; 18.10-14; 21.1, 2. † **4:26** He. 12.22; Ap. 3.12; 21.2. ‡ **4:27** Is. 54.1.

que chuwech ri ixok ri can c'o wi ri rachijil.‡
Queri' ri tz'ibatal ca.
28 Rumac'ari' wach'alal, ri Dios can riq'ui
c'a ri rutzil xutzuj (xusuj) chake chi yoj-oc
ralc'ual. Achi'el ri Isaac. Ruma ri Isaac yari'
ri tzujun (sujun) pe chare ri Abraham ruma
ri rutzil ri Dios.
29 Ri ral ri Agar ma tzujun (sujun) ta pe ruma
ri Dios. Xa xalex achi'el ye'alex xabachique
ac'ala'. Y ri ral ri aj ic' ri' itzel xuna' chare
ri Isaac.§ Y can queri' chuka' nic'ulwachitej
wacami. Riyoj ri can yoj ralc'ual chic ri
Dios ruma c'o ri Lok'olaj Espíritu kiq'ui, yo-
jetzelex cuma ri winek ri majun ri Lok'olaj
Espíritu quiq'ui.
30 Y ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij
chi telesex el ri aj ic' lok'on, rachibilan ri ral.
Ruma ri ral ri aj ic' ri', majun ri rubeyomal
ri tata'aj ri xtiya'ox (xtya') chare. Xa can
xu (xe) wi ri ral ri ixjaylonel ri ruc'amon
(takal chrij) chi niya'ox (nya') ri rubeyomal
ri tata'aj chare.* Queri' nubij ri tz'ibatal ca.
31 Rumac'ari' wach'alal, riyoj ri kaniman
chic ri Jesucristo, yoj achi'el ri ral ri rixjayil
ri Abraham, y ma yoj ral ta ri aj ic'.

5

Cof kojc'oje' chupan ri colotajic

1 Ri Cristo xojrucol yan chuwech ri ley
riche (rixin) ri Moisés. Rumac'ari', cof
quixc'oje' chupan ri colotajic ri'. Y man c'a
quixoc ta chic jun bey chuxe' ri ley.
2 Y tiwac'axaj na pe', riyin ri Pablo nbij
c'a chiwe: Wi riyix xtiya' k'ij chi niban ri
circuncisión chiwe ruma can nich'ob chi
riq'ui ri queri' yixcolotej,* ri' xa niben chare
ri Cristo chi achi'el xa majun utzil xuc'om pe
chiwe.
3 Y nbij chic c'a jun bey chique ri achi'a' ri
can nicajo' chi niban ri circuncisión chique:
Wi can nicajo' chi niban ri circuncisión
chique, can nic'atzin chi niquiben c'a rono-
jel ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri
Moisés† riche (rixin) chi queri' yecolotej.
4 Y riyix ri can riq'ui chi niben ri nubij ri
ley niwajo' chi yixtz'etetej ruma ri Dios chi
majun imac,‡ wi queri', xa can yix elenak
pe riq'ui ri Cristo, y chuka' iya'on chic ca ri
rutzil ri Dios.
5 Yac'a riyoj can riq'ui c'a ri Cristo cukul wi
kac'u'x ruma ri Lok'olaj Espíritu, y rumari'
cukul apo kac'u'x koyoben chi yojtz'etetej
ruma ri Dios chi majun kamac.
6 Ruma riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui
ri Cristo Jesús, majun nuben wi niban ri
circuncisión chake,§ o ma niban ta. Ri c'o
rejkalen ya ri cukbel c'u'x riq'ui ri Cristo
Jesús, ruma ri kacukbel c'u'x riq'ui ri Cristo
nuben chake chi c'o ajowabel kiq'ui.
7 Ri pa nabey mul, can choj wi yix benak.
Yac'a re wacami, ¿achique c'a xbano chiwe
chi ma niwajo' ta chic ninimaj ri kitzij?*
8 Xa ichapon yixk'olotej pa ruk'a' ri nta-
jin ruc'utic chiwech wacami, y can k'alaj
chi ma riq'ui ta ri xsiq'uin (xoyon) iwuche
(iwixin)† petenak wi ri tijonic ri'.
9 Ri ch'om (levadura), xa riq'ui ti juba'
nika chupan ri q'uej (harina) ri mu'ul ca,
nuch'omirisaj ronojel.‡ Can queri' chuka'
niquiben ri tzij ri xa ma ye utz ta, xa riq'ui
jun, nuchop yeruyoj quinojel.
10 Y riyin can cukul nuc'u'x riq'ui ri Ajaf
Jesucristo, chi riyix can xu (xe) wi ri kitzij
ri xtinimaj. Y ri winek c'a ri niyojo ri
ruch'abel ri Dios chiwech,§ can c'o c'a chi
xtika ruc'ayewal pa ruwi'. Y xabachique ta
c'a chi winek ri'.
11 Y riyin wach'alal, wi xa ta c'a ntzijoj na
chi ri circuncisión nic'atzin na chi niban, ri
wech aj Israel man ta yinquetzelaj, y man
ta itzel chuka' niquic'axaj tek ntzijoj chi ri
Cristo xcom chuwech ri cruz.
12 Can nrayij c'a chi ye elesan ta el ri winek
ri yeyojo ruch'abel ri Dios chiwech.*
13 Ruma riyix wach'alal can ya ri Dios ri
xixsiq'uin (xixoyon), riche (rixin) chi xixru-
col pe chuxe' ri ley.† Pero ma xixcolotej ta
pe riche (rixin) chi niben ri xa ya ri nirayij
ka riyix.‡ Ma que ta ri'. Riyix xixcolotej
pe riche (rixin) chi can titola' iwi' riq'ui
ajowabel.
14 Ruma chupan ri ley riche (rixin) ri
Moisés, nubij: Can achi'el c'a ri nawajo' ka
awi' riyit, can queri' chuka' que'awajo' ri
awuc' awach'alal.§ Queri' nubij ri tz'ibatal
ca. Y wi naben c'a re nubij re jun tzij re', can
xaben yan c'a ronojel ri nubij chupan ri ley
ri'.
15 Ma tic'ux ta iwi' y ma titij ta iwi'
chi'ijujunal, xa tibana' cuenta iwi' riche
(rixin) chi ma yixq'uis ta ka.

Tiya' k'ij chare ri Lok'olaj Espíritu chi ya Riya' ri nuc'uan iwuche (iwixin) y ma tiben ta ri nirayij riyix

16 Y nbij c'a chuka' chiwe: Tiya' k'ij chi
ya ri Lok'olaj Espíritu ri nuc'uan iwuche
(iwixin), y ma tiben ta ri xa iraybel ka riyix.*
17 Ruma ri raybel riche (rixin) ri ch'aculaj
ma nika ta chuwech ri Lok'olaj Espíritu, y ri
raybel riche (rixin) ri Lok'olaj Espíritu ma
nika ta chuwech ri ch'aculaj. Chi ye ca'i'
man c'a xtiquic'uaj ta qui'.† Y rumari' ma
yixcowin ta niben ri niwajo' chi niben.

§ **4:29** Gn. 21.9. * **4:30** Gn. 21.10. * **5:2** Hch. 15.1. † **5:3** Ga. 3.10. ‡ **5:4** Ro. 9.31. § **5:6** Col. 3.11. * **5:7** Ga. 3.1. † **5:8** Ga. 1.6; 5.13. ‡ **5:9** 1 Co. 5.6. § **5:10** Ga. 1.7. * **5:12** Ga. 1.8, 9. † **5:13** Ga. 5.1. ‡ **5:13** 1 P. 2.16. § **5:14** Lv. 19.18; Ro. 13.9. * **5:16** Ro. 6.12. † **5:17** Ro. 7.15, 23.

18 Pero wi can ya ri Lok'olaj Espíritu ri
nuc'uan iwuche (iwixin) chupan ri ic'aslen,
nik'alajin chi ma chuxe' ta chic rutzij ri ley
riche (rixin) ri Moisés yixc'o wi.
19 Y can yek'alajin wi c'a ri banobel ri
xa ruraybel ri ch'aculaj,‡ ruma xa ruyon
achi'el re': Ri ixok ri c'o rachijil y nuc'om
ruwech jun chic achi y ri achi ri c'o rix-
jayil y nucanoj jun chic ixok. Ri winek ri
niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun
y xa ma quic'ulaj ta qui'. Ri winek ri can
sibilaj c'a etzelal niquiben y niquiben mac
ri sibilaj q'uixbel.
20 Chuka' ri niquiyala' quik'ij dios ri xa
ye banon cuma winek. Ri yebano itz. Ri
yec'ulu'an qui'. Ri yebano oyowal. Ri itzel
niquina' chique ri nic'aj chic ri utz yec'o. Ri
nipe coyowal chanin. Ri nicajo' chi xaxu
(xaxe wi) ta riye' ri c'o utz niquic'om ca
chare ronojel cosas. Ri niquijachala' qui'
ruma ma junan ta niquich'ob. Ri nika
chiquiwech ri ch'abel ri xa ma ye kitzij ta.
21 Ri itzel niquina' chique ri nic'aj chic
ri utz yec'o. Ri yecamisan. Ri yek'aber.
Ri yebano ma utzilaj tak nimak'ij ta. Y
ri yequibanala' chuka' nic'aj chic quiwech
etzelal achi'el ri queri'. Y can nbin chic c'a
chiwe jun bey, y ncamuluj rubixic chiwe,
chi ri winek ri yebano etzelal achi'el ri
queri', ma xque'oc ta c'a pa rajawaren ri
Dios.§
22 Yac'a wi can niya' k'ij chi ya ri Lok'olaj
Espíritu ri nuc'uan iwuche (iwixin), ri
ic'aslen can niwachin* jabel. Y xtic'oje'
pa tak iwánima ri ajowabel, ri quicoten, ri
uxlanibel c'u'x, ri coch'onic, ri utzilaj na'oj,
ri raybel chi nibanala' utzil, ri cukbel c'u'x,
23 ri c'aslen ch'uch'uj, y ri nik'il iwi'
chubanic ri mac. Y wi jun c'aslen queri' ri
nic'uaj, ri ley majun xtuben ta chiwe.†
24 Y konojel c'a ri yoj riche (rixin) chic
ri Cristo, achi'el ta xa can xojbajix riq'ui
Riya' chuwech ri cruz, riche (rixin) chi riyoj
xekaya' ca ri itzel tak raybel.‡
25 Ruma chi can ya c'a ri Lok'olaj Espíritu
ri yayon ri c'ac'ac' kac'aslen, rumari' can
tikaya' c'a k'ij chi ya Riya' ri nuc'uan kiche
(kixin).
26 Man c'a tikanimirisaj ta ki';§ ma tikay-
acala' ta koyowal chikachibil ki'. Ni man c'a
chuka' itzel ta tikana' chique nic'aj chic ri
utz yec'o.

6

1 Wach'alal, nbij c'a chiwe riyix ri can
ic'uan jun c'aslen achi'el ri nrajo' ri Lok'olaj
Espíritu: Wi c'o c'a jun kach'alal ri nika
pa mac, riq'ui c'a ch'uch'ujil tibeyaca' pe,*
riche (rixin) chi queri' nitzolij chic pe
ruc'u'x riq'ui ri Dios. Y can tibana' c'a
cuenta iwi' riche (rixin) chi ma yixtzak ta
chuka' riyix.
2 Y wi c'o ri nikac'ulwachij, y can nikana'
c'a chi achi'el jun ejka'n ri nika chikij, can
tikatola' c'a ki' chuc'uaxic ri ejka'n ri'. Y
riq'ui ri', can nikaben wi c'a ri nubij ri ley
riche (rixin) ri Cristo.
3 Ruma wi c'o c'a jun ri nuna' ka ri' chi can
c'o ruk'ij, y xa majun achique ta ruk'ij c'o, xa
ruyon c'a riya' nuk'ol ka ri'.†
4 Chikajujunal tikatzu' ka ki'‡ riq'ui ri yek-
abanala'. Ruma wi can utz ri yekabanala',
can ruc'amon c'a chi niquicot ri kánima
riq'ui ri yekabanala'. Y ma nic'atzin ta chi
nikatzu' ri yerubanala' jun chic kach'alal.
5 Ruma can chikajujunal c'o c'a chi
nbekak'alajsaj na chuwech ri Dios ri
xekabanala'.§
6 Y riyix ri yixtijox chare ri ruch'abel ri
Dios, que'ito' c'a ri yec'utu ri ruch'abel ri
Dios chiwech.* Que'ito' c'a riq'ui ronojel
ri utzil ri yixcowin chi niben chique riche
(rixin) chi queri' junan c'o utzil nic'ul.
7 Man c'a tik'ol ka iwi' iyon riyix.† Ruma ri
Dios majun xtik'olo ta riche (rixin).‡ Ruma
xabachique nutic ka ri winek, can yari'
chuka' xtuben cosechar.
8 Rumari', wi xa ya ri itzel tak karaybel ri
xquekabanala', xa jun c'aslen riche (rixin)
camic ri xtikac'ul. Yac'a wi nikac'uaj ri
c'aslen ri nrajo' ri Lok'olaj Espíritu, xtikac'ul
c'a ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
9 Rumac'ari' ma kojcos ta chi nikaben
utzil.§ Ruma wi ma xkojtane' ta c'a chi
nikaben utzil, xtapon c'a ri k'ij tek xtikac'ul
rajel ruq'uexel.
10 Y rumac'ari', tek nikatz'et xabachique
winek ri nic'atzin ruto'ic, wi yojcowin, can
tikato' c'a. Pero ri más nic'atzin chi yekato',
ye ri can kach'alal chic, ri junan chic kani-
man ri Jesucristo quiq'ui.

Ri Pablo xaxu (xaxe) ri Cristo ri xcom chuwech cruz ri nuya' ruk'ij

11 Re wuj re', can yin c'a riyin ri yitz'iban
el.* Y titz'eta', can riq'ui c'a nima'k tak letras
nben wi el.
12 Y quinojel c'a ri yebin chi tiban ri cir-
cuncisión chiwe, niquibij queri' xaxu (xaxe
wi) ruma nicajo' chi yetz'et y yenimex chi
can niquiben wi ri nubij chupan ri ley riche
(rixin) ri Moisés. Y ma nicajo' ta c'a niq-
uitzijoj chi ri colotajic xbanatej xaxu (xaxe
wi) ruma chi xcom ri Jesucristo chuwech

‡ **5:19** 1 Co. 3.3. § **5:21** Ap. 22.15. * **5:22** Jn. 15.2, 5. † **5:23** 1 Ti. 1.9. ‡ **5:24** Col. 3.9. § **5:26** Fil. 2.3.
* **6:1** Stg. 5.19, 20. † **6:3** 1 Co. 8.2. ‡ **6:4** 2 Co. 13.5. § **6:5** Ro. 14.12. * **6:6** 1 Co. 9.14. † **6:7** 1 Co. 6.9.
‡ **6:7** Job 13.9. § **6:9** 2 Ts. 3.13. * **6:11** 1 Co. 16.21.

cruz, ruma riye' ma nicajo' ta niquik'axaj
tijoj pokonal pa quik'a' ri winek.
13 Ruma ri yebin chiwe chi tiban ri circun-
cisión chiwe, riye' can banon wi ri circun-
cisión chique. Pero ma riq'ui wi ri' riye' xa
ma niquiben ta ronojel ri nubij chupan ri
ley riche (rixin) ri Moisés. Riye' niquibij chi
tiban ri circuncisión chiwe, pero xaxu (xaxe
wi) nicajo' chi ninimaj quitzij riche (rixin)
chi queri' nic'oje' quik'ij.
14 Yac'a riyin ma ncanoj ta nuk'ij achi'el
ri niquiben riye'. Riyin xa can xu (xe) wi
ri Kajaf Jesucristo ri xcom chuwech cruz ri
nya' ruk'ij, y ya c'a chuka' Riya' ri banayon
chuwe chi achi'el xa xicom yan chiquiwech
ri na'oj ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef. Y
ronojel ri na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef,
ri' xecom yan chinuwech riyin.
15 Ruma riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui
ri Cristo, majun c'a nuben wi banon ri cir-
cunsición chake o ma banon ta. Ri nic'atzin,
ya ri tikac'uaj ri c'ac'ac' kac'aslen.†
16 Quinojel c'a ri niquic'uaj jun c'aslen
achi'el nubij re ch'abel re', xtic'oje' ta c'a
uxlanibel c'u'x quiq'ui. Y can xtijoyowex
ta c'a chuka' quiwech ruma ri Dios. Y que
chuka' ri' ri kitzij israelitas‡ ri can ye ruti-
namit wi ri Dios.
17 Y re xtibe apo, majun chic c'a tibin
ch'abel chuwij. Ruma riyin can yec'o wi
retal ri socotajic ri ye ruc'uan ri nuch'acul
ruma ri tijoj pokonal ri xink'axaj;§ y ronojel
re' niquic'ut chi can yin jun chique ri ye
rusamajel ri Ajaf Jesús.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

18 Wach'alal, ri rutzil ri Kajaf Jesucristo
xtic'oje' ta c'a pa tak iwánima chi'iwonojel.
Amén.

† **6:15** 2 Co. 5.17; Ef. 2.10; 4.24. ‡ **6:16** Sal. 73.1; Ga. 3.7-9. § **6:17** 2 Co. 1.5.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pan Efeso

Wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa tinamit Efeso. Riya' nrajo' chi ri kach'alal ri' tiquetamaj ri ruch'obon pe ri Dios chi xtapon na wi jun k'ij tek ronojel ri ruq'uiytisan xa jun xtiquiben chuxe' ruk'a' raken ri Cristo. Y re' ma k'alajsan ta chiquiwech ri nic'aj chic. Yec'a ri ye rutinamit ri Dios can k'alajsan chic chiquiwech, chi ri Lok'olaj Espíritu xa jun rubanon chique quinojel ri ye ralc'ual ri Dios, y rumari' nic'atzin chi niquiben cuenta qui' chi can ta junan quiwech ronojel tiempo.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 21 chare ri tanaj 3, nubij chi quinojel ri xa jun chic quibanon riq'ui ri Cristo, can junan wi quiwech. Y nubij chuka' chi ya ri Dios ri xcha'o quiche (quixin), xerelesaj yan pe chuxe' ruchuk'a' ri mac y xerucuy yan ruma ri rucamic ri Cristo chuwech ri cruz. Y riq'ui ri' xk'alajin c'a chi sibilaj nim ri ajowabel riche (rixin) ri Dios pa kawi'.

Chupan ri tanaj 4 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 9 chare ri tanaj 6, ri Pablo nutij ruk'ij chi nubij chique chi tiquiya' k'ij chare ri Lok'olaj Espíritu chi ya Riya' ri nuc'uan ri quic'aslen, ruma wi queri' xtiquiben can junan wi c'a quiwech xtiquiben. Chuka' nubij chique ri achique chi c'aslen niquic'uaj ri quiniman chic ri Dios.

Y chupan ri tanaj 6 mocaj 10 y napon c'a pa mocaj 20, ri Pablo nubij chi ri quiniman chic ri Dios can yec'o pa jun ch'a'oj espiritual. Rumari' nubij chique chi tiquicanoj quichuk'a' riq'ui ri Ajaf Jesús, riche (rixin) chi queri' cof yepa'e' chuwech ri itzel winek, y ma yetzak ta pa ruk'a'.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo ruma yari' ri ruraybel ri Dios. Y ntz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix lok'olaj tak wach'alal, ri yixc'o pa tinamit Efeso; riyix ri can cukul wi ic'u'x* riq'ui ri Cristo Jesús.

2 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Q'uiy bendición nikac'ul ruma ri Cristo

3 Tikaya' c'a ruk'ij ri Dios ri Rutata' ri Kajaf Jesucristo, ruma Riya' nuya' ronojel bendición riche (rixin) chila' chicaj chake riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo.

4 Ruma tek can c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef, yari' tek xojrucha' yan.† Xojrucha' ruma ri Cristo; queri' xuben ri Dios ruma nrajo' chi riyoj yoj-oc lok'olaj tak ralc'ual Riya',‡ y man ta jun etzelal c'o pa tak kac'aslen.

5 Y ruma chi ri Dios sibilaj yojrajo' rumari' tek ruch'obon chic pe chi nuben chake chi yoj-oc ralc'ual,§ ruma can queri' ri ruraybel pa kawi'.

6 Queri' xuben ri Dios riche (rixin) chi niya'ox (nya') ruk'ij ruc'ojlen ruma ri nimalaj rutzil ránima pa kawi'.* Y ruma c'a ri rutzil ri kac'ulun, rumari' tek xa jun chic kabanon riq'ui ri lok'olaj Ruc'ajol. Y ri Dios, ruma chi can sibilaj nrajo' ri Ruc'ajol, rumari' can yojruc'ul chuka' riyoj.

7 Ri Ruc'ajol xcom kuma riyoj y xbiyin ri ruquiq'uel riche (rixin) chi xutoj y xucuy ri kamac.† Jabel c'a nik'alajin chi ri nimalaj rutzil ri Dios can achi'el jun nimalaj beyomel ri xkac'ul, ruma xutek pe ri Cristo chkacolic.

8 Y ri rutzil ri Dios ri ruya'on chake sibilaj nim, ruma nuya' q'uiy etamabel chake y nuya' chuka' q'uiy kana'oj.‡

9 Ruma can xuk'alajsaj wi c'a chkawech ri ruraybel Riya' ri majun bey k'alajsan ta;§ y can pa ránima c'a Riya' xpe wi chi xuk'alajsaj chkawech ri ruch'obon pe,

10 chi tek nberila' ruk'ijul, tek tz'aket chic ri tiempo, can pa ruk'a' ri Cristo* xtuya' wi ronojel ri c'o chila' chicaj y ri c'o wawe' chuwech re ruwach'ulef. Y xa jun xtiquiben.

11 Can ruma chi xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo tek c'o kaherencia† riyoj, ruma queri' ruch'obon chic pe ri Dios chi nikac'ul. Y can ronojel wi c'a ri ruch'obon chi nuben, can ya wi ri' ri ruraybel.‡ Ri Dios ruch'obon c'a pe chi nikac'ul jun kaherencia

12 ruma nrajo' chi kuma riyoj ninimirisex§ ri rubi' y nuc'ul ruk'ij ruc'ojlen. Queri' nrajo' chake riyoj ri can pa nabey koyoben pe ri utzil ri xtuya' ri Cristo chake.

13 Y riyix chuka' xiwac'axaj ri ruch'abel ri Dios. Can kitzij wi c'a ri ch'abel ri xiwac'axaj, y ya lok'olaj ch'abel ri' ri xc'amo pe colotajic chiwe. Riyix can xinimaj c'a

* **1:1** Col. 1.2. † **1:4** 1 P. 1.2. ‡ **1:4** Lc. 1.74, 75. § **1:5** Jn. 1.12; Ro. 8.29. * **1:6** Ro. 3.24. † **1:7** Ro. 3.24; He. 9.12. ‡ **1:8** Col. 2.3. § **1:9** Col. 1.26. * **1:10** Ef. 1.22. † **1:11** Ro. 8.17. ‡ **1:11** Is. 46.10. § **1:12** 2 Ts. 2.13. * **1:13** Jl. 2.28, 29; 2 Co. 1.22.

ri Cristo, y ri Dios xuya' ri Lok'olaj Espíritu chiwe,* can achi'el wi ri rutzujun (rusujun) pe chi nuya'. Y ri Lok'olaj Espíritu ri' yari' retal chi yix riche (rixin) chic ri Dios.
14 Y ri Lok'olaj Espíritu ri c'o chic kiq'ui,† re' jun retal chi riyoj c'o jun kaherencia ri xtikac'ul re chkawech apo. Re' xtikac'ul pero c'a ya tek xquecolotej el chuwech ri mac quinojel ri ye riche (rixin) chic ri Dios. Y ronojel re' can riche (rixin) wi chi ninimirisex ri rubi' ri Dios ruma chi can c'o nimalaj ruk'ij ruc'ojlen.

Tek ri Pablo xuc'utuj chare ri Dios chi nuya' ta quina'oj ri kach'alal aj Efeso

15 Rumari' tek xinwac'axaj chi riyix can cukul ic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesús, y tek xinwac'axaj chi sibilaj ye'iwajo' quinojel ri nic'aj chic lok'olaj tak kach'alal,‡
16 can ma yitane' ta chi yimatioxin chare ri Dios iwuma riyix, ruma binakil yixoka chuwe y nben orar pan iwi'.
17 Nc'utuj chare ri Dios chi ri Lok'olaj Espíritu ri niya'o ri na'oj, can ta xtuya' pa ruq'uiyal chiwe.§ Ri Lok'olaj Espíritu q'uiy ta xtuk'alajsaj chiwech, riche (rixin) chi niwetamaj ruwech ri Dios. Yare' ri nc'utuj chare ri Tata'ixel ri c'o ruk'ij ruc'ojlen; ri Dios ri riche (rixin) ri Kajaf Jesucristo.
18 Nc'utuj c'a chare ri Dios chi xtusakirisaj ta ri ina'oj, riche (rixin) chi nik'ax ta chiwech ri utzil ri koyoben ri rutzujun (rusujun) ri Dios chake, ruma can riche (rixin) chi niwoyobej ri utzil ri' tek xixrusiq'uij (xixroyoj). Nc'utuj chuka' chi nik'ax ta chiwech chi ri herencia* riche (rixin) ri chila' chicaj can utz y jabel, jun herencia ri can achi'el jun nimalaj beyomel. Y can xtoc wi kiche (kixin) junan quiq'ui quinojel ri lok'olaj tak kach'alal.
19 Nc'utuj c'a chuka' ruma nwajo' chi riyix xtik'ax ta chiwech chi can sibilaj nim ri ruchuk'a'† ri Dios ri c'o kiq'ui riyoj ri kaniman. Ri ruchuk'a' ri c'o kiq'ui riyoj junan riq'ui ri ruchuk'a' ri xucusaj
20 tek xuc'asoj‡ ri Cristo chiquicojol ri caminaki' y xuben chare chi xbetz'uye' chila' chicaj pa rajquik'a'§ Riya'.
21 Ri Cristo xban c'a chare ruma ri Dios chi ya Riya' ri can sibilaj nim ruk'ij que chiquiwech ri ángeles.* Y can sibilaj nim ruk'ij que chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, y ri nic'aj chic ri c'o uchuk'a' pa quik'a' y ri can c'o quik'ij.† Riya' sibilaj nim que chiquiwech quinojel;‡ ma xu (xaxe) ta chupan re tiempo re', xa can queri' chuka' ri chkawech apo.
22 Ri Dios xuya' ronojel pa ruk'a' ri Cristo,§ y can xuben chuka' chake chi ya Riya' ri jolomaj (wi'aj) ri c'o pa kawi' konojel riyoj ri kaniman, ri nibix iglesia chake.
23 Can yoj c'a riyoj ri iglesia ri yoj oconek ruch'acul ri Cristo,* rumari' can tz'aket kabanon. Riya' can ronojel c'a lugar c'o wi, y runojsan ronojel.

2

Xojcolotej c'a pe chupan ri kamac ruma ri rutzil ri Dios

1 Y tek rubanon ca xa yix caminek chupan ri imac y chupan ri itzel ri xe'ibanala'. Yac'a ri Dios xuya' jun c'ac'ac' ic'aslen.*
2 Itzel ri ic'aslen ri xic'uaj tek rubanon ca. Junan rubaniquil ri ic'aslen quiq'ui ri nic'aj chic winek, ruma xitzekelbej ri etzelal ri niban chuwech re ruwach'ulef. Xitzekelbej ri itzel winek ri cajawalul ri itzel tak espíritu ri yec'o pa cak'ik'. Ya c'a espíritu ri' ri nisamej pa tak cánima ri winek ri ma yeniman ta chare ri Dios.
3 Tek rubanon ca, queri' chuka' xkaben konojel riyoj. Xojuc'uex ruma ri itzel tak karaybel. Ri etzelal ri xekach'obola' y xekarayij,† yeri' ri xekaben. Can xkasiq'uij (xkoyoj) wi ri royowal ri Dios pa kawi', ruma riyoj can pa kalaxic pe majun utz ta chake;‡ can achi'el ri nic'aj chic winek.
4 Yac'a ri Dios sibilaj nim ri ajowabel ri c'o riq'ui, sibilaj xojrajo' y xujoyowaj kawech.
5 Astape' c'a yoj caminek na c'a chupan ri kamac, xojrajo'§ y xuya' kac'aslen achi'el ruc'aslen ri Cristo, quec'ari' xuben ri Dios kiq'ui, xuya' kac'aslen. Y can ruma c'a ri rutzil Riya' tek xojcolotej pe chupan ri kamac.
6 Y ruma chi ri Dios xuc'asoj ri Cristo chiquicojol ri caminaki', queri' chuka' xuben kiq'ui riyoj, xojruc'asoj. Y xuben chake chi xojtz'uye' chila' chicaj* riq'ui ri Cristo Jesús.
7 Queri' xuben ruma nrajo' chi chupan re tiempo re petenak chkawech apo, can ta nitz'etetej chi sibilaj nim ri rutzil Riya' pa kawi', jun utzil ri can achi'el jun nimalaj beyomel. Can sibilaj wi utz ri nuben kiq'ui riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús.
8 Can ruma wi ri rutzil ri Dios tek xixcolotej ruma xicukuba' ic'u'x riq'ui. Ruma iyon riyix ma yixcowin ta nicol iwi',† ri colotajic xa nisipex chake ruma ri Dios.
9 Y ma ruma ta chi c'o samaj ri xiben tek xiwil ri colotajic,‡ riche (rixin) chi queri'

† **1:14** Hch. 20.28; Ro. 8.23; 2 Co. 5.5. ‡ **1:15** Col. 1.3, 4. § **1:17** Col. 1.9. * **1:18** Hch. 26.18. † **1:19** Col. 1.29. ‡ **1:20** Hch. 2.24. § **1:20** Sal. 110.1; Col. 3.1. * **1:21** He. 1.4. † **1:21** Col. 2.10. ‡ **1:21** Fil. 2.9. § **1:22** Mt. 28.18; He. 2.7. * **1:23** Ro. 12.5. * **2:1** Jn. 5.24. † **2:3** Tit. 3.3. ‡ **2:3** Sal. 51.5. § **2:5** Ro. 5.6. * **2:6** Ef. 1.3. † **2:8** Jn. 6.44. ‡ **2:9** Ro. 3.20.

majun ri xticowin ta xtunimirisaj ri' y xtubij
ta chi riyin xicowin xincol wi'.
10 Ruma ya ri Dios xbano chake chi
nikac'uaj jun c'ac'ac' c'aslen riyoj ri xa jun
chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús, riche
(rixin) chi queri' nikac'uaj jun c'aslen utz
y nikaben utzilaj tak samaj; ruma yari' ri
ruch'obon pe ri Dios pa kawi' ojer ca§ chi
nikaben.

Ruma chi xcom ri Cristo chuwech cruz tek junan chic kawech riq'ui ri Dios, chi israelitas y chi ma israelitas ta

11 Y ruma ronojel ri xinbij yan, riyix ri
ma yix israelitas ta, toka chi'ic'u'x chi tek
rubanon ca, can ya ri itzel tak iraybel ri
xuc'uan iwuche (iwixin), y rumari' xbix
chiwe cuma ri ye wech aj Israel, chi ma yix
junan ta quiq'ui riye', ruma riye' can banon
ri circuncisión chique, circuncisión ri xa ya
ri quich'acul nuc'uan* y winek ri nibano
chique.
12 Toka chi'ic'u'x chi chupan ri tiempo ri'†
ma jane c'o ta ri Cristo iwuq'ui. C'a nej na
yixc'o wi riche (rixin) chi yixoc rutinamit
ri Dios. Ma jane iwuche (iwixin) ta riyix
ri utzil ri rutzujun (rusujun) pe‡ ri Dios
chupan ri trato ri xuben. Majun utzil iwoy-
oben ta ri yixc'o chuwech re ruwach'ulef, ni
majun chuka' Dios iwuq'ui.
13 Tek rubanon ca, nej c'a yixc'o wi chare
ri Dios. Yac'a re wacami xa jun chic ibanon
riq'ui ri Cristo Jesús,§ y rumari' xixjel yan
apo riq'ui ri Dios. Xixcowin xixjel apo riq'ui
ruma ri ruquiq'uel ri Cristo ri xbiyin kuma
konojel tek xcamisex.
14 Ri Cristo xuya' uxlanibel c'u'x chkaco-
jol riyoj israelitas iwuq'ui riyix ri ma yix
israelitas ta y xa jun tinamit xuben chake,*
ruma ri Cristo xuwulaj ri c'o chkacojol.
15 Queri' xuben ri Cristo tek xcom
chuwech ri cruz. Can ruma c'a ri rucamic
tek xuben chare ri ley ri xuya' ri Moisés
chake riyoj israelitas chi majun chic
rejkalen. Y queri' xuben riche (rixin) chi
wacami c'o chic uxlanibel c'u'x chkacojol
riyoj israelitas iwuq'ui riyix ri ma yix is-
raelitas ta; xa junan chic kawech. Xojjalatej
yan c'a; can c'ac'ac'† chic kac'aslen ruma xa
jun chic kabanon riq'ui ri Cristo.
16 Can ruma wi c'a chi xcom ri Cristo
chuwech cruz tek junan kawech xuben
riq'ui ri Dios. Y junan kawech xuben chake
riyoj israelitas iwuq'ui riyix ri ma yix is-
raelitas ta y xrelesaj ri oyowal chkacojol.
17 Tek xpe ri Cristo xoruya' ri utzilaj rutz-
ijol ri uxlanibel c'u'x chique ri winek. Xubij
chique ri nej yec'o wi el chare ri Dios,‡ y
xubij chuka' chique ri nakaj yec'o wi chare
ri Dios.
18 Can ruma wi ri Cristo tek konojel yo-
jcowin yojjel apo riq'ui ri Tata'ixel,§ chi
israelitas y chi ma israelitas ta.* Ruma xa
jun ri Lok'olaj Espíritu ri nito'o kiche (kixin)
riche (rixin) chi junan kawech yojjel apo
riq'ui.
19 Rumari' riyix ma yix achi'el ta
chic winek ri yix riche (rixin) jun chic
ruwach'ulef.† Xa can yix junan chic quiq'ui
ri lok'olaj tak kach'alal ri ye rutinamit ri
Dios y yix ralc'ual chic Riya'.‡
20 Can yix tiquil c'a pa ruwi' jun cimiento,
y ri cimiento ri' ya ri ruch'abel ri Dios ri
nitzijox cuma ri apóstoles y ri profetas.§ Y
can ya c'a ri Jesucristo ri achi'el abej* ri
nucusex chare ri xquina riche (rixin) ri jay
ri' riche (rixin) chi ma nitzak ta.
21 Y quinojel ri xa jun chic quibanon riq'ui
ri Jesucristo ye'ucusex chuka' chare ri jay, y
can jabel rubanic ntajin niban chare riche
(rixin) chi ntoc jun lok'olaj rachoch ri Ajaf.†
22 Y queri' chuka' riyix ri xa jun chic
ibanon riq'ui ri Jesucristo, can yixucusex‡
chare ri rachoch ri Dios, ruma c'o chic ri
Lok'olaj Espíritu pa tak iwánima.

3

Ri samaj ri ya'on chare ri Pablo, ya ri nutzijoj chique ri ma ye israelitas ta ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic

1 Rumac'ari' riyin ri Pablo, yin ya'on pa
cárcel* ruma ntzijoj ri ruch'abel ri Cristo
Jesús chiwe riyix ri ma yix israelitas ta.
2 Y riyin nbij chi riyix iwac'axan chi ri
Dios ruya'on re samaj re' chuwe, riche
(rixin) chi nk'alajsaj† ri utzil ri ruya'on
chiwe riyix.
3 Ojer ca, pa quitiempo ri kati't kamama'
ma jane k'alajsan ta jabel ri ruch'obon pe
ri Dios pan iwi'. Yac'a re wacami ri Dios
ruk'alajsan chic chuwe riyin, can achi'el ri
xintz'ibaj yan juba' chiwe.
4 Y tek riyix xtisiq'uij re wuj re', xtiweta-
maj c'a chi can k'alajsan chic‡ chinuwech
ruma ri Dios ri ma can ta k'alajsan ojer ca
chrij ri Cristo.
5 Re' ma can ta k'alajsan pe chiquiwech
ri winek ri xec'oje' ojer ca. Xa c'a ya re
wacami xk'alajsex ruma ri Lok'olaj Espíritu
chiquiwech ri lok'olaj tak apóstoles riche

§ **2:10** Ef. 1.4. * **2:11** Ro. 2.28. † **2:12** Ga. 4.8; Col. 1.21. ‡ **2:12** Ro. 9.4, 8. § **2:13** Ga. 3.28. * **2:14** Mi. 5.4, 5. † **2:15** 2 Co. 5.17. ‡ **2:17** Is. 57.19; Zac. 9.10. § **2:18** Jn. 14.6; Ef. 3.12. * **2:18** 1 Co. 12.13. † **2:19** Ef. 2.12. ‡ **2:19** He. 12.22, 23. § **2:20** 1 Co. 12.28. * **2:20** Sal. 118.22; Mt. 16.18. † **2:21** 1 Co. 3.16. ‡ **2:22** 1 P. 2.5. * **3:1** Hch. 21.33; 2 Ti. 2.10. † **3:2** Hch. 9.15; Ro. 1.5. ‡ **3:4** Ef. 6.19.

(rixin) ri Cristo y chiquiwech ri profetas ri
yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios.
6 C'a ya c'a re wacami xuk'alajsaj chi riyix
ri ma yix israelitas ta c'o chuka' ri herencia
xtiwil junan kiq'ui riyoj israelitas.§ Y junan
chi yoj ruk'a' raken ri Cristo y kiche (kixin)
konojel ri utzil ri rutzujun (rusujun) pe ri
Dios. Y ronojel re' ruma ri Cristo Jesús y
ruma chuka' kaniman ri lok'olaj ch'abel ri
niya'o colotajic.
7 Y ruma ri rutzil ri Dios ri yatajnek chuwe
tek riyin xinoc rusamajel riche (rixin) chi
ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
Ri Dios can riq'ui c'a ri ruchuk'a' xsamej pa
wánima rumari' tek nben re samaj re'.*
8 Riyin xa majun oc nuk'ij que chiquiwech
quinojel ri lok'olaj tak kach'alal. Yac'a ri
Dios xuya' ri rutzil† chuwe riche (rixin) chi
ntzijoj chiwe riyix ri ma yix israelitas ta
ronojel ri nimalaj utzil ri nuya' ri Cristo
chiwe,‡ ri can achi'el jun nimalaj beyomel,
ruma chi can sibilaj nim, y ri ti kach'obonic
ma janipe' ta chi nik'ax chuwech.
9 Y ruya'on chuka' chuwe riche (rixin) chi
nk'alajsaj chiquiwech ri winek ri can ojer
chic ruch'obon pe ri Dios chi nuben. Tek
ri Dios c'a ma jane tuben re ruwach'ulef y
ronojel ri yec'o,§ can yari' tek xuch'ob yan
ri achique nuben. Y xa c'a ma jane q'uiy ta
tiempo tuk'alajsaj.*
10 Ri Dios nrajo' c'a chi ri c'o nimalaj
tak uchuk'a' pa quik'a' ri yec'o chila' chicaj
niquitz'et ri utzil ri nuben chake riyoj ri
kaniman chic Riya' ri nibix iglesia chake. Y
queri' tiquetamaj c'a chi ri Dios sibilaj q'uiy
na'oj ri c'o riq'ui.
11 Ri Dios can ruch'obon pe† chi queri'
nibanatej, chi tetamex ri utzil ri nuc'om pe
ri Kajaf Cristo Jesús.
12 Y riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri
Cristo, ma nikaxibij ta chic ki' chi yojjel apo‡
riq'ui ri Dios. Xa can cukul kac'u'x§ yojjel
apo riq'ui ruma kaniman ri Cristo.
13 Rumari' nchilabej c'a chiwe chi ma
timalij ta ic'u'x y ma tibison ta ri iwánima,
tek yinitz'et chi riyin nk'axaj tijoj pokonal*
iwuma riyix. Xa quixquicot c'a ruma re
nk'axaj, ruma chi riq'ui re' nik'alajin chi can
c'o ik'ij.

Ri ajowabel riche (rixin) ri Cristo sibilaj nim que chuwech ri nikach'ob riyoj

14 Rumari' tek riyin yixuque'† chuwech ri
Dios ri Rutata' ri Kajaf Jesucristo.
15 Ruma ri yec'o chic chila' chicaj y ri c'a
yojc'o na wawe' chuwech re ruwach'ulef
can kac'uan chic c'a rubi' ri Dios ruma can
yoj rufamilia chic.
16 Y Riya' can c'o wi nimalaj ruk'ij
ruc'ojlen‡ ri can achi'el jun nimalaj
beyomel. Y rumari' riyin nc'utuj utzil chare
pan iwi' riyix riche (rixin) chi ri Lok'olaj
Espíritu tuya' ruchuk'a' pa tak iwánima.§
17 Nc'utuj chuka' chare chi xtuben ta
chiwe chi can nicukuba' ic'u'x riq'ui, riche
(rixin) chi can ta nic'oje' ri Cristo pa tak
iwánima. Y riq'ui ri' can ta xtibe ka ruc'amal
ri ajowabel* iwuq'ui y nitique' chiri' pan
iwánima.
18 Y rumari' can ta yixcowin chi xtik'ax
jabel chiwech quiq'ui quinojel ri lok'olaj tak
kach'alal, ri janipe' rubanic ri ajowabel ri
c'o riq'ui ri Cristo; janipe' ruwech, janipe'
raken, janipe' rujotolen y janipe' ka rupan.
19 Can xtiwetamaj ta c'a chrij ri ajowabel
ri c'o riq'ui ri Cristo; jun ajowabel ri sibilaj
nim que chuwech ri yojcowin nikach'ob
riyoj. Queri' nc'utuj chare ri Dios pan iwi'
ruma nwajo' chi can nojnek ta iwánima
chiretamaxic kas achique rubanic ri Dios.
20 Tikaya' c'a ruk'ij ri Dios.† Riya' can
c'o ronojel uchuk'a' riq'ui, uchuk'a' ri can
nisamej pa tak kánima. Yac'a Riya' ma xu
(xe) ta wi ri nikac'utuj chare ri nicowin
nuben, xa can c'o c'a más ri nicowin nuben.
Can ma yojcowin ta c'a nikach'ob ronojel ri
nicowin nuben Riya'.
21 Y kuma riyoj ri xa jun chic kabanon
riq'ui ri Cristo Jesús ri nibix iglesia chake,
ri Dios nuc'ul ta c'a ruk'ij ruc'ojlen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡ Amén.

4

Junan chic kawech ruma ri Jesucristo

1 Rumac'ari', riyin ri Pablo ri yin ya'on
pa cárcel ruma ri rubi' ri Ajaf, can nchil-
abej c'a chiwe chi tic'uaj jun c'aslen achi'el
ri ruc'amon chi nic'uaj ruma ya ri Dios*
ri xsiq'uin (xoyon) iwuche (iwixin) riche
(rixin) chi xixoc ralc'ual.
2 Tich'utinirisaj iwi'. Y riq'ui ch'uch'ujil
tiwajo' iwi' chi'iwachibil iwi'. Ruma wi
can kitzij chi niwajo' iwi',† can xticoch'ola'
chuka' iwi'.
3 Titija' c'a ik'ij chi can tibana' cuenta iwi'
chi can ta junan iwech y man ta jun oyowal
chicojol. Y can ya ta c'a ri Lok'olaj Espíritu ri
nibano chi can ta junan iwech.
4 Xa jun chic c'a ri kabanon‡ chikach'alal
ki' y jun ri Lok'olaj Espíritu ri c'o pa tak
kánima. Y riyix can xixsiq'uix (xixoyox)

§ **3:6** Ga. 3.14. * **3:7** Ro. 15.18. † **3:8** Sal. 31.19; Jn. 1.16; Fil. 4.19. ‡ **3:8** Col. 1.27. § **3:9** Sal. 33.6; Jn. 1.3; Col. 1.16. * **3:9** Mt. 13.17; Ro. 16.25, 26; 1 Co. 2.7, 10. † **3:11** Ef. 1.11. ‡ **3:12** Ef. 2.18. § **3:12** Mr. 11.22. * **3:13** 2 Co. 1.6. † **3:14** Ro. 14.11; Fil. 2.10. ‡ **3:16** Col. 1.11. § **3:16** Sal. 28.8; Is. 40.29-31. * **3:17** Jn. 14.23. † **3:20** Ro. 16.25. ‡ **3:21** 1 Ti. 1.17. * **4:1** Col. 1.10. † **4:2** Ga. 5.22; Col. 3.14. ‡ **4:4** Ro. 12.5. § **4:5** 1 Co. 8.6.

chuka' riche (rixin) chi junan nikoyobej
iwuq'ui ri utzil ri xtuben ri Dios kiq'ui.
5 Xa jun c'a ri Kajaf,§ xa jun c'a ri kani-
man, y xa jun chuka' bautismo banon chake
konojel.
6 Xaxu (xaxe wi) jun Dios c'o. Y ya Riya'
ri Tata'aj kiche (kixin) konojel. Riya' can c'o
pa kawi' konojel, y nisamej pa tak kac'aslen
chikonojel, y can c'o chuka' pa tak kánima.
7 Xa yac'a chikajujunal c'o c'a jojun samaj
ri yatajnek chake* ruma rutzil ri Cristo y
can ya c'a ri Cristo ri nibin ri achique chi
samaj ri nuya' pe chake.
8 Rumac'ari', chupan ri ruch'abel ri Dios
nubij chrij ri Cristo:
Tek xtzolin el chila' chicaj, ch'aconek chic
c'a ca chrij ri itzel y xeruc'uaj ri yec'o
pa ruk'a'.
Y yac'ari' tek xuya' rutzil chique ri winek
riche (rixin) chi yecowin niquiben
jalajoj ruwech samaj.†
Queri' nubij ri ruch'abel ri Dios.
9 Y ruma nubij chi xbe chic chila' chicaj, ntel
chi tzij chi xpe chuwech re ruwach'ulef.
10 Ri xpe c'a chuwech re ruwach'ulef xa can
ya chuka' ri' ri xtzolin chic el chila' chicaj‡ ri
acuchi (achique) xbec'oje' pa ruwi' ronojel.
Queri' xuben riche (rixin) chi queri' can
ronojel lugar c'o wi y runojsan ronojel.
11 Can ya wi c'a Riya' ri xya'o ri samaj
chique ri winek ri ye nimayon riche (rixin);
xuben chique nic'aj chi xe'oc apóstoles; y
xuya' chique nic'aj chi xe'oc profetas, y
queri' chuka' yec'o nic'aj ri xyatej chique chi
yebe chi nej chi nakaj chutzijoxic ri lok'olaj
ch'abel ri niya'o colotajic, yec'o ri yeyuk'un
quiche (quixin) ri kach'alal y niquic'ut§ ri
ruch'abel ri Dios.
12 Xeruya' c'a re aj samajel re' riche (rixin)
chi can yequito' ri lok'olaj tak kach'alal
chuchojmirisaxic ri c'a nrajo' na chare
ri quic'aslen, riche (rixin) chi yecowin
niquiben ri rusamaj ri Dios, riche (rixin) chi
yeq'uiy* chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios
quinojel ri can ye achi'el chic ruch'acul ri
Cristo.
13 Y konojel can junan ta c'a kawech
xtikaben,† ruma kaniman y ketaman chic
ruwech ri Ruc'ajol ri Dios. Y que ta c'a
ri' xtibanatej apo c'a ya tek xtibekila' c'a
jun c'aslen ri can tz'aket; can achi'el ri
ruc'aslen ri Cristo ruma Riya' can tz'aket
wi ri ruc'aslen.
14 Y tek tz'aket chic c'a ri kac'aslen, man chic
xtikaben ta achi'el niquiben ri ac'ala' chi
yebe quela' y yebe quela'.‡ Riyoj ma tikaya'
ta k'ij chi yojuc'uex ruma xabachique
ruwech tijonic ri man achi'el ta nubij ri
ruch'abel ri Dios; y ma kojtzak ta pa quik'a'
winek ri xa ma ya ta ri utz niquisamajij,
winek ri can c'o quina'oj chubanic riche
(rixin) chi yojquik'ol.
15 Xa nic'atzin chi kojbiyin chupan ri kitzij§
pero riq'ui ajowabel. Kojq'uiy riq'ui ri
kac'aslen riche (rixin) chi nbekila' jun
c'aslen ri can tz'aket wi, achi'el ri ruc'aslen
ri Cristo. Y ya Riya' ri jolomaj (wi'aj) ri c'o
pa kawi' konojel ri kaniman chic.
16 Riq'ui chuka' Riya' nikil wi ri kachuk'a'
riche (rixin) chi yojq'uiy. Xa can achi'el
nuben ri ruch'acul ri winek, tek ronojel ri
ruk'a' raken ye utz y niquitola' qui', can c'o
c'a ruchuk'a'. Can queri' wi c'a nikaben riyoj
ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo. Tek
junan kawech konojel y nikaben ri samaj
ri ya'on chake chikajujunal, can ntajin c'a
yojq'uiy* chupan ri kac'aslen riq'ui ri Dios.
Queri' nibanatej tek c'o ajowabel kiq'ui.

Ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Cristo

17 Tek rubanon ca, riyix xic'uaj† jun
c'aslen achi'el quic'aslen ri nic'aj chic winek
ri can ma ye israelitas ta chuka' achi'el riyix
ri xa ruyon na'oj ri majun utz nuc'om pe
chique, xa yari' ri yequibanala'. Y pa rubi'
c'a ri Ajaf nchilabej c'a chiwe chi ma tirayij
ta chi niben queri'.
18 Riye' can k'ekumatajnek‡ ri quina'oj.
Can k'alaj chi ma quetaman ta ruwech ri
Dios§ ruma xa cowirnek ri cánima pa mac.*
Rumari' ma niquic'ul ta ri c'aslen ri nipe
riq'ui ri Dios.
19 Man chic c'a niquina' ta chi mac ri yeta-
jin chubanic;† y yari' tek can riq'ui ronojel
cánima niquiben ri etzelal ri sibilaj yeya'o
q'uix. Can nic'at wi c'a ri cánima chubanic
ronojel ruwech etzelal.
20 Yac'a riyix ma ya ta chi c'aslen ri' ri
xiwetamaj riq'ui ri Cristo,
21 wi kas kitzij chi xiwac'axaj ri ruch'abel
Riya', y wi kas kitzij chi xixtijox riq'ui ri
kitzij‡ ri c'o riq'ui ri Cristo.
22 Tiya' ca ri itzel c'aslen ri xic'uaj§ tek
rubanon ca, tek c'a ma jane jalatajnek ta
ri ic'aslen; tek xa c'a yix k'olotajnek na pa
quik'a' ri itzel tak iraybel. Ruma ri c'aslen
ri' xa yixrutz'ila'.
23 Y can tijalatej c'a ri iwánima y ri
ich'obonic.*
24 Tic'uaj c'a ri c'ac'ac'† c'aslen ri ruya'on ri
Dios chiwe; can achi'el tek niwik iwi' riq'ui
c'ac'ac' tak tziek; jun c'aslen ri can achi'el

* **4:7** Ro. 12.6. † **4:8** Sal. 68.18. ‡ **4:10** Lc. 24.51; He. 4.14. § **4:11** 1 Co. 12.28. * **4:12** 1 Co. 14.26. † **4:13** Col. 2.2. ‡ **4:14** Mt. 11.7. § **4:15** 2 Co. 4.2. * **4:16** Col. 2.19. † **4:17** Ef. 2.2. ‡ **4:18** Ro. 1.21. § **4:18** 1 Ts. 4.5. * **4:18** Is. 44.18. † **4:19** 1 Ti. 4.2. ‡ **4:21** Ef. 1.13. § **4:22** Ro. 6.6; Ef. 4.17; Col. 3.8. * **4:23** Ro. 12.2. † **4:24** Ef. 2.15. ‡ **4:25** Ef. 4.15.

c'aslen riche (rixin) ri Dios, ri can kitzij chi
choj y ch'ajch'oj.
25 Rumac'ari' tiya' ca ri tz'ucuj tak tzij; y
can xaxu (xaxe wi) ri kitzij‡ tibij tek yixtz-
ijon chi'iwachibil iwi'. Ruma xa jun chic
kabanon riq'ui ri Cristo.§
26 Tek c'o jun ruma nipe iwoyowal, man
c'a quixtzak ta pa mac.* Y ma tiya' ta k'ij
chi c'a c'o na ri iwoyowal tek nika ka ri k'ij.
Rajawaxic chi can chanin nichojmirisaj ri
oyowal ri'.
27 Ma tiya' ta k'ij chi yixtzak pa ruk'a' ri
itzel winek.†
28 Wi c'o jun ri nibano alek' tek rubanon
ca; y wacami kach'alal chic, xa can tisamej
y ma tuben ta chic alek'. Xa can querucusaj
ri ruk'a' riche (rixin) chi nuben jun samaj‡
utz riche (rixin) chi queri' nicowin chuka'
yeruto' ri nic'atzin quito'ic.§
29 Ma tibila' ta itzel tak tzij. Xa can xu (xe)
wi c'a ri utz* ri tibij, ch'abel ri nic'atzin riche
(rixin) chi ri ye'ac'axan iwuche (iwixin)
yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios,
riche (rixin) chi queri' can c'o utzil nuc'om
pe chique.
30 Y ma tiya' ta pa bis† ri Lok'olaj Espíritu
riche (rixin) ri Dios. Riya' c'o chic pa tak
kánima, y yari' retal chi can xkojcolotej wi el
chuwech ri mac tek xtapon ri ruk'ijul.
31 Tiq'uis ronojel ri nijaro pa tak iwánima.
Ma itzel ta tina' chare jun chic. Ma
tic'oje' ta ri oyowal‡ pa tak iwánima, ni ma
que'ibanala' ta ri xa ma ruc'amon ta ruma
ri iwoyowal. Ma tirek ta ichi' tek yixch'o.
Tiq'uis chuka' el pa tak iwánima ri raybel chi
niben etzelal chique nic'aj chic.
32 Xa can utz ina'oj tibanala' chi'iwachibil
iwi'. Tijoyowaj iwech chi'iwachibil iwi', tic-
uyula' iwi',§ can achi'el xuben ri Dios chi
xucuy ri kamac riyoj ruma chi xa jun chic
kabanon riq'ui ri Cristo.

5

Ri utz chi niquiben ri ye ralc'ual chic ri Dios

1 Ruma c'a chi yix ralc'ual chic ri Dios y
sibilaj chuka' yixrajo', can tibana' c'a achi'el
ri nuben Riya'.
2 Can que'iwajo' c'a quinojel,* achi'el
chuka' xojrajo' ri Cristo; Riya' ma
xupokonaj ta c'a xuya' ri' pa camic kuma
riyoj, riche (rixin) chi xutzuj (xusuj) ri'
achi'el jun ofrenda ri jubul ruxla' chuwech
ri Dios, achi'el xban chique ri chicop† ri
xecamisex y xeporox chuwech ri Dios.
3 Y riyix can yix riche (rixin) chic ri
Cristo, rumari' ma tiben ta ri xa iraybel
ka riyix. Ri winek ri xa ma quic'ulaj ta
qui' ma tiquicanoj ta qui' riche (rixin) chi
yemacun.‡ Ni ma tic'uaj ta jun c'aslen
tz'il. Ma tirayij ta apo ri c'o riq'ui jun chic,
ruma ronojel re' ma ruc'amon ta ni xa ta
riche (rixin) chi ye'itzijoj riyix, ruma can yix
lok'olaj tak ralc'ual chic ri Dios.
4 Ma tibila' ta c'a ch'abel ri sibilaj q'uixbel.
Ma tibila' ta nacanek tak tzij. Ma tibila' ta
tzij ri majun rejkalen. Ma tiben ta queri'
ruma ma ruc'amon ta.§ Ri ruc'amon chi
niben riyix ya ri tiya' matioxinic chare ri
Dios.
5 Y riyix iwetaman chic ronojel re', chi
majun achi y majun ixok ri xa ma quic'ulaj
ta qui' y niquicanola' qui' riche (rixin) chi
yemacun, ni majun chique ri yebano etzelal
ri xtoc ta quiche (quixin) ri rajawaren* ri
Dios. Y queri' chuka' ri chak benak cánima
chi niquirayij ri cosas ri c'o riq'ui jun chic,
majun quiherencia pa rajawaren ri Dios y
ri Cristo, ruma ri yebano queri' xa yetajin
chubanic achi'el ri yeya'o quik'ij dios ri xa
ye banon cuma winek.
6 Man c'a quixk'olotej† ta pa quik'a' ri
winek ri niquibij tzij ri xa majun rejkalen.
Ruma quinojel ri yebano ri mac re xenbij
ka, can kitzij na wi chi xtika ri royowal ri
Dios pa quiwi' ruma ma niquinimaj ta rutzij
ri Dios.
7 Rumari' riyix ma quixoc ta cachibil, ma
tiben ta achi'el niquiben riye'.
8 Ruma tek rubanon ca, ri ic'aslen c'o pa
k'eku'm. Yac'a re wacami yixc'o chic pa
sakil ruma ri Ajaf. Rumari' tic'uaj c'a ri
c'aslen riche (rixin) sakil.‡
9 Ruma ri samaj riche (rixin) ri Lok'olaj
Espíritu§ can nuben c'a chiwe riyix chi
niben ri utz, ri choj y nitzekelbej ri kitzij.
10 Y can titija' c'a ik'ij chiretamaxic chi
niben ri nika chuwech ri Ajaf.*
11 Man c'a tiben ta riyix achi'el niquiben
ri ye riche (rixin) ri k'eku'm,† ruma wi xa
queri' niben majun utz nuc'om pe chiwe.
Pa ruq'uexel chi yixoc cachibil ri yebano
queri', xa que'ik'ila', tibij chique chi riye' xa
ma utz ta ri yetajin chubanic.
12 Ruma ri mac ri yequibanala' riye' pan
ewel, astape' xaxu (xaxe wi) chi nitzijox, ri'
sibilaj q'uixbel.‡

§ **4:25** Ro. 12.5. * **4:26** Sal. 4.4. † **4:27** Hch. 5.3; Ef. 6.11; Stg. 4.7. ‡ **4:28** 1 Ts. 4.11. § **4:28** Ro. 12.13. * **4:29** Mt. 12.34-37; Col. 4.6. † **4:30** Gn. 6.3, 6; Is. 63.10. ‡ **4:31** Col. 3.19. § **4:32** Mt. 6.14; Col. 3.12, 13. * **5:2** Jn. 13.34. † **5:2** Gn. 8.20; Lv. 1.9. ‡ **5:3** Col. 3.5. § **5:4** Ro. 1.28. * **5:5** Ap. 22.15. † **5:6** Jer. 29.8; Mt. 24.4. ‡ **5:8** Is. 9.2; Jn. 8.12; 1 Jn. 2.9. § **5:9** Ga. 5.22. * **5:10** Ro. 12.2; Fil. 1.10. † **5:11** Lv. 19.17; 1 Co. 5.9. ‡ **5:12** Ro. 1.26. § **5:13** He. 4.13.

13 Y yac'a tek nik'alajsex§ chiquiwech
ruma ri sakil ri itzel ri yetajin chubanic, c'a
yac'ari' tek nik'ax chiquiwech chi can ma
utz ta ri quibanon, ruma ri sakil nusakirisaj
c'a ri quic'aslen.
14 Rumari' c'o jun tzij ri nubij:
Cac'astej c'a riyit ri xa achapon waran,
catel c'a pe chiquicojol ri ye achi'el cami-
naki'.*
Ma cac'oje' ta chic pa k'eku'm, y ri Cristo can
xtusakirisaj wi ri ac'aslen.†
Queri' nubij ri tzij ri'.
15 Rumac'ari', can titija' c'a ik'ij chi jabel
ruc'uaxic tibana' chare ri ic'aslen. Man
c'a tiben ta achi'el niquiben ri winek ri xa
majun quina'oj. Riyix tibana' achi'el ri can
c'o quina'oj.‡
16 Can utz rucusaxic tibana' chare ri
tiempo, ruma re k'ij re yojc'o wi xa can itzel
wi.
17 Rumari' ma tiben ta achi'el ri niquiben
ri nacanek tak winek. Xa can nic'atzin chi
tik'ax chiwech achique ri ruraybel§ ri Ajaf.
18 Man c'a quixk'aber ta,* ruma ri k'abaric
xa ruyon itzel nuc'om pe chiwe. Pa
ruq'uexel chi que ta ri', xa tiya' k'ij chare
ri Lok'olaj Espíritu chi nunojsaj ri iwánima.
19 Y tipixabala' iwi' riq'ui ri ch'abel ri nu-
bij ri salmos,† ri himnos y nic'aj chic bix
ri ye'alex pa tak iwánima ruma ri Lok'olaj
Espíritu. Can quixbixan c'a riq'ui ronojel
iwánima y tiya' ruk'ij ri Ajaf.
20 Man c'a quixtane' ta chi nimatioxij‡
ronojel pa rubi' ri Kajaf Jesucristo chare ri
Dios Tata'ixel.

Tinimaj titakej iwi' chi'iwonojel

21 Tinimaj titakej c'a iwi' chi'iwonojel, can
achi'el ninimaj ri Dios.
22 Riyix ixoki' ri c'o iwachijlal, can
ruc'amon wi chi que'inimaj que'itakej ri
iwachijlal,§ ruma iwetaman chi ri Ajaf yari'
ri nika chuwech chi niben.
23 Ruma ye ri iwachijlal ri ye jolomaj
(wi'aj) ri yec'o pan iwi', can achi'el rubanon
ri Cristo* chi ya Riya' ri jolomaj (wi'aj) ri
c'o pa kawi' konojel riyoj ri kaniman chic
Riya' ri nibix iglesia chake. Ya c'a Riya' ri
Kacolonel riyoj ri can yoj achi'el ruch'acul.
24 Riyoj c'a ri iglesia can nikanimaj
nikatakej ri Cristo. Y quec'ari' ruc'amon
chi niben riyix ixoki' ri c'o iwachijlal, can
que'inimaj que'itakej ri iwachijlal riq'ui
ronojel ri ye'ibanala'.
25 Y riyix achi'a' can ruc'amon wi c'a
chi ye'iwajo'† ri iwixjaylal, achi'el ri Cristo
xojrajo' riyoj ri nibix iglesia chake y ma
xupokonaj ta xuya' ri' pa camic kuma riyoj.
26 Queri' xuben ri Cristo riche (rixin) chi
xoj-oc lok'olaj tak winek. Riya' can xuben
wi c'a ch'ajch'oj chake,‡ xuben ch'ajch'oj
chare ri kac'aslen riq'ui ri ruch'abel y riq'ui
ya'.
27 Queri' xuben ruma can ruraybel wi
c'a chi riyoj ri yoj iglesia can c'o c'a kak'ij
kac'ojlen y can yoj ch'ajch'oj tek xkojruc'ul.§
Y ma nrajo' ta chi c'o ta jun tz'il pa tak
kac'aslen. Xa nrajo' chi can yoj lok'olaj tak
ralc'ual, achi'el jun tziek ri ch'ajch'oj chic;
banon chic ruchojmil, y ma k'ochok'ek ta.
28 Y can achi'el c'a ri ajowabel ri nuc'ut
ri Cristo, queri' chuka' nic'atzin chi niben
riyix achi'a' quiq'ui ri iwixjaylal. Can
que'iwajo' c'a, achi'el niwajo' ka ri ich'acul.
Ruma jun achi ri nrajo' rixjayil, can ntel c'a
chi tzij chi nrajo' ka ri' riya'.
29 Ruma majun winek ri nretzelaj ta ka
ri'. Konojel xa jabel nikatzuk y nikilij ri
kach'acul. Y queri' c'a tibana' quiq'ui ri
iwixjaylal. Achi'el nuben ri Cristo kiq'ui
riyoj ri kaniman Riya' ri nibix iglesia chake.
30 Ruma riyoj can yoj ruk'a' raken* ri
ruch'acul y can yoj achi'el rutiojil y rubakil.
31 Y que c'a chuka' ri' ri achi riq'ui ri
rixjayil. Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca: Rumari' ri achi ma
xtic'oje' ta chic quiq'ui rute' rutata', xa
xtiquic'uaj qui' riq'ui ri rixjayil. Y chi ye
ca'i', xa jun c'a xtiquiben.† Queri' ri tz'ibatal
ca.
32 Yac'a ri yitajin chubixic chiwe sibilaj
nim ruk'ij, y xa ma k'alajsan ta pe ojer ca.
Yac'a wacami riyin nbij re' chiwe. Y re' can
chrij wi ri Cristo y chikij riyoj ri kaniman
chic ri nibix iglesia chake nich'o wi.
33 Y nbij chic c'a jun bey chiwe chi'ijujunal
chi tiwajo' ri iwixjayil,‡ can achi'el ri niwajo'
ka iwi' riyix. Y ri ixok tubana' chare ri
rachijil chi can c'o wi ruk'ij.§

6

1 Y riyix ac'ala',* tinimaj c'a quitzij ri
ite' itata', riche (rixin) chi queri', ninimaj
chuka' rutzij ri Ajaf. Ruma queri' utz chi
niben.
2 Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri
Dios, chi taya' quik'ij ri ate' atata'. Y yare' ri
nabey pixa' ri nubij chi c'o utz ri xtikac'ul,
wi nikaben ri nubij.
3 Ri pixa' ri' nubij: Taya' quik'ij ri ate'
atata',† riche (rixin) chi utz yac'oje' y q'uiy
juna' xcac'ase' el chuwech re ruwach'ulef.

* **5:14** Jn. 5.25. † **5:14** Is. 60.1. ‡ **5:15** Col. 4.5. § **5:17** Ro. 12.2. * **5:18** Ro. 13.13. † **5:19** Col. 3.16; Stg. 5.13. ‡ **5:20** Sal. 34.1. § **5:22** Gn. 3.16; Col. 3.18. * **5:23** 1 Co. 11.3; Ef. 1.22, 23. † **5:25** Col. 3.19. ‡ **5:26** Jn. 15.3; Tit. 3.5; He. 10.22. § **5:27** 2 Co. 11.2. * **5:30** Ro. 12.5; 1 Co. 6.15. † **5:31** Gn. 2.24. ‡ **5:33** Col. 3.19. § **5:33** 1 P. 3.6. * **6:1** Pr. 23.22. † **6:3** Ex. 20.12; Dt. 5.16; 27.16; Mt. 15.4. ‡ **6:4** Col. 3.21.

4 Y riyix te'ej tata'aj,‡ ma tik'ax ta ruwi'
ri niben chique ri iwalc'ual. Ma utz ta
c'a ri niben wi nik'ax ruwi' niben chique
y rumari' ri iwalc'ual nipe coyowal chiwe.
Xa can que'iq'uiytisaj c'a riq'ui ri nubij ri
ruch'abel ri Ajaf, y tek nic'atzin tiya' jun ti
quixc'a'y.
5 Y riyix mozos,§ tinimaj quitzij ri ipatrón.
Riq'ui ronojel iwánima tibana' ri samaj ri
nicajo' chi niben y riq'ui xibinri'il, achi'el xa
ta can rusamaj ri Cristo ri niben.
6 Ma tiben ta chi xaxu (xaxe wi) tek yec'o
apo ri ipatrón iwuq'ui tek yixsamej jabel,
riche (rixin) chi niwajo' yixtz'etetej chi can
yix utzilaj tak mozos. Riyix yix rusamajel ri
Cristo, y rumari' nic'atzin chi riq'ui ronojel
iwánima tibana' rusamaj ri ipatrón, ruma
yari' ri ruraybel ri Dios.
7 Can riq'ui c'a ronojel iwánima tibana'
rusamaj ri ipatrón. Achi'el xa ta can ya ri
rusamaj* ri Ajaf Jesucristo ri niben y ma
tich'ob ta chi xa riche (rixin) ri ipatrón ri
niben.
8 Riyix can iwetaman c'a chi ri Ajaf xtuya'
rajel ruq'uexel† chiwe chi'ijujunal ronojel ri
utz ri niben. Y majun rubanon, wi yix ximil
o ma yix ximil ta pa samaj riq'ui jun patrón;
xaxu (xaxe wi) tibana' ri utz y xtic'ul jun
utzilaj rajel ruq'uexel.
9 Y queri' chuka' riyix patrón,‡ ya ri utz
ri tibana' quiq'ui ri imozos y majun etzelal
tibila' o tibanala' chique riche (rixin) chi
ye'ixibij.§ Ma timestaj ta chi c'o jun Iwa-
jaf chila' chicaj, y Riya' can Cajaf wi riye'
chuka'. Y Riya' junan nuben chique quino-
jel,* chi patrón y chi mozos.

Ri tobel kiche (kixin) ri ruya'on ri Dios

10 Y ri ruq'uisbel c'a ri nbij el chiwe
wach'alal, chi can tic'oje' iwuchuk'a'† riq'ui
ri Ajaf, ruma riq'ui Riya' can nim wi c'a ri
uchuk'a' c'o.
11 Can tiwika' c'a iwi' achi'el nuben jun
soldado. Riya' can c'o ch'ich' ri yeru-
cusaj riche (rixin) chi nuto' ri' chuwech
ri ruc'ulel. Y riyix chuka', can ticusaj
c'a ronojel ri ruya'on ri Dios chiwe riche
(rixin) chi nito' iwi'‡ chuwech ri itzel winek.
Queri' tibana' riche (rixin) chi ma yixtzak
ta pa ruk'a', ruma riya' can c'o wi runa'oj
chubanic.
12 Queri' nbij chiwe ruma ma quiq'ui ta c'a
winek nikaben wi ch'a'oj, riyoj can quiq'ui
c'a cajawalul ri itzel tak espíritu,§ quiq'ui
espíritu ri c'o uchuk'a' pa quik'a', quiq'ui
ri espíritu ri ye riche (rixin) ri k'eku'm
ri uc'uayon quiche (quixin) ri winek ri
xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi
quic'u'x, y quiq'ui chuka' itzel tak espíritu ri
yec'o pa cak'ik' ri nikaben wi ch'a'oj.
13 Rumac'ari' nbij chiwe chi ticusaj ronojel ri ruya'on ri Dios chiwe riche (rixin) chi nitobej iwi' riche (rixin) chi queri' can yixcowin c'a nicoch' tek c'o k'ij nik'axaj ri ruc'ayewal. Y astape' q'uiy c'a pokonal ri nik'axaj, ma yixtzak ta pa ruk'a', xa cof yixpa'e' ca.
14 Rumac'ari' cof c'a quixpa'e', tibatz'a' jabel ri ipan riq'ui ri kitzij. Achi'el nuben jun soldado, riya' nubetz' rupan riq'ui jun ch'ich' achi'el cincho riche (rixin) chi nibe pa ch'a'oj. Y nucusaj chuka' jun rutziak can ch'ich' riche (rixin) chi nuto' ri' chuwech ri ruc'ulel. Y riyix riche (rixin) chi nito' iwi', ya c'a ri c'aslen choj ri tic'uaj.*
15 Jun soldado jabel chuka' nuchojmij el ri ruxajab riche (rixin) chi nuto' ri raken tek nibe pa ch'a'oj. Que c'a chuka' ri' riyix, can ya c'a ri lok'olaj ch'abel ri niya'o uxlanibel c'u'x† ri ticusaj el riche (rixin) chi nitobej iwi'.
16 Jun soldado nuc'uaj chuka' jun perepic ch'ich' ri achoj chrij nuto' wi ri' chiquiwech ri ch'ab (flecha) ri c'o el k'ak' chutza'n. Y riyix riche (rixin) chi nik'et ri itzel winek tek can nutij ruk'ij chiwij riche (rixin) chi nrajo' yixmacun, nic'atzin chi can ticukuba' ic'u'x riq'ui ri Dios ruma ri icukbel c'u'x can achi'el ri perepic ch'ich' ri nucusaj ri soldado.
17 Riya' nucusaj chuka' jun ch'ich' pa rujolon (ruwi') riche (rixin) chi nuto' ri' chuwech ri ruc'ulel, y quec'ari' rucusaxic tibana' chare ri colotajic. Y ticusaj chuka' ri espada‡ ri nuya' ri Lok'olaj Espíritu pan ik'a' y ri' ya ri ruch'abel ri Dios.
18 Y ma quixtane' ta chi niben orar,§ can riq'ui ronojel iwánima tic'utuj rutzil ri Dios, y tek niben orar can ya ta ri Lok'olaj Espíritu nito'o iwuche (iwixin). Y man c'a timalij ta ri oración, xa can ronojel k'ij tic'utuj rutzil ri Dios pa quiwi' quinojel ri lok'olaj tak kach'alal.
19 Y can tibana' chuka' orar pa nuwi' riyin, riche (rixin) chi ri Dios xtuya' ch'abel pa nuchi' y man ta nxibij wi' riche (rixin) chi ntzijoj* ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ch'abel ri ma k'alajsan ta pe ojer ca, yac'a re wacami can k'alajsan chic chkawech ruma ri Dios.
20 Can yin jun c'a samajel riche (rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, y rumari' tek yin ximil pa cárcel.† Tic'utuj c'a chare ri Dios pa nuwi' riche (rixin) chi man

§ **6:5** Col. 3.22. * **6:7** Col. 3.23, 24. † **6:8** Ro. 2.6; 2 Co. 5.10. ‡ **6:9** Col. 4.1. § **6:9** Lv. 25.43. * **6:9** 1 P. 1.17. † **6:10** 2 Ti. 2.1. ‡ **6:11** Ro. 13.12; 2 Co. 6.7. § **6:12** Ro. 8.38. * **6:14** Is. 11.5; 59.17. † **6:15** Is. 52.7. ‡ **6:17** He. 4.12; Ap. 1.16. § **6:18** Fil. 1.4. * **6:19** Col. 4.3, 4. † **6:20** Hch. 28.20. ‡ **6:20** 1 Ts. 2.2.

ta nxibij wi'‡ ntzijoj ri ch'abel ri', can achi'el
ri ruc'amon chi ntzijoj.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

21 Y riche (rixin) chi niwetamaj chuka'
riyix ri achique nbanon, ntek c'a el ri
kach'alal Tíquico iwuq'ui. Riya' jun kach'alal
ri sibilaj nwajo' y can ma nitane' ta chi
nuben ri rusamaj ri Ajaf. Riya' xtiberubij c'a
ronojel chiwe ri achique nbanon wawe'.
22 Rumari' ntek c'a el, riche (rixin) chi
niwetamaj achique kabanon riyoj wawe',
y riche (rixin) chuka' chi xtucukuba' más
ic'u'x.
23 Ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri
Katata' Dios y ri Kajaf Jesucristo ri xtic'oje'
pa tak iwánima chi'iwonojel riyix kach'alal;
xtiban ta c'a chiwe ruma ri Dios y ri Jesu-
cristo chi xtic'oje' ta c'a jun icukbel c'u'x
pero jun cukbel c'u'x rachibilan ri ajowabel.
24 Y ri rutzil ri Dios xtic'oje' ta c'a iwuq'ui
chi'iwonojel riyix, ri can riq'ui ronojel ic'u'x
niwajo' ri Kajaf Jesucristo. Amén.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Filipos

Wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa Filipos. Tek ri Pablo xutz'ibaj re wuj re' xa pa cárcel tz'apel wi. Pero riya' ma nibison ta, astape' chi xa pa tijoj pokonal c'o wi. Riya' nrajo' chi ri quiniman chic ri Dios man ta nisach quic'u'x pa quik'a' ri winek ri xa ma kitzij ta chi ruch'abel ri Dios ri niquitzijoj. Y can yequicot ta chuka' chupan ri quic'aslen.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 21, ri Pablo nubij chique ri aj Filipos chi riq'ui quicoten nuben orar pa quicuenta, ruma chi quiniman ri Dios y can quito'on chuka' chubanic ri samaj ri ruya'on ri Dios chare. Nutzijoj chuka' chique chi ntajin nuk'axaj tijoj pokonal, pero ma nibison ta, ruma ronojel ri ruk'axan can rubanon chi más nibiyin rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 27 y napon c'a pa mocaj 18 chare ri tanaj 2, nubij chuka' chique chi tiquitija' quik'ij riche (rixin) chi queri' niquic'uaj jun c'aslen ri achi'el nrajo' ri Cristo. Ruma ri Cristo can ch'uch'uj wi ruc'aslen ri xuc'uaj tek xc'oje' chuwech re ruwach'ulef.

Chupan ri tanaj 2 mocaj 19 y napon c'a pa mocaj 30, ri Pablo nubij chi nrajo' yerutek ri Timoteo y ri Epafrodito quiq'ui riche (rixin) chi nbequetamaj pe ri achique quibanon.

Chupan ri tanaj 3, ri Pablo nubij chique chi tek rubanon ca riya' can xutij ruk'ij chi xuben ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, pero ma juba' xril ta ri kitzij c'aslen ri nuya' ri Dios. Ri Pablo nubij chi xril ri kitzij c'aslen tek xunimaj ri Cristo.

Y chupan ri tanaj 4, ri Pablo nubij chique chi quequicot ruma c'o chic c'ac'ac' quic'aslen, junan quiwech tiquibana' y ronojel ri xutzijoj chique can ya ta c'a ri' ri xtiquiben y xtiquitzijoj.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo wachibilan ri kach'alal Timoteo* yoj rusamajel ri Jesucristo. Nikatz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix lok'olaj tak kach'alal ri yixc'o pa tinamit Filipos;† riyix ri xa jun chic ibanon riq'ui ri Cristo Jesús. Nikatz'ibaj re wuj re' chiwe riyix kach'alal ri yix ancianos riche (rixin) ri iglesia, chiwe riyix diáconos y chiwe chi'iwonojel.

2 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri ru'oración ri Pablo pa quiwi' ri kach'alal aj Filipos

3 Can yixnatej wi chuwe, y nmatioxij chare ri Dios iwuma riyix.‡

4 Y ronojel bey tek riyin nben orar, can riq'ui c'a quicoten nc'utuj ri rutzil ri Dios pan iwi'.

5 Ruma ninatej chuwe ri to'onic ri iya'on riyix riche (rixin) chi nitzijox ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Chupan c'a ri k'ij tek riyix xinimaj, can ya c'a k'ij ri' tek ichapon yin ito'on pe.§

6 Ri Dios xuchop c'a jun utzilaj samaj pa tak ic'aslen. Y riyin wetaman chi Riya' can xtuq'uis na wi pa ruwi' y ma xtuya' ta ca rubanic ri samaj ri' pa tak ic'aslen y xtitz'aket c'a rubanic ri samaj ri' tek xtapon ri k'ij riche (rixin) chi xtipe chic ri Jesucristo.

7 Can ruc'amon wi chi quere' nch'ob chiwij, ruma can ibanon utzil chuwe wawe' pa cárcel, yin ito'on chutzijoxic chique ri winek chi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic can kitzij wi y can riq'ui ri Dios petenak wi. Y can junan c'a kac'ulun ri rutzil ri Dios iwuq'ui, y rumari' can yixc'o wi pa wánima.

8 Ruma ri Dios can retaman wi chi riyin sibilaj yixinwajo' chi'iwonojel, can achi'el yojrajo' ri Jesucristo.

9 Riyin ri Pablo can nc'utuj wi c'a chare ri Dios chi can niq'uiy ta más ri ajowabel iwuq'ui riche (rixin) chi niwajo' iwi', pero can riq'ui na'oj y riq'ui etamabel.*

10 Ya c'a ri' ri nc'utuj chare ri Dios, ruma nwajo' chi nik'ax ta chiwech achique ri utz chi niben. Riche (rixin) chi queri' riyix kas ta xtic'uaj jun c'aslen ch'ajch'oj† y man ta jun itzel nilitej chiwij tek xtoka ri k'ij riche (rixin) chi xtipe ri Cristo.

11 Y ri Jesucristo can xquixruto' c'a riche (rixin) chi can choj ta ri ic'aslen xtic'uaj y niwachin ta jabel.‡ Riche (rixin) chi queri', ri Dios can xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen y xtinimirisex ta ri rubi'.

Ri Pablo nubij chi ya ri Cristo ri ruc'aslen

12 Wach'alal, riyin nwajo' chi riyix niwetamaj chi astape' yinc'o pa cárcel, ma pa'el ta ruk'alajsaxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, xa más benak rutzijol.

13 Ruma quinojel ri winek y hasta ri yec'o pa cuartel quic'axan chic chi yin ya'on pa cárcel ruma chi ntzijoj rubi' ri Cristo.

* **1:1** Hch. 16.1. † **1:1** Hch. 16.12. ‡ **1:3** Ro. 1.8; Col. 1.3. § **1:5** Fil. 4.15. * **1:9** Col. 1.9. † **1:10** Ro. 12.1; Ef. 5.3-20. ‡ **1:11** Jn. 15.5.

14 Y juba' ma quinojel ri kach'alal ri xc'oje'
quichuk'a' riche (rixin) chi niquitzijoj ri
ruch'abel ri Dios chique ri winek. Ruma
re kach'alal re' xquitz'et chi ri Dios can c'o
wi wuq'ui y majun xibinri'il wuq'ui riche
(rixin) chi ntzijoj ri ruch'abel wawe' pa
cárcel. Rumari' ri kach'alal can majun xib-
inri'il chiquiwech, xa más xquicukuba' el
quic'u'x chubanic ri rusamaj ri Ajaf.

15 Y yec'o nic'aj ri xa itzel niquina' chuwe;
riye' niquitzijoj rubi' ri Cristo pero xaxu
(xaxe wi) riche (rixin) chi nicajo' yetz'etetej
chi riye' más yecowin niquiben ri samaj
ri'. Pero yec'o chuka' ri can riq'ui ronojel
cánima niquiben ri samaj.

16 Ri itzel niquina' chuwe, niquitzijoj c'a
chuka' rubi' ri Cristo, pero xaxu (xaxe wi)
riche (rixin) chi nicajo' niquic'ut qui' chi
riye' más yecowin niquiben ri samaj; pero
riye' xa ma can ta ch'ajch'oj ri cánima. Xa
nicajo' c'a chi sibilaj ta nik'axo ri wánima
wawe' pa cárcel.

17 Yac'a ri nic'aj chic ri can yincajo' wi, can
riq'ui c'a jun ch'ajch'oj cánima niquiben ri
samaj, can yinquito' wi, ruma quetaman chi
ri Dios can yin ruya'on wi riche (rixin) chi
nto' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic y
nk'alajsaj chi can kitzij wi.

18 Pero, ¿la rajawaxic cami chi nwetamaj
na wi ch'ajch'oj cánima tek niquitzijoj ri
Cristo o xa riq'ui ca'i' quipalej? Ma que ta
ri'. Ruma ri más rajawaxic chuwe riyin ya ri
nitzijox rubi' ri Cristo y yari' ri niya'o sibilaj
quicoten chuwe y ri quicoten ri' majun bey
xtiq'uis ta el wuq'ui.

19 Ruma riyin wetaman chi riq'ui ri
oración ri niben pa nuwi'§ y chuka' riq'ui ri
yiruto' ri Lok'olaj Espíritu ri petenak riq'ui
ri Jesucristo, can xquitotej wi c'a chuwech
ronojel.

20 Can nuraybel wi c'a y cukul nuc'u'x
chi xtinya' ruk'ij ri Cristo, achi'el ri nbanon
pe. Y cukul nuc'u'x chi ma xquiq'uix ta* y
ma xtinxibij ta wi'. Wi yic'ase' o yicom, ri
nuraybel riyin ya ri nya' ruk'ij ri Cristo.

21 Ruma chuwe riyin, wi c'a yic'ase' na
chuwech re ruwach'ulef, can ya ri Cristo ri
nuc'aslen.† Y wi ta riyin yicom el, ri' xa jun
ch'acoj chuwe riyin.

22 Wi c'a xquic'ase' na chuwech re
ruwach'ulef, ri samaj ri xtinben, c'o utz ri
xtuc'om pe. Y rumari' riyin ma yicowin ta
ncha' achique ri más utz, la ya ri nwajo'
yic'ase' na chuwech re ruwach'ulef o la ya
ri nwajo' yicom.

23 Can ma nwil ta c'a achique nben, ruma
pa nic'aj yinc'o wi; chuka' nch'ob wi nya' ca
re ruwach'ulef y yibec'oje' riq'ui ri Cristo,‡
sibilaj jabel xtibenbana' chila'.

24 Pero chuka' can wetaman chi iwuma
riyix can nic'atzin chi c'a yic'oje' na
chuwech re ruwach'ulef.

25 Y rumari' cukul nuc'u'x chi ma xquinel
ta na el chuwech re ruwach'ulef, xa can c'a
xquic'oje' na c'a iwuq'ui, riche (rixin) chi
xquixq'uiy riq'ui ri ic'aslen y xquixquicot
chi'iwonojel riyix ri icukuban chic ic'u'x
riq'ui ri Dios.

26 Riche (rixin) chi queri', riyix can sibilaj
na wi xquixquicot y can xtiya' c'a ruk'ij
ruc'ojlen ri Cristo Jesús tek xquinitz'et chi
xquinapon chic jun bey iwuq'ui.

27 Wacami c'a, ri ruc'amon chi niben
riyix ya ri tic'uaj jun c'aslen utz§ can
achi'el nubij ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo.
Wi xquinapon iwuq'ui, que ta ri' yixtajin
chubanic xquixbenwila' riq'ui ri ic'aslen, y
wi ma xquinapon ta, xtinwac'axaj ta c'a chi-
wij, chi can cof yix pa'el* chupan ruch'abel
ri Cristo, chi can ta junan iwech ibanon.
Xtinwac'axaj ta c'a chuka' chiwij chi can
itijon ik'ij chi ito'on iwi' chi'iwonojel chutz-
ijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

28 Y chuka' man ta ixibin iwi'† chiquiwech
ri ye'etzelan iwuche (iwixin). Ruma wi ma
xtixibij ta iwi', xtik'alajin chiquiwech riye'
chi riyix iwilon chic ri colotajic ri nuya' ri
Dios. Y xtik'alajin chuka' chiquiwech riye'
chi xa pa k'ak' xquebeka wi. Ronojel re' pa
ruk'a' ri Dios c'o wi.

29 Riyix ma xu (xe) ta wi yatajnek chiwe
chi ninimaj ri Cristo, xa can yatajnek chuka'
chiwe chi nik'axaj tijoj pokonal‡ ruma rubi'
Riya'.

30 Riyix can ik'axan q'uiy tijoj pokonal
achi'el ri itz'eton chi nk'axan pe riyin ruma
ri rubi' ri Cristo. Y wacami tiwetamaj c'a chi
c'a c'o na tijoj pokonal nk'axaj.

2

Tikach'utinirisaj ki' achi'el xuben ri Cristo

1 Wach'alal, riq'ui ri Cristo can c'o wi
cukbel c'u'x. Riya' chuka' nuya' ajowabel
chiquicojol ri yeniman riche (rixin), y ri
Lok'olaj ru-Espíritu nuben chique chi can
junan quiwech niquiben, chi nicajo' qui' y
chi niquijoyowaj quiwech chicachibil qui'.

2 Rumac'ari' xa jun iwech tibana',* y can
tiwajo' iwi' chi'iwachibil iwi'. Y tek nich'ob
rij jun cosa can junan iwech tibana', riche
(rixin) chi queri' nitz'akatisaj ri quicoten ri
c'o chic pa wánima.

3 Ronojel c'a ri niben chi'ijujunal, ma
tiben ta xa riche (rixin) chi ninimirisaj

§ **1:19** 2 Co. 1.11. * **1:20** Sal. 25.2; Ro. 9.33. † **1:21** Ga. 2.20. ‡ **1:23** 2 Co. 5.8; 2 Ti. 4.6. § **1:27** Ef. 4.1.
* **1:27** Fil. 4.1. † **1:28** Is. 41.10; Mt. 10.28. ‡ **1:29** Mt. 5.12; Hch. 5.41. * **2:2** 1 P. 3.8. † **2:3** Stg. 3.13, 14.

iwi',† ni ma riche (rixin) ta chi xaxu (xaxe
wi) chiwe riyix nuc'om wi pe ri utz. Xa
tich'utinirisaj iwi', y tibana' ka chi riyix xa
majun ik'ij que chiquiwech ri nic'aj chic.‡
4 Ma xu (xe) ta c'a riyix ri nich'ob ka iwi',
xa can que'ich'obo' c'a chuka' ri nic'aj chic.§
5 Can tibana' c'a riyix achi'el ruch'obonic
ri Cristo Jesús.*
6 Ruma Riya' astape' can Dios wi,† pero ma
xuben ta chi can junan ruk'ij riq'ui ri Dios.
7 Riya' ma xupokonaj ta c'a xuya' ca ri
ruk'ij ruc'ojlen, y xo'alex ka chuwech re
ruwach'ulef. Can xoc c'a winek achi'el
riyoj;‡ xuben achi'el jun ti mozo.§
8 Riya' xoc c'a winek achi'el riyoj y
xuch'utinirisaj ri'. Can xunimaj y xuben c'a
ronojel ri xubij ri Dios Tata'ixel chare; can
xunimaj tzij chi xapon pa camic; ri camic
chuwech ri cruz.*
9 Y rumari' ri Dios xuben chare chi can
c'o ruk'ij ruc'ojlen ri chila' chicaj y xoc ni-
malaj Ajaf pa ruwi' ronojel.† Y chuka' xuya'
jun rubi' ri más nim ruk'ij que chiquiwech
quinojel bi'aj.‡
10 Riche (rixin) chi queri' can pa rubi' ri
Jesús, quexuque' c'a quinojel ri yec'o chila'
chicaj, ri yec'o chuwech re ruwach'ulef,§ y
chuka' ri yec'o chuxe' ri ulef.
11 Y quinojel xtiquibij chi ri Jesucristo
yari' ri Ajaf,* riche (rixin) chi queri' can
xtiquiya' ruk'ij ruc'ojlen ri Katata' Dios.

Riyoj ri kaniman chic ri Jesucristo yoj achi'el sakil chuwech re ruwach'ulef

12 Rumac'ari', riyix ri sibilaj yixinwajo',
nbij c'a chiwe chi ma quixtane' ta chi nini-
maj rutzij ri Dios. Queri' xiben tek xic'oje'
iwuq'ui y wacami re ma yinc'o ta apo
iwuq'ui, xa can más chi na tinimaj rutzij ri
Dios. Titija' ik'ij chrij ri colotajic, y can tix-
ibij c'a iwi' chi yixmacun chuwech ri Dios.
13 Ruma ri Dios yari' ri nisamej pa tak
iwánima, y Riya' nuya' ri raybel† chiwe riche
(rixin) chi niben ri nika chuwech Riya'. Y
chuka' nuya' iwuchuk'a'‡ riche (rixin) chi
yixcowin niben ri nrajo' ri Dios.
14 Y ronojel ri niben, can riq'ui c'a ronojel
iwánima tibana'. Y ma riq'ui ta ca'i' ic'u'x, ni
ma riq'ui ta oyowal.
15 Queri' tibana' riche (rixin) chi nic'uaj
jun utzilaj c'aslen y man ta jun itzel nilitej
chiwij.§ Can tik'alajin c'a chi yix ralc'ual
ri Dios y chi man ta jun etzelal c'o pa
tak ic'aslen, astape' yixc'o chuwech re
ruwach'ulef chiquicojol ri winek ri ma
choj ta quic'aslen; ri can ye sachnek riq'ui
ri quina'oj. Yix c'a riyix ri yixsakirisan*
quiche (quixin) ri winek ri',
16 ruma nik'alajsaj ri ch'abel riche (rixin)
c'aslen chiquiwech. Y riyin can nwajo' c'a
chi iwuma riyix xtiquicot ta ri wánima chu-
pan ri k'ij tek xtipe ri Cristo, ruma xtik'alajin
chi ma chak ta queri' xintij nuk'ij chubanic
ri samaj chicojol.
17 Y astape' ta can xquicamisex,† ruma
ri samaj ri nben chicojol, pero riyin can
yiquicot. Ruma riyix can cukul ic'u'x riq'ui
ri Dios y ri cukbel c'u'x ri' can achi'el
jun ofrenda ri niya' chare ri Dios, y ri
nuquiq'uel ri xtitix can xtoc chuka' jun
ofrenda. Riche (rixin) chi queri', riyix y
riyin junan ta c'a nikaya' jun ofrenda chare
ri Dios. Y queri' riyin yiquicot iwuq'ui
chi'iwonojel.
18 Y can queri' chuka' tibana' riyix, can
quixquicot wuq'ui.

Ri Pablo nrajo' c'a yerutek ri Timoteo y ri Epafrodito c'a pa tinamit Filipos

19 Wi can ruraybel c'a ri Ajaf Jesús, ri
kach'alal Timoteo xtapon iwuq'ui. Xtin-
tek yan c'a el chanin riche (rixin) chi
nberac'axaj pe achique ibanon. Y queri'
xticuke' nuc'u'x riyin.
20 Ri kach'alal ri yec'o wuq'ui can majun
chic jun ri can achi'el ri Timoteo, ri can
junan kánima riq'ui, ri can kitzij chi nuch'ob
ri achique ibanon.
21 Ri nic'aj chic ri yec'o wuq'ui, xaxu
(xaxe wi) ri nic'atzin ka chique riye' ri
niquich'ob,‡ y ma niquich'ob ta achique ri
nic'atzin pa rusamaj ri Cristo Jesús.
22 Yac'a ri kach'alal Timoteo iwetaman chi
riya' sibilaj utz. Iwetaman chi riya' oconek
achi'el jun walc'ual,§ chi can junan yoj
samajnek riq'ui. Riya' can rujachon ri' chu-
pan ri samaj riche (rixin) chi kak'alajsan ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
23 Ya c'a riya' ri nch'obon chi ntek el
iwuq'ui, xa yac'a ri c'o chi nwetamaj na
nabey achique xtibix chuwe pa k'atbel tzij;
wi yinelesex el pa cárcel o c'o quich'obon ri
niquiben chuwe. Y c'ac'ari' tek xtintek el ri
Timoteo iwuq'ui.
24 Y cukul nuc'u'x chi ri Ajaf xtuben
chuwe chi riyin chuka' xquicowin
xquinapon iwuq'ui pa jun ca'i' oxi' k'ij apo.
25 Riyin xinch'ob c'a chi nic'atzin nitzolin
yan el ri kach'alal Epafrodito* iwuq'ui; ri
xitek pe wuq'ui riche (rixin) chi xinoruto'
riq'ui ri nic'atzin chuwe. Can kachibil wi c'a
ki' riq'ui riche (rixin) chi katijon kak'ij chi
yoj samajnek pa rusamaj ri Dios.

‡ **2:3** 1 P. 5.5, 6. § **2:4** 1 Co. 10.24. * **2:5** Jn. 13.15. † **2:6** Is. 9.6; Jn. 1.1-4; 5.18. ‡ **2:7** Jn. 1.14. § **2:7** Mt. 10.45; 20.28. * **2:8** He. 12.2. † **2:9** Mt. 28.18. ‡ **2:9** Ef. 1.21. § **2:10** Ap. 5.13. * **2:11** Ro. 14.9. † **2:13** He. 13.21. ‡ **2:13** 2 Co. 3.5. § **2:15** Fil. 1.10. * **2:15** Mt. 5.14. † **2:17** 2 Ti. 4.6. ‡ **2:21** 2 Ti. 3.2. § **2:22** 1 Co. 4.17; 1 Ti. 1.2; 2 Ti. 1.2. * **2:25** Fil. 4.18.

26 Y riya' sibilaj nrajo' chi yixrutz'et yan
chanin, y can nibison, ruma retaman chi
riyix can xiwac'axaj yan chi riya' xyawej.
27 Y kas kitzij wi chi riya' sibilaj xyawej y
xa juba' ma xcom. Yac'a ri Dios xujoyowaj
ruwech riya' y xujoyowaj chuka' nuwech
riyin. Ruma wi ta xcom ri Epafrodito, xpe
ta chic jun bis pa wánima ruma xa can yec'o
wi bis wuq'ui.
28 Rumari' riyin nwajo' chi ntek yan el
chanin iwuq'ui, riche (rixin) chi niquicot ri
iwánima tek xtitz'et. Y tek c'o chic iwuq'ui,
riyin chuka' xtiq'uis ka juba' ri bis wuq'ui.
29 Can riq'ui c'a quicoten tic'ulu', ruma
riya' xa jun chic rubanon riq'ui ri Ajaf
achi'el ibanon riyix. Can tiya' c'a† quik'ij ri
kach'alal ri ye achi'el chuka' riya'.
30 Queri' nbij chiwe ruma ri kach'alal
Epafrodito xa juba' ma xcom ruma rusamaj
ri Cristo. Ma xupokonaj ta xuya' ri' pa camic
riche (rixin) chi xinoruto', ruma ya riya'
ri xpe pan iq'uexel riyix riche (rixin) chi
xinoruto'.

3

Ri Pablo xaxu (xaxe wi) riq'ui ri Cristo xucukuba' wi ruc'u'x

1 Wach'alal, wacami nbij c'a chuka' el
chiwe chi tiquicot* ri iwánima riq'ui ri Ajaf.
Riyin ma nc'ayewaj ta ntz'ibaj chic el jun
bey chiwe chi tiquicot ri iwánima, ruma
wetaman chi nic'atzin chiwe riyix.
2 Can tichajij c'a iwi' chiquiwech ri winek
ri niquiben achi'el niquiben ri itzel tak tz'i';†
ruma niquibij chi ye rusamajel ri Dios y xa
ya c'a ri itzel tak banobel ri niquiben; riye'
niquibij chi jun winek riche (rixin) chi ni-
colotej, nic'atzin chi niban ri circuncisión‡
chare.
3 Yac'a chuwech ri Dios yoj c'a riyoj ri
banon ri kitzij circuncisión chake, ruma c'o
chic ri Lok'olaj Espíritu§ pa tak kánima ri
yojto'o riche (rixin) chi nikaya' ruk'ij ri Dios.
Y riq'ui quicoten nikabij chi xkanimaj yan ri
Jesucristo y ma rajawaxic ta chi niban ri cir-
cuncisión chake* riche (rixin) chi yojcolotej.
4 Astape' riyin c'o ta modo chi xincukuba'
ta nuc'u'x riq'ui ronojel ri can c'o rejkalen
chiquiwech ri wech aj Israel. Ruma wi c'o
jun ri nich'obo chi nucukuba' ruc'u'x riq'ui
ronojel ri utzilaj tak rubanobal riche (rixin)
chi nicowin nucol ri', yin ta riyin ri' ri c'o
ta modo chi xincukuba' más nuc'u'x riq'ui
ronojel ri'.
5 Ruma riyin wakxaki' k'ij quinalex wi tek
xban ri circuncisión chuwe. Yin jun chuka'
israelita, yin riy rumam ca ri Benjamín.
Riyin can yin jun hebreo ruma ri nte' nata'
ye hebreo. Xinoc jun fariseo;† y rumari'
xintij nuk'ij riche (rixin) chi xinben ri nubij
ri ley riche (rixin) ri Moisés.
6 Can riq'ui c'a ronojel wánima xintzekel-
bej ri quicostumbre ri ye wech aj Israel,
rumac'ari' tek xenwetzelaj ri quiniman
chic ri Jesucristo ri nibix iglesia chique;
xinben chique chi xquitij pokon,‡ ruma
riyin xinch'ob chi rusamaj ri Dios ri nben.
Xinch'ob chi can choj wi ri nuc'aslen, ruma
can xintij wi nuk'ij chi xinben ri nubij ri ley
riche (rixin) ri Moisés.
7 Tek rubanon ca ronojel ri' nim rejkalen
chinuwech riyin. Pero tek xk'ax chinuwech
chi xa ma nuc'om ta pe colotajic chuwe,
can xinya' ca ronojel ri' riche (rixin) chi
xinnimaj ri Cristo.
8 Ronojel ri xincukuba' nuc'u'x riq'ui tek
rubanon ca, xinya' ca. Majun chic c'a
quejkalen chinuwech riyin. Queri' xinben
ruma xinwetamaj ruwech ri Wajaf Cristo
Jesús.§ Ruma ri Cristo xinya' ca ronojel. Xin-
rokij ca, achi'el niban chare ri mes. Queri'
xinben ruma nwajo' chi ri Cristo can ntoc
Wajaf.
9 Y nwajo' chi xa jun nben riq'ui ri Cristo.
Ruma ri utzilaj tak banobel ri nuchilabej ri
ley, ri janipe' ri nbanon pe, ma ncukuba'
ta chic nuc'u'x riq'ui. Ruma ma ya ta ri'
ri nibano chuwe riche (rixin) chi yitz'etetej
ruma ri Dios chi majun numac. Riyin riche
(rixin) chi yitz'etetej ruma ri Dios chi majun
numac,* ya ri ncukuba' nuc'u'x riq'ui ri
Cristo. Ruma ri winek ri nucukuba' ruc'u'x
riq'ui ri Cristo, nitz'etetej ruma ri Dios chi
majun rumac.
10 Queri' nwajo' nben riyin ruma nwajo'
nwetamaj más ruwech ri Cristo y nisamej
ta ri ruchuk'a' ri Dios pa nuc'aslen riyin;
can achi'el ri uchuk'a' ri xucusaj tek xuc'asoj
ri Cristo chiquicojol ri caminaki'.† Nwajo'
ntij pokon ruma rubi' ri Dios, can achi'el ri
pokon ri xutij ri Cristo. Nwajo' c'a nc'ut chi
riyin can achi'el ta chi can xicom riq'ui ri
Cristo chuwech ri cruz. Y yac'ari' nwajo'
nben.
11 Can ntij c'a nuk'ij, ruma nwajo' yic'astej
el chiquicojol ri caminaki' y yibec'oje' chila'
chicaj riq'ui ri Dios.

12 Riyin ma nbij ta c'a chi can ta wilon chic
ronojel ri c'o riq'ui ri Cristo. Ni ma nbij ta
chuka' chi can ta tz'aket chic ri nuc'aslen.
Ma que ta ri'. Riyin ntij c'a nuk'ij‡ riche
(rixin) chi ye'oc wuche (wixin) ronojel ri
yec'o riq'ui ri Cristo Jesús; yari' ri xrajo'
chuwe tek xirusiq'uij (xiroyoj).

† **2:29** 1 Ti. 5.17. * **3:1** Fil. 4.4; 1 Ts. 5.16. † **3:2** Is. 56.10, 11. ‡ **3:2** Ro. 2.28; Ga. 5.2. § **3:3** Ro. 7.6. * **3:3** Dt. 10.16; Jer. 4.4. † **3:5** Hch. 23.6. ‡ **3:6** Hch. 8.3; Ga. 1.13. § **3:8** Jn. 17.3. * **3:9** Ro. 1.17; 10.3; Ga. 2.16. † **3:10** 1 P. 4.13. ‡ **3:12** 1 Ti. 6.12. § **3:13** Fil. 2.12.

13 Wach'alal, can ma nbij ta c'a chi wuche
(wixin) chic riyin ronojel ri yec'o riq'ui
ri Cristo, y rumari' can yitajin ntij nuk'ij
chrij.§ Xaxu (xaxe wi) chic ri' ri nch'ob re
chinuwech apo y ma yec'atzin ta chic chi
nch'ob ri xek'ax yan ca.
14 Can ntij wi nuk'ij chrij ri chinuwech
apo ri acuchi (achique) c'o chi yinapon wi,
ruma nwajo' chi can ntoc wuche (wixin)
riyin ri lok'olaj sipanic ri nuya' ri Dios.* Y
ruma c'a ri Cristo Jesús tek ri Dios xirusiq'uij
(xiroyoj) riyin; ruma nrajo' chi yibe chila'
chicaj y nrajo' chi ntoc wuche (wixin) riyin
ri lok'olaj sipanic ri nuya' Riya'.
15 Ronojel c'a ri xinbij chiwe, que ta c'a
ri' ri nikach'ob konojel ri can cukul chic
kac'u'x riq'ui ri Dios. Yac'a wi yec'o chiwe
riyix ri ma que ta ri' niquich'ob, ri Dios
chuka' xtuk'alajsaj ta c'a chiquiwech.†
16 Pero xa jani' ta na c'a ri etamabel ri
ruya'on ri Dios chake, can queri' c'a ra-
jawaxic chi nikaben pa kac'aslen, y can ju-
nan ta c'a nikach'ob konojel.
17 Wach'alal, tibana' c'a ri achi'el ri nben
riyin; y tibana' chuka' achi'el niquiben ri
nic'aj chic kach'alal, ri can niquiben chuka'
ri achi'el nben riyin y ya c'a ri' ri titzekelbej,
achi'el nikaben riyoj.‡
18 Ruma ye q'uiy ri yec'o chicojol ri
ye'etzelan riche (rixin) ri Cristo.§ Y re' q'uiy
c'a mul nbin chic chiwe. Y wacami can
yinok' re nbij chic el jun bey chiwe. Ruma
riye' ma niquinimaj ta chi xaxu (xaxe wi)
riq'ui ri xuben ri Cristo chuwech ri cruz tek
yojcolotej.
19 Y pa ruq'uisbel, riye' xa pa k'ak' c'a
xquebeka wi. Xaxu (xaxe wi) ri ruray-
bel ri ch'aculaj ri niquich'obola' y yari'
oconek qui-dios. Y can niquinimirisaj qui'
chubanic jun cosa ri xa sibilaj q'uixbel. Can
benak c'a* ri cánima chrij ri cosas riche
(rixin) re ruwach'ulef.
20 Yac'a riyoj can yoj riche (rixin) chic
chila' chicaj† ri acuchi (achique) nipe wi ri
Kacolonel, y yari' ri Ajaf Jesucristo, y xaxu
(xaxe wi) chic koyoben ri k'ij tek xtipe.‡
21 Ri ch'aculaj c'a ri kac'uan wacami, ma-
jun oc ruc'ojlen, pero xtapon na jun k'ij tek
Riya' xtujel el y xkoj-oc c'a achi'el Riya' ri
c'o ruk'ij ruc'ojlen.§ Queri' xtuben kiq'ui
ruma can sibilaj nim ri uchuk'a'* ri c'o riq'ui
y ya uchuk'a' ri' ri nucusaj riche (rixin) chi
nic'oje' ronojel pa ruk'a'.

4

Can ronojel k'ij c'a tiquicot ri iwánima

1 Rumac'ari' wach'alal, can ticuke' c'a
ic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo. Riyin sibi-
laj yixinwajo' y nrayij chuka' chi nikatz'et
chic jun bey kawech iwuq'ui. Riyix sibilaj
quicoten ri ic'amom pe chuwe ruma riq'ui
ri ic'aslen riyix nik'alajin chi c'o xuc'om pe
ri samaj ri xinben chicojol; can yix c'a riyix
ri rajel ruq'uexel ri nusamaj.*
2 Nc'utuj c'a jun utzil chique ri kach'alal
Evodia y ri kach'alal Síntique chi junan qui-
wech tiquibana',† ruma can quiniman chic
ri Ajaf.
3 Y riyit chuka' yit jun wech aj samajel, ri
can yitc'o wi chupan ri samaj riche (rixin) ri
Dios, nc'utuj c'a jun utzil chawe riche (rixin)
chi que'ato' ri ca'i' kach'alal ixoki' ri', riche
(rixin) chi junan chic quiwech tiquibana',
ruma riye' quitijon quik'ij chuka' chupan
ri rusamaj ri Dios; can xenwachibilaj wi
chuk'alajsaxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic. Junan xesamej wuq'ui, ye cachi-
bilan ri kach'alal Clemente y nic'aj chic
kach'alal, ri tz'iban chic quibi' chila' chicaj
chupan ri wuj riche (rixin) c'aslen.
4 Wach'alal, can ronojel k'ij tiquicot c'a ri
iwánima riq'ui ri Ajaf; y nbij chic c'a jun bey
chiwe chi can tiquicot c'a ri iwánima.‡
5 Can utz ina'oj tibana' quiq'ui ri winek
y can queri' ta c'a nik'alajin chiquiwech
quinojel. Ruma ri Ajaf xa nakaj chic c'o wi
pe.§
6 Ma tich'ujirisaj ta iwi' xabachique ta na
ri nipe chiwij, xa tiya' pa ruk'a' ri Dios y
tic'utuj chare ri nic'atzin chiwe,* y chuka'
ma quixtane' ta chi niya' matiox chare ri
Dios.
7 Wi queri' xtiben, ri uxlanibel c'u'x
ri nuya' ri Dios xtic'oje' pa tak iwánima;†
y ri uxlanibel c'u'x ri' can xtuchajij wi
ri iwánima y xquixruto' riq'ui ri nich'ob.
Queri' xtuben chiwe ruma xa jun chic
ibanon riq'ui ri Cristo Jesús. Y ri uxlani-
bel c'u'x ri' can ma xkojcowin ta nikach'ob,
ruma can sibilaj nim ri samaj ri nuben.

Xaxu (xaxe wi) ri utz ri tikabana' y tikach'obo'

8 Wach'alal, pa ruq'uisbel nwajo' c'a nbij
el chiwe ri ruc'amon chi niben y nich'ob,
y ri' ya ri kas kitzij, ri c'o ruk'ij, ri choj, ri
ch'ajch'oj, ri jabel, ri elenak rutzijol chi yari'
ri utz, ri can utz wi, y ronojel ri ruc'amon chi
niya'ox (nya') ruk'ij. Can ya c'a ri' ri tibana'
y tich'obo'.
9 Can ya c'a ri xiwetamaj, ri xic'ul, ri
xiwac'axaj y ri xitz'et wuq'ui,‡ ya c'a ri' ri

* **3:14** 2 Ti. 4.7, 8; He. 12.1. † **3:15** 1 Co. 2.6; 14.20. ‡ **3:17** Sal. 37.37. § **3:18** Fil. 1.15-17. * **3:19** Ro. 8.5. † **3:20** Col. 3.1, 3. ‡ **3:20** 2 Ti. 4.8; Tit. 2.13. § **3:21** Sal. 17.15; 1 Jn. 3.2. * **3:21** Ef. 1.18-23. * **4:1** 1 Ts. 2.19. † **4:2** Fil. 2.2. ‡ **4:4** Ro. 12.12; 1 Ts. 5.16-18. § **4:5** Stg. 5.8, 9. * **4:6** Sal. 55.22; Pr. 16.3. † **4:7** Is. 26.3; Jn. 14.27; Col. 3.15. ‡ **4:9** Fil. 3.17.

tibana'. Y ri Dios ri niya'o ri uxlanibel c'u'x,
can xtic'oje' wi iwuq'ui.

Ri ofrenda ri xquitek ri kach'alal aj Filipos chare ri Pablo

10 Sibilaj c'a niquicot ri wánima y yima-
tioxin chare ri Ajaf iwuma, chi xinatej chic
pe chiwe riche (rixin) chi yinito', astape' c'o
chic juba' k'ij ri majun chic achique ta ri
itakon pe chuwe. Pero ri' ma ruma ta chi
xinimestaj, ma que ta ri', xa ruma chi ma yix
cowinek ta.
11 Y re' ma nbij ta c'a ruma nwajo' nuto'ic.
Ma que ta ri'. Riyin xa xuc'uluj yan chuwe
chi yiquicot ronojel k'ij. Wi c'o ncusaj, utz, y
wi majun ncusaj, utz chuka' chuwe riyin.§
12 Wetaman c'a yic'ase' riq'ui meba'il y
wetaman yic'ase' riq'ui beyomel. Q'uiy
yan c'a ri xinwetamaj y yiquicot riq'ui ri
achique nwil, wi nwil q'uiy nuway o wi xa
majun, wi c'o q'uiy wuq'ui o xa c'o rajawaxic
chuwe.*
13 Can ya c'a ri Cristo niya'o wuchuk'a'
riche (rixin) chi yicowin nk'axaj ronojel.†
14 Y re' ma ntel ta chi tzij chi riyix man ta
utz ri xiben chi xitek pe jun ofrenda chuwe,
ruma xijoyowaj pe nuwech‡ y xina' chuka'
riyix ri tijoj pokonal ri yinc'o wi.
15 Riyin nch'ob chi riyix aj Filipos c'a ni-
natej na chiwe, chi tek riyin xinchop rutz-
ijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, y
tek xinel pe chiri' pa Macedonia, majun chic
jun iglesia ri xya'o ta jun ofrenda chuwe, xa
can xu (xe) wi c'a riyix.
16 Queri' nbij chiwe, ruma c'a yinc'o na
pa tinamit Tesalónica tek riyix xitakala' yan
ofrendas chuwe riche (rixin) chi xinito'
riq'ui ri nic'atzin chuwe.
17 Can niquicot wi ri wánima ruma xini-
nataj chic pe, pero ma ruma ta c'a ri ofrenda
ri xitek pe chuwe, ma que ta ri'. Ri wánima
niquicot ruma wetaman chi ri ofrenda ri'
c'o c'a chuka' utz ri nuc'om pe chiwe riyix.§
18 Can xinc'ul c'a ronojel ri xitek pe riyix
chrij ri kach'alal Epafrodito riche (rixin) chi
xoruya' chuwe.* Rumac'ari' can q'uiy chic
c'o wuq'ui nna' riyin riche (rixin) chi ncusaj.
Re ofrenda re' can jubul ruxla' nuna' ri Dios
y can nika wi chuwech,† y yojcowin nikabij
chi can chare ri Dios xiya' wi, y Riya' xuc'ul.
19 Ri ka-Dios ri can c'o wi ruk'ij ruc'ojlen
y sibilaj rubeyomal c'o, xtuya' c'a ronojel
ri nic'atzin chiwe ruma xa jun chic ibanon
riq'ui ri Cristo Jesús.‡
20 Y kas xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij
ruc'ojlen ri Katata' Dios, riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek. Amén.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

21 Y tiya' c'a rutzil quiwech quinojel ri
lok'olaj tak kach'alal ri xa jun chic chuka'
quibanon riq'ui ri Cristo Jesús. Y chuka' ri
kach'alal ri yec'o wuq'ui niquitek el rutzil
iwech riyix.
22 Can quinojel c'a ri lok'olaj tak kach'alal
niquitek el rutzil iwech. Pero ri más
ye'ajowan chi niquitek el rutzil iwech ye ri
yesamej pa rachoch ri César.§
23 Ri rutzil ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a
iwuq'ui chi'iwonojel.* Amén.

§ **4:11** 1 Ti. 6.6; He. 13.5. * **4:12** 1 Co. 4.11; 2 Co. 11.27. † **4:13** Jn. 15.5; 2 Co. 12.9. ‡ **4:14** Fil. 1.7. § **4:17** Jn. 15.8, 16. * **4:18** Fil. 2.25. † **4:18** 2 Co. 9.12; He. 13.16. ‡ **4:19** Sal. 23.1; Pr. 8.21; 2 Co. 9.8. § **4:22** Fil. 1.13. * **4:23** Ro. 16.20.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Colosas

Wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa tinamit Colosas. Riya' nrajo' chi riye' tiquic'uaj jun c'aslen choj y ch'ajch'oj ruma chi xa jun chic quibanon riq'ui ri Cristo Jesús. Y ri Cristo ri' can yari' ri c'o pa ruwi' ronojel ri cosas ri ye tz'etetel y ri ma ye tz'etetel ta. Rumari' ma ruc'amon ta chic chi c'a niquinimaj na quitzij winek ri xa ma kitzij ta chi ruch'abel ri Dios ri niquitzijoj.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 3 y napon c'a pa mocaj 14, ri Pablo nubij chique chi riya' ntajin nuben orar pa quiwi' riche (rixin) chi can ta nik'ax chiquiwech ri achique nrajo' ri Dios chi niquiben, riche (rixin) chi queri' niquic'uaj jun c'aslen utz.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 15 y napon c'a pa mocaj 17 chare ri tanaj 3, ri Pablo nubij ri achique ruc'amon chi niquiben chupan ri quic'aslen, ruma riye' xa jun chic quibanon riq'ui ri Jesús y ma utz ta chi xa ya ri niquic'ut ri winek ri niquiya' pa cuenta, ruma ri winek ri' xa na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef niquitzijoj. Y nubij chuka' chique ri aj Colosas chi c'o chic jun quiherencia chila' chicaj y yari' ri ruc'amon chi niquich'ob rij.

Y chupan ri tanaj 3 mocaj 18 y napon c'a pa mocaj 6 chare ri tanaj 4, ri Pablo nubij ri achique ruc'amon chi niquiben pa cachoch ri quiniman chic ri Dios. Nubij chi tiquitija' quik'ij chi niquiben orar riche (rixin) chi cof quec'oje' chupan ri c'ac'ac' c'aslen ri ruya'on ri Dios chique. Y nubij chuka' chi utz quech'o quiq'ui ri c'a ma jane quiniman ta ri Dios, y can tiquic'utu' c'a riq'ui ri quic'aslen chi can quiniman wi ri Ajaf y can c'o wi rujalon chare ri quic'aslen.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo ruma yari' ri ruraybel ri Dios.* Riyin wachibilan c'a ri kach'alal Timoteo,

2 ntz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix lok'olaj tak kach'alal ri yixc'o pa tinamit Colosas, riyix ri can cukul wi ic'u'x riq'ui ri Cristo. Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri Pablo nuc'utuj chare ri Dios chi nuya' ta etamabel chique ri kach'alal aj Colosas

3 Binakil nikaben orar pan iwi' riyix, y nikamatioxij† chare ri Dios ri Rutata' ri Kajaf Jesucristo.

4 Nikamatioxij iwuma riyix ruma kac'axan chi can cukul wi ic'u'x riq'ui ri Cristo Jesús y can ye'iwajo'‡ quinojel ri lok'olaj tak kach'alal.

5 Queri' ri niben riyix, ruma iwoyoben ri utzil ri xtoc iwuche (iwixin), utzil ri yacon chila' chicaj.§ Y ri utzil ri' xiwetamaj chi c'o, tek xiwac'axaj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y can kitzij wi ri ch'abel ri xiwetamaj.

6 Y tek xiwac'axaj ri ch'abel ri' y kas kitzij xk'ax chiwech ri rutzil* ri Dios, yix q'uiy c'a ri xixniman. Y ri ch'abel ri' aponak c'a pa ronojel tinamit. Can ye q'uiy wi c'a winek ri ye nimayon y niwachin ri quic'aslen,† achi'el riyix.

7 Y riq'ui c'a ri kach'alal Epafras‡ xiwac'axaj wi ri ruch'abel ri Dios. Riya' jun samajel ri kachibil riyoj, y sibilaj c'a nikajo'. Riya' jun rusamajel ri Cristo ri can nuben wi ri samaj chiri' chicojol riyix.

8 Y tek riya' xpe kiq'ui, xutzijoj chake chi riyix can sibilaj niwajo' iwi',§ ruma c'o ri Lok'olaj Espíritu iwuq'ui.

9 Y ruma ri xkac'axaj chupan ri k'ij tek xoka ri kach'alal, ma yoj tanel ta chi kabanon pe orar pan iwi'. Nikac'utuj chare ri Dios chi xtuben ta chiwe chi can ta jabel xtiwetamaj ri ruraybel ri Dios,* y ri Lok'olaj Espíritu xtuya' ta chuka' ronojel na'oj y etamabel† chiwe.

10 Riyoj queri' nikac'utuj chare ri Dios, ruma nikajo' chi riyix nic'uaj ta jun c'aslen‡ achi'el ri ruc'amon chi nic'uaj chuwech ri Ajaf, chi ma yixtane' ta chi nic'uaj jun c'aslen ri nika chuwech.§ Niwachin* ta ri ic'aslen riq'ui chi nibanala' utzil, y yixq'uiy ta chiretamaxic ri Dios.

11 Nikajo' c'a chi ya ta c'a ri Dios niya'o iwuchuk'a', ruma ri ruk'ij ruc'ojlen Riya' can sibilaj nim ruchuk'a'. Ri uchuk'a' ri' xtic'atzin chiwe riche (rixin) chi yixcowin nicoch'† ronojel.

12 Y can riq'ui quicoten quixmatioxin‡ chare ri Tata'ixel, ruma rubanon chake konojel chi can ruc'amon chi ntoc kiche (kixin) ri herencia§ ri c'o chila' chicaj. Junan c'a xtoc kiche (kixin) quiq'ui ri nic'aj

* **1:1** Ef. 1.1. † **1:3** Ef. 1.16. ‡ **1:4** Ga. 5.6; Ef. 1.15; He. 6.10. § **1:5** Mt. 5.12; 1 P. 1.4. * **1:6** Tit. 2.11. † **1:6** Jn. 15.16. ‡ **1:7** Col. 4.12; Flm. 23. § **1:8** Ro. 15.30. * **1:9** Ro. 12.2. † **1:9** 1 Co. 1.5. ‡ **1:10** 1 Ts. 2.12. § **1:10** 1 Ts. 4.1. * **1:10** Jn. 15.16. † **1:11** Hch. 5.41. ‡ **1:12** Ef. 5.20. § **1:12** Ef. 1.11.

chic lok'olaj tak ralc'ual ri Dios, ri yec'o
chiri' chupan ri sakil.
13 Ri Tata'ixel can xojrucol yan chuka' pa
ruk'a' ri rajawalul ri k'eku'm* y xojruk'axaj
pa ruk'a' Jun ri sibilaj nrajo'. Y ri', ya ri
Ruc'ajol,
14 ri xcom kuma riyoj y xbiyin ri
ruquiq'uel, y rumari' tek yoj colotajnek chic
y cuyutajnek chic ri kamac.

Junan chic kawech riq'ui ri Dios ruma ri rucamic ri Cristo

15 Ri Dios ma tz' etetel ta, pero ruma ri
C'ajolaxel xpe chuwech re ruwach'ulef, ru-
mari' xtz'etetej achique rubanic ri Dios.†
Ruma ri C'ajolaxel can ya wi c'a Riya' ri
c'o nabey, y más nim ruk'ij que chiquiwech
quinojel ri cosas ri c'o.
16 Ruma ya c'a Riya' xbano ronojel‡ ri
c'o chila' chicaj y ri yec'o chuwech re
ruwach'ulef. Ruma c'a Riya' tek yec'o ri ye
tz'etetel y ri ma ye tz'etetel ta. Ruma chuka'
Riya' tek yec'o ri ángeles, ri ye aj k'atbel
tak tzij, ri nima'k quik'ij y ri c'o uchuk'a'
pa quik'a'; can quinojel c'a ruma Riya' tek
yec'o, y can riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij
tek xeruben.
17 Y ri Cristo can c'o wi pe nabey§
chuwech ronojel ri cosas, y ya Riya'
uc'uayon quiche (quixin), rumari' tek c'a
yec'o na ronojel.
18 Ya Riya' achi'el ri jolomaj (wi'aj) ri c'o pa
kawi' riyoj ri kaniman, ri nibix iglesia chake
y yoj oconek achi'el ruch'acul. Ya chuka'
Riya' ri niya'o ruc'aslen ri ch'aculaj ri'. Y
can ya chuka' Riya' ri nabey ri xc'astej el
chiquicojol ri caminaki'.* Y rumari' ya Riya'
ri nabey chuwech ronojel.
19 Rumari' can ruraybel wi ri Dios, chi ye
junan riq'ui ri Ruc'ajol. Y ri Ruc'ajol can
Dios wi chuka'.†
20 Y tek ri Ruc'ajol xcom chuwech ri
cruz y xbiyin ri ruquiq'uel, Riya' xujek bey
chiquiwech quinojel ri yec'o chuwech re
ruwach'ulef y chiquiwech chuka' ri yec'o
chicaj riche (rixin) chi queri' yecowin chi ju-
nan quiwech‡ niquiben riq'ui ri Dios, ruma
xuben chi xc'oje' uxlanibel c'u'x chiquicojol
ruma ri Ruc'ajol xcom chuwech ri cruz.
21 Y riyix can nej c'a icojol riq'ui ri Dios
tek rubanon ca, can riq'ui ina'oj xiwetzelaj
ri Dios ruma xa ruyon itzel tak banobel ri
xe'ibanala'. Yac'a re wacami riyix junan
chic iwech riq'ui ri Dios,
22 ruma ya samaj ri' ri xuben ri Ruc'ajol
ri Dios tek xpe chuwech re ruwach'ulef.
Can xoc wi c'a winek achi'el riyoj y
xcom chuwech ri cruz§ riche (rixin) chi
queri' ch'ajch'oj ta ri ic'aslen, can majun
imac y majun itzel nilitej ta chiwij tek
xquixberuya' chuwech ri Dios.
23 Quec'ari' xtuben chiwe wi kas kitzij chi
cof yixc'oje' chupan ri icukbel c'u'x riq'ui ri
Dios y majun bey yixsilon ta el. Y nic'atzin
c'a chi can riq'ui ronojel iwánima niwoy-
obej apo ri utzil ri nubij chupan ri lok'olaj
ch'abel ri niya'o colotajic. Riyix can jabel
wi iwetaman ri ch'abel ri', y ya chuka' ri' ri
aponak rutzijoxic chique quinojel ri winek
ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. Y riche
(rixin) chi nitzijox ri lok'olaj ch'abel ri', ri
Dios xuben chuwe riyin ri Pablo chi xinoc
jun rusamajel.*

Ri samaj ri xuya' ri Dios chare ri Pablo

24 Wacami riyin yiquicot ntij pokonal
iwuma riyix. Ruma riyin c'o chi nk'axaj na
nic'aj chic tijoj pokonal,† riche (rixin) chi
queri' can xtink'axaj chuka' riyin ri pokonal
ri xuk'axaj ri Cristo.‡ Re pokonal re' nk'axaj
ruma ri iglesia.§ Y ri iglesia ri' yoj c'a riyoj
ri kaniman chic y can yoj achi'el ruch'acul
ri Cristo.
25 Y riyin xinoc c'a jun samajel riche
(rixin) ri iglesia ri', y ri samaj ri xuya' ri Dios
chuwe can ya wi ri chicojol riyix ri ma yix
israelitas ta. Y Riya' nrajo' c'a chi can tz'aket
ri ruch'abel ri nk'alajsaj chiwech.
26 Ri ch'abel ri' ma k'alajsan ta pe* jabel
chique ri winek chupan ri tiempo ri k'axnek
ca. Xa c'a ya re wacami ri xk'alajsex jabel
chake riyoj ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios.
27 Can chake riyoj xuk'alajsaj wi† ri xa
ma k'alajsan ta pe ojer ca. Y ri ruk'alajsan
ri Dios can achi'el jun nimalaj beyomel y
can c'o wi ruk'ij ruc'ojlen, ruma wacami ri
Cristo nic'oje' chuka' pa tak iwánima riyix ri
ma yix israelitas ta y can rubanon chiwe chi
riq'ui ronojel iwánima iwoyoben ri k'ij tek
xquixbec'oje' riq'ui chupan ri nimalaj ruk'ij
ruc'ojlen.
28 Can ya wi ri Cristo ri nikak'alajsaj riyoj.
Nikabij chique quinojel winek chi tiquiya'
ca ri mac, y riq'ui ronojel etamabel yekatijoj
quinojel. Queri' nikaben ruma nikajo' chi
can tz'aket ta ri quic'aslen quinojel ri xa jun
chic quibanon riq'ui ri Cristo Jesús.
29 Riyin sibilaj c'a ntij nuk'ij chi can
ta nitz'aket ri quic'aslen quinojel, y riche
(rixin) chi nben ri samaj ri', ncusaj ronojel ri
uchuk'a' ri ruya'on ri Cristo chuwe, uchuk'a'
ri can sibilaj wi nim.

2

1 Ronojel ri' nbij c'a chiwe ruma nwajo'
chi riyix niwetamaj chi can yixc'o wi pa

* **1:13** Lc. 22.53. † **1:15** Jn. 14.9. ‡ **1:16** Jn. 1.3; Ro. 11.36. § **1:17** Jn. 17.5. * **1:18** Ap. 1.5. † **1:19** Col. 2.9. ‡ **1:20** 2 Co. 5.18. § **1:22** Ef. 2.15, 16. * **1:23** Ef. 3.7. † **1:24** 2 Co. 11.23-27. ‡ **1:24** 2 Co. 1.5; Fil. 3.10; 2 Ti. 1.8. § **1:24** 2 Ti. 2.10. * **1:26** Ro. 16.25. † **1:27** Ef. 3.3.

wánima y sibilaj c'a ntij nuk'ij chi'ito'ic riyix.
Y queri' chuka' nben cuma ri kach'alal ri
yec'o pa tinamit Laodicea y cuma quino-
jel ri kach'alal ri majun bey quitz'eton ta
nuwech.
2 Queri' nben ruma nwajo' c'a chi nicuke'
ta más ic'u'x* chi'iwonojel y chi junan ta
iwech niwajo' iwi'. Nwajo' chi ri etamabel
nic'oje' iwuq'ui can ta q'uiy, can ta achi'el
jun beyomel, riche (rixin) chi niwetamaj ri
xa ma k'alajsan ta pe ojer ca chrij ri Katata'
Dios y chrij ri Cristo.
3 Ruma riq'ui ri Cristo nilitej wi ronojel ri
utzilaj tak etamabel y na'oj† ri can achi'el
jun beyomel.
4 Y ronojel ri' xinbij c'a chiwe ruma riyin
nwajo' chi ma yixk'olotej ta pa quik'a' ri
ye'ucusan jabel tak ch'abel xaxu (xaxe wi)
riche (rixin) chi yixtzak pa quik'a'.
5 Ruma astape' ma yinc'o ta apo iwuq'ui,
chi can ta yin pa'el apo pan inic'ajal, ri
wánima riyin can c'o wi iwuq'ui. Sibilaj
yiquicot ruma ntz'et chi can riq'ui ruchoj-
milal yix benak y can cof yixc'o chupan ri
icukbel c'u'x riq'ui ri Cristo.
6 Y ruma ic'ulun chic ri Ajaf Jesucristo,
rumari' nic'atzin chi tic'uaj jun c'aslen utz
achi'el ri ruc'amon chi nic'uaj ruma xa can
jun chic ibanon riq'ui Riya'.
7 Can yix tiquil c'a riq'ui ri Cristo, y chiri'
yix paban wi pe achi'el nipabex jun jay
pa ruwi' ri rucimiento.‡ Y can ta nic'oje'
ruchuk'a' ri icukbel c'u'x, achi'el c'a ri xiwe-
tamaj tek xixtijox. Y can ta q'uiy chuka' ri
matioxinic ri niya' chare ri Dios.

Ri c'ac'ac' c'aslen riq'ui ri Cristo

8 Can tichajij c'a iwi' riche (rixin) chi ma
yixk'olotej ta§ pa quik'a' winek ri xa ya ri
nima'k tak na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef
ri niquic'ut, na'oj ri xa majun rejkalen.
Ruma xa costumbre* y ch'obonic quiche
(quixin) winek, y xa ma riq'ui ta ri Cristo
petenak wi.
9 Ruma riq'ui ri Cristo nik'alajin wi rono-
jel kas achique rubanic ri Dios.†
10 Y riyix can tz'aket chic ri ic'aslen ruma
xa jun chic ibanon riq'ui ri Cristo. Y can ya
wi Riya' ri c'o pa quiwi' ri ángeles‡ y pa quiwi'
ri c'o k'atbel tzij pa quik'a'.
11 Riyix ri c'o ri Cristo pa tak iwánima,
can banon chic ri circuncisión chiwe, yac'a
ri circuncisión ri' ma junan ta riq'ui ri xa
ruk'a' jun winek nibano. Ri circuncisión ri
xuben ri Cristo chiwe ya c'a ri xrelesaj ri
itzel tak raybel ri yec'o pa tak iwánima;§ ri
nibano chiwe chi yixmacun.
12 Y chuka' tek xixban c'a bautizar,
yac'ari' tek can achi'el xixmuk* junan
riq'ui ri Cristo, y yari' chuka' can achi'el
c'a xixc'astej el junan riq'ui. Queri' xiben
ruma chi can xicukuba' wi c'a ic'u'x riq'ui
ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios, uchuk'a' ri
xc'ason riche (rixin) ri Cristo chiquicojol
ri caminaki'. Rumari' xiwil c'a ri ic'aslen
riq'ui.
13 Y tek rubanon ca, xa yix caminek chu-
pan ri imac,† y xiben ri itzel tak iraybel. Can
ma banon ta c'a ri circuncisión chiwe. Yac'a
re wacami cuyutajnek chic ri imac y riq'ui
ri' ri Dios xuben chiwe chi junan xixc'astej
riq'ui ri Cristo.
14 Tek rubanon ca, konojel riyoj koyoben
chic c'a chi nika ri ruc'ayewal pa kawi',
ruma ma xojcowin ta xkaben ronojel ri nu-
bij chupan ri ley riche (rixin) ri Dios. Can
que wi c'a ri' nubij ri ley chikij. Yac'a ri Dios
xojrucol chuwech ri ruc'ayewal ri'. Queri'
xuben ruma ri Cristo xbajix chuwech cruz‡
kuma riyoj.
15 Y ri Cristo xrelesaj ri uchuk'a' ri c'o pa
quik'a' ri cajawalul ri itzel tak espíritu y pa
quik'a' chuka' ri c'o k'atbel tzij pa quik'a' y
xk'alajin chiquiwech quinojel chi xukasaj
quik'ij. Can xch'acon wi chiquij tek xcom
chuwech ri cruz.
16 Rumac'ari' majun chic jun ri tuc'usan
tzij pan iwi' ruma ri nitij§ o ri nikum. Ma-
jun chic c'a tuc'usan tzij pan iwi' ruma ma
nichajij ta ri k'ij tek nalex ri ic', y ri uxlanibel
tak k'ij y nic'aj chic nimak'ij.
17 Ruma ronojel ri' xa rumach'ach'il ri Jun
ri bin ca chi nipe, y ri Jun ri' ya ri Cristo ri c'o
kiq'ui wacami.
18 Y majun c'a telesan chiwe ri lok'olaj
sipanic ri c'o chi niya'ox (nya') chiwe. Ru-
mari' man c'a quixk'olotej ta pa quik'a' ri
winek ri yebin chi can niquich'utinirisaj
qui' y niquiya' quik'ij ri ángeles. Ri winek ri
yebin queri', niquiben chi q'uiy quetaman
chrij ri xa ma ye quitz'eton ta, y xa ma que
ta ri'. Riye' astape' niquich'utinirisaj qui',
yac'a ri pa cánima niquina' chi sibilaj ye
nima'k. Ya ch'obonic ri' ri quic'uan ruma ri
itzel tak raybel ri yec'o quiq'ui.
19 Riye' xa quijachon el qui' riq'ui ri
Cristo ri jolomaj (wi'aj)* pa kawi' konojel ri
kaniman chic. Ya Riya' nibano chake chi
yojq'uiy riyoj ri yoj oconek achi'el ruch'acul.
Nuben chake chi junan kawech konojel.
Nuben chake chi yojq'uiy, can achi'el ri
nrajo' ri Dios. Can achi'el c'a rubanic ri
ruch'acul jun winek, ri jabel quitunun qui'
y quichapon qui' ruma ri ruboch'il.

* **2:2** 2 Co. 1.6. † **2:3** 1 Co. 2.6, 7; Ef. 1.8. ‡ **2:7** Ef. 3.17. § **2:8** Jer. 29.8; Ro. 16.17; Ef. 5.6; He. 13.9. * **2:8** Ga. 4.3, 9. † **2:9** Jn. 14.9; Ro. 9.5. ‡ **2:10** 1 P. 3.22. § **2:11** Jer. 4.4. * **2:12** Ro. 6.4. † **2:13** Ef. 2.5. ‡ **2:14** Ef. 2.15, 16. § **2:16** Ro. 14.3. * **2:19** Ef. 4.15, 16. † **2:20** Ga. 4.9.

20 Wi riyix achi'el can xixcom riq'ui ri
Cristo tek Riya' xcom chuwech ri cruz, y
wi riyix xixel yan pe chuxe' ri costumbres†
riche (rixin) re ruwach'ulef ri xa majun re-
jkalen, ¿achique c'a ruma tek riyix c'a niben
na ri na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef‡ ri xa
quiche (quixin) winek?
21 Achi'el ri niquibij chiwe chi ma tic'om
ta apo la', ma titij ta re',§ ni ma tichop ta la
jun chic la', yecha' chiwe.
22 Ronojel ri tzij ri' xa na'oj y pixa' quiche
(quixin) winek. Ruma ri yetij, ketaman chi
xa riche (rixin) chi yeq'uis tek yec'o ca. Ma
xajan ta c'a chi nachop, nabec'ama' pe o
natij.
23 Ri yec'utu ronojel ri' nik'alajin chi
achi'el c'o q'uiy na'oj quiq'ui y xa ma que
ta ri', xa majun quetaman. Niquibij chi
nic'atzin chi nikaya' quik'ij ángeles* y nic'aj
chic cosas. Niquibij chi tikach'utinirisaj ki'
y tikaya' ri kach'acul pa tijoj pokonal. Yac'a
ronojel ri' xa majun utz nuc'om pe, ruma
ma nuya' ta kachuk'a' riche (rixin) chi yo-
jch'acon chrij ri itzel tak raybel.

3

1 Rumari', wi riyix can xixc'astej riq'ui ri
Cristo tek Riya' xc'astej,* can tel c'a ic'u'x
chucanoxic ri cosas riche (rixin) ri chicaj, ri
acuchi (achique) c'o wi ri Cristo, tz'uyul pa
rajquik'a' ri Dios.
2 Can ya wi c'a ri c'o chila' chicaj ri
tich'obo' y ma ya ta ri yec'o chuwech re
ruwach'ulef.
3 Queri' nbij chiwe ruma achi'el can xix-
com yan† chuwech ri na'oj riche (rixin) re
ruwach'ulef, y ri ic'aslen can pa ruk'a' ri
Cristo c'o wi; Cristo ri xa jun chic rubanon
riq'ui ri Dios.
4 Y can ya wi c'a ri Cristo ri ic'aslen, y
tek Riya' xtibek'alajin chic pe‡ jun bey, can
riq'ui nimalaj ruk'ij ruc'ojlen, y riyix chuka'
can xquixk'alajin riq'ui Riya' chi can c'o ik'ij
ic'ojlen.

Ri kac'aslen ojer ma junan ta chic riq'ui ri kac'aslen wacami

5 Rumari', man c'a tiben ta chic ri etzelal
riche (rixin) re ruwach'ulef; xa ticamisaj§
ri itzel tak raybel* ri'. Ri achi'a' y ri ixoki'
ri xa ma quic'ulaj ta qui', ma tiquicanola' ta
qui' riche (rixin) chi yemacun. Can man c'a
titz'ilobisaj ta iwi' pa tak mac. Ma tiya' ta k'ij
chare ri itzel tak iraybel. Xa tiya' ca ri raybel
ri'. Ma chak tibe iwánima chrij ri puek y ri
cosas ri c'o riq'ui jun chic winek. Ruma wi
queri' niben, can itzel wi. Can junan riq'ui
ri niya' quik'ij ri dios ri xa ye banon cuma
winek.
6 Y xa ruma c'a ri queri' yequibanala' ri
winek ri ma niquinimaj ta rutzij ri Dios,
rumari' tek nipe royowal† ri Dios pa quiwi'.
7 Tek rubanon ca, can que wi c'a ri' ri
xe'ibanala' riyix; tek can c'a yixc'o na chu-
pan ri itzel c'aslen.
8 Yac'a re wacami xcanaj yan ca‡ ronojel.
Ma tic'oje' ta ri oyowal pa tak iwánima, ni
ma que'ibanala' ta ri xa ma ruc'amon ta
ruma ri iwoyowal. Man c'a tirayij ta chic
niben etzelal chique ri nic'aj chic, y man c'a
quixyok'on ta chic. Man chic tibij ta tzij ri xa
ma ye ruc'amon ta.
9 Ma titz'ucula' ta chic tzij§ chicojol ka
riyix. Ruma iya'on chic ca ri itzel c'aslen ri
xic'uaj.
10 Y wacami ic'uan chic jun c'ac'ac' c'aslen
ri ruya'on* ri Dios chiwe. Y k'ij k'ij ri c'ac'ac'
c'aslen ri' niq'uiy y yixoc can achi'el rubanic
Riya'. Y re' nuben chiwe chi can jabel niwe-
tamaj ruwech.
11 Y riq'ui chi kac'uan ri c'ac'ac' kac'aslen,
majun nuben wi yoj israelitas o ma yoj is-
raelitas ta, wi banon ri circuncisión chake o
xa ma banon ta, wi c'o juba' kak'ij o xa can
majun, wi yoj ximil pa samaj o ma yoj ximil
ta.† Xa can junan nuben chake. Ri nic'atzin
ya ri c'o ri Cristo pa tak kánima.‡
12 Rumac'ari' tek riyin nbij chiwe riyix
ri yix rucha'on§ ri Dios, ri yix lok'olaj tak
ralc'ual, y sibilaj yixrajo': Can tiwika' c'a
iwi' riq'ui ri nuc'om pe ri c'ac'ac' c'aslen.
Nic'atzin chi tijoyowaj iwech* chi'iwachibil
iwi'. Nic'atzin chi utz ina'oj quiq'ui quinojel,
ma ninimirisaj ta iwi', yix ch'uch'uj y c'o
coch'onic† iwuq'ui.
13 Tek c'o jun ri nibano pokon chiwe,
ticoch'o' y ticuyu'. Can achi'el xuben ri
Cristo chi xucuy ri imac riyix, queri' chuka'
nic'atzin chi niben riyix quiq'ui ri nic'aj
chic. Ticoch'ola' y ticuyula' c'a iwi'.‡
14 Y pa ruwi' ronojel re' c'o chic na jun ri
más nic'atzin y ri' ya chi nic'oje' ri ajowa-
bel iwuq'ui. Ruma wi ye'iwajo' ri nic'aj
chic,§ can nuben chiwe chi junan iwech
chi'iwachibil iwi'.
15 Y ri pa tak iwánima can nic'atzin
c'a chuka' chi tic'oje' ri uxlanibel c'u'x*
riche (rixin) ri Dios, y ya ta ri' ri nuc'uan
iwuche (iwixin). Can riche (rixin) wi
chi nic'oje' uxlanibel c'u'x chicojol tek
ri Dios xixrusiq'uij (xixroyoj) riyix ri xa

‡ **2:20** Col. 3.3. § **2:21** 1 Ti. 4.3. * **2:23** Col. 2.18. * **3:1** Ro. 6.4, 5; Ef. 2.6. † **3:3** Ga. 2.20. ‡ **3:4** 1 Ti. 6.14; 1 Jn. 3.2. § **3:5** Ro. 8.13. * **3:5** Ef. 5.3, 5. † **3:6** Ef. 5.6. ‡ **3:8** Stg. 1.21. § **3:9** Is. 63.8; Jer. 9.3, 5. * **3:10** Ef. 2.10. † **3:11** Ga. 3.28. ‡ **3:11** Ef. 1.23. § **3:12** 1 P. 1.2. * **3:12** Fil. 2.1. † **3:12** Ga. 5.22. ‡ **3:13** Ef. 4.2, 32. § **3:14** Ro. 13.8. * **3:15** Sal. 29.11; Is. 26.3; Jn. 14.27; Ro. 14.17; Fil. 4.7. † **3:15** Ef. 2.16.

jun† ch'aculaj ibanon quiq'ui quinojel ri quiniman chic ri Dios. Y nic'atzin c'a chuka' chi tic'oje' matioxinic pa tak iwánima.

16 Can nic'atzin chuka' chi ri iwánima nojnek riq'ui ri ruch'abel ri Cristo. Can riq'ui ronojel etamabel titijola' iwi' y tipixabala' iwi'‡ chi'iwachibil iwi'. Y tibixaj rubi' ri Ajaf ruma ri matioxinic ri c'o pa tak iwánima. Que'ibixaj salmos,§ que'ibixaj himnos y que'ibixaj nic'aj chic bix ri ye'alex pa tak iwánima ruma ri Lok'olaj Espíritu.

17 Ronojel c'a ri niben,* tibana' pa rubi' ri Ajaf Jesús. Y ronojel ri nibij, tibij pa rubi' Riya'. Y ma quixtane' ta chi yixmatioxin chare ri Katata' Dios. Xaxu (xaxe wi) ruma ri Jesús tek yixcowin yixmatioxin chare ri Dios.

Ri utz chi nuben jun ralc'ual ri Dios

18 Riyix ixoki',† que'inimaj ri iwachijlal, ruma queri' ruc'amon chi niben ruma iniman chic ri Ajaf.

19 Y riyix achi'a',‡ que'iwajo' ri iwaxjaylal, y man c'a tibila' ta pokon tak ch'abel chique, xa can utz ina'oj tibana' quiq'ui.

20 Riyix ac'ala',§ can que'inimaj ri ite' itata' riq'ui ronojel ri niquibij chiwe, ruma yari' ri nika chuwech ri Ajaf chi niben.

21 Y riyix te'ej tata'aj,* ma tiyec ta coyowal ri iwalc'ual. Ma utz ta c'a ri niben wi nik'ax ruwi' niben chique, y rumari' nisech quic'u'x.

22 Riyix mozos,† can tinimaj quitzij ri ipatrón. Ma tiben ta chi xaxu (xaxe wi) tek yec'o apo ri ipatrón iwuq'ui tek yixsamej jabel riche (rixin) chi niwajo' yixtz'etetej chi can yix utzilaj tak mozos, ma que ta ri'. Riyix nic'atzin chi riq'ui ronojel iwánima tibana' ri quisamaj, ruma ri Dios can yix rutzuliben wi pe chila' chicaj.

23 Ronojel c'a ri niben, can riq'ui c'a ronojel iwánima‡ tibana'. Achi'el xa ta can ya ri rusamaj ri Ajaf ri niben y ma quiche (quixin) ta ri winek.

24 Queri' nbij chiwe ruma iwetaman chi ri Ajaf xtuya' jun herencia chiwe, rutojbalil ri samaj ri niben.§ Ruma can ya wi rusamaj ri Ajaf Jesucristo ri yixtajin chubanic.

25 Yac'a ri yebano etzelal, xtiquic'ul c'a rutojbalil ri etzelal ri niquiben. Ruma ri Dios ma ya ta achique rubanic ri winek ri nutzu',* wi c'o ruk'ij o majun, ri nutzu' Riya' ya ri achique ri yequibanala'.

4

1 Riyix patrón, can xu (xe wi) c'a ri utz y ri choj tibana'* quiq'ui ri imozos ruma toka chi'ic'u'x chi riyix chuka' c'o jun Iwajaf chila' chicaj.

2 Can ma quixtane' ta chi niben orar,† y kas q'ues ta jabel ri ina'oj tek niben orar, y quixmatioxin chare ri Dios.

3 Y tibana' orar kuma riyoj‡ chuka', chi ri Dios nujek ta puerta§ chkawech riche (rixin) chi nikatzijoj ri ma can ta k'alajsan pe* ojer ca, chi ruma ri Cristo tek yojcolotej. Y chutzijoxic c'a ri' tek yin ya'on pa cárcel.†

4 Tic'utuj c'a chare ri Dios chi can yicowin nk'alajsaj ri ruch'abel, can achi'el ri ruc'amon chi nbij.

5 Y riyix tiwetamaj c'a jabel achique rubanic yixbiyin chiquicojol ri winek ri ma quiniman ta ri Cristo,‡ y can ya ri utz tibana' quiq'ui. Can utz rucusaxic tibana' chare ri tiempo.§

6 Can ta ronojel ri nibij c'o ta rutzil. Can ta achi'el c'o atz'an* riq'ui ri ich'abel riche (rixin) chi c'o ruqui'il,† riche (rixin) chi queri' tek c'o nic'utux chiwe, iwetaman achique nibij chique quinojel.‡

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

7 Ri kach'alal Tíquico xtiberutzijoj c'a chiwe ronojel ri achique nbanon.§ Riya' jun kach'alal ri sibilaj nwajo', y can ma nitane' ta chi nuben ri rusamaj ri Ajaf. Can wachibil wi c'a chupan ri samaj.

8 Y ya riya' ri ntek el chila' iwuq'ui riche (rixin) chi nretamaj achique ibanon y riche (rixin) chi nucukuba' ic'u'x.

9 Y riya' nrachibilaj el chuka' ri kach'alal Onésimo,* ri iwinak. Ri Onésimo can cukul c'a ruc'u'x riq'ui ri Dios, y sibilaj nwajo'. Re ca'ï' kach'alal re' xtibequitzijoj c'a chiwe ronojel ri banatajnek wawe'.

10 Ri kach'alal Aristarco,† ri c'o wuq'ui wawe' pa cárcel, nutek c'a el rutzil iwech. Y queri' chuka' ri kach'alal Marcos nutek chuka' el rutzil iwech. Ya riya' ri ruch'itic'ajol ri kach'alal Bernabé. Y xinbij yan c'a chiwe chi wi napon ri Marcos‡ chila' iwuq'ui, can utz c'a ruc'ulic tibana'.

11 Chuka' nutek el rutzil iwech ri kach'alal Jesús, ri nibix chuka' Justo chare. Y chiquicojol ri wech aj Israel xaxu (xaxe wi) re ye oxi' kach'alal re' ri yin quito'on chutzijoxic ri rajawaren ri Dios. Y riye' can niquicukuba' chuka' nuc'u'x.

‡ **3:16** 2 Ti. 3.16. § **3:16** Ef. 5.19. * **3:17** 1 Co. 10.31. † **3:18** Ef. 5.22-33. ‡ **3:19** Ef. 5.25, 28, 33. § **3:20** Ef. 6.1. * **3:21** Ef. 6.4. † **3:22** Ef. 6.5, 6. ‡ **3:23** Ef. 6.7. § **3:24** Ef. 6.8. * **3:25** Ef. 6.9. * **4:1** Lv. 19.13; Mal. 3.5; Ef. 6.9. † **4:2** Lc. 18.1; Ro. 12.12; Ef. 6.18; 1 Ts. 5.17. ‡ **4:3** Ef. 6.19; 2 Ts. 3.1. § **4:3** 1 Co. 16.9; 2 Co. 2.12. * **4:3** Mt. 13.11; 1 Co. 4.1. † **4:3** Ef. 6.20; Fil. 1.7. ‡ **4:5** 1 Ts. 4.12. § **4:5** Ef. 5.16. * **4:6** Mr. 9.50. † **4:6** Ec. 10.12. ‡ **4:6** 1 P. 3.15. § **4:7** Ef. 6.21, 22. * **4:9** Flm. 10. † **4:10** Hch. 19.29; 20.4; 27.2. ‡ **4:10** Hch. 15.37; 2 Ti. 4.11. § **4:12** Col. 1.7.

12 Ri kach'alal Epafras§ nutek el rutzil
iwech. Y riyix jabel iwetaman ruwech riya'
ruma chila' iwuq'ui riyix petenak wi, y jun
rusamajel ri Cristo. Riya' riq'ui ronojel
ránima nuben orar pan iwi'. Can ma nitane'
ta chi nuc'utuj chare ri Dios chi riyix can ta
cof yixc'oje' chupan ri icukbel c'u'x riq'ui ri
Dios, can ta xtiben ronojel ri nrajo' ri Dios
chi niben, y can ta xtitz'aket ri ic'aslen riq'ui
ri Dios.
13 Riyin wetaman y ntz'et c'a chi ri
kach'alal Epafras sibilaj yixoka chuc'u'x,
ruma can nuben orar pan iwi' riyix y pa
quiwi' chuka' ri kach'alal ri yec'o pa tinamit
Laodicea* y ri yec'o pa tinamit Hierápolis.
14 Y chuka' ri kach'alal Lucas nutek el
rutzil iwech. Riya' jun c'a ajk'omanel y riyin
sibilaj nwajo'. Ri kach'alal Demas† nutek
chuka' el rutzil iwech.
15 Y riyix tibana' utzil tiya' rutzil quiwech
ri kach'alal ri yec'o pa tinamit Laodicea. Y
tiya' chuka' rutzil ruwech ri kach'alal Nin-
fas y quinojel ri quiniman chic ri Jesucristo
ri nibix iglesia chique ri niquimol qui' pa
rachoch‡ riya'.
16 Y tek riyix isiq'uin chic re wuj re'
chiquiwech ri kach'alal, can tibana' c'a chi
tisiq'uix chuka' chiquiwech ri quiniman
chic ri Jesucristo ri nibix iglesia chique ri
yec'o pa tinamit Laodicea. Y queri' chuka' ri
jun chic wuj ri nben el chique riye', nwajo'
chi nisiq'uij§ chuka' riyix.
17 Y tibana' utzil tibij chare ri kach'alal Ar-
quipo* chi can tubana' ri samaj† ri yatajnek
chare ruma ri Ajaf.
18 Riyin ri Pablo ntek c'a el rutzil iwech.
Y titz'eta' c'a chi can riq'ui c'a nuk'a' riyin
xintz'ibaj wi el. Y ma timestaj ta chi yin
ya'on pa cárcel.‡ Ri rutzil ri Dios xtic'oje' ta
c'a iwuq'ui chi'iwonojel. Amén.

* **4:13** Col. 2.1. † **4:14** Flm. 24. ‡ **4:15** Ro. 16.5. § **4:16** 1 Ts. 5.27. * **4:17** Flm. 22. † **4:17** Hch. 14.23; 1 Co. 4.1; Ef. 4.11; 2 Ti. 1.6. ‡ **4:18** 2 Ti. 1.8; He. 13.3.

Ri nabey wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Tesalónica

Yare' ri nabey wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa tinamit Tesalónica. Tek riya' xrac'axaj chi ri kach'alal ma rubanon ta ca'i' quic'u'x, astape' can c'o ruc'ayewal ri ntajin niquik'axaj, rumari' tek xutek re nabey wuj re' chique. Y nubij chi ri Pablo can sibilaj niquicot y nimatioxin chare ri Dios cuma riye', ruma can xrac'axaj wi chi ma quiya'on ta ca ri tijonic ri xuc'ut ca chiquiwech. Y nubij chuka' chi can tiquitija' quik'ij chupan ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Dios chique.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 13 chare ri tanaj 3, ri Pablo nubij chi c'o quicoten pa ránima y nimatioxin chare ri Dios cuma ri kach'alal ri' chi can quic'uan jun c'aslen ri nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios. Y nubij chuka' chique chi can sibilaj yenatej chare y c'o ruraybel chi napon chic jun bey quiq'ui.

Chupan ri tanaj 4 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 12, nubij chuka' chique chi can tiquitija' quik'ij chi yeq'uiy riq'ui ri quic'aslen, y tiquic'uaj jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios.

Chupan ri tanaj 4 mocaj 13 y napon c'a pa mocaj 11 chare ri tanaj 5, ri Pablo nuk'alajsaj chiquiwech ri kach'alal ri achique rubanic tek xtitzolin chic pe jun bey ri Kajaf Jesucristo. Nubij chi ri ye caminek chic el can xquec'astej wi y ri c'a ye q'ues tek xtipe ri Ajaf can xque'uc'uex chuka' el junan quiq'ui. Y nubij chuka' chi nic'atzin chi niquicukubala' quic'u'x, y tiquitola' qui' riche (rixin) chi nicuke' más quic'u'x chupan ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Dios chique.

Y chupan ri tanaj 5 mocaj 12 y napon c'a pa mocaj 24, ri Pablo yerupixabaj ri kach'alal riq'ui ri achique rajawaxic chi niquiben chupan ri quic'aslen.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo ye wachibilan ri kach'alal Silvano y ri Timoteo,* nikatz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix kach'alal ri yix riche (rixin) ri iglesia pa Tesalónica.† Riyix ri xa jun chic ibanon riq'ui ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo. Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri utzilaj quic'aslen ri kach'alal aj Tesalónica

2 Riyoj binakil yixkanataj ri pa tak ka'oración. Can nikamatioxij chare ri Katata' Dios iwuma‡ riyix.

3 Ruma binakil noka chikac'u'x ri samaj ri niben riyix, ruma icukuban ic'u'x riq'ui ri Jesucristo. Noka chikac'u'x chi sibilaj yixsamej ruma niwajo' ri Jesucristo. Y riq'ui coch'onic iwoyoben apo§ ri k'ij tek xtipe chic ri Kajaf Jesucristo.

4 Kach'alal, riyoj ketaman chi ri Dios can yixrajo' wi, y ketaman chuka' chi ri Dios can yix rucha'on chic.

5 Ruma tek xkatzijoj chiwe ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ma kayon ta riyoj ri xojtzijon. Xa can ya ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu ri xojto'o chutzijoxic.* Y xk'alajin chi ri xkatzijoj chiwe, can ruch'abel wi ri Dios. Y chuka' tek xojc'oje' chicojol, riyix xitz'et ri utzilaj c'aslen ri xkac'uaj.† Ruma xkajo' chi xinimaj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

6 Y riyix can xitzekelbej chuka' achi'el ri c'aslen ri kac'uan riyoj y xitzekelbej chuka' achi'el ri c'aslen ri xuc'uaj ri Ajaf. Ruma tek xinimaj ri ruch'abel ri Dios, sibilaj xixetzelex cuma ri winek ri ma quiniman ta ri ruch'abel ri Dios. Pero ma riq'ui wi chi c'o tijoj pokonal ri nik'axaj, riyix ma xixbison ta. Ruma ya ri Lok'olaj Espíritu xya'o quicoten pa tak iwánima.

7 Y quec'ari' tek riyix xixoc c'ambel quina'oj quinojel ri quiniman chic ri Jesucristo ri yec'o pa tak nic'aj chic tinamit ri chiri' pa ruwach'ulef Macedonia, y chuka' pa tak tinamit ri yec'o pa ruwach'ulef Acaya. Riye' quic'axan chi riyix aj Tesalónica can riq'ui ronojel iwánima iniman ri Jesucristo.

8 Y rumari' xbe c'a rutzijoxic ri ruch'abel ri Ajaf pa ronojel lugar y ma xu (xe) ta c'a ri pa Macedonia y Acaya ri xetamex wi, xa can xetamex chuka' cuma ri winek pa ronojel lugar chi riyix can iniman ri Dios riq'ui ronojel iwánima y ma rajawaxic ta chi nikatzijoj riyoj.

9 Ruma riye' niquitzijoj chi tek xojapon iwuq'ui riyix, can xojic'ul jabel. Niquitzijola' chuka' chi riyix xinimaj ri c'aslic Dios, y ma xiya' ta chic quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek riche (rixin) chi queri' xichop rubanic ri nrajo' ri kitzij Dios.

10 Y chuka' niquitzijola' chi iwoyoben ri k'ij tek ri Jesucristo ri Ruc'ajol ri Dios, xtipe

* **1:1** 1 Ts. 3.6. † **1:1** Hch. 17.1-9. ‡ **1:2** Ro. 1.8, 9; Fil. 1.3, 4. § **1:3** Ro. 2.6, 7. * **1:5** 1 Co. 2.4. † **1:5** 1 Ts. 2.10. ‡ **1:10** Hch. 1.11; Fil. 3.20; Tit. 2.13; He. 9.28; Ap. 1.7.

chic jun bey‡ chila' chicaj. Riyix iwetaman chi Riya' xc'astej el chiquicojol ri caminaki' ruma ri ruchuk'a' ri Dios. Y chuka' iwetaman chi ya Riya' ri xkojcolo chuwech ri ruc'ayewal ri xtipe.

2

Ri rusamaj ri Pablo quiq'ui ri kach'alal aj Tesalónica

1 Kach'alal, riyix jabel iwetaman chi can c'o xc'atzin wi ri xojapon iwuq'ui,* y xkabij ri ruch'abel ri Dios chiwe.

2 Y chuka' riyix iwetaman chi tek c'a ma jane kojapon ri chila' iwuq'ui, riyoj xa can xkatij yan c'a pokon y q'uiy yan ri xban chake ri pa tinamit Filipos,† pero ri xkac'ulwachij chiri', ma xuben ta chake chi xkaxibij ta ki' riche (rixin) chi xojapon chila' iwuq'ui riyix‡ chutzijoxic ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri niya'o colotajic. Y astape' chuka' can sibilaj xojetzelex ri pan itinamit riyix, pero ri Dios can xuben c'a chake chi ma xkaxibij ta ki'.

3 Ruma can pa ruchojmil wi xkabila' ri ruch'abel ri Dios chiwe riche (rixin) chi xixkapixabaj. Y ma xixkak'ol ta. Y ma xkabila' ta chuka' ri ruch'abel ri Dios chiwe, ruma chi c'o ta jun achique ri nikajo' chiwe, ma que ta ri'.

4 Riyoj xkabij re' chiwe, ruma chi ri Dios utz xojrutz'et y xuchilabej§ chake chi xkatzijoj ri lok'olaj ruch'abel ri niya'o colotajic. Y riyoj nikaben re samaj re', ruma nikajo' nikaben ri nika chuwech Riya', astape' ma nika ta chiquiwech ri winek. Ri Dios can retaman wi ri kánima.*

5 Y Riya' retaman chi tek xkabij ri ruch'abel chiwe, ma riche (rixin) ta chi xkach'ec puek. Y riyix chuka' iwetaman chi ma xkacanoj ta ch'abel ri nika chiwech riyix riche (rixin) chi xixkak'ol.

6 Chuka' ma xkajo' ta chi riyix y nic'aj chic winek xiya' ta kak'ij riyoj, astape' xa can utz wi chi riyix xiya' ta kak'ij, ruma can yoj apóstoles† riche (rixin) ri Jesucristo. Pero ma que ta ri' xkaben.

7 Riyoj can sibilaj xixkalok'ok'ej, achi'el nuben jun te'ej quiq'ui ri tak ral, can c'o quiq'ui, yerajo' y jabel yeruq'uiytisaj.

8 Y queri' chuka' xkaben chiwe riyix. Can sibilaj xixkajo'. Rumac'ari' xkabila' chiwe ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri niya'o colotajic. Y ma xu (xe) ta ri'. Ruma wi ta xc'atzin chi xojapon ta chuwech ri camic chi'ito'ic, can xkaben ta. Ruma sibilaj yixkajo'.

9 Queri' nikabij chiwe riyix kach'alal, ruma ninatej chiwe chi majun bey c'o ta ri xkac'utuj‡ chiwe. Riyoj xa can xojsamej chi pak'ij chi chak'a' riche (rixin) chi xkach'ec ri nic'atzin chake. Ruma ma xkajo' ta xkaya' jun ejka'n chiwij tek xojc'oje' iwuq'ui chutzijoxic ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri niya'o colotajic.

10 Ri Dios can retaman wi y riyix chuka' can yixcowin nik'alajsaj chi tek riyoj xojc'oje' iwuq'ui, ri kac'aslen can utz wi chuwech ri Dios. Y can ch'ajch'oj chuka' chi c'aslen ri xkac'uaj chiwech riyix. Can majun itzel xilitej ta pa kac'aslen.

11 Riyix chuka' iwetaman chi riyoj xkaben chiwe achi'el nuben jun tata'aj chique ri ralc'ual. Xkacukuba' ic'u'x chi'iwonojel. Y xixkapixabaj chi ma tiya' ta ca ri Dios.

12 Y xkabij c'a chiwe chi choj tic'uaj ri ic'aslen, ruma queri' ruc'amon chi nikaben riyoj ri yoj riche (rixin) chic ri Dios. Ruma ri Dios xojrusiq'uij (xojroyoj)§ riche (rixin) chi yoj-oc pa rajawaren, ri acuchi (achique) c'o wi ri ruk'ij ruc'ojlen.

13 Rumac'ari' riyoj can ma yojtane' ta chi nikamatioxij chare ri Dios iwuma riyix kach'alal. Ruma tek xkatzijoj ri ruch'abel ri Dios chiwe, can xic'ul wi. Y ma xibij ta ka chi xa ruch'abel winek. Xa can xibij chi can ruch'abel wi ri Dios. Y can kitzij wi chi queri', y wacami ya c'a ch'abel ri' ri nisamej pan ic'aslen riyix ri iniman chic ri Jesucristo.

14 Kach'alal, tek riyix xban pokon chiwe cuma ri iwinak, ruma iniman ri Cristo Jesús, xic'ulwachij achi'el xban chique ri israelitas ri quiniman ri Cristo Jesús, ri niquimol qui' pa rubi' ri Dios pa tak tinamit riche (rixin) ri Judea. Ruma ri kach'alal israelitas ri' xban pokon chique cuma ri quech aj Israel, ruma quiniman ri Cristo Jesús.

15 Y ye israelitas chuka' ri xebin chi ticamisex ri Ajaf Jesucristo y ri israelitas ri xec'oje' ojer ca xequicamisala' chuka' ye q'uiy chique ri profetas* ri xetak quiq'ui. Y chuka' israelitas ri xe'okotan pe kiche (kixin) riyoj wacami. Riye' can ma niquiben ta ri nika chuwech ri Dios y xa yequetzelaj quinojel ri winek.

16 Ruma tek riyoj xkajo' xkatzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek ri ma ye israelitas ta riche (rixin) chi xecolotej ta pe chupan ri quimac, ri israelitas xa xojquik'et chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.† Y rumari' ri quimac ri israelitas xa benak chic pa nim chuwech ri Dios. Y wacami ri Dios xa ruya'on chic ri nimalaj ruc'ayewal pa quiwi'.

Ri Pablo nurayij nibe chic chiquitz'etic ri kach'alal aj Tesalónica

* **2:1** 1 Ts. 1.9. † **2:2** Hch. 16.22-24. ‡ **2:2** Hch. 17.1, 2. § **2:4** Tit. 1.3. * **2:4** Pr. 17.3. † **2:6** 1 Co. 9.1. ‡ **2:9** 1 Co. 9.18. § **2:12** Ef. 4.1; 1 P. 1.15. * **2:15** Mt. 5.12; Hch. 7.52. † **2:16** Lc. 11.52. ‡ **2:17** Col. 2.5.

17 Kach'alal, riyoj can yixkaku', ruma c'o
chic juba' tiempo koj-el pe iwuq'ui. Pero
astape' ma yojc'o ta apo iwuq'ui,‡ binakil
yixnatej chake, y can kajowan chi yoj
aponak ta iwuq'ui riche (rixin) chi nikatz'et
chic kawech.
18 Y rumari' hasta kach'obon chic chi yo-
japon ta iwuq'ui. Riyin ri Pablo ca'i' oxi'
yan mul xinben chi xojbe, pero ri Satanás
xojruk'et.
19 Riyoj can nikajo' wi chi yojapon
iwuq'ui, ruma xa can iwuma riyix tek
niquicot ri kánima, ruma riyix can iniman ri
Jesucristo riq'ui ronojel iwánima. Y rumari'
riq'ui quicoten koyoben ri k'ij tek xtipe ri
Kajaf Jesucristo. Ruma chupan ri k'ij ri'
xtiquicot ránima ri Jesucristo kiq'ui riyoj
iwuma riyix, chi c'o xc'atzin wi ri xkatzijoj
ri ruch'abel ri Dios chiwe.§
20 Can iwuma wi riyix tek riyoj c'o kak'ij y
c'o quicoten pa tak kánima.

3

1 Kach'alal, ruma sibilaj xixkajo', ru-
mac'ari' can xapon na wi jun k'ij tek ma
xkacoch' ta chic riche (rixin) chi niketamaj
ri achique ibanon. Y rumari' xkabij chi utz
yojcanaj ca kayon pa tinamit Atenas.
2 Y xkatek c'a el ri kach'alal Timoteo riche
(rixin) chi xixberutz'eta' ca. Ruma riya' jun
rusamajel chuka' ri Dios* y can kachibil
ki' riq'ui chutzijoxic ri lok'olaj ruch'abel ri
Cristo ri niya'o colotajic. Y xkatek c'a el
ri kach'alal Timoteo riche (rixin) chi can
nberuya' iwuchuk'a' y yixrupixabaj chuka'
riche (rixin) chi más nicukuba' ic'u'x riq'ui
ri Jesucristo.
3 Riche (rixin) chi queri' man ta jun nisach
ruc'u'x chupan ri tijoj pokonal† ri yixta-
jin nik'axaj, ruma riyix iwetaman chi pa
kac'aslen riyoj ri kaniman ri Jesucristo, can
c'o chi nikak'axaj tijoj pokonal.
4 Tek xojc'oje' iwuq'ui, xkabij chiwe chi
nipe tijoj pokonal pa kac'aslen. Y jabel
iwetaman chi achi'el ri xkabij ca chiwe, can
que wi ri' ri banatajnek.‡
5 Y ruma ri ma xincoch' ta chic riche
(rixin) chi nwetamaj ri achique ibanon
riyix, rumari' xintek el ri Timoteo iwuq'ui,
riche (rixin) chi xberetamaj pe wi c'a
icukuban na ic'u'x riq'ui ri Jesucristo. Ruma
xinbij chi riq'ui juba' ri itzel winek xuben
chiwe chi xiya' ca ri Jesucristo,§ y xa majun
c'a xtrejkalej ri samaj* ri xkaben chicojol.
6 Pero wacami niquicot ri kánima ruma
xkac'axaj yan ri achique ibanon. Ruma
xtzolin yan pe ri Timoteo. Riya' xubij chake
chi can icukuban ic'u'x riq'ui ri Jesucristo, y
chi ye'iwajo' quinojel. Chuka' xorubij chake
chi binakil yojnatej chiwe y can niquicot
ri iwánima tek yojnatej chiwe. Y xorubij
chuka' chi ma xu (xe) ta wi riyoj ri yoja-
jowan chi yixkatz'et. Xa can queri' chuka' ri
iraybel riyix.
7 Y rumari', kach'alal, sibilaj quicoten
xkana' pa kánima ruma xkac'axaj chi riyix
can icukuban ic'u'x riq'ui ri Jesucristo. Re'
sibilaj quicoten xuya' chake riyoj. Astape'
yojtajin chuk'axaxic tijoj pokonal, y astape'
nikatij sibilaj pokon, ri kánima niquicot ka
iwuma.
8 Ruma riyoj can xcuke' kac'u'x tek
xkac'axaj chi riyix can cof yixc'o riq'ui ri
Ajaf Jesucristo. Y can achi'el xkil jun c'ac'ac'
c'aslen xkana' riyoj.†
9 Y ruma c'a ri quicoten ri niya' riyix pa
kánima, ¿achique ta cami chi matioxinic ri
utz chi nikaya' chare ri Dios iwuma riyix?
Ruma can sibilaj quicoten ri c'o pa kánima
riq'ui ri Dios iwuma riyix.
10 Y can nikatij kak'ij chi pak'ij chi chak'a'
nikac'utuj chare ri Dios, chi xkojcowin ta
xkojapon iwuq'ui,‡ riche (rixin) chi queri'
xtikac'ut más ri ruch'abel ri Dios chiwech ri
nic'atzin riche (rixin) chi nitz'aket ri icukbel
c'u'x riq'ui ri Jesucristo.
11 Rumari' nikajo' chi xtuben ta ri Katata'
Dios y ri Kajaf Jesucristo chake chi xkoj-
cowin ta xkojapon iwuq'ui.
12 Kach'alal, riyoj nikajo' chi ri Ajaf
xtuben ta chiwe chi can niwajo' más iwi'.§
Y queri' chuka' que'iwajo' quinojel ri winek
ri ma quiniman ta ri Jesucristo. Can tiwajo'
iwi' achi'el kabanon riyoj iwuq'ui riyix.
13 Riche (rixin) chi queri' can xticuke'
ic'u'x riq'ui ri Jesucristo, chi ch'ajch'oj ta
ri ic'aslen chuwech ri Katata' Dios ronojel
k'ij, riche (rixin) chi queri' man ta jun itzel
yixtajin chubanic tek xtipe chic jun bey ri
Kajaf Jesucristo, ye rachibilan pe quinojel ri
lok'olaj tak ralc'ual ri Dios ri yec'o chic riq'ui
Riya'.

4

Ya ri c'aslen choj ri nika chuwech ri Dios

1 Y wacami kach'alal, pa rubi' ri Ajaf Jesús
nikac'utuj jun utzil chiwe y yixkapixabaj
chi can tic'uaj jun c'aslen ri can nika
chuwech ri Ajaf, achi'el ri c'aslen ri xkac'ut
chiwech tek xojc'oje' iwuq'ui. Y quec'ari'
tibana' riche (rixin) chi niben ri nika
chuwech ri Dios* y queri' yixq'uiy más y
más, chubanic ri nrajo' ri Dios.
2 Ruma riyix jabel iwetaman achique chi
pixa' ri xkabij chiwe ri c'o chi niben. Ruma
can queri' bin ca ruma ri Ajaf Jesucristo.

§ **2:19** Fil. 4.1. * **3:2** 1 Co. 16.10. † **3:3** Hch. 20.23, 24. ‡ **3:4** 1 Ts. 2.14. § **3:5** 2 Co. 11.3. * **3:5** Fil. 2.16.
† **3:8** Fil. 4.1. ‡ **3:10** 1 Ts. 2.17. § **3:12** 1 Ts. 4.10. * **4:1** Col. 1.10. † **4:3** Ro. 6.19, 22; 1 Ts. 4.7.

3 Kach'alal, ri Dios nrajo' c'a chi riyix
nich'ajch'ojsaj† iwi' chare ronojel ri xa ma
utz ta, tiya' ca rubanic ri mac, achi'el ri mac
ri niquiben ri achi'a' y ri ixoki' ri niquicanoj
qui' riche (rixin) chi yemacun‡ y xa ma
quic'ulaj ta qui'.
4 Riyix achi'a' chi'ijujunal tiwetamaj
achique rubanic yixc'oje' quiq'ui ri iwix-
jaylal. Ruma ri Dios nrajo' chi xaxu (xaxe)
wi quiq'ui ri iwixjaylal quixc'oje' wi. Riche
(rixin) chi queri' ch'ajch'oj ta ri ic'aslen,§
ruma queri' ruc'amon chi niben.
5 Pero ma tiben c'a achi'el niquiben ri
winek ri ma quetaman ta ruwech ri Dios.
Ruma riye' xaxu (xaxe) wi ri ruraybel ri
ch'aculaj niquiben.*
6 Man ta c'o jun ri nibano jun k'oloj
chare jun kach'alal riche (rixin) chi nic'oje'
riq'ui ri rixjayil. Ruma wi nibanatej jun
mac quere', ri Ajaf can xtuya' wi rutojbalil.
Queri' xkabij chiwe tek xojc'oje' iwuq'ui.
7 Ruma ri Dios ma xojrusiq'uij (xojroyoj)
ta riche (rixin) chi nikac'uaj jun itzel
c'aslen. Ma que ta ri'. Riya' xojrusiq'uij
(xojroyoj) riche (rixin) chi nikac'uaj jun
c'aslen ch'ajch'oj.
8 Y wi c'o jun chicojol ri xa ma nrajo' ta
nrac'axaj ronojel ri xkabij yan ka chiwe,
y xa c'a nrajo' na nuc'uaj jun itzel c'aslen,
ma yoj ta c'a riyoj o jun ta chic winek ri
nretzelaj. Xa can ya ri Dios ri yayon pe ri
Lok'olaj Espíritu chake ri nretzelaj.
9 Yac'a chrij ri ajowabel, ri Dios can
ruc'utun chic chiwech chi niwajo' iwi'
chi'iwach'alal iwi',† y rumari' ma nic'atzin
ta chic chi ntz'ibaj el rubixic chiwe.
10 Quec'ari' chuka' yixtajin chubanic,
ye'iwajo' quinojel ri kach'alal ri yec'o pa
ruwach'ulef riche (rixin) ri Macedonia.
Pero chuka' nikabij chiwe chi can ta sibilaj
niq'uiy ri ajowabel iwuq'ui.
11 Y ma tich'ujirisaj ta iwi' chupan ri
ic'aslen, y chuka' xa ekal ticanoj xabachique
ri nic'atzin ka chiwe riyix. Can quixsamej‡
riche (rixin) chi nich'ec iway, achi'el ri xk-
abij chiwe tek xojc'oje' iwuq'ui.
12 Riche (rixin) chi nic'uaj jun c'aslen utz
chiquiwech ri winek ri xa ma jane quini-
man ta ri Jesucristo, y riche (rixin) chuka'
chi ma nic'atzin ta chi riyix niwajo' chi ye ta
ri winek ri c'o niquiya' pe chiwe.

Tek ri Jesucristo xtipe chic jun bey

13 Kach'alal, riyoj nikajo' chi riyix niweta-
maj ri achique xtiban chique ri ye caminek
chic el, riche (rixin) chi queri' ma yixbison
ta,§ achi'el yebison ri winek ri majun coy-
oben ta riq'ui ri Jesucristo.
14 Ruma riyoj ri nikanimaj chi ri Jesu-
cristo xcom y xc'astej el, can nikanimaj
chuka' chi queri' xtuben ri Dios quiq'ui ri ye
caminek chic el, ri xquinimaj el ri Jesucristo
tek xec'ase' el chuwech re ruwach'ulef. Ri
Dios can xqueruc'asoj wi el.
15 Y re' nikabij chiwe ruma queri' xubij
ri Ajaf, chikonojel riyoj ri c'a yoj q'ues na
o c'a yojc'o na chuwech re ruwach'ulef tek
xtipe chic jun bey ri Ajaf, ma yoj ta c'a ri
xkojnabeyej el chiquiwech ri ye caminek
chic el.*
16 Ruma ri Ajaf tek xtipe chic chila' chicaj,†
can xtich'o pe riq'ui ch'abel ri can c'o chi
ninimex ri nubij, y riq'ui ruch'abel nimalaj
ángel. Y xtik'ajan pe ri trompeta riche (rixin)
ri Dios. Y yari' tek xquec'astej el ri caminaki'
ri xquinimaj el ri Jesucristo.
17 Y c'ac'ari', ri c'a yoj q'ues na ca, ri c'a
yojc'o na chuwech re ruwach'ulef, yari' tek
junan xkojjic' el quiq'ui riye' pa sutz' chi-
caj, riche (rixin) chi nbekac'ulu' ri Ajaf. Y
xkojc'oje' riq'ui Riya'‡ xtibe k'ij xtibe sek.
18 Rumac'ari' ticukubala' ic'u'x
chi'iwachibil iwi', riq'ui re ch'abel re'.

5

1 Kach'alal, ma nic'atzin ta ntz'ibaj chiwe
ri achique tiempo y achique k'ij tek xtipe ri
Jesucristo.
2 Ruma riyix jabel iwetaman chi majun
etamayon ta achique k'ij tek xtipe chic ri
Ajaf.* Xa c'a tek xtina', ya xoka. Ruma
Riya' tek xtipe chic, xtuben achi'el nuben
jun alek'om† tek nuben alek' chak'a'.
3 Y yac'a tek ri nic'aj chic winek xtiquibij
chi wacami sibilaj jabel kabanon, ruma ma-
jun ch'a'oj, can utz yojc'o ka, xquecha'; xa
yac'ari' tek xtoka ri ruc'ayewal pa quiwi'.
Xa xtiquic'ulwachij achi'el ri nuc'ulwachij
jun ixok ri petenak alanic chrij. Xa c'a
tek xtuna', ya xpe ri k'axomal chare y can
man xtuto' ta ri' chuwech. Y quec'ari' ri
xtiquic'ulwachij ri winek ri', ma xtiquito' ta
qui' chuwech ri ruc'ayewal.
4 Yac'a riyix kach'alal, ma yixc'o ta chic pa
k'eku'm.‡ Y rumari', tek xtoka ri Jesucristo,
chiwe riyix, ma xtoka ta achi'el noka jun
alek'om, ruma can iwoyoben chic ri k'ij tek
xtipe.
5 Ruma konojel ri kaniman chic ri Jesu-
cristo, ma yoj riche (rixin) ta chic ri k'eku'm,
yoj riche (rixin) chic ri sakil.§
6 Rumac'ari' ma tikaben ta achi'el
niquiben ri nic'aj chic winek ri ma yec'o
ta pa sakil. Ruma riye' ma niquich'ob ta
jabel ri achique yequibanala'.* Xa achi'el

‡ **4:3** 1 Co. 6.18; Ef. 5.3. § **4:4** Ro. 6.19. * **4:5** Col. 3.5. † **4:9** Jn. 13.34. ‡ **4:11** Ef. 4.28; 2 Ts. 3.12. § **4:13** Lv. 19.28; Dt. 14.1, 2. * **4:15** 1 Co. 15.51, 52. † **4:16** Hch. 1.11. ‡ **4:17** Jn. 14.3. * **5:2** Mt. 25.13. † **5:2** Ap. 3.3; 16.15, 16. ‡ **5:4** Ro. 13.12, 13. § **5:5** Ef. 5.8. * **5:6** 1 P. 5.8.

ye warnek. Yac'a riyoj kojc'ase' c'a jabel y
tikach'obo' jabel ri yekabanala'.
7 Ruma ri waran riche (rixin) chak'a',
y chuka' ri yek'aber riche (rixin) chak'a'
yek'aber.†
8 Yac'a riyoj ri yoj riche (rixin) ri
sakil ruma kaniman chic ri Jesucristo,
tikach'obo' c'a jabel ri achique yekabanala'.
Can tikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Jesucristo,
y quekajo' quinojel. Ruma queri' rubanic
riche (rixin) chi nikato' ki' chuwech ri
kac'ulel. Achi'el nuben jun soldado, nucusaj
jun ch'ich' chuwaruc'u'x riche (rixin) chi
nuto' ri' chuwech ri ruc'ulel. Quec'ari'
tikabana' riyoj achi'el nuben ri soldado,
nucusaj jun ch'ich' pa rujolon (ruwi')
riche (rixin) chi nicolotej chuwech ri
ruc'ulel.‡ Can tikacukuba' c'a apo kac'u'x
chi xojcolotej yan.
9 Ruma ri Dios ma xojrucha' ta riche
(rixin) chi yojrutek pa ruc'ayewal,§ ma que
ta ri'. Riya' xojrucha' riche (rixin) chi nikil
ri colotajic ruma nikanimaj ri Kajaf Jesu-
cristo.
10 Y riyix iwetaman chi ri Jesucristo xcom
kuma riyoj riche (rixin) chi xuya' kac'aslen.
Riche (rixin) chi queri' wi c'a yoj q'ues
na wawe' chuwech re ruwach'ulef, o yoj
caminek chic el, c'o kac'aslen riq'ui Riya'.
11 Rumac'ari' ticukubala' ic'u'x
chi'iwachibil iwi'. Y chuka' titola' iwi' riche
(rixin) chi yixq'uiy chupan ri ic'aslen riq'ui
ri Dios, can achi'el ri ibanon pe.

Ri Pablo yerupixabaj ri kach'alal aj Tesalónica

12 Kach'alal, nikac'utuj jun utzil chiwe chi
tiyala' quik'ij ri can niquitij quik'ij yesamej
chicojol pa rusamaj ri Dios, ruma yec'a riye'
ri ye uc'uayon iwuche (iwixin) pa rubi' ri
Ajaf y yixquipixabala' chuka'.
13 Rumac'ari' tiyala' quik'ij y can sibilaj
que'iwajo' ruma ri samaj ri niquiben. Y
chuka' jabel tic'uaj iwi' y c'o ta uxlanibel
c'u'x chicojol.*
14 Chuka' kach'alal, nikabij chiwe chi
que'ipixabaj ri kach'alal ri ye k'ora'. Tibij
chique chi quesamej. Y ri kach'alal ri xa
ca'i' quic'u'x quibanon, ticukubala' quic'u'x.
Y ri ma jane c'o ta quichuk'a' jabel chu-
pan ri quic'aslen riq'ui ri Jesucristo,† ma
que'iya' ta ca. Xa can que'itola'. Y chuka'
que'icoch'ola' quinojel.‡
15 Y wi c'o ri xquebano pokon chiwe, ma
tiya' ta c'a ruq'uexel chique.§ Xa titija' ik'ij
chi niben ri utz chique quinojel ri winek,
chiwe ka riyix chi'iwachibil iwi' ri iniman
chic ri Jesucristo,* y chique chuka' ri winek
ri ma quiniman ta.
16 Ronojel k'ij tiquicot ri iwánima.†
17 Ma quixtane' ta chi niben orar.‡
18 Can timatioxij ronojel chare ri Dios.§
Timatioxij tek utz yixc'o, y timatioxij chuka'
tek yixc'o pa jun ruc'ayewal. Ruma queri'
nrajo' ri Dios chi niben riyix ri xa jun chic
ibanon riq'ui ri Cristo Jesús.
19 Ma tik'et ta chi nisamej ri Lok'olaj
Espíritu.*
20 Ma tiwetzelaj ta ri nubij jun kach'alal
chi xk'alajsex chare ruma ri Dios.†
21 Xa tiwac'axaj na jabel ri nubij, riche
(rixin) chi queri' riyix niwetamaj wi kitzij o
ma kitzij ta ri nubij.‡ Y ya ri kas kitzij tiyaca'
ka pan iwánima.
22 Tiya' ca rubanic ronojel ruwech etzelal.
23 Can ya c'a ri Dios ri niya'o ri uxlani-
bel c'u'x ri xtibano ta chiwe chi ronojel
k'ij nic'uaj jun c'aslen ch'ajch'oj. Chuka'
nwajo' chi ri Dios xtuchajij ta ri iwespíritu, ri
iwánima y ri ich'acul, riche (rixin) chi queri'
majun itzel nilitej pan ic'aslen tek xtipe chic
jun bey ri Kajaf Jesucristo.§
24 Y ri Dios ri xojsiq'uin (xojoyon), can
kitzij wi nitzijon, y Riya' can xtuben wi
kiq'ui achi'el ri nubij.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

25 Kach'alal, tibana' orar pa kawi'.*
26 Y tiya' rutzil quiwech quinojel
ri kach'alal riq'ui jun lok'olaj tz'uban
(tz'uman) chi'ij.†
27 Y pa rubi' ri Ajaf nbij c'a chiwe, chi
tisiq'uij re wuj re' chiquiwech quinojel ri
lok'olaj tak kach'alal.
28 Y ri rutzil ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta
c'a iwuq'ui chi'iwonojel. Amén.

† **5:7** Ro. 13.13. ‡ **5:8** Ef. 6.17. § **5:9** Ro. 9.22. * **5:13** Stg. 3.18. † **5:14** Ro. 15.1. ‡ **5:14** 1 Co. 13.4; Ga. 5.22. § **5:15** Lv. 19.18; Pr. 20.22. * **5:15** Ga. 6.10. † **5:16** Ro. 12.12; Fil. 3.1. ‡ **5:17** Lc. 18.1. § **5:18** Ef. 5.20; Col. 4.2. * **5:19** Ef. 4.30. † **5:20** 1 Co. 14.1. ‡ **5:21** 1 Jn. 4.1. § **5:23** 1 Co. 1.8. * **5:25** 2 Ts. 3.1. † **5:26** Ro. 16.16.

Ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Tesalónica

Yare' ri ruca'n wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa tinamit Tesalónica. Riya' xrac'axaj chi yec'o jojun chique ri kach'alal xa can ma yesamej ta chic ruma xuxu (xaxe wi) chic coyoben apo ri k'ij chi nipe ri Ajaf. Y ri Pablo nubij chi ma ruc'amon ta chi yek'oran. Chuka' re wuj re' nuk'alajsaj chic juba' chiquiwech ri achique rubanic tek xtipe chic jun bey ri Ajaf.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 12, ri Pablo nimatioxin chare ri Dios ruma chi ri kach'alal ri' can cukul wi quic'u'x. Y nubij chuka' chi ma tuben ta ca'i' quic'u'x ruma ri tijoj pokonal, ruma tek xtipe chic jun bey ri Kajaf Jesús can xtoruya' rutojbalil chique ri winek ri xquebano pokon chique ri kach'alal.

Ri tanaj 2 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 12, nubij c'a chique chi kitzij wi chi ri Dios can xtuk'et na wi tzij pa ruwi' re ruwach'ulef, y ri Kajaf Jesucristo can xtipe na wi chuka'. Y ri k'ij tek xtipe ri Ajaf ma k'alaj ta, pero nubij chi ma tisach ta quic'u'x, ruma c'a c'o na q'uiy retal ri xquebanatej.

Ri tanaj 2 mocaj 13 y napon c'a pa mocaj 5 chare ri tanaj 3, nubij chique chi tiquic'uaj jun c'aslen achi'el nrajo' ri Dios, ruma riye' can ye cha'on wi ruma ri Dios. Y nubij chuka' chi tiquibana' orar pa ruwi' ri Pablo y ri ye rachibil.

Y ri tanaj 3 mocaj 6 y napon c'a pa mocaj 13, nubij chique chi can quesamej, ruma yari' ri ruc'amon chi niquiben ri ye ralc'ual chic ri Dios.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo ye wachibilan ri kach'alal Silvano y ri Timoteo, nikatz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix kach'alal ri yix riche (rixin) ri iglesia pa Tesalónica. Riyix ri xa jun chic ibanon riq'ui ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo.

2 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri Dios xtuk'et tzij pa quiwi' ri aj maqui' tek xtipe chic jun bey ri Jesucristo

3 Kach'alal, riyoj nic'atzin chi ma yojtane' ta chi nikamatioxij chare ri Dios iwuma riyix. Y riyoj can ruc'amon c'a chi nikamatioxij, ruma k'ij k'ij icukuban pe más ic'u'x riq'ui ri Dios,* y k'ij k'ij más niwajowala' iwi'.

4 Y tek riyoj yojapon quiq'ui nic'aj chic kach'alal ri quiniman chic ri Jesucristo ri niquimol qui' pa rubi' ri Dios, nikatzijoj chique chi riyoj sibilaj yojquicot iwuma riyix, ruma icoch'on ri tijoj pokonal ri yixtajin nik'axaj.† Y astape' ik'axan chic q'uiy tijoj pokonal, c'a icukuban na ic'u'x riq'ui ri Dios.

5 Y riq'ui c'a re' nik'alajin wi chi ri Dios can pa ruchojmilal wi nuk'et tzij. Y rumari' ruya'on iwuchuk'a' riche (rixin) chi riyix yix cowinek icoch'on‡ ri tijoj pokonal ri', riche (rixin) chi queri' can ruc'amon§ chi yixoc pa rajawaren ri Dios ri achoj ruma nik'axaj tijoj pokonal re wacami.

6 Y can choj nuben ri Dios. Ruma can xtuya' chuka' tijoj pokonal pa quiwi' ri winek ri yebano chiwe chi nitij pokon* pa quik'a'.

7 Y xtuya' uxlanen† chiwe riyix ri yixtajin nik'axaj tijoj pokonal. Y xtuya' chuka' uxlanen chake riyoj. Queri' xtibanatej chupan ri k'ij tek xtuc'ut pe ri' chila' chicaj ri Ajaf Jesús ye rachibilan pe ri ángeles ri ya'on chic pe uchuk'a' chique.

8 Y pa ruxak k'ak'‡ xtuya' wi rutojbalil chique ri ma xquetamaj ta el ruwech ri Dios y ma xquinimaj ta el ri lok'olaj ruch'abel ri Kajaf Jesucristo, ri niya'o colotajic.

9 Y ri rutojbalil c'a ri xtiya'ox (xtya') chique, can sibilaj ruc'ayewal y can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§ Y xque'elesex c'a el y man c'a xquec'oje' ta apo riq'ui ri Ajaf ri c'o ruk'ij ruc'ojlen y c'o ruchuk'a'.

10 Ronojel ri' xtibanatej chupan ri k'ij tek xtipe ri Ajaf. Riya' tek xtipe can xtuc'ul ruk'ij ruc'ojlen* ruma ri utzil ri xuben pa tak quic'aslen ri lok'olaj tak ralc'ual. Y jabel xtitz'etetej cuma ri ye nimayon riche (rixin) y xtitz'etetej chuka' iwuma riyix ruma can xinimaj ri ruch'abel ri Dios ri xkabij chiwe.

11 Rumari' ma yojtane' ta chi nikaben orar pan iwi', chi ri ka-Dios xtuben ta chiwe chi yixcowin nic'uaj jun utzilaj c'aslen. Ruma yari' ri ruc'amon chake konojel ri xojsiq'uix (xojoyox) ruma ri Dios riche (rixin) chi xojoc riche (rixin) Riya'. Chuka' nikac'utuj chare ri Dios chi riq'ui ri ruchuk'a' xtuben chiwe chi yixcowin ta xtiben ronojel ri utz ri nirayij, y chi xquixcowin ta xtiq'uis ronojel ri samaj ri ichapon riq'ui icukbel c'u'x.†

* **1:3** Sal. 84.7. † **1:4** 1 Ts. 1.3; 2.14. ‡ **1:5** Fil. 1.28. § **1:5** Ap. 3.4. * **1:6** Ap. 6.10. † **1:7** Ap. 14.13. ‡ **1:8** Sal. 79.6; He. 10.27; Ap. 21.8. § **1:9** Is. 2.19. * **1:10** Sal. 89.7. † **1:11** 1 Ts. 1.3.

12 Queri' nikac'utuj chare ri Dios, ruma
nikajo' chi riq'ui ta ri utzilaj c'aslen ri nic'uaj
riyix, ri Kajaf Jesucristo xtiya'ox (xtya') ta
ruk'ij ruc'ojlen,‡ y Riya' xtuben ta chuka'
chiwe riyix chi xtic'oje' ik'ij, ruma riq'ui ri
ka-Dios y ri Ajaf Jesucristo, can c'o wi sibilaj
utzil.

2

Xtibec'ulun na c'a pe jun itzel achi ri can uc'uan ruma ri etzelal

1 Y wacami c'o nikajo' nikabij chiwe chrij
ri k'ij tek xtipe chic jun bey ri Kajaf Je-
sucristo riche (rixin) chi yojoruc'ama' ka.*
Nikac'utuj jun utzil chiwe riyix kach'alal,
chi
2 man c'a tijel ta ri ich'obonic chanin, man
c'a quixka ta pa quik'a' ri yebin chi ri k'ij
riche (rixin) chi nipe ri Ajaf Jesucristo xoka
yan. Y man c'a tisach ta ic'u'x astape' can
c'o jun nibin chiwe chi espíritu k'alajsayon
chare, o c'o jun nitzijon chiwe chi ri k'ij
riche (rixin) chi nipe ri Jesucristo xoka yan,
o c'o ta jun wuj ri nic'ul astape' can pa kabi'
riyoj banon wi el y nubij chi ri k'ij riche
(rixin) chi nipe ri Jesucristo xoka yan, man
c'a tinimaj ta.†
3 Majun bey c'a quixk'olotej ta pa quik'a' ri
winek ri yebin queri'. Ruma tek xa napon ri
k'ij riche (rixin) chi nipe ri Jesucristo, sibilaj
ye q'uiy c'a ri xqueya'o ca riche (rixin) ri
Dios. Y xtoka chuka' jun itzel achi ri can
uc'uan wi ruma ri etzelal,‡ ri can c'o chi
xtika ri ruc'ayewal pa ruwi'.
4 Pero tek can c'a ma jane tika ta ri nimalaj
ruc'ayewal pa ruwi', ri itzel achi ri' ma
xtuya' ta c'a k'ij chique ri winek chi xtiquiya'
ta ruk'ij ni jun chic ri nibix dios chique y
ni xa ta nic'aj chic cosas ri niya'ox (nya')
quik'ij cuma ri winek. Riya' xtibetz'uye' pa
rachoch ri Dios, y can xtuben chi ya riya' ri
Dios.§
5 ¿La ma noka ta cami chi'ic'u'x chi xinbij
ronojel re' chiwe tek xic'oje' iwuq'ui?
6 Y wacami riyix iwetaman ri achique
banayon chi ma jane tibanatej ta ronojel ri'.
Y c'a que na ri' rubanon riche (rixin) chi
queri', c'a ya tek xtapon na ri tiempo, c'a
yac'ari' tek xtibec'ulun pe ri itzel achi ri'.
7 Kas kitzij na wi chi q'uiy chic etzelal
ntajin wacami. Y re etzelal re' ma can ta
nik'alajin pe ruma c'o jun ri k'atayon riche
(rixin). Pero tek ri jun ri k'atayon riche
(rixin) elenak chic el,
8 yac'ari' tek xtibec'ulun pe ri itzel achi
ri can uc'uan wi ruma ri etzelal. Yac'a
tek xtipe chic ri Ajaf Jesucristo, xtucamisaj
c'a ri itzel achi ri' xaxu (xaxe wi) riq'ui ri
xtuxupuj el.* Y riq'ui chuka' ri nimalaj sakil
ri ruc'amom pe ri Ajaf, xtuq'uis ruk'ij ri itzel
achi ri'.
9 Pero tek xtipe ri itzel achi ri', can ya c'a
ri ruchuk'a' ri Satanás† ri nucusan riche
(rixin), rumari' q'uiy ri xquerubanala';
y chuka' xquerubanala' milagros riche
(rixin) chi xtinimex. Y ri xquerubanala'
xaxu (xaxe) wi c'a riche (rixin) chi yeruk'ol‡
ri winek.
10 Y quinojel ri winek ri xqueruk'ol riq'ui
ri etzelal ri xqueruben, ye winek ri' ri
xquebe pa k'ak'§ ruma ma xcajo' ta xquin-
imaj ri kas kitzij riche (rixin) chi xecolotej
ta pe chupan ri quimac.
11 Rumari' ri Dios xtutek c'a pe rajawalul
ri k'oloj riche (rixin) chi yek'olotej* ri winek
ri' y tiquinimaj na c'a ri xa ma kitzij ta,
12 riche (rixin) chi queri' xtika ri
ruc'ayewal pa quiwi' quinojel ri ma
xquinimaj ta ri kas kitzij, ruma riye' xa más
xka chiquiwech xquic'uaj ri itzel c'aslen.†

Ri kach'alal aj Tesalónica ye cha'on ruma ri Dios riche (rixin) chi yecolotej

13 Riyoj nic'atzin chi ma yojtane' ta chi
nikamatioxij chare ri Dios iwuma riyix
kach'alal ri sibilaj yixajowex ruma ri Ajaf,
ruma tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef,
yari' tek xixrucha' yan‡ ri Dios riche (rixin)
chi yixcolotej chupan ri imac. Y xixcolotej
ruma xicukuba' ic'u'x§ riq'ui ri kas kitzij, y
ruma chuka' chi ri Lok'olaj Espíritu ntajin
nuch'ajch'ojsaj* ri ic'aslen.
14 Ri Dios tek xixrusiq'uij (xixroyoj), can
riche (rixin) wi chi xixcolotej. Y tek riyoj
xkatzijoj chiwe ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic, yari' tek xixcolotej. Ruma ri Dios
can nrajo' c'a chi nic'oje' ic'ojlen† can achi'el
ri ruc'ojlen ri Kajaf Jesucristo.
15 Rumac'ari' kach'alal, can cof c'a
quixc'oje' y ma timestaj ta ri lok'olaj ch'abel
ri xkac'ut‡ chiwech tek xojc'oje' iwuq'ui. Ni
ma timestaj ta chuka' ri xkabij el chupan ri
wuj ri xkatek iwuq'ui. Xa can tinimaj c'a.
16 Ri Kajaf Jesucristo y ri Katata' Dios
ri sibilaj xojrajo' riyoj§ y can nucukuba'
kac'u'x riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, y
nuben chuka' chake chi can koyoben ri k'ij
tek xkojbe chila' chicaj ruma ri rutzil,
17 Riya' xtucukuba' ta* c'a ic'u'x riyix y
xtuya' ta c'a iwuchuk'a' riche (rixin) chi
queri' can ruyon ta c'a ri utz† xtiben y xtibij.

‡ **1:12** 1 P. 1.7. * **2:1** Mt. 24.31; Mr. 13.27; 1 Ts. 4.17. † **2:2** 1 Jn. 4.1. ‡ **2:3** Dn. 7.25; 1 Ti. 4.1; Ap. 13.11. § **2:4** Is. 14.12, 13. * **2:8** Job 4.8, 9. † **2:9** Dt. 13.1; Ef. 2.2. ‡ **2:9** Mt. 24.24. § **2:10** 2 Co. 2.15, 16. * **2:11** Mt. 24.5; 1 Ti. 4.1. † **2:12** Ro. 1.32; 2.7, 8. ‡ **2:13** Ef. 1.4. § **2:13** 2 Ts. 1.3. * **2:13** 1 P. 1.2. † **2:14** 1 Ts. 2.12. ‡ **2:15** 1 Co. 11.2; 2 Ts. 3.6. § **2:16** Jn. 3.16; 13.1; 15.9; Ro. 5.8; Ef. 2.4; 1 Jn. 4.10; Ap. 1.5. * **2:17** Col. 2.2. † **2:17** 1 Ts. 3.13.

3

Ri Pablo nuc'utuj oración

1 Kach'alal, tibana' c'a orar* pa kawi' riyoj
y tic'utuj chare ri Dios chi chanin ta xtibiyin
rutzijoxic ri ruch'abel ri Ajaf, y can xtin-
imex ta chuka' cuma ri nic'aj chic achi'el
xinimaj riyix.
2 Tic'utuj c'a chuka' chare ri Dios chi ma
yojka ta pa quik'a' ri itzel tak achi'a', ruma
xa ma quinojel ta ri winek quiniman† ri
Jesucristo.
3 Yac'a ri Ajaf majun bey xquixruya' ta ca,‡
xa can xtuya' iwuchuk'a' y xquixruchajij
chuwech ri itzel winek.
4 Y riyoj can kacukuban kac'u'x riq'ui ri
Ajaf chi riyix yixtajin chic chubanic ri xk-
abij chiwe. Y can kacukuban kac'u'x chuka'
chi can ma xtiya' ta ca.
5 Ri Ajaf xtuben ta c'a chiwe chi riyix can
nina' ta ri pa tak iwánima chi yixrajo'§ ri
Dios, y chi yixcoch'on ta achi'el xcoch'on ri
Cristo.

C'o chi yojsamej

6 Kach'alal, nikabij c'a chiwe pa rubi' ri
Kajaf Jesucristo chi wi c'o jun chicojol ri
ma nuben ta achi'el ri xkabij chiwe, y ma
nuc'uaj ta pa ruchojmil ri ruc'aslen, ma
tic'uaj ta iwi'* riq'ui.
7 Ruma riyix jabel iwetaman achique xk-
aben tek xojc'oje'† iwuq'ui. Riyoj can pa
ruchojmil xkac'uaj ri kac'aslen chicojol. Y
achi'el ri xkaben riyoj, can quec'ari' c'o chi
niben riyix chuka'.
8 Ruma riyoj majun ri chak ta queri'
xkatij. Xa can sibilaj xojsamej‡ chi pa k'ij chi
chak'a' riche (rixin) chi xkach'ec ri xkatij.
Queri' xkaben, ruma ma xkajo' ta xkaya' jun
ejka'n chiwij.
9 Wi ta xkac'utuj kaway chiwe, utz ta
chuka',§ ruma can xkaben wi ri rusamaj
ri Dios chicojol. Pero ma xkac'utuj ta. Xa
xojsamej riche (rixin) chi xkach'ec kaway,
riche (rixin) chi queri' xkac'ut chiwech chi
can queri' chuka' tibana'* riyix.
10 Y tek xojc'oje' iwuq'ui, can queri' chuka'
xkabij chiwe, chi wi c'o jun ri ma nrajo' ta
nisamej,† chuka' ma ruc'amon ta chi niwa',
xojcha' chiwe.
11 Y wacami kac'axan chi yec'o jojun
chicojol ri ma niquic'uaj ta pa ruchojmil
ri quic'aslen, xa yek'oran‡ y ma nicajo' ta
yesamej, y niquinimila' apo qui' pa tak
mololen tzij ri xa ma nic'atzin ta.
12 Yec'a riye' ri' ri yekapixabaj pa rubi' ri
Ajaf Jesucristo y nikabij c'a chique chi xa
can quesamej c'a.§ Pero ma tiquich'ujirisaj
ta qui'. Xa ekal tiquicanoj ri nic'atzin
chique. Pero can c'o chi yesamej riche
(rixin) chi niquich'ec quiway.
13 Kach'alal, ma quixcos ta chubanic ri
utz.
14 Wi c'o jun ri ma nrajo' ta nuben ri
xkabij yan ka chupan re wuj re', can tiya' c'a
rubixic achique chi winek ri', y chuka' ma
tic'uaj ta iwi'* riq'ui, riche (rixin) chi queri'
ruyonil riya' niq'uix ka.
15 Pero ma tic'ulu'aj ta. Xa tipixabaj,†
achi'el ta niben chare jun iwach'alal.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

16 Kach'alal, ri Ajaf ri niya'o ri uxlanibel
c'u'x, can ya ta c'a Riya' ri xtiya'o ri uxlani-
bel c'u'x ri' chiwe chupan xabachique ta na
ri nic'ulwachij. Y ri Ajaf xtic'oje' c'a iwuq'ui
chi'iwonojel.‡
17 Y riyin ri Pablo, re rutzil iwech ri ntek
el, can riq'ui nuk'a' riyin ntz'iban wi el.§ Y
tiwetamaj chi can kitzij chi yin c'a riyin ri
yitako el re wuj re' chiwe, ruma can quere'
wi ri yitz'iban y yare' ri retal ronojel wuj ri
ntek el riyin.
18 Ri rutzil ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a
iwuq'ui chi'iwonojel. Amén.

* **3:1** 1 Ts. 5.25. † **3:2** Ro. 10.16. ‡ **3:3** Jn. 17.15; 2 P. 2.9. § **3:5** 1 Cr. 29.18; Mt. 22.37; 1 Jn. 4.16. * **3:6** Ro. 16.17; 1 Co. 5.11; 2 Jn. 10. † **3:7** 1 Ts. 1.5. ‡ **3:8** Hch. 18.3; 20.34; 1 Co. 4.12. § **3:9** Mt. 10.10; 1 Co. 9.6; 1 Ts. 2.6; 1 Ti. 5.17. * **3:9** 1 P. 5.3. † **3:10** Gn. 3.19; Pr. 13.4; 1 Ts. 4.11. ‡ **3:11** Is. 56.10. § **3:12** Ro. 12.11; Ef. 4.28. * **3:14** 1 Co. 5.11; 2 Ts. 3.6. † **3:15** Lv. 19.17; Ga. 6.1; 1 Ts. 5.14. ‡ **3:16** Ro. 15.33. § **3:17** 1 Co. 16.21.

Ri nabey wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chare ri Timoteo

Yare' ri nabey wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chare ri Timoteo. Ri Timoteo jun c'ajol achi pastor riche (rixin) ri iglesia ri c'o pa tinamit Efeso. Riya' c'a ma jane c'o ta q'uiy runa'oj chi yeruc'uaj ri quiniman chic ri Dios, rumari' tek ri Pablo nutek re wuj re' riche (rixin) chi nupixabaj ri Timoteo chrij ri achique quic'uaxic nuben chique ri kach'alal, y nuya' chuka' na'oj chare ri achique nuben quiq'ui ri xa ma ya ta ri ruch'abel ri Dios niquitzijoj chiquicojol ri quiniman chic ri Dios. Y nucukuba' chuka' ruc'u'x chupan ri rusamaj ri Dios, riche (rixin) chi queri' ri Timoteo ntoc jun utzilaj rusamajel ri Dios.

Chupan ri tanaj 1 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 3, ri Pablo nuk'alajsaj chare ri Timoteo ri achique nuben chi utz ruc'uaxic nuben chare ri iglesia. Y queri' chuka' quinojel ri yesamej pan iglesia, can pa ruchojmil tiquibana' chare ri rusamaj ri Dios.

Y chupan ri tanaj 4 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 6, ri Pablo nuk'alajsaj más chare ri Timoteo ri achique utz chi nuben chiquicojol ri kach'alal, y ri achique chi na'oj ri utz chi nuya' chique chupan ri quic'aslen ri ruya'on ri Dios chique.

Ri San Pablo nutek el rutzil ruwech ri Timoteo

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo ruma queri' xubij ri Dios Kacolonel y queri' chuka' xubij ri Kajaf Jesucristo. Y can chrij wi c'a ri Ajaf Jesucristo cukul wi apo kac'u'x.

2 Ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit Timoteo* ri can yit achi'el nuc'ajol, ruma can animan wi ri Jesucristo. Ri utzil, ri joyowanic y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Kajaf Cristo Jesús xtic'oje' ta c'a pan awánima.

Ri Pablo nubij chare ri Timoteo chi tuchajij ri' chuwech ri tijonic ri xa ma ye kitzij ta

3 Y achi'el ri xinbij ca chawe tek riyin xipe wawe' pa Macedonia,† queri' chuka' nbij chawe wacami, chi cac'oje' na pa tinamit Efeso, ruma chiri' yec'o c'a ri niquic'ut ch'abel ri xa man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios.‡ Y nic'atzin chi nabij chique chi ma tiquic'ut ta ch'abel ri xa ma ye kitzij ta.

4 Chuka' tabij chique chi ma tiquiya' ta quixquin chare ri nitzijox chiquij ri winek ri xec'oje' ojer ca y ri nic'aj chic tzij ri xa choj ye tz'ucutajnek pe.§ Tzij achi'el ri' can yec'o pe y majun bey xqueq'uis ta. Yetzijolox, pero xa niquisuk' kana'oj. Y xa ma yojquito' ta riche (rixin) chi yojq'uiy chupan ri kac'aslen riq'ui ri Dios, c'aslen riche (rixin) ri kacukbel c'u'x riq'ui Riya'. Yac'are' nbij chawe.

5 Ronojel re nbij chawe, re' can ruma chi nwajo' chi can ta quinojel ri kach'alal nicajo' qui'* riq'ui jun cánima ch'ajch'oj,† jun cánima ri nuna' chi utz c'o chuwech ri Dios, y riq'ui chuka' jun kitzij cukbel c'u'x.

6 Ruma yec'o nic'aj ri xa xquiya' ca rubanic ronojel re'. Xaxu (xaxe) wi chic tzij ri majun rejkalen ri yequibila'.

7 Riye' nicajo' yequitijoj ri winek chare ri ruley ri Dios ri rutz'iban ca ri Moisés. Pero xa ma nik'ax ta chiquiwech ri nubij ri ley ri'. Ni ma quetaman ta chuka' ri achique yequibila' chrij ri nubij ri ley.

8 Riyoj ketaman chi ri ley ri' can utz wi.‡ Pero nic'atzin chi nucusex pa ruchojmil.

9 Y ketaman chuka' chi ri ley ma xya'ox (xya') ta pa quiwi' ri winek ri choj quic'aslen. Ri ley xa xya'ox (xya') pa quiwi' ri winek ri ma yeniman ta tzij,§ pa quiwi' ri ma utz ta quic'aslen chuwech ri Dios, ri aj maqui', ri c'o itzel pa tak cánima, ri niquixolk'otij ri rubi' ri Dios, ri yequicamisala' quite' quitata', ri yequicamisala' xabachique winek.*

10 Chuka' ri ley c'o pa quiwi' ri achi'a' y ri ixoki' ri niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui',† y pa quiwi' ri achi'a' ri xa quiq'ui quech achi'a'‡ yemacun wi. C'o chuka' pa quiwi' ri ye'elek'an winek,§ pa quiwi' ri yebin ch'abel ri ma kitzij ta, pa quiwi' ri can niquinataj wi rubi' ri Dios tek yetzijon riche (rixin) chi ninimex ri niquibij,* pero xa ma kitzij ta ri niquibij. Y c'o chuka' pa quiwi' ri winek ri ye'etzelan† ri ruch'abel ri Dios.

11 Queri' nubij ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ruch'abel ri nimalaj Dios ri nikaya' ruk'ij ruc'ojlen. Y ya c'a ch'abel re' ri chilaben chuwe riyin chi ntzijoj.‡

Ri samaj ri chilaben chare ri Pablo ruma ri Dios

12 Sibilaj c'a yimatioxin chare ri Kajaf Cristo Jesús, ri can ruya'on wuchuk'a' y rucukuban ruc'u'x chuwij chi can nben wi ri

* **1:2** Hch. 16.1. † **1:3** Hch. 20.1, 3. ‡ **1:3** Ga. 1.6, 7. § **1:4** 1 Ti. 4.7; 2 Ti. 2.23; 4.4; Tit. 1.14. * **1:5** Ro. 13.8; Ga. 5.14. † **1:5** Sal. 51.10; 2 Ti. 2.22. ‡ **1:8** Neh. 9.13; Ro. 7.12. § **1:9** Ga. 3.19. * **1:9** Ap. 21.8. † **1:10** He. 13.4. ‡ **1:10** 1 Co. 6.9. § **1:10** Ex. 21.16. * **1:10** Mt. 5.33. † **1:10** 2 Ti. 4.3. ‡ **1:11** 1 Ti. 2.7. § **1:12** Col. 1.25.

rusamaj. Rumari' xuben chuwe chi xinoc
rusamajel.§
13 Queri' xuben chuwe, astape' tek
rubanon ca xa xiyok'on chrij, y xenya' pa
tijoj pokonal* ri winek ri quiniman Riya';
y q'uiy pokon ri xinbanala' chique. Pero ri
Ajaf xujoyowaj nuwech, ruma ri tiempo ri'
riyin ma wetaman ta ri xenbanala'† ruma
ma jane nuniman ta ri Jesucristo.
14 Yac'a ri Kajaf Dios sibilaj nim rutzil‡ ri
xuya' pa nuwi'. Ruma xuben chuwe chi xin-
cukuba' nuc'u'x riq'ui y xuya' chuka' ajowa-
bel pa wánima can achi'el ri yatajnek chique
ri xa jun chic quibanon riq'ui ri Cristo Jesús.
15 Y re ch'abel re nbij chawe wacami,
can kitzij wi, y ruc'amon chi ninimex cuma
quinojel: Chi ri Jesucristo xpe chuwech re
ruwach'ulef chiquicolic ri aj maqui',§ y yin
c'a riyin ri más yin aj mac que chiquiwech
ri nic'aj chic aj maqui'.
16 Pero astape' ta na chi q'uiy ri numac
riyin, ri Jesucristo xujoyowaj nuwech y xu-
cuy numac riche (rixin) chi xuc'ut chiqui-
wech ri winek chi Riya' sibilaj nicoch'on.
Xucuy numac riyin riche (rixin) chi xinoc
jun c'ambel na'oj chiquiwech ri winek ri
xqueniman riche (rixin), chi xabachique
ta na rubanic ri quimac, xquerucuy riche
(rixin) chi niquil ri c'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek.
17 Ri Dios can ya Riya' ri Rey* riche (rixin)
ronojel tiempo re benak,† Riya' ma camel
ta, ni ma tz'etetel ta, y xaxu (xaxe) wi Riya'
ri Dios y nimalaj etamanel. Can ta xtiya'ox
(xtya') ruk'ij ruc'ojlen Riya' riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.‡ Amén.
18 Y riyit Timoteo ri can yit achi'el
nuc'ajol, nbij c'a chawe chi man c'a tamestaj
ta ri bin ca cuma ri kach'alal chi xatoc jun
rusamajel ri Dios. Y ri' can ya wi ri Dios
ri xk'alajsan chiquiwech riye'.§ Man c'a
tamestaj ta. Xa can tatija' ak'ij chi naben ri
samaj ri bin ca chawe chi naben, can achi'el
nuben jun utzilaj soldado.
19 Riyit cukul chic ac'u'x riq'ui ri Dios,
y ri awánima nuna' chi utz c'o chuwech ri
Dios,* y can quec'ari' tabana'. Ruma yec'o
kach'alal ri ma que ta ri' xquiben, y rumari'
xsach quic'u'x.
20 Queri' xquiben ri Himeneo† y ri Alejan-
dro,‡ y rumari' xenjech pa ruk'a' ri Satanás,
riche (rixin) chi queri' tiquetamaj chi ma
tiquiyok' ta ri Dios.

2

Ri oración can nic'atzin wi

1 Wacami c'a nbij chawe: Can nic'atzin
chi nikaben orar,* tikatija' ruk'ijul chi
nikac'utuj utzil chare ri Dios, can tikac'utuj
achique ri nic'atzin y kojmatioxin chuka'
chare ri Dios. Quec'ari' tikabana' pa quiwi'
quinojel ri winek.
2 Tikac'utuj c'a chare ri Dios chi queruto'
ri ye aj k'atbel tak tzij ri nibix reyes chique.
Tikac'utuj chuka' chare chi queruto' ri nic'aj
chic aj k'atbel tak tzij, riche (rixin) chi queri'
xtuc'uex ta jun c'aslen ch'uch'uj kuma kono-
jel, y man ta c'o ch'a'oj chkacojol. Y chuka'
xtikac'uaj ta c'a jun utzilaj c'aslen chuwech
ri Dios y chiquiwech ri winek.
3 Ruma yare' ri utz y ya chuka' re' ri nika
chuwech† ri Dios ri Kacolonel chi nikaben.
4 Ruma Riya' nrajo' chi can ta quinojel ri
winek niquetamaj ta ri kas kitzij y yecolotej
ta pe chupan ri quimac.‡
5 Ruma xaxu (xaxe) wi c'a jun Dios c'o.§
Y xaxu (xaxe) wi jun k'axanel c'o pa nic'aj
ri nibano chi junan kawech riq'ui ri Dios.
Ri nibano ri samaj ri' ya ri Jesucristo ri xoc
winek achi'el riyoj.
6 Riya' ma xupokonaj ta xuya' ri' pa camic
riche (rixin) chi xutoj ri kamac konojel.* Y
ronojel c'a ri xuben ri Jesús xchap rutzijoxic
tek xapon ri tiempo.†
7 Y rumari' tek ri Dios xirucha'‡ riyin riche
(rixin) chi xinoc jun apóstol riche (rixin) chi
ntzijoj ri ruch'abel chique ri winek ri ma ye
israelitas ta. Y ronojel re nbij wacami can
kitzij wi. Ri Cristo can nutz'et wi ri wánima
chi can kitzij wi ri nbij y ma ntz'uc ta tzij.
Y nc'ut ri ruch'abel chiquiwech ri winek ri
ma ye israelitas ta, riche (rixin) chi ticuke'
quic'u'x riq'ui ri Jesucristo y tiquetamaj ri
kitzij.
8 Y nwajo' c'a chi ri achi'a' tiquibana' orar
pa ronojel lugar§ pa rubi' ri Dios. Y tek
niquiben orar y niquiyec ri quik'a' chicaj,
can riq'ui ch'ajch'ojil, y man ta riq'ui coy-
owal y man ta c'o ch'a'oj chiquicojol.
9 Y queri' chuka' ri ixoki', quequicusaj
quitziak ri ma nik'ax ta ruwi'. Tiquich'obo'
na jabel ri achique yequicusaj. Ma ra-
jawaxic ta chi nik'ax ruwi' niquibanala' ru-
chojmil ri rusmal tak quiwi'* y chi nik'ax
ruwi' yequicusala' cosas ri ye banon riq'ui
k'anapuek, o cosas ri ye banon riq'ui ri tak
abej ri nibix perla chique, o yequicusala' ta
tziek ri sibilaj jotol cajel.
10 Ri más rajawaxic chi niquiben ri ixoki'
ri can quiniman chic ri Dios, ya ri tiquibana'

* **1:13** Hch. 8.3; 9.1. † **1:13** Lc. 23.34. ‡ **1:14** Lc. 7.47; 1 Co. 15.10. § **1:15** Mt. 9.13; 1 Jn. 3.5. * **1:17** Sal. 10.16; 45.1, 6. † **1:17** Sal. 145.13; Dn. 2.44; 7.14; Mi. 5.2. ‡ **1:17** Mt. 6.13. § **1:18** 1 Ti. 4.14. * **1:19** 1 Ti. 3.9. † **1:20** 2 Ti. 2.17. ‡ **1:20** 2 Ti. 4.14. * **2:1** Ef. 6.18. † **2:3** Ro. 12.2. ‡ **2:4** Jn. 3.16, 17. § **2:5** Ro. 3.30. * **2:6** Ef. 1.7. † **2:6** Ga. 4.4. ‡ **2:7** Hch. 9.15; 13.2. § **2:8** Mal. 1.11. * **2:9** 1 P. 3.3. † **2:10** 1 P. 3.4.

utzil chique nic'aj chic, can achi'el ruc'amon
chi niquiben ri niquibij chi quic'uan jun
c'aslen ri nika chuwech ri Dios.†
11 Y nbij chuka' chi tek nitzijox ri
ruch'abel ri Dios, ri ixoki' nic'atzin chi
c'o niquetamaj y rumari' xaxu (xaxe wi)
tiquic'axaj y tiquinimaj ri nibix.
12 Y ma nya' ta k'ij chique ri ixoki' riche
(rixin) chi yequitijoj ri kach'alal, y ma nya'
ta k'ij chi nik'ax ri quitzij pa quiwi' ri achi'a'
y tek nitzijox ri ruch'abel ri Dios, xaxu
(xaxe) wi tiquic'axaj.‡
13 Ruma tek ri Dios xuben ri winek, nabey
xuben ri achi ri xubini'aj Adán,§ y c'ac'ari'
xuben ri ixok ri xubini'aj Eva. Rumac'ari'
ma ruc'amon ta chi ri ixok nik'ax rutzij pa
ruwi' ri achi.
14 Y chuka' ma ya ta ri Adán ri xk'olotej, xa
ya ri Eva ri xk'olotej* y chiri' xpe wi ri mac.
15 Y ri ixoki' yecolotej ruma
yequiq'uiytisaj ri cal, wi can jurayil
quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios, wi
can c'o ri ajowabel pa tak cánima, wi can
niquic'uaj jun c'aslen ch'ajch'oj, y wi can
niquich'ob chi utz ri achique niquiben.

3

Ri utz chi ye'oc ancianos riche (rixin) ri iglesia

1 Wach'alal, re ch'abel re nbij chawe wa-
cami can kitzij wi: Wi c'o jun kach'alal ri
nurayij chi ntoc anciano* riche (rixin) ri
iglesia, can utz wi ri samaj ri nurayij.
2 Pero jun anciano riche (rixin) ri igle-
sia c'o chi ruc'uan jun utzilaj c'aslen, riche
(rixin) chi queri' majun tzij nibix ta chrij.
C'o chi jun achi ri xaxu (xaxe wi) jun rix-
jayil c'o, nuch'ob jabel ri yerubanala', reta-
man nuk'il ri' chare ri mac, y ruc'amon chi
nikaya' ruk'ij, jun achi ri can jabel yeruc'ul
apo ri kach'alal pa rachoch ri xa c'a jun chic
tinamit yepe wi, y can jabel nicowin nuc'ut
ri ruch'abel ri Dios,
3 jun achi ri ma nik'aber ta, ni ma
nuben ta oyowal, ni ma nubanala' ta chuka'
itzel tak banobel chuch'aquic ri rurajil, xa
nic'atzin c'a chi utz runa'oj quiq'ui quinojel
ri winek, ch'uch'uj ránima, y man ta nibe
ránima chrij ri puek.
4 Y chuka' jabel ta quic'uaxic rubanon
chique ri ye aj pa rachoch. Ri ralc'ual ja-
bel ta ruc'utun chiquiwech chi niquinimaj
rutzij† y niquiya' ta chuka' ruk'ij.
5 Ruma wi jun achi ma retaman ta
quic'uaxic nuben chique ri ralc'ual pa
rachoch ka riya', ¿la nicowin ta cami
yeruc'uaj chi utz ri kach'alal pa rachoch
ri Dios?
6 Y wi jun kach'alal xa c'a juba' tunimaj
ri Dios, ma utz ta chi riya' ntoc anciano
riche (rixin) ri iglesia. Ruma wi ta ntoc
anciano riche (rixin) ri iglesia, riq'ui juba'
nunimirisaj ri', y riq'ui ri' xtuc'ulwachij
achi'el ri xuc'ulwachij ri itzel winek, y xtika
ri nimalaj ruc'ayewal‡ pa ruwi'.
7 Y chuka' jun anciano pan iglesia
nic'atzin chi utz nitz'etetej ri ruc'aslen§
cuma ri winek ri ma quiniman ta ri
Jesucristo, riche (rixin) chi majun itzel
nilitej ta chrij, y queri' ma nitzak ta pa ruk'a'
ri itzel winek.

Ri utz chi ye'oc diáconos

8 Y queri' chuka' ri diáconos nic'atzin chi
niquic'uaj jun utzilaj c'aslen chiquiwech ri
winek, chuka' nic'atzin chi can choj yet-
zijon, ma yek'aber ta, y ma yequibanala'
ta chuka' itzel tak banobel chuch'aquic ri
quirajil.
9 Y nic'atzin chi can tic'oje' pa tak cánima
ri ruk'alajsan chic ri Dios chkawech re wa-
cami, ri nich'o chrij ri kacukbel c'u'x riq'ui
ri Jesucristo, y chuka' can ta nuna' ri ránima
chi ch'ajch'oj c'o chuwech ri Dios.*
10 Y chuka' ma utz ta chi choj ye'oc ca
diáconos. Nabey c'o chi nitz'etetej wi utz ri
quic'aslen. Y wi majun tzij nibix ta chiquij,†
c'ac'ari' que'oc c'a chupan ri samaj ri'.
11 Y queri' chuka' ri ixoki' nic'atzin chi
niquic'uaj jun utzilaj c'aslen chiquiwech ri
winek. Y chuka' man ta yek'aban tzij.‡
Ixoki' ri can ta ye choj riq'ui ri quic'aslen,
ri can niquich'ob jabel ri niquiben, y can
niquiben ta ri samaj ri nibix chique ri c'o chi
niquiben.
12 Ri diácono can nic'atzin wi chi can xu
(xe) wi jun rixjayil c'o. Y chuka' nic'atzin
chi jabel ta quic'uaxic rubanon chique ri
ralc'ual y ri pa rachoch.
13 Ruma ri diácono, wi utz nuben chare
ri rusamaj, xtitz'etetej cuma ri kach'alal chi
c'o ruk'ij, y chuka' más xticuke' ruc'u'x chi
nutzijoj chique ri winek chi tiquinimaj ri
Cristo Jesús.

Wacami ri Dios xuc'ut yan chkawech ri achique rubanic jun c'aslen ri nika chuwech Riya'

14 Y ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit
Timoteo. Y chuka' nwajo' chi yinapon
awuq'ui chanin. Pero ntek c'a el re wuj re'
chawe,
15 ruma ma jane wetaman ta wi
xquicowin xquinapon yan chanin. Y nwajo'
chi nawetamaj ri achique ri c'o chi naben
chiquicojol ri ye ralc'ual chic ri c'aslic Dios,

‡ **2:12** 1 Co. 14.34. § **2:13** Gn. 1.27. * **2:14** 2 Co. 11.3. * **3:1** Hch. 20.28; Tit. 1.7. † **3:4** Tit. 1.6. ‡ **3:6** 2 P. 2.4. § **3:7** Hch. 6.3. * **3:9** 2 Ti. 1.3. † **3:10** 1 Co. 1.8; Col. 1.22; Tit. 1.6, 7. ‡ **3:11** Sal. 15.3; Pr. 10.18; Jer. 9.4.

ri nibix iglesia chique, iglesia ri chapayon y
chajiyon ri kitzij ruch'abel ri Dios.
16 Y can kitzij wi chi sibilaj nim ruc'ojlen
ri ruk'alajsan chic ri Dios chkawech re wa-
cami, ri nich'o chrij ri achique rubanic ri
c'aslen ri nika chuwech. Ruma chupan ri
ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij:
Ri Dios xc'oje' wawe' chuwech re
ruwach'ulef, y xoc winek.
Xc'ut chkawech ruma ri Lok'olaj Espíritu chi
can choj wi ri ruc'aslen.
Chuka' xtz'etetej cuma ri ángeles.
Xtzijox chique ri winek ri ma ye israelitas
ta,
xnimex cuma ye q'uiy chuwech re
ruwach'ulef.
Y xc'ul chila' chicaj riq'ui ruk'ij ruc'ojlen.

4

Chupan ri ruq'uisbel tak k'ij ye q'uiy ri xa xtiquiya' ca ri ruch'abel ri Dios

1 Y can jabel wi nik'alajin ri nubij ri
Lok'olaj Espíritu, chi chupan ri ruq'uisbel
tak k'ij yec'o winek ri xtiquiya' ca ri
ruch'abel ri Dios y ma xtiquinimaj ta chic.*
Xa ya chic ri ch'abel ri xa ma kitzij ta
ri xtiquiya' quixquin chare, ri xa tijonic
quiche (quixin) ri itzel tak espíritu, espíritu
ri xa yek'olon.
2 Xtiquic'axaj c'a ri ch'abel ri yec'ut
chiquiwech ri xa quiche (quixin) winek ri
xa ca'i' quipalej y ma kitzij ta ri niquibij,
winek ri majun k'axon niquina' pa cánima
tek niquiben ri etzelal.†
3 Riye' xquequik'et ri winek chi ma
quec'ule' ta, y xtiquibij chuka' chi yec'o
cosas ri ma utz ta chi yetij, cosas ri can
ya wi ri Dios q'uiytisayon ca riche (rixin)
chi yetij‡ cuma ri quiniman chic ri Dios y
cuma chuka' ri quetaman chic ri kitzij, y
quematioxin tek niquitij ka.
4 Ruma ronojel ri ruq'uiytisan ri Dios,
utz.§ Y rumari' ma tibix ta chi ma utz ta chi
nitij. Pero nic'atzin chi nimatioxix chare ri
Dios.
5 Ruma riq'ui ri ruch'abel ri Dios y ri
oración, ri Dios can nuben utz chare ronojel
ri nitij.

Jun utzilaj rusamajel ri Jesucristo

6 Y riyit Timoteo, wi xque'atijoj ri
kach'alal chare ri xinbij yan ka chawe
chupan re wuj re', can yatoc jun utzilaj
rusamajel ri Jesucristo ri nik'alajin chi can
ntajin niq'uiy ri ac'aslen riq'ui ri utzilaj
ch'abel riche (rixin) ri cukbel c'u'x y riq'ui
chuka' ri utzilaj tijonic ri animan.
7 Ma que'ac'ul ta tzij* ri xa ma riq'ui ta ri
Dios ye petenak wi, tzij ri xa ye ri rijita'k
tak ixoki' ye tz'ucuyun pe, tzij ri xa quiche
(quixin) ri majun quina'oj.† Riyit xa can
tatija' ak'ij chi nac'uaj jun utzilaj c'aslen ri
nika chuwech ri Dios.
8 Ri etz'anen utz chi naben juba' ruma
nic'atzin chi nasiloj juba' ri ach'acul. Yac'a
ri más nic'atzin chi naben, ya chi nac'uaj
jun utzilaj c'aslen ri nika chuwech ri Dios.
Ruma c'o utz nuc'om pe chawe chupan ri
ac'aslen wawe' chuwech re ruwach'ulef‡ y
chupan chuka' ri ac'aslen riche (rixin) ri
chkawech apo.
9 Re ch'abel re' can kitzij wi, y ruc'amon
chi ninimex cuma quinojel.§
10 Rumac'ari' nikaben ri rusamaj ri Dios
y nikatij pokon. Can kacukuban wi apo
kac'u'x riq'ui ri c'aslic Dios.* Ya Riya'
ri Colonel quiche (quixin) quinojel winek,
pero más quiche (quixin) ri yeniman riche
(rixin).
11 Y riyit Timoteo, que'atijoj ri kach'alal
riq'ui ronojel ri xa c'ari' nbij ka chawe y
tabij chique chi yari' ri tiquibana'.
12 Y majun c'a tibano chawe chi ma-
jun awejkalen† ruma chi c'a yit c'ajol na.
Pero catoc c'ambel na'oj chiquiwech ri
kach'alal riq'ui ri ach'abel, riq'ui chi utz
ruc'uaxic abanon chare ri ac'aslen, riq'ui
chi ye'awajo' quinojel, riq'ui chi uc'uan ri
ac'aslen ruma ri Lok'olaj Espíritu, riq'ui chi
acukuban ac'u'x riq'ui ri Dios, y riq'ui chi
ac'uan jun c'aslen ch'ajch'oj.
13 Ruloman chi riyin yinapon, riyit can
ma catane' ta chi nasiq'uij ri ruch'abel ri
Dios chiquiwech ri kach'alal. Nwajo' chuka'
chi que'apixabaj, y que'atijoj.‡
14 Man c'a taya' ta ca rubanic ri samaj
ri yatajnek chawe ruma ri Dios,§ samaj ri
xac'ul tek ri kach'alal achi'a' ri c'o quik'ij
chupan ri iglesia xquiya' quik'a' pan awi' y
xquibij chi xatoc jun rusamajel ri Dios. Y ri'
can xk'alajsex* chique riye' ruma ri Dios.
15 Y can yac'ari' tabana' riq'ui ronojel
awánima. Y riq'ui ri' yatz'etetej cuma quino-
jel chi yatajin yaq'uiy chupan ri samaj ri
yatajnek chawe ruma ri Dios.
16 Tachajij c'a jabel ri ac'aslen y queri'
chuka' tabana' riq'ui ri utzilaj tijonic ri
nac'ut chiquiwech ri kach'alal. Y man taya'
ta ca rubanic re nchilabej chawe, ruma
wi naben ronojel re', xtacol awi' riyit† y
xque'acol chuka' ri ye'ac'axan awuche (aw-
ixin).

5

* **4:1** 2 P. 2.1. † **4:2** Ef. 4.19. ‡ **4:3** Gn. 1.29; 9.3; Ec. 5.18; 1 Co. 6.13. § **4:4** Gn. 1.31. * **4:7** 1 Ti. 1.4. † **4:7** 2 Ti. 2.23. ‡ **4:8** Is. 65.13; Mt. 6.33. § **4:9** 1 Ti. 1.15. * **4:10** 1 Ti. 6.17. † **4:12** 1 Co. 16.11. ‡ **4:13** 1 Ti. 5.17. § **4:14** 2 Ti. 1.6. * **4:14** 1 Ti. 1.18. † **4:16** Ez. 33.9.

Ri utz chi naben quiq'ui chiquijujunal ri kach'alal

1 Wi c'o jun kach'alal achi ti ri'j chic* ri
nimacun, man c'a tabij ta chare riq'ui cow-
ilaj tak ch'abel. Xa tabij chare riq'ui utzilaj
tak ch'abel. Tabana' chare chi achi'el ta xa
can atata'. Y queri' chuka' tabana' quiq'ui ri
c'a ye c'ajola' na, tabana' chique chi can ye
achi'el awach'alal.
2 Y chuka' ri ixoki' ri ye rijita'k chic, ta-
bana' chique chi can ye achi'el ate'. Y ri
k'opoji', tabana' chique chi can ye achi'el
awana', y riq'ui ronojel ch'ajch'ojil.

3 Y wi yec'o malcani' tak ixoki' ri can
quiyon chic y can majun chic nilin quiche
(quixin), que'ato'.
4 Pero wi c'o malcani' tak ixoki' ri xa yec'o
cal o yec'o quiy quimam, ye ri cal o ri quiy
quimam ri que'ilin quiche (quixin). Ruma
nic'atzin chi ri cal y ri quiy quimam tique-
tamaj chi nabey pa cachoch tiquic'utu' wi
jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios. Tiquiya'
c'a rajel ruq'uexel ri utzil ri banon chique
cuma ri quite' quitata',† ruma yari' ri utz chi
niban y can nika chuwech ri Dios.
5 Ri kas kitzij chi malca'n ixok, ri can
ruyon chic c'o ca, riya' can rucukuban
ruc'u'x riq'ui ri Dios, y can ma nitane' ta
chi nuc'utuj utzil y nuben orar chi pak'ij chi
chak'a'.‡
6 Yac'a ri ixok ri xaxu (xaxe) chic ri
quicoten riche (rixin) re ruwach'ulef ri
nuch'ob, astape' c'a q'ues na, xa caminek
chuwech ri Dios.§
7 Tabij chique ri kach'alal chi tiquinimaj
ronojel re', riche (rixin) chi niquic'uaj jun
utzilaj c'aslen, y riq'ui ri' majun tzij ri nibix
ta chiquij.
8 Y nic'atzin chi quequito' ri ye cach'alal,
yac'a ri más nic'atzin chi yequilij ka, ye ri
yec'o pa cachoch. Ruma wi c'o jun ri xa ma
nuben ta queri', nik'alajin chi achi'el xa ma
runiman ta ri Dios y xa más itzel ri ruc'aslen
que chiquiwech ri winek ri ma quiniman ta
ri Jesucristo.

9 Ri malca'n ixok ri utz chi nitz'ibex rubi'
ri can nic'atzin chi nilix cuma ri kach'alal,*
ya ri ixok ri c'o chic más sesenta rujuna' y
rixjayil ca xaxu (xaxe wi) jun achi.
10 Chuka' wi etaman chi c'o utzil rubanon,
wi ye ruq'uiytisan jabel ri ral, wi jabel xya'o
posada chique ri winek,† wi ma xupokonaj
ta ruch'ajlon caken‡ ri lok'olaj tak kach'alal,
wi ye ruto'on ri niquitij pokon,§ y wi ronojel
ruwech utzil ye rubanalon.
11 Yac'a ri malcani' tak ixoki' ri c'a ye
k'opoji' na, ma titz'ibex ta ka quibi' chi
ye'ilix cuma ri kach'alal. Ruma riye'
yecowin niquibij chi ma xquec'ule' ta chic
y niquijech qui' chubanic ri rusamaj ri
Cristo. Pero xa c'a juba' tiquibij queri', ya
xa niquimalij ca ri samaj ruma niquirayij
chi yec'ule' chic jun bey.
12 Y ruma ma xquiben ta ri xquibij nabey,
xa xquik'ej ri quitzij, y ri' can c'o ruc'ayewal
nuc'om pe pa quiwi'.*
13 Y chuka' wi ma yec'ule' ta, niquichop
yek'oran, yebe chi' tak jay. Y chuka' ma
xu (xe) ta wi chic ri yek'oran, xa niqui-
chop niquicamulula' tzij, niquinimila' apo
qui' ri acuchi (achique) ma ruc'amon ta,† y
niquibila' tzij ri ma utz ta chi nibix.
14 Rumac'ari' nbij chique ri malcani' tak
ixoki' ri c'a ye k'opoji' na chi quec'ule'
chic jun bey,‡ chi quequiq'uiytisaj cal. Y
tiquic'uaj jabel rupan ri cachoch. Riche
(rixin) chi ri winek ri ye'etzelan kiche
(kixin) ma yecowin ta niquibij jun tzij
chikij.§
15 Ruma yec'o chic c'a malcani' tak ixoki' ri
quiya'on chic ca ri utzilaj c'aslen y xetzeke'
el chrij ri Satanás.
16 Yac'a wi c'o jun kach'alal achi o ixok
ri yec'o rach'alal malcani' tak ixoki' quiq'ui,
yec'a riye' ri c'o chi ye'ilin quiche (quixin),
y ma ye ta ri kach'alal. Riche (rixin) chi
queri' ri kach'alal yecowin yequito' más ri
malcani' tak ixoki' ri can quiyon yec'o y
majun nilin quiche (quixin).
17 Ri ancianos riche (rixin) ri iglesia ri
can jabel quic'uaxic niquiben chique ri
kach'alal,* can utz wi chi niya'ox (nya')
quik'ij y niya'ox (nya') ri nic'atzin chique†
cuma ri kach'alal. Pero re', más niya'ox
(nya') chique ri yecowin chuka' niquitzijoj
y niquic'ut ri ruch'abel ri Dios.
18 Ruma queri' ntel wi chi tzij ri nubij
chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:
Ri wáquix tek nich'ayo trigo utz chi niya'ox
(nya') k'ij chare chi nutij ruway. Ma tixim
ta xerey.‡ Y chuka' nubij: Ri samajel c'o
chi nitoj ruma ri samaj ri nuben.§ Queri' ri
tz'ibatal ca.
19 Y chuka' nbij chawe, wi c'o jun anciano
riche (rixin) ri iglesia ri nibix chi c'o rumac
xuben y c'o jun ri nitzujun (nisujun) chrij,
ma tanimaj ta chanin. Rajawaxic chi yec'o
ca'i' o ye oxi' ri junan niquibij chrij chi c'o
mac rubanon, c'ac'ari' tanimaj.*
20 Yac'a wi c'o jun anciano riche (rixin) ri
iglesia nimacun y ma nuya' ta ca rubanic ri

* **5:1** Lv. 19.32. † **5:4** Mt. 15.4. ‡ **5:5** Lc. 2.37. § **5:6** Ap. 3.1. * **5:9** 1 Ti. 5.3. † **5:10** Hch. 16.15; 1 P. 4.9. ‡ **5:10** Gn. 18.4; 19.2; Jn. 13.5. § **5:10** He. 13.2. * **5:12** He. 6.4, 6. † **5:13** 2 Ts. 3.11. ‡ **5:14** 1 Co. 7.9. § **5:14** Tit. 2.8. * **5:17** Ro. 12.8. † **5:17** 1 Co. 9.10; Ga. 6.6. ‡ **5:18** Dt. 25.4. § **5:18** Dt. 24.14; Lc. 10.7. * **5:19** Dt. 19.15. † **5:20** Tit. 1.13. ‡ **5:20** Dt. 13.11.

mac, tabij c'a chare chi ma utz ta ri ntajin chubanic.† Pero chiquiwech ri kach'alal nabij wi chare. Riche (rixin) chi queri' ri nic'aj chic niquixibij qui' yemacun.‡
21 Y chuwech ri Dios y chuwech ri Ajaf Jesucristo y chiquiwech ri ángeles ri ye cha'on ruma ri Dios, nchilabej c'a chawe riyit Timoteo, chi tanimaj tatakej re tzij re', can junan y pa ruchojmil tabana' quiq'ui quinojel ri c'o mac quibanon.
22 Ma chanin ta taya' ri ak'a' pa ruwi' jun kach'alal riche (rixin) chi ntoc pa rusamaj ri Dios, wi xa ma awetaman ta achique chi c'aslen ruc'uan, riche (rixin) chi queri' majun nawejkalej, wi c'o mac rubanon.§ Riyit xa can tachajij awi' jabel.
23 Y riyit chak benak ruwech yit yawa'. Rumac'ari' ma utz ta chi ruyon relic ya' ri nakum. Xa takumu' chuka' juba' ruya'al uva riche (rixin) chi queri' utz nuben chare ri apan.
24 Yec'o winek ri can nitz'etetej wi chi c'o quimac tek ma jane nik'at ta tzij pa quiwi',* y yec'o chuka' nic'aj ri netamex chi c'o quimac tek ya k'aton chic tzij pa quiwi'.
25 Y queri' chuka' ri utzil ri yetajin chubanic ri winek, c'o chi nbek'alajin na pe. Astape' c'o nic'aj chic utzil ri ma ye k'alaj ta, pero c'o chi yebek'alajin na pe.

6

1 Quinojel c'a ri kach'alal ri c'o quipatrón,* can ruc'amon c'a chi niquiya' ruk'ij ri quipatrón, riche (rixin) chi queri' ma niyok'otej ta† ri rubi' ri Dios y ri ruch'abel.
2 Y wi c'o quipatrón ri can runiman chic ri Dios, man c'a tiquiben ta chare chi majun ruk'ij, ruma cach'alal chic qui', ma que ta ri'. Xa can tiquinimaj tiquitakej chi utz,‡ ruma can yetajin niquiben jun utzilaj samaj chare jun ri can runiman chic ri Dios y can najowex wi. Y riyit Timoteo, nbij c'a chawe chi que'atijoj y que'apixabaj ri kach'alal chi tiquibana' ronojel re'.

Riq'ui quicoten tikac'uaj jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios

3 Y wi c'o jun ri jun wi chic chi ch'abel nuc'ut chiquiwech ri kach'alal, y ri ch'abel ri nuc'ut ma junan ta§ riq'ui ri utzilaj ch'abel ri ruc'amom pe ri Kajaf Jesucristo, y ma junan ta riq'ui ri ch'abel ri nuc'om pe ri utzilaj c'aslen chuwech ri Dios,
4 ri winek ri' can nik'alajin wi chi sibilaj nunimirisaj ri'. Y xa majun retaman.* Xa sibilaj nika chuwech ri tzij ri majun utz niquic'om pe chare. Tzij ri xa niquiben chare chi itzel nuna' chare jun chic ri utz c'o, xa niquiyec royowal, xa niquiben chare chi niyok'on chiquij ri nic'aj chic, niquiben chuka' chare chi nipe itzel tak ch'obonic pa ránima chrij jun chic winek,
5 y niquiben chuka' chi yejalajo' chiquiwech chiquij ch'abel ri xa majun quejkalen. Tzij ri achi'el ri' xa quiche (quixin) winek ri xa yojtajnek ri quina'oj,† y xa majun ri kas kitzij quiq'ui, ruma niquich'ob chi ri nac'uaj jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios xa riche (rixin) chi nic'oje' arajil. Riyit ma tayuj ta awi' quiq'ui ri yebano queri'.
6 Yac'a ri más nim ch'acoj, ya ri can riq'ui quicoten nac'uaj jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios.‡
7 Ruma tek xojalex, majun kac'amom pe. Y queri' chuka' tek xkojcom, majun chuka' xtikac'uaj el.§
8 Xa riq'ui chi c'o nikatij y c'o ri katziak,* can kojquicot c'a.
9 Ruma ri winek ri niquirayij ye'oc beyoma',† ri quiraybel xa nuben chique chi yetzak pa mac can achi'el quetzak pa jun trampa. Y nuben chuka' chique chi yebetzak chupan q'uiy ruwech itzel tak raynic ri xa ruc'ayewal nuc'om pe chique, ruma yebesach chupan ri quimac. Y ri quimac xa yeruc'uaj chupan jun camic riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
10 Ruma ri nibe awánima chrij ri puek, chiri' nipe wi ronojel ruwech etzelal. Y can yec'o kach'alal ri xquiya' yan ca ri Dios ruma xbe cánima chrij ri puek, y ri puek ri' xa q'uiy k'axon xuc'om pe chique.

Can tatija' ak'ij chuc'uaxic jun utzilaj c'aslen ruma chi c'o chic acukbel c'u'x riq'ui ri Dios

11 Yac'a riyit Timoteo yit rusamajel ri Dios, ma taben ta queri'. Xa can tatija' ak'ij chi nac'uaj jun c'aslen choj. Can tabana' ri nika chuwech ri Dios. Can tacukuba' ac'u'x riq'ui ri Dios. Que'awajo' quinojel. Cacoch'on. Y can ch'uch'uj ta ri awánima.
12 Can tatija' ak'ij chuc'uaxic‡ jun utzilaj c'aslen ruma chi c'o chic ri acukbel c'u'x riq'ui ri Dios. Tatija' ak'ij chi ntoc awuche (awixin) riyit§ ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, ruma can riche (rixin) wi chi nac'ul ri c'aslen ri' tek xasiq'uix (xatoyox) ruma ri Dios. Ruma can chiquiwech ye q'uiy winek xabij wi chi xacukuba' ac'u'x riq'ui ri Dios.
13 Y c'o chic jun ri nwajo' nbij chawe. Y chuwech ri Dios* nbij wi, Dios ri niya'o quic'aslen quinojel ri yec'o. Y chuka' chuwech ri Jesucristo nbij wi, ri Jesucristo ri ma xuxibij ta ri' chi xuk'alajsaj ri kas kitzij

§ **5:22** 2 Jn. 11. * **5:24** Tit. 3.11. * **6:1** Tit. 2.9. † **6:1** Is. 52.5. ‡ **6:2** Col. 3.22, 23. § **6:3** 1 Ti. 1.10. * **6:4** 1 Co. 8.2. † **6:5** 2 Ti. 3.8; Tit. 1.15. ‡ **6:6** Sal. 37.16. § **6:7** Job 1.21; Sal. 49.17. * **6:8** Gn. 28.20. † **6:9** Pr. 15.27. ‡ **6:12** 2 Ti. 4.7. § **6:12** Fil. 3.12. * **6:13** 1 Ti. 5.21.

chuwech ri aj k'atbel tzij ri xubini'aj Poncio
Pilato. Y yac'are' ri nwajo' nbij chawe:
14 Tabana' ronojel ri nubij ri rupixa' ri
Dios y ma tajel ta rubixic. Tac'uaj jun c'aslen
utz riche (rixin) chi queri' majun mac nilitej
ta chawij.† Y que ta c'a ri' yatajin chubanic
tek xtipe ri Kajaf Jesucristo,
15 ri xtitak pe ruma ri Dios tek xtapon ri
tiempo, y xtoruk'alajsaj ri Dios chi can nim
wi ruwaruk'ij, Dios ri c'o pa ruwi' ronojel, y
can nimalaj Rey pa quiwi' quinojel reyes y
nimalaj Ajaf pa quiwi' quinojel ajaf.‡
16 Y can xu (xe) wi Riya' ri ma camel ta.
Riya' can pa jun nimalaj sakil c'o wi, ru-
mari' majun nicowin ntoc riq'ui. Ni majun
achique winek ri tz'eteyon ta§ riche (rixin),
ni majun chuka' nicowin nitz'eto. Riya' c'o
pa kawi' konojel chi pak'ij chi chak'a' y can
xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen, riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.
17 Y riyit Timoteo, nwajo' chi nabij chique
ri kach'alal ri ye beyoma' chi ma tiquin-
imirisaj ta qui'.* Y tabij chuka' chique
chi ma ticoyobej ta chi ri beyomel ronojel
utz nuc'om pe chique, ruma ri beyomel xa
niq'uis. Xa can tiquicukuba' quic'u'x riq'ui
ri c'aslic Dios ri niya'o pe chake ronojel ri
utz. Ruma Riya' nrajo' chi niquicot ri kánima
riq'ui ri sibilaj q'uiy ruya'on chake.
18 Tabij chique ri beyoma' chi que-
quibanala' q'uiy utzil, y ye beyoma' ta
chubanic ri utz chique nic'aj chic. Chi
ma tiquiq'ueq'uej ta yequito' nic'aj chic ri
nic'atzin quito'ic. Xa can quequito' jabel.
19 Riche (rixin) chi queri' niquiyec ta
apo ri quibeyomal riche (rixin) chicaj ri
xtic'atzin chique achi'el jun cimiento, riche
(rixin) chi queri' ntoc quiche (quixin) ri
c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

20 Y riyit Timoteo, can tachajij c'a ri ti-
jonic ri ya'on ca chawe. Ma que'ac'ul ta
tzij ri xa ma riq'ui ta ri Dios ye petenak
wi, ri xa majun utz nuc'om pe chawe. Ma
que'ac'ul ta chuka' tzij ri xa itzel yech'o chrij
ri ruch'abel ri Dios, tzij ri nibix chi nim
etamabel quic'amom pe, y xa ma kitzij ta chi
queri'.†
21 Yec'o xeniman ri tzij ri'. Y rumari' xe-
sach, y xe'el el chupan ri kas kitzij ruch'abel
ri Dios ri quiniman chic. Ya ta c'a ri rutzil ri
Dios xtic'oje' awuq'ui riyit Timoteo. Amén.

† **6:14** 1 Ts. 3.13. ‡ **6:15** Ap. 17.14. § **6:16** Ex. 33.20; Dt. 4.12; Jn. 1.18. * **6:17** Ro. 11.20. † **6:20** Ro. 1.22; 1 Co. 3.19.

Ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chare ri Timoteo

Yare' ri ruca'n wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chare ri Timoteo. Ri Pablo nubij chare ri Timoteo chi ma tisach ta ruc'u'x chupan ri tijoj pokonal ri ye oconek pa ruc'aslen. Nubij c'a chare chi tutija' ruk'ij chi nuben ri nrajo' ri Dios y queri' riya' can ntoc c'a jun utzilaj rusamajel ri Dios. Y nimatioxin chuka' chare ri Dios ruma ri Timoteo can jabel ruchajin ruc'aslen, can jun utzilaj samajel y cukul chuka' ruc'u'x riq'ui ri Dios.

Chupan ri tanaj 1 y napon c'a pa mocaj 13 chare ri tanaj 2, ri Pablo nubij chare ri Timoteo chi tucukuba' ruc'u'x y ma tuxibij ta ri' chuwech ri tijoj pokonal ri xquepe pa ruc'aslen, xa jabel tuchojmirisaj ri' riche (rixin) chi ntoc jun utzilaj rusoldado ri Cristo Jesús.

Chupan ri tanaj 2 mocaj 14 y napon c'a pa mocaj 5 chare ri tanaj 4, ri Pablo nubij chare ri Timoteo chi ma chak tunim ta ri' chupan tzij ri xa majun quejkalen, ruma wi queri' xtuben, xa c'o oyowal ri xtuc'om pe chiquicojol. Y nubij chuka' chare chi tuchajij ri' y can tutzekelbej ri utzilaj tijonic can achi'el ri rac'axan pe tek c'a co'ol na.

Y chupan ri tanaj 4 mocaj 6 y napon c'a pa mocaj 22, ri Pablo nutzijoj chare ri Timoteo ronojel ri achique ruc'ulwachin ruma ri rusamaj ri Dios. Ri Pablo nubij chuka' chi nibison juba' ruma nik'at tzij pa ruwi' cuma ri aj k'atbel tak tzij, pero niquicot chuka' ruma retaman chi xa nakaj chic c'o wi chi nberutz'eta' ruwech ri Dios.

Ri San Pablo nutek el rutzil ruwech ri Timoteo

1 Riyin ri Pablo, yin ru'apóstol ri Jesucristo ruma queri' ri xrajo' ri Dios riche (rixin) chi ntzijoj ri nutzuj (nusuj) chique ri winek. Y ri' ya ri c'aslen* ri nuya' chique ri winek ri xa jun chic quibanon riq'ui ri Cristo Jesús.

2 Y ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit Timoteo, ri can yit achi'el nuc'ajol† y sibilaj yatinwajo'. Y ri utzil, ri joyowanic y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a pan awánima.

Can nic'atzin chi nak'alajsaj ri Cristo

3 Riyin ri Pablo, nmatioxij c'a chare ri Dios awuma riyit Timoteo, chare ri Dios ri nben ri rusamaj riq'ui jun ch'ajch'ojlaj wánima‡ achi'el xquiben ri kati't kamama' ri ojer ca. Y can yanatej c'a chuwe y rumari' ma yitane' ta chi nben orar pan awi' chi pak'ij chi chak'a'.

4 Y nbij chuka' chawe riyit Timoteo chi más yatoka chinuc'u'x chi xinawok'ej tek xinel pe awuq'ui. Y can nwajo' yinapon chic jun bey awuq'ui riche (rixin) chi queri' xtinoj ri wánima riq'ui quicoten.

5 Y chuka' yatoka chinuc'u'x chi can kitzij acukuban ac'u'x riq'ui ri Dios, achi'el ri xquiben ri awati't Loida y ri ate'§ Eunice. Riye' ri nabey ri xquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios. Y riyin wetaman chi riyit chuka' can kitzij chi acukuban ac'u'x riq'ui ri Dios.

6 Y rumari' nbij chawe chi ri uchuk'a' ri xyatej* chawe ruma ri Dios tek xinya' ri nuk'a' pan awi', ma taya' ta k'ij chi nichuptej ka; xa can tacusaj c'a ri uchuk'a' ri' chubanic ri rusamaj ri Dios.

7 Ruma ri Espíritu ri ruya'on ri Dios chake riyoj ri kaniman chic Riya', ma riche (rixin) ta chi nikaxibij ki'.† Ri Espíritu ri' can nuya' wi kachuk'a',‡ y nuben chake chi yekajo' quinojel y nuben chuka' chake chi yojcowin nikak'il ka ki' riche (rixin) chi ma nikaben ta ri mac.

8 Rumac'ari' ma caq'uix ta chi nak'alajsaj ri ruch'abel ri Kajaf.§ Ni ma caq'uix ta chuka' nabij chi awetaman nuwech riyin, astape' riyin yin ya'on pa cárcel ruma ri rubi' Riya'. Y ma tapokonaj ta nak'axaj tijoj pokonal ruma natzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Xa can tacoch'o' c'a ronojel riq'ui ri uchuk'a' ri niya'ox (nya') chawe ruma ri Dios.

9 Ri Dios xojrucol chupan ri kamac, y xojrusiq'uij (xojroyoj) riche (rixin) chi nikac'uaj jun lok'olaj c'aslen.* Y ronojel re' xuben, ma ruma ta chi c'o utz ri kabanon riyoj,† xa can ruma ri rutzil Riya' y ruma chuka' can queri' ruch'obon pe chikij.‡ Ojer ca tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef,§ ri Dios xuch'ob yan chi nuya' ri rutzil chake riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo.

10 Y wacami ri utzil ri' k'alajsan chic chkawech. Ruma xpe ri kacolonel Jesucristo riche (rixin) chi xorelesaj ruchuk'a' ri camic* y xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic riche (rixin) chi xuk'alajsaj chkawech achique rubanic ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

* **1:1** Jn. 5.24, 39, 40; 6.40, 54; 10.28; 17.2; Ro. 5.21; Tit. 1.2. † **1:2** 1 Co. 4.17; 1 Ti. 1.2. ‡ **1:3** Hch. 23.1. § **1:5** Hch. 16.1. * **1:6** 1 Ti. 4.14. † **1:7** Ro. 8.15. ‡ **1:7** Lc. 24.49. § **1:8** Mr. 8.38; Ro. 1.16. * **1:9** Ef. 1.4; 1 Ts. 4.7. † **1:9** Tit. 3.5. ‡ **1:9** Ro. 8.28. § **1:9** 1 P. 1.20. * **1:10** 1 Co. 15.54, 55; He. 2.14. † **1:11** 1 Ti. 2.7. ‡ **1:12** 2 Ti. 2.9.

11 Ri Dios xirucha' riche (rixin) chi ntz-
ijoj ri lok'olaj ch'abel ri', y xuben chuka'
chuwe chi xinoc apóstol y jun tijonel quiche
(quixin) ri winek ri ma ye israelitas ta.†
12 Y rumari' ntij re pokonal re'.‡ Pero ma
yiq'uix ta. Ruma can wetaman wi achique ri
nuniman y can cukul wi nuc'u'x riq'ui Riya'
chi nuchajij ri wánima ri njachon pa ruk'a'. Y
wetaman chuka' chi can xtuchajij wi apo, y
can c'a que na ri' rubanon chare tek xtapon
ri k'ij tek xtipe chic jun bey Riya'.
13 Y riyit Timoteo, nbij c'a chawe chi ma
taya' ta ca ri utzilaj tak ch'abel achi'el ri
awac'axan wuq'ui.§ Can tik'alajin c'a chi
can acukuban wi ac'u'x y ye'awajo' quinojel
ruma xa jun chic abanon riq'ui ri Jesucristo.
14 Can tachajij c'a ronojel ri yatajnek
chawe ruma ri Dios. Y ya ri Lok'olaj Espíritu
ri c'o pa tak kánima* ri xtito'o awuche (aw-
ixin).
15 Riyit awetaman chi quinojel ri
kach'alal ri yec'o pa tak tinamit riche (rixin)
ri Asia yin quiya'on chic ca. Can achi'el
xquiben ri kach'alal Figelo y ri Hermógenes,
can queri' chuka' xquiben riye'.
16 Pero ri kach'alal Onesíforo ma que ta ri'
xuben. Ri Ajaf xtujoyowaj ta c'a quiwech ri
yec'o pa rachoch, ruma riya' ma xq'uix ta
xinorutz'eta' wawe' pa cárcel. Xa q'uiy mul
xorucukuba' nuc'u'x.
17 Pero tek ri kach'alal Onesíforo xoka
wawe' pa tinamit Roma, sibilaj c'a xiru-
canoj y c'arunaj xiril.
18 Y riyit jabel awetaman chuka' chi riya'
sibilaj xojruto' tek xojc'oje' pa tinamit Efeso.
Ri Ajaf xtujoyowaj ta c'a ruwech† chupan ri
ruq'uisbel k'ij.

2

Jun utzilaj rusamajel ri Cristo

1 Nbij c'a chawe riyit Timoteo ri can yit
achi'el nuc'ajol: Can tic'oje' c'a awuchuk'a'*
riq'ui ri utzil ri nac'ul riq'ui ri Cristo Jesús.
2 Y ri xinbij chawe chiquiwech ye q'uiy
kach'alal, can ya c'a chuka' ri' tac'utu'
chiquiwech ri nic'aj chic kach'alal achi'a'
ri can cukul wi ac'u'x quiq'ui chi yecowin
yequitijoj jabel ri nic'aj chic.
3 Y ma tapokonaj ta natij pokon ruma
naben ri samaj ri nrajo' ri Jesucristo. Xa
tacoch'o' ronojel,† achi'el nuben jun utzilaj
soldado.‡
4 Jun soldado tek c'o pa cuartel, riya' ma
ntel ta el riche (rixin) chi nberubana' jun
chic rusamaj, ruma nic'atzin chi nic'oje'
chiri' riche (rixin) chi nuben ri bin chare,
y can c'o chi nunimaj rutzij ri uc'uayon
quiche (quixin).
5 Y que chuka' ri' jun ri oconek pa jun
etz'anen.§ Wi xa ma nutij ta ruk'ij chi pa ru-
chojmilal nuben ri etz'anen, ma nich'acon
ta.
6 Achi'el chuka' nuben jun samajel pa
juyu'. Riya' riche (rixin) chi nril jun utzilaj
cosecha c'o chi nisamej nabey.
7 Tach'obo' c'a jabel ronojel re', y ri Ajaf
xtuben ta c'a chawe chi xtik'ax chawech
jabel.
8 Toka chac'u'x chi ri Jesucristo xc'astej pe
chiquicojol ri caminaki', Riya' jun chique ri
ye riy rumam ca ri rey David.* Y yari' ri
nbij tek ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic.
9 Y ruma ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri',† ntij
pokon, y hasta xixim re pa tak cárcel. Y
xban chuwe achi'el jun itzel achi. Yac'a ri
ruch'abel ri Dios ma ximil ta.
10 Y ruma can yenwajo' ri ye cha'on chic
ruma ri Dios chi yecolotej, rumari' tek riyin
ncoch' ronojel tijoj pokonal.‡ Riche (rixin)
chi queri' can niquil wi ri colotajic ri nuya'
ri Cristo Jesús. Y riye' xquebe chila' chicaj
y can xtic'oje' quik'ij quic'ojlen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.
11 Kas kitzij wi c'a ri nibix:
Wi riyoj ri kaniman chic ri Jesucristo can
xojcom yan riq'ui Riya' tek xcom
chuwech cruz,
can xkojbec'ase' chuka' riq'ui Riya',§ ruma
Riya' can q'ues wi.
12 Wi xtikacoch' ri tijoj pokonal ruma kani-
man Riya', napon na jun k'ij tek junan
xkojk'ato tzij riq'ui.
Y wi xa xtikapokonaj nikabij chi yoj riche
(rixin) chic Riya', chuka' Riya' xtubij
chi ma yoj riche (rixin) ta.*
13 Astape' riyoj ma yoj choj ta riq'ui Riya',
Riya' can choj wi kiq'ui riyoj.
Ruma Riya' can ma nujel ta ri ruch'abel.†

Tatija' c'a ak'ij riche (rixin) chi yatoc jun utzilaj samajel chuwech ri Dios

14 Tanataj ronojel re' chique ri kach'alal, y
tabij chuka' chique pa rubi' ri Ajaf Dios chi
ma tiquiben ta oyowal chrij ch'abel ri xa ma
yec'atzin ta, ruma xa majun utz nuc'om pe
chique.‡ Xa nuyoj quic'u'x ri ye'ac'axan.
15 Can tatija' c'a ak'ij riche (rixin) chi yatoc
jun utzilaj samajel chuwech ri Dios, y ma-
jun achique ruma chi yaq'uix, ruma can pa
ruchojmil natzijoj ri kas kitzij ruch'abel ri
Dios.
16 Y man c'a que'ac'ul ta ch'abel ri ma
riq'ui ta ri Dios ye petenak wi, ri xa ye

§ **1:13** Tit. 1.9. * **1:14** 1 Co. 3.16. † **1:18** Mt. 5.7. * **2:1** Ef. 6.10. † **2:3** 2 Ti. 4.5. ‡ **2:3** 1 Ti. 1.18. § **2:5** 1 Co. 9.25. * **2:8** Ro. 1.3, 4. † **2:9** 2 Ti. 4.17. ‡ **2:10** 2 Co. 1.6. § **2:11** Ro. 6.5-8; 2 Co. 4.10. * **2:12** Mt. 10.33; Lc. 12.9. † **2:13** Nm. 23.19. ‡ **2:14** 1 Ti. 1.4. § **2:16** 1 Ti. 6.20.

riche (rixin) re ruwach'ulef y majun utz niquic'om pe.§ Ruma ri winek ri jabel yequic'ul ch'abel ri achi'el ri', xa yebe más chupan ri itzel c'aslen.

17 Ri tijonic ri' can nuben achi'el nuben ri itzel yabil chi nik'ey ri ch'aculaj ruma. Y jojun chique ri yeya'o ri tijonic ri' ye ri Himeneo y ri Fileto.

18 Riye' can ye elenak chic el chupan ri kitzij, ruma niquibij chi xec'astej yan el ri caminaki', y xa ma que ta ri'. Y rumari' xquiben chique nic'aj chic chi xa xuben ca'i' quic'u'x chupan ri ruch'abel ri Dios.

19 Yac'a ri Dios rubanon c'a chake riyoj ri kacukuban kac'u'x riq'ui ri Jesucristo achi'el jun cimiento ri cof c'o, y tz'ibatajnek jun tzij chuwech ri nubij: Ri Ajaf retaman quiwech* ri ye riche (rixin) chic Riya'. Y chuka' nubij chi que'el pe chupan ri etzelal quinojel ri yeya'o ruk'ij ri rubi' ri Ajaf.

20 Chupan c'a jun nimalaj jay q'uiy ruwech lek y bojo'y yec'o. Yec'o ri ye banon riq'ui k'anapuek, yec'o ri ye banon riq'ui sakapuek, yec'o ri ye banon riq'ui che', y yec'o ri ye banon riq'ui ulef. Yec'o ri ye'ucusex chare ri cosas nima'k quejkalen, y yec'o chuka' ri ye'ucusex chare ri ma can ta c'o quejkalen.

21 Y wi riyoj yoj-el pe chupan ronojel ri etzelal, can yoj achi'el ri cosas ri ye'ucusex chare ri nima'k quejkalen, yoj ch'ajch'ojsan chic ruma ri Ajaf, y yojc'atzin chare riche (rixin) chi nikaben ronojel ruwech utzilaj tak samaj.

22 Rumari' riyit catanmej chuwech ri itzel tak raynic ri nipe pa quic'aslen ri c'a ye c'ajola' na. Riyit xa can tatija' ak'ij chi nac'uaj ri c'aslen choj. Can tacukuba' ac'u'x riq'ui ri Dios. Que'awajo'† quinojel. Y can tic'oje' uxlanibel c'u'x chicojol quiq'ui ri nic'aj chic ri can riq'ui jun ch'ajch'ojlaj cánima niquiya' ruk'ij ri Ajaf.

23 Man c'a que'ac'ul ta ch'abel ri majun quejkalen y xa majun utz niquic'om pe chawe,‡ ruma ya tzij ri achi'el ri' ri yec'amo pe oyowal.

24 Ruma jun rusamajel ri Ajaf Dios,§ ma utz ta chi nuben oyowal. Can nic'atzin chi utz runa'oj quiq'ui quinojel. Y nic'atzin chuka' chi nicowin yerutijoj jabel ri kach'alal, y nicoch'on.

25 Y nic'atzin chi riq'ui ch'uch'ujil tubij chique ri winek ri xa itzel yech'o chrij ri ruch'abel ri Dios chi tiquijala' ri quina'oj. Riq'ui c'a juba' ri Dios xa xtuben na chique ri winek ri' chi xtitzolin pe quic'u'x y xtiquetamaj ri kitzij.

26 Riche (rixin) chi xquecolotej pe pa ruk'a' ri itzel winek. Ruma xa can yec'o wi chic pa ruk'a', y riya' can nuben chique chi niquiben xabachique ri nrajo'.

3

Ri xquebanalox cuma ri winek chupan ri ruq'uisbel tak k'ij chare re ruwach'ulef

1 Nic'atzin c'a chi ma tamestaj ta, chi chupan ri ruq'uisbel tak k'ij chare re ruwach'ulef xtipe q'uiy ruc'ayewal.*

2 Ruma chupan ri ruq'uisbel tak k'ij ri' ye q'uiy chique ri winek ri xaxu (xaxe) wi riye' xticajo' ka qui' y ma xque'oka ta chiquic'u'x ri nic'aj chic. Can xtibe cánima chrij ri puek. Sibilaj xtiquinimirisaj qui'. Xtiquiben chi c'o quik'ij. Can xqueyok'on. Ma xtiquinimaj ta quitzij ri quite' quitata'.† Ma xtiquimatioxij ta ri utzil ri niban chique. Q'uiy etzelal ri xtic'oje' ri pa tak quic'aslen.

3 Riye' ma xtiquijoyowaj ta quiwech ri nic'aj chic winek, ni ma xquecuyun ta. Xa xtiquik'abaj tzij chiquij ri nic'aj chic. Ma niquik'il ta qui' chubanic ri mac, nik'ax ruwi' ri etzelal xtiquiben chique xabachique winek. Can xtiquetzelaj wi ri utz.

4 Riye' xquequitzujuj (xquequisujuj) ri cachibil. Ma xtiquich'ob ta juba' achique ri niquiben. Sibilaj nima'k niquina' ka qui'. Más xticajo' ri quicoten riche (rixin) re ruwach'ulef, que chuwech chi xticajo' ta ri Dios.

5 Riye' xtiquiben achi'el chi quiniman chic ri Dios;‡ pero xa ma que ta ri', ruma ma quiya'on ta k'ij chare ri Dios chi rujalon ta ri quic'aslen. Man c'a tayuj ta awi' quiq'ui ri winek ri yebano queri'.

6 Ruma chiquicojol c'a riye' yepe wi ri ye'apon pa tak jay y niquitzijoj ch'abel ri xa ma ye kitzij ta. Y ya ri ixoki' ye nacanek ri yeka pa quik'a', ixoki' ri can quijachon qui' chupan ri mac y ye uc'uan ruma ri itzel tak quiraybel.

7 Ri ixoki' ri' can ma yetane' ta chiretamaxic c'ac'ac' tak na'oj, pero ri kas kitzij xa majun bey xtiquetamaj ta.§

8 Y can achi'el xquiben ri Janes y ri Jambres ri ojer ca,* chi xquetzelaj ri xubij ri Moisés, can que wi chuka' ri' niquiben ri achi'a' ri', niquetzelaj ri kas kitzij. Yojtajnek ri quina'oj ruma ri etzelal.† Can k'alaj chi ma cukul ta quic'u'x riq'ui ri Dios.

9 Pero chuka' ma can ta xquenimex, ruma chanin xtibek'alajin pe chiquiwech quinojel, chi riye' xa ye nacanek riq'ui ri quich'obonic, can achi'el xbanatej quiq'ui ri

* **2:19** Nah. 1.7. † **2:22** 1 Ti. 6.11. ‡ **2:23** 1 Ti. 1.4. § **2:24** 1 Ti. 3.2, 3; Tit. 1.7. * **3:1** Jud. 18. † **3:2** Ro. 1.30. ‡ **3:5** Is. 29.13; Ez. 33.30-32. § **3:7** 1 Ti. 2.4. * **3:8** Ex. 7.11. † **3:8** Ro. 1.28. ‡ **3:9** Ex. 8.18. § **3:10** 1 Ti. 4.13.

Janes y ri Jambres ri ojer ca, chi xk'alajin pe
chi riye' xa ye nacanek.‡
10 Yac'a riyit Timoteo, animan ri utzilaj
ch'abel ri nc'ut riyin.§ Awetaman chuka'
chi xinc'uaj jun utzilaj c'aslen y can nwajo'
nben ronojel ri chilaben chuwe ruma ri
Dios. Awetaman chi can nucukuban wi
nuc'u'x riq'ui ri Dios, yicoch'on,* y yenwajo'
quinojel.
11 Nk'axan pe tijoj pokonal† pa quik'a'
ri winek, y c'a yitajin na chuk'axaxic c'a
wacami. Y chuka' riyit awetaman ronojel
ri xban chuwe chupan ri oxi' tinamit, ri
Antioquía, ri Iconio y ri Listra. Ronojel c'a
ri' ncoch'on pe. Y chupan ronojel ri' ri Ajaf
can yin rucolon wi pe.‡
12 Y kas kitzij na wi, quinojel c'a ri
ye'ajowan niquic'uaj jun utzilaj c'aslen
ri nika chuwech ri Cristo Jesús, can
xtiquik'axaj q'uiy tijoj pokonal§ pa quik'a'
ri winek.
13 Yac'a ri winek ri quic'uan jun itzel
c'aslen, xa ma ya ta ri kas kitzij ri niquitzijoj,
y xa más c'a ye'oc itzel tak winek. Riye'
yequik'ol ri winek y xa queri' chuka' niban
chique riye'.
14 Yac'a riyit Timoteo, ma taya' ta ca*
ronojel ri utz ri awetaman y acukuban
ac'u'x riq'ui. Ruma riyit jabel awetaman ri
achoj riq'ui xawetamaj wi re'.
15 Y awetaman chuka' chi can c'a yit co'ol
na tek xawetamaj pe ri tz'ibatal ca chupan
ri lok'olaj ruch'abel ri Dios. Y ri ch'abel ri'
xuc'ut chawech chi c'o chi xanimaj† ri Cristo
Jesús riche (rixin) chi xacolotej chupan ri
amac.
16 Ronojel c'a ri tz'ibatal ca chupan ri
ruch'abel ri Dios, can ya wi c'a ri Dios‡ ri xu-
cusan quiche (quixin) ri winek chutz'ibaxic.
Y rumari' nic'atzin riche (rixin) chi yetijox
ri quiniman chic y ri ma jane quiniman
ta ri Dios. Nic'atzin nucusex riche (rixin)
chi yek'il ri winek chi ma tiquiben ta ri xa
ma utz ta. Nic'atzin riche (rixin) chi nibix
chique ri winek achique rubanic niquicho-
jmirisaj ri quic'aslen, y utz chuka' nucusex
riche (rixin) chi nic'ut achique ruc'uaxic jun
c'aslen choj chuwech ri Dios.
17 Rumari' ri tz'ibatal ca nic'atzin chi ne-
tamex cuma quinojel ri ye rusamajel§ ri
Dios riche (rixin) chi queri' nic'oje' jun na'oj
tz'aket quiq'ui riche (rixin) chi yecowin
niquiben ronojel ruwech utzil.*

4

*Ri Pablo nubij chare ri Timoteo chi tutzi-
joj ri ruch'abel ri Dios*

1 Y chuwech ri Dios* y ri Ajaf Jesucristo ri
xtipe chic jun bey, ri xtik'alajin chi can c'o
wi rajawaren, y xtoruk'ata' ka tzij pa quiwi'
ri ye q'ues, y pa quiwi' chuka' ri ye caminek
chic el, nbij c'a chawe riyit Timoteo:
2 Can ma catane' ta riche (rixin) chi natz-
ijoj ri ruch'abel ri Dios, chique ri ye'ajowan
niquic'axaj y chique ri ma nicajo' ta chuka'.
Tabij chique† ri winek chi tiquik'ila' qui' chi
ma tiquiben ta chic achique ri xa ma utz ta.
Tabij chique ri quic'uan jun itzel c'aslen, chi
tiquijala' quic'aslen. Y que'apixabaj quino-
jel riq'ui jun coch'onic y riq'ui ri utzilaj ti-
jonic.
3 Ruma xtapon na wi jun k'ij tek ri winek
xa ma xticajo' ta chic chi yetijox riq'ui ri
utzilaj tak ch'abel.‡ Xa can xtibe cánima chrij
ri xa ma ye kitzij ta ri yec'ut chiquiwech, y
xquequicanoj c'a ye q'uiy ri yetijon quiche
(quixin) riq'ui ri achi'el ri nicajo' ka riye' chi
niquic'axaj.
4 Xa ma xticajo' ta chic xtiquic'axaj ri kitzij
chi ruch'abel ri Dios, ruma xa nibe cánima
chrij ch'abel ri yetzijox ri xa majun que-
jkalen.§
5 Yac'a riyit tach'obo' jabel ronojel ri
naben. Tacoch'o' ri tijoj pokonal ri nipe
chawij. Ma catane' ta chutzijoxic ri lok'olaj
ch'abel ri niya'o colotajic. Tabana' c'a rono-
jel ri samaj ri ya'on chawe ruma ri Dios.
6 Ruma riyin xa can xu (xe wi) chic c'a
woyoben ri k'ij chi yicamisex.* Ri k'ij riche
(rixin) chi yibe† y nya' ca re ruwach'ulef, xa
nakaj chic c'o wi.
7 Sibilaj ntijon nuk'ij‡ chubanic ri nrajo'
ri Dios, y nbanon ronojel ri samaj ri ya'on
chuwe ruma ri Dios.§ Y can ma nya'on ta ca
ri cukbel c'u'x.
8 Rumari', ri más chkawech apo can
c'o jun lok'olaj sipanic* ri xtinc'ul ruma
xinc'uaj jun c'aslen choj, y ya ri Ajaf, ri
utzilaj aj k'atbel tzij, ri xtiya'o ri sipanic ri'
chuwe chupan ri k'ij tek xtipe chic jun bey.
Y ma xu (xe) ta wi chuwe riyin xtuya' wi
ri lok'olaj sipanic ri', xa can xtuya' chuka'
chique quinojel ri ye'ajowan y coyoben† chi
nipe chic jun bey.

*Ri pixa' ri xubij ca ri Pablo chare ri Timo-
teo*

9 Riyit Timoteo, can tatija' ak'ij chi yape
wuq'ui chanin, riche (rixin) chi yino'atz'eta'
juba'.

* **3:10** Hch. 11.23; Tit. 2.2. † **3:11** Hch. 13.45; 14.2. ‡ **3:11** Sal. 34.19. § **3:12** Hch. 14.22. * **3:14** 2 Ti. 1.13; 2.2. † **3:15** Jn. 20.31; Ro. 10.17. ‡ **3:16** He. 3.7; 2 P. 1.20. § **3:17** 1 Ti. 6.11. * **3:17** 2 Ti. 2.21. * **4:1** 1 Ti. 5.21. † **4:2** 1 Ti. 4.13; Tit. 1.13. ‡ **4:3** 1 Ti. 1.10. § **4:4** 1 Ti. 1.6. * **4:6** Fil. 2.17. † **4:6** Fil. 1.23. ‡ **4:7** 1 Ti. 6.12. § **4:7** Hch. 20.24. * **4:8** Ap. 2.10. † **4:8** Sal. 31.19. ‡ **4:10** Col. 4.14; Flm. 24. § **4:10** 1 Jn. 2.15.

10 Ruma chi ri Demas‡ xa xbe pa tinamit
Tesalónica. Xiruya' ca, ruma xa xbe ránima§
chrij ri nutzuj (nusuj) re ruwach'ulef. Ri
kach'alal Crescente benak ri pa tak tinamit
ri yec'o pa rucuenta ri Galacia. Y ri kach'alal
Tito chuka' benak pa tak tinamit ri yec'o pa
rucuenta ri Dalmacia.
11 Re wacami xa can xu (xe) wi chic ri
kach'alal Lucas ri c'o ca wuq'ui. Tac'ama'
c'a pe ri kach'alal Marcos* tek xcape, ruma
riya' nic'atzin chuwe riche (rixin) chi yiruto'
chupan ri samaj.
12 Ri kach'alal Tíquico† xintek el pa tinamit
Efeso.
13 Tek xcape, tac'ama' pe ri nuchaqueta ri
xinya' ca riq'ui ri kach'alal Carpo pa tinamit
Troas. Y que'ac'ama' pe chuka' ri nuwuj.
Pero ri más nic'atzin chuwe chi nac'om pe
ye ri tz'um ri ye tz'iban ruwech.
14 Ri Alejandro‡ ri aj ch'ayol ch'ich', q'uiy
c'a etzelal ri rubanon chuwe. Y ya c'a ri Ajaf
ri xtiya'o ri rutojbalil§ chare, can achi'el ri
yerubanala'.
15 Rumari' riyit, can tachajij c'a awi' ja-
bel chuwech, ruma riya' sibilaj nretzelaj ri
ruch'abel ri Dios ri nikatzijoj riyoj.
16 Ri nabey mul tek xinto' pe wi' chuwech
ri aj k'atbel tzij, can majun chic jun ri xch'o
ta pa nucuenta, xa xinquiya' ca nuyonil.
Yac'a riyin nwajo' chi ri Dios man ta xtuya'
ruq'uexel* chique ri xa ma xinquito' ta.
17 Pero ri Ajaf can xiruto' wi.† Xuya'
wuchuk'a'. Y rumari' xicowin xinq'uis
ruk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios chique
quinojel ri winek ri ma ye israelitas ta y
ruma chi xiruto' ri Ajaf, rumari' tek xi-
colotej pe ri pa ruchi' ri jun achi'el coj.
18 Y riyin wetaman chi ri Ajaf xticolo
wuche (wixin) chuwech ronojel etzelal ri
nipe chuwij. Wetaman chi xquiruchajij‡ riche (rixin) chi queri' xquinoc pa rajawaren chila' chicaj. Ri Ajaf can xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

19 Taya' rutzil quiwech ri kach'alal Prisca
y Aquila,§ y chuka' quinojel ri yec'o pa
rachoch ri kach'alal Onesíforo.*
20 Ri kach'alal Erasto† xc'oje' ca pa tinamit
Corinto, y ri kach'alal Trófimo‡ xinya' ca pa
tinamit Mileto ruma yawa'.
21 Y riyit Timoteo, tatija' c'a ak'ij chi yape
wuq'ui§ tek c'a ma jane ruk'ijul ta ri job.*
Ri kach'alal Eubulo nutek el rutzil awech. Y
chuka' ri kach'alal Pudente, ri Lino, ri Claudia, y quinojel ri kach'alal wawe' niquitek el
rutzil awech.
22 Ri Ajaf Jesucristo xtic'oje'† ta c'a pan
awánima riyit. Y chi'iwonojel ri yixc'o chiri'
xtic'oje' ta c'a ri rutzil ri Dios iwuq'ui. Amén.

* **4:11** Hch. 12.25; 15.37; Col. 4.10. † **4:12** Hch. 20.4. ‡ **4:14** Hch. 19.33; 1 Ti. 1.20. § **4:14** 2 S. 3.39; Sal. 28.4. * **4:16** Hch. 7.60. † **4:17** Sal. 22.21; 109.31; Mt. 10.19; 2 P. 2.9. ‡ **4:18** Sal. 121.7. § **4:19** Hch. 18.2. * **4:19** 2 Ti. 1.16. † **4:20** Hch. 19.22. ‡ **4:20** Hch. 20.4. § **4:21** 2 Ti. 4.9. * **4:21** Quela' pa Roma, ri acuchi (achique) xc'oje' wi ri Pablo pa cárcel, ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. † **4:22** Ga. 6.18.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chare ri Tito

Wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chare ri Tito. Ri Tito jun pastor pa jun iglesia ri c'o pa jun ti ruwach'ulef ri c'o pa ya' ri Creta rubi'. Tek ri Pablo xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chupan ri ti ruwach'ulef ri', benak chuka' ri Tito riq'ui y tek ri Pablo xel el chiri', xuya' c'a ca ri Tito riche (rixin) chi yerutijoj y yerupixabaj ri quiniman chic ri Dios. Chupan ri ti ruwach'ulef ri' yec'o ca'i' oxi' iglesias, pero xa majun utz quibanon, ruma xa xquichop niquixolk'otij ri ruch'abel ri Dios. Rumari' tek ri Pablo xutek re wuj re' chare ri Tito riche (rixin) chi nunataj chare ri achique rusamaj tek c'o ca chiri' pa Creta.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 5 y napon c'a pa mocaj 15 chare ri tanaj 3, ri Pablo nubij chare ri Tito ri achique rubanic quic'aslen ri nicajo' ye'oc uc'uey bey chupan ri iglesias ri yec'o chiri' pa Creta. Nubij chuka' chi ma tiquiya' ta quixquin chare ri xa ma ruch'abel ta ri Dios. Y nubij chuka' chare ri Tito chi querupixabaj ri xa nicajo' niquiya' ca ri kitzij chi ruch'abel ri Dios.

Ri San Pablo nutek el rutzil ruwech ri Tito

1 Riyin ri Pablo, yin jun rusamajel ri Dios y jun ru'apóstol ri Jesucristo. Riya' xirutek c'a chiquito'ic ri ye cha'on ruma ri Dios, riche (rixin) chi queri' niquicukuba' más quic'u'x riq'ui. Y xirutek quiq'ui chuka' riche (rixin) chi niquetamaj jabel ri kitzij,* ri yaruc'uaj chupan ri utzilaj c'aslen ri nrajo' ri Dios.†

2 Y riq'ui ri' can coyoben c'a ri utzilaj c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, y ya c'aslen ri' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios ojer ca, tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef.‡ Y can nuya' wi, ruma ri Dios can nuben wi ri rubin.

3 Y xapon c'a ri k'ij ri ruch'obon pe ri Dios Kacolonel chi xuk'alajsaj ri ruch'abel y can xk'alajin wi c'a ri ruch'abel ruma ri samaj ri nben riyin tek ntzijoj§ ri ch'abel ri xuchilabej chuwe chi ntzijoj.

4 Y ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit Tito,* ri can kitzij chi yit achi'el nuc'ajol ruma can junan chi kacukuban kac'u'x riq'ui ri Jesucristo. Ri utzil, ri joyowanic y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Kajaf y Kacolonel Jesucristo xtic'oje' ta c'a pan awánima.

Ri utz chi ye'oc ancianos y diáconos riche (rixin) ri iglesia

5 Y xatinya' c'a ca pa Creta ruma xinwajo' chi nachojmirisaj ri nic'atzin chi nichojmirisex. Y chuka' xinbij chawe: Ronojel tinamit ri can yec'o kach'alal, que'acha' c'a achi'a' chiquicojol ri ye'oc ancianos, riche (rixin) chi ye riye' ri ye'uc'uan quiche (quixin)† ri kach'alal.

6 Y jun anciano‡ riche (rixin) ri iglesia nic'atzin chi ruc'uan jun utzilaj c'aslen, riche (rixin) chi queri' majun tzij nibix ta chrij. Y chuka' nic'atzin chi xaxu (xaxe wi) jun rixjayil c'o y ri ralc'ual can quiniman ta ri Jesucristo. Y man ta quic'uan jun itzel c'aslen y can yeniman ta tzij.

7 Ruma jun anciano riche (rixin) ri iglesia jun rusamajel ri Dios, y can yatajnek pa ruk'a' chi nuben cuenta§ ri iglesia, rumari' can nic'atzin chi ruc'uan jun utzilaj c'aslen riche (rixin) chi queri' majun tzij nibix ta chrij. Chuka' nic'atzin chi ma nunimirisaj ta ri', chi man ta chanin nipe royowal, jun ri ma nik'aber ta,* ma banoy ta ch'a'oj, y ch'ajch'oj ta ruch'aquic rurajil nuben.

8 Y nic'atzin chuka' chi can jabel yeruc'ul apo ri kach'alal pa rachoch, ri xa c'a pa jun chic tinamit yepe wi. Nic'atzin chi xaxu (xaxe wi) ri utz nurayij chi nuben. Y nic'atzin chi nuch'ob jabel ri yerubanala'. Nic'atzin chi ruc'uan jun c'aslen choj chiquiwech ri winek, y jun ch'ajch'ojlaj c'aslen chuwech ri Dios y ma tuya' ta k'ij chare ri mac.

9 Y ri anciano riche (rixin) ri iglesia, nic'atzin chi can cukul ruc'u'x riq'ui ri kas kitzij utzilaj ch'abel ri c'utun chuwech. Y riq'ui ri' nicowin yerupixabaj ri kach'alal chupan ri utzilaj tijonic,† y nicowin chuka' nubij pa ruchojmil chique ri winek chi tiquiya' ca ri ch'abel ri yec'ut chiquiwech ri xa ma ye kitzij ta.

10 Ruma yec'o ye q'uiy ri ma yeniman ta tzij. Ri winek ri' niquitzijoj ch'abel ri majun rejkalen y can yequik'ol wi ri winek. Y ri más yebano queri', xa ye ri nuwinak aj Israel ri yebin chi ri kach'alal achi'a' can rajawaxic chi niban ri circuncisión‡ chique riche (rixin) chi yecolotej.

11 Y yec'ari' ri utz chi nikatz'apij xequey ruma ye q'uiy ri yequik'ol. Y hasta c'o jantek can quinojel ri yec'o pa jun jay ri yek'olotej pa quik'a' ruma niquic'ut ch'abel chiquiwech ri xa ma ruc'amon ta chi niquic'ut. Queri' niquiben xa riche (rixin) chi niquich'ec quirajil. Pero xa ma utz ta ruch'aquic niquiben.

* **1:1** 2 Ti. 2.25. † **1:1** 1 Ti. 6.3. ‡ **1:2** 2 Ti. 1.9; Ap. 17.8. § **1:3** Hch. 9.15. * **1:4** 2 Co. 2.13; Ga. 2.3. † **1:5** Hch. 14.23. ‡ **1:6** 1 Ti. 3.2-7. § **1:7** Mt. 24.45; 1 Co. 4.1, 2. * **1:7** Lv. 10.9; Pr. 31.4, 5. † **1:9** 1 Ti. 1.10. ‡ **1:10** Hch. 15.1.

12 Xc'oje' c'a jun quiwinak ri aj Creta ri
ojer ca, ri can quiprofeta ka riye'. Ri achi c'a
ri' quere' xubij ca: Ri nuwinak aj Creta ma-
jun bey kas kitzij ta yech'o. Xa can ye achi'el
itzel tak chicop. Can más yewa' nicajo', y xa
ma nicajo' ta yesamej. Queri' xubij ri jun
achi ri'.
13 Y can kitzij wi ri xubij ca. Rumac'ari'
nbij chawe riyit Tito, chi que'apixabaj ri
winek ri' riq'ui cowilaj tak ch'abel,§ riche
(rixin) chi choj quec'oje' chupan ri quicuk-
bel c'u'x.*
14 Chuka' tabij chique chi ma tiquiya'
ta quixquin chare ri ch'abel ri nic'ut
chiquiwech ri xa majun rejkalen, achi'el
ri niquibij† ri israelitas chi c'o chi niban
ri circuncisión chique riche (rixin) chi
yecolotej. Y chuka' ma tiquinimaj ta quitzij
nic'aj chic winek ri xa niquetzelaj ri kas
kitzij.
15 Ri winek ri ch'ajch'oj ri quic'aslen, utz
niquitz'et ronojel ri utz. Yac'a ri winek ri
ma ch'ajch'oj ta ri quic'aslen y ma quiniman
ta chuka' ri Dios, ronojel ri utz xa itzel niq-
uitz'et chare, ruma xa yojtajnek ri quina'oj
y ma niquina' ta pa cánima chi ma utz ta ri
quic'aslen chuwech ri Dios.‡
16 Niquibij chi quetaman ruwech ri Dios,
pero can nik'alajin chi ma kitzij ta, ruma xa
itzel ri niquibanala'.§ Ma utz ta yetz'etetej.
Ma yeniman ta tzij. Y majun utzil ri
niquiben ta.

2

*Ri utzilaj tijonic ri nic'atzin chi niqueta-
maj ri kach'alal*

1 Yac'a riyit Tito, can tac'utu' ri utzilaj tak
ch'abel* chiquiwech ri kach'alal.
2 Ri rijita'k tak achi'a' can tiquich'obo'
jabel ri yequiben, nic'atzin chi niquic'uaj
jun utzilaj c'aslen chiquiwech ri winek, y
can tiquik'ila' qui' chare ri mac, can choj
quec'oje' chupan ri quicukbel c'u'x, can
tic'oje' ri ajowabel† quiq'ui, y can que-
coch'on.
3 Queri' chuka' ri rijita'k tak ixoki',
yek'alajin ta chi can quic'uan jun utzilaj
c'aslen chuwech ri Dios, man ta yek'aban
tzij chiquij winek, man ta yek'aber, y
niquic'ut ta jun ch'ajch'ojlaj c'aslen‡
chiquiwech ri winek.
4 Y chuka' tiquic'utu' chiquiwech ri ixoki'
ri c'a ye k'opoji' na chi quecajo' ri cachijlal y
quecajo' ri cal,§
5 chi can tiquik'ila' qui' chare ri mac,
tiquic'uaj jun c'aslen ch'ajch'oj, can
tiquibana' cuenta rupan ri cachoch, utz
quina'oj tiquibana' quiq'ui quinojel, y
quequinimaj ri cachijlal,* riche (rixin) chi
man ta niyok'otej ri ruch'abel ri Dios.
6 Que'apixabaj chuka' ri ye c'ajola',† chi
can tiquik'ila' qui' chare ri mac.
7 Y riyit Tito, rajawaxic chuka' chi can
tac'uaj jun utzilaj c'aslen riq'ui ronojel ri
ye'abanala', riche (rixin) chi queri' yatoc
c'ambel na'oj chiquiwech. Can que'abanala'
c'a utzil, y tek ye'atijoj chare ri ruch'abel
ri Dios, can pa ruchojmil tabana' chare. Y
tik'alajin chi can c'o rejkalen ri nabij.
8 Can tana' na c'a awi' riq'ui ri nabij tek
ye'atijoj,‡ y ronojel ri nabij can pa ruchojmil
tabana' chare, riche (rixin) chi majun itzel
nibix ta chrij. Y ri ye'etzelan riche (rixin)
ri ruch'abel ri Dios xa xqueq'uixbitej, ruma
majun itzel niquil ta ri xtiquibij chiwij riyix
kach'alal.
9 Y ri kach'alal ri ye oconek mozo,
que'apixabaj chi tiquinimaj quitzij ri
quipatrón.§ Y jabel tiquibana' chare ronojel
ri samaj ri nibix chique. Y ma tiquitzolij ta
ruwech ri quitzij ri quipatrón.
10 Ni majun tiquilek'aj el riq'ui ri quipa-
trón, xa can tiquitija' quik'ij chi ye'oc utzilaj
tak mozos riche (rixin) chi queri' ri quipa-
trón can xtucukuba' ruc'u'x quiq'ui. Queri'
tiquibana' riche (rixin) chi queri' ri winek
can xtiquiya' c'a ruk'ij* ri ruch'abel ri Dios
ri Kacolonel.
11 Ruma ri rutzil ri Dios xok'alajin wawe'
chuwech re ruwach'ulef† riche (rixin) chi
yojcolotej konojel riyoj ri yoj winek.
12 Y ri' nuc'ut chuka' chkawech chi tikaya'
ca rubanic ronojel ri ma nika ta chuwech ri
Dios y ronojel ri itzel tak raynic riche (rixin)
re ruwach'ulef. Re c'a yojc'o na re wawe'
chuwech re ruwach'ulef, ma tikaya' ta k'ij
chare ri mac, xa tikac'uaj jun c'aslen choj;‡
jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios.
13 Ruma can koyoben ri utzil§ ri rutzujun
(rusujun) ca ri Dios chi nuya' chake chupan
ri k'ij tek xtipe chic jun bey ri nimalaj ka-
Dios y Kacolonel Jesucristo, ri can petenak
riq'ui nimalaj ruk'ij ruc'ojlen.
14 Riya' can ma xupokonaj ta xuya' ri'
pa camic kuma riyoj, riche (rixin) chi
xojrucol chuwech ronojel ruwech mac y
riche (rixin) chuka' chi xuch'ajch'ojsaj ri
kac'aslen.* Queri' xuben chake riche (rixin)
chi xoj-oc jun tinamit riche (rixin) Riya',†

§ **1:13** 1 Ti. 5.20. * **1:13** Tit. 2.2. † **1:14** Is. 29.13. ‡ **1:15** Lc. 11.39. § **1:16** Ez. 33.31; 1 Ti. 5.8. * **2:1** 1 Ti. 1.10; 6.3. † **2:2** 2 Ti. 3.10. ‡ **2:3** 1 Ti. 2.9, 10; 1 P. 3.1-6. § **2:4** 1 Ti. 5.14. * **2:5** Col. 3.18. † **2:6** 1 Jn. 2.13, 14. ‡ **2:8** 1 Ti. 6.3. § **2:9** Ef. 6.5; 1 Ti. 6.1, 2. * **2:10** 1 Ti. 6.1. † **2:11** Jn. 1.9. ‡ **2:12** Lc. 1.75. § **2:13** Col. 1.5, 23; 3.4. * **2:14** Mal. 3.3; Mt. 3.12; Hch. 15.9; He. 9.14; Stg. 4.8. † **2:14** Dt. 7.6; 14.2.

jun tinamit ri can riq'ui ronojel kánima
nikarayij nikaben ri utz.
15 Ya c'a ronojel re' ri c'o chi nabij chique;
que'apixabaj chi ma tiquiya' ta ca ri utzi-
laj c'aslen y que'apixabaj chi tiquiya' ca ri
itzel c'aslen. Man c'a taxibij ta awi' nabij
pa ruchojmil chique riche (rixin) chi queri'
majun xtetzelan ta ri nabij.‡

3

Ruma ri rutzil ri Dios tek majun chic kamac yojrutz'et

1 Can tabij c'a chique ri kach'alal chi can
quequinimaj ri aj k'atbel tak tzij.* Can
tiquinimaj c'a ri nibix chique, y riq'ui rono-
jel cánima tiquibana' ronojel utzilaj tak
samaj.
2 Y tabij chuka' chique chi ma tiquibij
ta itzel tak tzij chrij jun chic winek,† y
chi ma tiquiben ta oyowal,‡ xa can utz
quina'oj tiquibana' quiq'ui quinojel, y xa
can tiquic'utu' ch'uch'ujil quiq'ui quinojel ri
winek.
3 Ruma tek rubanon ca,§ riyoj chuka' yoj
nacanek riq'ui ri kana'oj. Ma xojniman ta
tzij. Sibilaj yoj sachnek. Xa can yoj ximil
pa ruk'a' ri itzel raybel; y xbe kánima chrij
ri quicoten riche (rixin) re ruwach'ulef.
Sibilaj itzel ri kac'aslen xkac'uaj. Itzel
xkana' chique nic'aj chic ruma chi utz yec'o.
Chikachibil ki' xketzelaj ki', y ruma chi ma
utz ta ri kac'aslen, xojetzelex cuma ri winek.
4 Yac'a ri Dios ri Kacolonel xuc'ut ri rutzil
chkawech, y xketamaj c'a chi Riya' quinojel
ri winek yerajo',*
5 tek xojrucol pe chupan ri kamac. Ma
ruma ta chi c'o utz kabanon.† Ma que ta ri'.
Xa ruma xujoyowaj kawech. Y riche (rixin)
chi xojrucol can xuben chake chi achi'el
xojalex chic jun bey ruma ch'ajch'oj xuben
chare ri kánima. Y xuben chuka' c'ac'ac'
chare ri kac'aslen, ruma ri Lok'olaj Espíritu‡
xoc pa tak kánima.
6 Ri Dios xuya' ri Lok'olaj Espíritu chake,§
y can pa ruq'uiyal* xuya' chake y ya ri
Kacolonel Jesucristo ri xucusaj riche (rixin)
chi xuya' pe ri Lok'olaj Espíritu chake.
7 Riche (rixin) chi queri' tek kac'ulun chic
ri rutzil ri Dios, Riya' yojrutz'et chi majun
chic kamac.† Y queri' xuben chake riche
(rixin) chi ntoc kiche (kixin)‡ ri c'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek, can achi'el wi ri
koyoben.§
8 Ronojel re ch'abel re' can kitzij wi,* y
yec'are' ri nwajo' chi can cukul ac'u'x chu-
bixic chi can kitzij wi ri nabij riche (rixin)
chi queri' ri quiniman ri Dios can niquitij ta
quik'ij chi niquiben utzilaj tak samaj, ruma
re' utz y nic'atzin chique quinojel ri winek.
9 Yac'a ri tzij ri xa majun quejkalen, achi'el
ri tzij ri nitzijox chiquij ri winek ri xec'oje'
ojer ca,† ma que'awac'axaj ta. Y chuka' ri oy-
owal ri yequiben ri winek ri xa ma junan ta
niquich'ob chrij ri nubij ri ley riche (rixin)
ri Moisés, ma que'awac'axaj ta chuka', ruma
ronojel ri tzij ri achi'el ri' xa majun utz
nuc'om pe.‡
10 Y wi c'o jun ri nuc'ut ch'abel ri xa nuyoj
quic'u'x ri kach'alal, y rumari' ri kach'alal
niquichop niquitaluj el qui', tapixabaj y
tabij chare chi ma tuben ta chic queri'. Y wi
abin chic jun bey chare y ma yarunimaj ta,
tabij chic jun bey chare. Y wi can ma nini-
man ta, man chic tac'om (tac'ul) ta ruwech.§
11 Ruma ri nibano queri', nimacun; can
nik'alajin wi* chi xa sachnek riq'ui ri
ruch'obonic, y xa ruyon riya' nusiq'uij
(nroyoj) ka ruc'ayewal pa ruwi'.

Ri nrajo' ri Pablo

12 Y riyin xtintek el ri kach'alal Artemas
awuq'ui o ri kach'alal Tíquico.† Y tek
xtapon awuq'ui jun chique riye', chanin
yape pa tinamit Nicópolis. Ruma nch'obon
chi yibec'oje' chiri' pa ruk'ijul ri job.‡
13 Y ri kach'alal Zenas ri nik'axan rubixic
ri nubij ri ley y ri kach'alal Apolos,§ can
tatija' ak'ij chi naya' el ronojel ri nic'atzin
chique riche (rixin) ri quibey, riche (rixin)
chi queri' c'o ronojel ri nic'atzin chique.
14 Y ri kach'alal tiquetamaj c'a niquiben
utzilaj tak samaj. Quequito' c'a ri nic'atzin
quito'ic,* riche (rixin) chi niwachin† jabel ri
quic'aslen.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

15 Quinojel c'a ri kach'alal ri yec'o wuq'ui
niquitek el rutzil awech. Y taya' c'a chuka'
rutzil quiwech ri can yojcajo', ri can junan
kawech quiq'ui ruma kacukuban kac'u'x
riq'ui ri Jesucristo.
Ri rutzil ri Dios xtic'oje' ta c'a iwuq'ui
chi'iwonojel. Amén.

‡ **2:15** 1 Ti. 4.12. * **3:1** Ro. 13.1; 1 Ti. 2.2. † **3:2** Ex. 20.16. ‡ **3:2** Ef. 4.31. § **3:3** Ef. 5.8. * **3:4** Ef. 2.7. † **3:5** Ro. 3.20; Ga. 2.16. ‡ **3:5** Jn. 3.3, 5. § **3:6** Jl. 2.28. * **3:6** Jn. 1.16. † **3:7** Ro. 3.24. ‡ **3:7** Ro. 8.17. § **3:7** Tit. 1.2. * **3:8** 1 Ti. 1.15; Tit. 1.9. † **3:9** 1 Ti. 1.4. ‡ **3:9** 2 Ti. 2.23. § **3:10** Mt. 18.17; 2 Co. 13.2; 2 Ti. 3.5; 2 Jn. 10. * **3:11** 1 Ti. 5.24. † **3:12** Hch. 20.4; 2 Ti. 4.12. ‡ **3:12** Quela' chupan ri lugar ri c'o wi ri Pablo, ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. § **3:13** Hch. 18.24. * **3:14** Ef. 4.28. † **3:14** Fil. 1.11; Col. 1.10.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chare ri Filemón

Wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chare ri Filemón. Tek ri Pablo tek xutz'ibaj re wuj re', riya' ya'on pa cárcel ri pa tinamit Roma, y c'o c'a jun achi ri rubini'an Onésimo ri xapon chupan tinamit ri' y xretamaj ruwech ri Pablo ri chiri' pa cárcel. Ri Pablo xutzijoj ri ruch'abel ri Dios chare ri achi ri' y riya' xunimaj ri Dios y xoc jun kach'alal. Y ya riya' ri xoc rutako'n ri Pablo ri chiri' pa cárcel. Pero ri Pablo xunabej chi ri Onésimo xa jun chique ri ye rumozos ri Filemón y xa animajnek pe, ruma nibix chi c'o jun alek' rubanon riq'ui ri rupatrón. Y ri Filemón jun achi ri can runiman wi ri Dios, y cachibil ri kach'alal ri niquimol qui' pa tinamit Colosas. Ri Pablo xa jabel retaman ruwech ri Filemón, ruma tek ri Pablo xutzijoj ri ruch'abel ri Dios chupan ri tinamit ri', ri achi ri' xunimaj ri Dios.

Y ri Pablo xubij c'a chare ri Onésimo chi titzolin chic riq'ui ri rupatrón, y xutz'ibaj el jun wuj chare ri Filemón chi jabel c'a ruc'ulic tubana' chare ri Onésimo. Ruma wacami can xoc chuka' jun ralc'ual ri Dios y xtzolin pe ruc'u'x y ma nuben ta chic achi'el ri rubanon ca. Rumari' ri Pablo nubij c'a chare ri Filemón: Wi xa c'a c'o ruc'as ri Onésimo awuq'ui, riyin ri Pablo xquitojo chawe, pero wacami jabel c'a tac'ulu', tabana' achi'el chi can ta yin c'a riyin ri yinapon awuq'ui.

Ri San Pablo nutek el rutzil ruwech ri Filemón

1 Riyin ri Pablo, yin ya'on c'a wawe' pa cárcel ruma ri rubi' ri Jesucristo.* Y wachibilan c'a ri kach'alal Timoteo tek ntz'ibaj el re wuj re' chawe riyit Filemón. Y sibilaj yitkajo' ruma kachibil ki'† chupan ri samaj.

2 Nikatek el rutzil ruwech ri kach'alal Apia. Y chuka' nikatek el rutzil ruwech ri kach'alal Arquipo‡ kachibil chupan ri samaj, y chuka' chique ri quiniman ri Jesucristo ri niquimol qui'§ pan awachoch.

3 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo xtic'oje' ta pa tak iwánima* chi'iwonojel.

Ri Filemón can cukul ruc'u'x riq'ui ri Jesucristo, y yerajo' ri kach'alal chuka'

4 Riyin ri Pablo ma yitane' ta chi nmatioxij† chare ri nu-Dios awuma riyit Filemón. Y chuka' binakil yatoka chuwe y nben orar pan awi'.

5 Ruma riyin can nwac'axaj wi chi riyit can nawajo' ri Ajaf Jesús y acukuban ac'u'x jabel riq'ui y can ye'awajo' chuka' ri lok'olaj tak kach'alal.‡

6 Riyin nc'utuj c'a chare ri Dios,§ ruma chi riyit acukuban ac'u'x riq'ui ri Jesucristo, ruma ta c'a ri' xtetamex ri utzil ri quic'ulun chic quinojel ri c'o ri Cristo Jesús pa tak cánima. Can ta nibanatej jun utzilaj samaj ruma ri acukuban ac'u'x.

7 Wach'alal Filemón, sibilaj quicoten c'o pa kánima y can nacukuba' kac'u'x ruma kac'axan chi ye'awajo' quinojel ri lok'olaj tak kach'alal y can acukuban quic'u'x.*

Ri Pablo nuc'utuj jun utzil pa rucuenta ri Onésimo

8 Rumari' riyin, astape' can c'o uchuk'a' ya'on pa nuk'a'† ruma ri Cristo, riche (rixin) chi nbij chawe ri achique ruc'amon chi naben,

9 pero riyin xa ma ncusaj ta c'a re wacami. Riyin xa jun utzil nc'utuj chawe ruma ri ajowabel c'o kiq'ui. Riyit awetaman chi riyin xa yin ri'j chic, y ma xu (xe) ta wi chuka' ri', xa can awetaman chuka' chi wacami yin ya'on pa cárcel‡ ruma ri rubi' ri Jesucristo.

10 Riyin nc'utuj c'a jun utzil chawe ruma ri Onésimo.§ Ruma astape' pa cárcel yinc'o wi, can xintzijoj ri ruch'abel ri Dios chare y riya' xucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Jesucristo, y rumari' xoc achi'el jun walc'ual.*

11 Y tek rubanon ca, riya' jun amozo ri majun utz xuc'om pe chawe. Yac'a re wacami jun mozo ri can c'o utz nuc'om pe chuwe riyin y chawe riyit.

12 Y ntek c'a el awuq'ui. Y nc'utuj jun utzil chawe chi jabel tac'ulu', achi'el can ta yin c'a riyin ri yinapon awuq'ui.

13 Riyin nwajo' chi ri Onésimo nic'oje' ta wuq'ui riche (rixin) chi yirunimaj yirilij† wawe' pa cárcel, achi'el jun aq'uexel.‡ Riyit can awetaman c'a chi yin ya'on pa cárcel xa ruma ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

14 Pero ma nwajo' ta c'a nbij chare chi can tic'oje' wawe' wuq'ui, ruma riya' can amozo wi riyit. Y c'a yit na riyit xcabin, wi nic'oje' ca wawe' wuq'ui. Ruma can c'a ya na ri pan awánima riyit xtalex wi,§ y ma ruma ta chi can yin c'a riyin ri yic'utun chawe.

* **1:1** Ef. 4.1; 2 Ti. 1.8. † **1:1** Fil. 2.25; 4.3. ‡ **1:2** Col. 4.17. § **1:2** Ro. 16.5; 1 Co. 16.19. * **1:3** Ef. 1.2. † **1:4** Col. 1.3; 1 Ts. 1.2; 2 Ts. 1.3. ‡ **1:5** Ef. 1.15; 1 Jn. 3.23. § **1:6** Fil. 1.9. * **1:7** 2 Co. 7.13; 2 Ti. 1.16. † **1:8** 1 Ts. 2.6. ‡ **1:9** Ef. 3.1. § **1:10** Col. 4.9. * **1:10** 1 Co. 4.15; Ga. 4.19. † **1:13** Fil. 2.30. ‡ **1:13** 1 Co. 16.17. § **1:14** 1 Cr. 29.17; Sal. 110.3; 2 Co. 8.12; 9.7; 1 P. 5.2.

15 Ri Onésimo xel c'a pe jun ca'i' oxi' k'ij
awuq'ui. Pero ma xu (xe) ta wi k'axon
xuc'om pe chawe; riq'ui juba' xa c'o utz ri
xuc'om pe chawe,* ruma re wacami xtit-
zolin chic jun bey awuq'ui y majun bey chic
xtanmej ta pe.
16 Tek xanmej pe awuq'ui, can c'a ma
jane kach'alal ta, xa jun mozo ri can ximil
pa samaj awuq'ui. Yac'a re wacami can
kach'alal chic.† Riyin sibilaj nwajo' riya',
yac'a riyit can sibilaj c'a chuka' xtawajo', ma
xaxu (xaxe) ta wi ruma chi can amozo,‡ ma
que ta ri', riyit can xtawajo' chuka' ruma
can runiman chic ri Ajaf.
17 Wi junan c'a kawech awuq'ui, tac'ulu'
c'a jabel§ ri Onésimo, can achi'el ta yinac'ul
riyin.
18 Y wi c'o pokon rubanon ca chawe, o wi
c'o ruc'as awuq'ui, tabij c'a chuwe, y riyin
xtintoj.
19 Riyin ri Pablo can riq'ui c'a nuk'a'
ntz'ibaj el chawe chi can xtintoj wi ri ruc'as,
astape' wetaman chi riyit achi'el yit jun aj
c'as wuq'ui, ruma chi can wuma riyin tek
xawil ri utzilaj c'aslen riq'ui ri Jesucristo.
20 Queri' wach'alal, ruma chi kach'alal ki'
pa rubi' ri Ajaf, rumac'ari' nwajo' chi naben
ri utzil ri nc'utuj chawe, chi tac'ulu' c'a jabel
ri Onésimo. Y riq'ui ri' xtaya' quicoten pa
wánima* y chuka' can xtik'alajin chi xa jun
chic kabanon riq'ui ri Cristo.
21 Riyin xintz'ibaj re wuj re' chawe ruma
can cukul wi nuc'u'x awuq'ui chi can xtaben
wi ri xinc'utuj chawe.† Y ma xu (xe) ta wi ri
utzil ri' xtaben, xa can wetaman wi chi c'o
chic nic'aj utzil ri xtaben.
22 Can tachojmirisaj yan c'a apo ri acuchi
(achique) xquibec'oje' wi, riche (rixin) chi
tek xquinel el wawe' pa cárcel, yinapon
chila' awuq'ui. Ruma riyin can woyoben
chic chi ri Dios can xtuben wi achi'el ri
ic'utun chare pan oración.‡

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

23 Ri kach'alal Epafras§ ri c'o wuq'ui
wawe' pa cárcel ruma ri rubi' ri Cristo Jesús,
nutek el rutzil awech.
24 Y queri' chuka' ri kach'alal Marcos,*
ri Aristarco,† ri Demas‡ y ri Lucas§ ri ye
wachibil pa samaj, niquitek chuka' el rutzil
awech.
25 Y ri rutzil ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta
c'a pa tak iwánima chi'iwonojel.* Amén.

---

* **1:15** Gn. 45.5, 8; Ro. 8.28. † **1:16** Mt. 23.8; 1 Ti. 6.2. ‡ **1:16** Ef. 6.5-7; Col. 3.22. § **1:17** 2 Co. 8.24. * **1:20** Flm. 7. † **1:21** 2 Co. 2.3; 7.16; 8.22. ‡ **1:22** 2 Co. 1.11. § **1:23** Col. 1.7. * **1:24** Hch. 12.12. † **1:24** Hch. 19.29. ‡ **1:24** Col. 4.14. § **1:24** 2 Ti. 4.11. * **1:25** Ga. 6.18.

Ri wuj ri tz'iban ca chique ri kach'alal ri ye Hebreos

Ri hebreos yeri' ri winek ri quibini'an chuka' israelitas ri ye rutinamit ri Dios. Y xtak re wuj re' chique jumoc ri quiniman chic ri Jesús y quiniman chic chuka' chi ya Riya' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios. Tek xtz'ibex re wuj re', riye' xa juba' ma niquiya' ca ri quicukbel c'u'x riq'ui ri Jesús y xa nicajo' yetzolin chic chubanic ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés.

Pero ri xtz'iban re wuj re'* nubij chique ri quiniman chic ri Jesús, chi ri Jesús c'o más rejkalen que chuwech ri ley riche (rixin) ri Moisés, c'o más rejkalen que chiquiwech ri ángeles, y c'o chuka' más rejkalen que chuwech ri Abraham y ri Moisés.

Y chupan ri tanaj 4 mocaj 14 y napon c'a pa mocaj 18 chare ri tanaj 10, nubij chi ri hebreos, can k'alaj chi c'a ma jane quicukuban ta quic'u'x riq'ui ri Jesús, ruma xa nicajo' yetzolin chubanic ri nubij ruley ri Moisés. Y nubij chuka' chique chi c'o más rejkalen ri samaj ri xuben ri Jesús que chuwech ri quisamaj ri nimalaj tak sacerdotes ri ye tiquirnek pe c'a riq'ui ri Aarón.

Y pa tanaj 10 mocaj 19 y napon c'a pa mocaj 18 chare ri tanaj 13, nubij chi wacami jakel chic ri bey chiquiwech riche (rixin) chi yejel apo riq'ui ri Dios, ruma quicukuban chic quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesús. Chupan ri tanaj 11, nuk'alajsaj chuka' chi ri ojer, can ye q'uiy chique ri ye cati't quimama' ri xquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios y ruma ri quicukbel c'u'x tek utz xetz'etetej ruma ri Dios. Chupan ri tanaj 12, nuk'alajsaj chi rajawaxic niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios y riq'ui ri Ajaf Jesús, astape' ta chi c'o tijoj pokonal ri nicajo' ye'oc pa quic'aslen. Ruma wi ma cukul ta quic'u'x, xa xtika ri ruc'ayewal pa quiwi'. Y chupan ri tanaj 13, nuk'alajsaj ri achique nika chuwech ri Dios chi nuben chupan ruc'aslen jun winek ri runiman chic ri Dios.

Ri Dios ya ri Ruc'ajol ri xucusaj riche (rixin) chi xuk'alajsaj ri ruch'abel

1 Ri ojer ca, ri Dios q'uiy c'a mul xch'o quiq'ui ri ye kati't kamama'. Y tek xch'o quiq'ui, xerucusaj c'a profetas, achi'a' ri xek'alajsan ri ruch'abel, y q'uiy c'a rubanic xerucusaj wi ri achi'a' ri' riche (rixin) chi xuk'alajsaj ri ruch'abel chique ri kati't kamama'.†

2 Yac'a chupan re ruq'uisbel tak k'ij chare re tiempo‡ re yojc'o wi, ri Dios can ya c'a ri Ruc'ajol ri xucusaj riche (rixin) chi xuk'alajsaj ri ruch'abel chkawech. Y pa ruk'a' c'a ri Ruc'ajol xujech wi ronojel§ y can majun ri man ta xujech pa ruk'a'. Y pa ruk'a' chuka' ri Ruc'ajol xuya' wi riche (rixin) chi xuben re ruwach'ulef y ri caj.

3 Riq'ui ri Ruc'ajol nik'alajin wi ruk'ij ruc'ojlen ri Dios. Ri Ruc'ajol can junan wi c'a riq'ui Riya'. Y ya c'a ri C'ajolaxel ri uc'uayon riche (rixin) ronojel ri cosas ri yec'o; riq'ui ri ruchuk'a' ri ruch'abel ruchapon wi. Y Riya' xcom riche (rixin) chi xrelesaj ri kamac; y xc'astej. Y xbetz'uye' chila' chicaj pa rajquik'a'* ri nimalaj Dios.

4 Ri Ruc'ajol ri Dios sibilaj xnimirisex ruk'ij que chiquiwech ri ángeles, y chuka' ri rubi'† Riya' can más wi nim rejkalen que chuwech ri quibi' ri ángeles.

Ri Ruc'ajol ri Dios más nim ruk'ij que chiquiwech ri ángeles

5 Can ketaman wi chi sibilaj nim ruk'ij,
ruma ri Dios majun bey rubin ta chare jun ángel:
Yit c'a riyit ri Nuc'ajol.‡
Rumari' wacami nya' ac'aslen.
Y chuka' majun bey rubin ta:
Yin c'a riyin ri Rutata',§
y ya Riya' ri Nuc'ajol.
Majun bey rubin ta queri' chare jun ángel.
6 Y tek ri Dios xutek pe ri Ruc'ajol chuwech
re ruwach'ulef, xubij chi quinojel ri
ru'ángeles tiquiya' ruk'ij* ri Ruc'ajol.
7 Chiquij c'a ri ángeles, ri tz'ibatal ca xaxu
(xaxe) wi nubij:
Ri ru'ángeles ri Dios sibilaj yebiyin chubanic
ri rusamaj,†
ruma nuben chique chi ye achi'el ri cak'ik'
y nuben chique ri rusamajela' chi ye
achi'el ri ruxak k'ak'.
8 Yac'a chare ri C'ajolaxel, ri Dios nubij:
Riyit can yit Dios riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek
y can choj wi yak'ato tzij.‡
9 Awajowan c'a ri chojmilal y awetzelan ri
etzelal.
Y rumari' riyin ri a-Dios nya'on quicoten§
pan awánima.
Más quicoten nya'on chawe riyit que
chuwech ri quicoten ri nya'on chique
ri nic'aj chic.
10 Y chuka' ri Dios xubij chare ri Ruc'ajol:
Ajaf, riyit pa rutiquiribel pe xaben ri
ruwach'ulef,
y ak'a' chuka' riyit xbano ri caj.*

---

* **:** Ma nilitej ta achique xtz'iban re wuj re'. Yec'o yebin chi ya ri Pablo ri xtz'iban ca, pero yec'o chuka' yebin chi nic'aj chic achi'a' ri xetz'iban ca. † **1:1** Nm. 12.6. ‡ **1:2** Ga. 4.4. § **1:2** Sal. 2.8. * **1:3** Sal. 110.1. † **1:4** Fil. 2.9. ‡ **1:5** Sal. 2.7. § **1:5** 2 S. 7.14. * **1:6** Sal. 97.7. † **1:7** Sal. 104.4. ‡ **1:8** Sal. 45.6, 7. § **1:9** Is. 61.1, 3. * **1:10** Sal. 102.25.

11 Ri ruwach'ulef y ri caj xqueq'uis,
yac'a riyit majun bey xcaq'uis ta.
Ri ruwach'ulef y ri caj xa can xquerijix wi,
achi'el nirijix jun tziek.
12 Ri ruwach'ulef y ri caj can xque'ajel c'a,
achi'el niban chare jun tziek ri xa ma utz ta
chic.
Y can xque'abot wi c'a el;
yac'a riyit majun bey xcajalatej ta.
Majun bey xtiq'uis ta ri ac'aslen.
Queri' xubij ri Dios.
13 Y ri Dios majun bey xubij ta chare jun
ángel:
Catz'uye' pa wajquik'a',†
c'a ya tek xquenya' na pan ak'a' pan awaken
ri ye'etzelan awuche (awixin).‡
Ri Dios ma xubij ta queri' chare jun ángel.
14 Ri ángeles§ can ye espíritu y ye rusama-
jel ri Dios. Y can yetak wi ruma ri Dios
riche (rixin) chi yequito' ri winek ri yata-
jnek chique chi xtiquil na ri colotajic.

2

Jun nimalaj colotajic

1 Ruma chi ri Ruc'ajol ri Dios más nim
ruk'ij* que chiquiwech ri ángeles, rumac'ari'
rajawaxic chi nikatzekelbej ri ruch'abel ri
kac'axan riche (rixin) chi ma yoj-el ta el
chupan ri kabey.
2 Ruma ri ch'abel ri xtzijox cuma ri
ángeles† can kitzij xk'alajin chi c'o rejkalen,
y ri winek ri ma xquinimaj ta, y xa xquik'ej
ri ley ri', can xka c'a ri ruc'ayewal pa
quiwi'. Chiquijujunal xquic'ul ri rutojbalil
ri quimac.
3 Queri' c'a chuka' riyoj, ¿achique ta cami
rubanic xtikaben chi yojcolotej, wi xa ma
nikaya' ta rejkalen ri nimalaj colotajic‡
ri xtzijox ca nabey ruma ri Ajaf, y xtzi-
jox chuka' chake cuma ri xe'ac'axan riche
(rixin)?
4 Ri Dios can xuc'ut c'a chkawech chi kas
kitzij wi ri xquibij ri xetzijon ri ruch'abel
chake. Ruma Riya' xuben chique chi xe-
cowin xquiben milagros ri xk'alajsan ri ni-
malaj ruchuk'a' ri Dios. Y xuben chique chi
xecowin xquiben nic'aj chic samaj riq'ui ri
ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu.§ Queri' xuben
chique chiquijujunal, riche (rixin) chi xe-
cowin xquiben ri samaj ri nrajo' Riya' chi
xquiben.

Ri Jesucristo xoc winek achi'el riyoj y xoc Kacolonel

5 Ruma ri ruwach'ulef ri xtic'oje' re
chkawech apo ri yojtajin chutzijoxic chiwe;
ri Dios ma rubin ta chi pa quik'a' ángeles
xtuya' wi, riche (rixin) chi niquik'et tzij pa
ruwi',* ma que ta ri'.
6 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri
tz'ibatal ca, c'o c'a jun achi ri biyon ca:
Ajaf Dios, ¿achique ta c'a ruc'ojlen ri winek
riche (rixin) chi can noka chac'u'x?
¿Y achique ta c'a chuka' ruk'ij ri xa riq'ui
winek alaxnek wi, riche (rixin) chi
can nanataj pe?†
7 Ri winek xa akasan juba' ruk'ij que chiqui-
wech ri ángeles.
Pero ma riq'ui wi ri' can xaben chare ri
winek chi can c'o ruk'ij ruc'ojlen,
ruma pa ruk'a' riya' aya'on wi ronojel ri
cosas ri abanon.
8 Ronojel ri cosas abanon xaya' pa ruk'a' pa
raken.
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.
Y tek nubij chi ri Dios ronojel xuya' pa
ruk'a' ri winek, ntel chi tzij chi can rono-
jel ruya'on chic pa ruk'a'.‡ Pero wacami
ma jane nikatz'et ta chi ronojel c'o chic pa
ruk'a'.
9 Pero nikatz'et chuka' chi ri Jesús xa majun
más ruk'ij xban chare que chiquiwech ri
ángeles. Pero xa ma q'uiy ta k'ij ri xban
queri' chare, y wacami ya'on chic ruk'ij
ruc'ojlen§ ruma chi xutij pokonal y ruma
chuka' chi xcom.* Y ruma c'a ri rutzil ránima
ri Dios pa kawi' tek ri Jesús xcom kuma
konojel.
10 Yac'a ri Dios ri xbano ronojel. Y ronojel
ri xuben Riya', can riche (rixin) chi niquiya'
ruk'ij.† Y ruma chi ri Dios nrajo' chi can
ta ye q'uiy ralc'ual yebe chila' chicaj riq'ui
Riya' y nic'oje' c'a quik'ij quic'ojlen, rumari'
can ruc'amon c'a chi ri xc'amo pe ri colota-
jic xuk'axaj tijoj pokonal‡ riche (rixin) chi
queri' tz'aket xuben ri ruc'aslen ri xuc'uaj re
wawe' choch'ulef y queri' xk'alajin chi can
kitzij chi Colonel.
11 Ruma ri nibano ch'ajch'oj chare ri
kac'aslen, can Ruc'ajol wi ri Dios. Y riyoj ri
banon chic ch'ajch'oj chare ri kac'aslen, yoj
ralc'ual chic ri Dios.§ Rumari' ri Jesús ma
niq'uix ta nubij wach'alal* chake.
12 Can achi'el nubij chupan ri ruch'abel ri
Dios ri tz'ibatal ca, tek ri Jesús xubij chare ri
Dios:
Ajaf Dios, riyin xtintzijoj c'a ri abi' chique ri
wach'alal.

† **1:13** Lc. 20.42. ‡ **1:13** Sal. 110.1; Mt. 22.44; Mr. 12.36; Hch. 2.34, 35. § **1:14** Gn. 28.12; 32.1, 2; Sal. 103.20, 21; Lc. 1.19, 26; 2.9, 13; Hch. 12.7. * **2:1** He. 1.6. † **2:2** Hch. 7.53. ‡ **2:3** Is. 45.17; Lc. 1.69. § **2:4** 1 Co. 12.4, 11; Ef. 4.8, 11. * **2:5** He. 1.2, 4, 8. † **2:6** Job 7.17, 18; 15.14; Sal. 8.4. ‡ **2:8** 1 Co. 15.27; Ef. 1.22; Fil. 3.21. § **2:9** Mt. 16.28; Fil. 2.7-9. * **2:9** 2 Co. 5.15; 1 Ti. 2.6; 1 Jn. 2.2. † **2:10** Pr. 16.4; Is. 43.21. ‡ **2:10** Lc. 24.46; He. 12.2. § **2:11** Ro. 8.29. * **2:11** Mt. 28.10; Jn. 20.17. † **2:12** Sal. 22.22. ‡ **2:13** Sal. 18.2; Is. 12.2.

Xtinbixaj ri abi' quiq'ui ri niquimol qui' riche (rixin) chi niquiya' ak'ij.†
13 Y nubij chuka':
Riyin cukul nuc'u'x riq'ui ri Dios.‡
Y nubij chuka':
Wawe' yinc'o wi, ye wachibilan ri ye ralc'ual ri Dios ri ye ruya'on ri Dios chuwe,§ nicha'.
14 Y ruma chi riyoj ri yoj ralc'ual chic ri Dios xa yoj winek, c'o kabakil y c'o kaquiq'uel; rumari' ri Jesús xoc chuka' winek achi'el riyoj y xcom riche (rixin) chi xch'acon* chrij ri itzel winek, ri rajawalul ri camic.
15 Ri Jesús xcom chuka' riche (rixin) chi yerucol ri winek ri can ronojel k'ij yec'o pa ruk'a' ri xibinri'il† ruma niquixibij qui' chuwech ri camic.‡
16 Y kas kitzij wi chi ri Jesús ma xpe ta chiquicolic ri ángeles. Riya' xa can xpe chkacolic riyoj ri yoj riy rumam ca ri Abraham.
17 Rumari' c'o chi xoc winek can achi'el wi riyoj, y can ruc'amon wi chi xoc Nimalaj Sacerdote riche (rixin) chi queri' nujoyowaj kawech.§ Riya' can nuben wi ri samaj ri' chuwech ri Dios riche (rixin) chi nicuyutej y nisachatej ri kil kamac.
18 Queri' nbij chiwe ruma Riya' tek xutij pokonal, y tek xban chare chi xtzak ta pa mac,* can ma xch'acatej ta. Y rumari' Riya' can nicowin wi yojruto' riyoj tek najowex niban chake chi yojtzak pa mac.

3

Ri Jesús más nim ruk'ij que chuwech ri Moisés

1 Rumari', riyix lok'olaj tak wach'alal ri yix siq'uin (oyon) chuka' ruma ri Dios riche (rixin) chi yixbec'oje' riq'ui chila' chicaj, can tich'obotej c'a chiwech chi ya c'a ri Cristo Jesús ri rutako'n* ri Dios y ya chuka' Riya' ri Kanimalaj Sacerdote riyoj ri kaniman.
2 Ri Cristo Jesús can xuben wi ri samaj ri xya'ox (xya') pe chare ruma ri Dios, achi'el xuben ri Moisés.† Ri Moisés can utz quic'uaxic xuben chique ri ye ralc'ual ri Dios.
3 Y rumari' ri Moisés c'o ruk'ij. Pero ri Jesús yari' ri c'o más ruk'ij ruc'ojlen, ruma Riya' can achi'el jun aj banoy jay.‡ Y ketaman wi chi ya ri aj banoy jay ri más c'o ruk'ij, que chuwech ri jay ri nuben.
4 Ruma ronojel jay xa winek ri nibano, yac'a ronojel ri yekatz'et, ya ri Dios ri banayon.§
5 Ri Moisés jun utzilaj rusamajel ri Dios, can utz quic'uaxic xuben chique ri ye ralc'ual ri Dios. Ri Moisés xeruk'alajsaj* yan c'a ri c'a ma jane yebanatej ta chupan ri tiempo ri'.
6 Ri Cristo chuka' can utz quic'uaxic nuben chique ri ye ralc'ual ri Dios. Pero Riya' ma xu (xe) ta c'a rusamajel ri Dios, achi'el ri Moisés. Ri Cristo can Ruc'ajol wi ri Dios. Riyoj chuka' yoj ralc'ual chic ri Dios, pero wi cof xkojc'oje' chupan ri kacukbel c'u'x† y nbekaq'uisa' c'a pa ruwi', y wi riq'ui quicoten nikoyobej apo ri k'ij tek xtibekila' ronojel ri utzil ri koyoben.

Ri uxlanen riche (rixin) ri rutinamit ri Dios

7 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, ri Lok'olaj Espíritu‡ nubij c'a:
Wi xtiwac'axaj ri ruch'abel ri Dios wacami,
8 man c'a ticowirisaj§ ta ri iwánima, ma tiben ta achi'el xquiben ri iwati't imama' ojer ca, tek xquiyec woyowal ri pa desierto.
Xcajo' xquitz'et, wi kas kitzij chi nika ruc'ayewal pa quiwi'.
9 Ruma, cawinek juna' xquitz'et ri milagros ri xenbanala' chiquiwech.
Ma riq'ui wi ri' xa xinquitojtobej, ruma q'uiy etzelal xquiben riche (rixin) chi nicajo' niquetamaj wi kas kitzij chi xtinya' ruc'ayewal pa quiwi'.
10 Rumari' xpe woyowal chique ri winek ri xebano queri'.
Y riyin xinbij c'a: Ri cánima re winek re' xa ma wuq'ui ta riyin c'o wi, xa chiquij nic'aj chic benak wi.
Can niquiben chi ma quetaman ta ri utzilaj bey ri nc'utun chiquiwech.
11 Y xinben jurar ruma ri woyowal y xinbij:
Kas kitzij chi ma xque'oc ta chupan ri uxlanen ri nya' riyin.
Queri' nubij ri tz'ibatal ca.
12 Wach'alal, tichajij c'a ri ic'aslen chi'iwachibil iwi', riche (rixin) chi can ta cukul ic'u'x riq'ui ri Dios, y chi man ta c'o etzelal ri pa tak iwánima, riche (rixin) chi queri' ma xtiya' ta ca ri c'aslic Dios.
13 Rajawaxic chi k'ij k'ij nipixabala' iwi' chi'iwachibil iwi',* ruloman chi wacami c'a ya'on na tiempo chake. Queri' tibana' riche (rixin) chi majun xticowir ta ri ránima chupan ri k'oloj riche (rixin) ri mac.
14 Riyoj xa can jun chic c'a kabanon riq'ui ri Cristo, ruma xkacukuba' kac'u'x riq'ui tek xkanimaj. Pero rajawaxic chi cof yojc'oje'

§ **2:13** Is. 8.18; Jn. 10.29. * **2:14** Ro. 8.3; 2 Ti. 1.10; 1 Jn. 3.8. † **2:15** Lc. 1.74. ‡ **2:15** Sal. 33.19. § **2:17** He. 4.15, 16; 5.1, 2. * **2:18** He. 4.15, 16. * **3:1** Mt. 15.24. † **3:2** Nm. 12.7; 1 S. 12.6. ‡ **3:3** Zac. 6.12; Mt. 16.18. § **3:4** Ef. 2.10. * **3:5** Dt. 18.15, 18, 19. † **3:6** Mt. 10.22. ‡ **3:7** 2 S. 23.2; Mt. 22.43; Mr. 12.36; Hch. 1.16; 28.25. § **3:8** Sal. 81.11; 95.8, 9; Is. 55.2, 3. * **3:13** He. 10.24, 25. † **3:14** He. 3.6.

chupan ri kacukbel c'u'x y nbekaq'uisa' c'a
pa ruwi'.†
15 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios nubij:
Wi xtiwac'axaj ri ruch'abel ri Dios wacami,‡
man c'a ticowirisaj ta ri iwánima, ma tiben ta
achi'el xquiben ri iwati't imama' tek
xquiyec woyowal,
nicha' ri Dios.
16 ¿Achique c'a ri xeyaco royowal ri Dios§
astape' can quic'axan chic ri ruch'abel? Ri
xebano queri', quinojel ri xe'el pe ri pa
ruwach'ulef Egipto, ri xecolotej pe ruma ri
Moisés.
17 ¿Achique cami winek ri can cawinek juna'
xpe royowal ri Dios chique? Ri' chique ri
xemacun y xecom ca ri pa desierto,* y ri
quich'acul xabacuchi (xabachique) xecanaj
wi ca.
18 ¿Achique cami winek ri can xban jurar
chique ruma ri Dios chi can ma xque'oc ta
chupan ri uxlanen ri nuya' Riya'? Ri' chique
ri winek ri xa ma xeniman ta tzij.
19 Y riq'ui ri', riyoj nikatz'et chi riye' ma xe-
cowin ta xe'oc chupan ri uxlanen ri'† ruma
ma xquinimaj ta ri Dios.

4

1 Y wacami ri Dios c'a ntajin na nutzuj
(nusuj) chake riyoj chi yoj-oc chupan ri
uxlanen ri ruchojmirisan Riya'. Rumac'ari'
tikaxibij c'a ki', man xa tibanatej chi c'o
jun chiwe riyix ri xa ma xtoc ta* chupan ri
uxlanen ri'.
2 Ruma ri utzilaj ruch'abel ri Dios tzijon
chake riyoj, can xtzijox chuka' chique ri
kati't kamama' ri ojer ca. Xa yac'a chi riye'
xa ma xquinimaj ta† ri utzilaj ruch'abel ri
Dios, y rumari' majun utz xuc'om pe chique.
3 Y ri Dios xubij c'a chiquij ri ma xeniman
ta riche (rixin):
Riyin xinben jurar ruma ri woyowal y xin-
bij:
Kas kitzij chi ma xque'oc ta chupan ri uxla-
nen ri nya'‡ riyin.
Queri' xubij ri Dios.
Riq'ui ri' nik'alajin chi riyoj ri kaniman, yoj-
oc chupan ri uxlanen ri nuya' ri Dios. Y
ri uxlanen ri' xuchop pe tek ri Dios xuq'uis
rubanic re ruwach'ulef.
4 Y chupan ri ruch'abel ri Dios tz'ibatal
ca, chrij ri ruwuk k'ij nich'o wi tek nubij:
Ri Dios xuxlan§ chupan ri ruwuk k'ij, tek
xc'achoj ronojel re ruwach'ulef y ri caj.
5 Y chuka' ri Dios c'o nubij chupan ri
ruch'abel ri tz'ibatal ca, chiquij ri kati't ka-
mama': Ma xque'oc ta chupan ri uxlanen ri
nya' riyin, nicha'.
6 Pero wacami c'a ya'on na k'ij chi yec'o ye'oc
chupan ri uxlanen ri'. Ri kati't kamama'
xquic'axaj ri utzilaj ruch'abel ri Dios, pero
riye' ma xquiben ta ri xquic'axaj, rumari'
ma xe'oc ta chupan ri uxlanen ri'.*
7 Y q'uiy chic tiempo quek'ax wi el ri kati't
kamama' chuwech re ruwach'ulef, tek ri
Dios xutzuj (xusuj) chic jun bey ri uxlanen
chique ri winek. Y xuya' pa ránima ri rey
David ri tzij ri xkatz'et yan ka, ri nubij:
Wi xtiwac'axaj ri ruch'abel ri Dios wacami,†
man c'a ticowirisaj ta ri iwánima.
Quec'ari' ri ch'abel ri xuya' ri Dios pa ránima
ri David.
8 Y ri uxlanen ri kanatan pe, ma nich'o ta
chrij ri uxlanen ri xquil wawe' ri kati't ka-
mama' tek ye c'amom pe ruma ri Josué.‡ Ma
ya ta ri'. Ruma xa ye chic ri ye quiy quimam
ca riye' ri yec'o re wawe' tek ri Dios xutzuj
(xusuj) chic jun bey ri uxlanen.
9 Y rumari' ketaman chi c'a c'o na jun uxla-
nen quiche (quixin) ri ye rutinamit ri Dios.§
10 Y tek jun winek oconek chic c'a chupan
ri uxlanen ri nuya' ri Dios, nuxlan chuka'
chare ri rusamaj, achi'el xuben ri Dios, tek
c'achojnek chic chubanic re ruwach'ulef y
ri caj, Riya' xuxlan.
11 Rumari' can tikatija' c'a kak'ij riche
(rixin) chi yoj-oc chupan ri uxlanen ri' riche
(rixin) chi queri' ma xtikaben ta achi'el
xquiben ri kati't kamama' ojer ca; riye' ma
xquinimaj ta ri rutzij ri Dios, y rumari' ma
xe'oc ta* chupan ri uxlanen ri'.
12 Ruma ri ruch'abel ri Dios can c'o
ruc'aslen, y c'o ruchuk'a'.† Can sibilaj q'uiy
ri nicowin nuben, que chuwech jun espada‡
ri can pa ca'i' c'o wi rey. Ruma ri ruch'abel
ri Dios napon c'a pa ránima§ y pa ru'espíritu
ri winek y nunic'oj ronojel ri nuch'ob y ri
nurayij. Y napon c'a chupan ri bak y ri
acuchi (achique) quitunun wi qui'. Can más
wi ruchuk'a' que chuwech ronojel espada ri
can pa ca'i' c'o wi rey.
13 Can majun c'a jun ri winakirsan ri xti-
cowin ta chi nrewaj ri' chuwech ri Dios, ni
majun chuka' ri man ta nutz'et Riya'. Ruma
Riya' can ronojel nutz'et. Y chuwech Riya'
c'o chi nikajech na cuenta.

Ri Jesús ri Ruc'ajol ri Dios, yari' ri Kani-
malaj Sacerdote

‡ **3:15** He. 3.7. § **3:16** Nm. 14.2, 4, 11, 23, 30; Dt. 1.34, 35. * **3:17** Nm. 26.65. † **3:19** He. 4.5, 6, 11. * **4:1** He. 12.15. † **4:2** He. 3.18. ‡ **4:3** Sal. 95.11; He. 3.11. § **4:4** Gn. 2.2; Ex. 20.11. * **4:6** He. 3.19. † **4:7** Sal. 95.7. ‡ **4:8** Hch. 7.45. § **4:9** Is. 11.10; 60.14, 18. * **4:11** He. 3.12, 18, 19. † **4:12** Jer. 23.29. ‡ **4:12** Ap. 1.16; 2.16. § **4:12** 1 Co. 14.24, 25; Ef. 5.13. * **4:14** He. 3.1; 7.26.

14 Riyoj can c'o c'a jun Kanimalaj Sacerdote* ri aponak chila' chicaj, y ri' ya ri Jesús
ri Ruc'ajol ri Dios. Rumac'ari' ma tikaya' ta
ca, xa can cof kojc'oje' chupan ri kanimabel
c'u'x.
15 Ruma riyoj c'o jun Kanimalaj Sacerdote
ri can nicowin nujoyowaj kawech, ruma
Riya' retaman ri acuchi (achique) oc napon
wi ri kachuk'a' riyoj winek. Y Riya' jabel re-
taman, ruma tek xoc'oje' ka wawe' chuwech
re ruwach'ulef, can xajowex chi xka ta pa
mac. Xa can ronojel ruwech tojtobenic ri
nikak'axaj riyoj,† can xuk'axaj chuka' Riya',
xaxu (xaxe wi) c'a chi Riya' ma xmacun ta.‡
16 Rumari' man c'a tikaxibij ta ki' yojjel
apo riq'ui ri Dios,§ riche (rixin) chi queri'
nujoyowaj kawech y riche (rixin) chuka'
chi xtuya' pe ri rutzil ránima pa kawi' riche
(rixin) chi queri' tek c'o jun xtikac'ulwachij,
Riya' can yari' c'o pe kiq'ui riche (rixin) chi
yojruto'.

5

1 Quinojel ri ye'oc nimalaj tak sacerdotes
chiquicojol ri israelitas, can ye cha'on
wi riche (rixin) chi yech'o riq'ui ri Dios
pa quicuenta ri winek. Yequicamisaj
chicop riche (rixin) chi yequitzuj (yequisuj)
chuwech ri Dios,* chicop ri niquiya' ri
winek ruma ri quimac. Y yequitzuj
(yequisuj) chuka' nic'aj chic cosas chare ri
Dios, ri niquiya' ri winek.
2 Ri nimalaj sacerdote ri' chuka' xa jun
relic winek; xa can rusutin chuka' ri' ri mac
chrij riya', y rumari' tek retaman nujoy-
owaj† quiwech ri winek ri xa ma quetaman
ta achique ri ruraybel ri Dios, ri xa ye sach-
nek riq'ui ri quina'oj.
3 Y ruma chi ri nimalaj sacerdote xa
jun relic winek, rumari' riya' rajawaxic
chi yerucamisaj chicop riche (rixin) chi
yerutzuj (yerusuj) chuwech ri Dios, y ma xu
(xe) ta wi ruma ri quimac ri winek, xa can
ruma chuka' ri rumac riya'.‡
4 Majun c'a winek ri chak ta queri' ntoc
nimalaj sacerdote y nic'oje' anej ruk'ij, xa
can c'o chi ya ri Dios nicha'o riche (rixin)§
achi'el xban chare ri Aarón ojer ca.
5 Queri' chuka' ri Cristo, ma chak ta queri'
xoc Nimalaj Sacerdote y xc'oje' ruk'ij,* can
ya c'a ri Dios ri xcha'o riche (rixin). Ruma ri
Dios xubij c'a chare:
Yit c'a riyit ri nuc'ajol.†
Rumari' wacami nya' ac'aslen.
6 Y c'o chuka' jun chic tzij chupan ri
ruch'abel ri Dios ri nubij:
Yit c'a riyit ri Sacerdote‡ ri majun bey xca-
jalatej ta,
can achi'el ri sacerdote'il riche (rixin) ri
Melquisedec ri xc'oje' ojer ca.
Queri' ri xubij ri Dios chare ri Cristo.
7 Y tek ri Cristo xc'oje' wawe' chuwech
re ruwach'ulef can xubanala' wi orar§ y
xuc'utuj ruto'ic chare ri Dios. Retaman c'a
chi ri Dios can nicowin wi nuto' chuwech ri
camic. Riya' can riq'ui c'a ronojel ruchuk'a'
xch'o riche (rixin) chi xuben orar, y chuka'
xok'. Y ri Dios can xrac'axaj wi ri Cristo,
ruma ri Cristo can ruya'on wi ruk'ij ri Dios,
ri Rutata'.
8 Y astape' ri Cristo can Ruc'ajol wi ri Dios,
pero xretamaj xunimaj rutzij ri Dios,* hasta
chupan chuka' ri tijoj pokonal ri xuk'axaj.
9 Y tek can runiman chic c'a rutzij ri
Dios chupan ronojel,† Riya' xoc kitzij chi
Colonel ri can nicowin wi nuya' colota-
jic riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek chique
quinojel ri yeniman rutzij.
10 Ri Dios can xuben wi c'a chare chi
xoc Nimalaj Sacerdote;‡ can achi'el ri sacer-
dote'il riche (rixin) ri Melquisedec ri xc'oje'
ojer ca.

Ma tikaya' ta ca ri Cristo

11 C'o más nikajo' nikabij chiwe chrij ri
rusamaj ri Cristo, ri Nimalaj Sacerdote,
pero c'ayef (cuesta) chi nikil rubixic chiwe,
ruma xa ma yix q'uiyinek ta chupan ri
ruch'abel ri Dios ri iwac'axan pe.§
12 Y xa utz ta chic, chi yix ta riyix ri
yixtijon quiche (quixin) ri nic'aj chic riq'ui
ri ruch'abel ri Dios. Ruma q'uiy yan chic
tiempo* yixc'o pa ruch'abel, pero riyix xa
c'a nic'atzin na itijoxic chupan ri nabey tak
tijonic chare ri ruch'abel ri Dios. Ruma
ri ibanon wacami xa c'a yix achi'el na jun
ac'al† ri xa c'ari' nalex, ri xa c'a xu (xe wi)
tz'umaj nrajo' y c'a ma jane nutij ta wey.
13 Jun ac'al ri c'a nitz'uman na, ma jane
nik'ax ta chuwech ri nubij ri ruch'abel ri
Dios.‡ Ma retaman ta achique ri' ri choj y
achique ri' ri ma choj ta. Rumari' nbij chiwe
chi riyix c'a yix achi'el na jun ac'al.
14 Yac'a ri can jabel nik'ax chiquiwech
ri ruch'abel ri Dios, can ye achi'el c'a jun
winek ri can nicowin chic nutij wey. Riye'
quitijon qui' riche (rixin) chi can quetaman
chic achique ri utz y achique ri ma utz ta.§

6

1 Rumari' ri nabey tak tijonic chare ri
ruch'abel ri Dios ri xkac'ul tek xkanimaj ri

† **4:15** Is. 53.3; Lc. 22.28. ‡ **4:15** 2 Co. 5.21; 1 P. 2.22. § **4:16** He. 10.19, 22. * **5:1** He. 8.3, 4. † **5:2** He. 2.17; 4.15. ‡ **5:3** Lv. 4.3. § **5:4** Ex. 28.1; 1 S. 13.9-14. * **5:5** Jn. 8.54. † **5:5** Sal. 2.7; Hch. 13.33. ‡ **5:6** Sal. 110.4. § **5:7** Sal. 22.1; Mt. 26.53; Jn. 17.1. * **5:8** Fil. 2.8. † **5:9** He. 2.10. ‡ **5:10** He. 6.20. § **5:11** 2 P. 3.16. * **5:12** He. 6.1. † **5:12** Ga. 4.3. ‡ **5:13** 1 Co. 14.20. § **5:14** 1 Co. 2.14, 15; Ef. 4.13.

Cristo, ri' xketamaj yan. Wacami tikatija'
kak'ij chi niketamaj más chrij ri Cristo riche
(rixin) chi can nitz'aket ri na'oj kiq'ui, y
mani chi xaxu (xaxe wi) chupan ri nabey
tak tijonic yojcanaj wi ka, achi'el tek xbix
chake chi rajawaxic chi nitzolin pe kac'u'x
chupan ri itzel tak banobel ri xa camic
nuc'om pe chake,* y achi'el chuka' ri tijonic
chrij ri cukbel c'u'x riq'ui ri Dios,
2 y achi'el chuka' ri tijonic chrij ri
bautismo,† y ri achique nic'atzin wi tek ri
ancianos riche (rixin) ri iglesia niquiya'
quik'a' pa kawi',‡ y ri c'astajbel quiche
(quixin) ri caminaki', y ri ruc'ayewal riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek ri xtuya' ri Dios
pa quiwi' ri winek ri ma quiniman ta Riya'.
Ronojel re' xa ketaman chic.
3 Y re' can xtikaben, wi ri Dios nuya' k'ij
chake.

4 Ri winek ri sakirisan chic ri quic'aslen,
ri quic'ulun chic ri utzil riche (rixin) chila'
chicaj y c'o chic ri Lok'olaj Espíritu quiq'ui,§
5 y quina'on chic chi sibilaj utz ri
ruch'abel ri Dios, y chuka' quina'on chic
chi sibilaj nim ruchuk'a' ri tiempo petenak
chkawech apo,*
6 wi niquetzelaj† ca jurayil ri Cristo, can
majun c'a ri nicowin nibano ta chique chi
nitzolin chic pe quic'u'x riq'ui ri Dios, ruma
xa can achi'el yetajin niquicamisaj‡ chic
jun bey ri Ruc'ajol ri Dios chuwech cruz, y
niquiya' (niquitzek) ruq'uix chiquiwech ri
winek.
7 Ketaman c'a chi wi jun ulef q'uiy job nika
pa ruwi'§ y can nuya' jun utzilaj tico'n ri can
c'o wi utz nuc'om pe chare ri rajaf ri ulef, ri
ulef ri' can ruc'ulun wi rutzil ri Dios.
8 Pero jun ulef ri can xu (xe) wi itzel tak
k'ayis y q'uix nipe chuwech,* can majun
nic'atzin wi. Xa juba' chic nrajo' chi nimalix
ca ruma ri Dios y xa xtiporox ca ruwech.

9 Yac'a riyix kach'alal ri sibilaj yixkajo',
astape' c'o ch'abel ri xkabij yan ka chiwe,
riyoj can kacukuban kac'u'x iwuq'ui chi
riyix ma xtiben ta queri', xa can kacukuban
kac'u'x iwuq'ui chi ri ic'aslen niwachin ja-
bel† chuwech ri Dios y riq'ui ri' nik'alajin chi
yix colotajnek chic pe chupan ri imac.
10 Ri Dios can choj wi, y rumari' ma
xtumestaj ta ri samaj ri ibanon. Ri Dios
retaman chi riyix niwajo' Riya'. Y can queri'
nik'alajin ruma ye ito'on pe ri lok'olaj tak
ralc'ual ri Dios, y c'a yixtajin na ye'ito' wa-
cami.
11 Y nikarayij chiwe chi'ijujunal chi can
achi'el ye ito'on pe ri kach'alal, can que ta c'a
ri' xtiben c'a pa ruq'uisbel, riche (rixin) chi
queri' chi'iwonojel cukul ic'u'x xtiwoyobej
ri utzil ri xtibewila' chila' chicaj.
12 Rajawaxic chi riyix niben queri' riche
(rixin) chi ma nipe ta ik'oral. Riyix xa
can titzekelbej quic'aslen ri can ruma chi
quiniman ri Dios y yecoch'on,‡ rumari' tek
niquic'ul ri rubin ri Dios chi yeruya'.
13 Queri' tibana', ruma tek ri Dios xutzuj
(xusuj) ri utzil chare ri Abraham ri ojer ca,
Riya' majun chic achoj pa rubi' xuben wi
jurar, ruma majun chic ri más ta nim que
chuwech ri Dios. Rumari' can pa rubi' ka
Riya' mismo xuben wi jurar§ chi can nuya'
wi ri rutzil chare ri Abraham.
14 Y ri Dios xubij c'a chare ri Abraham:
Kas kitzij ri nbij chawe chi xtinya' ri wutzil
pan awi' y can pa ruq'uiyal xtinya' chawe y
xquec'oje' q'uiy awiy amam,* xcha' ri Dios
chare ri Abraham.
15 Y ri Abraham can xroyobej c'a riq'ui
coch'onic, y xuc'ul na wi ri utzil ri rutzujun
(rusujun) ri Dios chi nuya' chare.
16 Ri winek ya c'a ri rubi' ri Dios ri
niquinataj riche (rixin) chi niquiben jurar.
Niquinataj ri rubi' ri Dios ruma yari' ri más
nim ruk'ij, y riq'ui ri queri' niquiben, can
yenimex y majun chic nibix ta chique.
17 Y que chuka' ri' ri Dios xuben c'a jurar
chare ri Abraham chi nuya' ri rutzil chare.
Queri' xuben ruma nrajo' chi can más k'alaj
nuben chiquiwech quinojel ri xquec'ulu
chuka' ri utzil ri',† chi Riya' ma nujel ta ri
achique ri ruch'obon‡ pe pa quiwi'. Can
nuben wi c'a ri nubij.
18 Y can c'o ca'i' rubanic xuben ri Dios
ri nik'alajsan chkawech chi Riya' ma nujel
ta ri rutzij. Jun, can c'o ri xutzuj (xusuj)
chake, y jun chic, Riya' can xuben wi jurar
chi nuya' ri rutzujun (rusujun) chake. Y
ruma chi ri Dios majun bey nutz'uc ta tzij,
rumari' cukul kac'u'x chi nikoyobej apo ri
k'ij tek xtikac'ul ronojel ri rubin chi nuya'
chake.
19 Y ri oyobenic ri' nuben chare ri kánima
chi can cof yukul riq'ui ri Dios. Achi'el ni-
ban chare jun lancha ri niyukbex riq'ui jun
ancla ri nic'ak ka chuxe' ya' riche (rixin) chi
cof nic'oje' ri lancha. Quec'ari' riyoj ronojel
ri koyoben nuben chake chi can chupan
ri nimalaj Lok'olaj lugar riq'ui ri Dios§ ri
yukul wi apo kac'u'x.
20 Y chiri' oconek wi ri Jesús riche (rixin)
chi nuc'utuj utzil chare ri Dios pa kawi'

* **6:1** He. 9.14. † **6:2** Hch. 19.4, 5. ‡ **6:2** Hch. 8.14, 17; 1 Ti. 4.14. § **6:4** Mt. 12.31; He. 2.4. * **6:5** He. 2.5. † **6:6** Mt. 23.31, 32; He. 10.29. ‡ **6:6** Lc. 11.48. § **6:7** Sal. 65.10. * **6:8** Is. 5.6. † **6:9** Fil. 1.6, 7; He. 10.34, 39. ‡ **6:12** He. 10.36. § **6:13** Gn. 22.16. * **6:14** Gn. 22.16, 17. † **6:17** Ro. 8.17. ‡ **6:17** Job 23.13, 14; Is. 14.24; Jer. 33.20, 21, 25, 26; Ro. 11.29. § **6:19** Lv. 16.15; Sal. 130.7; He. 9.7. * **6:20** He. 5.6.

riyoj, ruma ya Riya' ri Nimalaj Sacerdote* ri
majun bey xtijalatej ta, can achi'el ri sacer-
dote'il riche (rixin) ri Melquisedec. Ri Jesús
xunabeysaj yan el ri',† riche (rixin) chi riyoj
yojcowin chuka' yojapon riq'ui ri Dios.

7

Ya ri Jesucristo ri Kanimalaj Sacerdote

1 Ri Melquisedec ri yitajin ntzijoj chiwe
yari' ri rey riche (rixin) ri tinamit Salem,
y chuka' sacerdote riche (rixin) ri nimalaj
Dios.* Ri Melquisedec ri', xbe c'a chuc'ulic
ri kamama' Abraham y xuben chuka' ben-
decir, tek ri Abraham tzolijnek pe chubanic
ri ch'a'oj ri xuben quiq'ui ri reyes y xch'acon
ca chiquij.
2 Y ri Abraham ronojel ri cosas ri relesan
pe chique ri reyes ri xeruch'ec, riya' xrelesaj
c'a ri rudiezmo chare ronojel ri cosas ri' y
yac'ari' ri xuya' chare ri Melquisedec. Y
ri bi'aj Melquisedec ntel c'a chi tzij chi rey
ri choj nik'ato tzij. Y ruma riya' rey riche
(rixin) ri tinamit Salem, ntel c'a chi tzij chi
riya' rey riche (rixin) ri uxlanibel c'u'x.
3 Ri Melquisedec ma tz'ibatajnek ta ca wi
xec'oje' rute' rutata', ni ma tz'ibatajnek ta
ca chuka' wi xec'oje' rati't rumama'. Ma
nik'alajin ta wi xalex y wi xcom. Rumari' tek
nik'alajin chi riya' jun sacerdote ri majun
bey xtijalatej ta,† can achi'el ri Ruc'ajol ri
Dios.
4 Tich'obo' na pe' jabel, chi ri Melquisedec
can más wi nim ruk'ij que chuwech ri
kamama' Abraham. Rumari' ri kamama'
Abraham can lajuj c'a xuben chare ronojel
ri relesan pe chique ri reyes, y jun c'a chique
ri lajuj ri' xuya' chare ri Melquisedec.‡
5 Y ri ley riche (rixin) ri Moisés nubij chi
ri ye riy rumam ca ri Leví, yeri' ri ye'oc
sacerdotes, y can ya'on ca ri pixa' chique
chi ye riye' ri yec'ulu ri diezmo ri niquiya'
ri quiwinak;§ astape' ri quiwinak ri' can ye
riy rumam wi ca chuka' ri Abraham.
6 Pero ri Melquisedec, astape' ma riy
rumam ta ca ri Leví, xuc'ul ri diezmo
chuwiruk'a' ri Abraham. Y riya' xuben ben-
decir ri Abraham, Abraham ri can c'o wi
tzujun (sujun) chare ruma ri Dios.*
7 Ri Melquisedec can sibilaj nim ruk'ij.
Ruma ketaman chi ri niya'o ri bendición
más nim ruk'ij que chuwech ri nic'ulu ri
bendición.
8 Y ri ye riy rumam ca ri Leví ri niquic'ul
ri diezmo, xa yecom. Yac'a ri Melquisedec
ri xc'ulu ri diezmo chuwiruk'a' ri Abraham,
nibix chrij chi riya' ma nicom ta.†
9 Tek ri Abraham xuya' ri diezmo chare
ri Melquisedec, ntel chi tzij chi xuya' yan
pa quiq'uexel ri ye riy rumam ri Leví, ri
xque'oc sacerdotes, y chique c'a riye' ri'
niya'ox (nya') wi ri diezmo,
10 astape' ma jane talex ri Leví tek ri
Melquisedec xbe chuc'ulic ri Abraham.
11 Ri ley riche (rixin) ri Moisés xjach
chique ri kati't kamama' pa quitiempo
ri sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Leví.
Pero ri quisamaj ri sacerdotes ri', ma
xcowin ta xuben chique ri kati't kamama'
chi xetz'etetej ta ruma ri Dios chi majun
quimac,‡ y rumari' xc'atzin c'a chi xpe jun
chic Sacerdote can achi'el ri sacerdote'il
riche (rixin) ri Melquisedec, y man achi'el
ta ri Aarón y man achi'el ta ri nic'aj chic
sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Leví.
12 Ruma wi yejalatej el ri sacerdotes,
nic'atzin chuka' chi nijalatej ri ley.
13 Ruma ri Jesucristo ma riy rumam ta ca
ri Leví, Riya' can riy rumam ca jun chic achi.
Y ri ye riy rumam ca ri achi ri' majun bey ye
oconek ta sacerdotes.
14 Y ri Sacerdote ri xpe, ya ri Kajaf Jesu-
cristo, y nik'alajin chi Riya' riy rumam ca
ri Judá.§ Y ri ley riche (rixin) ri Moisés ma
nubij ta chi ye'oc sacerdotes ri ye riy rumam
ca ri Judá.
15 Y riq'ui c'a chi ri Jesucristo xoc Sac-
erdote, ri can achi'el ri Melquisedec, can
xk'alajin c'a chi ri quisacerdote'il ri ye riy
rumam ca ri Leví xa xtibeq'uis na.
16 Ri ley riche (rixin) ri Moisés rubin pe
chi can xu (xe) wi ri ye riy rumam ca ri
Leví ri ye'oc sacerdotes, y ri Jesucristo xa
ma riy rumam ta ca ri Leví. Pero Riya'
xoc Sacerdote, ruma c'o ruc'aslen ri can c'o
ruchuk'a', jun c'aslen ri majun bey xtiq'uis
ta.
17 Achi'el ri ruk'alajsan ca ri Dios chrij
Riya' tek xubij chare:

Yit c'a riyit ri Sacerdote ri majun bey xca-
jalatej ta,*
can achi'el ri sacerdote'il riche (rixin) ri
Melquisedec ri xc'oje' ojer ca.
Queri' ri ruk'alajsan ca ri Dios.

18 Y majun chic rejkalen ri nubij chupan
ri ley chrij ri sacerdote'il ruma majun
ruchuk'a' y ma xcowin ta xerucol ri winek
chupan ri quimac.†
19 Ruma ri ley ri' xa can ma xcowin ta xuben
chique ri winek chi yetz'etetej ruma ri Dios
chi majun quimac.‡ Yac'a re wacami xa yoj
royoben jun utzil ri can más jabel.§ Y ri

† **6:20** He. 3.1; 4.14. * **7:1** Gn. 14.18. † **7:3** Sal. 110.4. ‡ **7:4** Gn. 14.20. § **7:5** Nm. 18.21, 26. * **7:6** Gn. 12.2, 3; 13.14-17; 17.4; 22.17, 18; Hch. 3.25; Ro. 4.13; Ga. 3.16; He. 6.13; 11.17. † **7:8** He. 5.6; 6.20. ‡ **7:11** Ga. 2.21; He. 8.7. § **7:14** Gn. 49.10; Is. 11.1; Mt. 1.1, 3. * **7:17** Sal. 110.4. † **7:18** Ro. 8.3; Ga. 4.9. ‡ **7:19** Hch. 13.39; Ro. 3.20; Ga. 3.21, 24. § **7:19** Ro. 5.2.

utzil ri' nuben chake chi yojcowin yojjel apo
riq'ui ri Dios.
20 Ri Dios xuben jurar riche (rixin) chi
xk'alajin chi kas kitzij chi ri Jesús xoc Sacer-
dote.
21 Yac'a tek ri ye riy rumam ca ri Leví xe'oc
sacerdotes, ri Dios majun ri xuben ta jurar.
Pero tek ri Jesús xoc Sacerdote, yari' tek ri
Dios xuben jurar. Achi'el ri nubij chupan ri
ruch'abel ri tz'ibatal ca:
Ri Ajaf Dios xuben jurar y ma xtujel ta ri
ruch'obonic.*
Riya' xubij c'a: Yit c'a riyit ri Sacerdote ri
majun bey xcajalatej ta,
can achi'el ri sacerdote'il riche (rixin) ri
Melquisedec ri xc'oje' ojer ca.
Queri' xubij ri Dios chare ri Jesús.
22 Rumari' tek ya ri Jesús ri xpa'e' chuwech
ri trato ri xuben ri Dios kiq'ui. Y re trato re'
más utz† que chuwech ri xuben quiq'ui ri
kati't kamama'.
23 Yac'a ri nic'aj chic sacerdotes ri ye riy
rumam ca ri Leví, can ye q'uiy wi ri xe'oc
sacerdotes ruma ma xecowin ta xec'oje' ju-
rayil, xa xecom el.
24 Yac'a ri Jesús can jun Sacerdote ri ma-
jun bey xtijalatej ta ruma Riya' can jurayil
chi c'o ruc'aslen.
25 Y rumari' Riya' can benak ruwech chi
nicowin yerucol ri yejel apo riq'ui chu-
canoxic ri Dios. Ruma Riya' jurayil chi c'o
ruc'aslen riche (rixin) chi ma nitane' ta chi
nuc'utuj rutzil‡ ri Dios pa quiwi'.
26 Y ya c'a ri Jesús ri can ruc'amon (takal
chrij) chi xoc Kanimalaj Sacerdote,§ ruma
Riya' can lok'olaj wi.* Majun bey xuben ta
jun mac.† Majun etzelal c'o pa ruc'aslen y
ma junan ta quiq'ui ri aj maqui', y can ya'on
wi más ruk'ij chila' chicaj.‡
27 Riya' ma nuben ta achi'el niquiben ri
nimalaj tak sacerdotes ri ye riy rumam
ca ri Leví. Riye' ronojel k'ij yequicamisaj
chicop riche (rixin) chi yequitzuj (yequisuj)
chuwech ri Dios.§ Queri' niquiben ruma
ri quimac riye' y ruma chuka' ri quimac ri
quiwinak. Yac'a ri Jesús ma rajawaxic ta chi
q'uiy mul c'o ta ri nutzuj (nusuj) chuwech
ri Dios.* Ruma Riya' xa jun bey c'a ri c'o
chi xcom chuwech ri cruz y can riche (rixin)
ronojel tiempo nic'atzin.
28 Ri Jesús man achi'el ta c'a ri nimalaj
tak sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Leví.
Ruma riye' xa ye winek y ma can ta c'o
quichuk'a'. Pero ma riq'ui wi ri', ri ley riche
(rixin) ri Moisés nubij chi ye'oc nimalaj tak
sacerdotes.† Yac'a ri Jesús can Ruc'ajol wi
ri Dios. Y astape' can c'o chic ri ley, ri Dios
can xuben jurar chi ri Jesús xoc Nimalaj
Sacerdote. Ruma ri Jesús can tz'aket‡ wi
riq'ui ronojel riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.

8

Ri Dios ya ri Jesucristo ri xucusaj riche (rixin) chi xuben jun c'ac'ac' trato quiq'ui ri winek

1 Riq'ui ronojel ri kachapon pe rubixic
chiwe, rajawaxic chi nik'ax chiwech chi can
c'o jun Kanimalaj Sacerdote riyoj, y Riya'
xtz'uye' chila' chicaj pa rajquik'a' ri lok'olaj
ch'aquet ri acuchi (achique) tz'uyul wi ri
Dios.*
2 Y nisamej chila' chicaj, chupan ri kitzij
rachoch ri Dios, ri banon ruma ri Ajaf Dios
y ma winek ta ye banayon.†
3 Wawe' chuwech re ruwach'ulef ri ni-
malaj tak sacerdotes quiche (quixin) ri is-
raelitas yequicamisaj chicop y c'o nic'aj chic
cosas ri yequitzuj (yequisuj) chuwech ri
Dios.‡ Ya samaj ri' ri ya'on chique riche
(rixin) chi niquiben. Y rumari' ri Jesús
chuka' rajawaxic chi c'o xutzuj (xusuj)§
chare ri Dios, ruma Riya' jun Nimalaj Sac-
erdote.
4 Y wi ta ri Jesucristo c'a c'o ta na chuwech
re ruwach'ulef, ma niyatej ta chare chi
ntoc jun sacerdote, ruma can c'a yec'o
na sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Leví
ri yequicamisaj chicop riche (rixin) chi
yequitzuj (yequisuj) chuwech ri Dios, ri can
achi'el nubij chupan ri ley riche (rixin) ri
Moisés.
5 Ri jay ri yesamej wi ri sacerdotes ri'
y ronojel ri c'o chupan ri jay, xa achi'el
jun ruwachbel o xa achi'el rumach'ach'il
ri rachoch ri Dios ri c'o chila' chicaj.* Y
rumari', tek ya xa niban ri jay, ri Dios xubij
chare ri Moisés: Tawac'axaj c'a. Can ra-
jawaxic chi niban† achi'el rubanic ronojel
ri wachbel ri xinc'ut chawech pa ruwi' ri
juyu', xcha' ri Dios chare ri Moisés.
6 Y riq'ui ronojel ri' can nikatz'et c'a chi
ri rusamaj ri Jesús más nim ruk'ij que
chuwech ri quisamaj ri sacerdotes quiche
(quixin) ri israelitas. Y queri' chuka' ri trato
ri xuben ri Dios quiq'ui ri winek‡ can más
chi na nim ruk'ij, que chuwech ri c'o nabey,
ruma can ya ri Jesús ri xucusaj riche (rixin)
chi xuben ri trato ri' y ri c'ac'ac' trato ri' can
más wi utz ri yerutzuj (yerusuj) chake.
7 Y wi ta ri nabey trato utz ta xel, man ta
rajawaxic chi xban chic jun ruca'n trato.§

* **7:21** Sal. 110.4. † **7:22** He. 8.6. ‡ **7:25** Ro. 8.34. § **7:26** He. 3.1. * **7:26** Ap. 15.4. † **7:26** He. 4.15. ‡ **7:26** Ef. 1.20-22. § **7:27** Lv. 9.7; 16.15, 16. * **7:27** Ro. 6.10. † **7:28** He. 5.1, 2. ‡ **7:28** He. 2.10. * **8:1** Ef. 1.20; Col. 3.1. † **8:2** He. 9.11. ‡ **8:3** He. 5.1. § **8:3** Ef. 5.2. * **8:5** He. 9.23. † **8:5** Ex. 25.40; 26.30; 27.8; Nm. 8.4; 1 Cr. 28.12, 19; Hch. 7.44. ‡ **8:6** He. 7.22. § **8:7** He. 7.11, 18.

8 Pero xa ruma c'a chi ri Dios ma xka
ta chuwech ri xquiben ri kati't kamama',
ruma ma xquiben ta ronojel ri xubij chupan
ri nabey trato, rumari' tek ri tz'ibatal ca
nubij:
Xtapon na jun k'ij, xcha' ri Ajaf,
tek xtinben jun c'ac'ac' trato quiq'ui ri aj
Israel y ri aj Judá.*
9 Y ri c'ac'ac' trato ri xtinben quiq'ui, ma ju-
nan ta riq'ui ri trato ri xinben quiq'ui
ri cati't quimama',
tek achi'el xenyukej chi quik'a' riche (rixin)
chi xencol pe pa ruwach'ulef Egipto;
ruma riye' xa ma xquiben ta achi'el ri trato
ri xinben quiq'ui,
y rumari' tek riyin xenmalij ca, xcha' ri Ajaf.
10 Xa rumac'ari', quec'are' rubanic ri c'ac'ac'
trato ri xtinben chic quiq'ui ri israeli-
tas, tek xtapon ri ruk'ijul:
Xtinya' ri nuley pa tak quich'obonic,
y xtintz'ibaj chuka' pa tak cánima.
Xquinoc qui-Dios,
y riye' xque'oc nutinamit.
Yari' ri trato ri xtinben quiq'ui.†
11 Y ri k'ij ri' majun c'a jun ri xtutijoj‡ ta jun
ruc' rach'alal,
ni majun ri quec'are' xtubij ta chare ri
rach'alal: Tawetamaj c'a ruwech ri
Ajaf, ma xticha' ta chare.
Ruma chupan ri k'ij ri' can quinojel chic ye
etamayon nuwech.
Can chi ch'uti'k chi nima'k quetaman chic
c'a nuwech.
12 Ruma riyin can xtinjoyowaj quiwech y
xtincuy ri yequibanala' ri ma choj ta,
y ma xtoka ta chic chinuc'u'x ri quimac y ri
itzel ri yequibanala'.
Queri' ri rubin ri Dios.
13 Y tek ri Dios xunataj ri c'ac'ac' trato, riq'ui
ri' xk'alajin chi Riya' nubij chi ri nabey trato
xa majun chic rejkalen.§ Y jun cosa ri xa
majun chic rejkalen y ma nic'atzin ta chic,
xa napon yan c'a ri k'ij tek niq'uis.

9

1 Ri nabey trato ri xuben ri Dios quiq'ui
ri kati't kamama' xubij chique ri achique
rubanic c'o chi niquiben riche (rixin) chi
niquiya' ruk'ij ri Dios, y xubij chuka' chi
tiban jun rachoch ri Dios re wawe' chuwech
re ruwach'ulef.*
2 Y ri rachoch ri Dios ri', ca'i' c'a rupan
xban chare. Chupan c'a ri nabey rupan jay
chiri' c'o wi ri lámpara y c'o chuka' jun mesa.
Y pa ruwi' ri mesa ri' yec'o wi ri lok'olaj tak
caxlan wey.† Y ri nabey rupan jay ri' nibix
c'a Lok'olaj lugar chare.
3 Y ri ruca'n rupan jay ri c'o apo chrij
ri tziek ri achoj riq'ui jachon wi ri rupan
rachoch ri Dios, yac'ari' ri nibix ri nimalaj
Lok'olaj lugar chare, ruma ya lugar ri' ri
más nim ruk'ij.
4 Y chupan ri nimalaj Lok'olaj lugar ri'
c'o jun altar riche (rixin) chi niporox pon
pa ruwi', y k'anapuek ronojel rij. C'o c'a
chuka' ri cáxa riche (rixin) ri rutrato ri Dios.
Y ri cáxa ri' k'anapuek ronojel rij y queri'
chuka' ri rupan. Chupan c'a ri cáxa c'o jun
lek banon riq'ui k'anapuek y chupan ri lek
c'o juba' maná,‡ ri wey ri xka pe chila' chicaj.
Y chupan ri cáxa ri' c'o chuka' ri ruch'ame'y
ri Aarón,§ ri xjotayin chic pe. Y chuka' c'o ri
tz'alan tak abej* ri tz'ibatal wi ca ri trato ri
xuben ri Dios quiq'ui ri kati't kamama'.
5 Y c'o c'a ca'i' quiwachbel ángeles ri nibix
querubín chique quiric'on c'a quixic' pa
ruwi' ri cáxa.† Ri ángeles ri' niquik'alajsaj c'a
chi chiri' c'o wi ruk'ij ruc'ojlen ri Dios y chiri'
chuka' nicuyutej wi quimac ri winek ruma
ri Dios. Pero wacami ma xtikabij ta c'a más
chrij ronojel re'.
6 Tek chojmirisan chic ronojel ri' chupan
ri rachoch ri Dios, ri sacerdotes can k'ij k'ij
c'a ye'oc chupan ri nabey cuarto chare ri jay
ri', riche (rixin) chi niquiben ri samaj riche
(rixin) chi niquiya' ruk'ij‡ ri Dios.
7 Yac'a chupan apo ri ruca'n rupan ri
jay, can xu (xe) wi ri nimalaj sacerdote
ri ntoc apo, y xaxu (xaxe) wi jun bey
ntoc chiri'§ pa jun juna'. Y tek ntoc apo,
nuc'uaj quiquiq'uel chicop y nutzuj (nusuj)
chuwech ri Dios ruma ri rumac riya' y ruma
chuka' quimac ri winek ri xa ma k'axnek ta
chiquiwech chi xa mac yetajin chubanic.
8 Tek c'a nucusex na ri jun jay ri', ma
xabachique ta winek ri nicowin chi ntoc
ta apo chupan ri ruca'n rupan jay ri nibix
nimalaj Lok'olaj lugar chare. Y riq'ui ri' ri
Lok'olaj Espíritu nuk'alajsaj chkawech chi
ma jane nik'alajin ta ri achique rubanic ri
bey riche (rixin) chi ye'apon* ri winek c'a
riq'ui ri Dios.
9 Y ronojel ri' c'o ri nuc'ut chkawech chrij
re tiempo re'. Ri chicop y ri nic'aj chic cosas
ri xequitzuj (xequisuj) ri winek chuwech
ri Dios, ma xecowin ta† xuben ch'ajch'oj
chare ri cánima ri winek ri xetzuju (xesuju)
ri cosas ri'.
10 Y ronojel ri xbix chique xa más chrij ri
ch'aculaj nich'o wi, achi'el tek nich'o chrij
ri achique niquitij,‡ ri achique niquikum
y ri achique rubanic chi niquich'ajch'ojsaj
qui'.§ Ronojel c'a ri' chilaben chique riche

* **8:8** Jer. 23.5, 7; 30.3; 31.31. † **8:10** Gn. 17.7, 8; Jer. 24.7; Ez. 37.27; Zac. 8.8. ‡ **8:11** Is. 54.13; Jn. 6.45; 1 Jn. 2.27. § **8:13** 2 Co. 5.17. * **9:1** Ex. 25.8. † **9:2** Lv. 24.5, 6. ‡ **9:4** Ex. 16.33. § **9:4** Nm. 17.10. * **9:4** Ex. 25.16. † **9:5** Lv. 16.2. ‡ **9:6** Nm. 28.3. § **9:7** Ex. 30.10. * **9:8** Jn. 14.6; He. 4.15, 16; 10.19, 20. † **9:9** Ga. 3.21. ‡ **9:10** Ro. 14.17. § **9:10** Nm. 19.7.

(rixin) chi niquiben, c'a ya tek xapon jun k'ij
tek c'o chi xjalatej ronojel ri'.
11 Yac'a re wacami ya chic ri Cristo ri Ni-
malaj Sacerdote riche (rixin) ri c'ac'ac' trato
ri c'amayon pe ri utzil* ri tzujun (sujun)
ojer ca. Y ri rachoch ri Dios ri nisamej
wi ri Cristo wacami más nim y más jabel†
que chuwech ri rachoch ri Dios choch'ulef.
Ruma ri jay ri' ma banon ta cuma winek y
re' ntel chi tzij chi xa ma riche (rixin) ta re
ruwach'ulef.
12 Ri Cristo xbe'oc c'a chupan ri nimalaj
Lok'olaj lugar chila' chicaj. Y Riya' ma
xutzuj (xusuj) ta quiquiq'uel q'uisic'
(cabras), ni xa ta quiquiq'uel ri alaj tak
wáquix chuwech ri Dios. Ri Cristo can ya
wi ri ruquiq'uel‡ Riya' ri xutzuj (xusuj)
chuwech ri Dios y xa jun bey xuben queri'
riche (rixin) chi xcuyutej ri kamac y§ riq'ui
ri' xuya' ri colotajic chake riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek.
13 Chupan ri nabey trato, wi c'o jun winek
ri ma ch'ajch'oj ta chuwech ri Dios, c'o
chi nicamisex jun achij wáquix o jun achij
q'uisic' (cabra) o c'o chi niporox jun alaj
vaca. Y riq'ui ri ruquiq'uel ri achij wáquix
o ri achij q'uisic' (cabra) o riq'ui ri chaj
riche (rixin) ri alaj vaca ri nichiquex* chrij
ri winek ri', nich'ajch'ojsex ri ruch'acul ri
winek ri'.
14 Y wi c'o xc'atzin wi ri quiquiq'uel y ri
chaj quiche (quixin) ri chicop, ¿c'a ta c'a ri
ruquiq'uel ri Cristo† chi man ta jun nic'atzin
wi? Ruma ri Jesucristo majun bey xuben ta
mac. Y Riya' can riq'ui ruchuk'a' ri Lok'olaj
Espíritu ri can c'o riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek, xutzuj (xusuj) ri' pa camic chuwech
ri Dios riche (rixin) chi nuch'ajch'ojsaj ri
kánima chare ri mac ri xa camic nuc'om
pe chake, riche (rixin) chi queri' yojcowin
nikaben ri rusamaj ri c'aslic Dios.
15 Rumac'ari' tek yatajnek chare ri Cristo
chi ya Riya' nichojmirisan ri c'ac'ac' trato
ri nuben ri Dios quiq'ui ri winek. Y ruma
chi xcom ri Cristo tek nicuyutej ri mac ri
xbanatej chupan ri nabey trato.‡ Y riyoj ri
yoj siq'uin (oyon)§ ruma ri Dios wacami can
nikil chuka' ri utzil ri tzujun (sujun) ruma
Riya' ojer ca; y ri' jun herencia ri nuya' ri
Dios riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
16 Y can rajawaxic chi xcom ri Cristo riche
(rixin) chi xkac'ul ri herencia ri'. Achi'el tek
jun winek rubanon jun wuj y rubin chupan
chi tek xticom el, ronojel ri rubeyomal ntoc
ca riche (rixin) jun chic winek. Pero ri
winek ri' ma nijach ta na ri herencia chare,
nic'atzin chi nroyobej na, c'a ya tek nicom
na el ri banayon ca ri wuj, c'ac'ari' nijach ri
herencia pa ruk'a'.
17 Ruma tek c'a q'ues na ri winek ri ba-
nayon ri wuj, majun rejkalen ri wuj, pero
tek caminek chic el, c'ac'ari' c'o rejkalen ri
wuj ri'.
18 Y queri' chuka' tek ri Dios xuben ri
nabey trato quiq'ui ri kati't kamama', can
xucusex wi ri quic'.*
19 Ruma tek ri Moisés rubin chic chique ri
winek ronojel ri nubij chupan ri ley ri c'o chi
niquiben,† xberuc'ama' c'a pe quiquiq'uel
ri alaj tak wáquix, quiquiq'uel ri achij tak
q'uisic' (cabras), y xuxol juba' ya' riq'ui,
c'ac'ari' xberuc'ama' pe juba' rusmal carne'l
ri quek banon chare y juba' k'ayis ri hisopo
rubi', y c'ac'ari' xuchicaj pa ruwi' ri wuj
ri tz'ibatal wi ri ley‡ y xuchicaj pa quiwi'
quinojel ri winek chuka'.
20 Y xubij chique: Riq'ui c'a re quic' re'
can nik'alajin wi chi yare' xuchop ri trato§
ri xubij ri Dios chi nikaben, xcha' ri Moisés
chique ri winek.
21 Y ri Moisés xuchicaj chuka' ri quic' chrij
ri rachoch ri Dios y chrij ronojel ri cosas ri
nucusex pa rusamaj ri Dios.*
22 Y can achi'el nubij chupan ri ley, chi xa
juba' ma ronojel xch'ajch'ojsex riq'ui quic'.
Y kas kitzij wi, chi man ta nitix quic',† man
ta nicuyutej ri mac.

Ruma rucamic ri Jesucristo tek nicuyutej ri mac

23 Achi'el xkabij yan ka, ri rachoch ri Dios
ri xquiben ri kati't kamama', xa achi'el jun
ruwachbel ri rachoch ri Dios ri c'o chila'
chicaj. Y ri rachoch ri Dios ri xquiben
riye' y ronojel ri c'o chupan, xchiquex na
c'a quiquiq'uel chicop chiquij riche (rixin)
chi xech'ajch'ojsex y c'ac'ari' xe'ucusex pa
rusamaj ri Dios. Pero ruma ri rachoch ri
Dios ri c'o chila' chicaj‡ más nim ruk'ij, ru-
mari' nic'atzin quic' riche (rixin) Jun ri can
más nim rejkalen que chiquiwech ri chicop.
24 Ri oconek wi ri Cristo wacami ma chu-
pan ta ri rachoch ri Dios ri xa banon cuma
winek, jay ri xa ruwachbel ri kas kitzij chi
rachoch ri Dios ri c'o chila' chicaj. Riya' can
c'a chila' chicaj xbe'oc wi, y can riq'ui c'a
apo ri Dios c'o wi y nich'o apo pa kacuenta
riyoj.§
25 Y ri chila' chicaj ri Cristo ma nuben ta
achi'el nuben ri nimalaj sacerdote quiche
(quixin) ri israelitas re wawe' choch'ulef.
Ruma ri nimalaj sacerdote ri' ronojel juna'
ntoc chupan ri nimalaj Lok'olaj lugar ri c'o

* **9:11** He. 10.1. † **9:11** He. 8.2. ‡ **9:12** Ap. 1.5. § **9:12** Dn. 9.24; Zac. 3.9. * **9:13** Lv. 16.14; Nm. 19.2, 17, 18. † **9:14** 1 Jn. 1.7. ‡ **9:15** Ro. 3.25. § **9:15** He. 3.1. * **9:18** Ex. 24.6. † **9:19** Ex. 24.5-8. ‡ **9:19** Lv. 14.4; 16.14, 15, 18. § **9:20** Ex. 24.8; Mt. 26.28. * **9:21** Ex. 29.12; Lv. 8.15. † **9:22** Lv. 17.11. ‡ **9:23** He. 8.5. § **9:24** Ro. 8.34; He. 6.20; 7.25; 1 Jn. 2.1. * **9:25** Lv. 16.34.

chiri' pa rachoch ri Dios y nutzuj (nusuj)
quic',* pero ma ruquiq'uel ta riya' ri nutzuj
(nusuj). Yac'a ri Cristo xa jun bey xutzuj
(xusuj) quic' y can ruquiq'uel wi Riya' ri
xutzuj (xusuj).
26 Xa ta xc'atzin chi q'uiy mul xuk'axaj ti-
joj pokonal, q'uiy ta mul xcom, rutiquiriban
ta pe tek xban re ruwach'ulef. Pero ma que
ta ri'. Ruma Riya' xa jun bey xutzuj (xusuj) ri
ruquiq'uel† riche (rixin) chi nic'atzin rono-
jel tiempo. Y xa c'a chupan re ruq'uisbel
tiempo‡ riche (rixin) re ruwach'ulef, tek xpe
y xcom riche (rixin) chi nrelesaj ri kamac.
27 Riyoj winek ya'on c'a pa kawi' chi xaxu
(xaxe wi) jun bey yojcom, y c'ac'ari' xtik'at
tzij pa kawi'.
28 Y queri' chuka' ri Cristo, xaxu (xaxe
wi) jun bey c'o chi xcom riche (rixin) chi
xrejkalej ri kamac.§ Y xtapon na wi jun
k'ij tek Riya' xtipe chic jun bey. Pero ma
riche (rixin) ta xticom chic jun bey ruma ri
kamac, ma que ta ri', xa can riche (rixin) chi
yojrucol el riyoj ri koyoben apo Riya'.

10

1 Ri ley riche (rixin) ri Moisés xa
achi'el jun rumach'ach'il ri utzil ri xquepe
chkawech apo. Ruma ma xuc'om ta pe ri
utzil achi'el ri kas kitzij chi utzil ri nuc'om
pe ri Cristo. Y xa rumari' ri chicop ri xetzuj
(xesuj) chuwech ri Dios ronojel juna', ma
xecowin ta xuben chique ri winek chi
xe'apon ta riq'ui ri Dios, chi man ta jun
quimac xetz'et ruma ri Dios.
2 Wi ta can xch'ajch'ojir ri cánima cuma
ri chicop ri xequitzuj (xequisuj), man ta c'a
yetajin na chi yequitzuj (yequisuj), ruma
niquina' chi majun chic quimac.
3 Pero xa ronojel juna'* yequitzuj (yequi-
suj), y riq'ui ri', noka c'a chiquic'u'x chi c'a
c'o na ri quimac.†
4 Ruma ri quiquiq'uel ri achij tak wáquix y
ri achij tak q'uisic' (cabras)‡ can ma nicowin
ta niquelesaj ri mac.
5 Rumari', tek ri Cristo xpe wawe'
chuwech re ruwach'ulef, xubij chare ri
Dios:
Riyit man chic c'a nawajo' ta chi yetzuj
(yesuj) chicop y nic'aj chic cosas
chawe,§
rumari' tek xaya' jun nuch'acul achi'el
ruch'acul ri winek.
6 Ri chicop ri yeporox chawech, y chuka'
ri chicop ri yetzuj (yesuj) chawe
ruma quimac ri winek, ma xeka ta
chawech.
7 Rumari' xinbij: Ajaf Dios, riyin xipe riche
(rixin) chi nben ri araybel riyit,
can achi'el ri tz'ibatal ca chuwij chupan ri
boron wuj,
xcha' ri Cristo.
8 Achi'el ri xkabij yan ka, ri Cristo xubij
chare ri Dios: Riyit man chic c'a nawajo'
ta chi yetzuj (yesuj) chicop y nic'aj chic
cosas chawe. Ri chicop ri yeporox chawech,
y chuka' ri chicop ri yetzuj (yesuj) chawe
ruma quimac ri winek, ri can achi'el ri ye
chilaben chupan ri ley ri ya'on chare ri
Moisés, ma xeka ta chawech, xcha' ri Cristo.
9 Y chuka' can yari' tek ri Cristo xubij: Ajaf
Dios, riyin xipe riche (rixin) chi nben ri
araybel riyit, xcha'. Re' ntel chi tzij chi ri
Dios nrelesaj el ri nabey trato. Y ri c'ac'ac'
trato xtic'oje' pa ruq'uexel ri nabey.
10 Can ruraybel wi c'a ri Dios chi ri Jesucristo
xcom* kuma riyoj, y ruma c'a ri raybel ri'
tek xch'ajch'ojir ri kánima chupan ri mac.† Y
ri Jesucristo xa jun bey c'a xuya' ri ruch'acul
pa camic riche (rixin) chi nic'atzin ronojel
tiempo.
11 Ri sacerdotes quiche (quixin) ri israelita-
s, k'ij k'ij yequicamisaj chicop riche (rixin)
chi yequitzuj (yequisuj) chuwech ri Dios‡
ruma quimac ri winek. Pero ri niquiben ma
nicowin ta nrelesaj el ri quimac ri winek.
12 Yac'a ri Cristo xaxu (xaxe wi) jun bey
xuya' ri' pa camic, y ri' nic'atzin chi ronojel
tiempo riche (rixin) chi nicuyutej quimac
ri winek. Y tek xc'astej el, xbetz'uye' pa
rajquik'a' ri Dios chila' chicaj.§
13 Y chila' c'o wi, royoben ri k'ij riche
(rixin) chi yejach pa ruk'a' pa raken,* quino-
jel ri ye'etzelan riche (rixin).
14 Ruma ri Cristo xaxu (xaxe) wi jun bey
xutzuj (xusuj) ri' pa camic, y riq'ui ri' xuben
chique quinojel ri ye ruch'ajch'ojsan chic†
chi majun quimac yetz'etetej ruma ri Dios
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
15 Y queri' chuka' nuk'alajsaj ri Lok'olaj
Espíritu chake,‡ tek nubij:
16 Xtapon na wi jun k'ij tek xtinben jun
c'ac'ac' trato quiq'ui ri winek, y ri
trato ri' quec'are' rubanic:
Xtintz'ibaj ri nuley pa tak cánima,§
y chuka' xtinya' pa tak quich'obonic, nicha'
ri Ajaf.
17 Y xubij chuka':
Xtincuy ri quimac y ma xtoka ta chic
chinuc'u'x ri itzel ri yequibanala'.
Queri' rubin ri Dios, ri nuk'alajsaj ri Lok'olaj
Espíritu.

† **9:26** He. 7.27; 10.10; 1 P. 3.18. ‡ **9:26** 1 Co. 10.11; Ga. 4.4; Ef. 1.10. § **9:28** Ro. 6.10; 1 P. 2.24. * **10:3** He. 9.7. † **10:3** Lv. 16.21. ‡ **10:4** Mi. 6.6. § **10:5** Sal. 40.6. * **10:10** Jn. 19.30. † **10:10** Zac. 13.1; Jn. 17.19; He. 13.12. ‡ **10:11** Nm. 28.3; He. 7.27. § **10:12** Col. 3.1; He. 1.3. * **10:13** Sal. 110.1; Hch. 2.35; 1 Co. 15.25; He. 1.13. † **10:14** He. 10.1, 10. ‡ **10:15** 2 P. 1.21. § **10:16** Jer. 31.33.

18 Y rumac'ari' can nik'alajin wi chi ma
nic'atzin ta chic chi yekatzuj (yekasuj)
chicop chuwech ri Dios ruma ri kamac. Ri
kamac xa cuyutajnek chic.

19 Kach'alal, ri Jesús can xcom y xbiyin ri
ruquiq'uel kuma riyoj, y rumari' tek cukul
kac'u'x yojjel apo chupan ri nimalaj Lok'olaj
lugar ri acuchi (achique) c'o wi ri Dios.*

20 Can xujek wi c'a jun c'ac'ac' bey
chkawech,† bey ri riche (rixin) c'aslen;
tek Riya' xcom chuwech ri cruz. Xretzetej
(xtzeretej) c'a pa ca'i' ri tziek ri achoj riq'ui
jachon wi ri nimalaj Lok'olaj lugar chiri' pa
rachoch ri Dios. Y ri' nuk'alajsaj chkawech
chi wacami majun nik'ato kiche (kixin)
riche (rixin) chi yojjel apo c'a riq'ui ri Dios.

21 Y chuka' ri Jesús yari' ri Nimalaj Sacer-
dote ri c'o pa kawi' riyoj ri yoj ralc'ual chic
ri Dios.

22 Y rumac'ari' riyoj ri kaniman chic, ma
tuben ta ca'i' kac'u'x chi yojjel apo c'a riq'ui
ri Dios, riyoj xa can ta riq'ui ronojel kac'u'x
yojjel apo riq'ui.‡ Y can ta yojjel apo riq'ui
jun kánima ch'ajch'ojsan§ chic chare ri etze-
lal, y can ch'ajch'ojsan ta chuka' ri kach'acul
riq'ui jun ch'ajch'ojlaj ya'.

23 Y riyoj ri yojbin chique ri winek chi
koyoben ri nimalaj utzil ri xtuya' ri Dios pa
kawi', cof kojc'oje' chupan ri kacukbel c'u'x
y ma tuben ta ca'i' kac'u'x chiroyobexic ri
koyoben. Ruma ri Dios rubin chi xtuya' ri
nimalaj utzil pa kawi'. Riya' can nuya' wi ri
nutzuj (nusuj).*

24 Y chikajujunal tikacanoj c'a achique
rubanic nikaben riche (rixin) chi nikatola'
ki' konojel, riche (rixin) chi más ta nalex
pa tak kánima chi yojajowan, y riche (rixin)
chuka' chi más ta na nikaben ri utzil.

25 Ma tikamalij ta kac'u'x chi nikamol ki',
ma tikaben ta achi'el niquiben nic'aj chic ri
xa xc'uluj chique chi ma ye'apon ta iwuq'ui
tek nimol iwi'.† Pa ruq'uexel chi queri'
niben, xa can tipixabala' iwi' chi'iwachibil
iwi'. Y más rajawaxic chi niben queri' ruma
iwetaman chi xa napon yan ri k'ij‡ tek xtipe
chic jun bey ri Ajaf.

Ri quiniman chic ri Dios, wi c'a riq'ui na quiraybel yemacun, can c'o ruc'ayewal xtipe pa quiwi'

26 Ruma riyoj ri ketaman chic ri kas kitzij
y can kac'ulun chic pa tak kánima, wi xa
can riq'ui chic karaybel yojmacun§ y ma
nikaya' ta ca rubanic, xa can majun chic
c'a xticom ta riche (rixin) chi xkojrucol pe
chupan ri kamac.*

27 Xaxu (xaxe wi) chic c'a koyoben apo
ri nimalaj ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios pa
kawi' ri petenak chkawech apo, y chuka'
can koyoben chic apo tek xkojapon chupan
ri nimalaj k'ak', ri c'a acuchi (achique) xque-
beka wi ri ye'etzelan riche (rixin) ri Dios.†

28 Ri winek ri ma nunimaj ta ri ley riche
(rixin) ri Moisés, can ma nijoyowex ta
ruwech, xa can nicamisex‡ tek yec'o ca'i' o
ye oxi' yebin chi ma nunimaj ta ri ley.

29 Y wi queri' nibanatej, ¿la ma nich'ob
ta cami riyix chi más ruc'ayewal nika pa
ruwi' ri winek ri nuxolk'otij ri rubi' ri
Ruc'ajol ri Dios, y can nretzelaj chuka' ri
Lok'olaj Espíritu§ ri niya'o utzil pa kawi', y
nuben chuka' chi achi'el xa majun rejkalen
ri ruquiq'uel* ri Cristo ri xtix tek xc'achoj
ri c'ac'ac' trato, quic' ri xch'ajch'ojsan ri
ruc'aslen ri winek ri'?

30 Queri' nbij chiwe ruma riyoj ketaman
achique ri' ri biyon re ch'abel re': Pa nuk'a'
riyin c'o wi riche (rixin) chi nya' rutojbalil†
chique ri yemacun. Y c'o chic jun ri tz'ibatal
ca, ri nubij: Ri Ajaf xtuk'et tzij‡ pa ruwi' ri
rutinamit. Queri' ri tz'ibatal ca.

31 Juyi' oc ruwech§ ri winek ri nika pa
ruk'a' pa raken ri c'aslic Dios, ruma sibilaj
ruc'ayewal ri xtuc'ulwachij.

32 Tinatej c'a chiwe ri k'ij ri xek'ax yan ca,
tek riyix xa c'a juba' tisakirisex ri ic'aslen.
Can xk'ax c'a ruwi' ri pokonal ri xitij* chiri'.
Pero can xicoch'.

33 Ruma riyix can kitzij wi chi xicoch'
ronojel ri pokon ri xban y ri xbix chiwe,
y ri winek xa can jabel xecayen pe chiwij.
Pero ma xu (xe) ta wi ri' xiben, riyix xa can
xixoc chuka' cachibil nic'aj chic ri yetajin
niquik'axaj tijoj pokonal.

34 Queri' nbij chiwe ruma xijoyowaj qui-
wech ri ye tz'apel pa cárcel ruma rubi' ri
Dios. Y tek ri icosas xe'elesex chiwe, ma
xipokonaj ta xiya' el. Xa can riq'ui quicoten
xiya' el.† Ruma iwetaman chi xtiya'ox
(xtya') jun iwerencia chila' chicaj,‡ y ri' más
utz que chuwech ri beyomel riche (rixin)
re ruwach'ulef, y chuka' majun xtelesan ta
chiwe.

35 Rumac'ari' man c'a tiya' ta ca ri icukbel
c'u'x riq'ui ri Dios, ruma can c'o jun nimalaj
rajel ruq'uexel ri xtic'ul.

36 Ruma can rajawaxic c'a chi yix-
coch'on,§ riche (rixin) chi queri' riyix

* **10:19** Ro. 5.2; He. 4.16. † **10:20** Jn. 10.9; 14.16; He. 9.8. ‡ **10:22** Stg. 1.6. § **10:22** Ez. 36.25; 2 Co. 7.1. * **10:23** 1 Co. 1.9. † **10:25** Hch. 2.42. ‡ **10:25** Ro. 13.11; 2 P. 3.9. § **10:26** Nm. 15.30. * **10:26** 2 P. 2.20. † **10:27** Ez. 36.5. ‡ **10:28** Dt. 17.2, 6. § **10:29** Mt. 12.31. * **10:29** 1 Co. 11.29. † **10:30** Dt. 32.35; Sal. 94.1; 96.13. ‡ **10:30** Dt. 32.36; Sal. 50.4; 96.13. § **10:31** Is. 33.14; Lc. 12.5; 21.11. * **10:32** Ga. 3.4. † **10:34** Hch. 5.41. ‡ **10:34** Mt. 5.12. § **10:36** Lc. 21.19. * **10:36** Col. 3.24.

yixcowin niben ri nrajo' ri Dios, y tek
ibanon chic ri nrajo' ri Dios xtic'ul* ri utzil
ri tzujun (sujun) chiwe.
37 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri
tz'ibatal ca, nubij:
Ri Jun ri xtipe, chanin xtoka.†
Xa nakaj chic c'o pe ri k'ij riche (rixin) chi
nipe.
38 Y ri winek ri rucukuban ruc'u'x wuq'ui,‡
can majun rumac xtintz'et chare, y
can xtril ri kitzij c'aslen.
Pero wi yiruya' ca, ma xtiquicot ta wánima
riq'ui,
nicha' ri Dios.
39 Yac'a riyoj ma yoj cachibil ta ri yeya'o ca ri
Dios ri xa pa ruc'ayewal xquebeka wi. Riyoj
yoj cachibil ri quicukuban quic'u'x riq'ui ri
Dios riche (rixin) chi yojcolotej.

11

Ri cukbel c'u'x riq'ui ri Dios

1 Ri cukbel c'u'x quec'are' rubanic: Jun
ri can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, can
riq'ui ronojel ránima nroyobej ri tzujun (su-
jun) chare, y can retaman chi can xtuc'ul
wi ri royoben, astape' ma nutz'et ta* riq'ui
runak' ruwech.
2 Quec'ari' xquiben ye q'uiy chique
ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca.
Xquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios,† y ri Dios
utz xerutz'et ruma queri' xquiben.
3 Y riyoj ruma chi kacukuban kac'u'x
riq'ui ri Dios, rumari' tek nik'ax chkawech
chi can ya wi ri Dios ri xbano‡ re
ruwach'ulef y ronojel ri c'o chicaj. Y riche
(rixin) chi xuben ronojel re' ma xucusaj ta
ni jun cosa tz'etetel. Xaxu (xaxe wi) xubij
chi quec'oje' y can yari' tek xec'oje'.
4 Y queri' chuka' ri Abel ruma chi ru-
cukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios,§ rumari'
riya' xutzuj (xusuj) jun ofrenda chare ri
Dios ri más utz xtz'et ruma ri Dios que
chuwech ri ru'ofrenda ri Caín. Y ri Dios
can xuk'alajsaj wi c'a chi ri ofrenda ri xuya'
sibilaj utz, y riq'ui ri' can xk'alajin chi ri Abel
xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac.
Y astape' ri Abel caminek chic, achi'el chi
xa can nitzijon na pe kiq'ui wacami ruma
xucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Dios.
5 Y queri' chuka' ri Enoc* ruma chi
rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari'
tek ma xcom ta, xa can q'ues xuc'uex
el chila' chicaj† ruma ri Dios. Y ma
xilitej ta chic chuwech re ruwach'ulef,
ruma q'ues xuc'uex el, pero tek c'a c'o na
wawe' choch'ulef, ri Dios xuk'alajsaj chi can
niquicot ránima riq'ui ri Enoc ri'.
6 Can rajawaxic wi chi nikacukuba'
kac'u'x riq'ui ri Dios. Ruma wi ma
xtikacukuba' ta kac'u'x riq'ui,‡ majun bey
yojcowin ta nikaben ri nika chuwech.
Ruma ri winek ri nrajo' nijel apo riq'ui ri
Dios, c'o chi nunimaj chi ri Dios can c'o wi,§
y c'o chi nunimaj chuka' chi nuya' utzilaj
rajel ruq'uexel chique ri yecanon riche
(rixin).
7 Y queri' chuka' ri Noé ruma chi can
rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari'
tek xunimaj ri xubij ri Dios chare chi
xtuya' pe jun nimalaj k'ekal job chuwech re
ruwach'ulef,* y ri' astape' c'a ma jane ntajin
ta ri job. Y can riq'ui xibinri'il xuben jun
nimalaj barco riche (rixin) chi xerucol ri ye
aj pa rachoch. Y ruma ri cukbel c'u'x riche
(rixin) ri Noé, can xbek'alajin pe chi ri nic'aj
chic winek xa ma quicukuban ta quic'u'x
riq'ui ri Dios, y ya chuka' ri cukbel c'u'x
ri' ri xbano chare ri Noé chi majun rumac
xtz'etetej† ruma ri Dios.
8 Queri' chuka' ri Abraham can xucukuba'
ruc'u'x riq'ui ri Dios, y rumari' riya', tek
xsiq'uix (xoyox) ruma ri Dios riche (rixin)
chi nibe c'a pa jun chic ruwach'ulef ri
xtisipex chare, can xunimaj tzij y xbe,
astape' ma retaman ta achique ruwach'ulef
ri xtapon wi.‡
9 Y ruma chuka' chi can rucukuban
ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' xc'oje' chupan
ri ruwach'ulef ri tzujun (sujun) chare ruma
ri Dios; pero riya' xuben chi achi'el xa
ma riche (rixin) ta ri ruwach'ulef ri'. Y
rumari' xa pa tak manteada xc'oje' wi.§
Queri' chuka' xquiben ri Isaac ri ruc'ajol y ri
Jacob ri rumam; astape' can tzujun (sujun)
chuka' chique riye' chi ntoc quiche (quixin)
ri ruwach'ulef ri'.
10 Ri Abraham queri' xuben, ruma can
royoben ri jun tinamit ri can cof c'o ri
rucimiento y majun bey xtiq'uis ta, tina-
mit* ri can ya wi ri Dios xch'obo achique
rubanic nuben chare y can ya chuka' Riya'
banayon.†
11 Ri Sara‡ ri rixjayil ri Abraham, ruma
chi can rucukuban chuka' ruc'u'x riq'ui ri
Dios, rumari' tek can xunimaj wi chi can
kitzij ri xubij ri Dios chi riya' xtic'oje' jun ral,
y rumari' xuc'ul uchuk'a' riche (rixin) chi
xpe alanic chrij. Y can xalex na wi ri ac'al
riq'ui ri Sara, astape' riya' can ti ri'j chic y
ma alanel ta.§

† **10:37** Hab. 2.3, 4. ‡ **10:38** Ro. 1.17. * **11:1** 2 Co. 4.18. † **11:2** He. 11.4, 5, 39. ‡ **11:3** Jn. 1.3. § **11:4** Gn. 4.4; Mt. 23.35; 1 Jn. 3.11, 12. * **11:5** Lc. 3.37; Jud. 14. † **11:5** Gn. 5.22, 24. ‡ **11:6** Nm. 14.11; 20.12; Sal. 78.22, 32; 106.21. § **11:6** Jn. 3.18, 36. * **11:7** Gn. 6.13. † **11:7** Ro. 3.22; Fil. 3.9. ‡ **11:8** Gn. 12.1, 4. § **11:9** Gn. 12.8. * **11:10** Ap. 21.2. † **11:10** Is. 14.32; 2 Co. 5.1. ‡ **11:11** Gn. 17.19. § **11:11** Lc. 1.36.

12 Y rumari' ri Abraham ye q'uiy riy rumam ri xec'oje' ca. Can sibilaj ye q'uiy, achi'el ri ch'umila' ri yec'o chicaj, y achi'el chuka' ri sanayi' ri c'o chuchi' ri mar ri majun ri nicowin najlan ta quiche (quixin). Sibilaj ye q'uiy ri riy rumam ca ri Abraham astape' riya' ri'j chic tek xc'oje' ri ralc'ual.*

13 Quinojel c'a riye' c'a cukul na quic'u'x riq'ui ri Dios tek xecom el, astape' c'a ma jane c'a tiquic'ul ri rutzujun (rusujun) ri Dios chique. Xa c'anej c'a xquitzu' wi apo. Pero xa can niquicot ri cánima ruma xquinimaj el chi kas kitzij wi ri xutzuj (xusuj) ri Dios chique chi can xtuya' na wi. Riye' can xquik'alajsaj wi c'a chi ma ye riche (rixin) ta re ruwach'ulef, xa xquibij chi xa ye k'axel el† chuwech.

14 Y riq'ui ri queri' xquibij, xk'alajin chi coyoben ri kas kitzij chi xtoc quitinamit.‡

15 Xa ta c'a niquich'ob na chi ri ye elenak wi pe, yari' ri quitinamit, can xecowin ta xetzolin chic jun bey.

16 Pero riye' coyoben jun chic quitinamit ri más utz, y ri' ya ri c'o chila' chicaj,§ y rumari' ri Dios ma niq'uix ta nubij chi ya Riya' ri qui-Dios;* ruma rubanon chic ruchojmil ri quitinamit ri acuchi (achique) xquec'oje' wi.

17 Ri Abraham ruma chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' tek can xunimaj ri xbix chare ruma ri Dios chi tucamisaj ri Isaac, riche (rixin) chi nutzuj (nusuj) chare ri Dios.† Ri Dios queri' xubij chare ruma xrajo' xutz'et wi ri Abraham kas kitzij chi rucukuban ruc'u'x riq'ui. Y ri Abraham can xuchojmirisaj wi ri' riche (rixin) chi nucamisaj ri Isaac riche (rixin) chi nutzuj (nusuj) chare ri Dios, astape' xa can xu (xe) oc ri jun ruc'ajol ri' c'o, ri bin chrij ruma ri Dios chi ruma riya' tek xquec'oje' riy rumam ri Abraham.

18 Ri Dios can xubij c'a chare ri Abraham: Ri ye awiy amam ri xquepe ruma ri Isaac, ye riye' ri xquec'ulu ri utzil ri xtinya',‡ xcha' ri Dios chare ri Abraham.

19 Rumari' ri Abraham can xch'obotej chuwech chi ri Dios can c'o ruchuk'a' riche (rixin) chi nuc'asoj§ pe ri Isaac chiquicojol ri caminaki', y yojcowin nikabij chi ri Isaac xcom y xc'astej pe, ruma ri Abraham xuc'om chic pe ri ruc'ajol.

20 Ri Isaac ruma chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari', tek ri'j chic, xubij ca chique ri Jacob y ri Esaú, ri ye ruc'ajol, achique chi utzil ri petenak chiquiwech apo.*

21 Ri Jacob chuka' can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, y rumari' riya' tek ya xa nicom yan ka, can xeruben bendecir chiquijujunal ri ye ruc'ajol ri José.† Y lucul pa ruwi' ri ruch'ame'y‡ xuya' ruk'ij ri Dios.

22 Ri José chuka' can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, y rumari' riya' tek ya xa nicom yan ka, xunataj c'a chique ri ye rech israelitas chi xtapon na wi jun k'ij tek ri quiy quimam xque'el el pan Egipto.§ Y xuchilabej ca chique chi tiquic'uaj el ri rubakil tek xquebe.*

23 Ri rute' rutata' ri Moisés ruma chi can quicukuban chuka' quic'u'x riq'ui ri Dios,† rumari' xquewaj ri Moisés oxi' ic'‡ tek xalex. Queri' xquiben ruma ri Moisés jun ti ac'al ri jabel oc.§ Y riye' ma xquixibij ta qui' chuwech ri rey Faraón ri biyon chi quecamisex* quinojel ri tak c'ajola' (alaboni') ri xa c'a calaxic.

24 Y ri rumi'al ri rey Faraón xuben achi'el ral chare ri Moisés.† Pero ri Moisés ruma chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' tek ya intera achi chic ma xrajo' ta chic chi xbix ral ri rumi'al ri Faraón chare.

25 Queri' xuben ruma riya' can xuch'ob chi más utz‡ chi nberutija' pokonal quiq'ui ri ruwinak, ri can rutinamit wi ri Dios, que chuwech chi niquicot ka chupan ri quicoten ri nuc'om pe ri mac, jun quicoten ri xa k'axel.§

26 Queri' xuben ri Moisés, ruma riya' xch'obotej chuwech chi más nim rejkalen ri pokonal* ri xtuk'axaj ruma nucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Cristo, que chuwech ri beyomel ri xtuc'ul chiri' pa ruwach'ulef Egipto. Ruma riya' can ya wi ri nimalaj rajel ruq'uexel ri xtuc'ul ri rutzuliben chic apo.

27 Y ruma chuka' chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' xel pe pan Egipto,† y xbe. Y astape' ri rey yacatajnek royowal chrij, riya' ma xuxibij ta ri' chuwech. Ri Moisés can cukul wi c'a ruc'u'x riq'ui ri Dios; can achi'el xa ta can nutz'et, astape' ri Dios ma tz'ententel ta.

28 Ri Moisés ruma chuka' chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' can xutiquiriba' ca rubanic ri nimak'ij Pascua‡ y xubij c'a chique ri rech israelitas chi quequicamisaj carne'l riche (rixin) chi tiquiquicha' ri quiquiq'uel ri chicop ri' chi' tak cachoch, riche (rixin) chi ma yecamisex

* **11:12** Ro. 4.19. † **11:13** Gn. 47.9. ‡ **11:14** He. 13.14. § **11:16** Fil. 3.20. * **11:16** Ex. 3.6, 15. † **11:17** Gn. 22.1, 2; Stg. 2.21. ‡ **11:18** Gn. 21.12. § **11:19** Ro. 4.17, 19, 21. * **11:20** Gn. 27.27-29, 39, 40. † **11:21** Gn. 48.5. ‡ **11:21** Gn. 47.31. § **11:22** Gn. 50.24. * **11:22** Ex. 13.19. † **11:23** Sal. 56.4; 118.6; Is. 8.12, 13. ‡ **11:23** Ex. 2.2. § **11:23** Hch. 7.20. * **11:23** Ex. 1.16. † **11:24** Ex. 2.10, 11. ‡ **11:25** Sal. 84.10; Mt. 5.10-12. § **11:25** 2 Co. 4.17. * **11:26** He. 13.13. † **11:27** Ex. 10.29; 12.37. ‡ **11:28** Ex. 12.21.

ta ri ye nimalaxel tak c'ajola' (alaboni') tek
xtipe ri jun chiquicamisaxic.
29 Y ri winek israelitas ruma chi can
quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios, rumari'
xecowin xek'ax chupan ri Mar Rojo. Ri
winek choj c'a xek'ax chucojol ri ya', achi'el
xa ta can pa chaki'j ulef yebiyin wi.§ Y
ri winek aj Egipto xcajo' chuka' xquiben ta
queri', pero riye' xa xejik'.
30 Y tek ri winek israelitas xe'apon
pa tinamit Jericó, wuku' k'ij xesutin
chrij ri tinamit, y pa ruwuk k'ij xtzak ri
nimalaj tz'ak* ri rusutin ri' chrij ri tinamit.
Queri' xbanatej ruma chi ri israelitas can
quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios.
31 Chupan ri tinamit ri', xc'oje' jun ixok
ri Rahab rubi'. Ri jun ixok ri' tek rubanon
ca ma utz ta chi c'aslen ruc'uan. Pero riya'
jabel xeruc'ul pa rachoch ri ca'i' israelitas
ri xe'apon pa tinamit pan ewel riche (rixin)
chi xebenachan ca.† Queri' xuben ruma
chi can xucukuba' wi ruc'u'x riq'ui ri Dios,
y rumari' ma xcamisex ta tek xecamisex
quinojel ri winek ri xa ma xeniman ta chare
ri Dios.
32 Y c'a yec'o na más ri quiya'on ca jun utzi-
laj c'ambel na'oj chkawech chrij ri cukbel
c'u'x riq'ui ri Dios. Pero ma nuya' ta tiempo
riche (rixin) chi yentzijoj chiwe, achi'el chrij
ri Gedeón,‡ ri Barac,§ ri Sansón,* ri Jefté,† ri
David,‡ ri Samuel§ y queri' chuka' ri profe-
tas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.
33 Riye' ruma chi can quicukuban quic'u'x
riq'ui ri Dios, rumari' xech'acon chiquij
nic'aj chic tinamit. Pa ruchojmil xek'ato
tzij. Xquic'ul ri xetzuj (xesuj) chique ruma
ri Dios. Xquitz'apij xequey ri coj.*
34 Tek xec'ak pa tak k'ak',† ma xec'at ta.
Xecolotej pa quik'a' ri xe'ajowan xecamisan
quiche (quixin) tzan espada,‡ xya'ox (xya')
quichuk'a' tek xec'oje' pa tak ruc'ayewal.§
Xech'acon chiquij nic'aj chic tinamit ri xe-
bano ch'a'oj quiq'ui, y xecokotaj el.*
35 Yec'o chuka' ixoki' ruma chi can
quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios, rumari'
xec'asox ri quicaminak† ruma ri Dios.

Pero yec'o chuka' nic'aj chic winek, ruma
chi can quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios,
rumari' xeya'ox (xeya') pa tijoj pokonal.
Pero ma xquipokonaj ta xe'apon pa camic,
ruma quetaman chi xtibequila' jun c'aslen
más utz. Ma xquiya' ta ca ri Dios, riche
(rixin) chi xquito' ta qui' chuwech ri camic.
36 Yec'o c'a nic'aj chic, ruma chi can
quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios rumari'
tek q'uiy xquic'ulwachij, ruma yec'o ri
xetze'ex y xech'ay, y ma xu (xe) ta wi ri',
yec'o chuka' xexim riq'ui cadena, y yec'o
xetz'apix pa tak cárcel.
37 Yec'o nic'aj ri xecamisex chi abej,‡ y
nic'aj chic xekupix riq'ui sierra. Yec'o ri
xban chique chi xquiya' ta ca ri Dios, pero
ma xquiya' ta ca. Yec'o xecamisex tzan
espada. Yec'o ri xe'okotex el pa tak ca-
choch y xebe quela' xebe quela', xaxu (xaxe
wi) chic quisale'y carne'l y quisale'y q'uisic'
(cabras) ri xquicusaj riche (rixin) chi xoc
quitziak.§ Can majun c'o quiq'ui. Q'uiy
pokonal xquitij. Y q'uiy etzelal ri xban
chique.
38 Ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef
quicukuban wi quic'u'x, xa ma ye ruc'amon
ta (takal ta chiquij) chi yec'oje' ri utzilaj tak
winek chiquicojol. Rumari' ri quicukuban
quic'u'x riq'ui ri Dios xebe quela' xebe
quela' ri pa tak desierto,* ri pa tak juyu', y
ri pa tak jul,† ruma ri ruc'ayewal ri xquil.‡
39 Quinojel c'a riye' can xquicukuba' wi
quic'u'x riq'ui ri Dios,§ y rumari' tz'ibatal
ca chi xquicot ránima ri Dios quiq'ui. Pero
tek xecom, can c'a ma jane c'a tiquic'ul ri
rutzujun (rusujun) ri Dios chique.
40 Ruma ri Dios ruch'obon chi nuya' jun
utzil ri más utz chupan re katiempo riyoj
riche (rixin) chi queri' junan c'a xtikac'ul
ri utzil ri' quiq'ui ri kati't kamama', ri can
xquicukuba' chuka' quic'u'x riq'ui ri Dios.
Y queri' nitz'aket ronojel ri rutzujun (rusu-
jun) ri Dios chi nuya' chake.

12

Ya ri Jesús tikatzu'

1 Y ruma chi can ye q'uiy ri achi'el
quisutin qui' chikij ri niquic'ut chkawech
chi can xquicukuba' quic'u'x riq'ui ri
Dios, quec'ari' tikabana' riyoj, tikaya' ca
ri mac y xabachique ri yojk'ato, ri nuben
chake chi ma yojbiyin ta jabel riq'ui ri
Dios. Y xa tikatija' kak'ij* yojbiyin riq'ui
coch'onic, riche (rixin) chi queri' yojcowin
nbekaq'uisa' ri bey ri c'a c'o na chkawech.
2 Yac'a ri Jesús ri tikatzu'† ronojel k'ij.
Ruma ya Riya' ri nibano‡ chake chi
nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Dios. Y ya Riya'
ri nibano chake chi nitz'aket ri kacukbel
c'u'x riq'ui ri Dios. Riya' ma xupokonaj

§ **11:29** Ex. 14.22-29. * **11:30** Jos. 6.20. † **11:31** Stg. 2.25. ‡ **11:32** Jue. 6.11. § **11:32** Jue. 4.6. * **11:32** Jue. 13.24. † **11:32** Jue. 11.1. ‡ **11:32** 1 S. 16.1, 13. § **11:32** 1 S. 1.20. * **11:33** Dn. 6.22. † **11:34** Dn. 3.25. ‡ **11:34** 1 S. 20.1. § **11:34** 2 R. 20.7. * **11:34** 1 S. 14.13. † **11:35** 1 R. 17.22. ‡ **11:37** 1 R. 21.13; 2 Cr. 24.21. § **11:37** 2 R. 1.8. * **11:38** 1 S. 23.15, 19; 24.1. † **11:38** 1 S. 22.1; 1 R. 18.4. ‡ **11:38** 1 R. 19.9. § **11:39** He. 11.2, 13. * **12:1** 1 Co. 9.24. † **12:2** Zac. 12.10; 2 Co. 3.18. ‡ **12:2** Tek nubij "autor de la fe", re' ntel chi tzij chi ya ri Jesucristo ri xjako ri kabey chi yojapon c'a riq'ui ri Dios. § **12:2** Fil. 2.8; 1 P. 1.11.

ta xcom chuwech cruz,§ astape' ri camic
chuwech cruz q'uixbel, ruma Riya' retaman
chi sibilaj quicoten xtril. Can xucoch'
c'a ronojel. Y xbetz'uye'* chila' chicaj pa
rajquik'a' ri Dios ri c'o ronojel uchuk'a'
riq'ui.
3 Tich'obo' na pe' chi utz ri achique ri
xuben ri Jesús tek c'o ri xuc'ulwachij pa
quik'a' ri aj maqui'. Riya' xucoch' ronojel.†
Quec'ari' tibana' riyix. Ticoch'o' ronojel.
Man c'a quixcos ta,‡ ni ma timalij ta ic'u'x.
4 Kitzij wi chi itijon ik'ij chrij ri mac, pero
c'a ma jane ik'axan ta jun tijoj pokonal§ ri
can ta yix ruc'uan pa camic.
5 Riyix xa imestan ca ri pixa' ri nubij
chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca.
Ri ruch'abel can yojrupixabaj c'a achi'el jun
tata'aj nupixabaj ri ralc'ual. Ruma nubij:
Ma itzel ta tana' tek ri Ajaf Dios yaruya'
pa jun tijoj pokonal* riche (rixin) chi
yarupixabaj.
Ma tamalij ta ac'u'x tek ri Ajaf can nuc'ut
chawech chi ma ya ta ri yatajin
chubanic.
6 Ruma ri Ajaf yeruya' pa tijoj pokonal
ri yerajo',† riche (rixin) chi yerupix-
abaj.
Can quec'ari' nuben quiq'ui ri ye ralc'ual
chic.
Quec'ari' ri tz'ibatal ca.
7 Ticoch'o' c'a ronojel ri tijoj pokonal ri nuya'
ri Dios chiwe, ruma Riya' nuben c'a chiwe
achi'el nuben jun tata'aj.‡ Ruma, ¿la c'o cami
jun tata'aj ri man ta nuya' xc'a'y chique ri
ralc'ual?
8 Y rumari', wi ri Dios ma yixruya' ta pa
tijoj pokonal riche (rixin) chi yixrupixabaj,
xa can nik'alajin chi ma yix ta ralc'ual, ni
majun itata' ri nitijon iwuche (iwixin).
9 Tek riyoj c'a yoj cocoj na, ri katata'
xquiyala' xc'a'y chake, y ma xeketzelaj ta.
Xa can xkaya' quik'ij. ¿Y la ma más ta
cami utz chi nikanimaj rutzij ri Katata' Dios,
ri achoj riq'ui petenak wi ri c'aslen riche
(rixin) ri kánima? Ruc'amon chi nikanimaj
rutzij, y queri' can xtikil wi ri c'aslen.
10 Ri katata' xquiya' xc'a'y chake riche
(rixin) jun ca'i' oxi' k'ij, y can ya c'a ri xcajo'
riye', yari' ri xquiben chake. Yac'a ri Katata'
Dios yojruya' pa tijoj pokonal, riche (rixin)
chi c'o utzil nuc'om pe ri pa kac'aslen; riche
(rixin) chi yoj-oc lok'olaj§ tak winek, y yoj-
oc ta achi'el Riya', ri can Lok'olaj wi.
11 Kas kitzij wi chi tek yojc'o pa jun tijoj
pokonal, ma nuya' ta quicoten chake, xa
yoj-ok' ruma. Pero can c'o utz ri nuc'ut ca
chkawech, ruma nuben más choj chake y
nuya' ri uxlanibel c'u'x* chake riyoj ri can
nikacoch' ri tijoj pokonal ri'.

Ri ye'etzelan ri rutzil ri Dios

12 Rumac'ari', ticukuba' ic'u'x riq'ui
ri Dios, riche (rixin) chi nic'oje' chic el
iwuchuk'a'; riche (rixin) chi ri ik'a' iwaken
nic'oje' chic el quichuk'a'.†
13 Nic'atzin c'a chi tic'uaj jun bey choj,
riche (rixin) chi queri' ri kach'alal ri xa
ca'i' quic'u'x quibanon riq'ui ri Dios, riq'ui
chi niquitz'et ri ic'aslen‡ riyix, xquec'achoj,
y ma xque'el ta el chupan ri bey riche
(rixin) ri Dios, xa xtiquichop chic jun bey
niquic'uaj jun c'aslen choj.
14 Titija' ik'ij chi nic'oje' ta ri uxlanibel
c'u'x chicojol,§ y chi nich'ajch'ojir ta apo ri
ic'aslen.* Ruma xabachique winek ri ma
xtich'ajch'ojir ta ri ruc'aslen, ma xtutz'et ta
ruwech ri Ajaf Dios.
15 Can tibana' c'a cuenta chi'iwach'alal
iwi' riche (rixin) chi queri' chi'iwonojel ni-
wil ri rutzil ri Dios. Ma tiya' ta k'ij chi ntoc ri
etzelal pan ic'aslen, ri xa achi'el jun c'ayilaj
k'ayis ri xa nuben q'uey chare ronojel.
16 Man xa tibanatej chi yec'o kach'alal
achi'a' y kach'alal ixoki' niquicanoj qui'
riche (rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj
ta qui'. Y can majun bey tikaben chare ri
nusipaj ri Dios chake chi majun rejkalen
achi'el xuben ri Esaú ri ojer ca. Riya' can c'o
ta wi jun bendición nim ri xuc'ul, ruma ya
riya' ri nimalaxel, pero xa majun bendición
ri xuc'ul, ruma yari' ri xuya' chuwech ri jun
wa'in.† Can majun c'a rejkalen xuben chare
chi ya riya' ri nimalaxel.
17 Y can iwetaman c'a chi tek riya' xrajo'
chi xya'ox (xya') ta ri bendición pa ruwi'
ruma ri rutata'; xa xbix chare chi majun
chic bendición riche (rixin) riya'; y astape'
can xok' chuc'utuxic,‡ pero majun ri xcowin
ta ri xuben riche (rixin) chi xuc'ul ta chic ri
bendición ri'.
18 Riyix ri iniman chic ri Jesucristo, ma
chuxe' ta ri juyu' Sinaí rubi' yixc'o wi apo.§
Man achi'el ta xquiben ri kati't kamama'
ojer ca. Riye' xec'oje' chiri' y c'o c'a jun
k'ij tek xquitz'et chi ruwi' ri juyu' ri' nijino
pa k'ak'. Y xquitz'et chuka' chi pa ruwi' ri
juyu' xoc k'eku'm y c'o jun nimalaj cak'ik'
rachibilan coklajay.*
19 Xquic'axaj c'a chi xk'ajan trompeta,
y xquic'axaj chuka' tek xch'o pe ri Dios
quiq'ui. Pero riye' xquic'utuj utzil chi man
chic tich'o ta pe quiq'ui,†

* **12:2** Sal. 110.1; Lc. 24.26; He. 1.3; 8.1. † **12:3** Jn. 15.20. ‡ **12:3** Ga. 6.9. § **12:4** He. 10.32-34. * **12:5** Job 5.17. † **12:6** Sal. 94.12; Stg. 1.12. ‡ **12:7** Dt. 8.5. § **12:10** Lv. 19.2. * **12:11** Stg. 3.18. † **12:12** Is. 35.3. ‡ **12:13** Ga. 6.1. § **12:14** Ro. 14.19. * **12:14** Mt. 5.8; 1 Ts. 4.3. † **12:16** Gn. 25.33, 34. ‡ **12:17** Gn. 27.34. § **12:18** Ex. 19.12; Ro. 6.14; 8.15; Ga. 4.24, 25. * **12:18** Ex. 20.18. † **12:19** Ex. 20.19; Dt. 5.24; 18.6.

20 ruma ma niquicoch' ta chic ri xibinri'il,
ruma xbix chique chi xabachique ri xtipal-
ben ri juyu' ri', wi jun‡ winek o jun chicop,
can xticamisex wi chi abej o chi lanza.
Queri' ri bin chique.
21 Ri xtz'etetej c'a pa ruwi' ri juyu', can
nuya' wi xibinri'il.§ Rumari' hasta ri
Moisés, ri uc'uayon quiche (quixin) ri kati't
kamama', xubij: Yibarbot (yibaybot) ruma
nxibin wi', xcha'.
22 Yac'a riyix ri iniman chic ri Jesucristo,
chuxe' ri juyu' Sion rubi' yixc'o wi apo.
Yixc'o chic nakaj chare ri tinamit riche
(rixin) ri c'aslic Dios, ri nibix Jerusalem
chare, y chila' chicaj c'o wi,* ri acuchi
(achique) quimolon wi qui' pa tak mil chi
ángeles.
23 Riyix yixc'o chic chuka' apo quiq'ui ri
nabey tak ralc'ual† ri Dios ri tz'ibatajnek
chic quibi'‡ chila' chicaj. Yixc'o chic apo
riq'ui ri Dios ri nik'ato tzij pa quiwi' quino-
jel. Y yixc'o chic chuka' apo quiq'ui ri cánima
ri majun quimac yetz'etetej ruma ri Dios ri
ye caminek chic el y can choj chic banon
chare ri quic'aslen.
24 Riyix yixc'o chic apo riq'ui ri Jesús ri
chojmirisayon ri c'ac'ac' trato ri xuben ri
Dios quiq'ui ri winek. Riya' xcom y ri
ruquiq'uel§ ri xbiyin, yari' ri nich'ajch'ojsan
ri kánima, y ri ruquiq'uel Riya' más rejkalen*
que chuwech ri ruquiq'uel ri Abel.
25 Tikachajij ki' riche (rixin) chi man ta
niketzelaj ri nubij ri Dios chake. Ma tikaben
ta achi'el xquiben ri kati't kamama' ojer
ca. Riye' xquetzelaj ri pixa' ri xbix chique
chuwech re ruwach'ulef, rumari' xka ri
ruc'ayewal pa quiwi'.† Y wi riyoj xtiketzelaj
ri pixa' ri petenak c'a chila' chicaj, más nim
ri ruc'ayewal ri xtika pa kawi'.
26 Tek ri Dios xch'o pa ruwi' ri juyu',
ri juyu' xsilon.‡ Yac'a re wacami nubij:
Xtapon c'a jun k'ij tek ma xu (xe) ta chic
ri ruwach'ulef ri xtinsiloj, xa can xtinsiloj
chuka' ri caj,§ xcha'.
27 Y ri nubij chi xa yesilon, ri' ntel chi tzij
chi xquejalatej* c'a el ronojel ri xa ye k'axel
y ri xa ye banon. Riche (rixin) chi queri' xa
can xu (xe wi) xquecanaj ca ri majun bey
xquejalatej ta.
28 Y rumari' tikamatioxij chi kiche (kixin)
chic riyoj ri k'atbel tzij ri can majun nisilon
ta riche (rixin). Y riche (rixin) chi yojma-
tioxin chare ri Dios, tikabana' c'a ri rusamaj,
can achi'el ri nika chuwech Riya'. Tikaxibij
c'a ki' chuwech y tikaya' chuka' ruk'ij.
29 Ruma ri ka-Dios can achi'el jun k'ak' ri
yeruq'uis† ronojel ri ma ye utz ta.

13

Ri nika chuwech ri Dios chi nikaben

1 Wach'alal, sibilaj utz ri ibanon pe, chi
iwajowan pe iwi'.* Man c'a tiya' ta ca ri
ajowabel ri'.
2 Y can nchilabej c'a chiwe chi tek yec'o ri
ye'apon chi'iwachoch, ma tipokonaj ta chi
niya' quiposada,† xa can jabel c'a quic'ulic
tibana'. Ruma c'o jantek banatajnek chi
yec'o ángeles‡ ri ye aponak pa tak jay, y ri
xec'ulu quiche (quixin) ma xquinabej ta wi
ye ángeles ri xquiya' quiposada.
3 Y ma que'imestaj ta ri ye tz'apel pa tak
cárcel.§ Tina' k'axon pa tak iwánima,* achi'el
ta xa can yix tz'apel chuka' riyix pa cárcel.
Y chuka' ma que'imestaj ta ri banon chique
chi yec'o pa tijoj pokonal. Ruma riyix iweta-
man achique ri' ri tijoj pokonal.
4 Tiya' c'a ruk'ij ri c'ulanen† chi'iwonojel.
Ri achi y ri ixok ma ruc'amon ta chi nic'oje'
jun ruch'ajmac (rech aj mac). Ruma ri
achi'a' y ri ixoki' ri niquicanoj qui' riche
(rixin) chi yemacun‡ y xa ma quic'ulaj ta
qui', y queri' chuka' ri achi ri c'o chic rixjayil
y nucanoj jun chic ixok, y ri ixok ri nuc'om
ruwech jun chic achi, ri Dios can xtuk'et c'a
tzij pa quiwi' ri yebano queri'.
5 Ma tibe ta iwánima chrij ri puek, xa
can tiquicot ri iwánima riq'ui ri c'o iwuq'ui.
Ruma ri Dios rubin: Can ronojel k'ij yinc'o
iwuq'ui§ y majun bey xquixinya' ta ca.*
Queri' rubin ri Dios.
6 Y rumari' can riq'ui c'a ronojel ic'u'x
yixcowin nibij:
Riyin ya ri Ajaf ri nito'o wuche (wixin).
Rumari' ma nxibij ta wi' chiquiwech
ri winek ri nicajo' niquiben
xabachique pokon chuwe.†
7 Quenatej c'a chiwe ri pastores‡ ri
can xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios chiwe.
Tich'obo' c'a rij achique rubanic ri c'aslen ri
xquic'uaj riye', ruma can xcuke' wi quic'u'x
riq'ui ri Dios. Can tibana' c'a achi'el ri
xquiben riye'.
8 Ri Jesucristo majun bey nijalatej ta.
Riya' can achi'el ri iwir, can queri' chuka'
wacami y queri' chuka' riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek.§

‡ **12:20** Ex. 19.12, 13. § **12:21** Ex. 19.16. * **12:22** Sal. 68.17; Ga. 4.26; Fil. 3.20. † **12:23** He. 2.12. ‡ **12:23** Lc. 10.20. § **12:24** 1 P. 1.2. * **12:24** He. 7.19; 8.6. † **12:25** Nm. 16.1-50. ‡ **12:26** Ex. 19.18. § **12:26** Hag. 2.6. * **12:27** Sal. 102.26; Mt. 24.35. † **12:29** Sal. 21.9; 2 Ts. 1.8. * **13:1** Ro. 12.10; 1 Jn. 3.10, 11, 18. † **13:2** Mt. 25.35. ‡ **13:2** Gn. 19.1, 2. § **13:3** Mt. 25.36. * **13:3** Ro. 12.15; 1 Co. 12.26. † **13:4** 1 Co. 7.38; 1 Ti. 4.3. ‡ **13:4** 1 Co. 5.9-11. § **13:5** Gn. 28.15. * **13:5** Sal. 37.25. † **13:6** Sal. 27.1; 118.6. ‡ **13:7** Tek nubij "pastores", nich'o chiquij ri apóstoles y ri nic'aj chic ri xetzijon ri ruch'abel ri Dios chiquicojol ri kach'alal. § **13:8** Jn. 8.58; He. 1.12; Ap. 1.4.

9 Ma tiya' ta k'ij chi yixuc'uex ruma
ch'abel ri yec'ut cuma ri winek, ri man
achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios. Más utz
chi riyix ticukuba' ic'u'x riq'ui ri ch'abel ri
nich'o chrij ri rutzil ri Dios, y ma riq'ui ta ri
ch'abel ri niquic'ut ri winek ri nich'o chrij ri
yetij.* Ruma yec'o winek ri ye uc'uan ruma
ri ch'abel ri nich'o chrij ri yetij y xa majun
utz nuc'om pe chique.

10 Riyoj c'o c'a jun ka'altar, pero ma junan
ta riq'ui ri altar ri yetzuj (yesuj) chicop pa
ruwi' chiri' pa rachoch ri Dios. Riyoj can
ya ri Cristo ri xcom kuma riche (rixin) chi
xcuyutej kamac. Rumari' ri yesamej pa
rachoch ri Dios, ma yatajnek ta chique chi
niquitij ri nitzuj (nisuj) pa ruwi' ri ka'altar
riyoj.†

11 Queri' nbij chiwe ruma ri nimalaj sac-
erdote nuc'uaj apo quiquiq'uel ri chicop y
ntoc c'a chupan ri nimalaj Lok'olaj lugar
ri c'o chupan ri rachoch ri Dios y chiri'
nutzuj (nusuj) wi ri quic' chuwech ri Dios
riche (rixin) chi nicuyutej quimac ri winek.
Pero ri quich'acul chicop ma chak ta queri'
nicanaj ca, xa ye'elesex el c'a chuchi' el ri
tinamit y yeporox.‡

12 Y rumari' ri Jesús c'o chi queri' ri
xuc'ulwachij. Riya' can xuc'uex wi c'a
el§ c'a chuchi' el ri tinamit, xapon chu-
pan ri rupokonal y xcom. Can xbiyin wi
ri ruquiq'uel kuma riyoj, riche (rixin) chi
xuch'ajch'ojsaj ri kánima.

13 Rumac'ari' can koj-el c'a el chupan ri
tinamit y jo' c'a chuchi' el ri tinamit ri acuchi
(achique) c'o wi Riya'. Y ma tikapokonaj ta
nikak'axaj tijoj pokonal* ruma chi ya Riya'
ri katzekelben.

14 Ruma ri katinamit chuwech re
ruwach'ulef xa ma riche (rixin) ta xtibe k'ij
xtibe sek.† Yac'a ri tinamit ri koyoben apo
can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek y chiri'
xkojc'oje' wi.

15 Y ruma ya ri Jesús xcom kuma riyoj,
ma yekatzuj (yekasuj) ta chic c'a chicop
chuwech ri Dios. Ri nikaben wacami
ya ri nikaya' ruk'ij.‡ Can ma kojtane'
ta chi nikaya' ruk'ij, tikabixaj ri rubi' y
tikak'alajsaj riq'ui ri kachi' chi ya Riya' ri
kaniman.

16 Y ma tikamestaj ta chi nikaben ri utz
y ma tikamalij ta chuka' quito'ic ri c'o ra-
jawaxic chi yekato'.§ Ruma yari' ri más nika
chuwech ri Dios chi nikaben, que chuwech
yekatzuj (yekasuj) chicop chuwech.

17 Can que'inimaj ri kach'alal pastores.*
Can tinimaj titakej ri quitzij ruma ye riye'
ri yechajin ri iwánima, y quetaman chi c'o
chi nbequijacha' na cuenta chuwech ri Dios.
Tinimaj c'a quitzij ri kach'alal ri', riche
(rixin) chi queri' can riq'ui quicoten nbe-
quijacha' cuenta chuwech ri Dios. Ruma
wi xa riq'ui bis nbequijacha' cuenta, ri' xa
ruc'ayewal nuc'om pe chiwe riyix.

18 Kach'alal, tibana' c'a orar pa kawi',†
ruma can nikana' chi ri kánima utz rubanon
chuwech ri Dios y can c'o karaybel chi ya ta
ri utz ri nikaben ronojel mul.

19 Y ya c'a ri oración pa nuwi' riyin ri
más nchilabej chiwe, riche (rixin) chi queri'
yicowin yinapon yan chic iwuq'ui.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

20 Ri Dios c'a ri niya'o uxlanibel c'u'x
chiwe, ya chuka' Riya' ri xc'ason el chiquico-
jol ri caminaki' ri Nimalaj Kaj Yuk'‡ ri
Kajaf Jesús. Queri' xuben ruma ri Jesús
xcom y xbiyin ri ruquiq'uel riche (rixin)
chi xc'achoj ri c'ac'ac' trato ri xuben ri Dios
kiq'ui,§ trato ri can riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.

21 Ri Dios xtuya' ta c'a ronojel rutzil chiwe,
riche (rixin) chi xquixcowin ta xtiben ri ru-
raybel Riya'. Y riq'ui ri rusamaj ri Jesucristo
ri nuben pa tak iwánima, ri Dios xtuben ta
c'a chuka' chiwe chi riyix can niwajo' niben
ri nika chuwech Riya'. Y can xtiya'ox (xtya')
ta c'a ruk'ij ruc'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.* Amén.

22 Wach'alal, riyin nc'utuj c'a utzil chiwe
chi can tic'ulu' c'a chi utzil re ch'abel riche
(rixin) pixabanic re ntek el rubixic chiwe
chupan re wuj re'. Ruma xa ma nim ta c'a
rubanic xinben el chare.

23 Riyin nya' c'a rutzijol chiwe chi ri
kach'alal Timoteo† elenak chic pa cárcel;
y wi xtipe yan chanin, nwachibilaj el tek
xquibe chi'itz'etic.

24 Tiya' rutzil quiwech quinojel ri
kach'alal pastores‡ y ri nic'aj chic lok'olaj
tak kach'alal. Ri kach'alal aj Italia§ niquitek
chuka' el rutzil iwech.

25 Ri rutzil ri Dios xtic'oje' ta c'a iwuq'ui
chi'iwonojel. Amén.

---

* **13:9** Ro. 14.17; Ef. 4.14. † **13:10** 1 Co. 9.13; 10.18. ‡ **13:11** Ex. 29.14; Lv. 4.11, 12; 6.30; 9.11. § **13:12** Jn. 19.17.
* **13:13** He. 11.26. † **13:14** Mi. 2.10. ‡ **13:15** Sal. 50.14; Ef. 5.19. § **13:16** 1 Ti. 6.18. * **13:17** Ez. 3.17; 33.2, 7.
† **13:18** 1 Ts. 5.25; 2 Ts. 3.1. ‡ **13:20** Is. 40.11; Ez. 34.23; 37.24; Jn. 10.11. § **13:20** Zac. 9.11; Mt. 26.28; Lc. 22.20.
* **13:21** Ga. 1.5. † **13:23** Hch. 16.1-3; 1 Ts. 3.2; Flm. 1. ‡ **13:24** He. 13.7. § **13:24** Fil. 4.21, 22.

Ri wuj ri xutz'ibaj ca ri Santiago

Wuj ri xutek ri Santiago* chique ri quiniman chic ri Dios ri quiquiran qui' chuwech re ruwach'ulef. Riya' nich'o chrij ri achique rubanic chi nic'oje' jun na'oj ri can tz'aket kiq'ui. Y nubij chuka' chi tek kas kitzij chi kaniman chic ri Dios, can c'o rujalon ri' pa kac'aslen.

Chupan ri tanaj 1, nuk'alajsaj chkawech ri achique ruc'uaxic nikaben chare ri c'ac'ac' kac'aslen ri ruya'on ri Dios chake. Nubij chi ya ri na'oj ri nipe riq'ui ri Dios tikacanoj, ma tikanimirisaj ta ki', tikacoch'o' kawech tek nipe tojtobenic pa tak kac'aslen, tikaya' kaxquin chare ri kitzij chi ruch'abel ri Dios y can tikasamajij ri nubij ri Dios chake.

Ri tanaj 2 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 17 chare ri tanaj 4, nich'o chrij ri achique ri utz y ri ma utz ta chi nuben jun winek ri can runiman chic ri Dios. Achi'el tek nubij: Ma ruc'amon ta chi nikatzu' ri achique rubanic jun winek, chuka' nubij chi ma ruc'amon ta chi nibe kánima chrij ri raybel riche (rixin) re ruwach'ulef. Yac'a tek nikabij chi kaniman ri Dios, can tikac'utu' riq'ui ri kac'aslen, y rajawaxic chi nikak'il ki' riq'ui ri kach'abel tek yojtzijon.

Y ri tanaj 5, nubij chi ri yoj ralc'ual ri Dios can jabel tic'oje' ri coch'onic pa tak kánima y can tikoyobej riq'ui quicoten ri k'ij tek xtipe chic jun bey ri Kajaf Jesús.

Ri Santiago nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Santiago, yin jun rusamajel ri Dios y ri Ajaf Jesucristo. Y riyin ntz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix ri yix quiy quimam ca ri cablajuj† ruc'ajol ri Israel ri xec'oje' ojer ca, ri ma yixc'o ta chic chupan ri ruwach'ulef ri can iwuche (iwixin) wi riyix, xa pa tak quiruwach'ulef nic'aj chic winek yixc'o wi. Tic'ulu' c'a ri rutzil iwech ri ntek el riyin.

Ri rejkalen ri tijoj pokonal

2 Wach'alal, xa sibilaj tiquicot c'a ri iwánima tek yixtojtobex riq'ui q'uiy ruwech tijoj pokonal.

3 Ruma can iwetaman chi ri tijoj pokonal‡ ri nipe pa tak ic'aslen, can riche (rixin) wi chi yixtz'etetej, wi can cukul ic'u'x riq'ui ri Dios. Y ri tijoj pokonal ri' nuc'om pe coch'onic§ chiwe.

4 Y majun bey tiq'uis ta ri coch'onic pa tak iwánima riche (rixin) chi can nuben jun samaj tz'aket,* riche (rixin) chi queri' ri ic'aslen niq'uiy, nitz'aket y man ta c'a nrajo' na juba'.

5 Y wi c'o jun kach'alal chicojol ri nuna' chi c'a c'o na na'oj ri nic'atzin chare, tuc'utuj† c'a chare ri Dios. Y Riya' can ma xtupokonaj ta xtuya' pe q'uiy. Queri' nuben quiq'ui quinojel ri yec'utun, y majun achique ta xtubij chique.

6 Pero rajawaxic chi can cukul ruc'u'x riq'ui ri Dios tek nuc'utuj, y ma riq'ui ta c'a ca'i' ruc'u'x.‡ Ruma wi xa riq'ui ca'i' ruc'u'x tek nuc'utuj, xa nuben c'a achi'el nuben ri ruwi' ri mar pa ruk'a' ri cak'ik', nibe quela' y nibe quela'.

7 Y ri winek ri xa queri' nuben, man c'a tuch'ob ta chi ri Ajaf Dios xtuya' pe chare ri nuc'utuj.

8 Ruma jun winek wi xa ca'i' ruc'u'x§ tek nuc'utuj chare ri Dios, nik'alajin chi ma cukul ta ruc'u'x riq'ui ri ntajin chubanic.

9 Y ri kach'alal ri majun quik'ij chuwech re ruwach'ulef, xa tiquicot c'a ri cánima ruma can c'o wi quik'ij* chuwech ri Dios ruma can quiniman chic Riya'.

10 Y queri' chuka' ri kach'alal beyoma', xa tiquicot c'a ri cánima ruma k'axnek chiquiwech chi xa majun quik'ij y rajawaxic chi niquikasaj qui' chuwech ri Dios ruma xa ma yeyaloj ta el chuwech re ruwach'ulef, xa ye achi'el jun rusi'j k'ayis.†

11 Ruma ya tek nipe ruchuk'a' ri k'ij, yac'ari' tek ri k'ayis nichaki'j y niq'uis ka.‡ Xa nitzak c'a el ri rusi'j y niq'uis, astape' can jabel nitzu'un ri pa nabey mul. Can que wi c'a ri' jun beyon. Riya' xa chanin nicom el y nuya' ca rumolic ri rubeyomal.

Ticoch'o' ri tojtobenic

12 Jabel c'a ruwaruk'ij ri winek ri can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios y nucoch' ri tijoj pokonal§ ri nipe chrij. Ruma tek rucoch'on chic ronojel, ri Dios xtuya' ri lok'olaj sipanic* chare, ri utzilaj c'aslen ri majun bey xtiq'uis ta. Ya lok'olaj sipanic ri' ri rubin ca ri Dios chi xtuya' chake ri yojajowan riche (rixin).

13 Yac'a wi c'o jun ri nrajo' nuben chawe chi yaka pa mac, man c'a tabij ta chi ya ri Dios ri nibano queri' chawe. Ruma ri Dios can ma nuben ta chare jun winek chi nika pa mac, y chuka' majun nicowin nibano ta chare ri Dios chi nika ta pa mac.

* **:** Re Santiago re' yec'o yebin chi rach'alal ri Kajaf Jesús. † **1:1** Hch. 26.7. ‡ **1:3** 1 P. 1.7. § **1:3** Ro. 5.3. * **1:4** Mt. 5.48. † **1:5** 1 R. 3.9; Pr. 2.3; Jn. 15.7. ‡ **1:6** Mt. 21.21. § **1:8** Stg. 4.8. * **1:9** Mt. 23.12. † **1:10** Is. 40.6; 1 P. 1.24. ‡ **1:11** Is. 40.7. § **1:12** Mt. 5.11, 12; He. 10.32-34. * **1:12** 2 Ti. 4.8; 1 P. 5.4; Ap. 2.10.

14 Ruma wi riyit nana' raybel chi naben
jun mac, ri' xa awuq'ui c'a riyit nipe wi.
Xa ya ri itzel tak raybel† ri yec'o awuq'ui ri
yebano queri' chawe.
15 Y wi naya' k'ij chare ri itzel tak ray-
bel, chiri' nipe wi ri mac.‡ Y pa ruq'uisbel
nuc'om pe ri camic.§
16 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', man c'a
quixk'olotej ta.
17 Ruma chila' chicaj riq'ui ri Katata' Dios
nika wi pe ronojel ri jabel tak sipanic. Riq'ui
Riya' petenak wi ronojel ri sakil. Achi'el ri
k'ij, ri ic' y ri ch'umila', ri niquijalala' qui'. Y
xa can xu (xe) wi c'a ri Dios ri ma nijalatej
ta.*
18 Y riq'ui ri ruraybel Riya' xuya' jun
c'ac'ac'† kac'aslen tek xkanimaj ri kas kitzij
ruch'abel, y xoj-oc achi'el ri nabey‡ tak
cosecha chare ronojel ri ruq'uiytisan ca ri
Dios.

Quixoc banoy ri utz

19 Rumari', wach'alal ri sibilaj yixinwajo',
riyin nbij c'a chiwe chi'ijujunal chi riq'ui
ronojel iwánima tiwac'axaj ri ruch'abel ri
Dios.§ Can jabel tich'obo' achique ri nubij.
Ruma riyix nic'atzin chi jabel iwetaman el
nabey, c'ac'ari' nitzijoj. Y chuka' nbij chiwe
chi man ta xtipe iwoyowal chanin.*
20 Ruma ri coyowal ri winek xa ma
nuc'om ta pe jun c'aslen choj achi'el ri nrajo'
ri Dios.
21 Rumac'ari' tiya' ca ronojel ri ma
ch'ajch'oj ta y ronojel ri etzelal. Y can tikasaj
iwi' chi ninimaj ri ruch'abel ri Dios ri c'o
chic pa tak iwánima. Ruma ya ch'abel ri' ri
nicolo† iwuche (iwixin).
22 Y ma xu (xe) ta c'a tiwac'axaj ri
ruch'abel ri Dios, xa can tibana'‡ chuka' ri
nubij. Ruma wi xa can xu (xe wi) niwac'axaj
ri ruch'abel ri Dios y ma niben ta ri nubij,
xa iyon riyix nik'ol ka iwi'.
23 Ruma wi c'o jun ri nrac'axaj ri ruch'abel
ri Dios, y xa ma nuben ta§ ri nubij, xa ju-
nan* c'a riq'ui jun winek ri nutzu' ri' pa jun
espejo, can nutzu' wi ri' achique rubanic.
24 Pero tek xa c'a juba' tutzu' ca ri' pan es-
pejo, xa ma noka ta chic chuc'u'x ri achique
rubanic nitzu'un.
25 Yac'a ri nac'axan ri ruch'abel ri Dios, y
ma xu (xe) ta wi nrac'axaj, xa can nunimaj
y nuben† ri nubij ri ch'abel ri', y can ma
nuya' ta ca, can jabel c'a ruwaruk'ij. Ruma
ri ruch'abel ri Dios can tz'aket wi. Y can
nuben chake chi yojcolotej riche (rixin) chi
yojcowin nikaben ri nrajo' ri Dios.
26 Wi c'o jun nibin chi nuya' ruk'ij ri Dios y
xa ma nuk'il ta ri' riq'ui ri itzel tak ch'abel,‡
ruyon riya' nuk'ol ka ri'. Y xa majun utz
nuc'om pe chare tek nubij chi riya' can
nuya' wi ruk'ij ri Dios.
27 Ruma ri winek ri can kitzij nuya' ruk'ij
ri Dios, yerutola' ri malcani' tak ixoki' y ri
ac'ala' ri xa majun chic quite' quitata' ri
yetajin niquik'axaj tijoj pokonal, y chuka'
ma nutz'ilobisaj§ ta chic ri' chupan ri etzelal
riche (rixin) re ruwach'ulef. Chuwech ri
Dios ri yebano queri', yeri' ri can kitzij y pa
ruch'ajch'ojil chi niquiya' ruk'ij.

2

Ma ruc'amon ta chi nikatzu' achique rubanic jun winek

1 Wach'alal ri iniman chic ri Kajaf Jesu-
cristo ri sibilaj nim ruk'ij ruc'ojlen,* riyin
nbij c'a chiwe chi ma titzu'† ta achique
rubanic jun winek. Xa tikana' c'a ki' chi xa
yoj junan konojel.
2 ¿Achique ta niben riyix xa ta c'o jun achi
beyon ri napon iwuq'ui tek imolon iwi' pa
rubi' ri Dios, y ri achi beyon ri' rucusan
el puk'a' (napak'e') banon riq'ui k'anapuek,
chuka' ye rucusan ta el jabel tak tziek? ¿Y
que ta chuka' ri' ntoc ta apo jun achi ri can
nik'alajin chi xa pobre y xa can ti lawalo'
chic ri rutziak?
3 Riyix xa ya ri achi beyon ri nitzu' nabey,
nilok'ok'ej, y niya' jabel ruch'acat. Yac'a
chare ri achi ri xa pobre, riyix majun
ruch'acat niya' y xa nibij chare: Capa'e'
chiri', o xa nibij chuka' chare: Catz'uye' re
chikaken.
4 Wi queri' niben, can nik'alajin wi chi
riyix xa nitzu' achique rubanic jun winek, y
yixoc c'a achi'el jun itzel aj k'atbel tzij y ma
nina' ta ka iwi' chi xa yix junan chi'iwonojel.
Xa can niben chi jun winek más rejkalen
que chuwech jun chic, y ri' xa jun itzel na'oj.
5 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', tich'obo'
c'a jabel re xtinbij chiwe. Ri Dios ye ri
pobres‡ ri ye rucha'on riche (rixin) chi ye
riye' ri' ri can nic'oje' jun quicukbel c'u'x
riq'ui ri Dios ri can achi'el jun nimalaj be-
yomel. Y ye chuka' ri pobres ri ye rucha'on
ri Dios riche (rixin) chi niquic'ul ri herencia
pa rajawaren ri Dios can achi'el ri rutzujun
(rusujun) chique ri ye'ajowan riche (rixin).
6 Pero riyix xa ikasan quik'ij§ ri pobres, y
ye ri beyoma' ri iya'on quik'ij. ¿Can ma noka
ta cami chi'ic'u'x chi xa ye ri beyoma' ri ye
banayon chiwe chi yixc'o pa ruc'ayewal?

† **1:14** Mt. 5.28. ‡ **1:15** Sal. 7.14. § **1:15** Ro. 5.12. * **1:17** Nm. 23.19; Mal. 3.6. † **1:18** Jn. 1.13; 3.3, 5. ‡ **1:18** Jer. 2.3; Ap. 14.4. § **1:19** Ec. 5.1. * **1:19** Pr. 14.29. † **1:21** Hch. 13.26; Ro. 1.16; Ef. 1.13; He. 2.3. ‡ **1:22** Ro. 2.13. § **1:23** Ez. 33.31. * **1:23** Mt. 7.26. † **1:25** Jn. 13.17. ‡ **1:26** Stg. 3.2, 3. § **1:27** Is. 1.16. * **2:1** Hch. 7.2; 1 Co. 2.8; Fil. 2.9. † **2:1** Lv. 19.15; Dt. 1.17; 16.19. ‡ **2:5** Lc. 6.20. § **2:6** 1 Co. 11.22. * **2:6** Hch. 8.3; 13.50.

¿La ma noka ta chi'ic'u'x chi xa ye chuka'
riye' ri yixkiriren apo pa tak k'atbel tzij?*
7 ¿La ma noka ta c'a chi'ic'u'x chi xa ye
chuka' riye' ri yeyok'o† ri utzilaj rubi' ri
Jesucristo, ri natan pan iwi'?
8 Chupan c'a ri ley ri xuya' ri Dios ri
ka-Rey, tz'ibatal c'a ca jun tzij ri nim re-
jkalen, y nubij: Can achi'el nawajo' ka
awi' riyit,‡ queri' chuka' que'awajo' ri awuc'
awach'alal. Queri' nubij chupan ri ley. Y wi
can niben c'a ri', can utz.
9 Yac'a wi xa xtitzu' achique rubanic jun
winek, yixmacun y xaxu (xaxe wi) chic ti-
woyobej chi nika ruc'ayewal pan iwi', ruma
riyix xa ma niben ta ri nubij chupan ri ley
riche (rixin) ri Dios.
10 Ruma wi c'o jun nubij chi can nuben
ronojel ri nubij ri ley, pero xa c'a c'o na
jun tzij ri ma nuben ta chare ri nubij ri ley,
nik'alajin chi ma ronojel ta nunimaj chare
ri ley. Xa can jun aj mac wi§ c'a nbec'ulun
chuwech ri ley.
11 Ruma tek ri Dios xuya' ri ley, xubij:
Riyit achi ri c'o awixjayil, man c'a tacanoj
ta jun chic ixok. Y chuka' riyit ixok ri c'o
awachijil, man c'a tac'om ta ruwech jun chic
achi. Y ri Dios mismo xubij: Ma cacamisan
ta.* Y wi riyit ma nacanoj ta jun chic ixok,†
pero xa nacamisaj jun winek, nik'alajin chi
can ma nanimaj ta ri ley ri ruya'on ca ri
Dios.
12 Rumac'ari', can tibana' y tibij achi'el ri
nubij chupan ri ley ri xuya' ri Jesucristo.
Ruma ri ley ri' xuben chiwe chi yix colota-
jnek chic riche (rixin) chi yixcowin niben ri
nrajo' ri Dios y ya chuka' ley ri' xtik'ato tzij
pan iwi'.
13 Ruma wi ma xtijoyowaj ta quiwech ri
nic'aj chic winek,‡ ri Dios ma xtujoyowaj ta
chuka' iwech riyix chupan ri k'ij tek xtuk'et
tzij. Yac'a wi xtijoyowaj quiwech ri nic'aj
chic, xquixch'acon, ruma ri Dios chuka' xtu-
joyowaj iwech riyix chupan ri k'ij ri'.

Ri nubij chi runiman ri Dios y xa majun utzil nuben, xa achi'el jun caminek

14 Wach'alal, wi c'o c'a jun ri nibin chi
runiman chic ri Dios, y xa majun utzil
nuben ta, xa majun c'a nic'atzin wi ri nubij
chi runiman. Ruma xa ma xtril ta c'a ru-
colotajic xaxu (xaxe wi) riq'ui ri nubij chi
runiman chic ri Dios.
15 Achi'el ta jun kach'alal ri nic'atzin
rutziak y nic'atzin ruway.
16 Y riyit xa nabij el chare: Cabiyin. Ma
tachajij ta pena chare ri atziak y ri away.
Xa tacusaj atziak y cawa' jabel, yacha'§ el
chare. Y xa ma naya' ta el ri nic'atzin chare,
xa majun nic'atzin wi ri xabij el chare.
17 Y queri' chuka' wi nabij chi animan chic
ri Dios, y xa majun utzil naben ta, majun
nic'atzin wi ri nabij chi animan chic. Xa
yit achi'el jun caminek ri xa majun nicowin
nuben.
18 Riq'ui juba' c'o jun ri xtibin chuwe: Riyit
Santiago, nabij chi ma xu (xe) ta wi nic'atzin
chi nanimaj ri Dios, xa can rajawaxic chi
nabanala' chuka' ri utzil. Yac'a riyin, xticha'
ri jun, riq'ui ri nuniman chic ri Dios, ma-
jun chic nic'atzin chi nben. Yac'a riyin ri
Santiago nbij c'a chare ri jun ri nibin queri';
riyin, riq'ui ri utzil ri nben, yicowin nc'ut
chawech* chi kitzij nuniman ri Dios. Y
riyit ¿achique c'a rubanic naben chi nac'ut
chinuwech chi animan chic ri Dios, wi xa
majun utzil naben ta?
19 Riyit nanimaj chi can xu (xe wi) jun
Dios c'o. Ri' can utz wi. Pero ma xu (xe) ta
wi ri' ri rajawaxic. Ruma ri itzel tak espíritu
chuka' can niquinimaj† chi can xu (xe wi)
jun Dios c'o y chuka' yebarbot (yebaybot)
chuwech ruma xibinri'il.
20 Sibilaj yit nacanic riq'ui ri ana'oj.
Xtinc'ut na pe' chawech wacami. Wi riyit
nabij chi animan chic ri Dios y xa majun
utzil‡ naben ta, can majun nic'atzin wi
tek xabij chi xanimaj. Xa yit achi'el jun
caminek ri majun nicowin nuben.
21 Ri kamama' Abraham§ ri xc'oje' ojer ca,
can xuben wi ri xubij ri Dios chare. Y ma
xupokonaj ta xuya' ri Isaac ri ruc'ajol pa
ruwi' ri altar riche (rixin) chi nuya' chare ri
Dios. Y rumari' ri Abraham xtz'etetej ruma
ri Dios chi majun rumac.
22 Chuka' ri Abraham ma xu (xe) ta wi
xunimaj ri Dios, xa can xuben* chuka' ri
xbix chare ruma ri Dios. Y riq'ui ri' can
xutz'akatisaj ri rucukbel c'u'x ri c'o riq'ui ri
Dios.
23 Y riq'ui ri' chuka' xbanatej ri nubij chu-
pan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, tek
nubij: Ri Abraham can xunimaj ri Dios y
rumari' xtz'etetej ruma ri Dios chi majun
rumac.† Queri' nubij chupan ri tz'ibatal
ca. Y ri Abraham xbix chare chi kas junan
quiwech riq'ui ri Dios.‡
24 Can nik'alajin c'a chi riche (rixin) chi
yatz'etetej ruma ri Dios chi majun amac, c'o
chi naben ri nrajo' Riya', y ma xu (xe) ta wi
nabij chi animan.
25 Y chuka' ri ixok ri Rahab§ rubi' ri xc'oje'
ojer ca, astape' ma utz ta ruc'aslen xuc'uaj,

† **2:7** Hch. 13.45. ‡ **2:8** Lv. 19.18; Mt. 22.39. § **2:10** Dt. 27.26; Mt. 5.19; Ga. 3.10. * **2:11** Ex. 20.13. † **2:11** Dt. 5.18; Mt. 5.27, 28. ‡ **2:13** Mt. 6.15; Mr. 11.26. § **2:16** 1 Jn. 3.17, 18. * **2:18** Mt. 7.16, 17; Ga. 5.6. † **2:19** Mt. 8.29; Mr. 1.24; 5.7; Lc. 4.34; Hch. 16.17. ‡ **2:20** Ga. 5.6. § **2:21** Gn. 22.9. * **2:22** He. 11.17. † **2:23** Gn. 15.6; Ro. 4.3. ‡ **2:23** 2 Cr. 20.7; Is. 41.8. § **2:25** Jos. 2.1.

pero xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac ruma ri xuben. Ruma riya' xerewaj ri ca'i' achi'a' israelitas ri ye takon el ruma ri Josué, y xerutek el pa jun chic bey riche (rixin) chi majun xquic'ulwachij.

26 Rumari' riyoj ri kaniman chic ri Dios, wi xa majun utzil nikaben ta, xa yoj achi'el jun caminek y majun nic'atzin wi nikabij chi kaniman. Xa yoj achi'el jun ch'aculaj ri man c'o ta chic ri ránima riq'ui.

3

Tichajij iwi' riq'ui ri ch'abel ri nibij

1 Wach'alal, ma chak tirayij chi q'uiy chiwe riyix yixoc tijonel* quiche (quixin) ri nic'aj chic kach'alal. Ruma chi riyoj ri yojtijon, ketaman wi xa ma nikaben ta ri yec'o chupan ri tijonic ri yekaya', can más na ruc'ayewal ri xtikac'ul.

2 Konojel, q'uiy mul ma ya ta ri yekaben.† Y wi ta c'o jun ri majun bey nimacun‡ riq'ui ri ruch'abel, ri jun ri' can tz'aket ri ruc'aslen. Ruma wi nicowin nuben chi ma nimacun ta riq'ui ri ruch'abel, can nicowin chuka' nuben queri' riq'ui ronojel ri ruch'acul.

3 Y tikaya' na pe' pa cuenta chi queri' chuka' nikaben quiq'ui ri quiej chi nikaya' ch'ich' pa quichi' riche (rixin) chi yekak'et. Ruma xaxu (xaxe wi) riq'ui ri ch'ich' ri', ri quiej yojquinimaj y yojquic'uaj acuchi (achique) ri nikajo' yojbe wi.

4 Achi'el chuka' ri barcos ri yebiyin pa ruwi' ri ya'. Sibilaj ye nima'k y ye uc'uan ruma cak'ik' ri sibilaj ruchuk'a'. Pero xaxu (xaxe wi) riq'ui ri ti timón, ri ye uc'uan ri barcos yecowin yequic'uaj achique lugar ri nicajo' yebe wi riye'.

5 Achi'el chuka' jun ti k'ak', astape' sibilaj co'ol oc, can nicowin nuq'uis jun q'uechelaj. Y queri' chuka' ri awak'.§ Ma nim ta, pero riq'ui ri ch'abel ri nubij q'uiy nicowin nuben.

6 Ri kak' achi'el jun k'ak', y nubij ronojel ruwech itzel tak ch'abel. Ri kak' jun chique ri ruk'a' raken ri kach'acul ri ya'on pe chake, xa yac'a chi xa nutz'ilobisaj* ronojel ri kach'acul, y xa nuya' ri kac'aslen pa ruc'ayewal. Y ronojel ri' xa ruma chi ri itzel winek ri rajawalul ri k'ak' ri nucusan riche (rixin).

7 Ri yoj winek can c'o kachuk'a' pa quiwi' quinojel ri chicop ri yec'o chuwech re ruwach'ulef, ri aj xic' tak chicop, ri cumatz, y chuka' pa quiwi' ri nic'aj chic chicop ri yec'o chupan ri mar.

8 Pero ri kak' ma yojcowin ta nikak'il. Xa achi'el jun itzel cumatz ri ruc'uan veneno riche (rixin) chi nicamisan.

9 C'o jantek nikaya' ruk'ij ri Katata' Dios riq'ui ri kak'. Y c'o jantek xa nikacusaj riche (rixin) chi nikabij itzel tak ch'abel chique ri winek. Y riye' can ye ruwachbel ri Dios.†

10 Can pa kachi' c'a ye'el wi utzilaj tak tzij, y pa kachi' chuka' ye'el wi itzel tak tzij. Wach'alal, ma ruc'amon ta chi queri' nikaben.

11 Ruma riyix iwetaman chi chupan jun ralaxbel (rutz'ucbel) ya', xa jun ruwech ya' ntel pe, ma xtel ta pe utzilaj ya' y chuka' c'ayilaj ya'.

12 Wach'alal, queri' chuka' ri che' higo rubi', ma xtuya' ta aceituna. Ni ri uva ma xtuya' ta higo, chuka' pa jun ralaxbel (rutz'ucbel) ya' ma xtel ta pe tzaylaj ya' y utzilaj ya'.

Ri na'oj ri nipe riq'ui ri Dios

13 Wach'alal, ri chicojol riyix, ¿yec'o cami ri can c'o quina'oj y c'o etamabel quiq'ui? Wi queri', sibilaj utz. Pero can tiquic'utu' c'a chi c'o utzil yetajin chubanic ruma quic'uan jun utzilaj c'aslen. Y ronojel ri utzil ri niquibanala'‡ can tiquibana' riq'ui ch'uch'ujil, y riq'ui ri' nik'alajin chi c'o quina'oj.

14 Yac'a riyix wi xa jani' na itzel nuna' ri iwánima chare jun chic winek ruma chi utz c'o,§ y niwajo' chi can xu (xe) ta wi riyix ri c'o utz nic'om ca chare ronojel cosa; wi xa queri' niben, man c'a tibij ta chi c'o utzilaj na'oj iwuq'ui. Ruma riq'ui jun ibanobal queri', can nik'alajin wi chi xa ma kitzij ta ri na'oj ri c'o iwuq'ui.

15 Ruma re na'oj re', ma petenak ta chila' chicaj riq'ui ri Dios. Xa can riche (rixin) re ruwach'ulef. Xa quiche (quixin) winek. Xa riche (rixin) ri itzel winek.

16 Ruma wi riyix xa itzel nina' chare jun chic ruma chi utz c'o, y niwajo' chi can xu (xe) ta wi riyix ri c'o utz nic'om ca chare ronojel cosa, nik'alajin chi ma xu (xe) ta wi ri' ri niben. Xa can niyec oyowal,* y yix banoy c'a ronojel ruwech etzelal.

17 Pero wi ya ri na'oj ri petenak† chila' chicaj riq'ui ri Dios ri c'o iwuq'ui, nabey nuben c'a chiwe chi nic'oje' jun iwánima ch'ajch'oj, c'ac'ari' nuben chiwe chi ma niben ta oyowal, utz ina'oj niben quiq'ui quinojel, ye'ic'ul y ye'iwac'axaj jabel ri winek, y nijoyowaj quiwech quinojel. Can nuben chi niwachin jabel ri ic'aslen, ma ca'i' ta ic'u'x, ni ma ca'i' ta ipalej‡ chuka'.

* **3:1** Mt. 23.8. † **3:2** 1 R. 8.46; Pr. 20.9; Ec. 7.20. ‡ **3:2** Mt. 12.37; 1 P. 3.10; 1 Jn. 1.8. § **3:5** Sal. 12.3, 4; 73.8, 9. * **3:6** Mt. 15.11; Mr. 7.15, 20, 23. † **3:9** Gn. 1.26; 5.1; 9.6; 1 Co. 11.7. ‡ **3:13** Ga. 6.4. § **3:14** Ro. 13.13. * **3:16** 1 Co. 3.3. † **3:17** 1 Co. 2.6, 7. ‡ **3:17** 1 P. 1.22. § **3:18** Mt. 5.9.

18 Ri winek ri riq'ui uxlanibel c'u'x niquitij
quik'ij chi man ta jun oyowal chiquicojol ri
winek,§ riye' can achi'el yetajin chutiquic
jun utzilaj ija'tz ri nuc'om pe jun c'aslen
choj, ruma chi can niquitij quik'ij chi nicajo'
nic'oje' uxlanibel c'u'x chiquicojol ri winek.

4

Ri itzel tak raybel y ri itzel tak banobel

1 ¿Achique ta c'a nibano chiwe tek
ye'ibanala' ch'a'oj y oyowal? Ri nibano c'a
chiwe tek c'o ch'a'oj y oyowal chicojol ya ri
itzel tak raybel* ri yec'o iwuq'ui y nicajo'
yixquich'ec.
2 Riyix xa can nirayij chi iwuq'ui ta riyix
c'o wi ronojel cosas, y rumari' hasta yix-
camisan. Pero xa ma niwil ta. Niben ch'a'oj
y oyowal. Y can q'uiy oyowal niben. Pero
ma niwil ta ri achique nirayij, ruma ma
nic'utuj ta chare ri Dios.†
3 O nic'utuj chare ri Dios, pero ma nuya'
ta chiwe,‡ ruma riyix ma utz ta ri nic'utuj.
Ruma ri nic'utuj, ma utz ta rucusaxic niben,
ruma xa nicusaj riche (rixin) chi niben ri
itzel tak iraybel.
4 Riyix ri xinimaj ri Dios y wacami
ichapon chic niya' ca, ¿la ma iwetaman
ta c'a chi tek nibe iwánima chrij ri raybel
riche (rixin) re ruwach'ulef,§ nik'alajin chi
niwetzelaj ri Dios? Rumari', riyix ri benak
chic iwánima chrij ri raybel riche (rixin) re
ruwach'ulef, can nik'alajin c'a chi riyix ntoc
ic'ulel ri Dios, ruma xa niwetzelaj ca.
5 Y man xa tich'ob chi man ta kitzij ri
tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios, tek
nubij chi ri Lok'olaj Espíritu ri rutakon pe ri
Dios riche (rixin) chi nic'oje' pa tak kánima
sibilaj yojrajo', y can ruraybel chi xaxu
(xaxe) ta wi ri Dios ri nikajo'. Queri' nubij
ri tz'ibatal ca.
6 Y ri Dios sibilaj q'uiy rutzil nuya' pa
kawi'. Achi'el nubij chupan ri ruch'abel
ri tz'ibatal ca, chi ri Dios nupaba' ri'
chiquiwech ri niquinimirisaj qui'. Yac'a ri
niquich'utinirisaj qui', Riya' nuya' ri rutzil
pa quiwi'.* Queri' ri tz'ibatal ca.
7 Rumari' tiya' iwi' chuxe' rutzij ri Dios,
y tipaba' iwi' chuwech ri itzel winek.† Y ri
itzel winek xtanmej c'a el chiwech.
8 Quixjel apo riq'ui ri Dios,‡ y Riya'
chuka' xtijel pe iwuq'ui.§ Riyix ri xixma-
cun chuwech ri Dios, tich'ajch'ojsaj c'a ri
ic'aslen achi'el nich'ajch'ojsaj ik'a'. Riyix ri
ca'i' ic'u'x riq'ui ri Dios, tich'ajch'ojsaj c'a ri
iwánima.
9 Tina' c'a k'axon pa tak iwánima, quixbi-
son y quixok' ruma ri imac. Riyix ri
yixtze'en ruma ri quicoten riche (rixin) re
ruwach'ulef, ma quixtze'en ta chic. Xa
quixok'. Riyix ri sibilaj quicoten ina'on
chuwech re ruwach'ulef, xa quixbison pa
tak iwánima.
10 Tich'utinirisaj iwi' chuwech ri Ajaf, y
Riya' xtunimirisaj ik'ij.*

Ma itzel ta quixch'o chrij jun iwach'alal

11 Wach'alal, ma itzel ta quixch'o chrij
jun chic kach'alal.† Ruma wi xtibij itzel
chrij jun chic kach'alal, can chrij ri ley riche
(rixin) ri Dios yixch'o wi. Wi xtibij chi jun
kach'alal ma utz ta ri ruc'aslen chuwech ri
Dios, niben c'a chare ri ruley ri Dios chi ma
utz ta. Y riq'ui ri' ma niben ta ri nubij ri ley.
Xa niben achi'el yix aj k'atbel tzij chrij ri ley.
12 Y ri ley ri' xaxu (xaxe wi) jun ri yayon
pe y xaxu (xaxe) chuka' Riya' ri nicowin yoj-
colo y xaxu (xaxe wi) chuka' Riya' ri nicowin
yojtako pa k'ak'.‡ Yac'a riyit, ¿achique ta c'a
abanic chi nak'et tzij pa ruwi' jun winek?

Majun winek ri etamayon ta ri chua'k cabij

13 Y wacami tiwac'axaj c'a riyix ri yixbin:§
Wacami o chua'k yojbe pa jun chic tina-
mit y yojc'oje' chiri' jun juna', y yojlok'on y
yojc'ayin y nikach'ec karajil.
14 Chiwech riyix jabel ri nich'ob, pero xa
ma iwetaman ta achique xtic'ulwachij ri
chua'k cabij. Ruma ri kac'aslen* xa achi'el ri
moyef ri nika pe. Nic'oje' el juba', y chanin
niq'uis el.
15 Rumac'ari' tek riyix c'o ri niwajo' niben,
más utz tibij: Wi ri Ajaf xtuya' k'ij y wi c'a
nuya' na kac'aslen, can yekabanala' wi c'a
ri', quixcha'.
16 Yac'a riyix xa ma que ta ri' nibij. Xa
can nibij chi riyoj nikaben ri'. Xa can nin-
imirisaj iwi' chuwech ri Dios. Y ri queri'
niben ma utz ta chuwech ri Dios.
17 Ruma wi awetaman achique ri utz, y xa
ma naben ta, yamacun chuwech ri Dios.†

5

Ri nipe chiquij ri beyoma' ri ma utz ta niquiben

1 Wacami tiwac'axaj na c'a riyix beyoma'*
chi can ruc'amon chi yixok', can tiraka' ichi'
chi ok'ej, ruma sibilaj q'uiy ri tijoj pokonal
ri xtipe pan iwi'.
2 Ri ibeyomal k'ayinak chic,† y ri itziak
chicopirnek chic.

* **4:1** 1 P. 2.11. † **4:2** Sal. 10.4. ‡ **4:3** Sal. 66.18. § **4:4** 1 Jn. 2.15. * **4:6** Pr. 3.34; 1 P. 5.5. † **4:7** Mt. 4.10; Lc. 4.8; Ef. 4.27; 6.11-13; 1 P. 5.8, 9; Ap. 12.9, 11. ‡ **4:8** Gn. 18.23; 2 Cr. 15.2; Sal. 73.28; 145.18. § **4:8** Is. 55.6, 7; Os. 6.1, 2; Zac. 1.3; Mal. 3.7. * **4:10** 1 P. 5.6. † **4:11** Mt. 7.1. ‡ **4:12** Mt. 10.28. § **4:13** Lc. 12.18-20. * **4:14** Job 7.7. † **4:17** Lc. 12.47; Jn. 9.41; 15.22. * **5:1** Lc. 6.24. † **5:2** Mt. 6.20.

3 Ri irajil pusirnek chic. Y riq'ui ri' can
nik'alajin chi ma xe'ito' ta ri winek. Xa
choj ximol. Y ri pus ri riche (rixin) ri ira-
jil xquixruporoj. Q'uiy irajil imolon, y xa
yojc'o chic chupan ri ruq'uisbel tak k'ij.‡
4 Y q'uiy irajil imolon ruma ma ye itojon
ta§ chi utz ri imozos ri xesamej riche (rixin)
chi xquimol ri icosecha. Y ri Ajaf xixrutz'et
riq'ui ri ik'oloj chi ma ye itojon ta chi utz ri
imozos. Ri nimalaj Ajaf, ri Rajaf ronojel, can
xerac'axaj c'a ri mozos chi ye'ok'* ruma ma
ye tojon ta chi utz.
5 Riyix beyoma', can jabel benak ri
iwánima riq'ui re ruwach'ulef. Can yixtajin
nic'usaj ic'u'x riq'ui ri itzel tak iraybel. Jabel
xixtiojir, ruma nitij ri nurayij ri iwánima, xa
yac'a chi ri camic xa nipe yan chiwij.†
6 Riyix beyoma' nik'abaj tzij chiquij ri
winek ri choj quic'aslen, y can yecom pan
ik'a'. Y ri choj quic'aslen majun niquiben
riche (rixin) chi niquito' ta qui', xa choj
niquiya' qui' pan ik'a'.

Quixcoch'on y chuka' tibana' orar

7 Wach'alal, nbij c'a chiwe chi quix-
coch'on, y ma tiya' ta ca ri coch'onic ri', c'a
ya tek xtapon ri k'ij tek xtipe chic jun bey ri
Ajaf. Achi'el nuben ri jun aj ticonel pa juyu',
nicoch'on y nroyobej ri nabey y ruq'uisbel
tak job, c'ac'ari' nuben cosechar ri lok'olaj
tico'n.‡
8 Y queri' chuka' tibana' riyix. Quix-
coch'on. Can ticukuba' ic'u'x riq'ui ri Dios,
ruma chanin xtapon ri k'ij tek xtipe chic jun
bey ri Ajaf.§
9 Wach'alal, man chic c'a titzujula' (tisu-
jula') ta iwi' chi'iwachibil iwi' riche (rixin)
chi queri' man ta xtiwil ruc'ayewal tek
xtapon ri k'ij tek ri Ajaf xtuk'et tzij. Ruma
nakaj chic c'o pe ri k'ij* tek ri nik'ato tzij
xtuc'ut pe ri'.
10 Can quixcoch'on c'a. Achi'el xquiben ri
profetas ri xec'oje' ojer ca, ri xerutek pe ri
Ajaf ri xek'alajsan ri ruch'abel, can xquic-
och'ola' c'a ri tijoj pokonal.† Y queri' chuka'
tibana' riyix wach'alal.
11 Ruma ketaman chi ri yek'axan tijoj
pokonal jabel ruwaquik'ij. Achi'el ri Job, ri
jun achi ri xc'oje' ojer ca, riyix iwac'axan chi
Riya' can xucoch' wi ri sibilaj tijoj pokonal ri
xuk'axaj.‡ Y can iwetaman chuka' ri xuben
el ri Ajaf riq'ui ri Job ri pa ruq'uisbel. Ru-
mari' ketaman chi ri Ajaf sibilaj utz y can
nujoyowaj kawech.§
12 Pero ri más nic'atzin wach'alal, nbij
c'a chiwe wacami chi tek riyix c'o jun ri
niwajo' nibij, choj tibij, wi kas kitzij o xa
ma kitzij ta. Pero majun bey tinataj ta ri
caj, re ruwach'ulef y nic'aj chic cosas riche
(rixin) chi niben jurar* chi can kitzij ri nibij.
Riche (rixin) chi queri' majun ruc'ayewal
xtika pan iwi' tek xtapon ri k'ij tek ri Dios
xtuk'et tzij.
13 Y wi c'o jun chicojol ri c'o pa tijoj
pokonal, tubana' c'a orar. Wi c'o jun
niquicot ri ránima, tubixaj rubi' ri Dios.†
14 Wi c'o jun yawa' chicojol, querusiq'uij
(queroyoj) c'a ri ancianos‡ riche (rixin) ri
iglesia y ri ancianos tiquibana' oración pa
ruwi' ri yawa',§ y pa rubi' ri Ajaf tiquijica'
pan aceite olivo.
15 Y wi riq'ui ronojel quicukbel c'u'x
niquiben orar, ri yawa' nic'achoj. Ri Ajaf
can nuc'achojsaj. Y wi c'o mac rubanon ri
yawa' ri', xa can nicuyutej* chuka' ri rumac.
16 Y riyix man c'a tiwewaj ta pa tak
iwánima wi c'o mac ri ibanon. Xa
tik'alajsala' chiwech, y titola' iwi' riq'ui
oración,† riche (rixin) chi yixchojmir. Ruma
jun winek ri can choj ruc'aslen chuwech ri
Dios, tek nuben orar riq'ui ronojel ránima,
can q'uiy ri xtic'ul chare ri Dios.
17 Achi'el xuben ri Elías, riya' jun winek
ri can achi'el wi riyoj. Pero riq'ui rono-
jel ránima xuben orar. Xuc'utuj chare ri
Dios chi ma tuben ta job, y can queri' wi
xbanatej. Oxi' juna' riq'ui waki' ic' ri ma
xuben ta job‡ pa ruwi' re ruwach'ulef.
18 Y c'ac'ari' tek ri Elías xuben chic orar jun
bey y xuc'utuj chare ri Dios chi tubana' chic
job§ pa ruwi' re ruwach'ulef y can queri' wi
xbanatej. Y ri tico'n xewachin chic jun bey.
19 Wach'alal, wi c'o jun chiwe ri sachnek
y xa ma rutzekelben ta chic ri kitzij chi
ruch'abel ri Dios y wi riyix nibeyaca' pe, ri'
sibilaj utz.*
20 Can tiwetamaj c'a, chi wi nitzolij chic pe
ruc'u'x ri jun aj mac ri', y riya' nuchop jun
c'aslen utz, can xiben c'a chare chi nicuyutej
ri janipe' chi mac ri ye rubanon,† y nicolotej
chuwech ri camic ri ruc'amom pe ri mac.

‡ **5:3** Ro. 2.5. § **5:4** Lv. 19.13; Dt. 24.15; Jer. 22.13; Mal. 3.5. * **5:4** Job 34.28. † **5:5** Jer. 12.1-3. ‡ **5:7** Dt. 11.14. § **5:8** Fil. 4.5. * **5:9** Mt. 24.33. † **5:10** Mt. 5.12. ‡ **5:11** Job 1.21, 22. § **5:11** Ex. 34.6; Nm. 14.18; 1 Cr. 21.13; Job 42.10; Sal. 25.6, 7; Dn. 9.9; Lc. 6.36. * **5:12** Mt. 5.34. † **5:13** Ef. 5.19. ‡ **5:14** 1 Ti. 5.17; 1 P. 5.1. § **5:14** Mr. 6.13. * **5:15** Is. 33.24; Mt. 9.2. † **5:16** Gn. 20.17; Nm. 11.2; Dt. 9.18. ‡ **5:17** 1 R. 17.1. § **5:18** 1 R. 18.42, 45. * **5:19** Mt. 18.15. † **5:20** Sal. 32.1; 51.9; Pr. 10.12.

Ri nabey wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Pedro

Yare' ri nabey wuj ri xutek ri apóstol San Pedro chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa Galacia, pa Ponto, pa Capadocia, pan Asia y pa nic'aj chic lugar. Tek xutek re wuj re', ri kach'alal can yetajin niquik'axaj tijoj pokonal ruma chi quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios. Y nubij c'a chique chi tiquicukuba' más quic'u'x riq'ui ri Dios, ruma ri Dios can xerucol yan pe pa ruk'a' ri mac. Y nubij chuka' chi ma tisach ta quic'u'x, ruma ri Dios can ronojel k'ij yeruchajij ri niquinimaj y niquiben ri nika chuwech Riya'.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 3 y napon c'a pa mocaj 10 chare ri tanaj 2, ri Pedro nich'o chrij ronojel ri utzil ri ruya'on ri Dios chique y rumari' nic'atzin chi can riq'ui quicoten nicoyobej ri nutzuj (nusuj) chique. Nubij chuka' chi ri Dios nrajo' chi ri ye ralc'ual chic niquic'uaj ta jun c'aslen ri can choj y ch'ajch'oj.

Chupan ri tanaj 2 mocaj 11 y napon c'a pa mocaj 19 chare ri tanaj 4, ri Pedro nuk'alajsaj chiquiwech chi ri tijoj pokonal ri xuk'axaj ri Ajaf Jesucristo, yari' jun c'ambel na'oj chi tiquicoch'o' quiwech chupan ri tijoj pokonal ri ntajin niquik'axaj. Yerupixabaj ri patrones y ri mozos. Yerupixabaj ri ye c'ulan chi tiquic'uaj jun utzilaj c'aslen pa cachoch. Nubij chuka' chi rajawaxic chi ticajo' qui', ruma quiniman chic ri Dios.

Y chupan ri tanaj 5, ri Pedro nipixaban chique ri ancianos quiche (quixin) ri iglesias y chique chuka' ri c'a ye c'ajola' na y nubij chi tiquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios, ruma xtapon na jun k'ij tek ri Dios xtrelesaj el ri tijoj pokonal, xtuya' ri rutzil pa quiwi' y xtuben ch'ajch'oj chare ri quic'aslen.

Ri San Pedro nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pedro, yin ru'apóstol ri Jesucristo. Y ntz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix ri ma yixc'o ta chic chupan re ruwach'ulef ri can iwuche (iwixin) wi riyix, xa yixc'o ri pa tak tinamit ri yec'o chiri' pa rucuenta ri Ponto, ri yec'o pa rucuenta ri Galacia, ri yec'o pa rucuenta ri Capadocia, ri yec'o pa rucuenta ri Asia* y ri yec'o chiri' pa rucuenta ri Bitinia.

2 Ri Katata' Dios xixrucha'† c'a riyix, ruma can queri' wi ri ruch'obon pe chiwij. Y can ya ri Lok'olaj Espíritu ri nelesan el ri itzel ri c'o pa tak ic'aslen. Xixrucha' riche (rixin) chi queri' yixniman tzij, y riche (rixin) chuka' chi nuchop nich'ajch'ojir el ri ic'aslen. Ruma ri ruquiq'uel ri Jesucristo ri xbiyin tek xcom,‡ yari' ri nich'ajo el ri imac. Y ri Dios can pa ruq'uiyal ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x xtuya' chiwe.

Ri c'ac'ac' kac'aslen nuben c'a chake chi can nikacukuba' apo kac'u'x

3 Nikaya' c'a chuka' ruk'ij ri Dios ri Rutata' ri Kajaf Jesucristo. Riya' can sibilaj xujoyowaj kawech, y rumari' tek xutek pe ri Jesucristo riche (rixin) chi xcom y xc'astej§ pe chiquicojol ri caminaki', riche (rixin) chi xuya' jun c'ac'ac' kac'aslen. Y re c'ac'ac' kac'aslen* re' can nuben c'a chake chi can q'ues chikac'u'x chi koyoben jun nimalaj utzil ri xtikac'ul ri chkawech apo.

4 Y nuben chuka' chake chi ri chila' chicaj xtikac'ul jun kaherencia ri ma xtik'ey ta,† ma xtitz'ilob ta, ni ma xtuc'ulwachij ta achi'el ri cotz'i'j ri xa nichaki'j ka. Ri herencia ri' can iwuche (iwixin) riyix tek yacon chila' chicaj.

5 Y riyix can yix chajin ruma ri ruchuk'a'‡ ri Dios ruma can icukuban ic'u'x riq'ui Riya'. Queri' rubanon ri Dios chiwe ruma nrajo' chi ntoc iwuche (iwixin) ri colotajic ri can ruchojmirisan chic Riya'. Y re' can xtik'alajin na wi tek xtapon ri ruq'uisbel k'ij.

6 Y yare' ri nibano chi niquicot ri iwánima,§ astape' c'o c'a jun ca'i' oxi' k'ij ri nik'axaj tijoj pokonal ruma yixapon chupan q'uiy ruwech tojtobenic, wi queri' nrajo' ri Dios.

7 Y re' can nic'atzin wi riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi c'o icukbel c'u'x riq'ui ri Dios. Nic'atzin chi yixtojtobex,* achi'el nitojtobex ri ch'ich' rubini'an k'anapuek.† Ri ch'ich' ri' nik'axex pa k'ak' riche (rixin) chi queri' nik'alajin pe wi kas kitzij k'anapuek y nelesex ca ri xa ma k'anapuek ta. Y riyix yixtojtobex chupan ri tijoj pokonal, riche (rixin) chi queri' nik'alajin ri icukbel c'u'x riq'ui ri Dios ri can más wi nim rejkalen que chuwech ri k'anapuek, ri xa niq'uis. Y tek xixtojtobex yan y xicoch' ronojel, xtibix c'a chiwe chi utz ri cukbel c'u'x c'o iwuq'ui. Y xtic'oje' c'a chuka' ik'ij, tek xtipe chic ri Jesucristo.

8 Y astape' majun bey itz'eton ta‡ ri Jesucristo, can niwajo' wi, y astape' chuka' ma nitz'et ta re wacami, can icukuban wi ic'u'x riq'ui. Y can yixquicot wi pa tak iwánima riq'ui jun nimalaj quicoten ri ma niwil ta chuka' rubixic.

---

* **1:1** Hch. 2.9. † **1:2** 2 Ts. 2.13. ‡ **1:2** He. 12.24. § **1:3** 1 Ts. 4.14. * **1:3** Stg. 1.18. † **1:4** Mt. 6.20. ‡ **1:5** Jn. 10.28. § **1:6** Mt. 5.12; Ro. 12.12. * **1:7** Sal. 66.10. † **1:7** Is. 48.10. ‡ **1:8** Jn. 20.29; 2 Co. 5.7; 1 Jn. 4.20.

9 Y ruma can icukuban ic'u'x riq'ui, can
nic'ul na wi ri colotajic riche (rixin) ri
iwánima.
10 Ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri
Dios ojer ca, can c'o xquibij ca chrij ri utzil
ri xtuya' ri Dios chiwe riyix ri yixc'o chupan
re tiempo re'.§ Riye' can xquitij quik'ij chi
xcajo' chi xquetamaj ta más chrij ri colotajic
re nikatzijoj wacami.
11 Sibilaj c'a xcajo' chi xquetamaj ta más
chrij ri xubij ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin)
ri Cristo chique. Ruma ri Lok'olaj Espíritu
ri', ri c'o pa tak cánima,* xubij yan c'a chique
chi ri Cristo can xtutij wi pokon† y tek
ruk'axan chic ri tijoj pokonal, xtic'oje' ruk'ij
ruc'ojlen. Xa yac'a ri ma xk'alajin ta achique
tiempo y achique winek ri', y riye' yari' ri
sibilaj xcajo' chi xquetamaj ta.
12 Pero can xk'alajsex chique ri achi'a'
ri' chi ronojel ri xquibij ri xtuc'ulwachij ri
Cristo, ma ya ta chupan ri quitiempo riye'‡
ri xtibanatej wi. Xa c'a ya re pa katiempo
riyoj xbanatej wi. Y yac'a ch'abel ri' ri
nitzijox chiwe riyix wacami cuma ri achi'a'
ri can ye to'on ruma ri Lok'olaj Espíritu
ri takon pe chila' chicaj, tek niquitzijoj ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y ronojel
c'a re' hasta ri ángeles sibilaj nicajo' niqueta-
maj.

Ri Dios yojrusiq'uij (yojroyoj) riche (rixin) chi yoj-oc lok'olaj tak winek riq'ui ri kac'aslen

13 Rumac'ari' riyix, can ticusaj ri etamabel
ri c'o iwuq'ui riche (rixin) chi nich'ob jabel
ri achique niben riche (rixin) chi nichajij ja-
bel ri ic'aslen. Y can riq'ui c'a chuka' ronojel
iwánima tiwoyobej ri utzil ri xtic'amer pe
chiwe tek xtipe chic ri Jesucristo.§
14 Y ruma yix ralc'ual chic ri Dios, can
ruc'amon c'a chi tinimaj rutzij. Man c'a
tiben ta chic achi'el ri xirayij riyix* tek c'a
ma jajun iwetaman ta chrij ri Jesucristo.
15 Xa can quixoc c'a achi'el ri xsiq'uin
(xoyon) iwuche (iwixin), ruma ri xsiq'uin
(xoyon) iwuche (iwixin) can lok'olaj wi.
Riyix can quixoc c'a chuka' lok'olaj tak
winek riq'ui ronojel ri ic'aslen.†
16 Can tibana' c'a achi'el ri nubij ri
ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: Chi quixoc
lok'olaj tak winek riq'ui ri ic'aslen,‡ ruma
riyin can yin lok'olaj wi, nicha' c'a ri Dios.
17 Y wi riyix ya ri Dios Tata'ixel ri nisiq'uij
(niwoyoj) riche (rixin) chi yixruto', can
tixibij c'a iwi' yixmacun chuwech Riya'
ronojel k'ij re xquixc'oje' el chuwech re
ruwach'ulef, ruma Riya' ma ya ta ri achique
rubanic ri winek ri nutzu'§ riche (rixin)
chi nuk'et tzij pa ruwi'. Ruma wi utz
yequibanala' ri winek, utz ruq'uexel nuya'
chique, wi ma utz ta yequibanala', ma utz
ta ruq'uexel nuya' chique.
18 Y riyix iwetaman chi xixcol pe chupan
ri jun c'aslen ri xa majun rejkalen,* ri c'utun
ca chiwech cuma ri iwati't imama' ri xec'oje'
ojer ca. Y tek xixcol pe chupan ri itzel
c'aslen ri xic'uaj, ma xixcol ta c'a pe riq'ui
jun cosa ri xa niq'uis achi'el ri k'anapuek o
sakapuek.
19 Xa can riq'ui c'a ri lok'olaj ruquiq'uel
ri Cristo xixcol wi pe.† Riya' can achi'el jun
alaj carne'l ri nicamisex chuwech ri Dios;‡
carne'l ri majun ruyabil y jabel ch'ajch'oj.
20 Y can c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef,
tek ri Dios ruch'obon chic pe chi nutek pe ri
Cristo.§ Pero xa c'a ya re ruq'uisbel tak k'ij
riche (rixin) re tiempo re' xoka ri Cristo, xpe
c'a chuwech re ruwach'ulef* ruma sibilaj
yixrajo'.
21 Y ruma iniman ri Cristo, rumari' can in-
iman chuka' ri Dios ri xbano chare ri Cristo
chi xc'astej pe chiquicojol ri caminaki'. Y ya
chuka' Riya' ri xbano chi c'o ruk'ij ruc'ojlen
ri Cristo. Queri' xuben ruma xrajo' chi can
nicukuba' ic'u'x riq'ui Riya' y niwoyobej ri
utzil ri xtuya' pan iwi'.
22 Y tek xinimaj ri nubij ri kitzij, ri iwánima
xch'ajch'ojir† ruma ri rusamaj ri Lok'olaj
Espíritu, riche (rixin) chi queri' ma riq'ui ta
ca'i' ipalej ye'iwajo' ri nic'aj chic kach'alal.
Y can tiwajo' iwi' riq'ui ronojel iwánima,‡ y
riq'ui chuka' ch'ajch'ojlaj iwánima.
23 Ruma riyix c'o jun c'ac'ac' ic'aslen.§ Y
ri c'aslen ri' ma ya ta ri jun c'aslen ri xa
niq'uis, ri xic'ul tek xixalex, ma que ta ri'.
Ri c'ac'ac' ic'aslen, yari' ri xic'ul tek xinimaj
ri ruch'abel ri Dios, ch'abel ri majun bey
xtiq'uis ta, y can c'o wi c'aslen riq'ui.
24 Y chupan c'a ri ruch'abel ri Dios ri
tz'ibatal ca, nubij:
Ri ruc'aslen ri winek chuwech re
ruwach'ulef, xa achi'el ri k'ayis.
Ruma ri k'ayis nichaki'j y niq'uis ka.
Y ri ruk'ij jun winek, xa xtuben achi'el
nuben rusi'j jun k'ayis.
Ruma ri rusi'j jun k'ayis xa nitzak el.*
25 Yac'a ri ruch'abel ri Ajaf Dios majun bey
xtiq'uis ta, xa can c'o riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.†
Y ri' ya ri Lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic
ri xtzijox chiwe.

§ **1:10** Gn. 49.10; Dn. 2.44; Hag. 2.7. * **1:11** Ro. 8.9; Ga. 4.6. † **1:11** Sal. 22.6; Is. 53.3; Dn. 9.26. ‡ **1:12** Dn. 12.9; He. 11.39. § **1:13** Lc. 17.30. * **1:14** Ef. 4.18; 1 P. 4.2-4. † **1:15** 2 Co. 7.1; 1 Ts. 4.7; 2 P. 3.11. ‡ **1:16** Lv. 11.44. § **1:17** Stg. 2.1. * **1:18** Ez. 20.18; 1 P. 4.3. † **1:19** Ap. 5.9. ‡ **1:19** Jn. 1.29. § **1:20** 2 Ti. 1.9; Tit. 1.2, 3; Ap. 13.8. * **1:20** Ga. 4.4. † **1:22** Hch. 15.9; Stg. 4.8. ‡ **1:22** He. 13.1; 1 P. 3.8. § **1:23** Jn. 1.13; 3.3; Stg. 1.18; 1 Jn. 3.9. * **1:24** Stg. 1.11. † **1:25** Is. 40.6-8.

2

1 Y ruma chi riyix ichapon el ri c'ac'ac'
c'aslen, rumari' tiya' c'a ca ronojel ruwech
etzelal.* Ma que'ik'ol ta chic ri winek. Y
wi ca'i' ipalej xiben tek rubanon ca, tiya' c'a
ca rubanic. Man c'a itzel ta tina' chare jun
winek ri utz c'o. Ni man c'a que'ibila' ta
tzij chiquij† nic'aj chic winek xaxu (xaxe wi)
riche (rixin) chi nikasaj quik'ij.
2 Riyix can tibana' c'a achi'el niquiben ri
tak ac'ala'‡ ri c'a calaxic, can niquirayij ri
quitz'un, y riq'ui ri' yeq'uiy. Y queri' chuka'
riyix, can tirayij niwac'axaj y nisiq'uij ri
kitzij ruch'abel ri Dios ri majun k'oloj
ruc'uan riche (rixin) chi queri' yixq'uiy y
niwil colotajic.
3 Ruma riyix can iwetaman chic c'a chi
sibilaj utz ránima ri Ajaf.§

Ri Cristo achi'el jun abej pero c'o ruc'aslen

4 Y rumac'ari' can quixjel apo riq'ui ri
Jesucristo, ri can achi'el jun abej pero c'o
ruc'aslen. Riya' ma xucusex ta cuma ri
achi'a', ruma xa xquetzelaj. Xa xquiben
achi'el ri niquiben ri achi'a' ri ye aj banoy
tak jay, tek ma utz ta niquitz'et chare jun
abej, niquiya' ca. Y queri' xquiben riq'ui
Riya'. Yac'a chuwech ri Dios, ri Jesucristo
can cha'on wi, y c'o rejkalen.
5 Y ruma yixc'o chic riq'ui ri Jesucristo,
riyix chuka' yix achi'el abej pero c'o ic'aslen,
ri yixucusex riche (rixin) chi yixoc rachoch*
ri Lok'olaj Espíritu. Y can yix lok'olaj tak
sacerdotes,† riche (rixin) chi nitzuj (nisuj)
ri ic'aslen‡ riyix mismo chare ri Dios. Y
Riya' can xquixruc'ul c'a ruma can yix riche
(rixin) chic ri Jesucristo.
6 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri
tz'iban ca, nubij:

Riyin xtinya' c'a jun achi'el Abej ri pa tina-
mit Sion. Y re achi'el Abej re' can
cha'on wi. Can c'o wi rejkalen, y can
xtic'atzin wi chare ri xquina riche
(rixin) ri jay, riche (rixin) chi ma
nitzak ta.§

Y ri winek ri xqueniman riche (rixin) Riya',
majun achique ruma xqueq'uixbitej.
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.
7 Rumari' riyix ri ninimaj Riya', can c'o
wi rejkalen chiwech. Yac'a ri winek ri
ma niquinimaj ta, niquiben c'a achi'el ri
tz'ibatal chupan ri ruch'abel ri Dios, tek
nubij:

C'o c'a jun abej ri ma xka ta chiquiwech chi
xquicusaj ri nic'aj aj banoy tak jay.
Pero re abej re' can c'o wi xucusan chare
ri xquina riche (rixin) ri jay, riche
(rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta.*

8 Y chupan ri ruch'abel ri Dios, ri tz'ibatal ca,
nubij chuka':

Yec'o c'a q'uiy winek ri xa xtiquipaxij qui'
chuwech ri achi'el Abej ri' y xquet-
zak.†

Queri' nubij ri tz'ibatal ca.
Quec'ari' xtiquic'ulwachij ri winek ri', ruma
can ma niquinimaj ta ri nubij ri ruch'abel ri
Dios. Y chuka' can queri' rubin ri Dios chi
xtiquic'ulwachij.

Ri can ye riche (rixin) wi ri Dios

9 Yac'a riyix can yix jumoc winek ri can riy
cha'on‡ chic, y yix sacerdotes riche (rixin)
ri nimalaj Dios. Y riyix chuka' can yix jun
lok'olaj tinamit, y can banon chiwe chi yix
oconek rutinamit ri Dios. Queri' rubanon
ri Dios chiwe ruma nrajo' chi nitzijoj chi
Riya' sibilaj utz iwuq'ui. Y ya Riya' ri xele-
san pe iwuche (iwixin) chupan ri k'eku'm y
xixruya' chupan ri lok'olaj sakil ri c'o riq'ui
Riya'.
10 Y tek rubanon ca, ma yix ta rutinamit
ri Dios. Yac'a re wacami, can yix rutinamit
chic.§ Y tek rubanon ca chuka', majun ri
xjoyowan ta iwech. Yac'a re wacami ri Dios
can rujoyowan chic iwech.

Tibana' c'a achi'el ri nrajo' ri Dios

11 Riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo',
nc'utuj c'a jun utzil chiwe. Riyix, ruma chi
ma yix riche (rixin) ta re ruwach'ulef y xa
yix k'axel el chuwech, rumari' ma tiya' ta
k'ij chi niben ri itzel ri nurayij* ri ich'acul.
Ruma xa ya ri itzel ri nurayij ri ich'acul, xa
yari' ri nutij ruk'ij riche (rixin) chi nrajo'
nuch'ec ri iwánima.
12 Y can tic'uaj jun c'aslen utz† chiquicojol
ri winek ri ma quetaman ta ruwech ri Dios.
Riche (rixin) chi queri' astape' niquimol pe
tzij chiwij y niquibij chi ma utz ta ri ic'aslen,
pero tek ri winek ri' xtiquitz'et chi xa utz ri
ye'ibanala',‡ xtiquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri
Dios, tek xtapon ri k'ij tek ri Dios xtorubij
chake ronojel ri ye kabanon.
13 Y chi'iwonojel tinimaj c'a quitzij quino-
jel ri aj k'atbel tak tzij ri yec'o,§ ruma ri Ajaf
queri' nrajo' chi niben. Tinimaj c'a rutzij
ri aj k'atbel tzij ri nibix rey chare, ruma ya
riya' ri aj k'atbel tzij ri c'o más ruk'ij.
14 Y tinimaj c'a chuka' quitzij ri nic'aj chic
aj k'atbel tak tzij ri ye ya'on chicojol ruma
ri rey. Ruma ye riye' ri ye ya'on riche
(rixin) chi niquic'ajsaj quiwech ri winek ri
ye banoy riche (rixin) ri etzelal* y riche

* **2:1** Ef. 4.31. † **2:1** Stg. 4.11. ‡ **2:2** Mt. 18.3. § **2:3** Lc. 6.35. * **2:5** Ef. 2.21, 22. † **2:5** Is. 66.21. ‡ **2:5** Os. 14.2. § **2:6** Is. 28.16. * **2:7** Sal. 118.22. † **2:8** Is. 8.14; Ro. 9.32. ‡ **2:9** Dt. 10.15. § **2:10** Os. 2.23; Ro. 9.25, 26. * **2:11** Stg. 4.1. † **2:12** Fil. 2.15. ‡ **2:12** 1 P. 3.16. § **2:13** Mt. 22.21; Ro. 13.1. * **2:14** Ro. 13.4.

(rixin) chuka' chi niquiya' quik'ij ri winek ri
yebano ri utz.
15 Quec'ari' tibana' ruma can ruraybel ri
Dios chi riyix ya ta ri utz ri nibanala', y
riq'ui ri', niben chique ri winek ri majun
quetaman chrij ri Dios y ma yech'obon ta
jabel, chi majun yecowin niquibij chiwij.
16 Riyix yix totajnek chic,† pero ma riche
(rixin) ta chi niben ri etzelal, ma que ta
ri'. Ruma xa can yix rusamajel chic ri Dios,
riche (rixin) chi niben ri nrajo' Riya'.
17 Tiya' quik'ij quinojel ri winek. Ti-
wajowala' iwi' chi'iwonojel riyix ri iniman
chic ri Jesucristo. Tixibij c'a iwi' yixmacun
chuwech ri Dios. Tiya' c'a ruk'ij ri aj k'atbel
tzij ri nibix rey chare.
18 Y riyix mozos, can tich'utinirisaj c'a
iwi' y tinimaj quitzij ri ipatrón.‡ Y wi jabel
quina'oj iwuq'ui, can tinimaj c'a quitzij. Y
wi xa itzel quina'oj iwuq'ui, chuka' can tini-
maj c'a quitzij.
19 Ruma wi riyix yixka pa jun tijoj
pokonal§ y xa majun imac ibanon, y wi
ruma chi iya'on ri Dios pan iwánima tek
nicoch' runojel ri', ri' can nika wi chuwech
ri Dios.
20 Pero wi yixch'ay xa ruma can c'o imac
xiben, majun ik'ij xtic'ul astape' can xtic-
och'. Pero wi riyix nic'ulwachij jun tijoj
pokonal ruma jun utz ri xiben,* y nicoch', ri'
can nika wi chuwech ri Dios.
21 Ruma can riche (rixin) wi chi niben
queri' tek xixsiq'uix (xixoyox) ruma ri Dios.
Ruma ri Cristo xutij chuka' pokon kuma
riyoj.† Y riq'ui ri' xuc'ut ca chkawech chi
tikacoch'o' ri tijoj pokonal‡ achi'el ri xuben
Riya'.
22 Ri Cristo can majun bey xuben ta jun
mac.§ Y chuka' majun bey xucusaj ta jun tzij
riche (rixin) chi xuk'ol jun winek.
23 Riya' tek xebix pokon tak ch'abel chare
cuma ri winek,* ma xutzolij ta ruq'uexel
riq'ui pokon tak ch'abel. Y tek c'o xban
chare, majun xubij ta ránima chi nuya'
ruq'uexel chique. Xa pa ruk'a' ri Dios xuya'
wi ronojel ri xquiben ri winek chare. Ruma
ri Dios choj nik'ato tzij.
24 Y ya c'a ri Cristo xuc'uan ri kamac†
tek xcom chuwech ri crusin che', riche
(rixin) chi xuben chake riyoj chi xojcom yan
chuwech ri mac, riche (rixin) chi nikac'uaj
jun c'aslen choj. Ruma yac'a Riya' ri xcom
y xsocotej riche (rixin) chi xchojmir ri
kac'aslen.
25 Ruma riyix tek rubanon ca, yix achi'el
tak carne'l, ri ye sachnek ca.‡ Yac'a re wa-
cami tzolijnek chic pe ic'u'x riq'ui ri Cristo.
Y ya Riya' ri Kaj Yuk' y nuchajij ri kánima.§

3

Ri nic'atzin chi niquiben ri ye c'ulan

1 Y queri' chuka' riyix ixoki' ri iniman ri
Dios, can tinimaj c'a quitzij ri iwachijlal.
Riche (rixin) chi queri', wi ri iwachijlal ma
quiniman ta ri ruch'abel ri Dios, ruma ta jun
utzilaj c'aslen ri ic'uan riyix, riye' xtiquin-
imaj ta* chuka' ri ruch'abel ri Dios. Y ma
rajawaxic ta na chi nitzijox chique.
2 Xaxu (xaxe wi) riq'ui ri niquitz'et chi
ic'uan jun ch'ajch'ojlaj c'aslen y yixniman
tzij, riye' xtiquinimaj ri Jesucristo.
3 Y riyix ixoki', can utz wi chi niwik iwi',
pero ma riq'ui ta cosas ri ye banon riq'ui
k'anapuek, ni ma rajawaxic ta nicusaj tziek
ri sibilaj jabel nitzu'un, ni ma rajawaxic ta
chi sibilaj ruchojmirisaxic ri rusmal tak iwi'
niben.
4 Xa titija' ik'ij riche (rixin) chi ya ta ri
iwánima jabel wikil chuwech ri Dios.† Ti-
wika' iwi' riq'ui jun c'aslen ch'uch'uj y riq'ui
jun c'aslen ri nuc'ut chi jabel ina'oj. Ruma
ri wikbel ri' ma xtiq'uis ta, y yari' ri más
rejkalen chuwech ri Dios.
5 Ruma ri ojer ca, queri' chuka' xquiwik
qui' ri lok'olaj tak ixoki' ri xcoyobej ri rutzil
ri Dios. Xquiwik jabel ri cánima y xquinimaj
chuka' quitzij ri cachijlal.‡
6 Achi'el xuben ri Sara; riya' can xuni-
maj rutzij ri Abraham ri rachijil, y wajaf
chuka' xcha' chare.§ Y riyix kach'alal ixoki'
ruc'amon chi nibix riy rumam ca ri Sara
chiwe, pero wi can nic'uaj jun utzilaj c'aslen
y ma nixibij ta iwi' xabachique ri nipe chi-
wij.
7 Y queri' c'a chuka' riyix achi'a', can riq'ui
c'a na'oj tic'uaj iwi' quiq'ui ri iwixjaylal.*
Tiya' quik'ij achi'el ri ruc'amon chi niben
quiq'ui, ruma riye' ma junan ta quichuk'a'
iwuq'ui riyix y ruma chuka' chi junan xtoc
iwuche (iwixin) ri utzilaj c'aslen ri nuya' ri
rutzil ri Dios chiwe. Queri' tibana' quiq'ui
riye' riche (rixin) chi queri' ri i'oraciones
choj napon riq'ui ri Dios.

Ri niquitij pokon ruma chi niquiben ri utz

8 Pa ruq'uisbel nbij c'a chiwe chi'iwonojel
chi can junan iwech tibana'.† Wi c'o jun
chiwe ri c'o nuc'ulwachij, can tina' c'a
chuka' riyix ri k'axon ri nuna' riya' pa
ránima. Tiwajo' iwi'‡ chi'iwach'alal iwi'. Ti-
joyowala' iwech.§ Utz ina'oj tibana' quiq'ui
quinojel.

† **2:16** 1 Co. 7.22; Ga. 5.1. ‡ **2:18** Ef. 6.5. § **2:19** Mt. 5.10. * **2:20** 1 P. 3.14. † **2:21** 1 P. 3.18. ‡ **2:21** Hch. 14.22. § **2:22** Is. 8.46; 53.9. * **2:23** Is. 53.7. † **2:24** Is. 53.5. ‡ **2:25** Ez. 34.6. § **2:25** Ez. 37.24; Jn. 10.11. * **3:1** 1 Co. 7.16. † **3:4** Ro. 2.29. ‡ **3:5** Ef. 5.22. § **3:6** Gn. 18.12. * **3:7** 1 Co. 7.3; Ef. 5.28, 29. † **3:8** Ro. 12.16. ‡ **3:8** 1 P. 1.22. § **3:8** Ef. 4.32; Col. 3.12.

9 Y tek niban jun pokon chiwe, man c'a
titzolij ta ruq'uexel. Y tek nibix ch'abel
ri sibilaj ye pokon chiwe, man c'a chuka'
titzolij ta ruq'uexel, xa tic'utuj chare ri Dios
chi tuto'* ri winek ri nibano queri' chiwe.
Ruma ri Dios can yix rusiq'uin (royon) wi
riche (rixin) chi nic'ul bendición.†
10 Ruma quec'are' nubij ri ruch'abel ri
Dios ri tz'ibatal ca:
Wi c'o jun winek nrajo' jun c'aslen riche
(rixin) quicoten,
y wi nrajo' chuka' nberila' k'ij ri sibilaj jabel,
tuk'ila' ri rak' riche (rixin) chi ma nubij ta
ch'abel ri xa ma ye utz ta,
ni ma tucusaj ta chuka' ri ruchi' riche
(rixin) chi nubij tzij riche (rixin) chi
nik'olon.
11 Tuya' c'a ca rubanic ri etzelal, y ya ri utz
ri tubana'.
Tucanoj ri c'aslen riche (rixin) uxlanibel
c'u'x y yari' tutzekelbej.
12 Ruma ri Ajaf can yerutzu' ri winek choj
quic'aslen.
Y can nrac'axaj‡ ri qui'oración.
Yac'a ri yebano etzelal, ma utz ta nutz'et
chique.§
Queri' nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca.
13 Majun xtibano pokon chiwe, tek riyix
xa can ya ri utz ri yixtajin chubanic.*
14 Pero wi ruma ri chojmilaj ic'aslen,
riyix niwil pokonal, jabel ruwa'ik'ij.† Y
rumac'ari' ma tixibij ta iwi'‡ chiquiwech ri
yebano queri' chiwe. Ni ma tisach ta chuka'
ic'u'x.
15 Can tiya' ruk'ij ri Dios ri Iwajaf pa
tak iwánima, ruma Riya' can lok'olaj wi.
Y can tichojmirisaj iwi' riche (rixin) chi
nitzijoj ri achique ruma tek iwoyoben ri
rutzil ri Dios, tek c'o jun ri nic'utun chiwe.
Y xabachique c'a ri nic'utun chiwe, riq'ui
ch'uch'ujil§ y riq'ui ronojel iwánima tibij
chare achique ruma tek can cukul ic'u'x
iwoyoben ri nutzuj (nusuj) ri Dios.
16 Y tek niben queri' can ta yix ch'ajch'oj,
man ta jun etzelal iwuq'ui ri xa nuben chi
nik'axo ri iwánima. Riche (rixin) chi queri',
wi c'o jun winek itzel nich'o chiwij ruma
iniman ri Cristo y nubij chi ma utz ta ri
ic'aslen, ri itzel nich'o chiwij, xa xtiq'uix ka
ruma ri ic'aslen xa utz.*
17 Ruma wi ruraybel ri Dios riche (rixin)
chi riyix nitij pokonal† astape' ya ri utz
ri yixtajin chubanic, ri' sibilaj jabel, que
chuwech nitij pokonal xa ruma c'o etzelal
ibanalon.
18 Toka chi'ic'u'x chi ri Cristo xutij chuka'
pokon astape' ri ruc'aslen Riya' can choj
wi. Riya' xcom c'a kuma riyoj ri ma choj
ta kac'aslen. Riya' xaxu (xaxe wi) jun bey
xcom ruma ri kamac, riche (rixin) chi queri'
yoj-oc riche (rixin) ri Dios.‡ Riya' kitzij wi
chi xcom ri ruch'acul, pero ri ru'espíritu ma
xcom ta.
19 Y ri ru'espíritu xapon quiq'ui ri nic'aj
chic ánima ri ye tz'apin§ y c'o ri xberutzijoj
chique.
20 Ri ánima ri ye tz'apin, ri ma xquinimaj
ta el rutzij ri Dios ojer ca, ri xec'oje' pa ru-
tiempo ri Noé,* tek xban ri nimalaj barco, ri
Dios sibilaj q'uiy tiempo xuya' chique riche
(rixin) chi xeroyobej. Pero ma xtzolin ta pe
quic'u'x. Y ri xe'oc chupan ri barco, ye ri
winek ri xeniman y xa ma ye q'uiy ta, xa can
xu (xe) wi ri ye wakxaki' ri xecolotej. Ri Dios
ya' c'a ri xucusaj riche (rixin) chi xecolotej ri
winek ri' ruma ri barco xli'e' pa ruwi' ya'.
21 Y quec'ari' nic'atzin wi ri ya' chake riyoj
wacami. Tek yojban bautizar yojcolotej
ruma ri ruc'astajbel ri Jesucristo.† Pero
tek yojban bautizar, ma riche (rixin) ta chi
nuch'ej el ri tz'il riche (rixin) ri kach'acul,
ma que ta ri', xa riche (rixin) chi nuc'ut c'a
chi riyoj nikajo' nikaben ri utz, nikajo' chi
ch'ajch'oj‡ ri kánima chuwech ri Dios.
22 Ri Jesucristo xbe chila' chicaj, y wacami
c'o pa rajquik'a' ri Dios.§ Can pa ruk'a'
c'a Riya' yec'o wi ri ángeles, y pa ruk'a' c'a
Riya' yec'o wi ri aj k'atbel tak tzij, y pa
ruk'a' chuka' Riya' yec'o wi ri c'o nima'k tak
uchuk'a' pa quik'a'.

4

Koj-oc c'a utzilaj tak rusamajel ri Dios

1 Tek ri Cristo xc'oje' chuwech re
ruwach'ulef, xutij pokon ruma ri kamac
riyoj. Y can ya chuka' na'oj ri' tic'oje'
iwuq'ui riyix, ma tipokonaj ta nik'axaj tijoj
pokonal. Ruma wi nik'axaj tijoj pokonal
ruma iniman ri Cristo, can nik'alajin wi chi
iya'on chic ca ri mac.*
2 Que ta c'a ri' ri na'oj nic'oje' iwuq'ui riche
(rixin) chi queri' ronojel k'ij ri xquixc'ase' el,
ya ta c'a ri ruraybel ri Dios ri niben el y man
ta ya ri nirayij riyix.†
3 Ma tiben ta chic ri yeka chiquiwech ri
winek ri ma quetaman ta ruwech ri Dios.‡
Ruma ri tiempo ri' xek'ax yan ca chiwe
riyix. Tek ma xixq'uix ta xibanala' ronojel

* **3:9** Mt. 5.39, 44. † **3:9** Mt. 25.34. ‡ **3:12** Jn. 9.31. § **3:12** Sal. 34.12-16. * **3:13** Pr. 16.7. † **3:14** Mt. 5.10. ‡ **3:14** Is. 8.12; Jer. 1.8. § **3:15** Col. 4.6; 2 Ti. 2.25. * **3:16** Mt. 5.44; 1 P. 2.12. † **3:17** 2 Ti. 3.12. ‡ **3:18** Col. 1.21. § **3:19** Is. 42.7. * **3:20** He. 11.7. † **3:21** 1 P. 1.3. ‡ **3:21** Ef. 5.26; Tit. 3.5. § **3:22** Sal. 110.1; Ro. 8.34; Ef. 1.20; Col. 3.1; He. 1.3. * **4:1** Ro. 6.2, 7; Ga. 5.24; Col. 3.5. † **4:2** Ro. 6.11-13; Tit. 2.12. ‡ **4:3** Ef. 4.17-19. § **4:3** Ga. 5.20.

ruwech etzelal. Can xe'ibanala' ronojel ri
xirayij. Xixk'aber. Xe'ibanala' ma utzilaj tak
nimak'ij ta. Ximolola' iwi' riche (rixin) chi
xitij ya'. Xiyala' quik'ij§ dios ri xa ye banon
cuma winek, y yac'are' ri xa ma ruc'amon ta
chi niben chic riyix wacami.
4 Y rumari' ri winek ri ma quetaman ta
ruwech ri Dios, xa can achique chic na chi
winek yixquitz'et, ruma riyix ma nibanala'
ta chic ri itzel ri c'a niquibanala' na riye'. Y
rumari' tek ri winek ri' itzel yech'o chiwij.*
5 Pero ri winek ri' c'o chi xtiquijech
na cuenta chuwech ri Dios ri can rucho-
jmirisan chic ri' riche (rixin) chi nuk'et tzij
pa quiwi'.† Ri Dios can xtuk'et na wi tzij
pa quiwi' ri winek ri ye q'ues, y pa quiwi'
chuka' ri ye caminek chic el, tek xtapon ri
k'ij.
6 Ruma can xtzijox ri lok'olaj ch'abel ri
niya'o colotajic chique ri ye caminek chic
el,‡ riche (rixin) chi queri' nik'atatej tzij pa
quiwi' can achi'el nik'atatej tzij pa quiwi'
quinojel winek, pero xtzijox chuka' riche
(rixin) chi xquil ta c'a ri c'aslen riq'ui ri Dios.
7 Y can chanin c'a chuka' xtapon
ri ruq'uisbel§ tak k'ij riche (rixin) re
ruwach'ulef. Rumac'ari' riyix, can tich'obo'
c'a jabel ri achique ye'ibanala' y ma
quixtane' ta c'a chi niben orar.
8 Y riyix nic'atzin chi can sibilaj tiwajo'
iwi'. Ruma tek niwajo' iwi', can q'uiy mac
ri yixcowin nicuy.*
9 Wi c'o jun chiwe riyix ri napon pa jun
chic tinamit o c'o jun ri petenak pa jun chic
tinamit, tiyala' c'a iposada† riq'ui ronojel
iwánima.
10 Can chi'ijujunal c'o c'a jun samaj ri
yatajnek pe chiwe, ruma ri nimalaj rutzil ri
Dios. Rumari' can tikabana' c'a ri samaj ri
yatajnek pe chake ruma ri Dios, riche (rixin)
chi yekato' ri nic'aj chic ri quiniman ri Dios.
Koj-oc c'a utzilaj tak samajel riche (rixin)
chi nikaben ri q'uiy ruwech chi samaj ri
ruya'on pe ri Dios chake.
11 Y wi can yatajnek chawe ruma ri Dios
chi natzijoj ri ruch'abel, can ruch'abel c'a
Riya' ri tatzijoj.‡ Wi yatajnek chawe chi
yacowin ye'ato' ri nic'atzin quito'ic, can ta-
bana' c'a riq'ui ri uchuk'a' ri ya'on chawe
ruma ri Dios. Riq'ui ronojel ri naben can
ta xtiya'ox (xtya') ruk'ij ruc'ojlen ri Dios,§
ruma ri Jesucristo. Ruma ri Dios can c'o wi
ruk'ij ruc'ojlen ri ruk'atbel tzij riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

Ticoch'o' c'a ri pokonal, ruma can iniman wi ri Cristo

12 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', man
c'a tisach ta ic'u'x chupan ri tijoj pokonal
ri yixc'o wi ri can achi'el xa ta yixk'axex
pa jun k'ak' riche (rixin) chi yixtojtobex.*
Ruma ri tojtobenic ri' man c'a yix ta riyix ri
yixc'ulwachin nabey quere'.
13 Rumari' riyix xa quixquicot chupan
ri k'axomal ri yixc'o wi,† ri can achi'el ri
k'axomal ri xuk'axaj ri Cristo. Riche (rixin)
chi queri' tek xtapon c'a ri k'ij tek xtik'alajin
chi ri Cristo can c'o wi ruk'ij ruc'ojlen, riyix
can sibilaj c'a xtiquicot ri iwánima.
14 Y wi ruma iniman ri Cristo, rumari'
nibix pokon tak tzij chiwe, jabel ruwa'ik'ij,‡
ruma ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios
can c'o pan iwi'. Lok'olaj Espíritu ri c'o
ruk'ij ruc'ojlen. Riyix can niya' wi ruk'ij re
Lok'olaj Espíritu re', yec'a ri yeyok'on chiwij
riyix xa can chrij chuka' ri Lok'olaj Espíritu
yeyok'on wi.
15 Tichajij c'a iwi' chi'ijujunal ruma ma
utz ta chi riyix nik'axaj tijoj pokonal xa
ruma yixcamisan o yixelek', o xa ruma
niyuj apo iwi'§ quiq'ui nic'aj chic winek. Y
ma tiben ta ni jun ruwech etzelal. Ruma wi
nitij pokon xa ruma niben jun mac, ma utz
ta.
16 Pero wi nitij pokon ruma iniman ri
Cristo, man c'a quixq'uix ta. Xa tiya' ruk'ij
ruc'ojlen ri Dios ruma can yix riche (rixin)
wi chic ri Cristo.*
17 Ruma xoka ri tiempo riche (rixin) chi
nikak'axaj tijoj pokonal pa kac'aslen riyoj
ri yoj ralc'ual chic ri Dios, riche (rixin) chi
nikachojmirisaj ki' y wi ri Dios nuya' k'ij
riche (rixin) chi nikak'axaj tijoj pokonal pa
kac'aslen riyoj, ¿achique ta cami ri man ta
xtiban chique ri ma xquinimaj ta ri lok'olaj
ch'abel ri niya'o colotajic? Can xtik'ax wi
ruwi' ri tijoj pokonal ri xtika pa quiwi'.†
18 Y:

Riyoj ri yojniman riche (rixin) ri Cristo, ri
can nikajo' nikac'uaj jun c'aslen choj,
riq'ui ruc'ayewal yojcolotej.

C'a ta c'a ri aj maqui', ri can ma quic'uan
ta jun utzilaj c'aslen chuwech ri Dios,
can xtika wi ri nimalaj ruc'ayewal pa
quiwi'.‡

19 Y riyoj ri kaniman chic ri Dios y nikatij
pokon ruma can queri' ri nrajo' Riya', xa
can tikajacha' c'a ki' pa ruk'a' ri Dios ri
q'uiytisanel riche (rixin) ronojel ri majun
bey yojruya' ta ca, y can tikabana' c'a ri utz.

* **4:4** 1 P. 3.16. † **4:5** Hch. 10.42; 17.31; Ro. 14.10. ‡ **4:6** 1 P. 3.19. § **4:7** Ro. 13.12; Fil. 4.5; He. 10.25. * **4:8** Pr. 10.12; 1 Co. 13.7; Stg. 5.20. † **4:9** 1 Ti. 3.2. ‡ **4:11** Jer. 23.28. § **4:11** 1 Ti. 6.16; 1 P. 5.11; Ap. 1.6. * **4:12** 1 P. 1.7. † **4:13** Ro. 8.17; 2 Co. 1.7; Ap. 1.9. ‡ **4:14** Mt. 5.11; 2 Co. 12.10; Stg. 1.12; 1 P. 2.19, 20. § **4:15** 2 Ts. 3.11. * **4:16** Hch. 5.41. † **4:17** Is. 10.12; Lc. 10.12. ‡ **4:18** Pr. 11.31.

5

Ri yix ancianos quiche (quixin) ri iglesias, can ruc'amon chi ye'ichajij ri kach'alal

1 Wacami c'o c'a nwajo' nchilabej chique
ri ancianos quiche (quixin) ri iglesias. Y
riyin, yin jun chuka' chique riye'. Y riyin
can xintz'et* tek xutij pokon† ri Cristo. Y
yin jun chuka' chique ri xquetz'eto ri ruk'ij
ruc'ojlen ri Cristo tek xtik'alajin pe.
2 Riyix c'a ri yix ancianos quiche (quixin)
ri iglesias, can que'ichajij c'a ri kach'alal.
Ruma riye' ye riche (rixin) chic ri Dios,
y ya ri Dios ri yayon re samaj re' chiwe.
Que'ichajij c'a, can achi'el nuben jun aj yuk'
quiq'ui ri tak rucarne'l.‡ Y can riq'ui c'a
chuka' ronojel iwánima tibana'. Y ma xaxu
(xaxe) ta wi ruma c'o chi niben queri'. Ni
ma riche (rixin) ta chi nirayij nich'ec q'uiy
irajil.§ Xa can que'ichajij ri kach'alal riq'ui
ronojel iraybel.
3 Pero ma ruma ta chuka' chi yix c'a riyix
ri yixchajin quiche (quixin), ruma ta ri'
nik'ax ruwi' ri niben chique.* Ma que ta ri'.
Xa can tic'uaj jun chojmilaj c'aslen chiqui-
wech, riche (rixin) chi queri' riye' niqueta-
maj niquic'uaj chuka' jun chojmilaj c'aslen.
4 Y wi choj c'a xtiben riyix chiquiwech y
jabel ye'ichajij, xtic'ul c'a jun lok'olaj sipanic
ri majun bey xtiq'uis ta, y rumari' riyix
xtiya'ox (xtya') c'a ik'ij tek xtoc'ulun chic ka
ri Cristo, ri cajawalul ri pastores.†
5 Y queri' chuka' riyix c'ajola', tinimaj
titakej c'a quitzij ri ancianos riche (rixin)
ri iglesia. Y chi c'ajola' y chi rijita'k
chi'iwonojel tinimaj titakej c'a iwi'.‡ Ma tin-
imirisaj ta iwi'. Ruma chupan ri ruch'abel ri
Dios ri tz'iban ca, nubij:

Ri Dios nupaba' ri' chiquiwech ri niquin-
imirisaj qui'.
Yac'a ri niquich'utinirisaj qui', Riya' nuya' ri
rutzil pa quiwi'.

6 Rumac'ari', can tich'utinirisaj iwi'§
xeruk'a' xeraken ri Dios, ruma Riya' can
c'o wi ruchuk'a'. Tich'utinirisaj c'a iwi'
chuwech, riche (rixin) chi queri' tek xtapon
ri k'ij Riya' xtunimirisaj ik'ij.
7 Y ronojel ri k'axon ri c'o pa tak iwánima,*
tiya' pa ruk'a' ri Dios, ruma Riya' can
yixruchajij wi.
8 Can tich'obo' c'a jabel ri achique niben. Y
can tichajij chuka' ri ic'aslen y ma quixwer
ta ka. Ruma ri itzel winek, ri kac'ulel can
nisutin pe chikij. Can achi'el nuben jun
coj ri nurek pe ruchi' queri', tek nucanoj
achique ri nutij. Can queri' nuben ri itzel
winek† chake riyoj.
9 Y can tipaba' iwi' chuwech ri itzel
winek riche (rixin) chi ma nich'acon ta chi-
wij, y can cof quixc'oje' chupan ri icukbel
c'u'x. Ruma can iwetaman chi ma xu (xe)
ta wi riyix ri yixk'axan tijoj pokonal,‡ xa
can queri' chuka' ri nic'aj chic kach'alal ri
quiquiran qui' chuwech re ruwach'ulef.
10 Y tek riyix ik'axan chic ri ca'i' oxi'
k'ij chupan ri tijoj pokonal ri yixc'o wi,
ri Dios ri c'o ronojel ruwech utzil riq'ui
y ri can yoj rusiq'uin (royon) konojel ri
xa jun chic kabanon riq'ui ri Jesucristo
riche (rixin) chi yojbec'oje' chupan ri ni-
malaj ruk'ij ruc'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek, Riya' mismo xtuchojmirisaj ta c'a
ic'aslen, xtuben ta c'a chiwe chi q'uiy ri
yixcowin nicoch', xtuya' ta c'a iwuchuk'a'
y xtuben ta c'a chi cof yix pa'el chupan ri
icukbel c'u'x.
11 Y Riya' can ta xtinimirisex ruk'ij
ruc'ojlen ri ruk'atbel tzij riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek.§ Amén.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

12 Riyin cukul c'a nuc'u'x riq'ui ri kach'alal
Silvano,* ruma riya' can riq'ui ronojel
ránima nuben ri rusamaj ri Dios. Ru-
mari' riyin xinc'utuj c'a utzil chare riya' chi
tuc'uaj el chiwe re wuj re', ri xa ma nim
ta xinben el chare,† riche (rixin) chi nbij el
chupan chi can kitzij wi ri rutzil ri Dios ri
achoj riq'ui icukuban wi ic'u'x. Y rumari'
majun bey tiya' ca.
13 Y wacami c'a, ri yixc'o chiri', tic'ulu'
ri rutzil iwech ri niquitek el ri kach'alal ri
yec'o wawe' pa tinamit ri nibix Babilonia
chare,‡ kach'alal ri can ye cha'on wi ruma ri
Dios, can achi'el ri xixrucha' riyix ri chiri'.
Chuka' tic'ulu' ri rutzil iwech ri nutek el ri
jun ri can achi'el nuc'ajol, ri Marcos§ rubi'.
14 Chi'ijujunal tiyala' rutzil iwech riq'ui
jun lok'olaj tz'uban (tz'uman) chi'ij, riche
(rixin) chi queri' nik'alajin chi can niwajo'
iwi'. Y xtic'oje' ta c'a uxlanibel c'u'x ri pa
tak iwánima chi'iwonojel riyix ri xa jun chic
ibanon riq'ui ri Jesucristo. Amén.

* **5:1** Lc. 24.48. † **5:1** Ro. 8.17. ‡ **5:2** Jn. 21.16. § **5:2** 1 Ti. 3.3, 8. * **5:3** Ez. 34.4; Mt. 20.25. † **5:4** He. 13.20. ‡ **5:5** Ef. 5.21. § **5:6** Mt. 23.12; Stg. 4.10. * **5:7** Sal. 55.22; Mt. 6.25; Fil. 4.6. † **5:8** Mt. 4.1-11; Jn. 8.44; Ef. 4.27; 6.11; Stg. 4.7. ‡ **5:9** Hch. 14.22. § **5:11** 1 P. 4.11. * **5:12** 2 Co. 1.19; 2 Ts. 1.1. † **5:12** He. 13.22. ‡ **5:13** Ap. 17.15; 18.10, 21. § **5:13** Hch. 12.12.

Ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Pedro

Yare' ri ruca'n wuj ri xutek ri apóstol San Pedro chique quinojel ri quiniman chic ri Dios, ri niquimol qui' xabachique ta na lugar. Chupan ri tiempo ri' can pa ronojel ri iglesias xeyacatej achi'a' ri xa ma ya ta chic ruch'abel ri Dios niquic'ut, rumari' yec'o ri xa ntajin niquiya' ca ri utzilaj ruch'abel ri Dios. Ri Pedro nrajo' chi tiquicukuba' quic'u'x riq'ui ri tijonic ri quic'utun ca ri apóstoles. Ruma ri apóstoles can xquetamaj wi ruwech ri Ajaf Jesús, rumari' tek can quetaman chi ri Ajaf xtipe na chic jun bey wawe' chuwech re ruwach'ulef. Ri nic'aj chic achi'a' ri xa ma ye kitzij ta chi ye rusamajel ri Dios, niquibij chi ri Jesucristo ma nipe ta chic, ruma ri tiempo xa ntajin nik'ax y majun bey nipe ta ri Jesucristo.

Chupan ri nabey tanaj nubij chi ri ralc'ual ri Dios rajawaxic chi nucukuba' ruc'u'x, nuc'uaj jun c'aslen ri can achi'el nrajo' ri Dios, c'o runa'oj, nicowin nuk'il ri' chuwech ri etzelal, c'o coch'onic pa ránima, can nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, ch'uch'uj ránima y can najowan.

Chupan ri ruca'n tanaj nubij chi ma tiquiya' ta quixquin chique ri xa ma kitzij ta chi ye rusamajel ri Dios. Ruma ri winek ri' xa xtika ri nimalaj ruc'ayewal pa quiwi'.

Y chupan ri rox tanaj nuk'alajsaj chi can nipe na wi ri Kajaf Jesucristo, y nubij chuka' ri achique ruma chi c'a ma jane nipe ta ri Ajaf. Ruma ri Dios nrajo' chi quinojel ta ri winek nitzolin ta pe quic'u'x riche (rixin) chi yecolotej.

Ri San Pedro nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Simón Pedro, yin jun rusamajel ri Jesucristo, y yin jun chuka' ru'apóstol Riya'. Tic'ulu' c'a re wuj re ntz'ibaj el chiwe riyix ri can yatajnek* chiwe chi xc'oje' jun lok'olaj icukbel c'u'x† riq'ui ri Jesucristo achi'el kabanon riyoj. Quec'ari' rubanon ri Dios ri Kacolonel Jesucristo chake ruma Riya' can choj wi nuben.

2 Can pa ruq'uiyal ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri xtic'ul, ruma jabel iwetaman ruwech ri Dios y ri Kajaf Jesús.

Ri rubanic quic'aslen ri quiniman chic ri Cristo

3 Ri Dios riq'ui c'a ri ruchuk'a' ruya'on pe chake ronojel ri nic'atzin riche (rixin) chi nikac'uaj jun utzilaj c'aslen chuwech Riya'. Ruya'on c'a pe ri nic'atzin chake ruma ketaman chic ruwech‡ Riya' ri can xojrusiq'uij (xojroyoj) riq'ui ri ruk'ij ruc'ojlen y riq'ui ri ruchuk'a'.

4 Y ruma ronojel ri' tek can c'o chuka' ri xutzuj (xusuj) chake ri sibilaj jabel y nim rejkalen. Y ruma c'a ri xutzuj (xusuj) chake tek yojcolotej pe chuwech ri etzelal ri c'o wawe' chuwech re ruwach'ulef, etzelal ri nibanatej ruma ri itzel tak raynic. Y xutzuj (xusuj) chuka' chake chi nujel ri kac'aslen§ y can yoj-oc c'a achi'el Riya'.

5 Rumac'ari' nbij c'a chiwe chi can titija' ik'ij chubanic ri xtinbij chiwe wacami riche (rixin) chi niben chare ri ic'aslen riq'ui ri Dios chi niq'uiy* y niwachin. Riyix can c'o icukbel c'u'x riq'ui ri Dios pero wacami titija' ik'ij chi nik'alajin chuka' ri ruchuk'a' ri Dios pa tak ic'aslen. Tiwetamaj chuka' ri kas nika chuwech ri Dios.

6 Tik'ila' iwi' chuwech ri mac.† Tic'oje' coch'onic‡ pa tak iwánima. Tic'uaj ri ic'aslen achi'el ri nrajo' ri Dios.§

7 Que'iwajo' ri kach'alal ki' quiq'ui ruma kaniman ri Dios.* Y can riq'ui ronojel iwánima que'iwajo' quinojel ri winek.

8 Y wi ronojel c'a re' c'o iwuq'ui, y ruchapon q'uiyen, riyix niwetamaj más ruwech ri Kajaf Jesucristo. Y ri ic'aslen niwachin y c'o rejkalen.

9 Pero wi c'o jun ri xa man c'o ta ronojel re' riq'ui, ri winek ri' xa achi'el jun moy o xa achi'el jun ri ma nej ta nitzu'un wi. Ruma ri winek ri' xa ma ninatej ta chic chare chi ye ch'ajch'ojsan chic el† ronojel ri rumac ri ye rubanon pe ojer ca.

10 Y rumac'ari' wach'alal, can titija' ik'ij riche (rixin) chi can nik'alajin chi kitzij yix siq'uin (oyon)‡ y yix cha'on ruma ri Dios. Ruma wi niben achi'el re ntz'ibaj chiwe, majun bey xquixtzak ta.

11 Wi queri' niben, can jabel ic'ulic xtiban chila' chicaj, ri acuchi (achique) can ya ri Kajaf y Kacolonel Jesucristo ri aj k'atbel tzij.§ Y ri k'atbel tzij ri' can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

12 Rumari' riyin can majun bey xquitane' ta chi nnataj* quere' chiwe, astape' ta na riyix can iwetaman wi y chuka' can cukul wi ic'u'x riq'ui re kitzij ch'abel re ntz'ibaj chiwe.

13 Chinuwech riyin, ruloman chi c'a yin q'ues na, can utz wi chi nnataj ca q'uiy pixabanic chiwe.

---

* **1:1** Hch. 11.17. † **1:1** Ef. 4.5. ‡ **1:3** Jn. 17.3. § **1:4** 2 Co. 3.18. * **1:5** 2 P. 3.18. † **1:6** Hch. 24.25. ‡ **1:6** Stg. 1.3. § **1:6** 2 P. 3.11. * **1:7** Ga. 6.10; 1 Jn. 4.21. † **1:9** He. 9.14; Ef. 5.26. ‡ **1:10** He. 3.1. § **1:11** 2 Ti. 4.8. * **1:12** 1 P. 5.12. † **1:14** Dt. 4.21, 22; 31.14; 1 R. 2.2. ‡ **1:14** Hch. 20.23.

14 Ruma riyin can wetaman chic c'a chi
xaxu (xaxe wi) chic ca'i' oxi' k'ij ri nuc'aslen
c'o,† ruma queri' xk'alajsex chinuwech‡
ruma ri Kajaf Jesucristo.
15 Riyin can c'o c'a ri nwajo' nben ca, riche
(rixin) chi queri' astape' riyin xa ma yinc'o
ta chic iwuq'ui ruma xa yibe yan, riyix can
xtinatej chiwe ronojel re nbij el chiwe.

Ri xetz'eto ruk'ij ri Cristo

16 Y ma tz'ucun tak na'oj ta ri xkatzijoj
chiwe chrij ri ruchuk'a' ri Kajaf Jesucristo. Y
chuka' ma tz'ucun tak tzij ta ri xkabij chiwe
chi ri Jesucristo xtipe chic jun bey. Ruma
riyin y ri ye wachibil can xkatz'et wi§ chi ri
Jesucristo sibilaj nim ruk'ij.
17 Ruma tek xya'ox (xya') ruk'ij ruc'ojlen
ruma ri Dios Tata'ixel, c'o c'a jun ch'abel ri
xbix pe acuchi (achique) c'o wi ri lok'olaj
ruk'ij ruc'ojlen ri nimalaj Dios y xubij: Yare'
ri Nuc'ajol ri sibilaj nwajo' y nucukuban
nuc'u'x riq'ui, xcha'.*
18 Y riyoj can xkac'axaj ri ch'abel ri xbix pe
chila' chicaj tek xojc'oje' riq'ui ri Jesucristo
ri chiri' pa ruwi' ri lok'olaj† juyu'.
19 C'o chuka' kiq'ui ri ch'abel ri tz'ibatal ca
cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca, ri can nucukuba' kac'u'x.
Y yari' ri can tiya' ixquin chare ruma can
nuben achi'el jun k'ak' ri nisakirisan‡ pa
jun k'eku'm c'a ya tek xtisaker chkawech,
achi'el tek ntel pe ri nimach'umil riche
(rixin) rusekeric, queri' xtuben ri sakil pa
tak kánima.
20 Y riyix nabey c'o chi niwetamaj chi
majun winek ri nicowin ta nik'alajsan§ ri
achique nubij ri ruch'abel ri Dios, wi xa
man c'o ta ri Lok'olaj Espíritu riq'ui ri nito'o
riche (rixin).
21 Ruma can ya c'a ri Lok'olaj Espíritu
ri xucusan* quiche (quixin) ri lok'olaj
tak achi'a' ri ye riche (rixin) ri Dios,
chuk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Y
ma quiyon ta riye' xquitz'uc anej ri xquibij.

2

Ri winek ri xa ma ya ta ri kitzij niquic'ut

1 Ri ojer ca, chiquicojol ri nuwinak is-
raelitas xec'oje' achi'a' ri xquibij chi can
ye takon pe ruma ri Dios riche (rixin) chi
niquik'alajsaj ri ruch'abel. Pero xa ma
que ta ri'. Y queri' chuka' chicojol riyix
wacami. Yec'o c'a winek ri xquebec'ulun
pe,* y xtiquibij chi ya ri ruch'abel ri Dios
ri niquic'ut, y xa ma kitzij ta. Ruma xa
na'oj quiche (quixin) winek ri niquic'ut chi-
wech y majun ninaben ta tek yequiyala' apo
chicojol. Y ri winek ri' xa can ma xtiquin-
imaj ta chic chi ri Ajaf xcom riche (rixin)
chi xutoj ri quimac. Xa quiyon c'a riye'
niquisiq'uij (nicoyoj) ruc'ayewal pa quiwi'.
Ma niquinabej ta c'a tek noka. Tek c'a
xtiquina' xa pa k'ak' chic yec'o wi.
2 Y ye q'uiy c'a ri xquetzekelben ri itzel
c'aslen ri quic'uan ri achi'a' ri'. Y cuma c'a
riye' tek xtiyok'otej ri kitzij bey.†
3 Y ri winek ri' ruma chi can benak cánima
chrij ri puek,‡ xtiquibij c'a chi can riche
(rixin) wi ri Dios ri ch'abel ri niquic'ut. Y xa
ma que ta ri'. Y riq'ui chi queri' niquiben
can xtiquelesaj el puek chiwe. Y ri winek
c'a ri yebano queri', can yec'o chic c'a chi
xqueq'uis, ruma can ojer ojer ri' rubin pe
ri Dios chi xtuya' ruc'ayewal pa quiwi'. Ri
ruc'ayewal ri' can nipe wi.
4 Ruma ri Dios, ni xa ta ri ángeles§ xu-
cuy quimac tek xemacun. Xa xeruq'uek
chupan ri lugar riche (rixin) tijoj pokonal.
Xeruq'uek c'a chupan ri lugar riche (rixin)
k'eku'm.* Chiri' ye yacon wi, coyoben ri k'ij
tek xtik'at tzij pa quiwi'.
5 Y chuka' ma xucuy ta chic quimac ri
winek ri xemacun ri ojer ca. Xa xutek pe jun
nimalaj k'ekal job pa quiwi' quinojel ri ma
utz ta quic'aslen xquic'uaj chuwech Riya'.
Pero xucol ri Noé† y ri wuku' chic winek. Y
ya ri Noé ri xya'o rubixic chique ri winek
achique ruc'uaxic jun c'aslen choj chuwech
ri Dios.
6 Y ri Dios can xuk'et chuka' tzij pa quiwi'
ri ye aj pa tinamit Sodoma y Gomorra. Xa
xubij chi c'o chi yeq'uis. Y can queri' wi
xbanatej. Riya' xeruq'uis ri ca'i' tinamit ri'
riq'ui k'ak';‡ chaj xuben chique. Ri xbanatej
quiq'ui ri winek ri' can jun c'ambel na'oj
chiquiwech ri winek ri xquec'oje' chiquij
ca riye'; wi ma utz ta c'aslen xtiquic'uaj
chuwech ri Dios, xtika chuka' jun nimalaj
ruc'ayewal pa quiwi' riye'.
7 Ri Dios can xeruq'uis wi ri aj Sodoma y
ri aj Gomorra. Pero xucol pe§ ri jun achi
ri choj ruc'aslen ri xubini'aj Lot chuwech ri
ruc'ayewal ri'. Ri Lot xk'axo c'a ri ránima
tek xc'oje' chiquicojol ri winek ri' ruma
xerutz'et chi xquic'uaj jun itzel c'aslen.
8 Y ri chojlaj achi ri' xc'oje' c'a chiquicojol
ri winek ri'. Y ruma chi k'ij k'ij xrac'axaj y
xutz'et ri etzelal ri xequibanala' ri winek,
sibilaj c'a xk'axo* ri ránima, ruma ri ránima
Riya' can choj wi.
9 Y riq'ui c'a ronojel re' nik'alajin chi ri

§ **1:16** Mr. 9.2; Lc. 9.32. * **1:17** Mt. 3.17; 17.5. † **1:18** Ex. 3.5; Jos. 5.15. ‡ **1:19** 2 Co. 4.4. § **1:20** Ro. 12.6. * **1:21** 2 Ti. 3.16. * **2:1** Dt. 13.1; Mt. 24.11. † **2:2** Hch. 19.9. ‡ **2:3** 1 Ti. 6.5; Tit. 1.11. § **2:4** Job 4.18; Jud. 6. * **2:4** Ap. 20.3. † **2:5** Gn. 7.1. ‡ **2:6** Gn. 19.24. § **2:7** Gn. 19.16. * **2:8** Sal. 119.53, 136, 158. † **2:9** Sal. 34.17; 1 Co. 10.13.

Ajaf can retaman yerucol† ri ye uc'uayon
jun c'aslen achi'el ri nrajo' Riya', tek yeto-
jtobex pa jun tijoj pokonal. Yac'a ri winek
ri ma quic'uan ta jun c'aslen choj, ri Ajaf xa
yeruyec c'a apo riche (rixin) ri k'ij tek xtik'at
tzij pa quiwi'.
10 Y más chi na ruc'ayewal nika pa quiwi'
ri winek ri yebano ri itzel tak raybel‡
riche (rixin) ri ch'aculaj, y ri yequetzelaj
xabachique chi k'atbel tzij. Can ye yaquel
apo riche (rixin) chi nik'at tzij pa quiwi'
ruma ri Dios.

Ma yeq'uix ta niquiben ri etzelal y
ma niquixibij ta chuka' qui' niquiben
xabachique ri nicajo' niquiben. Y ma
niquixibij ta qui' chi niquibij tzij chiquij ri
nima'k quik'ij.
11 Y astape' ri ángeles can más wi q'uiy
quichuk'a' y más q'uiy ri yecowin niquiben,
majun bey niquibij ta chare ri Dios chi tuya'
ruc'ayewal§ pa quiwi' ri yebano etzelal, y
majun bey niquibij ta apo itzel tzij chuwech
ri Ajaf Dios chiquij ri yebano etzelal.

12 Pero ri winek ri ma niquixibij ta qui'
yech'o chiquij ri nima'k quik'ij, can ye
achi'el c'a chicop* ruma ma yech'obon ta
jabel. Y astape' jun cosa ri xa ma k'axnek
ta chiquiwech, itzel yech'o chrij. Y riq'ui ri'
niquisiq'uij (nicoyoj) ruc'ayewal pa quiwi'
y c'a chupan ri ruc'ayewal ri' xquebeka wi.
Achi'el niquic'ulwachij ri chicop tek yecha-
patej pe y yecamisex. Ruma can queri' ri
quic'aslen.
13 Ri winek ri' xtiquic'ul c'a rutojbalil† ri
itzel yequibanala' ruma can jabel niquina'
chi k'ij k'ij niquiben ri itzel tak raybel ri
nurayij ri cánima. Ri winek c'a ri' can ye
achi'el ri tz'il ri c'o chrij jun tziek, y can
q'uixbel ri yequibanala'. Ruma riye' tek
niquimol qui' iwuq'ui ri pa tak wa'in, xa
riche (rixin) chi yixquik'ol. Y jabel niquina'
tek niquiben queri'.

14 Y xabachique ixok ri niquitz'et, can
niquirayij chi yec'oje' ta riq'ui. Ma nic'o
ta quic'u'x chubanic ri mac. Niquiben c'a
chuka' chique ri c'a ma jane cukul ta jabel
quic'u'x riq'ui ri Dios chi yemacun. Can c'o
quina'oj chiquibanic chi niquiben ronojel
ruwech k'oloj, riche (rixin) chi niquimol
q'uiy puek. Riye' can ye riche (rixin) chic chi
xtika ri ruc'ayewal pa quiwi'.
15 Y quiya'on chic c'a ca ri bey riche (rixin)
ri chojlaj c'aslen. Can ye sachnek wi ca. Y
can quic'uan c'a jun c'aslen achi'el xuc'uaj
ri jun achi ri xc'oje' ojer ca, ri xubini'aj
Balaam,‡ ruc'ajol ri Beor. Ri Balaam hasta
xubanala' ri ma utz ta ruma sibilaj xurayij
chi xuch'ec ta ri puek.
16 Y ruma c'a ri etzelal ri xuben ri Balaam,
xbix chare chi ma utz ta ri xuben. Y can ya
ri ruquiej ri xch'o chare. Y astape' jun quiej
ma nicowin ta nich'o, pero xch'o pe§ chare
achi'el nich'o jun winek, riche (rixin) chi
queri' xuk'et ta ri profeta ri' chi ma tuben ta
ri itzel ri xuch'ob chi nuben.
17 Y ri winek ri ye sachnek, can ye achi'el
jun ralaxbel (rutz'ucbel) ya' ri xa chaki'j
chic. Chuka' can ye achi'el sutz'* ri ye
ruc'amom pe cak'ik'. Ri winek c'a ri', can ye
oyoben wi† ruma ri lugar ri sibilaj k'eku'm
k'eku'm rupan riche (rixin) tijoj pokonal. Y
xquebe chiri' riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.
18 Y niquibanala' chi c'o quina'oj pero xa
ch'abel ri majun quejkalen ri yequibila'.
Y riche (rixin) chi yequik'ol ri xa c'a juba'
quecolotej pe‡ chiquicojol ri ye uc'uayon
jun itzel c'aslen, niquibila' c'a chique
chi c'o modo yequibanala' xabachique ri
niquirayij riye'.
19 Riye' niquibij chi yecowin yequicol ri
winek chiquiwech ri yetakanoj pa quiwi',
pero riye' xa ma ye colotajnek ta, ruma xa
ye kajnek pa ruk'a' ri etzelal.§ Y ketaman
wi c'a jabel chi ri ye ch'acatajnek, xa can
ye kajnek wi c'a pa ruk'a' ri xch'aco quiche
(quixin).
20 Y can kitzij c'a ri nbij chiwe chi ri
winek ri', wi quetaman chic ruwech ri Ka-
jaf y Kacolonel Jesucristo, y ye colotajnek
chic c'a pe chupan ri etzelal riche (rixin) ri
ruwach'ulef y wi niquisuk' chic qui' jun bey
chupan ri c'aslen ri ye elenak wi pe, y wi yet-
zak chic c'a jun bey pa ruk'a', ri quic'aslen ri
winek ri' más lawalo'* xtuben que chuwech
ri xuben tek c'a ma jane tiquinimaj ri Jesu-
cristo.
21 Ruma xa más ta utz chi man ta xque-
tamaj achique rubanic riche (rixin) chi
niquic'uaj jun c'aslen choj chuwech ri Dios
que chuwech chi xa quetaman chic† y xa
xquiya' ca ri lok'olaj tak pixa' ri xeruya' ri
Dios chique.
22 Y wawe' can kitzij na wi chi nibanatej
achi'el ri nubij jun tzij: Ri tz'i' nberutija' chic
pe ri ruxa'oj.‡ Y wawe' can nibanatej chuka'
achi'el ri nubij jun chic tzij: Ri ak astape'
jabel atinisan chic el, xa nberuquicha' chic
pe ri' pa ch'abek.

3

Can xtapon na wi ri k'ij tek xtoka ri Ajaf

‡ **2:10** 2 P. 3.3. § **2:11** Jud. 9. * **2:12** Jud. 10. † **2:13** Is. 3.11; Ro. 2.8, 9; 2 Ti. 4.14. ‡ **2:15** Nm. 22; Ap. 2.14. § **2:16** Nm. 22.28. * **2:17** Jud. 12. † **2:17** Jud. 13. ‡ **2:18** Hch. 2.40. § **2:19** Jn. 8.34; Ro. 6.16. * **2:20** Mt. 12.45; Lc. 11.26; He. 10.26, 27. † **2:21** Lc. 12.47; Jn. 9.41. ‡ **2:22** Pr. 26.11.

1 Yac'are' ri ruca'n wuj ri ntz'ibaj el chiwe
riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo', riyix ri
can c'o ch'ajch'ojlaj ch'obonic iwuq'ui. Chu-
pan c'a re ca'i' wuj re', can nnataj* c'a chiwe
chi quixch'obon jabel.
2 Can que'ich'obo' c'a jabel ri ch'abel
ri quibin ca ri lok'olaj tak profetas ri
xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Y
chuka' man c'a timestaj ta ri rupixa' ri Kajaf
y Kacolonel, ri katzijon riyoj chiwe ri yoj
apóstoles.†
3 Y ri nabey ri nwajo' nnataj chiwe re wa-
cami ya ri nich'o chiquij ri winek ri xquepe
chupan ri ruq'uisbel tak k'ij‡ ri xa can xu
(xe) wi ri etzelal§ niquirayij niquiben. Ri
winek ri' xa xtiquitze'ej ri nubij ri ruch'abel
ri Dios.
4 Y xtiquibila' c'a: Wi rubin ca ri Cristo chi
nipe chic jun bey, ¿acuchi (achique) c'a c'o
wi ri retal chi can nipe wi?* Ruma janipe'
tiempo ri ye caminek ri kate' katata' majun
jalatajnek ta chuwech re ruwach'ulef. Can
achi'el tek xban re ruwach'ulef, can c'a que
na ri' rubanon re wacami, xquecha'.
5 Ri winek ri' can niquiben chi achi'el ma
quetaman ta ri xuben ri Dios ojer ca tek ri
Dios xubij chi tic'oje' ri caj,† y xubij chuka'
chi tel pe ri ruwach'ulef pa ya'.‡ Y re' can
nuc'ut wi c'a chkawech chi re ruwach'ulef
pa ya' c'o wi.
6 Pero xapon jun k'ij ri ya' ri' xq'uiy ruma
ri nimalaj job, y ri winek ri yec'o chuwech
re ruwach'ulef ri ma xquinimaj ta ri Dios,
xeq'uis§ ruma ya'.
7 Y re ruwach'ulef y ri caj re yekatz'et
wacami, ri Dios can rubin chic chi ye yaquel
apo riche (rixin) chi yec'at pa k'ak'* tek
xtapon ri k'ij tek ri Dios xtuk'et tzij y xtuya'
ruc'ayewal pa quiwi' ri winek ri xa itzel
quic'aslen.
8 Pero riyix wach'alal ri sibilaj yixin-
wajo', nbij c'a chiwe chi ma timestaj ta chi
chuwech ri Ajaf Dios, jun k'ij achi'el jun mil
juna'. Y mil juna' xa achi'el oc jun k'ij.†
9 Ri Ajaf xa can nipe na wi.‡ Y ma rumes-
tan ta, man achi'el ta niquich'ob ri nic'aj
chic, chi sibilaj q'uiy tiempo tik'ax y majun
rutzijol chi nipe. Ma que ta ri'. Xa ruma
chi can sibilaj yoj rucoch'on,§ y ma nrajo'
ta chi c'o ta jun ri nicom chupan ri rumac.*
Rumari' can c'a ruya'on na k'ij chique ri
winek riche (rixin) chi nitzolin pe quic'u'x
riq'ui.
10 Y can xtipe na wi ri k'ij ri rubin ca ri
Ajaf. Y can achi'el tek jun alek'om† nuben
alek' chak'a', y majun etamayon ta, can
queri' chuka' tek xtipe ri k'ij riche (rixin) ri
Ajaf. Y ri caj can xtibiril. Ri ye ucusan chi ye
banon ronojel cosas, xquejino c'a pa k'ak' y
xqueq'uis. Re ruwach'ulef re' y ronojel ri c'o
pa ruwi', xquec'at c'a chuka'.
11 Y ruma chi can xtiporox c'a ronojel
ri', rumari' riyix sibilaj rajawaxic chi can
nic'uaj jun lok'olaj c'aslen,‡ jun c'aslen ri
nika chuwech ri Dios.
12 Can tiraybej apo y tixac'a' apo iwi' chi-
royobexic ri nimalaj k'ij riche (rixin) ri Dios.
Ri k'ij c'a ri' can xtic'at ri caj y xtiq'uis.§ Y ri
ye ucusan riche (rixin) chi ye banon ronojel,
xqueyi'er* pa ruk'a' ri ruk'ak'al ri k'ak'.
13 Yac'a riyoj ri kaniman ri Jesucristo,
can koyoben c'ac'ac' caj y jun c'ac'ac'
ruwach'ulef† ri rutzujun (rusujun) ca ri
Dios, ri acuchi (achique) ri can ruyon pa
ruchojmilal ri nibanatej.
14 Rumac'ari' wach'alal ri iwoyoben ronoj-
el re', titija' c'a ik'ij chi man ta jun tz'il c'o
pa tak iwánima, y man ta jun chuka' imac
tek yixorila' ka ri Ajaf.‡ Y c'o ta c'a chuka'
uxlanibel c'u'x iwuq'ui.
15 Can tik'ax c'a chiwech chi ri Ajaf ma
jane tipe, ruma chi can sibilaj yoj ru-
coch'on,§ y rumari' tek c'a ruya'on na k'ij
chique ri winek chi yecolotej. Y ri kach'alal
Pablo ri sibilaj nikajo', can quere' chuka'
ri rutz'iban el chiwe, can achi'el ri na'oj ri
ruk'alajsan ri Dios chare riya'.
16 Y chupan ronojel ri wuj ri ye rutz'iban
ca c'o tzij ri nich'o chrij ronojel re'. Y yec'o
c'a chique ri tzij ri' ri c'ayef (cuesta) chi
yek'ax chkawech. Y ri winek ri ma can ta
c'o quetamabel y ri ma can ta cukul quic'u'x
riq'ui ri Dios, xa niquijel rubixic. Y can
queri' chuka' niquiben riq'ui ri nic'aj chic
ruch'abel ri Dios ri ye tz'ibatal ca. Y xa
camic c'a niquisiq'uij (nicoyoj) ka chiquij.
17 Rumac'ari' riyix wach'alal ri sibilaj yix-
inwajo', can tichajij* c'a ri ic'aslen ruma
iwetaman chic ronojel re'. Can tichajij c'a
ri ic'aslen riche (rixin) chi ma yixk'olotej ta
pa quik'a' ri winek ri ye uc'uayon jun itzel
c'aslen. Riche (rixin) chi queri' riyix ri cof
yixc'o riq'ui ri Dios, man ta yixtzak cuma
riye'.
18 Pa ruq'uexel chi yixtzak, xa can tiwe-
tamaj más chrij ri Kajaf y Kacolonel Je-
sucristo, y quixq'uiy† c'a riq'ui ri utzil ri
ruya'on chake. Y Riya' xtiya'ox (xtya') ta c'a

* **3:1** 2 P. 1.13-15. † **3:2** Jud. 17. ‡ **3:3** 1 Ti. 4.1, 2. § **3:3** 2 P. 2.10. * **3:4** Jer. 17.15; Ez. 12.22. † **3:5** Sal. 33.6. ‡ **3:5** Gn. 1.6. § **3:6** Gn. 7.11, 21-23; 2 P. 2.5. * **3:7** Mt. 25.41; 2 Ts. 1.8. † **3:8** Sal. 90.4. ‡ **3:9** Hab. 2.3; He. 10.37. § **3:9** Ro. 2.4. * **3:9** Ez. 18.23. † **3:10** Mt. 24.43. ‡ **3:11** 1 P. 1.15. § **3:12** Sal. 50.3. * **3:12** Mi. 1.4. † **3:13** Is. 65.17. ‡ **3:14** Fil. 1.10. § **3:15** Ro. 2.4; 1 Ti. 1.16; 1 P. 3.20. * **3:17** Mt. 7.15; 16.6; Fil. 3.2; Col. 2.8; 2 Ti. 4.15. † **3:18** Ef. 4.15; 1 P. 2.2. ‡ **3:18** Ro. 11.36.

ruk'ij ruc'ojlen‡ re wacami y riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

Ri nabey wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Juan

Yare' ri nabey wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Juan. Re wuj re' nubij chi tek jun winek can c'o ajowabel pa ránima, yari' ri nic'utu pa ruc'aslen chi can runiman wi ri Dios. Ruma ri Dios can sibilaj wi c'a najowan. Y tek jun winek can yerajo' ri ruc' rach'alal, nik'alajin chi kitzij runiman ri Dios y retaman chuka' jabel achique ri' ri Dios.

Chupan ri tanaj 1, nubij chi ri quiniman chic ri Dios can nic'atzin chi niquic'uaj jun ch'ajch'ojlaj c'aslen, jun c'aslen ri can nisakirisan, ruma ri Dios can sakil wi. Y rajawaxic chuka' chi niquic'utuj cuybel quimac chare ri Dios, y wi queri' niquiben, ri Dios can xtuben wi ch'ajch'oj chare ri quic'aslen.

Ri tanaj 2 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 6 chare ri tanaj 4, nubij chi ri quiniman chic ri Dios nic'atzin chi nicajo' qui', can achi'el tek riye' ye'ajowex ruma ri Dios. Nubij chuka' chi tiquibana' cuenta qui' chuwech tijonic ri xa ma kitzij ta chi ruch'abel ri Dios. Ruma yec'o winek niquibij chi ri Cristo ma ya ta Riya' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios chi yerucol ri winek chupan ri quimac. Rumari' tek nubij chi quinojel ri quicukuban chic quic'u'x riq'ui ri Dios, can ya ri ruch'abel ri Dios ri tiquinimaj. Y nubij chuka' chi wi c'o jun napon quiq'ui y nubij chi can jun rusamajel ri Dios, nabey nic'atzin chi tiquich'obo' rij ri nuc'ut ri winek ri', ruma ma quinojel ta ye rusamajel ri Dios.

Y ri tanaj 4 mocaj 7 y napon c'a pa mocaj 12 chare ri tanaj 5, nubij chi ri Dios can yerajo' wi c'a quinojel ri winek y rumari', jun ri can runiman chic ri Dios, ma nuxibij ta ri' chuwech ri ruc'ayewal ri xtipe pa ruwi' re ruwach'ulef. Y wi ma nuxibij ta ri', can nich'acon wi c'a ruma runiman chic ri Cristo. Y nubij chuka' chi ri Kajaf Jesucristo can xtipe na wi, ruma can c'o wi retal chi nipe na.

Ya ri Jesucristo ri niya'o ri c'aslen

1 Ntz'ibaj c'a chiwe chrij ri Cristo ri can c'o chic pe* tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef. Y can ya wi Riya' ri Ch'abel† ri niya'o c'aslen, y riyoj can xkac'axaj ri xubij. Can xkatz'et‡ c'a ruma xkatzu' riq'ui ri runak' tak kawech. Y can xkachop riq'ui ri kak'a'.

2 Ri niya'o c'aslen§ xoc'ulun c'a, y xkatz'et ruwech. Y nikatzijoj chiwe ri xkatz'et. Nikatzijoj chiwe ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, ri can c'o riq'ui ri Katata' Dios, y xoc'ulun chkacojol.

3 Riyoj ya c'a ri xkatz'et y ri xkac'axaj yari' ri nikatzijoj chiwe, riche (rixin) chi riyix y riyoj junan kawech nikaben, y can kitzij wi chi junan kawech* nikaben riq'ui ri Tata'ixel y riq'ui ri Jesucristo ri Ruc'ajol.

4 Y nikatz'ibaj c'a ronojel re' chiwe ruma can nikajo' chi tz'aket ta c'a ri quicoten xtic'oje' iwuq'ui.†

Ri Dios can sakil wi

5 Y wacami c'a nikatzijoj chiwe ri xubij ca ri Jesucristo chake riyoj, chi ri Dios can sakil wi,‡ y majun k'eku'm ri c'o ta riq'ui.

6 Y wi nikabij chi junan chic kawech riq'ui ri Dios, y xa kac'uan jun c'aslen riche (rixin) ri k'eku'm,§ ma kitzij ta* c'a ri nikabij chi junan kawech riq'ui ri Dios, y xa ma nikaben ta ri kitzij.

7 Ri Dios can c'o pa nimalaj sakil, y wi riyoj yojbiyin pa sakil, can junan c'a kawech chikonojel ri kaniman chic. Y chuka' ri ruquiq'uel† ri Jesucristo ri Ruc'ajol ri Dios yojruch'ajch'ojsaj chare ronojel ri kamac.

8 Y wi nikabij chi can majun kamac,‡ kayon riyoj nikak'ol ka ki'. Y ri kitzij xa man c'o ta kiq'ui.

9 Y wi nikak'alajsaj c'a ri kamac§ chuwech ri Dios, ri Dios can choj wi nuben kiq'ui y can nuben wi achi'el nubij ri ruch'abel chi can nucuy ri kamac y nuch'ajch'ojsaj ri ránima chare ronojel ri etzelal ri yekabanala'.

10 Y wi nikabij chi majun kamac, can nikaben chare ri Dios chi xa jun aj tz'ucuy tzij.* Y ri ruch'abel man c'o ta pa ránima.

2

Ri Jesucristo nuc'utuj utzil pa kacuenta riyoj chuwech ri Dios

1 Wach'alal, riyix ri can yix achi'el tak walc'ual, ntz'ibaj c'a el ronojel re' chiwe riche (rixin) chi queri' ma quixmacun ta chic. Pero wi c'o jun chiwe ri xtimacun, c'o Jun* ri nic'utun utzil chare ri Tata'ixel riche (rixin) chi nicuyutej kamac. Y ri Jun ri' ya ri Jesucristo, ri can choj wi.

2 Ya Riya' ri xcamisex kuma, riche (rixin) chi nicuyutej ri kamac.† Y ma xu (xe) ta wi ruma ri kamac riyoj, xa can ruma chuka'

* **1:1** Mi. 5.2; Jn. 1.1. † **1:1** Ap. 19.13. ‡ **1:1** Lc. 24.39; 2 P. 1.16. § **1:2** Jn. 1.4. * **1:3** Jn. 17.21. † **1:4** Jn. 15.11. ‡ **1:5** Jn. 1.9; 8.12; 9.5. § **1:6** Jn. 12.35. * **1:6** 1 Jn. 2.4, 11. † **1:7** Hch. 20.28; Ap. 7.14. ‡ **1:8** 1 R. 8.46; Ec. 7.20; Stg. 3.2. § **1:9** Lv. 26.40-42. * **1:10** 1 Jn. 5.10. * **2:1** Ro. 8.34; 1 Ti. 2.5; He. 7.25. † **2:2** Jn. 1.29; Ro. 3.25; 1 Jn. 4.10. ‡ **2:2** Jn. 4.42; 1 Jn. 4.14.

quimac quinojel‡ ri winek ri yec'o chuwech
re ruwach'ulef.
3 Y wi riyoj nikaben§ ri nubij ri rupixa'
ri Dios, can nik'alajin c'a chi ketaman chic
ruwech Riya'.
4 Wi c'o jun ri nibin: Riyin wetaman
ruwech ri Dios, nicha', pero wi xa ma nuben
ta ri nubij ri rupixa' ri Dios, ri nibin queri'
can jun aj tz'ucuy tzij,* y ri kitzij xa man c'o
ta pa ránima ri winek ri'.
5 Yac'a ri winek ri nuben ri nubij ri rupixa'
ri Dios, kitzij chi can tz'aket ri ajowabel
riche (rixin) ri Dios c'o riq'ui. Y wi queri'
nikaben, ketaman chi xa jun chic kabanon
riq'ui Riya'.†
6 Y wi c'o jun nibin chi xa jun chic rubanon
riq'ui ri Jesucristo, c'o chi nuc'uaj jun c'aslen
achi'el ri c'aslen ri xuc'uaj ri Jesucristo.‡

Ri rubanic ri c'ac'ac' pixa'

7 Wach'alal, riyin ma ntz'ibaj ta c'a jun
c'ac'ac' pixa' chiwe.§ Ruma re pixa' re' xa
can c'o chic ri ojer ca, y re ch'abel re' can
xiwac'axaj yan pe riyix ri pa rutiquiribel tek
xinimaj ri Dios.
8 Pero ma riq'ui wi ri', riyin nbij chi re
pixa' re' c'ac'ac'* chiwe riyix. Ruma ma jane
ojer ta tik'alajsex ca ruma ri Jesucristo. Y
xa c'a juba' tinimaj riyix. Y ma jane ojer
ta chuka' tuchop chi niq'uis el ri k'eku'm
y queri' chuka' ma jane ojer ta tuchop
nisakirisan ri kitzij sakil.†
9 Pero wi c'o jun ri nibin chi c'o pa sakil, y
xa nretzelaj ri rach'alal, nik'alajin chi xa c'a
c'o na pa k'eku'm.
10 Y ri jun ri can nrajo' ri rach'alal, can c'o
c'a pa sakil, y majun c'a ri xtibano chare chi
nitzak ta pa mac.‡
11 Yac'a ri netzelan ri rach'alal, can pa
k'eku'm c'a c'o wi, y can chupan c'a ri'
nibiyin wi. Y ma retaman ta acuchi
(achique) benak wi,§ ruma ya ri k'eku'm ri
banayon chare chi moyirnek.
12 Riyix ri achi'el tak walc'ual, ntz'ibaj
ronojel re' chiwe, ruma riq'ui ri xuben ri Je-
sucristo, wacami cuyutajnek chic ri imac.*
13 Riyix ri can yix tata'aj chic, ntz'ibaj
ronojel re' chiwe ruma iwetaman chic
ruwech ri Cristo ri can c'o chic pe† tek ma
jane c'o ta re ruwach'ulef. Y riyix c'ajola'
ntz'ibaj re' chiwe ruma yix ch'aconek chic
chrij ri itzel winek. Y riyix ri achi'el tak
walc'ual, ntz'ibaj chuka' chiwe ruma iweta-
man chic ruwech ri Tata'ixel.
14 Riyix ri can yix tata'aj chic, ntz'ibaj c'a
chiwe ruma can iwetaman wi chic ruwech
ri Cristo ri can c'o chic pe tek c'a ma jane c'o
ta re ruwach'ulef. Riyix c'ajola' ntz'ibaj c'a
chiwe ruma c'o iwuchuk'a',‡ y ri ruch'abel ri
Dios c'o pa tak iwánima,§ y can yix ch'aconek
wi chrij ri itzel winek.
15 Y chiwe iwonojel nbij wi: Man c'a
tibe ta iwánima chrij re ruwach'ulef,
ni chrij ronojel ri ye riche (rixin) re
ruwach'ulef. Ruma wi xtibe iwánima
chrij re ruwach'ulef,* nik'alajin chi xa ma
niwajo' ta ri Tata'ixel.
16 Ruma ronojel ri c'o chuwech re
ruwach'ulef, xa ya ri itzel tak raybel riche
(rixin) ri ch'aculaj, ri itzel tak raybel
riche (rixin) ri runak' tak kawech, y ri
nikanimirisaj ki'. Y ronojel ri' xa ma riche
(rixin) ta ri Katata' Dios, xa ye riche (rixin)
re ruwach'ulef.
17 Y re ruwach'ulef xa xtik'ax, y chuka'
ronojel ri itzel tak raynic riche (rixin) re
ruwach'ulef xa xtiq'uis. Yac'a ri winek ri
can nuben ri ruraybel ri Dios, can xtic'oje'
ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.†

Ri ye'etzelan riche (rixin) ri Cristo

18 Riyix ri can yix achi'el tak walc'ual,
yojc'o chic c'a chupan ri ruq'uisbel tak k'ij.‡
Y riyix iwac'axan chic chi xtipe jun k'olonel
ri netzelan riche (rixin) ri Cristo§ y nuben
chi can ya riya' ri Cristo. Y wacami ye q'uiy
chic ri ye queri'. Y rumari' ketaman chic chi
yojc'o chupan ri ruq'uisbel tak k'ij.
19 Xec'oje' kiq'ui, pero ma ye kachibil ta.
Ruma wi ta ye kachibil, can ta xec'oje' kiq'ui
jurayil. Y xe'el c'a el kiq'ui, riche (rixin)
chi xek'alajin* chi xa ma quinojel ta chi ye
kachibil.
20 Pero riyix can ya'on chic ri Lok'olaj
Espíritu† chiwe ruma ri Lok'olaj‡ Cristo,
y rumari' c'o chic etamabel iwuq'ui
chi'iwonojel.
21 Ronojel re' ntz'ibaj chiwe, pero ma
ruma ta chi ma iwetaman ta ri kitzij, ma
que ta ri', xa ruma chi iwetaman ri kitzij y
chuka' iwetaman chi majun tz'ucun tak tzij
petenak ta riq'ui ri kitzij.
22 ¿Y achique cami c'a ri aj tz'ucuy tzij? ¿La
ma ya ta cami ri nibin chi ri Jesús ma Cristo
ta, chi ma takon ta pe ruma ri Dios? Ri nibin
queri', can nretzelaj wi ri Cristo y nuben chi
can ya riya'§ ri Cristo. Can nubij wi c'a chi ri
Tata'ixel ma kitzij ta. Y queri' chuka' nubij
chrij ri C'ajolaxel.
23 Xabachique winek ri nibin chi ri
C'ajolaxel ma kitzij ta, ya winek ri' ri man
c'o ta ri Tata'ixel riq'ui. Yac'a ri winek ri

§ **2:3** Jn. 14.15. * **2:4** 1 Jn. 1.6. † **2:5** 1 Jn. 4.13. ‡ **2:6** Mt. 11.29. § **2:7** 1 Jn. 3.11; 2 Jn. 5. * **2:8** Jn. 13.34. † **2:8** Jn. 1.9; 8.12; Ro. 13.12; Ef. 5.8; 1 Ts. 5.5. ‡ **2:10** 2 P. 1.10. § **2:11** Jn. 12.35. * **2:12** Lc. 24.47. † **2:13** 1 Jn. 1.1. ‡ **2:14** Ef. 6.10; Fil. 4.13; Col. 1.11. § **2:14** Sal. 119.11; Jer. 31.33. * **2:15** Stg. 4.4. † **2:17** Sal. 125.1. ‡ **2:18** He. 1.2. § **2:18** Mt. 24.5; 2 Ts. 2.3. * **2:19** 1 Co. 11.19. † **2:20** Is. 44.3; Jn. 14.26; 16.13. ‡ **2:20** Mr. 1.24. § **2:22** 1 Jn. 4.3; 2 Jn. 7.

nik'alajsan chi ri C'ajolaxel can kitzij wi y
chuka' can nuc'ul pa ránima, ya winek ri' ri
can c'o chuka' ri Tata'ixel* riq'ui.
24 Rumac'ari' riyix, can tic'oje' pa tak
iwánima ri ch'abel ri iwac'axan pe tek xini-
maj ri Dios.† Y wi ri ch'abel ri' can xtic'oje'
pa tak iwánima, can xquixc'oje' c'a riq'ui ri
C'ajolaxel y ri Tata'ixel.
25 Y ya c'a ri' ri rutzujun (rusujun) ca ri
Jesucristo chake. Ri rutzujun (rusujun) c'a
ca Riya', ya ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.‡
26 Riyin xintz'ibaj c'a el ronojel re' chiwe,
xa cuma ri winek ri nicajo' yixquik'ol.
27 Yac'a ri Lok'olaj Espíritu ri ic'ulun riyix
ri ya'on chic chiwe ruma ri Jesucristo can c'o
wi pa tak iwánima. Y ma nic'atzin ta c'a chi
c'o ta jun chic nitijon iwuche (iwixin), ruma
ri Lok'olaj Espíritu yixrutijoj chare ronojel.§
Y ri nuc'ut Riya' chiwech, can kitzij wi. Ma-
jun ri nuc'ut ri man ta kitzij. Y can achi'el
ruc'utun Riya' chiwech, can queri' tibana';
can quixc'oje' riq'ui ri Cristo.
28 Y wacami riyix ri can yix achi'el tak
walc'ual, can quixc'oje' c'a riq'ui ri Jesu-
cristo. Riche (rixin) chi tek xtipe chic jun
bey,* can cukul ta apo kac'u'x riq'ui. Y man
ta xkojq'uixbitej el† chuwech tek xtapon ri
k'ij ri'.
29 Y riyix iwetaman chi ri Jesucristo can
choj wi.‡ Rumari' iwetaman chuka' chi
xabachique winek ri ruc'uan jun c'aslen
choj, ri winek ri' can ruc'uan chic ri c'ac'ac'
alaxic ruma can ralc'ual chic ri Dios.

3

Ri rubanic ri quic'aslen ri ye ralc'ual chic ri Dios

1 Can tich'obo' c'a chi utz ri nimalaj ajowa-
bel ri c'o riq'ui ri Dios Tata'ixel, ruma sibi-
laj yojrajo', y rumari' tek kabini'an chi yoj
ralc'ual* ri Dios. Rumac'ari' ri winek ri
xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi
quic'u'x, ma quetaman ta kawech chi yoj
ralc'ual chic ri Dios, ruma riye' ma queta-
man ta ruwech ri Dios.
2 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', wacami
yoj ralc'ual chic ri Dios. Xa yac'a chi ma jane
nik'alajin ta ri kas mero kabanic ri xtibek-
abana' re chkawech apo, pero ketaman chi
tek xtipe chic jun bey ri Jesucristo, can
xkoj-oc achi'el Riya',† tek xtikatz'et‡ achique
rubanic Riya'.
3 Y quinojel ri can coyoben ri k'ij ri',
quichapon niquiben ch'ajch'oj§ chare ri
quic'aslen. Ruma ri Jesucristo can ch'ajch'oj
wi.
4 Quinojel ri yemacun, ma niquinimaj ta
ri nubij ri ruley ri Dios. Ruma can mac wi
ri' tek nixalk'otix ri ruley ri Dios.*
5 Y riyix iwetaman chi ri Jesucristo xpe
riche (rixin) chi xorelesaj ri kamac,† y Riya'
ma aj mac ta.
6 Y quinojel ri xa jun chic quibanon
riq'ui ri Cristo, ma yemacun ta chic. Pero
wi c'a yemacun na, can nik'alajin chi ma
quitz'eton ta ni ma quetaman ta ruwech ri
Jesucristo.‡
7 Riyix ri can yix achi'el tak walc'ual, man
c'a quixk'olotej ta. Ri winek ri ruc'uan jun
c'aslen choj, can choj wi, achi'el ri Jesucristo
chi can choj wi.
8 Pero achique c'a ri c'a nika na chuwech
nuben ri mac, xa can c'a riche (rixin) na ri
itzel winek.§ Ruma ri itzel winek can pa
rutiquiribel ruchapon pe nimacun. Y xa
rumac'ari' tek xpe ri Ruc'ajol ri Dios, riche
(rixin) chi xuyoj ri rusamaj ri itzel winek.*
9 Quinojel ri ye alaxnek chic riq'ui ri Dios,
quiya'on chic ca rubanic ri mac,† ruma ri
Dios xuya' jun c'aslen chare ri can achi'el ri
ruc'aslen Riya' y xujel ri runa'oj. Y ruma chi
ri c'aslen ri c'o riq'ui ri winek ri' can riq'ui
ri Dios petenak wi, nuben c'a chare chi ma
nimacun ta chic.
10 Y can nik'alajin wi c'a ri ye ralc'ual ri
Dios. Y nik'alajin chuka' ri ye ralc'ual ri itzel
winek. Xabachique winek ri ma ruc'uan ta
jun c'aslen choj y ma yerajo' ta ri kach'alal,
yari' ri ma riche (rixin) ta ri Dios.
11 Ruma re ch'abel re' can iwac'axan wi
pe pa rutiquiribel tek xinimaj ri Jesucristo,
ch'abel ri nubij chi can tikajo' ki'.‡
12 Y man c'a tikaben ta achi'el xuben ri
Caín ojer ca. Riya' can riche (rixin) wi ri itzel
winek, y xucamisaj ri ruchak'.§ ¿Y achique
c'a ruma xucamisaj? Ruma ri yeruben ri
ruchak' ye choj. Y ri yeruben riya' xa ye
itzel.
13 Wach'alal, wi yixetzelex* cuma
ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef
quicukuban wi quic'u'x, man c'a tisach ta
ic'u'x.
14 Riyoj can yoj elenak chic pe chupan
ri camic, riche (rixin) chi xojk'ax chupan
ri c'aslen,† ketaman chi queri' ruma can
nikajo' chic ki' chikach'alal ki'. Yac'a ri ma

* **2:23** Jn. 14.7. † **2:24** 2 Jn. 6. ‡ **2:25** Jn. 17.3. § **2:27** Jn. 14.26; 16.13. * **2:28** 1 Jn. 3.2. † **2:28** 1 Jn. 4.17. ‡ **2:29** Hch. 22.14. * **3:1** Jn. 1.12. † **3:2** Sal. 17.15. ‡ **3:2** Job 19.26; Sal. 16.11; Mt. 5.8. § **3:3** 2 Co. 7.1. * **3:4** Ro. 4.15; 1 Jn. 5.17. † **3:5** Is. 53.5; Mt. 1.21; 2 Co. 5.21; He. 1.3. ‡ **3:6** 3 Jn. 11. § **3:8** Mt. 13.38; Jn. 8.44. * **3:8** Gn. 3.15. † **3:9** 1 Jn. 5.18. ‡ **3:11** Jn. 13.34, 35; 15.12; Ef. 5.2. § **3:12** Gn. 4.8. * **3:13** Jn. 15.18, 19. † **3:14** Jn. 5.24. ‡ **3:15** 1 Jn. 4.20. § **3:15** Mt. 5.21, 22; Ga. 5.21; Ap. 21.8.

nrajo' ta ri rach'alal, can c'a caminek na
chupan ri rumac.
15 Ruma xabachique ri netzelan ri
rach'alal,‡ ri winek ri' can achi'el jun
camisanel.§ Y riyix iwetaman chi majun
c'a jun camisanel ri c'o ta ri c'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek riq'ui.
16 Ri Jesucristo ma xupokonaj ta xuya' ri
ruc'aslen kuma riyoj.* Y riq'ui ri' xuc'ut
chkawech achique ri' ri ajowabel y riyoj
chuka' nic'atzin chi ma nikapokonaj ta
nikaya' ki' pa camic cuma ri kach'alal, wi
can nic'atzin.
17 Yac'a wi c'o jun ri can c'o ronojel riq'ui
ri nic'atzin chare, y nutz'et jun kach'alal ri
majun ruway,† o majun rutziak, y can ma
nubij ta ri ránima chi nuto', can nik'alajin chi
majun ajowabel riche (rixin) ri Dios riq'ui.
18 Riyix ri can yix achi'el tak walc'ual,
quekajo' quinojel pero ma xaxu (xaxe) ta wi
riq'ui ri kach'abel. Xa can quekato' chuka'
riq'ui ronojel kánima‡ y ma riq'ui ta ca'i'
kapalej.
19 Y wi yekajo' quinojel, niketamaj c'a chi
yoj riche (rixin) ri kitzij,§ y re' nucukuba' ka
kac'u'x chuwech ri Dios.
20 Y wi nikana' ka pa kánima* chi c'o mac
kabanon, ri Dios can retaman wi, ruma ri
Dios más nim que chuwech ri kánima. Ruma
Riya' can retaman ronojel.
21 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', wi
nikana' ka pa kánima chi majun kamac
chuwech ri Dios, can majun c'a xibinri'il
kiq'ui riche (rixin) chi yojapon apo
chuwech.†
22 Tek nikaben c'a orar, Riya' nuya' chake
ronojel ri nikac'utuj chare‡ ruma yekani-
maj ri rupixa', y chuka' nikaben ri yeka
chuwech.
23 Y ri rupixa' Riya' ya ri tikanimaj§ ri
rubi' ri Jesucristo ri Ruc'ajol, y tikajo' ki'
achi'el ri rubin ca chake chi tikabana'.
24 Ri nibano ri nubij ri rupixa' ri Dios,
xa can jun chic quibanon riq'ui ri Dios.*
Y chuka' ri Dios can c'o chic pa ránima
riya'. Y riyoj ketaman chi can c'o chic Riya'
pa kánima, ruma c'o ri Lok'olaj Espíritu† ri
ruya'on chake.

4

Can yek'alajin ri ye riche (rixin) ri Dios y chuka' yek'alajin ri ma ye riche (rixin) ta ri Dios

1 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', ma
que'inimaj ta* quinojel ri yebin chi ya ri
Espíritu k'alajsayon chique ri ch'abel ri
niquibij. Can tiwac'axaj na jabel y tich'obo'
na wi kitzij chi ya ri Espíritu riche (rixin)
ri Dios ri k'alajsayon chique ri ch'abel
ri niquibij. Ruma ye q'uiy winek yec'o
chuwech re ruwach'ulef ri niquibij chi ya
ri ruch'abel ri Dios ri niquik'alajsaj y xa ma
kitzij ta.
2 Y re' niwetamaj c'a, wi can riq'ui ri
Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios ri ye
petenak wi, o xa ma que ta ri'. Wi niquibij
chi ri Jesucristo xoc winek achi'el riyoj,
nik'alajin c'a chi ya ri Lok'olaj Espíritu riche
(rixin) ri Dios yayon ri ch'abel† chique.
3 Yac'a wi niquibij chi ri Jesucristo tek xpe
wawe' chuwech re ruwach'ulef ma xoc ta
winek achi'el riyoj,‡ nik'alajin chi ma ya ta
ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios ri
yayon ri ch'abel chique. Xa ya ri espíritu
riche (rixin) ri itzel ri yayon ri ch'abel
chique. Ri espíritu ri netzelan riche (rixin)
ri Cristo y nuben chi can ya riya' ri Cristo.
Ya c'a espíritu re' ri iwac'axan ri c'o chi
nipe na, y wacami xoka yan c'a chuwech re
ruwach'ulef.
4 Riyix c'a ri can yix achi'el tak walc'ual,
yix riche (rixin) chic ri Dios, y xixch'acon
yan chiquij ri winek. Ruma ri Lok'olaj
Espíritu ri c'o pa tak iwánima riyix can más
wi nim ruchuk'a' que chuwech ri c'o pa tak
cánima ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef
quicukuban wi quic'u'x.
5 Ri yek'olon can ye riche (rixin) wi re
ruwach'ulef.§ Y rumari' ri tzij ri niquibij,
xa tzij riche (rixin) re ruwach'ulef.* Y
quinojel ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef
quicukuban wi quic'u'x can niquic'axaj ri
niquibij.
6 Yac'a riyoj can yoj riche (rixin) chic ri
Dios.† Ri retaman chic ruwech ri Dios utz
nrac'axaj ri nikabij chare.‡ Yac'a ri ma
riche (rixin) ta ri Dios ma utz ta nrac'axaj ri
nikabij chare. Y riq'ui ri' nik'alajin achique
winek ri c'o ri Espíritu riche (rixin) ri kitzij
riq'ui. Y chuka' nik'alajin ri winek ri xa
espíritu riche (rixin) ri k'oloj ri c'o riq'ui.

Ri Dios sibilaj yojrajo'

7 Riyix kach'alal ri sibilaj yixinwajo', nbij
c'a chiwe: Tikajo' c'a ki'. Ruma ri ajowabel
can riq'ui ri Dios petenak wi. Xabachique
winek ri c'o ajowabel riq'ui, nik'alajin chi
ruc'uan ri c'ac'ac' alaxic. Y chuka' retaman
chic ruwech ri Dios.
8 Yac'a ri majun ajowabel riq'ui, nik'alajin
chi ma retaman ta ruwech ri Dios. Ruma ri
Dios can ajowabel wi.

* **3:16** Jn. 3.16; Ro. 5.8; Ef. 5.2, 25. † **3:17** Dt. 15.7; Lc. 3.11. ‡ **3:18** Ro. 12.9. § **3:19** Jn. 18.37. * **3:20** 1 Co. 4.4; 11.28. † **3:21** Job 22.26; He. 10.22. ‡ **3:22** Mt. 21.22; Mr. 11.24; Jn. 14.13. § **3:23** Jn. 6.29. * **3:24** Jn. 17.21. † **3:24** Ro. 8.9. * **4:1** Jer. 29.8; Mt. 24.5. † **4:2** 1 Co. 12.3. ‡ **4:3** 2 Jn. 7. § **4:5** Jn. 15.19; 17.14. * **4:5** Jn. 3.31. † **4:6** Jn. 8.47. ‡ **4:6** Jn. 18.37. § **4:9** 1 Jn. 3.16. * **4:9** Jn. 3.16.

9 Y ri Dios xuc'ut chkawech chi can
yojrajo' wi,§ ruma xutek pe* ri Ruc'ajol
chuwech re ruwach'ulef. Y ri Dios can
xu (xe wi) ri jun Ruc'ajol c'o, pero xutek
pe riche (rixin) chi xuya' ri c'ac'ac' c'aslen†
chake.
10 Y can xk'alajin c'a chi ri Dios sibilaj
yojrajo'.‡ Y can ya c'a ri Dios ri xojajowan
nabey§ y ma yoj ta riyoj xojajowan riche
(rixin) ri Dios nabey, y ruma chi sibilaj
yojrajo', rumari' xutek pe ri Ruc'ajol riche
(rixin) chi ya Riya' ri xcom kuma, riche
(rixin) chi nicuyutej ri kamac.
11 Riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo', wi
ri Dios can queri' kajowaxic ri xuben, riyoj
can c'o c'a chuka' chi nikajo' ki' chikachibil
ki'.
12 Majun winek tz'eteyon ta* ruwech ri
Dios. Pero wi nikajo' ki', nik'alajin chi ri
Dios can c'o pa tak kánima. Y ri ajowabel
riche (rixin) ri Dios can tz'aket ri c'o kiq'ui.
13 Y chuka' ketaman chi xa jun chic ka-
banon riq'ui ri Dios y Riya' can c'o pa tak
kánima,† ruma can ruya'on ri Rulok'olaj
Espíritu chake.
14 Y riyoj can xkatz'et ri Ruc'ajol ri Dios,‡ y
rumari' nikatzijoj chique quinojel ri winek
chi can kitzij wi chi ri Katata' Dios xutek
pe ri Ruc'ajol ri Colonel quiche (quixin)
quinojel ri winek ri yec'o chuwech re
ruwach'ulef.§
15 Y xabachique c'a winek ri nik'alajsan*
chi ri Jesús Ruc'ajol ri Dios, ri winek ri' can
c'o wi ri Dios pa ránima, y riya' chuka' xa jun
rubanon riq'ui ri Dios.
16 Y riyoj can ketaman y kacukuban
kac'u'x riq'ui ri Dios, chi can c'o wi ri ra-
jowabel pa kawi'. Ruma ri Dios can ajowa-
bel wi. Y xabachique winek ri c'o ajowabel
pa ránima, xa can jun chic rubanon riq'ui ri
Dios y ri Dios can c'o wi chuka' pa ránima.
17 Y riq'ui ri' nik'alajin chi tz'aket ri ajowa-
bel riche (rixin) ri Dios ri c'o kiq'ui riche
(rixin) chi queri' ma xtikaxibij ta ki'† tek
xtapon ri k'ij tek ri Dios xtuk'et tzij. Ma
xtikaxibij ta ki' ri c'a yojc'o na chuwech re
ruwach'ulef ruma kac'uan c'a jun c'aslen
achi'el rubanic ri ruc'aslen ri Jesucristo.
18 Y wi can nikajo' c'a ri Dios, majun
achique ta ruma nikaxibij ki' chuwech.‡
Ruma jun ajowabel ri can tz'aket nrelesaj el
xibinri'il pa tak kánima. Yac'a ri nuxibij ri'
chuwech ri Dios, ma tz'aket ta ri ajowabel
ri c'o pa ránima, y re' nuc'om pe ruc'ayewal
chare.
19 Riyoj can nikajo' ri Dios, ruma chi Riya'
can xojrajo' nabey.
20 Y wi c'o jun nibin chi nrajo' ri Dios y xa
nretzelaj jun rach'alal, ma kitzij ta ri nubij.§
Ruma wi ma nrajo' ta ri rach'alal ri can
nutz'et, ¿la nicowin cami nrajo' ri Dios* ri xa
ma nutz'et ta?
21 Rumac'ari' ri Dios ruya'on ca ri pixa' chi
quekajo' ri kach'alal. Y wi nikajo' ri Dios,
can quekajo' c'a chuka' ri kach'alal. Queri'
nubij ri pixa' ri'.

5

Wi can kacukuban kac'u'x riq'ui ri Jesucristo, yojch'acon chrij ri etzelal riche (rixin) re ruwach'ulef

1 Xabachique winek ri niniman chi ri
Jesús yari' ri Cristo* ri takon pe ruma ri Dios,
yari' ri ruc'uan chic ri c'ac'ac' alaxic.† Y tek
c'o jun ri sibilaj nrajo' jun tata'aj, can yerajo'
c'a chuka' ri ye ralc'ual ri tata'aj ri'.
2 Y riq'ui ri' ketaman, wi can nikajo' ri
Dios, y yekaben ri nubij ri rupixa', can
yekajo' wi c'a ri ye ralc'ual chic Riya'.
3 Y wi can nikajo' ri Dios, can yekaben ri
nubij.‡ Y ri nubij chake, majun ruc'ayewal
nikana' chare chi nikaben.§
4 Xabachique winek ri can ruc'uan ri
c'ac'ac' alaxic riq'ui ri Dios nich'acon
chrij ronojel ri etzelal riche (rixin)
re ruwach'ulef.* Y yojch'acon ruma
kacukuban chic kac'u'x riq'ui ri Jesucristo.
5 ¿Achique c'a winek ri nich'acon† chrij ri
etzelal riche (rixin) re ruwach'ulef? Ya c'a
ri can runiman chi ri Jesús can Ruc'ajol wi
ri Dios.

Ri nuk'alajsaj ri Lok'olaj Espíritu chrij ri Jesucristo

6 Ri Jesucristo xpe wawe' chuwech re
ruwach'ulef; riq'ui ya' xban wi bauti-
zar; xcom chuwech ri cruz y xbiyin ri
ruquiq'uel.‡ Ma xu (xe) ta wi xban bautizar,
xa can xbiyin c'a chuka' ri ruquiq'uel. Y
re' can ya ri Lok'olaj Espíritu ri nik'alajsan
chkawech, ruma ri Lok'olaj Espíritu can xu
(xe) wi ri kitzij nubij.§
7 Ruma ri chila' chicaj yec'o c'a oxi' ri
yek'alajsan riche (rixin) ri Jesucristo, y ri ye
oxi' ri' ya ri Tata'ixel, ri Jesucristo mismo ri
nibix Ch'abel* chare y ri Lok'olaj Espíritu. Y
re ye oxi' re' xa ye jun.†
8 Y chuka' wawe' chuwech re ruwach'ulef
yec'o oxi' ri yek'alajsan riche (rixin) ri Je-
sucristo: Ri Lok'olaj Espíritu, ri ya' riche

† **4:9** 1 Jn. 5.11. ‡ **4:10** Tit. 3.4. § **4:10** Jn. 15.16. * **4:12** Ex. 33.20; Jn. 1.18; 1 Ti. 6.16. † **4:13** Jn. 14.20. ‡ **4:14** Jn. 1.14. § **4:14** Jn. 3.17. * **4:15** Ro. 10.9. † **4:17** 1 Jn. 2.28. ‡ **4:18** Ro. 8.15. § **4:20** 1 Jn. 2.4. * **4:20** 1 Jn. 3.17. * **5:1** Mt. 16.16; Jn. 1.12; 1 Jn. 2.22, 23. † **5:1** 1 Jn. 3.9. ‡ **5:3** Jn. 14.15; 2 Jn. 6. § **5:3** Mt. 11.30. * **5:4** Jn. 16.33. † **5:5** 1 Co. 15.57. ‡ **5:6** Jn. 19.34. § **5:6** Jn. 15.26. * **5:7** Jn. 1.1. † **5:7** Dt. 6.4; 1 Co. 12.4-6.

(rixin) chi xban bautizar, y ri ruquiq'uel
Riya' mismo ri xtix chuwech ri cruz. Re ye
oxi' re' junan ri niquik'alajsaj chkawech, chi
ri Jesucristo can kitzij wi chi Ruc'ajol ri Dios.
9 Riyoj can nikanimaj y nikacukuba'
kac'u'x riq'ui ri niquibij ri winek chake. ¿C'a
ta c'a ri nubij ri Dios chi man ta nikanimaj
y man ta nikacukuba' kac'u'x riq'ui?‡ Ruma
Riya' can ya c'a ri ch'abel ri nich'o chrij ri
Ruc'ajol re ntajin nubij chake.
10 Ri niniman riche (rixin) ri Ruc'ajol ri
Dios, ri ránima nubij chare chi kitzij ri nubij
ri Dios chrij ri Ruc'ajol.§ Yac'a ri winek ri ma
nunimaj ta ri Dios, xa nuben chi ma kitzij ta
ri nubij ri Dios, ruma ma nunimaj ta ri nubij
chrij ri Ruc'ajol.
11 Yac'are' ri nuk'alajsaj ri Dios, chi
ruya'on chic ri kac'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek, y re c'aslen re' riq'ui c'a ri
Ruc'ajol nikil wi.*
12 Y ri ruc'ulun chic ri Ruc'ajol ri Dios pa
ránima,† c'o chic ri ruc'aslen‡ riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri winek ri ma
ruc'ulun ta ri Ruc'ajol ri Dios pa ránima,
majun ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.

Rajawaxic chi nawetamaj wi kas kitzij chi c'o ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek awuq'ui

13 Riyin ntz'ibaj c'a ronojel re' chiwe riyix
ri yixniman pa rubi' ri Ruc'ajol ri Dios, riche
(rixin) chi niwetamaj chi c'o chic ic'aslen§
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek y riche
(rixin) chi nicuke' ic'u'x riq'ui ri Ruc'ajol ri
Dios.
14 Y riyoj can cukul kac'u'x riq'ui ri Dios*
chi wi c'o nikac'utuj chare, y wi can achi'el
ri ruraybel Riya' ri nikac'utuj,† Riya' can
yojrac'axaj wi.
15 Y wi ketaman chi ri Dios nrac'axaj ri
nikac'utuj chare, ketaman chuka' chi nuya'
wi pe ri nikac'utuj chare.
16 Wi c'o jun kach'alal xatz'et chi nima-
cun, y ri mac ri nuben ri kach'alal ma riche
(rixin) ta chi nibe pa camic, tac'utuj chare ri
Dios‡ chi nuya' ta jun utzilaj c'aslen chare.
Y re' xaxu (xaxe wi) pa ruwi' ri kach'alal
ri nuben jun mac ri ma riche (rixin) ta chi
nibe pa camic.§ C'o mac can riche (rixin)
yaruc'uaj pa camic, y re' ma nbij ta chi
tic'utuj* utzil pa ruwi'.
17 Ronojel ri yekaben ri ma ye choj ta, ye
mac.† Pero c'o mac ri ma nuc'uan ta pa
camic.
18 Y riyoj ketaman chi xabachique winek
ri ruc'uan ri c'ac'ac' alaxic riq'ui ri Dios,
ruya'on chic ca rubanic ri mac.‡ Ruma ri
Ralc'ual ri Dios can nuchajij wi ri winek
ri'. Y ri itzel winek majun nicowin nuben
chare.
19 Ketaman chuka' chi yoj riche (rixin)
chic ri Dios. Yec'a ri winek ri xa riq'ui
re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, c'a
yec'o na pa ruk'a' ri itzel winek.
20 Y ketaman chuka' chi xoc'ulun yan ka
ri Ruc'ajol ri Dios chuwech re ruwach'ulef.
Riya' xuya' na'oj chake§ riche (rixin) chi
xketamaj ruwech ri kitzij Dios.* Y wacami
riyoj xa jun chic kabanon riq'ui ri Dios,
ruma can jun chic kabanon riq'ui ri Jesu-
cristo ri Ruc'ajol. Riya' can kitzij Dios wi,
y riq'ui Riya' petenak wi ri c'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
21 Riyix ri can yix achi'el tak walc'ual,
tibana' cuenta iwi' chiquiwech ri dios† ri xa
ye banon cuma ri winek. Amén.

‡ **5:9** Jn. 8.17, 18. § **5:10** Jn. 3.33. * **5:11** Jn. 1.4. † **5:12** 1 Jn. 2.23, 24. ‡ **5:12** Jn. 5.24. § **5:13** Jn. 20.31; 1 Jn. 1.1, 2. * **5:14** 1 Jn. 3.21. † **5:14** Stg. 4.3. ‡ **5:16** Job 42.8. § **5:16** Mt. 12.31; Mr. 3.29; Lc. 12.10. * **5:16** Jer. 7.16; 14.11. † **5:17** 1 Jn. 3.4. ‡ **5:18** 1 Jn. 3.9. § **5:20** Lc. 24.45. * **5:20** Jn. 17.3. † **5:21** 1 Co. 10.14.

Ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Juan

Yare' ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Juan y xutek el chare jun ixok ri runiman chic ri Cristo. (mocaj 1). C'o ca'i' ch'obonic pa ruwi' re wuj re'. Yec'o yebin chi ri ixok ri' xa nich'o chrij jun iglesia, y c'o chuka' yebin chi can kitzij wi chi chare jun ixok ri can runiman chic ri cristo ri xutek wi re wuj re'. Ri Juan xretamaj quiwech ral ri ixok ri' y xretamaj chuka' chi can quiniman wi ri Dios y rumari' tek xutek el re wuj re'. (mocaj 4). Pero kitzij chi re wuj re' can nuk'alajsaj wi ri achique chi c'aslen ri c'o chi niquic'uaj ri quiniman chic ri Dios. Nubij chi cof quec'oje' chupan ri kitzij y can tic'oje' ri ajowabel pa tak cánima. Nubij chuka' chi ma tiquiya' ta quixquin chique ri xa ma kitzij ta chi ye rusamajel ri Dios.

Ri San Juan nutek el rutzil ruwech jun kach'alal

1 Riyin ri Juan, yin anciano* chiquicojol ri kach'alal, ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit wach'alal ixok ri can yit cha'on ruma ri Dios, y chique chuka' ri awal. Riyin can kitzij chi yixinwajo'.† Y ma xu (xe) ta wi riyin ri yinajowan iwuche (iwixin), xa can yixcajo' chuka' quinojel ri nic'aj chic kach'alal ri quetaman chic ri kitzij.‡

2 Y ruma c'o ri kitzij ri pa tak kánima, rumari' nikajo' ki'. Y ri kitzij xtic'oje' c'a kiq'ui riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

3 Y ri utzil, ri joyowanic y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Dios Tata'ixel y ri nuya' chuka' ri Ajaf Jesucristo ri Ruc'ajol ri Dios Tata'ixel, yari' ri xtic'oje' ri pa tak iwánima. Can xtic'ul wi c'a ronojel re', ruma icukuban ic'u'x riq'ui ri kitzij y ruma chuka' chi can c'o ajowabel pa tak iwánima.

Can ronojel tiempo quixc'oje' chupan ri kitzij tijonic riche (rixin) ri Cristo

4 Riyin sibilaj quicoten xuya' pa wánima tek xenwil chi yec'o nic'aj chique ri awal quitzekelben ri kitzij,§ can achi'el ruchilaben ri Katata' Dios chake.

5 Y wacami wach'alal, nchilabej c'a chawe chi tabana' ri nubij ri Dios, chi can tikajo' ki' chikach'alal ki'. Y re pixa' re' ma c'ac'ac' ta.* Xa can yare' ri xchilabex pe chake pa rutiquiribel tek xkanimaj ri Dios, chi tikajo' ki'.

6 Ri ajowabel quec'are' rubanic: Wi c'o ri ajowabel† riche (rixin) ri Dios kiq'ui, can nuben chake chi nikac'uaj jun c'aslen achi'el nubij ri rupixa' ri Dios. Y ri rupixa' ri Dios nubij chi tiwajo' iwi' chi'iwach'alal iwi' y re pixa' re', yari' ri xiwac'axaj pa rutiquiribel tek xinimaj ri Dios.

7 Ye q'uiy c'a winek yebiyaj chuwech re ruwach'ulef ri xa ma ya ta ri kitzij ri niquibij, ruma niquibij chi ri Jesucristo tek xpe wawe' chuwech re ruwach'ulef ma xoc ta winek achi'el riyoj. Y ri nibin queri' chrij ri Jesucristo,‡ yac'ari' ri k'olonel ri netzelan riche (rixin) ri Cristo y nuben chi can ya riya' ri Cristo.

8 Yac'a riyix ri jabel ibanon pe ri rusamaj ri Dios, tichajij c'a ri ic'aslen, riche (rixin) chi queri' man c'a xtitz'ila' ta ri rutojbalil ri isamaj. Xa can ta tz'aket ri rajel ruq'uexel§ ri xtic'ul.

9 Xabachique winek ri ntel el chupan ri kitzij tijonic riche (rixin) ri Cristo y xa nuya' ca, ri winek ri' xa majun c'a ri Dios riq'ui. Yac'a ri winek ri can nic'oje' chupan ri utzilaj ch'abel ri xuc'ut ri Cristo, can c'o c'a ri Tata'ixel y ri C'ajolaxel riq'ui.

10 Wi c'o jun xtapon chi'iwachoch y ma ya ta ri lok'olaj ch'abel* ri xuc'ut ri Cristo ri ruc'uan apo chiwe, man c'a tic'ul ta pan iwachoch y ma tic'om ta ka ruwech.

11 Ruma wi xtic'om ka ruwech, can xtiwejkalej† chuka' riyix ri etzelal ri yerubanala' ri jun winek ri'.

Ri Juan nrajo' chi napon quiq'ui ri kach'alal

12 Y c'o q'uiy ri nwajo' nbij chiwe.‡ Xa yac'a ri ma nwajo' ta ntz'ibaj el ronojel chupan re wuj re'. Ruma can nrayij chi yinapon na iwuq'ui riche (rixin) chi yojtzijon chi utz, riche (rixin) chi queri' nitz'aket ri quicoten pa tak kánima.§

13 Ri ye ral ri awach'alal, ri cha'on ruma ri Dios, niquitek c'a el rutzil awech. Amén.

---

* **1:1** 1 P. 5.1. † **1:1** 1 Jn. 3.18. ‡ **1:1** 2 Ts. 2.13. § **1:4** 3 Jn. 3. * **1:5** 1 Jn. 2.7, 8. † **1:6** 1 R. 3.3; Jn. 14.15, 21; Ro. 13.8; 1 Jn. 5.3. ‡ **1:7** 1 Jn. 2.22. § **1:8** He. 10.32, 35. * **1:10** Ro. 16.17; Ga. 1.8, 9. † **1:11** 1 Ti. 5.22. ‡ **1:12** 3 Jn. 13. § **1:12** Jn. 15.11.

Ri rox wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Juan

Yare' ri rox wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Juan y xutek chare ri kach'alal Gayo. Ri Gayo jun chique ri quiniman chic ri Dios y can nuben wi ri ruraybel ri Dios. Riya' can sibilaj ch'uch'uj ránima quiq'ui quinojel ri quiniman ri Dios. Ri kach'alal ri' can ye ruto'on wi c'a quinojel kach'alal ri yetzijon ri ruch'abel ri Dios. Ye ruto'on riq'ui chi nuya' quiposada, ye ruto'on chuka' riq'ui ri nic'atzin chique. Ri Juan nubij chi ri Gayo can jun utzilaj c'ambel na'oj chiquiwech quinojel ri quiniman chic ri Dios.

Ri Juan nubij chare ri Gayo chi xutek yan el jun wuj chique ri kach'alal, pero ri jun achi ri Diótrefes rubi' ma nunimaj ta ri nubij chupan ri wuj ri', chuka' xa majun utzil nuben chique ri kach'alal, can nika chuwech chi nunimirisaj ri' y ma nuya' ta k'ij chique ri nic'aj chic kach'alal chi niquiben utzil. Pero c'o chuka' jun kach'alal ri Demetrio rubi'. Riya' can c'o utz ri ntajin chubanic y ri Juan can nuya' ruk'ij ri kach'alal ri'.

Ri San Juan nutek el rutzil ruwech ri kach'alal Gayo

1 Riyin ri Juan, yin anciano chiquicojol ri kach'alal, ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit wach'alal Gayo,* ruma can kitzij chi yatinwajo'.

2 Wach'alal ri sibilaj yatinwajo', riyin nwajo' chi can ta utz ntel chawech ronojel ri nasamajij, y man ta jun ayabil. Can ta achi'el ri ac'aslen chuwech ri Dios chi can utz wi benak.

3 Riyin sibilaj xiquicot,† ruma yec'o nic'aj kach'alal ri xoquitzijoj chuwe chi can kitzij chi atzekelben ri kitzij.

4 Y can majun chic jun quicoten ri más rejkalen que chuwech re', tek nwac'axaj chi ri ye achi'el tak walc'ual‡ jabel quitzekelben ri kitzij.

Ri kach'alal Gayo can yeruto' ri nic'aj chic kach'alal

5 Wach'alal Gayo, riq'ui c'a ri utzil ri yatajin chubanic, can nac'ut c'a chi can acukuban wi ac'u'x riq'ui ri Dios. Riyit can naya' c'a ri nic'atzin chique ri kach'alal ri yec'o pan atinamit y queri' chuka' naben quiq'ui ri kach'alal§ ri yepe nej.

6 Y riye' can xquitzijoj c'a chique ri kach'alal tek quimolon qui'. Xquitzijoj ri ajowabel ri c'o pan awánima. Rumari' riyin nc'utuj c'a jun utzil chawe chi ronojel mul tek yek'ax awuq'ui, taya' el ri nic'atzin chique. Can utz wi chi queri' naben ruma riye' can niquiben wi ri rusamaj ri Dios.

7 Riye' quichapon bey ruma nicajo' niquitzijoj ri rubi' ri Jesucristo chique ri winek ri ma jane quiniman ta, y majun achique quic'utun* ta chique ri winek ri'.

8 Rumac'ari' nic'atzin chi yoj c'a riyoj ri yojya'o ri nic'atzin chique riche (rixin) chi queri' riyoj chuka' nikaben juba' ri rusamaj ri Dios, ruma yekato' el tek ye benak chutzijoxic ri kitzij.

Ri ma utz ta ri ntajin chubanic ri Diótrefes

9 Xintek yan el jun wuj chique ri kach'alal ri nibix iglesia chique ri yec'o chiri' pan atinamit. Yac'a ri achi ri Diótrefes rubi' ma xunimaj ta ri xinbij, ruma can runimirisan ri' y nika chuwech chi ruyon riya' ri c'o ruk'ij chiquicojol ri kach'alal.

10 Rumac'ari' wi xquinapon iwuq'ui, xtinbij c'a chiquiwech ri kach'alal ri nuben riya', chi c'o ri yerubila' chikij y xa ma ye kitzij ta. Y ma xu (xe) ta wi ri' ri yeruben. Chuka' ma yeruc'ul ta ri kach'alal ri yek'ax pe riq'ui. Y ma nuya' ta chuka' k'ij chique ri nic'aj chic kach'alal chi yequic'ul ri ye'apon quiq'ui. Y wi ma niquinimaj ta rutzij, yerelesaj el chiquicojol ri kach'alal.

Ri utzilaj ruc'aslen ri kach'alal Demetrio

11 Wach'alal, ri sibilaj yatinwajo', nbij c'a chawe: Ma tatzekelbej ta ri xa ma utz ta.† Xa tatzekelbej ri utz.‡ Ruma ri nibano ri utz, can riche (rixin) c'a ri Dios. Yac'a ri nibano ri xa ma utz ta, ma retaman ta ruwech ri Dios.§

12 Quinojel c'a yebin chi can utz ri ruc'aslen ri kach'alal Demetrio,* y can kitzij nik'alajin chi queri'. Y can ya chuka' ri' nikabij riyoj. Y riyix iwetaman chi riyoj ma nikatz'uc ta tzij tek nikabij ri'.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

13 C'o q'uiy ri nwajo' nbij chawe. Xa yac'a ri ma nwajo' ta ntz'ibaj el ronojel chupan re wuj re'.†

14 Ruma can nraybej chi yinapon yan awuq'ui y c'ac'ari' xkojtzijon chi utz‡ awuq'ui.

15 Xtic'oje' ta c'a uxlanibel c'u'x pan awánima. Ri kach'alal ri yec'o wawe' niquitek el rutzil awech. Y riyit tabana' c'a utzil, taya' rutzil quiwech chiquijujunal ri kach'alal ri yec'o chiri'.

---

* **1:1** Hch. 19.29; 20.4; Ro. 16.23; 1 Co. 1.14. † **1:3** 2 Jn. 4. ‡ **1:4** 1 Co. 4.15; Flm. 10. § **1:5** Ga. 6.10. * **1:7** 1 Co. 9.14; 9.14, 15. † **1:11** Sal. 37.27; Is. 1.16, 17. ‡ **1:11** 1 Jn. 2.29. § **1:11** 1 Jn. 3.6. * **1:12** 1 Ti. 3.7. † **1:13** 2 Jn. 12. ‡ **1:14** 2 Jn. 12.

Ri wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Judas

Wuj ri xutek ri Judas* chique ri ruca'n sol winek ri can quiniman chic ri Dios. Xubij el chique ri achique ruc'amon chi niquiben pa tak quic'aslen ri quiniman chic ri Dios.

Chupan ri mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 16, nubij chique chi ma tiquiya' ta quixquin chique ri xa ma ye kitzij ta chi ye rusamajel ri Dios, ruma ri winek ri' xa jun wi chic chi tijonic ri niquic'ut. Ma tiquitzekelbej ta quibey ri winek ri', ruma xa ruc'ayewal ri xtika pa quiwi'. Y nubij chuka' chique chi can tiquitija' quik'ij chi niquito' ri lok'olaj ch'abel ri quiniman.

Y ri mocaj 17 y napon c'a pa mocaj 23, can nuya' jun pixabanic chique ri kach'alal chi cof quec'oje' riq'ui ri lok'olaj tak tijonic ri xequic'ut ca ri apóstoles. Y nubij chuka' chi can ta ya ri ajowabel ri nipe riq'ui ri Dios ri nisamej pa tak quic'aslen, chi tiquibana' orar, y chi riq'ui quicoten ticoyobej tek xtipe chic jun bey ri Ajaf Jesucristo.

Ri San Judas nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Judas, yin jun rusamajel ri Jesucristo y yin rach'alal chuka' ri Jacobo.† Ntz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix, ri yix siq'uin (oyon) chic, y yix ch'ajch'ojsan chic ruma ri Katata' Dios. Y can yix ruchajin‡ chuka', ruma xa jun chic ibanon riq'ui ri Jesucristo.

2 Y ri joyowanic, ri uxlanibel c'u'x y ri ajowabel ri nuya' ri Dios, xtic'oje' ta c'a ri pa tak iwánima. Y can pa ruq'uiyal ta c'a ri xtiya'ox (xtya') chiwe.

Ri yec'utu ch'abel ri man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios

3 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', can sibilaj c'a wajowan chi ntz'iban ta el jun wuj chiwe ri nich'o chrij ri kacolotajic. Yac'a re wacami tek ntz'ibaj el re wuj re' chiwe, ma chrij ta chic ri kacolotajic. Ruma nic'atzin chi riyin nbij chiwe chi ma tiya' ta k'ij chare ch'abel ri xa ma ye achi'el ta nubij ri ch'abel ri xjach chake§ riyoj ri yoj lok'olaj tak ralc'ual ri Dios tek xkanimaj ri Jesucristo, ch'abel ri majun bey xtijalatej ta ri nubij. Rumac'ari' can titija' ik'ij chi nito' ri lok'olaj ch'abel ri'.

4 Ruma yec'o nic'aj achi'a' ri ekal ye oconek chicojol y niquic'ut ch'abel* ri man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios, y tek niquic'ut ri ch'abel ri' chiwech, ma ninabej ta. Ri achi'a' ri' can ojer chic tibix pe ruma ri Dios chi xtipe nimalaj ruc'ayewal pa quiwi', ruma itzel c'aslen quic'uan chuwech ri Dios. Y ruma chi ri Dios ruya'on rutzil† pa kawi' y rucuyun kamac, riye' xa can ma niquixibij ta chic qui' chi yequibanala' ronojel ruwech etzelal. Chuka' ri achi'a' ri' can ma niquiya' ta pa cuenta ri Dios chi xaxu (xaxe) wi Riya' ri c'o ruk'atbel tzij pa kawi', y ma niquiya' ta chuka' pa cuenta ri Kajaf Jesucristo.

5 Y riyix, astape' can jabel iwetaman re xtinbij chiwe, yac'a re wacami nwajo' c'a nnataj chiwe ri xuben ri Ajaf Dios ojer ca. Riya' xerelesaj pe ri israelitas pan Egipto, y tek ye colotajnek chic pe, yec'o ri ma xeniman ta chic rutzij, y rumari' xeruq'uis.‡

6 Y nwajo' chuka' nnataj chiwe ri xuben ri Dios chique ri ángeles ri xa xquiya' ca ri samaj ri ruya'on pa quik'a' y xe'el pe pa cachoch chila' chicaj. Wacami ri Dios ye ruya'on chupan ri lugar riche (rixin) tijoj pokonal,§ ri acuchi (achique) ruyon k'eku'm c'o. Chiri' ye yaquel wi ronojel k'ij, coyoben ri nimalaj k'ij tek xtik'at tzij* pa quiwi'.

7 Y queri' chuka' xuben ri Dios chique ri ojer tak winek ri xec'oje' pa tinamit Sodoma y pa tinamit Gomorra y chique ri winek ri xec'oje' ri pa tak tinamit ri yec'o apo chiquinakajal. Ri winek ri' xquiben achi'el ri nic'aj ri yitajin ntzijoj chiwe. Chi achi'a' chi ixoki', can xquicanola' c'a qui' riche (rixin) chi xemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'. Can xk'ax wi c'a ruwi' ri etzelal ri xequibanala'. Ruma ri achi'a' ma xu (xe) ta chic ixoki' xequirayij, xa quech achi'a' ri xequirayij.† Y ri Dios xeruq'uis riq'ui k'ak'.‡ Y riq'ui ri' niketamaj chi xabachique winek ri nuc'uaj jun itzel c'aslen, xtibe chupan ri k'ak' ri can ma xtichuptej ta riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

8 Y ri achi'a' ri ye oconek chicojol, astape' riye' quetaman ri xuben ri Dios chique ri xa ma xquinimaj ta tzij ri ojer ca, riye' xa can queri' chuka' yetajin chubanic, xa achi'el ri ye'achic' ruma can ye sachnek riq'ui ri quina'oj. Can quijachon ri quich'acul chupan ri mac, ma nicajo' ta niquinimaj tzij, y xa yeyok'on chiquij ri nima'k quik'ij.§

9 Hasta ri arcángel Miguel* ma xuben ta achi'el niquiben ri achi'a' ri'. Ruma ri arcángel ri' tek xquiben ch'a'oj riq'ui ri itzel

* **:** Re Judas re' rach'alal ri Santiago y yec'o yebin chi rach'alal chuka' ri Ajaf Jesús (Mateo 13.55). † **1:1** Lc. 6.16. ‡ **1:1** Jn. 17.11. § **1:3** Fil. 1.27. * **1:4** 2 P. 2.1. † **1:4** Tit. 2.11. ‡ **1:5** Nm. 14.29. § **1:6** Ap. 20.10. * **1:6** 2 P. 2.4. † **1:7** Ro. 1.27. ‡ **1:7** Gn. 19.24; Dt. 29.23. § **1:8** 2 P. 2.10. * **1:9** Dn. 10.13. † **1:9** Dt. 34.5, 6. ‡ **1:9** 2 P. 2.11.

winek chrij ri ruch'acul† ri Moisés, ni xa
ta xubij ri ránima chi xubij ta‡ pokon tak
ch'abel chare ri itzel winek. Xaxu (xaxe)
wi c'a xubij chare: Ri Ajaf xtichapon§ c'a
chawe, xcha' chare.
10 Pero ri achi'a' ri' can yeyok'on chiquij ri
ni xa ta quetaman rubanic. Yac'a ri cosas ri
can quetaman achique rubanic, xa can niq-
uitz'ilobisaj qui' chupan,* can ye achi'el ri
chicop ri ma yech'obon ta chi utz y rumari'
xa pa ruc'ayewal xquebeka wi.
11 Juyi' oc quiwech ri achi'a' ri', ruma xa
can niquitzekelbej ri itzel bey ri xuc'uaj
ri Caín† ojer ca. Ruma chuka' chi nicajo'
niquich'ec quirajil can quinimon qui' chu-
pan ri itzel na'oj ri xuc'uaj ri Balaam‡ ojer
ca. Y niquiben chuka' achi'el xuben ri Coré§
ojer, tek xyacatej chiquij ri ye rusamajel ri
Dios. Rumari' can c'a pa ruc'ayewal xque-
beka wi.
12 Ri achi'a' ri' can nik'alajin wi chi itzel
ri niquibanala', ruma tek riyix junan niben
jun wa'in* riche (rixin) chi nic'ut chi can
niwajo' iwi', riye' yec'oje' apo iwuq'ui, pero
xa ye achi'el jun tz'il chrij jun tziek, ruma
xaxu (xaxe) wi riye' ri niquitzuk ka qui'. Xa
ye achi'el ri sutz' ri yek'alajin chi can ye
riche (rixin) job, pero xa majun job niquiya',
xa chak ye uc'uan† ruma cak'ik'. Xa ye
achi'el chaki'j tak che' ri ma niquiya' ta chic
quiwech. Xa ye achi'el che' ri ye c'uktajnek
chic. Ma niquiya' ta chic quiwech ruma xa
ye caminek chic.
13 Y can yek'alajin wi ri etzelal ri
yequibanala' ri achi'a' ri', yequibanala' ri
sibilaj q'uixbel. Xa ye achi'el ri nima'k
tak ruwi' ri mar nisilon.‡ Can nibolko't
y niwoko. Ye achi'el chuka' ch'umila' ri
ye elenak chic el chupan ri quibey. Riye'
xa can ye oyoben chic ri acuchi (achique)
c'o ri nimalaj k'eku'm, ri acuchi (achique)
xquebec'oje' wi riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.
14 Y ri Enoc§ c'o chuka' ri ruk'alajsan
ca chiquij ri achi'a' ri', achique ri
xtiquic'ulwachij ri achi'a' ri ye queri'. Y
ri Enoc ri' jun c'a riy rumam ca ri Adán,
ri xalex chiquicojol ri ruwuk sol winek ri
xec'ase' chrij ca ri Adán. Ri Enoc c'a ri'
rubin ca: Tiwac'axaj c'a, chi ri Ajaf can
xtipe ye rachibilan pe pa mil chi lok'olaj
tak ru'ángeles,
15 riche (rixin) chi xtuk'et tzij* pa
quiwi' quinojel, y riche (rixin) chi xtuya'
ruc'ayewal pa quiwi' ri winek ri quic'uan
jun c'aslen ri ma utz ta chuwech ri Dios.
Xa quic'uan jun itzel c'aslen. Y yequibila'
pokon tak ch'abel chrij ri Dios. Xaxu (xaxe
wi) chic coyoben chi nika ri ruc'ayewal pa
quiwi', ruma can ye aj maqui' wi. Queri'
xubij ri Enoc.
16 Riye' yexebexot (yexebeloj) c'a chrij
ronojel, majun bey c'a niquicot ta ri
cánima. Xaxu (xaxe wi) ri itzel tak quiraybel
yequibanala' y yequibila' c'a chuka' ch'abel
riche (rixin) chi niquinimirisaj qui'. Y
yequinimirisaj chuka' quik'ij nic'aj chic
winek,† pero xa ruma c'o nicajo' chique.

Ri Judas yerupixabaj ri quiniman chic ri Jesús

17 Yac'a riyix wach'alal ri sibilaj yixin-
wajo', can tinatej c'a chiwe‡ ri bin ca cuma ri
ru'apóstoles ri Kajaf Jesucristo chrij ri xque-
banatej.
18 Riye' xquibij chi chupan ri ruq'uisbel
tak k'ij xquepe winek ri xa xtiquitze'ej ri
nubij ri ruch'abel ri Dios,§ y can xu (xe) wi
ri itzel tak quiraybel ri yequibanala'.
19 Y yec'a winek ri' ri yebano chique
ri kach'alal chi ma junan ta quiwech
niquiben. Y can xu (xe) chuka' ri c'aslen
riche (rixin) re ruwach'ulef ri niquich'ob.
Man c'o ta ri Lok'olaj Espíritu quiq'ui.
20 Yac'a riyix wach'alal ri sibilaj yixin-
wajo' can c'o chic ri lok'olaj icukbel c'u'x
y pa ruwi' ri' can quixq'uiy c'a chupan ri
ic'aslen riq'ui ri Dios.* Y can tibana' c'a orar
achi'el nrajo' ri Lok'olaj Espíritu.†
21 Y can quixc'oje' c'a chupan ri ajowabel
riche (rixin) ri Dios ri c'o pan iwi'. Y tiwoy-
obej c'a apo‡ ri k'ij tek ri Kajaf Jesucristo xtu-
joyowaj c'a iwech y xtuya' ri ic'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
22 Y riyix tik'alajsaj c'a ri kitzij chiquiwech
ri winek ri xa ca'i' quic'u'x quibanon chi
achique ri' ri kas kitzij.
23 Y yec'o chic c'a nic'aj ri nic'atzin chi
ye'icol chuwech ri k'ak'.§ Y yec'o chuka'
nic'aj chic ri nic'atzin chi riyix nijoyowaj
quiwech, pero xa can tichajij iwi' chuwech
ri quimac. Can itzel c'a titz'eta' chare ri
quimac, can achi'el nitz'et chare jun tziek ri
sibilaj tz'il.*

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

24 Ri Dios sibilaj nim ruchuk'a', y can
nicowin wi yixruchajij riche (rixin) chi ma
yixtzak ta pa mac, y can nicowin chuka'
nuben chiwe chi majun imac tek xquixapon
chuwech† ri nimalaj ruk'ij ruc'ojlen, ri

§ **1:9** 1 Cr. 12.17; Zac. 3.2. * **1:10** 2 P. 2.12. † **1:11** Gn. 4.5; 1 Jn. 3.12. ‡ **1:11** Nm. 22.7; Dt. 23.4; Jos. 24.9; 2 P. 2.15. § **1:11** Nm. 16.1, 2. * **1:12** 1 Co. 11.21. † **1:12** Ef. 4.14. ‡ **1:13** Is. 57.20. § **1:14** Gn. 5.18. * **1:15** Dn. 7.10; Mt. 25.31, 32. † **1:16** Pr. 28.21; Stg. 2.1, 9. ‡ **1:17** 2 P. 3.2. § **1:18** 2 P. 3.3. * **1:20** Col. 2.7; 1 Ti. 1.4. † **1:20** Ro. 8.26; Ef. 6.18. ‡ **1:21** Tit. 2.13. § **1:23** Ro. 11.14; 1 Ti. 4.16. * **1:23** Zac. 3.4. † **1:24** Ef. 3.20; Col. 1.22.

acuchi (achique) sibilaj xtiquicot wi ri iwánima.

25 Can xu (xe) wi c'a Riya' ri Dios Etamanel y majun chic jun, y ya chuka' Riya' ri Kacolonel. Y can xu (xe wi) ta c'a Riya' ri niya'ox (nya') ruk'ij ruc'ojlen,‡ can xu (xe) ta c'a Riya' ri Rey pa kawi' y can ya ta c'a Riya' ri nik'ato tzij y c'o ta chuka' ronojel uchuk'a' pa ruk'a' re wacami y riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

‡ **1:25** 1 Ti. 1.17.

Ri xek'alajsex chuwech ri apóstol San Juan

Chupan re wuj ri Apocalipsis rubi' tz'ibatal wi ri xk'alajsex chuwech ri apóstol San Juan ruma ri Jesús. Re wuj re' nuk'alajsaj chi ri Jesucristo can xtuk'et na wi tzij pa quiwi' ri ma xqueniman ta ri rutzij. Yac'a ri xqueniman riche (rixin) Riya', can xtiquil c'a ri colotajic. Tek xtz'ibex re wuj re', ri nabey tak kach'alal can c'o tijoj pokonal ri ntajin niquik'axaj, y ri Apocalipsis xtz'ibex riche (rixin) chi nuc'ut chiquiwech ri achique rubanic ri sipanic ri xtuya' ri Dios chique quinojel ri xtiquicoch' quiwech chupan ri tijoj pokonal.

Chupan ri tanaj 1 y napon c'a pa tanaj 3, nich'o chrij ri Cristo ri can ruc'ulun chic ruk'ij ruc'ojlen, y nich'o chuka' chrij ri wuj ri xtz'ibex chique ri wuku' iglesias y nubij chique chi tiquipaba' qui' chuwech ri itzel tak tijonic ri xa k'axon nuc'om pe.

Ri tanaj 4 y napon c'a pa tanaj 5, nubij ri achique nibanatej pa rajawaren ri Dios chila' chicaj y nubij chi c'o jun boron wuj y nubij chuka' achique ri ruc'amon (takal chrij) chi nujek ri boron wuj ri'.

Ri tanaj 6 y napon c'a pa mocaj 5 chare ri tanaj 8, nubij ri achique xquebanatej tek xtijak ri wuku' sellos, ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj.

Ri tanaj 8 mocaj 6 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 14, nubij ri xquebanatej tek xquexupux chiquijujunal ri wuku' trompetas. Nubij chuka' ri oxi' nimalaj tak ruc'ayewal ri xquepe pa ruwi' re ruwach'ulef.

Ri tanaj 15 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 16, nubij ri xquebanatej tek ri wuku' vasos ri c'o ri royowal ri Dios chiquipan xquebetix chi jojun chi jojun cuma ri ángeles pa quiwi' ri ye'etzelan riche (rixin) ri Dios.

Ri tanaj 17 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 20, nubij chi xoka ri k'ij tek niban ri ruq'uisbel k'atoj tzij pa quiwi' quinojel ri winek.

Y ri tanaj 21 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 22, nubij chi xtiq'uis re nabey ruwach'ulef y nubij chi c'o jun c'ac'ac' ruwach'ulef y jun c'ac'ac' caj. Chuka' xtic'oje' jun c'ac'ac' tinamit Jerusalem.

Ri Jesucristo xeruk'alajsaj ri xquec'ulwachitej ri chkawech apo

1 Ri Dios xuk'alajsaj chuwech ri Jesucristo
ri xquebanatej yan chanin riche (rixin) chi
ri Jesucristo nuk'alajsaj chiquiwech ri ye
rusamajel. Rumari' ri Jesucristo xutek c'a
jun ru'ángel* riq'ui ri Juan ri rusamajel,
riche (rixin) chi xuk'alajsaj† chuwech rono-
jel ri'.
2 Y ri Juan can xuk'alajsaj wi c'a chi can
kitzij wi ri ruch'abel ri Dios, chi can kitzij ri
xubij ri Jesucristo chare, y can kitzij chuka'
ronojel ri xutz'et.‡
3 Can jabel c'a ruwaruk'ij ri winek ri
nisiq'uin ri ch'abel ri k'alajsan ca wawe',
y can jabel chuka' ruwaquik'ij ri winek
ri ye'ac'axan§ y can niquinimaj ri nubij.*
Ruma can nakaj chic c'o ri k'ij tek xque-
banatej ronojel ri tz'ibatal ca wawe'.

Ri Juan nutek el rutzil quiwech ri wuku' iglesias

4 Y riyin ri Juan ntz'ibaj c'a el re wuj re'
chiwe chi yix wuku' iglesias ri yixc'o ri chiri'
pa ruwach'ulef Asia, y tic'ulu' c'a ri utzil y ri
uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Dios; Dios ri can
c'o wi pe,† c'o re wacami y xtic'oje' re xtibe
apo. Y tic'ulu' ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri
niquiya' ri wuku' utzilaj tak espíritu ri yec'o
apo chuwech ri Dios ri tz'uyul pa lok'olaj
ruch'acat.
5 Y can tic'ulu' c'a chuka' ri utzil y ri
uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Jesucristo ri
nik'alajsan ri kas kitzij,‡ ri nabey ri xc'astej
pe§ chiquicojol ri caminaki' y ri c'o pa
quiwi' quinojel ri aj k'atbel tak tzij ri yec'o
chuwech re ruwach'ulef. Riya' yojrajo'* y
rumari' xcom y xbiyin ri ruquiq'uel, riche
(rixin) chi xuch'ej ri kamac.†
6 Y xuben c'a chake chi xoj-oc reyes
y sacerdotes‡ riche (rixin) chi nikaben ri
rusamaj ri Dios ri Rutata'. Y can quec'ari',
chi ya ri Jesucristo ri c'o ruk'ij ruc'ojlen y
c'o ruk'atbel tzij riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek. Amén.
7 Rumari', tiwetamaj chi ri Cristo can
xtipe na wi pa sutz'.§ Y quinojel xquetz'eto
riche (rixin). Hasta ri winek ri xetek'un el ri
ruch'acul ri Jesucristo hasta riye' xtiquitz'et
na chuka'. Can quinojel c'a ri winek ri
yec'o chuwech re ruwach'ulef xque'ok' tek
xtiquitz'et Riya'.* Ja' (je), can que wi ri'
xtibanatej.
8 Quec'are' nubij ri Ajaf: Yin c'a riyin
ri Alfa y Omega, ri yin rutiquiribel y ri
ruq'uisbel chare ronojel.† Riyin can yinc'o
pe pa rutiquiribel, yinc'o re wacami y yinc'o
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, y can c'o

* **1:1** Dn. 8.16; 9.21; Ap. 22.6, 16. † **1:1** Jn. 12.49. ‡ **1:2** 1 Jn. 1.1. § **1:3** Pr. 8.34; Lc. 11.28. * **1:3** Ap. 22.7. † **1:4** Ex. 3.14; Jn. 1.1. ‡ **1:5** Jn. 8.14. § **1:5** Ef. 1.20; Col. 1.18. * **1:5** Jn. 13.34. † **1:5** He. 9.14. ‡ **1:6** Ap. 15.10; 20.4, 6. § **1:7** Dn. 7.13. * **1:7** Zac. 12.10; Jn. 19.37. † **1:8** Is. 41.4; 43.10.

uchuk'a' pa nuk'a' riche (rixin) chi yicowin nben ronojel, nicha' ri Ajaf.

Tek ri Jesucristo xuk'alajsaj ri' chuwech ri Juan

9 Y riyin ri Juan ri yin iwach'alal, can yin iwachibil c'a chupan ri tijoj pokonal,‡ can yin iwachibil chupan ri rajawaren ri Dios, y can junan chuka' xkac'ul ri nuya' ri Jesucristo chake riche (rixin) chi nikacoch' ri tijoj pokonal. Riyin xic'oje' c'a pa ti ruwach'ulef Patmos rubi', jun ti ruwach'ulef ri c'o pa ya'. Chiri' xic'oje' wi ruma ri ruch'abel ri Dios y ruma chuka' chi xink'alajsaj ri Jesucristo.

10 Pero chupan ri jun k'ij riche (rixin) ri Ajaf, riyin xinben c'a jun achi'el achic'§ ruma ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu, y xinwac'axaj c'a chi c'o jun ri nich'o pe chuwij ri can riq'ui ruchuk'a' nich'o, can achi'el tek nik'ajan jun trompeta.

11 Y xubij c'a chuwe: Yin c'a riyin ri Alfa y ri Omega, ri yin rutiquiribel y ri ruq'uisbel chare ronojel.* Tatz'ibaj c'a pa jun wuj ronojel ri natz'et, y tataka' el pa ruwach'ulef Asia chique ri wuku' iglesias ri yec'o chiri', chique ri aj Efeso,† ri aj Esmirna, ri aj Pérgamo, ri aj Tiatira, ri aj Sardis, ri aj Filadelfia y chique ri aj Laodicea, xcha' chuwe.

12 Yac'a tek xinpiscolij wi' chuwij riche (rixin) chi ntz'et achique ri nich'o pe wuq'ui, yac'ari' tek xentz'et wuku' candeleros ri ye banon riq'ui k'anapuek.‡

13 Y pa quinic'ajal ri wuku' candeleros ri', pa'el c'a jun ri can achi'el ri C'ajolaxel ri xalex chkacojol,§ rucusan jun rutziak ri napon c'a chraken ka. Y ri chuwaruc'u'x k'axnek jun ximibel ri banon riq'ui k'anapuek.

14 Ri rujolon (ruwi') y ri rusmal tak ruwi' sek sek, achi'el rusakil ri lana y ri chumatef ri nika. Y ri runak' tak ruwech achi'el ruxak tak k'ak'.*

15 Yac'a ri raken nitz'itz'an achi'el ri ch'ich' bronce tek jabel josk'in ruwech.† Can niperek'un (nirapak'un), achi'el ta pa jun k'ak' c'o wi. Y ri ruch'abel can sibilaj c'a niwajin, achi'el yewajin ri raken tak ya'.‡

16 Y ri pa rajquik'a' ye ruc'uan wuku' achi'el ch'umila'. Y ri pa ruchi' ntel pe jun achi'el espada§ ch'ut rutza'n y pa ca'i' c'o wi rey. Y ri nitzu'un can jani' niperek'un (nirapak'un) achi'el ri k'ij tek c'o más ruchuk'a'.

17 Tek xintz'et c'a riyin ri', xitzak ka chuwech,* achi'el yin jun caminek. Pero Riya' xuya' ri rajquik'a' pa nuwi'† y xubij c'a chuwe: Ma taxibij ta awi', ruma yin c'a riyin ri nabey‡ y ri ruq'uisbel.

18 Y yin c'a riyin ri Jesucristo ri yin q'ues. Xicom, pero re wacami c'o nuc'aslen§ riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén. Y c'o chuka' k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi pa nuk'a' riyin c'o wi rulawa'il ri camic y pa nuk'a' riyin c'o wi rulawa'il ri lugar ri yec'o wi ri caminaki'.

19 Tatz'ibaj c'a ri xatz'et, ri ntajin yebanatej chic, y chuka' ri xquebanatej re xtibe apo.

20 Nk'alajsaj c'a chawech achique rubanic ri wuku' ch'umila' ri xatz'et pa wajquik'a' y ri wuku' candeleros ri ye banon riq'ui k'anapuek. Ri wuku' ch'umila' ri yec'o pa wajquik'a', yeri' ri wuku' ángeles ri yec'o pa quiwi' ri wuku' iglesias. Y ri wuku' candeleros ri ye banon riq'ui k'anapuek, yeri' ri wuku' iglesias.

2

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Efeso

1 Tatz'ibaj c'a el chare ri ángel ri nichajin quiche (quixin) ri yin quiniman riyin, ri yec'o chiri' pa tinamit Efeso,* y tatz'ibaj c'a el chare, chi riyin ri yec'o ri wuku' achi'el ch'umila' pa wajquik'a' y riyin ri yibiyaj chuka' chiquicojol ri wuku' candeleros ri ye banon riq'ui k'anapuek. nbij c'a:

2 Riyin wetaman† ronojel ri ye'ibanala'. Wetaman chi sibilaj yix samajnek, y wetaman chi can icoch'on iwech chupan, y wetaman chuka' chi ma ic'amon ta ka quiwech ri winek ri xa can ye itzel. Y xe'itojtobej ri yebin chi ye apóstoles y xe'itz'et chi xa ma ye kitzij ta,‡ xa quiyon ye tz'ucuy tak tzij.

3 Icoch'on ik'axan tijoj pokonal, y sibilaj yix samajnek wuma riyin y ma yix k'itajnek ta.§

4 Xa yac'a chi can c'o ri ma ya ta chic ri yixtajin chubanic, ruma ma yiniwajo' ta chic* achi'el tek xiniwajo' nabey.

5 Rumari' toka c'a chi'ic'u'x acuchi (achique) yix tzaknek wi. Chiri' c'a chuka' titzolin wi pe ic'u'x. Can tibana' chic c'a achi'el xiben ri nabey mul. Ruma wi xa ma que ta ri' xtiben, chanin c'a xquinapon iwuq'ui y xtinwelesaj el ri icandelero ri

‡ **1:9** Ro. 8.17. § **1:10** Hch. 10.10. * **1:11** Ap. 1.17; 2.8; 22.13. † **1:11** Hch. 18.19. ‡ **1:12** Ex. 25.37; Zac. 4.2. § **1:13** Ez. 1.26, 28; Dn. 7.13; 10.5; Fil. 2.7, 8; He. 2.14; Ap. 14.14. * **1:14** Dn. 7.9; Ap. 2.18. † **1:15** Ez. 1.7. ‡ **1:15** Ez. 43.2. § **1:16** Is. 49.2. * **1:17** Ez. 1.28. † **1:17** Dn. 8.18. ‡ **1:17** Is. 41.4; 44.6. § **1:18** Sal. 68.20; Ro. 6.9. * **2:1** Hch. 19.1. † **2:2** Sal. 1.6; Mt. 7.23. ‡ **2:2** 2 P. 2.1; 1 Jn. 4.1. § **2:3** Ga. 6.9; He. 12.3, 5. * **2:4** Jer. 2.2. † **2:5** Mt. 21.41; 24.48-51; Mr. 12.9; Ap. 3.3. ‡ **2:6** Ap. 2.15.

acuchi (achique) c'o wi. Y queri' xtinben
chiwe wi ma xtitzolin ta pe ic'u'x.†
6 Can c'a nik'alajin na c'a juba' chi c'o
utz pan ic'aslen, ruma ma ic'amon ta ka
quiwech ri winek ri nibix nicolaítas chique‡
ruma ri itzel niquibanala'. Can utz wi c'a chi
queri' ibanon, ruma riyin chuka' can itzel
ntz'et ri yequibanala' riye'.
7 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel,
can trac'axaj§ c'a ri nubij ri Lok'olaj Espíritu
chique ri iglesias. Ruma achique c'a ri
xtich'acon, xtinya' c'a k'ij chare riche (rixin)
chi nutij ruwech ri che' ri riche (rixin)
c'aslen,* ri c'o pa runic'ajal ri lugar riche
(rixin) quicoten ri c'o wi ri Dios.

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Esmirna

8 Y tatz'ibaj c'a el chare ri ángel ri nichajin
quiche (quixin) ri yin quiniman riyin, ri
nibix iglesia chique ri yec'o chiri' pa tinamit
Esmirna, y tatz'ibaj c'a el chare, chi riyin
ri can yinc'o pe pa rutiquiribel† y c'a pa
ruq'uisbel, ri xicamisex y xic'astej, nbij c'a
ronojel re':
9 Riyin wetaman ronojel ri ye'ibanala' y
wetaman chuka' chi nik'axaj tijoj pokonal y
nik'axaj ri meba'il, pero chinuwech riyin xa
can yix beyoma' wi.‡ Wetaman chuka' chi
ri winek ri yebin chi ye israelitas§ y xa ma
ye israelitas ta, q'uiy itzel ri niquibij chiwij.
Pero ri' xa ye jumoc winek ri xa ye riche
(rixin) ri Satanás.
10 Man c'a tixibij ta iwi'* chuwech ri tijoj
pokonal ri xtiwil ri chiwech apo. Ruma
ri itzel winek xtuben chiwe chi yec'o ri
xqueruya' pa cárcel y can nutz'et na c'a wi
can cukul ic'u'x riq'ui ri Dios. Lajuj c'a k'ij
ri xquixc'oje' pa tijoj pokonal. Pero can
ticukuba' c'a ic'u'x riq'ui ri Dios, astape'
ta xquixapon pa camic. Y riyin xtinya' ri
lok'olaj sipanic chiwe, ruma can xtic'ul c'a
ri ic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.†
11 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel,
can trac'axaj‡ c'a achique ri nubij ri Lok'olaj
Espíritu chique ri iglesias. Ruma achique
c'a ri xtich'acon, ma xtapon ta c'a chupan ri
tijoj pokonal riche (rixin) ri ruca'n camic.§

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Pérgamo

12 Y tatz'ibaj c'a el chare ri ángel ri nichajin
quiche (quixin) ri yin quiniman riyin, ri
nibix iglesia chique ri yec'o chiri' pa tinamit
Pérgamo, y tatz'ibaj c'a el chare, chi riyin ri
yin uc'uayon ri espada ch'ut rutza'n ri can
pa ca'i' c'o wi rey,* nbij c'a:
13 Riyin wetaman ronojel ri ye'ibanala'.
Wetaman chi ri acuchi (achique) yixc'o wi,
chiri' tz'uyul wi ri Satanás. Pero ma riq'ui wi
ri', c'a q'ues na ri nubi' pa tak iwánima, y ma-
jun bey imalin ta ca ri icukbel c'u'x wuq'ui,
ni xa ta xinimestaj ta ca chupan ri k'ij tek
xcamisex ri Antipas. Riya' can jun achi ri
can xuk'alajsaj ri nuch'abel, y rumari' riya'
xcamisex chiri' ri acuchi (achique) c'o wi ri
ruch'acat ri Satanás.
14 Xa yac'a chi c'o juba' yixtajin chubanic
ri ma nika ta chinuwech. Ruma yec'o nic'aj
chicojol ri ma niquiya' ta ca rubanic ri
ch'abel ri xeruc'ut ca ri Balaam chuwech ri
Balac, ri xa man achi'el ta nubij ri ruch'abel
ri Dios. Ruma ri Balaam xubij chare ri
Balac chi tubana' chique ri israelitas chi
yetzak pa mac,† achi'el tek niquitij cosas ri
xa yetzujun (yesujun) chiquiwech dios ri xa
ye banon cuma winek y achi'el chuka' tek
ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' riche
(rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta
qui'.‡
15 Chuka' yec'o nic'aj chicojol ri ma nicajo'
ta niquiya' ca ri ch'abel ri niquic'ut ri winek
ri nibix nicolaítas chique. Y ri itzel tak
ch'abel ri', xa can ma yeka ta chinuwech
riyin.§
16 Rumac'ari', tiya' ca ri tijonic ri xa man
achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios, y titzolin
c'a pe ic'u'x. Ruma wi ma que ta ri' xtiben,
can yac'ari' tek xquinapon iwuq'ui. Y xtin-
ben c'a ch'a'oj quiq'ui ri ma xtitzolin ta pe
quic'u'x wuq'ui. Y can ya ri espada ri ntel
pe ri pa nuchi'* ri xtincusaj chiquij.
17 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel,
can trac'axaj c'a ri nubij ri Lok'olaj Espíritu
chique ri iglesias. Ruma achique c'a ri
xtich'acon, can xtinya' c'a k'ij chare chi nutij
ri maná ri yacon ca. Y chuka' xtinjech c'a
jun ti abej sek chare, ri acuchi (achique)
tz'ibatal el jun c'ac'ac' bi'aj.† Y re c'ac'ac'
bi'aj re', xaxu (xaxe wi) c'a ri nic'ulu riche
(rixin) ri netaman.

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Tiatira

18 Y tatz'ibaj c'a chuka' el chare ri ángel
ri nichajin quiche (quixin) ri yin quiniman
riyin, ri nibix iglesia chique, ri yec'o chiri'
pa tinamit Tiatira, y tatz'ibaj c'a el chare, chi
riyin ri Ruc'ajol ri Dios, ri can achi'el ruxak
k'ak'‡ ri runak' tak nuwech y can niperek'un
(nirapak'un) ri waken achi'el bronce, nbij
c'a:
19 Riyin wetaman ronojel ri ye'ibanala'.
Wetaman chi can c'o ajowabel iwuq'ui, chi

§ **2:7** Mt. 11.15; Ap. 13.9. * **2:7** Gn. 2.9. † **2:8** Ap. 1.8. ‡ **2:9** Lc. 12.21; 1 Ti. 6.18; Stg. 2.5. § **2:9** Ro. 2.17. * **2:10** Is. 41.10, 14. † **2:10** Mt. 10.22; 24.13; Stg. 1.12. ‡ **2:11** Ap. 13.9. § **2:11** Ap. 20.14. * **2:12** Jos. 5.13; Is. 11.4; He. 4.12; Ap. 1.16; 19.15, 21. † **2:14** Nm. 31.16; 2 P. 2.15; Jud. 11. ‡ **2:14** Nm. 25.1; Hch. 15.29; 1 Co. 6.13. § **2:15** Ap. 2.6. * **2:16** Is. 11.4. † **2:17** Is. 65.15; Ap. 19.12, 13. ‡ **2:18** Ap. 1.14.

can cukul ic'u'x wuq'ui, chi can yixto'on,
chi can iwetaman wi yixcoch'on, y chi can
más wi ri yixtajin chubanic wacami que
chuwech ri nabey mul.
20 Xa yac'a chi c'o juba' yixtajin chubanic
ri ma nika ta chinuwech, y ri' ya ri ma
ibin ta chare ri ixok Jezabel§ chi xa ma
utz ta ri ntajin chuc'utic. Riya' nubij chi
can nuk'alajsaj ri ruch'abel ri Dios, pero
xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi yeruk'ol ri
nusamajel y nuben chique chi yeka pa mac.
Can nubij c'a chi tiquitija' ri cosas ri tzujun
(sujun) chic chiquiwech dios ri xa ye banon
cuma winek y chi ri achi'a' y ri ixoki' ri xa
ma quic'ulaj ta qui' tiquicanola' qui' riche
(rixin) chi yemacun.
21 Y riyin can nya'on c'a tiempo chare
riche (rixin) chi tuya' ca rubanic ri mac,*
achi'el ri mac ri nubanala' quiq'ui ri achi'a';
y titzolin pe ruc'u'x wuq'ui. Pero riya' xa ma
nrajo' ta nuya' ca rubanic ri mac.
22 Y ruma c'a ri ma nuya' ta ca rubanic ri
rumac ri nuben quiq'ui ri achi'a', rumac'ari'
xtinben c'a chare chi nika pa ch'at ruma jun
yabil. Y chuka' ri janipe' ri ye kajnek pa mac
riq'ui, can xtiquik'axaj q'uiy tijoj pokonal.
Y can queri' xtinben chique wi ma niquiya'
ta ca rubanic ri mac y wi ma nitzolin ta pe
quic'u'x wuq'ui.
23 Y quinojel c'a ri ye ral xquencamisaj,
riche (rixin) chi tiquetamaj quinojel iglesias
chi riyin nnic'oj ronojel ri niquich'ob y ri
c'o pa tak cánima quinojel ri winek.† Y
can achi'el c'a ri yequibanala' chiquijujunal,
can queri' c'a chuka' ri rajel ruq'uexel
ri xtiquic'ul.‡
24 Yac'a chiwe riyix, y chique ri nic'aj ri
yec'o pa tinamit Tiatira ri ma itzekelben ta
ri ch'abel ri nuc'ut ri Jezabel, y ma iweta-
man ta chuka' ri nibix chi nimalaj runa'oj ri
Satanás, riyin majun chic c'a ri nchilabej ta
chiwe.§
25 Xaxu (xaxe wi) c'a nwajo' chi ma tiya'
ta ca ri utzilaj tijonic ri ya'on chiwe. Y can
c'a ya ta na ri' yixtajin chubanic tek riyin
xquipe chic jun bey.
26 Ri winek ri xtich'acon y can xtuben
wi ri xtinbij chare y c'a que na ri' ntajin
tek xtapon na ri ruq'uisbel k'ij riche (rixin)
ri ruc'aslen chuwech re ruwach'ulef, can
xtinya' c'a k'atbel tzij pa ruk'a' chi ya riya'
ri xtik'ato tzij* pa quiwi' ri winek.
27 Can xtinben c'a chare achi'el ri banon
pe chuwe riyin ruma ri Nata', chi can ya'on
pe uchuk'a' pa nuk'a' riche (rixin) chi nk'et
tzij pa quiwi' ri winek. Riyin xtinjech c'a
uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi nuk'et tzij
pa quiwi' ri winek. Y can xtuk'et tzij riq'ui
jun vara ri can ch'ich', can xtuben chique
ri winek achi'el niban chique ri bojo'y tek
yepaxix.†
28 Y chuka' can xtinjech c'a ri ni-
mach'umil‡ pa ruk'a'; nimach'umil ri ntel
pe ri pa rusekeric.
29 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel,
can trac'axaj c'a ri nubij ri Lok'olaj Espíritu
chique ri iglesias.

3

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Sardis

1 Tatz'ibaj c'a el chare ri ángel ri nichajin
quiche (quixin) ri yin quiniman riyin, ri
nibix iglesia chique ri yec'o chiri' pa tinamit
Sardis, y tatz'ibaj c'a el chare, chi riyin ri
c'o ri ye wuku' espíritu riche (rixin) ri Dios
wuq'ui y ri ye wuku' ch'umila', nbij c'a:

Riyin wetaman ronojel ri ye'ibanala'. We-
taman chi nibix chiwe chi yix q'ues, pero xa
ma que ta ri'. Xa can yix caminek.*
2 Rumac'ari', can nbij c'a chiwe chi can
quixc'ase' y tiya' ruchuk'a' ri ca'i' oxi' utz ri
c'a yec'o na iwuq'ui ri xa quichapon yecom
ka. Ruma riyin can ntz'et wi c'a chi ri
ye'ibanala' riyix ri yixc'o pa tinamit Sardis,
ma tz'aket ta; y xa can ma tz'aket ta wi
chuwech ri Dios.
3 Can toka c'a chi'ic'u'x ri ruch'abel ri
Dios ri xic'ul nabey mul y can iwac'axan wi
chuka'. Can titzolin chic c'a pe ic'u'x wuq'ui
y titzekelbej chic jun bey ri ruch'abel ri Dios.
Ruma wi xa ma yix q'ues ta apo, xquipe pan
iwi' achi'el nuben jun alek'om† tek nuben
alek' y ma xtiwetamaj ta c'a achique hora
tek xquinoka.
4 Pero chicojol riyix ri yix nimayon wuche
(wixin) ri chiri' pa tinamit Sardis, can c'a
yec'o na jojun ri can ye ch'ajch'oj. Can
ma quitz'ilobisan ta qui'.‡ Y yec'a riye' ri'
ri xquebiyin wuq'ui riyin, quicusalon sek
tak tziek,§ ruma can ruc'amon (takal) wi
chiquij.
5 Achique c'a ri xtich'acon, can xtiban
chare chi xtucusaj sakilaj tak tziek. Y ma
xtinwelesaj ta ri rubi' chupan ri wuj ri riche
(rixin) c'aslen.* Y chuka' can xtinbij c'a
chare ri Nata'† y chique ri ángeles, chi ri jun
winek ri' can wuche (wixin) riyin.
6 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel,
can trac'axaj c'a ri nubij ri Lok'olaj Espíritu
chique ri iglesias.

§ **2:20** 1 R. 16.31; 18.4, 13. * **2:21** Ro. 2.4. † **2:23** 1 S. 16.7; 1 Cr. 28.9; 29.17; Sal. 7.9. ‡ **2:23** Sal. 62.12; Mt. 16.27; 2 Co. 5.10. § **2:24** Hch. 15.28. * **2:26** Mt. 19.28; Lc. 22.29; 1 Co. 6.3. † **2:27** Sal. 2.8, 9. ‡ **2:28** 2 P. 1.19; Ap. 22.16. * **3:1** Lc. 15.24, 32; Ef. 2.1; Col. 2.13; 1 Ti. 5.6; Stg. 2.26; Jud. 12. † **3:3** Lc. 12.39. ‡ **3:4** Jud. 23. § **3:4** Is. 52.1; 61.3, 10; Ap. 7.9, 13. * **3:5** Ex. 32.32; Sal. 69.28; Fil. 4.3; Ap. 21.27. † **3:5** Mt. 10.32.

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Filadelfia

7 Tatz'ibaj c'a chuka' el chare ri ángel ri nichajin quiche (quixin) ri yin quiniman riyin, ri nibix iglesia chique ri yec'o chiri' pa tinamit Filadelfia, y tatz'ibaj c'a el chare, chi riyin ri can yin lok'olaj wi,‡ ri yin kitzij y ri yin uc'uayon chuka' ri llave riche (rixin) ri David, llave ri tek nujek can majun ri nitz'apin ta y tek nutz'apij majun ri nijako ta,§ nbij c'a:

8 Riyin wetaman ronojel ri ye'ibanala'. Rumac'ari' can njakon jun puerta chiwech,* ri majun nicowin ta nitz'apin; ruma astape' ma q'uiy ta oc ri iwuchuk'a' c'o, riyix can ninimaj wi ri nuch'abel y ma xiwewaj ta chi iniman ri nubi'.

9 Titz'eta' na pe', riyin can xtinben chique ri jumoc winek riche (rixin) ri Satanás chi xquexuque'† chiwech, winek ri yebin chi ye israelitas y xa ma que ta ri'. Y quere' xtinben chique riche (rixin) chi riye' tiquetamaj chi riyin can yixinwajo' wi.

10 Riyix can iniman wi ri nuch'abel chi tic'oje' coch'onic iwuq'ui. Y rumac'ari' can xquixinchajij c'a chuwech ri ruc'ayewal tek xtoka;‡ ruc'ayewal ri xtika pa ruwi' ri ruwach'ulef, riche (rixin) chi yetojtobex c'a quinojel ri winek.

11 Titzu' na pe', riyin xquipe yan chic jun bey.§ Can tichajij c'a jabel ri iyacon pa tak iwánima, riche (rixin) chi majun xtelesan ta chiwe ri lok'olaj sipanic.*

12 Y ri xtich'acon, xtinben c'a chare chi riya' xtoc achi'el jun chique ri lok'olaj tak raken jay ri ye riche (rixin) ri rachoch ri nu-Dios, y majun bey xtel ta pe chiri'. Y chiquij c'a riye' xtintz'ibaj† wi rubi' ri nu-Dios y rubi' chuka' ri rutinamit ri nu-Dios. Y ri tinamit ri' ya ri c'ac'ac' Jerusalem,‡ ri nika pe chila' chicaj riq'ui ri nu-Dios. Y chiri' xtintz'ibaj c'a chuka' ri c'ac'ac' nubi' riyin.

13 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel, can trac'axaj c'a ri nubij ri Lok'olaj Espíritu chique ri iglesias.

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Laodicea

14 Y tatz'ibaj c'a el chare ri ángel ri nichajin quiche (quixin) ri yin quiniman riyin, ri nibix iglesia chique ri yec'o chiri' pa tinamit Laodicea, y tatz'ibaj c'a el chare, chi riyin ri yik'alajsan ri kas kitzij,§ ri yinc'o chuka' riq'ui ri Dios pa rutiquiribel tek xban re ruwach'ulef,* nbij c'a chique:

15 Riyin wetaman achique ri ibanon, ni xa ta yix tef, ni xa ta yix mek'en. Más ta utz chi can ta yix mek'en o can ta yix tef.

16 Pero ruma c'a chi ma yix ta mek'en, chuka' ma yix ta tef, xa yix liloj, rumari' xquixinxa' c'a el.

17 Ruma riyix can nibij c'a chi yix beyoma',† nibij chi can ronojel c'o iwuq'ui y majun chic c'a ri rajawaxic ta chiwe. Y ma iwetaman ta chi xa ti lawalo' oc ibanon, xa majun c'o ta iwuq'ui. Juyi' oc iwech ruma ri ibanon, ruma achi'el yix ch'anel, y chuka' yix achi'el moyi'.

18 Rumac'ari' nya' jun utzilaj ina'oj, chi tek riyix nilok' k'anapuek, tilok'o' c'a ri c'o wuq'ui riyin,‡ riche (rixin) chi queri' can yixoc wi beyoma'.§ Ruma ri k'anapuek ri c'o wuq'ui riyin, can utz wi, ruma k'axan chic pa k'ak'. Can majun chic c'a tz'il c'o riq'ui. Tek riyix nilok' chuka' tziek, can tilok'o' c'a ri sakilaj tak tziek ri c'o wuq'ui riyin, riche (rixin) chi nucuch ri iq'uixbal. Y queri' chuka' chi wuq'ui riyin tilok'o' wi ri ak'om riche (rixin) chi niya' ri pa runak' tak iwech, riche (rixin) chi yixtzu'un jabel.

19 Riyin can yichapon c'a chare jun winek y chuka' can nc'ajsaj ruwech tek ma utz ta ri yeruben, ruma can nwajo'* wi ri winek ri'. Rumac'ari' riyix can riq'ui ronojel iwánima titzolin chic pe ic'u'x wuq'ui.

20 Y riyin can yac'are' yinc'o apo chuchi' jay y can yisiq'uin (yinoyon) apo. Achique c'a ri xtac'axan pe wuche (wixin) y nujek pe ruchi' ri jay chinuwech,† xquinoc c'a apo‡ riq'ui y xquiwa' riq'ui. Y chuka' riya' xtiwa' wuq'ui riyin.

21 Achique c'a chuka' ri can xtich'acon, can xtinya' c'a k'ij chare riche (rixin) chi nitz'uye' junan wuq'ui ri acuchi (achique) yin tz'uyul wi pa lok'olaj nuch'acat.§ Can achi'el ri xban chuwe riyin tek xich'acon, can xitz'uye' wi apo riq'ui ri Nata' Dios ri acuchi (achique) tz'uyul wi pa lok'olaj ruch'acat.

22 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel, can trac'axaj c'a ri nubij ri Lok'olaj Espíritu chique ri iglesias.

4

Ri Dios niya'ox (nya') c'a ruk'ij ruc'ojlen chila' chicaj

1 Tek bitajnek chic ronojel ri', yac'ari' tek riyin ri Juan xintz'et c'a chic chi ri chicaj jakel jun puerta, y xinwac'axaj c'a jun ch'abel. Yari' ri nabey ch'abel ri

‡ **3:7** Is. 6.3; Lc. 1.32; Hch. 3.14. § **3:7** Job 12.14; Is. 22.22; Mt. 16.19; Ap. 1.18. * **3:8** 2 Co. 2.12. † **3:9** Is. 49.23; 60.14. ‡ **3:10** 2 P. 2.9. § **3:11** Ap. 2.25; 22.7, 12, 20. * **3:11** Ap. 2.10. † **3:12** Ap. 14.1; 22.4. ‡ **3:12** Ga. 2.26. § **3:14** Is. 55.4. * **3:14** Pr. 8.22; Jn. 1.1, 2. † **3:17** Os. 12.8. ‡ **3:18** Is. 55.1. § **3:18** Mt. 13.44. * **3:19** Job 5.17; Pr. 3.11; He. 12.5, 6. † **3:20** Cnt. 5.2; Is. 1.18. ‡ **3:20** Jn. 14.23. § **3:21** Mt. 19.28; 1 Co. 6.2; 2 Ti. 2.12; Ap. 2.26. * **4:1** Ap. 1.10.

xinwac'axaj, y ri ch'abel ri' can achi'el c'a
ri nik'ajan jun trompeta.* Y xubij c'a pe
chuwe: Cajote' pe wawe', y riyin xtinc'ut c'a
chawech ri xquebanatej ri xtibe apo.†
2 Y can yac'ari' tek xinna' chi ya ri Lok'olaj
Espíritu‡ ri uc'uayon wuche (wixin). Xintz'et
c'a chi ri chicaj c'o jun lok'olaj ch'aquet§ y pa
ruwi' ri ch'aquet ri' c'o c'a Jun ri tz'uyul.
3 Y ri tz'uyul pa ruwi' ri lok'olaj ch'aquet
ri', can achi'el c'a nitzu'un ri abej ri nibix
jaspe y cornalina chique, can sibilaj c'a
nitz'itz'an. Ri lok'olaj ch'aquet ri' sutin c'a
pe rij ruma jun xcok'a'.* Y ri xcok'a' ri' rex
c'a nitzu'un, achi'el ri abej ri nibix esmer-
alda chare.
4 Y ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet sutin c'a
rij riq'ui juwinek caji' chic ch'aquet.† Y yec'o
chuka' juwinek caji'‡ rijita'k tak achi'a' ri
can c'o quik'ij y jojun ye tz'uyul pa quiwi'
ri ch'aquet ri', ye quicusalon c'a sakilaj tak
tziek§ y ye quicusalon chuka' coronas ri ye
banon riq'ui k'anapuek.
5 Yac'a ri pa nic'aj acuchi (achique) c'o ri
Jun ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet, yebe'el c'a
pe coyopa',* coklajay y ch'abel. Y chuwech
apo yec'at c'a wuku' lámpara.† Y ri k'ak' ri',
yeri' ri wuku' espíritu riche (rixin) ri Dios.
6 Ri chiri' chuwech apo ri lok'olaj
ch'aquet, c'o c'a jun achi'el mar‡ ri can
achi'el vidrio nitzu'un y can junan riq'ui
ri cristal. Pa nic'aj c'o ri lok'olaj ch'aquet,
y sutin apo rij cuma ye caji'§ ri can q'uiy
runak' tak quiwech c'o. Can nojnek c'a quij
riq'ui ri runak' tak quiwech.
7 Ri nabey c'a chique ri ye caji' ri' can
achi'el c'a rubanic jun coj. Ri ruca'n achi'el
c'a jun alaj wáquix. Ri rox achi'el c'a rupalej
jun winek. Y yac'a ri rucaj, can achi'el c'a
jun xic ri ruric'on ruxic' benak chicaj.*
8 Y ri caji' ri', c'o waktek quixic'† chiquiju-
junal, y can nojnek wi c'a ri quij y ri ruxe'
tak quixic' riq'ui ri runak' tak quiwech. Y
chi pak'ij chi chak'a' niquiya' ruk'ij ri Dios,
y niquibij: Lok'olaj, lok'olaj, lok'olaj wi ri
Ajaf. Dios ri can c'o uchuk'a' pa ruk'a' riche
(rixin) chi nicowin nuben ronojel. Riya' can
c'o wi pe ri pa rutiquiribel, c'o re wacami, y
xtic'oje' chuka' re xtibe k'ij xtibe sek, yecha'
c'a.
9 Y tek quec'ari' niquibij ri ye caji' ri' riche
(rixin) chi niquiya' ruk'ij ruc'ojlen ri tz'uyul
pa lok'olaj ruch'acat, y riche (rixin) chuka'
chi yematioxin c'a chare ri c'o riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek,
10 can yac'ari' tek ri juwinek caji' rijita'k
tak achi'a' ri can c'o quik'ij yexuque' yemaje'
ka chuwech ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet.
Can niquiya' c'a ruk'ij ri can c'o riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. Y ri rijita'k tak achi'a'
ri' niquelesala' c'a ri quicoronas y yequiya'
apo chuwech ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet,
y niquibij c'a chuka':
11 Kajaf Dios, can ruc'amon (takal chawij)
chi nac'ul ak'ij ac'ojlen y chuka' ri uchuk'a',‡
ruma yit c'a riyit ri xabano y xaq'uiytisan
ronojel ri cosas ri yec'o, ruma can queri' wi
ri araybel.§

5

Ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l can ruc'amon (takal chrij) chi nujek ri boron wuj

1 Y riyin ri Juan xintz'et c'a chi ri Jun
ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet, c'o jun wuj*
boron ri ruchapon riq'ui ri rajquik'a'. Ri
wuj ri', c'o tz'ibatal chuwech y chrij, y k'olin
riq'ui wuku' raken sellos† riche (rixin) chi
ma nisolotej ta.
2 Y can yac'ari' tek xintz'et jun ángel ri c'o
sibilaj ruchuk'a', y nurek ruchi' chubixic:
¿La c'o ta cami jun ri can ruc'amon (takal
chrij) chi nrelesaj ri wuku' sellos ri achoj
riq'ui k'olin wi ri wuj y nujek? xcha'.
3 Pero majun. Xa can majun wi c'a ri
ruc'amon (takal chrij) chi nujek ka ri wuj.
Majun chuwech ri caj, ni xa ta pa ruwi' y ni
xa ta chuxe' ri ruwach'ulef. Astape' ta chi
xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi nutzu' juba'.
4 Y riyin can sibilaj c'a yinok', ruma can
majun c'a ri ruc'amon (takal chrij) riche
(rixin) chi nujek ri wuj y nusiq'uij. Can
majun c'o, astape' chi xaxu (xaxe) ta wi
riche (rixin) chi nutzu' ka juba'.
5 Y jun chique ri rijita'k tak achi'a' ri can
c'o quik'ij, xubij chuwe: Ma catok' ta chic,
tatz'eta' chi ri jun ri achi'el coj,‡ ri riy rumam
ca ri Judá§ y riy rumam ca chuka' ri rey
David, Riya' can ch'aconek chic riche (rixin)
chi nicowin nrelesaj ri wuku' sellos y nujek
ri wuj, xcha' chuwe.
6 Yac'ari' tek xintz'et chi c'o Jun ri achi'el
Alaj Carne'l, ri socotajnek y k'alaj chi
k'axnek chic pe pa camic.* Riya' pa'el c'a
chiri' pa quinic'ajal ri lok'olaj tak ch'aquet,
y pa quinic'ajal ri ye caji' ri c'o q'uiy runak'
tak quiwech, y pa quinic'ajal ri rijita'k tak
achi'a' ri can c'o quik'ij. Y ri achi'el Alaj
Carne'l ri' c'o wuku' ruc'a' y wuku' chuka'
runak' tak ruwech.† Y ri wuku' runak'
tak ruwech ri', ye ri wuku' espíritu riche

† **4:1** Ap. 1.1, 19. ‡ **4:2** Ez. 3.12; Ap. 1.10; 17.3; 21.10. § **4:2** Is. 6.1; Jer. 17.12; Ez. 10.1; Dn. 7.9. * **4:3** Ez. 1.28. † **4:4** Ap. 11.16. ‡ **4:4** Ap. 5.6, 8, 14. § **4:4** Ap. 3.4. * **4:5** Ez. 1.13. † **4:5** Ex. 37.23; 2 Cr. 4.20; Zac. 4.2. ‡ **4:6** 1 R. 7.23; Ap. 15.2. § **4:6** Ez. 1.5. * **4:7** Ez. 10.4. † **4:8** Is. 6.2. ‡ **4:11** Ap. 5.9, 12. § **4:11** Ap. 10.6; 14.7. * **5:1** Is. 29.11; 34.16; Ez. 2.9; Ap. 6.1. † **5:1** Is. 8.16; Dn. 12.4. ‡ **5:5** Gn. 49.9. § **5:5** He. 7.14. * **5:6** Is. 53.7; Jn. 1.29. † **5:6** Zac. 3.9. ‡ **5:6** Zac. 4.10; Ap. 4.5.

(rixin) ri Dios ri ye takon chi nej chi nakaj‡
chuwech ri ruwach'ulef.
7 Xpe c'a ri Jun ri achi'el Alaj Carne'l
xberuc'ama' pe ri boron wuj pa rajquik'a' ri
Jun ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet.
8 Y yac'a tek c'o chic ri boron wuj pa ruk'a',
ri ye caji' ri can c'o q'uiy runak' tak quiwech
y ye cachibilan ri juwinek caji' rijita'k tak
achi'a' ri can c'o quik'ij, xexuque' xemaje'
ka chuwech ri achi'el Alaj Carne'l. Y ri
rijita'k tak achi'a' ri' quic'ualon c'a arpa§ y
quic'ualon chuka' achi'el vasos ri ye banon
riq'ui k'anapuek ri quiyalon pon chupan. Y
ri pon ri', ruq'uexewach ri qui'oraciones* ri
lok'olaj tak ralc'ual ri Dios.
9 Y ri rijita'k tak achi'a' ri' c'o c'a jun
c'ac'ac' bix ri niquibixaj,† y ri bix ri' nu-
bij c'a: Riyit ri can yit achi'el jun Alaj
Carne'l, can ruc'amon wi (takal wi chawij)‡
chi xbe'ac'ama' pe ri wuj, y can ruc'amon
(takal chawij) chuka' chi ye'awelesaj ri sel-
los ri achoj riq'ui k'olin wi; ruma riyit can
xacamisex, y riq'ui ri aquiq'uel§ xojacol
konojel riche (rixin) chi xoj-oc riche (rixin)
ri Dios; xabachique ta na ri ye kati't ka-
mama' y xabachique ta na ri kach'abel,
y xabachique ta na chuka' ri katinamit y
xabachique ta na ri karuwach'ulef.*
10 Xaben c'a chuka' chake chi xoj-oc reyes
y sacerdotes† riche (rixin) ri Katata' Dios, y
junan xkojk'ato tzij pa ruwi' ri ruwach'ulef.
11 Y c'ac'ari' xintz'et y xinwac'axaj
quich'abel sibilaj q'uiy ángeles, ri quisutin
qui' chrij ri lok'olaj ch'aquet, chiquij ri caji'
ri c'o q'uiy runak' tak quiwech, y chiquij
ri rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij, y ri
ángeles can pa millones‡ ri yec'o chiri'.
12 Y riye' can niquirek quichi' chubixic:
Ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l ri xcami-
sex, can ruc'amon wi (takal wi chrij) chi c'o
ruchuk'a',§ chi c'o rubeyomal y chi c'o etam-
abel riq'ui. Riya' ronojel nicowin nuben.
Y chuka' ruc'amon (takal chrij) chi niya'ox
(nya') ta ruk'ij ruc'ojlen, y chi xtinimirisex
ta ri rubi'.
13 Y xenwac'axaj c'a chuka' quinojel ri ye
ruq'uiytisan ri Dios ri yec'o chuwech ri caj,
ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, ri yec'o
chuxe' ri ruwach'ulef, y ri yec'o chupan
ri mar, niquibij c'a: Ri tz'uyul chupan ri
lok'olaj ch'aquet y ri Jesucristo ri achi'el Alaj
Carne'l, can xtinimirisex ta c'a rubi', can
xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij y que ta chuka'
ri' ri ruc'ojlen, y xtik'alajin ta c'a ri nimalaj
ruchuk'a'* riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,
xecha'.
14 Y ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak qui-
wech, xquibij c'a: Amén. Y ri juwinek
caji' rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij can
yac'ari' xexuque' xemaje' ka riche (rixin)
chi xquiya' ruk'ij† ri can c'o ruc'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

6

Tek ri Jesucristo xuchop rujakic ri wuj ri k'olin riq'ui wuku' raken sellos

1 Y riyin xintz'et chi ri Jesucristo ri achi'el
Alaj Carne'l, xrelesaj ri nabey sello ri achoj
riq'ui k'olin wi ri boron wuj.* Yac'ari' tek
xinwac'axaj chuka' chi xch'o jun chique ri
ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech. Ri
rubanic ri nich'o, can achi'el c'a nik'ajan ri
coklajay, y xubij c'a: ¡Catam pe! ¡Tatz'eta' na
pe'! xcha' chuwe.
2 Y can yac'ari' riyin xintz'et c'a jun quiej
sek rij,† ch'ocolben ruma jun ri ruc'uan jun
ch'ab pa ruk'a'.‡ Xjach jun rucorona.§ Y
riya' xbe riche (rixin) chi nbech'acon, y can
xtibech'acon wi.
3 Tek ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l
xrelesaj ri ruca'n sello ri achoj riq'ui k'olin
wi ri boron wuj, xinwac'axaj c'a chi xch'o ri
ruca'n chique ri ye caji' ri c'o q'uiy runak'
tak quiwech, y xubij c'a: ¡Catam pe! ¡Tatz'eta'
na pe'! xcha' chuwe.
4 Y xbec'ulun pe jun quiej quek rij.*
Y ri ch'ocolbeyon riche (rixin), xjach c'a
uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi nuya'
ch'a'oj chiquicojol ri winek ri yec'o chuwech
ri ruwach'ulef, riche (rixin) chi queri'
tiquicamisala' na qui'. Y xjach chuka' el jun
nimalaj espada pa ruk'a'.
5 Tek ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l
xrelesaj ri rox sello ri achoj riq'ui k'olin wi
ri boron wuj, xinwac'axaj c'a chi xch'o ri
rox chique ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak
quiwech, y xubij c'a: ¡Catam pe! ¡Tatz'eta' na
pe'! xcha' chuwe. Tek xitzu'un apo, xintz'et
jun quiej k'ek† rij, ch'ocolben ruma jun ri
ruc'uan jun pajbel pa ruk'a'.
6 Y xinwac'axaj c'a chuka' jun ch'abel ri
acuchi (achique) yec'o wi ri ye caji' ri c'o
q'uiy runak' tak quiwech, y nubij c'a: Ri ca'i'
libras trigo can jun denario chic rajel, y can
jun denario chuka' chic rajel ri waki' libras
cebada. Yac'a ri aceite olivo y ri ruya'al uva
majun taben ca chare.
7 Tek ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l
xrelesaj ri rucaj sello ri achoj riq'ui k'olin
wi ri boron wuj, xinwac'axaj c'a chi xch'o

§ **5:8** Ap. 14.2; 15.2. * **5:8** Sal. 141.2; Ap. 8.3, 4. † **5:9** Sal. 40.3. ‡ **5:9** Ap. 4.11. § **5:9** Mt. 26.28; Hch. 20.28; Ro. 3.24-26; He. 9.12; 2 P. 2.1; 1 Jn. 1.7. * **5:9** Dn. 4.1; 6.25. † **5:10** Ex. 19.6. ‡ **5:11** Dt. 33.2; Sal. 68.17; Dn. 7.10; He. 12.22. § **5:12** Ap. 7.12. * **5:13** 1 Cr. 29.11; Jn. 5.23; Ef. 3.21; Fil. 2.10. † **5:14** 1 Cr. 16.36; Ap. 19.4. * **6:1** Ap. 5.5, 7. † **6:2** Zac. 6.3. ‡ **6:2** Sal. 45.4, 5. § **6:2** Ap. 14.14. * **6:4** Zac. 6.2. † **6:5** Zac. 6.2.

ri ruq'uisbel chique ri ye caji' ri c'o q'uiy
runak' tak quiwech, y xubij c'a: ¡Catam pe!
¡Tatz'eta' na pe'! xcha' chuwe.
8 Yac'ari' tek xintz'et apo jun quiej k'en rij
y ch'ocolben el ruma jun ri rubini'an Camic.
Y chrij ri Camic ri' tzeketel c'a el ri jun ri
ruq'uexewach ri lugar ri ye'apon wi ri cami-
naki'. Y pa ruk'a' c'a ri Camic y pa ruk'a' ri
ruq'uexewach ri lugar ri ye'apon wi ri cami-
naki', xjach c'a uchuk'a' chique riche (rixin)
chi quequicamisaj jun rucaj parte chique
ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef
riq'ui espada, riq'ui wayjal, riq'ui yabil y
quiq'ui ri chicop ri ye c'uxnel.‡
9 Tek ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l
xrelesaj ri ro' sello ri achoj riq'ui k'olin wi
ri boron wuj, xintz'et c'a chi chuxe' ri altar§
chiri' c'o ri cánima ri winek ri ye camisan
ruma xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios y ruma
chuka' chi riye' can xquik'alajsaj qui'* chi
quiniman ri Dios.
10 Y ri cánima ri winek ri yec'o chuxe'
ri altar ri', can niquirek c'a quichi' chu-
bixic: Lok'olaj y kitzij Kajaf, ¿Ajan (jampe')
c'a nak'et tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o
chuwech ri ruwach'ulef? ¿Ajan (jampe') c'a
naya' ruq'uexel chique ruma xojquicamisaj
riyoj?† yecha'.
11 Y yac'ari' tek xjach quitziak sek chiqui-
jujunal riche (rixin) chi niquicusaj, y xbix
chuka' chique chi c'a ticoyobej na juba' chic,
ruma c'a yec'o na cachibil pa rusamaj‡ ri
Cristo, y cach'alal qui' quiq'ui pa rubi' ri
Dios, ri c'a ma jane quecamisex ta cuma
ri winek, can achi'el ri xquic'ulwachij el
riye'.§
12 Yac'ari' tek xintz'et chi ri Jesucristo ri
achi'el Alaj Carne'l xrelesaj ri ruwakak sello
ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj, y can
yac'ari' tek xuben jun nimalaj silonel.* Y ri
k'ij ma xtzu'un ta chic, xa xk'eker achi'el jun
pim tziek ri banon riq'ui rusmal jun chicop
k'ek rij, ri tziek ri nucusex tek c'o bis. Y ri ic'
quic' quic' nitzu'un.†
13 Y ri ch'umila'‡ xebetzak pe ri chicaj y
xeka pa ruwi' ri ruwach'ulef, can achi'el
tek yebetzak pe ri ruwech ri higo ruma jun
nimalaj cak'ik'.
14 Y ri caj xec'ol el§ achi'el tibor el jun wuj.
Y quinojel juyu'* y ri ruwach'ulef ri yec'o pa
tak ya' xe'el el ri acuchi (achique) yec'o wi.
15 Y ri reyes ri yec'o chuwech ri
ruwach'ulef, ri nic'aj chic aj k'atbel tak tzij,
ri beyoma', ri ye capitanes quiche (quixin)
achi'a' ri ye riche (rixin) ch'a'oj, ri winek
ri c'o uchuk'a' pa quik'a'; chuka' quinojel
ri mozos ri ye ximil pa samaj riq'ui jun
patrón y quinojel ri ma ye ximil ta pa samaj,
xquewaj c'a qui' pa tak jul y chucojol tak
abej ri chuwech tak juyu'.†
16 Y quinojel c'a ri winek ri' yech'o c'a
chique ri juyu' y ri abej, y niquibila' c'a:
Quixtzak pe‡ chikij y kojiwewaj chuwech
la tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet. Y kojiwewaj
chuwech ri ruc'ayewal ri xtuya' ri Jesucristo
ri achi'el Alaj Carne'l.
17 Ruma xoka yan ri k'ij§ tek nika pe ri
royowal y majun c'a xticowin xtipa'e' ta ca,*
xecha'.

7

Ri 144,000 israelitas ri xya'ox (xya') quetal chi nic'aj tak quiwech

1 Tek banatajnek chic ronojel ri', yac'ari'
tek riyin ri Juan xentz'et ye caji' ángeles.*
Jojun ángel ye pa'el pa jojun ruxquina'il
ri ruwach'ulef, quik'aton ruwech ri caji'
cak'ik',† riche (rixin) chi ma nipe ta ri cak'ik'
ri' pa ruwi' ri ruwach'ulef, pa ruwi' ri mar,
y pa quiwi' ri che'.
2 Y xintz'et chuka' chi c'o jun chic ángel ri
nijote' chicaj quere' pa relebel k'ij, ruc'uan
ri sello pa ruk'a' riche (rixin) ri c'aslic Dios.
Y ri ángel ri' xurek apo ruchi' chique ri
ye caji' chic ángeles, ri can ya'on wi pe
uchuk'a' chique riche (rixin) chi nbequiya'
ruc'ayewal pa ruwi' ri ruwach'ulef y ri mar.
3 Y xubij c'a ri jun ángel chique ri ye caji':
Majun na pake' ruc'ayewal‡ niya' pa ruwi'
ri ruwach'ulef, ni xa ta pa ruwi' ri mar y ni
xa ta pa quiwi' chuka' ri che', ruma nabey
c'o chi nikaya' na quetal§ ri ye rusamajel ri
Katata' Dios chi nic'aj tak quiwech, riq'ui ri
sello.
4 Yac'ari' tek riyin ri Juan xinwac'axaj*
c'a chi ye ciento cuarenta y cuatro mil† is-
raelitas ri xya'ox (xya') quetal. Yec'ari' ri
xecha'ox (xecha') chiquicojol ri winek riche
(rixin) ri cablajuj tinamit ri rubanon ri ni-
malaj tinamit Israel.
5 Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam
ca ri Judá. Ye cablajuj mil chique ri ye riy
rumam ca ri Rubén. Ye cablajuj mil chique
ri ye riy rumam ca ri Gad.
6 Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam
ca ri Aser. Ye cablajuj mil chique ri ye riy
rumam ca ri Neftalí. Ye cablajuj mil chique
ri ye riy rumam ca ri Manasés.

‡ **6:8** Lv. 26.22; Ez. 14.21. § **6:9** Lv. 4.7; Ap. 8.3; 9.13. * **6:9** Fil. 2.17; 2 Ti. 1.8; Ap. 12.17; 20.4. † **6:10** Gn. 4.10; Zac. 1.12. ‡ **6:11** Ap. 14.13. § **6:11** He. 11.40. * **6:12** Jl. 2.10; Ap. 16.18. † **6:12** Jl. 3.15; Mt. 24.29; Hch. 2.20. ‡ **6:13** Ap. 8.10; 9.1. § **6:14** Sal. 102.26; Is. 34.4; He. 1.12. * **6:14** Jer. 3.23; 4.24. † **6:15** Is. 2.19. ‡ **6:16** Os. 10.8; Lc. 23.30. § **6:17** Is. 13.6; Sof. 1.14. * **6:17** Sal. 76.7. * **7:1** Sal. 34.7; He. 1.14. † **7:1** Ex. 15.10; Sal. 147.18; Is. 27.8; Dn. 7.2; Jon. 1.4. ‡ **7:3** Ap. 6.6; 9.4. § **7:3** Ez. 9.4; Ap. 13.16; 14.1; 22.4. * **7:4** Ap. 9.16. † **7:4** Ap. 14.1.

7 Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam
ca ri Simeón. Ye cablajuj mil chique ri ye riy
rumam ca ri Leví. Ye cablajuj mil chique ri
ye riy rumam ca ri Isacar.
8 Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca
ri Zabulón. Ye cablajuj mil chique ri ye riy
rumam ca ri José, y ye cablajuj mil chique
ri ye riy rumam ca ri Benjamín. Y yec'a
quinojel ri' ri xya'ox (xya') quetal chi nic'aj
tak quiwech.

Ri quicusalon sakilaj tak tziek ye ri ye colotajnek chic pe chupan ri nimalaj tijoj pokonal

9 Tek ntz'eton y wac'axan chic ka ronojel
ri', yac'ari' tek riyin ri Juan xintz'et chuka'
sibilaj ye q'uiy chi winek ri ma junan ta
ruwach'ulef yepe wi, ma junan ta ri ye cati't
quimama', ma junan ta quitinamit y ma
junan ta quich'abel. Quinojel c'a ri winek
ri' yec'o c'a apo chuwech ri tz'uyul chupan
ri lok'olaj ch'aquet y chuwech chuka' apo ri
Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l. Y ri winek
ri' can majun c'a ri nicowin ta najlan quiche
(quixin), ruma can sibilaj ye q'uiy.‡ Y sek c'a
ri quitziak§ ri ye quicusan, y ye quic'ualon
ruxak palma pa tak quik'a'.
10 Y quinojel niquirek quichi' y niquibij:
Re xojcolotej,* can ya c'a ri ka-Dios ri
tz'uyul† pa lok'olaj ch'aquet ri xbano, y
chuka' ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l,
yecha'.
11 Y quinojel c'a ri ángeles ye pa'el quisutin
qui' chrij ri lok'olaj ch'aquet, y quisutin qui'
chiquij ri rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij
y ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech.‡
Y riche (rixin) c'a chi niquiya' ruk'ij ri Dios,
can xexuque' xemaje' ka chuwech.
12 Y niquibij c'a: Amén. Can ya c'a ri
rubi' ri ka-Dios ri xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij.
Ruma Riya' can c'o wi ruc'ojlen, y ya Riya'
ri Rajaf ri na'oj. Ya chuka' Riya' ri ruc'amon
(takal chrij) chi nic'ulu ri matioxinic. Riya'
can c'o ruk'ij, can ronojel wi nicowin nuben,
y can c'o ruchuk'a' riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.§ Amén, yecha'.
13 Yac'ari' tek jun c'a chique ri rijita'k tak
achi'a' ri can c'o quik'ij xuc'utuj c'a chuwe:
¿Awetaman ye achique c'a chi winek la', la
sek sek quitziak quicusan? ¿Y awetaman
chuka' acuchi (achique) yepe wi? xcha'
chuwe.
14 Y riyin ri Juan xinbij c'a chare: Ajaf,
Riyit jabel awetaman achique chi winek la',
xicha'. Y Riya' xubij c'a chuwe: Yec'are'
ri ye elenak chic pe chupan ri nimalaj
tijoj pokonal chuwech ri ruwach'ulef, y
quich'ajch'ojsan pe qui' y quibanon pe sek*
chare ri quitziak, ruma quich'ajon pe chu-
pan ri ruquiq'uel ri Jesucristo† ri achi'el Alaj
Carne'l.
15 Y rumari' yec'o apo riq'ui ri Dios, chu-
pan ri rachoch, y chi pak'ij chi chak'a'
niquiben rusamaj. Y ri Dios tz'uyul c'a chu-
pan ri lok'olaj ruch'acat ye ruchajin,‡ ruma
can quiq'ui c'o wi.
16 Re winek c'a re' man chic xquewayjan
ta, ni man chic xtichaki'j ta quichi'. Man
chic xquec'at ta chuwak'ij, ni ma xtiquina'
ta chuka' ni jun c'aten.§
17 Ruma can ya ri Jesucristo ri achi'el Alaj
Carne'l, ri c'o chuka' pa runic'ajal ri acuchi
(achique) c'o wi ri lok'olaj ch'aquet, can
ya wi Riya' ri nichajin quiche (quixin) ri
winek ri'. Y can yeruchajij* achi'el yechajix
ri carne'l, y can yeruc'uaj c'a chuka' riche
(rixin) chi nuya' quiya' ri pa tak ralaxbel
(rutz'ucbel) ya' riche (rixin) c'aslen. Y ri
Dios can xtusu' c'a el ri ruya'al quiwech.†

8

Ri xbanatej tek ri Jesucristo xrelesaj ri ruq'uisbel sello ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj

1 Y yac'a tek ri Jesucristo ri achi'el Alaj
Carne'l xrelesaj ri ruwuk sello ri achoj riq'ui
k'olin wi ri boron wuj,* ri chila' chicaj
achi'el xa jun nic'aj hora ri majun xk'ajan.
2 Y xentz'et c'a ri ye wuku' ángeles ri ye
pa'el apo chuwech ri Dios. Y chique c'a ri
wuku' ángeles ri' xjach jojun trompeta.†
3 Y can yac'ari' tek xintz'et chi xpe jun chic
ángel‡ ruc'amom pe jun puc'bel (ponobel) ri
banon riq'ui k'anapuek, y xbepa'e' chuwech
apo ri altar.§ Y xbejach c'a pe q'uiy pon
chare, riche (rixin) chi queri' nuporoj pa
ruwi' ri altar ri banon riq'ui k'anapuek, ri
c'o apo chuwech ri lok'olaj ch'aquet. Ri
pon nrachibilaj ri' riq'ui ri qui'oraciones ri
lok'olaj tak ralc'ual ri Dios.
4 Y ri rusibil ri pon y ri qui'oraciones ri
lok'olaj tak ralc'ual ri Dios, can nik'alajin wi
c'a chi pa ruk'a' ri ángel ye'el wi el* y ye'apon
anej c'a chuwech ri Dios.
5 Can yac'ari' tek ri ángel xberuc'ama'
chic pe ri puc'bel (ponobel) y xberuya' pe
rachek k'ak' chupan, ri c'o pa ruwi' ri altar.
Y c'ac'ari' xuq'uek ri k'ak' c'a pa ruwi' ri
ruwach'ulef xintz'et riyin. Y yari' tek xepe
coklajay,† ch'abel, coyopa', y xuben chuka'
jun nimalaj silonel.‡

‡ **7:9** Ap. 5.9. § **7:9** Ap. 3.5. * **7:10** Sal. 3.8; Is. 43.11; Jer. 3.23; Os. 13.4. † **7:10** Ap. 5.13. ‡ **7:11** Ap. 4.6. § **7:12** Ap. 5.13. * **7:14** Is. 1.18; Zac. 3.3-5; He. 9.14; Ap. 1.5. † **7:14** 1 Jn. 1.7. ‡ **7:15** Is. 4.5, 6. § **7:16** Sal. 121.6; Is. 49.10. * **7:17** Sal. 23.1. † **7:17** Is. 25.8. * **8:1** Ap. 5.1. † **8:2** Lv. 25.9, 10. ‡ **8:3** Hch. 7.30. § **8:3** Ex. 30.1. * **8:4** Sal. 141.2. † **8:5** Sal. 18.13; Is. 30.30; He. 12.18, 19. ‡ **8:5** 2 S. 22.7-9; 1 R. 19.11; Hch. 4.31; Ap. 11.19; 16.18.

Tek ri ángeles xquixupuj ri trompetas

6 Y ri wuku' ángeles ri ye uc'uayon
trompetas, can yac'ari' xquichojmirisala'
qui' riche (rixin) chi yequixupuj ri
trompetas.

7 Y tek ri nabey§ ángel xuxupuj ri
rutrompeta, can yac'ari' tek xka sakboch
y c'o chuka' k'ak' xolon riq'ui quic' ri xc'ak
pa ruwi' ri ruwach'ulef.* Y xa juba' ma pa
nic'aj chare ronojel ri che'† xec'at y queri'
c'a chuka' ronojel ri k'ayis‡ xec'at ruma ri
k'ak'.

8 Yac'a tek ri ruca'n ángel xuxupuj ri
rutrompeta, can xintz'et c'a jun achi'el ni-
malaj juyu' ntajin nic'at ri xc'ak pa mar. Y
xa juba' ma pa nic'aj chare ri mar xpotej chi
quic'.§

9 Y rumari' chi xa juba' ma pa nic'aj
chique quinojel ri chicop ri yec'o pa mar
xecom, y xa juba' ma pa nic'aj chique ri
barcos ri ye benak pa ruwi' mar xeq'uis.

10 Y tek ri rox ángel xuxupuj ri
rutrompeta, xintz'et c'a chi jun nimalaj
ch'umil nibiro pa k'ak' xbetzak pe chila'
chicaj.* Y ri ch'umil ri' xka c'a pa raken tak
ya' y xa juba' ma pa nic'aj chique ri raken
tak ya' y ri ralaxbel (rutz'ucbel) tak ya'† ri
yec'o chuwech ri ruwach'ulef ri xka wi.

11 Ri ch'umil c'a ri' c'ayilaj k'ayis rubi', y xa
juba' ma pa nic'aj chique ri ya' q'uey q'uey‡
xuben chique. Y rumari' ye q'uiy c'a winek
ri xecom.

12 Y ri rucaj ángel xuxupuj c'a ri
rutrompeta, y xa juba' ma pa nic'aj chare
ri k'ij, xa juba' ma pa nic'aj chare ri ic'
y xa juba' ma pa nic'aj chuka' chique ri
ch'umila', xemayamo'. Ma xetzu'un ta chic
jabel.§ Y xuben chi xa juba' ma nic'aj k'ij
ri ma xtzu'un ta chic ri k'ij. Y can queri' c'a
chuka' xuc'ulwachij ri ak'a'. Xa juba' ma pa
nic'aj chuka' ri ma xtzu'un ta chic ri ic' y ri
ch'umila'.

13 Y yac'ari' tek xintz'et y xinwac'axaj
chuka' chi tiropop benak jun ángel pa
runic'ajal ri caj, y can nurek c'a ruchi'
chubixic: Juyi' oc quiwech, juyi' oc
quiwech ruma sibilaj ruc'ayewal* c'a
ri xtiquic'ulwachij ri winek chuwech ri
ruwach'ulef, tek xquek'ajan pe ri oxi' chic
trompetas ri xa yexupux yan cuma ri
ángeles, xcha'.

9

1 Y can yac'ari' tek ri ro' ángel xuxupuj ri
rutrompeta, y xintz'et c'a chi c'o jun ch'umil
ri xtzak pe chila' chicaj y c'a chuwech
ruwach'ulef xka wi. Y ri ch'umil ri' xjach
c'a pa ruk'a' ri rulawa'il ri itzel jul ri k'eku'm
rupan.*

2 Y ri ch'umil ri', xberujaka' pe ri ruchi'
ri itzel jul ri k'eku'm rupan. Y chupan c'a
ri jul ri' xbe'el c'a pe sibilaj sib, achi'el sib
riche (rixin) jun nimalaj horno. Ri sib c'a
ri xbe'el pe chupan ri itzel jul ri k'eku'm ru-
pan, xutz'apij c'a ruwech ri k'ij,† y xunojsaj
ruwech ri caj.

3 Y chupan ri sib ri' xebec'ulun c'a pe sac',‡
y xebe pa ruwi' ri ruwach'ulef. Y ri sac'
ri' xya'ox (xya') c'a uchuk'a' chique riche
(rixin) chi can yecowin niquiben achi'el
niquiben ri alacrán (k'asna'j).

4 Y xbix c'a chique chi majun ruc'ayewal§
niquiya' ta pa ruwi' ri che', ni xa ta pa
ruwi' ri tico'n o ri k'ayis* ri c'o chuwech ri
ruwach'ulef. Xaxu (xaxe wi) pa quiwi' ri
winek ri ma ya'on ta quetal chi nic'aj tak
quiwech† ruma ri Dios.

5 Pero ri uchuk'a' ri ya'on chique ma
riche (rixin) ta chi yequicamisaj ri winek,
xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi yequiya'
pa k'axomal wu'o' ic'. Y ri k'axomal c'a
ri', can achi'el c'a ri k'axomal ri niquiya'
ri alacrán (k'asna'j) tek niquiti' (niquich'op)
jun winek.

6 Yec'a k'ij ri' tek ri winek xtiquicanola' ri
quicamic ruma ri k'axomal ri niquik'axaj,
pero xa ma xquecom ta. Can sibilaj c'a
xtiquirayij ri quicamic,‡ pero ri camic xa
xtanmej el chiquiwech.

7 Y ri quibanic c'a ri sac' ri', achi'el ri
quiej§ ri banon chic el quichojmil riche
(rixin) chi yebe pa ch'a'oj. Ri pa quijolon
(quiwi') quic'uan c'a achi'el jun corona ri
banon riq'ui k'anapuek, y ri quipalej can
achi'el c'a quipalej winek.

8 Can c'o c'a chuka' rusmal tak quiwi'
achi'el ri rusmal quiwi' ri ixoki'. Y ri quey
achi'el quey ri coj.*

9 Ri quij can achi'el c'a ch'ich'. Ri quixic'
can sibilaj c'a nik'ajan, achi'el yek'ajan ye
q'uiy carruajes ye kiriren cuma quiej y jun
anin (anibel) ye benak riche (rixin) chi yebe
pa ch'a'oj.†

10 Ri quijey achi'el quijey ri alacrán
(k'asna'j), y c'o ri quich'utal chutza'n. Y
riq'ui ri quich'utal ri' yecowin c'a yequiya'
ri winek pa k'axomal, wu'o' ic'.

11 Y ri qui-rey‡ ri sac' ri', ya ri ángel ri
rajawalul ri itzel jul ri k'eku'm rupan. Ri
qui-rey ri sac' ri' Abadón c'a nibix chare ri

§ **8:7** Ap. 16.2. * **8:7** Ez. 38.22. † **8:7** Is. 2.13. ‡ **8:7** Ap. 9.4. § **8:8** Ez. 14.19. * **8:10** Ap. 9.1. † **8:10** Ap. 16.4. ‡ **8:11** Ex. 15.23; Jer. 9.15; 23.15. § **8:12** Is. 13.10; Am. 8.9. * **8:13** Ap. 9.12; 11.14. * **9:1** Ap. 17.8; 20.1. † **9:2** Jl. 2.2, 10. ‡ **9:3** Ex. 10.4. § **9:4** Ap. 6.6; 7.3. * **9:4** Ap. 8.7. † **9:4** Ez. 9.4; Ap. 14.1. ‡ **9:6** Job 3.20-22; 7.15; Is. 2.19; Os. 10.8; Ap. 6.16. § **9:7** Jl. 2.4. * **9:8** Sal. 57.4; Jl. 1.6. † **9:9** Jl. 2.5. ‡ **9:11** Jn. 8.44; 12.31; 14.30; Ef. 2.2; 2 Ts. 2.3-10.

pa ch'abel hebreo y Apolión c'a nibix chare
ri pa ch'abel griego.
12 Xk'ax c'a ri jun nabey ruc'ayewal ri',§
pero c'a c'o na chic ca'i' yecanaj ca.
13 Y tek ri ruwakak ángel xuxupuj ri
rutrompeta, xinwac'axaj c'a jun ch'abel ri
xel pe chiquicojol ri caji' uc'a' ri yec'o chare
ri altar ri banon riq'ui k'anapuek,* ri c'o apo
chuwech ri Dios.
14 Y ri ch'abel ri' xubij c'a chare ri
ruwakak ángel ri xxupun ri trompeta: Que'aquira' c'a ri caji' ángeles ri ye ximil
ca chuchi' ri nimalaj raken ya' Eufrates,†
xuche'ex.
15 Y quec'ari' tek xebequir ca ri caji'
ángeles, riche (rixin) chi yequicamisaj ri
winek. Can chojmirisan c'a ruma ri Dios
achique hora, achique k'ij, achique ic' y
achique juna' yequir ri caji' ángeles ri'. Y xa
juba' ma pa nic'aj chique ri winek ri yec'o
chuwech ri ruwach'ulef ri xquequicamisaj.
16 Xinwac'axaj c'a ri janipe' chi achi'a' ri
ye riche (rixin) ch'a'oj ri ye ch'ocol chiquij
tak quiej,‡ ri yec'o quiq'ui ri ángeles ri', y
xinwac'axaj c'a chi yec'o ca'i' ciento millones.
17 Y can chupan c'a ri achi'el wachic' ri
xinben, xentz'et c'a ri quiej.§ Y ri ye ch'ocol
chiquij, ye quicusalon c'a ch'ich' ri niquitobej ri ruwa tak quic'u'x, y ri ch'ich' ri'
quek, k'en y azul c'a ri yetzu'un. Y ri quijolon (quiwi') ri quiquiej xa achi'el quijolon
(quiwi') ri coj.* Y k'ak', sib y azufre ri ntel c'a
ri pa tak quichi'.
18 Y ri k'ak', ri sib y azufre ri ye'el ri pa tak
quichi' ri quiej, ya c'a ri' ri xeq'uiso quiche
(quixin) xa juba' ma pa nic'aj chique quinojel ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef.
19 Ri uchuk'a' ri ya'on chique ri quiej ri',
can pa tak quichi' y tzan tak quijey† c'o wi,
ruma ri quijey can c'o rujolon (ruwi') achi'el
cumatz, y yari' niquicusaj tek niquiben
pokon chique ri winek.
20 Yac'a ri winek ri ma xecom ta astape'
chi can xka ri ruc'ayewal ri' pa quiwi', riye'
can man c'a xtzolin ta pe quic'u'x. Xa can c'a
xequibanala' na ri etzelal.‡ C'a xequiyala'
na quik'ij ri itzel tak espíritu,§ xequiyala' na
quik'ij ri dios ri xa ye banon cuma winek,
ri ye quibanon* riq'ui k'anapuek, sakapuek,
abej, che' y riq'ui ri ch'ich' ri nibix bronce
chare. Yeri' ri xequiya' quik'ij ri winek
ri', y xa ye dios ri ma yetzu'un ta, ni ma
ye'ac'axan ta y ni ma yebiyin ta chuka'.
21 Ma xtzolin ta pe quic'u'x ruma ma
xquiya' ta ca ri banoj camic, ri banoj itz y
ri banoj alek', y ri achi'a' y ri ixoki' ri xa
ma quic'ulaj ta qui' ma xquiya' ta ca chi
niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun.

10

Ri ángel ri uc'uayon jun ti alaj libro

1 Y yac'ari' tek riyin xintz'et chic c'a jun
ángel, ri can c'o ruchuk'a' y ruchapon c'a
pe rukajen chicaj tek xintz'et. C'o pa jun
sutz', y c'o jun xcok'a'* pa ruwi'. Xintz'et c'a
chuka' chi ri rupalej ri ángel ri' can achi'el c'a
nitzu'un ri k'ij.† Y ri raken achi'el ruxak tak
k'ak'.‡
2 Y c'o jun ti libro jakel ruc'uan pa ruk'a'.
C'ac'ari' ri raken ri c'o pa rajquik'a' xuya' pa
ruwi' ri mar, y ri raken ri c'o pa rajxocon
xuya' pa ruwi' ri ruwach'ulef.
3 Ri ángel§ c'a ri', can nurek ruchi' tek
nich'o, can achi'el tek nurek ruchi' jun coj.
Y tek ch'onak chic ka, yec'o c'a wuku' achi'el
coklajay* ri xebech'o pe.
4 Y tek ye ch'onak chic c'a pe ri wuku'
achi'el coklajay ri', can yac'ari' tek riyin ya
xa nchop ka rutz'ibaxic ri xquibij. Pero
c'o c'a jun ch'abel ri xinwac'axaj ri petenak
chila' chicaj, y xubij c'a pe chuwe: Xaxu
(xaxe wi) awuq'ui riyit† tic'oje' wi ka ri
ch'abel ri xquibij ri wuku' achi'el coklajay,
y man c'a tatz'ibaj ta.
5 Y ri ángel ri ruya'on jun raken pa ruwi'
ri mar y jun raken pa ruwi' ri ruwach'ulef,
xintz'et c'a chi xuyec‡ ri ruk'a' chicaj,
6 y xubij c'a: Riyin nben jurar chuwech
ri can c'o wi petenak k'ij, petenak sek y
c'o riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,§ ri
xbano ri caj y ri yec'o chuwech, ri xbano
ri ruwach'ulef y ri yec'o chuwech, ri xbano
ri mar y ri yec'o chupan; can chuwech c'a
Riya' nben wi jurar chi ma xtik'ax ta chic
más tiempo.
7 Ruma can ya tek xtuxupuj ri rutrompeta
ri ruwuk* ángel, can yac'ari' tek xtibanatej
ri ewatel pe ruma ri Dios. Can xtibanatej
achi'el ri xubij ca chique ri ye rusamajel
ri xek'alajsan ri ruch'abel ojer ca, ri nibix
profetas chique, xcha'.
8 Y ri ch'abel ri petenak chila' chicaj ri
xinwac'axaj yan ka, xch'o chic c'a pe chuwe
jun bey y xubij: Cabiyin y jac'ama' pe la jun
ti libro jakel ri ruc'uan pa ruk'a' la jun ángel
la ruya'on jun raken pa ruwi' ri mar, y la jun

§ **9:12** Ap. 8.13. * **9:13** Ex. 30.3; Ap. 8.3. † **9:14** Gn. 2.14; 2 S. 8.3; Jer. 51.63; Ap. 16.12. ‡ **9:16** Ez. 38.4. § **9:17** Is. 5.28. * **9:17** 1 Cr. 12.8. † **9:19** Is. 9.15. ‡ **9:20** Dt. 31.29; 2 Cr. 28.22; Jer. 5.3. § **9:20** Dt. 32.17; Sal. 106.37. * **9:20** Sal. 115.4; Is. 2.8; Jer. 44.8; Dn. 5.23; Hch. 17.29. * **10:1** Ez. 1.28. † **10:1** Mt. 17.2. ‡ **10:1** Ap. 1.15, 16. § **10:3** Ap. 15.1, 7. * **10:3** Ap. 8.5; 14.2. † **10:4** Dt. 29.29; Is. 8.16; 29.11; Dn. 8.26; 12.4. ‡ **10:5** Dn. 12.7. § **10:6** Jer. 10.10; Dn. 12.7; Ap. 1.18; 4.9. * **10:7** Ap. 11.15.

chic ruya'on pa ruwi' la ruwach'ulef, xcha'
chuwe.
9 Can xibe wi c'a apo riq'ui ri ángel, y
xinc'utuj ri ti alaj libro chare. Y ri ángel xubij
c'a chuwe: Tachapa' c'a re wuj re' y tatija'.† Y
ri pan achi' xtana' chi achi'el ruqui'il ri cab‡
xtuben. Yac'a ri apan q'uey q'uey xtuben,
xcha' chuwe.
10 Y riyin can xbenc'ama' c'a pe ri ti libro
pa ruk'a' ri ángel, y xintij ka. Y xinna' na wi
chi ri pa nuchi' can achi'el ruqui'il ri cab§
xuben, pero ri nupan can q'uey q'uey na wi
xuben.
11 Y ri ángel ri' xubij c'a chuwe: C'o c'a
chi nak'alajsaj jun bey chic ri nubij ri Dios
chawe chiquij ye q'uiy tinamit, chiquij cocoj
y nima'k tak tinamit ri yec'o chuwech re
ruwach'ulef, chiquij ri aj k'atbel tak tzij, y
chiquij ri winek ri ma junan ta quich'abel,
xinuche'ex.

11

Ri ye ca'i' ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios

1 Y xbejach c'a pe jun aj chuwe,* ri
achi'el jun che' riche (rixin) etabel.† Y xbix
c'a chuka' chuwe: Cabiyin y tawetaj ru-
pan ri rachoch ri Dios, tawetaj ri altar, y
que'awajlaj pe ri janipe' ri yeya'o ruk'ij ri
Dios chiri'.
2 Yac'a ri ruwajay‡ ri riche (rixin) ri
rachoch ri Dios, ma tawetaj ta, ruma xa
jachon chic pa quik'a' ri winek ri ma ye is-
raelitas ta. Cawinek ca'i' ic'§ ri xtiquipalbej*
ri lok'olaj tinamit.
3 Y riyin xtinya' c'a el uchuk'a' chique
ri ye ca'i' nusamajel ri xquek'alajsan ri
nuch'abel.† Y oxi' juna' riq'ui nic'aj‡ ri
xtiquitzijoj ri nuch'abel chique ri winek, y
quicusalon c'a chuka' tziek riche (rixin) bis,
xinuche'ex.
4 Y ri ye ca'i' c'a ri' ri xquetzijon ri
xtuk'alajsaj ri Dios chique, ye junan riq'ui
ri ca'i' che' olivos,§ chuka' ye junan riq'ui
ri ca'i' candeleros, ri yec'o apo chuwech ri
Dios ri Rajaf ri ruwach'ulef.
5 Y wi c'o c'a jun winek ri nrajo' nuben jun
etzelal chique ri ye ca'i' ri', ma xticowin ta
chiquij. Ruma ri ye ca'i' ri', can ntel c'a k'ak'*
pa tak quichi' riche (rixin) chi yequiq'uis ri
yec'ulu'an quiche (quixin). Y ri jun ri can c'o
c'a nrajo' nuben chique, can xtiq'uis wi c'a
ruma ri k'ak' ri ntel pa tak quichi' ri ye ca'i'
ri'.
6 Can ya'on c'a chuka' uchuk'a' chique ri
ye ca'i' ri', riche (rixin) chi niquitz'apij ri
caj, riche (rixin) chi queri' ma nika ta job†
chupan ri tiempo tek riye' niquik'alajsaj ri
nibix chique ruma ri Dios. Y ya'on c'a chuka'
uchuk'a' chique riche (rixin) chi niquiben
quic'‡ chare ri ya', y riche (rixin) chuka' chi
niquiya' xabachique ruwech k'axomal pa
ruwi' ri ruwach'ulef tek nicajo'.
7 Y tek ri ye ca'i' ri' quiq'uison chic
ruk'alajsaxic ri yatajnek chique chi
niquik'alajsaj, ri itzel chicop ri ntel pe
chupan ri itzel jul ri k'eku'm rupan,
xtuchop c'a ch'a'oj quiq'ui ri ye ca'i' ri', y
xqueruch'ec§ y xquerucamisaj.
8 Y ri quich'acul xquec'oje' ca ri pa
nimabey riche (rixin) ri nimalaj tinamit.
Tinamit ri acuchi (achique) xcamisex wi
chuwech ri cruz ri Kajaf Jesucristo,* tinamit
ri nibix chuka' achi'el Sodoma chare y nibix
chuka' achi'el Egipto chare.
9 Y oxi' c'a k'ij riq'ui nic'aj xquec'oje' ri
quich'acul ri achi'a' ri' chiquiwech ri winek
ri ma junan ta quitinamit, ma junan ta ri ye
cati't quimama', ma junan ta quich'abel y
ma junan ta quiruwach'ulef.† Y ri winek ri'
can ma xtiquiya' ta c'a k'ij chi xquebemuk
ca ri caminaki'‡ ri'.
10 Y ri winek c'a ri' can sibilaj xquequicot
ruma ri ye ca'i' profetas xecom. Y ruma
ri sibilaj quicoten ri', can xquequibanala'
c'a sipanic ri chiquiwech ka riye'; ruma
can xquitij c'a pokon pa quik'a' ri ye ca'i' ri
xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios.§
11 Yac'a tek k'axnek chic ri oxi' k'ij riq'ui
nic'aj, ri Dios xuben c'a chi xebec'astej pe*
ri ye ca'i' achi'a' ri'. Rumari' riye' can xepa'e'
chic c'a el jun bey. Y ri winek ri xetz'eto
quiche (quixin), can sibilaj c'a xquixibij
qui'.
12 Y ri ye ca'i' ri xek'alajsan ruch'abel ri
Dios ri xec'astej el, xquic'axaj c'a chi c'o jun
ri nich'o pe chique riq'ui ruchuk'a' ri chila'
chicaj,† y nubij c'a pe chique: Quixjote' pe
wawe', xcha'. Y ri ye ca'i' ri' can xebe c'a el
chicaj pa jun sutz'.‡ Y ri winek ri xe'etzelan
quiche (quixin), can xequitz'et c'a el tek
xebe chila' chicaj.
13 Y can yac'ari' tek xpe jun nimalaj
silonel§ chuwech ri ruwach'ulef, y jun c'a
chique ri lajuj partes riche (rixin) ri tinamit
xwulutej. Y ye wuku' mil winek ri xecom
ruma ri silonel. Yac'a ri nic'aj chic winek ri
yec'o chupan ri tinamit ri', ri ma xecom ta,
xpe c'a nimalaj xibinri'il chique. Y xquiya'

† **10:9** Ez. 2.8; 3.1. ‡ **10:9** Sal. 19.10; 104.34; Jer. 15.16. § **10:10** Ez. 3.3. * **11:1** Ez. 40.3. † **11:1** Zac. 2.1. ‡ **11:2** Ez. 40.17. § **11:2** Ap. 13.5. * **11:2** Dn. 8.10; Lc. 21.24. † **11:3** Ap. 19.10. ‡ **11:3** Ap. 12.6. § **11:4** Sal. 52.8; Zac. 4.3. * **11:5** Jer. 5.14. † **11:6** 1 R. 17.1; Stg. 5.16, 17. ‡ **11:6** Ex. 7.19. § **11:7** Dn. 7.21; Zac. 14.2. * **11:8** He. 13.12. † **11:9** Ap. 17.15. ‡ **11:9** Sal. 79.2, 3. § **11:10** Ap. 11.3. * **11:11** Gn. 2.7; Ez. 37.5, 14. † **11:12** 2 R. 2.1; Is. 14.13. ‡ **11:12** Is. 60.8; Hch. 1.9. § **11:13** Ap. 16.19.

c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri c'o chila' chicaj.
14 Y quec'ari' xk'ax ca ri ruca'n ruc'ayewal
pa ruwi' ri ruwach'ulef. Y can ya chic c'a ri'
chanin petenak ri rox ruc'ayewal.*

Tek ri ruwuk ángel xuxupuj ri rutrompeta

15 Y yac'ari' tek ri ruwuk ángel xuxupuj
ri rutrompeta.† Y yec'o ri riq'ui quichuk'a'
xech'o pe ri chila' chicaj, y xquibila' c'a:
Ri tinamit ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef,
wacami ye riche (rixin) chic ri Kajaf Dios y
ye riche (rixin) chic chuka' ri Cristo ri cha'on
pe ruma ri Dios. Y can ya Riya' ri xtik'ato tzij
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,‡ xecha'.

16 Y ri juwinek§ caji' rijita'k tak achi'a' ri
can c'o quik'ij ri ye tz'uyul apo chuwech ri
Dios, can yac'ari' tek xexuque' xemaje' ka
riche (rixin) chi xquiya' ruk'ij.

17 Y tek yetajin c'a chuya'ic ruk'ij ri Dios,
niquibij c'a: Kajaf Dios, matiox nikaya'
chawe riyit ri can c'o uchuk'a' pan ak'a'
riche (rixin) chi yacowin naben ronojel y
can yitc'o wi pe ri pa rutiquiribel, yitc'o wa-
cami, y xcac'oje' chuka' re xtibe apo.* Ma-
tiox nikaya' chawe ruma wacami achapon
rucusaxic ri nimalaj awuchuk'a', yit c'a riyit
ri nimalaj Aj K'atbel Tzij.

18 Ri tinamit ri yec'o chuwech ri
ruwach'ulef yacatajnek c'a coyowal chawij
riyit, pero xa can xoka ri k'ij riche (rixin)
chi riyit naya' ri awoyowal pa quiwi'. Y can
yac'a chuka' re' xoka ri k'ij riche (rixin) chi
riyit nak'et tzij† pa quiwi' ri caminaki'. Pero
chique ri asamajel ri yek'alajsan ri ach'abel
ri nibix profetas chique y chique ri lok'olaj
tak awalc'ual y ri yeya'o ak'ij, can xtaya' c'a
utzilaj rajel ruq'uexel chique, chi ch'uti'k
chi nima'k. Y can xoka c'a chuka' ri k'ij
chi riyit naq'uis quik'ij ri winek ri yetajin
niquiq'uis ruk'ij ri ruwach'ulef, xecha' ri
juwinek caji' rijita'k tak achi'a' ri can c'o
quik'ij.

19 Y yac'ari' tek ri rachoch ri Dios chila'
chicaj, xjakatej ri ruchi'. Y can nik'alajin
c'a pe ri cáxa‡ ri riche (rixin) ri rutrato ri
Dios. Y xepe c'a coyopa', ch'abel, coklajay,
jun nimalaj silonel, y nima'k tak sakboch.

12

Ri ixok y ri itzel chicop ri nibix dragón chare

1 Y c'o c'a jun retal ri xbanatej chuwech ri
caj. Xk'alajin c'a pe jun ixok ri can achi'el
k'ij nitzu'un ri rutziak y ya ri ic' ri oconek
rupalbel.* C'o c'a jun corona rucusan, y ri
corona ri' ye ruc'uan c'a cablajuj ch'umila'.

2 Y ri ixok ri' can nik'alajin chi nralaj yan
jun ac'al.† Can ruchapon chic c'a jiloj. Can
sibilaj c'a k'axomal ri nuk'axaj.

3 Y c'o chic c'a jun retal xbanatej chuwech
ri caj. Xk'alajin c'a pe jun itzel chicop quek
rij ri nibix dragón chare, jun nimalaj chicop
ri majun bey tz'eton ta, ruma c'o wuku'
rujolon (ruwi'), lajuj ruc'a' y chi wuku'‡ ru-
jolon (ruwi') c'o jojun corona.

4 Y ri itzel dragón ri', riq'ui ri rujey§
xerumes pe xa juba' ma pa nic'aj chique ri
ch'umila'* ri yec'o chicaj, y xeruq'uek c'a pa
ruwi' ri ruwach'ulef. C'ac'ari' xbec'oje' apo
chuwech ri ixok† ri nic'oje' yan ral, ruchaj-
in apo ajan (jampe') xtic'oje' ri ac'al, riche
(rixin) chi queri' nutij.‡

5 Ri ixok ri' can xralaj wi jun ti c'ajol (ala'),
y ri ti ac'al ri' xmaj el chuwech, y xuc'uex
chare ri Dios ri tz'uyul pa lok'olaj ruch'acat.
Y ya ri ti ac'al ri' ri xtik'ato tzij§ riq'ui jun
vara ri can ch'ich' pa quiwi' ri tinamit ri
yec'o chuwech ri ruwach'ulef.

6 Y ri ixok ri xc'oje' ral, xanmej c'a, y xbe
c'a pa jun desierto, ruma can ya lugar ri' ri
chojmirisan ruma ri Dios riche (rixin) chi
chiri' nilix wi oxi' juna' riq'ui nic'aj.*

7 Y ri chila' chicaj xbanatej c'a jun nimalaj
ch'a'oj. Ri arcángel Miguel† ye rachibilan
ri ru'ángeles, xquiben ch'a'oj riq'ui ri itzel
dragón y quiq'ui ri ye itzel tak ru'ángeles.

8 Pero ri itzel dragón y ri ye itzel tak
ru'ángeles ma xech'acon ta, y ma xya'ox
(xya') ta k'ij chique chi xec'oje'‡ chila' chicaj.

9 Can xc'ak c'a pe§ ri itzel dragón ri quek
rij ye rachibilan ri itzel tak ru'ángeles c'a pa
ruwi' ri ruwach'ulef. Xc'ak pe ri dragón ri
nibix chuka' itzel winek y Satanás chare. Ya
c'a riya' ri xoc jun cumatz* ojer ca, y ya riya'
ri nik'olo quiche (quixin) ri winek chuwech
ronojel re ruwach'ulef.

10 Y yac'ari' tek riyin ri Juan xinwac'axaj
c'a jun ch'abel chila' chicaj y riq'ui ruchuk'a'
nubij c'a: Wacami xoka yan ri colotajic,† ri
uchuk'a' y ri rajawaren ri Dios. Y queri'
chuka' xoka yan ri k'ij chi nik'alajin ri
ruk'atbel tzij ri Jesucristo ri cha'on pe ruma
ri Dios.‡ Ruma ri notzujun (nosujun)§
chiquij ri kach'alal chuwech ri Dios chi
pak'ij chi chak'a', xc'ak yan el.

11 Y ri kach'alal ri' xech'acon* c'a chrij ri
itzel winek, ruma chi ri ruquiq'uel ri Jesu-

* **11:14** Ap. 8.13. † **11:15** Is. 27.13. ‡ **11:15** Dn. 2.44; 4.3, 34; Mi. 4.7; Lc. 1.33. § **11:16** Ap. 4.4. * **11:17** Ap. 1.4. † **11:18** Dn. 7.9; Hch. 10.42; 2 Ti. 4.1; 1 P. 4.5; Ap. 6.10. ‡ **11:19** Ex. 25.21, 22; Nm. 4.5; He. 9.4-8. * **12:1** Is. 60.19. † **12:2** Is. 66.7. ‡ **12:3** Ap. 17.3. § **12:4** Ap. 9.10. * **12:4** Dn. 8.10. † **12:4** Ap. 17.18. ‡ **12:4** 1 P. 5.8. § **12:5** Sal. 2.9; Ap. 2.27; 19.15. * **12:6** Ap. 11.3. † **12:7** Dn. 10.13; 12.1. ‡ **12:8** Lc. 10.18; 2 P. 2.4. § **12:9** Lc. 10.18; Jn. 12.31. * **12:9** Gn. 3.1. † **12:10** Ap. 19.1. ‡ **12:10** Ap. 11.15. § **12:10** Job 1.9; 2.5; Zac. 3.1. * **12:11** Ro. 8.37; 16.20.

cristo ri achi'el Alaj Carne'l, ye ruch'ajon
chic chare ri quimac, y ruma chuka' chi ri
ch'abel ri niquibij riye' can nuk'alajsaj chi
quiniman ri Jesucristo. Y ma xquipokonaj
ta chi xe'apon c'a pa camic ruma ri rubi' ri
Ajaf.
12 Rumari' riyix ri yixc'o chila' chicaj,
tiquicot c'a ri iwánima. Yac'a riyix ri yixc'o
chuwech ri ruwach'ulef† y riyix ri yix benak
pa ruwi' tak ya', juyi' oc iwech. Ruma ri
itzel winek xxule' ka iwuq'ui, y yacatajnek
royowal ruma retaman chi xa ma q'uiy ta
chic k'ij ri ya'on chare.
13 Ri itzel dragón xc'ak c'a pe, y tek xuna'
chi chuwech chic re ruwach'ulef c'o wi, yari'
tek xuchop c'a rokotaxic ri ixok ri xc'oje' ri ti
ral.‡
14 Y rumari' ri Dios xuya' juc'ulaj ruxic'
ri ixok ri' y can achi'el quixic' ri xic ri
sibilaj ye nima'k, riche (rixin) chi queri'
nicowin nixic'an y nanmej el chuwech ri
itzel cumatz y napon c'a pa desierto,§ ri
lugar ri chojmirisan chic ruma ri Dios riche
(rixin) chi chiri' nilix wi ri ixok ri' oxi' juna'
riq'ui nic'aj.*
15 Y ri itzel cumatz ri' xel c'a achi'el jun
raken ya'† pa ruchi' y xuchubaj chrij ri ixok,
riche (rixin) chi nukirirej el.
16 Pero can ya c'a ri ruwach'ulef ri xto'o
riche (rixin) ri ixok riche (rixin) chi majun
xuc'ulwachij chupan ri achi'el raken ya' ri
xuq'uek ri dragón, ruma ri ulef xjakatej y
xubik' chanin ri ya' ri'.
17-18 Y ruma c'a chi ri dragón ri' ma xcowin
ta chrij ri ixok, sibilaj c'a xyacatej royowal.
Rumari' xbe, y xberuchapa' ch'a'oj quiq'ui
ri nic'aj chic ral ca ri ixok. Ruma ri nic'aj
chic ral ri ixok can niquinimaj wi ri nubij ri
rupixa' ri Dios y chuka' can niquik'alajsaj ri
rubin ca ri Jesucristo.‡

13

Ca'i' itzel tak chicop

1 Y riyin ri Juan nna' c'a chi xipa'e' pa ruwi'
ri sanayi' ri c'o chuchi' ri mar, y xintz'et c'a
chi chupan ri ya' xbe'el pe jun itzel chicop.
Y ri chicop ri' c'o c'a wuku' rujolon (ruwi')
y lajuj ruc'a'. Y pa quiwi' ri lajuj ruc'a' ri
chicop ri', c'o c'a jojun corona. Y pa quiwi'
jojun rujolon (ruwi') ye tz'ibatal c'a jojun
bi'aj. Y riq'ui c'a ri bi'aj ri' nuyok' rubi' ri
Dios.*
2 Ri chicop ri xintz'et, achi'el c'a nitzu'un
jun balam.† Xa yac'a ri raken ye achi'el
raken ri chicop ri nibix oso chare. Y ri
pa ruchi', achi'el pa ruchi' coj. Xpe c'a ri
itzel dragón‡ ri quek rij xuya' c'a ruchuk'a'
y ruk'atbel tzij pa ruk'a' ri chicop ri'.
3 Y ri chicop ri c'o wuku' rujolon (ruwi'),
xintz'et c'a chi jun chique ri rujolon
(ruwi') xuc'ulwachij jun socotajic ri can
riche (rixin) chi nicom. Pero xa ma
xcom ta, y rumari' ri winek ri yec'o
chuwech ri ruwach'ulef, can xel quic'u'x
tek xquitz'et chi xa xc'achoj y rumari' can
xquitzekelbej.§
4 Y ri winek ri' can xquiya' c'a ruk'ij ri itzel
dragón ri xya'o k'atbel tzij chare ri chicop. Y
xquiya' chuka' ruk'ij ri chicop, y tek niquiya'
ruk'ij, niquibila' c'a: ¿La c'o ta cami jun ri
junan* riq'ui re chicop re'? ¿Y la c'o ta cami
jun ri xtich'acon chrij? Majun, yecha'.
5 Ri chicop ri' xya'ox (xya') c'a chuka' k'ij
chare riche (rixin) chi nunimirisaj ri' riq'ui
ri ruch'abel, riche (rixin) chi niyok'on chrij
ri Dios,† y riche (rixin) chuka' chi cawinek
ca'i' ic'‡ nitakanoj pa quiwi' ri winek.
6 Y can que wi c'a ri' xuben ri chicop ri'.
Xuchop xyok'on chrij ri Dios; xuyok' rubi'
ri Dios, y xyok'on chrij ri rachoch ri Dios y
chiquij ri yec'o chila' chicaj.
7 Chuka' ri chicop ri' xya'ox (xya') c'a
k'ij chare chupan ri tiempo ri' riche (rixin)
chi xyacatej y xuchop c'a ch'a'oj quiq'ui ri
lok'olaj tak ralc'ual ri Dios, riche (rixin)
chi xeruch'ec.§ Xya'ox (xya') c'a chuka'
k'atbel tzij pa ruk'a' riche (rixin) chi can ya
ri nubij riya' ri c'o chi niquiben ri winek;
xabachique ta na chi winek astape' ma ju-
nan ta ri ye cati't quimama', ma junan ta
quitinamit, ma junan ta quich'abel y ma
junan ta quiruwach'ulef.
8 Can quinojel wi c'a ri yec'o chuwech
ri ruwach'ulef, xquiya' ruk'ij ri chicop ri'.
Pero ri winek ri xebano queri', ye ri ma
tz'ibatal ta quibi' chupan ri wuj riche (rixin)
c'aslen,* wuj riche (rixin) ri Jesucristo ri
achi'el Alaj Carne'l,† ri xcamisex ruma can
queri' ri ruch'obon pe ri Dios pa ruwi', tek
can c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef.‡
9 Ri c'o rac'axabel, can trac'axaj c'a§ ri
nibix chare:
10 Ri winek ri nibano chare jun chic riche
(rixin) chi ntoc preso, can queri' c'a chuka'
xtiban chare riya'. Y ri nicamisan riq'ui ri
espada, can riq'ui c'a chuka' espada nicami-
sex wi riya'.* Rumac'ari' ri lok'olaj tak
ralc'ual ri Dios, xaxu (xaxe) wi c'a que-
coch'on y ticuke' más quic'u'x.†

† **12:12** Ap. 8.13. ‡ **12:13** Ap. 12.5. § **12:14** Ap. 17.3. * **12:14** Dn. 7.25. † **12:15** Sal. 18.4; Is. 59.19. ‡ **12:17-18** Gn. 3.15; Ap. 1.2, 9. * **13:1** Dn. 7.2, 7. † **13:2** Dn. 7.6. ‡ **13:2** Ap. 12.9. § **13:3** 2 Ts. 2.3. * **13:4** Ap. 18.18. † **13:5** Dn. 7.23-25; 11.36. ‡ **13:5** Ap. 11.2. § **13:7** Dn. 7.21. * **13:8** Dn. 12.1; Fil. 4.3; Ap. 21.27. † **13:8** Jn. 1.29, 36; 1 P. 1.19; Ap. 5.6-13. ‡ **13:8** Ef. 1.4. § **13:9** Ap. 2.7. * **13:10** Gn. 9.6; Is. 33.1; Mt. 26.52. † **13:10** Ap. 14.12. ‡ **13:11** Ap. 16.13.

11 Y riyin ri Juan xintz'et c'a chi c'o chic c'a
jun itzel chicop‡ ri xbe'el pe ri pan ulef. Y ri
jun chic chicop ri' c'o ca'i' ruc'a' achi'el ruc'a'
jun nimalaj carne'l. Yac'a ri ruch'abel can
achi'el ri ruch'abel jun dragón.
12 Ri chicop ri' ya'on k'atbel tzij pa ruk'a'
ruma ri nabey chicop, y can chuwech c'a
ri nabey chicop ri' tek nucusaj ri k'atbel
tzij ri ya'on pa ruk'a' riche (rixin) chi
nuben chique ri winek ri yec'o chuwech ri
ruwach'ulef chi can tiquiya' ruk'ij ri nabey
chicop,§ ri xsocotej riche (rixin) chi nicom,
pero xa xc'achoj.
13 Y chuka' ri chicop ri' q'uiy c'a milagros
ri majun bey ye tz'eton ta ri yerubanala'.*
Can nuben c'a chi nika pe k'ak' chila'
chicaj riche (rixin) chi nika pa ruwi' ri
ruwach'ulef. Y can chiquiwech c'a ri winek
nubanala' wi queri'.
14 Y ruma chi can ya'on k'ij chare ri
chicop ri' chi chuwech apo ri nabey chicop
yerubanala' wi ri majun bey ye tz'eton ta,† ri
winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef can
xek'olotej wi pa ruk'a'. Y xubij c'a chique
ri winek chi tiquibana' jun ruwachbel ri
nabey chicop ri xc'achoj chare ri socotajic ri
xban riq'ui espada.
15 Y ri ruca'n chicop ri' xya'ox (xya') c'a
k'ij chare riche (rixin) chi tuya' ruc'aslen ri
ruwachbel ri nabey chicop, riche (rixin) chi
ri wachbel ri' tich'o y tutaka' quicamisaxic
ri ma yeya'o ta ruk'ij.‡
16 Xuben c'a chuka' chi tiyalox quetal§ ri
winek chrij tak cajquik'a' o chi nic'aj tak
quiwech. Chi ch'uti'k chi nima'k; chi winek
beyoma', y chi pobres; chi winek ri ye ximil
pa samaj riq'ui jun patrón o ma ye ximil ta.
17 Y majun c'a chique ri winek ri nicowin
ta nuben jun rulok'oj o jun ruc'ayij, wi
xa majun retal chrij ri ruk'a' o chi nic'aj
ruwech.* Y ri quetal ri' can ya c'a ri rubi' ri
nabey chicop ri tz'iban riq'ui letras o banon
riq'ui números.
18 Y ri runúmero ri nabey chicop ya ri
waki' cientos riq'ui sesenta y seis; y ri'
jun número riche (rixin) winek. Can q'uiy
c'a na'oj nrajo' riche (rixin) chi netamex
achique ntel wi chi tzij. Rumari' ri winek ri
c'o runa'oj,† can tucusaj c'a riche (rixin) chi
nuch'ob rij ri runúmero ri nabey chicop.

14

Ri bix ri niquibixaj ri 144,000

1 Yac'ari' tek xintz'et chic c'a chi ri Je-
sucristo ri achi'el Alaj Carne'l,* pa'el pa
ruwi' ri juyu' ri Sion rubi', y yec'o c'a ciento
cuarenta y cuatro mil winek riq'ui. Y quino-
jel ri winek ri' c'o ri rubi'† ri Jesucristo y
c'o chuka' ri rubi' ri Rutata' ri Jesucristo chi
nic'aj tak quiwech.
2 Y yac'ari' tek xinwac'axaj jun ch'abel
chila' chicaj, y ri rubanic, can achi'el c'a
tek sibilaj yewajin q'uiy raken tak ya',‡ o
achi'el tek niwulul jun nimalaj coklajay,
o can achi'el tek yek'ojomex sibilaj q'uiy
arpas.§
3 y niquibixaj c'a jun c'ac'ac' bix chuwech
apo ri lok'olaj ch'aquet ri acuchi (achique)
tz'uyul wi ri Dios y ri acuchi (achique) yec'o
wi ri rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij y ri
ye caji' ri sibilaj q'uiy runak' tak quiwech
c'o. Y jun c'ac'ac'* bix c'a ri niquibixaj. Y
can majun c'a chuka' ri nicowin ta netaman
ri bix ri', xa can xu (xe) wi c'a ri ciento
cuarenta y cuatro mil ri ye colotajnek chic
el chuwech ri ruwach'ulef.
4 Yere' ri ma xeka ta pa tak mac quiq'ui
ixoki', xa can ye ch'ajch'oj wi,† y can
quitzekelben ri Jesucristo ri achi'el Alaj
Carne'l xabacuchi (xabachique) nibe wi.
Yere' ri nabey‡ ri xecol pe chiquicojol ri
winek, riche (rixin) chi ye'oc achi'el nabey
ofrenda chare ri Dios y chare ri Jesucristo ri
can achi'el Alaj Carne'l.
5 Y can majun tz'ucun tzij§ xilitej chi ele-
nak ta pa quichi' riye', can ye ch'ajch'oj
wi* chuwech ri Dios ri tz'uyul pa lok'olaj
ch'aquet.

Ri niquik'alajsaj ri ye oxi' ángeles

6 Y riyin ri Juan xintz'et chic c'a chi pa
runic'ajal ri caj nixic'an petenak jun ángel
ruc'amom pe ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic, ch'abel ri can riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek,† riche (rixin) c'a chi nuya'
rutzijol‡ chique quinojel ri winek ri yec'o
chuwech ri ruwach'ulef; xabachique ta na
ruwach'ulef yec'o wi, xabachique ta na
ri ye cati't quimama', xabachique ta na
quich'abel y xabachique ta na tinamit yec'o
wi.
7 Y can nurek c'a ruchi' chubixic: Tixibij
iwi' y tinimaj rutzij ri Dios, y tiya' chuka'
ruk'ij, ruma ri k'ij riche (rixin) chi nuk'et tzij
xa xoka yan. Tiya' c'a ruk'ij§ ri banayon* ri
caj, ri banayon ri ruwach'ulef, ri banayon ri
mar y ri ralaxbel (rutz'ucbel) tak ya'.

§ **13:12** Ap. 13.2, 3, 14. * **13:13** Mt. 24.24; 2 Ts. 2.9; Ap. 16.14. † **13:14** Ap. 19.20. ‡ **13:15** Ap. 20.4. § **13:16** Ap. 15.2; 16.2. * **13:17** Ap. 14.11; 15.2. † **13:18** Sal. 107.43. * **14:1** Jn. 1.29. † **14:1** Ap. 7.3, 4. ‡ **14:2** Ap. 1.15. § **14:2** Ap. 5.8. * **14:3** Ap. 5.9. † **14:4** Sal. 45.14; 2 Co. 11.2. ‡ **14:4** Stg. 1.18. § **14:5** Sal. 32.2; Sof. 3.13. * **14:5** Ez. 5.27; Jud. 24. † **14:6** Tit. 1.2. ‡ **14:6** Mt. 28.19; Ef. 3.9. § **14:7** Ex. 20.11; Neh. 9.6. * **14:7** Sal. 33.6; 95.5; 124.8; Hch. 14.15. † **14:8** Is. 21.9; Jer. 51.8; Ap. 16.19; 17.5; 18.2.

8 Y yac'ari' tek xbec'ulun pe jun ruca'n ángel, y xubij: Xtzak yan ri nimalaj tinamit
Babilonia.† Xtzak yan ri nimalaj tinamit ri
xbano chique quinojel ri winek chuwech re
ruwach'ulef chi xquiya' ca ri Dios y xquiyec
royowal ri Dios pa quiwi', ruma ri tinamit
ri' xuben chique quinojel ri winek chi can
achi'el xeruk'abarisaj chi ma niquina' ta
chic chi niquiben ri mac, achi'el ri mac tek
ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' chi
yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'.
9 Y can yac'ari' tek xbec'ulun pe jun rox
ángel, y can nurek ruchi' chubixic: Wi
can c'o c'a niya'o ruk'ij ri nabey chicop y
nuya' chuka' ruk'ij ri ruwachbel, y can nika
chuwech chi nuc'ul retal chi nic'aj ruwech o
chrij ruk'a',‡
10 ri xtibano chuka' queri', can xtika wi c'a
ri royowal ri Dios pa ruwi'. Ruma ri winek
ri yebano queri', ri Dios can ma xtujoy-
owaj ta quiwech, xa can xtuya' pe ronojel
ri royowal pa quiwi'.§ Y can chiquiwech
apo ri lok'olaj tak ru'ángeles ri Dios y chuka'
chuwech ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l,
ri xtiquitij wi pokonal chupan ri k'ak' y ri
azufre, ruma chi yacatajnek pe royowal ri
Dios chiquij.
11 Y ri k'ak' ri nibano chique chi
niquik'axaj tijoj pokonal, majun bey
xtichuptej ta, y ri rusibil* pa'el chicaj riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y ri xeya'o
ruk'ij ri nabey chicop y ri ruwachbel, y
quinojel chuka' ri quic'uan retal ri chicop
ri' chi nic'aj tak quiwech o chrij tak quik'a',
can majun bey c'a xque'uxlan ta juba'
chuk'axaxic tijoj pokonal chi pak'ij chi
chak'a'.
12 Rumac'ari', ri ye oconek lok'olaj tak
ralc'ual ri Dios ri niquic'axaj y niquinimaj ri
nubij ri rupixa' ri Dios y ri can quicukuban
quic'u'x† riq'ui ri Jesús, rajawaxic chi que-
coch'on.
13 Y riyin ri Juan xinwac'axaj c'a jun
ch'abel chila' chicaj y xubij c'a chuwe:
Tatz'ibaj c'a re xtinbij chawe: Ya c'a
tiempo re nuchop el wacami chi can jabel
ruwaquik'ij quinojel ri can xa jun chic
quibanon riq'ui ri Ajaf tek xquecom el,‡
xcha'. Ja' (je) can kitzij wi, xcha' ri Lok'olaj
Espíritu. Ruma can xque'uxlan§ chare ri
quisamaj, y xtiquic'ul c'a ri rutojbalil ri
utzilaj tak quisamaj.

Ri ruc'ayewal ri xtipe pa ruwi' ri ruwach'ulef

14 Y tek riyin xitzu'un chic apo, xintz'et
c'a jun sutz' sek. Y pa ruwi' c'a ri sutz' ri'
tz'uyul c'a jun ri can achi'el ri C'ajolaxel
ri xalex chkacojol.* Riya' rucusan c'a jun
corona ri banon riq'ui k'anapuek, y ri pa
ruk'a' ruc'uan jun jos (wos) ri c'o sibilaj rey.
15 Y can yac'a chuka' ri' xbe'el pe jun chic
ángel chiri' pa rachoch ri Dios, y can nurek
apo ruchi' chare ri tz'uyul pa ruwi' ri sutz'.
Y nubij c'a apo chare: Tacusaj c'a la ajos
(awos) y tak'ata' la tico'n,† ruma ya xoka yan
ri hora y can k'en chic ri tico'n riche (rixin)
ri ruwach'ulef.
16 Y ri tz'uyul pa ruwi' ri sutz' can que
wi ri' xuben, xuk'axaj ri rujos (ruwos)
chuwech ri ruwach'ulef, y xuben c'a el ri
k'atoj.
17 Y c'ac'ari' xbe'el chic pe jun ángel ri pa
rachoch ri Dios ri c'o chila' chicaj, ruc'amom
pe chuka' jun jos (wos) ri c'o sibilaj rey.
18 Y riq'ui ri altar xbe'el c'a pe chuka'
jun ángel ri can ya'on uchuk'a'‡ chare riche
(rixin) chi nicowin nitakanoj pa ruwi' ri
k'ak'. Y can nurek apo ruchi' chare ri ángel
ri uc'uayon ri jos (wos)§ ri c'o sibilaj rey y
xubij: Tacusaj c'a la ajos (awos), que'akupij
pe pa tak tzekaj ri uva. Ruma ri uva ri yec'o
chuwech ri ruwach'ulef chek' chic.
19 Y ri ángel ri uc'uayon ri jos (wos) can
que wi ri' xuben, xuk'axaj ri rujos (ru-
wos) chuwech ri ruwach'ulef, y xerukupij
el pa tak tzekaj ri uva. C'ac'ari' xeruya' pa
jun nimalaj achi'el pila ri acuchi (achique)
niyitz' wi ri ruya'al chi aken. Y re yitz'oj
re' nuk'alajsaj c'a chkawech ri rubanic ri
nimalaj ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios.*
20 Ri uva ri xerukupij ri ángel, can c'a
chuchi' el† ri tinamit xbeyitz' wi. Y ri pila
ri xyitz' wi ri uva, tek xbe'el pe ri ruya'al
ri uva chupan, ya xa can quic' chic. Y can
sibilaj q'uiy, ruma ri raken xapon c'a pan
oxi' ciento kilómetros. Y ri quic' ri' ntel anej
c'a pa quichi' ri quiej ri acuchi (achique)
niya'ox (nya') wi ri freno.

15

Ri ángeles ri xqueya'o ri wuku' ruq'uisbel tak ruc'ayewal pa ruwi' re ruwach'ulef

1 Y c'ac'ari' riyin ri Juan can xintz'et c'a
chi c'o chic jun nimalaj retal ri xbanatej
chila' chicaj, ri majun bey tz'eton ta. Yec'o
c'a wuku' ángeles ri xek'alajin y ri wuku'
c'a ángeles ri' chiquijujunal jachon pa
quik'a' jojun chique ri wuku' ruq'uisbel tak
ruc'ayewal.* Y riq'ui ri wuku' ruc'ayewal
ri', xtz'aket ri royowal ri Dios ri nuya' pa
quiwi' ri winek.

‡ **14:9** Ap. 13.15, 16. § **14:10** Sal. 75.8; Is. 55.17; Jer. 25.15. * **14:11** Is. 34.10. † **14:12** Ap. 12.17; 13.10. ‡ **14:13** Ec. 4.1, 2; 1 Co. 15.18; 1 Ts. 4.16; Ap. 20.6. § **14:13** Is. 57.1, 2; 2 Ts. 1.7; He. 4.9. * **14:14** Ez. 1.26; Dn. 7.13; Ap. 1.3. † **14:15** Jer. 51.33; Jl. 3.13; Mt. 13.39. ‡ **14:18** Ap. 16.18. § **14:18** Jl. 3.13. * **14:19** Ap. 19.15. † **14:20** Is. 63.3; Lm. 1.15; He. 13.12. * **15:1** Ap. 14.10; 16.1; 12.9. † **15:2** Ap. 4.6.

2 Y riyin xintz'et c'a chuka' chi c'o jun
achi'el mar ri achi'el vidrio nitzu'un,† xolon
c'a riq'ui k'ak'. Y yec'o c'a ri ye pa'el pa ruwi'.
Quinojel ri' yec'a ri ma xeka ta pa ruk'a' ri
nabey chicop‡ y ri ma xquiya' ta ruk'ij ri
ruwachbel, ni ma xcajo' ta chi xya'ox (xya')
quetal chi ye riche (rixin) ri chicop ri' ni
ma xcajo' ta chuka' ri número riche (rixin) ri
rubi'. Quinojel ri' ye pa'el c'a pa ruwi' ri mar
ri', y ye quic'ualon arpa ri ye riche (rixin) ri
Dios.

3 Y niquibixaj c'a ri rubix ri Moisés ri
rusamajel ri Dios y ri rubix ri Jesucristo ri
achi'el Alaj Carne'l. Y ri bix quec'are' ri
niquibij: Ajaf Dios, riyit ri can c'o ronojel
uchuk'a' pan ak'a', y can ya c'a ri nima'k
tak samaj ri yacowin nabanala',§ can kitzij
y choj ri abey,* y yit c'a riyit ri Rey quiche
(quixin) quinojel ri lok'olaj tak awalc'ual.

4 ¿Achique ta c'a jun ri man ta xtuxibij ri'
chawech?† ¿Y achique ta c'a jun ri man ta
xtuya' ak'ij, riyit Ajaf? Ruma xaxu (xaxe) wi
c'a riyit ri can yit lok'olaj wi. Y rumari' rono-
jel ri ruwach'ulef xquepe chuya'ic ak'ij,
ruma xk'alajin yan chi can choj wi ri k'atoj
tzij xaben. Queri' niquibij ri bix ri'.

5 Y tek riyin ri Juan ye ntz'eton chic ka
ronojel ri', xintz'et chi xjakatej‡ ri lok'olaj
lugar ri kas kitzij chi rachoch ri Dios§ ri
c'o chila' chicaj, ri acuchi (achique) yaquel
wi ri nik'alajsan ri rutrato ri Dios ri xuben
quiq'ui ri winek.

6 Y chiri' xebe'el wi pe ri wuku' ángeles
ri jachon jojun ruc'ayewal pa quik'a'. Y ri
quitziak ri ye quicusalon, ya c'a ri tziek ri
nibix lino* chare, jun tziek ri sek sek y can
nitz'itz'an c'a chuka'. Y ri chuwaquic'u'x
k'axnek c'a chuka' ximibel ri banon riq'ui
k'anapuek.

7 Y can yac'ari' tek jun chique ri ye caji' ri
sibilaj q'uiy runak' tak quiwech† c'o, xuyala'
c'a el jojun vaso pa quik'a' chiquijujunal
ri wuku' ángeles, vasos ri ye banon riq'ui
k'anapuek, y ye nojnek riq'ui ronojel ri roy-
owal ri Dios, Dios ri can q'ues riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.

8 Ri rachoch c'a ri Dios ri c'o chicaj xnoj‡
c'a riq'ui jun achi'el sib§ ruma ri ruk'ij
ruc'ojlen y ri ruchuk'a'* ri Dios. Y can majun
c'a ri nicowin ta ntoc apo ri chiri'. Xa can c'a
ya tek yatajnek chic ca ri wuku' ruc'ayewal
cuma ri ángeles; c'ac'ari' tek utz chic niban
apo oquen.

16

Ri wuku' vasos ri c'o el royowal ri Dios chupan

1 Yac'ari' tek riyin ri Juan xinwac'axaj c'a
chi c'o jun nimalaj ch'abel ri xch'o pe chila'
pa rachoch ri Dios y xubij c'a chique ri
wuku'* ángeles: Quixbiyin jebe'itixa' c'a pa
ruwi' ri ruwach'ulef ronojel ri royowal† ri
Dios ri yec'o el chupan ri wuku' vasos.

2 Y can yac'ari' tek xbe ri nabey‡ ángel y
xberutixa' ca pa ruwi' ri ruwach'ulef ri c'o
el chupan ri vaso ri ruc'uan. Can yac'ari' tek
ri winek ri quic'uan retal ri nabey chicop
y can niquiya' chuka' ruk'ij ri ruwachbel ri
nabey chicop ri', xe'el pe itzel tak ch'a'c§
chiquij.

3 Queri' c'a chuka', ri ruca'n ángel
xberutixa' c'a pa ruwi' ri mar ri c'o el
chupan ri vaso. Y ri mar xchuwir, xuben
achi'el ri ruquiq'uel jun caminek, y rumari'
quinojel ri chicop ri yec'o chiri', xecom.*

4 Y ri rox ángel xberutixa' c'a ca ri ruc'uan
el chupan ri vaso pa quiwi' ri raken tak ya' y
pa quiwi' ri ralaxbel (rutz'ucbel) tak ya'.† Y
ri ya' ri' xpotej chi quic'.‡

5 Y riyin xinwac'axaj c'a chi ri ángel ri
ya'on uchuk'a' chare riche (rixin) chi ni-
takanoj pa quiwi' ri ya', xch'o c'a y xubij:
Ajaf Dios, riyit ri can yitc'o wi pe§ y can
yitc'o wacami, riyit ri can yit choj* y can yit
lok'olaj wi, can pa ruchojmilal c'a yatajin
yak'ato tzij, xcha'.

6 Ruma ri xecamisan quiche (quixin)
ri lok'olaj tak awalc'ual y ri xecamisan
quiche (quixin) ri profetas ri xek'alajsan
ri ach'abel,† riyit can xaya' rutojbalil
chique. Y can utz wi c'a rubanic chique chi
niquikum quic',‡ ruma can queri' ruc'amon
chi naben chique.

7 Y yac'ari' tek riyin ri Juan xinwac'axaj
chi c'o jun ri nich'o pe riq'ui ri altar, y nubij
c'a: Can kitzij wi chi riyit Ajaf Dios, ri can c'o
ronojel uchuk'a' pan ak'a' riche (rixin) chi
yacowin naben ronojel, can nik'alajin wi c'a
chi can kitzij y can choj§ wi yak'ato tzij.

8 Yac'ari' tek xpe ri rucaj* ángel xutix ri c'o
el chupan ri vaso pa ruwi' ri k'ij. Y ri k'ij can
xjach wi uchuk'a' pa ruk'a' chi queruporoj ri
winek riq'ui ri ruk'ak'al.

9 Y can que wi c'a ri' xc'ulwachitej, ri
k'ij can xeruporoj ri winek, y ma riq'ui
wi ri' ri winek can ma xubij ta juba' ri
cánima chi xtzolin ta pe quic'u'x riq'ui ri Dios
riche (rixin) chi xquiya' ta ruk'ij ruc'ojlen.

‡ **15:2** Ap. 13.15. § **15:3** Ex. 15.1. * **15:3** Dt. 32.4; Os. 14.9. † **15:4** Ex. 15.14. ‡ **15:5** Ap. 11.19. § **15:5** Nm. 1.50. * **15:6** Ex. 28.6; Ez. 44.17. † **15:7** Ap. 4.6. ‡ **15:8** Ex. 40.34; 1 R. 8.10; 2 Cr. 5.14. § **15:8** Is. 6.4. * **15:8** 2 Ts. 1.9. * **16:1** Ap. 15.1. † **16:1** Ap. 14.10. ‡ **16:2** Ap. 8.7. § **16:2** Ex. 9.9; Dt. 28.27; 1 S. 5.6, 9. * **16:3** Ap. 8.9. † **16:4** Ap. 8.10. ‡ **16:4** Ex. 7.17, 20. § **16:5** Ap. 1.4, 8; 4.8; 11.17. * **16:5** Sal. 97.2. † **16:6** Mt. 23.34. ‡ **16:6** Is. 49.26. § **16:7** Ap. 14.10; 19.2. * **16:8** Ap. 8.12.

Pa ruq'uexel chi que ta ri' xquiben, xa
xquiyok'† ri rubi' ri Dios, Dios ri takayon pe
ri ruc'ayewal.
10 Ri ro' ángel xberutixa' c'a ca ri ruc'uan
chupan ri vaso pa ruwi' ri ruch'acat
ri nabey chicop y xka c'a jun nimalaj
k'eku'm‡ pa quiwi' quinojel ri yec'o chuxe'
rutzij. Y ruma c'a ri ruc'ayewal ri yetajin
chuk'axaxic ri winek ri', rumari' can
niquicach'ach'ej ri cak'.
11 Pero ma riq'ui wi ri' ri winek xa can
ma xtzolin ta pe quic'u'x riq'ui ri Dios riche
(rixin) chi xquiya' ta ca rubanic ri etzelal.
Xa pa ruq'uexel chi que ta ri' xquiben, xa
xquiyok' ri Dios ri c'o chila' chicaj, ruma ri
k'axomal y ri itzel ch'a'c ri c'o chiquij.§
12 Ri ruwakak ángel xberutixa' c'a ca ri
ruc'uan el chupan ri vaso pa ruwi' ri ni-
malaj raken ya' ri Eufrates* rubi'. Y ri raken
ya' ri' xchaki'j† ka riche (rixin) chi xcho-
jmitej jun bey ri xquek'ax wi ri aj k'atbel tak
tzij ri ye petenak pa relebel k'ij.‡
13 Yac'ari' tek riyin xintz'et chi ri dragón,§
y ri nabey chicop y ri achi ri nubij chi
nuk'alajsaj ri ruch'abel ri Dios y xa ma
kitzij ta chi profeta,* xe'el c'a pe jojun ri
achi'el xpek (ranas) pa tak quichi'. Y ri oxi'
achi'el xpek (ranas) ri', xa ye oxi' c'a itzel tak
espíritu.
14 Ri oxi' itzel tak espíritu ri', riq'ui
c'a ri itzel winek ye petenak wi† y can
yequibanala' c'a milagros.‡ Y yebe c'a
quiq'ui quinojel ri aj k'atbel tak tzij riche
(rixin) ri ruwach'ulef. Yequimol apo riche
(rixin) ri k'ij tek xtiquiben ch'a'oj§ riq'ui
ri Dios, Dios ri can c'o wi ronojel uchuk'a'
pa ruk'a' riche (rixin) chi nicowin nuben
ronojel.
15-16 Y can xequimol c'a quinojel ri aj
k'atbel tak tzij riche (rixin) ri ruwach'ulef.
Xequimol c'a pa jun lugar ri Armagedón
nibix chare pa ch'abel hebreo. Yac'ari' tek
xch'o pe ri Jesucristo, y xubij: Tiwac'axaj
c'a. Riyin tek xquipe xtinben achi'el nuben
jun alek'om,* ma xtinya' ta na rutzijol.† Y
can jabel ruwaquik'ij ri can quichajin ri
quic'aslen y ye ch'ajch'oj, ri can quicusan ri
quitziak riche (rixin) chi ma xtiquiya' (xtiq-
uitzek) ta quiq'uix chiquiwech ri winek.
17 Y can yac'ari' tek ri ruwuk ángel
xuquiraj pa cak'ik' ri ruc'uan chupan ri
vaso, y xinwac'axaj c'a chi c'o nich'o pe
pa rachoch ri Dios chila' chicaj ri acuchi
(achique) c'o ri lok'olaj ruch'acat ri Dios.
Y can riq'ui c'a ruchuk'a' nubij pe: Ya
xc'achoj‡ c'a la'.
18 Y xu (xe wi) xubij ri ch'abel ri', can
yac'ari' tek xepe c'a coklajay, coyopa' y
nic'aj chic ch'abel. Y xuben c'a jun ni-
malaj silonel ri majun bey banatajnek§ ta
janipe' ri yec'o wi pe winek chuwech ri
ruwach'ulef.
19 Y ri nimalaj tinamit pan oxi' c'a xel
wi ruma ri nimalaj silonel ri'. Y ri nic'aj
chic nima'k tak tinamit ri yec'o chuwech
ri ruwach'ulef, can xetzak wi c'a chuka'
pan ulef. Ri Dios can xnatej wi c'a chare
ri nimalaj tinamit Babilonia,* riche (rixin)
chi can nuya' rutojbalil chique ri winek aj
chiri'. Rumari' ri Dios xuben chique chi
niquitij† pokon ruma ri royowal Riya'.
20 Y ruma chuka' ri nimalaj silonel ri
xuben, ri ruwach'ulef ri yec'o pa tak ya'
xebe chuxe' ya'. Y ri juyu' ma xetz'etetej ta
chic.‡
21 Chuka' chupan ri tiempo ri' xka c'a pe
sakboch ri chila' chicaj. Y jojun c'a sakboch§
achi'el jojun quintal calal. Y ruma c'a ri
jun nimalaj sakboch ri', ri winek sibilaj c'a
niquiyok' ri Dios; ruma ri ruc'ayewal ri
xuya' ri Dios pa quiwi' ri winek ri', can jun
nimalaj ruc'ayewal.

17

Ri ruc'ayewal ri xka pa ruwi' ri ixok ri ma utz ta ruc'aslen

1 Y jun c'a chique ri wuku'* ángeles ri ye
uc'uayon jojun vaso, xoch'o wuq'ui y xoru-
bij c'a chuwe: Catam pe wuq'ui y xtinc'ut c'a
chawech ri achique chi ruc'ayewal ri xtika
pa ruwi' ri ixok† ri ma utz ta ruc'aslen ri
tz'uyul‡ pa quiwi' q'uiy ya'.
2 Can ya c'a riq'ui re ixok re' ye tzaknek
wi pa mac ri nima'k aj k'atbel tak tzij ri
yec'o chuwech ri ruwach'ulef. Y can rumac
c'a chuka' re ixok re' tek ri winek ri yec'o
chuwech ri ruwach'ulef ye tzaknek pa mac.
Can achi'el ye ruk'abarisan ruma can ma
niquina' ta chic niquiben ri mac, achi'el ri
mac tek ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui'
chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'.§
3 Y chupan c'a ri jun achi'el achic' ri xin-
ben ruma ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu,
xinna' chi ri ángel xiruc'uaj c'a pa jun de-
sierto. Y chiri' xintz'et c'a jun ixok ch'ocol
chrij jun chicop quek rij, ri c'o wuku' ru-
jolon (ruwi') y lajuj ruc'a'.* Ri chicop ri'

† **16:9** 2 Cr. 28.22; Is. 8.21; Jer. 5.3; Dn. 5.22. ‡ **16:10** Ex. 10.21. § **16:11** Ap. 16.2. * **16:12** Ap. 9.14. † **16:12** Jer. 50.38; 51.36. ‡ **16:12** Is. 41.2, 25. § **16:13** Ap. 12.3. * **16:13** 1 Jn. 4.1. † **16:14** Stg. 3.15. ‡ **16:14** 2 Ts. 2.9; 1 Ti. 4.1. § **16:14** Ap. 20.8. * **16:15-16** Mt. 24.43; 2 P. 3.10. † **16:15-16** 1 Ts. 5.2. ‡ **16:17** Ap. 21.6. § **16:18** Dn. 12.1. * **16:19** Ap. 14.8. † **16:19** Is. 51.17; Jer. 25.15, 16. ‡ **16:20** Ap. 6.14. § **16:21** Ap. 11.19. * **17:1** Ap. 21.9. † **17:1** Nah. 3.4. ‡ **17:1** Jer. 51.13. § **17:2** Jer. 51.7. * **17:3** Ap. 12.3, 6; 13.1.

ruyon c'a bi'aj tz'ibatal chrij, riche (rixin) chi nuyok' ri rubi' ri Dios.

4 Y ri ixok ri' rucusan c'a tziek quek y morado. Ye rucusan chuka' nic'aj chic cosas ri ye banon riq'ui k'anapuek,† riq'ui jabel tak abej y ri tak abej chuka' ri nibix perla‡ chique, riche (rixin) chi ruwikon ri' jabel. Y ri pa ruk'a', ruc'uan c'a jun vaso ri banon riq'ui k'anapuek. Y ri vaso ri' can nojnek el rupan riq'ui ri itzel ri ye rubanalon chuwech ri Dios, y riq'ui chuka' ri tz'ilolaj tak mac ri ye rubanalon quiq'ui achi'a'.

5 Y ri ixok ri' c'o jun bi'aj tz'ibatal chi nic'aj ruwech. Y ri bi'aj ri' ma can ta c'a k'alaj achique ntel wi chi tzij, pero quec'are' ri nubij: RI NIMALAJ TINAMIT BABILONIA, QUITE' RI IXOKI' RI MA UTZ TA QUIC'ASLEN Y QUITE' CHUKA' RI WINEK RI YEBANO ETZELAL.§

6 Tek riyin xintz'et c'a ri ixok ri', can xsach c'a nuc'u'x ruma xa can k'abarnek riq'ui ri quiquiq'uel ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios ri ye rucamisan* y riq'ui ri quiquiq'uel ri can xquitij el pokon ruma xquinimaj ri Jesús.

7 Y ri ángel ri uc'uayon wuche (wixin), xubij c'a chuwe: ¿Achique ruma nisach ac'u'x? Riyin xtink'alajsaj c'a chawech ri achique ntel wi chi tzij ri ixok ri ch'ocol chrij ri chicop. Y can xtinbij wi c'a chuka' chawe achique ntel wi chi tzij ri nimalaj chicop ri c'o wuku' rujolon (ruwi') y lajuj ruc'a'.

8 Ruma ri chicop ri xatz'et, xa jun chicop ri xc'oje' ojer ca y wacami majun chic. Pero ma riq'ui ta chi xa majun chic, xa can xtibec'ulun chic c'a pe.† Xtel c'a pe chupan ri itzel jul ri k'eku'm rupan.‡ Y c'ac'ari' xtibe pa k'ak'. Y ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef,§ ri can pa rutiquiribel pe riche (rixin) re ruwach'ulef tek man c'o ta quibi' chupan ri wuj riche (rixin) c'aslen, ri winek ri' can xtisach c'a quic'u'x ruma ri niquitz'et. Ruma ri chicop ri' xc'oje' ojer ca y xa ma tz'eton ta chic, pero can xbec'ulun chic c'a pe jun bey.

9 Re' can q'uiy c'a etamabel* nrajo' riche (rixin) chi nik'ax chawech, ruma ri wuku' rujolon (ruwi')† ri chicop, xa ye wuku' c'a juyu' ri acuchi (achique) tz'uyul wi ri ixok ri'.

10 Chuka' ri wuku' rujolon (ruwi') ri chicop, xa ye wuku' c'a aj k'atbel tak tzij ri nibix reyes chique. Ye wu'o' c'a chique ri aj k'atbel tak tzij ri' ye tzaknek chic. Ri ruwakak, yari' ri nik'ato tzij wacami. Yac'a ri ruwuk aj k'atbel tzij ma jane toc'ulun ta. Pero tek xtoc'ulun, xa man c'a xtiyaloj ta xtik'ato tzij.

11 C'ac'ari', can ya ri chicop ri xc'oje' ojer ca ri majun chic tz'eton ta, yac'ari' ri xtoc ri ruwakxak aj k'atbel tzij. Riya' can junan wi c'a runa'oj quiq'ui ri wuku' itzel aj k'atbel tak tzij ri ye tzaknek chic. Chuka' riya' xtuk'et tzij, y c'ac'ari' xtibe pa k'ak'.

12 Y ri lajuj ruc'a'‡ ri chicop ri xatz'et, xa ye lajuj c'a aj k'atbel tak tzij ri c'a ma jane yek'ato ta tzij. Ri ye lajuj aj k'atbel tak tzij ri' cachibilan ri chicop, can xtijach wi c'a k'atbel tzij§ pa quik'a', pero ri k'atbel tzij ri xtijach chique, xa man c'a xtiyaloj ta. Xa jun oc hora xtuben.

13 Ri lajuj aj k'atbel tak tzij ri c'a ma jane yek'ato ta tzij, can junan wi c'a quich'obonic. Y chi ye lajuj xtiquiya' c'a chiquiwech riche (rixin) chi niquiya' ri quik'atbel tzij y ri quichuk'a' pa ruk'a' ri chicop ri'.

14 Ri ye lajuj ri' can xtiquiben c'a chuka' ch'a'oj* riq'ui ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l y Riya' can xtich'acon chiquij. Ruma ya Riya' ri rey pa quiwi'† quinojel reyes y ya Riya' ri nimalaj Ajaf pa quiwi' quinojel ajaf. Y quinojel ri yec'o riq'ui can ye siq'uin (oyon) y ye cha'on ruma ri Dios y can cukul wi chuka' quic'u'x.

15 Y ri ángel ri uc'uayon wuche (wixin) xubij c'a chuka' chuwe riyin ri Juan: Ri ya' ri xatz'et ri acuchi (achique) tz'uyul wi ri ixok ri ma utz ta ruc'aslen, xa ye sibilaj q'uiy tinamit, y ye sibilaj q'uiy winek, ri ma junan ta quich'abel y ma junan ta quiruwach'ulef.‡

16 Y ri lajuj ruc'a' ri chicop ri xatz'et, xa xtiquetzelaj c'a ri ixok ri xa ma utz ta ruc'aslen. Y xtiquiya' c'a ca ruyon. Rumari' xqueyacatej chrij y ronojel ri c'o riq'ui xtiquelesaj chare. Can niquich'anaba' ca. Y ri ruch'acul ri ixok ri', c'o nic'aj ri xtiquitij, y c'o nic'aj ri xtiquiporoj pa k'ak'.§

17 Ri Dios xuya' c'a pa cánima ri lajuj aj k'atbel tak tzij chi junan quich'obonic xquiben riche (rixin) chi xeyacatej chrij ri ixok ri ma utz ta ri ruc'aslen, y chuka' junan quich'obonic xquiben riche (rixin) chi xquijech ri k'atbel tzij ri c'o pa quik'a' riye' chare ri chicop. Y can queri' xtiquiben, ruma c'o chi nibanatej na ri ye rubin ca ri Dios chi yebanatej.*

18 Y ri ixok† ri xatz'et, yac'ari' ri jun nimalaj tinamit‡ ri c'o pa quiwi' ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri ruwach'ulef.

† **17:4** Jer. 51.7. ‡ **17:4** Ap. 18.12. § **17:5** 2 Ts. 2.7. * **17:6** Hch. 22.20; Ap. 2.13; 6.9; 12.11. † **17:8** Ap. 13.1. ‡ **17:8** Ap. 11.7. § **17:8** Mt. 25.34; Jn. 17.24; Ef. 1.4. * **17:9** Dn. 12.4; Mt. 13.11; 24.5; Ap. 13.18. † **17:9** Ap. 13.1. ‡ **17:12** Dn. 7.20; Ap. 12.3; 13.1. § **17:12** Dn. 2.40; 8.20, 24; Zac. 1.18, 21. * **17:14** Ap. 16.14. † **17:14** Dt. 10.17; Jer. 50.44; 1 Ti. 6.15. ‡ **17:15** Is. 8.7; Ap. 13.7. § **17:16** Ez. 16.37-44; Ap. 18.8. * **17:17** Ap. 10.7. † **17:18** Ap. 12.4. ‡ **17:18** Ap. 16.19.

18

Tek xtzak ri itzel tinamit Babilonia

1 Tek banatajnek chic ca ri', yac'ari' tek riyin ri Juan xintz'et c'a chuka' jun chic ángel; jun ángel ri can c'o sibilaj k'atbel tzij pa ruk'a', y ruchapon c'a nika pe chila' chicaj. Ri ángel chuka' ri', ruma ri rusakil,* can xusakirisaj ri ruwach'ulef.

2 Y can nurek c'a ruchi' chubixic: Wacami xtzak, wacami xtzak ri nimalaj tinamit Babilonia.† Wacami xa oconek chic cachoch ri demonios y cachoch quinojel ri itzel tak espíritu. Y chuka' oconek quisoc quinojel ri aj xic' tak chicop‡ ri sibilaj ye tz'il y sibilaj ye itzel.

3 Ruma xa ya ri Babilonia ri xbano chique ri nic'aj chic ruwach'ulef riche (rixin) chi xquiyec royowal ri Dios pa quiwi', ruma xuben chique chi xquiya' ca ri Dios. Can achi'el xeruk'abarisaj ruma can ma niquina' ta chic niquiben ri mac, achi'el ri mac tek ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'. Ya chuka' ri Babilonia ri xbano chique ri aj k'atbel tak tzij quiche (quixin) nic'aj chic ruwach'ulef riche (rixin) chi xeka chupan ri mac ri'.§ Y can ya chuka' ri Babilonia ri xbano chique ri yec'ayin chi xebeyomer ruma ri c'ayij ri xquibanala', ruma ri aj Babilonia xquic'uaj jun itzel c'aslen y rumari' xquisachala' sibilaj q'uiy puek, xcha' ri ángel.

4 Yac'ari' tek xinwac'axaj c'a chi c'o jun ri nich'o pe chila' chicaj y nubij: Riyix ri can yix wuche (wixin) chic riyin, quixel c'a pe* ri pa tinamit Babilonia, man xa quixka chuka' pa mac y xquixilon chuka' riyix riq'ui ri ruc'ayewal ri xtika pa quiwi' ri winek aj chiri'.

5 Ruma ri quimac ri winek riche (rixin) ri tinamit ri', sibilaj q'uiyinek chic, xa can juba' ma napon anej chuwech ri caj. Y ri Dios can noka wi c'a chuc'u'x ri quimac ri winek ri' y can nuya' wi ruc'ayewal pa quiwi'.†

6 Pero riyix, xcha' c'a ri ch'abel ri petenak chila' chicaj chique ri yeya'o ruq'uexel chare ri Babilonia, can tiya' c'a ruq'uexel‡ chare, achi'el ri xuben riya'. Can achi'el c'a ri rubanon riya', quec'ari' chuka' ri tibana' chare. Pero camul ruchuk'a' ri ruc'ayewal ri tibana' chare, que chuwech ri xuben riya'. Riya' xa jun vaso ri ruc'ayewal ri xuya', pero riyix ca'i' vaso tiya' chare riche (rixin) chi niya' ruq'uexel chare y tutija' na pokonal.

7 Y achi'el chuka' chi riya' runimirisan ri'§ y rusachon q'uiy puek riche (rixin) chi ruc'usan ruc'u'x chupan ri itzel c'aslen, queri' chuka' tibana' chare; tich'ujirisaj y tibana' chare chi nuk'axaj ok'ej. Ruma riya' nubila' c'a pa ránima: Yin c'a riyin ri can achi'el reina yin tz'uyul wawe'. Ni ma yin malca'n ta, ni ma xtink'axaj* ta ok'ej, nicha'.

8 Y ruma queri' nubij, rumari' xa pa jun k'ij xquepe ronojel ruwech k'axomal pa ruwi'. Xtipe camic, ok'ej y wayjal. Y xtic'at pa k'ak'. Y can que wi c'a ri' ri xtibanatej, ruma can ya ri Ajaf Dios ri can c'o wi ruchuk'a'† ri xtik'ato tzij pa ruwi'.

9 Y ri aj k'atbel tak tzij‡ ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef ri xek'olotej pa ruk'a' ri tinamit Babilonia riche (rixin) chi xeka pa mac, achi'el ri mac tek ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui', y ri xeka chupan ri itzel tak c'aslen ri acuchi (achique) xquisachala' wi quirajil. Xticok'ej§ y xtiquibisoj* c'a ruwech ri tinamit ri' tek xtiquitz'et ri sib nijote' chicaj, ruma can ntajin ruc'atic.

10 Pero ruma c'a ri niquixibij qui' chuwech ri ruc'ayewal ri kajnek pa ruwi' ri tinamit, can c'anej c'a xepa'e' wi pe chare ri tinamit ri' y xquibij c'a: Juyi' oc† ruwech ri nimalaj tinamit Babilonia; jun tinamit ri c'o ruchuk'a' riche (rixin) chi xc'oje' pa quiwi' quinojel. Juyi' c'a oc ruwech ruma xa pa jun hora xq'uis pa ruk'a' ri ruc'ayewal ri xka pe pa ruwi', xquecha'.

11 Y ri ye c'ayinel‡ ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, can sibilaj c'a xticok'ej y xtiquibisoj c'a ri tinamit ri', ruma majun chic c'a xtilok'o riche (rixin) ri quic'ayij ri ye quic'ualon apo riche (rixin) chi nbequic'ayij ca chiri'.

12 Y ri nbequic'ayij ri ye c'ayinel ri', ya ri k'anapuek, ri sakapuek, cosas ye banon riq'ui cobre y riq'ui ch'ich'; ri abej ri sibilaj ye jabel, ri mármol, y ri abej ri nibix chuka' perla chare; ri tziek ri sibilaj ye jabel, ye banon riq'ui lino y riq'ui seda, y ri tziek morado y quek; ri cosas ri ye banon quiq'ui jabel tak che', che' ri sibilaj jubul ruxla'; y nbequic'ayij chuka' cosas ri ye banon quiq'ui bak.

13 Quic'ualon chuka' canela, y ak'om ri niya'ox (nya') chrij ri ruquil wey, pon, mirra y nic'aj chic ak'om ri sibilaj jubul ruxla'; ri ruya'al uva, aceite, q'uej (harina) ri sibilaj jabel y trigo. Ye quic'ualon apo chuka' riche (rixin) chi yebequic'ayij ca, carne'l,

* **18:1** Ez. 43.2. † **18:2** Is. 13.19; 21.9; Jer. 51.8. ‡ **18:2** Is. 14.23; 34.14; Jer. 50.39. § **18:3** Ap. 14.8; 17.2. * **18:4** Gn. 19.12; Is. 48.20; 52.11. † **18:5** Gn. 18.20; Jon. 1.2. ‡ **18:6** Sal. 137.8; Jer. 50.15. § **18:7** Ez. 28.2. * **18:7** Is. 47.7, 8. † **18:8** Sal. 62.11; Is. 27.1; Jer. 50.34; Ap. 11.17. ‡ **18:9** Ap. 17.2. § **18:9** Jer. 50.46. * **18:9** Ez. 26.16, 17. † **18:10** Is. 21.9; Ap. 14.8. ‡ **18:11** Ez. 27.27. § **18:13** Ez. 27.13.

quiej y nic'aj chic chicop, carruajes, y chuka'
yequic'ayij winek.§
14 Wacami ri winek ri xec'oje' ri pa ni-
malaj tinamit, man chic c'a xquequitij ta
quiwech che' ri jabel ye qui' ri sibilaj xeka
chiquiwech. Y xq'uis c'a ronojel ri jabel tak
cosas ri yec'o quiq'ui, y can xq'uis chuka' ri
quibeyomal.
15 Y ri ye c'ayinel ri xe'apon pa Babilonia
riche (rixin) chi xebequic'ayila' ri cosas, ri
xebeyomer* chuka' ruma, xquixibij c'a qui'
chuwech ri ruc'ayewal ri kajnek pa ruwi' ri
tinamit. Rumari' c'anej c'a xepa'e' wi apo.
Can sibilaj c'a xcok'ej y xquibisoj ruwech.
16 Y xquibij: Juyi' oc ruwech ri nimalaj
tinamit Babilonia, ruma ri rubanon ca, can
achi'el c'a jun ixok ri ruwikon ri' riq'ui tziek
ri sibilaj jabel. Ruwikon ri' riq'ui tziek ri
lino rubi', y quiq'ui ri tziek ri quek y morado
yetzu'un. Y xerucusaj c'a chuka' k'anapuek,
perlas y nic'aj chic quiwech abej ri sibilaj ye
jabel.
17 Y xa pa jun hora xq'uis ri jani' chi bey-
omel ri c'o riq'ui.
Y ri achi'a' ri ye'uc'uan quiche (quixin)
ri barcos y ri nic'aj chic ri yesamej pa tak
barcos, ri winek ri ye petenak pa tak barcos,
y can quinojel wi c'a ri winek ri yesamej pa
ruwi' ya', man c'a xejel ta apo chunakajal ri
tinamit Babilonia. Xa can c'anej xepa'e' wi
apo.†
18 Ruma xquitz'et ri sib nibuku jotol chi-
caj; ruma ntajin nic'at ri tinamit. Y riq'ui c'a
quichuk'a' xech'o, y xquibij: ¿La can c'o ta
cami jun tinamit ri junan riq'ui re nimalaj
tinamit re'?‡ xecha'.
19 Y ri winek c'a ri ye riche (rixin) pa
tak barcos y ri ye samajel ri riche (rixin)
pa tak ya', xquiyala' c'a ulef§ pa tak qui-
jolon (quiwi'), ye'ok' y yebison c'a, y riq'ui
quichuk'a' niquibij: Juyi' oc ruwech ri ni-
malaj tinamit Babilonia. Can riq'ui c'a ri
rubeyomal riya' xebeyomer c'a quinojel ra-
jaf tak barcos. Y xa pa jun hora xq'uis
ronojel, xecha'.
20 Y yac'ari' tek xac'axatej jun ch'abel y
xubij: Riyix ri yixc'o chicaj, riyix apóstoles,
riyix profetas ri xixk'alajsan ri ruch'abel ri
Dios y riyix chuka' ri yix lok'olaj tak ralc'ual
ri Dios, quixquicot c'a,* ruma ri Dios can
rutz'eton wi pe ri xik'axaj pa ruk'a' ri Babilo-
nia, y wacami xuya' rutojbalil chare.†
21 Y yac'ari' tek jun ángel ri can c'o sibilaj
ruchuk'a', xberuli'ej c'a pe jun nimalaj abej,
ri achi'el jun ca' rubanic. Y ri ángel ri' riq'ui
ronojel ruchuk'a' xuq'uek ri abej‡ c'a pa
mar, y xubij c'a: Quec'are' ri xtiban chare
ri nimalaj tinamit Babilonia riche (rixin) chi
xtiq'uis chiri'. Ri tinamit ri' ma xtitz'etetej ta
chic.
22 Ni majun bey chic c'a xtac'axex ta§ chi
yec'o ri yetajin niquik'ojomaj ri arpas, ri
trompetas y ri xul. Ni ma xquec'oje' ta chic
chuka' ri yebano xabachique samaj chiri'. Y
man c'a chuka' xquek'ajan* ta chic pe ri ca'
riche (rixin) ri qui'en.
23 Majun chic c'a k'ak' riche (rixin)
nisakirisan ri xtitz'etetej ta chupan ri
tinamit ri'. Ma xtac'axatej ta chic c'a chuka'
chi c'o ta jun c'ulanen nibanatej. Ruma ri
nima'k tak c'ayinel† ri xec'oje' chiri' nima'k
xquina' qui'. Y chuka' ruma ri itz‡ ri xeban
chiri', xek'olotej c'a quinojel ri winek ri
yec'o chuwech ri ruwach'ulef.
24 Y can chupan c'a chuka' ri tinamit
Babilonia xbiyin wi quiquiq'uel quinojel
ri ye rusamajel ri Dios, ruma chiri' xe-
camisex wi§ ri profetas ri xek'alajsan ri
ruch'abel, y ri nic'aj chic lok'olaj tak ralc'ual
ri Dios, y quinojel ri ye camisan chuwech re
ruwach'ulef.

19

Ri Dios can niya'ox (nya') ruk'ij chila' chicaj

1 Y tek banatajnek chic ronojel ri', yac'ari'
tek riyin ri Juan xinwac'axaj chi can sibilaj
c'a quich'abel winek ri niwajin chicaj. Y
ri winek ri' riq'ui c'a quichuk'a' niquibij:
Tinimirisaj rubi' ri Kajaf Dios, ruma riq'ui
Riya' petenak wi ri colotajic,* riche (rixin)
Riya' ri uchuk'a', y can c'o chuka' ruk'ij y
ruc'ojlen.†
2 Tinimirisaj c'a rubi' ri Dios‡ ruma ri
ruk'atbel tzij can kitzij y can choj wi; ruma
can xuya'§ wi ruc'ayewal pa ruwi' ri ixok
ri itzel ruc'aslen, ri xbano chique ri winek
ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef chi xquiya'
ca ri Dios ruma xeka pa mac, achi'el ri mac
tek ri achi'a' y ri ixoki' niquicanoj qui' chi
yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'. Y ri
Dios, xuya' c'a ruq'uexel chare ri ixok ri itzel
ruc'aslen, ri yerucamisaj ri ye rusamajel ri
Dios, xecha' ri winek ri'.
3 Yac'ari' tek ri winek ri niwajin
quich'abel ri chicaj, xquibij c'a chuka':
Tinimirisaj c'a rubi' ri Dios, ruma ri
Babilonia ntajin nic'at pa k'ak', y ri rusibil*
can nijote' c'a chicaj riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.

* **18:15** Ez. 27.33. † **18:17** Is. 23.14; Ez. 27.29. ‡ **18:18** Ez. 27.30, 31. § **18:19** Jos. 7.6; 1 S. 4.12; Job 2.12. * **18:20** Sal. 48.11; 58.10; 96.11-13; Jer. 51.47, 48. † **18:20** Is. 26.21; Ap. 19.1-3. ‡ **18:21** Ex. 15.5; Nah. 9.11; Jer. 51.63, 64. § **18:22** Is. 24.8; Jer. 7.34; 16.9; 25.10. * **18:22** Ez. 26.13. † **18:23** Is. 23.8. ‡ **18:23** 2 R. 9.22; Nah. 3.4. § **18:24** Jer. 15.49. * **19:1** Ap. 7.10; 12.10. † **19:1** Ap. 4.11. ‡ **19:2** Dt. 32.43; Ap. 6.10. § **19:2** Ap. 18.20. * **19:3** Is. 34.10; Ap. 14.11. † **19:4** Ap. 4.4, 6, 10.

4 Y chi juwinek caji'† rijita'k tak achi'a' ri
can c'o quik'ij ri yec'o chicaj y ri ye caji' ri
c'o q'uiy runak' tak quiwech, can yac'ari'
xexuque' xemaje' ka pan ulef riche (rixin)
chi xquiya' ruk'ij ri Dios ri c'o pa lok'olaj
ruch'acat. Y ri rijita'k tak achi'a' y ri ye
caji' ri sibilaj q'uiy runak' tak quiwech c'o,
xquibij c'a: Amén.‡ Can xtinimirisex c'a ri
rubi' ri Dios, xecha'.
5 Y yac'ari' tek can c'o c'a jun ri xbech'o pe
acuchi (achique) c'o wi ri lok'olaj ruch'acat
ri Dios, y quec'are' ri nubij: Chi'iwonojel
riyix rusamajel ri Dios, can tiya' c'a ruk'ij ri
ka-Dios.§ Y riyix chuka' ri ninimaj rutzij ri
Dios, y riyix chi ch'uti'k chi nima'k, can tiya'
c'a ruk'ij.
6 Y riyin ri Juan can xinwac'axaj c'a chuka'
chi achi'el quich'abel sibilaj q'uiy winek ri
niwajin chicaj. Ri quich'abel can niwajin
c'a achi'el yewajin raken tak ya',* y chuka'
achi'el nik'ajan ri coklajay. Y niquibij c'a:
Tinimirisaj rubi' ri Ajaf ri ka-Dios, ri can c'o
ronojel uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi
nicowin nuben ronojel, ruma ya Riya' ri Aj
K'atbel Tzij.
7 Can kojquicot† c'a y can qui' kac'u'x
tikaya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios; ruma xoka
yan c'a ri k'ij riche (rixin) chi nibanatej ri
nimalaj c'ulanen‡ riche (rixin) ri Jesucristo
ri achi'el Alaj Carne'l. Y ri k'opoj can rucho-
jmirisan chic ri' riche (rixin) chi nic'ule'.
8 Can xya'ox (xya') c'a k'ij chare ri k'opoj
chi xuwik ri' riq'ui tziek§ ri can sibilaj
ch'ajch'oj y nitz'itz'an, tziek ri nibix lino
chare, ri sibilaj jabel. Y ri tziek ri', yari' ri
utzil ri ye quibanon* ri lok'olaj tak ralc'ual
ri Dios.

Ri nimalaj wa'in ri xtibanatej chupan ri ruc'ulanen ri Jesucristo

9 Y ri ángel ri benak wuq'ui, xubij c'a
chuwe: Tatz'ibaj c'a, chi jabel ruwaquik'ij†
ri ye siq'uin (oyon) chupan ri nimak'ij riche
(rixin) ri ruc'ulanen ri Jesucristo ri can
achi'el Alaj Carne'l, xcha'. Y ri ángel ri' xubij
c'a chuwe: Re tzij re xinbij chawe, kitzij
ruma re' can ruch'abel ri Dios.
10 Y riyin can yac'ari' xixuque'‡ ximaje' ka
xeruk'a' xeraken ri ángel ri' riche (rixin) chi
nya' ruk'ij, pero riya' xubij c'a chuwe: Ma
caxuque' ta chinuwech. Ma taya' ta nuk'ij
riyin. Ya ri Dios ri taya' ruk'ij. Ruma riyin xa
yin jun rusamajel ri Dios achi'el riyit, yin ju-
nan chuka' quiq'ui ri ye awach'alal pa rubi'
ri Jesús, ri can niquitzijoj chuka' ri ruch'abel
ri Jesús, ruma ri yek'alajsan ri ruch'abel ri
Jesús can ya ri Lok'olaj Espíritu ri niya'o ri
quich'abel, riche (rixin) chi niquik'alajsaj ri
nubij ri Dios.

Ri ch'ocol chrij jun quiej sek rij

11 Yac'ari' tek xintz'et c'a ri caj jakatajnek.
Y xintz'et c'a jun quiej sek rij, y c'o c'a jun ri
ch'ocol chrij ri nibix choj y kitzij§ chare, y
can nuben wi ri nubij. Y can riq'ui c'a ru-
chojmilal nik'ato tzij* y can pa ruchojmilal
nibano ch'a'oj.
12 Ri runak' tak ruwech can ye achi'el
c'a ruxak tak k'ak'.† C'o c'a q'uiy coronas
rucusan, y chiri' chuka' tz'ibatal el jun bi'aj.‡
Y ri bi'aj ri', can majun c'a achoj chuwech
nik'ax wi, xa can xu (xe wi) c'a chuwech
Riya'.
13 Ri rutziak c'a ri rucusan, mu'ul pa
quic'.§ Y Riya' can c'o c'a jun rubi', y ri bi'aj
ri' ntel chi tzij, Ruch'abel* ri Dios.
14 Y ri banoy tak ch'a'oj ri ye riche (rixin)
chicaj can ye benak riq'ui, quicusan tziek ri
nibix lino chare, tziek ri sibilaj jabel. Tziek
ri sibilaj sek y ch'ajch'oj.† Y can quinojel c'a
ri banoy ch'a'oj ri', ye ch'ocol chiquij quiej ri
sek quij.
15 Y ri pa ruchi'‡ ntel c'a pe jun espada ri
c'o sibilaj rey. Y can riq'ui c'a ri' xquerusoc§
wi ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef.
Y can ya c'a Riya' ri xtik'ato tzij* pa quiwi' ri
winek riq'ui jun vara ri can ch'ich'.† Y can
xtuben c'a chique, achi'el tek niyitz' ri uva
chi aken chupan ri achi'el pila, can quec'ari'
ri xtuben Riya' chique. Can nuk'alajsaj c'a
chkawech ri rubanic ri nimalaj ruc'ayewal
ri xtuya' ri Dios, ri Dios ri can c'o ronojel
uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi nicowin
nuben ronojel.
16 Y ri Jun ri Ruch'abel ri Dios rubi', chrij
c'a ri rutziak y pa ruwi' anej ri ruch'ec
tz'ibatal c'a re bi'aj re': Rey pa quiwi' quino-
jel reyes y Ajaf pa quiwi' quinojel ajaf.‡
17 Y can yac'ari' tek xintz'et jun ángel pa'el
pa ruwi' ri k'ij. Ri ángel c'a ri' can nurek
ruchi' chubixic chique ri aj xic' tak chicop ri
yebiyaj chicaj: Quixam pe. Timolo' pe iwi',
ruma ri Dios nuya' c'a jun nimalaj wa'in
chiwe.§
18 Ri wey c'a ri xtuya' ri Dios chiwe ya ri
quich'acul ri reyes, quich'acul ri capitanes,
y quich'acul c'a chuka' ri achi'a' ri c'o sibi-
laj quichuk'a'; quich'acul c'a chuka' quiej
y ri ye ch'ocol* chiquij; can quich'acul c'a

‡ **19:4** Neh. 5.13; 8.6. § **19:5** Sal. 134.1; 135.1. * **19:6** Ez. 1.24. † **19:7** Is. 44.23. ‡ **19:7** Mt. 22.2; 25.10. § **19:8** Sal. 45.13. * **19:8** Sal. 132.9. † **19:9** Lc. 14.15. ‡ **19:10** Hch. 10.26; Ap. 22.8. § **19:11** Jn. 14.6; Ap. 3.14. * **19:11** Is. 11.4. † **19:12** Ap. 1.14. ‡ **19:12** Ap. 2.17. § **19:13** Is. 63.2, 3. * **19:13** Jn. 1.1; 1 Jn. 5.7. † **19:14** Ap. 3.4. ‡ **19:15** Is. 11.4; Ap. 1.16. § **19:15** Sal. 2.9. * **19:15** Ap. 12.5. † **19:15** Is. 63.3. ‡ **19:16** Sal. 72; Dn. 2.47; 1 Ti. 6.15; Ap. 17.14. § **19:17** Ez. 39.17. * **19:18** Ez. 39.18, 20; Ap. 17.16.

quinojel winek, chi ye ximil pa samaj riq'ui
jun patrón o ma ye ximil ta, chi ch'uti'k chi
nima'k, xcha' ri ángel.
19 Y yac'ari' tek riyin ri Juan xintz'et chic
ri nabey chicop y xentz'et ri aj k'atbel tak
tzij riche (rixin) ri ruwach'ulef chuka', y can
ye q'uiy c'a chuka' achi'a' banoy ch'a'oj ri ye
cachibilan el. Y quinojel ri' can quimolon
c'a qui' riche (rixin) chi niquiben ch'a'oj† riq'ui ri Jun ri ch'ocol chrij ri quiej sek rij
y quiq'ui chuka' ri ye tzekelbeyon riche
(rixin).
20 Y xchapatej c'a el ri nabey chicop, rachibilan ri jun achi ri nibin chi profeta ri
nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios y xa ma kitzij
ta chi profeta. Ri jun c'a achi ri', xa aj
tz'ucuy tzij, can ye rubanalon c'a pe milagros chuwech ri chicop ri'. Y riq'ui c'a ri', ye
ruk'olon ri winek riche (rixin) chi xquic'ul ri
quetal. Y ri winek ri' can xquiya' c'a chuka'
ruk'ij ri ruwachbel ri chicop. Y rumari' ri
chicop y ri achi ri xbano ri k'oloj chique
ri winek, can ye q'ues c'a xec'ak chupan ri
k'ak'‡ xolon riq'ui azufre ri can achi'el jun
nimalaj choy ri ntajin nic'at.
21 Y yec'a ri nic'aj chic winek ri ye cachibil
ri ye ca'i' ri', xecamisex c'a quinojel. Xecamisex c'a riq'ui ri espada ri ntel pe pa
ruchi' ri ch'ocol chrij ri quiej sek rij. Y ri
quich'acul c'a quinojel ri xecamisex, can
yec'a ri aj xic' tak chicop ri xetijo.§ Can xnoj
c'a quipan riq'ui ri ti'ij ri'.

20

Ri jun mil juna'

1 Yac'ari' tek riyin ri Juan xintz'et c'a
jun ángel ri ruchapon pe rukajen ri chicaj
y ruc'amom pe ri rulawa'il ri itzel jul ri
k'eku'm rupan.* Y ruc'amon c'a pe chuka'
jun nimalaj cadena pa ruk'a'.
2 Ri ángel ri' xberuchapa' c'a pe ri itzel
dragón ri quek rij, ri nibix chuka' itzel
winek y Satanás† chare, ri xoc jun cumatz
ojer ca. Xxim c'a ca ruma ri ángel, riche
(rixin) chi nixime' na jun mil juna'.
3 C'ac'ari' xberuc'aka' ca chupan ri itzel jul
ri k'eku'm rupan, xutz'apij ca y xuya' ca jun
retal ri acuchi (achique) niban wi oquen,
riche (rixin) chi majun nijako. Queri'
xban ca chare, riche (rixin) chi ma yeruk'ol
ta chic más ri winek ri yec'o pa ronojel
ruwach'ulef,‡ hasta que nitz'aket na jun mil
juna'. Yac'a tek k'axnek chic ri jun mil juna'
ri', yac'ari' tek c'o chi nbejak pe juba', pero
ma riche (rixin) ta q'uiy tiempo.
4 Y xintz'et c'a chi yec'o ch'aquet quiche
(quixin) aj k'atbel tak tzij,§ y chiri' ye
tz'uyul wi ri ya'on chic k'atbel tzij pa quik'a'
riche (rixin) chi niquik'et tzij. Xentz'et
c'a chuka' ri cánima ri yecamisan el ruma
xtzaq'uix quikul. Riye' xecamisex el ruma
xquik'alajsaj ri xuben ri Jesús y xquitzijoj
ri ruch'abel ri Dios.* Quinojel c'a ri', yeri'
ri ma xeya'o ta ruk'ij ri nabey† chicop y
ri ruwachbel. Ni ma xcajo' ta chuka' chi
xya'ox (xya') retal ri chicop ri' chi nic'aj tak
quiwech o chrij tak quik'a'. Y riye' xec'astej
y junan c'a yek'ato tzij riq'ui ri Cristo,‡ chupan ri jun mil juna'.
5 Y yari' ri nabey c'astajbel§ ri xtibanatej.
Yac'a ri nic'aj chic caminaki' ma xquec'astej
ta na. Xa nik'ax na jun mil juna', c'ac'ari' tek
xquec'astej pe.
6 Can lok'olaj c'a ri quic'aslen y jabel
chuka' ruwaquik'ij ri janipe' xquec'astej
chupan ri nabey c'astajbel; ruma ma xticowin ta ri ruca'n camic chiquij.* Riye' can
xque'oc c'a sacerdotes† riche (rixin) ri Dios y
riche (rixin) ri Cristo. Y junan c'a xquek'ato
tzij riq'ui ri Cristo chupan ri jun mil juna'.
7 Y yac'a tek k'axnek chic ri jun mil juna',
ri Satanás xtisk'opix c'a pe chupan ri lugar
ri tz'apel wi.‡
8 Y xtel chic c'a jun bey riche (rixin) chi
yeruk'ol§ ri winek ri yec'o chuwech ri caji'
ruxquina'il ri ruwach'ulef. Y ri winek aj
Gog y aj Magog,* can xqueruk'ol wi. Can
yerumol c'a el riche (rixin) chi niquiben
ch'a'oj.† Y can sibilaj ye q'uiy, xa can ye
achi'el ri sanayi' ri c'o chuchi' ri mar.
9 Ri winek ri quimolon qui' quinojsan‡
c'a el ruwech ri ruwach'ulef xejote' el y
xbequisutij rij ri acuchi (achique) yec'o wi
ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios. Y xbequisutij
rij ri tinamit ri sibilaj najowex ruma ri Dios.
Pero ri Dios xuben chi xbeka pe k'ak' pa
quiwi', y xeruq'uis.
10 Y ri itzel winek ri xk'olo quiche (quixin)
quinojel ri winek ri', xc'ak c'a chupan ri
k'ak' xolon riq'ui azufre, ri can achi'el jun
choy ri ntajin nic'at, ri acuchi (achique)
chuka' xec'ak wi ri chicop rachibilan ri jun
achi ri xbin chi jun profeta ri xk'alajsan
ri ruch'abel ri Dios y xa ma kitzij ta chi
profeta. Y chiri' chupan ri k'ak' xtiquitij c'a
pokonal chi pak'ij chi chak'a' y can riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§

Ri nimalaj k'atoj tzij ri xtibanatej

† **19:19** Dn. 7.21; Ap. 13.1. ‡ **19:20** Dn. 7.11; Ap. 20.10. § **19:21** Ap. 19.17. * **20:1** Ap. 9.1. † **20:2** Ap. 12.9. ‡ **20:3** Mt. 24.24; Ap. 12.9; 13.14; 16.14. § **20:4** Dn. 7.9; Mt. 19.28; Lc. 22.30; 1 Co. 6.2, 3. * **20:4** Ap. 6.9. † **20:4** Ap. 13.12. ‡ **20:4** 2 Ti. 2.12; Ap. 5.9, 10. § **20:5** 1 Ts. 4.16. * **20:6** Ap. 21.8. † **20:6** Is. 61.6. ‡ **20:7** Ap. 20.2. § **20:8** 1 P. 5.8. * **20:8** Ez. 38.2. † **20:8** Ap. 16.14. ‡ **20:9** Is. 8.8. § **20:10** Ap. 20.14, 15.

11 C'ac'ari' riyin xintz'et c'a jun sakilaj
ch'aquet y xintz'et c'a chuka' ri tz'uyul chu-
pan. Y ri caj y ri ruwach'ulef xquic'ol c'a
el qui' chuwech ri tz'uyul chupan ri lok'olaj
ch'aquet ri'. Y man c'a xe'ilitej ta chic pa
quic'ojlibel.*
12 Y xentz'et ri caminaki', chi ch'uti'k chi
nima'k ye pa'el apo chuwech ri Dios.† Xe-
jakalox c'a ri wuj,‡ y xjak c'a chuka' ri jun
wuj riche (rixin) ri c'aslen. Quinojel c'a ri
caminaki' ri' can xk'at c'a tzij pa quiwi',§ y
can achi'el ri xequibanala', queri' chuka' ri
k'atoj tzij ri xban pa quiwi'. Achi'el ri ye
tz'ibatal chupan quinojel ri wuj ri'.
13 Y ri mar xerujech c'a pe ri caminaki'
ri yec'o chupan. Queri' chuka' ri camic
y ri lugar ri acuchi (achique) yec'o wi ri
caminaki', xequijech pe ri caminaki' ri yec'o
chiri' y quinojel c'a ri' xk'at tzij pa quiwi'*
chiquijujunal; can achi'el ri xequibanala',
can queri' ri k'atoj tzij xban pa quiwi'.
14 Y can yac'ari' tek ri camic y ri lugar†
acuchi (achique) xec'oje' wi ri caminaki',
xec'ak chupan ri nimalaj k'ak' ri can achi'el
jun choy ri ntajin nic'at. Yac'are' ri ruca'n
camic.
15 Y can chupan c'a chuka' ri k'ak' ri'
xec'ak wi quinojel ri winek ri ma tz'ibatal ta
quibi' chupan ri wuj ri riche (rixin) c'aslen.

21

Ri c'ac'ac' caj y ri c'ac'ac' ruwach'ulef

1 Y riyin ri Juan xintz'et jun c'ac'ac' caj
y jun c'ac'ac' ruwach'ulef. Ri caj y ri
ruwach'ulef ri xec'oje' pa nabey mul, xa ye
majun chic.* Xejal el. Can majun chic c'a
chuka' ri mar.
2 Y riyin ri Juan xintz'et c'a ri lok'olaj tina-
mit, ri c'ac'ac' Jerusalem.† Xintz'et c'a chi ri
tinamit ri', ruchapon nika pe chila' chicaj
riq'ui ri Dios. Y can jabel c'a chojmirisan
y wikon pe,‡ can achi'el nuben jun k'opoj
tek nuwik ri' jabel riche (rixin) chi más nika
chuwech ri c'ajol ri achoj riq'ui nic'ule' wi.
3 Y yac'ari' tek xinwac'axaj chi c'o jun ri
can riq'ui ruchuk'a' nich'o pe chila' chicaj
y nubij c'a: Tatzu' na pe' chi ri Dios c'o
quiq'ui ri winek, wacami ri Dios can nic'oje'
chiquicojol. Yec'a riye' ri ye'oc rutinamit,§ y
ya c'a Riya' ri qui-Dios.
4 Y ri Dios can xtusu' c'a el* ri ruya'al
runak' tak quiwech, y can xtuben chi
xtiq'uis el ri camic, ri ok'ej, ri jiloj† y ri
k'axomal. Ruma ronojel ri xec'oje' ojer
xeq'uis, xcha' ri ch'abel ri'.
5 Yac'ari' tek ri Jun ri tz'uyul‡ pa lok'olaj
ch'aquet xch'o c'a y xubij: Riyin yenben
c'ac'ac'§ chare ronojel ri cosas, xcha'. Y
chuka' xubij c'a chuwe: Que'atz'ibaj c'a re
ch'abel re xquenbij chawe, ruma can ye
kitzij wi y can utz chi nacukuba' ac'u'x
riq'ui.
6 Y xubij c'a chuka' chuwe: Ronojel c'a
xc'achoj. Yin c'a riyin ri Alfa y ri Omega, ri
yin rutiquiribel y ri ruq'uisbel chare rono-
jel. Y achique ri nichaki'j ruchi', riyin xtin-
sipaj c'a ya' chare, ya' ri elesan pe chu-
pan ri ralaxbel (rutz'ucbel) ya'* riche (rixin)
c'aslen.
7 Achique c'a ri xquech'acon chrij ri et-
zelal, chique c'a riye' xtinya' wi† ronojel ri
cosas. Yin c'a riyin ri xquinoc qui-Dios‡ y
yec'a riye' ri xque'oc walc'ual.
8 Yec'a ri ma yinquinimaj ta y ri xa niquix-
ibij qui' niquik'axaj tijoj pokonal wuma
riyin, xquentek pa k'ak'. Y can queri'
c'a chuka' xtinben chique ri ma utz ta ri
quic'aslen, ri yecamisan, ri achi'a' y ri ixoki'
ri xa ma quic'ulaj ta qui' y niquicanoj qui'
riche (rixin) chi yemacun, ri aj itza', ri
yeya'o quik'ij dios ri xa ye banon cuma
winek y ri ye tz'ucuy tak tzij. Can xquentek
c'a pa k'ak'; k'ak' ri rachibilan azufre,§ ri
can achi'el jun nimalaj choy ri ntajin nic'at.
Y yac'ari' ri ruca'n camic.

Ri c'ac'ac' tinamit Jerusalem

9 Yac'ari' tek jun c'a chique* ri ye
wuku' ángeles ri xeya'o ri wuku' ruq'uisbel
tak ruc'ayewal pa ruwi' ri ruwach'ulef,
ruc'ayewal ri ye quic'ualon pa tak vaso,
xoch'o wuq'ui y xubij c'a chuwe: Catam pe,
y nc'ut chawech ri k'opoj ri nic'ule' riq'ui ri
Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l.
10 Y chupan c'a ri jun achi'el achic' ri xin-
ben, ruma ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu,†
ri ángel ri xoch'o wuq'ui xiruc'uaj c'a pa
ruwi' jun nimalaj juyu' ri nej jotol chicaj,
y chiri' c'a yojc'o wi tek xuc'ut chinuwech
ri lok'olaj tinamit Jerusalem ruchapon nika
pe chila' chicaj riq'ui ri Dios.
11 Y ri tinamit c'a ri', can nitz'itz'an ruma
ri nimalaj sakil riche (rixin) ri Dios;‡ can
achi'el tek nitz'itz'an ri jaspe,§ jun abej ri
sibilaj jabel. Ri tinamit can achi'el vidrio
nitzu'un.
12 Y chrij c'a el ri tinamit ri' c'o c'a jun tz'ak
ri rusutin ri' chrij. Jun nimalaj tz'ak ri nej
jotol wi chicaj y ruc'uan cablajuj puertas. Y

* **20:11** 2 P. 3.7. † **20:12** Jn. 5.25. ‡ **20:12** Sal. 96.28; Dn. 7.10; 12.1; Fil. 4.3. § **20:12** 2 Co. 5.10. * **20:13** Jer. 17.10; Mt. 16.27; Ro. 2.6. † **20:14** 1 Co. 15.26. * **21:1** Is. 65.17; 66.22. † **21:2** Ga. 4.26. ‡ **21:2** Is. 52.1; 61.10. § **21:3** Lv. 26.11; Ez. 43.7. * **21:4** Is. 25.8. † **21:4** Is. 35.10. ‡ **21:5** Ap. 4.2, 9. § **21:5** Is. 43.19. * **21:6** Is. 12.3. † **21:7** Ro. 8.17. ‡ **21:7** Zac. 8.8. § **21:8** Ap. 19.20. * **21:9** Ap. 17.1. † **21:10** Ap. 17.3. ‡ **21:11** Ez. 43.2, 4. § **21:11** Ap. 4.3.

pa ronojel ri puertas ri' yec'o c'a jojun ángel.
Ri pa tak puertas ri', ye tz'ibatal c'a jojun
quibi' ri cablajuj tinamit ri quiche (quixin)
ri cablajuj ruc'ajol ri Israel.*
13 Y ri puertas ri'; oxi' c'a nitzu'un pa
relebel k'ij, oxi' ri pa rukajbel k'ij, oxi' ri pa
jotol, y oxi' ri pa xulan.
14 Y ri ye oconek c'a ri rucimiento† ri tz'ak
ri', c'o c'a cablajuj abej y chrij c'a ri abej
ri' c'o quibi' ri ye cablajuj ru'apóstoles‡ ri
Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l.
15 Y ri ángel ri nich'o wuq'ui, ruc'uan c'a
jun achi'el aj riche (rixin) etabel,§ y ri etabel
ri' can riq'ui c'a k'anapuek banon wi. Y ri
ángel ri' ruc'uan c'a ri etabel ri' riche (rixin)
chi nretaj ri tinamit Jerusalem, ri cablajuj
rupuertas y ri tz'ak.*
16 Ri tinamit Jerusalem cuadrado ri
rubanon. Can junan wi c'a raken riq'ui ri
ruwech. Y xpe ri ángel xretaj c'a ri tinamit, y
ri tinamit ri' xbe'el c'a cablajuj mil estadios.
Can quec'ari' ri ruwech, ri raken y ri jotol
chicaj.
17 Y ri ángel xretaj c'a ri janipe' jotol ri
tz'ak. Y ri tz'ak ri' jotol c'a sesenta y cuatro
metros chicaj. Quec'ari' ri xretaj ri ángel
riq'ui ri jun etabel ri can junan quiq'ui ri
etabel riche (rixin) re ruwach'ulef.
18 Y ri tz'ak c'a ri rusutin rij ri tinamit, can
riq'ui c'a ri abej ri jaspe rubi' banon wi. Y ri
tinamit ri', can riq'ui k'anapuek banon wi,
can achi'el vidrio ri ch'ajch'ojsan jabel.
19 Y ri rucimiento ri tz'ak riche (rixin) ri
tinamit q'uiy c'a rutz'abalul banon riq'ui
ronojel ruwech abej† ri sibilaj ye jabel. Ri
nabey rucimiento, ya c'a ri jaspe; ri ruca'n,
zafiro; ri rox, ágata; ri rucaj, esmeralda;
20 ri ro', ónice; ri ruwakak, cornalina; ri
ruwuk, crisólito; ri ruwakxak, berilo; ri
rubelej, topacio; ri lajuj, crisoprasa; ri jula-
juj, jacinto; y ri cablajuj ya ri amatista.
21 Y ri cablajuj puertas ri' ye abej. Y ri
jojun puertas ri' ye banon riq'ui jojun abej
ri nibix perla chare. Yac'a ri nimabey‡ riche
(rixin) ri tinamit, can riq'ui c'a k'anapuek
banon wi, y can achi'el vidrio nitzu'un.
22 Y riyin ri Juan majun c'a rachoch ri Dios
ri xintz'et ta chupan ri tinamit ri', ruma ri
Ajaf Dios ri can c'o ronojel uchuk'a' pa ruk'a'
riche (rixin) chi nicowin nuben ronojel, ya
c'a Riya' ri oconek jay§ pa ruwi' ri tinamit ri'.
Y can queri' c'a chuka' rubanon ri Jesucristo
ri achi'el Alaj Carne'l.
23 Ri tinamit ri' man c'a rajawaxic ta
ri rusakil ri k'ij y ri ic' chare, ruma ri
nisakirisan riche (rixin), ya ri nimalaj sakil
riche (rixin) ri Dios y riche (rixin) ri Jesu-
cristo ri achi'el Alaj Carne'l.
24 Y ri ye petenak pa ronojel ruwach'ulef,
ri ye colotajnek chic, can ya c'a riq'ui ri
nimalaj sakil riche (rixin) ri tinamit ri
xquetzu'un wi riche (rixin) chi yebiyin.*
Y ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri
ruwach'ulef xquequic'uala' c'a apo chupan
ri tinamit ri' ronojel ri quibeyomal ri
banayon chique chi c'o quik'ij quic'ojlen.
25 Ri chiri', can majun bey c'a xquetz'ape'
ta† ri puertas ri niban wi apo oquen ri pa
tinamit, ruma chiri' majun bey xtoc ta ak'a'.
26 Quinojel ri tinamit ri yec'o chuwech
ri ruwach'ulef, xtiquic'uaj c'a apo chupan
ri tinamit ri', ronojel ri quibeyomal ri ba-
nayon chique chi c'o quik'ij quic'ojlen.
27 Pero ronojel c'a ri xa tz'il,‡ can majun
bey c'a xtoc ta apo chupan ri tinamit ri'.
Ni majun chuka' winek ri nibano etzelal
chuwech ri Dios ri xtoc ta apo chiri'.§ Ni xa
ta chuka' ri ye aj tz'ucuy tak tzij ri xque'oc
ta apo chiri'. Xaxu (xaxe wi) c'a ri tz'ibatal
quibi' chupan* ri wuj riche (rixin) c'aslen,
ri ruwuj ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l,
xaxu (xaxe wi) riye' ri xque'oc chiri'.

22

1 Yac'ari' tek ri ángel ri uc'uayon
wuche (wixin) xuc'ut c'a chinuwech jun
ch'ajch'ojlaj raken ya'; raken ya' ri niya'o
c'aslen. Ri raken ya' ri', achi'el vidrio
nitzu'un y nalex pe* ri acuchi (achique) c'o
wi ri lok'olaj ruch'acat ri Dios y ri ruch'acat
ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l.
2 Pa nic'aj c'a chare ri nimabey riche
(rixin) ri tinamit, chiri' nik'ax wi ri raken ya'
ri niya'o c'aslen. Y chi ca'i' ruchi' ri raken ya'
ri', yec'o c'a ri che'† ye tiquil, ri yeya'o chuka'
c'aslen, y can cablajuj c'a mul yewachin pa
jun juna', y can chi ic' chi ic' yewachin. Y ri
quixak ri che' ri', ye ak'om riche (rixin) chi
niquicusaj ri winek ri ye petenak pa ronojel
ruwach'ulef.‡
3 Y ri chiri' majun chic c'a ri xtika ta
ruc'ayewal§ pa ruwi', ruma can majun chic
mac. Can chiri' c'a xtic'oje' wi ri lok'olaj
ruch'acat ri Dios y ri Jesucristo ri achi'el
Alaj Carne'l. Y quinojel c'a ri ye rusamajel
xtiquiya' c'a ruk'ij.

* **21:12** Ez. 48.31-34. † **21:14** 1 Co. 3.10, 11; Ef. 2.20. ‡ **21:14** Mt. 10.2-4; 16.18; Ef. 3.5; 4.11; Jud. 17; Ap. 18.20. § **21:15** Is. 28.17; Ez. 40.3; Zac. 2.1; Ap. 11.1, 2. * **21:15** Ez. 42.15, 20. † **21:19** Is. 54.11, 12. ‡ **21:21** Ap. 22.2. § **21:22** 1 R. 8.27; Is. 66.1; 1 Co. 15.28. * **21:24** Is. 60.3. † **21:25** Is. 60.11. ‡ **21:27** Is. 35.8; 52.1; Ap. 22.14, 15. § **21:27** Jl. 3.17; Fil. 4.3. * **21:27** Sal. 69.28; Dn. 12.1; Ap. 3.5; 13.8. * **22:1** Ez. 47.1; Zac. 14.8; Jn. 7.38, 39. † **22:2** Gn. 2.9; Ap. 2.7. ‡ **22:2** Ap. 21.24. § **22:3** Zac. 14.11; Ap. 21.4. * **22:4** Mt. 5.8; 1 Co. 13.12; 1 Jn. 3.2.

4 Y ri chiri', can xtiquitz'et c'a ruwech.* Y
chuka' xtiquic'uaj c'a ri rubi' chi nic'aj tak
quiwech.
5 Ri chiri' chupan ri tinamit ri', majun bey
c'a xtik'ekumer ta riche (rixin) chi ntoc ak'a'.
Y quinojel c'a ri yec'o chupan ri tinamit ri',
man c'a xtic'atzin ta chic ri sakil riche (rixin)
ri k'ak' chique y ma xtic'atzin ta chic ri sakil
riche (rixin) ri k'ij chique. Can majun chic.
Ruma can ya c'a ri Ajaf Dios ri xtisakirisan
quiche (quixin).† Y quinojel c'a ri' xquek'ato
tzij riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡

Ri Jesucristo nipe yan

6 Y ri ángel c'a ri uc'uayon wuche (wixin)
xubij chuwe: Re ch'abel re' can ye kitzij
wi y utz chi nacukuba' ac'u'x riq'ui. Ruma
can ya c'a ri Ajaf, ri Dios quiche (quixin)
ri profetas§ ri xek'alajsan ri ruch'abel, can
ya chuka' Riya' ri takayon riche (rixin) ri
ru'ángel riche (rixin) chi nuk'alajsaj chique
ri ye rusamajel ri xquebanatej yan chanin.
7 Y ri Jesucristo xch'o c'a y xubij: Riyin
xa yipe yan.* Jabel c'a ruwaquik'ij quino-
jel winek ri yeniman† ri nuk'alajsaj ri Dios
chupan re jun wuj re'.
8 Y riyin ri Juan, can xinwac'axaj y
xintz'et‡ c'a chuka' ronojel ri'. Y yac'a tek
ye wac'axan y ye ntz'eton chic ka, yac'ari'
tek xixuque' ximaje' ka xeruk'a' xeraken ri
ángel ri xc'utu ronojel ri' chinuwech riche
(rixin) chi nya' ruk'ij.§
9 Pero ri ángel ri' xubij chuwe: Man c'a
taya' ta nuk'ij riyin. Riyin xa yin jun chuka'
rusamajel ri Dios can achi'el riyit, y xa yin
achi'el chuka' ri nic'aj chic, ri awach'alal
awi' quiq'ui pa rubi' ri Jesús ri yek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios, ri nibix profetas chique, y
yin achi'el chuka' ri yeniman re ch'abel re
ye tz'ibatal chupan re wuj re'. Can ya c'a ri
Dios taya' ruk'ij, xcha' chuwe.
10 Y ri ángel ri' xubij c'a chuka' chuwe: Ri
ruch'abel ri Dios tz'ibatal chupan re jun wuj
re', man c'a tawewaj ta. Can tak'alajsaj.*
Ruma ri k'ij riche (rixin) chi nibanatej ri
nubij, xa can nakaj chic c'o pe.
11 Rumari' ri ma choj ta ruc'aslen, can
tubana' na c'a ri xa ma choj ta. Y ri uc'uayon
jun c'aslen tz'il, can tubana' na c'a ri nu-
rayij.† Yac'a ri choj ruc'aslen, can ma tujel
ta c'a rubanic. Y ri can ruc'uan jun lok'olaj
c'aslen, can quec'ari' tubana' apo.
12 Y ri Jesucristo xch'o c'a y xubij: Riyin xa
yipe yan. Y can c'o c'a rutojbalil nc'om pe
chique quinojel. Y can achique c'a rubanic
ri yequibanala' chiquijujunal,‡ can queri'
c'a chuka' ri rutojbalil ri xtiquic'ul.
13 Y can yin c'a riyin ri Alfa y ri Omega.
Ntel c'a chi tzij chi can yin c'a riyin ri ru-
tiquiribel pe chare ronojel y can yin c'a
chuka' riyin ri ruq'uisbel§ chare ronojel.
14 Can jabel c'a ruwaquik'ij* ri
niquich'ajch'ojsaj ri quic'aslen; ruma can
yeri' ri niyatej chique chi niquitij ruwech
ri che' ri niya'o c'aslen, y yecowin chuka'
ye'oc ri pa tak puertas riche (rixin) ri c'ac'ac'
tinamit.
15 Yac'a ri can ye achi'el tz'i' ruma
quic'uan jun itzel c'aslen, ma xquecowin
ta xque'oc apo chupan ri tinamit. Y queri'
chuka' xtiban chique ri aj itza', ri achi'a'
y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' y
niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun,
ri ye camisanel, ri yeya'o quik'ij dios ri
xa ye banon cuma winek y ri can nika
chiquiwech niquitz'uc tzij, quinojel ri' can
ma xque'oc ta† wi ri pa c'ac'ac' tinamit.
16 Y riyin ri Jesús ntakon c'a el ri nu'ángel
riche (rixin) chi nberuk'alajsaj ca ronojel re'
chiquiwech ri iglesias. Y can yin c'a riyin
ri rusi'j rujotay ca ri rey David.‡ Y can yin
chuka' riyin ri Jun ri achi'el nimach'umil ri
ntel pe ri pa rusekeric.
17 Y ri Lok'olaj Espíritu y ri k'opoj ri nic'ule'
riq'ui ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l,
niquibij c'a: Catam pe Jesús. Y ri ye'ac'axan,
can tiquibij chuka': Catam pe Jesús. Y ri
nichaki'j ruchi' y can nrajo' c'a nipe, tipe c'a
y tukumu' ri Ya' riche (rixin) c'aslen.§ Y re
Ya' re' xa nisipex.
18 Y nbij c'a chique quinojel ri ye'ac'axan
ri nuk'alajsaj ri Dios chupan re jun wuj
re': Wi c'o c'a jun ri nuya' ruwi',* can
queri' chuka' xtiban chare ri ruc'ayewal ri
xtuya' ri Dios pa ruwi' ri nibano queri'; ri
ruc'ayewal ri ye tz'ibatal chupan re jun wuj
re'.
19 Y wi c'o c'a jun ri xa nrelesaj ruchuk'a'
o nujel rubixic ri nuk'alajsaj ri Dios chupan
re jun wuj re', ri Dios can xtuben c'a chare
ri winek ri' chi ma nuc'ul ta† ri utzil ri
niquic'ul ri winek ri tz'iban quibi' chupan
ri wuj riche (rixin) c'aslen, y ma xtuya' ta
chuka' k'ij chare riche (rixin) chi ntoc apo
chupan ri lok'olaj tinamit, ni ma xtiyatej ta
chare ri utzil ri nubij chupan re wuj re'.
20 Y ri nik'alajsan c'a ronojel re', can nubij
c'a chuka': Ja' (je), can kitzij wi chi yipe yan,‡
nicha'. Y riyin ri Juan nbij: Can que ta c'a ri'
xtibanatej. Catam pe c'a, Ajaf Jesús.
21 Y ri Ajaf Jesucristo xtuya' ta c'a ri rutzil
pan iwi' chi'iwonojel. Amén.

† **22:5** Sal. 36.9; 84.11. ‡ **22:5** Dn. 7.18, 27; Ro. 5.17; 2 Ti. 2.12; Ap. 11.15. § **22:6** He. 1.1. * **22:7** Ap. 22.12, 20. † **22:7** Ap. 1.3. ‡ **22:8** Ap. 21.2. § **22:8** Ap. 19.10. * **22:10** Dn. 8.26; 12.4, 9. † **22:11** Ez. 3.27; 2 Ti. 3.13. ‡ **22:12** Is. 40.10; Mt. 16.27; Ro. 2.6-11. § **22:13** Is. 44.6. * **22:14** Sal. 106.3, 5; 119.1, 6; Is. 56.1, 2; Dn. 12.12. † **22:15** Ap. 21.8. ‡ **22:16** Is. 11.1; Jer. 23.5, 6; Zac. 6.12. § **22:17** Is. 55.1; Jn. 7.37. * **22:18** Dt. 4.2; 12.23; Pr. 30.6. † **22:19** Ex. 32.33. ‡ **22:20** He. 9.28.